

PAVLI BENII EVGVBINI

Sacræ Theologiæ & Philoſophiæ Doctoris,

QVIQVE TRES IAM AC VIGINTI ANNOS Eloquentiam in Prima Patauini Gymnaſij ſede profitetur,

IN ARISTOTELIS POETICAM COMMENTARII.

AD SERENISS. FEDERICVM VBALDVM VRBINATIVM PRINCIPEM Optimum & Ornatiſſimum.

IN HIS VERO COMMENTARIIS AD OBSCVRA QVAEQVE Decreta planiùs adhuc dilucidanda, CENTVM POETICÆ CONTROVERSIÆ *interponuntur & copioſiſſimè explicantur.*

QVIBVS DE POESIS ARISTOTELEÆQVE POETICÆ vtilitate atque præſtantia præponitur Oratio.

HIS OMNIBVS ACCESSIT PLATONIS POETICA ex eius Dialogis ſummo ſtudio, fideliterque collecta.

Cum duplici Indice, Controuerſiarum vno, rerum memorabilium altero.

VENETIIS, Apud Io. Guerilium, CIↃ IↃC XXII.

Facta à Superioribus Poteſtate: cum Priuilegio.

QVI
VARIIS POPVLIS REGENDIS
SERENISSIMO DVCI
ET PARENTI OPTIMO:

Non ſecus atque Atlanti Hercules, ſucceſſiſti: atque illius pietatem, diligentiam, æquitatem, tibi non modò imitandam & æquandam, verùm etiam, ſi fieri poſſit; ſuperandam propoſuiſti: &, vt à teneris annis Heroicum huiuſmodi opus vrgere cœpiſti, non ſine optima perficiendi ſpe id conaris,

Vnde ſenis complent Genitoris gaudia Mentem;

Ne graueris noſtros etiam, quos in Ariſtotelis Poëticam conſcripſimus Commentarios, ac Parenti Sereniſſimo dicauimus, in tuo ære & clientela excipere. Præſertim verò cum multis partibus aucti ſint. Nam præterquam quod Platonis Poëticam, quam ex varijs illius Libris fideliter diligentérque collegimus, illis addidimus:

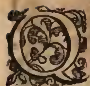
Virgilianæ inſuper Æneidis explanatione ac perfecti Herois demonſtratione, ne dicam oſtentatione, eoſdem cumulauimus, vt cum præceptis exempla, & praxim cum Theoria, iungeremus.

Ita fore ſperamus, vt Muſarum ſtudioſis gratificemur: tibi verò tuorum Maiorum veſtigia ſectanti, & ad Heroicam gloriam contendenti, pulcherrimum & admirabile extet exemplum.

Vale Princeps Optime, téque Feltriæ Familiæ, tuis Populis, Chriſtianæ Reipublicæ, vnà cum Parente Optimo diu ſerues incolumem.

Dat. Patauij Kal. Sextilis, Anno CIↃ IↃC XXII.

AD LECTOREM, AVTHOR.

V I in hosce nostros, quos in Aristotelis Poëticam scripsimus, Commentarios incidisti, LECTOR CANDIDISSIME, pauca quædam, quisquis es, accipito priùs, vnde tibi & de vigilijs ac labore nostro constet planiùs, & ad legendum accedas instructior. Græco igitur Aristoteleæ Poëticæ codici tum vulgatam Paccij, tum posteriorem Riccoboni, interpretationem subieci; illam quòd & Robortelli & Madij inserta sit commentarijs: hanc quòd sæpè accuratior videri possit ac tutior. Vt omittā cum Victorij interpretatione, a qua maxima fluxit ex parte, magnopere consentire. Tametsi nos Græci codicis rationem inprimis habebimus, & vt ne latum quidē vnguem ab eo discedamus, diligenter curabimus. Particulæ verò quibus Poëticam distribuimus, quásque passim citabimus (vt scilicet statim loca inuenire & consulere possis) Madij quoque particulis planè respondent. Atque hinc licebit etiam eorum interpretum & loca & sententias faciliùs adire ac recognoscere, qui per incuriam nec Aristotelis literam, nec suos illi commentarios, numerorum distribuunt notis. Quanquam ne in Aristotelis particulis, aut interpretum atque adeò authorum, quos attestabimur, locis recitandis producendisque nimij simus, ea plerunque è regione collocabimus. Quod si interim ex Græcis authoribus non pauca græcè attulero, ea sanè continenter latinè reddam. Ita enim ijs qui græcè nesciunt, optimè cōsultum erit: cæteris incōmodi accedet nihil. Denique cum hactenus ab hoc labore supersederint huius monumenti interpretes, ac propterea dum multa passim græcè afferunt, huiusmodi linguæ ignaros tyronēsue nouis inuoluāt tenebris, & a lectione deterreant; equidem mihi a tenebricoso hoc scribendi genere abstinendum, ac nostratibus hoc quoque labore consulendū, decreui. Atque hac etiam de causa, quæ in hoc libro difficiliora videbuntur (huiusmodi verò se se offerent plurima) ea non quidem dissimulabo, aut cursim & per transennam attingā, sed distinctè omnia apertéque referam, ac dubitationum momentis commonstratis & æstimatis, pro virili parte mea dilucidabo & explanabo. Quin etiam, ne quid prætermittam, vnde tua studia iuuare possim Candide Lector, omnino enitar (enitar inquam & elaborabo: num enim id perfecero, aliorum erit iudicium) vt ex nostris Cōmentarijs non modò summi Authoris decreta perdiscere, & ad omne Poësis genus copiosè erudiri; verùm etiam orationis munditiam atque adeò eloquentiam, si qua tamen in nobis est, haurire valeas. Denique tantum abest vt grauissimas, quæ in hoc Aristotelis monumento occurrūt, dubitationes mihi (quod aliqui faciunt) clausis oculis aut sicco pede prætereundas existimem, vt Centum Poëticas Controuersias interposuerim, quibus difficillima quæque loca, & argumenta disceptarem & explanarem. Hæc te paucis monere volui, vt nostrum siue in Græcis Latinisve codicibus disponendis partiendisve, siue in Aristoteleis decretis explanandis, consilium & œconomiam perspectam habeas totam. Quid plura? cum satis scirem Platonem quoque in Poëticis egregiè versatū esse, omnino mihi faciendum putaui, vt ex varijs illius Dialogis ac locis eius documenta & sensa colligerē, quibus Platonicā Poëticā conflārem, ac tuis studijs etiā atque etiā tanti Authoris, tantæque Poëticæ incremento & accessione prospicerem. Nam qui de Poëticæ quoque commodis, sigillatimque de Aristoteleæ præstantia, doceri cupiat antequam in arenā descendat, huic sanè quam hac de re Orationem habui (hæc tibi iam iam occurret) consulere licet. quam eò legas vtiliùs, quòd possit eodem tempore te non docere solùm quàm multas Poëtice habeat vtilitates, quámque plena sit iucunditatis; verùm etiam de nostro consilio altiùs informare, fortasse etiam ad Aristotelica præcepta nostrúmque hoc monumentum summa voluntate peruolutandum incendere. Quod si interdum visus fuero non tam Commentarios tibi legendos obijcere, quàm publicè Auditoribus verba facere, ac propterea vberiùs manabit Oratio, illud, obsecro, tecum reputes optime Lector, me quidem librum hunc reuera in Patauino Gymnasio publicè explanasse: ita factum esse, vt inpræsens multa eodem tenore orationis legentium oculis, quo audientium auribus, obtulerim: quod tamen, vt spero, nec vtilitatem minuet nec voluptatem. Vale.

DE

DE POESI ATQVE ARISTOTELEÆ POETICÆ PRÆSTANTIA ET VTILITATE ORATIO.

Habita in Patauino Gymnasio cum Aristotelis Poëtica esset explananda.

ARISTOTELIS Poëticam rursus explanandam aggredior: hoc est opus longè præclarum & nobile: ac vestris auribus & studijs, Auditores, vestro ingenio ac nobilitate, summo etiam eloquentiæ præconio, immortalitate ipsa, dignissimum. Siue enim in otio iucundam occupationem adamatis, siue in negotio honestam animorum relaxationem expetitis, nihil est, quod Poëticæ facultatis tractatione aut iucundius ac dulcius, aut honesta vtilitate cumulatius, requiratis. Denique Poëticis exercitationibus ac studijs nihil aptius inueniatis ad animum non oblectandum modò & recreandum, verùm etiam omni virtutum genere, Aristotele præsertim magistro ac duce, imbuendum & exornandum. Quapropter hæc maximè studia, si veterum monumenta repetamus, ab Hebræis orta atque adeò diuinitùs accepta, a Græcis mirificè culta, & ad nationes reliquas transmissa & propagata, mortalium omnium aures atque animos excitarunt, & supra quàm dici possit ad se conuerterunt. Hæc, si M. Tullio credimus, adolescentiam alunt: senectutem oblectant: secundas res ornant: aduersis perfugium ac solatium præbent: delectant domi: non impediunt foris: pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur. Hæc, si Aristotelem audiamus, certam mortalibus ideam offerunt ac normam: vnde humanæ vitæ officia pro singulis vitæ generibus colere, atque ad benè beatéque viuendum contendere, valeant. Atque hinc, si quis attentiùs æstimet, fluxit tripartita illa Poëtici muneris atque adeò Poësis varietas, qua infimi homines, medij, summi, ad virtutem informantur. Hinc etiam viri non indocti censent, Poësim non solùm esse præclaram quandam vitæ emendatricem, verùm etiam morali philosophiæ omnino affinem esse, ac tanquam ex altera parte respondere: quasi verò Poëtæ industria omnium hominum ordines & ad omne officij genus instruendi sint: atque id planè ipsum fictis exemplis ac sermonis numerorúmque suauitate præstandum sit Poëtæ, quod moralis philosophus rationum momentis seuerioribúsque præceptis moliri solet. Denique eâdem de causa a multis, quæ in actione posita est philosophia, austerior Poësis, Poësis contra blandior philosophia, appellatur. Atque inde apud Græcos fabulæ illi fuit locus, qua Orpheum dicerent cantus suauitate immanes belluas permulsisse: Amphionem verò lapides ipsos testudinis sono mouisse ac blanda prece. Significabant enim Poëtas istos vsque adeò valuisse carminis suauitate, ac poëtica virtute & facultate, vt efferatas gentes illas, quæque belluarum more degerent, a solitudine ad frequentiam & societatem, ab agris & syluis ad vrbes ciuilémque cultum, & vt me semel explicem, a ferocia & immanitate ad mansuetudinem & humanitatem traduxerint & informarint.

PROPOSITIO qua Poëticæ facultatis præstantia summatim indicatur.

Laudatur Poesis ab honesta & delectatiõe & vtilitate.

Recensentur delectationes, vtilitatesque multa.

Commemorantur ac demõstrantur magnæ eiusdẽ vtilitates ex Aristotele & alijs: atque illa præsertim quod morali Philosophia sit maximè affinis.

Sed quoniam carminum ac poëticæ suauitatis mentionem feci, iam Poësis decus inde etiam commonstrare lubet, quòd eius oratio splendoris plenissima est ac dignitatis. Etenim doctrinæ fermè reliquæ & facultates humili planè dictione pedestrique oratione vtuntur; atque ita vtuntur, vt non modo nitore careant & elegantia, sed mundicia propè omni & cultu. ita sanè illarum sermo horridus passim appatet & squalore obsitus: sæpe etiam vulgi atque imperitissimæ plebis oratione subdurior & inquinatior: Poësis contra admirabilem refert nitorem: nullam dicendi virtutem non sectatur: nullum orationis lumen & ornamentum non amplectitur. Denique quantum abundat Ver floribus, Autumnus pomis, Aurora coloribus, cœlum luminibus, tantum suauissimis Orationis quasi

Commẽdatur iam ab orõnis splẽdore; atque idcirco cæterarũ doctrinarũ dictiom etiã historica et oratoria anteponitur.

floribus pomísque referta est poësis, & pulcherrimis coloribus luminibúsque distinguitur ac variatur. Vt mihi quidem cæteræ illæ artes atque doctrinæ pedestres atque humiles incedere, poësis veluti quadrigis inuehi, ac triumphum agere videatur. Neque verò Historiam mihi commemoret quispiam aut Oratoriam dictionem: quasi verò illa nec munditiam abijciat & elegantiam, nec ornamentis ac nitore careat: hæc luminibus ac pigmentis mirificè delectetur, & de pulchritudine ac venustate certet cum poësi. Historia enim, vbi munditiam quādam amplexa fuerit, mirum est, quàm infœliciter se ctetur culturam, & maiora ornamenta referre gestiat: cultus enim minuit historiæ fidem; & quò lautior atque ornatior est eius dictio, eò suspectior & incredibilior videri solet. Denique historia grauis matronæ instar est, quæ si paulò cultior appareat, ac munditiæ nitorem addat, minùs pudica, lasciua etiam & petulans, habeatur. At poësis quò magis coloribus distinguitur, & excolitur ornamentis, eò gratior accidit mortalium oculis atque iucundior. est enim venustæ puellæ ac sponsæ persimilis, quam nullum decus, nullum ornamentum, nullus splendor dedeceat: quin margaritis, auro, gemmis, purpura magna cum dignitate vtitur ac laude. Nam de eloquentia & oratoria dictione nihil attinet dicere, cum a poësi magnam splendoris, ac decoris partem mutuetur: & suum illa decus Poëtis acceptum fermè referat, quorum virtutes in humiliori puluere imitatur. Vt omittam ne isti quidem tantum splendoris concedi & lucis, vt a poësis splendore & luce non longo interuallo superetur. est enim Eloquentia instar matrisfamilias, quæ plus satis matronæ imitari debet incessum ac speciem, quàm sponsæ decus ac maiestatem. Ita fit vt exquisita venustas & elegantia in Oratore odiosa sit atque suspecta: in Poëta suauis accidat & admirabilem conciliet dignitatem.

Sed imprudens sim ego, qui dum externum poësis decus commemoro, interiorem illius pulchritudinem præterierim, aut certè non maiorem illi dignitatem tribuerim, quàm quòd morali philosophiæ sit affinis atque illius virtutes æmuletur. Ergo requiramus, si placet Auditores ornatissimi, quantum poësis dignitas ac splendor in ijs luceat, quæ contemplatione continentur. Qua in re equidem, quoad respicere animo possum, ac priscorum ætates & monumenta repetere; sentio a primis sapientiæ incunabulis vnos Poëtas fuisse, qui contemplatricis Philosophiæ campos colerent & peragrarent. Neque enim alij tractabant philosophiam, alij pangebant poëmata: nec Poëtæ ac Philosophi munus diuulsum erat atque distinctum; sed Poëtæ σοφοὶ æquè ac Musas complectebantur: ita vt in vnius Poëtæ sinu ac fide Musarum & Sapientiæ decora & munera conquiescerent. Hinc Zoroaster, Democritus, Parmenides, Empedocles, Thales, Solon aliique sexcenti, quos deinde philosophis visum est inter philosophos ac sapientes numerare, Poëtæ fuerunt; & quicquid scripserunt, carminibus commendarunt. Quin etiam antiquiores Orpheus, Linus, Eumolpus, Musæus aliique non pauci, qui inter Poëtas primarios numerantur, non minùs tractare sapientiam ac philosophari quàm versus condere, &, vt cum Ennio loquar, poëtari visi sunt. Nec sanè Homerus alia de causa dictus est sapientiæ Oceanus ac pater, quàm quòd doctrinarum omnium præcepta si non omnibus expressa coloribus, ac certè inchoata (si multis credas) & adumbrata in eius poëmatis delitescerent. Nam Musas, quibus poësis ortum & gloriam acceptam referunt Græci, etenera non carmine solùm, sed doctrinis etiam claruisse, historiarum monumentis compertum est.

Cū ea Philosophiæ parte, quæ in contemplatione posita est cōparatur, quòd huius quoque virtutes suo coerceat sinu.

Neque verò illud est prætereundum, Viri Ornatissimi, quod in nostra hac palæstra ferè caput censeri debet: poëtarum scilicet tractatione ad solutam orationem omnem, maximè verò ad eloquentiam, tanquam copias parari: verè enim dici potest oratoriam dictionem, vbi poëtarum lectionem planè contempseris carminisque virtutes, frigere omnino ac veluti exarescere. Quin etiam poëmatis studio eodem tempore mentis aciem acuimus atque intelligentiam attollimus. Neque enim diffitendum est, Poëtas esse intellectu difficiliores quàm Historicos: Oratorum verò difficultatem multis partibus superare. Ex quo fit, vt si quos in poëtica dictione labores ponimus, ij faciliorem nobis aperiant viam ad historicos, multóque magis ad Oratores, intelligenter peruolutandos. Nec profectò vtilitates prætermittendæ sunt & opportunitates, quæ poëticæ propriæ videri solent: imò verò inter primarias sunt recensendæ, ac toto pectore amplectendæ. ea enim est facultas hæc nostra, vt inde mirificè iuuemur ad poëmata ipsa, quantumuis eorum varietas permagna sit, scienter vtiliterque tractanda: faciliùs namquè in tanta poëmatum varietate siue fabulæ genus imitationísque rationem, siue sententiæ elocutio-

Iam laudatur quod eloquentiæ solutæq. orationi vniuersæ suppeditet copiā. Quòd insuper ingeniū acuat mirificè.

Ad bonum & commodum Poeticæ maximè propriū de-

nisque

nísque characterem ac formam, siue metrorum vim ac numerorum, siue τὸ πρέπον ac mores denique, stylum, artificiúmque vniuersum dignoscimus. ex quibus etiam fit, vt poëtas ipsos acutè dijudicare, & quid quisque valeat, quibus vel Artis, vel exercitationis, vel ingenij Naturæque præsidijs instructus fuerit, cernere liceat. Atque hîc tandem, ne inter spectatores numeremur semper, optimos Poëtas carmine æmulamur & imitamur, poëmata pangentes ipsi quoque ac pertexentes. Ad extremùm ex cæteris artibus atque doctrinis certum quæque vsum habet: Grammatica vt emendatè loquaris: Historia vt perdiscas memoriam vetustatis: Rhetorica vt ad fidem dicas appositè: Dialectica vt disseras probabiliter, & vt dicam paucis, rebus ferè singulis opportunæ sunt singulæ. Poësis res multas ac magnas continet: quo quò te verteris præsto est: quicquid mediteris, opportuna & tempestiua. Itaque non aqua, non igne pluribus in rebus vtimur quàm Poësi. Memini me aliquando nobile atque adeò regium theatrum ingredi, in quo poësis egregio expressa opere ac magnifico cerneretur. Hæc Reginæ instar in sublimi consederat solio, regio sceptro, diademate, purpura præterea, auro gemmísque conspicua; sed egregia in primis forma ac specie, in qua summum decus elucebat, admirabilis dignitas, incredibilis pulchritudo. Hanc circumstabant puellæ aliquot ac matronæ, honesta illæ quidem forma & liberali, sed quæ tamen Reginæ illi venustate plurimùm concederent ac dignitate. hæ igitur certatim Reginæ rosas florésque suauissimos, aurum gemmásque pulcherrimas, offerebant, quibus adhuc illius diadema & caput exornaretur, ac regiæ maiestati nouus nitor ac splendor adiungeretur. Ita sanè poesis omnium quot quot spectatum admitterentur, oculos mirificè capiebat, delectabat, recreabat. Quæ cùm ita sint, quis non facilè animaduertat, poësim esse liberalium artium doctrinarúmque Reginam? nam quæ illi famulantur siue puellæ siue matronæ, esse Historiam, Eloquentiam, Astrologiam, vno verbo liberalium artium ac disciplinarum chorum, facilè, vt opinor, intellexistis.

scēditur: q in poematis tum intelligenter tractandis diiudicādisve, tum vero condendis, posita est.

Cæteras doctrinas & facultates certos habere vsus: poesim per multos ac varios.

Poesis effigies & dignitas icone declaratur.

Sed o me miserum: dum enim pulcherrima detinet me poësis imago, atque illius recordatio suauitatis, ingentes audio clamores nostræ huic Reginæ insultantes. Sed quæso clamores istos ac voces tantisper audiamus. Cur obsecro prisci illi sapientes pronunciarunt, Sirenes prætereuntium aures permulcere quidem, sed eos tamen ad naufragium adigere? Cur sapientissimum Græcorum Vlyssem istarum cantus obstructis auribus prętervectum ferunt, vt se sociósque subtraheret naufragio? eo, eo inquam, hæc protulerunt consilio, vt mortales admonerent, poëtarum carmina & cantus esse illecebram iuuentutis, morum corruptelam & pestem: nec posse illis hominem præbere aures, atque animos adiungere, quin morum virtutísque naufragium consequatur. Declarant hoc satis fœdi Lyricorum amores, qui à Græcis poëtis ad Latinos, ab his ad Italicas gentes exterásque nationes multas, maiore semper cum obscœnitate perniciéque manarunt. Declarant Comicorum, siue nostrates velis atque recentes, siue exteros & antiquos percurras, scurriles ioci ac turpitudines. eò enim multorum prouecta est licentia, vt ad omnem dicacitatem & impunitatem nati & ficti videantur. Itaque minimè mirum videri debet, turpes scenæ dicacitates ac iocos, orchestras & caueas, sed quid dico caueas? vrbes, complere totas. Nam Tragicorum sæuitias & proditiones, ne dicam carnificinas & immanitates, horrendum quid insonare auribus, ac fictis etiam insidijs viam communire ad veras, nemo non fateatur. Denique Epicorum carmen superstitiosis deliramentis atque anilibus sæpè fabulis esse plenissimum, passim etiam facta incredibilia ac portentis similia canere, ac summatim poëmata ista omnia mortalium animos supra quàm ferri possit permiscere ac perturbare, compertum est. sic sanè poësis vlcus est tota ac venenato melle infecta. Quapropter sapienter, vt sæpè solet, vertex ille Philosophorum Plato, poëtas iussit a sua Rep. exulare, ac τραγικώτατον καὶ ποιητικώτατον Homerum coronatum dimisit: lauream illi sine dubio detracturus, atque in extremas vsque insulas eum amandaturus, nisi Græcorum, quos poëtarum Homerique maximè præstigijs delinitos intelligebat & occupatos, inuidiam veritus esset. Sed quid moror? egregia Regina ista quàm calamistrata incedat ac picta, quàm spiret lasciuiam vndique & libidinem, quàm huc illuc procaciter conijciat oculos & cantus, vt incautos alliciat decipiátque mortales, nemo non experitur. Vt mihi quidem videatur petulantis meretricis speciem veriùs referre, ac dignior quæ ab honestarum illo puellarum matronarúmque, hoc est disciplinarum, choro excludatur, quàm Reginæ mereri nomen ac sedem.

Afferūtur aduersariorum argumenta, vt quę Poesi conflāt inuidiam diluantur.

Iam proposita aduersar orũ argumenta refelluntur ac diluuntur.

Audiſtis, opinor, accuſationem, atque eam ſanè grauiſſimam, ſed calumniæ tamen plenam quæque facilè in authoris recidat caput. Ac primùm videte, Auditores optimi, quę & quanta ſit aduerſariorum iniquitas ac fraus. Poëtarum princeps Homerus Sirenarum introduxit fabulam: hanc ſubinde poëtæ alij cecinerunt & carmine nobilitarunt ſuo: & erunt qui Sirenas naufragio infames quod mortalibus perpetuò moliuntur, poëtas ipſos deſignare affirment? quaſi verò ſibi illi inuidiam conflare ac ſuo Muſarúmque nomini infamiam inferre molirentur. Quantò æquiùs cum viris doctis, id quod eſt, confeſſi eſſent: nimirum Sirenis meretrices, quippeque blanditijs ac dulcium lenocinio verborum amantes delinirent & caperent, eoſdémque ad fortunarum honoríſque naufragium impellerent, deſignari & commonſtrari? Atque has ſanè obſtructis auribus declinauit Vlyſſes: has poëtæ Vlyſſis exemplo declinari a nobis iubent ac deſeri. Neque verò ob inſanos Lyricorum quorumdam amores & obſcœnitates culpanda eſt Poëſis & explodenda: ſed ij culpandi explodendique, qui per ignauiam & intemperantiam abutuntur Poëſi. alioquin diuitiæ quoque, corporis robur, pulchritudo, quin eloquentia, rei militaris ſcientia, artes denique doctrinæque omnes culpandæ & explodendæ ſunt, cùm ijs etiam interdum abutantur mortales. Atque id planè ipſum de dramatico poëmate, quin de Epico etiam, iudicandum, ſi quando a virtutis norma deflectant: ijs enim non ars, quæ caſta eſt & ſolers, ſed artificis ſiue laſciuia & improbitas, ſiue inſcitia & ſuperſtitio, apud probos viros & ſapientes conflauit inuidiam. Quocirca non ſtatim ego Platoni aſſentirem, niſi arbitrarer, eum non tam arti ac Poëſi quæ per ſe optima eſt, quàm artificum poëtarúmque multorum petulantię & improbitati fuiſſe infenſum, atque in primis vehementiore poëtarum illorum imitatione, quæ reuera moderatione egeret plurima, permotum & exaſperatum, Reip. timuiſſe ſuæ. ſic ſanè vbi moderationem adhibueris Poëſi, atque ita adhibueris, vt ornata quidem incedat & culta, non laſciua, feſtiuitatem ſpiret & iucunditatem, non libidinem, alliciat etiam, ſed ad honeſtam voluptatem & hilaritatem alliciat, nihil erit cur Poëſim cum meretrice conferas, atque honeſtarum illam puellarum choro regiáque ſede arceas: ſed morum emendatricem vitæque magiſtram optimam eſſe fatearis, ac toto pectore colas, diligas, ampleƈtaris.

Ab Poeſis laudib. ad Ariſtotelea Poetica cõmendationẽ deſcenditur. Sic tamen laudatur vt non diſſimuletur eius obſcuritas.

Quod cum ita ſit, iam ad Ariſtoteleæ Poëticæ monumentum alacriùs noſtra deſcendet oratio. Etenim illud mihi videor tutò ac veriſsimè affirmare poſſe. in hoc monumento admirabilem Ariſtotelis induſtriam ac ſolertiam elucere, ita vt quantumuis magnus hic author in cæteris diſciplinis excellat, ac ſummi ingenij commendationem ac laudem apud omnes inuenerit, in hoc tamen accuratiſsimus ac ſolertiſsimus, ſibi denique ipſi ſimillimus, appareat. Quamquam illud etiam ingenuè fatendum eſt, Auditores, cum admirabili illa pręceptorum copia & varietate, parem ferè difficultatem atque adeò obſcuritatem coniunxiſſe. Is enim eſt Ariſtoteles, qui quicquid fermè ſcribit, id ingenioſè quidem ac doctè, ſed laconicè tamen ac preſsè, dicam planiùs, conciſa breuitate ſcribit: quaſi verò ſegnes arcendos longiùs, ingenioſos contrà excitandos & inflammandos, ac ſummatim ſibi tantùm ſuíque ſimillimis canendum putarit.

Quos hoc monumentum habuerit interpretes.

Hinc videas ſummorum virorum, quotquot perbreuem hunc libellum interpretati ſunt, ingenia mirificè ſemper exercuiſſe; non rarò etiam diffidentibus mutuóque confligentibus ſententijs implicaſſe. Etenim compertum eſt Franciſcum Robortellum Vtinenſem, mox etiam Vincentium Madium Brixianum, nobiles ſanè ac variæ literaturæ viros, ſic Ariſtotelis Poëticam ex hoc ipſo loco priùs, tum publicis literis & commentarijs, vnà cum Bartholomæo Veronenſi explanaſſe, vt Mutinenſi interpreti, Petro Victorio, Alexandro Piccolomineo, Antonio Riccobono diſſentiendi etiam, & nouas ſæpè interpretationes excogitandi, ampliſsimum locum reliquerint. Vt Minturnos, Scaligeros, Patritios, Mazzonios alióſque multos prætercam, qui etſi alio ſcribendi genere delectati, poëticis Ariſtotelis præceptionibus, quaſi nouas ſemper tenebras in eis offenderent, aliquid lucis afferre conati ſunt. Certè Franciſcus Patritius tam multa nouauit in Poëſi; tam frequenter a Madio ac cæteris explanatoribus illis diſceſsit, vſque adeò varias eorum opiniones & interpretationes exagitauit, vt veriùs (ſi ei credas) operam illi ſuam luſiſſe, quàm poëtica Ariſtotelis decreta illuſtraſſe, dicendi ſint.

Adhuc tamen labori amplum ſuperesse locum.

Haud itaque erit cur florentiſsimi Patauinæ Academiæ auditores mirentur, ſi me quoque ſenſerint ex hoc ipſo loco eundem Ariſtotelis librum explanandum ſuſcipere. etſi enim non ego iſtorum conatus atque vigilias ſperno, quin mirificè probo ac laudo, imò

verò

verò earum authores, quippe eloquentiæ ac doctrinæ gloriæ claros ac de ingenuis doctrinis egregiè meritos, in oculis fero; verumtamen (vt ingenuè fatear) haud omninò futurum despero, vt amplissimum quoque campum nobis reliquerint, in quem non sine auditorum meorum iucunditate, spero etiam fructu & vtilitate, nostra excurrat oratio. Ac profectò, Auditores, multa sunt, quæ princeps ingenij & doctrinæ Plato cum alibi sæpè, tum in Phædro & in libris de Rep. de poësi nobis præcepit: quæ cum exinde Aristoteles partim vsurpauerit ac pro suis vsus sit, partim etiam de more oppugnarit ac repudiarit, operæpretium sanè fecissent Peripatetici interpretes, si ea diligenter expendissent, mutuóque contulissent. Multa quoque sunt quæ Græcus Platonis interpres Proclus, Plutarchus item atque alij quidam veteres, idémque nobiles authores, de poësi vltrò citróque disserunt, quæ ab Poëticæ studiosis magna cum vtilitate ac dignitate agnosci & cũ Aristotelicis decretis coniungi & possunt & debent. Denique dum Aristoteles de poësi in vniuersùm præcipit priùs, mox sigillatim disserit de Tragœdia, paulò pòst de Epopœia, ac tandem ad Comœdiam, ac si quod est aliud poëmatis genus, se comparat: dúmque in-
8 terim cæteris non facilè assentitur, sed de more obsistit, ac mira in primis breuitate & subtilitate disputat, incredibile profectò est quàm multas & graues nobis controuersias ac dubitationes obiecerit, in quibus explanandis nostra vtiliter desudet industria. sic sanè quam cæteri interpretes Aristotelis dictionem declarant, copiosè, nos quoque, ne honestum laborem subterfugiamus, ac rei benè gerendæ occasionem amittamus, non indiligenter; quantum tamen patietur ingenij nostri tenuitas; examinabimus & dilucidabimus: ac simul quas isti nobiles controuersias partim sicco pede, partim etiam clausis oculis, prætereunt, accuratè omnino vberiúsque tractabimus: CENTVM interim POETICAS CONTROVERSIAS afferentes, quas in eruditissima hac terrarum orbis scena explicemus, & in clarissimorum adolescentium gratiam literarum etiam monumentis, si opus fuerit, consignemus.

Verùm enimuero vt labores nostri fœliciter cadant, & quem optamus fructum & iucunditatem vobis pariant, vnum vos hortor Auditores, nec hortor solùm, sed enixè obsecro, cupidissimè flagito, summis precibus obtestor. At quid hoc tandem? Illud, illud inquam, ornatissimi Adolescentes, quod vestra studia mirificè iuuare, vestros conatus promouere altiùs, potest. nimirum vt antequam huc accedatis Doctorem audituri, domi quotidie eam ipsam Aristoteleæ poëticæ partem, quæ a me proximè edisserenda est, per vos ipsos diligenter agnoscatis, ac pro virili parte vestra excutiatis: tum verò aures mihi vacuas, vacuos item animos, præbeatis. Ita enim fiet, vt præparato animo ad Doctorem accedentes, mira facilitate illius præcepta ac documenta percipiatis; imò verò abditos quoque sensus & grauiores quasque difficultates intimè peruadatis animo: sæpè etiam de re aliqua cum Doctore ipso strenuè ingenioséque certetis. Ipse enim (vt verè fatear) nauos industriósque auditores optarim, qui vbi attentas mihi præbuerint aures, méque è superiore loco dicentem alacriter audierint, mox descendentem percunctentur, vrgeant argumentis, lacessant disputationibus. Hac enim ratione excitantur auditorum studia, hac acuuntur ingenia, hac efflorescit industria, hac delectatio & æmulatio, quæ sanè duo doctrinis parandis plurimùm valent, gignitur & excitatur. Ego sanè, Auditores optimi, nisi vererer arroganter aliquid de me prædicare, omnino affirmarem ac profiterer, in me si quid est ingenij aut doctrinæ, quæ sat scio quàm sint exigua, id totum ab huiusmodi exercitationibus esse profectum. Dum enim adolescens in hoc amplissimo doctrinarum theatro ac Musarum domicilio Philosophiæ ac Theologiæ operam darem, nihil antiquius habui, quàm vt rerum explicandarum auditionem diligenti commentatione anteuerterem: mox Doctori attentissimas planè aures & vacuas darem: ad extremùm cum perorasset, multa de eo suscitarer, aliqua etiam obijcerem, & moderata contentione vrgerem ac disputarem. Ita sanè rudem linguam, exile impolitúmque ingenium, inexercitatam memoriam acuebam, excitabam, perpoliebam, excolebam. Hoc igitur est, quod in meis auditoribus exopto, atque a vobis summis precibus contendo ac flagito. ita enim fore spero, vt nec vos temporis, nec me laboris, vnquam pœniteat. Alioquin quemadmodum nec fruges colligit agricola, qui terræ cultura sationem non anteuertit: nec tutò cursum intendit nauta, qui ventorum haud captauerit opportunitatem: nec sanitatem recuperat ægrotus, qui non benè præparato pectore hauserit medicinam; ita nec optatos doctrinarum fructus colliget adolescens, qui ad Doctorem imparatus accedat, ac

Ad proposita studia excitantur Auditores & peroratur.

4

nulla quasi cultura animi sationem anteuertat. Nam hoc planè ipsum, imparatum inquam in poëtica præcepta ac mysteria prosilire, esse ἀνίπτοις ποσὶν ἀναβαίνειν, ἢ ἀμυήτοις χερσὶν τοῖς ἁγίοις ἑαυτοὺς ἐπεισάγειν, illotis inquam pedibus ingredi, aut profanis manibus se immiscere sacris, veteri sanè prouerbio ac recepta multorum testificatione compertum est.

Quamquam meliora de vobis ominari iuuat, lectissimi Auditores: quin etiam optima 9
quæque de vobis sperare ac prolixè omnibus polliceri. Iam enim intueor frontem, oculos, vultus mira in vobis alacritate incensos: animos ipsos nobili ac generosa cupiditate inflammatos, ac paratos in primis ad propositos labores sustinendos omnes; vigilijs parcendum nullis, vt excitatam de vobis expectationem non cumulatè solùm expleatis, sed longo interuallo superetis. Atque hac sanè spe & cogitatione erectus ipse ad receptum Aristoteleæ Poëticæ munus, quod fœlix faustúmque sit, accedam propiùs, ab inscriptione, vt par est, initium interpretandi faciens.

Α'ΡΙΣΤΟΤΕ'ΛΟΥΣ ΠΕΡΙ' ΠΟΙΗΤΙΚΗ'Σ.

ARISTOTELIS DE POETICA.

HAEC est Aristotelex Poëticæ inscriptio: perbreuis illa quidem & concisa, addoetiam perobscura; sed frugifera tamen tota: quæ que cum obscuritate & breuitate multas ac magnas habet vtilitates. Obijcit enim nobis pulcherrimas quasdam dubitationes & controuersias, quæ si rectè explicentur, non parum habeant momenti ad Poëticam ipsam cùm intelligenter tractandam, tum verò cum cæteris liberalibus disciplinis vtiliter coniungendam. Porrò autem dubitationes, vt eas ex ordine referam, hæ sunt.

INSCRIptionis gratia

X CONtrouersiæ proponuntur explicandæ.

Prima, An hic Liber sit germanum ac legitimum Aristotelis opus & monumentum, an verò spurium & adulterinum; neque enim desunt qui hac de re magnopere dubitent: quin, si Deo placet, eiusmodi librum ex Aristotelicorum librorum numero planè excludant. I.

Altera; Num idem liber sit perfectus atque omnibus numeris absolutus; an verò inchoatus; siue mauis decurtatus & mancus. siquidem ne id quidem caret dubitatione: quæ alias item dubitationes & controuersias pariet non contemnendas; atque in primis instituto huic nostro accommodatas inprimísque inscriptioni planiùs declarandæ percommodum offeret locum. II.

Tertia: Quæ sit materia huic operi subiecta, siue quid sit id de quo disputatur. Nam id quoque a Peripateticis vocatur in controuersiam. III.

Quarta verò: Quæ ex tertia maximè pendet, quale sit Aristotelis siue authoris consilium & institutum: siue quem sibi scopum ac finem proposuerit. hæc enim est res maximè omnium necessaria, quæ explicetur antea & constituatur. IV.

Quinta: Ad quod doctrinæ genus sit reuocanda Poësis, siue quem locum obtineat inter cæteras doctrinas & facultates. V.

Sexta, Quæ quintam appositè consequetur: Num reuera vtilis atque frugifera censenda sit humanæ societati, et, vt sentiunt aliqui; morum emendatrix ac vitæ magistra. Nam certum est Poësim aliquibus non probari, quòd censeant ad delectandum potiùs quàm ad iuuandum esse comparatam; aliquibus etiam morum corruptelam ac pestem videri, tantùm abest, vt emendatricem morum ac vitæ magistram appellari patiantur. VI.

Postrema: Quæ tandem ex his quæ de Poësis fine, materia, ac vi naturáque vniuersa fuerint constituta, Poësis definitio colligi possit. VII. Et per hanc occasionem doceri poterit, VIII. Num hæc doctrina sit Ars, an verò scientia. Quo etiam tempore non incommodè ceciderit si doceamus, IX. Num hæc facultas ante Rhetoricam explicanda sit. Atque idem dixerim, si quis quærat; X. Num ante Dialecticam aut differendi artem sit attingenda, an verò post.

Hæc

Hæc ſunt quæ tractanda erunt & explicanda antequam in Ariſtoteleæ Poëticæ campum pedem inferamus. Nam qua methodo ac docendi ratione vtatur interim Ariſtoteles: quas in partes diſtribuendus ſit liber, quæ ſit earumdem partium ſumma (quoniam interim quas offert dubitationes Inſcriptio, eas tantummodo proponimus hoc tempore) tunc opportunè docebimus, cum & Ariſtotelicæ Diſputationis initium attingemus, & alia deinceps ex ordine proſequemur. *Vide in par. 1 & alibi ſæpè.*

Dicamus autem primùm de prima; ac videamus

N V M

CONTROVERSIA I. An hic liber ſit Ariſtotelis. HIC Liber ſit germanum Ariſtotelis opus & monumentum.

Non eſſe probatur I. Multa ſunt, Auditores, quæ efficere videntur ac demonſtrare, hunc librum nullo modo Ariſtoteli acceptum eſſe referendum. Ac primò Plutarchus grauis author ac nobilis in eo libro, quem de Homero inſcripſit; hiſtoriam quamdam, atque eam benè longam, de Homeri ortu & educatione recenſet, quam profitetur ſe deſumpſiſſe ex Ariſtotelis Commentarijs περὶ ποιητικῆς: cum tamen in noſtro hoc Ariſtotelis Commentario, qui περὶ ποιητικῆς inſcribitur, iſtiuſmodi Hiſtoria reperiatur nuſquam. Deinde Laërtius cum
II. in libro V. diligenter pertexeret Ariſtotelicorum librorum numerum, ac ſingulorum indicem inſcriptionémque notaret, monuit quidem ab Ariſtotele & Tragœdiam quamdam & poëticas quæſtiones fuiſſe conſcriptas: monuit etiam librum vnum ποιητικὸν ſeu mauis περὶ ποιητῶν, duos item περὶ πραγματείας τῆς τέχνης ποιητικῆς fuiſſe exaratos. at libri qui Α'ριστοτέλους περὶ ποιητικῆς inſcribatur, ne verbum quidem. Nam ſi contendas a Laër-
III. tio ſaltem in Socratis vita Α'ριστοτέλους περὶ ποιητικῆς mentionem fieri; atque hunc ipſum eſſe librum, quem in præſens deſumpſimus explanandum, iam præterquam quod interim ſui immemor ac præpoſterus erit Laërtius, qui huius libri proprio in loco nullam mentionem fecerit, profectò Laërtius in eo loco quamdam de Homero hiſtoriam perinde ac Plutarchus refert, quæ ſanè hiſtoria in noſtro hoc Commentario non extat. Adde quod tertium περὶ ποιητικῆς vſurpat Laërtius, cum noſter hic Commentarius vnicus ſit non tripartitus.

IV. *Idque tripartito argumento.* Sed quid ego externis argumentis vtor, cum ipſemet Ariſtoteles perſpicuas nobis offerat rationes, quibus demonſtremus hunc librum ſibi nullo modo eſſe tribuendum? etenim libro 1. Rhetoricorum ſcribit ſe περὶ τῶν γελοίων, hoc eſt de ridiculis, egiſſe in ijs, quæ περὶ ποιητικῆς. idem apertiùs repetit libro 3. vbi teſtatur ſe περὶ γελοίων καὶ πόσα εἴδη γελοίων, *de ridiculis, & quot ridiculorum genera,* diſputaſſe ἐν τοῖς περὶ ποιητικῆς; *in his quæ de poeticis.* At de ridiculorum generibus ſeu partibus aut etiam de ridiculis in vniuerſum non modò non diſputat Ariſtoteles in noſtro hoc libro, ſed ne diſputare quidem potuit: cum ridicula tractanda eſſent in gratiam Comœdiæ, cuius tamen tractationem in hoc libro non eſt perſecutus. Et huc etiam pertinet quod idem Ariſtoteles in poſtremo libro Politicorum ſignificat, ſe καθάρσιον τῶν ψυχῶν καθαρσιν, animorum inquam purgationem, perſpicuè atque dilucidè explicaſſe ἐν τοῖς περὶ ποιήσεως, cum tamen in hoc libro vix paucisſimis quibuſdam verbis eam attigerit. nam neſcio quid de Tragœdiæ purgatione indicauit quidem, at de purgatione vniuerſa, de qua in Politicis, ne verbum quidem. Ad extremum *Cap. xi.* 11
V. his omnibus addi poteſt generale quoddam argumentum, quod librum hunc noſtrum eximit ab Ariſtotelis monumentis vnà cum cæteris libris omnibus, quos ipſi Ariſtotelis nomine vſurpamus ac terimus: cum enim Ariſtoteles (quantum ex Plutarcho, Athenæo, Laërtio & alijs intelligere licet) è viuis decedens ſuam ille bibliothecam Theophraſto reliquiſſet, Theophraſtus Neleo, Neleus denique eam Alexandriæ Regi Ptolemæo vendidiſſet, tandémque Alexandriæ vnà cum vrbe ac Regia ipſa conflagraſſet, qui fieri potuit, vt libri quos Ariſtotelis nomine terimus, ſint Ariſtotelis? quod ſi non ſunt Ariſtotelis, neque hic Ariſtoteli erit tribuendus. Eſt itaque præſens hic liber ſpurius & adulterinus. *Vide lib. 1. in Timæum Plat. p. 28. ad 40. et p. 77.*

Contraria ſententia ſuadetur. I. Quamquam ſi res paulò æſtimetur attentiùs, nihil eſt quòd eiuſmodi Commentarium ex Ariſtotelis monumentis eximamus. quæ res proprijs argumentis ſuaderi poteſt, tum verò contrariorum (quod rem hanc continet vniuerſam) confutatione. Ac primò quidem locutio ipſa non obſcurè indicat huiuſmodi librum eſſe Ariſtotelis. eſt enim eius elocutio preſſa, conciſa, obſcura; ſed grauis tamen, pura, propria, ſignificantiſſima, quæque vndique Atticam referat ſiccitatem. quod dicendi genus Ariſtotelis eſt ferè perpetuum:

tuum: alterius, quod sciam, nullius. Atque huc spectat quòd huius libri author agit primò de Poësi in vniuersùm; tum progreditur ad partes: atque inter partes complectitur priùs principes ac magis communes, tum descendit ad proprias. Huc etiam quòd diuisionibus frequenter vtitur, descriptionibus item ac definitionibus, in primis verò argumentorum pondere sua confirmat decreta, quæ omnia Aristotelis ingenium artificiúmque mirificè redolent.

II.
III.

Neque verò minùs valet ad hanc sententiam confirmandam, quòd huius libri author visus est non solùm ea diligenter peruolutasse ac peruestigasse, quæ sparsim de Poësi traduntur a Platone, verùm etiam eadem pro suis vsurpare, vel inuertere, magna etiam ex parte labefactare & oppugnare; quod Aristoteli fuit vsitatissimum. Quapropter (vt aliquod nobis extet huius rei specimen) decernere videtur Plato carmen esse poëmatis fundamentum: cum ecce tibi sententiam hanc oppugnat huius author libri, omninóque statuit, Poëmatis vim ac naturam non modò in carmine non esse sitam & collocatam, verùm etiam posse poëmata quædam sine metro consistere: quin etiam sine metro aliqua fuisse conflata; ita vt Empedocles verbi gratia è poëtarum numero arcendus sit, quamuis carmine conscripserit; Xenarchi verò sermones aut certè Socratis dialogi poëmatis nomine sint concludendi, etsi expertes metris. Ad hæc docere videtur Plato, fabulam non omnino esse necessariam ad Poësim, vel certè poëmata aliqua posse fabularum esse expertia. Contrà noster hic author vsque adeò necessariam reputat fabulam, vt hac vel maximè contineri velit poëma. Sed & Epopœiam cæteris omnibus poëmatis anteponit Plato: author hic sententiam istam oppugnat multis, ac tragœdiæ tandem tribuit principatum. Poeticam quoque imitationem, quam Plato voce ac persona concludit, author iste longè aliter æstimat, atque in suam Poëticam alijs quasi insignibus introducit. Hæc & alia id genus, quæ recensere longum esset, quæque nos suis quæque locis obseruabimus, noster hic author. Quapropter cum satis constet, hunc scribendi morem redolere omnino Aristotelis morem, solúsque Aristoteles reperiatur, qui quicquid scribit, id Platonis decretis consultis, exagitatis, labefactatis, clam etiam aliqua ex parte vsurpatis, scribat, quis non intelligat libellum hunc nostrum ex Aristotelis officina prodijsse? Sed coniecturas mittamus, vbi Aristoteles ipse non obscurè indicat hunc libellum a se conscriptum esse. Etenim illud videor mihi affirmare posse, nusquam Aristotelem in alijs libris ad suum de Poësi monumentum prouocare (prouocat autem sæpissimè) quin hunc ipsum librum intelligat. Ita vt ea, siue in nostro hoc libro extent, siue (quod perrarò contingit) desiderentur, optimè in hunc librum conueniant, ac sententiam nostram confirment egregiè. Sed loca illa omnia, si placet consulamus. Ac primò Aristoteles in lib. III. Rhetoricorum ait a se de altero illo elocutionis genere dictum esse ἐν τοῖς περὶ ποιητικῆς in ijs quæ de poetica: at de poetica locutione in nostro hoc libro fusè. addit paulò post se de nominibus, quæ non humilem sed ornatam & cultam faciunt orationem, dixisse in ijs quæ de poëtica: vbi intelligit verba translata, iuncta, peregrina, quæ sunt poëticæ elocutionis propria: at hæc omnia in hoc libro diligenter tractantur & copiosè. Idem III. item Rhetoricorum scribit se in his quæ de poëtica, docuisse de nominibus quàm multas habeant species: & rursus se de speciebus translationis, & quam vim habeant tum in Poesi, tum in orationibus, dixisse ἐν τοῖς περὶ ποιητικῆς in his quæ de Poëtica. at in hoc libro tum istam hominum varietatem, tum quot modis translationes fiant, & quantam siue poëtis siue Oratoribus afferant vtilitatem, persecutus est diligenter.

IV.
V.

2. Lib. de Rep.

32

Ar. c. 2. ad init. Vict. p. 220. Maior. p. 348. 2. p. Ric. ĩcod uet. p. 152. quare & c. Maior. p. 349. f. 1 m. Ric. 221. p. & ĩuet. cod. 455. 411. 412.

At enim valent quidem plurimùm istæc ad tuam sententiam confirmandam: verùm quæ his è vestigio opponuntur, plurimùm quoque valent ad eãdem infirmandam. Cum enim alia quædam percenseat Aristoteles, quæ in sua Poëtica complexus sit, & tamen in nostro hoc libello non extent, quis non videt vel Aristotelem dormitasse altiùs, vel certè præsens hoc monumentum nullo modo esse Aristoteli tribuendum? Imò verò tantùm abest vt istinc liceat nostram sententiam labefactare, vt magis ac magis confirmetur. Etenim rem nouam dicam, quæque alicui incredibilis videri possit & absurda, sed tamen perspicua ratione confirmabitur. nimirum reliqua loca illa atque sententias, in quibus Aristoteles sic prouocat ad Poëticam, vt in nostra hac reperiatur nusquam, tum demum efficere posse hunc librum non esse Aristotelis, cum in eo reperiantur: contrà verò si in eo nusquam extent, argumento esse, librum esse germanum Aristotelis opus. etenim certum est, non exiguam huius monumenti partem (id quod luce meridiana clarius constabit

Iam mutuò confligentiũ rationum vis expẽditur.

1 Maior. p. 381. Ricc. p. 222. Cap. 20. lat. c. 21. p. ὀνόματα & c. de trãsl. c. 6. lat. c. 20. Græcè 21. paulò post init.

Nunc sigillatim ad IV. *Quod attinet ad ridicula.* bir paulò pòst) temporis iniuria interijsse, sigillatimque ea intercidisse omnia; quę author Cap. 3. scripsit de Comœdia. Cum igitur tractatio ridiculorum pertineat ad Comœdiam, & vnius Comœdiæ gratia suscepta esset (neque enim Epopœiæ inseruiunt ridicula, multò minùs Tragœdiæ) necesse profectò est, vt cum comica tractatione ridiculorum quoque tractatio interierit: & ideò cùm comica tractatio interierit omnis, tantùm abest vt colligere liceat, hunc librum non esse Aristotelis, dum in eo ridiculorum disputationem non offendimus, vt potiùs, quoniam ea pars quæ desideratur, ridiculis continebatur, colligere liceat, hunc librum eum planè esse, in quo testatur Aristoteles se egisse de ridiculis, quíque περὶ ποιητικῆς appellatur. sic sanè siue locum illum spectes, in quo Aristoteles ait, se de ridiculis egisse ἐν τοῖς περὶ ποιητικῆς, siue alterum consulas, in quo ait se in ijs quæ περὶ τῆς ποιητικῆς docuit ὅσα εἴδη τῶν γελοίων εἴδη, *quot sint formæ seu species ridiculorum*, ad hunc planè librum prouocari fatendum sit, cum hic planè de ridiculis (id quod iactura ipsa clamat) & eorum formis ageretur. *Quod attinet ad purgationem.* Atque idem dixerim dum in postremo Politicorum libro scribit Aristoteles se περὶ τῆς τῶν ψυχῶν καθάρσεως, *de purgatione* inquam *animorum*, egisse in his, quæ de Poëtica. siquidem de purgatione (præsertim explicatè atque distinctè, vt 13 profitetur se egisse) in hac monumenti parte haud agit; quin ne agere quidem potuit, cum de purgatione explicatè agere haud liceret in Epica aut Tragica tractatione: (alij enim affectus purgantur Tragœdia, alij Comœdia, alij alijs poëmatis generibus) & ideò propria disputatione totum hoc argumentum esset explicandum; quòd quidem in ea tantùm quæ interijt monumenti parte, effici potuit. Ita vt hinc quoque non solùm colligi haud possit, hunc librum non esse Aristotelis, dum doctrina de purgatione in eo non extat, sed coniectare liceat Aristotelicum esse, atque eum ipsum qui περὶ τῆς ποιητικῆς inscribitur: cum ea ipsa libri pars, in quam ipsa etiam purgationis disputatio cadere debebat & poterat, temporis interierit iniuria.

Sed dum ego meam sententiam tueor atque confirmo, dum aduersarijs resisto, disputationis ordinem nescio quo pacto perturbaui: quæ enim priore loco proposui argumenta, præteruectus sum: quæ posteriore, dilui. Sed referam me ad ordinem, atque ad Plutarchum, quoniam ab eo dubitationum manauit initium, redibo.

Ad 1. Ergo Plutarchus, si quis rectè æstimet, non facilè dicendus est obesse sententiæ nostræ, *Ad primum.* dum testatur, se historiam illam desumpsisse ex tertio (tertium enim enumerat) Aristotelis libro περὶ ποιητικῆς. siquidem, vt mittam Aristotelem quoque Cyrenaicum de Poëtica scripsisse, teste Laërtio in Aristotele; ita vt verendum sit, ne hunc intelligat Plutarchus; primò ne illud quidem satis constat, an περὶ ποιητικῆς vnicum monumentum, an varia conscripserit Aristoteles; ac propterea non satis concludere liceat, nostrum hoc haud esse Aristotelis, quòd quæ ex tertio de Poëtica repetit Plutarchus, non reperiantur in hoc nostro. Deinde esto vnicum de Poëtica monumentum (quibus tandem esset seu libris seu partibus distributum) reliquerit Aristoteles; at certum est, nostrum hoc monumentum esse decurtatum & mancum, & posteriorem eius partem eámque benè longam desiderari (id enim iam iam apertè constabit) & ideò nihil mirum si historia ista non extet in præsens, cùm huiusce monumenti, quod facilè tripartitum erat ac multò longius, multæ partes interierint. Quamquam obijcies statim; liber iste, quantum ex Plutarcho, quin ex Laërtio quoque intelligere licet, historias continebat: nec concisè scriptus erat ac pressè, sed manabat latiùs, quapropter cum & argumento & elocutione ac stylo dissideret a libello hoc nostro, qui pressè scriptus est, & non historiam sed præcepta continet, non videtur cohærere potuisse cum hoc nostro. Sed quid prohibet Aristotelem in eo libro tertio siue posteriore huius monumenti parte ad exempla & historias diuertisse, quemadmodum facit in tertio quoque Rhetoricorum, cum tamen in primo & secundo præcepta tradat? sanè cum exemplis iam egeret & historijs, elocutionem ac stylum aptasse potuit & verò debuit rebus tractandis, ac de presso illo dicendi genere aliquid remittere. Certè Laërtius qui ipse etiam tertij περὶ ποιητικῆς inijcit intentionem, inde historiam quandam ac de Homero ipso repetere videtur non secus atque Plutarchus. Adde quod in Physicis etiam solet interdum elocutionem stylúmque variare. quare libri de naturali auditione obscurissimi sunt & pressè scripti: libri de cœlo paulò manant latiùs, ac longè minùs habent obscuritatis: subinde tamen in libris de ortu & interitu ad priorem obscuritatem recurrit: & tamen è vestigio in tribus primis meteorologicis libris dilucidè disputat & copiosè. quid plura? cum tres istos libros Meteororum perspicuè exarasset, ecce tibi

mentionem

tibi in quarto (neque enim loco mouendus est, vt perperam existimarunt aliqui) ad ingenium redit Aristoteles, ac mira differit obscuritate. Vt propterea vnum elocutionis genus, nisi aliæ quoque notæ accedant & coniecturæ, longè infirmum suppeditet argumentum.

Atque hinc licet argumento occurrere, quod ex Laërtio sumebatur: quasi verò cum Aristotelis libros accuratè omnes percensuerit, eorúmque notarit indices, nec tamen nostri huius mentionem fecerit, Aristoteli perperam tribuatur. *Ad secundum & tertium.*
14 nam primò quid prohibet librum illum, qui περὶ ποιητικῶν, de rebus poëticis, aut duos illos, qui περὶ πραγματείας τῆς τέχνης ποιητικῆς, inscripti essent, esse hoc ipsum Aristotelis monumentum, quod περὶ ποιητικῆς inscribitur, & cuius partem aliquam terimus? nam quod ille περὶ ποιητικῶν, alter περὶ πραγματείας τῆς τέχνης ποιητικῆς, noster περὶ ποιητικῆς, hoc est non eodem plane titulo inscribatur, ille rursus vnicus sit; noster hic, si Robortello ac Madio credimus, in duos libros, si Victorio in tres, esset distributus, nihil est quòd nos perturbet. nam Aristotelicorum librorum & inscriptiones & partitiones ab interpretibus & sectatoribus manarunt ferè omnes, atque illæ pleræque variæ; ita vt Laërtius non tam recensuerit Aristotelis libros qua siue inscriptione, siue partitione prodijssent ab initio (si tamen non iis carebant plerique) quàm eas omnino & partitiones & inscriptiones secutus sit quæ vel ab alijs historicis, quos sequitur, vulgabantur, vel in vulgus circumferebantur: ac summatim res ipsas complecti maluerit, quàm inscriptionis vocibus curiosiùs hærere, ac tanquam verba dimetiri. De qua re, quoniam eam in sequenti disputatione vberiùs confirmabimus, hæc satis in præsens.

Sed iam expectatis fortasse, Auditores, vt postremo argumento, quoniam grauissimum est, & non hunc libellum tantummodo, sed Aristotelis monumenta omnia in suspicionem vocat, imò notha esse ostendit, ac falsò tribui Aristoteli, prolixè satisfaciam. *Ad quintum.* Ego verò cum rem hanc vniuersam copiosè persecutus sim in primo libro in Platonis Timæum, nolim hoc tempore hoc argumentum disputare, præsertim quia paucis expediri haud potest. Quapropter ad eum librum vos reijciens, vnum tantùm dicam in præsens, quod nostri huius Commentarij sigillatim interest. nimirum libros de Poëtica pertinere ad libros exotericos potiùs, quàm ad acroamaticos: ac proinde cum exoterici sine vlla dubitatione nunquam in arcanis fuerint apud Aristotelem, sed vulgati ac proditi omnes, nihil est quòd dubitemus num ante Aristotelis mortem in vulgus promulgati essent, & in multorum manibus versarentur. Vt propterea, quamuis bibliotheca illa conflagrarit, exempla Athenis ac Græcia tota iam sparsa essent, quæ ad nos peruenerint. Sic sanè nostrum hoc monumentum Aristoteli meritò tribui, & Ἀριστοτέλους inscribi compertum sit.

Venio ad secundam dubitationem: quæ tripartita erit, vel potiùs quadripartita, etsi breuissima. *CONTROVERSIA II. Quæ est quadripartita.* Etenim videndum est primò, *I.* NVM reuera integrum sit hoc opus nécne; etsi fortè pars illa desideretur, *II.* interciderítne illa temporis iniuria, an verò nequaquam fuerit ab Aristotele absoluta: & si fuit absoluta, *III.* num vnus tantùm intercideri liber, quemadmodum Robortellus ac Madius sentit, ac vnus & alter, quemadmodum pugnat Victorius. Ex quibus etiam de tota Inscriptionis ratione ac vi constabit vberiùs. Denique illud videndum erit vel certè requirendum (alibi enim definietur opportuniùs) *IV.* quæ sint tandem ea quæ desiderantur in posteriore hac parte, quam interijsse ostendimus, & quàm graues extent huius rei conquirendæ rationes & causæ.

Quod pertinet ad primam partem interpretes omnes, vno Mutinensi excepto, fatentur ac docent, nostrum hoc monumentum esse diminutum. *Explicatur I.* Sic Robortellus, Madius, Victorius in procemio, sic Alexander, ac fusè, in annotationibus particulæ primæ: quod mihi quidem luce meridiana clarius videri solet. Siquidem Aristoteles statim ad initium ponit agendum tum de poësi in vniuersum, tum de partibus seu speciebus. idem è vestigio enumerat huiusmodi partes, atque ait esse Epopœiam, Tragœdiam, Comœdiam, Dithyrambicam ac (si placet) Aulericam & Cytharisticam. Cum itaque posuerit agendum de partibus singulis, ac sigillatim de Comœdia, quis non videat, huiusmodi monumentum esse diminutum, cum subinde Comœdiæ tractatio exter nusquam? Quid plura?
15 cum in c. 1. capite de Tragœdia disserens, sic scribat, *At de imitatione quidem, quæ fit hexametro, ac de Comœdia posteriùs dicemus*, quis non sentiat desiderari Comœdiæ tractationem, ac proinde hunc librum non esse integrum? Atque huc etiam pertinet, quod disputatio

tum

tum de ridiculis, tum περὶ τῆς τῶν ψυχῶν καθάρσεως, hoc est de purgatione animorum, ad quam nos in Rhetoricis & Politicis reijcit, non extat in hoc libro. nam loca ista valent quidem ad demonstrandum eiusmodi librum esse mancum, at non esse Aristotelis, nullo modo. Hæc de prima ista dubitationis parte; quam haud quidem in controuersiam reuocare ausus essem, nisi animaduertissem a Mutinensi Interprete, hoc est ab eo qui plurimum in hoc opere interpretando desudauit, pro mutilo hunc librum non agnosci. vt enim non germanum poeticæ artis librum haberi vult, sed commentarium memoriæ causa comparatum, ac fermè ex tumultuarijs sententijs atque præceptis conflatum, nullam partem excidisse fatetur. Quamquam negat etiam egregius iste vir, hoc monumentum, etsi Aristoteleum, esse illud ipsum, quod περὶ τῆς ποιητικῆς ab eo passim appellatur, & ad quod tam sæpè prouocat. Quod perfugium præterquam quod eadem facilitate euerti potest, qua astruitur (rationem siquidem affert nullam, qua suum istud confirmet commentum) profectò inde planè conuellitur, quòd Aristoteles (quemadmodum dicere cœperam) in III. capite pollicetur se paulò pòst dicturum tum de Epopœia, tum de Comœdia: cum tamen de Epopœia subinde agat quidem, de Comœdia nullo modo.

II. Venio ad secundam, in qua quæritur verène hanc partem absoluerit Aristoteles, prout receperat, iniuria verò temporis perierit; an verò occupatus morte, extremam illi manum non admouerit. Cui dubitationi præcisè respondeo, fuisse absolutam. etsi enim in Politicis scribit, se dicturum de purgatione animorum, verumtamen in Rhetoricis semel atque iterum ac perspicuis sanè verbis scribit, se de ridiculis & eorum formis ac partibus egisse in poeticis. Vt propterea satis constet, quæ de Comœdia scripserit, intercidisse.

III. Sed iam dicamus de tertia, an inquam vnus tantùm liber, quemadmodum sentit Robortellus & Madius, an vnus & alter, secundus scilicet & tertius, quemadmodum opinatus est Victorius, desideretur. Quam sanè rem paulò altiùs repetere cogor. Ergo sciendum est, Aristotelis monumenta ab initio non in libros planè digesta ac distributa prodijsse, qualia nunc cernuntur, sed integra. Quare quemadmodum XII. Platonis libri de legibus vnico libro seu volumine continebantur antea, eodémque modo X. de Rep. libri vnicum conflabant volumen: cum tamen deinde a sectatoribus commoditatis gratia illud in duodecim, hoc in decem distributum sit, ita Aristotelis monumenta ab Authore illa suo integra manarunt fermè omnia, cum tamen a Theophrasto, Andronico, vno verbo a sectatoribus in libros, mox in capita, ad extremùm in particulas, quod fecerunt Græci, seu in contextus, quod fecit Auerroes, commoditatis gratia digesta sint & distributa. Atque hinc fit, vt nunquam Aristoteles (dicam Auditores. rem fortasse nouam & inauditam, quæque παράδοξον videri possit, sed verissimam tamen) ad libros prouocet. quare qui Aristotelem Græcè legerit, sentiet eum nusquam ferè non prouocare ad alia monumenta, atque ad ea lectorem passim reijcere: & tamen ad libros reijcit nunquam, nec libri vllius vsquam mentionem facit: sed semper in his quæ de principijs, inquit, in his quæ de Natura, in his quæ de motu, in Physicis, in postnaturalibus, in Politicis, in Ethicis; & in his quæ de poëtica, & his similia. at in primo siue secundo, vel rursus in hoc, vel in illo libro, nusquam. Atque hinc factum est, vt quemadmodum libri non vno eodémque modo apud omnes sunt in capita distributi, sed sæpè illa tam Latini quàm Græci & Arabes varient, ita monumenta ipsa non apud omnes in eundem librorum numerum recidant. Quare libri de naturali auditione (vt rem exemplo illustremus) apud aliquos septem erãt 16
ab initio, nobis octo, Iustino Martyri ac Philosopho nouem. hic enim in eo commentario quem scripsit contra Aristotelem, priorem octaui partem facit octauum, posteriorem verò nonum: atque hoc nomine ex nostro octauo quamplurima ad verbum describit, quæ apud eum nonum continent librum. atque eodem ferè modo libri tum œconomici, tum de historia animalium, tum alij nonnulli variantur. Et consimili de causa factum est, vt plerique Aristotelis libri, quippe qui ab initio ab authore illi suo certis ac fixis indicibus haud insigniti essent, aut etiam ab eodem non vno eodémque semper nomine ac titulo nuncuparentur ac designarentur, (nam libros de naturali auditione verbi gratia modò de principijs, aliquando de Natura, interdum de motu, appellari sentias) non eandem inscriptionem referant apud omnes. Atque hinc sanè (ne digrediar longiùs) quatuor colligere licet.

Quatuor colligũtur ex tertia hac Parte.

I. primum est, nostrum hunc commentarium facilè fuisse vnicum ab initio, atque vnigenam ab authore suo prodijsse. id enim cum ea suadent, quæ docuimus hactenus, tum verò illud quòd nusquam ad huiusmodi monumentum sic prouocauit

Aristo-

Aristoteles (preuocauit verò frequenter) vt potiùs indicet in varios libros distributum, quàm vnum fuisse & singulare. Alterum est decursu temporis facilè contigisse, vt a Theophrasto, Andronico & sectatoribus, vt in varias subinde sectas diuisi sunt, variè fuerit distributum, ac proinde tripartitum in Plutarchi inciderit manus: Laërtio bipartitum occurrerit. II. Sic sanè Madius ac cæteri ille partim reprehendendi sunt, partim excusandi. reprehendendi quia in hac controuersia prima huiusce monumenti incunabula spectanda erant, & quale ex authoris manibus prodijsset, non quale progressione temporis atque aliorum opera se se in conspectum dederit. ita demum intellexissent posteriorem huius libri partem, non secundum ac tertium librum, desiderari. Excusandi, quòd dum illud cognitum non haberent, non ab Aristotele, sed a sectatoribus fuisse hoc monumentum in libros distributum, facilè fuit aut bipartitò illud cum Laërtio, aut etiam tripartitò cum Plutarcho, quin cum Laërtio quoque, distribuere, ac secundum, vel etiam secundum & tertium, requirere. Tertium est videri omnino ab Authore fuisse inscriptum περὶ ποιητικῆς. licet enim semel ab eodem authore appelletur περὶ ποιητῶν, in reliquis tamen locis omnibus περὶ ποιητικῆς nuncupatur. III. Vt omninò existimem non ab Aristotele, sed ab alijs deinde τέχνης (quod aliqui libri habent) aut πραγματείας, quod habet Laërtius, inter scribendum fuisse additum, perinde ac Madius μεθόδου addi iubet non τέχνης, Alexander contrà non μεθόδου, sed τέχνης censet esse supplendum. Atque hinc sanè animaduertere licet, Auditores (atque ita de tota inscriptionis ratione constabit vberiùs) vter magis a veritate aberrarit Madiúsne an Alexander, dum ille περὶ ποιητικῆς μεθόδου inscribi iubet, hic περὶ ποιητικῆς τέχνης. *Ale. Pic. col. 1 proœ. pag. ult.* Etenim vnum sumunt interim ac tamquam certum arripiunt: aliud pugnant & altercantur. Sumunt inscriptionem non omninò esse absolutam, sed desiderari aliquid: pugnant μεθόδου, quod Madio placet, aut τέχνης, quod Alexander sentit, addendum esse. Ego verò Auditores magnopere vereor ne interpretes isti nodum in scirpo quærant, & in rei necessariæ habeant loco, quod non modò non necessarium, sed otiosum est ac superuacaneum. siquidem ποιητικὴ, seu poësis ex eorum nominum ordine esse potest (neque enim verebor Grammaticum tantisper agere, cùm videam id planè ipsum a summis eruditissimísque Philosophis Alexandro & Madio factitari) quæ tum per se optimè consistunt, tum commodè cum alio cohærere possunt. quare si quis dixerit, Poësis est animi ornamentum, is interim poësim in eorum nominum loco habuerit, quæ per se consistunt: non secus ac si quis dixerit, Rhetorica est Reip.
17 firmamentum, Grammatica rectè loquendi ars. Quòd si quis dixerit, Poëtica facultas est animi ornamentum, iam nomen istud ex ijs effecerit, quæ cum alio cohærent: perinde omninò ac si quis dixerit, Rhetorica facultas est Reip. præsidium, Grammatica facultas est rectè loquendi ars. Cùm igitur id ita sit, non video cur viri isti ποιητικὴν seu poëticam posteriore modo vsurpare malint quàm priore: cùm, si priore modo vsurpetur, non necesse sit quicquam addere ac supplere: vox etiam sit propria & significantissima, Aristoteli etiam hoc eodem nomine vsitata, &, quod caput est, id planè ipsum planissimè representet, quod isti addentes faciunt: Vt omittam eam insuper Aristoteli inuidiam conflari, quòd tam facilè statim ac citra necessitatem indigentiámque vllam poësim inter artes numerauerit. Quapropter non negarim aliquid aliud supplendum adhuc, aut tacitè intelligendum: puta ἔργον vel βιβλίον, opus inquam aut librum seu disputationem, aut quid huiusmodi. hoc enim ex ipsæ voces Ἀκροατικῶς περὶ ποιητικῆς clamant. Concesserim etiam ἔργον vel βιβλίον, vel quid tale elegãter adhuc reticeri potuisse si vox Ἀκροατικῶς abesset: nihil enim aut supplendum foret, si quis rectè æstimet, aut tacitè supplendum, quemadmodum Cicero etiam de Officijs, de Morte contemnenda, de Gloria, de Natura Deorum sua dum inscribit monumenta, eleganter reticet aut omittit disputationem seu librum & consimilia. Sed artem vel methodum aut tacitè adhuc intelligendam aut supplendam, nullo modo concesserim. Atque hęc dicta sint, Auditores, vt de tota Inscriptionis ratione constet. Nam est quidem perbreuis, addo etiam concisa, sed tamen eleganter concisa, & cui planè nihil addendum sit. Denique Aristotelis ingenio atque scriptione dignissima.

Venio iam ad postremam dubitationis partem, quę sanè grauissima est ac multis magnisq. de causis digna quæ accuratissimè pertractetur. *Iam explicatur Pars IV.* Causæ verò, ne vos lateăt Auditores, sunt quæ sequuntur; Prima est, vt sciamus, an præter Tragœdiam, Epopœiam & Comœdiam (nam de hac quoque tanquam de poësis specie ac forma egisse Aristotelem

constat satis) Dithyrambica sit inter Aristotelicas poësis species retinenda, vel certè, quoniam id in præsens videtur clariùs affirmari, quàm vt dissimulari possit, quo pacto non Lyrici poematis species quædam sit ac forma, quemadmodum hymnus aut ode. Ex quo fieret, vt de toto genere, hoc est de Lyrico, non de eius particula seu forma, sibi dicendum proponere debuisset.

II. An legum poësis inter easdem formas ac species, vel certè sub forma aliqua sit numeranda. cum enim statim ab initio primas Poësis formas recensere visus sit Aristoteles, nec tamen huius mentionem fecerit vllam, videndum esset, cur eam numeret in progressu, & quo poësis genere comprehendatur.

III. Vtrum Auletica & Cytharistica inter easdem sit collocanda, an excludenda potiùs.

IV. Vtrum Mellici (nam a Lyricis, si multis credimus, segregandi sunt) inter Aristotelicæ poësis species vllum obtineant locum.

V. Num Tragicomœdia sit inter easdem excipienda. Constat enim Plauto, Comico non ignobili, non inusitatam esse.

VI. Quid de Tragisatyricomica, quam non nulli introduxerunt in Scenam.

VII. Quid de carmine quo iamdiu apud nos Martyrum sanctissimorúmque virorum facta celebrantur & representantur, etsi enim huiusmodi facta sunt tum imitationi obuia, tum dignissima quæ represententur, vix tamen videntur vllam Aristoteleæ poësis formam subire posse.

VIII. Quid de maiori Ecloga, quam Pastoralem Comœdiam rectissimè appellaueris: nam futile hanc quoque introductam, in Scenam & miro etiam cum plausu receptam, satis constat.

IX. Quid de minori Ecloga aut etiam Idylliis: nisi enim hæc in poëmatum ordinem referamus, iubendum erit vt Theocritus, Moschus, Bion, aliqua etiam ex parte Virgilius poëtæ deponat nomen. 18

X. Quid item de tanta poëmatum varietate qua siue Hesiodus Opera & dies, siue Empedocles & Lucretius res naturales, siue Virgilius Georgica, siue Aratus Phœnomena, siue Ouidius Fastos, siue alij alia penè innumera cecinere: neque enim non hæc quoque in controuersia versantur ob Aristotelem.

XI. Num Satyra, quæque huic affinis est epistola, elegia etiam, sint ex Aristotele in poëmatum habenda loco.

XII. Quid denique de tota Lyrici poëmatis varietate: hac enim non modò hymni aut odæ, sed epithalamia, emblemata, epigrammata, exasticà, tetrasticà, disticà, hemistichia, continentur. Hæc inquam requirenda viderentur, dum Aristoteles Epopœiam tantummodo, Tragœdiam, Comœdiam & Dithyrambicam facit Poësis formas ac species. Quinetiam vt planiùs adhuc de alijs quibusdam constaret dubitationibus quas iamdiu excitauimus, peruestigandum quoque esset quid de ridiculis, quid de purgatione animorum, quæ duo intercidisse diximus, summatim præceperit Aristoteles; quid item spectaret Historia, quam vnà cũ posteriore huius libri parte interijsse diximus, etsi quid huiusmodi. Et ijsdem planè de causis præstaret explorare diligenter & peruestigare, quæ tandem interierint iniuria temporis ex Aristotelis poëtica: alioquin de tanta poëmatum seu carminum varietate iudicium ferre non commodè liceat ex Aristotele. Vt de alijs quibusdam paulò obstrusioribus carminum ac metrorum aut etiam poëmatum generibus sileam: quæ, etsi a laudatissimis authoribus Platone, Plutarcho, Strabone, Proclo aliísque fiat eorum mentio, libenter prætereo, quòd metro saltem essent conflata, ac recensitis consimilia videri possint. Quibus omnibus Socratis quoque dialogi addi potuissent, ac si quid est aliud dictionis genus, quod soluta oratione imitetur. At enim si ita est, ac tot tantásq. vtilitates habet & opportunitates illiusmodi conquisitio, ad eam omni cunctatione abiecta aggredere.

Vide Scal. poetic. lib. 1. cap. 3. & Pat. Decadis Histor. lib. 2. & 3.

Ego verò, Auditores, non committam vt rem vsqueadeò grauem ac perdifficilem minùs commodo loco, fortasse etiam planè alieno & inopportuno, aggrediar. Huius enim rei cognitio ex multis pendet, quæ toto hoc libro sparsa sunt, in primis verò ex ijs quæ de poësi eiúsque partibus ac formis quibusdam, de imitatione item ac varijs huius instrumentis, de poëseon quoque ortu & incrementis, differentur ab Aristotele. Ex his enim maximè coniecturæ & argumenta petenda erunt, ex quibus res dijudicetur & dignoscatur.

Ca. 1. & 2.

gnoscatur. Nec sanè ipse eo consilio de causis ac necessitate huiusmodi conquisitionis vos admonebam, quod rem optarem in præsens aggredi ac moræ impatiens anteuertere: sed potius vt ex proposita dubitatione intelligeretis non tam in eo perstandum vt requiramus, an libri vll quóve desiderentur, quam vt explicemus (opportuno tamen loco) quæ desiderentur, siue quæ sint ea, quæ ex hoc monumento iniuria temporis interierint. Itaque dabitis mihi hanc veniam Auditores, vt rem hanc totam ad alia loca reijciam, in quibus non incommodè tractari possit. Quòd si interim dilationem peto, fidem quoque meam liberabò aliquando, &, vt spero, cum fœnore liberabo.

NVNC de materia Aristotelicæ Poëticæ subiecta agendum est. cuius materiæ cognitio ad huius libri præcepta intelligenter vtilitérque tractanda, inprimis verò ad Aristotelis consilium & institutum agnoscendum, est pernecessaria. Denique ea ignorata, vix ac ne vix quidem rectà licebit cursum intendere: hac cognita, facilè statim Authoris consilium percipiemus, ac poëticæ curricula commodiùs peragrabimus. Multa verò sunt, quæ hanc sibi laudem videntur deposcere, quæ suos illa fautores aut etiam authores habent singula; Oratio falsa, fabula, poëma, poëtica præcepta. *CONTROVERSIA III. Quæ sit materia huic monumento subiecta.*

Ac falsa quidem oratio in materiæ loco statuitur ab Vtinense interprete. qui sanè eandem Auerroi & Philopono sententiam tribuere suo potuisset iure, quæ enim affert, vt *Pro falsa Oratione.*
19 doceat, falsam orationem esse materiam poëticæ facultati subiectam, ea sanè Auerroës
f.1.A.m. priùs ac multò antea Philoponus docuerat luculentè. Verùm si placet, ipsius Vtinensis verba audire ne grauemini, vt de re tota constet planiùs. *Subijcitur* (inquit) *tanquam materies poëticæ facultati oratio, sicut & alijs omnibus, quæ circa orationem versantur. Eæ autem sunt quinque numero, Demonstratiua (sic enim ἀποδεικτικὴν licet appellare) Dialectice, Rhetorice, Sophistice, Poëtice. nam de Grammatice, quæ minutiora quædam considerat, non est in animo quidpiam dicere. Omnes hæ subiectam sibi habent orationem Verùm quoniam oratio diuersam accipit vim & formam, tum ex genere rerum quas tractat, tum ab eo, qui ipsa vtitur ad aliquid edisserendum & probandum, ideò diuersam quoque omnium oportet esse orationem. Orationis maximè proprium & genuinum munus est proferre id, quod verum est, & quia aliter sese habere non potest, necessarium. Quantùm autem orationis quodque genus a vero recedit, tantò propiùs accedit ad id, quod est falsum. Inter verum sanè & falsum medio quodam interuallo posita sunt, τὸ ἔνδοξον, τὸ πιθανὸν, τὸ φαινόμενον, quæ sic libet Latinè proferre, probabile, suasorium, & apparens verum, seu probabile quod videtur. Ex his quælibet facultas vnum arripit genus, Demonstratoria verum, Dialectice probabile, Rhetorice suasorium, Sophistice id quod probabilis seu verisimilis habet speciem. Poëtice falsum seu fabulosum. Talem igitur orationem*
f.1.B m. *suscipit Poetice.* Sic iste. Qui tamen non pauca adhuc subnectit, quibus sententiam confirmet suam: ac tandem sic concludit. *Iam satis* (vt puto) *declaratum est, qualem habeat sibi subiectam materiam poëtica facultas, orationem scilicet falsam seu fabulosam & mendaciorum plenam.* Potuisset vero, vt dicebam, eandem Auerroi & Philopono tribuere sententiam: siquidem ille in Commentario 1. prioris Analyticorum libri, & rursus in Epitome Logices, hic verò in Commentarijs priorum Analyticorum ad initium, propositis facultatibus consociandis aut etiam seiungendis consimilem planè rationem ac viam secutus est. Ea verò posset ratione suaderi hæc opinio, quòd cum Philosophia in rerum omnium varietate contemplanda occupetur (in vniuersùm tamen, ita vt ab rebus singulis contemplandis supersedeat, quasi in illis scientia non sit posita) historicus verò rerum singularum, a quibus abstinet Philosophus, veritatem persequatur, Poëtæ vnum supersit mendacium, in quo versetur, quodque aptè confugere doceat. Certè Aristoteles Homero, quem poëtarum antesignanum dixeris, eam tribuit laudem, quòd docuerit qua ratione sit aptè comminiscendum atque dicendum mendacium.

Quæ tamen sententia probanda non est, vel quia non tam poësis quàm Poeticæ materiam quærimus in præsentia. Poëtica verò, si quis rectè æstimet, vera atque germana Poëmatis condendi præcepta docet: vel quia mendacium patet latiùs quàm vt cum poëmatis argumento reciprocetur, & in Poëticæ materiæ loco statui possit. quandoquidem in omnibus planè rebus videas mortales interdum effutire mendacium & comminisci, vt verbi causa in Physicis aut eloquentiæ Medicinæve disputationibus, quæ tamen ad poëtam minimè pertinent, cuius fabula & mendacium in certis quibusdam hominum actionibus occupatur. Vt omittam non dum satis compertum esse, num fabula carere possit interdum poëma: & si carere haud possit, num, quoniam ab Aristotele pro actionis constitutione vsurpatur, veritati quo- *Refellitur.*

que inniti poſſit aliquando & carere mendacio.

Pro fabula Huic verò ſententiæ altera illa eſt affinis, quæ fabulam noſtræ huic ſubiicit facultati. Et quidem cum poëſis, Ariſtotele ipſo teſte, tum demum ſe rectè habeat, cum fabula rectè fuerit conſtituta, totum poeticæ munus in fabulæ tractatione verſabitur. fabula itaque erit tanquam campus huius facultatis. quæ ſententia poſſet ex Plutarcho etiam confirmari. *part. 2.* Etenim in eo libro, in quo quærit bellóne magis an pace claruerint Athenienſes, teſtatum reliquit Corinnam huius artis munus conſueuiſſe fabula coërcere, quaſi nil aliud ſit artis huius niſi fabulam ſermonibus miſcere. *Refellitur* Sed hæc quoque ſententia, etſi minùs quàm prior videri poſſet abſurda, ex dictis refellitur; quandoquidem non poëſis ſed poeticæ materiam quærimus, quæ ſunt præcepta ipſa atque illa & ſolida & vera, non fabulæ inſtar ficta & commentitia, quemadmodum ab iſtius ſententiæ authoribus ſumitur. 20 Vt omittam, ne ſiquidem poëſis quæreretur materia, facilè conſtituendam eſſe fabulam, idque ſiue quia nondum conſtitit, num rectè ſentiat Plato, qui poëſim viſus eſt interdum ſpoliare fabula, ſiue quia, vbi Ariſtoteli aſſentiamur, qui eam cenſet eſſe neceſſariam (quamquam, vt dixi, de actionis conſtitutione loquitur interim, quam fabulæ vocat nomine) videndum erit num Ariſtoteles ſic fabulam poëmati neceſſariam eſſe velit, vt nil aliud ei ſubijciat pertractandum. certè dum partes qualitatis recenſet, præter fabulam numerat etiam mores, ſententiam & alia non pauca. Ita vt ex Ariſtotele neceſſe quidem ſit vt fabulam rectè conſtituat, qui poëma pro dignitate pangere moliatur; ſed tamen huic in alijs quoque adhuc multis ſit deſudandum. Denique a Corinna materiam non tam poeticæ quàm poëſis, quæ ipſam poëmatis efficientiam ſignificat, vel etiam ipſius poetæ munus, fuiſſe deſignatum, dum huius artis munus fabula coërceret, atque id etiam quia hæc ſit poëmatis vertex & caput, is ſentiet qui Plutarchi locum legerit accuratiùs.

Pro Poëſi. Paulò fortaſſe Ariſtoteleæ doctrinæ accommodatior ea videri poteſt opinio, quæ ſtatuit poëſim noſtræ huius facultatis eſſe materiã. etenim quicquid demum hîc pertractatur, id vel ad poëſim vniuerſim, vel ſigillatim ad partes pertinet: ac propterea quicquid inſtituitur ac docetur, poëſis gratia inſtituitur ac docetur. Denique (vt rem planius explicem; iam enim ſentio dicturum aliquem iſtinc videri finem potius quàm materiam apparere) aliud in hoc libro explicatur nihil, quàm poëſis natura in vniuerſum & partes ſingulæ, ac quicquid demum ad poëſis attinet cognitionem. Quid multa? ipſa Ariſtotelis propoſitio rem ſic declarat, vt nullus relinquatur dubitationi locus. Ait enim Ariſtoteles ſibi dicendum eſſe de poëſi poëſisque partibus quam vim habeant: de fabula etiam non alio conſilio quàm vt rectè ſe habeat poëſis: ex quibus etiam & qualibus hæc ſine illius formæ ac ſpecies, partibus conſtent, quod eſt poëſim, quoniam eius cauſa tota ſuſcipitur tractatio, eſſe materiam & veram germanámq. & adæquatam quam vocant & propriã. Atque in hanc quidem ſententiam deſcendit eruditiſſimus huius libri interpres Madius. qui etſi in procemio, vbi rem diſſerit de induſtria, viſus eſt pugnare ſtratam huic libro *pag. 13. poſt m.* materiam (ſunt ipſius Madij verba) quâ de agit, nullo determinato genere, veluti nec Rhetorices, claudi (quod ſanè dictũ non poſſum non demirari, cum poëtices præcepta, quæ huic monumento, & humanas actiones, quas poëſi, ſubijci tanquam materiam nemo non videt, & nos iam iam docebimus certis generibus concludi, ea certa ſint ac definita) verumtamen in fine dicti Commentarii, cum in hanc ipſam dubitationem incidiſſet, *Quæret autem aliquis (inquit) cur de Poëſi, non autem de arte Poetica, voluit agere Philoſophus, cum in Rhetorica de arte item Rhetorica pertractarit. aut enim de oratione illic, quæ artis Rhetoricæ eſt opus, agere, vel etiam hîc de arte ſcribere, debuiſſet. An, quod Ariſtotelis tempeſtate multi de Rhetorica arte ſcripſerunt: quæ quamquam eſſet imperfecta, iam tamen extabat: Poëtica verò nulla prorſus ars erat conſcripta. cùm autem ars ex naturæ animaduerſione colligatur, Ariſtotelem oportuit de Poëſi eo iiſdem conſilio pertractare, vt artem eliceret. Egit tamen de poëſi potiſſimùm, fortè ob Platonem atque alios multos, qui poëtis erant infenſi: vt Poëſeos tum dignitatem, tum vſum oſtenderet. Et quamquam hoc in libello Poëſeos leges edoceat, dum tamen leges docet, illum ea parte agere de Poëſi nihilominus aſſeueramus. nam rationem rectè conficiendæ Poëſeos præſcribere, de Poëſi, quod ad eius conficiendæ rationem attinet, eſt agere.* *pag. 37. m.* *Refellitur* *Quòd ſi de legibus, tantùm, vt fecit in Rhetoricis, hîc ageret, iure ſanè liber hic de arte Poëtica eſſet inſcribendus.* ſic iſte. In quo tamen (vt cætera taceam) illud mihi non probatur, quod quærimus in præſentia. 21 Cenſeo namque poetica præcepta eſſe huius libri materiam, non poëſim: ac proinde hoc

in loco

in loco eâdem de causa de poësi & eius partibus (de Epopœia scilicet Tragœdia & partibus cæteris) dißeri, vt de earum rerum natura constaret, quibus præcepta decernebantur. qui enim Epopœię verbi gratia Tragędiaéve regulas rectè tradere potuisset, nisi priùs constitisset, quid Epopœia sit, quídve Tragœdia? Et quamuis præcepta operis gratia hoc est ad Tragœdiam, Epopœiam aliáque poëmata conficienda tradantur; attamen poëtica non hæc necessariò conficit atque molitur. & ideo præceptis traditis conquiescit noster author, ita vt poëmata verè præceptorum gratia consideret, vt scilicet hæc accommodatè præscribat: sed is deinde qui præceptis & arte vtitur, poëma sibi elaborandum, vnde etiam materia efficitur, proponit. & ideo poësis seu poëma est externus poëticæ finis, non propria poëticæ materia.

Sic mihi quidem non poësis, sed poëtica præcepta videntur hanc sibi laudem vindicare. verè enim id vnum sibi proponit hæc facultas, vt præcepta tradat; & ideo his traditis receptui canit Aristoteles & conquiescit. Nec obstat quod hic poësis tum in vniuersùm, tũ per partes seu genera, explicetur, aut poësis initia, partes & affectiones hîc considerari videantur; nam (vt dicere cœperam) poësis aut eius partes & affectiones, quæcunque illæ sint, hîc non tam considerantur eo consilio, vt quid sint, intelligatur (quamquam id etiam spectatur) quàm vt declaretur quî tandem constitui possint ac fingi vt Poëma aptè consentientérque se habeat ac pro dignitate. Et idcirco cùm rerum dicendarum propositionem clauderet Aristoteles, ὁμοίως, inquit, καὶ περὶ τῶν ἄλλων ὅσα τῆς αὐτῆς ἐστὶ μεθόδου λέγωμεν. *Similiter & de alijs dicamus, quæ ad hanc docendi rationem ac viam pertinent.* Vbi satis declarauit, se hæc omnia doctrinæ gratia tradere, & vt de præceptis constaret quibus poëmatum pertexendi ratio continetur. Vt omittam huc etiam spectare, quod se ait & de Fabula & de partibus Poëseos seu Poëseos formis & partibus esse dicturum. hæc enim proponit non quòd hoc in loco poëma condendum sit aliquod, sed vt de illius condendi aut saltem diiudicandi ratione doceamur. Neque verò illud rursus obijciat mihi quispiam, poëtica præcepta, vel esse ipsam poëticæ artem, vel eam maxima ex parte conflare: ita fieri vt si poëtica præcepta sint huius artis materia, seipsam poëtica habeat pro materia. Nam fateor quidem eius mentem, qui poëtica sit imbutus, præceptis poëticis esse imbutam, ita vt poëtica præceptis ipsis poëticis constet. Sed tamen illud quoque est verissimum, eum qui artem hanc tradat, præcepta docere vel exarare atque adeò alijs subijcere & communicare perinde atque ignis, qui & calorem & vim vrendi continet, & calorem adurendique vim exerit atque alteri communicat materiæ. quapropter quæ in præsens a docente præcepta explicantur ac discenti traduntur, ea præceptis ijs quæ in doctoris mente insita sunt, respondent quidem, non tamen eadem omnino sunt. Neque enim doctor alio consilio ea tradit præcepta quàm vt consimilia in discentis animo præcepta gignat, perinde atque ignis nouum ignem in externa gignit materia. Adde quod reuera ars significat mentis rationem, præcepta complectentem & euoluentem. ita vt præcepta non idem planè sint quod ars, ex quo fit, vt nihil prohibeat quò minùs ars poëtica in materiæ loco præcepta poëtica habeat, quæ mens tanquam faber tractet siue ea doceat siue meditetur. Vt propterea non poëmata sint proxima materia (remotam enim non magnopere negarim; etsi in poëtica finis dicenda sunt potiùs) sed poëtica præcepta. Nam si quem ille scrupulus angat, quòd materia debet esse vna, poëtica præcepta sint multa, éaque inter se longè varia, intelligat is talem materiam non in ijs esse requirendam, quæ humanis institutis potiùs quàm Natura continentur. Quare licebit fortasse in physicis doctrinis aut vniuersim aut pro partibus singulis vnam huiusmodi materiam reperire (quãquam ne id quidem forsitan nisi adminiculo aliquo; rationem formalem appellant Peripatetici, quam in nostra hac facultate non difficile esset excogitare, vt si quis diceret, materiam esse poëticam præceptionem) at in ijs quę tota humano ingenio elaborantur, non est hoc necessarium. Denique si quis disputationem de poëticis præceptis instituat, an non hic certam habebit materiam quam tractet, videlicet poëtica præcepta? sic sanè, etsi multa sint ac varia. quid igitur prohibet, hanc planè esse Aristoteleæ poëticæ materiam subiectam? Nam si quis rursus obijciat, præcepta non per se quæri, sed alterius gratia, nimirum poëmatis pangendi aut diiudicandi causa; ac propterea materiam ex ijs quæ per se quæruntur, æstimandam esse, iam hoc pacto disserendi ars seu Logica, quæ Philosophiæ gratia inuenta est, ac non tam sui quàm Philosophiæ gratia perdiscitur (ideo enim Philosophiæ dicitur instrumentum) Philosophiam ipsam haberet pro materia, quod tamen

Pro Poëticis præceptis.

Dubitatur.

Respondetur.

falsum esse ignorat nemo. Vt propterea cum Logica, quæ tamen alterius gratia instituta est tota, propriam habeat materiam, multò magis id Poëticæ arti sic concedendum, quæ si non per se expetitur & quæritur, at saltem non vnius poëmatis condendi causa omnino est comparata; cum alienis poëmatis intelligenter tractandis dijudicandisve referatur. Nam ipsam præceptorum cognitionem per se satis experi posse, non pugno; cum mens in cognitione sine aliqua poëmatis tractatione vix ac ne vix quidem possit conquiescere, sed iam de fine & scopo.

CONTROVERSIA IV. De fine. Nemo ferè est ex Interpretibus, qui finem & scopum Authori nostro, aut etiam huic libro propositum, non declarandum & commonstrandum susceperit. Sed quàm appositè, non satis video: vsque adeò facilè a proprio & germano poëticæ fine ad poësis seu poëmatum finem & scopum per inconsiderantiam prætervolant & aberrant. Itaque Robortellus cum statim ab initio illud inter cætera explicandum posuisset, quis sit Aristoteleæ Poëticæ propositus finis, ecce tibi dum rem prosequitur, ab artis fine ad externũ finem, qui Poëmatis proprius est, dilabitur statuitque esse oblectare, etsi prodesse etiam. Madius quoque, licet non tam oblectationem, quàm vtilitatem in finis loco habet, quasi verò suaui sermone prodesse debeat Poëta, ac propterea non planè cum Robortello sentiat, a poëticæ tamen, quem ipse quoque requirebat, deflectit scopo. sic sanè & Mutinensis interpres, qui vnam delectationem, & Alexander qui vtilitatem, statuit finem, ab ipsius poëticæ artis fine recessit. Vnus tamen Veronensis interpres visus est proximum poëticæ finem ac munus ab poëmatis m[illegible]nere & fine appositè seiugare. cùm enim doceret, poëticam esse rectam quamdam pangendi rationem ac methodum, indicare quoque visus est proximum huius artis finem esse tradere rectam poëmatis pangendi rationem, siue nos ad poema rectè pangendum informare. & huc etiam pertinere potest, quod de poëtica item non multò post subijciebat. *Etenim Poëtica (inquit) est facultas videndi quodcumque accommodatum est ad imitationem cuiusque actionis, affectionis, moris suaui sermone ad vitam corrigendam, & ad benè beatèque viuendum comparata.* Vbi sanè (vt mittam in præsens an quamlibet actionem iure [illegible]biciat poësi) Aristotelem imitatus, qui Rhetoricam scripsit esse facultatem videndi quid in vnaquaque re sit ad persuadendum accommodatum, eleganter sanè (eleganter inquam; num enim rectè, videbimus suo loco) Rhetoricæ definitionem paucis mutatis ad poëticæ definitionem transtulit; & quamuis hoc in loco externum quoque poëticæ artis finem commemorare libuit, quique est poëmatis proprius, haud tamen proprium ac proximum artis finem reticuit. Denique operis finem nisi post finem artis haud commemorauit. Quanquam quoniam alibi scribit poëticæ vsum esse humanæ beatitatis mentisque perfectionem, rursus verò voluptatem eidem proponit tamquam scopum, atque vno verbo in cæterorum sententiam delabi videtur, ego quidem (vt aperiam quid sentiam) de re hac tota sic statuo. Triplex ab huius facultatis doctore spectari potest finis, nobilissimus vnus ac summus, sed remotus tamen ac longo interuallo disiunctus: proximus alter & cum ipso doctoris munere coniunctissimus sed qui superiori plurimùm concedat nobilitate: tertius qui & dignitate & quasi interuallo medium obtineat locum. primus est beata vita: quandoquidem quemadmodum eloquentiæ ac reliquis artibus, quæ ciuili inseruiunt facultati, sic poëticæ propositum est hominem ad benè beatéque viuendum dirigere, vel cominus ac proximè quod Philosophia profitetur ac ciuilis sapientia; vel eminus, idque ciuili facultati propositi finis gratia inseruiendo. & hac de causa ciuilis facultatis est diligenter perspicere quæ artes & facultates retinendæ, & quatenus vsurpandæ in ciuitate, vt eatenus retineantur & attingantur, quatenus aliqua ratione conferre possunt ad beatam vitam. Alter quem medium esse diximus, est animorum perpurgatio & cultura, quæ a Poëtica adhibetur animo Poësis ope & ministerio. poësis siquidem proximus finis est immoderatos animorum affectus perpurgare ac vitia euellere; simúlque moderatos affectus, & (vt dicam paucis) virtutes ipsas inserere, quibus tandem beatam vitam adipiscamur. Postremus finis & proximus est, animum ijs præceptis imbuere, quæ ad poëmata rectè pangenda diiudicandave siue intelligenter tractanda conferunt. & hic est proprius, intimus ac germanus nostræ h[illegible]cu[illegible]s & doctrinæ finis. Vt propterea quamuis non temerè (quod isti faciunt) fuerint fines huiusmodi pe[illegible]m[illegible]cendi & cont[illegible]dendi, cùm vnus tantùm artis poëticæ sit proprius, alter operis seu poëmatis; postremus ciuilis facultatis, quæ & arte & opere vtitur: verumtamen authores isti vtcumque [illegible] siue ad bonas fruges reuo-

In præf. p. 7.

Vide p. 9. f.

Vid. p. 8.

25

cati

cari possint, dum de Poëticæ fine dissentiunt. Atque hæc de Poëticæ fine, quem esse di-
Vide in fi c. 2. xunus iis animum præceptis imbuere, quibus poëmata rectè pangere, adde etiam, dijudicare & tractare possimus. Nam vtrum poëtæ seu poematis finis sit delectare, quod alieno planè loco interpretes hic disputant, an verò prodesse, dicemus opportuniore loco, in quo totam hanc controuersiam copiosè prosequemur.

Iam verò quam ipsi quinto loco posuimus dubitationem, ea nos ad sui conquisitionem vocat. Dubitabamus autem quam veluti sedem obtineat Poëtica in disciplinarum choro, siue ad quod doctrinæ genus tanquam ad caput & fontem sit reuocanda. Qua in re idem fermè accidit in præsentia siue Poësi, siue Poëticæ huic facultati, dum eius ortum & genus quærimus, quod Græcorum Poëtarum Principi, Homero inquam, olim contigisse legimus. Vt enim Homerum *CONTROVERSIA V. Ad quod doctrinæ genus sit reuocanda Poësis.*

Cic. in Orat pro Arch.

Colophonij ciuem dicebant esse suum:
Chy eundem sibi vendicabant;
Salaminij repetebant,
Smirnei suum esse confirmabant;

sic Grammatici, Historici, Logici, Politici suam quique ciuem faciunt Poëticam facultatem, atque a se deriuatam esse pugnant.

Lib. 1. c. 5. & li. 2. c. 1. m. Et quidem Grammaticorum sententia inde videtur suaderi posse, quòd Quintilianus tum aliarum quarumdam artium supellectile instruit Grammaticum, tum verò Poëticam Grammaticæ finibus concludit, ac summatim reuocat ad Grammaticam. Sed quid Quintilianum memoro? M. Tullius qui pro omnibus esse potest, idem docuit. nam l. b. 1. de Oratore. *Omnia (inquit) quæ sunt conclusa; nunc artibus, dispersa & dissipata quondam fuerant.* quod vt probet, subiicit ferè è vestigio. *In Astrologia cœli conuersio, ortus, obitus motúsq. siderum. In Grammaticis Poëtarum tractatio, historiarum cognitio, verborum interpretatio, pronunciandi quidam sonus.* Vt cum verborum interpretatio & pronunciatio sit Grammatici maximè propria, Poëtarum quoque tractatio, quam æquè Grammatici concludit munere, censenda erit propria. Denique quemadmodum ea quæ reuocat ad Astrologiam, cœli, inquam, conuersio, ortus, obitus, motúsque siderum verè ac propriè pertinent ad Astrologiam, ita etiam (ne Ciceronis ratiocinatio nutare videatur) pertractatio Poësis erit Grammatici propria. Et huc etiam spectare videtur quod M. Tullius in priore libro de Diuinatione Grammaticos appellat interpretes Poëtarum. & sanè cum in libro 1. de Oratore dicat, vim ac materiam Grammaticæ esse per se infinitam, quis miretur, si Poësim inter Grammaticæ fines coerceat? *Pro Grammatica quasi ad eam sit reuocanda.* *pag. 135. p.*

Neque verò eò confugiat quisquam vt dicat a M. Tullio non tam Poëticam quam poësim reuocari ad Grammaticam, & Grammaticæ quasi cancellis cohiberi. Ego enim, vt tibi concessero reuera poëticam a poësi distingui, efficiam adhuc ad eundem quasi fontem reuocandam esse poëticam, ad quam reuocatur poësis. cum longè sit absurdum, vt opus non sub eodem genere collocetur, quo ars continetur ipsa. Potest etiam ad extremum ratio afferri, siquidem Poëta oratione vtitur perpetuò, atque ita etiam vtitur, vt hac vna vel maximè totum expleat munus. Quapropter cum orationis tractatio sit Grammaticæ propria, videtur poësis nisi ad Grammaticam non esse reuocanda. Atque huc pertinet quod Aristoteles in poëtica de nomine agit, de verbo, sententia, metaphora, & si quid huiusmodi, quæ cum Grammatici munere sunt coniunctissima. Sed iam audire mihi videor, Auditores, Historiam acriter Grammaticam increpare, quòd hanc sibi laudem arrogare audeat, cum ipsa Historia sit cui Poëticæ ortus, propagatio, educatio, vis, denique tota & natura accepta sit referenda. Et sanè quemadmodum vmbra sequitur corpus, atque ab eo tanquam dimanat, ita etiam fabula poësisque ipsa Historiam consequitur, & ab ea dimanat tota. Quapropter dum Historicus res ab hominibus gestas percenset, ac mortalium facta dictaque persequitur, ecce tibi Poësis, quæ & Heroum fortissimorúmque Ducum facta, & Regum summorúmque virorum infortunia & euentus, & ciuium popularíumque amores, r..us, fraudes, iurgia, facta denique dictaque penè omnia repræsentat, ita vt ne mulierculæ quidem aut mancipij mores ac res gestas imitari atque referre vereatur. Vt propterea Poësis nil aliud esse videatur, quàm historiæ vmbra & imago, mentóque illud dici possit & vsurpari, Poësim esse fictam historiam, historiam esse veram Poësim. *Pro Historia.*

Neque verò illud obijciat mihi quisquam, Poësim interim in mendacijs fermè niti, Historiam

ftoriam veritatem fectari amplectique pro virili. quandoquidem illud quoque verisſimè affirmari poteſt, in eo maximè enitére Poëtæ laudem, vt quæ repreſentat facta, vel ex hiſtoria deſumpſerit ac deriuarit, quod Epici ac Tragici proprium eſt: vel ſi ſuo ille fingat ingenio, quod Comico maxime conceditur, veriſimili id planè reſpergat. Sed quid dico veriſimili reſpergat? imò verò ad veritatis imaginem ſic effingat atque ante oculos ponat, vt ea non tam repreſentari, quàm in præſentia geri videantur. Ac ſanè nobiles Poëtæ ita res ſuo illo artificio ponunt ante oculos, ita ſenſim a repreſentationis memoria abducunt auditorum aures atque animos, vt ij ſibi non tam fabulæ intereſſe, quàm res veras oculis cernere videantur. Atque hinc ſanè crebræ auditorum lachrymæ, iræ, commiſerationes, timores, indignationes cæteraéque animorum affectiones ac perturbationes, quæ niſi veritatis ſpecie ſpectatorum aucuparentur animos, excitarentur nunquam. Ita ſanè Hiſtoriæ ἀντίστροφος videri debet Poëſis, ac rerum verè geſtarum ſolida imago & ſimulacrum. Atque hæc fortaſſe eſt ratio, cur aliqui non modò ſtatuant poëſim tamquam germen prodire ab hiſtoria, atque ad illius planè exemplum effingi, ita vt Hiſtoria ſit tamquam poëſis vel parens vel idea, poëſis contrà hiſtoriæ germen, fœtus & ſimulacrum, verùm etiam eò dilabantur, vt vana futura fuiſſe cenſeant poëſis præcepta, ſi hiſtoriæ conſcribendæ præcepta pro dignitate extarent literis conſignata.

Pro Logica.

Sed pro Hiſtoria ſatis. Nunc Logicæ tantiſper ſeruiendum, mox etiam Ciuili ſcientiæ. 15
Igitur ad memoriam eſt reuocandum doctrinas primò a multis in rationales (ſic enim loquuntur ipſi) & reales diſtingui, in eas inquam quæ vel ſolo ſermone aut ratiocinatione continentur, vel etiam in rebus ipſis occupantur. Quare Grammatica verbi gratia & Dialectica inter rationales referuntur, quia ſermone tantummodo aut ratiocinatione ſuum exercent munus: contrà verò Aſtrologia exempli cauſa aut Phyſica inter reales referuntur, quia illa in cœleſtium corporum motu ac ſiderum curſu, hæc in rerum corporatarum vi & natura, verſatur, quod eſt, útraque in rebus ipſis occupatur. Quæ cum ita ſint, ſanè aliqui reuocarunt Poëticen ad illud diſciplinæ genus, quod ſola oratione vel etiam ratiocinatione continetur ac rationalis diſciplina ſeu facultas dicitur. Alij ad illud quod occupatur in rebus, & realis appellatur. Atque in priore quidem ſententia videtur fuiſſe Philoponus, Auicenna, Auerroës & ex recentioribus Robortellus, Lombardus, Riccobonus & Zabarella; Madius etiam ac Franciſcus Piccolomineus non improbarunt. In poſteriore fuit idem Madius, qui etſi nutat interdum, ac modò hoc, modò illud affirmat, in hanc tamen inclinat magis. Patricius quoque & Mazzonius paribus ferè ſtudijs hanc amplectuntur. quibus item Franciſcus Piccolomineus fauet non parùm.

Ac prior quidem ſententia inde poteſt ſuaderi, quod quemadmodum Analytica doctrina ea de cauſa reuocatur ad rationalem facultatem quia tractat ἀποδεικτικὸν λόγον, atque eâdem de cauſa dum ſiue dialectica ἔνδοξον proſequitur, ſiue Rhetorica πιθανὸν, ſiue Eriſtica φαινόμενον, hæ quidem facultates ad rationalem item facultatem reuocantur, ſic Poëtica, quoniam ψευδῆ λόγον, falſum inquam tractat ſermonem ac paralogiſmum vſurpat, omnino videatur ad Logicam ſeu rationalem facultatem reuocanda. Quam ſanè rem inde confirmant alij, quòd poëſis exemplo vtitur, atque exemplis propemodum referta eſt tota: quidam quòd enthymemate, alij demum quòd non παραλογισμῷ ſolùm, ſed etiam ſyllogiſmo vtatur. Atque ob id etiam clamant, poëtam præter falſum arripere tum verum, tum veriſimile, tum ambigua & abſurda. quod eſt τῷ λόγῳ, ratiocinatione inquam, quæcumque illa ſit ſiue vera ſiue falſa, ſiue perfecta rurſus ſiue decurtata, qualis eſt enthymema, ſiue etiam exemplo conſtet aut ſimili. ſic iſti, vt eam ad rationalem ſeu logicam facultatem reuocent poëſim. nam de ijs, qui Logicæ facultati poëſis quaſi ortum acceptum referunt, quòd τῷ λόγῳ hoc eſt ſermone vtatur, cùm diximus ſupra, tum (quoniam ipſi quidem libentiùs eam ſermonis comprehendimus genere) dicemus poſtea. Supereſt vt pro Ciuili facultate differamus: pro qua afferri poſſunt non pauca.

Robort. f. 1.

Zab. in ope. log. de quo Ric. p. 375. Lombard. in proem. Ricc. p. 376. & deinc. Lombar. Loc.

Pro Ciuili facultate.

Ac primò quia Ciuilis facultas, teſte Ariſtotele, cæterarum artium ac doctrinarum, eſt moderatrix, &, vt Peripatetici loquuntur, architectonica: quo ſanè fit, vt iiſdem etiam præſcribat leges atque eas doceat quid & quatenus illis tractandum ſit, quid & quatenus prætermittendum: inprimis verò illarum complectatur finem. Ex quo etiam fit vt quemadmodum poëſis finis ſub ciuilis fine continetur, ſic poëſis ipſa ad ciuilem facultatem tanquam ad proprium genus reuocanda ſit. Deinde in poſtremo Politicorum libro ad puerorum educationem ac diſciplinam ciuilem facultatem deriuat Ariſtoteles,

Vide in fi. huius Controu. & in fi. cap. 2.

atque

atque ita eam deripat, vt de Musica eiúsque partibus præcipiat Ciuilis. Sic sanè, quoniam
interim & poësim numerat inter Musicæ partes, & de eâdem Poësi multa satis præcipit,
vim, vsum, partes, finem & si quid huiusmodi attingens, videtur Poësis cum Ciuili coniun-
genda: præsertim verò quia & de fabulis, quibus poësis ratio coërcetur, differit, & poësim
otij & recreationis gratia, aut etiam honestæ cuiusdam ac liberalis exercitationis nomi-
ne, videtur in suam Remp. inducere, ita vt cum de ludis & iocis, deque gymnastica figu-
randique peritia & huiusmodi alijs quibusdam agat, poësis etiam quæ siue otij siue iucun-
di negotij gratia introducitur, ad ciuilem tractationem pertineat. Certè Franciscus Patri-
26 tius hac ipsa de causa censuit librum hunc poëticæ esse nonum Politicorum librum; at-
que ad eamdem facultatem pertinere. Madius etiam, etsi nihil certi audet statuere, ac non

Mad. p. 16. p.

ægrè ad Logicam eam reuocari patitur, verumtamen, quoniam Morali Philosophiæ inser-
uiat Poësis, ad Moralem scientiam & poësim & poëticam libenter refert. Quod Lombar-

Lomb. p. 9.

do etiam vtcumque probari dixeris, cum saltem ex ciuilibus quoque initijs certa quadam
ratione conflari velit poësim. In quam sententiam Franciscus Piccolomineus etiam visus

Piccol. in introduc. ad scientiā de Nat.

est descendisse; qui etsi Auerroëm sectari videtur, atque ad Logicam reuocare poësim;
tamen paulò post, quasi mutata sententia, poësim cum Ciuili coniungit. Sed maximè om-
nium hanc tuetur Iacobus Mazonius. quam nescio an subtilibus magis & acutis quàm

Mazon. p. 248. et 249.

sophisticis argumentis (etsi perspicuis ac certis se rem demonstrasse profitetur) docuerit
& comprobârit. Ducit autem argumenta ex libro VIII. Politicorum, statuens eamdem fa-
cultatem versari in contrarijs, ac proinde fieri vt quoniam Aristoteles in Politicis tractat
quæ ad habitum pertinent siue negotium, debeat etiam ea complecti quæ pertinent ad
priuationem & otium, cuius causa inuenta sit poësis, quemadmodum, ne repetere eâ-
dem cogar, prolixius dicam non multò post, vbi ijsdem argumentis satisfaciam. Sed iam
si placet quid de re hac perdifficili sentiendum sit, videamus. Ac primùm quidem nihil
est quòd Grammaticæ hanc laudem tribuamus: siquidem, si quis rectè æstimet, Gram-
maticus eo tantùm consilio tractat poëtas, vt ex bonis authoribus rectè & emendatè lo-
quendi exempla depromat ac formulas. Debet enim, nisi velit sibi tamquam Delphico

Non esse reuocandā ad Grammaticam.

oraculo haberi fidem, quæ tradit præcepta, probatorum authorum, qui siue soluta ora-
tione scripserint siue carmine, exemplis illustrare & confirmare. Hinc autem non sequi-
tur poësim esse reuocandam ad Grammaticam: alioquin Oratores, Historici, Medici
etiam aliqui, vno verbo, quotquot emendatè scripserunt, omnes quicquid scripserint, ad
Grammaticam essent reuocandi, & Grammatici munere & finibus concludendi. Nec sa-
nè aliud sibi vult Quintilianus, dum tam multiplici artium doctrinarúmque veluti supel-
lectile instruit Grammaticum: eò enim spectat, vt intelligamus Grammatico optimo-
rum Historicorum, Oratorum, Poëtarum authorum denique omnium qui emendatè
scripserint, exemplis confirmanda esse præcepta. quin, ne si illud quidem omnino affir-
masset, eosdem authores diligenter omnino atque adeò intelligenter esse illi peruolutan-
dos aut etiam percipiendos, magnopere commonerer. Cauendum enim illi est, vt ne osci-
tanter illos pertractet, aut etiam parùm intelligenter, ne interim sententiarum vi ignora-
ta, germanæ quoque vocum notiones ac proprietates, phrases denique ipsæ ac loquendi
modi præposterè vsurpentur. Et hoc est quod sibi voluit M. Tullius dum diceret, Gram-
maticos esse interpretes poëtarum. intelligebat enim Poëtarum voces ac dicendi modos
locutionémque vniuersam interpretari, esse Grammatici, & hac etiam de causa infini-
tam penè materiam & quasi syluam subiecit Grammatico, nam præterquam quod vo-
cum locutionúmque varietas & multitudo est propemodum infinita, quin authores ip-
sos, quos terere necesse habet, sunt penè infiniti, res etiam earúmque rationes spectandæ,
atque ab illis pro opportunitate terendæ sunt, ne vocum & locutionum quæ explican-
tur, vis ignoretur.

Paulò difficilior est alter Ciceronis locus, in quo videtur peræquè poëtarum tracta-
tionem ac verborum interpretationem ad Grammaticum reuocare. nam si dicas verbo-
rum interpretationem verborum gratia tantùm reuocari ad Grammaticam, quasi verò
ex se non sit Grammaticæ propria; Ciceronis ratio, quemadmodum paulò ante demon-
stratum est, nutaret, ac nos æquiuocatione (vt cum Logicis loquar) siue Amphibologia
eluderet. Ego verò faciliùs crediderim M. Tullium, quoniam non in Dialecticorum scho-
27 la sed in Rhetorum spatijs versabatur, vbi voces non sunt ad viuum resecandæ, poëtarum
tractationem conclusisse Grammatica, quòd etsi non sit huius artis propria, sit tamen illi

maxi-

maximè necessaria: atque eodem planè consilio, vt opinor, reuocauit ad Grammaticam
historiarium cognitionem. Quòd si ægrè id vobis probetur, cum non modò Astrologiæ
sed Musicæ etiam, Geometriæ & Rhetoricæ exemplo rem illustter adhuc, ac pro singulis
artibus ea commemoret, quæ sunt propria singularum, ego sanè ad ipsummet Cicero-
nem prouocarim: ipse enim est qui in eodem libro I. de Oratore non multò pòst Gram-
maticæ Poësim opponit, non modò vnam ab altera distinguit. *Quare si Musicus* (inquit) *si*
Grammaticus, si Poeta quæratur, possim similiter explicare, quid eorum quisque profiteatur: & quæ
sequuntur. Vbi sanè vniuscuiusque & munera disiungit & dissociat facultates. Imò verò
in libro III. de Oratore sententiam nostram mirificè confirmat, vbi, *Grammatica* (inquit)
pueriles quædam præceptio, sed quam tamen subtilior alat cognitio & consuetudo sermonis quotidiani
& domestici libri confirment, & lectio veterum Oratorum & Poetarum. Quid? an non Grammati-
ca profecta est ex probatorum poëtarum aliorúmque authorum, qui siue carmine siue
soluta oratione scripserunt, notatione? sic sanè. dum enim ex ijs aliqui emendatè scribe-
rent, aliqui minùs emendatè aut etiam corruptè, ecce tibi Ars emendatæ locutionis ra-
tiones obseruauit præceptisque conclusit, vnde extitit Grammatica. qui igitur fieri po-
test, vt cum Grammaticæ ortus sit posterior quàm poësis, poesis ab Grammatica profe-
cta sit? aut cur non temerè poësis ad Grammaticam reuocetur, quæ ex campis poëtarum
sit magna ex parte orta, educata, propagata? Quamquam istinc, dicat aliquis, confirmatur
quidem tua sententia, atque altiùs confirmatur, non tamen grauis ille Ciceronis locus ex-
plicatur & aduersario argumēto fit satis. ergo ne tam videar Ciceronem inuoluere quàm
explicare, atque inuidiam proinde subeam potiùs quàm declinem, sic habetote. M. Tul-
lius sic fermè disputare solet, vt in vtramque partem disserat ferè omnia; idque vi eloquen
tiæ neruos ostenìet, dum quid in vnaquaque re probabiliter dici possit summa cum elo-
quentia in medium affert. Id in libris de Natura Deorum, id in Academicis quæstioni-
bus, id in libris de Finibus & alibi sæpè. Atque hoc ipsum est quod factitauit in libris de
Oratore: vbi, vt vela pandat eloquentiæ, quam sub Crassi persona admirabili quadam vi
dicendi tuetur sententiam, hanc paulò post sub persona Antonii non impari infirmat elo-
quentia. ita vt non quicquid disserit Crassus id omni ex parte ratum haberi velit & con-
stans. Dum verò ratio illa arripiebatur ad propositam sententiam confirmandam, quia
poëta oratione, cuius tractatio Grammatici est, vtitur perpetuo ac necessariò vtitur, iam
hoc pacto Rhetorica quoque & Dialectica ad Grammticam essent reuocandæ, cum ipsæ
quoque oratione perpetuò vtantur, nec suum sine hac munus explere queant. Denique
non oratione solùm continetur poësis, sed numero fermè ac metro, fabula, imitatione &
huiusmodi alijs, quæ poetæ sunt propria, & in quibus poëtica virtus elucet, nec a Gram-
matica hauriuntur. Nam quòd Aristoteles in hoc libro quædam scribat de nomine &
verbo, de sententia quoque & metaphora, hæc verò & poëticæ dictionis seu locutionis
gratia traduntur, quæ locutio (vt significare cœpimus) longè abest vt totam poësim con-
stet; & ex Grammaticæ spatijs vberioris doctrinæ causa, quemadmodum in libro priore
de interpretatione, deriuantur: non quòd poësis sint propria.

Non ad Historiā. Venio ad Historiam, cui sanè, vt me paucis explicem, omnino contendo per iniuriam
I. acceptum referri poësis ortum. Ac primo esto poësis esset representatio rerum gestarum
atque hominum tum dicta tum facta imitaretur. Ob id igitur poësis erit Historiæ ger-
men? minimè verò: siquidem dubitandum quidem erit ne cum historia reciprocetur
II. (quamquam alia occurrerent interim quibus distinguerentur vt carmen, vel imitatio) at 28
cur illius censeatur germen, erit nihil. Deinde non facilè concedendum est, poëtam res ge
stas imitari: siquidem vel fingit omnia, vt fermè in Comœdia, aut pleraque variat, com-
III. mutat, oneráque mendacijs, vt in Epopœia & Tragedia. Ad hæc neque in his, quæ non
omnino fingit ac mentitur, quicquam valet aduersaria ratio: nam si quæ tandem ex histo
riarum arripit monumentis, ea non prout gesta sunt representat, sed prout geri debue-
runt: ad quasdam enim veluti Ideas reuocat omnia, vt sint vel Heroum fortissimorúm-
que ducum exempla, vel humanis perturbationibus in quocunque vitæ genere mitigan-
dis perturbandísque inseruiant. Quapropter non tàm molitur vt res gestas imitetur,
IV. quàm cauet, ne prout gestæ sunt eas exprimat & imitetur. Denique in Historia summa
laus veritatem perpetuò sectari, ac ne latum quidem vnguem ab ea recedere. In poësi
summa laus oculos fallere atque animos, & auditoribus pro veris falsa supponere. Sic sanè
poësis non ea proportione attingit historiam, qua vmbra attingit corpus: ac proinde for-

tasse

tasse acute potiùs quàm verè dicitur,poësim esse fictam historiam, cum sit commentitia fabula(vt cum Cicerone loquar)ac poëtæ ipsi verbis,sententijs,numeris,canticis,si accedant,fictis locis,fictis personis,gestu, fronte, mentiantur egregiè;ac nostras interim illudant aures, perstringant oculos, decipiant animum, totos denique mendacijs onerent. Nam historiæ leges(vt iam aduersarios refellamus)' nec poëticis numeris aut modis, nec poëticæ dictioni inseruire, quin neque ad moratam orationem, multò minùs ad chorum,apparatum,pronunciationem pertinere,nemo non videt. De qua re,quoniam in nostro de Historia commentario egimus copiosè,non facio longiùs.

Sed quoniam semel historicos euasimus,videamus modò an Logici laqueos effugere aut declinare valeamus. Et quidem si eo nomine studium aliquod & exercitatio ad logicam sit reuocanda quòd oratione vtatur,nec sine illa suum obire munus valeat,satis constat fore vt quoniam interim λόγον pro oratione ac logica pro locutione vsurparetur, non solùm poësis,sed Analytica quoque,Dialectica,Rhetorica,Sophistica etiam sit ad sermonem & λόγον atque adeò ad Grammaticam reuocanda. quo nihil fingi potest absurdius. Sed de hac re diximus multò antea. Nunc videamus quid sit ijs respondendum, qui eo nomine ad logicam referunt poësim,quòd ratiocinatione vtatur. *Non ad logicam seu ratiocinatricem artem.*

Hos itaque censeo ipse toto cœlo aberrare, siquidem nouus Protheus euaderet Poësis,atque vnum planè idémque poëma sæpè ad Rhetoricam,non rarò ad Dialecticam,plerumque ad Sophisticam, aliquando etiam ad Analyticam esset reuocandum. quis enim nesciat in Epico poëmate(idem tu de Tragico, Comico, quin de Lyrico etiam colligas) persæpè offendi exempla?ad Rhetoricam igitur esset referendum?quis rursus non in probabiles rationes incidat aliquando?erit igitur adiungendum Dialectico?Idem dixerim vbi paralogismum,qui frequens esse solet in poësi,aut exploratum planè omnibúsque numeris absolutum syllogismum,vsurpatum inueneris:erit enim tum ad sophisticam,tum vero ad analyticam impellendus:quòd si enthymema rursus offenderis,ad Rhetoricam denuò necesse erit illum arcessere.Quamquam ne tam videar suo istos argumento exagitare,ac sua in illos tela conuertere,quàm rectà illis occurrere,sic habetote. Prisci illi Philosophi ac sapientes,qui primi exercitationes ac disciplinas in reales partiti sunt & rationales, ea demum studia censuerunt ad pulcherrimum rationalium facultatum chorum esse reuocanda,quæ documentis atque præceptis, arte denique ipsa continerentur: alioquin si statim ac quispiam sermone vtitur,Grammaticus censendus est,rustici & imperitissimi. quique inter Grammaticos numerandi erunt. Ita etiam statim atque idem rusticus aliquid pronunciat,quod accommodatum sit ad fidem faciendam,orator planè erit;Dialecticus vbi aliquid efferat probabiliter; & tamen ridiculum esset, hæc de ijs sentire, qui Grammaticam & cæteras istiusmodi artes ne a limine quidem vnquam consalutassent. Quæ cum ita sint,nihil est quòd poëtam in Rhetorem Dialecticúmue tam facilè conuertamus, multò minùs Analyticum censeamus; dum siue exempla & enthymemata siue syllogismos,quales tandem illi sint,vsurpauerit.Siquidem trito more ac modo & ex cõsuetudine quadam, vt fit,incidunt poëtæ in istam rationum varietatem, & ideo Aristoteles in lib. I. Rhetoricorum nos admonebat, omnes homines passim etiam ex imperitorum multitudine,quæstionem interdum aut sententiam tueri aut oppugnare, seu accusare aliquem vel defendere,quod est ad persuadẽdum verba facere,ac proinde tum exemplis,tũ interdum enthymematis ac syllogismis quoquo modo ac tacitè saltem & potestate vti:cum tamen id non ex arte,sed ex consuetudine quadam aut etiam casu ac temerè faciant. Atque hinc etiam profecta est ea Logicæ distributio in naturalem & artificiosam: quæ in Rhetoricam quoque,imò & in Grammaticam, optimè conuenit. Vt propterea non necesse habeam Homerum,Sophoclem,Plautum,Horatium,atque alios huiusmodi multos,etsi eorum poëmata varijs istis probationum formulis sparsa sint atque referta,modò ad Rethores,modò ad Dialecticos,modò etiam ad Sophistas,perpetuò etiam ad Grammaticos reuocare. Venio ad postremos aduersarios: ad eos inquam, qui nostram hanc facultatem cum Politica seu Ciuili facultate coniungunt. *Capit. I. ad init.*

Qua in re expectet fortasse aliquis vt tantisper conniueam illorum opinioni: cum tam honorifico loco,hoc est,cum omnium artium ac doctrinarum moderatrice sapientia, collocent poësim. Ego verò, Auditores, malim veritatem sectari quàm assentari. *Non ad Ciuilẽ facultatem.*

Ergo, si me audias,longo interuallo dissociatæ sunt poësis ac Ciuilis scientia. hæc enim vera est scientia,atque inter eas,quæ in actione versantur,nobilissima: poësis quippe quæ

in te-

in rebus singulis versatur (etsi paulò aliter quàm historicus, vt suo loco explicatur) & indiuiduis nullo modo.

Nec sanè refert quicquam, Auditores, quod Ciuilis scientia, id quod primo Ethicorum docet Aristoteles, sit omnino artium doctrinarúmque Architectonica, hoc est regina & moderatrix, atque ijsdem sæpè præcepta tradat ac leges. nam Astrologiæ quoque ac Mathematicæ, quin & Naturalis Philosophiæ, est moderatrix; ita vt tum Astrologos ac Mathematicos tum Philosophos vrbe interdum pelli vel excipi iubeat; & tamen nemo dixerit, naturalem Philosophiam aut Astrologiam aut Mathematicam, quæ totæ in contemplatione positæ sunt, atque ab actione abhorrent, esse ad Politicam reuocandas. sic sanè in disciplinas artésque omnes dominatur, ijsdémque imponit leges, non quòd ab ea dimanet earum vis atque natura, sed quia pro potestate, quas Reipub. prodesse aut obesse iudicat, has siue retinere præstet, siue arcere, & hoc vno nomine dicitur Ciuilis complecti Poëticæ finem, quia scilicet Poëticam ordinat ad publicum ac ciuile bonum, vt vtiliter in ciuitate retineatur. Ex quo non efficitur poësim, quod pertinet ad cognitionem & naturam, pendere ex Ciuili, sed tantùm extrinsecus dirigi, quia, vt dixi, Ciuilis pro potestate artes omnes ordinat ad publicum bonum. alioquin si hoc planè quod ad publicum bonum ordinatur a Ciuili, ab hac in cæteris penderet omnibus, idem de reliquis artibus fatendum esset, cum tamen quæ in contemplatione sunt positæ, natura sint præstantiores. Paulò difficilior videri potest alter ille Aristotelis locus, quem ex postremo Politicorum vrgent aduersarij, & in quo maximè exultat Mazonius. Quo cum equidem, quoniam cæteri qui eiusdem sunt sententiæ, argumentis vtuntur nullis, atq; ex ijs quæ aduersus Mazonium demonstrauerim, vno eodémque tempore refelluntur, sine cunctatione vlla congrediar. quamquam cum cæteris etiam, si quo modo opus fuerit, postea. Ac primùm quidem optarim vt docuisset Mazonius poësim priuationis locum obtinere in ciuilibus actionibus, esséque ciuilis actionis, quod ille statuit cessationem.

At enim probat, poësim priuationis rationem subire, quòd cũ Aristoteles negocio opponeret otium, labori & exercitationi cessationem & relaxationem, iubebat poësim otij seu relaxationis & cessationis causa attingi & vsurpari. id quod antea docuerat Plato etiã, qui in x. de Rep. scribit poësim esse iocum potiùs quàm rem seriam. & in libro 11. & v. de legibus, laboribus relaxandis adhibendam ait poësim. Rectè quidem isthæc: sed tamen non idcirco poësis otium est aut etiam cessatio & relaxatio, sed cum ijs coniungitur animi exhilarandi causa, quod scilicet, quantumuis sit germana exercitatio (est enim, si Aristoteli credimus, imitatio quædam atque humanarum actionum repræsentatio) verumtamen nõ tam laboris & solicitudinis habet, quàm hilaritatis plena est ac iucunditatis; & ideo otio & cessationi conuenit mirificè. quapropter quemadmodum ludi & ioci exercitationes quædam sunt ac plęræque laboriosæ, sed tamen ob festiuitatem & iucunditatem, qua excellunt maximè, in otio vsurpantur & cessatione, hoc est in grauis laboriosǽque & negotiosæ exercitationis locũ sufficiuntur; ita etiam poësis feriæ exercitationi sufficitur & graui, quæque iucunditatis & hilaritatis sit expers aut minùs particeps: quòd tametsi exercitatione ac labore aliquo contineatur, festiuitatis habet plurimùm, & cum otio, quod recreandi hominis causa & exhilarandi quæritur, mirificè congruit. Quid multa? An non Plato humanæ quoque institutioni ac sapientiæ comparandæ adhibet poësim? Adhibet sanè. quin Aristoteles ipse cum poësim adhibuisset otio & hilaritati, continuò monebat etiam ad vtilitatem quoque esse referendam, quòd in actione & negotio plurimùm momenti habeat, & ad perturbationes sedandas excitandásque, virtutes denique comparandas, magnopere valeat? Non igitur tam facilè in priuationis habẽda est loco, vt quoniam Politicus explicat (si tamen explicat) varias exercitationes & quasi habitus, quibus occupandi sint ciues, eidem priuatio atque cessatio consideranda ac veluti tractanda sit. Sed videat obsecro Mazonius quàm liberaliter cum illo agam. Esto, poësis sit tanquam ciuilium exercitationum relaxatio atque priuatio; verumtamen illud tandem fateatur necesse est, priuationem, quoniam habitus gratia consideratur, non maiore, fortasse etiam minore, cura ac studio versandam, quàm ipsum habitum, ac proinde non maiorem Politico curam suscipiendam otij & poësis quàm negotij: vt verbi causa bellicæ exercitationis, de qua in negotio præcipitur ciuibus. At Aristoteles in Politicis militarem scientiam decernit ciuibus. Fateor. sed tamen decernit etiam Grammaticam, Rhetoricam, Philosophiam, artes ac disciplinas multas ac sexcenta pacis studia; nec tamen ea sentit a Ciuili facultate promana-

re,

plerique

In Phed. & alibi.

re, aut eorum prosequitur doctrinam in Politicis libris, sed a suo quodque artifice studium deriuari atque extrinsecus assumi contentus est. Cur igitur vna Poësis erit, quam a Ciuili facultate omnino promanare statuamus, eamdémque cum Ciuili facultate coniungendam (quasi verò perperam disiuncta sit) docendam, tractandam, vno verbo, germanam Ciuilis facultatis partem ac membrum habendam? profectò si tua ista ratio valet, Mazzoni, (sat enim scio te hac propemodum triumphum canere) fingendi figurandíque ars erit ciuilis facultatis pars, atque illa in Ciuili scientia explicanda & pertractanda, cum æquè adhibeat Aristoteles picturam & sculpturam otio & relaxationi ac poësim ipsam. & tamen tu quidem, vir egregiè atque omnium penè humanarum diuinarúmque disciplinarum excultus scientia, non veretis tam leuem tam absurdam ac rationi dissentaneam opinionem introducere. Vt mihi quidem cum alia multa satis indicent, te ad ingenij subtilitatem eruditionísque varietatem ostentandam potiùs quàm veritatis tuendæ causa Aldigherii poëmatis suscepisse patrocinium, vnde in futiles istiusmodi leuitates incidisti. Atque hinc est vt ne illud quidem statuere dubites, septem priores politicos libros ad ciuiles actiones pertinere, octauum & nonum, quem tu librum poëticæ facis, cessationes complecti. Atque ex his Patritius etiam & Franciscus Piccolomineus refelli possunt, qui, etsi hac in re minùs peccarunt, peccarunt tamen. nam quod ait Patritius, nostrum hunc librum esse nonum Politicorum, ac propterea Politicæ partem; rectè quidem diceretur, atque a Mazzonio retineretur, si Aristoteles iuberet Politicum totam poëticam rationem explicare, atque otij causa & relaxationis, quibus negotio & labori est occurrendum, ciuibus explanare. at non id iubet Aristoteles, sed tantùm poësim adhibendam otio & relaxationi (quamquam actioni etiam paulò pòst) sed tamen extrinsecùs assumi & a proprio illam artifice peti & deriuari. Piccolomineus verò tum inconstans videri potest, qui non multò antea poësim inter organicas disciplinas, quod est inter rationales, redegerat, idque eo nomine, quia fabulam & imitationem addat rationali facultati, quod est Dialecticæ seu Logicæ; & tamen in præsens ciuili adiungit illam, idque quia ciues ad virtutem instituat, & sit iusti & iniusti scientia; tum id postremum sine causa statuit: cũ Aesopi quoque fabulæ, historia item, maxima etiam Theologiæ pars, nos instituat ad virtutem, & tamen, quoniam alia planè ratione id facit ac via, hoc est sibi propria non a Ciuili arrepta, Ciuilis scientiæ pars censeri nullo modo debet. Ad quem igitur fontem reuocas tu poësim? vel certè, quoniam eos redarguis qui id faciunt, qui solitariam audes eam statuere atque adeò ab recepto disciplinarum choro eximere? si enim disciplinæ primò in reales, vt Peripatetici loquuntur, & rationales distribuuntur, vel tu tertium membrum temerè statuis, quo poësim comprehendas, vel ipsam poësim è numero disciplinarum eximis: quæ duo videntur longè absurda. Ego verò non modò non improbo bipartitam istam disciplinarum partitionem sed laudo. etsi enim haud satis habeo cur illos probem qui disciplinas adhuc in principales & organicas vel alia huiusmodi ratione distribuentes, tandem poësis organicáne sit, an principalis, non facilè statuere audent, dum tamen humanæ disciplinæ bipartita illa ratione diuiduntur, commoda hæc mihi videri solet partitio. At enim si probas, necesse quoque est, vt poësim ad vnam aut alteram partem reuoces. Reuoco sanè. Sed antequam proferam ad quam partem, videndum esset ac statuendum, quæ sit ratio & causa, vnde aliqua disciplina ad hanc aut illam reuocetur partem; num finis quem spectat, an materia in qua versatur, an instrumenta quibus vtitur, an similitudo quæ illi cum altera intercedit. qua in re non quæro de subalternatione illa Philosophorum: hæc enim est doctrinarum propria, vbi materia alicui scientiæ subiecta, materiæ subiicitur alterius scientiæ; ita tamen vt differentiæ cuiusdam accessione distinguatur, quod in præsens non euenit Poëtæ qui suo ille ingenio excogitat materiam ac veluti fingit, non ab alio artifice arripit: aut si aliquando ex medijs rerum gestarum humanarúmve actionum spatijs, sed mirificè commutans illam ac miscens, arripit, nulli propterea scientiæ subijcitur, cum humani euentus, quippè singulares, ad scientiam pertineant nullam; præsertim verò vbi ad fabulam redigantur. Itaque reuoco illam ad rationalem: quid enim id recusem? sed tamen non ea, qua cæteri faciunt ratione concipi. Etenim poësim pertinere ad rationalem facultatem, vna potest atque altera ratione concipi. Prima est, quã Riccobonus, Zabarella, Lombardus ac cæteri illi excogitarunt. nimirum quia tum exemplo vtatur & enthymemate vnde Rhetoricæ subijciatur, tũ syllogismo aut paralogismo, vnde ad Dialecticam aut Sophisticam

Margin notes: 31 (beside "cidisti. Atque hinc est…"); *Authoris sententia.* (beside "igitur fontem reuocas…"); *Lib.1. de princ.3.* (beside "materia alicui scientiæ…").

phisticam redigatur, tum denique perpetua oratione, ob quam Grammaticæ hęreat tota: & hanc sanè rationem reijciendam putamus: cum poëtæ, vt Homerus, Sophocles, Aristophanes, & ex Latinis Horatius, Catullus, Virgilius etiam & alij, more maiorum oratione vterentur, ad exempla confugientes interdum, aut in enthymemata & tacitos quosdam syllogismos aut paralogismos, vt fit, incidentes; non autem orationem ad Dialecticorum atque aliorum, quos recensebam, normam præscriptúmve, de industria præsertim atque arte duce, conformarent. Et sanè qui nobilem illum disciplinarum chorum effinxerunt, de Rhetorica, Dialectica & huiusmodi artibus loquebantur, quæ præceptis excultæ sunt atque perfectæ, & ideo artes appellantur. At poëtæ, qui non Dialecticorum aut Rhetorum præcepta, excolunt & campos, (præsertim data opera & ex artis præscripto) sed Regum & Ciuium dicta & facta imitantur, ij sanè pro humana conditione, & trito modo & more inter sermocinandum, quemadmodum voces atque sententias, ita exempla aliquando & enthymemata aut tacitos syllogismos, aut etiam paralogismos vsurpant. & ideo non debet hotum sermo ad perfectas illas disciplinas reuocari: alioquin rusticorum quoque oratio, cum ij etiam vtantur exemplis, & in paralogismos, enthymemata & syllogismos incidant; ad Dialecticam, Rhetoricam & huiusmodi alias facultates esset reuocanda, quod est dictu ridiculum. Altera ratio est, quia dum Poësis sermone, colloquijs, contentione vtitur, ac more maiorum vtitur, rationalis quidem dici possit, sed primigenia, quæque non ab altera pendeat (præsertim verò quia est illis antiquior) sed cæteris rationalibus facultatibus è regione collocetur. & hoc pacto ad rationalem disciplinarum partem eam nos reuocamus. Nam quemadmodum Dialectica non a Rhetorica pendet aut a Sophistica, sed illis tanquam è regione respondet, ita Poësis & Historia rationales censendæ sunt, cum totum suum munus sermone expleant ac disputatione, nec tamen sint cæteris subijciendæ, sed primigeniæ habendæ. Et hoc sine dubio sibi voluit tum Philoponus, tum maximè Auerroes; quos mirum est a Robortello etiam & Francisco Piccolomineo peruersi, quorum prior poësim subijcit alteri, quia paralogismo vtatur, posterior quia rationali facultati, hoc est Dialecticæ, carmen addat & fabulam. sic sanè sententiam habetis, quæ quantùm a recentioribus recedit, tantùm inhæret antiquitati. Veteres enim pulcherrimum illum disciplinarum chorum constituentes, Grammaticam, Historiam, Poëticen, Rhetoricen, Dialecticen, Analyticam, Sophisticam tanquam septem sorores, etsi authoritate ac dignitate impares, protulerunt. Quòd si rursus ob affinitatem quæ poësi siue ob materiam intercedit cum Historia, siue ob instrumenta, rhythmum inquam & harmoniam, intercedit cum Musica, malis poësim quoquomodo Historiæ partim, partim Musicæ subijcere; equidem de Historia, quoniam ipse meam iamdiu sententiam exposui, tu verò non propriè sed similitudine quadam, quæ sexcentis statim dissimilitudinibus variatur, Historiæ poësim subijcis, non altercabor. De Musica verò vel quia a Platone & Aristotele poësis & Musicæ pars, non Musicæ subijcitur (quamquam quo nomine appelletur Musicæ pars, alterius est disquisitionis) vel quia non propter materiam, vnde subalternatio maximè gignitur, sed propter instrumenta cum Musica consociatur, id pernegare non dubitarim. Hæc sanè sunt quæ in præsens differenda existimaui de genere ac veluti campo, in quem siue Poëma siue Poëticam (facilè enim patiar vt poëtica facultas eodem quo opus comprehendatur genere, dum non per se quæritur aut spectatur quicquam sed propter opus) reuocandam putamus. Certè Ammonius in Categoriarum procemio visus est quidem poësim inter Organicas disciplinas seu facultates referre; sed tamen Rhetoricæ, Dialecticæ, Sophisticæ illam non subijcit, sed collocat è regione. Quamquam, ne te illud perturbet quòd iam antea poëticen non artem aut scientiam fecimus sed organicam appellauimus (quia scilicet ordinatur ad poësim) hic verò inter disciplinas cum Grammatica & huiusmodi aliis eam numeramus; illud æstimandum est diligenter, nos ex Aristotelis principijs ac propriè locutos fuisse cum inter organicas facultates eam retulimus perinde ac Dialecticam seu etiam Logicam. Nunc verò ad disciplinas eamdem redegisse tum more maiorum, tum inprimis quòd nomine disciplinarum non perfectam artem interim aut scientiam intelligam, sed quæ sermone vtuntur, facultates. Alioquin historia quoque (Historiam dico, non historiæ conscribendi rationem ac viam) Ars vel scientia efficeretur dum inter disciplinas perinde ac Poëtice collocatur quòd vtatur sermone. Quid plura? Analytica ipsa quam item instrumentum fecimus, ars vel scientia censenda esset dum propterea quòd sermone

32

Auer. s. sed sup. cu cat.

33

mone vtal[illegible] [illegible]ro. Ita quidem dum in eodem collocatur Poetica, [illegible] Aristoteus initijs Poëmatis, perinde ac Logica Philosophiæ, [illegible] cerneatur.

Nunc de P[illegible] ac proinde de Po[illegible], quoniam illi seruit, vtilitate, si tamen vtilis reuera censenda [illegible] mus. Quid est enim, Auditores, vt tantum operæ ac studij in ea collocemus, ac diurnis nocturnisque vigilijs laboribusque frangamur, nisi constiterit, suas illam commoditates habere ad vitam, imo verò [illegible] eram esse totam? Id quod eo nobis accuratiùs prædicandum esset, quod quamuis non desint qui doceant, multas ac magnas habere vtilitates, quin etiam esse emendatricem morum ac vitæ magistram, sunt tamen quibus morum corruptela videri solet ac pestis: & quò plus habeat iucunditatis, eo facilius [illegible] neruos, hoc est virtutes frangere ac debilitare. Certe Plato id cum alibi sæpè, tum vero in sua Politia testatus est luculente. Quid quod Iosephus Hebræus tum genere tum historiæ laude clarissimus poe[illegible]m Aegyptiis, maximè verò Hebræis, hoc est Dei populo, suspectam fuisse commemorat: atque hac de causa cauisse, ne cum carminibus ac poësi fabulæ atque me[illegible] nostra [illegible] præsertim verò ex Patribus, esse permultos, qui [illegible] poeti[illegible] non rarò clamant, quasi v[illegible] in Christianam Remp. grauissima importare [illegible], compertum est. V[illegible]mè mi[illegible] summos quoque Pontifices & Concilia finxisse aliquando ne ij qui [illegible], poët[illegible] operam darent. Sed tamen totam hanc [illegible] siue accusatio[illegible] cum ab initio de p[illegible] disputaremus, vbi etiam ost[illegible] opportunitatem & commoda maxima [illegible] vitam, [illegible] fal lor, obuiam [illegible] & [illegible] malos [illegible] & poëtis [illegible] redundare [illegible] poë[illegible] & magna cum dignitate ac commodo bono vsu pari & potest & debet [illegible] modo. Quare & Iobum & D[illegible] dubio [illegible] afflatos [illegible] carminibus ac poëmate delectatos nouim[illegible]. S[illegible] q[illegible]oque [illegible] diuinitus item [illegible] coniectare licet & intelligi[illegible] deprehendimus. Ex Patribus etiam qui sanctitatis laude co[illegible] multos & poësi o[illegible] dedisse, & poëmata interdum con[illegible], scimus. Ecc[illegible] hymnis ac poëmate res diuinas complecti multas, atque [illegible] Dei populum ad Dei laudem excitat[illegible] non videt. Ad hæc moribus componendis esse accommodatam poësim [illegible] pro dignitate tractetur, dubitare non licet: præsertim verò si iucunditate non careat & e[illegible]. De qua re legendus est Aristoteles in VIII. libro Politicorum, M. Tullius in Oratione pro Archia Poëta, Plutarchus cum alibi, tum in libro de Poëtis audiendis, Maximus Tyrius in Sermonibus varijs, Basilius quoque Magnus in aurea [illegible] Oratione, in qua docet, quo pacto ex prosanis authoribus ac Poëtarum lectione vtilitas sit capienda. Sed & rerum naturalium ac diuinarum noti[illegible]iam posse magna cum mortali[illegible] (alacrius enim præcepta excipimus, quæ suauitate quadam offeruntur auribus) ostendimus copiosè. Verissimè enim dici potest, Philosophiam pa[illegible] ac [illegible] spinosiorem, nec omnium pectori imbuendo aut ingenio [illegible] tam [illegible] fit, vt poëmatis suauitate [illegible] veluti rig[illegible] flectat [illegible] ad præcepta doctrin[illegible] percipiendas. De qua re cum alios vt inter aud[illegible] licet, tum Horatium in ea epistola [illegible] ad Lollium conscripsit, & Maximum Tyrium, de qu[illegible] fe[illegible]. Denique hoc ad Oratores splendorem & copiam accedere, qui ad [illegible] orationem vniuersam, quæ in tanta varietate polita est, intelligenter perpolita [illegible], o[illegible] habere maximas, mentis quoque aciem (vt est operosior ac di[illegible] historia a[illegible] soluta [illegible] acuere & intelligentiam, non [illegible] Nam [illegible] laudabiliter occurri, tempus honeste fal[illegible], quin in negotio & [illegible] tate relaxari & recreari, n[illegible] experi[illegible]. De qua re [illegible] & de legibus & Aristoteles in postremo Politicorum, tum maximè Cicero in aurea illa, qua [illegible] rabam oratione, legendus est. Verè enim hæc studia (quod [illegible] etiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, aduersis perfugium ac solatium [illegible]: delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur. Ita quidem, vt poësis vtilitatem atque præstantiam nobili hoc e[illegible] quentiæ Principis testimonio enco[illegible] concludamus, tr[illegible] frugifera & honesta [illegible], ac digna, quam vnà cum Poëtica, quoniam hinc de Poëmatis rectè condendi ratione docemur, toto pectore co[illegible] & amplectamur.

Iam verò vt ijs quæ de Poëtica constituimus hactenus nobilem veluti colophonem

C 2 impo-

CONTROVERSIA VI. Num hæc facultas re vera vtilis censenda sit, & in quo sit posita eius vtilitas.

CONTROVERSIA VII. In qua poetica definitio colligitur, explicatur, defenditur.

imponamus, lubet, Auditores, ipsius Poeticæ d[illegible] om[illegible]m ex his ipsis, quæ hactenus declarata sunt, colligere, ac vobis tanquam ant[illegible] [illegible] reuocare. [illegible] vero quia turpe videri posset eius artis seu facultatis vim ac de[illegible]ionem ig[illegible]rare, cuius præcepta doces ac profiteris.

Ergo, si me audiatis, Poëtica nihil est aliud quam facultas rectè condendi aut etiam diiudicandi poemata.

Dum vero facultatem dico, non id planè intelligo, quod Aphrodis[illegible]s Alexander περὶ δυνάμεως seu de facultate eiúsq. notione docet. cum enim obseruasset ab Aristotele Rhetoricam & Dialecticam δύναμιν seu facultatem sæpe appellari, non eiusmodi facultatis nomine vim quandam esse intelligendam, quæ versatur in contraria, seu de [illegible] disputat. Ego enim hoc in loco facultatis nomen non Alexandri [illegible] morem [illegible] nostrum (quanquam huc etiam δύναμις Græcorum pertinere potest) ac M. Tullij in primis more vsurpo, qua scilicet facultas signi[illegible] id, quo facimus [illegible] id [illegible]mus. Vt proinde cum poëticæ vsu atque præsidio [illegible] pangamus d[illegible] dicendique poemata, quam fine illo, Poetica iure ac merito appe[illegible]tur facultas. *l. 1. Top. & alibi. Vide dem vbi.*

Nec me verò latet esse, qui [illegible] sentientes, libentius habitum siue artem [illegible] generis vsurpant loco. Quibus ego, vt non magnopere repugno, ita nec planè assentior. & sanè habitus, si Aristoteli credimus, [illegible] ad affect[illegible], hoc est [illegible] & vitia: cum tamen poetica non sit animi affectus. Et quamuis deinde Aristoteles in vi. Ethicorum [illegible]ssima [illegible] quibus Mens operatur Artem, [illegible] prudentiam [illegible] & intelligentiam, habitus con[illegible] nomine, verum tamen quoniam [illegible] interim [illegible] certis [illegible] pars [illegible] verò [illegible] non en & [illegible] quam facultatis, & non tam in Rhetorum [illegible] scholis [illegible] tritum. Quid multa? cum omnes [illegible] mens, vel ars, vel scientia, vel denique prudentia, vbi habitus [illegible] poesis necesse est ex his vnum aliquem amplius [illegible] nomen, ne [illegible] nominis beatur re[illegible]eamus. Quid igitur [illegible] Artem [illegible] nemo. Al ipse artis nomen poeticæ definitioni ægre a[illegible] ne[illegible] [illegible]am iubeam, qui artis vim ac notionem ad viuum reuocantes, negant poësi conuenire. Ac profectò si de me [illegible] aliquis, vtrum existimem [illegible] vocabulo ac summo iure censeri posse artem, si e artis [illegible] vindicare nomen, ego sanè si Aristotelis præceptis omninò inhærendum [illegible] vix ac ne vix quidem crediderim posse perfectæ artis nomen rationemq. tueri [illegible] ars enim si Aristoteli credimus, eorum est, quæ non solùm ex habitu & recta cum ratione agunt, se[illegible] [illegible] effic[illegible], quod post actionem maneat. Poësis [illegible] non necessario opus seu poema relinquit, quod post effectionem ipsam persistat. Quid enim prohibet ita pangi, vt [illegible] effectionem [illegible] est inter sermonem ipsum, [illegible] effertur a[illegible]tur, deperdat[illegible]? Quanquam cum non videam ego, quam magnopere intersit, vtrum id quod ex habitu & recta cum ratione efficitur, sit solidum [illegible] aliquod, an vero fluxum, [illegible] obnoxium, ægre etiam concesserim, Poeticam tantula hac de causa, quod poëma non semper ac necessario persistat [illegible] literis consignetur, veræ artis nomen amittere. Imo verò cum a Platone & Aristotele ars appelletur sæpe, atque idem in hoc [illegible] loco, in quo poesis vim & naturam inuestigat Aristoteles, eam numeret inter artes, eodemque nomine quantum ex Laertio atque aliis colligere licet, hunc inscripserit librum (tametsi de inscriptione non [illegible] omnes [illegible] poeticam, velim [illegible] Peripatetici aliqui, artis nomen [illegible] nire, eidemq. hoc nomen proprie conuenire, fateri non [illegible] tarim. In quam sententiam eo [illegible] 35 [illegible] Artis nomen [illegible] ne [illegible] vt quis in re eth[illegible] nec propterea [illegible] patiare, & ad eas quæ [illegible] Rhetorica, Medicina, Iurisprudentia, & [illegible] habeas cur [illegible] nomin[illegible] quando [illegible] vbi Poetica [illegible] & constituere. [illegible] quid [illegible] facultas [illegible] Alexander [illegible] Pe[illegible] poeticā appellet [illegible] opere [illegible] tarim. Quod [illegible] poëtam per [illegible] & [illegible] poëtis ad inmoderat[illegible] per[illegible]das, & vno verbo, [illegible] vtilitatis gratia instituta est,

est. & huc imitatio, fabula, quicquid denique in poësi est, quin delectatio quoque ipsa, spectare debet; verumtamen ipsa poësis non ex eorum numero est, quę nō possint in contrariam partem flecti, cuiusmodi est prudentia, temperantia, & moralis omnis virtus, sed ex numero eorum, quæ in contrariam quoque partem conuerti possunt; qualis est Rhetorica & Dialectica, quæ dicitur valere ad contraria, seu contrarias sententias posse concludere. Et ideo si Poësis facultatis genere comprehendatur, cur nomine facultatis temerè appelletur? Nec sanè obstat, quòd Aristoteles dicat, solam Rhetoricam & Dialecticam syllogismo contraria concludere: siquidem de ijs loquebatur, quibus syllogismi (quisquis ille sit siue perfectus vt in Dialectica, siue decurtatus, vt in Rhetorica) vsus communis est; non autem de artibus seu doctrinis omnibus, ac multò minùs de ijs sigillatim, quæ non necessariò vtuntur syllogismo seu ratiocinatione. & ideo non negamus interim (neque enim omnem lapidem mouere lubet, ac nouis dubitationibns rem cumulare) solā Rhetoricam & Dialecticam syllogismo concludere contraria, sed in contrarijs versari solas, id verò pernegamus. sic sanè Medicina & sanitatem afferre potest & ægritudinem. sic pictura & ad honesta referri potest & ad obscoena: sic militaris scientia atque ars propè omnis & exercitatio, vna prudentia & morali virtute excepta, valet ad cōtraria, teste eodem Aristotele. quare poësis etiam, id quod experientia ipsa satis docet, valebit ad contraria, & in contrarias partes flecti poterit. Erit igitur Peripateticorum quoque more ac modo facultas quædam. Nam quod artificis vt Medici aut pictoris vitio cæteræ illæ artes valeant flectantúrque ad contraria, quasi verò id non Oratoris quoque ac Dialectici culpa in Dialecticorum Oratorúmue puluere accidat, ægrè concesserim. siquidem eæ quoque facultates publicum bonum spectare debent, & ad meliorem partem inflecti, ita vt non sine vitio & culpa ad deteriorem flectantur, perinde ac de Medicina diximus. quæ enim suadet Orator, aut probat Dialectica, peræquè honesta & iusta aut vera seu probabilia videri possesi vt nulla pars deterior censenda sit; nunquam concesserit Aristoteles, qui scribit, vera & iusta maiorem semper probabilitatem referre quàm cōtraria & faciliùs quàm contraria probari & suaderi. Vt propterea mea quidem sententia poësis etiam (quemadmodum dicere cœperam) Alexandreæ facultatis nomine vocari possit.

l. 1. Rhe. c. 1.

c. 1. pa. 9. 6.

36

Libro 1. Rhet. c. 1.

Quamquam mihi quidem latino tum more, vt dixi vsurpare facultatem lubet & populari vsu, prout vim significat, vnde quis aliquid faciliùs efficere valet. Et hæc de nostræ huius definitionis genere. Addidi autem reliqua, vt sint in differentiæ loco, ac proinde tum poëticam a cæteris disciplinis distinguant, quæ facultatis item nomine cēseri possunt, tum eiusdem naturam constituant, aut etiam declarent. Nam aliam facultatem esse nullam, vnde poëmata condere aut etiam diiudicare valeamus, nemo est, qui non intelligat. Dixi autem *condendi vel etiam dijudicandi* quia proprium Poëticæ munus tum est vtrûque, tum vnum aut alterum esse potest. Addidi *rectè*, ne si quis bonitate ingenij ac facilitate carmina aliqua fundat interdum, aut poëma diiudicet, is statim poëtica facultate instructus censeatur; sed qui id totum ritè efficit ac pro dignitate. Denique quemadmodum Grammatica non tam loquendi quàm rectè loquendi præcepta tradit; ita poëtica non tam condendi poëmatis, quàm rectè & pro dignitate condendi vim tribuit & facultatem. Dum verò poëmatis nomen in poëticę definitione vsurpo, id sanè eo iure facio, quòd poëmata, quippe omnibus cognita & apud omnes ferè trita, idonea sint & accommodata quibus paulò abstrusiorem poëticæ notionem designemus & explicemus. neque enim quicquam prohibet opus interdum esse quàm artem notius: quin opus aliquando planè perspectum & cognitum, cum ars eiúsque natura ignota sit & peregrina videatur. Sic sanè ostensum sit ac demonstratum poëticam esse facultatē rectè condendi aut diiudicandi poëmata. Quapropter qui poëticā definientes; *Poetica* (inquiunt) *est facultas videndi quodcumque accommodatum est ad imitationem cuiusque actionis, affectionis, moris, suaui sermone ad vitam corrigendam, & ad benè beatéque viuēdum comparata*, inde sanè displicent, quòd maiorem huic rei exponendæ rerum adhibent molem, siue (vt clariùs loquar) plura affingunt, quàm ipsa requirat poëtica. nam poësis nō quascumque actiones imitatur, sed ex humanis, si quis rectè æstimet, aliquas tantùm. Et ideo poëtica est facultas videndi quicquid accōmodatum est ad certas humanas actiones imitandas, de quibus suo loco. Rursus ad mores corrigendos ac bene beatéq. viuendum non tam poëtica quàm poësis refertur: quin ne poësis quidē ad beatam vitam proximè informat, sed quà cum reliquis optimis artibus ciuili inseruit facultati: verè enim poëtica poëmati tantùm condendo, aut iudicando, poëma animis perpurgandis, excolendisque, ciuilis facultas huius aliarúmque artiū vsu perficiendis & ad tran-

quillam beatámque vitam informandis, dirigitur: ita vt definitio illa vsus finésque superioris ordinis ac remotissimum etiam comprehendat, cum proximus tantùm definitione sit attingendus. Vt omittam imitationem ad summum requiri in vniuersùm, hoc est non in poëmate toto; nam dragmaticum tantùm imitatione & perpetua vtitur & necessariò, non item reliqua. sic sanè satiùs est poëticam poëmate concludere, atque in poëmatis rursus definitione cætera requirere & explicare, quam tot tántaque in poëticæ definitione inuoluere. Nam poëticæ, quod est arti, eam imitationem conuenire quam isti in proposita 37
definitione vsurpant, id verò est tam falsum quàm quod falsissimum: poëmati enim conuenit illa quidem (etsi fortasse non omni) poëticæ arti non item. Neque verò mihi illud obijciat quispiam, esse interdū aliquos, qui ingenij fœlicitate atque Natura duce, ac summatim sine vllo poëticæ studio & cognitione carmina pangūt, atque idcirco etiam illud non minùs receptum esse quàm peruulgatum, Oratores fieri, Poëtas nasci: denique bonos Poëtas Sybillarum aut Marati vel etiam Timnici instar (de his Plato & Aristoteles) externo quodam afflatu incitari potiùs quàm arte vlla aut industria, aut exercitatione. nam vbi id concessero, esse, inquam, aliquos, qui sine poëticæ studio carmina interdum pangunt, haud tamen illud falsum erit è contrario, poëticam hanc præbere facilitatem, vt poëma rectè componas aut dijudices. quid enim prohibet fœlicitate ingenij carmen interdum fingi, & tamen faciliùs conflari ope atque præsidio facultatis, quæ instar artis est & habitus? Quamquam an verè illud sit pronunciatum, Oratores fieri, poëtas nasci, aut poëtas eos esse tantùm qui tanquam afflantur, ac rursus concedendúmne sit, quosdam afflari potiùs ac vi externa ad carmen percelli quàm arte vlla aut poëtices studio, disputabimus opportuniore loco.

Plat. in Pha. & Ione. Ar. in probl.

CONTROVERSIAE VIII. IX. & X. ex actis sit satis

Atque ex his, ne longum faciam, constare satis potest num poësis ars an scientia censeri possit, nam id ferè ad extremum posueram explicandum. qui enim scientiam (de arte enim dictum est satis) Aristoteleo more ac modo vsurpet, ita vt non modò habitus sit certus & constans verùm etiam in ijs versetur quæ sunt necessaria nec possunt aliter se habere & verò rerum genera contempletur (sic enim Aristoteles in Ethicis) sanè poësis, quoniam ad res singulas quaéque variari solēt, deflectit, non erit appellanda scientiæ nomine. verùm si populariter, quia more maiorum loquamur, scientiæ nomen disciplinis ferè omnibus ac liberalibus artibus aptantes, quod Plato facit passim ac M. Tullius, Aristoteles quoque ipse aliquando, haud verendum erit interdum eam scientiæ ornare nomine, cum enim hoc Aristoteles Rhetoricam interdū appellet nomine, ac frequenter Artis, scientiæ, facultatis nomen confundat, nil prohibeat quominùs in Aristotelis quoque schola id nomen poësi seu poëticæ tribuatur. Quamquam, vt demonstraui inter Artes aut facultates commodiùs referantur. Quod verò postremò loco fuerat positum, num hæc facultas ante Rhetoricen aut Dialecticen sit attingenda, an verò postea, sic statuo. Poësis tum priùs cum latinæ linguæ studio & exercitatione, mox verò cum eloquentia est coniungenda, simúlque tractanda, tum ad extremum cum Philosophia, ac propterea non sine aliqua Dialecticæ cognitione, copulanda: vt quæ cum Grammatica cœperit propagari, cum Historia & Rhetorica adoleuerit, ex Philosophia tanquam virilis ætatis succum & sanguinem hauriat & ad maturitatem perueniat. Ita sanè docui, nostrum hoc monumentū esse germanum Aristotelis opus, mutilum tamen & decurtatum ita vt posterior pars, atque illa fortasse non minor, desideretur. Docui etiam poëtica præcepta esse illi in materiæ loco subiecta, ac propterea illum authori finem fuisse propositum, vt nos ad poësim informaret seu poëmatis rectè condēdi ac dijudicandi rationem nobis ostenderet. Effeci etiam facultatem hanc nostram ita ad rationale, quod vocant, facultatis genus esse reuocandam, vt nec Grammaticam aut Historiam, quin, ne Logicam quidem aut etiam Ciuilem facultatem atque doctrinam, tanquam fontem agnoscat, sed peræquè ac eloquentia cæteraéque huiusmodi artes sub oratione sit collocanda. Ad hæc demonstrauimus frugiferā esse totam, ac proinde magna cū vtilitate coli posse & pertractari. Ita demum collegimus, Poëticam aliud esse nihil quàm facultatem ad rectè poëmata vel condenda vel dijudicanda comparatam: ac satiùs esse facultatis quàm Artis aut scientiæ nomine illam appellare: & cum Grammatica, Historia, Eloquentia sic gigni & adolescere, vt ex Philosophia incre- 38
menta ac perfectionem illa suam accipiat. Quòd si quis cupiat, vt quoniam poësim a poëtica distinximus, Poësis quoque definitionem afferamus, imò verò de re hac tota Platonem quoque consulamus, & cum Aristotele comparemus, huic sanè pro tenuitate mea opportuniore loco non grauatè satisfaciam.

Quando attingēda aut cum alijs artibus coniungēda sit Poësis.

Proœmij totius Epilogus.

quia

CAPVT

CAPVT PRIMVM.

PARTICVLA PRIMA.

ΠΕρὶ ποιητικῆς, αὐτῆς τε καὶ τῶν εἰδῶν αὐτῆς, ἥν τινα δύναμιν ἕκαστον ἔχει, καὶ πῶς δεῖ συνίστασθαι τοὺς μύθους, εἰ μέλλει καλῶς ἕξειν ἡ ποίησις: ἔτι δὲ ἐκ πόσων καὶ ποίων ἐστὶ μορίων: ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων, ὅσα τῆς αὐτῆς ἐστὶ μεθόδου, λέγωμεν, ἀρξάμενοι κατὰ φύσιν πρῶτον ἀπὸ τῶν πρώτων.

DE Poetica eiusque generibus, quam facultatem singula habeant: & quo pacto, vt rectè Poësis se habeat, componi fabulas oporteat; ex quot etiam quibusque partibus constet. de omnibus item, quæcumque ad hanc viam & rationem pertinent, dicamus, initio secundùm Naturam sumpto primùm a primis. *Paccius.*

DE Poëtica & ipsa & formis ipsius, quam vim habeat vnaquæque, & quomodo oporteat componi fabulas, si habitura sit se rectè Poesis: præterea verò ex quot & qualibus constet partibus: & similiter autem & de alijs, quæ eiusmodi methodi sunt, dicamus, incipientes secundùm Naturam primùm à primis. *Riccobonus.*

ROOEMIO vtitur Aristoteles, in quo proponit ea, quæ subinde tractanda sunt: ac simul de ordine nos admonet atque ratione, qua sunt pertractanda. Vt propterea Aristoteles in hac particula totus in eo sit, vt nos dociles efficiat. Et tamen interpretes de Aristotelis consilio mirificè dissident. etenim Robortellus, qui primus inter latinos hoc monumentum commentarijs illustrauit, affirmare non dubitauit, Aristotelem in hoc libro vti exordio nullo. Sed ecce tibi Madius, qui reprehendit illum acriter: quin etiam eo tandem defertur æstu disputationis, ne dicam libidine contradicendi, vt velit nos his verbis & dociles effici, & attentos & beneuolos, quasi verò omnibus exordij numeris constet eiusmodi initium. Alij attentos quidem & dociles, beneuolos nullo modo. Alij dociles tantùm.

COMM. I. SVMMA & scopus huius primæ particulæ.

De eodem scopo dubitatur, Nũ quemadmodum docilem, ita attentum ac beneuolum efficiat Lectorem author.

Ad com. mut.

Alex. Piccol. hoc in loco.

Et sanè quod pertinet ad beneuolentiam, errat Madius, aut ego magnopere fallor. nam beneuolentiam nobis conciliamus aut ex nostra, aut ex aliorum persona. cum tamen de sua aut aliorum persona Aristoteles ne verbum quidem. Denique Aristoteles ingeniosos requirit Auditores, quique non personæ authoritate sed rerum pondere excitentur. Neque verò quod attinet ad attentionem, non decipiuntur isti: nam attentos tum demum efficimus Auditores, cum profitemur, aut non obscurè significamus, eos audituros res siue nouas & inauditas, siue magnas & illustres, siue etiam cum eorum Reipublicæve vtilitate ac dignitate coniunctas. Sic magnus dicendi author M. Tullius in Oratione pro domo sua, *Quòd si vllo tempore* (inquit) *magna causa in sacerdotum Populi Rom. iudicio ac potestate versata est, hæc profectò tanta est, vt omnis Reipublicæ dignitas, omnium ciuium salus, domicilia, vestræ sapientiæ, fidei potestatique commissa creditáque videantur.* Hæc & alia id genus Cicero, dum sibi conciliat attentionem. a quibus tamen omnino supersedet Aristoteles.

Fateamur igitur id quod est. Arist. in eo esse totum, vt nos efficiat dociles, nec aliud moliri in propositis verbis, nisi vt intelligenter audiamus. Ego sanè dum proponit, ac distinctè perspicuéq; proponit, quid sit pertractandũ, & quo ordine aut ratione pertractãdum, nos quidem effici dociles sentio, attẽtos, ac multò minùs beneuolos, nullo modo sentio. Nam quòd aliquis fortè in ijs quæ proponuntur siue rerum præstantiam probet, siue multitudinem ac varietatem, atque inde attentus quoque efficiatur, quin erga authorem ad beneuolentiam quoquomodo excitetur, id verò quoniam præter authoris industriam artificiúmque accideret (neq; enim quæ ab Oratoribus ad attentionem beneuolentiámque cõciliandam præcepta rationésque traduntur huc adhibentur ac referuntur) minimè prohiberet quominùs propositio vnius docilitatis causa esset comparata. Hanc enim Authoris industria, & artificio quodam & compertissimo comparari, nemo non videt: cætera il

Arist. li. 3. Rhet. p. 30. in Maior.

la nul-

la nullo modo. Et hac de causa fortasse monebat Robortellus (id quod aliqui nō rectè interpretātur) Aristotelē hoc in loco exordio non vti, sed procemij loco vti dicēdorum propositione. Cum. n. animaduerteret duo illa exordij munera prætermitti ab Aristotele, nō tam exordio vsum dixit, quàm vna dicendorum propositione, quod (nisi de verbis disputemus) verissimè dictum est, ac M. Tullio in primis consentiente: qui sanè, quasi initium, in quo dicenda proponuntur solùm, atque illa breuiter, propositionis nomine rectiùs quàm Procemij appellarentur; contrà procemium liberiùs vagaretur, scriptum reliquit, Aristotelem in exotericis vti procemijs. Id enim affirmare visus est, quasi sentiret illud maximè initium esse in procemij habendum loco, quod more oratorio, atque illorum præsertim, qui in Demonstratiuo versantur genere, manaret latiùs. Alioquin qui dicenda proponat, hos procemio vti fatendum est. siquidem Aristoteles in III. libro Rhetoricorum scribit, solutæ orationis initium procemij nomen meteri: quemadmodum poësis initium Prologi sibi vindicat nomen. Ac prologi proprium illud esse vel maximè docilem efficere, cum Aristoteles rursus testatur, tum Terentianum illud declarat.

Mad. & Vict.
Pauli post.
Ad Attic. lib. 4.

Nam in Prologis scribundis operam abutitur,
Non qui argumentum narret, sed qui maleuoli.
Veteris Poetæ maledictis respondeat.

Et quamuis rursus Aristoteles in libro III. Rhetoricorum Propositionem à Procemio distinguit, eámque inter Procemium collocat & probationem (id quod mirificè fauet Robortello) ac rursus de Demonstratiui Deliberatiuíque generis procemio sic agit, vt propositionis nullam habeat rationem: quin propositionem videtur cum narratione (id quod Quintilianus alicubi obseruauit) vtcumque permiscere; vbi tamen de Iudiciali procemio agit, hoc comparat cum fabularum heroicique poëmatis prologo & initio, in quo sine dubio res dicendæ proponuntur.

In Madior. par. 299.
Lib. 3. c. 11.

Qua ponat pertractanda in huiusmodi Procemio seu Propositione, quibusdam veluti punctis commonstratur.

Sed quoniam satis constat de Aristotelis consilio, videamus qua ratione aut quibus verbis præstet, quod instituit. *περὶ ποιητικῆς* ponit primo loco agendum: quod (vt audietis) est non tam de poëtica quàm de poësi. sed quo consilio Aristoteles? num vt de poësi agas in vniuersùm, an verò vt differas de illius partibus? ego verò, inquit, agendum propono *περὶ αὐτῆς καὶ τῶν εἰδῶν αὐτῆς*, & de poësi in vniuersùm, & de illius partibus. siquidem recta institutio postulat vt de vnaquaque re in vniuersùm priùs, tum sigillatim de partibus disseramus. Rectè; ac proinde facilè conijcio, te de poësis partibus non aliquibus tantùm, sed de singulis dicendum ponere; alioquin non perfecta esset institutio.

Verùm illud obsecro exponas, an de huiusmodi partibus, quin de poësi etiam in vniuersùm populariter præcipere decreueris (nam hoc consilio videtur hoc monumētum tuis Peripateticis inter exotericos libros referri) & pro vulgi captu solùm, an verò accuratiùs rem susceperis tractandam, atque altiùs figendum pedem. Ego verò (inquit) de partibus quin de poësi etiam vniuersum docere institui *ἥν τινα δύναμιν ἕκαστον ἔχει, quam vim & naturam habeat vnaquaque pars.* quod summatim est partes istas ac priùs poesim in vniuersùm sic esse pertractandas, vt natura illarum ac vis essent áque tota (vt cum Quintiliano loquar) sit requirenda & explicanda. Sic demum intelligere licet, rem totam accuratissimè, quantùm tamen res patitur subiecta, tractandam & explicandam, ac pedem figendum altiùs. Ita fit vt in præsens nostrum hoc monumentum non ea de causa exotericum dici possit, quòd populariter omnino ac leui brachio rem attingamus, seu crasso filo, vt dicunt, ac pingui Minerua pertexamus; sed quia res non omnino reconditas, & ex intimis Philosophiæ penetralibus haustas tractamus, quaéque *ἐν τοῖς ἀπορρήτοις*, in arcanis inquam, vt magnus Alexander de Acroamaticis scripsit, habendæ sint; sed quas cum multis communicare iuuat ac peruulgare. alioquin subtiliter accuratéque disseremus. Egregiè isthæc. at quæ præterea? Tria. Primum: me dicere decreuisse *πῶς δεῖ συνίστασθαι τοὺς μύθους, εἰ μέλλει καλῶς ἕξειν ἡ ποίησις. quomodo oporteat constituere fabulas, vt se rectè habeat poesis.* Ex fabula enim, hoc est ex rerum inuentarum coagmentatione (id namque fabulæ nomine intelligimus in præsentia) existit poësis. Ita fit vt si huiusmodi coagmētatio rectè fiat, facilè etiā deinde se rectè habere possit poëma: sin minùs, præposterè. Alterū est *ἐκ πόσων καὶ ποίων ἐστὶ μορίων. ex quibus & qualibus partibus* (illa scilicet poësis, vel certè vnaquæque pars & forma poematis) *constituatur.* nam singula poëmatum genera certas quasdam habere partes, nec eādē planè esse Dramatici verbi gratia aut Epici, docebimus suo loco. Postremum (vt summatim dicam) *περὶ τῶν ἄλλων ὅσα τῆς αὐτῆς ἐστι μεθόδου*, sunt enim alia etiam quæ ad hanc conferunt

I.
II.
III.
IV. In quo ponūtur tria dicenda.
I.
II.
III.

41

ποιήσεις (de alijs quæcunque eiusdem sunt methodi)

runt

runt præceptionem qu... ris sunt momenti, quia longum esset ad singula, sar fit ... suo loco explicabuntur distinctè & sigillatim. Denique, ... rem exequar, initio, prout Natura postulat, ducto ... a primis.

Hæc ... breuiter explicandum: Tametsi de ijs lubet non nulla interim dubitare quibus tandem locus totus etiam atque etiam illustretur.

A... Aristoteles ... vrgentes vti, nam ponit primo loco agendum περὶ ποιητικῆς, hoc est de Poetica; poeticæ nomen pro poesi hoc est artem pro opere v... quod vel ex eo satis constat, quia statim addit, se dicturum de illius quoque partibus, quas partes paulo post facit Epopœiam, Tragœdiam, & id genus alias. at Epopœia, Tragœdia & huiusmodi ... sunt partes seu species poesis, non poeticæ. ridiculum enim esset Epopœiam, Tragœdiam, & Comœdiam partes efficere artis poeticæ, poesis partes æquissimum & rationi consentaneum. Certè hoc nihil videtur esse aliud quàm prius nos in... dubitationum caligine quam docere. Dubitatur. I.

Sed esto ... ποιητική pro poesi vsurpetur; verumtamen superuacanea multa videtur addere, dum ait *& quomodo oporteat constituere fabulas, vt rectè se habeat poesis*. Nam qui ponit dicendum de poesi, id eo consilio ponit, vt rectè se habeat, debet itaque agere etiam de ijs, sine quibus ... habere non potest, de fabula igitur agat necesse est. si tamen est necessaria, vt ... Ex hoc etiam ... spectat quod ait ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων, ὅσα τῆς αὐτῆς ἐστὶ μεθόδου *similiter autem & de alijs quæ ad hanc doctrinam & methodum pertinent*: nuc ad poesis ... pertinent. hæc enim iam ijs comprehensa sunt, quæ ... proposita sunt, dum earum vis & natura ponitur ... videri possit hæc addere. Quamquam haud ita nos ... est, ... obscuris inuenerit multò magis, nam quid obsecro ... in qua vna totam ... vim collocat. Certè & Plato po... aliquando, & lyrica poemata, quæ plurima quidem sunt & ... varietate posita, fabulis interdum habent nullas. Atque huc etiam pertinet II. III. IV.

42 quo ... πόσων καὶ ποίων, ex quot & qualibus constet. nam quæ sint hæc, fortasse ... omnino constituere non licet. Neque verò non interim hæc propositio diminuta videri potest ac manca. quandoquidem in libro I. Rhetoricorum significat se egisse de ridiculis, & in VIII. Politicorum de Purgatione animorum, quæ tamen ... propositione ... Quamquam dubitationes istæ priuatæ ... possint, ... certas quasdam propositionis partes labefactare; at quæ sequuntur ... & caput petunt. Etenim videndum esset, num tractatio deinde ... & an ita sit conformata, vt & doceat quæ pollicitus est omnia, & ... quo ea proponit. Quamquam cum iam ille propositionem ... scribens de aliis quoque dicturum, quæ pertinent ad hanc doctrinam ... viam ... præcludere ... est, vnde exploremus, an quæ recte ..., & omnia & ... Denique ... dubitatione caret atque illa grauis ... monuit se Naturæ ... secuturum ac viam ... ita huiusmodi ... & custodi... V. VI. VII. VIII. IX.

Sed ... dubitationum eadem ... nostra diluamus, cui rei eò maior adhibenda est ..., quod ... propositione custodienda, vt ... non redundans, ... atque ordine ita inprimis hæc vero ... huiusmodi propositione ... de Aristotele, qui intelligend... præcepta ... Sed ad argumenta. Respondetur.

Ac primùm quidem non ... Aristotelem ποιητικῆς nomine poesim, hoc est opus ... artem ... id quod paulò post etiam facit, cum ... ποιητικὴν Dythirambi ... mentionem facit: ex quo sanè loco eo magis ... poeticam pro ... quod ibidem διθυραμβοποιητικὴ ... pro ... poesis ac Tragœdia. Denique poeticam pro poesi ... Aristotele ... interdum tum ex particula XVI ... tum ex alijs quo... constabit ... non illud dubitamus ... firmamus ... quod potius quærimus ... fecerit, præ... maximè ... loquendum ac propriè. Ego vero non negarim ποίησιν ... etiam ποίημα minus ambiguum videri posse; Ad primum.

sed ta-

ſed tamen cur non ποιητικὴν etiam pro poëſi aut poëmate excipiamus, non ſatis video. Certe Plutarchus in libro de audiendis Poetis [illegible] ποιητικὴν poëticam inquam ἀντίστροφον τῇ ζωγραφίᾳ picturæ ex altera parte reſpondentem, [illegible] ποιητικὴν pro arte [illegible] pictura[illegible] quam picturam vſurpari velint) & tamen in eo libro, quem ſcribit de adulatore ab amico diſcernendo, picturam appellat tacentem ποίησιν, picturam, hoc eſt opus [illegible] opponens, ac poëticam pro poëſi ſine vlla dubitatione vſurpans, ita vt [illegible] hac de cau[illegible] picturam eſſe [illegible] tacentem poëſim, poeſim loquentem p[illegible]. Quo nomine Ariſtoteles rurſus in libro 1 Rhetoricorum pro[illegible] & poeticam & poe[illegible] vſurpat. quin etiam M. Tullius Græcos ſine dubio imitatus, cum diceret, P[illegible] eſſe emendatricem morum, poëſim intellexit, artem pro opere Ariſtotelico vſurpans more: fortaſſe etiam cum diceret Romanos ſerò poëticam attigiſſe, non tam artem quam opus hoc eſt fabulam & poema ſignificauit. Vt propterea non [illegible] ſed argenteo [illegible] hoc eſt ſignificantibus vſitatiſque vtatur vocibus Ariſt. Neq; vero otiosè [illegible] commemoratur, quod tû de fabula, tum de alijs, quæ ad poëticã methodum [illegible], proponuntur: [illegible] propoſitur, ac magno etiam verborum põdere, vt [illegible] ipſum fabula h[illegible] eſt rerum ſtructura & coagmentatione continetur [illegible] præcipua [illegible] agendum intelligeremus. Hoc verò additur [illegible] tuendas [illegible] etenim in propoſitione videndum eſt diligenter, ne ita oneremus [illegible] multitudine, vt eorum memoriæ non modò non conſulamus [illegible] affirmamus. Cauendum eſt etiam, ne minuta quæque pei cenſeamus, [illegible] & neceſſaria. Et tamen prouidendum eſt [illegible] vt ne [illegible] tractatione [illegible] quicquam, quod videatur rei conducere. E[illegible] Ariſtoteles [illegible] & [illegible] pernecceſſaria [illegible] & tamen a[illegible] quædam h[illegible] attingenda, καὶ περὶ τῶν ἄλλων ὅσα τῆς αὐτῆς ἐστι μεθόδου, [illegible] diceret ne[illegible] ſi[illegible] minora quæque, ne dicam, [illegible] ad poëticam artem pertinebant. [illegible] ſignificat Ariſto[illegible] non præcipuè rem fictam & mendacem aut [illegible] Ac opicæ [illegible] rerum inuentarum coagm[illegible] & hanc [illegible] poemati neceſſariam [illegible] nec forte ab [illegible] Socrates apud Platonem in Phædone, dum ſe fatetur quædam ad fabulam [illegible] ex Aeſopo [illegible] pra [illegible] mentalis, & carmen ſeu poema conſtaſſe. Vt [illegible] appellatione ei maxime affinem eſſe, quæ pro ſpectaculo ac poëmate ipſo vſurpatur, dum legimus & fabulam dare, & fabulam togatam aliam, aliam palliatam & h[illegible] hinc rerum conſtitutionem nõ poſſumus non in lyrico etiam poemate al[illegible] modo ex Platone agno[illegible] ere. Neque vero mihi rurſus obijc[illegible] quiſpiam, fabulam [illegible] ab Ariſtotele opponi ſententiæ ac cæteris poëmatis partibus, quas appellat qualitates, ita vt non pro actionis coagmentatione vſurpari videatur: nam quid prohibet, operoſam actionis [illegible] animo conceptam, ac carminibus mandare decreuerit, ſententiæ, moribus, atque [illegible] alijs opp[illegible] quibus ipſa actio tanquam veſtimentis induitur: Sed de hac re tota copioſius ſuo loco. Nunc ſat ſit iſtius vſurpationem voc[illegible] eſſe [illegible] & obſcuram, inprimis verò ferendam quòd eodem nomine [illegible] atque adeo fiet perſpicua. Adde quod ſatis eſt [illegible] de hac ſa[illegible] eſt [illegible] loco agere, ad poëſim pertinere [illegible] ac proinde ſiue obſcura interim ſit Ariſtoteleæ fabulæ notio, ſiue perſpicua, id verò [illegible] fabulam eſſe poemati neceſſariam, ac pro[illegible] propoſitione rece[illegible] quod maxima illius ratio habenda ſit. Denique fateor ab[illegible] ac variam eſſe fabulæ [illegible] ac ſignificationem. Quin [illegible] ab Ariſtotele ipſo in problematis [illegible] ſermone falſo [illegible] to & compoſito; haud tamen; cum [illegible] ries ſint multæ eædémque [illegible] ac verisimi[illegible] reant, ægrè id ferendum eſt. Neque [illegible] expedit. Vt ſatius fuerit [illegible] vniuersùm [illegible] neceſſaria: eius verò notionem alio loco eſſe [illegible] Deinde vero ad [illegible] ὅλων καὶ τοίων, ac [illegible] ex quot & [illegible] lateor [illegible] ita vt ſit etiam maxime [illegible] ſed tamen res ſubtiliter [illegible] diiudicari [illegible] poterit. Nam qui ad fabulas

Libro [illegible] de O[illegible]

Ad ſecundum.

Ad tertium.

45

Ad quartum.

Vide Platon. [illegible]

[illegible] 8. probl.

Ad quintum.

Robort.

fabulas referunt, quasi Aristoteles ponat dicendum, ex quot & qualibus fabulæ constent partibus, errant; cum ea particula ἐπὶ ad τὸν μῦθον referri non possit: nec rursus referenda sunt ea verba ad ποίησιν, quasi requirendum sit ex quot & quibus partibus constet poësis, tametsi enim modò illius facta esset mentio, ita vt quæ succedunt verba cohærere cum illa proximè videantur (quamquã mea quidem sententia repetenda fuisset ποίησις, si de hac ea verba fuissent pronuncianda: alioquin illud ἔτι indicat hæc de ἑκάστου pronunciari) tamen absurdum esset formas & species poësis ab initio proposuisse, nunc verò dicendũ ponere ex quot & qualibus constet partibus: cum poësis partes verè sint formæ illæ ac species. Denique si de Poësis partibus id erat proferendum, priùs fuisset videndum ac propterea

44 proponendum, quot & quæ sint, tum earumdem δύναμις & natura proponenda & explicanda: alioquin partibus tum diuulsa tum perturbata omnino esset propositio. superest igitur vt ad ἕκαστον referantur, quasi dicat, se quemadmodum ponit dicendum de vnaquaque poëseos forma, & quo pacto coagmẽtandæ sint fabulæ vt poëma rectè se habeat, ita explicaturum quot rursus & quæ sint partes vniuscuiusq; poëticæ formæ, seu speciei. Id quod & ratio postulabat, & re ipsa perfecit Aristoteles. vt enim priùs declarauit quæ sint formæ seu species poësis, ita singularum formarum cõquisiuit partes: ac docuit quattuor Epopœiæ, sex Tragœdiæ & Comœdiæ esse partes, simúlque declarauit quæ sint singulæ: nimirum esse fabulam, sententiam, dictionem, mores, apparatum, melodiã: ac quattuor primas tantùm conuenire Epopœiæ: Tragœdiæ verò & Comœdiæ omnes. Vt propterea πόσων rursus non ad partes quantitatis, quemadmodum tum hîc tum in particula XXXVI. statuit Madius, aut ποίων qualitatis, sed ad omnes vtrumque sit referendum: quasi dicat, dicam etiam quot & quæ sint singularum illarum formarum partes. Quòd si quis pugnet per μορίων non partes sed particulas designari, ac proinde fieri, vt iam de poësi, cuius modò fiebat mentio, rectè possit dicendum proponi ex quot & quibus constet particulis (nam de partibus, hoc est de speciebus, & formis poësis, hæc non proponi, ostensum est satis) videndum esset quæ sint hæ poësis particulæ. ac si quis eas esse dixerit fabulam & cæteras quas paulò antè commemorabam: iam quoniam adhuc essent Epopœiæ, Tragœdiæ & Comœdiæ partes, Poësis verò particulæ, de re controuersia superest nulla. Tametsi cum ab Aristotele huiusmodi partes modò μέρη modò μόρια sine discrimine appellentur, eædémque primùm tanquam Tragœdiæ partes præponantur, quemadmodum passim ac sigillatim ex particula XXXVI. & XXXIX. licet animaduertere; nihil est quod priorem sen-

In fin. Com. tẽtiam vllo modo deseramus, sed ἐπὶ ad ἕκαστον constanter reuocemus. Nam Vtinensis, qui (vt dicebam) has partes refert ad fabulam, & rursus Tragicæ Fabulæ partes eas ipsas commemorat, quas ipsi recensebamus, fabulam fabulæ partem, velit nolit, efficere ac statuere cogitur. quo sanè repugnantius & absurdius proferre licet nihil. Ita quidẽ in vno eodémq; verbo tria magna admisit peccata. Primum quòd ἐπὶ ad μῦθους retulit, cũ genere (id quod iamdiu obseruare cœperam) nullo modo consentiant. Alterum quòd fabulæ partem efficere cogitur. si enim Aristoteles (quod ille pugnat) ponit dicendum quot & quæ sint fabulæ partes, atque hæ sunt Dictio, Mores, & cætera illa quæ commemorauimus quibúscum fabula ab Aristotele numeratur; quis non videat fabulam fabulæ partem fieri? Postremũ quia cum ad extremùm facilè persensisset se in huiusmodi scopulum incidisse, partes illas enumerauit omnes, fabulam interim præteriens: cum tamen inter eas partes ab Aristotele fabula peræquè ac dictio aut sentẽtia numeretur. Ex quo fit vt illud etiã peccet quod est præcipuũ, vt scilicet ad fabulam referat quod ad formas ac species poësis erat referẽdũ. Neq; verò diminuta cẽseri debet propositio quòd in ea nihil aut de ridiculis aut de purga- *Ad sextum.* tione animorũ. de quibus tamen (quod in I. Rhetoricorum & VIII. Politic. nos admonet) in Poëtica verba fecit: nam vtrumq; in ea quæ interijt parte cõtinebatur, quemadmodũ declarabitur suo loco. An verò tractatio propositioni respõdeat, quaéve sint ea quæ ge- *Ad septimum & octauum.* neralibus complectitur verbis, commodiùs in sequentibus. Vbi etiam ostendemus huiusmodi propositionem. non ijs tantùm seruire ac respondere quæ in hac parte continentur, verùm etiam ijs quæ interierunt omnibus. ita vt generalis non vnius libri aut partis, sed totius monumenti propositio censenda sit, ac totius operis materiam complectatur. Atque *Ad nonũ.* in progressu etiam disputationis intelligere licebit, num omnia quæ proponit, ex ordine disseruerit singula. Nunc sat sit Aristotelem ponere primo loco de poësi in vniuersùm & eius generibus seu formis agendum: ac de poësi in vniuersùm eiúsque formis sine vlla du-

45 bitatione egisse priùs, vt mox etiam constabit.

PAR-

PARTICVLA SECVNDA.

Ἐποποιία δὴ, καὶ ἡ τῆς τραγῳδίας ποίησις, ἔτι δὲ κωμῳδία, καὶ ἡ διθυραμβοποιητική, καὶ τῆς αὐλητικῆς ἡ πλείστη, καὶ κιθαριστικῆς, πᾶσαι τυγχάνουσιν οὖσαι μιμήσεις τὸ σύνολον.

Paccius. EPopœia sanè, Tragœdiaque poësis, Comœdia insuper ac Dithyrambica, tum pleræque illarum, quas ad tibias citharasve accommodamus, omnes prorsus in hoc vno conueniunt, vt imitatio sint.

Riccobon. *IAM verò Epopœia & Tragœdiæ poesis, præterea Comœdia & Dithyrambopoëtica & Auletica maxima pars & Citharistica, omnes sunt imitatio in vniuersum.*

COMM. II. RVDIS quadam & inchoata loci huius explanatio.

PERSPICVVS videri posset alicui locus hic vniuersus, nisi tamen voces aliquę, quippe latinis auribus inusitatæ, non nihil afferant obscuritatis. Ego verò, vt ne quis istarum obscuritate vocum hæreat, non grauatè illas explanabo. Tametsi quàm perspicuus sit locus ac facilis, videbimus paulò post. Ergo Ἐποποιία in præsens Heroicum poëma significare videtur Aristoteli, cuiusmodi est Homeri Ilias aut Virgilij Aeneis, quibus Herоum facta ac laudes cõsignantur. *Quid Epopœia.* Quamuis enim Ἔπος propriè significet verbum, vnde πτερόεντα ἔπεα pennata verba legimus apud Homerum, interdum etiam pro carmine, quodcumque illud sit, vsurpetur, verumtamen pro hexametro sigillatim, ac tandem, quoniam hexametrum vel maximè Heroum factis canendis accommodatur, pro heroico poëmate teritur apud Græcos, a quibus ἐποποιία conflata est. Sed de Epopœia & qua vox hæc ab Aristotele notione vsurpetur, non multò post copiosiùs. *Quid Dithyrambica poësis.* At verò Διθυραμβοποιητικὴ (de Tragœdia siquidem & Comœdia quippe notissimis interim nihil attinet dicere) carmen significat seu poëma, quo Bacchi facta & laudes canebantur: & idcirco a Bacco inuenit nomen. siue enim id acciderit, quòd Bacchus in Dithyro antro nutritus crederetur, siue potiùs quòd ἀπὸ δὶς θύρας ζῶντος a gemina inquam porta (a Semelis scilicet vtero & Iouis fœmore) egressus diceretur, ab ipsius Bacchi cognomento Bacchi carmen appellatum est. & quamuis hoc poëma ad Heroés etiam & alios celebrandos relatum fuit decursu temporis, quemadmodum poëma, quod in Apollinis honorem vsurpabatur, ad alios quoque Deos translatum est; nihil tamen prohibet quominùs a Baccho nomen inuenerit. Nam vtrum hoc carminis seu poëmatis genus esset lyricum, & quale tandem esset, dicemus non multò post. *Quid Auletica.* Iam verò Αὐλητικὴ tibiarum personandarum artem significare videtur, vt enim αὐλὸς tibiam significat Græcis, αὐλητὴς verò tibicinem, ita Αὐλητικὴ pro tibicinum arte siue exercitatione vsurpatur. Quæ sanè ars mirum est quanto olim studio tractaretur ab antiquis, apud quos tibias tum pares & impares, tum dextras & sinistras legas, ac summatim varijs belli pacisque muneribus adhibitas fuisse inuenias. *De Citharistica.* De Citharistica verò nihil dicam, cum nemo non facilè intelligat, hinc eam designari artem, quæ ad citharam aptè pulsandam valet. Nam vtrum interim citharæ nomine instrumenta designentur omnia, quæ fidibus continentur, cuiusmodi sunt lyra, decacordon & similia, an hoc vnum instrumentum, quod cithara dicitur, & qualis sit cithara, nostra sanè haud interest in præsentia. Tantùm dicam a poëtis modò propriè sumi citharam, modò cum lyra confundi, modò etiam pro quocumque sono vsurpari, qui è fidibus exprimatur. ita vt nihil prohibeat Citharisticam quoque eâdem varietate sumi & vsurpari. & ideo ea mihi notio videtur in hunc locum conuenire, vt generatim ac pro arte capiatur fidium modulatè tractandarum. Hęc de istis, quæ paulò obscuriores videri possent, vocibus. *Summa colligitur huius loci.* Quibus explicatis, facile est (dicat aliquis) intelligere aliud nihil sibi constituisse Aristotelem, quàm docere Epopœiam, Tragœdiã, Comœdiam, Dithyrambicam, Auleticam, Citharisticam in imitatione tanquam conspirare omnes & conuenire: ita vt materia ac genus istarum facultatum omnium sit imitatio. Rectè. Sed num idcirco perspicuus sit locus ac planus, iam iam videbimus.

Iam vt de loci huius Ac primùm quidem illud optassem ab interpretib. discere ac rationibus edoceri, Num Auleticam & Citharisticam hic enumeret Aristoteles tanquam partes seu species poësis,

vt est

sententia constet clarius, dubitantur multa. vt est Tragœdia verbi gratia aut Comœdia: an verò tanquam artes & facultates a poësi distinctas, sed illi finitimas tamen, quæque cum poësi in imitatione conueniant. Deinde si fortè deprehensum fuerit, non enumerari tanquam species poësis, sed potiùs tanquam artes poësi affines, quæque in imitatione conueniant, cur non alias artes seu facultates enumerauerit, quæ peræque sunt poësi affines, & cum ea non minùs quàm Citharistica & Au
I. letica in imitatione conspirant. etenim certum est ὀρχηστικὴν seu ὀρχηστὴν hoc est saltatoriam
II. artem, vel si mauis, ὀρχηστοδιδάσκαλον saltatorem seu qui docet saltatoriã gestu ac motu, Aristotele ipso docēte, hominum actiones agentesq; ipsos imitari. Certum est etiam picturam & sculpturam, quæ item imitatione occupantur, esse maximè finitimas poësi; fortè etiam magis finitimas ac longè similiores, quàm Auletica & Citharistica, ita vt pictura dicatur
III. muta poësis, poësis loquens pictura: ac rursus pictura oculorum poësis, poësis aurium pictura. cur igitur Auleticam & Citharisticam enumerauit, picturam verò aut etiam sculpturam, præterea verò saltatoriam, prætermisit? Quòd si illud etiam deprehensum fuerit, Auleticam & Citharisticam, potius quàm picturam & sculpturam fuisse hîc cum poësi percensendas & coniungendas, quia cum poësi sub Musica è vestigio collocentur, & sint veræ atque germanæ species Musicæ & partes, quod picturæ & sculpturæ non accidit, iam continuò illud dubitetur, cur non recensuerit artem fistularum seu syringarum, quæ (quod ipse Aristoteles fatetur non multò pòst) tũ Auleticæ finitima est & in imitatione occupatur, tum verò sub Musica sine vlla dubitatione continetur? cur rursus reticuit illud Musicæ genus, quod sola voce editur, quódque φωνητικὴ a nonnullis appellatur? nam quæ obsecro maior est ratio, cur ea musicæ pars fuerit percensenda, quæ fidibus, aut tibijs quàm quæ voci-
IV. bus imitatur? an non hæc, teste Aristotele, ex omnibus Musicæ speciebus ac partibus est suauior atque perfectior? Quid quòd Aristoteles non poësim vnà cum Auletica recenset & Citharistica, sed Epopœiam, Tragœdiam, Comœdiam, & Dithyrambicam, hoc est poësis species cum Auletica & Citharistica in imitatione coniungit? Certè si eo consilio Auleticæ iniecisset mētionem & Citharisticæ, quòd cum poësi sub Musica collocentur, ac proinde imitationem commune genus habeant, quod interim requiritur, non poësis species,
V. sed poësis ipsa cum Auletica & Citharistica fuisset percensenda. Nam si eò cõfugias vt dicas, eo planè consilio quatuor istas poësis partes enumerari, vt ex enumeratione partium seu specierum, quæ cum imitatione implicitæ sunt omnes, omnino constaret, poësim, quoniam nihil est aliud quàm suæ partes, in imitatione versari vniuersam, iam partes om-
47 nes fuissent enumerandæ, non aliquæ prætermittendæ. Certè lyricum poëma non videtur posse ab poësis partibus excludi, præsertim cum sit longè nobile, ac maneat quàm latissimè: & tamen nulla istarum partium seu specierum enumeratur. Idem dicendum videtur de altero poëmatis genere, quod paulò post νόμων ποιητικὴ dicitur ab Aristotele, fortè etiam Deliada a quadripartita ista poësis varietate absunt. Quin verendum, ne noua quam mox proferet, Epopœia eiusdem effugiat varietatem; cum ea videatur tam mimos quàm dialogos ac solutam metris orationem complecti. Denique dies me deficiat, si varia poëmatum genera recensere velim, quæ a Platone, Plutarcho, Athenæo, & (vt veniam ad recentiores) a Scaligero & Patritio ex Priscis item authoribus proferuntur & vsurpantur. Quæ sanè poëmata, si quis ad quatuor istas species reuocare moliatur, is sine dubio operam planè ludat. Quanquam vbi ista hæc enodata fuerint, adhuc grauis illa succedit dubitatio, quæ multos VI.
hactenus torsit mirificè; nimirum quid sit imitationis nomine intelligendum, quam inte-
Partic. 11. eadẽ Epop. rim Aristoteles statuere videtur in loco generis. Nam certè Aristoteles ipse, Homerum dum non alios loquentes facit, sed ipsemet narrat, modò ait imitari, modò negat. ita vt non facile sit constituere, quæ sit vis Aristotelicæ imitationis. Vt omittam totam hanc VII.
rem alijs plurimis dubitationibus esse esse innolutam, quas prosequar suo loco. Sed & illud verendum est, ne Aristoteles genus planè incertum ac vagum, siue ambiguum & anceps vsurpauerit, aut saltem omnino remotum ac disiunctum. Dum enim videmus & Deo conuenire imitationē (sic namque res procreauit & procreat, vt suæ ille Mentis exempla exprimat & imitetur) & opificib. fermè omnib. qui item proposito sibi exemplo opus aliquod machinantur, & animantibus, quæ Naturæ instinctu imitationis quoquomodo
Plat. in Crati Art. 3. 1. Rhet. particeps videri solent, sanè horum quoque ratio habenda fuit. imò Historicus quoque, Orator, Astrologus, Mathematicus aliquid sibi imitandum proponit. quin etiã dum quisque loquitur, verissimè imitatur. & ideo quæ verbis exprimit & representat animi sensa, ea a Platone & Aristotele μιμήματα μιμήματα, imitationes inquam, vocantur. denique imi-

D tatio

tatio tam varia est támque patet latè, vt ex eorum ordine cęteri possit, quæ in Dialecticorum Philosophorúmque scholis per genera vagari ac pertinere, vel altius ab initio aliquo duci (transcendentalia partim, partim analoga aut etiam æquiuoca, ab illis nuncupantur) ac longo ordine deriuari dicuntur. Itaque ineptissima videtur esse imitatio, quæ poësis censeatur genus, quasi verò ijs solùm conueniat, quæ sub Musica, aut sub certo huiusmodi genere aliquo contineatur. Atque his omnibus addere illud licet, Dithyrambicum poëma, quantum colligere licet ex veteribus authoribus & Platone in primis, (nunc enim omnino obsoleuit) esse lyrico persimile: Lyricum verò non necessariò imitatur, sed sępè historici instar narrat, aut Philosophi Oratorisve more modóque differit. nō igitur necesse fuit hic dithyrambicum percensere cui solùm accidentaria (vt aiunt) ratione conueniat imitatio, non propriè ac necessariò quemadmodum euenit Tragœdiæ aut Comœdiæ. Et hoc ipsum vrgeri posset rursus de Auletica & Citharystica. quid enim prohibet aliquem inflare tibiam, pulsare citharam, & modulatè inflare atque pulsare, cum tamen nihil sibi proposuerit ad imitandum? Denique Epopœiam hîc (si interpretibus credimus) vsurpat pro heroico poëmate, quemadmodum nos quoque monuimus paulò ante. & tamen Aristot. paulò post sic Epopœiam disterminat ab alijs poëmatis aut facultatibus, vt velit ad Epopœiam pertinere Sophronis & Xenarchi mimos, quin etiam Socratis Dialogos, hoc est scriptionis genera ab Heroico longè diuersa: imò verò Epopœiam nudis sermonibus (si Deo placet) solutáque oratione confici posse. Vt propterea secunda hæc particula vlcus tota videri possit.

VIII. IX. X.

Hæc habui quæ dubitarem aduersus eos, quibus huius loci sententia perspicua videatur. Nunc, si placet, huiusmodi dubitationes, si quomodo fieri potest, diluamus: idque a prima, quoniam est grauissima, ac reliquarum penè omnium caput, ordientes: cuius causa talem proponimus Controuersiam dirimendam. 48

NVM Auletica & Citharistica proponantur hoc in loco ab Aristotele tanquam Poësis species ac formæ: an verò tanquam species, distinctæ illæ quidem, sed quæ cum poësi in genere, hoc est in imitatione, conueniant. Hæc autem controuersia eò tractanda est accuratiùs, quòd nisi perspecta fuerint initia, ex quibus colligit Aristoteles tum genus, formam & naturam Poësis in vniuersum, tum sigillatim differentias proprietatésque specierum, multò minùs aut ipsius poësis aut partium genus, formam, vim denique naturámque vniuersam agnoscere licebit. Iam verò (vt rem aggrediar) si authoritate certandum est, atque interpretum calculis definienda, haudquaquam cunctandum esset statuere, Aulеticam, & Citharisticam esse germanas poësis formas ac species. Etenim Franciscus Vtinensis existimauit, Aristotelē hoc in loco inuestigare & constituere quale sit cōmune genus omnium partium Poëticæ: hoc est Epopęiæ, Tragędiæ, Comędiæ, Dithyrambicæ, Auleticæ ac Citharisticæ. Vbi quasi satis superque constaret hæc & ab Aristotele tanquā Poëticæ partes numerari, & sine vlla dubitatione esse veras Poëticæ partes, eò totus se contulit, vt doceret quale poësis genus esset Epopœia, quale Dithyrābica, quale Auletica, quale denique Citharistica. nam de Tragœdia, inquit, & Comędia nihil dicendum est in præsens, quòd notissimæ sint. Huic verò sententiæ, nimirum hæc omnia & esse partes poëseos, & earundem genus constitui, subscripsit Madius: qui illud quoque addidit, Aristotelem non tam docere has esse partes poësis, quàm assumere tanquam exploratum & certum. sic sanè vnum sumeret Aristoteles, aliud doceret: sumeret hisce partibus contineri seu variari poësim: doceret in eo conuenire, vt imitentur omnes, ac proinde poësis genus esse imitationem. Idem planè sensit indiuiduus Madij assecla Bartolomæus Veronensis. Idem deinde Victorius statuere visus est: scribit enim Aristotelem pluribus poëseos generibus ac formis enumeratis, illarum atque adeò Poësis genus constituere, quod est imitatio. Et quamuis non nihil subinde commoueatur, dum Auleticam recolit & Citharisticam inter poësis partes numerari: attamen Aulędos & Citharędos ea saltem de causa quòd hymnos & Odas ad tibias canant & citharas, ac summatim sua illi cum metris instrumenta permisceant, inter partes poësis omnino numerari ab Aristotele non modò non diffitetur, sed profitetur. Idem quoque censet Mutinensis interpres, qui sine dubitatione vlla has omnes facit germanas poësis partes ac species: sigillatímque Auleticam & Citharisticā inter partes poësis collocat species ea in primis de causa, quòd sermonis, hoc est præcipui poëseos instrumenti, comites factæ, certas Poësis constituant species ac formas. Vt propterea cum videamus Madium & Lombardum subscripsisse Vtinēsi, cui alioquin

CONTROVERSIA XI. AN Auletica & Citharistica proponantur hoc in loco ab Aristotele tanquam Poësis species ac formæ; an verò tanquam species, distinctæ illæ quidem, sed quæ cum poësi in genere, hoc est in imitatione, conueniant. Quid senserint. Robortellus. Madius. Lombard. Victorius.

Mutinensis Interpres.

vide f. 12. m. & 14 f.

quin insensi esse solent, Mutinensem verò, qui non facilè passus est ab istis doceri, adstipulatorē accessisse, atque alios denique in eandem sententiam descendisse, satis intelligere liceat sententiam istam firmiorem videri posse ac tutiorem, quàm vt de ea liceat dubitare.

Ego verò, Auditores, etsi difficilè adducor vt tam cōfirmatam sententiam refellere audeam & improbare, veruntamen quoniam videri mihi solet ab Aristotelis doctrina longè aliena, non grauabor fateri, & aperire quod sentio: præsertim verò quia non desunt rationes atque illæ perspicuæ, quibus res tota possit confirmari. Id quod eò sanè libentiùs faciam, quòd tandem animaduerterim Alexandrū Piccolomineum in suis Italicis Notationib. & Riccobonū in sua Parafrasi, Auleticam & Citharisticam ex poësis formis eximere. *Refellitur istorū sententia.*

49 Ergò sic statuo. Auleticam & Citharisticam neque esse partes poësis, neque ab Aristotele hoc in loco tanquā partes poësis proferri & numerari. Quam sanè rem iam iam ostendam. Ac primò si Auletica & Citharistica essent species seu partes poësis, omninò fatendum esset, poëma aliquod constare posse sine sermone. Siquidem docet Aristoteles Auleticam & Citharisticā imitari rhythmo & harmonia, sermone nullo modo. At poëma constari posse sine sermone, id verò inauditum est. Alioquin quid est quod Poësis a Peripateticis reuocetur ad illud doctrinæ genus, quod rationale dicitur & τῷ λόγῳ, sermone inquā seu disputatione, suum obit munus? id quod eò magis refellit ac premit aduersarios, quòd ipsi etiam hoc nomine reuocant poësim ad rationalem facultatem, & poëmatis definitioni suauem sermonem adhibent. Quid erat rursus cur Plutarchus loquentem picturam faceret poësim, si duo ista poëmatū genera proferri possunt, quę sermone vtūtur nullo? Cur interdum μελόλογοι quoque appellantur poëtæ, si sermonē abijcere illis licet, ac solo rhythmo vti & harmonia? Cur Plato Poëtas modò præteritorū præsentiúmve aut futurorū narratione concludit, modò eos statuit narratione simplici vti, modò imitationem narrationi adiungere; aliquando etiā hac vna de causa quòd non possit nō sermone vti, μέτροις nomine illum audet appellare? Sed mitto cætera. Cur Aristoteles cum docuisset, poëtam esse imitatorem & actiones imitari; addebat id efficere dictione? Cur Poësim eo distinguebat ab Historia, quòd hæc res perinde ac gestæ sunt narret: illa perinde ac geri debuerunt? vel quia historia res magis singulares narrat; poësis magis generales? Vt omittā poësis & originem & incrementa cū dictione coniunxisse. nam ideo dicebat, poësim ortam esse ex iis, quæ subitò dicebātur; & ex iis qui dithyrambum canebant aut phallica: mox vituperationum, hymnorum, encomiorúmve lucubrationibus auctā. & idcircò Aristoteles rursus cū eos reprehenderet, qui ex metri genere distinguerent poëmata, ac poëtas pro metri cōditione Epicos, Elegos, atq; alijs huiusmodi nominibus appellarent; sic tandem iubebat pro imitationis varietate variādos esse poëtas, vt tamen metrorū vim admitteret ac retineret. Atq; huc etiam mirificè illud pertinet, quod in Problematis scriptum reliquit, tybiarū fidiúmq. Musicam ἄνευ λόγου esse: huc quod in III. Rhetoricorum semel atque iterū Auleticam poësi opponit, cum Procemium solutæ orationi, prologū Poësi, proaulium Auleticæ tribueret. Neque verò cum Victorio eò cōfugiat quisquam vt dicat, verè quidem dici ex se Auleticam & Citharisticam esse expertes sermonis, ac proinde non mereri poëmatis locum ac nomen: sed tamen cum carmine quod ad tibiam aut citharā caneretur, coniunctas atque permistas, induere poësis formam: atq; hoc nomine hîc ab Aristotele inter poësis species recenseri. Siquidem eo quasi habitu & constitutione percensetur; & cum Epopoeia, Tragœdia, Comœdia, Dithyrambica in imitatione coniungitur hoc in loco Auletica & Citharistica, in quo habitu & constitutione paulò post ab eadem Epopœia, Tragœdia, Comœdia, Dithyrambica distinguitur (alioquin nutaret oratio, ac nos æquiuocatione, vt ita dicam, & amphybologia deluderet) at distinguitur a prædictis speciebus, qua rhythmo tantùm vtitur & harmonia, & nullo vtitur sermone aut metro; hoc itaque eodem habitu enumeratur, dum in imitatione cum illis coniungitur, non quasi carminibus admista, hinc poësis efficiantur formæ. Neque rursus est quod quisquā dicat, illud ὁ ψιλοῖς ad αὐλεῖν referri, ac proinde per verba illa τῆς αὐλητικῆς ὁ ψιλοῖς, καὶ κιθαριστικῆς intelligi lyrica poëmata: quasi sit sensus, & plurima poësis earum quę Auletica & Citharistica, idest tibiis, citharísq. canuntur. Nam primò Aristoteles ad summum describeret his verbis & enumeraret lyricum poëma quā imitatur (nam idcircò dixisset ψιλοῖς) at quā verè imitatur, non tam constitueret propriā aliquam ac certam speciem, quàm subeā caderet, quam humanæ actiones lyrica imitatione illa expressæ sibi deposcerent, quemadmodū docet Aristoteles in particula VII. & duabus sequentib. Deinde saltem debuisset Aristoteles paulò post instrumentorum vsu ac varietate distinguere hoc ipsum lyricum poëma a cæteris poësis

Authoris sententia: non numerari tāquā partes poesis. quod ostenditur. I.

l. 3. de legib.

Cadē ac cuf. poet. adimi.

Quæst. 10. de Music.

Part. 4.

50 *Part. 4. vsq; ad 11.*

D 2 formis,

formis, quemadmodum cætera, quæ enumerat omnia, & distinguit, & in certa veluti sede ac specie collocat. quod vbi fecisset, non potuisset statuere (quod tamen perspicuis verbis statuit) Aleticā & Citharisticam vti rhythmo tātùm & harmonia, sermonē verò Epico ac cæteris illis speciebus relinquere, quia nullum poëma sermone seu metro carere potest. Sed debuisset dicere vti sermone, rhythmo & harmonia, quemadmodū de Dithyrambico docuit. Atque hinc fit, vt non sint ij audiendi qui illud *καὶ αὐλητικῆς ἡ πλείστη, καὶ κιθαριστικῆς* vertunt, *ac pleraque illarum, quas ad tibias citharásque accommodamus*, quasi quinto loco enumeraret lyricū poëma, eleganti illud tibiæ citharaéque, quibus coniungi solet, vsurpatione describens. Siquidem alia ratione vsurparet Aleticā & Citharisticam, dum eam cum Epopœia, Tragœdia, Comœdia, & Dithyrābica coniungens, ait, cum ijs in imitatione conuenire: alia illas ab eádem Epopœia cæterisq. poësis partibus distingueret: priùs enim eam vsurparet quatenus sermone, rhythmo & harmonia cōstat: postea verò eam ab illis distingueret, quatenus est sermonis expers, quod est priore loco pro poëmate, quia rhythmo & harmoniæ iungit sermonē seu carmen: posteriore pro quadam Musicæ parte a Poëmate longè distincta, cū carmine ac sermone nuda sit ac vacua, & tamen necesse est eodē quasi habitu & vultu proponatur, & cum Epopœia in imitatione coniungatur, quo subinde ab eádem Epopœia distinguitur. Vt propterea cū distinguatur quā carmine siue sermone vacua est, sermone etiā soluta & vacua proponatur, & cū Epopœia vel potiùs cū poësi in imitatione coniungatur: quod est Auleticam & Citharisticā non pro poësis, sed pro Musicæ, specie fuisse vsurpatas, idque quia cū poësi sub Musica collocantur, & imitationem habēt cōmunem, quemadmodū declarabitur paulò post. Quapropter rectè cæteri, qui vertunt, *Atque Auletica maior pars & Citharistica:* verè enim illud *πλείστη* referendū est ad Aleticā & Citharisticam, quia licet Auletica & Citharistica facultas perinde ac saltatoria a priscis illis magno studio adhiberetur humanis actionibus imitandis, veruntamen (vt varia erat ac multiplex) non sanè passim aut omnis, sed pléraque imitabatur: & ideo pléraque dicitur imitari. Non igitur proponitur & enumeratur hoc in loco vt species poësis, cum hæc sermone egeat necessariò, sed vt facultas a poësi distincta (quemadmodum dicere cœperam) quæque cum poësi in imitatione conueniat. Atque hinc fit, vt ad extremùm dicat quidem Aristoteles se egisse de differentijs imitationis quæ & quot sint, non autem de diffe- part.17.
II. rentijs specierum poësis. quod acutè profectò (quod rei nostræ interest) ac scitè is ani- part.17.
maduertit, qui Græco codici græcè affingens argumenta, monet in hoc capite contineri *τῶν τεχνῶν διαφορὰς ἐν αἷς ποιοῦνται τὴν μίμησιν*, *Artium differentias quibus imitantur*. vbi Artes quoque istiusmodi appellauit facultates, Aristotelem secutus, qui in hoc ipso capite, hoc eas appellat nomine. & huc etiam pertinere potest quòd has ipsas quas enumerauit facultates tam libenter artium complectitur nomine. eo enim id consilio fecisse credendum est, vt quoniam non omnes essent poësis formæ, artes, vt scilicet communi quodam nomine concluderentur, libuerit appellare: alioquin poësis formæ fuissent vti- Vid. partic. 4. 10. & alibi.
III. que appellandæ. Et sanè (vt alijs adhuc argumentis nostram hanc sententiam confirmem) mirum esset Aristotelem, qui in prima particula ponit agendum de omnibus poësis speciebus, statim in secunda inter poësis species collocare Auleticam & Citharisticam. sic enim suam ad earum quoque rationem atque naturam pertractandam obstrinxisset fidem: cum tamen in VIII. libro Politicorum Auleticam improbet tanquam sordidam: & hac de causa Palladis fabulam mirificè probet, dum tibias abiecisse fingeretur. Neque enim credendum est Aristotelem eius facultatis vim & naturam pertractandam & declarandam proposuisse, quam sordidam & illiberalem esse dixerat, & ingenuis ado-
IV. lescentibus indignam. Atque huc etiam mirificè pertinet, quòd cum in capite II. tum Poësis in vniuersùm, tum illius formarum ac specierum ortum requireret & incrementa; hæc sanè tum de Tragœdia & Comœdia, tum de Dithyrambica & Epopœia peruestigauit quidem; de Auletica & Citharisthica nullo modo. quod sanè aperto argumento est, Auleticam & Citharisticam hîc tanquam Poësis formas ab Aristotele nullo modo numerari.

V. Quid multa? præpostere omnino inuestigasset Aristoteles poësis naturā. Siquidem non genus poësis inuestigasset, sed partiū poësis. genus enim poësis non est illud, in quo cōueniūt eius partes, sed in quo poësis ipsa conuenit cū affinibus speciebus: vt genus animalis nō est illud, in quo species animalis cōueniunt, quod est sentiēdi facultas seu sensitiuum, vt loquuntur aliqui, sed id in quo animal conuenit cum affinibus speciebus, nimirum cum plantis, quod appellatur substantia animata. & tamen Aristoteles, si aduersarios audiamus,

audiamus, poëſis vim atque naturam declaraturus, priùs inueſtigaſſet, Id in quo conue-
niunt partes ſeu ſpecies ipſius poëſis, non id in quo conuenit poëſis cum alijs affinibus ſpe
ciebus. Quanquam ſtatim obijciat aliquis. Tuum iſtud argumentum poteſt in te ipſum *Dubitatur.*
conuerti. nam ſi Ariſtoteles vbi Auleticam & Cithariſticam numeraſſet inter ſpecies poë
ſis, præpoſterè diſputaſſet, cur non præpoſterè diſputauit adhuc, dum non profert quid ſit
id, in quo poëſis conuenit cum Auletica & Cithariſtica, ſed quid ſit id, in quo cum Aule-
tica & Cithariſtica conuenit Epopœia, Tragœdia, Comędia & Dithyrambica? Acutè, ſed *Reſpondetur.*
non verè tamen. Etenim Ariſtoteles nō eo conſilio percenſet quatuor iſtas poëſis formas
ac partes, vt doceat eas cum Auletica & Cithariſtica in imitatione conuenire, ſed vt efficiat
poëſim in vniuerſum imitari. poëſis enim nihil eſt aliud quàm ſuæ partes, & ideo vbi con-
ſtiterit illius partes ſingulas imitari, poëſis imitetur neceſſe eſt. Quare ſentētia, ſi attentiùs *Propoſiti loci ſententia & vis colligitur tota.*
æſtimetur, & ratiocinatione explicetur, eſt huiuſmodi. Id in quo Poëſis proximè conuenit
cum ſuis affinibus ſpeciebus, eſt genus ipſius poëſis. Sed imitatio eſt id, in quo poëſis proxi
mè conuenit cum ſuis affinibus ſpecieb. nimirum cum Auletica & Cithariſtica: Imitatio
itaque erit genus poëſis. Hæc eſt loci huius ſententia, ſi explicetur. Vbi ſanè Propoſitionē
(Maiorem appellant Peripatetici) interim arripit, imò ſuppleri vult tanquam certam: quia
veteres, vt conſtat ex Platone in lib. 11. de legibus, & Ariſtotele VIII. Politicorum, ſub Mu
ſica poëſim cum Auletica & Cithariſtica collocabant. Aſſumptio quoque, ſeu minorem
velis cum Peripateticis, reticetur: ſed tamen ſubijcitur eius probatio: nimirum Epopœia,
Tragœdia, Comędia, Dithyrambica in imitatione conueniunt. Vt nimirum tum ſupplea-
mus, Poëſis igitur in vniuerſùm imitatur, tum ſtatim totam ſententiam ratiocinatione
propoſita explicemus. Nam ſæpè accidere vt Ariſtoteles propoſitionem aut Aſſumptio- *Inſequenti Controuerſiæ ſternitur aditus.*
nem, interdum etiam vtramque reticeat, atque vnius aut alterius probationem proferat,
vnde argumentum agnoſci ac ratiocinationem ſuppleri in apertúmque deduci velit, id ve
rò in Ariſtotelis ſcriptis eſt obuium omnibus. Atque hæc de prima Controuerſia. Quam-
quam continuò obijciat quiſpiam, quid eſt quòd Auletica & Cithariſtica enumerentur
tanquam artes Poëſi affines ὀρχηστικὴ verò ſeu Saltatoria, Pictura etiam & Sculptura, quæ
Poëſi magis fortaſſe quàm Auletica & Cithariſtica ſunt affines, prætermittantur? Certè *CONTROVERSIA XII.*
ſi quæ eſt ars, quæ cum poëſi in imitatione conueniat, hæ in primis numerandæ ſunt. Er-
go, vt id etiam explicetur, futuræ Controuerſiæ argumentum illud eſto. CVR inter tot *Cur inter multas ac varias imitatrices facultates vnam Auleticam & Cithariſticam cum Poëſi commemorarit*
támque varias imitatrices facultates vnam Auleticam & Cithariſticam in medium attu
lerit Ariſtoteles, quam cum Poëſi in imitatione coniungeret. Huius Controuerſiæ cau-
ſas & attigimus antea; & nunc rurſus ſubijciemus, vt illam, ſi quo modo fieri poſſit, diri-
mamus. Et quidem (vt incipiam a Saltatoria) certum eſt, veteres maximum ſtudium
52 *Ariſtot. par. 5.* ὀρχηστικῇ ſiue ſaltatoriæ adhibuiſſe: ita vt hac arte (id quod & Ariſtoteles ipſe teſtatur, & ex
Plat. 2. de leg. Platone intelligitur non obſcurè) ἤθη καὶ πάθη, καὶ τὰς πράξεις, mores inquam, affectio-
nes, actiones denique ipſas referrent & imitarentur: quod eſt ipſiſſimum poëſis munus.
quid enim obſecro poëtæ eſt propoſitum, niſi vt humanas actiones, affectiones, mores ip-
ſos, ſi fieri poſſit, exprimat & imitetur? Vt propterea mirum videri poſſit, Ariſtotelem ea
de cauſa meminiſſe Auleticæ & Cithariſticæ, quòd cum poëſi in imitatione conueniant; *Dubitationis rationes & capita.*
de ſaltatione verò, quæ item cum poëſi in imitatione conuenit, hoc planè in loco ne ver-
bum quidem. Atque éadem fermè dubitari poſſunt de alijs imitatricibus facultatibus
multis, præſertim verò de pictura, ſculptura, & his affinibus. Idem dixerim tum de fiſtu- *I.*
larum arte & ſyringarum, quæ in imitatione verſatur, tum de alia Muſicæ parte, quæ a *II.*
Græcis φωνητικὴ appellatur, & ſola melodia continetur. Sed quia de his imitatricibus fa- *III.* *IV.*
cultatibus ab initio dictum eſt, nunc vt hæc in memoriam reuocentur ea ſtrictim atti- *Ad primum.*
giſſe videri ſatis poteſt. Ego verò vt his dubitationibus ſatisfaciam, atque a ſaltatoria ini-
tium ſumam, mitto hanc exercitationem ſiue artem non ea cogitatione fuiſſe inuentam *De ſaltatoria.*
vt ſeruiret imitationi, ſed quæ corporis motibus ac geſtibus, vt temerarij ſunt in adole-
ſcente & inconcinni, moderaretur, atque adderet venuſtatem. Silebo eamdem artem
paulò poſt ad bellicas exercitationes fuiſſe adhibitam, quaſi præludia quædam & gym-
naſticorum inſtar laborum; vbi adhuc expers erat imitationis. Quòd ſi tandem ad
ſcenicos ludos atque hominis actiones imitandas traducta fuit, id per aliquorum in-
temperantiam accidit & laſciuiam, non quòd ars ipſa ſuapte natura hoc ſibi munus opúſ-
ve depoſceret. & idcirco quoſdam ἐκ τῶν ὀρχηστῶν, ex ſaltatorib. inquam, mores & affectus
atque actiones ipſas imitari conſueuiſſe ſcribit Ariſtoteles; non omnes hanc exercuiſſe

imitationem, aut artem ipsam eiusmodi imitationi destinatam fuisse. Denique reticebo etiam, ne illud quidem esse concedendum, Orchesticam maiore quàm Auleticam & Citharisticam aut etiam pari similitudine Poësim attingere: cum duæ illæ non solùm rhythmo, quod accidit Orchesticæ (tametsi alterius generis rhythmo) verùm etiam harmonia actiones humanas imitentur. Atque his prætermissis omnibus, quæ tamen non nihil efficiunt Citharisticam magis & Auleticam quàm Orchesticam fuisse percensendam, illud commemorabo, Orchesticam non esse partem seu speciem Musicæ, & ideo iure Auleticam & Citharisticam percenseri, quæ cum Poësi sub Musica collocantur; Orchesticam reticeri, quæ nec est Musicę pars, nec ex se sub Musica collocatur. Sic enim decebat, cum Poësis genus ex Musicæ partibus esset desumendum. Atque hinc licet animaduertere, qua de causa Picturam quoque & cæteras huiusmodi artes haud percensuerit. nam verè quidem dicitur, Picturam imitatione excellere, ac Poësim magna similitudine attingere (hac enim de causa a Plutarcho ζωγραφία seu pictura dicitur poësi ἀντίστροφος; & rursus ab eodem dicitur σιγῶσα ποίημα, tacens poesis, ab alijs quoque poësis oculorum) veruntamen nō est pars Musicæ, nec sub Musica collocatur. Atque idem dixerim de cæteris artibus, quæ luto, gypso, ære, ligno, marmore, auro etiam, si placet, & si quid huiusmodi exprimunt simulacra.

Ad secundum. De pictura & alijs consimilib. artibus.

Ad tertiū. De fistulis & alijs quibusdam nō dissimilib. instrumentis.

Quanquam quid de fistularum arte, quam compertum est, & imitari, & sub Musica poni, deatque Auleticam collocari? Certè cum non solùm rhythmo, verùm etiam concentu poësim æquet; & (vt dicebam) sub Musica collocetur, nullo modo fuisset prętermittenda, sed cum Auletica & Citharistica omnino percensenda. Minimè verò. nam vt omittā fistulas videri posse paulò rudiores ac minùs idoneas ad imitationem, quàm sint tibiæ, profectò fistulæ materia potiùs quàm forma ac natura differunt a tibijs. & ideo qui Auleticam commemorauit, is fistularum quoque artem comprehendit. & hoc est quod monebat Aristoteles syringarum quoque artem, et si quę est huiusmodi, eandem cum tibijs habere vim & facultatem. intelligens, opinor, sambucas & alia quædam eiusdem ordinis instrumenta, de quibus idem Aristoteles lib. VIII. Politicorum. Paulò difficiliùs videri possēt, quod obijciebamus de tertia illa Musicæ parte, quæ in solo cantu posita est, & ex humana voce, in qua acutum & graue miscetur, oriri solet. Etenim certum est, Musicam esse tripartitam, atque vnam partem flatu, ac proinde tibijs, fistulis & id genus instrumentis contineri, quę Auletica dicitur, alteram ex fidibus seu neruis manare, vnde lyra existit, cithara, decacordon, & si quæ sunt huiusmodi, & Citharistica appellatur. Tertiam ab humanæ vocis cantu prodire. quam φωνητικὴν iure appelles. & ideo eleganter cecinit lyricus Poëta. *Lib. 3. Od. 4.*

11 Part. 4.

Ad quartum. De Cantu.

Descende cælo, & dic age tibia
Regina longum Calliope melos,
Seu voce nunc mauis acuta,
Seu fidibus Citharaue Phœbi.

Atque hac etiam de causa ab initio (teste Pausania) tres tantùm erant Musæ: quæ singulæ singulis istis Musicæ partibus præessent. Etsi enim nouem merentur ac de nomine singulæ efferantur: ab initio tamen ternario numero perinde ac gratiæ gaudebant. cum enim Apollini dicandæ essent, & vt per quàm elegantissimè conflarentur, tribus clarissimis artificibus ad elaborandum fuissent demandatæ, visum est tandem eas Apollini dicare omnes, quòd eleganter mirificè certarent. alioquin tres (vt dixi) erant ab initio: fortasse etiam Musa, vt Musicam representabat, vnica erat, non secus ac Gratia vnigena & singularis habita est ab initio, mox ad ternarium deducta numerum. Cur igitur Aristoteles recensuit duas priores Musicæ partes, ac silentio tertiam inuoluit? Certè φωνητικὴ cæteris longè præstat. Imò Auletica admodum vilis est, si cum ista conferatur. nec tamen aut ad imitandum inepta est, quin accommodata, ac poësim magna attingit similitudine. Ego verò è contrario non grauatè concesserim, Musicam tripartita ista varietate distributam esse. Quod eleganter sanè confirmauit M. Tullius in ea oratione, quam habuit pro Sex. Roscio. Vbi cantu vocum, inquit, neruorum & tybiarum tota vicinia personabat. De quare Isidorus etiam lib. II. originum, *Aut voce* (inquit) *editur sonus, idest per fauces: aut flatu sicut per tubam aut tibiam: aut impulsu sicut per citharam & quodlibet aliud, quod percutitur.* Nec sanè aliter Plutarchus, Strabo, Clemens Alexandrinus, alijq; nonulli describunt Musicam: quin Plutarchus in lib. VIII. Conuiualium quæstionum cum testatur tres ab initio fuisse Musas, tū verò tria cantus facit genera, quæ rursus Musicæ appellat portiones. Quid? expectatis fortasse vt rem hanc diuinarum quoque literarum testimonio confirmem? *Cap. 10. Plut. lib. 7. Conui. pag. 434.*

confirmabo.

In Eccle siast. confirmabo. Ergo Salomon, is qui musicæ quoque vim ac suauitatem, si quis alius, expertus erat, cum dixisset, Musica exhilarat cor, *Tibia* (subdebat) *& psalterium suauem faciunt melodiam, & super utraque lingua suauis*, Sed profectò per poësim φωνητικὰ etiam designatur aut potiùs est ipsa poësis. Et hoc planè consilio Plato in 11. & x. de Rep. Poësim facit musicæ formam & speciem, eodémque nomine poësim cum Auletica coniungit & Citharistica, idem fermè Aristoteles in postremo libro Politicorum, vbi poësim numerat inter Musicæ partes ac formas. Quæ res cum aliorum authoritate multorum confirmari potest, tum maximè Polybij, qui cum dixisset Archades sese in Musica exercuisse, continuò id vt comprobaret, addidit, hymnos & pæana atque alia carmina cecinisse. Denique (vt hoc quoque addam) Socrates in Phœdone cum ei præcepisset Oraculum, vt Musicam faceret, carmen continuò cecinit, vt Oraculo obtemperaret. & ideo Musis poëmata accepta referebant veteres. quæ res veluti inductione posset confirmari. siquidem græcè Tragœdiæ & Co-
54 mœdiæ nomen, cantum refert: Epopœia in conuiuijs ac publicè canebatur, præsertim Homeri ac priscorum sæculo, apud quos nondum scribendi ars celebrabatur. Et hac etiã de causa Rapsodi præsto erant, qui heroica poëmata decantarent. De Dithyrambica verò nihil attinet dicere: nam hoc poëma cantu ac tripudio erat permistum. Quapropter eleganter Horatius Calliopem, quam Poësi præfecit, rogat vt tibijs, aut fidibus, aut acuta voce, quod est cantu, longum dicat melos. Nam si obijcias, re ipsa poëma & carmen posse à cantu seiungi, vt in Virgilij poëtarúmque carminibus constat satis, quæ literis exarata sũt, & sine cantu teruntur; profectò in humanis rebus non id spectandum aut legitimum iudicandum quod fieri potest aut etiam interdum solet; sed quod aut debet aut in more positum fuit passim, atque inprimis cum authorum volũtate iudicióque consentit. etenim Poëmata & carmina instituta erant vt canerentur; itaque inchoata potiùs & rudia, quàm omnibus numeris absoluta, censenda sunt ea poëmata, quæ sine cantu exprimuntur. & ideo tum Epicum tum Lyricum olim ad citharam canebatur; ita vt hac etiam de causa pleráque carmina a priscis *Lyrica* appellentur. Vt omittam neque literis exarata carmina sic a nobis legi & percurri, vt non nobis rhythmum & harmoniam offerant, vnde illa cantu quodam efferamus. Denique vt Italica carmina cantu quodam lectitare solemus, ita veteres Latina & Græca. Vt propterea φωνητικὴ quoque ac proinde Musica tota fuerit ab Aristotele expressa; non verò (si rem potius quàm vocem spectemus) Auletica tantummodo & Citharistica. Sed iam latissimum emensi pelagus, alterum sese obijcit & latius & profundius. Quærendum est enim quî non magnam poëmatum partem prætermiserit Aristoteles: cum plurimæ sint formæ poëseos, quæ nisi ad Auleticam & Citharisticam referantur, ad Epopœiam & reliquas quæ percensebantur formas, referri nullo modo possint. De qua re, quoniam multiplex est ac varia, noua iam Controuersia est excitanda, quæ est huiusmodi.

CONTROVERSIA XIII. Quo pacto non plerasque Poësis formas præterierit & præpostera enumeratione vsus sit.

Quo pacto Aristoteles non plerásque Poësis formas præterierit, atque adeò non præpostera enumeratione & inductione vsus sit, si Auletica & Citharistica tanquam imitatrices artes, non verò vt Poëseos species, recensentur. Et sanè vbi hæ duæ facultates non quasi Poëticæ partes commemorentur, nulla superest ratio, vnde siue Epigrammata, siue Odas aut hymnos vel Epithalamia, siue satyras, inter poëmata numeremus. Ecloga etiam facilè excludetur, pastoralis quoque fabula, Tragicomœdia, siue pastoralis ea sit, siue alterius rationis, quin Georgicum carmen, aut quod rerum ortum & naturam prosequitur, vel quid huiusmodi pertexit, præcludetur a poëmate. sic apud nos Horatius, Catullus, Tibullus, Propertius, Ouidius etiam maxima ex parte, Lucretius, Virgilius quoque citra Aeneidẽ, apud Græcos Theocritus, Hesiodus, Pindarus, Orpheus, quà hymnos canit, Anacreon & huiusmodi alij plurimi arcebuntur longiùs a societate poëtarum. Quid? Martyrum facta, & alia id genus plurima poëmate concludi vix ac ne vix quidem poterunt, etsi imitatione alioquin exprimerẽtur. siquidem vel propter materiam, vel propter disparilem personarum conditionem (nã certas quoque personas, certisque moribus affectas, requiri ab Aristotele compertum est) haud sanè videntur Epico aut Tragico, multò verò minùs Comico, poëmati cõmendari posse. Cur igitur nõ sit satiùs Auleticam & Citharisticam inter poëma referre, quã saltem carmen tibiæ aut citharæ aptari solet? Certè hoc pacto ex angustijs illis educeretur poëma, quibus, Cõsuetudine, Arte ac Natura propè ipsa reclamãte, videtur concludi, & verò Arist. sibi cõstaret, qui ex lyricis etiam poëtis exẽpla ducit passim vt poëmata præcepta declaret. Ego verò, (si de Aristotelis sententia quæramus) nõ possũ,

non

non dissentire:idque cum alijs de causis,tum maximè quia iam iam Aristoteles,quam interim vsurpat Auleticam & Citharisticam, & cum Epopœia poëmatéque in imitatione coniungit, hanc a poëmate dissociat atque distinguit : quòd solo rhythmo & harmonia vtatur,quod argumento est in præsentia, Auleticam & Citharisticam non posse pro lyrico poëmate,aut reliqua illa carminum varietate sumi. Itaque minimè dubium eos aberrare qui in Aristotelis schola Auleticam & Citharisticam vel per se ac sua natura vt Robortellus,vel quà ad tibias aut Citharam poëmata canerentur, quod Victorius opinatur, duas facultates istas tanquam poëmatis formas numerari affirmant ab Aristotele. Ac profectò si in Platonis schola versaremur, non difficile forsitan esset, rem hanc componere vniuersam;quandoquidem Plato non ægrè patitur inter poëtas referri, qui simplici quoque vtantur carmine. Denique dummodo carmine quis vtatur, imitationem non necessariò requirit. Vt omittam imitationem ac fabulam paulò aliter ab eo vsurpari (id quod opportuniore loco docebimus)quàm ab Aristotele;ita vt faciliùs totam illam Poëtarum varietatem inter germanos poëtas referri patiatur. Atque id fermè extra Peripateticam scholam cōcederent alij multi;inter quos Plutarchum,Strabonem,ac veteres multos numeres licet,de quibus fortasse alibi. Verùm in Aristotelis schola secus accidit. Is enim est Aristoteles,qui(quod copiosè docebimus in progressu)fabulam,hoc est actionis constitutionem,in qua partes necessaria aut verisimili ratione cohæreant, poëmati conflando requirit:quam actionem imitatione rursus exprimi iubet. Ex quo sanè fit, vt quæ carmina vel fabula & imitatione careant,inter poëmata referri nullo modo patiatur.Quare Empedoclem & huiusmodi alios versificatores (Quintiliani vtor verbo) eximit è numero poëtarum:ac siue inter physicos,siue inter Historicos,siue inter alios authores numerat,prout vel physicam,vel alterius rationis complectitur argumentum. Quam sententiam vsq; adeò mordicus retinuit Aristoteles,vt maluerit eos in poëtarum haberi numero,qui soluta oratione,imitatione tamen adhibita,scripserint(talis ab eo tum Plato in Dialogis, tum Xenarchus,si multis credas,& Sophron in Mimis,quamquam de ijs accuratiùs suo loco; censetur)quàm qui carmine scribentes, fabulam imitationémque posthabuerint. Imò verò ne si quidem carmen imitatione & fabula concludatur,adhuc perfecti poëmatis locum obtineret ex Aristotele.nam cum alia quædam requirit adhuc, tum vt iusta (qualis verò & quanta hæc sit,non est huius loci)magnitudine contineatur. Quare quemadmodum exiguum animal,animal quidem;sed non pulchrum,haberi iubet;ac rursus venustā puellam si item debita careat magnitudine, pulchram vetat nuncupari,ita poëma, nisi quam illi magnitudinem decernit & partium amplitudinem referat, germanum poëma ac perfectum prohibet appellari. Ita sanè & lyricos quique epigrammata scribunt.sine vlla dubitatione verisificatores tantùm,non verò poëtas vocaret,dum fabula & imitatione carent; tum reliquos omnes, quicumque illi sint, eâdem regula ac lege dijudicaret. Et quamquam ex Lyricis atque huiusmodi alijs sæpè ducit exempla, quibus poëtica confirmat præcepta,id tamen facit sententiæ & elocutionis declarandæ & illustrandæ causa, nō vt inde poëmatis formam & naturam declaret;huic enim declarandæ, imitatorum, præsertim verò Homeri,adhibet poëmata. Quapropter liceret quidem illud percunctari ac disputare,num Platoni magis an Aristoteli hac in re sit assentiendum (id quod nos opportuniore loco requiremus)verùm poëtas,quos paulò ante recensuimus,ex poëtarum choro arcendos ex Aristotele,non est quòd dubitemus. De qua re tota in progressu constabit planiùs.Quamquam illud vnum addiderim, videri quidem Aristotelem omnino statuere fabulam & imitationem esse poëmati necessariam,sed tamen illud quoque fateri, humanas artes quotidie nouas reperiri, aut rursus eas quæ extinctæ essent excitari. Quapropter non facilè negaret Martyrum facta,aut ducum triumphos,& si quid huiusmodi,posse legitimo poëmati commendati,dum tamen imitatione concluderentur & fabula. Itaque si non ad Epopœiam siue Tragœdiam & Comœdiam vel Dithyrambicam reuocaretur commodè,at certè aliud poëmatis genus inde existeret propter imitationem & fabulam istis finitimum,& poëmatum choro dignissimum.Quòd si propria huic præcepta non præfixisset Aristoteles,quemadmodum Epopœiæ verbi gratia aut Tragœdiæ, haud tamen non liceret in medium illud afferre & constituere, cum artes quotidie inueniri, quod est noua rerum gerendarum præcepta conflari posse, confessus sit, & idcirco eorum quæ vigerent poëmatum præcepta tradidit tantùm,quæque essent inuenta:inueniēdorum priuata præcepta tradere non illi licuit. Nam generalia conscribere omnino aut

par.4. 55 56

attinge-

attingere pro suo ille studio & iudicio visus est. Atque hinc etiam ijs satisfactum velim, quæ iamdiu de lyrico poëmate aliisque dubitauimus. Siquidem locum nobis reliquit ille quidem, in quem versificatores conijceremus, quos ab Poëtarum choro arceret interim dum solam Epopœiam, Tragœdiam, Comœdiam & Dithyrambicam poëmatis dignareretur nomine; in poëtarum verò numero, nisi imitentur, recipi prohibuit. Quamobrem qui lyrica huiusmodi carmina sentiunt ab Aristotele prætermissa, idque ea de causa, quia non tam poëmata quàm exigua quædam poëmatum initia ab Aristotele censerētur, mihi quidem non magnopere satisfaciunt; cum videam ea maximè de causa ab Aristotelis initijs excludi, quòd per se non necessariò imitentur. & idcirco cum imitationi peræquè essent iuncta ac heroicum poëma aut dramaticum, debuissent ab Aristotele in propositione illa commemorari, vt quoniam imitatione perinde ac cætera continerentur, nullo modo contemnerentur. Etsi non negarim futurum fuisse vt secundas illi sedes concessisset, quòd magnitudine cum heroico aut dramatico nequaquam cōferri possent. Clausula igitur hæc sit, videri totam istam carminum varietatem ab Aristotele prætermissam, quòd non necessariò imitationem referrent, quin ab ea passim abessent. Etsi non inficior fortasse eò etiam libentiùs fuisse ab eo prætermissam quòd exigua passim essent ac non eius magnitudinis, quàm requireret ad perfectum poëma. Ita sanè si quando imitentur, pro imitationis rerúmque imitatarum varietate varianda & ad certam poësis speciem ac formam ad quam accesserint propiùs, analogia quadam & proportione erunt reuocādæ: aut etiam si fortè argumenti dissimilitudo id minùs patiatur, noua imitatricis poësis forma erit inde statuenda, cum nouas artes aut artium formas & partes quotidie inueniri & existere posse non diffiteatur Aristoteles. Nam si imitatione careant, ad versificationem (vt Quintiliani verbum arripiam) pertinebunt ex Aristotele. Hæc in Peripatetica schola: tametsi extra peripateticam scholam si non inaudita at certè rigida, ne dicam iniqua videri posset eiusmodi sententia, quis enim patiatur elegantissimos poëtas Horatium, Tibullū, Martialem, atque huiusmodi alios multos, quin Ouidium fermè totum, Virgilium aliqua ex parte, Pindarum quoque ex Græcis, Anacreontem ac sexcentos alios qui poësis nomine mirificè commendantur, è poëtarum choro arceri longiùs? Nam si qui sint qui præter carmen poëtica lumina vix referāt, aut etiam imitationem fermè omnem abiecerint, dum non tam lyrici quàm heroici videri volunt, aut argumenta complexi sint poëticæ non magnopere apta, hos ego non inficior ægrè inter poëtas referendos aut certè malos poëtas habēdos. Quare Lucretium non quidem sperno sed non magnopere laudo. Etsi enim pro rudi illo seculo nec inelegans nec poëticis luminibus planè vacuus videri potest, argumētum tamen delegit quod Philosopho potiùs quàm poëta dignum existimes: & verò imitatione ferè ieiunus est. Et eodem nomine Hesiodum, Aratum, Nicandrum & alios multos ex Græcis, Lucanum, Silium, Pontanum, Fracastorum, & huiusmodi alios quosdam ex Latinis dijudicari velim: quorum aliqui propter materiam, alij propter exiguam imitationem, alij quod poëticis luminibus vtantur rarò, in secundis aut etiam in tertijs essent collocandi. Atque ex hi omnibus, ne longum faciam peruelim æstimari, an siue Nomi
37 siue Deliadæ (de quibus tamen proprio loco) siue reliquæ illæ carminum species, quæ iamdiu ex Scaligero aliisque proferri significabam sint inter poëmata numeranda.

CONTROVERSIA. XIV.

Quid Imitationis intelligat nomine.

Quam Imitationis notio sit cognitu pernecessaria.

Quàm sit cognitu perdifficilis.

Sed iam id explicemus, quod de Imitatione iamdiu dubitauimus. Ergo dum quæritur, quid intelligat Aristoteles Imitationis, qua Poësim concludit, nomine: siue quæ sit Aristoteleæ imitationi notio subiecta; profectò huius rei cognitio est hoc tempore cum necessaria, tum verò ardua & perdifficilis. necessaria, quia intelligi nullo modo potest, num verè Epopœia ac reliquæ illæ Poësis formæ ac species imitentur, nisi priùs compertum fuerit, quid imitationis intelligat nomine. Et sanè cum imitationis mentionem vsurpet passim, atque illa & poësim in vniuersùm, & singulas poësis partes concludat, ijsdémque distinguendis ac definiendis eam adhibeat, quin etiam ad Poësis originem & incrementa declaranda, &, ne longum faciam, vniuersis ferè Poëticæ præceptis explicandis tradendisque illam proferat, quid imitationis nomine intelligat, quæque huic sit subiecta notio, sine Poëticæ artis propè totius ignoratione ignorari nō potest. Perdifficilis verò quia eius vim nominis ac naturam reuera definit aut declarat nusquam, cum tamen & quam latissimè pateat, & verò imitationis nomen multiplex ambiguúmque sit. Itaque & Deo (id quod constabit paulò post) conuenit & Naturæ & Arti, ita vt rebus conueniat omnibus: & rursus (quoniam non eâdem ratione ijs conuenit, sed longè varia) certam nullam atque constantem

stantem offert notionem, ita vt imitatio sit multiplex varia, ambigua, ac propterea minimè idonea, quæ rerum Naturæ ac definitioni explicandæ adhibeatur. Huc accedit quòd Aristoteles alias quasdam interim voces vsurpat & cum imitatione permiscet, quæ rem obscurare videntur magis quàm declarare. Ait enim Poëtam ποιητὴν, δημιουργόν, ζωγράφον, esse εἰκονοποιόν, & si quid huiusmodi: cum tamen Poëtæ non tam hoc assimilationis genus & idolorum siue imaginum effectio, quàm μίμησις tribuenda, ac poëta μιμητὴς appellandus videatur. Quæ omnia vel ipsius Aristotelis testimonio cõfirmari possunt: etenim voces μιμητικὰς & μιμήματα rerum appellat, ita vt quicumque loquitur, imitari dicendus sit. Aristoteles rursus in ἐνεργείᾳ seu euidentia, hoc est in eo loquendi genere, quod res tanquam ante oculos ponit, ac propterea hypotyposis etiam dicitur, collocare, imitationem agnoscit. itaque dum siue canit Virgilius, 3. Rhet. pag. 399 p. 20. in Maior.

Et rauco strepuerunt cornua cantu,

(vbi cornuum strepitum non tam referre dicendo, quàm auribus obijcere visus est) siue M. Tullius scribit, *Ipse inflammatus scelere ac furore in forum venit: ardebant oculi, toto ex ore crudelitas eminebat* (vbi Catilinam furentem ante oculos ponit) vterque esset imitator. Denique Orator & Historicus & quisquis aliquid agit, aliquo modo imitatur, cũ vel alterum, vel imaginem aliquam, siue externa illa sit siue mentis, exprimere nitatur. Et hac de causa Deus etiam, quoniam sic res condit, vt mentis suæ ideas sequatur & imitetur, imitatione vtitur: quo nomine Natura etiam Deum, Ars Naturam, imitari dicitur: ita vt belluæ quoque imitationis participes sint, ac Natura duce, interdum mirificè imitentur. Ita sanè imitatio, vt dicere cœperam, cum patet quàm latissimè, tum multiplex est & ambigua, cum non vno eodémque modo, sed longè vario rebus conueniat. Quid quod Aristoteles statuit Homerum, dum ipse loquitur imitari, & tamẽ vbi disputat de Epopœia id alacriter pernegat? Vt propterea imitationis Aristoteleæ cognitio quippe perdifficilis & necessaria, magnopere sit requirenda. Quod tamen dum facio peruelim quidem, vt tantisper mihi ad Dialecticorum spatia diuertere, aliquando etiam si opus sit, philosophari, imò verò, vt cum Tertulliano loquar, Theologari, liceat. part. 15. par. 131

Imitationis vis & amplitudo repetitur altius, sed in vniversum. Obseruandũ itaque est, imitationem reuera esse ex eorum nominum genere, quæ a Peripateticis analoga nuncupantur, quæque vni cuiquam primò ac maximè conuenit, tum alijs analogia quadam seu proportione & similitudine, vel si mauis, comparatione (sic enim analogiam vertit Cicero) tribuuntur. sic sanitas primò ac maximè conuenit animali siue humano corpori: mox proportione quadam & similitudine medicinæ, aëri quoque, ventis, aquæ, cibo & potui, sudori, vrinæ, labori, corporis exercitationibus, & id genus alijs tribuitur. humano corpori quia bonæ elementorum siue humorum, quos vocant Medici, aut primarum qualitatum temperationi aut constitutioni propriè inest sanitas, præsertim si partium, tum homogenearum & consimilis naturæ cuiusmodi est caro, tum heterogenearum & dissimilis naturæ quale est cor aut iecur, par accesserit constitutio: medicinæ quia tanquam causæ potestate continet sanitatem. idem dixerim de aëre, ventis, aqua, cibo & potu vbi ritè adhibentur: sudori item tanquam sanitatis effectrici, vrinæ vt signo, labori moderatæque exercitationi tanquam causæ sanitatis conseruatrici. Idem posset exẽplo fontis illustrari. hic enim primò ac maximè significat initium, vnde dimanat aquas mox & cordi & iecori similitudine quadam aptari solet; quasi hoc sanguinis sit fons, illud caloris. vt enim a fonte in riuulos diducitur aqua, sic a iecore sanguis in venas, a corde calor, siue æstuans sanguis ac feruẽs in arterias deriuatur. Eãdem igitur analogia & proportione permultis rebus conuenit imitatio: siquidem imitatio reuera aliud nihil significat quàm repræsentationem alicuius rei: quæ repræsentatio & Deo & Dæmonibus & Naturæ & Arti conuenit. Atque in Arte rursus varios gradus habet; ita vt quemadmodum sexcenti ferè opifices imitantur, ita non æquè omnibus conueniat imitatio, sed analogia & proportione quadam. Ac Deo quidem primò & maximè conuenit, quà Pater generat Verbum seu filium, siquidem filius sic generatur, vt ab Apostolo dicatur χαρακτὴρ τοῦ πατρὸς, expressa Patris imago: quæ sanè repræsentatio ac proinde imitatio, quoniam imago exprimitur ex eãdem planè substãtia Patris, &, vt Apostolus loquitur, ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, summa est ac perfectissima. Neque verò imitatio rursus nõ conuenit Deo, quà res omnes procreauit, quibus hæc Vniuersitas distinguitur & variatur, id enim efficit eas ad idearum, quas mente gestat, similitudinem exprimens, & repræsentans, quod est ideas imitando. & hoc est quod egregiè docuit Plato, dum in Timæo, Mundi Opificem Deum intro- Ad Hebr. 1.

troduxit, qui singula rerum procreandarum genera ad ideas singulas, quas gerit mente, exprimeret & repreſentaret. Quæ doctrina mirificè etiam conuenit cum diuinis literis, a quibus intelligimus, quicquid à Deo procreatum eſt (procreata verò eſſe omnia, eædem diuinæ literæ docent) id in Deo fuiſſe vitam. quod eſt fuiſſe illius mentis ideas ac formas: cum enim in Deo alia vita ſit nulla quàm intelligens, ac ſummatim Deus intelligentem vitam ducat, quæ nouit procreanda, & verò procreare conſtituit, ea ſanè (vt de cæteris taceam) ab omni æternitate, intelligentia, quæ eſt illi vita, comprehendit. Et quamuis ex his alia clariora & illuſtriora videri ſoleant, alia minùs, atque Angelus proinde ſignaculum diuinæ ſimilitudinis, homo ad Dei imaginem & ſimilitudinem fictus, cætera Dei quaſi veſtigium dicantur; nihil tamen prohibet, quo minùs in his plus minùs atque analogia & proportione eluceat imitatio. Atque hinc eſt vt Plato in Sophiſta primò imitationis locum Deo tribuerit, ac ſumma perfectione tribuerit: tum verò Dæmonibus (quos tamen in bonam partem vſurpat) mox Naturæ, poſtremò humanæ Arti, in qua ſanè tot ſunt támque varia imitationis genera, vt faciliùs enumeres ſtellas omnes, eaſque certis conſtituas gradibus, quàm omnem humanæ artis imitationem. Duo tamen videntur comperta ſatis. Vnum eſt non æquè omnibus conuenire imitationem ſeu vim iſtam repreſentandi, ſed analogicè; ita vt alia facultas maiorem, alia minorem, habeat repreſentandi vim. Alterum eſt in tanta varietate & diſſimilitudine, Poëſim, Picturam, Statuariam, & Sculpturam, & ſi quæ eſt ars his affinis, aut imitationis principatum obtinere: aut certè nõ in ſecundis conſiſtere. At enim iam dicat aliquis, non tam quærimus in præſentia, cui maximè conuenit imitatio (quanquam id etiam opportunum fuerit didiciſſe) quàm quæ ſit

59 illius vis & ratio. Ergo nobiles iam authores aliquot, qui de illa ſcripſerint, conſulamus. *Conſuluntur iam authores aliqui de Poeticæ imitationis natura: nimirum Plutarchus: ex quo tamen hic nodus diſſolui haud poteſt.*

Tres ex antiquis laudatiſſimos authores reperio, qui de poëtica imitatione verba fecerint, Plutarchum, Ariſtotelem, Platonem. Ac Plato quidem cum alibi, tum maximè in Sophiſta, & in III. ac X. de legibus. Ariſtoteles in hoc libro: non nihil etiam in III. Rhetoricorum. *præcepto 5. p. 8.* Plutarchus denique in aureo illo Commentario, quem de audiendi Poëtis inſcripſit. Et quidem Plutarchus de poëtica imitatione eleganter multa: docuit enim Poëſim eſſe artem imitatricem: picturæ eſſe ἀντίστροφον & quaſi ex altera parte reſpondere: declarauit cur res etiam viliſſimas & auditu viſúque permoleſtas non ſine voluptate audiamus aut ſpectemus, ſi egregiè expreſſæ fuerint, & commoda imitatione repreſententur. denique (ne conſecter omnia) admonuit, non hæc tam probanda eſſe, præſertim cum turpia etiam ſe offerant in veterum imitatione, quàm vera amplectenda & pulchra: artem verò ipſam inprimis laudandam, quæ, quod propoſitum fuerit, rectè expreſſerit & repreſentauerit. Verùm id quod quærimus & optamus non declarauit; ita vt quid ſit imitationis nomine intelligendum ex Plutarcho diſcere haud liceat; ídque eò minùs quòd imitationis exempla ex ea quoque Iliados parte haurit, in qua loquitur Homerus ipſe: quo loco in quo poſita ſit imitatio vix ac ne vix quidem percipitur, niſi fortaſſe turpiter concedamus Hiſtoricum etiam, dum narrat, imitari. De Ariſtotele verò nihil attinet dicere. nam prætérquamquod imitationis definitionem, quam vnam nunc quærimus, affert nuſquam, profectò hac in re ſecum ipſe mirificè pugnare videtur, cum modò ſtatuat Homerum, ſiue ſe immutet, vt cum aliorum loquitur nomine; ſiue non ſe immutet, vt cum aliquid *par. 15. par. 131* exponit ipſe atque ex propria perſona loquitur, imitari (id quod perſpicuis verbis ſtatuit, vbi de imitandi varietate diſſerit) modò eundem Homerum, cum non ſe immutat, ſed ex propria loquitur perſona, ab imitatione abeſſe affirmet ac nullo modo imitari. Ita vt niſi in poſterum lux aliqua nobis affulſerit, vnde tot tantáſque tenebras aliquo modo diſpellamus, Ariſtoteleæ imitationis ratio tenebricoſa & habenda & dicenda ſit. *Aristoteles: ex quo etiam nil minùs quã nodum ſoluas.*

vide contr. part. 15. non longè a fine. At de Platone aliter. quandoquidem in III. de Rep. viſus eſt Poëticæ imitationis vim atque naturam nõ indiligenter declarare. Itaque (vt in præſenti rem complectar paucis: aliàs enim vberiùs) ſtatuit Poëſim omnem διηγήσει narratione inquam, contineri: ita tamen vt narratio aliqua ſit ſimplex, in qua ſcilicet nec voce nec figura alterum repreſentat poëta: ſed ipſe ex propria perſona aliquid narrat hiſtoricorum more; atque huiuſmodi (ſi illum audias) eſt Dithyrambica: quam ſanè ait eſſe expertem imitationis; aliqua non ſit ſimplex, cum ſcilicet Poëta alterum loquentem facit ac vel voce vel figura refert ac repreſentat, figura quidem cum actores inducit loquentes quemadmodum in Comœdia & Tragœdia vſu venire ſolet: & hæc narratio (inquit) dicitur dramatica, éſtque imitatrix tota. voce, cum non quidem alios inducit actores ſed ipſe ſic loquitur vt alieno loquatur nomine. vt propterea in *Plato: ex quo res explicatur.*

eo ſit

eo sit posita imitatio vt quis alterum vel voce tantùm vel figura etiam exprimat referátque. Et hac de causa statuebat Iliadem & Odysseam modò simplici narratione vti, vt cum poëta ipse ex propria persona loquitur: modò imitari, vt cum idem poëta alios voce repræsentat: verè enim in his poëmatis Homerus partim loquitur, partim voce effingit alterum. Atque hoc pacto quæcunque metrica narratio (metrica inquam, quia poëmati carmen Plato reputat necessarium) erit ad poësim reuocãda; nimirum aut ad eam quæ simplex narratio dicitur & imitationis est expers, cuiusmodi, verbi gratia, est Hesiodi opus, quod ἔργα καὶ ἡμέραι inscribitur, ac Virgilij Georgicon: vel ad narrationem, quæ figura alterum repræsentat, nimirum ad dramaticam, quæ tota continetur imitatione: vel denique ad eam quæ partim imitatur, partim simplici vtitur narratione, cuiusmodi est Heroicum poëma. Ex quibus omnibus animaduertere licet, ex Platone non omnem Poësis formam imitari, cum aliqua nec voce, nec figura repræsentet alterum: simúlque imitationem poëticam (id quod maximè quærimus in præsentia) esse narrationem, qua quis aut figura aut voce alterum repræsentat. Quam sententiam visus est ad extremum & agnoscere & complecti Aristoteles, cum scriberet reuera Homerum nõ quà ipse loquitur, sed quà alios loquentes facit, esse imitatorem. Tametsi quo pacto non secum ipse pugnet, qui ab initio imitationem simplici quoque concesserat narrationi, non satis video: nisi tamen quis dixerit in posteriore loco priorem veluti corrigere, ex quo tamen fieret, vt Poësim Platonis quoque more interdum sine imitatione agnosceret: ac propterea tum poësis seu poëticarum formarum genus, tum differentias (has enim ex imitatione ducit, siue in imitatione ponit omnes) mutare cogeretur: tum poësis originem & causas aliunde quàm ex sola imitatione ducere. quibus positis, prima ac præcipua poësis initia & fundamenta conuellat necesse est. Sed redeo ad Platonem, in quo pauca quædam sunt, quæ nos adhuc hærentes habeant. Primum quia aliquando visus est propositam repudiare sententiam: quasi verò non aliqua Poësis pars, sed planè omnis contineatur imitatione. Siquidem in libro I v. de Legibus ait Poëtæ artem esse imitationem; & in Sophista extremo idem quoquomodo significat: ita vt Proclus in Poëticis Quæstionibus statuat omnem poëtam esse imitatorem. Alterum est, quia dum voce & figura concludit & variat poëticam imitationẽ, vt voce epicam, figura Dramaticam, designet, *persona* potiùs quàm *figura* dicendum videbatur, vt appositè dramatica exprimeretur imitatio. Siquidem pictores etiam atque huiusmodi artifices alij figura imitantur, a quibus tamen dramatici dissociandi sunt, dum poëtica describitur imitatio. Denique dramaticus persona imitari planè solet, quæ in scenam prodit tum loquendo tum agendo. Atque hinc oritur tertium, quod nos hærentes habeat; quia scilicet ad dramaticam imitationem perfectè exprimendam, dicendum fuerat, *voce, persona, actione*. Hoc pacto poëtica imitatio fuisset satis expressa, atque omnibus numeris absoluta. quandoquidem reuera Dramaticus non persona solùm, sed voce & actione alterum repræsentat. Quin fortasse Epici imitatio non voce solùm peragitur, sed persona etiam. Dum enim Virgilius verbi causa Aeneam sic dicentem facit, [60 Par. 33] [Part. 35.]

Dubitatur circa Platonis sententiam. I. II. III. IV.

Infandum Regina iubes renouare dolorem,
Troianas vt opes & lamentabile regnum
Eruerint Danai: quæque ipse miserrima vidi,
Et quorum pars magna fui. quis talia fando
Myrmidonum, Dolopũmve, aut duri miles Vlyssi,
Temperet a lacrymis?

dum inquam hæc & alia quamplurima refert, reuera audire mihi videor non tam Virgilium ipsum, qui sola voce Aeneam Trojæ cladem commemorantem effingat, quàm Aeneam ipsum; ita vt Aeneas ipse mihi ante oculos obuersetur. Quamuis enim ab initio dum canit Virgilius

Inde thoro Pater Aeneas sic ortus ab alto:
Infandum regina iubes renouare dolorem,

sentio Virgilium voce potiùs quàm persona Aeneam referre & repræsentare: veruntamẽ orationis decursu sic ab poëtæ persona ad Aeneæ personam dilabitur mea mẽs; vt vna Aeneæ persona mihi obuersetur. & idcirco fortasse Aristoteles dũ describeret Epicam imitationem, non dixit voce imitari Epicum, quemadmodum significauerat Plato. sed sese immutare: quo nomine nouitatem quandã designauit: etsi dramaticæ imitationi longè imparem, quam agentium ipsorum inductione descripsit. Sed tamen nihil est quòd diutius hærea-

hæreamus. Ac primùm ideo aliquando visus est Plato formas poësis imitatione conclude re vniuersas quòd pleræque omnes poësis formæ, & verò nobilissimæ imitari soleant. vt omittam sæpè etiam contingere, vt lyrici quique non necessariò imitantur, imitationem arripiant. non enim eo differunt a dramaticis verbi gratia aut Epicis, quòd nunquam imi- *Respondetur. Ad Primum.*

61 tentur, aut non pro arbitratu imitari possint; sed quia Epicus multò verò magis dramaticus imitatur necessariò. & quamuis Historico etiam hoc pacto imitationem attingere liceat; profectò hoc differt a Lyrico, quòd hic cum laude imitari potest, idque sæpè ac prolixè facere: Historico vix attingere illam licet, nec magna cũ laude. Id quod nos in primo de Historia libro clariùs ostendimus quàm vt necesse sit hoc in loco rẽ prosequi longiùs. Quòd si figura dixit Plato, iam sine dubio personam intelligebat. nam præterquam quod Poëtam aut actorem aiebat figura imitari, quod nisi de persona intelligi nequit, satis tem explicauit continenter, dum Tragicorum actorum exemplo rem illustrauit. Atque hinc nihil est quòd dubitemus & vocem & actionem vnà cum figura seu persona intellexisse: nam qui personam ad imitandum refert: hic & loquentem & agentẽ adhibet imitationi. *Ad secundum. Ad tertiũ. Ad quartum.*

Neque verò cõcedendum est, Epicum Poëtam non modò voce, verùm etiam persona imitari: hos enim fallere quidem potest, ac vocis seu orationis imitatione efficere, vt persona quoque nobis obuersetur animo, at re ipsa id dramaticæ imitationi reseruatur. & ideo eo planè nomine immutari dicitur Epicus, vt intelligamus cum imitatur, nõ suo sed alterius nomine loqui, & a simplici expositione ad imitationem conuerti. Sed de Platone satis. præsertim verò quia de poëticis illius decretis alibi sit disserẽdum. nam & de fabula & de carmine nõ pauca disseminauit, quæ colligere decreuerim & ordinare. Nũc ad Aristotelẽ redeo, cuius taciturnitatis causa coactus fueram Poëticæ imitationis definitionem a Platone mutuari. Quanquã dum quærimus, qualis qualis sit tandem ex Aristotele notio subiecta imitationi, qua Epopœiam, Tragœdiam, Comœdiam, Dithyrambicam concludebat, nihil habeo quod statuam, cum secum ipse tantopere pugnare videatur. quare dum negat *Reditur ad Aristotelem, & eius de imitatione sententia exponitur.*

Par.132. Homerum qua loquitur ex propria persona, imitari, nemo non videt Epopœiam non totam imitatione contineri: carmen verò in quo poëta perpetuò narret, nec se aut voce aut figura immutet vnquam, imitationis planè expertem esse; ita vt in Platonis sententiam in-

Par. 15. cidat. Contra verò dum ait imitationẽ poëticam tripartitò variari, ita vt modò poëta partim narret, partim sese immutet, quemadmodum Homerus facit & Epicus in vniuersũ; modò perpetuò narret, nec se vnquam immutet (id quod Hesiodus facit, & apud nos Virgilius in Georgica, Moreto, Aethna & alijs huiusmodi quibusdam Poëmatis) modò agentes & molientes inducens, perpetuò imitetur, quemadmodum in Tragœdia & toto dramatico poëmate contingit, quis non videat, secundum illud imitationis membrum ab imitatione abesse totum? certè quod Plato exposuit & declarauit poëticam narrationem in imitantem & simplicem seu imitationis expertem distribuens, ita vt tum dramaticum poëma tum Epopœiam, & si quid est huiusmodi sub imitatione concluserit, hymnum & Dithyrambicum poëma ad simplicem narrationem, quia scilicet non necessariò imitantur, reuocarit; Aristoteles in vnum imitationis fascem altero coniecit loco. Sic sanè ipsemet Aristoteles excitandus esset ab inferis, qui hunc solueret nodum, seque ab aperta huiusmodi repugnantia liberaret. Nam Poëta dum narrat, vt cum canit verbi gratia,

Sic fatur lacrymans, classique immittit habenas:
Et tandem Euboicis Cumarum allabitur oris.
Obuertunt pelago proras: tum dente tenaci
Anchora fundabat naues: & littora curuæ
Prætexunt puppes. iuuenum manus émicat ardens
Littus in Hesperium: quærit pars semina flammæ
Abstrusa in venis silicis: pars densa ferarum.
Tecta rapit: syluas inuéntaque flumina monstrat.
At pius Aeneas arces, quibus altus Apollo
Præsidet, horrendæque procul secreta sybillæ,
Antrum immane petit: magnam cui mentem animúmque
Delius inspirat vates; aperitque futura.
Iam subeunt Triuiæ lucos atque aurea tecta.

62 reuera nihil ab Historico differt, nisi fortasse metro: ita vt vel historicus æquè sit imitator, si interim imitatur Poëta, vel certè neuter imitetur. Nisi tamen, vt rem quoquo modo componamus, illuc confugere placeat, vt dicamus, adhuc poëtam, dum ex propria *Aliquid affertur, unde non nihil eleuatur repugnantia earum.*

E natrat

narrat persona, nonnihil ab historico differre, & quandam imitationis formam sectari, a qua longè absit Historicus. Etenim non est cur inficiemur, meliorum (meliores appello in præteris qui in suo genere excellunt, vt verbi causa in eloquentia M. Tullium, in Lyrico poëmate Flaccum, Sallustium in historia) imitationem in quibusdam esse Poëtæ cum Historico & Oratore communem; nimirum in dicendi aut scribendi modo & ratione. nam siue poëma pertexat quispiam, siue historiam condat, siue orationem componat, meliores (si excellere cupiat) in suo quosque genere ac laudatissimos imitari debet. sed tamen illud etiam verissimè dici potest, poëtæ dum ita narrat vt meliores imitetur, nobiliorem adhuc imitationis campum superesse, in quem excurrat: cum tamen cum eo hac in re conferri non possit historicus: nimirum materiam. Historicus enim licet in scribendi historiámque texendi forma ac norma meliores imitetur, res tamen gestas scribit, quas, quoniam veritatem sectari cogitur, veluti decerpit & colligit, non æmulatur & imitatur. at Poëta, quippe qui non rerum veritatem perinde atque Historicus sequitur, ex aliorum Poëtarum, quin Historicorum authorúmque multorum monumentis leuiter detortas & immutatas actiones exprimit. Quapropter potuit quidem Tacitus verbi gratia, Thucydidis stylum & artificium imitari; ita vt hoc planè quòd Thucydideus fuit; in multis abstrusior atque adeò mendosior (sed perperam) visus sit aliquibus; at Thucydidis vsurpare historiam, vel eadem aliquo modo immutata pro sua vti, nullo modo. At Virgilius Homeri Odysseam tum stylo & artificio, tum verò materia, Aeneæ scilicet Vlyssis errores penè attingens, potuit imitari. Atque hæc imitatio in simplici quoque narratione elucet; a priore quam ex Platone in medium attulimus, quæque voce & persona exprimitur, diuersa illa quidem, sed imitatio tamen. Cum igitur hæc imitatio reperiatur passim in eo poëmatis genere, quod diximus simplici narratione contineri; ac propterea Poëta dum narrat, adhuc imitari quoquo modo soleat, & ita imitari vt meliores non modò in dicendi ratione, siue verbis, ordine, & artificio vniuerso (id quod Historicus etiam suo more ac modo facit) verùm etiam in rebus ipsis, quibus fabulam conflat & narrationem, a qua imitatione abest historicus, meliores imitetur, licebit nobis aliquod imitationis genus in eo quoque poëmate agnoscere, quod simplici vtitur narratione. Tametsi hoc imitationis genus non eiusdem erit formæ cum altero, quod voce ac persona continetur, sic sanè vtcunque tueri licebit Aristotelem, dum modò affirmat, modò negat Homerum, dum ex propria persona loquitur, imitari. imitatur enim imitatione latiùs sumpta, (nam quemadmodum ab Homero Virgilius, ita a Pisandro atque alijs Homerus materiam est mutuatus) propria verè non imitatur. Nam si imitationem propriè semper in poëmatis speciebus ac formis declarandis vsurpandam obijcias, iam quoniam imitationis nomen atque notionem analogam esse docuimus, ferendum erit, vt analogia quoque, præsertim in poëtarum puluere, arripi possit & vsurpari. alioquin vbi hoc in loco presse imitationem capias, & omnino propriè, quemadmodum reuera accipitur a Platone in libris de Repub. & ab Aristotele in capite de Epopoeia, vbi imitatione eximit poëtam, qui non alterius sustineat personam, sed loquatur ex propria; quo pacto Aristotelis culpam aut eleuem aut minuam, non video. Atque hac de causa iam antea docere placuit imitationis nomen seu notionem longè variam atque adeò analogam esse: vt scilicet quoquo modo Aristotelem, quem nisi analogicè ac variè imitationem hîc sumas, pugnantia protulisse fatearis oportet, tuerer & explicarem. 63

PARTICVLA TERTIA.

Διαφέρουσι δὲ ἀλλήλων τρισίν. ἢ γὰρ τῷ γένει ἑτέροις μιμεῖσθαι, ἢ τῷ ἕτερα, ἢ τῷ ἑτέρως, καὶ μὴ τὸν αὐτὸν τρόπον.

Paccius. TRibus autem differunt inter se: aut quod genere diuersis imitantur, aut quod res diuersas, aut quod modo diuerso imitantur, minimeque secundum eandem rationem.

Differunt

Differunt autem inter ſe tribus, aut enim quòd genere diuerſis imitantur, aut quòd diuerſa, aut quòd diuerſo & non eodem modo. *Riccobonus.*

COM. IV. ONIVNXIT Ariſtoteles in imitatione Epopœiam, Tragœdiam, Comœdiam & Dithyrambicam cum Auletica & Citharistica: quod ſanè (quantum hactenus coniectura aſſequi licuit) eſt poëſim cum reliquis Muſicæ facultatibus, (ne ſcilicet imitatio latiùs vſurparetur, & in immenſo veluti campo obſeruaretur) coniunxiſſe. Ita Muſicæ ſpecies complexus, genus quoque poëſis inuenit atque conſtituit. Nunc inuento genere, quod eſt imitatio, iam in hac Particula III. & in ſequentibus ad XVII. vſque, totus in eo eſt, vt propoſitas poëſis formas & facultates diſtinguat. Neque enim fieri poterat, vt nos doceret ſatis de poëſeos partiúmve natura, niſi differentias quoque, vnde illæ conſtituuntur, & in certa ſpecie collocantur, adinueniret. Tria verò profert differentiarum capita, ſiue ex tribus capitibus deſumit differentias, quibus eas diſtinguat; videlicet quia propoſitæ formæ imitentur *ἐν ἑτέροις, ἢ ἕτερα, ἢ ἑτέρως*, hoc eſt *vel rebus diuerſis*, *vel res diuerſas*, *vel modo diuerſo*. Vbi videri poſſit acutè perſuaſiſſe animo rationes ac formas varias, quæ in iſtis facultatibus ſitæ ſunt ad imitandum, & verò iiſdem diſtinguendis accommodatæ videantur. Dum enim verbi gratia Epopœia & Tragœdia (lubet enim exemplo quod dicebam illuſtrare) in materia conueniunt, quòd meliores, ſeu præſtantiores imitentur, animaduertit Ariſtoteles materia non facilè inter ſe diſtingui, quemadmodum diſtinguuntur a Comœdia, quæ peiores ſeu viliores imitatur. igitur ad inſtrumenta ſe conuertit, in quibus obſeruauit ille quidem varietatem, Cum Epopœia metro, Tragœdia rhythmo etiam & harmonia, vtatur: etſi enim haud vbique vtitur, & poëmate toto, vtitur tamen ac neceſſariò. Sed tamen quia id non eſt Tragœdiæ perpetuum, ita vt interdum in inſtrumento conueniat cum Epopœia, ad modum imitandi confugit tandem: quo ſanè quoniam Tragœdia agentes inducit, Epopœia non item, has duas facultates perfectè diſtinxit ac diſſociauit, ita vt oculatiſſimus videri poſſit Ariſtoteles. Et tamen ſunt quæ totam hanc diſtinguendi rationem proſternere videntur aut labefactare. de qua tamen re, quoniam reuera ſuas habet ſalebras, tum demum diſputabo, cum tripartitam hanc varietatem explanauero. ſic enim commodiùs huiuſmodi Controuerſiam tranſigere licebit. Nunc ſat ſit Poëſis formas diſtingui (vt dicebam) quia ferè imitantur vel rebus diuerſis, vel res diuerſas, vel modo diuerſo: rebus quidem ſiue inſtrumentis diuerſis, hoc eſt rhythmo, harmonia, ſermone: res diuerſas, videlicet actiones meliorum, peiorum, aut etiam (ſi placet) ſimilium: modo diuerſo, hoc
64 eſt quia Poëta vel exponendo tantùm, vel agentes introducendo, vel partim exponendo, partim ſe immutando, imitetur. Iam verò vt illuſtrius efficiat Ariſtoteles quod dixerat, ad ſimile confugit quod primo generi tripartitæ iſtius varietatis declarando appoſitum videri poteſt ſic pergens.

Inuento genere differentias inueſtigat.

PARTICVLA QVARTA.

† lego τῇ αὐτῇ ἁρμονίᾳ –. ωὐτῶν.

Ὥσπερ γὰρ καὶ χρώμασι, καὶ σχήμασι πολλὰ μιμοῦνταί τινες ἀπεικάζοντες, οἱ μὲν διὰ τέχνης, οἱ δὲ διὰ συνηθείας, ἕτεροι δὲ † διὰ τῆς φωνῆς, οὕτω κἀν ταῖς εἰρημέναις τέχναις, ἅπασαι μὲν ποιοῦνται τὴν μίμησιν ἐν ῥυθμῷ, καὶ λόγῳ, καὶ ἁρμονίᾳ. τούτοις δὲ ἢ χωρὶς, ἢ μεμιγμένοις, οἷον, ἁρμονίᾳ μὲν καὶ ῥυθμῷ χρώμεναι μόνον ἥ τε αὐλητικὴ, καὶ ἡ κιθαριστικὴ, κἂν ἤ τινες ἕτεραι τυγχάνωσιν οὖσαι τοιαῦται τὴν δύναμιν, οἷον ἡ τῶν συρίγγων.

Paccius.

VT enim coloribus atque figuris pleraque quidem æmulantes imitantur, hi quidem arte, consuetudine illi, nonnulli etiam voce: ita quoque & in dictis artibus accidit. etenim omnes imitationem exercent, numero dico, sermone, harmonia; hisque vel separatim, vel promiscuè: verbi gratia; harmonia simul & numero tantùm vtuntur illæ, quæ ad tibias, quæve ad citharas pertinent; tum si quæ aliæ sint, quæ facultatem huiusmodi sortiantur, vt est illa fistularum.

Riccobonus.

VT enim & coloribus & figuris multa imitantur aliqui, effigiem exprimentes, partim quidem p r artem, partim verò per consuetudinem; alij autem vtrisque: sic in dictis artibus omnes faciunt imitationem in numero, & oratione & harmonia, atque his separatim aut mistis. Vt harmonia quidem & numero vtuntur solùm & Auletica & Citharistica, & si qua alia sunt tales potestate, vt fistularum.

COMM. IV. Huius loci summa.

VCITVR simile ab ijs, qui siue hominis, siue aliarum rerum effigiem exprimunt & representanr. vt enim ij *καὶ χρώμασι, καὶ σχήμασι* & *coloribus*, inquam, & *figuris* imitantur, aut vtrisque; ita propositæ facultates imitantur numero, oratione & harmonia, atque his vel separatis vel mistis. Ita sanè Auletica verbi gratia & Citharistica numero simul, & harmonia imitatur. atque idem de imitatione dicendum quæ syringis seu fistulis, etsi quod est aliud huiusce generis ac facultatis instrumentum, peragitur. Iam verò hoc in loco quid per *σχήματα* seu figuras intelligat, non facile est cognitu; si enim figuras intelligi velis, quæ à statuarijs verbi gratia & huiusmodi opificibus è marmore aut ligno exprimantur cœlo, vel ex ære, luto aut consimili materia conflantur, iam certum est pictorem non modò coloribus, sed figura etiam rès imitari atque referre: non igitur figura coloribus fuit opponenda, cum colores etiam figuram exprimant. quod si per *σχήματα* eorum motus & gesticulationem intelligas, qui alios corporis motu & gestu imitantur, iam præterquam quod & simile istud hac in parte ineptum forer quemadmodum docebo in sequenti parricula; & figuras coloribus ac propterea figuris quoquo modo opponeret Aristoteles; videndum esset, quî tandem *ἀμφοτέροις* hoc est, vtrisque liceat imitari, quis enim vnquam imitatorem vidit coloribus simul & gesticulatione imitantem? Nam si pro *ἀμφοτέροις*, pro vtrisque inquam, cum quibusdam legas *τῆς φωνῆς*, hoc est voce, quasi verò *φώνασκον*, eum inquam qui animalium voces imitaretur, per vocem designarit, iam nec ad simile notius confugisset, nec nisi alieno loco *φώνασκον* intrusisset, cum pictoris & huiusmodi imitatorum exemplo, qui multi quidem sunt & noti, rem illustrare ac declarare posset satis. Ita sanè res anceps est ac dubitationem habet vtrinque. Sed respondeo tamen. coloribus sine dubio pictores designauit, *σχήμασι* statuarios & alios huiusmodi artifices: qui non planè figura seu superficie, sed trina dimensione rem exprimunt. qui enim trina dimensione figuras exprimunt, sunt longè varij ac longè varijs rebus imitantur. cera enim alij, alij gypso vel luto, alij ligno vel marmore, alij auro aut alijs metallis vel corporum generibus fingunt imagines, quapropter, ne longum faceret, per figuras in qua conueniunt, eos indicauit (ita tamen vt materias subiectas vno complecteretur nomine) ac designauit omnes; pictorem vnis coloribus, quoniam ij eminent in pictura, veluti proprijs illius notis descripsit. Vt propterea, nisi de nomine disputemus, rectè Aristoteles: nam per figuras quas coloribus opposuit, & trinæ dimensionis figuris designandis vsurpauit, descripsit interim materias varijs illis artificibus subiectas. Et ideo rectiùs mea quidem sententia legimus *ἀμφοτέροις* siue *vtrisque*. nam (vt omittam hoc pacto nihil esse cur mirentur aliqui cur non *τῇ φωνῇ* potiùs quàm *τῆς φωνῆς* scripserit, quemadmodum *χρώμασι καὶ σχήμασι* alios imitari dixerat, non *διὰ τὰ χρώματα καὶ σχήματα*) idcirco subijcit de facultatibus, quas simili hoc declarat, *atque his separatim aut mistis*: vt similitudo scilicet planè respondeat: nam illud *mistis* respondet *vtrisque*: quasi diceret, sicut illi & separatim & coniunctim, ita ii & separatim & coniunctim, sua vsurpant instrumenta. Nam esse aliquos, qui coloribus & figuris imitentur,

Dubitatur.

65

Respondetur.

tentur, ac proinde *vtrisque* inde constat, quia videmus aliquos priùs imaginem coloribus in ligni aut lapidis superficie designare, tum cœlo altiùs exprimere & figura perfectè repræsentare. Imò verò permultos cernimus è luto aliáue materia statuas fingere, quas coloribus statim illustrant ac variant. Denique pictorem ac cæteros illos artifices vel arte (quod interponit Aristoteles) vel consuetudine id efficere, & per se compertũ est, cum alij multi præceptis inhæreant, alij vsu potiùs ea tractent quàm præceptis & doctore vtantur, & nihil referre siue arte, siue vsu imitentur, ac proinde simile hoc valere in omnibus, compertum est. Ex hoc verò loco perspicuè intelligitur Auleticam & Citharisticam suprà in particula 11. non fuisse introductam poëticæ formæ nomine: nam eo veluti habitu erat deinde distinguenda Auletica & Citharistica, quo fuerat in imitatione cum poësi coniuncta. Cum igitur distinguatur quà planè caret carmine & metro & oratione, quis non videat suprà eodem modo fuisse acceptam? alioquin nutaret oratio, & nos amphibologia decepisset Aristoteles, cum alio nomine illius facultates distingueret, quàm cum poesi coniunxisset. Vnum tamen quæri posset, nimirum quo pacto intelligendum sit, dictas artes imitari numero, oratione, & harmonia, vel separatis vel mistis. nam licèt docebit Aristoteles Auleticam & Citharisticam numero, & harmonia imitari; saltatoriam numero tantùm; Epopœiam sermone siue vincto, siue soluto; dithyrambicam rhythmo, concentu, metro; Comœdiam & Tragœdiam istis modò omnibus, modò vno, aut altero, quæri tamen potest rursus num quæ non vno instrumento vteretur facultas, vnius eiusdémque imitatoris opera imitaretur, quia idem verbi gratia in Auletica, saltationem & harmoniam simul exerceret, an verò duo in hac imitatione actores coirent; quorum vnus saltationem, alter harmoniam tractaret, sed de hac re alibi opportuniùs. Nunc tantùm dicã simile quo vtitur Aristoteles, indicare vnum eũdémque, & saltationem & harmoniam exercuisse, si tamen legamus *vtrisque*. quanquam fortasse nil prohibeat simile istud eò tantùm pertinere vt intelligatur duo illa studia in vna eadémque imitatrice facultate fuisse coniuncta, ita vt & rhythmo & harmonia contineretur; an verò hæc duo vnius vel duorum actorum exprimeret opera, non declarate: sed (vt dicebam) de hac re alibi.

66. *Vide com. 19.*

PARTICVLA QVINTA.

Α'Ὑτῷ δὲ ῥυθμῷ μιμοῦνται χωρὶς ἁρμονίας οἱ τῶν ὀρχηςῶν. καὶ γὰρ οὗτοι διὰ τῶν σχηματιζομένων ῥυθμῶν μιμοῦνται καὶ ἤθη, καὶ πάθη, καὶ πράξεις.

Paccius. NVmero verò ipso seorsum ab harmonia imitari, saltantium est; quandoquidem hi gesticulationis numerosa varietate, mores, perturbationes, actionésque imitantur.

Riccobonus. *IPSO autem numero imitantur sine harmonia, qui sunt inter saltatores: etenim isti per figuratos numeros imitantur & mores & perturbationes & actiones.*

QVID doceat compertum est: cur, longè obscurum: neque enim orchesticæ seu saltatoriæ mentionem iniecerat, aut cum Poëticæ formis coniunxerat, quemadmodum Auleticam & Citharisticam. quid est igitur quod eam in præsens ab illis distinguat: ac doceat saltantium esse numero imitari seorsim ab harmonia? Neque enim affirmare licet ea saltem de causa hic distingui, quòd cum veteres interdum cum saltatione sermonem copularent, inde quædam existeret poësis forma, nõ secus ac de Auletica & Citharistica opinentur multi. Nam cum neque saltatoriam numerauerit ab initio, nec in præsens nisi solo rhythmo imitantes saltatores quosdam proferat, temerè ad sermonem qui cum saltatione copuletur, confugias: præsertim verò quia inter multas ac varias quas veteres enumerant saltationis species, vix vna interdum esset (ἄσιγμα est illi nomen) *COM. V.*

cui iungeretur sermo, & idcirco cur Vtinensis saltatoriam quoque numeret inter poësis formas non satis video: nisi tamen quoniam & saltationes Poëticas vocat, & a Poëtis institutas dicit, poësim quoque sine metro aut sermone agnoscit in Aristotele, quod nobis probari nullo modo potest. Fortasse igitur de saltatoria nos admonet imitatione Aristoteles, vt faciliùs intelligamus, quæ sit vis Auleticæ & Citharisticæ, quas dixerat numero imitari & harmonia: sic enim planiùs constare potest quid sit rhythmo & harmonia imitari, vbi constiterit (id quod saltatoriæ exemplo illustrat) quid sit solo imitari numero. alioquin ad rem hoc nihil faceret. Quo pacto autem & quàm excellenter saltatores imitarentur, ac mores etiam, affectiones, actiones exprimerent, déque tota huiusce artis ratione ac varietate ex authoribus varijs licet perdiscere, quos interpretes, maximè verò Robortellus & Madius, in medium afferunt. Nam de ipsis affectibus, moribus, actionibus, quoniam obiter horum meminit Aristoteles, nihil est quòd verba faciam in præsentia. tametsi dum interpretes aliqui Moralis Philosophi personam suscipientes, fuse multa de illorum natura & vi interponunt, licebit curiosis adire illos non inutiliter, porrò ipse interim ad saltatoriam redibo atque vnum obseruabo; nimirum dum paulò ante ad simile confugiens diceret, *Vt enim coloribus & figuris multa imitantur aliqui* per figuras, Interpretum aliquorum pace, nullo modo intellexisse eas imagines ac formas, quæ a quibusdam 67
corporis motu & gesticulatione exprimerentur, & agentibus imitandis adhiberentur; quandoquidem, quod attinet ad saltatores, non simili vsus esset, sed eâdem planè re cui explicandæ simile arripuerat: hoc est ad gesticulatores confugisset vt deinde gesticulatorum declararet imitationem: quod longè ineptissimum fuisset. itaque non est quòd dubitemus per eos qui figuris imitentur, statuarios atque alios huiusmodi opifices designasse; ita vt simili eóque illustri & perspicuo declarauerit qualis esset Auleticæ & Citharisticæ *Vide*
& Saltatoriæ imitatio. Quòd si quis interim quærat quid planè intelligat Aristoteles rhythmi nomine, ac rursus quoniam in debito corporis motu seu motus partibus videtur positus; quo pacto rhythmo tantùm imitetur Saltatoria, cum figura qua imitatur, citra motum illum existere posse videatur, de his opportuniùs non multò post. *cont. 19.*

PARTICVLA SEXTA.

Ἡ δὲ ἐποποιία μόνον τοῖς λόγοις ψιλοῖς, ἢ τοῖς μέτροις, καὶ τούτοις, εἴτε μιγνῦσα μετ' ἀλλήλων, εἴθ' ἑνί τινι γένει χρωμένη τῶν μέτρων τυγχάνουσα μέχρι τοῦ νῦν.

Paccius. NVdis autem sermonibus siue metris solummodo Epopœia vtitur, metrorum quidem hactenus, siue mixtis aliquibus inter se, siue generis eiusdem alicuius,

Riccobonus. *Epopœia verò solùm sermonibus nudis vel metris, & his siue mixtis inter se, siue vno aliquo genere vtens metrorum; qualis fuit vsque adhuc.*

CONTROVERSIA XV. *NVM Epopœia præsertim ex Aristotelis sententia soluta oratione conscribi possit. Epopœiam non esse soluendam carmine*

VEMADMODVM Auleticæ & Citharisticæ, vberioris quoque doctrinæ gratia saltatoriæ, notauit discrimina, ac docuit quibus quæque imitetur, ita id ipsum obseruat in Epopœia; quam ait imitari τοῖς λόγοις ψιλοῖς ἢ τοῖς μέτροις, *nudis sermonibus vel metris*: atque his metris siue varijs & inter se mistis, siue vnius eiusdémque generis. Quibus verbis perspicuè statuere videtur, Epopœiam posse conflari soluta quoque oratione; atque hac de causa visus est in particula 1 v. inter instrumenta poëticæ imitationis λόγον seu sermonem referre: quòd scilicet deinde docere decreuisset, Epopœiam pro arbitratu tum soluta oratione, tum carmine vti posse. alioquin nihil erat, quòd diceret sermone, sed carmine aut metro, vt magis propriè ac significanter loqueretur. & tamen res inaudita videri potest, ne dicam absurda, vt Heroicum poëma pedestri oratione ac soluta conflari possit. Itaque sine cunctatione vlla totam hanc rem disputare lubet. quare talis proponitur Controuersia. NVM Epopœia possit, præsertim ex Aristotelis sententia, soluta oratione conscribi: an verò carmine solum nullo modo possit. *COM. VI.*

Principiò

Principiò igitur (vt pro ijs disputem priùs qui carmen existimant necessarium) sic dis- *Probatur I.*
sero. Id quod a genere vniuerso diuelli nequit ac separari, neque a forma seu specie separa-
bitur; (quis enim ab homine aut leone sensum separare valeat, qui sensus ab animali ac ge-
nere vniuerso seiungi nullo modo potest?) sed carmen a poësi nequit separari: neque igi-
tur ab Epopœia separabitur, quæ poësis est species ac forma. Assumptio (propositio enim
& per se est perspicua & iam confirmata satis) multis argumentis potest comprobari. Ac
68 primùm authoritate Platonis, qui multis in locis carmen fecit poëtæ proprium, & ideo in
Phœdro (ne ieiunè nimis rem attingam) solutam orationem idiotæ, carmen poëtæ, attri-
buit: & in III. de Rep. *dicam* (inquit) *sine carmine, cum non sim Poeticus.* Quæ verba, nisi conce
damus carmen esse Poëtæ proprium, inepta videri possunt. Phalereus etiam, Hermoge-
nes, Eusthatius, id passim testantur, dum oratori poëtam, solutæ orationi carmen, oppo-
nunt; itque hoc oratori, illam poëtæ tribuunt. Sed mitto Græcos, & venio ad Latinos, pro
quibus mihi instar omnium sit M. Tullius, qui poëtam ab oratore seiungit, quòd numero
sit adstrictior, quòd metro, quòd carmine vti soleat. Et huc fortasse spectat quod scribit,
Poëtas videri sibi aliena lingua locutos. id enim non tam vocibus (quanquam vocibus
etiam) quàm numeris & metris acceptum, est referendum, quibus oratio ab historica &
oratoria mirificè variatur, & difficilior etiam ad intelligendum efficitur. sed missa autho-
ritate, Assumptionem propositam confirmemus ratione. Quis enim est obsecro, poësi *II.*
propositus finis? vt delectet sine dubio, vel vt delectando iuuet mortales. at quis nesciat
metrum & carmen admirabilem afferre delectationem auribus & voluptatem? certè hæc
solutæ orationis voluptatem superat multis partibus, quin soluta oratio satietatem affert
facilè: carmen difficilè. nisi tamen in aliquem inciderit, cuius aures sint a Musis alienissi- *III.*
mæ. qui igitur carmine fraudauerit poëma, is finem quoque peruertet ac metri vsum.
Denique si quis anteactas ætates recolat & antiquitatis monumenta, facilè intelliget poë-
tas semper carmen rebus pangendis adhibuisse, solutam orationem historicis & oratori-
Par. 18. bus reliquisse. Atque huc pertinet quòd Aristoteles tum ab imitatione, tum a delectatio- *IV.*
& 20. ne quæ ex metro hauritur, ortam affirmauit poësim. quis enim sentiat Epopœiam ab Ari-
stotele inter poësis partes seu formas numerari, quin eidem metrum necessarium esse fa- *V.*
teatur? Quid? nónne Aristoteles rursus Epopœiam sic confert cum Tragœdia, vt vtram-
Par. 124 que dicat præstantes actiones carmine imitari? Atque huc pertinet quòd in capite de Epo- *VI.*
pœia hanc definit narratione in metro positam? Huc quòd eandem a Tragœdia metri *VII.* *VIII.*
Par. 128. varietate (quòd scilicet hæc Iambo, Epopœia heroico vtatur) distinguit. Ad hæc, an non *IX.*
Par. 130. vitiosum esse scribit alio metri genere quàm heroico Epopœiam conflare? Nónne heroi-
cum Epopœiæ conuenire statuit, quia grande sit, firmum & stabile, ac proinde heroicis
factis aptissimum? Nónne id experientia compertum atque adeò ab ipsa Natura ostensum *X.*
affirmauit? Denique cum iambum aut trimetrum heroico poëmati minùs idoneum repu *XI.*
tauerit, quantò magis solutam orationem improbauerit oportet, quæ magis ac magis ab-
est ab hexametri granditate? Hæc pro carmine tum vniuersim, tum sigillatim in Aristotelis
schola. Nam Epopœiam ea de causa cum heroico carmine confundi passim, & promiscuè *XII.*
vsurpari, omnibus compertum est.

Par. 4. Sed agedum obsecro, veluti velum conuertentes pro soluta oratione differamus. Ac *Epopœiam soluta quoque oratione conflari posse.*
primùm dum Aristoteles diceret in dictis artibus (in Epopœia scilicet ac reliquis enume-
ratis facultatibus) imitationem fieri numero, harmonia & τῷ λόγῳ, hoc est sermone, quid
obsecro per sermonem intelligebat quàm (quod germana sermonis notio significat) ora-
tionem siue solutam, siue numeris adstrictam? certè vt sermo in solutum distinguitur &
vinctum, ita & solutam & numeris adstrictam orationem intelligere debemus. alioquin
par erat vt Aristoteles diceret eas artes imitari numero, harmonia & metro, si sermonem
Par. 10. non quemcunque, sed vinctum intelligebat. Certè infra cum de Dithyrambica loquere-
tur, quæ vincta oratione vtitur, monuit hanc metro imitari. Et hac de causa paulò post su-
Part. 6. bijciebat, Epopœiam imitari nudis sermonibus vel metris. Quibus verbis tum apertè con
firmauit, Epopœiam posse etiam soluta oratione scribi, tum indicauit non temerè a se
paulò ante λόγῳ fuisse vsurpatum, non verò μέτρῳ. Et huc etiam pertinet quòd continen-
ter addit alioquin fore, vt nihil commune nominare liceret, quo Sophronis & Xenarchi
69 mimi & Socratis sermones comprehenderentur: quod est concedendum, Epopœiam
posse tum carmine tum prosa conflari: vt vno eodémque Epopœiæ nomine omnem il-
lam imitationum varietatem complecti liceat. Atque huc etiam pertinet quod scribit,
imita-

imitationem spectandam, non carmen, vt quis poësim constituat. Huc denique quod non multò post sermonem rursus Philometriæ opponit, quod est nudis metris & vtrisque rursus imitationem fieri posse significat. Huc etiam (si placet) quòd cum doceret quibus imitaretur poëta, dum ab imaginum imitatoribus eum distingueret, dictione imitari dixit. Par. 14. vbi sanè limatiùs atque aptiùs dixisset carmine, si alioquin nullam planè Poësis formam Par. 137. existimasset metro & carmine posse carere. Quæ omnia satis indicare videntur in hac sententia fuisse Aristotelem. Quibus omnibus addi potest quod Dion Chrisostomus scribit, *Pellendi sunt* (inquit) *a Regibus Poetæ, qui ad effusos risus prouocant populum siue carmine prouocent, siue soluta oratione*. Hæc pro soluta oratione. Cui sanè interpretes, vno fermè atque altero excepto, mirificè fauent.

Explicatur res vniuersa. Sed profectò nihil est quòd Epopœiam hoc est heroicum poëma soluamus metris, præsertim si Aristotelem paulò accuratiùs in consilium adhibeamus. Grauiora enim sunt argumenta quibus id est comprobatum, quàm vt labefactari vllo modo possint. Quanquam vbi tibi concessero (dicat aliquis) argumenta illa momentum habere maximum, adhuc tibi aduersaria erunt diluenda, quæ sanè non minoris firmitatis videri solent; præsertim si Aristotelis sensum requiramus. Ergo iisdem satisfaciam: ita tamen vt paulò rem longiùs repetere liceat, idque hinc ducto initio. Narratio, quemadmodum oratio ipsa, in veram primò ac falsam distribui solet: ac falsa rursus & soluta oratione comprehendi potest & carmine. Quapropter quemadmodum Homeri Virgiliique oratio, ita Platonis Lucianíve dialogi, fictæ narrationes sunt: hi soluto, illa vincto sermone expressa. Itaque Socratem ferunt quibusdam Platonis dialogis perlectis, continuò exclamasse, Quàm multa præclarè mentitus est hic adolescens. Verè enim dialogi fictos congressus ac sermones referunt, ita vt imitatione & fabula contineantur. quod egregiè etiam expressit Cicero cum Attico, vt ei omnem adimeret admirationem, dum quædam locutus diceretur, *Nosti* (inquit) *Dialogorum morem*. & sanè tanta est Dialogorum licentia, vt non defuerint qui vel defunctos veluti ab inferis arcessere & excitare, vel eos qui ob temporum interualla congredi non potuissent, in congressum vocare, ausi sint. ita sanè dialogum quoque fictam narrationem habere, nihil est quod dubitemus. Quòd si quis geminum hoc fictæ narrationis genus vno eodémque nomine designare atque exprimere velit, is aptius nomen inueniat nullum quàm Epopœiam. Epopœia enim, etsi tum pro carmine vniuersim, tum pro Hexametro aut Heroico poëmate vsurpari soleat, propriè tamen (si tamen vim vocis spectes) fictum verbum seu fictam narrationem significat. Cum igitur animaduerteret Aristoteles esse qui non carmine solùm vt Homerus, verùm etiam vna soluta oratione, vt Plato, imitarentur, bipartitam hanc imitationis formam vno eodémque Epopœiæ nomine sibi comprehendendam & exprimendam existimauit. Et hac de causa, quemadmodum Par. 4. monere cœperat propositas facultates rhythmo, harmonia & sermone imitari; vbi sermonem dixerat non carmen, vt solutam vinctámque comprehenderet imitationem; ita hoc Par. 6. in loco docens quæ sit ea facultas, quæ sermone imitetur, Epopœiam profert, quæ quancunque fictam narrationem significat, siue metro conflletur, siue oratione soluta. & idcirco statim rem illustrat exemplo, ad Epopœiam tam mimos, qui carmine scripti essent, quàm Socratis sermones, qui prosa constarent, reuocans ad Epopœiam. Et eâdem de causa non multò post sermonem rursus ψιλομετρίᾳ hoc est nudis metris opposuit, tam solu-

Dubitatur. tam orationem quàm numeris adstrictam, imitationi adiungens. Quanquam illud obijciat quispiam, quòd huiusmodi sententiam prosternere videatur funditus. Etenim eo nomine & significatione debet Epopœia distingui a cæteris imitatricibus facultatibus, qua cum iisdem in imitatione coniuncta fuit. Sed Epopœia, cum in imitatione iungeretur cum Tragœdia & reliquis facultatibus illis, pro heroico poëmate vsurpabatur, quod, te fatente, hexametro constat versu, non verò soluto sermone. Igitur hoc etiam in loco pro heroico poëmate vsurpatur. alioquin Aristotelis oratio nutaret tota, ac nos amphibologia &

Respondetur. vocis ambiguitate seu æquiuocatione, vt cum Peripateticis loquar, inuolueret. Acutè. Sed quid si quis pugnet ab initio quoque Epopœiam pro ficta narratione, non pro heroico poëmate sigillatim fuisse vsurpatam? certè si id fecisset, artificio non caruisset: Nam primò id proposuisset, quod simplici instrumento imitatur, nimirum sermone; tum Tragœdiam & Comœdiam, quæ partim vtitur metro, partim etiam harmonia aut rhythmo; mox verò Dithyrambicam subiecisset, quæ simul & perpetuò cum rhythmo & harmonia tum metro imitatur. alioquin si has facultates sic proposuisset, vt nobilitatis rationem

haberet,

haberet, Tragœdia fuiſſet primo loco commemoranda, quam ipſe & heroico anteponebat poëmati, & primo loco eſt proſecurus. Quòd ſi obijcias fore vt Epopœia, vbi pro quacunque ficta narratione vſurpetur, partim poëmatis formam retineat (nimirum quà metro conficitur) partim abſit a poëmate, quà ſcilicet proſa conflatur, ac propterea inutiliter tam latè vſurpauerit Epopœiam, quid ſi Ariſtoteles illud etiam moliebatur, vt fictam narrationem ſoluta oratione conflatam ad poëſim reuocaret? Certè ſiue id in Platonis inuidiam fecerit (nam idcirco viſus eſt Socratis proferre dialogos, atque hos cum mimis coniungere, vt bipartitæ iſtius imitationis exemplum afferret, vnde Platonem fictorem ac Poëtam tandem efficere viſus eſt) ſiue quia exiſtimaret, imitationem vel vnam vel maximè conſtituere poëmatis naturam, non verò carmen, viſus eſt imitationi ſoluta quoque oratione factæ hanc laudem tribuere, vt poëma conſtituat. Sed de hac re vberiùs non multò poſt. Hæc enim commemorare volui eo tantùm conſilio, vt docerem, hactenus nihil prohibere, quominus Epopœiam ab initio quoque pro ficta narratione arripuerit. Quòd ſi vrgeas, Non igitur Muſicæ ſpecies ſeu formas ſibi enumerandas ac deſcribendas propoſuit dum diceret, Epopœiam & cæteras illas facultates in imitatione conuenire. Si quidem Epopœia qua parte conflatur proſa, nihil ad Muſicam pertineret. Acutiſſimè id quidem. Sed quid ſi Ariſtoteles tantulum iſtum diſſimulauit ſcrupulum quòd dialogo excepto, vix fortaſſe quicquam eſſet, quod ad Epopœiam, hoc eſt fictam narrationem, pertineret, nec tamen Muſica concluderetur? Certè reliquæ Epopœiæ partes carmine omnes, eóque mira varietate diſtincto, ac proinde Muſica, continentur omnes. Et ſanè in tam ingenti imitantium facultatum campo (ſunt enim propemodum infinitæ) nulla commodior occurrebat ratio, qua poëſis inueniret genus, quàm ſi confugeret ad Muſicam, ne longiùs vagaretur oratio. quapropter cum vna illa Epopœiæ, hoc eſt fictæ narrationis pars effugeret Muſicam, quam tamen haud ſibi prætermittendam cenſuit (vt ſcilicet in Poëſis definitione conſtituenda & natura declaranda imitationem pro carmine in generis loco reponens, præceptorem non modò refelleret, verùm etiam è Philoſophorum ordine arcens in poëtarum gregem conijceret) nihil mirarer diſſimulaſſe Epopœiam quà dialogum contineret, a Muſica tantiſper ſecerni. Denique contradicendi libido ac Platonis oppugnandi æſtus ad maiores ſyrtes quàm ad tantulam hanc ſæpè adduxit Ariſtotelem. Vt propterea vel quia ne id quidem profeſſus eſt, ſe ibi Muſicæ partes commemorare, vel quia Magiſtrum quocunque modo inſectari decreuiſſet, haud ſanè tantulo hoc diſcrimine potuerit retardari. nam id ei non rarò vſu veniſſe, idcircò in præſens docere ſuperſedeo, quòd in Timæo atque alibi rem exemplis illuſtrauerim. Sic ſanè haud cunctandum eſt affirmare hoc in loco Epopœiam pro imitatione ſeu metris ſeu ſoluto ſermone

Dubitatur rurſus. Reſpondetur.

Dubitatur adhuc.

Reſpondetur.

Epopœiam hic pro quacunque ficta narratione vſurpari, etiam ſi ab initio pro heroico poëmate ſumpta eſſet.

71 factam vſurpari. Id quod ne tum quidem iure inficias ieris, cum tibi conceſſero reuera Epopœiam ab initio non pro quacunque ficta narratione, ſed pro Heroico poëmate tantùm, quod hexametro carmine omnino continetur, fuiſſe vſurpatam. Neque verò bilinguis habendus erit Ariſtoteles, qui Epopœiam modò pro heroico carmine, modò pro ſermone in vniuersùm, hoc eſt tam ſoluto, quàm vincto vſurpet. Nam hac planè de cauſa nos admonebat, ſe geminum illud imitationis genus (nimirum ſermonis & ſoluti & metris adſtricti) ad Epopœiam redigere, quòd præter Epopœiæ nomen aliud commune nomen ſuppeteret nullum. quaſi diceret. ſat ſcio Epopœiam pro heroico carmine teri paſſim & vſurpari; quo nomine a me quoque pro more vſurpabitur. nunc tamen, quoniam nec aliud commune nomen occurrit, quo Socraticos ſermones cum Sophronis & Xenarchi mimis coniugam, vt tertio illo Poëtarum inſtrumento, hoc eſt ſermone, eos omnes vti declarem, nec Epopœiæ nomen (ſi vocis ſpectemus vim, quin priſcum quoque vſum recolamus) non optimè ſignificare poſſit ſermonem ſeu narrationem quamcunque ſiue ſolutam velis ſiue numeris adſtrictam, & vno verbo narrationis ſiue ſermonis factionem, Epopœiam pro quacunque imitatione ſermone facta arripiam & occupabo. vt nimirum communi hoc nomine Poëticas imitationes concludam omnes, quæ numero & harmonia vacuæ, ſermone, ſiue ſolutus ille ſit, ſiue vinctus, vtuntur tantùm. Si enim aliquando publicam adminiſtrationem in Regnum, Ariſtocratiam & Politiam diſtribui, cum tamen ipſam publicam adminiſtrationem Politiæ item nòmine appellaſſem, ac propterea vnum idémque Politiæ nomen & generi vniuerſo, & certæ eiuſdem formæ ac parti aptaui; ac rurſus plantarum animam, ψυχὴν nomine comprehendi, quamuis refrigerari animalium ſit tantùm (aptius namque commune nomen ſuppetebat nullum) cur in

Coniugam

in præsens pari nominum egestate adductus, Epopœiam pro quacunque sermonis imitatione non vsurpabo, cum & vox & priscus vsus id commodè patiatur? Hæc est propositi loci germana vis atque sententia, hoc Aristotelis consilium dum diceret, se Epopœiæ nomine & nudos sermones, & metra complecti, quòd alioquin commune aliquid non occurreret, vnde Sophronis & Xenarchi mimos & Socratis sermones simul comprehenderet. Et de hac causa scitè omnino Madius Aristoteleæ Poëticæ interpres nobilis vnà cum indiuiduo assecla Bartholomæo Veronensi, ac deinde etiam Alexander Piccolomineus & Antonius Riccobonus nos grauissimis verbis admonuerunt Epopœiæ nomen hoc in loco sine vlla dubitatione valere sermonem seu narrationem. Quapropter Madius (vt rei specimen extet aliquod) hunc explanans locum cum (inquit) *tum soluta oratione, tum etiam metris, imitationem facere dixerit; Epopœia verò propriè dicta &, vt eius est communis apud homines vsus, heroico metro addicta sit, se nobis Aristoteles meritò nunc excusat, & rationem affert, cur imitationem oratione soluta factam, Epopœiam appellauerit. Nam si non* (inquit) *ita Epopœiæ nomine latius vtamur, nulla communis erit vox, qua factam sermone tantùm imitationem omnem significare possimus qualis erat nimirum imitatio in mimis Sophronis atque Xenarchi, ac præterea Dialogis: quorum siue quædam oratione soluta, quædam verò carmine, siue oratione soluta, omnia essent conscripta, cum in hoc tamen conuenirent, quòd sermone dumtaxat imitarentur, vnico sanè nomine vocari iure debebant. Id genus erat Epopœia, aliter ac vulgò capi soleat accepta. nam vt Græca vox indicat, tantum Epopœia significat, quantum, per verba faciens, idest verbis imitans.* Sic Madius. qui sanè, quoniam facilè erat istius ambiguitate vocis decipi, idem nobis in progressu semel, iterum ac tertiò in memoriam reuocauit: quem deinde (vt dicere cœperam) Alexander Piccolomineus & Antonius Riccobonus magna consensione secuti sunt. Nam Vtinensis interpres vsque adeò pro comperto habuit Aristotelem hoc in loco ad Epopœiam solutæ quoque orationis imitationem reuocare, vt ne illud quidem sibi disceptandum putauerit ac docendum quod deinde docuerunt alij, nimirum Epopœiam non pro heroico planè poëmate seu carmine vsurpari, sed pro quocunque orationis genere, siue prosa siue metro conficiatur. Vt mirum sit, Petrum Victorium, virum alioquin eruditissimum, locum hunc multò aliter interpretatum esse, ac nudos sermones quos Aristoteles opponit metris, pro metris item exposuisse. Nam de Mutinensi interprete qui se primum hanc sententiam excogitasse & promulgasse gloriatur, non magnopere miror, quòd sat intelligam nouandi studio mirificè delectatum esse, ac propterea hoc æstu in syrtes sæpissimè fuisse delatum. Quanquam ne videar istorum argumenta dissimulare aut contemnere, aut certè (quoniam argumenta fermè nulla obtendunt, solúmque verba quædam Aristotelis ad suam sententiam detorquent) è suis illos perfugijs etsi frigidissimis non expellere, agedum eos tantisper audiamus ac breuiter refellamus. Ergo dum primò sentiunt isti Aristotelem tria poëticæ imitationis proferre instrumenta, rhythmum, λόγον seu sermonem, & harmoniam, vidéntque λόγον seu sermonem, quoniam eius notio latè patet, posse pro oratione tum vincta tum soluta exponi, vinctum sermonem tantùm seu metrum intelligi iubent: quasi verò generale nomen temerè vsurpasset. quid est enim quòd sermonem inter poëtarum instrumenta referas Aristoteles, cum solum metrum seu vinctum sermonem intelligeres? Quanquam si vinctum sermonem intelligi voluisset Aristoteles, metrum vtique dixisset, quemadmodum paulò post Dithyrambico, quoniam non quocunque sermone vtitur, sed vincto, ac tripartita rhythmi, harmoniæ & metri varietate vtitur, non sermonem sed metrum adscripsit. vbi etiam, vt intelligas quàm significanter & propriè loquatur Aristoteles, ideo non harmoniam dixit sed concentum vt ne generale nomen acciperet, vbi priuatum occurreret. Dithyrambicus enim certa quadam harmoniæ forma vtebatur, quæ voce gignitur ac melos seu concentus dicitur. & ideo Aristoteles vt quàm maximè posset, significanter ac propriè loqueretur, rhythmum, concentum & metrum Dithyrambico attribuit, harmoniæ hoc est generis declinans nomen. quis igitur nisi temerè existimet hoc in loco λόγον siue sermonem pro metro, quod isti dictitant, vsurpari? Et idcirco cum statim ferè pergens, Epopœiam dicat τοῖς ψιλοῖς λόγοις ἢ τοῖς μέτροις, *nudis inquam sermonibus vel metris*, sine dubio per nudos sermones, quoniam eos opponit metris, solutam orationem intelligit, quemadmodum per metra vinctam orationem significat & carmen. nam qui illud ἢ μέτροις exponunt id est metris, quasi verò declaret Aristoteles quid per nudos sermones intelligat, iam Aristotelem ineptè argutum & cautum faciunt. Cum enim dicere posset, Epopœia verò vtitur tantùm metris, quid erat quòd diceret, vtitur nudis sermonibus,

72

Euertuntur iam aduersariorum perfugia.

Tex. 4.

Tex. 10.

Text. 6.

monibus, ideſt metris? neque enim erat cur primum dictum vel emendaret vel interpretaretur, cum metri nomen eſſet in promptu, quo breuiter, propriè, perſpicuè, ſignificanter quod volebat exprimeret. Denique quid erat, cur emendandi vel interpretandi onus ac neceſſitatem ſubiret, cum ea declinare (metri nanque in promptu erat nomen) & poſſet & deberet? Vt enim melius eſt culpa carere quàm culpam deprecari; ita melius erat non obſcurè & impropriè loqui, cum poſſet, quàm emendatione indigere & correctione. Adde quod vbi ſignificare voluiſſet, ſe nudos ſermones pro metris vſurpaſſe, ſaltem ſubijcere debuiſſet τουτ'ἐστὶ μέτροις hoc eſt metris: non verò ἢ, hoc eſt correctionem abſtruſiorem & in qua ἢ pro ideſt explicandum eſſet. ſi tamen hoc explicare potiùs erat quàm peruertere. ſiquidem vix ac ne vix quidem ἢ pro τουτ'ἐστὶ pro ideſt inquam, apud Græcos, etiam ſi poëtas conſulas, quorum licentia eſt maxima, deprehendas. vt mirum ſit Mutinenſem interpretem affirmare non dubitaſſe, Ariſtoteli eſſe vſitatum ac tritum, vt pro ideſt vſurparet. Qua in re vnum ſaltem aut alterum exemplum proferre debuiſſet. Certè qui multiplicem huius particulæ notionem atque vſum minutè ſcrutantur declarántque authores, nouam hanc quam iſti proferunt notionem ac ſignificationem, indicant nuſquam, tantùm abeſt vt exemplis cōfirment. Sed redeo ad Mutinenſem Interpretem, qui etſi frigidam ſe explicationem attuliſ ſe animaduerteret (idcirco enim ad extremum eam repudiare videtur) alteram non minùs alienam ac frigidam fortaſſe etiam frigidiorem (ne ſcilicet non nauiter peccaret vbi peccandum eſſet) commentus eſt: ſtatuitque nudis ſermonibus humiles verſus, metris graues, deſignari: ad quam explicationem, etſi alieniſſimam (nihil enim ad rem erat verſus ſiue humilis ſiue grauis ad id quod explanabatur, ſed oratio ſoluta aut vincta) detorquere nitebatur vnum atque alterum Ariſtotelis locum, in quibus nihil minùs quàm nudos ſermones pro humili verſu, metrum pro graui vſurpat: ſed metris poëtarum elocutionem, nudis ſermonibus ſolutam orationem quam eloquentię tribuit, intelligit ſine controuerſia. Ad extremum quod ait Ariſtoteles in imitatione τῷ λόγῳ ἢ ψιλομέτρίᾳ ſermone inquam vel nudis metris facta, poſſe reperiri meliorum deteriorúmque diſcrimen, quid erat quòd ſermonem philometriæ rurſus opponeret, niſi verè ſignificare decreuiſſet & in ſoluta oratione & in carmine diſcrimen illud poſſe reperiri? alioquin rurſus ἢ inuſitato more vſurpaſſet; ac denuò ineptè argutulus videri voluiſſet. Denique quis non videat ea de cauſa hîc ſermonis & nudi metri mentionem fieri, quod iam antea Epopœiam & nudo ſermone & metro imitari poſſe affirmauerat? alioqui rectè quidem dixiſſet meliorum deteriorúmque imitatione variari poſſe poëmatis formam: at cur adderet & in ſermone & in ψιλομέτρίᾳ poſſe contingere nihil ad rem niſi ijs variari & tum metro tum ſoluta oratione commendari poterat imitatio. Sed ne longum faciam de re hac tota ſic ſtatuo. Nihil erat quòd eximius intelligendi ac loquendi artifex Poëtarúmque magiſter aut ferreis vocibus (vt ita dixerim) ſeu plumbeis vteretur, cum argenteas, imò aureas haberet in promptu: aut eam corrigeret culpam aut deprecaretur, qua vtique pro arbitratu carere potuiſſet: nec rurſus, vbi fortè in eam vocum ambiguitatem incidiſſet, quam iſti dictitant, nudos ſermones pro metris vſurpans, eandémque ἢ μέτροις ſubijciens, emendaſſet, &, vt illi prætexunt, ad perſpicuitatem reuocaſſet, paulo poſt in eandem culpam recideret, vt affirmaret, imitationem ſermone vel nudis metris variari. ita vt tum hic tum in ſuperiore loco ſermo, quoniam opponitur metro ſolutam orationem ſignificet, præſertim dum nudus dicitur: ab initio verò vbi rhythmum harmoniam, ſermonem profert, ſermonem tam vinctum quàm ſolutum deſignaret, quòd ſubinde imitationem non metris ſolùm, ſed etiam proſa concludere (id quod fecit) ſecum ipſe decreuiſſet. Hæc habui quibus totam hanc Controuerſiam explicarem, in qua quærebatur, verène Ariſtoteles Epopœiam conceſſerit ſoluta quoque oratione conſcribi poſſe. At enim ſint iſthæc, ſed illud iam ediſſeras, num Imitatio ſoluta oratione facta Poëſis nomine dignanda ſit: id enim & præſens locus poſtulat, & paulò ante tibi deinde explicandum receperas. Ego verò totam hanc Controuerſiam & ſi quæ huic erit affinis tum demum diſceptabo, cum particulæ IX. explicationem, vnde in propoſita Controuerſia Ariſtotelis ſententia clarior ſeſe in conſpectum dabit, abſoluero. & idem dixerim ſi quis quærat, cur dicat *vſque adhuc vno aliquo metrorum genere* vſam eſſe Epopœiam; ſi tamen id omnino ſibi voluit: nam id commodiùs explicabitur vbi de Chæremonis Centauro qui ex omnibus metris permiſtus dicitur, erit agendum.

Illud potiùs eſſet hoc in loco faciendum, vt argumentis reſponderem quibus ipſe ab huius

[Margin notes: 73 (beside "firment. Sed redeo…"); *Lib. 3. Rhet. cap. 2.*; *Top. 13.*; *Vide in par. 9.*; *Argumentis proτon trariæ ſententia ab huius Controuerſiæ initio propoſitis reſpondetur.*; neceſſitatem]

Ad primū. Ad secundum. Ad tertium. Ad quartum. Ad quintum, & septem sequentia.

huius Controuersiæ exordio effeci Epopœiam, siue res per se vniuerséque spectetur, siue ad Aristotelis dicta aut fundamenta inijtáve conuertamur, carmen necessariò postulare. Qui bus sic cursim respondeo. Ac primùm fateor in Platonis & aliorum antiquorum scho- 74
la Poësim omnem ac propterea Epopœiam carmine contineri. Idem dixerim si Poëta delectationem sibi in finis proponat loco, vel certè delectatione maximè tanquam instrumento vtatur, vt suo illo sermone iuuet mortales. Si quidem carmen delectatione solutā orationem longo superat interuallo. Idem si priscorum omnium spectemus vsum: nemo enim ex Poëtis non carmine vtebatur. Difficilius est quod ex Aristotele ipso attulimus qui ex delectatione quæ ex metro proficiscitur, Poësim ortam facit; hinc enim Epopœia quoque metris conclusisse videretur. Sed huic argumento satisfaciemus in particula XVIII. & XX. vbi hæc pronunciauit Aristoteles. Quòd si rursus Epopœiam cum Tragœdia sic confert, vt dicat vtcunque Poëma præstantes actiones carmine imitari, quin etiam Epopœiam definit imitationem seu narrationem in metro positam, rursúmque Epopœiam ac Tragœdiam metri distinguit varietate, additque vitiosum esse Epopœiam alio metri genere cōflare quàm heroico, & hac de causa denuo grande illi metrum attribuit, iambum verò ac trimetrum ablegat longiùs, iam ex dictis satis supérque constat ijs in locis Epopœiam trita quadam notione hoc est pro heroico Poëmate vsurpari quòd imitatione & metro contineatur. Et eodem nomine Epopœiam sæpè cum Heroico confundit carmine. Quod tamen nullo modo prohibet quominùs Aristoteles aliquando Epopœiam pro imitatione vsurpet, quæcunque illa sit, siue soluta oratione constet siue carmine. Id enim in hac particula sexta & septima clariùs fatetur imo verò profitetur quàm vt dissimulari vllo modo possit.

PARTICVLA SEPTIMA.

Οὐδὲν γὰρ ἂν ἔχοιμεν ὀνομάσαι κοινὸν τοῦ Σώφρωνος, καὶ Ξενάρχου μίμους, καὶ τοὺς Σωκρατικοὺς λόγους. οὐδ᾽ εἴ τις διὰ τριμέτρων, ἢ ἐλεγείων ἢ τῶν ἄλλων τινῶν τοιούτων ποιοῖτο τὴν μίμησιν.

NAm quod Sophronis & Xenarchi Mimis commune dicamus, sermonibusque Socraticis, aliud prorsus habemus nihil: nec item si quis trimetris, elegis, aliisve talibus aliquibus imitationem fecerit. *Paccius.*

NOn enim rem communem possemus nominare Sophronis & Xenarchi mimos & Socratis sermones. Neque si quis per Trimetra vel Elegos, vel alia quadam talia conficeret imitationem. *Riccobonus.*

COM. VII.

DIXERAT Epopœiam hoc est fictam orationem posse & soluta oratione conscribi & carmine. Id igitur in præsens ea ratione confirmat, quia alioquin nihil haberemus, quo Sophronis & Xenarchi Mimos & Socratis sermones communiter compleceremur. & ideo eo loquendi genere vtitur *οὐδὲν γὰρ, nihil enim.* quibus verbis satis indicat, se quod dixerat confirmare. Quanquam duo dixerat: nimirum Epopœiam vti posse nudis sermonibus vel metris, tum hæc metra inter se misceri, siue vno aliquo genere contineri. vtrum igitur confirmat, dum pergit, *Non enim pro re communi possemus nominare Sophronis & Xenarchi mimos & Socratis sermones?* Primum, si me audias, vt scilicet intelligamus Epopœiam in vniuersùm hoc est fictam narrationem siue prosa siue versu constet, esse commune genus tum Sophronis tum Xenarchi mimis, qui scilicet metris conscripti erant, tum Socratis sermonibus, qui soluta oratione continebantur. Et ideo ea verba, *& his siue mistis inter se siue vno aliquo genere vtens metrorum, vt vsque ad hanc diem fecit,* tanquam in transcursu effertur & 75
interponitur, vt constaret nihil interesse siue ea metra essent varia & multigena, siue vnius eiusdémque generis quemadmodum tunc ferebat vsus. nam si obijcias paulò post in particula IX. videri Aristotelem fateri ex varijs carminibus extitisse Centaurum, iam Centaurus vel ad Epopœiam non pertinebat, sed ad aliam poëmatis formam, vel certè Rapsœdia quædam erat, quæ a poëmate distinguitur. Sed de hac re in particula IX. Addit verò Aristoteles

Aristoteles idem dicendum, nimirum Epopœiam pro communi genere statuendam, etiam si metra illa trimetria essent, aut elegi versus vel alterius rationis. quod satis indicat, mimos illos quippe comicos, Iambis & alio planè metri genere fuisse conflatos. nam hac de causa id etiam admonet Aristoteles, ne illud quidem interesse, an metra illa, quibus Epopœiam confici posse dixerat, sint non eiusmodi planè qua mimi illi constabant formæ, sed potius sint trimetra, vel elegis aut alterius rationis constent metris. Itaque integra & plana huius particulæ sententia hæc est, Epopœia verò, hoc est ficta narratio, imitari potest vel soluta oratione vel metris; ac metris siue varijs ac inter se mistis, siue eiusdem generis, quemadmodum ad hanc vsque diem vsu venit. alioquin nisi concederemus Epopœiam posse & prosa & carmine imitari, nihil haberemus commune, quo Socratis dialogos & Sophronis & Xenarchi mimos complecteremur. Atque idem dixeris, si quis mimos scripserit, aut quid huiusmodi imitatus fuerit, non Iambis aut endecasyllabis, vt mimi illi, sed trimetris vel elegis, vel alio carminis genere. Hæc mihi videri solet germana loci huius perdifficilis sententia. quòd si quis dubitet an siue Socratis sermones soluta oratione, siue mimi illi carmine conscripti essent, iam de vtrisque controuersia proferatur in medium.

Quales essent tum Sophronis ac Xenarchi mimi, tum Socratis sermones, quos hic commemorat Aristoteles. Vt autem a sermonibus Socratis incipiam, equidem minimè dubitarim Platonis Dialogos esse intelligendos Socraticorum sermonum nomine. Etenim (vt omittam tum Platonem eos dialogos Socrati potius quàm sibi acceptos referri, & ideo Socraticos potiùs quàm Platonicos appellari voluisse; eàdémque de causa Socrati primas ferè semper detulisse: tum Aristotelem plerunque Socratem nominare dum Platonis dialogos ac decreta carpit) profectò Aristoteles in lib. de Poëtis dialogos Socratis (quemadmodum extat apud Athenæum) cum Sophronis mimis coniungit, docétque vtrosque ad imitantes sermones pertinere. Hinc enim intelligere satis licet Socratis sermones pro dialogis vsurpari atque adeò dialogos & sermones confundi, simúlque ad poësim, etsi soluta oratione scripti essent, vnà cum Sophronis mimis reuocari. Huc accedit quòd fingi vix potest qui fuerint alij sermones isti: nam Socratis vitam atque adeò dicta factáque a Xenophonte atque alijs perscripta legimus: nec tamen ab eo sermones vllos literis consignatos legimus; ita vt Plato ipse in Phœdone scriptum reliquerit, Socratem ante postremum ferè vitæ diem nihil literis prodidisse. quapropter qui Socraticos sermones istos dictitant, carmen illud fuisse quod Socrates morti proximus fecit vt oraculo obtemperaret, ij sanè perfrigidum ac ruinosum sibi perfugium compararunt, neque enim verisimile est Aristotelem in libris de arte dicendi vbi Socraticorum sermonum mentionem rursus facit, ac moratos, quin de moribus etiam locutos, dixit, in carmen illud siue hymnum spectasse. Contra vero longè verisimile est vt Socraticos seu Platonicos dialogos indicaret, qui maximè τὰ ἤθη continent & de moribus verba faciunt. Denique alienum est a ratione, vt ex hymno aut perbreui carmine isto tam amplam & imitationis hoc in loco & moratæ orationis in Rhetoricis explicandæ ansam arriperet. Sed & longè dissentaneum est rursus vt vnicum hymnum siue breue carmen sermonum nomine appellauerit. Adde quòd cum sermones Mathematici, quos in Rhetoricis moratos fuisse negat, sine dubio soluta oratione constarent, sermones Socratici quos è contrario moratos facit, soluta oratione constarent, necesse est. alioquin frigidè omnino & insulsè solutos Mathematicorum sermones cum hymno illo aut carmine comparasset. Quid multa? si Socratici sermones non prosa sed carmine scripti erant, sanè Aristoteles quemadmodum temerè hymnum istum aut carmen sermones appellaret, ita ineptè atque adeò falsò diceret nihil Xenarchi ac Sophronis mimis cum Socraticis sermonibus commune reperiri: quandoquidem metrum seu carmen fuisset in promptu, vbi Socratici sermonis carmen istud designarent.

CONTROVERSIA XVI.

Quales essent tum Sophronis ac Xenarchi mimi tum Socratis sermones, quos hic commemorat Aristoteles.

De Socraticis sermonibus.

Vid. Epist.

76

De Sophronis & Xenarchi Mimis.

Nam Sophronis ac Xenarchi mimos (atque ita ad hos, quoniam de Socraticis sermonibus constare satis potest, mea dilabetur oratio) metris fuisse conflatos non est quòd magnopere dubitemus. Quamuis enim Vtinensis ac deinde interpretes cæteri propè omnes crediderint soluta oratione fuisse conscriptos, idque Suidam, vt ipsi quidem testantur, secuti, tamen nec de Xenarcho id vsquam pronunciauit Suidas; quin carmine mimos scripsisse (de qua re paulo post) significauit; nec, quod pertinet ad Sophronem, prohibet fortasse Suidas quominus metra huius quoque mimis tribuamus: nec si prohiberet, optimos authores non haberemus, qui carminibus scriptos fuisse testentur. Itaque Demetrius Falereus permulta Sophronis refert ex mimis carmina: multa etiam Athe-

næus;qui item plurimos profert versus ex Xenarchi Mimis. Quid plura? Aristoteles ipse in libris de Poëtis (id quod Athenæus scriptum reliquit) testatus est, Sophronis Mimos metris fuisse conscriptos, ita cum idem de Xenarchi indicet Mimis, quod de Sophronis, vtique ex Aristotele ipso carmini fuerint illigati. Nec verò, quod attinet ad Xenarchum, non idem testatur Suidas. Siquidem facit eum Comicum, eiusdémque Comœdias de nomine profert, inter quas peniatlum recenset, ex quo tamen Athenæus carmina profert; ita vt Suida quoque teste illius Mimi constarent metris: præsertim verò cum idem Suidas Soradem Cretensem fecerit Iambographum, quem tamen in eodem ordine collocat cum Xenarcho. Denique idem Suidas in Athenæo hæret quem testem profert; ita vt cum Athenæus nobis faueat, Suidas quoque, velit nolit, assentiri nobis cogatur: ac propterea mirum sit tam facilè omnes propè interpretes in contrariam sententiam descendisse.

Lib. 14. 7.

Lib. 15.

+

PARTICVLA OCTAVA.

Πλὴν οἱ ἄνθρωποίγε συνάπτοντες τῷ μέτρῳ τὸ ποιεῖν, τοὺς μὲν ἐλεγειοποιοὺς, τοὺς δὲ ἐποποιοὺς ὀνομάζουσιν, οὐχ ὡς τοὺς κατὰ μίμησιν ποιητὰς, ἀλλὰ κοινῇ κατὰ μέτρον προσαγορεύοντες. καὶ γὰρ ἂν ἰατρικὸν, ἢ μουσικόν τι διὰ τῶν μέτρων ἐκφέρουσιν, ὅτω καλεῖν εἰώθασιν.

Paccius.

QVanquam homines ipsi metro fingere adiungentes, elegorum fictores hos, hexametrorum illos nominant, non quidem secundum imitationem, sed communiter secundum metrum poëtas ipsos appellantes. Etenim si quid medicum, harmonicumve numeris efferunt, hac sanè ratione appellare consueuerunt.

Riccobon.

NIsi quòd homines coniungentes cum metro ipsum fingere, alios quidem elegorum fictores, alios verò Epicorum fictores nominant: non secundum imitationem, sed communiter secundum metrum appellantes poëtas. Etenim si medicinæ aut Musicæ aliquid per metra proferunt, sic appellare consueuerunt.

COM. VIII.

D Epopœiam seu fictam narrationem reuocauerat imitationem tam solutæ orationis quàm metri: quod dum faceret, ostenderat, se tanti imitationem facere, vt quamuis soluto peragеretur sermone, ad poësim proximè accedere, quin (si Deo placet) germanam poësim gignere posset. Sed quia videbat
77 de imitatione solutæ orationis communem aliorum sensum esse longè diuersum, ita vt tum ex carmine poëmata æstimarent, tum pro varietate carminum variari arbitrarentur, iam totam hanc rem (neque enim dissimulari aut debuit aut potuit) exponit & commemorat: vt eandem continenter etiam refellat. ait igitur homines (vbi vulgarem indicat se referre sententiam) coniungentes in suis poëtarum appellationibus & distinctionibus cum metro siue metrorum forma, τὸ ποιεῖν, hos quidem ἐλεγειοποιούς, hos verò ἐποποιούς, hoc est illos quidem elegos poëtas seu fictores (deperit hoc in loco interpreti Aristoteleæ sententiæ vis ac lepos, cum non vna voce Aristoteleam reddere liceat) hos verò epicos poëtas seu fictores appellare consueuisse: ita vt poëtas non ab imitatione atque eius ratione & varietate, sed communiter a metris appellent ac varient. id quod tunc etiam faciunt, cum aliquid medicinæ proprium (vt Nicandro verbi gratia & Sereno vsu venit) aut musicæ metris proferunt. quibus verbis tacitè indicat, eos in liberos in suis his appellationibus fuisse, vt ne si quidem Medicinæ aut Musicæ præcepta carminibus illigarent aliqui, hos appellare poëtas dubitarent.

PARTICVLA NONA:

Οὐδὲν δὲ κοινόν ἐστιν Ὁμήρῳ καὶ Ἐμπεδοκλεῖ, πλὴν τὸ μέτρον. διὸ τὸν μὲν, ποιητὴν δίκαιον καλεῖν, τὸν δὲ, φυσιολόγον μᾶλλον, ἢ ποιητήν. ὁμοίως δὲ κἂν εἴτις ἅπαντα τὰ μέτρα μιγνύων, ὁ ποιοῖτο τὴν μίμησιν, καθάπερ Χαιρήμων ἐποίησεν ἱπποκένταυρον, μικτὴν ῥαψῳδίαν ἐξ ἁπάντων τῶν μέτρων, οὐκ ἤδη καὶ ποιητὴν προσαγορευτέον. περὶ μὲν οὖν τούτων διορίσθω τοῦτον τὸν τρόπον.

HOmero quoque atque Empedocli nihil planè præter metrum commune est. quamobrem legitimus quidem ille poëta, hic Physicus potiùs quàm poëta meritò vocandus est. Similiter quoque si quis metra permiscens vniuersa, imitationem tamen minimè fecerit, vt ipse Chæmeron, qui Hippocentaurum omnifariam numerorum mixtum centonem edidit, non iam poëta appellandus. De his igitur hunc in modum determinatum sit. *Taccius.*

NIhil autem commune est Homero & Empedocli præter metrum. quare illum quidem poëtam iustum est appellare: hunc verò physiologum magis quam poëtam. similiter verò etiamsi quis omnia metra miscens non faciat imitationem, quemadmodum Charemon fecit Centaurum mixtam rapsœdiam ex omnibus metris, iam poëta non est appellandus. Atque hæc quidem hunc in modum explicata sint. *Riccobonus.*

COM. IX. REFELLIT eos qui ex carmine poëma ac varias illius formas dijudicarent & æstimarent, docétque ex imitatione potiùs fuisse dijudicandum & æstimandum quàm ex carmine. quod vt efficiat, monet priùs ac tanquàm perspicuum sumit Homero cum Empedocle nihil aliud esse commune præter metrum quod sanè ait quia Homerus tum humanas actiones caneret, cuiusmodi fuerant Achillis ira & Vlyssis errores, tum sese interim

78 immutaret, ita vt aliud quidpiam fieret. quæ omnia in perfecta imitatione requir. Empedocles contra non quidem humanas actiones, sed rerum naturam caneret, nec voce alienam personam representaret vnquam, séque immutaret, sed historici aut philosophi more exponeret: ac proinde fieret vt imitatione & fabula (fabulam appello humanæ actionis constitutionem) esset vacuus: Homerus contra imitatione & fabula vteretur. Ita sanè solum carmen duntaxat illis erat commune. Atque ex his concludit Aristoteles Homerum, quippe imitatorem, iurè ac meritò censeri poëtam: Empedoclem contra, quippe imitationis vacuum, physiologum magis quàm poëtam appellandum esse. Id quod ne tum quidem (subdit) affirmare cunctandum est, cum aliquis omnia misceat metra, nec tamen imitationem arripiat, quemadmodum Chæremon, qui dum in suo Centauro mistum rapsœdiam ex omnibus composuit metris, iam poëta vocandus non est. Hæc Aristoteles vt eos refellat, qui carmine poëma constitui & æstimari vellent. Vbi sanè tria sunt obseruanda diligenter. Primum est videri Aristotelem pro arbitratu sumere imitatione æstimandum poëma. Nam dixit ille quidem Epopœiam & cęteras illas formas esse imitatrices: docuit etiam (si tamen satis docuit) easdem imitationis varietate inter se distingui: sed reuera poësim non posse imitatione carere, & omnes illius formas, quæcunque illæ sint, imitari, non satis docuit: præsertim verò quia nec quid imitatio sit exposuit: quod tamen faciendum erat, vt de re constare posset, quæ alioquin in obscuritate versatur. nec Platoni atque ijs respondit, qui poësim in narrantem & imitantem primò distinguerent: ac proinde censerent poësim imitatione quoque vacuam reperiri. quid multa? eò redigitur Aristoteles in particula xv. vt scribat eum quoque imitari, qui nullo immutatur modo, sed idem planè apparet semper. quod tam falsum quam quod falsissimum videri potest. alioquin historicus & Philosophus imitator esset perpetuus. & ideo Plato eum tantùm imitari ait, qui aut voce aut persona alterum representat. quod ne ipse quidem Aristoteles non tandem aliquando confessus est, cum in capite de Epopœia fateatur Homerum dum ipse planè loquitur, reuera non imitari. Quare fateor quidem Empedoclem videri posse ab imitatione abesse, quia non modò non se immutat, sed humanas actiones, in quibus poëtica imitatio versatur, in materiæ loco non habet; sed nil interim prohibet quò minùs item vi- *Tria esse obseruanda.* *I.* *Pa.131*

deri possit Aristoteles pro arbitratu statuisse imitationem esse poëmati necessariam. Hoc
II. primum, de quo tamen aliàs & egimus & acturi sumus copiosiùs. Alterum est, callidè progredi ac tanquam serpere Aristotelem. priùs enim (credo quòd animaduerteret quantopere & quam facilè a receptissima sententia recederet) non audet affirmare carmen non ad poësim pertinere, cum dicat Empedoclem physiologum magis quàm poëtam appellandum. nam ea vox *magis* satis indicat carmen adhuc aliquid ad poësis vim ac naturam conferre; & tamen statim Chæremonem planè vetat poëtam appellari, idque tametsi omnem metrorum varietatem miscuisset. Qua in re quid tu Aristoteles Empedoclem, etsi ab imitatione remotissimum, non planè spoliare audes poëtæ nomine, sed ais esse magis physiologum quàm poëtam, & tamen Chæremonem qui ad imitationem facilè accedit propius, quin (si quibusdam credimus) Comicus fuit, poëtam appellãdum omnino inficiaris? Certè quemadmodum in 1. Rhetoricorum Aristoteles sic reijcit anticipatam Oratoris probitatem vt dicat parum ad Oratorem spectare aut ad rem esse, si cum moratæ orationis probitate conferatur, & tamen post paulo eandem planè reijcit, quasi vna probitas dicendo expressa valeat in oratione: anticipataque quæque veluti domo afferatur, penitus spernenda sit: ita in præsentia imitationem magis quam carmen æstimat in poësi: mox verò vnam imitationem poëmatis naturæ constituendæ adhibet, carmen non necessarium dijudicat. Cap. 1.
III. Tertium ac postremum illud sit, dubitari magnopere posse, quomodo Chæremonis Centaurus ex omni carminum varietate constaret, cum paulò ante dixerit ad eum vsque diem metricam Epopœiam vnico tantùm metrorum genere fuisse vsam. An igitur sic loquitur, quia Centaurus iste ad Comicum poëma pertineat non ad Epopœiam, cui solum vnigenum versum atque vnum idémque metri genus concessum fuit adhuc tantum protulit? minimè verò nam si Comicus erat Centaurus, ergo imitatione carere non poterat: & tamen interim ob imitationis varietatem (quanquam non omnes libri ita legunt) negat esse poëma. An igitur id vetat quòd rapsœdia propriè non esset poëma? At hoc pacto non magnopere ad rem loqueretur; cum de poëta & poëmate verba faceret. vt omittam eiusmodi rapsœdiam non ad eos spectare qui aliena poëmata canerent, vnde poëmata non tam conflabant quàm canebant; sed ad germanum poëma quod hinc inde collecto carmine conflatum erat, (& ideo fortasse Centaurus dictum est, quòd Centauri instar ex varijs quasi membris fuisset coagmentatum) & vera imitatione eáque dramatica cõtinebatur. An igitur ea verba μέχρι τοῦ νῦν *vsque adhuc*, referri debent ad vtrunque membrum; quasi diceret ad illum vsque diem metricos imitatores vel mistis metris vel vnico metri genere vsos esse? at id ineptè diceretur, cum enim metris aliter variari poëma non potuisset, vbi metrum conflandum esset; nihil erat cur diceret *ad hunc vsque diem*. Vt propterea ineptus sit interpres qui vertit, *metrorum quidem hactenus siue mistis, siue generis eiusdem*: mirandúmque omnino interpretes non vidisse aut certè dissimulasse dubitationem. Mihi tamen quid statuam non occurrit: nisi dicamus ea verba, qualis extitit vsque adhuc, referri ad Epopœiam, & significare Epopœiam ad illum vsque diem vel soluta oratione vel metris, hisque vel mistis vel vnius generis, fuisse conflatam; non verò eò prouectam, vt ex soluta oratione & metris fuerit concinnata & variata: & ideo dicere potuit vsque adhuc Epopœiam talem fuisse. quam sanè sententiam etsi nõ admittit Paccij interpretatio, admittit tamen, quin postulare videtur, græca litera, quæ significat Epopœiam vsque adhuc vel solis sermonibus, vel metris, atque his siue vnigenis siue multigenis vsam esse. quo fit vt cum variari adhuc posset & concinnari tum nudis
Additur IV. sermonibus tum metris, non temerè (vt dicere cœperam) addat ac moneat vsque adhuc tamen, nisi aut metris vel vnigenis vel multigenis, vel sermone metris soluto non fuisse conflatam. Hoc postremum. quibus (vt ad Centaurum redeam) quartum addi potest: nimirum dictu absurdum videri Chæremonis Centaurum qui dramaticus fuisse fertur, imitatione caruisse. nam carmine multigenum fuisse ait, sed tamen imitationis expertem; quo nomine videtur illum ex poëmatum albo reijcere. Et quidem si illud significare instituisset Aristoteles carmẽ, ne si quid sit multigenũ & variũ, quale planè erat in Chæremonis Centauro, posse poëmatis nomine appellari, vbi desit illi imitatio; optimè posset adhuc Chæremon haberi imitator; siquidem Aristot. de eo loqueretur qui in Chæremone carminis varietatem sequeretur; non verò imitationem. sed tamen paulò aliter oratio videretur fuisse pertexenda: nimirũ ὁμοίως δὲ, κἂν εἴτις ἅπαντα τὰ μέτρα μιγνύων, καθάπερ Χαιρήμων ἐποίησεν ἱπποκένταυρον, μικτὴν ῥαψῳδίαν ἐξ ἁπάντων τῶν μέτρων, οὐ μέντοι ποιοῖτο τὴν μίμησιν,

οὐκ

οὐκ ἤδη καὶ ποιητὴν προσαγορευτέον, hoc eſt, *ſimiliter autem ſi quis omnia permiſcens metra, quemadmodum Chæremon fecit, qui hippocentaurum ex omnibus concinnauit metris; & tamen imitationem non faceret, nondum appellandus eſſet poëta*. Sed quoniam mira eſt codicum varietas hoc in loco (id quod ex Victorio maximè & Mutinenſi perdiſcas) illud teneamus Ariſtotelem omnino negare poëſim etiam ſi rapſœdia ac multigeno carmine conſtet, poëmatis mereri nomen vbi careat imitatione. Tametſi ea verba *οὐκ ἤδη καὶ ποιητὴν προσαγορευτέον haud dum poëta eſt appellandus*, callidè fortaſſe pronunciantur, quòd vix ac ne vix quidem audeat
80 apertis verbis multigenum iſtud carmẽ, quòd imitatione careat, planè ab poëmatis campo repellere, quaſi verò in tertijs ſaltem relinquendum vtcunque fuerit. Sed quoniam concludit Ariſtoteles. De his igitur hunc in modum ſit definitum, iámque ſuam de poëmate ſeu carmine imitationis experte interpoſuit ſententiam, iam & quid decreuerit de Epopœia ſolutæ orationis, & quid de hac re tota ſentiendum ſit, videamus.

CONTROVERSIA XVIII. Num imitatio ſoluta oratione, vt dialogo, facta poëſis nomen mereatur.

Itaque ea Controuerſia ponatur. Num imitatio ſoluta oratione ſeu dialogo aut alio, ſi quod eſt huiuſmodi, orationis genere facta, poëſis nomine cenſenda ſit. Tum fortaſſe de carmine, vtrum citra imitationem poëma conſtituat, ſigillatim differemus. Ergo ſi in Platonis ſchola verſaremur, ſine dubio ſtatuendum eſſet, carmen eſſe Poëtæ neceſſarium, ac proinde dialogi & in vniuerſùm imitatio ſolutæ orationis, poëmatis nomine cenſenda non eſſet. Nam cum in III. de Republica ea verba proferat Socrates, *Dicam ſine carmine cum non ſim poëticus*, ſatis intelligitur, carmen ex Platone eſſe poëtæ neceſſarium, alioquin temerè illa protuliſſet verba. atque idem cum ex alijs locis, tum ex Phædone intelligitur, vbi carmen poëtæ proprium facit. vt omittam poëſim ſub Muſica reuocaſſe, quod niſi de carmine intelligi nequit. quin hæc conſtans fuiſſe videtur antiquorum ſententia ante Ariſtotelem: ſiquidem verendum eſt quidem ne ij quocunque carmine etiam citra imitationem poëma conflari arbitrarentur: at poëma ſine carmine, nullo modo. Vt minimè mirum ſit, Ariſtotelem tum confiteri omnino hunc fuiſſe priſcorum de poëmate & carmine ſenſum, tum apertè etiam ſignificaſſe ita illis hanc ſententiam fuiſſe perſuaſam, vt ſi quid vel ex muſica, vel ex medicina carminibus illigarent, poëtæ ſibi arrogarent nomen. Itaque ſciſcitari liceret adhuc num carmen ſine fabula aut imitatione ſaltem apud Platonem totam poëmatis conflaret vim, ita vt ſolum carmen (quod priſcis adſcribit Ariſtoteles) poſſet citra imitationem & fabulam poëma conſtituere. de qua re vbi dabitur locus. ſed an carmen ex Platone ſit poëtæ neceſſarium, dubitare non licet. Sed quoniam in præſens in Peripatetica verſamur ſchola (*Par. 8. & 9.*) quid Ariſtoteli placuerit videamus. Improbauit ſine dubio Ariſtoteles hanc ſententiam, idque eo maximè nomine quòd ſtatueret imitationem eſſe poëmatis quaſi formam & fundamentum: & propterea eos reprehendit, qui id carmini acceptum referrent. ſed tamen vel quia cenſeret carmen ad hanc rem momentum habere aliquod, vel quia non facilè auderet niſi ſenſim ac veluti diſſimulanter a receptiſſima opinione diſcedere, rem obſcurauit de more. (*Par. 9.*) nam propterea Empedoclem, qui tamen ſine imitatione res phyſicas carminibus commendauerat, nec quicquam niſi metrum cum Homero commune habebat, non phyſicum appellauit præciſè, ſed phyſicum magis quàm poëtam. Et idcirco etiam monebat, (*Par. 55.*) oportere magis poëtam fabularum quàm metrorum eſſe fictorem: vbi metrum vtcunque retinere viſus eſt, atque in ſecundis vel tertijs collocare. ſed tamen ſenſim (vt dicere cœperam) metrum hac omnino ſpoliauit laude. ſiquidem in priore loco cum dixiſſet, Empedoclem eſſe magis phyſiologum quàm poëtam, continuò de his loquens, qui citra imitationem carmina miſcuiſſent, hos poëtas appellandos eſſe negauit: in poſteriore verò ſubiecit poëtam eſſe ſecundum imitationem. Itaque videtur Ariſtoteles imitationem ſolutæ orationis citra carmen ad poëſim reuocare, ac Platonis veterúmque ſententiam planè reijcere. quod ex eo etiam confirmatur, quia temerè & præter rem Epopœiam pro ficta narratione etiam ſoluta oratione conflatam vſurpaſſet ad poëmatis eiúſque formarum declarandam naturam, niſi ſolutæ orationis imitationi poëmati conflando adhibere decreuiſſet. ex quo etiam liceret inferre ſi quæ præter dialogos ſoluta oratione ſcripta ſint, quæ meram fabulam imitationémque referant. cuiuſmodi eſt Aeliodori Aethyopica, Eraſtus; Apulei aureus Aſinus, cuiuſ-
81 modi etiam apud Hiſpanos & alios ſunt Splandiani, Artus, Palmerini, Primaleones, & huius farinæ imitatrices narrationes, ex Ariſtotele eſſe germanas poëſis. quin etiam heroicum quoque poëma ſi metris ſoluatur & ſoluta oratione exaretur, velit nolit, poëma erit habendum, dum imitatio retineatur. & quanquam heroici

poëmatis nomen haud appellandum esset amplius, poëma tamen esset, cum ex imitatione dijudicandum sit. Ita sanè quod scribit in capite de Epopœia, Epopœiam metro contineri, id sanè quoniam ad heroici poëmatis præcepta aggrediebatur, de Epopœia pressa significatione, quà scilicet pro heroico poëmate vsurpatur, sine dubio est intelligendum. Verùm quid si quis non tam authoritati innitendum, quam rationem in consilium adhibendam putauerit in hac Controuersia? sanè crediderim ego rationi consentaneum videri posse, imitationi solutæ orationis medium inter veram ac fabulæ imitationisque expertem, & inter poëma quod tum fabula & imitatione tum carmine constet, locum esse tribuendum. Vt enim Natura inter plantas & animal ζωόφυτα procreauit, quæ partim animal essent, partim plantæ, útque rursus hominem inter mortales, & immortales constituit, qui tamen vtriusque esset particeps (cuius etiam ordinis, medij inquam vel ambigui, plurima notantur in Natura) ita medium locum sibi vindicaret solutæ orationis imitatio, cum propter imitationem ac proinde fabulam (Aristoteleo more loquor) poëmati, propter solutam orationem, historiæ pedestrique doctrinæ, esset affinis. ita sanè quoniam de re satis constat, equidem de nomine nihil est quòd magnopere certemus, nisi tamen quia multitudinis more loquendum est, pugnes eiusmodi imitationem poëmatis nomine dignandum non esse, quandoquidem id ante Aristotelem inauditum videri potest. Id quod tunc vel maximè statuendum esset, cum imitatio vix cuiusdam ornatus causa adhiberetur ac leuiter. Quis enim Platonis Timæum, in quo grauissimè de rerum procreatione & Natura disputatur, poëma iubeat appellari quòd ab initio personæ quædam introducantur, ac decoris cuiusdam gratia & festiuitatis disputationi conciliandæ adhibeantur? Etenim cum statim disputatio reliqua sit philosophica vniuersa, riderem eum qui poëma Timæum appellaret, atque idem dixerim de Ciceronis dialogis. nam si qui dialogi & metaphoris pleni essent, & poëticis luminibus ac pigmentis redundarent, nec tam certarum doctrinarum præceptis quàm poëticis inuentis scaterent, cuiusmodi sunt Luciani Dialogi, hos multò minùs quàm Ciceronis aut Platonis dialogos è poësi abesse iudicarem.

CONTROVERSIA XVIII. *Nam ex carmine vel lo modo gignatur poema. Explicatur res tribus dictis.*

Atque ex his iam licet alteram Controuersiam dirimere, quæ superiori affinis est illa quidem, sed tamen non nihil adhuc habet dissimilitudinis aut discriminis. Etenim ex dictis colligitur quidem imitationem solutæ orationis ex Aristotele poëma constituere posse (nam id planè erat quod paulò ante fuit & reuocatum in controuersiam & explicatū) sed tamen non planè explicatum est, num contra ex carmine imitationis vacuo poëma existere nullo modo possit: vel certè id non inde constat quia solutæ orationis imitatio pertineat ad poëma. Quid enim prohibet quominùs ex carmine imitationis experte existat poëma, licet contra ex imitatione carmine ac metro vacua constare possit? Ex dictis inquam iam planior res effici potest; ídque tribus effatis.

I. Primum est reuera ex Platone posse existere poëma solo carmine, carmine inquam experte imitationis & vacuo: cum enim poësim aliam imitatione concludat vt Epopœiam & Tragœdiam, aliam carere illa dicat, vt Dithyrambicam, rursus verò carmen nunquam non exigat a poëta, quis non intelligat apud Platonem ex carmine sine imitatione (id quod iam antea quoque attigeram) poëma constitui posse? Vt propterea si quando poëtam vniuersim imitationis nomine appellauit, id fecerit vel quia pleræque poësis formæ eæque nobilissimæ, imitatione constent, vel quia Lyricus etiam, etsi non necessariò, imitetur quemadmodum cæteri, non-

II. nunquam tamen imitetur, & verò pro arbitratu & cum laude ei liceat imitari. Alterum effatum illud sit, in contrariam sententiam ex Aristotelis decretis esse discedendum, ídq; tum quia imitationem sic facit poësis fundamentum ac veluti formam, vt ob hanc vnā solutæ orationi concedat poësis nomen: tum quia etsi cunctanter eò progrediatur, vt statuat è contrario carmen imitatione vacuum poëmatis nomine omnino esse spoliādum; id tamen statuit aliquando, cum doceat vinctam orationem, quamuis multigeno constet carmine, poëma nequaquam habendam, vbi absit imitatio. tum quia rursus Herodoti Hi-

III. storiam, vbi carminibus illigaretur, adhuc historiam appellari iubet. Postremum illud sit, ne id quidem ad extremum sic statuisse, quin contentionis veluti semina quædam disseminarit. cum enim diceret οὐκ ἔδει καὶ ποιητὴν προσαγορεύειν (loquebatur autem de eo qui multigeno carmine vteretur citra imitationem) iis qui in græca oratione exercitatas gerunt aures nescio quid insusurrasse visus est, vnde adhuc quoquo modo cogatur ambigere. illud enim ἔδει seu iam, nescio quo pacto efficere videretur, vt non tam neget poëtam nullo modo habendum, qui metrum sine imitatione vsurpet, quàm non iure optimo poëtam

poëtam haberi. quasi verò in eandem sententiam recideret, quam paulò ante, cum de Empedocle loqueretur, expresserat, physicum scilicet magis quàm poëtam habendum, qui imitatione relicta, res naturales carmine complecteretur. quam sanè hæsitantiam tum deinde rursus præ se tulit, cum poëtam ex fabula potius quàm ex carmine diceret æstimandum, tum maximè quia Empedoclem sæpè poëtæ nomine appellat, quinetiam (si Laërtio credimus) poëticæ virtutis laude in multis celebrat. Hoc tertium. cui quartum per me addas licet, vnde ex dictis colligas, poësim (qualis qualis sit Aristotelis sententia) quibusdam veluti gradibus ad summum ascendere; ita vt in primis illud consistat poëma, quod tum metro constat tum imitatione & fabula, tum poëticis sententijs atque luminib. omnibus: in secundis aut tertijs ea sint collocanda, quæ plus minus ad summum accedunt, aut inde recedunt. Quæ sanè in re fieri potest, vt interdum aliquis sine carmine a poëtę laude minùs absit, quàm qui carmine vtitur, cùm scilicet alioquin & fabula & poëtica dictione cæterisque poëtarum ornamentis egregiè instructus sit: sæpè etiam maximè omnium absit, cum videlicet imitatione excepta, cætera philosophiam planè redolent aut oratoriam virtutem. Nam si quis obijciat poëmatis naturam specierum, seu numerorum instar veluti in puncto sitam esse, ita vt indiuidua sit potiùs quàm plus minus poësis habenda sit & reputanda; nos quidem iam antea docere cœpimus multa reperiri, quæ siue latè pateant ac minùs magisque perfecta sint, siue in medijs atque inter extrema cōsistant. quapropter etsi non inficior de quibusdam rebus meritò illud efferri, tanquam in puncto esse posita (si aliquid hominem esse vel affirmamus vel negamus, sic non hunc magis quàm illum hominem esse dicimus) tamen multa sunt, quæ secus habent, atque ea maximè quæ ex multis conflantur, idque siue naturalia sint, siue (quod est magis obuium) artificiosa. Itaque sicut beata vita, ex varijs bonorum generibus sic constat ex Aristotele, vt quamuis vnum verbi gratia aut alterum absit ea non depereat (vt si quis operetur secundùm virtutem præstantissimam, licet interim diuitijs non planè abundet, aut prole) ita quidem poëma esse potest, quamuis non ijs omnibus, quibus perfici solet, instructum esset. Sic sanè quemadmodum beata vita, ita poëma, plus minúsve esset perfectum, & in secundis interdum tertijsque consisteret. Quòd si quis hoc planè in loco, in quo Aristoteles non parùm carminis detrahit dignitati, Plato contra illi plurimum tribuit, disputari cupiat, vtra retinenda sit sententia, ac num fortasse sentiendum sit, carmen si non poëmatis constituat naturam, vt Plato significat, saltem Aristotelis pace ab Poëmate nullo modo esse dissociandum (vt enim risus non constituit ille quidem hominem, sed tamen ab homine dissociari nequit, ita fortasse carmen etsi non constitueret Poëma, a poëmate tamen quippe illius suauitas & quasi risus nullo modo diuellendum videretur) equidem id hoc tempore disputare nec velim, nec necessarium existimo. Tantùm dicam nobis magnopere probari citra dramaticum poëma, nullum nisi temerè a metris dissociari: contrà verò dramaticum longè commodius peragi, si metrorum vinculis liberetur. Cum enim verisimili magnopere studendum sit in poëmate, decorúmque in primis tuendum & conseruandum, equidem non satis video, quo pacto ijs, quos inducimus metris perpetuò loquentes aut decorum tueamur aut verisimili studeamus. Siquidem Reges, aulicos, matronas, senes, seruos, adolescentes videmus quidem soluta oratione loqui, & quicquid dicendo agunt pedestri sermone peragere, carmine nullo modo. Ac profectò quis verisimile illud iudicet, vt ganeo aut seruus fingatur interdum vel ebrius vel stultus, & tamen integras horas elaboratis versibus subitò & ex tempore colloquatur? num fortasse ganeoni impurissimo & vinolento aut ebrio seruo & stolido id concedendum est, quod ne sobrius quidem poëta & industrius efficere valeat? Quapropter in eo poëmate, in quo poëtæ studium & cura non dissimulatur, quin admiratio in primis excitanda proponitur, vt in Epico maximè, aut elegantiæ & vetustatis laus captatur, vt in Lyrico, & in vniuersùm in eo poëmate, quod scriptis aut cantu contentum est, carmen, idque operosum & elaboratum, non admiserim solùm, sed necessarium iudicauerim (debet enim hoc poëmatis genus a vulgari sermone pedestrique stylo abesse longiùs) at in dramatico quod videri debet ex tempore ac tumultuaria ratione peragi, nullo modo. De qua tamen re quoniam integrum libellum conscripsimus, quem etiam in publicum edidimus, longius mihi faciendum non arbitror.

3. Rhet. & in Poetic. rursus.

Ex Laertio in Emped.

Additur. IV.

Dubitatur.

Respondetur.

Paucis res tota; Num scilicet metris soluendum sit poema explicatur.

83

PAR-

PARTICVLA DECIMA.

Εἰσὶ δέ τινες, αἳ πᾶσαι χρῶνται τοῖς εἰρημένοις. λέγω δὲ οἷον ῥυθμῷ, καὶ μέλει, καὶ μέτρῳ, ὥσπερ ἥτε τῶν διθυραμβικῶν ποίησις, καὶ ἡ τῶν νόμων, καὶ ἡ τραγῳδία, καὶ ἡ κωμῳδία. διαφέρουσι δὲ, ὅτι αἱ μὲν ἅμα πᾶσιν, αἱ δὲ κατὰ μέρος. ταύτας μὲν οὖν λέγω τὰς διαφορὰς τῶν τεχνῶν, ἐν οἷς ποιοῦνται τὴν μίμησιν.

Paccius. SVnt verò, quæ his omnibus promiſcuè vtantur, numero dico, harmonia, metro; vt Dithyramborum, Mimorumve Poeſis, Tragœdia inſuper atque Comœdia: quæ tamen hoc differunt; quòd illæ quidem ſimul omnibus: hæ verò particulatim vtuntur.

Riccobonus. *SVnt autem aliqua, quæ omnibus vtuntur ijs, quæ dicta ſunt, nempe numero, & concentu & metro, ſicut Dithyrambicorum poëſis & Nomorum. Præterea Tragœdia & Comœdia. Differunt verò, quòd illæ quidem ſimul omnibus: hæ verò ſecundum partem. Atque has quidem dico differentias artium, in quibus faciunt imitationem.*

OEPERAT imitatrices quas recenſuerat formas ipſius imitationis inſtrumentis diſtinguere: ita vt Auleticam priùs & Cithariſticam continentérq; Saltatoriam, illas rhythmo & harmonia, hanc verò ſolo rhythmo, diſſociauerit a cæteris, idque breuiſſimè. Mox verò Epopœiam diſtinxit, idque ſermone & metro: quod dum faceret, alia quædam in tranſcurſu docere libuit, ac præſertim imitationem poëmatis conſtituendi initium ac fundamentum ſeu mauis formam eſſe habendam. nunc igitur ad inſtitutum rediens (& ideo quæ de Epopœia diſputauerat; illis perorabat verbis. *Atque hæc quidem hoc modo ſint explicata*) diſtinguit Dithyrambicum poëma, idque eo nomine quòd numero, concentu & metro vtatur. At qui obſecro imitatione vtitur Dithyrambus, quem Plato in eorum poëmatum profert exemplo, quæ carent imitatione? & ſanè, tametſi Dithyrambicum carmẽ ſeu poëma rhythmum adſciſcit & concentum, tamen non ſatis conſtat, quo pacto in eo ſeſe immutet poëta, aut etiam alios agentes inducat: vnde oritur poëtica imitatio. Denique dum carminibus illis Bacchum aut alium quempiam laudabant, non fortaſſe perſonam exprimebant & referebant. Nam ſi ea de cauſa imitatrix appellatur iſta poëſis, quòd ſaltem citra immutationem aut alterius perſonæ, quam voce aut figura exprimeret, repræſentationem, exponeret facta, jam in eas recidimus anguſtias, in quas paulò ante nos coniecerat Ariſtoteles. Neque enim is qui exponit tantùm, verè imitatur, Ariſtotele ipſo, velit nolit, tandem aſſentiente ac docente. Sed de hac re vberiùs infra in particula xv. Nunc tantùm dicam, reuera Bacchi ſacerdotes aut alios ſic tripartitam iſtam inſtrumentorum varietatem adhibuiſſe illius factis repræſentandis, vt eius quoque perſonam exprimerent ac repræſentarent, ita vt appoſitè Ariſtoteles Dithyrambicam inter imitatrices facultates recenſeat: ſcitè etiam inſtrumentis illis ab alijs poëſis formis imitatricibúſque facultatibus diſtinguat. Tametſi quoniam Lyrici etiam deinde Odis Bacchi atque huiuſmodi aliorum cecinerunt facta & laudes, atque abiecto rhythmo & harmonia, ſolo carmine vtebantur, quemadmodum apud Pindarum animaduerſum eſt, hinc ſanè Dithyrambus imitationis expers videri potuit, quemadmodum cenſetur a Platone. Dicitur autem non ſermone ſed metro, ac rurſus non harmonia, ſed melo ſeu concentu imitari, quia quemadmodum non quolibet ſermone, ſed metro, ita non qualibet harmonia, ſed vocali, vtebantur Dithyrambici: quæ commodiùs per melos exprimitur quàm per harmoniam, quæ non voce ſolùm, verùm etiam tibijs aut fidibus gigni & exprimi poteſt. Sed iam quo pacto cæteras diſtinguat formas, videamus. Cum enim dixiſſet *ſunt autem aliqua quæ omnibus vtuntur ijs, quæ dicta ſunt, nimirum numero, concentu & metro*, id non de Dithyrambica ſolùm intelligi voluit, quam tamen in exempli attulit loco dicens, *quemadmodum Dithyrambicorum poëſis*, verùm etiam de alijs, etſi non eodem de omnibus. & ideo pergebat, *& nomorum, præterea Tragœdia & Comœdia*. Id tamen non ſine diſcrimine. Nam Nomi perinde ac Dithyrã-

COM. X.

84

bici

bici tribus illis vnuntur simul. Tragœdia verò & Comœdia distinctè ac secundum partẽ. Quo in loco requirendum esset, num nomorum omnino sit legendum, & si hoc modo legendum sit, qui sint ij nomi, & quomodo tripartita ista instrumentorum varietate vtantur. sed rem ita commodè explicarunt interpretes atque in primis Madius, vt non necesse sit actum agere. cum præsertim Aristoteles ipse nõ obscurè doceat consueuisse priscos illos legislatores carminibus illigare suas leges. atque ita factum vt vulgus eas caneret, ne effluerent memoria. atque hinc factum vt leges cantilenæ appellarentur. Sed & illud de nomis quæri possit, cur non eos ab initio commemorauerit, si enim poëmatis locum iure obtinent, quemadmodum significat hoc in loco, mirum sanè videri potest non perinde ac Dithyrambos ab initio relatos fuisse inter poësis formas. Sed de re hac opportunius alibi. Nunc enim illud tantum erat huius loci proprium vt doceretur huiusmodi poëma tripartita illa instrumentorum varietate instructum fuisse. Id quod de Tragœdia quoque & Comœdia satis constat, cum actores siue histriones solo metro vterentur vt iambo: chorus autem in ingressu & metro vteretur & rhythmo & harmonia. sic enim in scenam prodibat chorus, vt venusta quadam gesticulatione & corporis motu ad suas sedes progrederetur: in quibus deinde consistens, solo metro & harmonia vtebatur. quæ chori pars hac eâdem de causa stasimon vocabatur. & ideo ait Aristoteles Tragœdiam & Comœdiam rhythmo, concentu, & metro vsas esse secũdum partem. Ita sanè primam imitationis rationẽ est prosecutus: in qua (si quis rectè æstimet) nec Auleticam a Citharistica autè contrario distinxit adhuc, sed tantùm has a cæteris imitatricibus formis: nec rursus Co-

Probl. 18. sc. 19

85 mœdiam a Tragœdia, aut Tragœdiam vicissim a Comœdia. siquidem in instrumentorum vsu coniunguntur. quin ne Tragœdiam quidem aut Comœdiam omnino distinxit a Dithyrambica, cum chorus interdum iisdem quibus Dithyrambica instrumentis vtatur. itaque iam postulat ratio, vt ad secundam & tertiam imitationis rationem deueniat, quibus perfectè distinguat illas. Ob id igitur concludit Aristoteles has quidem esse differentias artium (vbi artes dixit non poësis formas, quemadmodum etiam in particula IV. vt communi nomine complecteretur Auleticam quoque & Citharisticam, quæ reuera non videntur tanquam poësis formæ proferri) in quibus faciunt imitationem, quod est res genere diuersas quibus imitantur istæ formæ, iam explicatas esse. Et ideo pergit ad alterum discrimen, quod ex materia ducebatur. Quanquam nos antequam secundũ istud discrimen attingimus, pauca quædam de propositis Poëticæ imitationis instrumentis disseremus, vt quoniam sermone, metro, rhythmo, harmonia, concentu tum hactenus vsus est propositis formis distinguendis, tum ad alia non semel vtetur in posterum, eorum tũ vis & natura tum vsus reddatur planior. Talis itaque proponitur Controuersia. Quid per rhythmum intelligat & huiusmodi instrumenta, quibus distinguit imitatrices formas: & ad has distinguendas quomodo & num rectè illis vtatur Aristoteles. Porro hac in re commodè cecidit, vt multa de sermone dicta sint & constituta, in primis verò demonstratum fuerit, sermonem quemadmodum in solutum & vinctum distribui solet; ita cum solutũ, tum maximè vinctum ab Aristotele in poëticis instrumentis haberi loco, ac poëmatum generibus distinguendis ac variandis adhiberi. Nunc de cæteris, & sanè rhythmus, si Platoni credimus, est id quo incompositus corporis motus compositus redditur: harmonia vero est id quo inconcinnus cantus concinnus efficitur. Itaque sic scribit Plato. *Considerandum igitur vtrum hic sermo secundum naturam nobis verus est, qui dicit; tenerioris ætatis omnes, vt vno verbo complectar, non posse nec corpore, nec voce quiescere; sed moueri semper & loqui velle, alios exultantes ac gestientes, & veluti cum voluptate saltantes ludentesque, alios varijs vocibus conclamantes. Ac cætera quidem animalia ornatum ordinisque defectum, qui sanè ordo in motibus inspicitur, & rhythmus harmoniaque vocatur, nequaquam aduertunt. Nobis autem ab ijs dijs, quos concelebratores datos esse nobis diximus, rhythmi & harmoniæ participem sensum esse tributum, eosque mouere nos cum voluptate, choreamque nobis ducere cantibus & saltationibus inuicem copulantes.* Sic Plato; qui propterea rhythmum id facit, quo incompositus corporis motus componitur, ac proinde oculis iucundus redditur. quemadmodum id quo inconcinnus sonus concinnus ac iucundus redditur auribus, harmonia nuncupatur. motum verò cum dico, eum in præsens intelligo, qui fit in loco, ac propterea localis a philosophis dici solet. Tametsi enim alij quoque motus habent successionem ac fiunt in tempore, ac propterea quoniam veloces sunt aut tardi, rhythmo, quippe breui aut longo, mensurari possunt (breue enim veloci, longum tardo respondet metienti) attamen Plato interim rhythmum locali adhibet motui;

CONTROVERSIA. XIX. Quid per rhythmum intelligas ac reliqua instrumenta, quibus distinguit imitatrices formas: & quomodo & num rectè istis vtatur.

De rhythmo & harmonia.

Lib. 2. de leg. pag. 514.

motui, & nobis propter vnam corporis aptat motionem. quam sententiam in Philebo etiam confirmauit, vbi in corporis motibus ac gestibus rhythmos collocauit. Id quod Aristoteles quoque fecit, dum rhythmos saltationi & gesticulationi aptaret vel maximè: ac saltatores per figuratos rhythmos imitari affirmaret: atque eodem nomine tum Dithyambicæ, & Nomon poesi tum Tragœdiæ & Comœdiæ, quoniam gesticulatione & saltatione vterentur, rhythmos item attribuit. Quòd si rursus quæras (iam enim ad Platonem redeo) in quo id positum sit, quo compositus efficitur corporis motus aut côcinnus redditur sonus; respondet Plato, illud positum esse in ordine: qui in motu (veloci scilicet ac tardo) cernitur, hunc in ordine, qui in voce acuta & graui reperitur. Quare sic scribit. *Dictum est ita ardentem iuuenum omnium naturam esse vt neque corpore neque voce quiescere possit, sed sine ordine semper clamet & saltet atque ordinis vtrorumque istorum nullum aliud animal præter solam hominis naturam sensum habere. Ordinis autem qui in motu conspicitur, nomen Rhythmus, idest numerus esse potest: sed eius qui voce acuto & graui simul contemperato, harmonia, idest concentus; vtrumque verò simul Chorus nominabatur.* sic rursus & in Symphosio *Rhythmus ex veloci (inquit) & tardo priùs discrepantibus, postea verò conuenientibus, constituitur.* Et quamuis sunt qui altercentur, num rhythmus in quodam ordine, an verò in mensura siue in proportione aut etiam habitudine quadam positus sit, atq; eodem modo dubitare liceat de harmonia, nihil tamen est quod ipsi rem subtiliùs requiramus hoc tempore. Cû enim satis supé, que constare possit in eo rhythmum consistere, vnde variæ illæ motus partes debita breuis longaéve motionis, vnde oculus ac sensus delectetur, mistio existit & symmetria; nihil est quòd de nomine disputemus. tametsi id in quo rhythmi vis ac forma posita est, ipse quidem modum (modum cum dico, tum mensuram & ordinem, tum quandam partium habitudinem & proportionem, huc confluere intelligo) libentissimè appellarem. atque eodem nomine id designauerim, quo acuta vox & grauis dum miscetur, auribus suauis accidit & harmoniam gignit. Certè M. Tullius modorum nomine tum rhythmum tum harmoniam designat & appellat passim: quemadmodum Plato ordinis nomen (id quod paulò antè obseruauimus) vtrique item attribuit. eo deinde rhythmum disiungens ab harmonia; quòd rhythmi ordo in longo breuique motu, seu celeri ac tardo, hæc in acuto & graui sono, posita sit. Et sanè licet subiecta rhythmo materia ab harmoniæ materia facilè distinguatur, vtraque tamen inde videtur perfici, quòd debitis modis in suo quæque gradu mensuratur ac perficitur, & sesquialtera verbi gratia, tripla vel dupla siue ratione, siue proportione, siue mauis mensura (nam mensuræ quoque nomine libenter rhythmum appellat interdum Plato) côtineatur. Sed his omissis, illud requiramus quod pertinet ad Aristotelem; an scilicet rhythmum reuera in solo motu, quem localem diximus, præsertim corporis, collocarit: si enim in solo corporis motu & gesticulatione, quî obsecro metrum (id quod scribit non multò post) erit pars rhythmi? metrum enim cantu seu voce exprimitur. contra verò si motu quoque vocis, (neque enim sine aëris quin oris etiam vocaliumque instrumentorum percussione & motu fit cantus & vox) iam Epicus præter metrum habebit rhythmum: Tragœdia etiam & Comœdia quippe quæ metro continenter vtitur, rhythmum quoque ferè perpetuo retinebit. Quid plura? nullum erit poëma, quod vbi metrum habeat, non continuò & rhythmum habeat & harmoniam, cum rhythmus ille cum cantu permixtus sit: nã carmen, velis nolis, dum pronunciatur, cantum affert & harmoniam. Ego verò non inficias ierim verè inchoatum quendam rhythmum ac rudem, vel certè minùs perspectum ac veluti obscurum, a carmine non abesse. cum enim non sine motione sit vox & sonus, ac propterea tum velox sit ac tardus, tum breuitate ac longitudine mensurari possit, necesse profectò est, vt eiusmodi longitudo ac breuitas, si côcinna sit, hoc est debitos habeat modos, rhythmum (etsi reuera sub aspectum non cadit) gignat aliquem: quocum rhythmo, vbi vox illa aut sonus acutos quoque & graues habeat modos, harmonia existat necesse est. Tametsi quoniam concinnus motus atque compositus facilè nobis in saltatione & corporis gesticulatione occurrit, quibus passim teritur & vsurpatur, idcirco in corporis motu & gesticulatione, quippe notior & vsitatior a Platone passim & Aristotele constituitur. Nec obstat quòd Aristoteles rhythmum tanquam opponat harmoniæ & metro: aliquando etiam metrum efficiat rhythmi partem. Etenim quemadmodum numerus quaternarius verbi gratia continet ternarium & binarium, & tamen a ternario & binario plane distinguitur; atque inde rationem sumit & formã, vnde postremò absoluitur atque perficitur

Tex. 57 col. 2. p. 86

Dubitatur. *Respondetur.* *Dubitatur rursus.* *Tex. 10* *Respondetur.*

perficitur (perficitur enim à quarta vnitate) ita harmonia continet quidem rhythmum,
sed tamen quia vltima eius perfectio est concentus seu acuti & grauis ordo & modus,
87 ideo à rhythmo, quem tamen continet, distinguitur. Et ideo Aristoteles hunc in saltatio-
ne obseruat maximè, vnde abest harmonia: harmoniam in concentu notat, in quo rhyth-
mus maximè latet. Quanquam vbi semel metrum facit rhythmi partem, latentem illum
& obscurum vocis seu cantus rhythmum intelligit, quique sub aspectum non cadit, non
verò rhythmum, quem in saltatione & corporis motu obseruauerat. Verè enim rhyth-
Li. de dif fer. puls. & lib. 3 de dign. mus in quocunque motu reperitur, ita vt Galenus in pulsu, rhetores in soluta oratione,
M. Tullius in motione cœlesti, quoquomodo illum obseruet. Ita sanè carminis metrum
in rhythmo vocis aut sonoræ illius motionis reperitur, quod Plato etiam eleganter signi-
Par. 20. ficauit, cum in Gorgia scriberet in poësi præter sermonem, concentum rhythmúmque
reperiri. Ea verò de causa coactus est Aristoteles latentem illum metri rhythmum agno-
scere, quòd cum ostendere decreuisset metrum & carmen a Natura in nobis ortum ha-
bere, necesse habuit eò quoque confugere, vt fateatur metrum esse rhythmi partem: quo
sanè (quoniam modò ostenderat rhythmum in nobis a Natura proficisci) effecit etiã me-
trum in nobis a Natura ortum ducere. Hæc de rhythmo & harmonia. quibus addere li- *De concentu & metro.*
cet, concentum (melos ab Aristotele appellatur) non vno quidem modo vsurpari, nec eã-
Par. 10. dem notionem præseferre semper; sed tamẽ Aristoteli dum ait Dithyrambum rhythmo,
concentu & metro imitari, significare certam harmoniæ speciem ac formam, atque eam
planè harmoniam, quæ voce gignitur; & hac de causa Aristoteles, qui ab initio sermonẽ,
rhythmum & harmoniam in medium attulerat, quæ essent imitantium illarum forma-
rum instrumenta, ad extremùm Dithyrambo non sermonem sed metrum, nec harmo-
niam sed concentum, dedit: quia scilicet metrico sermone & humanæ vocis harmonia
Par. 35. imitaretur. Et eodem planè modo Aristoteles vsurpauit melos seu cõcentum, in Tragœ-
diæ definitione, cum præter rhythmum & harmoniam, melos etiam in Tragœdiæ sermo-
ne requireret. Id quod Platoni quoque vsu venit: qui quamuis varia ratione vsurpet me-
los, ita vt interdum sermone rhythmo & harmonia illud constet, in Gorgia tamen, vbi
in Poësi præter sermonem, rhythmum & melos agnoscit, hoc pro harmonia, vel certè pro
illa harmoniæ specie ac forma, quæ cantu editur, accipit. Atque ex his omnibus constare
potest quid hoc tempore significet Aristoteli metrum: sic enim pro carmine vsurpatur, vt
rhythmi quoque species efficiatur. Si quidem metrum reuera est quædam rhythmi spe-
cies ac forma. cum enim rhythmus cuicúmque insit motui dummodo velocitatem ha-
beat ac tarditatem, ac partium referat varietatem, fit sanè vt metrum, quoniã in solis exi-
stit carminum cantúsque motionibus atque adeò pedibus, minùs latè pateat. Tametsi
non est quod dubitemus metra quoque in magna esse varietate posita, cum pedes vnde
constantur, mirificè variari & possint & soleant. Hæc de instrumentis, quæ ab Aristotele
interim vsurpantur ad imitatrices illas distinguendas formas. & ideo concludit Aristote-
les *ταύτας μὲν οὖν λέγω τὰς διαφορὰς τῶν τεχνῶν ἐν αἷς ποιοῦνται τὴν μίμησιν. has quidem igitur duo*
differentias artium in quibus efficiunt imitationem. quæ tamen verba non in omnibus (quod ta-
men non magnopere interest) reperiuntur codicibus. Nunc quoniam illud etiam decla- *Iam Theo*
randum proposuimus, quomodo eis vtatur (quanquam id iam explicauimus magna ex *remata*
parte) & num rectè ijsdem sit vsus noster Author; lubet iam huius rei causa dubitationes *quædam*
quasdam proponere ac theoremata explanare. *proponun-tur.*
Par. 4. Primum verò illud sit, Num in Auletica & Citharistica (in his enim primò agnoscit I.
rhythmum & harmoniam) rhythmus, ille esset qui cum harmonia coniunctus est, quí-
que sub aspectum non cadit, & a nobis latens siue obscurus est appellatus: (nam in har-
monia non modò grauem & acutum sonum, verùm etiam velocem ac tardum motum,
vnde breuitas & longitudo ac proinde rhythmus existit, reperiri iamdiu docuimus) an ve-
88 rò qui in corporis motu & gesticulatione positus est, & sub aspectum cadit. Porrò id ab
Aristotele non declaratur; sed tamen coniecturas ille quidem offert aliquas, vnde digno- *Explicatur.*
scatur rhythmum illum designari qui saltatione seu corporis gesticulatione gignitur, quẽ
nos breuitatis causa perspicuum appellare possumus. cõiecturæ hæ sunt. prima, quia alio-
In par. 6 quin nihil erat cur subinde Epopœiam vel omnem vel certè aliquam solo metro vti affir-
maret: nam obscurum rhythmum metra continent omnia, ita vt rhythmi quoque pars
Par. 20 ab Aristotele appellentur. Ex quo fit, vt quoniam metrũ interim spoliat rhythmo, rhyth-
mum perspicuum intelligat, necesse sit: hoc enim metrum spoliari quidem potest, ob-
scuro

tentia, crediderim ego ab initio, vt tumultuaria ratione initium habuere propositæ imitationis formæ, tum deinde paulatim ad perfectionem aliquam traductæ sunt, easdem ab initio & harmoniam & rhythmum expressisse, tum verò procedente tempore, actores,
In lib. de vt scilicet munera commodiùs peragerentur & perfectiùs, fuisse diuisos. Quare Luciano
saltat. facilè crediderim, ab initio eosdem fuisse qui saltarent & canerent; sed deinde seiunctos fuisse, vt qui caneret quiescens corpore, qui saltaret quiescens voce, rem perageret commodiùs. Quam rem Aristoteles etiam indicauit in particula xxvi. dum diceret Aeschylum auxisse histriones, minuisse quæ essent chori. significabat enim chorum antea ferè omnia peregisse, sed deinde munera partim ad histriones fuisse traducta. & huc etiam pertinet quòd decursu temporis scenam ampliatam legimus, ita vt alius saltatoribus,
alius recitatoribus, alius cantatoribus seu fabulæ actoribus esset locus. Tametsi Ari- *III. Theorema.*
stoteles reuera non declarat vtrum Auletica & Citharistica eo tempore distinctis actoribus vteretur: sed tantùm simul duo illa instrumenta imitationis (siue vnus idémque caneret & saltaret, siue caneret vnus, saltaret alter) exercuisse. Hæc de secundo. tametsi illud omnino fatendum est, qui recitarent histriones, fuisse quidem tum saltationis, tum sonoræ illius harmoniæ solutos munere: chorum verò non item, cum & saltando & canendo ingrederetur; canens etiam & carmina fundens staret. Tertium theorema illud sit, quod vnam atque alteram habet dubitationem. Prima est, actores figura etiam imitationem exercuisse, quæ tamē a rhythmo nonnihil differt. quid enim prohibet figuram a motu seiungi, licet è contrario saltatorum motus & gesticulatio figuram exprimat quoque? præter sermonem igitur, rhythmum & harmoniam, figura inter istiusmodi instrumenta numerari debet. Atque hoc est, quod iamdiu dubitabamus aduersus Aristotelem, dum rhythmum, sermonem & harmoniam pro imitationis instrumentis agnosceret, non verò figuram adderet. Altera est, quid causæ sit cur Plato rhythmum proferat & harmoniam, illam saltationi & incomposito corporis motui, hāc inconcinnæ voci aut
Patr. l. 9 cantui, moderando, non verò figuram ad incompositam moderandam figuram. Sed re- *Explicatur*
p. 180. m. spondeo; si, quod aliqui scribunt, figura genus sit saltationis & gesticulationis, atque has tanquam partes seu formas attingat; iam fortasse útraque cessaret dubitatio. quandoquidem sicut figuram cum rhythmo, ita rhythmum cum vtrâque illa forma coniunxisse vi-
90 detur Aristoteles. aiebat enim ὀρχηστὰς imitari διὰ τῶν σχηματιζομένων ῥυθμῶν, *per figuratos rhythmos*. quibus, quoniam rhythmos in saltatione & gesticulatione obseruat, figuram quoque comprehenderet. ita sanè nec Aristoteles figuram prætermisisset, nec Plato non eam quoque ryhthmo componendam & moderandam significasset, qui vniuerso corporis motui rhythmum adhibet moderando. Quod si etiam pugnes, figuram esse motionis (siue saltationem velis, siue aliam corporis gesticulationem) terminum, ita vt figura nō sit à gesticulatione segreganda (id quod Aristoteles item indicauit, dum rhythmos appellauit figuratos) multò magis dubitatio cessaret omnis. De qua re aliquid ex Platone
obseruari potest in libro 11. de legibus: nonnulla etiam in Plutarchi Symposio. Sed iam *IV. Theorema.*
l. 9. Pro- quartum addamus theorema, ac finem imponamus huic controuersiæ. Illud igitur du-
bl. vlt. bitatur, quî fieri possit, vt saltatio illa & gesticulatio aut etiam harmonia humanas actiones imitaretur; præsertim verò si affectus & mores exprimendi erant. Ac profectò nisi carminum iuuentur consortio, vix ac ne vix quidem videntur huiusmodi imitationi idoneæ. siquidem fieri quidem poterit, vt quibusdam veluti signis leuissimè adumbrent aliquid; vt verò exprimant & representent, nullo modo. Certè Plato in libro de legibus scribit, esse longè difficillimum quod percipi possit, quid sibi rhythmus multò verò minùs quid harmonia representet, vbi a sermone dissocietur. Itaque Auleticam & Citharisti-
Sect. 19. cam spernit, quasi rudem & nullius momenti imitationem. A qua sententia ne Aristote-
prob. 27. les quidem abhorruit aliquando, qui tum in problematis videtur extenuare ac prope ar-
& 29. cere morū representationem ab ijs, quæ sensibus obijciuntur, tum maximè in VIII. Politicorum, vbi sic morum representatione facit expertia quæ sub sensus cadunt, vix vt oculorum obiectis quæ appellant morum representationem vtcumque concedat. si tamen representationem concedit vllam vbi morū similitudines nullas sed tantū signa quędam in illis agnoscat. Sed tamen idē Aristoteles saltationi rursus tantū tribuit, vt hac affectus mores, actiones exprimi affirmet: id quod Plato etiā cum alijs in locis multis, tū in 11. de
Lib. 9. legibus significauit. & ideò Plutarchus, id quod Simonides de pictura dixerat & poësi, sal-
Sympo. tationi aptare non dubitat, hanc tacentem poësim, illam loquentem saltationem appel-
quæst. vl. lans. quid plura? olim sola gesticulatione aut harmonia integras fabulas representabant,

atque eas ipsas, quas carminibus imitarentur, quasi verò saltatio cum carmine certaret. sic quendam legimus ita appositè Martis & Veneris concubitum saltasse, vt & Solis instar dolos patefaceret: & Vulcanum qui Martem Venerémque irretiret & Deos inspectantes ridentésque exprimeret. Itaque Demetrius admirans ἀκούω inquit, ὦ ἄνθρωπε ἃ ποιεῖς, οὐ μόνον ὁρῶ, καὶ μοι δοκεῖς αὐταῖς χερσὶν λαλεῖν. hoc est, *audio vir quæ facis, non tantùm cerno: mihi namque videris vel ipsis manibus loqui*. Id ex Luciano. Nec dissimile illud apud Suetonium in Caio, vbi quidam Tragœdiam saltasse dicitur, quam olim Neoptolemus habuisset. sic Traces bella & cædes saltatione imitabantur. Cuius rei alia etiam exempla extant egregia apud Athenæum, Pollucem & Lucianum. Id quod eò magis videtur hoc in loco tribuendum harmoniæ, quòd siue Auleticam spectes & Citharisticam, siue Dithyrambicam & Nomonpoësim, siue Tragœdiæ & Comœdiæ Parodum, hæc nunquam a saltatione dissociatur. Nec obstat quod e contrario disputabatur ex Platone & Aristotele. nam fateor quidem harmoniam & saltationem vbi a carmine & oratione seiuncta sint, minùs valere ad imitationem, non dico figuræ, personæ & actionum; nam actiones multò meliùs quàm metro & oratione repræsentantur, quin interdum, sic ante oculos ponūtur vt actiones non tam repræsentari quàm in præsentia geri; figura verò, & persona non tam ad imaginem simulata, quàm germana ac vera videantur, sed morum & affectionum. & idcirco etiam ad mores repræsentandos orationi primas, oris ac vultui secundas concedit Aristoteles. Sed tamen dum longè absunt ab expressa morum affectuúmque imitatione, ea saltem dicuntur exprimere, quòd admirabili aliquorum industria, supra quàm suspicari aut credere aliquis potuisset, mores actionésque repræsentant. sic etiam pictura morata dicitur, quòd industrij pictoris artificio nescio quo pacto mores repræsentare videatur. 91

PARTICVLA XI.

Ἐπεὶ δὲ μιμοῦνται οἱ μιμούμενοι πράττοντας, ἀνάγκη δὲ τούτους ἢ σπουδαίους ἢ φαύλους εἶναι, τὰ γὰρ ἤθη σχεδὸν ἀεὶ τούτοις ἀκολουθεῖ μόνοις, κακίᾳ γὰρ καὶ ἀρετῇ τὰ ἤθη διαφέρουσι πάντες, ἤτοι βελτίονας, ἢ καθ' ἡμᾶς, ἢ χείρονας ἢ καὶ τοιούτους ἀνάγκη μιμεῖσθαι, ὥσπερ οἱ γραφεῖς, Πολύγνωτος μὲν γὰρ κρείττους, Παύσων δὲ χείρους, Διονύσιος δὲ ὁμοίους εἴκαζε.

Paccius.

QVoniam verò qui imitantur, agentes ipsos imitantur: hos autem vel probos, vel improbos esse oportet, vt quos dumtaxat ferè semper ipsi mores concomitentur (etenim per vitium atque virtutem moribus omnes differunt) necesse est (quod etiam pictores faciunt) vel meliores vel similes, vel deteriores imitari; Polygnotus quidem meliores, Pauson deteriores, Dionysius verò similes effingebat.

Riccoboni.

QVoniam autem ij qui imitantur agentes imitantur; necesse verò est eos aut bonos aut malos esse (mores enim fermè eos consequuntur solos: nam vitiositate & virtute in moribus differunt omnes) aut meliores, quàm secundùm nos aut peiores aut etiam tales necesse est imitari. Vt ex pictoribus Polygnotus quidem meliores, Pauson verò deteriores, at Dionysius similes pingebat.

COM. XI.

NONDVM prima, quam explicauimus distinguendi ratione ac via, omnes planè distinxerat poësis seu imitantium facultatum, quas proposuerat formas: itaque ad alteram distinguendi rationem gradum facit, hoc est περὶ τὰ ἕτερα, seu ad res diuersas, quas imitantur. Quod si ne hæc quidem ratio earum distinctionem expleuerit cumulatè, ad tertiam quoque seu postremam rationem confugiet, qua rem penitus absoluat. Quanquam quò res euadat, constabit clariùs ad extremùm. Principiò igitur sumit ac statuit eos qui imitantur, imitari agentes: hos verò addit aut studiosos ac bonos aut malos esse necessariò.

quod

quod tan [illegible] non [illegible] pro [illegible], qua studio [illegible] los aut ma-
los [illegible] quod pro [illegible] res [illegible] & virt [illegible]
differunt [illegible] & [illegible] res [illegible] nos
[illegible], aut [illegible] vsu veniret, inter quos
Polygnotus meliore, [illegible] & ac fingeret. Atq;
hæc colliget in sequenti [illegible]) pro rerum imita-
tarum varietate vari [illegible] tat [illegible] ac poëtim. Hæc loci huius senten-
tia, quæ tamen tot habet d [illegible] ate [illegible] reuocare ac latius disputare co-
git. Nam quæ hic de imitatione [illegible] humanarum actionum seu agentium, scribit
Aristoteles, probanda sint. Ac p [illegible] statim [illegible] dubitet [illegible], cur dicat, [illegible] qui
[illegible] antur agentes imitari. quid enim [illegible] quomodo [illegible] verbi gratia aut alter ex
[illegible] bus, montes, domos & [illegible] res alias exprimat & imitetur, vnde [illegible]
92 [illegible] (si enim & agunt & cons [illegible] sive ag [illegible] possint. Quod [illegible] di-
[illegible] Aristot [illegible] tempore, vel de [illegible]
[illegible] us quas ab initio comm [illegible] erat ar [illegible] & [illegible] ex
[illegible] Tragicum & Comic [illegible] no ægrè
omnino D [illegible] con [illegible] fa-
ctitari cœpit [illegible] re [illegible]. Tam [illegible] enim [illegible]
[illegible] quo [illegible] non
[illegible] metro co [illegible] mon [illegible] Atque de
[illegible] A [illegible] & [illegible] t dum ho [illegible] adhi-
b [illegible] V [illegible] representare Ep [illegible] L [illegible] ante ocu
[illegible] p [illegible] actionib [illegible] vt semp [illegible] A [illegible] am, So-
[illegible] m, noctem, & [illegible] s simi [illegible] a. D [illegible] in p [illegible] non
[illegible] otiosi [illegible] s ac [illegible] non [illegible] vix [illegible] potest.
Cert [illegible] a [illegible] vt per
t [illegible] mortal [illegible] nes i [illegible] cendus [illegible]
ex [illegible] tur p [illegible] cst satis. Vt propterea no tam [illegible]
set Aristote [illegible] m ac ta [illegible] agentes
atque ad [illegible] Sed & secund [illegible] o dum [illegible] ar ũ,
Par. 68. vt agentes [illegible] pro [illegible] q [illegible] III
[illegible] pro [illegible] aut [illegible] appella [illegible] o e-
[illegible] T [illegible] Arist [illegible], qui [illegible] deteriores sint nec optimi
[illegible] C [illegible]. Quæ [illegible] Arist [illegible] pro [illegible] ocar [illegible]
[illegible] q [illegible] am [illegible], d [illegible] que [illegible] o nec
[illegible] nec [illegible] q [illegible] ha-
[illegible]. Quod [illegible] & [illegible] IV.
[illegible] q [illegible] m.
& [illegible] Aristoteles g [illegible] V.
[illegible] ont [illegible] res [illegible] meliores
v [illegible] ita [illegible] t [illegible] o scr [illegible] t Aue [illegible]
[illegible] imitati [illegible] ta a [illegible]
[illegible] & [illegible] mve imitatione varia [illegible] da. Nam VI.
[illegible] pictores [illegible]
[illegible] meliores [illegible] am [illegible] [illegible] et
vt [illegible] meliores a [illegible] fing [illegible]. Hr [illegible] am part [illegible]
V [illegible] ram vide [illegible] Aristot [illegible] loqui [illegible] & [illegible] os, VII.
[illegible] meliores ac [illegible] quibus va [illegible] r [illegible] pe-
[illegible] de quibus oppo [illegible] S [illegible] hanc C [illegible] expl [illegible] ac
d [illegible] P [illegible] m [illegible] actio [illegible] c [illegible]
R [illegible] hibet quomo [illegible] modi [illegible] a [illegible] r Respondetur.
[illegible] , [illegible] cantur [illegible] quo [illegible] Ad Primum.
m [illegible], p [illegible] consi [illegible] m [illegible] m [illegible] humanis actionibus [illegible] in-
[illegible] pa [illegible] xi [illegible] ita vt [illegible] primis imit [illegible] ntur & huc pertinet
[illegible] mo [illegible] o mod [illegible] pictor [illegible] q [illegible] tera poësis, [illegible] a sci-
licet, habe [illegible]. Quanq [illegible] m non est cur inficiemur Aristot [illegible] m in præsentia nõ
G 2 [illegible] tam

tam de [illegible] faciat, quam de [illegible] & [illegible]bus, quas [illegible]
antè [illegible] . [illegible] quod non in drama- 91
Ad [illegible]dum. tico poemate [illegible], verum etiam [illegible] tamen
Ar[illegible] , qu[illegible] (vniuersum) agno-
scendum est. cur enim Poetæ oti[illegible] proponant, præsertim poë-
[illegible] tot[illegible] vero agentes ipsi s[illegible] videtur præsertim verò quia
vbi quis otiosos aut dormientes in [illegible] quam a[illegible] attingat, qui est
v[illegible] in rebus g[illegible] instituat, [illegible] bene beateque [illegible] suam [illegible] a
ostendit, quæ humanis infortuniis in nostram vtilitatem [illegible]
de[illegible]are debet. Et ideo [illegible] P[illegible], qui quos in sua Politia de[illegible] viro[illegible] *[illegible] in*
qua[illegible] in rerum gerendarum theatrum maximè verò ad bellicam traditionem [illegible] *[illegible]*
c[illegible], quo ag[illegible] specimen[illegible] institutionis virtutisque præberent. Quod si qua [illegible] *ab[illegible].*
Poe[illegible] qui præter humanas actiones siue agentes aliud quippiam [illegible] , id [illegible]
præ[illegible] potest , cum al[illegible] fabula vn[illegible]
poe[illegible]a co[illegible] non in humanis actionibus versari; sanè quæ com[illegible]
ra[illegible]atur noct[illegible], te[illegible]tum & [illegible] representatio, quæ in [illegible] ac Lyricis
p[illegible] occurrere [illegible], [illegible] imitatio. Quis enim [illegible] tem verbi gratia,
aut Solis ortum graphicè [illegible] oculos po[illegible] in [illegible]
ri[illegible], qui [illegible] imitationi [illegible] Poe[illegible] O[illegible]
vten[illegible] Ho[illegible] , [illegible] quæ [illegible]
e[illegible] alienam personam [illegible] -
p[illegible] . [illegible]erso [illegible] per[illegible]
[illegible] ad[illegible]
Ad tertium. iam tra[illegible] amus [illegible] , [illegible]
r[illegible] e[illegible]
sta[illegible] , ne[illegible] quam ætate
po[illegible] e ha[illegible]
p[illegible] no[illegible] propter
[illegible] , bo[illegible] & [illegible]
[illegible] , [illegible] improbitate & [illegible]
[illegible] vitiositate & [illegible] actiones poëticæ [illegible] fabellas d[illegible]n-
[illegible] e [illegible] m humanæ [illegible] impl[illegible] e [illegible] &
c[illegible] Poe[illegible] est [illegible] improbitate & [illegible] ac mori
[illegible] Quod [illegible] mediocriter [illegible]
b[illegible] in[illegible] eantur [illegible] .
[illegible] Tra[illegible]s, [illegible] A[illegible]
a[illegible] Aristot[illegible] , [illegible] imitatur [illegible]
t[illegible] , [illegible] dent
Ad quartum. significationem. Quoniam [illegible] ea
[illegible] naturalia ac necessaria [illegible] , [illegible]
experientia, videtur, poëtæ tamen est a[illegible] , [illegible] ac virtute
variet[illegible] . Dum verò deteriores aut meliores [illegible]
Ad quintum. stude[illegible] , & ad viuum agentes e[illegible] aut meliores effin-
gere [illegible] aliter quàm sint, a[illegible] & præ-
stantiss[illegible] imitandis occupantur [illegible] & [illegible] representant , vt Co-
Ad sextum. [illegible] hoc pacto etiam pictores [illegible] alij meliores, alij peiores, alij similes imitari:
qua[illegible] optimos pingere solent & [illegible] alij prauos & in-
[illegible], alij [illegible] les, hoc est nobis [illegible] & [illegible] mus (tales
e[illegible] m [illegible] pque hom[illegible]) co[illegible] sectari quoque pos
s[illegible] & [illegible] varietate [illegible] ad imitandum proposita [illegible] ac pro dignitate
repr[illegible]re. Nam quod videri [illegible] , dum bonos aut 94
Ad septimum. ma[illegible] , [illegible] ac sine [illegible] , m[illegible] , [illegible] varie[illegible]
[illegible] opportuno [illegible] loco [illegible] .

PAR[illegible]

PARTICVLA XII.

ΔΗ͂λον δὲ, ὅτι καὶ τῶν λεχθεισῶν ἑκάστη μιμήσεων ἕξει ταύτας τὰς διαφορὰς. καὶ ἔσται ἑτέρα, τῷ ἕτερα μιμῆσθαι τοῦτον τὸν τρόπον. καὶ γὰρ ἐν ὀρχήσει, καὶ αὐλήσει, καὶ κιθαρίσει ἔστι γενέσθαι ταύτας τὰς ἀνομοιότητας.

EX quo liquidò appatet imitationum supradictarum vnamquamque tales differentias sortiri planéque diuersam euadere, quòd res diuersas ad hunc modum imitetur. Etenim tum in saltatione tum in tibiarum citharárúmve modulatione huiusmodi dissimilitudines fieri contingit. *Paccius.*

MAnifestum autem est, quod & ex ijs quæ dicta sunt, imitationibus, vnaquaque habebit has differentias, & erit diuersa, eò quòd diuersa imitabitur hoc modo. Nam in saltatione & Auletica & Citharistica possunt esse huiusmodi dissimilitudines. *Riccobonus.*

COM. XII.

QVOD olim dixerat imitatrices formas illas differre item earum, quas imitantur, rerum varietate, quod est, vt modò docuit, meliorum, deteriorum, similium imitatione; confirmat & declarat (si tamen apposite declarat) in præsens. Itaque perspicuum est (inquit) vnamquamque ex dictis imitationibus habere has differentias: ac proinde esse diuersas, quòd res diuersas imitentur hoc planè (quem scilicet meliorum, peiorum, similium appellauimus ac declarauimus) modo. Id quod tum in saltatoria, tum in Auletica, tum in Citharistica agnoscit primùm, quibus has dissimilitudines ait inesse posse: mox etiam in Epopœia, continentérque in Dithyrambica, cui Nomonpoësim adiunget, & in Tragœdia & Comœdia obseruabit. Quo in loco illud statim dubitationem habet, num scilicet per *ἑκάστην μιμήσεων, vnamquamque imitationum*, quarum singulas ait variari meliorum, peiorum, similium differentijs, intelligat sex illas imitatrices formas, quas proposuit ab initio, hoc est Epopœiam, Tragœdiam, Comœdiam, Dithyrambicam, Auleticam, Citharisticam; an verò quinque illas, quas deinde instrumentis variauit distinxitque imitationes, quarum vna solo rhythmo vtatur, altera rhythmo & harmonia, tertia sermone siue soluto siue vincto, quarta rhythmo, concentu & metro simul, quinta seu postrema ijsdem sed non vbique omnibus. Etsi enim dum instrumentorum vsu distingueret imitatrices facultates, has octonario comprehenderit numero (sex enim propositis saltatoriam primò, deinde Nomonpoësim addebat) eas tamen quinquepartito instrumentorum vsu cō prehendebat ac variabat, ita vt qui ex instrumentis duxerit partitionem, quinque constituat imitationum formas. Itaque dubitare valde licet, Num hoc in loco dum ait constare iam vnamquamque ex dictis imitationibus variari posse tripartita ista quam modò proferebat meliorum, peiorum, similium differentia, per dictas imitationes intelligat sex illas imitatrices formas quas proposuerat ab initio; an verò quinque illas formas quas deinde instrumentorum vsu ac varietate constituerat. De qua dubitatione sic *Dubitatur.*
91 statuo. Reuera videri posset Aristoteles de sex illis prioribus formis verba facere. cum enim in particula IV. dixisset eas formas distingui, quòd vel genere diuersis, vel diuersa, vel modo diuerso imitarentur, continentérque de ijsdem commonstrasset primā distinctionis rationem ac viam, quis neget hic, vbi ad secundam accedit, id eo consilio aggredi, vt nos item doceret quo pacto illæ ipsæ formæ ex materia sint distinguendæ? Huc accedit quòd cum hic contineriter sex illas formas reuera & commemoret rursus & distinguat vix concipi possit per *ἑκάστην μιμήσεων* nisi sex hasce formas designasse. Veruntamē ex progressu satis intelligitur eum sic rem persequi, vt spectet quinque illas formas quas modò instrumentorum vsu constituerat & varietate. & ideo in saltatione primùm quæ solo rhythmo, mox in Auletica & Citharistica quæ rhythmo & harmonia, tum in Epopœia, inde in Dityrambica, & quam denuò proferet legum poësi, ad extremum in Tragœdia & Comœdia hanc agnoscit materiæ varietatem, quæ in quinque illis quas ex instrumentis constituerat, formis posita est. quid plura? inter sex illas formas saltatoriam *Respondetur.*

rursus daturam, quæ quoniam tum in instrumentis, tum modo imitandi cum Dithyram
In par. 13. bica planè conuenire videtur, vix ac ne vix quidem sinat vt vlla nobis suppetat ratio, vnde rursus hæ duæ formæ dissocientur, nisi materiæ varietas eam suppeditet. & tamen materie varietas vni eidémque formæ variandæ accommodata quidem videtur, multis distinguendis nullo modo. Hæ dubitationes. Quibus tamen, quoniam huic particulæ sunt ferè cum duabus sequentibus communes, in altera Controuersia satisfaciam, quam particulæ XIV. continenter subijcere cogar. Vbi etiam requiremus num Aristoteles, quod attinet ad distinctionem ex materia ductam, promissis steterit.

PARTICVLA XIII.

Καὶ περὶ τοὺς λόγους δὲ, καὶ τὴν ψιλομετρίαν. οἷον Ὅμηρος μὲν βελτίους, Κλεοφῶν δὲ, ὁμοίους, Ἡγήμων δὲ ὁ Θάσιος, ὁ τὰς παρῳδίας ποιήσας πρῶτος, καὶ Νικόχαρις, ὁ τὴν Δηλιάδα, χείρους.

Similiter quoque & quæ circa sermones & nuda carmina versantur Exempli causa, Homerus præstantes effingit, Cleophon similes, Hegemon verò ille Thasius (qui primus parodias scripsit) necnon Nicocaris qui Deliadem, viles. *Paccius.*

97 *Et circa sermones & nuda metra: vt Homerus quidem meliores: Cleophon verò similes; at Hegemon Thasius qui Parodias, & Nicocharis qui Deliada, peiores.* *Riccobonus*

COM. XIII. Ab saltatione quæ solo rhythmo, & Auletica ac Citharistica, quæ rhythmo & harmonia, imitantur, ad Epopœiam progreditur, quæ τῷ λόγῳ sermone inquam imitatur; & hoc siue soluto siue numeris adstricto. Ait igitur in imitationibus etiam, quæ siue sermone, materiæ vel deterioris, vel melioris, vel mediocris seu similis varietate variari possint. Id quod exemplis etiã illustrat. Nam Homerus, inquit, imitatus est meliores (id quod ex Iliade cõstat & Odyssea, vbi Achillis & Vlyssis, hoc est meliorum seu præstantiorum actiones imitatur) Cleophon verò similes, & quales nostra hac tempestate solẽt occurrere; Hegemon denique Thasius qui Parodias scripsit, & Nicocaris qui Deliada composuit, deteriores. vt propterea horum poëmata re imitata dissideant. Hæc loci summa. Ex qua illud primũ colligo, futurum fuisse vt temerè Aristoteles hoc in loco λόγους seu sermones vsurparet, atque illos ex materia distinguendos susciperet, nisi, vt λόγος orationem & solutam significat & vinctam, censuisset vtroque modo imitari licuisse: ac proinde fieri vt eæ, quæ soluta oratione continentur imitationes, cuiusmodi sunt dialogi, materia rursus distingui possint, quia tum præstantiores, tum deteriores, tum similes repræsentare valeant. Nam si dicas, hîc per λόγους seu sermones, metricos intelligere sermones & carmen; iam quid erat quòd subijceret καὶ τὴν ψιλομετρίαν seu nuda metra? quid enim dubitationem hîc creare ac rem inuoluere, cum (si fortè vnos sermones vinctos intelligebat) commodè rem explicare potuisset dicendo καὶ περὶ τὴν ψιλομετρίαν & circa nuda metra, aut etiam circa metra. Nam quod continenter ijs vtitur exemplis, quæ quis ad metra pertinere arbitretur, id verò nihil prohibet quominùs hîc per sermones & solutam & vinctam orationem, aut etiam, quoniã illis opponit ψιλομετρίαν, nudos sermones ac metris solutos significet; cum satis esset exemplum vel in soluta oratione, vel in carmine afferre. quod enim exemplum viliorum, præstantiorum, similium, afferebatur in vinctis imitationibus, illud solutæ accommodari poterat quàm facillimè. Vt omittam exemplum solutæ orationis facilè fuisse prætermissum, quod non esset in promptu. siquidem Platonis dialogi non totam illam præstantiorum, deteriorum, similium varietatem referebant. Quin fortasse Deliada soluta constabat oratione, ita vt exemplum misti generis, partim ex soluta oratione, partímque ex vincta desumptum sit. nam Deliada quæ fuerint, ignoratur. Quid multa? hîc non tam scribit tripartitam istam materiæ varietatem fuisse soluta oratione vsurpatam quàm vsurpari, seu in eandem cadere posse: & ideo non necesse erat istius varietatis exempla requirere in soluta imitatione: præsertim verò quia nec Saltatoriæ, nec Auleticæ, nec Citharisticæ,

Loci Summa.

Colligentur quædam. I.

A sine numetris, similiare, uel ... his differe ... ac pro

ristice, quas tamen tripartita illa materia variari posse dixerat, exemplum attulerat vllum: idque ea fortasse de causa, quòd nullum suppeteret. & ideo dixit posse existere in illis eas tripartitæ materiæ dissimilitudines, at inesse haudquaquã affirmauit. Ita demum quemadmodum in particula IV. sermonem in vniuersùm protulit in poëtici instrumenti loco; in V. verò eundem sermonem in solutum & vinctum distribuit, ac tum solutæ tum vinctæ imitationis exempla protulit: ita in præsentia statuit tripartitam illam materiæ varietatem posse tam in solutam quàm vinctam imitationem cadere. Nisi tamen ita concedas indicari hoc in loco tum solutæ tum vinctæ orationis imitationem posse tripartita illa materia variari, vt velis hîc *τοὺς λόγους sermones* inquam, non quodlibet. sermonis genus tam vinctum quàm solutum, vt ab initio, sed solutum tantùm significare. quod ego quidem crediderim facilè: cum hic sermo, carmini opponatur. nam sermonem apud Aristo-
II. telem sæpissimè pro quolibet orationis genere tam soluto quàm vincto, sæpe etiam pro soluto tantùm (id quod cum alibi tum in III. Rhetoricorum videre licet) vsurpari compertum est: at pro vincto dumtaxat, nullo modo. Alterum est, quæ dixit hactenus Aristoteles de Saltatoria, Auletica & Citharistica, ijs respondere, quæ in particula IV. & V. protulerat de imitatricibus formis. vbi saltatoriam solo rhythmo, Auleticam & Citharisticam rhythmo & harmonia instruxerat ad imitandum. Itaque quæ modò subiungit de sermonibus & nudis metris, ijs respondent, quæ iam antea in particula VI. & VII. subiecerat de Epopœia: quam vel solùm sermonibus nudis vel metris dixerat imitari. Quòd si ibi sermones appellauerat nudos, hîc metra facit nuda, iam res in idem recidit, cum vtrobique sermones opponat metris ac proinde Epopœiam indicet & soluta oratione & vincta constare posse. ex quo sanè fit, vt hic etiam non quidem nomine sed re Epopœiam fusiore vocabulo vsurpet. nam tum sermone soluto eam rursus indicat constare posse, tum verò metro, quòd deinde non tres præstantissimas complectatur actiones solùm, verùm etiam & mediocres & viles. Quòd si forte Parodiæ & Deliada non hexametro (vt coniectare licet)
III. sed humiliore carmine, fortè etiam Deliada soluto sermone, constabant, multò magis fatendum erit Epopœiam hîc tacitè designari & vsurpari, quæ latissimè patet, quemadmodum par quoque erat, cum Epopœiæ hæc respondeant, quæ in particula sexta fusiore vocabulo est vsurpata. Iam verò tertium quod ex hoc loco colligere licet, illud sit: mirum videri posse Aristotelem hoc in loco statuere voluisse Epopœiam ac summatim vnam planè eandémque formam imitationis tripartita ista materiæ varietate contineri posse: ita vt vna eadémque Epica imitatio modò meliores, modò deteriores, modò similes imitetur: atque idem de saltatoria, Auletica, Citharistica & de alijs confirmauerit. etsi enim non inficior saltatoriam verbi gratia aut aliam ex propositis formis tripartita illa materia variari; imo verò hanc varietatem vno eodémque tempore referre ac miscere potuisse (id quod contingeret, si in saltatorum choro vnus verbi gratia Achillem, alter Thersitem, alter Taltibium repræsentaret) attamen videndum erat ne id alieno loco atque omnino præposterè commemoraret Aristoteles: siquidem formæ imitatrices erant rursus distinguendæ materiæ varietate illa, non coniungendæ: & ideo docendum hanc meliores, illam deteriores, tertiam similes imitari. Quare dum Victorius scribit, *omnibus autem his* (loquitur autem de saltatione, Auletica, Citharistica) *si quis velit, custodiuntur tres illæ dissimilitudines, idest licèt peritis harum artium imitari ipsis & meliores viros quàm nunc sint, & peiores, & pares: nam & qui saltat motu illo corporis exprimere potest homines, qui bonitate virtúteque aliqua vincant homines, qui nunc viuunt; & vt meliores, ita etiam deteriores ijsdem gestibus imitari valet, vt eos etiam, qui pares hominibus nostri sæculi sint, eadem illa ratione referre ac nobis ante oculos ponere. eadem ratio est reliquarum duarum artium*, vix cum Aristotele non pugnare, aut certè non dubitationem huc permolestam non inferre dixeris. Quanquam reuera singulis illis formis tripartitam illam materiæ varietatem conuenire posse docet ac statuit Aristoteles: siquidem supra in particula XII. aiebat, *vnaquæque habebit has differentias*: ideo etiam subdebat tum in saltatione, tum in Auletica, tum in Citharistica posse inesse tripartitam istam varietatem & dissimilitudinem. & huc etiam pertinebat quod dixerat in particula XI. Polygnotum meliores pingere consueuisse, cum Pauson contra deteriores, Dionysius similes pingeret. hic enim vna eadémque facultas siue ars tripartita illa materia variatur. Et ideo cætera huic simili, quoniam eo vtitur Aristoteles, ad poëticas illas formas materiæ varietate declarandas, respondere debent: ita ut tum Auletica, tum quæque ex alijs propositis formis imitatricibus possit tripartita illa materia variari. Ita sanè dubitatio in Aristotelem existeret adhuc

huc [illegible] formas distinguere discrimen et prout [illegible] bus [illegible] ex quo fieret ut
99 po[illegible] a materia [illegible] imitatrices formæ copularen-
tur. De qua [illegible] in sequenti [illegible] portione.

PARTICVLA XIV.

Ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τοὺς διθυράμβους, καὶ τοὺς νόμους, ὥσπερ γᾶς, καὶ κύκλωπας Τιμόθεος καὶ Φιλόξενος μιμήσαιτο ἄν. ἐν αὐτῇ δὲ τῇ διαφορᾷ καὶ ἡ τραγῳδία πρὸς τὴν κωμῳδίαν διέστηκεν. ἡ μὲν γὰρ χείρους, ἡ δὲ βελτίους μιμεῖσθαι βούλεται τῶν νῦν.

Pari ratione & qui per Dithyrambos & Mimos vt [illegible] & Cyclopas Timotheus, & Philoxenus vtique imitantur. Qua etiam differentia [illegible] Tragœdiam a Comœdia differre dicimus: hæc enim humiliores [illegible] præstantiores imitatur quam [illegible] modo sunt. *Pacius.*

Similiter vero et [illegible] a Dithyrambos & circa Nomos vt quis [illegible] Timotheus [illegible] Philoxenus posset aliquis imitari. In eadem vero differentia & Tragœdia & Comœdia separata [illegible] hæc enim peiores [illegible] meliores imitari vult, quam ij qui nunc sunt. *Riccobonus.*

COM. XIV. Q[illegible] E[illegible]pœia, nunc [illegible] de Dithyrambis [illegible] [illegible] & [illegible] & [illegible] quod [illegible] Dithyrambos [illegible] fo[illegible] [illegible] vero [illegible] tor[illegible] [illegible] & [illegible] nec [illegible] nec vile [illegible] Timo[illegible] bos ad hu[illegible] m[illegible] ad [illegible] Pe[illegible] [illegible] Di[illegible] men ad [illegible] [illegible] est vorac[illegible] & pr[illegible] q[illegible] b A[illegible] nomi[illegible] C[illegible] r. [illegible] r[illegible] me[illegible] & [illegible] cen[illegible] [illegible] [illegible] no[illegible] ed [illegible] ta[illegible] [illegible] egamus, [illegible] Aristote[illegible] iatos: ita vt ad [illegible] m[illegible] [illegible] illud commoue[illegible] imitatur [illegible] intelligatur no[illegible] partita [illegible] a mat[illegible] l pro[illegible] variari possi[illegible] μους, quoniam [illegible] D[illegible] scriptores [illegible] thyrambis ægrè omn[illegible] m. Di[illegible] os [illegible] m [illegible] rursus variari posse [illegible] nisi [illegible] Tragœdiam pergit & Com[illegible] formæ poe cos si pe[illegible] decet [illegible] Ar[illegible] ri. cæteras enim singulas [illegible] tate aut variatas esse aut v[illegible] a [illegible] Tragœdiam contra propte[illegible] nena Comœdia differre [illegible] ra
100 verba ἐν αὐτῇ δὲ τῇ διαφορᾷ καὶ ἡ τραγῳδία πρὸς τὴν κωμῳδίαν διέστηκεν) ita vt Tr[illegible] præstantior tantum materia conuenerat, Comœdia [illegible] vilior: ac proinde neutra [illegible] ta illa va[illegible] possit materia. quare si mutu[illegible] r, constare quidem pote[illegible] in[illegible] se distin[illegible] quod illa præstantiorem hæc humiliorem [illegible] am mitetur. at [illegible] nec per se [illegible] mutuo collatæ [illegible] entant. Atque hinc est vt d[illegible]

tra[illegible]

CONTROVERSIA [illegible] VM [illegible] ex ma[illegible] [illegible] dug[illegible] hic di[illegible] tio ca [illegible] propositis [illegible] bus facula tibus apta sit distinguendi. Qua sit dubitandi ratio. Explicatur [illegible] Controuersia

tro[illegible] se [illegible] aqu[illegible] eandem [illegible] [illegible] V M [illegible] [illegible] ur hic distinctio ea in[illegible] m [illegible] is accommodata sit. Porro [illegible] n[illegible] q[illegible] ne coniunxerat imitatrices formas, his d[illegible] funger[illegible] omnes materiæ varietate. & tamen excepta Comœdia & Tragœdia di[illegible] [illegible] Et [illegible] ab initio tum instrumentis, tum materia, tum imitandi modo formas [illegible] as imitatrices [illegible] st[illegible] endas susceperit, [illegible] que co[illegible] instrumenti [illegible] et, idem [illegible] rus sit modo imitand[illegible] ur ob e[illegible] ro materiæ varietate non easdem formas [illegible] inxit h[illegible] n loc[illegible] Mi[illegible] sa[illegible] e [illegible] a gra[illegible] simæ huius dubitationis [illegible] uendæ ratio oc[illegible] r [illegible] a, [illegible] vt dicam [illegible] d planè [illegible] num commode & adamussim cadere potuisse. cum enim [illegible] strumentis [illegible] positas illas formas di[illegible] xisset [illegible] o[illegible] Comœdia & T[illegible] excepta, quas [illegible] peræque [illegible] dem plane i[illegible] stru[illegible] ntis [illegible] erat [illegible] ecce t[illegible] vnam Comœdiam & [illegible] ria. [illegible] hanc p[illegible] sta[illegible] am h[illegible] m[illegible] s, imi[illegible] a vt commodè re[illegible] d [illegible] formarum [illegible] atum absoluatur [illegible] n uersa Quo[illegible] ur [illegible] a, [illegible] ter s [illegible] orm[illegible] m c[illegible] ge- [illegible] at [illegible] so[illegible] ur, [illegible] Aristoteles [illegible] inter [illegible] instr[illegible] o- ru[illegible] q[illegible] tus [illegible] in[illegible] m quā an[illegible] m[illegible] ac[illegible] [illegible] is mo[illegible] e- [illegible] uit an[illegible] x[illegible] ntis d[illegible] m[illegible] [illegible] is [illegible] & varia[illegible] ,mo- [illegible] mu[illegible] pop[illegible] [illegible] a [illegible] at que [illegible], veruntam n [illegible] mo[illegible] miles, in- [illegible] malas actione, [illegible] a [illegible] ndam [illegible] quæ Tragœdiæ atque [illegible] pect[illegible] n [illegible] Quæ sane dubitation[illegible] d[illegible] ab [illegible] proposita [illegible] m, t[illegible] di va- [illegible] inter [illegible] distinguend[illegible] sin[illegible] lis [illegible] p[illegible] o- [illegible] inter [illegible] sed [illegible] genere [illegible], [illegible] modo [illegible] r p[illegible] s, [illegible] principalas mat[illegible] quod fec[illegible] qu[illegible] d [illegible] distinguere[illegible] A[illegible] 101 [illegible] quas aduersus totam hanc [illegible] ex [illegible] [illegible] cœperam in superiore Controuersia, [illegible] P[illegible]

[illegible] tur [illegible] a

I. [illegible] at τῶν λεχθεισῶν [illegible] μιμ[illegible] *[illegible] rum in [illegible]*, A[illegible] [illegible] x illas imitat[illegible] c[illegible] [illegible] tantium for[illegible] [illegible] ar- [illegible] u metri conce[illegible] Id[illegible] m[illegible] [illegible] eius disputationi p[illegible], satis superque [illegible] Quod si [illegible] ordinem tum a[illegible] tum [illegible] m[illegible] strumentis decla- [illegible] se uare [illegible] est [illegible] quæ de quin- qu[illegible] m[illegible] it, ad ex[illegible] in itantes for- [illegible] in qu[illegible] Ad hæc [illegible] atur, quas ex

II. [illegible] ristoteli credimus) [illegible] m in[illegible] c propterea [illegible] m [illegible] & [illegible] summatim a[illegible] [illegible] eas formis [illegible] ingu[illegible] substantialibus, quas [illegible] constituendæ sunt [illegible] r, qu[illegible] n- [illegible] s a[illegible] satis distinxisset, una Co[illegible] Tragœdia excepta, [illegible] ns

tis est Comœdiam a Tragœdia sic distinguere vsu materiæ, vt intimè, & vt ita dixerim, essentialiter, distinguantur: quod sanè, cum nec materia Comœdiæ in Tragœdiam, nec materia Tragœdiæ in Comœdiam cadere possit, sit adamussim. Ex quo sit vt quæ item differentiæ afferuntur, vt propositæ formæ (Comœdia tamen ac Tragœdia excepta) a se ipsis rursus dissocientur, nequaquam improbandæ sint, quasi verò formis illis distinguendis minùs idoneæ sint. neque enim in eum vsum fuerunt excogitatæ vt inde formæ illæ distinguerentur inter se, sed tantùm vt aduentitia illa singularum differentia & variatio notetur, & quo pacto variari quæque possit intelligatur. Quod si hunc fieri potest, vt quoniam ex propositis facultatibus singulæ (Comœdia dumtaxat ac Tragœdia excepta) modò meliores modò deteriores, modò similes imitantur, hæc varietas formis istis coniungendis potiùs quàm dissociandis conueniat (in omnes enim cadit tripartita ista materiæ varietas) nos quidem id non inficiamur, sed tamen rursus contendimus non in hunc vsum fuisse hanc varietatem ab Aristotele excogitatam & vsurpatam, sed vt quamque ex istis facultatibus a se ipsa tripartitò variari posse constaret. Nam ταυτότητα hinc inter illas non induci, aut etiam intimum discrimen non tolli, satis constat, dum instrumentorum illorum varietate altiùs distinguuntur. Neque verò erat cur ab nouo hoc discrimine afferendo ac prosequendo abstineret, quòd commodè satis iam distinctæ essent instrumentorum vsu, nam non ad formam a forma distinguendam (sic enim infœliciter ad nouam hanc distinguendi rationem confugisset) sed vt quamque formam (Tragœdiam & Comœdiam semper excipio) variari posse constet, arripitur. Difficilius est quod subijciebatur, Auleticam quoque & Citharisticam non secus ac Tragœdiam & Comœdiam, instrumentorum vsu coniunctam fuisse magis ac magis quàm distinctam: & tamen, nisi materia inter se distinguantur, indistinctas perseuerare, cum modo imitandi etiam conueniant, iam sic statuo; fuisse quidem cur Aristoteles dissociaret Comœdiam & Tragœdiam, dum non imitatione solùm, verùm etiam instrumentis conueniebant, quod materiæ præstitit varietate. at Auleticam & Citharisticam, minimè. cum enim hæ non sint poësis formæ, non necessarium fuit vt de ijs longiùs laboraret. Itaque probanda est quidem Aristotelis industria, quòd de Auletica & Citharistica significauit posse illas tripartitò variari singulas: at dum
102 vicissim inter se reipsa non distinguuntur, non est quòd eius improbemus industriam. Et ideo quàm difficillimum est explicatu cur Dithyrambicæ & legum poësi non illud discrimen tripartitæ materiæ aptarit, quas tamen essentialiter nec distinxit antea nec distinguit in præsentia. cum enim poësis vtraque sit, iam, cum in imitatione conueniant, instrumentorum verò vsu magis adhuc ac magis consociatæ sint, par erat vt aliqua ratione dissociarentur, vt Dithyrambicam a legum poësi, & è contrario differre & essentialiter differre intelligeremus. cur enim ad Comœdiam a Tragœdia, quoniam in imitatione & instrumentis coniunctæ fuerant distinguendam se retulit Aristoteles, nec ad legum poësim, quæ eodem modo conuenit cum Dithyrambica, non sese tandem refert? An igitur hic μίμων legendum potiùs quàm νόμων? sanè hoc pacto euanesceret dubitatio. minimè verò. nam præterquam quod græci codices habent omnes νόμων, profectò μίμους non cum Dithyrambica sed cum Epopœia coniunxerat: & ideo nō huc, vbi de tripartiti instrumenti poëmate loquitur, retulisset μίμους: contra verò, quoniam νόμοι tribus illis instrumentis peragebant imitationem, iure hoc in loco cum Dithyrambica numerantur. An igitur id contigit quia legum poësim non ab initio commemorauerat, ac tanquam poësis siue imitatricis facultatis partem protulerat? ne id quidem. nam si eam non ab initio commemorauit, sed in particula x. quasi occurrentem simul cum Dithyrambica excepit, saltatoriam quoque prætermiserat ab initio, & tamen cum in progressu occurrisset, eam instrumenti vsu distinguere non dubitauit. quod si id effecit de saltatoria, quæ reuera non est pars poësis, quantò magis id de legum poësi, quæ tanquam poëseos forma producitur, id præstandum fuit? Denique quòd legum poësim prætermiserit ab initio, id sanè culpæ potiùs verti posset, quasi diminuta sit poëticarum commemoratio formarum, quàm Aristoteli excusando valeat, qui legum poësim non dissociauerit a Dithyrambica. Ita sanè superior culpa non posteriori eleuandæ est referenda. Fortè igitur dicendum est legum poësim nomine tantùm in Aristotelis schola differre a Dithyrambica, cum imitatione, instrumentis, materiæ granditate (quod hactenus ostendit) adde etiam imitandi modo (id quod constabit in sequenti particula) conueniat cum Dithyrambica, ac propterea non fuisse cur eam a Dithyrambica dissociaret. cum enim fistularum imitationem non dissociet ab

III. & IV.

V.

VI.

VII.

Auletica,

Auletica, tametsi alioquin granditate non nihil differant, cur legum poësim a Dithyrambica dissociet, quácum hæc etiam tantopere conuenit? Dixi autem in Aristotelis schola, quoniam instrumentis, materia, modo imitandi distinguit poësis formas. ex quo fit vt Dithyrambica & legum poësis essentialiter distingui nequeant. Nam apud Platonem fortasse dissociandæ essent materia. cum nihil prohibeat quominus legum legislatorúmque celebratio, etsi grandis, a Bacchi Heroúmque laudatione differre fateamur; cum præsertim suspicari fortasse liceat Aristotelem hanc præstantiorum deteriorúmque varietatem huc introduxisse, & poëticis formis variandis adhibuisse, quòd Comœdiæ a Tragœdia distinguendæ hæc vna suppeteret ratio. cùm enim instrumentis & modo imitandi planè conueniant, ducenda fuit ex materia distinctionis occasio & ratio. Hæc perdifficili huic nodo soluendo occurrebant nobis. maluimus enim in re difficili laborare ac de iudicio periclitari, quàm dubitationem (quod alij faciunt) dissimulare. Id quod & iam antea in alijs multis fecimus, & in quamplurimis faciemus in posterum. decet enim interpretem ingenij vires periclitari potiùs ingenuè quàm graues in authore dubitationes supprimere aut prætermittere. Et hac de causa alteram rursus dubitationem afferre non dubitabo, in qua de more conniuent interpretes ac silent. Par. 41

CONTROVERSIA XXIII. Num poëseos formæ rectè ad huc materia distinguantur ac varientur.

Quanquam dum tot tantísque dubitationibus quasi monstris occurrimus, ecce tibi postrema, quæ nimirum ex materiæ varietate ducebatur, quasi hydra multis sese in nos rursus attollit capitibus. Vt propterea cum ijs Controuersiam quasi certamen statuere ac veluti ferro ignéque pugnare cogar & decertate. Et sanè dum Aristoteles tripartita ista 103
materiæ varietate variat poëseos formas, mirum est quantopere ob huiusce materiæ vel Par. 11.
inconstantiam vel varietatem & nos torqueat rursus, & sibi obscutitatis, ne dicam repugnantiæ, conflet inuidiam. Primò enim ait poëseos materiam esse σπουδαίους καὶ φαύλους *studiosos & malos*, seu probos & improbos, ac proinde bonarum & malarum actionum imitatione variari: vbi bonos ad Tragœdiam (neque enim dissimulandum est Tragœdiæ & Comœdiæ distinguendæ hanc varietatem excogitasse vel maximè) malos ad Comœdiam traducit. Et tamen Tragœdia sæuos plerumque & crudeles imitatur mores: Comœdia non ratò bonos exprimit. quid enim prohibet quominus Comœdia fidelem seruum interdum, pudicam vxorem, cautum & prudentem senem, cum laude repræsentet? aut si furacem seruum, impudicam vxorem, stultum senem referat, prudentes, pudicos ac frugi ijs admisceat? Deinde paulò post non bonis & malis, sed melioribus, similibus, peioribus, materiam variat imitationis. Vbi non bipartitò, sed tripartitò, nec bonis aut malis, sed melioribus ac deterioribus, poëticam imitationem variat actionibus. Adde quod supra sine exceptione vlla bonos & malos subiecit poëtæ, nunc comparatè & καθ' ἡμᾶς *secundum nos*. quod est meliores & peiores quàm nos simus. Denique ambiguitate nos interim videtur etiam eludere, cum pictorum exemplo non tam bonorum & malorum, quàm fortasse pulchriorum & turpiorum imitationem exprimat. Hæc Dubitationis, quæ se rursus hydræ instar obijcit, capita. An igitur dicendum est, præstantiores significari per bonos seu studiosos, seu meliores? sic enim nihil prohiberet quominus Tragœdia præstantes imitaretur, hoc est si non virtute, at certè genere (id quod passim accidit) nobilitate, opibus, potentia, authoritate. & verè hos imitatur Tragœdia. Comœdia contra minùs nobiles, atque adeò opibus & authoritate multò inferiores, ad viles etiam descendens. Sed profectò id optandum est potiùs in Aristotele quàm omnino sperandum. siquidem Aristoteles bonos & malos seu meliores & peiores vitio & virtute dissociat, seu improbitate & probitate. & ideo Tragœdia ex Aristotele imitandos susciperet non opibus modò & authoritate ac fortuna præstantes, sed etiam moribus & virtute. Contra verò Comico humiles & deteriores non genere solùm & fortuna, verùm etiam moribus reseruaret, atque adeò vitiosos subijceret. De qua tamen re, vbi de Tragœdia & Comœdia copiosiùs. Nunc tantùm dicam Aristotelem acutè quidem agnouisse uirtutum ac uitiorum momenta: itaque si quid est quod in Aristotele hoc est ethnico homine demirer, illud inprimis demiror, quòd in uirtutum ac uitiorum natura & ui æstimanda, digerenda, declaranda admirabile ac propè diuinum ingenium ostenderit. Sed tamen illud quoque uerissimè affirmari potest, bonorum & malorum naturam & conditionem in Tragœdia & Comœdia populariter usurpasse. quare quemadmodum Homerus præstantissimum facit Achillem, quem tamen reuera immiti iræ, auaritiæ, aliísque repræsentat uitijs obnoxium; quasi uerò summa illa corporis fortitudo & strenuitas satis esset ad præstantissimum ducem fingendum; &ut

& vt rurſus Vlyſſem non tam prudentia quàm calliditate inſignem oſtendit, quaſi verò eximia prudentia in calliditate illa admirabili poſita eſſet, ita Ariſtoteles in perſonarum, quas Tragœdiæ & Comœdiæ ſubijciebat moribus, bonos & malos aliqua ſaltem ex parte populariter æſtimauit; ac prout ferè Homerum ac Tragicos feciſſe animaduerterer, qui Tragœdiæ meliores, hoc eſt genere, opibus, fortunæ ornamentis præſtantiores, ſubijciebant; quos propterea præſtantes appellabant, humiliores verò quos idcircò deteriores vocabant, reſeruabant Comœdiæ. Tametſi non eſt negandum Ariſtotelem ſæuitiã quoque & crudelitatem & omnino vitioſitatem abeſſe voluiſſe a Tragœdia; vel certè infortunia illa grauiſſima non tam improbitate quàm fragilitate cõtingere. ita vt quemadmodum nec ſæuas ac peſſimas; ita nec moribus optimas, ſed comparatè tã tùm meliores, viſus ſit in Tragœdia perſonas admittere. ſed de his opportuniore loco pleniùs. Nam & propoſitum pictorum exemplum nihil eſt quòd nos perturbet: ſiquidem in pictura etiam meliores ad Heroas & præſtantiſſimos homines, peiores ad prauos, referre com-
104 modè poſſumus Madij pace, cæteros ad mediocres. Vt omittam cum Pictore dum pulchros & turpes refert, certa analogia poëtam conferri poſſe, ita nimirum vt præſtantiores pulchris, deteriores turpibus reſpondeant.

PARTICVLA XV.

Ἔτι δὲ τούτων τρίτη διαφορά, τὸ ὡς ἕκαστα τούτων μιμήσαιτο ἄν τις. καὶ γὰρ ἐν τοῖς αὐτοῖς, καὶ τὰ αὐτὰ μιμεῖσθαί ἐστιν, ὅτε μὲν ἀπαγγέλλοντα, ἢ ἕτερόν τι γιγνόμενον, ὥσπερ Ὅμηρος ποιεῖ, ἢ ὡς τὸν αὐτὸν, καὶ μὴ μεταβάλλοντα, ἢ πάντας ὡς πράττοντας, καὶ ἐνεργοῦντας τοὺς μιμουμένους.

Paccius. TErtia præterea in his differentia eſt; quo quiſque modo ſingula imitetur. fieri enim poteſt, vt eiſdem eadem, diuerſa tamen ratione imitentur: aliquando quidem narrantes nos. idque modò alienam perſonam induti (quod Homerus facit) modò vt ijdem ipſi non mutati: aliquando verò quaſi negotiantes omnes, & agentes introducentes.

Riccobonus. *PRaterea verò in his tertia differentia eſt, vt ſingula hac imitaretur aliquis. Etenim in eiſdem, & eadem imitari licet interdum quidem exponentem, vel aliud quidpiam factum, vt Homerus facit: vel vt eundem & non ſe immutantem: vel omnes vt agentes & molientes aliquid, quos imitantur.*

NON idem eſt omnium Interpretum ſenſus in hac particula. quæ varietas inde oritur primùm, quia poſterior illius pars reuera poteſt nõ incommodè vno atque altero modo varia interpunctione legi. Et quidem vt certa priùs ab incertis diſtinguamus; conſentiunt omnes hoc in loco Ariſtotelem, quippe qui in particula III. dixerat Epopœiam & cæteras illas facultates imitatrices tribus rebus inter ſe diſtingui, nimirum quia vel rebus genere diuerſis, vel res diuerſas, vel modo diuerſo imitantur; nunc, quoniam duo explicuit priora genera, explicare tertium, quomodo ſcilicet diuerſo imitentur modo. & ideo ait Ariſtoteles, *Iam verò tertia in iſtis eſt differentia quæ pertinet ad modum, quo quæque ex dictis facultatibus imitetur. ſiquidem fieri poteſt, vt iiſdem & eadem imitentur* (quod eſt inſtrumentis & materia conueniant) *ſed tamen imitandi ratione ac modo diſcrepent ac varientur.* Et in hoc interpretes conueniunt omnes. diſſident in verbis, quæ continenter ſequuntur. nam (vt ſignificare cœperam) poſſunt primò ſic legi. *ὅτε μὲν ἀπαγγέλλοντα (ἢ ἕτερόν τι γιγνόμενον, ὥσπερ Ὅμηρος ποιεῖ, ἢ ὡς τὸν αὐτὸν καὶ μὴ μεταβάλλοντα) ἢ πάντας ὡς πράττοντας καὶ ἐνεργοῦντας τοὺς μιμουμένους*, quod eſt, fieri poſſe vt imitetur quis *aliquando quidem narrando (idque vel aliud quid factum quemadmodum Homerus facit, vel vt idem & non ſe immutans) aliquando omnes aut negotiantes & agentes introducendo.* Et hoc modo legit Valla, Paccius, Lombardus, Madius & Mutinenſis interpres. nam omnes primum diſtinctionis membrum diuidunt,
105 quaſi verò is qui narrat modo alienam perſonam indutus narret, modò ex propria loquatur perſona, ita vt non mutetur. alio modo legi poſſunt parentheſi illa abiecta, ac ſententia tripartitò diſtributa, hoc pacto, *Imitari quidem poteſt aliquis aliquando partim*

Quæ certa hoc in loco.

COM. XV.

Quæ incerta: & certa & de interpretum diſcordia.

exponens, partim aliud quidpiam factus, vt facit Homerus ; aliquando narrando; ita vt non mutetur, sed idem planè appareat: aliquando agentes & molientes inducens. Et hoc pacto legunt Robortellus, Victorius & Riccobonus.

Proposita discordia componitur.

Quanquam res in idem recidit tandem: quod enim posteriores faciunt tripartita diuisione, priores quoque efficiunt bipartita diuisione, cum primum membrum in duo rursus distermínent ; cum illis in sententiam, etsi non ex ijsdem eam eliciunt verbis, descendentes. Non est tamen quòd inficiemur Victorij lectionem esse commodiorem, si literam spectemus, & planiorem. etsi enim fortasse ordo Naturæ postulasset, vt a simplici imitatione inciperet, in qua Poëta loquitur perpetuò, tum ad mistum progrederetur, in qua partim ex propria persona loquitur, partim suscipit alienam; ad dramaticum (quod facit) ad extremum contendens; placuit tamen a mista illa incipere, quòd quoniam Homerica esset, notior ac proinde rei explicandæ commodior, videri posset. Sit igitur imitatio tripartita, seu tripartitò varietur: ita vt poëta vel loquatur ipse partim ex propria persona, partim ex aliena, vt Homerus facit in Iliade & Odyssea, & Virgilius in Aeneide. vel rursus ipse ex propria persona loquatur perpetuò, quemadmodum idem Virgilius in Georgicis; vel denique suam perpetuò celet personam, alienas inducens aliquid agentes & molientes, quemadmodum Aeschylus & Aristophanes & in vniuersùm Comicus & Tragicus siue Dramaticus. Sed iam succedunt maiores tenebræ.

Noua dubitatio: qualis sit narratio in qua perpetuò loquitur Poëta. Robortel.

Etenim si requiras qualem dicat Aristoteles eam narrationem, in qua Poëta perpetuò loquitur, atque idem manet non se immutans, Robortellus pugnat significari simplicem illam imitationem, in qua primò alteram personam dicendo represeniat poëta, vt cum Homerus in Odyssea Vlyssis, in Iliade Achillis, loquitur nomine, aut Virgilius Iunonis. contra verò dum poëta dicitur se immutare, eam imitationem designari, in qua rursus Vlysses verbi gratia aut Aeneas nouam personam suscipit, ille Polyphæmi verbi gratia aut Aeoli, quorum loquitur nomine, hic Sinonis, Hectoris & aliorum. Quæ sententia (vt pro Robortello aliquid afferamus) inde videtur posse confirmari, quia nisi præter imitationem dramaticam, duplicem hanc imitantis narrationis rationem concedas; ita vt reuera Poëta non cum ipse ex propria planè persona loquitur imitetur, sed cum primò alteram assumit personam (& hoc erit primum narrantis imitationis genus) aut per primam assumit secundam (& hoc erit alterum narrantis item genus imitationis) explicare nullo modo possumus, quo pacto tripartita sit imitatio: quandoquidem poëta dum ipse loquitur ex propria persona: sic aliquid narrat, vt nullo modo imitetur. alioquin Historicus etiam imitator dicendus esset: quid enim intersit inter Virgilium dum canit,

Conticuere omnes intentique ora tenebant,
Inde toro pater Aeneas sic orsus ab alto.

a Cæsare verbi gratia aut Liuio, dum ille scribit. *Diuitiacus multis cum lacrymis Cæsarem complexus, obsecrare cœpit, ne quid grauius in fratrem statueret: scire se, illa esse vera; nec quemquam ex eo plus, quàm se doloris capere.* hic verò *Consules* (inquit) *in sedem processere suam: missique lictores ad sumendum supplicium, nudatos virgis cædunt, securique feriunt: cum inter omne tempus pater, vultúsque & os eius spectaculo esset, eminenti animo patrio inter publicæ pœnæ ministerium.* Certè Plato in III. de Rep. hunc narrandi modum eximit imitatione. Hæc inquam ratio Robortellū adducere potuit (neque enim causam affert vllam) cur talem dixerit esse poëtæ imitationem illam, qua non se immutat. Et quidem cum Aristoteles alio loco affirmet poëtam cum ipse loquitur, reuera non imitari, id etiam Robortellum impellere potuit, vt ad pro- *Par. 131*
positam explicationem tanquam ad scopulum adhæresceret. Sed tamen hoc in loco clariora sunt Aristot. verba illa (vel vt eundem & non se immutantē) quàm vt nisi de simplici poëtæ narratione, in qua ex propria persona loquitur, intelligi possint. ita vt huic quoq. narrationi affingat imitationem: atque vnum imitationis genus ac simplex, si Aristotelem audias, id sit, in quo poëta ex propria persona loquitur : alterum genus sit illud in quo su- 106
scipit alienam personam (idque siue primam velis, siue per primam alteram) postremum in quo agentes ipsos inducit ac negotiantes. Atque hæc planè est aliorum omnium sententia: qui omnes a Robortello discedunt quàm longissimè: præsertim verò quia hoc pacto non tripartitò (quod statuit Aristot.) sed quadripartitò, fortè etiam quinquepartitò, esset varianda poësis si imitandi modum spectemus. nam si Epicus bipartitò varietur quòd Poëta modò vnam tuerat personam, modò per hanc alteram representet (vt cum Aeneas Sinonis nomine loquitur) iam Dramaticus quoque bipartitò erit variandus, cū is qui agendo inducitur, alterius personam non rarò subire soleat. ita demum cum concesseris apud Arist. quadripartitò variari imitandi modū, nihil habeas cur non quinquepartitò etiā cum

Refellitur.

distri-

distribuas: cum velis nolis satis supérque constet Poëtam dum ex propria narrat persona apud Aristotelem imitari. Et sanè, nisi concedas Poëtæ narrationem ex Aristotele hoc in loco imitationem habere, haud habeas vnde ostendas non secum pugnasse Aristotelem qui passim affirmat ac statuit Dithyrambicam imitari. Itaque erat quidē cur & Robortellus & interpretes cæteri hoc in loco tum dubitarent tum explicarent, quo pacto non secum ipse pugnet Aristoteles, qui alibi perspicuis verbis fatetur, poëtam cum ex propria persona loquitur, non imitari (& hac etiam de causa monebat poëtæ quam paucissima esse dicenda, & quam maximè fieri posset ex aliena persona loquendum) cur verò negaret hic eiusmodi narrationi imitationē attribui, nullo modo erat. His igitur atque alijs multis de causis, de quibus constabit non multò post, nihil est cur a receptissima aliorū omnium sententia & explicatione discedamus. Sed potiùs eò conuertenda est oratio, vt nouam Controuersiam excitantes, duo declaremus. Primum est; vnde permotus Aristoteles, poëtam, dum ex propria narrat persona, imitatorem fecerit: & an reuera hac in re lapsus (siue id memoriæ culpa accidit, siue alia de causa) fuerit noster author. Alterum, vtra opinio sit retinenda; hæc quam affert ac statuit Aristoteles hoc in loco; an quæ ad extremum ab eo profertur quæque est Platonis germana & propria. Et sanè quod pertinet ad primum; Alexander Piccolomineus (lubet enim interpretes cōsulere priùs, & ab Alexandro quippe qui rem data opera prosequitur ac lōgiùs, initium facere) sic rem peregit, vt crediderit poëtam dum narrat posse bifariam ex propria loqui persona: nimirum proponendo, & inuocando, siue exclamando documentúmve aliquod, aut etiam suum in re aliqua iudicium interponendo: vel simili ratione aliqua digrediendo. & hoc tempore (inquit) reuera non imitatur vel aliorum siue dicta siue facta proprijs verbis, & ex propria loquens persona referendo, vt cum Virgilius canit,

Interea medium Aeneas iam classe tenebat.
Certus iter, fluctúsque atros Aquilone secabat.

& hoc pacto narratio (inquit) est cum imitatione coniuncta, ita vt poëta dum narrat & ex propria persona narrat imitetur. Itaque Aristoteles, cum iuberet vt poëta loqueretur paucissima, quia dum non alios induceit, sed ipse loquitur, non imitaretur, id authore Piccolomineo, de Propositione intelligebat, inuocatione, & huiusmodi alijs; non autem de narratione qua, etsi ex propria persona, rem persequitur ac refert. Sed vtinam tam verè quàm subtiliter hæc essent dicta. Etenim fateor quidem poëtæ propositionem poëtica imitatione carere; idem de inuocatione; siquidem nec voce nec figura seu persona alterum repræsentat. idem dixerim cum exclamat vt dum canit

Tantæne animis cælestibus iræ?

aut *Heu vatum ignaræ mentes, quid vota furentem,*
Quid delubra iuuant?

107 idem dum suum interponit iudicium, vt dum canit

Tanta molis erat Romanam condere gentem.

aut documentum profert, vt canens,

Nescia mens hominum fati sortisque futuræ,
Et seruare modum rebus sublata secundis.

siue denique alio nomine digreditur, vt cum carminibus illis Nisum & Euryalum cadentem laudat.

Fortunati ambo, si quid mea carmina possunt,
Nulla dies vnquam memori vos eximet æuo,
Dum domus Aeneæ Capitoli immobile saxum
Accolet, imperiúmque pater Romanus habebit.

Hæc inquam poëtica imitatione fateor esse omnino vacua. Sed tamen (si quis attentiùs æstimet) nihil erat, cur Aristoteles hoc nomine Homerum cæteris Epicis anteponeret, ac tam ingentem querelam ne dicam tantum pulueris tantula hac de causa in eos excitaret, qui tum Propositione & inuocatione vterentur, tum exclamationem, documentum, iudiciúmve interponerent suum. nam præterquam quod Homerus quoque Propositione iteratáque inuocatione vtitur, ac iudicium interdum adhibet suum, vt cum canit

(Διὸς δ' ἐτελείετο βουλή) (*Iouis autem perficiebatur voluntas*)

certum est hæc & id genus alia exiguam (præsertim si cum rerum narratione ac poëmate reliquo conferantur) ac ferè nullam obtinere poëmatis partem; ita vt non hac de causa

H 2 poëmata

Margin notes: *vid. pag. 55. m. & 385. vbi latius.* — *Statuitur Aristotelē tribuisse imitationē Poetę dum ex propria quoque persona loquitur.* — *CONTROVERSIA XXIV. Cur Poeta ex propria psona narrãte tribuerit imitationem. Et nũ probãda an verò reijcienda sit eius sententia.* — *Explicatur I. vbi multi consuluntur. Piccolomineus.* — *Refellitur.* — *Libr. 9.*

poëmata ſint habenda imitationis expertia. Quid multa? cum dixiſſet Ariſtoteles, *Ho-*
merus autem & in alijs multis dignus eſt qui laudetur, & in hoc etiam quòd ſolus inter poëtas id non
ignorat quod ipſum facere oportet. ipſi enim poëtæ quampauciſſima dicenda ſunt. etenim ipſe non eſt
ſecundùm hac imitator continuò pergebat, *Et alij quidem ipſi per totum in actione verſantur, &*
pauca imitantur, ac paucis in locis; vbi nemo non videt cæteros poëtas reprehendi quòd paſ-
ſim in poëmate loquerentur ipſi & ex propria perſona narrarent, perraró autem alios
loquentes facerent: ita vt non in propoſitionē & huiuſmodi alia, hoc eſt minuta & per-
exigua, ſpectarit, ſed in poëtæ ipſius narrationem; quæ ferè eſſet perpetua, vix vt perrarò
alios loquentes induceret. Quare Plato etiam imitationis expertem iudicat Homerum
dum ex propria narrat perſona, non in propoſitionem & inuocationē intuens, & ſi quid
huiuſmodi, quod perquam exiguam continet poëmatis partem. Vt propterea minuta
potiùs & leuis quàm acuta & ſubtilis dicenda ſit Piccolominei interpretatio: præſertim
verò cum ſtatim pergat Ariſtoteles. *At hic* (Homerum intelligit) *cum pauca præfatus ſit,*
ſtatim inducit virum aut mulierem. Vbi ſi tunc ſolùm Homeri aut Epici poëma eſt expers
imitationis, cum inuocat vel quid huiuſmodi facit, non verò cum ipſe narrat, aut alios
loquentes facit, dicere debuiſſet Ariſtoteles, *At hic cum pauca præfatus ſit, ſtatim aliquid nar-*
rat aut virum vel mulierem inducit. An igitur id pronunciauit Ariſtoteles quia dum primam
Madius & Lõbardus. illam imitationis ſpeciem ac formam deſcriberet, quam poëtæ tribuit dum ex propria
perſona loquitur, Dithyrambicam narrationem atque adeò Dithyrambicum (quo for-
taſſe nomine Lyricum quoque intelligere licet) ſpectaret ac deſignaret? ſic Lombardus
ac Madius. id quod inde videtur ſuaderi poſſe (neque enim id probant) tum quia nulla
alia ratione tueri licet Dithyrambico conuenire imitationem, cum tamē ab initio illum
inter imitatores collocauerit: tum quia reipſa Dithyrambicus ac Lyricus videtur imi-
tari, & non ſine dignitate imitari, quemadmodum & in Pindaro & in Horatio licet ani-
maduertere: vbi quandoque Epici more alienam perſonam oratione imitatur. & ideo
hæc ſententia Alexandro etiam, etſi alteram quam retulimus probauit magis, commoda
Refellun-tur. & probabilis viſa eſt. Ego verò vix ac ne vix quidem crediderim huc ſpectaſſe Ariſtote- 108
lem. Etenim quà imitatur, hoc eſt Epici more, alienam perſonam ſubit, non eius tuetur
ac retinet poëtæ morem, qui ex propria perſona loquitur: & tamen Ariſtoteles Poëtam
interim quà narrat, & non ex aliena, ſed ex propria perſona loquitur, alteram illam imita-
tionis formam exprimere & conſtituere affirmat. Et idcirco ſi quando Dithyrambicus
ac Lyricus alienam ſubit perſonam & imitatur, quod pertinet ad imitandi modum, non
propriam ſpeciem conſtitueret, ſed cum Epico ad eam formam reuocaretur, in qua Poë-
ta ex ſe partim, partim ex aliena perſona, verba facit. Huc accedit quod Dithyrambicus
ac Lyricus imitatur ille quidem interdum vt Pindarus Ode 1. (ne vager longiùs) cum
Pelopem loquentē facit: Anacreon Ode 111. quæ in Amorē eſt, cū Amorem inducit cla-
mantē: Horatius non vno in loco cū Annibalem, Iunonem, Canidiam, & alios introducat
loquentes: id quod apud noſtrates quoque faciunt multi; ſed tamen id non neceſſariò fa-
ciunt, quemadmodū Dramaticus & Epicus, ſed & obiter ferè, & parciùs & raró. & quā-
uis non ego reprehenderim, quin probauerim Lyricū, qui libenter imitetur, atque Epici
more alios faciat loquentes, ita vt Petrarcha elegātiſſimus mihi ibi maximè videatur, vbi
hoc genus dicendi ſectatus eſt (& ideo qui dicunt hoc genus dicendi non eſſe Lyrico con-
ueniens, mihi non probantur) tamen quoniā Ariſtoteles hoc in loco imitandi modos de-
clarans, diſcrimina ducit ex ijs, quæ neceſſariò requirūtur, vt eſt in Tragœdia, Comœdia
& Epopœia, idcirco nullo modo affirmandum eſt, ea de cauſa ab Ariſtotele Dithyram-
bum inter imitatores referri, quòd interdum imitetur, hoc eſt ex aliena perſona loqua-
tur; ſed ex ijs quæ illi inſunt neceſſariò; cuiuſmodi imitatio iſta non eſt. Denique fateor
quidem Dithyrambum & Lyricum maiore cum dignitate imitari, hoc eſt alios loquētes
inducere, quàm Oratorem, cui vix in proſopopœis quibuſdā ac paucis id efficere liceat,
ne poëtica videatur oratio. Fateor itē Hiſtorico minùs affingendam eſſe eiuſmodi imita-
tionē: & ideo fieri vt conciones, quæ tanquā in præſentia haberentur, a nonnullis interpo-
nuntur, fidē Hiſtoriæ minuant. Sed in Lyrico & Dithyrambico, quos Poëtas eſſe conſtat,
id vitioſum videri nullo modo debet. quin vbi argumenti granditas id poſtulat, vſurpāda
eſt alacriter. Sed tamen illud quoque veriſſimè dicitur talē imitationem Lyrico ac Dithy-
rambico omnino aduentitiā eſſe, & quæ plerunque ab integro poëmate abſit; itaut quo-
niam adhuc ab Ariſtotele imitator planè cenſetur, idq; quà ipſe narrat, turpe ſit ad exiguā

illam

illam imitationem & aduentitiam, quæ petrarò etiam odis & carmini inseritur, confuge-
re. sit igitur Aristotelem Poëtæ narranti, quà planè ex propria persona loquitur ac narrat,
Mad. in annotat. affinxisse imitationem. Hæc aduersus Lombardum & Madium, qui sanè cum simplici *Madius rursus.*
huic Poëtæ narrationi ab Aristotele imitationem affingi cerneret hoc in loco, fatebatur
quidem reuera hac in re a Platone discessisse, sed tamen addebat meliorem quàm Plato-
nem sententiam secutum esse, imò in melius (Madij vtar verbis) eius decreta reformasse. *Refelluntur.*
Sed profectò videndum illi erat ne tam facilè nulla ratione allata, ne dicam temerè, Plato-
nem notaret: cum præsertim interim aduersus Aristotelem in promptu sit dubitatio, quia
nimirum non possit non hinc imitatio (id quod Piccolomineo quoque reputãdum erat)
Historico cum Epico esse communis, cum Historicus etiam eodem planè modo narret
ac res gestas humanásve actiones referat. Atque huc etiam pertinet, quod idem Madius
& cum eo Lombardus in hunc locum sic scribit, *Quamobrem in poësi, quæ narrat, differentia*
penes modum erit; si videlicet in altera loquentes persona non inducantur, sed poëta semper imitando
loquatur; in altera verò alij introducantur. Poësim autem cum dico, quæ narrando fit, semper intelligo,
quòd in ea narratione fit imitatio; alioquin poësis propriè non esset; hoc enim opus, hic labor: do- *Victorius & Riccobonus: qui coarguuntur.*
cere nimirum quomodo dum sic narrat, imitetur poëta. Idem fermè obiecerim Petro
Victorio & Riccobono, qui totam hanc dubitationem egregiè dissimularunt. nam etsi
109 fatentur eiusmodi narrationem esse puram enarrationem, haud tamen declarant, sed ne
dubitant quidem, quomodo hæc sit imitatio, aut quo pacto non secum ipse pugnet Peri-
pateticorum princeps; imò verò cum hac enarratione imitationem coire sumunt tanquã *Mutinensis Interpres.*
exploratum ac certum. Neque verò placet Mutinensis opinio: qui censet eam narratio-
nem, qua Epicus ex propria loquitur persona, comparatè tantùm dici imitationis exper-
tem. quia scilicet si cum eo comparetur quà Epicus ex aliena persona loquitur, ab imita-
tione videatur abesse. quo etiam nomine ait narrationem item quæ ab Epico aliena fiat
persona, imitatione carere, si cum dramatica conferatur. Non inquam hæc placet opinio, *Reijcitur.*
tum quia Aristoteles dicere debuisset, Poëtam cum ex propria persona loquitur, minùs
imitari quàm cum alienam personam refert, non verò dicere in hoc (dum scilicet ex pro-
pria loquitur persona) non esse imitatorem: tum quia rursus dum ait alios poëtas, quoniã
ferè semper loquuntur ipsi, rarò esse imitatores, non tam facilè imitationis expertes dicen-
di fuissent, sed minùs quàm Homerum imitari, seu minùs perfecta imitatione vti; tum
quia videndum esset cur Empedoclem versificatorem potiùs haberi iussisset quàm poë-
tam: nam si non perfectus imitator erat, erat imitator tamen (nisi fortè quia non huma-
nas actiones, sed res naturales narraret, hinc ab imitatoris ordine cecidisse dicas: quan-
quam Aristoteles illum ab poëtarum deiecit ordine & versificatorem potiùs haberi ius-
sit, quia careret imitatione; qua tamen non careret dummodo ex propria persona narra-
ret) tum quia adhuc videndum esset cur Historicus non sit dicendus imitator, cum Epi-
cus ea planè de causa quòd res siue humanas actiones ex propria narret persona, sit imita-
tor: nec nisi comparatè imitatoris amittat nomen, quia scilicet eius imitatio a perfectissi-
ma imitatione aliquid recedat. Denique vt hoc in loco semel, iterum ac tertiò perspicuis
verbis neget Aristoteles poëtam quà ipse ex propria persona loquitur, imitari (ait enim
non quà ipse loquitur, esse imitatorem: & rursus cæteros poëtas pauca & paucis in locis
imitari, quia ferè semper loquuntur ipsi: denique Homerum contra imitari frequenter,
quia pauca loquitur ipse: frequentérque virum aut mulierem loquentem facit) id verò
non accurati Doctoris est ac boni, si comparatè tantùm (id quod nullo modo ex verbis ip-
sis colligi potest) hoc intelligi voluit. Ergo vt in hac re vniuersa ingenuè aperiam quid
sentiam, equidem sic statuo. Tantùm abest vt Aristoteles in huius particulæ verbis, dum *Authoris sententia.*
inquam Poëtam ex propria persona loquentem, imitatorem facit, Platonis sententiam at-
que doctrinam in melius reformarit, vt ait Madius; atque adeò ad meliores fruges tradu-
xerit, vt potiùs in eo magnopere peccauerit, in quo ab eo discessit. verè enim narratio, in *Probatur:*
qua ex propria persona loquitur poëta, non est imitatio quemadmodum tum Plato aper- *I.*
tè docet, cuius verba paulò post fideliter describentur; tum Aristoteles ipse ad extremum *II.*
confessus est; tum communi veterum consensu est receptum, qui poëmatis stylum seu *III.*
poëticam narrationem in δραματικὸν, διηγηματικὸν, μικτὸν distribuunt, ac tum primam
tum postremam imitatione concludentes διηγηματικὴν simplici narratione cõcludunt, at-
que omnis expertem imitationis faciunt. & hac de causa nõ possumus in simplici illa poë *IV.*
tæ narratione veram ac propriam imitationem agnoscere, quin fatendum sit, Orato-
H 3 rem,

rem, multò verò magis Historicum, qui perpetuò narrat, esse imitatorem. Si quidem dum
aut Virgilius Aeneam verbi gratia loquentem facit, aut Aeschylus Prometheum agen-
tem inducit, satis constat quo pacto poëta differat ab Historico: at dum rursus Virgilius ex
propria loquitur persona canens,

Vix è conspectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti,

& quæ mox sequuuntur, nullum afferre discrimen licet, vnde a Sallustio differat scriben-
te. *Postquam Numantia deleta, P. Scipio dimittere auxilia & ipse reuerti domum decreuit, donatum*
atque laudatum magnificè pro concione Iugurtam in concionem adduxit. Et hac de causa Trogus

Ex Iust. lib. 38.

Liuium & Sallustium reprehendere solebat, quòd cum concionibus frequentiùs vteren-
tur, ac Romulum, verbi gratia, Menenium Agrippam, Scipionem & huiusmodi alios lo-
quentes facerent, historici modum excederent, in poëticam imitationem delabentes. At- 110
que hinc etiam fit, vt ij hac in parte historiæ adimant fidem, ac potiùs eloquentiæ ostentan
dæ gratia, quàm ad veritatem loquantur. Ita fit, vt quod poëtæ laudi datur, cuius est imi-
tari, id vitio vertatur Historico, cuius est a veritate ne latum quidem vnguem discedere.

Confirmatur adhuc ex Platone, cum hac in re harendum decernitur.

Quapropter nihil est quod a Platone discedamus, qui propterea, vt de tota eius sententia
constet adhuc vberiùs (nam breuiter eandem retulimus in particula secunda) sic rem
explicauit vniuersam, dum Socratem cum Adimanto faceret differentem. *Deinceps de di-*

Lib. 3. de Rep. post init.

cendi ratione, vt arbitror est disserendum, atque ita nobis & quæ & quomodo dicenda sint compertum
erit. Quid dicas, inquit Adimantus, non satis intelligo. Oportet tamen id de te intelligere inquam, atque
ita fortasse clariùs hoc intelliges. An non quæcunque a poëtis vel fictoribus fabularum dicuntur, narra-
tionem esse dicimus vel præteritorum, vel præsentium vel futurorum. Quid enim aliud inquit. Num er-
go vel simplici narratione, vel per imitationem facta, vel etiam vtroque modo narrant? Clariùs, inquit,
hoc quoque exponi requiro. Ridiculus inquit, equidem præceptor, & in primis obscurus videor. Quem-
admodum igitur qui dicendo parum valent efficere solent, ita ego nunc, non vniuersum ipsum, sed partem
aliquam sumens, in ea tibi quod volo, conabor ostendere. Et primùm mihi dic, nostin' Iliados princi-
pia, in quibus ait poëta, Chrysem Agamemnoni supplicare, vt sibi filiam restitueret. Hunc autem
succensere. Quod postquam non impetrauit, imprecari contra Achiuos Deum? Equidem & illud credo
nosti, quod vsque ad hos versus, precatus est omnes Achiuos, in primis Atrei filios gentium duces: ipse
poëta loquitur, neque tentat aliò mentem nostram conuertere, tanquam alius quàm ipse loquatur. De-
incepS verò ita loquitur, ac si Chryses ipse sit, conatúrque non Homerum se nobis, sed sacerdotem illum
ostendere. In cæterisque ita semper exponit, tum rebus gestis apud Ilinm, tum apud Ithacam, tum quæ in
Odyssea acciderunt. sic est omnino. Nonne igitur narratio est, & quando orationes continuas affert, &
quando ea quæ inter ipsas intercedunt? Quid ni? Verùm cum orationem profert tanquam alius quidam
sit, nónne tunc dicemus orationem suam ei quamsimillimam reddere, quem loquentem introduxerat?
quidni dicamus? An non alteri se similem reddere vel figura vel voce est eum imitari, cui facit se simi-
lem. Proculdubio. In hoc igitur vt videtur ipsi & reliqui poëtæ per imitationem narrant. Assentior. Vbi
autem se non celat poëta, vniuersa illa poësis & narratio sine imitatione est. Ne autem dicas, te neque
hoc quidem intelligere quomodo fiat, ego dicam. si enim Homerus cum dixisset, Chrysem venisse filiam
redempturum & supplicasse Achiuis præcipuéque regibus, deinceps non tanquam Chryses, sed Home-
rus esset locutus, nosti profectò imitationem illam non fuisse futuram, sed simplicem narrationem. Sic vo-
rò se res habuisset. Dicam enim sine versu, cum non sim poëticus. Profectus sacerdos precabatur, vt dij eis
darent, vt incolumes ipsi Troiam caperent, sibique acceptis donis filiam restituerent: Deum Apollinem
venerantes. Hæc cum dixisset, reliqui sacerdotes dicta probarunt. Agamemnon verò efferatus, ipsum
protinus abire, neque postea redire iussit: neque enim ipsi Dei vel coronam vel sceptrum profutura: asser-
uitque priusquam ipsi filiam redderet, fore vt illa secum in Argo consenesceret. Quamobrem abire eum
iussit, séque vt saluus abire posset, non irritare. Quæ cum audisset senex, extimuit, tacitúsque discessit. Ca-
stra autem egressus supplex Apollinem multis verbis eius agnomina commemorans, orauit, si quid vn-
quam aut in ædificandis templis, aut hostijs litandis, illi gratum fecisset, vt puniret Achiuos, suásque la-
crymas sagittis vlcisceretur. Hunc in modū, o amice, simplex narratio sine imitatione fit. Intelligo iam.
Et illud præterea scito, contrarium huic esse, cum remotis poëtæ verbis quæ inter orationes intercedere
solent, orationes ipsæ vicissim continuatæ relinquuntur. Id quoque intelligo. Est enim & in Tragœdijs
quiddam simile. Rectè admodum accepisti, existimóque tibi iam nunc aperire, quod antea non valebam;
poësim videlicet fabularúmque figmenta aut esse omnino per imitationem, quemadmodum ipse dicebas
in Tragœdia atque Comœdia, aut per enunciationem ipsius poëtæ, quod maximè in Dithyrambis inspici-
tur, aut per vtraque confici, vt in heroicis, alijsque multis apparet, si modò intelligis. Intelligo. Hæc

Plato.

Plato.ex quo loco multa nobis erunt eruenda, cum Poëticæ Platonis præcepta saltem in
111 vniuersùm perstringemus, Nunc illud breuiter colligo, Platoni poësim aliam imitatione
contineri, vt Tragœdiam, Comœdiam, Epopœiam: aliam imitationis esse expertem, vt
Dithyrambicam. Quid causæ est igitur vt Aristoteles (iam enim ad eum nostra redit ora- *Reditur ad*
tio) narrantem ex propria persona poëtam imitantem faciat, Dithyrambicámque propte- *Aristote-*
rea lyticámque poësim (eiusdem enim ordinis est) imitatione concludat? Illa, vt vehemen *lem.*
ter quidem suspicor, fuit causa, quæ in alijs sexcentis occurrit Aristotelem diligenter per-
uolutanti & cum Platone cõferenti: nimirum Aristotelem ab initio tritam aliorum viam
sibi haud terendam, ac Platonis sententiam non facilè retinendam, proposuisse: (neque
enim id dissimulari vllo modo potest, aut inusitatum illi ac nouum videri debet) quin eo-
rum decreta sibi prosternenda decreuisse: ita vt cum Plato ac cæteri carmine tanquam
forma concluderent poëma, mox etiam illud in imitantem, narrantem, & mistum distri-
buerent, ac proinde ex tribus istis poëmatis formis vnam imitatione eximerent, ipse con-
tra omnes è contrariò imitatione concludendas, aliquas etiam carmine liberandas statue-
rit. Et hac de causa vix varias illas poëmatis formas commemorauit, cum illas imitatione
conclusit omnes. Contra verò in eos disputauit, qui carmine potiùs quàm imitatione poë
matis naturam atque essentiam, vt significantiùs loquar, constituerent. Hac itaque de cau
sa quantum potuit & quandiu potuit, poësim & in vniuersùm & pro singulis formis imi-
tatione implicuit. ita vt hoc ipse in loco in quo tripartitam illam imitandi rationem com
memorabat, libẽter dissimulauerit, id quod tandem aliquando, hoc est in Particula cxxxi.
(siue id memoriæ culpa acciderit, siue quia interdum vel inuitis excidit veritas) indicare
atque adeò fateri coactus est: nimirum poëtam dum ex propria narrat persona, reuera nõ
imitari. Ita factum est, vt qui non sophistæ, sed ingenui interpretis more particulam hanc
cxxxi. cum xv. conferat non possit non clariùs animaduertere repugnantiam, quàm vt ci-
tra temeritatem dissimulari possit. Quanquam qui liberalior videri velit ne dicam conni-
uentibus oculis rem hanc inspectare, ac propterea Aristotelis culpam non dicam eluere,
sed vtcumque minuere cupiat, huic per me licet eò confugiat, quò ipsi confugimus ali-
quando, cum eiusmodi culpam vtcumque extenuari posse doceremus. Etenim imitatio-
nis nomen patet quam latissimè, ita vt analogia quadam & proportione varia sexcentis
conueniat, quæ imitationis nomine designantur aut concluduntur. Quapropter licet pro-
priè omnino illi conuenit imitatio, qui voce aut figura seu persona alterum repræsentat,
quemadmodum Comicus aut Epicus facit, veruntamen ei qui ex propria narrat persona,
quemadmodum & Dithyrambus facit & Historicus, quin Orator quoque non raró, imi-
tatio alio saltem nomine conuenit; prout scilicet eos qui in eo excellunt genere imitan-
tur. siue enim Orator causam dicat, siue Historicus res gestas pertexat, siue Dithyrambus
alicuius actiones canat, in suo quisque genere excellentem vel Oratorem vel Historicum
vel Dithyrambum vel Lyricum imitari & potest & debet. Sed tamen id Poëtæ propria
quadam conuenire potest ratione. etenim historicus potest ille quidem in scribendi ra-
tione meliores imitari, quod pertinet ad scribendi formam ac normam, at res gestas, quo-
niam veritatem sectatur, colligere ex factis cogitur, non æmulando aut imitando decer-
pit. atque idem quoquomodo accidit Oratori, qui meliores æmulatur in ratione dicendi,
sed argumenta ex rebus ipsis atque personis cogitur deriuare. Poëta contra quippe cui res
fingere licet, aut permutare & a vero variare, meliores imitatur non in artificio solùm &
pangendi ratione verùm etiam in rebus & actionibus ipsis, quas ex poëtis quin ex histori-
cis etiam & authoribus multis leuiter immutatas exprimit. ita Tacitus potuit quidem
Thucydidis sectari artificium: res certè aliunde comparare coactus est: Virgilius contra
114 Homerum & in artificio & in rebus ipsis imitari potuit & æmulari. Atque hoc imitatio-
nis genus in ea quoque elucet narratione, in qua ex propria persona loquitur poëta. Ita vt
licet ab ea differat imitatione, in qua poëta aliorum subit personam, atque hos vel voce,
vel figura æmulatur, imitatio tamen fit, quaéque mirificè Lyrico ac Dithyrambo conue-
niat. ita demum quoquomodo Aristotelis culpam eleuare licet, dum Homerum aut aliũ
poetam ex propria persona loquentem modò imitatorem facit, modò ab imitatione abes
se scribit. Propria enim, quæ inquam vel persona aut figura fit imitatio, reuera dum ex
propria narrat persona, non imitatur: minùs propria, quaéque illi certa quadam ratione
conuenit, dum imitatur meliores, imitari dicendus est: atque ita etiam imitari, vt non om-
nino cum Oratore aut Historico talis imitatio illi communis sit. Quapropter hanc potuit
hoc

hoc in loco poëtæ dum ex se narrat, imitationem concedere, cum tamen alibi dum imitatione carere scribit, de vera imitatione & propria loqui potuerit. Nam si obijcias propriè semper in poëmatis natura declaranda ac formis constituendis fuisse vsurpandam, iam hac de causa nos admirabilem illam imitationis varietatem obseruauimus; vt scilicet quoniam analoga est, varia ratione vsurpari potuisse doceremus. alioquin, vbi precisè vtrobique sumi velis (quod faciendum non nihil suspicamur) quò me vertam vt Aristotelem tuear, non habeo.

PARTICVLA XVI.

ἘΝ τρισὶ δὴ ταύταις διαφοραῖς ἡ μίμησίς ἐστιν, ὡς εἴπομεν κατ᾽ ἀρχάς, ἐν οἷς τε, καὶ ἃ, καὶ ὥς. ὥστε τῇ μὲν ὁ αὐτὸς ἂν εἴη μιμητὴς Ὁμήρῳ Σοφοκλῆς. μιμοῦνται γὰρ ἄμφω σπουδαίους, τῇ δὲ Ἀριστοφάνει. πράττοντας γὰρ μιμοῦνται, καὶ δρῶντας ἄμφω. ὅθεν καὶ δράματα καλεῖσθαί τινες αὐτά φασιν, ὅτι μιμοῦνται δρῶντας.

Atque in his tribus sanè differentijs, vt a principio diximus, imitatio est, quibus videlicet, quæ, & quomodo. Quo sanè fit, vt ab Homero Sophocles aliquo pacto imitatione non discrepet, quòd vterque præstantes imitetur; nec item ab Aristophane, quod vterque negotiantes & agentes; vnde δράματα idest actus ipsos, non nulli ab agentium imitatione appellari dicunt. Paccius.

Iam verò in tribus his differentijs imitatio est, vt dicebamus in principio, tum in quibus, tum quæ, tum quomodo. Quare in vna quadam parte idem erit imitator cum Homero Sophocles; imitantur enim ambo bonos: in altera verò cum Aristophane: molientes enim aliquid & agentes ambo imitantur; vnde & dramata ipsa appellari quidam dicunt, quòd imitentur agentes. Riccobonus.

COM. XVI. Summa Particulæ.

Olligit, idque mira breuitate, sed pari tamen perspicuitate, quæ dixerat de triplici illa imitationis ratione ac via. Quapropter. *Atque in his tribus differentijs* (inquit) *posita est imitatio: quæ differentiæ sunt, ἐν οἷς ἃ, ὥς: quibus, quæ, & quomodo.* Vbi per οἷς intelligit primam differentiam, quæ sanè instrumentis continetur, nimirum rhythmo, sermone, harmonia; per ἃ, meliorum, peiorum, similium materiam; per ὥς modum imitandi, videlicet dramaticum, narratiuum, mistum. Atque ex his, vt tantisper exemplo aliquo rem illustret, fieri ait vt Sophocles hinc sit Homerò similis, quòd imitetur meliores seu præstantes; illinc Aristophani, quòd imitetur πράττοντας καὶ δρῶντας, agentes & molientes. Sed cur obsecro nil de instrumentis, vt tripartitam imitationis varietatem omni ex parte exemplo complecteretur, & quemadmodum ἃ & ὥς, ita οἷς declararet & illustraret? An non Sophocles instrumentis quoque similis est Aristophani? Verùm Aristoteles vel quia facilè nobis colligere ac supplere liceret primam illam differenriam, cum instrumenta, quippe copiosissimè explicata, sint in promptu; vel quia operæpretium iudicaret exemplo materiam & modum tantùm, quæ duo modò explicata fuerant (de instrumentis enim multò antea) illustrare, satiùs habuit primæ differentiæ exemplum præterire: præsertim verò quia statim ac modi discrimen attigisset, occasio sese illi apta obtulerat, vnde sensim orationem ad poësis originem & incrementa traduceret. Itaque oblatam occasionem sine cunctatione, ac cæteris posthabitis omnibus sibi arripiendam putauit. Ergo cum materiæ discrimen in Sophocle agnoscens & Aristophane, dixisset, ambos imitari πράττοντας καὶ δρῶντας, hinc occasione arrepta, (nam ideo statim pergit ὅθεν καὶ δράματα καλεῖσθαί τινες αὐτά φασιν, ὅτι μιμοῦνται δρῶντας, *vnde etiam dramata ipsa appellari quidam dicunt quod imitentur*) exponit quinā Tragœdiæ & Comœdiæ ortum & inuentionem sibi vendicarent: & ad poëmatis vniuersi ortum sese refert. Ita quidem re Sophoclis exemplo materiæ modíque discrimine illustrata, ex duabus vocibus occasionem arripit vt doceat vnde ex quibusdam δράματα quoque nomen inuenerint & ad Comœdiæ Tragœdiaéque authores sic pergit,

Dubitatur. 113

Respondetur.

T agentes

PAR-

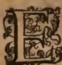
PARTICVLA XVII.

Διὸ καὶ ἀντιποιοῦνται τῆς τε τραγῳδίας, καὶ τῆς κωμῳδίας οἱ Δωριεῖς. τῆς μὲν κωμῳδίας οἱ Μεγαρεῖς, οἵ τε ἐνταῦτα, ὡς ἐπὶ τῆς παρ᾽ αὐτῆς δημοκρατείας γενομένης, καὶ οἱ ἐκ Σικελίας. ἐκεῖθεν γὰρ ἦν Ἐπίχαρμος ὁ ποιητὴς, πολλῷ πρότερος ὢν Χωνίδου, καὶ Μάγνητος. καὶ τῆς τραγῳδίας ἔνιοι τῶν ἐν Πελοποννήσῳ, ποιούμενοι τὰ ὀνόματα σημεῖον. οὗτοι μὲν γὰρ κώμας τὰς περιοικίδας καλεῖν φασὶν, Ἀθηναῖοι δὲ δήμους, ὡς κωμῳδοὺς, οὐκ ἀπὸ κωμάζειν λεχθέντας, ἀλλὰ τῇ κατὰ κώμας πλάνῃ ἀτιμαζομένους ἐκ τοῦ ἄστεως. καὶ τὸ ποιεῖν αὐτοὶ μὲν δρᾶν, Ἀθηναίους δὲ πράττειν προσαγορεύειν. περὶ μὲν οὖν τῶν διαφορῶν, καὶ πόσαι, καὶ τίνες τῆς μιμήσεως, εἰρήσθω ταῦτα.

QVamobrem Tragœdiam atque Comœdiam Dorienses sibi vendicant; Comœdiam quidem Megarenses, tam hi qui hic sunt, vt eo tempore inuentam, quo populari administratione eorum respublica regebatur, quàm qui ex Sicilia: siquidem ab his poëta Epicharmus prodijt, multò sanè prior Chonnida, atque Magnete. Tragœdiam verò quidam in Peloponneso. eiúsque rei indicium illi vocabula esse volunt: cum ipsi quidem κώμας vicos appellari dicant, Athenienses verò δήμους, quasi Comœdos, non a κωμάζειν, hoc est à comessendo, sed tanquam errantes per comas, id est vicos, in vrbe despectui habitos, dictos existimant. rursus hi quidem facere δρᾶν, Athenienses. verò πράττειν, dicunt. Ac de imitationis hactenus differentijs, quot videlicet, & quales hæc dicta sint. Paccius.

QVamobrem sibi vendicant & Tragœdiam & Comœdiam Dorienses. Comœdiam Riccobonus
114 *quidem Megarenses, & qui hic sunt, tanquam in ipsorum Democratia natam. Et qui sunt ex Sicilia: inde enim fuit Epicharmus poëta multò priùs quàm Chonnides & Magnetes. Et Tragœdiam aliqui eorum qui sunt in Peloponneso, ducentes a nominibus signum: hi enim comas pagos appellare se dicunt: Athenienses verò demos: quasi Comœdi non a κωμάζειν dicti sint, sed nominati ab errore illo per pagos ex vrbe. Eo facere ipsi quidem ostendunt se dicere δρᾶν: Athenienses verò πράττειν. Ac de differentijs quidem imitationis, & quot, & quæ sint, tam multa dicta sint.*

COM. XVII.

EX dictis (vt monere cœperam) ac præsertim ex aliquibus vocibus occasionem nactus, exponit quinam sibi vindicant Comœdiæ & Tragœdiæ inuentionem. Quare & Tragœdiam, inquit, & Comœdiam sibi vendicant Dorienses. Sed cum Dorienses bipartiti essent, atque alij, in Attica, alij in Sicilia degerent, vel certè ex Sicilia profecti essent, quinam Comœdiam; (de Tragœdia enim postea) sibi adsciscunt ac vendicant? Vtrique, respondet Aristoteles. nam & ex Atticis Dorienses, hoc est qui hîc sunt Megarenses, eam sibi vendicabant, quòd dicerent in sua democratia popularique administratione esse natam, & Dorienses Siculi illius inuētores haberi volebant. quòd Epicharmus, qui Comicus poëta fuit & Siculus, & primus fabulam inuenisse dicitur, multò ante Chonnidem & Magnetem (fuerunt hi Attici Poëtæ Comici & Athenis versati sunt) floruisset. At verò Tragœdiam quinam sibi vindicant? eorum aliqui (subijcit Aristoteles) hanc sibi adsciscunt & vendicant, qui Pellopponnesum incolerent Dorienses. Ita sanè Siculi Dorienses cum Doriensibus Atticis de Tragœdia non contendebant, quemadmodum de Comœdia. Neque verò hoc in loco Aristoteles probat Tragœdiæ inuentionem Dorienses, qui Pelloponnesum colerent, sibi tribuere. Contra tamen de Comœdia. rem enim argumentis confirmat. Ac primò ab Ethimologia seu nominis notatione: nam Dorij Megarenses dicunt apud se pagos seu vicos appellari κώμας non verò δήμους quemadmodum apud Athenienses: ac pro-

ac proinde factum esse vt a κωμῶν hoc est a pagis Comœdia nomen inuenerit. Quod argumento esset, Doriensibus inuentionem deberi, quorum proprium est κωμῶν nomen. Ex quo etiam fieret, vt perperam κωμάζειν quod est lasciuire, Comœdiæ nomen tribuerent aliqui, quasi verò lasciuia atque licentia Comœdiæ nomen dedisset. Et sanè vbi Comœdia ἀπὸ τῶν κωμῶν, propter errores illos & peruagationes, quas per pagos seu vicos facerent, dum vrbe pellerentur, inuenisset nomen; fieri potuisset vt ob lasciuiam pellerentur illi quidem aut nimiam dicacitatem, sed tamen adhuc a κωμῶν seu pagis, quos peruagari cogerentur, nomen inuenire potuissent. De qua tamen re quoniam alibi de Comœdia dicendum erit; fusiùs alibi. Iam verò eo quoque argumento vtuntur, quod Tragœdię cum Comœdia commune est, quia scilicet pro ποιεῖν hoc est facere, δρᾶν apud Dorienses, apud Athenienses verò πράττειν, esset in vsu. Ex quo fieret vt cum Comœdia & Tragœdia δρᾶμα dicatur, hinc etiam coniectare liceret illarum inuentionem Doriensibus deberi quorum δράω & δρᾶν, vnde drama est ortum, est proprium verbum. sic Aristoteles, qui, quoniam ad Tragœdiæ & Comœdiæ inuentionem excurrerat, ex vocibus illis, quibus materiæ varietatem atque adeò differentias imitationis explicabat, occasione sumpta, colligit ex dictis de differentijs imitationis, & quot quéve sint, hæc satis videri posse: statimque nouo quasi initio sumpto (commodo illo tamen, cum de origine Tragœdiæ & Comœdiæ dicere cœpisset) sese ad poësis poëticarúmque formarum ortum, incrementa, absolutionem, refert peruestiganda. Id quod nos etiam eum sequentes faciemus, si tamen

Dubitatur. I.

priùs tum pauca quædam in præsenti particula dubitauero, tum verò de tota Aristotelis doctrina, quam in primo hoc capite protulit, paulò fusiùs disputauero. Tria igitur in hac particula dubitantur. primùm quid causæ fuit, cur Attici, Dorienses seu Megarenses qui 115 dicerent apud se ortam Comœdiam, ad Democratiam seu popularem gubernandi ratio-

Respondetur.

nem, qua vsi essent, confugerent? An quia in Democratia florere artes soleant, ac propterea factum sit vt Comœdia quoque in eorum Democratia floruerit? Sic persuasum habet Vtinensis Interpres: qui hac planè de causa, *Tunc, inquit, excitantur & inueniuntur omnes quidem artes, at ingenuæ præsertim & liberales; cum libertate & otio fruuntur ciuitates: nam liberæ vrbes alunt homines nescio quomodo ingeniosiores & cupidiores honoris ac virtutis. Athenienses olim in primis libertate diu potiti sunt: atque hoc in causa fuit, vt perpetuò apud ipsos bonæ vigerent artes, & eorum ciuitas omnium disciplinarum mater & altrix fuerit.* (Part. 27.m.) sic iste. quem facilè crediderim Venetæ Reipublicæ, cuius beneficentia eius aleretur industria, siue blandiri, siue gratum animum ostendere, voluisse. Quanquam, vt omittam, nec Venetum imperium aut dominatum esse Democraticum potiùs quàm Aristocraticum, nec tam Aristocratiam aut Democratiam quàm otium, & pacem, de quibus tamen nihil interim Dorienses, artes alere: nec id quod eloquentiæ tribuitur a M. Tullio tam facilè Comœdiæ fuisse tribuendum, cui fortasse in regio quoque dominatu non incommodè florere licet, quemadmodum eloquentiæ tractatio in Rep. vigere magis solet; perfectò Vtinensis ratio è vestigio pugnat cum Aristotele. Siquidem Aristoteles ait, Dorienses ac Megarenses ea de causa affirmasse Comœdiam apud se ortam esse, quòd Comœdi in Vrbibus spreti & ex ijsdem pulsi, per pagos ac vicos errare cogerentur. Non igitur ad Democratiam ea de causa confugiebant Megarenses, quòd in Democratia Comœdia atque artes florere soleant, cùm interim Comicos ex vrbe pulsos significarent, atque inde Comœdiæ nomen tributum esse statuerent. Itaque ex otio & pace, cuius studiosissimi sunt Veneti & peramantes, in primis verò quia optimas alunt artes, ac studia fouent doctrinarum, iure quidem laudare illos potuisset Vtinensis; at inde occasionem arripere, quòd Comœdia vnà cum liberalibus artibus in libero populo florere soleat, minùs opportunè. Perplacet igitur mihi Victorij sententia: quia scilicet poëma illud licentiæ plenum & dicacitatis, ibi faciliùs ortum habere potuisset, vbi ciuitas in populi dominatu qui libertate vti solet, posita esset. verè enim cum populari licentia facilè Comicorum libertas coniungitur. Iam verò vtrum Dorien-

Dubitatur II.

ses ex Sicilia in Atticam, an ex Attica in Siciliam commigrassent, dubitare licet, præsertim

Respondetur.

verò, quòd Vtinensis priorem, Victorius posteriorem, sententiam sequitur. Et quidem Aristoteles tum in illis verbis οἱ Μεγαρεῖς tum in illis paulò post prolatis καὶ οἱ ἐκ Σικελίας concisè ac proinde obscurè loquitur, quòd fortasse eo tempore res plana esset; sed tamen si coniectura agere licet, significat in Attica Megarenses mistos fuisse, tum ex incolis, tum

Dubitatur III.

ex aduenis ex Sicilia. Denique illud dubitatur, cum πράττοντες non minùs quam δρῶντες dicantur Comici actores, quid est quò Athenienses, quorum vox est πράττειν, non hinc

sibi

ſibi aliquo modo Comœdiæ adſciſcunt inuentionem? Cui rei ſic reſpondeo, fortaſſe Ariſtotelem cum diceret Athenienſes verò πράττειν pro facere vſurpaſſe, non tam ſignificare voluiſſe, Athenienſes non poſſe ſibi Comœdiæ inuentionem aliquo modo vindicare, cum Comici, quin Tragici etiam, πράττοντες ac veluti negotiatores dicerentur, quàm efficere illos minùs infirmo vti argumento, qui oſtenderēt, eoſdem Comicos aut etiam Tragicos & δρῶντας dici, & eorundem actiones dramata appellari, quod eſt gemina illi coniectura ſuum argumentum conflarent. Hæc de præſenti particula qua etiam primum caput concluditur. Quanquam ad alterum haud dum aggredi lubet; ſed vt fidem liberem meam, quædam iuuat attingere, quæ iamdiu in hunc locum reieci, & verò plurimum illuſtrare
116 poſſunt, quæ ſunt hactenus diſputata. Agedum igitur nouam Controuerſiam excitantes, inueſtigemus, NVM a germanis Poëticæ artis initijs inceperit Ariſtoteles, & in vniuerſùm quo loco habenda ſint ea, quæ in hoc primo capite docuit.

Reſpondetur.

CONTROVERSIA XXV.

Num à Germanis Poëticæ artis initijs incœperit Ariſtoteles & quo loco habenda ſint, quæ docuit hactenus.

De qua re mihi quidem etiam atque etiam cogitanti, ac tum quæ hactenus, tum quæ in poſterum explananda ſunt, attentiùs reputanti, omnino ſentiendum videtur ac ſtatuendum, duos extremos ſcopulos illi eſſe vitandos, qui ſuum in re tali ac tanta interponit iudicium. Ac primus ſcopulus mea quidem ſententia ille eſt, vt ne cum Mutinenſi interprete aut Franciſco Patritio (hoc nimirum Ariſtotelis oſore & obtrectatore, illo Ariſtotelicis interpretibus quibuſdam infenſo, vtroque denique nouatore egregio) ſentiamus. Etenim ille Artem hanc Commentariolum quoddam haberi iubet, in quod memoriæ cauſa, ídque tumultuaria quadam ratione, multa ac varia coniecerit Ariſtoteles, nec ſanè vt Ars Poëtica haberetur, ſed vt inde poëticam artem ſcripturus aliquando hauriret. Hic verò eundem libellum longè imperfectum ac neceſſarijs præceptis vacuum, denique præpoſterum erroribúſque pleniſſimum eſſe diſputare non dubitauit. Alter ſcopulus priori è regione aduerſus ille eſt, vt ne hunc librum omnibus numeris abſolutum atq; perfectum eſſe pugnemus, quaſi verò nihil planè requiri in eo poſſit, nihil ſalebroſum offendi; ſed potiùs præceptis quęcunque in hac arte experi poſſunt, iíſque conſtanti ordine, miráque perſpicuitate diſpoſitis, inſtructus ſit. Media itaque ratio ac via tenenda eſt, omninoque fatendum, partim quia bona huius libri pars interijt, partim quia Ariſtoteles preſsè loquitur & obſcurè, ac Muſis, vel potiùs ſibi ſuíque ſimillimis, veluti canit, non omnia quæ optanda eſſent, ſperanda fore. Denique induſtrijs (ſi me audias) ac nauis multa, (ij enim ex ijs quæ extant, ea quoque poſſint ſarcire magna ex parte quæ interierint, præſertim cum Tragœdiæ tractatio reuera perfecta ſit) minùs induſtrijs pauca, colligere licebit. Quapropter qui Commentariolum eſſe pugnat memoriæ cauſa comparatum, hic mihi toto cœlo aberrare viſus eſt. Et vt de primo hoc capite, vnde verum non coniectare ſolùm licet, ſed etiam agnoſcere & conſtituere, dicam hoc tempore (cætera enim ſuo loco) non video cur dicendus ſit Ariſtoteles memoriæ tantùm cauſa, non verò artis docendæ gratia, diſputaſſe, quæ hactenus explanauimus. ſiquidem & res dicendas proponit primùm, quemadmodum in libris cæteris, quos doctrinæ conſcribit gratia, & de ordine nos admonet, quo res propoſitas tractare iuuat; & poëticæ genus, partes, differentias continenter requirit; ita vt obſcurus quidem videri poſſit ac ſalebroſus (iamdiu enim id monere cępimus, quod tamen eſt ferè Ariſtotelis proprium) at cur hæc memoriæ cauſa ſcripta ſint, aut tumultuaria ratione veluti in faſcem coniecta, tam falſum quàm quod falſiſſimum videri poteſt. Denique tria ſunt quę docet ac requirit in hoc capite; vbi nos egregiè de rebus dicendis & ordine ſeu methodo admonuit. Quod ſit poëſeon, ſeu imitantium artium genus, quæ formæ ac ſpecies, quibus differentijs conſtituantur & diſtinguantur: & per hanc occaſionem de tripartitis illis imitantium formarum diſcriminibus copioſè diſputauit ad finem vſq; capitis, vbi de more doctoris optimi epilogum quoque rerum dictarum fecit. Quid eſt igitur quod non germana artis initia referat? aut qua ratione inſtituēdus, quóve tenore verborum ſcribendus, erat, vbi in publicū artis nomine edendus fuiſſet liber? Nam quod ibi planè, vbi Epopœiam inſtrumentis diſtingueret, in eos quaſi digrediens inuectus ſit, qui ex carminis non autem ex imitationis varietate, poëſis formas diſtinguerent & variarent, nemo non videt quàm id appoſitè factum ſit, ne quis minùs tutum, id quod de imitationis varietate, vnde diſcrimina illa deriuauerat, reputaret. ſic etiam dum ad extremùm eorū recenſet diſcordiam, qui certatim ſibi Tragœdiæ multò verò magis Comœdiæ inuētionem vendicarent, non ſanè alieno loco, ſed appoſitiſſimè (ſi quis attentiùs æſtimet) hāc interponit contentionem. Vt enim ad eam aggreditur commemorādam non ſine magna oppor-

Duos ſcopulos in hac re vitandos.

I. Quem nobis Mutinenſis partim, partim Franciſcus Patritius obiecit.

II. Qui eſt multorum.

Mediam viam eſſe tenendam.

Refellitur iam Mutinenſis.

opportunitate (captat hanc ex vocibus illis, quibus declarauerat, Sophoclem esse in imitandi modo Aristophani similem, quia scilicet vterque πράττοντας inducerent ac δρῶντας) 117
ita rem hanc miro artificio ad opportunum vsum & finem retulit, vt scilicet quoniam de inuentione Tragœdiæ & Comœdiæ non inopportuna occasione arrepta dicere cœperat, iam ipse de re tota accuratè disputaret & cum poësis in vniuersum, tum eiusdem formarum originem, causas, incrementa, perfectionem ac statum (id quod continenter efficit) declararet pro virili. Vt mihi quidem Mutinensis qui inter cætera scribit multa interponere Aristotelem & additamenta alieno planè loco facere, in re seria ludere, ne dicam delirare videatur. Nunc venio ad Patritium: qui sanè decem integris libris (hos disputatam appellat Decadem) ac plurimis rursus, quas tanquam puncta quædam Stoicorum more obijcit dubitationibus, Aristotelea oppugnat præcepta, quasi verò & perpauca illa sint & præpostera inprimis & aliena, Inter quas sanè dubitationes, eæ quidem primi huius capitis oppugnant doctrinam, quæ in III. IV. V. VII. IX. X. habentur libro. & quidem in III. Aristotelem oppugnat poësim imitatione omnino concludentem, atque adeò imitationis nomine describentem. In II. aduersus eundem disputat, poëtam non planè imitatorem esse habendum. De quibus quoniam nos multa diximus, & in Platonis sententiam (hanc enim fermè sequitur in hac re Patritius) non ægrè discessimus, in præsens nihil addo: cum præsertim hæc res alio loco, vbi scilicet Plato de re poëtica est audiendus, sit attingenda rursus. & idem dixerim de ijs, quæ Patritius disputat in V. vt efficiat poësim soluta oratione confici nullo modo posse. nam de hac quoque re plurima scripsimus tū paulò antè in Controuersia XV. XVI. & XVII. tum in eo libello, quem de Tragœdia & Comœdia metrorum soluenda vinculis edidimus: aliqua etiam, vbi de Platone, prosequemur. quod attinet ad Empedoclem quem Patritius in libro VII. Homero anteferre non dubitat, ac poëtam facit meliorem, non disputo in præsentia. Quamuis enim in hoc capite Aristoteles Empedoclem quippe imitationis expertem, versificatorem potiùs quàm poëtam haberi iubet, ita vt non alieno planè loco hanc dubitationem excitauerit Patritius, nos tamen illam ad alium locum, quoniam de Homero quoque alibi copiosiùs dicendum erit, reseruamus. Quod attinet ad rhythmum & harmoniam, quæ libro IX. poëticæ imitationis instrumenta haberi vetat, ídque tametsi Plato etiam illa poëticæ imitationi adhibeat, ea interim satis videri possunt quæ attigimus in Controuersia XIX. Denique dum in libro X. contendit falsò ab Aristotele tres imitandi modos proferri, quibus omnes poësis formæ contineantur, nos in Controuersia XXI. huic fecimus satis. De ijs verò quæ tanquā puncta quædam aduersario obijcit, Aristotelem item oppugnans, sunt quæ rursus ad primum hoc caput pertinent. nam prima quatuor vnà cum septimo Aristoteleam imitationem labefactant, sextum verò solutam poëmatis orationem, octauum poësis definitionem quasi prætermissam obijcit. quibus quoniam eiusdē sunt ferè ordinis cum superioribus, id quod de illis paulò ante diximus (quanquam alia etiam, nec inopportunè, dicentur infra) dicimus in præsentia. Sed quoniam primum quem declinare oportet, scopulum cōmonstrauimus, simúlque illius quasi molitores ac machinatores profligauimus, agedum cōmonstremus alterum, ac doceamus librum hunc reuera maiores habere dubitationes ac veluti salebras, quàm vt sine offensionibus decurri possit. Et sanè vt mirè concisus & pressus (id quod iandiu monere cœperam) ac proinde obscurus est Aristoteles, quique sibi inprimis canit, multa sunt, quæ poëticæ expetētibus præcepta, sint adhuc ex eo requirēda, præsertim verò quia erudito illi sæculo scriberet, eruditis caneret auribus ac poëmatis longè exercitatis: itaque multa tunc sine crimine potuit reticere quæ, quippe non ignota supplere sibi quisque posset, quæ tamen nos hoc tempore requirere cogimur. At enim quæ tandem sunt, quæ obscura sunt inprimis in hoc capite aut salebrosa? quæúe rursus non sine iactura sunt prætermissa? exponam illa ac fatebor ingenuè. Ac primò magnopere optassem vt Aristoteles poëticam artem seu facultatem definiret, aut saltem describeret & adumbraret. 118
Quid enim est quòd Rhetoricæ præcepta scripturus, eius definitionē seu descriptionem attulerit primùm; non verò Poëticam definierit aut descripserit, cum Poëticæ præcepta tradere instituisset? sanè quanti intersit in doctrinis tradendis ac rebus explicandis a definitione initium ducere & docti viri fatentur omnes & per se facillimum est cognitu. Itaque quemadmodum in Rhetoricis mirificè sibi aditum aperuit Rhetoricæ ipsius descriptione proposita, dum diceret esse facultatem videndi quid in quaque re sit accommodatum ad persuadendum (hinc enim rerum dicendarum veluti filum duxit ea

Nunc refellitur Patritius.

Pag. 3. & al.

Refelluntur iam ij qui alterum quasi scopulum intrudunt: ac librum hunc reuera ingentes salebras habere ostenditur: ita vt multa inprimis requirenda videantur. Quæ videntur requiri posse in primo hoc capite.

I.

xit ea

xit ea requirens,quæ ad fidem faciendam essent idonea)ita a Poëticæ definitione ac vi aditum sibi patefacere,nec sine magno legentium bono ad reliqua pergere potuisset. Denique vbi nos admonuisset ab initio Poëticā esse siue Artē siue facultatem vidēdi quid esset accōmodatum ad Poëmata rectè pangenda intelligentérve tractanda (hac.n. ratione, quoniam Poëmata sunt in promptu,censemus potuisse Poëticam non incommodè definiri)iam hinc Poëmatis vim explorare atq; illa subinde requirere potuisset, quæ ad illud pangendum dijudicandúmue idonea sunt & accommodata. Id quod eò maiore cum bono fecisset, quòd eodem tempore docere licuisset quo rerum genere contineatur Poësis (nam ne hoc quidem non magnopere controuersum est in Peripatetica schola)& quem inter doctrinas cæteras aut facultates obtineat locum. Cur enim id de Rhetorica nos admonuit non semel quam Politicæ partim moralíque Philosophiæ, partim Dialecticæ attexuit(quo enim consilio, disputamus in Rhethoricæ commentarijs)de Poëtica verò reticendum putauit?Quòd si fortè minùs necessarium id iudicabat,quòd,vt monere cœperam,eruditioribus scriberet,finis saltem erat ab initio indicandus, (finis enim debet esse perinde cognitus ac sagittarijs perspectus scopus)vt quoniam rationes fermè & præcepta ex fine deriuantur, fine proposito & commonstrato,ad reliqua rectò ordine liceret properare. Certè in Ethicis sic finem proposuit, vt maxima cum vtilitate inde ad reliqua licuerit cursum intendere. Sed fac ipsa libri inscriptio industrios ac nauos de huiusmodi fine admonere posset, at saltem Poësis ipsius (hanc enim a Poëtica tanquam opus ab arte distingui nemo non videt)definitio afferenda erat,ac natura tota planior efficienda; idque tum quia de Poësis vniuersim (id quod ipsemet statim ab initio significauit) agere oporteret:tum quia Poësis multas concluderet partes ac formas, quas explicare & illustrare opus esset. nam genere vniuerso ignorato,partes ac formas ignorari necesse est. Neque verò mihi objiciat quispiam id planè fuisse quod ab initio conquireret Aristoteles. nam proposuit quidem de Poëtica,quod est de poësi (vt interpretes rectè admonent) disputādum; simulque eiusdem partes requirendas ac formas; sed tamen vix ac ne vix quidem poësis naturam in vniuersum constituisse,sed ne inuestigasse quidem constat. Quid plura?genus formarum ac partium continuò in medium attulit:quod sanè longè abest vt accommodatum sit ad poësim ipsam definiendam. qui enim id commonstrauerit, in quo homo,leo,& huiusmodi formæ cōueniant,atque animal esse ostenderit, non sanè animal definierit; quod superiore adhuc genere & natura, nimirum substantia animata ac sensu prædita, continetur. Nam si dicas saltem dum id statueret in quo Poësis formæ ac partes conueniunt, ansam non indiligentibus præbuisse, vnde Poësis naturam in vniuersùm agnoscerent ac definirent, profectò id faciliùs effertur quàm intelligi ac probari possit. Sed fac istinc conjectari vtcunque liceat quod sit Poësis genus, quæ illius vis & natura: fac intelligi deinde possit Poësim esse humanarum actionum imitationem (quanquam & Plato reclamaret, qui non exiguam poëmatis partem soluit imitatione: & ratio ipsa vsúsque repugnaret, quo satis constat Lyricum pœma passim & imitatione & humanarum actionum narratione seu tractatione carere) fac etiam eiusmodi imitatio sit sermone aut metro vel etiam rhythmo rursus, & harmonia peragenda (alioquin definitio illa in alias quoque facultates cadere posset, quæ humanas imitantur actiones) at nec de poësi seorsim egisset satis Aristoteles, sed cum partibus adhuc miscuisset illam & confudisset: quin nec tam de illa cum partibus egisset,quàm eandem ex partibus colligendam, vel conjectura quadam & suspicione informandam aut attingendam reliquisset. Etenim Aristoteles proponit quidem & de poësi ipsa & de formis ipsius agendum,&quam vim quæque habeat,demonstrandum:sed tamen nescio quo pacto dum ad rem aggreditur, partes (quantum quidem aperta orationis facies præfert) profert ac formas;earum requirit genus:easdem continuò distinguit,& in suas redigit classes; ita vt de poësi in vniuersùm,præsertim seorsim,ne verbum quidem. Quanquam neque ita poësis formas vel requirit, vel commemorat, vel earum genus aut differentias peruestigat,quin easdem partes cum imitatricibus formis alijs misceat & confundat,quæ reuera poësis formæ nullo modo sunt. Nisi tamen statuas poësim carmine, quin sermone carere posse,ac poësis nomine id etiam intelligas & comprehendas, quod humanas actiones solo rhythmo vel harmonia imitetur,cuiusmodi est saltatoria, Auletica, Citharistica, & si quæ huiusmodi.nam certè has cum poëmatis alijsque germanis poëticæ formis permiscuit,dum genus,differentias,naturam ipsam poëseon inuestigaret. Quid plura?sic rem

I peregit,

II. III. IV. V. VI.

peregit,vt non minùs Saltatoriam, Auleticam, Cithariſticam requirere,diſtinguere,decla-
rare,conſtituere videretur, quàm Comœdiam , Tragœdiam, ac germanas hafce perſpe-
ctáſque poëſis formas.ita vt ad extremùm quoque profiteatur,ſe de differentijs imitatio-
nis quæ & quot ſint diſputaſſe;quaſi verò non aut poëſim in vniuersùm,aut varias poëſis
formas,ſed imitatrices artes ac formas declarandas,diſtribuendas,conſtituendas ſuſcepiſ-
ſet. Itaque Victorius non ignobilis interpres,etſi in huius primi capitis explicatu has atque
huius generis alias diſſimulat præteritque dubitationes,ad extremùm tamen epilogo illo
permotus,(De differentijs igitur imitationis & quot & quæ ſint,hæc ſatis) ſic ſcribit. *Re-
petit quid adhuc fecerit.commemorátque ſe ſatis diſputaſſe de diuerſis rationibus imitandi; tradidiſſé-
que quot numero ſint imitationes; & vim naturámque omnium illarum docuiſſe. Vnde arbitror certo
teneri, quod ſupra indicaui, non fuiſſe propoſitum auctoris a principio genus propinquum diuerſarum
poëſeon indagare,ſed ſuperius quoddam genus,quod contineret etiam artes nonnullas, ſimiles ſanè illis,
non tamen & ipſas poëſis: in extremo enim ſingularum diſputationum conſueuit repetere paucis, quæ
confecerit;hic autem quot & quæ ſint genera imitationum teſtatur ſe docuiſſe. Videtur autem ex hoc lo-
co ſeparatim de poëtica agere incipere,ac verum ordinem ſequi,cum ortum ipſius ſedulò inquirat. Quo-
modo enim ſupra potuit rectè de illa diſſerere,cum ipſius originem nondum monſtraſſet?* En nobilem
interpretem in eam ſententiam deſcendiſſe,vt crediderit quæ ab initio poſuit Ariſtoteles,
hæc niſi in proximo capite non attingi: quaſi verò hactenus vel digreſſus ſit, cum tamen
non dum rem eſſet aggreſſus, vel altiùs rei initium ſic duxerit vt non dum ad ea deuene-
VII. rit,quæ propoſuit. Qua ſanè re nihil abſurdius fingi poſſet,ſi rerum propoſitionem ſpe-
ctes,atque ordinem commonſtratum,ac dicendis rebus propoſitum. Adde quod poëſis
formas quaſdam cum alienis formis ſic permiſcuiſſet, vt omnino videri poſſit germanas
poëſis formas ac ſpecies prætermiſiſſe multas,próque illis Saltatoriam, Auleticam, Cithariſticam repoſuiſſe,& alieno loco explicaſſe. Et ſanè cum Lyricum poëma, quod tamen
in magna varietate poſitum eſt,prætermiſiſſet,peccaſſet ſine dubio non mediocriter.cum
enim Dithyrambi mentionem feciſſet, & inter poëmata numeraſſet, cur obſecro Lyri-
cum fuit negligendum,quod ſimplici etiam narratione continetur? Nam ſi fortè conce-
das Dithyrambum eſſe Lyrici ſpeciem ac formam, iam cur ſpeciem in medium afferret,
genus vniuerſum contemneret,non habebat: quin potiùs genus , formis poſthabitis, fuit
VIII. commemorandum.Iam vero cur Idyllia & eclogas;cur ſatyras,epiſtolas(nam heroicæ in-
ter cæteras apud Ouidium narratione imò verò imitatione haud carent)epithalamia,epi- 110
grammata,& id genus alia prætermiſerit,quæ alibi percenſuimus,requiri meritò poteſt .
Vt omittam Tragicomœdiam atq; alia quædam poëmatum genera (imitationem nam-
IX. que habent)in dies fuiſſe excogitata & inuenta,quæ non facilè ad propoſitas ab Ariſtote-
le formas reuocari poſſint:cum tamen plurimum & dignitatis habeant,& venuſtatis;nec
X. ſpernenda ſint vllo modo. Nam νόμων poëſim vel fuiſſe ab initio recēſendam:vel in decur-
ſu reticendam,vbi ab initio contempta fuerit:vel ſaltem docendum eſſe generum,quæ ab
initio propoſita fuerunt,ſeu formarum,partem aliquam aut membrum,compertum eſt.
Sed eſto ſalebroſus ſit in his omnibus atque adeò mancus,fortaſſe autem præpoſterus vi-
deri poſſit,quantumuis non pauca tot tantiſque culpis eleuandis dicta ſint;at quid de imi
XI. tatione?Vix enim dici poteſt quot quantáſque dubitationes creauerit nobis propter imi-
tationem,vel quia non eam definiuit,ſed ne ſignificauit quidem quid eius nomine intelli-
geret,vel quia ſecum ipſe de illa pugnet alacriter.& tamen cum imitatione , non ſecus at-
que Hercules claua,libro toto vſus ſit,atque omnia imitatione concluſerit,diſtinxerit,de-
finierit, explicarit, par erat vt quid imitationis nomine intelligeret , doceret ac declararet.
XII. Atque hinc implacabilis inter eum & Platonem diſcordia: quæ in alijs deinde multis eos
diſcordes facit ac diſſidentes . Quid quod ne Epopœiæ quidem nomen aut notio non lu-
brica eſt paſſim? Sanè cum alij multi hac in re(id quod iandiu obſeruauimus)interpretes
commouentur, tum inprimis Alexander Piccolomineus author acutus ſanè ac doctus,
id nobis ſæpè reuocat in memoriam,nuſquam in toto hoc capite primo Epopœiam pro-
priè fuiſſe ab Ariſtotele vſurpatam,atque eo nomine quo ad extremùm diſputat de Epo-
pœia.quin eam quam interim Epopœiam vſurpat,eam eſſe,quæ tum ſoluta oratione tum
carmine, ac rurſus meliorū, peiorum , ſimilium imitatione poſſit variari.ſic ſanè cū alio-
quin Epopœia heroicum carmen & poëma(quo etiam nomine illam ad extremum com
plectitur)ſignificare fermè ſolēt in poëtarū ſcholis,nutaret paſſim eius oratio, nóſq. mira
XIII. inuoluere ambiguitate.De rhythmo verò & harmonia nihil attinet dicere:nā præterquā
quod

quod nusquam declarauit quid propriè illi significent (declarare autem debuisset, cum il-
Part. 10 lis totam poëmarum varietatem distinguat ac notet) metra rhythmi partem facit, quod
Part. 5. absurdum, & verò cum eius initijs pugnans, videri posset: alioquin saltatoria, quam solo concludit rhythmo, metris quoque constaret: contra verò Epopœia quam solo metro passim constare fatetur, rhythmo etiam esset concludenda, quod cum eius initijs non cōsentit, cum rhythmum in motu obseruet tantùm, atque hunc sermoni opponat ac metro: qua sanè re haud satis fortasse adhuc tenebræ discussæ sunt atque depulsæ. Ad hæc quis tripartita illa differentia non commoueatur, quam poëticæ formis vel imitatricibus quas recēsuerat, facultatibus adhibet distinguendis? certè prima quæ ex instrumentis ducitur, multas formas sine distinctione relinquit: neque enim Auletica a Citharistica, aut Dithyrambica a legum poësi, aut Tragœdia a Comœdia illis distinguitur instrumentis. Altera quæ ducitur ex materia, tantùm abest vt formis illis valeat distinguendis, atque in suo quasque constituat genere, vt eas iam dissociatas partim, consociet rursus (singulis.n. tripartitā illam aptat materiam) vixque Comœdiam distinguat a Tragœdia. Vt omittā materiæ varietatem, qua interim vtitur, sic nutare (modò.n. bipartitò, modò tripartitò, modò comparatè, modò simpliciter, eam vsurpat; modò etiā bonos in præstantiores, malos in deteriores conuertit, similes etiam mira ambiguitate inuoluit) vt mirum sit, si quid constanter in ea teneri possit. Nam de tertia, quæ ex modo imitandi desumitur, nihil est quòd querelas renouemus; cum satis supérque demonstratum sit, Aristotelem in imitandi modo ac formis non cum Platone solùm atque alijs passim, sed secum etiam mirificè pugnare. Tantùm dicam istinc tres tantùm poësis constitui formas, ita vt distinctio poëticarum formarum imperfecta relinqui videatur. Nam ad formas singulas seu species non tam facilè tantam distinguendi varietatem fuisse adhibendam, cum vnica differentia & distingui & constitui quæque debeat species; non commemorabo in præsens, ne quis in poëtarum schola, atque ijs in rebus quæ αὐτοσχεδιάζοντες seu tumultuaria quadam ratione ortæ sunt, Naturæ acribologiam requirere videar. & sanè rigor huiusmodi, cum non in omnibus rebus naturalibus distinguendis ac declarandis eum retinuerit Aristoteles, multò minùs hoc in loco seruandus esset. Hæc sunt, vt minora taceam, quæ propter obscuritatem inprimis requirenda videntur in hoc capite, quaéque in huius libri quasi vestibulo ijs obijcienda putaui qui ingentes eas salebras non animaduerterent. Nam si eádē aut omnia aut pléraque explicare studuimus ipsi, ac pro virili dilucidare, nihil prohibet quominus non aliqua suspiciosa videri adhuc possint. Vt omittam saltem a suo illa authore talia prodijsse, vt ingenijs exercendis seu veriùs ad dissidia tenebrásve impellendis excogitata ac literis consignata videantur.

Colligitur hunc librū suas habere salebras

CAPVT SECVNDVM.
PARTICVLA XVIII.

Ἐοίκασι δὲ γεννῆσαι μὲν ὅλως τὴν ποιητικὴν αἰτίαι δύο τινὲς καὶ αὗται φυσικαί. τό, τε γὰρ μιμεῖσθαι σύμφυτον τοῖς ἀνθρώποις ἐκ παίδων ἐστί. καὶ τούτῳ διαφέρουσι τῶν ἄλλων ζώων, ὅτι μιμητικώτατόν ἐστι, καὶ τὰς μαθήσεις ποιεῖται διὰ μιμήσεως τὰς πρώτας. καὶ τὸ χαίρειν τοῖς μιμήμασι πάντας.

CAeterum a duabus causis, & quidem naturalibus, videtur Poetica habuisse originem. Nam & insitum est a Natura hominibus a pueris imitari; & differunt a cæteris animantibus, tum quòd aptissimi ad imitationem sunt, tum quòd primas disciplinas imitando acquirunt, & vnusquisque iuxtà imitationibus gaudet. *Paccius.*

VIdentur autem genuisse in vniuersum Poeticam causæ duæ, atque ipsæ naturales. nam imitari insitum est hominibus a pueris. & hac re differunt ipsi ab alijs animalibus, quòd homo est animal maximè accommodatum ad imitandum; & perceptiones faciunt primas per imitationem. & gaudent omnes rebus imitatione expressis. *Riccobonus.*

COM. XVIII. *Inuestigat Poësis originem & causas.*

DIMITTIT Atheniensium & Doriensium discordiam de Tragœdiæ Comœdiæque inuentione, idque vel quia leuioribus coniecturis vterentur, vel quia non de toto genere (vt par erat) seu de Poësi tum in vniuersum, tum pro singulis formis ac partibus, disputarent. Sed tamen ita dimittit Controuersiam, vt ipse ad veras ac germanas Poësis causas, ortum & incrementa, inuestiganda se referat. Ait igitur videri Poësim a duabus causis, atque his naturalibus, ortam. & quamuis reuera hasce causas de nomine haud exprimat, prima tamen sic describitur, vt dubitationem habeat nullam, quare interpretes fatentur omnes hanc ab Aristotele statui imitationem. secus tamen de altera: nam mirificè dissentiunt interpretes; sed de hac re postea. Nunc redeo ad primam. Etenim cum dixisset Aristoteles, Poësim, siue (vt ipse loquitur, poëticen, quam tamen pro poësi vsurpat) a duabus causis ortam esse, atque his naturalibus; continenter efficiebat imitari insitum esse hominibus a pueris: ac propterea esse naturale. & rectè. neque enim fieri potest vt cum a pueris imitemur, hoc est cũ adhuc vsu rationis fermè careamus, electione planè & consilio, multò minus arte, imitemur. nam si in nobis imitandi studium veluti erumperet confirmata ætate, ac postquam rationis vsus in nobis dominatur, liceret quidem suspicari id electione & consilio aut arte fieri, sed tenera illa ætate suspicari id minimè licet; ita vt Naturæ acceptum sit referendum. Nam si dicas casu aut fortuna id contingere non natura, id verò refellitur, quòd imitationis studium in nobis frequenter existat, atque in omnibus propemodum aliqua in re appareat. Denique si quis ne illud quidem animaduertat, verè quidẽ pueros imitari, is fictas puerorum domunculas spectet, fictos quos conscendunt equos, ficta arma & bella quæ tractant, & his similia reuocet in memoriam, in quibus puer virorum simius videri potest. Vt propterea iure M. Tullius affirmet, Naturam creasse homines imitatores. At enim sint ista, ita vt verè a Natura sit imitatio: at qui obsecro hinc efficitur, imitationem esse poësis causam, siue poësim ab imitatione esse profectam? tu quidẽ Aristoteles cum significasses poësim ab imitatione ortam, & hanc esse naturalem, iam posteriorem hãc partem comprobas; priorem, quæ maximè instituti erat, prætermittis. Rectè: sed tamen poësim ab imitatione ortam esse, efficiet & colliget non multò post. Nunc cætera prosequamur, quibus confirmat, imitationem esse naturalem; si tamen continẽter nouis id rationibus confirmat, quod plerique existimant: de qua tamen re postea. Addit igitur eo etiam differre hominem a cæteris animantibus, quòd ad imitandum maximè procliuis aptúsque sit. Sed cum ratio ea sit, quæ hominem a cæteris animantibus distinguit, cur obsecro id imitationi acceptum refert? Non negat Aristoteles ratione distingui, sed imitationem eidem quoque rei seruire affirmat. vt enim præter rationem & intelligẽtiam sermo, ita imitatio potest eum distinguere. Difficilius est quod probetur a cæteris animantibus reuera imitatione distingui, cum animantia multa imitentur. Certè simius quàm aptè imitetur, omnes norunt, ita vt ab imitatione quoque (si quibusdam credas) nomen acceperit. & ideo etiam humani oris simulator dicitur: quin inde manauit prouerbium, vt qui alterum appositè imitetur, simius appelletur, Cum mimones etiam ab imitatione mimones dicuntur, quibus aues aliquæ imitationis vsu similes sunt. Sed profectò ex hoc planè ipso quòd animantes quædam ob imitationem sunt admirationi, satis constat animantis non esse imitari sed hominis. Denique si quis reputet hominem coloribus aut saxo vel alio materiæ genere cœlum exprimere, animantes, plantas, ac summatim nihil cœlo, terra, maríque reperiri, quod non imitetur, is sentiet longè exiguam ac leuem esse belluarum imitationẽ. Tametsi moderatus adhuc videri potest Aristoteles, quòd ita demum hominem a cæteris animantibus imitatione dissociat, vt tamen μιμητικώτατον hoc est maximè aptum & procliuem ad imitationem (vbi belluas aliquas in secundis aut tertijs consistere non planè vetat) esse affirmet. Id quod in problematis etiam scriptum relinquit, vbi rursus μιμητικώτατον appellat hominem; atque id euenire ait, quia hinc discere solet. At. n. sint ista quoque. at qui fit vt in homine imitatio sit naturalis, quòd inde à belluis distinguatur, vel belluas longo superet interuallo? ea de causa: quòd cum tantopere il la excellat, credere par est, id Naturæ dono ac præsidijs effici. vnde enim tanta vis ad imitãdum, nisi Naturæ præsidijs muniremur, ac veluti eius impulsu excitaremur? sanè qđ dicitur, nihil inuita Minerua, mihi quidẽ significat, nihil inuita Natura, præsertim si in eo excellas. Deniq; ea quæ ex Naturæ initijs nõ oriuntur, nec perpetua sunt, nec omnium, nec eximia. itaq; Ars etiã friget, nisi a Natura non modò iuuetur, sed excitetur. Ad extremùm idem

Marginalia (left): *A duabus causis profectam dicit.* — *De prima quam Naturalem esse probat multis.* I. — II. — *Dubitatur. Respondetur.* — *Simulque de hominis ac cæterorum animantium imitatione differũtur multa.* — *Qui ex dictis efficiatur imitationem homini esse naturalem.*

Marginalia (right): 121 — 2. de Orat. — Sect. 30. probl. 5.

123 idem confirmat Aristoteles quia homo primas disciplinas percipit imitando: quod est siue Mathematicas disciplinas (nam primæ appellari a multis solent) siue pueriles artes vt legendi scribendique, siue liberales, qualis est Musica, &, si placet, Pictura. At ne id quidem negamus, sed cur id naturale potiùs erit quàm artificiosum & consilij electionisque proprium? Naturalis idcirco dicitur proposita imitatio, qua primæ disciplinæ parantur, quia Naturæ instinctu ad imitandum prouocamur: ita vt quamuis discendi studium vniuersum sit a natura, illud tamen sit vel maximè, quod constat imitatione: quemadmodum in Problematis etiam scriptum esse monuimus. Denique dum omnes trahimur discendi studio, qui imitando percipit aliquid, is Naturam sequitur Ducem. At enim cur Aristoteles primas tantùm disciplinas commemorat quas imitando percipiamus, cũ reuera alias disciplinas multas atque doctrinas imitatione assequamur? Certè Aristoteles ipse in I. Rhetoricorum sic scribit. *Quoniam discere & admirari iucundum est, illa quoque omnia, cateráq; eiusmodi iucunda esse necesse est: qua per imitationem facta sunt: vt pictura & ars statuaria, & poëtica & denique quicquid imitatione bene expreßum fuerit, quod exprimit imitatio: neque enim quisquã ex hoc voluptatem capit, sed quia colligit hoc illud esse, quo fit, vt aliquid discere videatur.* Sed in promptu est ratio vnde hanc diluamus dubitationem, si enim alias disciplinas commemorasset quàm primas, quod est, quàm eas quæ a pueris addiscuntur, minùs facilè persuasisset imitationem esse a Natura. Primæ enim disciplinæ, quoniam a pueris discuntur, Natura duce & instigante discantur necesse est: quemadmodum quæ adulta parantur ætate, electione maximè & consilio parari solent. Tametsi hæ quoque, vt dicebam, nõ inuita Natura. Sed iam succedunt tenebræ, quandoquidem requirenda est secunda causa poësis, quam tamen vix fortasse indicat Aristoteles. Itaque alij delectationem esse dicunt, de qua mox verba facit: alij carmen seu metrum de quo non multò post; alij Musicam seu rhythmum & harmoniam quam item huc reuocare videtur: alij omnino prætermissam affirmare audent. qui propterea verba illa continenter prolata καὶ τὸ χαίρειν τοῖς μιμήμασι πάντας, *& gaudere imitationibus omnes,* quartam esse dicunt rationem, qua efficiat imitationem esse naturalem. Et sanè cum ea quæ voluptatem afferunt, Naturæ sint consentanea & amica, nemo inficietur voluptatem, quæ ex imitatione percipitur, esse naturalem. Vt enim dolor est Naturæ veluti hostis, ita voluptas naturæ conciliandæ valet plurimùm, sed tamen si græca verba atque illarum vis & dispositio accuratiùs spectetur, erit quòd in Vtinensis Victorisque sententiam (tametsi eam afferunt potiùs quàm ex verbis planam faciant) descendamus. nimirum his verbis alteram poësis causam designari; verè enim totus hic locus sic legendus est; *Videntur autem Poëticam in vniuersùm genuiße dua quadam causa, & ha naturales. siquidem hominibus innatum est tum vt a pueris imitentur (& hoc differunt ab alijs animantibus, quòd homo est animal maximè procliue & aptum ad imitandum, & primas disciplinas imitando percipit) tum vt gaudeant imitationibus omnes.* Hæc inquam est germana huius loci vis, quam is sentiet qui geminum illud τὸ, quod nos *tum* vertimus, obseruarit singulis causis designandis destinari: ita vt ea verba καὶ τοῦτο, vsque ad τὰς πρώτας tanquam parenthesi sint comprehendenda. ex quo etiam fieret, vt quæ parenthesi claudebantur verba, non tam secundam & tertiam rationem continerent, quibus efficeretur imitationem esse naturalem, quàm confirmarent homini innatum esse vt a pueris imitetur: & huic rationi explicandæ seruirent. sic sanè mea quidem sententia τὸ χαίρειν, gaudere inquam imitatione, seu imitationis delectatio, pro altera poësis causa profertur. Etsi enim huiusmodi delectatio effectus est poëticæ imitationis, effectus autem quippe posterior, nequit esse sufficiens istiusmodi imitationis causa; quæ ex imitatione proficiscitur; tamen ad nouam imitationem atque adeò ad poësim incendit animos: ita imitatio delectationem, delectatio rursus imitationem parit, vnde poësis cognitio ac studium augetur atque perficitur.

124 Quanquam, vt verè dicam, dum infra Aristoteles ratiocinationem cogit vniuersam, ac poësis colligit ortum, difficile est intellectu, quo pacto delectationis rationem habuerit, ac non potiùs harmoniam & numerum in alterius causæ vsurpauerit loco. De qua tamen re in particula xx. Nunc qua ratione confirmet omnes gaudere imitationibus videamus, nam vt hoc doceat, sic pergit.

III. Ratio qua probat causam primò allatã; seu imitationẽ esse homini naturalem.

Dubitatur.

Cap. xi.

Respondetur.

Part. 20
Part. l. 2
Part. 36

IAM Requiritur secunda causa.

PARTICVLA XIX.

Σημεῖον δὲ τούτου τὸ συμβαῖνον ἐπὶ τῶν ἔργων. ἃ γὰρ αὐτὰ λυπηρῶς ὁρῶμεν, τούτων τὰς εἰκόνας τὰς μάλιστα ἠκριβωμένας, χαίρομεν θεωροῦντες, οἷον θηρίων τε μορφὰς τῶν ἀγριωτάτων, καὶ νεκρῶν. αἴτιον δὲ καὶ τούτου, ὅτι μανθάνειν οὐ μόνον τοῖς φιλοσόφοις ἥδιστον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ὁμοίως. ἀλλ' ἐπὶ βραχὺ κοινωνοῦσιν αὐτοῦ. διὰ γὰρ τοῦτο χαίρουσι τὰς εἰκόνας ὁρῶντες. ὅτι συμβαίνει θεωροῦντας μανθάνειν, καὶ συλλογίζεσθαι, τί ἕκαστον. οἷον, ὅτι οὗτος ἐκεῖνος. ἐπεὶ, ἐὰν μὴ τύχῃ προεωρακὼς, οὐ διὰ μίμημα ποιήσει τὴν ἡδονὴν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀπεργασίαν, ἢ τὴν χροιὰν, ἢ διὰ τοιαύτην ἄλλην αἰτίαν.

Pacius. CVius rei, quod in operibus accidit, argumentum sit. Etenim quæ ipsi cum molestia aspicimus, eorum imagines affabrè factas gaudentes intuemur, vt ferarum formas truculentarum cadauerúmve. Huius verò ratio sit, quòd non solùm Philosophis, sed etiam cæteris mortalibus addiscere iucundissimum est: quanquam modicè in hoc hi communicent: ideóque huiusmodi imagines inspicientes, gaudent; quoniam ex illarum contemplatione accidit, vt & discant vnumquodque & in eis, quod hoc ipsum sit illud, probè ratiocinentur. alioquin si veras formas neutiquam inspexissent, nullam omnino voluptatem præberet imitatio, præterquam vel opificio, vel colore, vel tali aliqua ratione.

Riccobonus. *SIgnum autem huius rei est id, quod contingit in operibus opificum. quæ enim ipsa molestè cernimus, horum imagines exactissimè expressas dum spectamus, gaudemus: vt ferarum formas abiectissimarum & cadauerum. At signum huius rei etiam est, quòd discere non solùm Philosophis iucundissimum est, sed etiam alijs similiter, qui tamen parum eius participes sunt. ob id enim gaudent cernentes imagines, quia contingit spectantes discere, & ratiocinari, quid vnumquodque sit, & hunc illum esse. Quoniam nisi contigerit eum priùs vidisse, non propter id quod imitatione expressum est, efficiet voluptatem, sed propter artificium, aut colorem aut talem aliquam aliam causam.*

COM. XIX.

Secundam poesis causam quam a Delectatione duxit confirmat a signo. Cur rerum imaginib. delectemur

ARGVMENTVM ac signum quod propositæ sententiæ; omnes inquam imitationibus gaudere, adhibet confirmandæ, perspicuum est: nemo enim non interdum eleganti earum rerum imagine delectatur, quas vel horret, vel non sine molestia intuetur; vt truculentæ feræ aut interdum cadaueris: sic Cleopatram aspidis dente necari, Laocoontem vnà cum filijs a serpentibus interimi, non sine horrore ac molestia spectaremus; cum tamen elegantes harum rerum imagines, quæ in Vaticano visuntur Romæ, non sine quo- 115
dam voluptatis sensu agnoscamus. Quòd si quis rursus huius rei causam requirat, cur inquam rerũ imaginibus delectemur, ea est (inquit Aristoteles) quia inde discere solemus, quod est iucundissimum. & ideo si quando expressarum imaginum notitiam non percipimus; ita vt inde nihil aut discamus aut reminiscamur, vix ac ne vix quidem delectamur; quin interdum ea ignoratione affligimur. Quamuis enim interim artificium capere oculos possit, mens tamen non conquiescit, nisi quid imagine illa representetur, intelligat. sic sanè vbi regiam domum ingrediaris, quæ aulæis instructa sit, vnde longo ordine Alexãdri Macedonis aut Scipionis facta representententur, mirum est quantopere illorum historiam nosse cupias. quòd si eas didiceris, magnam quoque inde hauseris voluptatem. Ac profectò cur idiotæ imitatione delectentur, nihil mirum, siquidem imitatorum imagines sunt veluti idiotarum libri, ex quibus non sine voluptate discere solent: eruditos verò propter reminiscentiam delectant maximè. & hinc est vt elaboratis imaginibus vtrique gaudeant; etiam si earum sint rerum, quæ alioquin vel metum vel molestiam af-

ferunt

ferunt. Prosequitur verò eleganter Plutarchus totum hoc argumentum in Conuiualibus quæstionibus. vbi cum quæsisset cur non sine voluptate audiamus eos qui iratorum vel mœrentium gestus repræsentant; mœrentes verò ipsos aut iratos molestè feramus, non vnam afferebat causam. Prima erat quòd delectemur dum videmus eos quos sat scimus affectos non esse, affectus tam egregiè referre. Altera quia ijs facilè delectamur, quæ scitè atque artificiosè aguntur: & idcirco, inquit, admiratione interim capimur. Tertia in Aristoteleam planè recidit, atque his continetur verbis. *Eodem verò modo* c. 1. *afficiunt nos spectacula. Homines enim morientes aut morbo conflictatos sine molestia non videmus. Philoctetam pictum & effictam Iocastam (in cuius facie aliquid argenti admiscuisse ferunt artificem, vt as hominis exanimati & contabescentis speciem in superficie referret) cum voluptate spectamus & admiramur.* & paulò post. *Gallina continenter vociferans & cornix, molestum est ingratúmque auditu. qui autem gallinæ cantum imitatur aut cornicis, is voluptatem affert. & tabe correptos non adspicimus sine molestia: eorundem simulacra spectare nobis est volupe. quia nimirum animus imitatione trahitur: quod quidem eius naturæ conuenit. Alioquin enim quid passi, aut qua extrinsecùs adfectione accidente Parmenonis suem ita admirati sunt homines vt in prouerbium abiret?* Hæc Plutarchus. cuius sententia cum ijs etiam optimè consentit, quæ eâdem de re scripsit Aristoteles in 1. Rhetoricorum, vbi sanè *Quia discere* (inquit) *& admirari iucundum est, illa quoque* Cap. 11. *omnia cæteráque huiusmodi iucunda esse necesse est: quæ per imitationem facta sunt: vt pictura & ars statuaria & poëtica & denique quicquid imitatione benè expressum fuerit: etiam si illud minimè iucundum fuerit, quod exprimit imitatio. neque enim quisquam ex hoc voluptatem capit: sed quia colligit hoc illud esse, quo fit vt aliquid discere videatur.* ex quibus omnibus efficitur delectationem quæ ex imitatione percipitur, quoniam nemo non gaudet imitatione, esse naturalem. quod enim in omnibus hominibus facilè obseruatur, & tanta cum naturæ consensione (quæ enim delectant, Naturæ amica esse solent) id naturale censendum est.

PARTICVLA XX.

Κατὰ φύσιν δ' ὄντος ἡμῖν τοῦ μιμεῖσθαι, καὶ τῆς ἁρμονίας, καὶ τοῦ ῥυθμοῦ (τὰ γὰρ μέτρα, ὅτι μόρια τῶν ῥυθμῶν ἐστὶ, φανερὸν) ἐξ ἀρχῆς οἱ πεφυκότες πρὸς αὐτὰ μάλιστα, κατὰ μικρὸν προάγοντες, ἐγέννησαν τὴν ποίησιν ἐκ τῶν αὐτοσχεδιασμάτων.

Paccius. CVm verò nobis naturâ insita sint imitatio, harmonia, numerus (metra enim numeri partes esse satis apparet) ab initio ad hæc maximè facti, ea paulatim promouentes ex ipsis quidem extemporarijs Poëticam genuerunt.

Riccobonus. *VErum cum secundum naturam sit in nobis ipsum imitari, & harmonia & numerus (nam metra particulas esse numerorum manifestum est) a principio, qui natura apti erant adhuc ipsa maximè, paulatim promouentes genuerunt poesim ex ijs, quæ subitò dicebantur.*

COGit argumentum quo poësis originem & causas declaret; aitque cum & imitari & harmonia & numerus insit nobis a Natura, a principio eos qui Naturæ apti erant ad hæc maximè, paulatim genuisse poësim *ἐκ τῶν αὐτοσχεδιασμάτων*, ex ijs inquam quæ subitò dicebantur, ac nulla meditatione adhibita. Vbi dum æquè videtur referre inter causas naturales harmoniam & numerũ perinde atque imitationem; indicare videtur, harmoniã & numerum esse alteram illam poësis causam, quam requirebamus. Vt enim ibi nos admonebat, vtramq; causam esse naturalẽ, ita dum hîc tam imitationem quàm harmoniã & numerum a Natura esse docet, indicare videtur has fuisse poësis causas. Quid multa? ait eos qui Natura maximè ad hæc (hoc est ad imitationem, harmoniã & numerum) apti essent, paulatim promouentes, poësim genuisse. quis igitur nõ fateatur harmoniã & rythmum esse alteram causam, ac proinde illud, *Et gaudent omnes rebus imitatione expressis*, esse potiùs rationem, qua adhuc confirmet & doceat imitationem esse naturalem, cum voluptatem afferat quæ Naturæ amica est, quàm alteram, quæ requirebatur, causam? & hinc

COM. XX. *Bipartitũ colligit argumentum quo Poesis originẽ & causas attulerat. Dubitatur circa posteriorem causam.*

hinc est vt quoniam eodem tempore monet metra esse particulas rhythmorum: metrum quoniam est species quędam rhythmi, sigillatim in secundæ illius causæ loco a quibusdam habeatur, ex quo fit vt Musica etiam, quoniam rhythmo constat & harmonia, secundæ illius causæ obtinere possit locum. Ita demum vna quam nos cum Vtinensi & Victorio amplexi sumus opinionem, falsa erit: reliquæ omnes, quibus Auerroës etiam non obscurè fauet, erunt ad aures Aristotelis. Ac profectò nisi ille loquendi modus τῦτε καὶ τὸ, mirificè impediret, posteriorem hanc sententiam libentissimè amplecterer. Quanquam vt nostram retineam, sic statuo. Dixit omnes imitatione gaudere, vt constaret non modò imitationem (id quod iamiam probauerat) verum etiam delectationem seu voluptatem quæ ex imitatione percipitur, esse naturalem: siquidem vt ab initio monuerat a duabus causis, iisque naturalibus, Poësim ortum habuisse; ita docendum fuerat vtranque causam esse naturalem. id quod de imitatione fecit dum, statim dixit a Natura esse nobis insitum & a pueris vt imitemur: de voluptate verò seu delectatione fecit continenter: cum enim dixisset, *& gaudent omnes rebus imitatione expressis*; continenter a signo (atque hinc est vt Aristoteles in hac quam delectationi aptabat probationem, indicaret atque adeò arriperet delectationem esse causam alteram) id comprobabat: ita vt tacitè effecerit delectationem quæ ex imitatione percipitur, esse naturalem. Nunc igitur quoniam delectatio Poëticæ imitationis ex harmonia oritur & rhythmis, vel certè ex metris, quæ sunt rhythmi species, colligit 117
non solùm imitationem, verùm etiam harmoniam & numerum siue metrum, esse a Natura, vt efficiat delectationem, quæ ex harmonia & rhythmo in metro gignitur, tum esse naturalem, tum denique (id quod ab initio sibi docendum proposuerat) vnà cum imitatione Poësim genuisse, dum a principio aliqui ex ijs qui ad imitationem præ cæteris ficti essent, ac rhythmi & harmoniæ vim persentirent, poësim ipsam promouerunt. Neque verò mihi obijciat quisquam hinc fieri vt Poëma ex Aristotele metro tantùm confici possit, si quam ex metris delectationem haurimus, alteram statuit Poësis causam: ac propterea Epopœia quoque ex Aristotele contra quàm statuimus, metris cohibenda sit vniuersa. Etenim nil prohibet quominus reuera ipsa Poësis initium duxerit ab imitatione primùm, tum verò ab metri voluptate; ita vt carminis delectatio reipsa fingendæ aut orientis promouendæ fuerit Poësis causa: cum tamen decursu temporis aliqua forma & species minùs perfecta, quæque in secundis aut tertijs consistat (talem enim esse solutum Poëma seu solutam illam Epopeiæ formam docuimus suo loco) non ab vtraque causa orta sit, sed a priore tantùm. & hinc est vt cum delectationem posteriore loco statuat Aristoteles, quasi verò imitatio initiũ dederit Poësi, delectatio verò quæ ex imitatione percipitur, tudi operi vrgendo comes se se adiunxerit, (ideo enim delectationẽ istam ex imitatione ortã dicit) delectatio non parem Poësi gignendæ cum imitatione vim habeat & pondus. Denique sæpè fit vt argumenta ex ijs ducamus quæ nõ generi planè vniuerso sed ferè toti, inprimis verò præcipuis partib. solent conuenire. cuiusmodi est delectatio quæ ex metro oritur, quæ sanè omnib. Poësis partib. ac formis, (vna illa Epopeiæ forma excepta quam Aristot. soluta oratione conclusit) promouẽdis, seu iam ex imitatione suborientib. progignendis accessit imitationi comes. Et ideo nihil est cur ob vnam hanc Aristoteleæ Poësis formam, atque illam abstrusam & in secundis aut tertijs positam, retardemur, quominus delectatio ex metro proficiscens altera Poësis censeatur causa: præsertim cum serò admodum extiterit hæc soluta poësis, ita vt cum antea actis seculis metricæ tantùm poëseon formæ extitissent, iure suo metrica delectatio altera poëseos causa censeri potuerit. Vt omittam Aristotelem et illud fuisse peruidendum, ne dum Platonem atque alios qui Dialogis imitarentur, per iniuriam poëtas facere niteretur, per incogitantiam deinde in hunc incideret scopulum. sæpè enim fit vt qui alicui inuidiam conflare nititur, is citra libidinem illam atque inuidiæ conflandæ studium veritatem fateatur qua sibi etiam creet angustias. Nos certè qui ingenuè fatemur Aristotelem solutam illam poësis formam induxisse quidem, sed tamen factum minùs probamus, inuidiam nobis conflamus nullam dum metri delectationem ex Aristotele, alteram illius poëseos causam ex Aristotele agnoscimus hoc tempore. Atque hinc etiam ea omnia explicasse velim ac diluisse quibus Franciscus Patritius hunc locum tam multis (integro enim libro eum labefactat) atque adeò Aristotelem ipsum traducit. Nam alteram Poësis causam acutiùs cernenti delectationem statuit, atque hanc ex metro haustam. quam sanè eo consilio facit naturalem, quia quæ ex metro capitur delectatio, passim delectet omnes. Vt enim est naturæ consentanea & amica, atque adeò ex naturali quadam

Enodatur dubitatio vniuersa.

Dubitatur.

Respondetur.

quadam (id quod in problematis docet) oritur propensione qua homo gaudet metris, iure ac merito naturalis appellatur. Sed iam hîc dubitare & in Controuersiam reuocare cogor id quo Interpretes etiam aliqul commouentur. *CONTROVERSIA. XXVI. Qui tandē metra sint particula numerorū.* Cur scilicet ab Aristotele metra dicantur esse μόρια τῶν ῥυθμῶν, particulæ numerorum, Et sanè id non modò non videtur per se perspicuum, quod tamen affirmat Aristoteles, verùm etiam falsum, & cum ijs quæ di-

Part. 4. cta sunt repugnans. cur enim metrum rhythmo tanquam opposuit? sermonem enim

Part. 6. quem è regione collocauit rhythmo, in solutum sermonem distribuit & metrum. cur ne-

Part. 10 gat Epopœiam vti rhythmo, si metrum, quod tamen Epopœiæ concedit, est pars rhyth-

128 mi? Vt omittam nugacem videri posse Aristotelem qui ait Dithyrambicum numero, vti ac metro: id quod de Tragœdiæ quoque sentit & Comœdiæ choris. quid est enim vt metrum addat, quem rhythmi particulā statuit? Hæc in præsens de metris dubitatio. In qua quidem Vtinensis ex Suida, Victorius ex Philopono docet verè metrū esse rhythmi partem; tametsi Victorius, mea quidem sententia, idem ratione ex Philopono item confirmat perspicua: quia scilicet metrum sit pars rhythmi illius tantùm qui in voce reperitur, *Quid Interpretes senserint. Victorius.*

In Cpt. 19. non omnis. Et sanè rhythmus (id quod nos alio loco demonstrauimus copiosè) & in saltatione & in alijs multis quæ velocitate & tarditate continentur, ac proinde longitudine & breuitate mensurantur, existit: ita vt metrum sub rhythmo tanquam species & forma contineatur. Contra verò Vtinensis rem infirma quidem ratione, aut ego magnopere fal- *Vtinensis.* lor, vel potiùs præpostera confirmauit; nam quòd tam rhythmus quàm metrum habeat velocitatem & tarditatem, siue vtcunque propter huiusmodi velocitatem ac tarditatem differat a se ipso, non video cur metrum sit rhythmi pars, sed tantùm similitudinem inter illa intercedere. Sed vt vt sit de rationibus quibus isti docent, metrum esse rhythmi partem, iam illud docendum fuerat, quo pacto non secum ipse pugnet Aristoteles, qui metrum rhythmo è regione collocare ac tanquam opponere non dubitauit. Itaque propositis argumentis respondendum erat, quæ ab vtroque dissimulantur egregiè. Sed agnouit *Madius.* illa Madius, ac diluit fortasse non indiligenter. Monebat autem aliud esse rhythmo carminis imitari, aliud in carmine rhythmum reperiri. Ex quibus colligebat eum, qui metro seorsim a saltatione & harmonia imitaretur vt Epicus, nec rhythmo nec harmonia imitari; tametsi carmini interim & metro verè inesset rhythmus & harmonia. Sed tamen nescio quo pacto vereor vt aptè satis dubitationibus satisfaciat. nam Aristoteles scribit, ab initio qui præ cæteris ad imitationem, harmoniam, & rhythmum ficti essent, hinc permotos, repentè poësim cœpisse pangere; vbi primos Poëmarum authores statuit, rhythmū etiam & harmoniam ad imitandum poëmáque pangendum retulisse. Et tamen quia videbat posse quempiam obijcere, metris & carminibus non rhythmis videri illos fuisse vsos, (verè enim ab initio nudis carminibus vtebantur) respondet Aristoteles, eum, qui metro sit vsus, rhythmo item vsum esse, cum metrum sit pars rhythmi, quod est si non perspicui rhythmi, quique propter saltationem & gesticulationem sub aspectum caderet, rhythmus tamen esset attentiùs æstimanti. Crediderim igitur eò confugiendum quò *Authoris sententia.* nos iandiu confugere cœpimus, nimirum vt dicamus rhythmum alium esse perspicuū, quique sub aspectum cadit, cum in saltatione & corporis gesticulatione positus sit; alium obscurum, quique aspectum effugit, ac talis est ille qui in metro reperitur; cui inest quidem celeritas quædam motus & tarditas, sed quæ vix auriū iudicio ab exercitatis discernatur. ac priore quidem rhythmi genere in toto primo capite vsus est Aristoteles, dum imitatrices distingueret formas; ea enim de causa docuit Epopœiam vti solo metro, non autem rhythmo & harmonia quemadmodum Aulerica & Citharistica, quia rhythmum perspicuum (vt hîc tritus erat & vsitatus) vsurpabat: & idem rhythmi genus tum Dithyrambicæ & Nomonpoësi tum Comœdiæ & Tragœdiæ attribuit, ídque non propter metrum, quasi verò delitescentem in metro rhythmum spectatet, sed propter saltationem & concentus quibus perspicuus rhythmus & harmonia continebatur. Ita sanè dum hîc rursus, vbi non in formis imitatricibus distinguendis versatur ampliùs, sed aliud agit, non grauatè rhythmum agnoscit in metro; obscurum illum quidem ac veluti tacitum, sed rhythmum tamē, quique satis seruiat instituto. nam Aristoteles vt efficiat Poësim a Natura ortam duxisse, satis habet docuisse, imitationem, harmoniam & rhythmum qualis qualis iste sit (nam cum prisci metro poësim gignere cœpissent, obscuro tantùm rhythmo vsi erant) naturalem esse.

Sed iam grauior, sed, vt spero, iucundior sese offert CONTROVERSIA. In qua sanè *CONTROVERSIA. XXVII.*

quic-

In qua disceptatur, quicquid de Poësis ortu et causis pronunciauit Aristoteles. Dubitatur itaque.

quicquid de Poësis ortu & causis pronunciauit Aristoteles, paulò accuratiùs discepte- 129
tur. Igitur principiò illud quæritur. Vnde nam didicerit Aristoteles, poësim ita esse ortã? aut cur tam facilè affirmet eos qui a principio ad imitationem, rhythmum & harmoniam præ cæteris facti essent, paulatim genuisse poësim? sanè interim Aristoteles ijs Oratoribus persimilis videri posset, qui venditant Respublicas atque hominum cœtus eorũ industria esse ortos, qui eloquentia præ cæteris excellerent: ita vt ij a ferina vita ad Ciuilem traduxerint mortales. vt enim ij faciliùs id proferunt quàm demonstrent; ita Aristoteles faciliùs eiusmodi ortum tribuit poësi quàm vt coniectura aut argumento vllo sententiam confirmet suam. Et sanè si dixisset id sibi verisimile videri; tolerabilis, fortasse etiam plausibilis, censeri posset eius sententia: sed tam asseueranter ac Delphici instar Oraculi aut etiam Pythagoræ more ac modo id affirmare, audax videri potest. Itaque verendum est ne inde talis profecta sit sententia ac tam asseueranter pronunciata, quòd cum decreuisset poësim omnem imitatione concludere, ac quicquid cæteri iudicassent, hanc carmini laudem adimere, id planè superesset, vt ab imitatione, & quæ cum imitatione coniungitur, harmonia & rhythmo (quasi verò expers imitationis carmen aut harmonia vix ac ne vix quidem ad poësim pertineret) poësim ortam constanter asseueraret.

I.

II. Et huc etiam vtcunque pertinere potest quod ait, poësis authores hanc genuisse *ἐκ τῶν αὐτοσχεδιασμάτων*, ex ijs quæ subitò ac sine vlla præmeditatione ac summatim veluti tumultuaria ratione proferrent. Nam fateor quidem id verisimile videri posse, cum res humanæ, ac præsertim artes pleræque, vt inchoatæ ac rudes sunt ab initio, (nihil enim simul inuentum atque perfectum) tanquam tumultuaria existant ratione: paulatim verò accedente studio excolantur & perficiantur; ita vt apposité Quintilianus monuerit, Poëticen ex imperito extitisse initio; sed tamen id asseueranter affirmare non licet; cum nihil prohibeat, quominùs aliquid rude habeat initium; quod tamen non subitò & tumul-

III. tuaria ratione, sed ab aliqua præmeditatione, profectum sit. Quare ne illud quidem non in Controuersiam reuocari meritò possit, num ab ijs qui ad imitandum maximè facti essent, genita sit poësis. siquidem ab initio poësis simplicior fuit, quaéque imitatione fermè careret, ac summatim nudo carmine veriùs quàm rhythmo & harmonia conti-

IV. neretur. Quanquam illud fortasse maiorem habet dubitationem, cur Aristoteles poësis causas dum requireret, poëticum furorem prætermiserit, hic enim cum a veteribus inter poësis causas numerabatur passim, tum verò ab Aristotele ipso exceptus est, qui in Particula LXXXVIII. *Poësis*, inquit, *est ἢ εὐφυοῦς, ἢ μανικοῦ vel ingeniosi, vel instincti & furore perciti*. Quæ cum ita sint, iam ea hic CONTROVERSIA esset agitanda, Num scilicet Aristoteles præposterus habendus sit, qui Poësis ortum in imitationem, harmoniam & nu-

V. merum reiecit, poëticum verò furorem prætermiserit. Ita demum non probasset Aristoteles imitationem esse causam Poësis, quod ei fuerat demonstrandum. Etenim iandiu fuit dubitatum siue obseruatum Aristotelem, cum dixisset Poësim a naturali causa, nimirum ab imitatione, profectam esse, probasse quidem imitationem in nobis esse a Natura, quod videri poterat non obscurum; at verè esse causam Poësis, quod tum obscurũ videri poterat, tum docuisse huius loci erat ac temporis, sine probatione præterijsse. Cuius rei explicationem in eum locum reiecimus, in quo Aristoteles longam hanc cogeret perorarétque ratiocinationem. Cum igitur id faciat hoc in loco, videndum esset quî tandem probet imitationem esse causam Poësis. Sed iam enitendum vt totam hanc CONTROVERSIAM ac propositas dubitationes enodemus, & Aristotelis sententiam tueamur. Ergo primæ dubitationi sic respondeo. Reuera ab initio Aristoteles illud tantùm dixerat, videri Poësim tum ab imitatione, tum a delectatione, profectam: itaque id non tam in certis posuit, quàm verisimile haberi voluit: quod sanè moderatum videri posset. quod si hîc vbi ratiocinationem cogit, non videri, sed ab imitationis studiosis profectam esse, ait, inde fortasse adductus est, quia cum ex dictis intelligeretur satis, imitationis studium esse nobis inditum a Natura, multò verò magis excitari cum voluptas accesserit & delectatio; quæ ex harmonia & rhythmis percipitur maxima, ac tunc inprimis excitari homines, cum non vulgari & communi, sed excellenti propensione quadam, & (quod in quibusdam vsu venire solet) impetu, ad hæc incitarentur ac veluti raperentur (ab his enim ortam Poësim statuit) ijs sanè omnibus rem, poësim inquam ab imitatione ortam esse, fecisset planiorem. Atque hinc etiam constare satis potest, Aristotelem non antea ratiocinationem conclusisse totam, quàm illud etiam ostenderit, imitationem

Part. 18 (right margin, beside "merum reiecit")

Respondetur ad Primum, & Quintum. (left margin, beside "tueamur")

130 (right margin, beside "serit & delectatio")

quam

quam a Natura nobis inditam & fecerat, & multis magnísque argumentis probauerat, fuisse poësis initium. Ideo autem dicere potuit ἐκ τῶν αὐτοσχεδιασμάτων esse ortam Poësim, quia non solum id in reliquis artibus vsu venisset, vt initio essent rudes, & subitò seu non a magna præmeditatione profectæ, (quod sanè momenti erat magni) verùm etiam memoriæ proditum esset Archades atque alios multos priùs cœpisse carmina fundere, quàm liberales doctrinas vllas callerent, aut etiam scribendi artem ac notitiam adepti essent: ita vt repentè & altercando, vt fit, cœperit apud eos florere poësis. Quòd si aliquando simplici carmine vsi sunt prisci illi mortales & imitatione fermè vacuo, quid si istos non inter Poëtas numeret Aristoteles, sed inter versificatores censeri velit? Et sanè vbi Aristoteles perfectum spectaret Poëtam, cuiusmodi est Epicus inprimis aut Dramaticus, nil mirum si poësim ab imitatione profectam diceret. Tametsi, quia imitationem interdum (id quod nos alio loco ostendimus) vsurpat fusiùs; nihil prohibet quominus priscos etiã ab imitatione ad poësim adductos statuat, cum, si non semper, aliquando saltem, ac rursus si non perfecta ac propria, inchoata tamen & rudi, imitatione vterentur. Denique fateor dubitari posse num interim Aristoteles vllum instinctis & afflatis seu furore percitis locum reliquerit Poëtis, dum videtur Poësis initium in imitationem & voluptatem quæ ex imitatione percipitur, penitus reuocasse. Quæ dubitatio eò etiam grauior videri potest, quòd quos alibi furore percitos poëtas facit, hos a Natura fictis opponat: cum tamen
Par. 18. hoc in loco Poësim naturali initio aptet totam. Sed quoniam res hæc grauior est quàm vt hîc sit pertractanda vbi nondum in id incidimus, quod furori Poëtico recolendo veluti ansam porrigit; idcirco satiùs erit, totam hanc de Poëtico furore Cõtrouersiam opportuniori loco reseruare: præsertim verò quia Ars etiam audienda erit, quæ Naturæ pace Poësis causa & procreatrix haberi vult, aut certè quemadmodum non ægrè patitur oratores & nasci & fieri, ita Poëtas & fieri & nasci pugnat, ac summatim contendit Poësim sibi quoque acceptam esse referendam. Vt omittam verendum ne Aristoteli quoque furore perciti interdum suspecti fuerint Poëtæ; cum ad naturalem temperationem visus sit aliquando maniam reuocare.

Ad secundum.

Ad tertiũ.

Ad quartum.

PARTICVLA XXI.

131 Διεσπάσθη δὲ κατὰ τὰ οἰκεῖα ἤθη ἡ ποίησις. οἱ μὲν γὰρ σεμνότεροι τὰς καλὰς ἐμιμοῦντο πράξεις, καὶ τὰς τῶν τοιούτων, οἱ δὲ εὐτελέστεροι τὰς τῶν φαύλων, πρῶτον ψόγους ποιοῦντες, ὥσπερ ἅτεροι ὕμνους, καὶ ἐγκώμια.

IN diuersa verò abijt pro vniuscuiusque natura. Vt enim actiones honestas digniores, taliúmque fortunas imitabantur, ita prauas humiliores, sanè primùm conuitijs agentes, quemadmodum superiores hymnis laudationibúsve. *Paccius.*

DIuisa autem est secundum proprios mores poësis. Nam grandiores honestas imitabantur actiones ac huiusmodi hominum, humiliores verò malorum, facientes primùm vituperationes: quemadmodum alteri hymnos & encomia. *Riccobonus.*

COM. XXI.

COEPIT Aristoteles poësis causas proferre, quas tum in imitatione, tum in voluptate, quæ ex imitatione vel certè metro percipitur, collocauit, ita tamen vt interim statuerit Poësim non ab ijs ortum habuisse, qui vulgariter, siue ad imitandum essent facti, siue metri, harmoniaéque voluptatem ac vim persentirent; sed qui præ cæteris imitandi studio excellerent, & carminum harmoniaéque vi commouerentur. Et quoniam statim requirere potuisset aliquis ab Aristotele vt cum vniuersim indicasset Poësis ortum, iam ad certa illius descenderet genera, doceretque quo pacto ab imitatione ac voluptate certa Poëmatis genera dimanassent, Respondet Aristoteles poësim in genera ac partes fuisse diuisam pro eorum ingenio & moribus, qui eam tractassent. nam homines grauiores, inquit, pulchras atq; honestas actiones imitari cœperunt: contra verò leuiores, qui inquã ad leues ac ridiculas procliues essent, turpia & vilia imitabantur: ita vt pro sua quisque indole

Qui deinde a duab. propositis causis varia Poëmatũ extiterint forma.

próque

próque ingenio & propenſione, vel graue carmen pangeret vel humile ac leue. Ita factũ eſt vt ij ad vituperationes ſeſe conuerterint (atque hinc iambus deinde ac vetus Comœdia orta eſt quæ probris continebatur) illi ad hymnos & encomia ſeſe retulerint, vnde Epopœiam ac Tragœdiam conſecutam eſſe conſtabit non multò poſt. Sed quæſo te Ariſtoteles eos proferas qui primi vel hymnos & laudes vel vituperationes ac probra cecinere: ita enim planior exemplis efficietur res vniuerſa. Hac igitur de cauſa pergit Ariſtoteles.

PARTICVLA XXII.

Τῶν μὲν οὖν πρὸ Ὁμήρου οὐδενὸς ἔχομεν εἰπεῖν τοιοῦτον ποίημα. εἰκὸς δ᾽ εἶναι πολλούς. ἀπὸ δὲ Ὁμήρου ἀρξαμένοις ἐστὶν, οἷον, ἐκείνου ὁ Μαργείτης, καὶ τὰ τοιαῦτα. ἐν οἷς καὶ τὸ ἁρμόττον ἰαμβεῖον ἦλθε μέτρον. διὸ καὶ ἰαμβεῖον καλεῖται νῦν, ὅτι ἐν τῷ μέτρῳ τούτῳ ἰάμβιζον ἀλλήλους. καὶ ἐγένοντο τῶν παλαιῶν οἱ μὲν ἡρωικῶν, οἱ δὲ ἰάμβων ποιηταί.

ANte verò Homerum nullum omninò tale Poëma habemus, tametſi plura extitiſſe credere par eſt. Extat autem ipſius Homeri (vt ab eo initium ſumamus) Margites, & huic conſimilia: quibus inſuper, quòd maximè congrueret, iambicum metrum acceſſit; iambicumque propterea appellatur, quod his plerunque numeris veteres *ἰαμβίζειν*, ideſt conuitiari inuicem ſoliti ſint. E veteribus aliqui heroici, aliqui iambici Poëtæ extitere. Paccius. 131

ATque eorum quidem, qui ante Homerum fuerunt, nullius poſſumus nominare poëma tale. Veriſimile autem eſt, multos eſſe. At ab Homero exorſis licet, vt eſt illius Margites & talia. Quibus ſecundum id quod conueniebat, iambicum acceſſit metrum. Itaque & iambicum vocatur nunc, quòd & in hoc metro conuitia inter ſe exercebant. & fuerunt ex priſcis alij quidem heroicorum, alij verò iamborum poëtæ. Riccobonus.

COM. XXII. *Exemplis ex Homero ductis rem illuſtrat.*

SIc inquam, pergit Ariſtoteles. qui ſanè videtur exemplis, ex Homero ſaltem ductis; docere, qui à duabus propoſitis cauſis variæ extiterint Poëmatum formæ. Tametſi, quoniam locus reuera eſt ſpinoſus ac perdifficilis, pedetentim progrediemur, ac ſententiam per partes (tripartitò enim diſtribuitur commodè) declarabimus.

Locus tamen, quoniam eſt ſpinoſus, tripartitò diſtribuitur & per partes explicatur. *Explicatur I. Pars.* *In qua tamen dubitatur contra Ariſtotelem.* *Reſpondetur.*

Principiò igitur monet eorum qui Homerum ætate anteceſſerint, nullius extare huiuſmodi Poëma: tametſi credibile ſit, fuiſſe Poëtas multos, ac proinde (id quod colligere licet) poëmata multà aut ſaltem aliqua. Sed quæſo te Ariſtoteles, vide quid ſtatuas. quî enim id proferas de Poëtis (veriſimile inquam eſſe ante Homerum poëtas fuiſſe multos) quin ſummam antiquitatis ignorationem præ te feras? nam vt omittam ante Homerum & apud Hebræos floruiſſe poëtas (Tubalum enim Noë fratrem ad cytharam, pſalterium, & organum ceciniſſe legimus) & apud Aegyptios tum Zoroaſtrum, cuius etiam carmina ſeu fragmenta quædam extant quæ oracula appellantur, tum Muſas, quæ in Oſiris exercitu ſub Apolline, qui propterea Muſagetes dictus eſt, carmina poëſimque tractaſſe; ſanè Phemonoë (vt ad Græcos veniam) Pierus, Amphion, Linus, Tamira, Muſæus, vnus & alter Orpheus, Piſander, Palamedes qui Philomela muſarum appellatur ab Euripide, & alij ſexcenti fuerunt, qui poëſis laude claruerunt. Itaque Aelianus, Clemẽs Alexandrinus, Euſebius & alij multi eorum qui ante Homerum floruerunt, poëtarum meminerunt. Vt mirum ſit id a te veriſimile iudicari, quòd vel ijs qui liberales doctrinas primis labris deguſtaſſent, exploratum ac certum eſſet. Sed fortaſſe dicendum eſt, Ariſtotelem ita locutum eſſe, quòd eos tantùm in poëtarum haberet loco, qui imitatione & fabula vſi eſſent: cæteros enim inter verſificatores (id quod in particula VIII. & IX. indica-

indicauit (non obscurè, vbi hac de causa Empedoclem physiologum potiùs quàm poëtam haberi iussit) significauit esse reponendos, & a poëtarum ordine & choro eximendos. Et idcirco etiam ab illis discessit, qui metris non imitationis genere poëtas distinguerent ac dijudicarent. Atque huc fortasse spectabat Aristoteles in præsentia dum diceret eorum qui floruerint ante Homerum nequaquam posse nos proferre, sed ne nominare quidem, *τοιοῦτον ποίημα tale poema*: quasi diceret, non me latet poëtas & poëmata vulgò nominari aut etiam circumferri Homero antiquiora; sed isthæc, quoniam illi non *Dubitatur rursus.* fabulam pertexebant & imitationem faciebant, inter poëtas & poëmata non sunt numeranda. Quod si obijcias, Aristotelem in particula xv. imitationem retulisse ad ea quoque carmina, in quibus author ipse perpetuò loqueretur, atque illa dummodo humanas actiones verisimili pertexerent, poëmata, hunc poëtam, censuisse, equidem quò me vertam non habeo. siquidem talia poëmata multa ante Homerum sine vlla dubitatione extitisse, fortasse etiam aliqua Aristotelis tempore aut saltem post Homerum ad multorum manus peruenisse cuiusmodi verbi gratia fuit Oleni, de quo Callimachus poë-
131 ma, & Orphei Argonautica, ita vt certum non verisimile dicendum esset ante Homerum tales floruisse poëtas aliquos, dubitare non liceat. Atque in idem res tandem recidit, si, quod & Victorius monet, & nos omnino fatemur, negat Aristoteles *τοιοῦτον ποίημα tale poema* in præsentia extitisset vllum, hoc est quod laudes & vituperationes contineret. neque enim credi vllo modo potest ex ijs quæ circumferrẽtur aut nominarentur poëmata Homero antiquiora, nullum fuisse de quo affirmari posset ad laudem aut in vituperationem fuisse compositum, cum id ferè sit poëmatis proprium. nam huius generis poëmata (vbi poëtæ ipsius narrationem poëma existere posse concedas) fuisse multa inficiari haud licet. Sed fortasse Aristoteles quemadmodum in alijs multis mirificè extollit Homerum, ita hanc ei gloriam reseruauit: quasi verò nullum ea tempestate poëma tereretur *Respondetur.* hoc nomine dignum: nullum etiam antea talem laudem sine vlla dubitatione meruisset, proindeque Homerus veri poëmatis author habendus esset, & ideo statim sese ad Homeri poëmata effundit celebranda. Quapropter si quis adhuc requirat vt Aristoteles, quoniam vniuersim retulit poësis causas, iam sensim ad poëmatum genera descendat, quæ ex commonstrato fluxerit imitationis & delectationis fonte, respondet hac in re (atque ita progrediar ad alteram loci huius partem) non aliunde exordiri licere quàm ab Homero, ac propterea eius Margitem proferre & alia subinde poëmata, quibus prout conueniens *Explicatur altera pars.* fuit, iambicum accessit metrum. Ita sanè Homerum priùs leuioris imitationis principem facit, mox verò faciet grauioris. Sed quæ nunc leuioris gratia doceat, videamus. Proferr igitur primo loco Margitem, vt sit leuioris imitationis (id quod in sequenti particula satis declarat) & Comœdiæ veluti exemplum ac norma. Quanquam quoniam hoc poëma interijt iniuria temporis, non sanè licebit nobis id planè agnoscere. Illud tamen ex antiquis authoribus intelligere licet, Margitem non probrosæ seu ridiculæ Comœdiæ (si tamen Co- *De Margite.* mœdiæ erat assimilis) exemplum videri potuisse: id quod ipsemet Aristoteles indicabit in particula xxv. Et sanè talis fingebatur Margites ab Homero, vt ad risum facilè posset excitare. Dicitur enim (si Suidæ credimus) nunquam discere potuisse supra quinque numerare: cúmque vxorem duxisset, hau congredi ausus cum illa est, veritus, ne id resciret ma-
In Homeri vita. ter. Ita vt facilè coniectare liceat Margitem esse Homeri opus, solúmque Iliadem & Odisseam esse germanum Homeri fœtum, cætera adulterina; veruntamen longiùs Platoni credendum est & Aristoteli. quorum prior in Alcibiade secundo, alter rursus in vi. Mo-
Cap.7. ralium quædam profert ex Margire, quem Homeri faciunt. Quod si coniectura vti licet, magnopere dubitarim Plutarchum, quippe qui Homero ornando ibi studeret, Margitem ac ranatum & huiusmodi animantium bellum Homero perperam tribui voluisse, quòd satis intelligerer leuioris esse ingenii ac vilis industriæ carmina; nec magnam illi conciliarent laudem. sed callidior fuit laudator Aristoteles, qui cum animaduerteret tum isthæc tum alia non immeritò adscribi Homero (huiusmodi sunt Battrachomyomachia, Simiæ, Turdi, Galeomiomachia, Geranomachia, Psaromachia, Aragnomachia) eò rem conuertit, vt eius ingenium versatile fecerit, & ad omne poëmatis genus accommodatum, sic eum & Comici ridiculique poëmatis propter Margitem, & Heroici Tragiciq; atque vno verbo grauis poëmatis propter Iliadem & Odysseam, parentem fecit. Et quanquam reuera propterea quæ siue Plato in Alcibiade siue Aristoteles in Moralibus ex Homeri

refert Margite, non facilè intelligere licet planè stupidum ac bardum fuisse Margitem, sed tantùm præposterè sapientem: veruntamen Harpocration, qui item Margitem Homeri opus esse testatur, Margitem pro fatuo & stolido habitum scribit. Vt minimè mirum sit Alexandrum Macedonem a Demosthene probri causa Margitem appellatum. Sed qui-
Dubitatur. busait Aristoteles accessisse iambicum, cum Margites hexametris (id quod ex Aristotelis 134
loco paulò antè recitato satis constat) conflatus esset? Nam Batrachomyomachiam hexametro contineri, eodémque constitisse cætera illa poëmata, nemo dubitat. Porrò perdifficilis est hæc dubitatio, cum veteres authores multi ijdémque grauissimi scribant, Margitem non hexametris modò, sed iambis etiam fuisse variatum: si enim iambos etiam con
Respondetur. tinebat, quo pacto deinde facta est illi iamborum accessio? Ego verò (quicquid alij sentiant) magnopere suspicor Margitem ab initio solis elaboratum fuisse hexametris, quemadmodum Homeri poëmata reliqua hexametris constant: sed procedente tempore fuisse illi iambos insertos, ac facilè a Pigrete (nisi tamen hic Margitem alterum ad Homeri imitationem, sed iambis variatum, scripsit,) Arthemisiæ fratre qui deinde per inconsiderantiam a quibusdam Margitis planè author dictus est, & huc fortasse pertinet quod significat Aristoteles iambicum illi aduenisse seu accessisse metrum; idque quia esset aptissimum: hinc enim indicatur Margitem ab initio caruisse iambis. Quod si ita sit, iam explanare licebit quod continenter, quasi occasione arrepta, concludit Aristoteles: nimirum hinc euenisse, vt metrum illud nunc iambicum appelletur: quod est cum primùm inuentum est metrum istud atque vsurpari cœptum, non hoc illi statim impositum fuisse nomen, sed potiùs deinde, quoniam *πρὸς τὸ ἰαμβίζειν conuicijs faciendis*, eo vterentur poëtæ, iambi inuenisse nomen. Quanquam si quis audiat dicentes Iambam Maganiræ ancillam in Margite fuisse introductam, quæ eo carminis genere vteretur dum Cererem consolaretur, satius erit dicere, eiusmodi metrum ab initio suum illud nomen, a Iambe scilicet, habuisse; sed tamen deinde factum vt quoniam conuiciantes eo planè vterentur, maledicum carmen ad conuicium sit traductum, atque inde *ἰαμβίζειν* pro conuiciari vsurpatum. Quod sanè mirificè consentit cum Aristotele dum significat iambum multò ante viguisse ac de nomine etiam appellatum fuisse, quàm contigisset vt eo conuiciatores vterentur: & pro conuicio iambus *ἰαμβίζειν* pro conuiciari sumeretur. Quòd si te illud perturbet interim, quod illud *ἐν οἷς in quibus*, significat non Margiti solùm, verùm etiam poëmatis illis omnibus, quæ indicauerat verbis illis *οἷον ἐκείνου ὁ Μαργείτης καὶ τὰ τοιαῦτα, vt illius Margites & similia*, accessisse iambum, iam dum pergeret *in quibus ἦλθε iambicum metrum*, illud venit latè pateret, significarétque Margiti & alijs Homeri poëmatis, quæ complectebantur illa quidem res leuiores, sed tamen hexametro constabant, accessisse iambum, quocunque id euenisset modo: quod est partim quia Homeri Margiti additus fuerat; partim quia in vniuersùm leuiora poëmata deinde peragi cœpta sunt iambo. nam ea verba *vt Margites & similia*, in vniuersùm ad leuiora poëmata designanda prolata essent. Alioquin dicendum erit per ea verba *καὶ τὰ τοιαῦτα & similia*; reuera non ludicra illa Homeri poëmata esse intelligenda, quæ præter Margitem commemorabam (quos enim *ψόγους*, seu quas vituperationes continebant Turdi verbi gratia, Simiæ & alia id generis poëmata?) sed omnia quæcunque siue ab Homero, siue ab alijs deinde leuioris argumenti & in vituperatione posita extarent poëmata: atque hæc poëmata iambi deinde essent consecuti, quod probrosum illud argumenti genus non hexametro, sed iambo; vt erat conuicijs aptissimus, perageretur. Sed nos dum varios mouemus lapides, vt arduum hunc locum superemus,
Dubitatur rursus. in nouas angustias incidimus. Etenim cœperat Aristoteles eorum proferre poëmata, qui ad vituperationem ingenium conuertissent ac stylum. Qua de causa ab Homero, quoniam antiquiora non suppetebant exempla, initium faciens, Margitem in medium attulit. Et tamen paulò post, Margitem non probrosi, sed ridiculi facit poëmatis exemplum. quin significat inde Homerum commonstrasse exemplum, vnde Comœdia, conuicijs ac probris valere iussis, ad ridicula traduceretur: qui igitur hoc in loco Margitem profert in poëmatis exemplum, quod vituperationem contineret? Quanquam hæc dubi-
Respondetur. tatio non tam explanationem premit nostram, quàm Aristotelem ipsum ad repugnantiam impelleret. Adde quod hoc non tam huius est loci quàm particulæ insequentis, vbi quasi 135
velum conuertens, Margitem ridiculi poëmatis facit exemplum. Itaque nunc sat sit meminisse, nihil prohibere quominus Margites, quoniam tam multa non minùs contumeliosa quàm ridicula de Margite continebat, possit hîc in probrosi poëmatis haberi loco, li-

cet

cet deinde propter ridicula exēplo esse posit ridiculæ Comœdiæ id quod accideret, si quis Margitem sic imitaretur vt personis parceret, & ridiculis in vniuersum respergeret fabulā. Iam verò tertia seu postrema succedit pars, in qua colligit seu nos admonet Aristoteles ex veteribus alios fuisse heroicorū, alios iamborum, poëtas: quod est post Homerum statim ac iambus quoque vsurpari cœptus est, bipartitò diuisos esse poëtas, ita vt alij heroici fuerint, quòd primum illud metri genus, hexametrum scilicet, retinerent: alij iambici, quod adinuento iambo hunc libenter arripuerint. Quo in loco tria sunt obseruanda. Primum est, discrimen interim non tam ex argumento duci quàm ex carmine: quia scilicet dum ad vituperationem inflecterent metrum, qui ad vituperationem procliues essent, alij hexametrum, alij (quòd posteriùs est consecutum) iambum adamarint. Alterum est Aristotelem hoc in loco dum poëtas istos alios ait heroicos fuisse, alios iambicos, heroicum poëma non pro heroico presse ac propriè vsurpare, quemadmodum faciet aliquando, sed fuso vocabulo, quemadmodum antea quoque vsurpauerat Epopœiam. Verè enim hic heroicum vituperationi adhibet quemadmodum Margitis declarat exemplum; vel certè iam orto iambo, admonet nos ad heroicum poëma, quod est heroico carmine constans, quale quale illud esset, accessisse iambicum. Ex quo fieret vt duo ista poëtarum genera trito more & ex carminis genere appellaret. nam veteres ex metri genere poëmata seu poëtas distinxisse & appellasse iamdiu nos admonuit. Postremum illud est, ex hoc loco non facilè colligi Archilochum falsò ab Horatio iambi authorem censeri; si tamen tantùm significet Aristoteles iambum procedente tempore vsurpatum fuisse conuicijs. nam nihil prohiberet, Archilocum fuisse primum. tametsi vel quia Iambes primò in Margite introducta dicitur iambico metro vtens (id quod multò ante Archilocum fuisset) vel quia vetus Comœdia, quæ iambos frequentaret, ante Archilochum prodijt, saltem aliunde colligere liceat, Archilochum excelluisse potiùs iambo, atque illud nobilitasse propter eximiam illam conuiciorum vim, vnde Lycambem ad laqueum perpulit, quàm quòd veri iambi fuerit author. Tametsi vbi eum ipsum Homeri Margitem iambis variatum, & ab Homero ipso variatum, constaret, (quod ego quidem vix ac ne vix quidem crediderim, cum exametris constent cætera Homeri poëmata omnia, ita vt hymni ipsi hexametris omnes conflati sint) ex hoc quoque loco vtcunque Archilocho derogari fatendum esset: nam illud ἔλαβε quoquomodo factum quod commemorabam indicare posset.

Explicatur vltimas pars.

Obseruanda tria. I. II. III.

PARTICVLA XXIII.

Ὥσπερ δὲ καὶ τὰ σπουδαῖα μάλιστα ποιητὴς Ὅμηρος ἦν. μόνος γὰρ οὐχ' ὅτι εὖ, ἀλλ' ὅτι καὶ μιμήσεις δραματικὰς ἐποίησεν, οὕτω καὶ τὰ τῆς κωμῳδίας σχήματα πρῶτος ὑπέδειξεν, οὐ ψόγον, ἀλλὰ τὸ γελοῖον δραματοποιήσας. ὁ γὰρ Μαργείτης ἀνάλογον ἔχει, ὥσπερ Ἰλιὰς καὶ ὀδυσσεία πρὸς τὰς τραγῳδίας, οὕτω καὶ οὗτος πρὸς τὰς κωμῳδίας.

AT verò ipse Homerus, quemadmodum præcipuè heroicus fuit (solus enim hic non modò rectè sed actionum imitationibus referta poëmata condidit:) sic etiam Comœdiæ normam primus tradidit, non quidem probris, sed ridiculis in
136 actuum forma collatis. Et sanè similis in Margite ratio. hic enim ita se ad Comœdiam habet, vt ad Tragœdiam Ilias atque Odyssea. Paccius.

QVemadmodum autem & in grauibus maximè poëta fuit Homerus (solus enim fuit; non solùm quia benè, sed etiam quia imitationes dramaticè fecit) sic & Comœdiæ figuras primus submonstrauit, nō vituperationem, sed ridiculum dramate complectens. Nam Margites proportionem habet vt Ilias & Odyssea ad Tragœdias, sic & ipse ad Comœdias. Riccobonus.

tam non satis intelligi, inde solum esse censendum, quia vel benè vel dramaticè sit imitatus. potiùs enim quia solus benè, aut solus dramaticè, imitatus sit, solus dicendus est, cum is qui malè imitetur, non iniuria veri Poëtæ spolietur nomine. Neque verò non magnopere ambigere cogimur quo pacto Homerus dramaticas fecerit imitationes. nam Ilias & Odyssea narratiuæ sunt imitationes, & ideo Epopœia ab Aristotele dicitur narratiua imitatio, siue imitatio in narratione posita. Margites verò præterquam quod dramaticum pœma fuisse haud constat, sanè ad rem non faceret: siquidem in leuiore argumento versatur. Aristoteles verò Homerum facit dramaticum vt in grauiore Poëmate illum extollat ac celebret. Quid? An non satius erat ad Homerum in graui argumento celebrandum, ostendere quo pacto benè imitatus esset, ac perfectæ imitationis muneribus & conditionibus allatis, eas in Homeri imitatione agnoscere, quàm tam facilè arripere (qui enim docet, rationibus vti debet, non pro arbitratu aliquid pronunciare) eum benè imitatum esse? Certè Plato illius improbat imitationem tum vniuersim, tùm sigillatim in multis: id quod alij etiam philosophi graues ante Platonem & Aristotelem editis quoque libris fecerant: quemadmodum post Aristotelem quamplurimi; a quibus nec M. Tullius omnino abest; in eandem iuerunt sententiam. Denique viros acutos fuisse ac doctrinis perpolitos qui Odysseam inprimis anilem fabulam insulsámque narrationem appellent, compertum est. Atque hinc coniectare licet aut saltem suspicari Aristotelem pro arbitratu statuere Margitem habendum Comœdiæ exemplum. nam si metrum spectes, abhorrebat ab hoc exemplo, cum Margites constaret hexametris: Comœdiæ verò iambus & humilè debeatur carmen. Quòd si genus imitationis respicias, non sanè intelligi potest aut probari Margitis imitationem fuisse dramaticam; & tamen vna dramatica imitatio conuenit Comœdiæ. Quòd si eò confugias quia Comœdia reuera ridiculis constare debet: ridiculis verò constaret Margites; iam præterquam quod id non satis est ad exemplum aliquod & ideam Comœdiæ statuendam, quæ idea omnes numeros debet explere, omnes virtutes referre, quid erat quòd paulò antè Margitem in probrosi poëmatis proferret exemplo? Itaque verendum est, ne Aristoteles per cuniculos in Homeri irrepat laudes, & vndequaque, imò verò ex præposteris locis arripiat argumenta laudationis. Vt enim illum leuioris poëmatis constitueret parentem & coryphæum (de grauiore enim non multò post) docere debuit ideam perfectam veluti extulisse Comœdiæ & cuiusque humilioris imitationis; non verò in vno margite niti, quem non posset non fateri, reuera tantummodo figuram quandam ac veluti vmbram prætulisse Comœdiæ, nec Comœdiæ omnis sed ridiculæ: si tamen ridiculæ Comœdiæ vmbram refert, qui ridicula quædam facta, quod & Orator & Historicus interdum facit, prosequitur. vt mirum videri debeat leuioris poëmatis & Comœdiæ antesignanum haberi ac vocari illum, qui vix vnum, illúdque comica imitatione expers & dramate, confecisset poëma. sanè Plutarchus ea quoque de causa negauit Margitem fuisse Homeri opus, quòd intelligeret ad eius laudationem (hanc enim fermè pertexebat eo tempore) non magnopere pertinere. Iam verò par esset vt præter Iliadem & Odysseam, hoc est Epicum poëma, Tragicam quoque ac Dithyrambicam proferret imitationem, in qua Homerus excelluisset. cum enim scribat Homerum in grauibus poëtam fuisse maximè, simúlque grauia poëmata Epopœia, Tragedia, Dithyrambica, adde etiam (si placet) Nomonpoësi, concludat, quî obsecro excelluit in grauibus qui Epicum poëma tantùm in hoc genere est persecutus? Nam quod subijcit Iliadem & Odysseam habere proportionem ad Tragœdiam, nō sanè ostendit Homerum Tragœdia quoque excelluisse. præsertim verò quia Iliadem & Odysseam habere proportionem ad Tragœdiam, tam falsum videri potest, quàm quod falsissimum. etenim non metro conuenit Ilias aut Odyssea cum Tragœdia; (hæc enim iambo constat & humili carmine; illa heroico & præstātissimo) nō longitudine aut breuitate, seu mauis tempore. siquidem hæc perbreuis est si cum Epopœia conferatur, & verò vnico solis ambitu ne dicam paucis horis cōcluditur, cum Epopœia nullis fermè temporis finibus cōtineatur: non imitandi ratione ac modo. vna enim dramate gaudet, altera narratione contenta est. non fortunæ, quæ maximi in vtroque poëmate momenti est, commutatione: siquidem vna a fœlicitate ad summam calamitatem, altera a calamitate ad fœlicitatem traducit. ex quo etiam fit vt dissideant quoque fine; nō affectione, quæ maximè vtrique imitationi proponitur. vni enim summa admiratio, alteri commiseratio proponitur excitanda: non fabulæ vnitate: nam si quæ est imitatio quæ ad fabulæ vnitatem minùs accedat, hæc certè (quod ne ipse quidem Aristoteles non fatetur) est Epopœia; cum tamen Tragœdia illam retineat

Margin notes (left): Pa. 184 — In 2. 3. & 10. de Rep. — 138 — Par. 156

Margin notes (right): V. — VI. — VII. — VIII. — IX. — X. In quo multis Epopœia ac Tragœdia notatis discriminibus, propositio quā statuit Aristoteles euertitur.

facilè: non episodijs, quandoquidem Epopœia ijs mirificè gaudet & dilatatur; Tragœdia ob temporis angustias & breuitatem vix ea tanquam delibat. sed & saltatione, expressa harmonia & melopœia, choro, apparatu etiam si velis, constat Tragœdia, quibus omnibus caret Epopœia, quòd si fabulam, mores, sententiam, dictionem proferas, quæ omnia sunt vtrique communia, iam si ita est, Ilias & Odyssea ac summatim Epopœia eandem planè ad Comœdiam haberet proportionem: cum hæc quoque fabula, moribus, sententia, dictione contineatur. Vt omittam hæc & Epopœiæ cum reliquis poëmatum formis esse communia, & verò non eiusdem rationis siue fabulam, siue mores, siue dictionem atque sententiam in Epopœia requiri & in Tragœdia. At enim materia, inquies, conueniunt ac forma; materia, quia præstantes actiones, forma, quia alienæ inductione personæ útraque imitatur. minimè verò. nam quod attinet ad formam, Epopœia enarratione peragitur, ita vt poëta verbis, aliorum & verba imitetur & facta: nec propriã omnino celet personam: quæ tamen in Tragœdia apparet nusquam: ita vt hæc verè personas inducat: & hac de causa hæc dramate, illa per enarrationem, dicitur peragi. Denique non inficior Epopœiam a dramate minùs abesse quàm Dithyrambicam; sed tamen abest non parùm. Quod verò attinet ad materiam, magnum adhuc extat dissidium, cum præcipua Tragœdiæ actio & persona vel ad sæuitiam accedat & improbitatem; vel, si nonnihil recedat, ad excellentem virtutem & probitatem, in qua Epopœiæ materia est posita, nullo modo accedat: ita vt cum Aristoteles moribus distinguat actiones ac virtute & vitio, nihil intersit regias personas ac præstantes sanguine in vtroque poëmate repræsentari, cum 139
moribus & virtute, vnde actio æstimatur, longo dissideant interuallo. Ex quo etiam fit, vt si quam Ilias & Odyssea proportionem habent ad Tragœdiam, hanc haberet Margites ad Comœdiam, (id quod affirmabat Aristoteles) iam de Margite quoque actum sit, cum verius dici possit mirificè dissidere. Hæc aduersus Aristotelem in proposita particula.

Dubitationibus propositis occurritur. Ad Primam, & Tertiã.

Quibus satisfaciam si quo modo potero. Ac primùm non magnopere perturbor, quòd dixerit Homerum Comœdiæ indicasse figuras: nõ in leuibus id fecisse vniuersim; quia quemadmodum vituperationes commemorat quasi leuem imitationem, ita Margites, quoniã de nomine hîc stultitiæ insimulabatur, non carebat vituperatione. Magis dubitarim quomodo ridiculæ potiùs (id quod subijcit paulò post) quàm contumeliosæ Comœdiæ figuras inde ostenderit, quanquam huic rei & respondimus supra, & nunc addere possumus, ideo dicere ibi ostendisse ridiculæ Comœdiæ figuras, quia certa ex Margite sublata persona & suppresso nomine, ridicula illa figuras ridiculæ Comœdiæ ostendunt, vel potiùs quoquomodo indicant (id enim valet ὑπέδειξεν) ac veluti adumbrant. Quo pacto Comœdiæ figuras non quidem probrosæ sed ridiculæ adumbrasset. Nisi tamen inde rursus, quoniam probrosa reijcienda esset, ridicula retinenda, germanam Comœdiæ formam ostendisse dixeris. Etsi propter veteres tutiùs fortasse dici Comœdiæ figuras indicasse, libenter affirmarim: simpliciter nunquam affirmauerim, cum multis careret Margites quæ ad perfectam Comœdiam requiruntur. Atque ex his constare potest quoquomodo & ridiculæ & probrosæ esse exemplum, (huius enim re ipsa fuit exemplum) quod reuera contumelias in Margitem contineret: potestate verò ridiculæ tantùm, cum vbi nomen supprimas ac personam Margitis, ridiculæ tantùm Comœdiæ supersit exemplum.

Ad Secundam.

Quòd si bipartitò distribuit Homericam imitationem, eámque tum grauibus aptauit tum leuibus, non verò medijs, id facilè euenit, vel quia non suppeteret in Homero exemplum, vel quia ad eius laudem præcipuam id maximè pertinebat, vt duas illas extremas ac dissidentes imitationes pro dignitate exprimeret. Nam media imitatio obuia & facilis in eo futura erat, qui in graui ac leui excelleret. Iam verò quoniam longum esset ad omnia, & verò Aristoteles Homeri laudandi ac poëmatis omnis principem faciendi, qualem potest (fortasse etiam siue callidè siue minutè nimis) arripit occasionem, vniuersim sic respondeo.

Iam reliquis argumentis vniuersim occurritur ac paucis.

Reuera Homerus si cum antiquioribus conferatur, suam ille meretur laudem; fortasse etiam poëmatis quoquomodo parens haberi potest, siue materiam spectes siue formam narrandíque rationem. nam (quantum ex Aristotele ipso coniectare licet) veteres illi suo fermè nomine narrabant omnia & persequebantur, Historici nimirum more: Homerus contra alienam frequenter subit personam: & hac de causa cæteri ab Aristotele dicuntur poëmate ferè toto ipsi in actione versari, & pauca ac paucis in locis imitari. cõtra verò Homerus, alios dicitur introducere. ita sanè Homerus, quod attinet ad formam imitationis, potuit veteribus omnibus anteferri, tametsi alioquin Ilias & Odyssea non sit dramatica, nec prope-

Vide pa. 131.

pterea Tragœdiæ formam ostendisse dicendus sit: multò verò minùs Dithyrambici ac Nomonpoesis. Arque idem dixerim (quod pertinet item ad formam) de Comœdia. neque enim crediderim Margitem dramaticum fuisse, licet minùs quàm aliorum vituperatiónes, qua fermè imitatione carerent, ab dramate ipso abesssent. Quod verò pertinet ad materiam, Homeri Epopœia eo tantùm nomine ad Tragœdiam proportionem habet, quòd regias, seu virorum genere præstantium, facta imitetur útraque: alioquin in materiam etiam dissidia cadunt multa. vt omittam actiones eò quoque mirificè dissidere, quòd in Iliade leuia quædam, in Odyssea leuissima quamplurima, reperiantur, ita vt Homerica Epopœia minùs referat Tragœdiæ imaginem si actionum species nobilitatem. Ita fanè

140 comparatè & antiquiorum tantùm ratione habita, fortasse potuit in Epico poëmate facilè princeps constitui Homerus: simpliciter tamen & cuiuscunque poëmatis pater haberi, quod percipere possim, non debet. Nec profectò Aristoteles vbi degustare ei licuisset Heroicas aut etiam Tragicas & Comicas posteriorum imitationes, (quanquam Comicas & Tragicas degustare cœpit) non facilè iussisset vt aliquibus libenti animo submitteret fasces. Sed de hac re alibi copiosiùs. Tametsi illud in præsens non prætermittam, mirum videri posse vt cæteri homines vel honesti & graues essent ingenio, vel perulantes & risus amici, atque hinc factum vt pro suo quique ingenio vel humilia & ridicula aut etiam probrosa vel honesta & grauia imitati sint: solus tamen Homerus fuerit qui a Natura ad grauia simul & leuia, honesta & turpia, laudata & probrosa, fictum acceperit ingenium. Quantum enim inde varijs Poëseos propagandis formis sibi aperit aditum, tantum hinc eundem obstruit Aristoteles. Sed quoniam Homerum ornare decreuerat, nihil est cur seueri in laudatorem simus.

PARTICVLA XXIV.

ΟἹ δ' ἐφ' ἑκατέραν τὴν ποίησιν ὁρμῶντες, κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, οἱ μὲν ἀντὶ τῶν ἰάμβων, κωμῳδοποιοὶ ἐγένοντο, οἱ δὲ ἀντὶ τῶν ἐπῶν, τραγῳδοδιδάσκαλοι, διὰ τὸ μείζω, καὶ ἐντιμότερα τὰ σχήματα εἶναι ταῦτα ἐκείνων. τὸ μὲν οὖν ἐπισκοπεῖν εἰ ἄρα ἔχει ἡ τραγῳδία τοῖς εἴδεσιν ἱκανῶς, ἢ οὔ, αὐτό τε, καθ' αὐτὸ κρινόμενον, καὶ πρὸς τὰ θέατρα, ἄλλος λόγος.

Paccius. ALij verò pro vniuscuiusque ingenio impulsi ad alteram tantùm Poeticæ huius partem animum applicauerunt. sicque nonnulli loco iamborum Comici, nonnulli loco hexametrorum Tragici, vt qui circa sublimiorem, honoratiorémque dicendi characterem versati sint, Tragœdiæ doctores extiterunt: An verò Tragœdia, quatenus attinet ad ipsa genera, satis adhuc sit absoluta nécne, cum id per se iudicando, tum ad theatra referendo, alia considerandi ratio est.

Riccobonus. *CVm autem apparuisset Tragœdia & Comœdia, qui ad vtranque poësim ferebantur secundum propriam naturam partim quidem pro Iambicis Comici facti sunt, partim verò pro Epicis Tragici, quia maiores & honoratiores figuræ essent hæ, quàm illæ. Ac considerare quidem, vtrum sufficienter se habeat iam Tragœdia in formis ipsius, nec ne: tum si res ipsa per se iudicetur, tum ad Theatra, alia ratio est.*

AGnouerat generales Poëticæ causas: cœperat etiam causas requirere poëticæ formarum ac partium, saltem primarum, nimirum tum honestæ & grauis tum ridiculæ & leuis. itaque hinc hymni, encomia, Epopœia, Tragœdia; illinc vituperationes, iambi & Comœdia in conspectum se dederant. quæ dum pertexeret, Homeri quoque laudandi occasionem non prætermiserat, sigillatímque, indicarat, hunc propter Margitem ridiculæ Comœdiæ, propter Iliadem & Odysseam Tragœdiæ, initia quædam iecisse & indicasse. Nunc igitur quærat aliquis, vt pergat ad incrementa & perfectionem inuentorum poëmatum declaranda. En igitur Aristotelem, qui vt id præstet, a Tragœdia & Comœdia incipiens, ait, his iam apparere séque in conspectum dare incipientibus, ex ijs qui pro suo ingenio atque indole *ἐφ' ἑκατέραν*, ad alterutram inquam, quod est (ne te ij decipiant qui ad

COM. XXIV. De Tragœdia & Comœdia incrementis.

vtranque vertunt) ad alteram ex duabus istis Poësis formis, fuissent procliues, alios pro 141
iambicis Comicos esse factos, alios pro Epicis Tragicos, quod est eos qui iambis vterentur,
& in vituperationibus occuparentur, sese ad Comœdiam retulisse, quæ iam exoriri &
apparere cœpisset: eos verò qui Epopœiam tractarent, quod est hexametro, imitarentur,
atque hymnos encomiáque decantarent, ad suborientem Tragœdiam suum studium
retulisse. Cuius rei eã affert causam, quia maiores & honoratiores essent hæ figuræ quàm
illæ; hoc est figuræ atque habitus Comœdiæ iambis & vituperationi, Tragœdiæ item figuræ
Epicis præstarent & antecellerent. Sed sint ista Aristoteles; at pergas in instituto: &
Tragœdiæ primùm, si placet, formas commonstres, quas interim honoratiores appellas:
aut saltem doceas, an Tragœdia quod attinet ad formas, absoluta sit atque perfecta. At id
considerare, inquit Aristoteles, & num Tragœdia suis illa formis rectè se habeat perfectáque
sit, expendere, idque siue per se spectetur, siue ad theatrum referatur, alterius est con
Nunc observantur quædam. templationis ac loci. Hæc Aristoteles in hac particula. In qua sanè quædam obseruanda
sunt diligenter. Primum est quemadmodum vix suspicione quadam, nimirum ex gemi-
I. na illa hominum natura, coniecturam faciens, grauis leuísque poëseos attigit ortum; ita
verbis istis *παραφανείσης δὲ τῆς τραγῳδίας καὶ κωμῳδίας, Cum autem apparuisset Tragœdia & Comœdia*, (reponuntur hæc ex veteribus codicibus a Victorio, ac meritò, si quis æstimet; cũ
a prioribus interpretibus non sine loci obscuritate fuissent prætermissa) strictim attinge-
re, ac veluti in fascem conijcere totum Comœdiæ & Tragœdiæ ortum, idque vel quia nõ
inscijs scriberet, sibique & eruditis de more caneret: vel certè quia non obscura essent il-
larum initia, ac propterea dissimulanda esse iudicaret. Et huc etiam pertinet quòd ad ho-
minum indolem & ingenium confugit iterùm vt ipsius Comœdiæ & Tragœdiæ incre-
menta prima designaret. Cum enim docendum fuisset per quos & quomodo dilucescẽ-
te prima illa Tragœdiæ & Comœdiæ imagine ac specie; illam renuerint imitatores & ex-
coluerint, quíque sigillatim Tragœdiam, quive Comœdiam amplexi sint & consectati,
hæc omnia de more eorum ingenio accepta refert, qui pro sua quisque propensione vel
ad Comœdiam vel ad Tragœdiam deflexerint: ita rursus imitatorum grauitati Tragœ-
diæ, leuitati Comœdiæ, adscribit culturam; tantùm monens alios pro iambis Comicos,
alios pro hexametris Tragicos euasisse. sic sanè plenior huius ortus ac primæua incremẽ-
torum historia ac notitia requirenda est potiùs quàm ex Aristotele perdiscenda. tametsi
(ne nos omnino ieiunos relinquere, atque adeò quod instituerat planè negligere videa-
II. tur) hac de re in sequẽti particula subijciet aliquid. Alterum est Aristotelem (ne te Victo-
rij & aliorum quorundam decipiat interpretatio) non statuere eos qui fuissent ad utran-
que poësim procliues, partim pro iambis Comicos, partim pro Epicis Tragicos, esse fa-
ctos, quasi uerò ijdem tum ad vtranque poësim facti essent, tum utranque essent conse-
ctati: (cum ijs enim pugnaret quæ subdit è vestigio; pro sua quosque indole uel Comicos
uel Tragicos euasisse,) sed potiùs statuit ex ijs qui ad alterutram siue ad vnam vel alteram
ferebantur, ac natura procliues erant, alios ab iambis ad Comœdiam, alios ab hexametris
& Epopœia ad Tragœdiam deflexisse (id enim satis indicant hoc in loco particulæ illæ *οἱ
μὲν, οἱ δὲ*) ita vt non *ad vtranque* sit vertendum sed *ad alterutram*, nec proinde collectiuè, vt ita
III. dixerim, sed distributiuè verba sint explicanda. Tertium est dubitari posse quid per figuras
intelligat Aristoteles, dum significat Comœdiæ & Tragœdiæ figuras esse maiores & ho-
noratiores quàm iamborum & Epopœiæ. Qua in re Vtinensis hæc de sola Tragœdia pro-
nuntiari sentiens, scribit ideo Tragœdiæ figuras dici maiores Epicis, non quia Epica imi-
tatio non latiùs manet, ac plurium rerum & diuersarum nõ complectatur imitationem,
quemadmodum, inquit, ex Homero patet, sed quia Tragœdia vnam eandémque rem
eámque simplicem copiosiùs & latiùs imitatur. rursus ideo honorariores dici Tragœdiæ
figuras, quia hæc, vt geri solẽt, Epopœia narratione, actiones imitetur. Qua in re (ni magno- 142
pere fallor) duo vno eodémque tempore magna admittit peccata. Primum est, quia quæ
de Comœdia & Tragœdia pronunciat Aristoteles (sentit enim Comœdiæ figuras iambi-
cis, Tragœdiæ Epicis, esse maiora & honoratiora) ipse ad vnam reuocat Tragœdiam. Alte-
rum (atque hoc est ei cum Madio commune) quia *ἔπη*, quibus Aristoteles anteponit Tra-
gœdiam, hymnos & encomia (quia nimirum hexametris peragebantur) designant ac re-
ferunt, non sigillatim heroicum poëma, quale est Ilias: & ideo verè de poëmatis ipsius
prolixitate & amplitudine loquitur Aristoteles, quia Tragœdia encomijs atque hymnis
amplior facta sit ac fluat latius. Perplacet verò quod ait Vtinensis Tragœdiæ figuras dici
hono-

honoratiores, quia agentes introducuntur in Tragœdia, cum in Epopœia narrando imitetur poëma. quanquam non vnam hanc censuerim causam. nam quemadmodum maiores facit Comœdiæ & Tragœdiæ figuras, quia prolixior est dictio, ac fluit latiùs, quàm antea vel iambi vel hymni, aut etiam encomia, paterent; ita Comœdia iambis, Tragœdia hymnis & hexametris, cultu, splēdore, varietate, dignitate antecellat. Denique hexametrum iambicúmque poëma cum exile & angustum, tum inchoatum ac rude, videri potuit Tragœdia & Comœdia exorta. Nam Mutinensem, qui maiores honoratioréſque figuras dici ait Epopœiæ & Tragœdiæ quàm Iambi & Comœdiæ, ab re planè loqui res ipsa clamat satis. Postremum est illud ἀντὶ τῶν ἐπῶν *pro Epicis* non planè (id quod paulò ante indicare cœperam) heroica poëmata significare qualia sunt Ilias & Odyssea, quemadmodum perperam Vtinensis & Madius interpretantur, sed quemadmodum rectè Victorius, hexametrum atque adeò hymnos & encomia, quibus exametros adhibebant prisci illi grauiores poëtæ: vt enim per iambos (quanquam qui ἰαμβικῶν legunt pro ἰάμβων, ἐποποιῶν pro ἐπῶν, mihi magnopere probantur) vituperationes, ita per epos laudationes designat. Ac propterea non necesse est dubitare, quo pacto Tragœdia Epopœiam superet magnitudine seu longitudine. Hæc inquam obseruari velim in hac particula. Nam cur dicamus Aristotelem hoc in loco, Tragœdiæ dignitatem spectasse, cum diceret posse illius formas tum in se tum ad Theatra perpendi, ac significare voluisse contra Platonem Tragœdiam, quæ in theatro versatur, & in actione ponitur, esse Epopœia honoratiorem, cum hæc theatro apparatúque careat, equidem, Madij pace, non video. Quamuis enim Aristoteles aliquando anteponet Tragœdiam Epopœiæ, idque ea etiam de causa, quia Tragœdia apparatu actionéque gaudeat, quibus caret Epopœia, nunc tamen illud tantùm docet, non esse huius loci requirere, an Tragœdiæ σχήματα & figuræ perfectæ sint, idque siue Tragœdia in se, siue quia in Theatrum prodit, vel etiam quà in Theatro a spectatoribus iudicatur, æstimetur ac reputetur. Nam Tragœdiæ aliam esse vim ac rationem, si propria illius natura æstimetur, quàm si spectatorū ac Theatri ratio habeatur, significabit etiam in particula LVI. clariùs verò in LXXII. vbi Tragicā fabulam, si Theatri habeatur ratio, geminæ constitutionis, si propriæ naturæ, simplicis, laudatur.

IV.

Additur V.

143

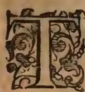
PARTICVLA XXV.

Γενομένης οὖν ἀπ᾽ ἀρχῆς αὐτοσχεδιαστικῆς, καὶ αὐτὴ καὶ ἡ κωμῳδία, καὶ ἡ μὲν ἀπὸ τῶν ἐξαρχόντων τὸν διθύραμβον. ἡ δὲ ἀπὸ τῶν τὰ φαλλικὰ ἃ ἔτι καὶ νῦν ἐν πολλαῖς τῶν πόλεων διαμένει νομιζόμενα, κατὰ μικρὸν ηὐξήνθη προαγόντων, ὅσον ἐγίγνετο φανερὸν αὐτῆς.

Paccius. CVm igitur à principio rudes essent planèque informes Tragœdia, atque Comœdia, illa quidem ab ijs, qui Dithyrambum, hæc autem (quantum seipsa aperiebat) ab ijs qui Phallica produxerunt, quæ nostra etiam tempestate in vrbibus non paucis in consuetudinem ex lege recepta sunt; paulatim auctæ fuere.

Riccobonus. *NAta igitur est a principio ex tempore & ipsa & Comœdia, & vna quidem ab ijs, qui Dithyrambum primi canebant: altera verò ab ijs qui Phallica, quæ propterea etiamnunc in multis Ciuitatibus manent, legibus constituta, paulatim aucta est; producentibus quantum ipsius factum est manifestum.*

COM. XXV.

TVrpe fuisset vt qui Tragœdiæ Comœdiæque ortum & incrementa susceperat explicanda, & verò id non paucis tentauerat, nos tandem planè ieiunos relinqueret. Itaque tria demum hîc subijcit, quæ non nihil seruiant instituto. Primum est tumultuaria veluti ratione & ex tempore habuisse ortum, ita vt αὐτοσχεδιαστικαὶ & extemporales (vt cum Quintiliano loquar) dicendæ sint. Alterum est; non ab vno tamen eodémque principio, nec subitò sed sensim ac paulatim, incrementum habuisse: ac Tragœdiam quidem ab his qui Dithy-

Tria docet de Tragœdia & Comœdia. *I.* *II.*

Margite ac Iambis initium duxisse ostēderat Comœdiam, nunc ex Phallicis auctam amplificatámve testatur. Quæ verò a Dithyrambicis incrementa acceperit Tragœdia, non explicat hoc in loco noster author; sed facilè intelligere licet tum in saltatione & rhythmo, tum in harmonia & cantu, tum denique aliqua ex parte in metro dictionísque magnitudine & ortu, esse posita; vt enim hæc ab ὕμνοις accipere haud potuit in ortu, ita è contrario a Dithyrambicis ea cōmodè potuit deriuare, dum veluti aleretur. Idem dixerim de Comœdia. cū enim a λόγοις & vituperationibus aut etiam ab iambis isthæc, oriens, nō accepisset, deinde a Phallicis, quæ tum saltatione & harmonia tum aliquo verborum apparatu & metrorum peragebantur (præsertim procedente tempore cum in Vrbes quoque baccharentur) tanquam a nutrice, sed pessima, hausit & deriuauit. Tametsi non est quòd inficiemur Dithyrambicam ac fortasse etiā Phallica rhythmo, harmonia & metro simul vsa: Tragœdiam & Comœdiā seorsim plerunq; illa vsurpasse. Quapropter (vt summatim dicam) laudes & vituperationes cœperunt primùm ab imitationis cantúsque harmoniæ studiosis: ita tamen vt hexametro exerceretur vtrunque poëmatis & imitationis genus:

Sensim αὔξεις ex plicatū descenditur.

145 tametsi mox ferè conuicioso poëmati accessit iambus, ita vt inde alij hexametrorum siue heroicorum, alij iamborum, poëtæ dicti sint; cum iambi conuicijs adhiberi cœpti essent, hexametri encomijs & laudibus reseruarentur: ita ab Epicis deinde siue Eporum & hexametrorum poëtis Tragici, ab iamborum poëtis Comici, profecti sunt. Quod si rursus quæras vnde aucta sit Tragœdia siue Comœdia, respondet Aristoteles, Tragœdiam Dithyrambicis esse auctam: Comœdiam contra a Phallicis incrementa sumpsisse. Quæ cum ita sint iam intelligere licet Tragœdiæ quasi parentem Epopœiam, Comœdiæ Iambos, fuisse rursus Tragœdiæ quasi altricem esse Dithyrambicam, Comœdiæ Phallicam imitationem. Ita fit vt quamuis non ex tempore sed paulatim sit aucta, ex tempore tamē orta dicatur ab Aristotele. Vt propterea si prima incunabula spectes, αὐτοσχεδιαστικὴ dicenda sit. Sed cum αὐτοσχεδιαστικήν, siue ex tempore ortam, ex dictis colligat Aristoteles, quî obsecro ex dictis colligere licet, Tragœdiam & Comœdiam esse αὐτοσχεδιαστικὰς? Inde, quia quemadmodum qui Poësim ex tempore ac subitò & sine præmeditatione genuisse dicti sunt & ἐκ τῶν αὐτοσχεδιασμάτων, ij fuere qui vel encomia vel vituperationes faciebant: sic deinde ex ijsdem Tragici & Comici, etsi non sine aliqua carminum illorū varietate vsúque, extitere. Et sanè cum poësis in vniuersùm autoschediastica fuerit, necesse profectò est vt eius formæ (in suis enim existit formis) ac species, præsertim primæ, autoschediasticæ fuerint; ita vt Aristoteles cum Poësim autoschediasticam appellaret, in primarum eius formarum ortum; quod ex tempore factus esset, spectarit. Huc accedit quòd cum sentiat priscos ex tempore profudisse carmina, hæc verò continenter in hymnos encomiáque ac vituperationes distribuat, atque inde Tragœdiam hinc Comœdiam gignat, Comœdia quoque & Tragœdia ex tempore incœperit necesse est. Denique satis constat, res, præsertim artificiosas, ab initio rudes & impolitas ac nulla fermè antegressa meditatione proferri. Ita vt de Comœdia quoque & Tragœdia idem par sit existimare. Tametsi nil prohibet quominus procedente tempore accuratæ ac meditationis plenissimæ in publicum prodierint. Hæc, ni fallor, ostendunt satis Tragœdiam & Comœdiam & ex tempore ortum habuisse, & quo pacto id contigerit. Quapropter qui ea ratione Tragœdiam faciunt extemporalem, quòd Homerus Epopœiam quasi dramaticam aut proximè ad dramaticam accedentem fecisset, nihil de Tragœdia quæ inde suborta est cogitans, cum tamen casu inde dramatica Tragœdiæ forma fuerit deriuata; Margitem quoque ridiculis non ea ratione conflauerit, vt inde Comœdiæ ratio ac modus desumeretur, cum tamen casu factum sit, vt ex Margite ridiculæ Comœdiæ ratio ac modus desumptus sit, ij sanè rem ingeniosè fortasse, verè certè non explicant. Nam, vt omittam hîc istos Epopœiam pro heroico poëmate sigillatim, imò verò pro vna Iliade & Odyssea, vsurpare, dum Tragœdiam ab Epopœia orientem faciunt; cum tamen Aristoteles Epos pro hexametris vniuersim accipiat, quæ ab initio essent hymnis & encomijs, quin vituperationibus quoque communia; útque rursus mittam, isthinc effici vt Tragœdia ab Epopœia propter vnam formam, ob dramaticā scilicet imitationem, Comœdia a Margite propter materiam & ridicula orta sit; sanè Aristoteles in tumultuarium initium spectat, vnde Tragœdia, quippe ex tumultuarijs encomijs episque, Comœdia ex tumultuaria vituperatione ac iambis, cœpit existere. Quare ridiculæ Comœdiæ campum propter Margitem ostendere quidem casu potuit Homerus, Comœdiæ in vniuersùm ac veteris, quæ

Qui Epopœia sit Tragœdiæ parēs: Comœdiæ Iābus.

Qui Tragœdiæ Dithyrābica habuerit altricem. Comœdia Phallica.

Cur Tragœdia & Comœdia subitò dicantur ortæ.

quæ probrosa erat tota ac maledica, nullo modo. & tamen hîç Aristoteles prima Comœdiæ incunabula intelligit. Ita etiam Homerus Iliade & Odyssea potuit Tragœdiæ iam adultæ speciem quandam ac modum suppeditare, nascenti certè, cum rudis ab encomijs & Epis ex tempore dictis orta sit, non potuit. Vt propterea Tragœdia quoque & Comœdia, quod attinet ad initia, extemporalis fuerit, quemadmodum tū hymni, Encomia, di- 146
De Phallicis. thyrambici & in vniuersùm Epi, tum vituperationes, iambi, phallica extiterunt. Sed sint ista. ac quænam erant Phallica? lasciuum fuit & obscœnum poëmatis genus, quo tum Bacchū, tum alios quosdam lasciuos & agrestes Deos canerent, idque petulantiùs quàm referre necesse sit. & ideo diu in vrbibus, vt voluptuosa instituta difficilè euelluntur, mordicus etiam a vulgo retinentur, (præsertim si religionis specie respersa sint, quemadmodū superstitiosis priscorum Græcorum ceremonijs contigit) retenta sunt, ad Romanos etiā turpiter propagata. De qua re legere licet quæ scribit Vtinensis in hunc locum ex Plutarcho & alijs optimis antiquitatis authoribus. quibus nonnulla etiam addere licet, quæ ex
Explicatur quoq; III. paulo latius. varijs item authoribus ac poëtis maximè collegit Gyraldus in lib. de Dijs Gentium syntagmate VIII. Iam verò tertium quoque explicemus. Cū enim dixisset Aristoteles, Tragœdiam & Comœdiam extemporaneas esse ortas; atque illam quidem ab dithyrambicum canentibus, hanc ex phallicis, quæ adhuc perseuerarent in quibusdam vrbibus, paulatim creuisse, pergebat *προαγόντων producentibus.* vbi sanè nullo modo crediderim, vocem illam *προαγόντων* ad phallica esse referendam; quasi verò designare voluerit Aristoteles ac veluti ante oculos ponere phallica quæ longo illo gradientium hominum ordine ac progressu celebrarentur; sed potiùs cum *ἀπὸ τῶν* iungendum, vt intelligatur alios Tragœdiā ex Dithyrambicis, alios Comœdiam ex Phallicis promouisse, & ad eam amplitudinē produxisse, quemadmodum iam tum perspicuum, videri poterat in illis. nā pro *ἀυτῆς* omnino cum Valla *ἀυτῶν* esse legendū magnopere suspicor, alioquin quæ sit voci illi subiecta notio, seu quò vox illa spectet, non satis video. nisi tamen distributiuè & de Comœdia & de Tragœdia, quoniam in singulari numero pronunciatæ fuerāt, intelligantur, & sit sententia, quantum iam apparuit in ipsa, quod est quantum vnaquæque illarū per se satis declarat. Ita quidem posteriora hæc verba de sola Comœdia pronunciatētur: atque illud *προαγόντων* cum posteriore illo *ἀπὸ τῶν* esset nectendum, sententiáque, si fiat planior, illa esset. Comœdia verò ab ijs creuit paulatim qui phallica (manent hæc ad hoc vsque tempus in quibusdam ciuitatibus instituta legibus & confirmata) proueherēt, prout in ipsis (siue in ipsa) perspicuum factum est. Quam fermè sentētiam, etsi alijs verbis, expressit Victorius. Quanquam cum illud *ἐξαρχόντων, præcinentibus* referendum sit etiam (vt ab initio docuimus) ad *ἀπὸ τῶν τὰ φαλλικὰ* quod haud permitteret, vt cum *ἀπὸ τῶν προαγόντων* nectere-tur, vix crediderim illud *προαγόντων* longiùs hoc est cum *ἀπὸ τῶν φαλλικὰ*, esse nectēdum præsertim verò quia periodis in circulum recurrentibus non facilè spatiatur Aristoteles, sed pressè loquitur, & Atticam adamat siccitatem. Itaque cum aliquibus leuiter interpungerem post *ηὐξήθη*, ac sequentia verba, pro *ἀυτῆς* reponens *ἀυτῶν*, exponerem, *progressum, quantum perspicuum factum est, facientibus ipsis*, seu *procedentibus ipsis*, (Comœdia scilicet ac Tragœdia) prout perspicuum iam videri potest. Quod est Tragœdiam & Comœdiam illis auctas accessionibus tantam fecisse progressionem, & ad tantam amplitudinem peruenisse, quanta in præsens perspicua esse potest. Ita sanè longè commodiùs *προαγόντων* cū verbis sequentibus necteretur, atq; hæc peræquè ad Tragœdiā & Comœdiā pertinerent.

PARTICVLA XXVI.

ΚΑὶ πολλὰς μεταβολὰς μεταβαλοῦσα ἡ Τραγῳδία ἐπαύσατο, ἐπεὶ ἔσχε τὴν ἑαυτῆς φύσιν. καὶ τότε τῶν ὑποκριτῶν πλῆθος ἐξ ἑνὸς εἰς δύο πρῶτος Αἰσχύλος, ἤγαγε, καὶ τὰ τοῦ χοροῦ ἠλάττωσε καὶ τὸν λόγον πρωταγωνιστὴν παρεσκεύασε. τρεῖς δὲ, καὶ σκηνογραφίαν Σοφοκλῆς. 147

Pacius. SIcque Tragœdia diuersis mutationibus variata, quoad proprios numeros impleret, tandem quieuit. Tunc enim histrionum numerum, ex vno videlicet in duos Aeschylus primus auxit, & ea quæ circa chorum sunt, imminuit, sermonemque primarum partium instituit: quos Sophocles ipse cum scenæ ornatu ad tertias vsque produxit.

Et mul-

ET multas mutationes cum habuisset Tragœdia, conquieuit: quia consecuta est suam ipsius naturam. Ac histrionum multitudinem ex vno ad duos, primus Aeschylus produxit. Et ea quæ ad chorum pertinent, minuit. Et orationem primarum partium instituit. Tres autem & scenæ ornamentum Sophocles. *Riccobonus*

COM. XXVI.

CVM Tragœdiæ Comœdiæque tum originem, tum incrementa retulerit noster author, postularet ratio vt doceret, quo pacto tandem perfectæ fuerint (si tamen hoc bonum consecutæ essent) & absolutæ; ita vt conquieuerint. Id igitur sibi, quoad eius fieri poterit, declarandum proponit: ac de Tragœdia primùm: siue enim nobilitatem, siue fortasse antiquitatem siue vtranque spectes, par est vt a Tragœdia ducat initium. Quanquam, antequam docet Tragœdiam fuisse absolutam & quieuisse, monet nisi post multas mutationes suam perfectionem atque naturam assecutam non esse. Sed quæso te, Aristoteles, edissere priùs quæ & quales fuerint imitationes istæ: aut saltem, si longum sit ad omnes, præcipuas exponito. *Aetnne* (inquit) *histrionum multitudinem ex vno ad duos primus produxit Æschylus. ea etiam quæ ad chorum pertinent, minuit. orationem quoque primarum partium instituit. Tres autem* (histriones addidit intellige) *& scenæ ornamentum Sophocles.* Ita sanè in hac particula tres refert, quas Aeschylo acceptas refert, Tragœdiæ mutationes: duas quas tribuit Sophocli. De quibus singulis dicam ex ordine: si tamen priùs vnum, quod magni momenti est, accuratiùs explanauero: id quod faciā Controuersia excitata in qua ne præpostero, qui se offerre videtur, Aristotelis ordine perturbemur, ostenditur cur docuerit priùs Tragœdiam conquieuisse, tum è vestigiò illius mutationes persequatur. Ergo dum Aristoteles exponit, quę siue Aeschylus siue Sophocles dicitur præstitisse circa Tragœdiam (idem dixerim de alijs, quæ Tragœdiæ contigisse commemorabit in duabus sequentib. particulis) miretur statim aliquis cur Aristoteles priùs exponat Tragœdiam post multas mutationes, quasi fluctibus agitatam denique conquieuisse, quia suam naturam seu perfectionem esset consecuta, cum è vestigio longo ordine tot tantásque illius mutationes & varietates subijciat ac prosequatur. profectò ne prępostero ordine disputaret, priùs docere debuit, & quas & quātas subijsset mutationes, tum qua ratione tandem, suam naturam & perfectionem assecuta, conquieuisset. sic enim & naturæ & doctrinæ ordo postulabat ac ratio. nisi tamen fingas priùs absolutam fuisse & ideo conquieuisse, tum ingentem illam mutationem ac varietatem subijsse. Vtinēsis igitur scribit, docere Aristotelem Tragœdiam post multas mutationes ad propriā naturam deuenisse, ita vt nihil amplius in ea desiderari possit. sigillatim verò exponere incrementum Tragœdiæ & a quibus fuerit aucta, & a quibus singula fuerint inuenta. Vbi præposterum ordinē
148 dissimulat ac dubitationem: vel quæ subijciuntur, incrementa haberi vult, nō mutationes quasi verò non præposterè adhuc affirmetur, suam priùs naturam habuisse, ita vt nihil in ea desiderari posset, tum verò incrementa suscepisse & auctam esse. Vt omittam ab Aristotele non incrementa solùm sed mutationes & decremēta etiam proferri, vt cum Aeschylum ait minuisse chorum, siue quæ ad chori munera pertinerent: aut cum tetrametrum siue octonarium in iambicum conuersum esse. Madius verò videtur sanè commoueri: nam ideo particulam illam τότε mutat & corrigit. nam *alioquin*, inquit, *cum pluribus mutationibus mutata fuit, tunc verum non est dicere, quæ de Æschylo & Sophocle in contextu dicuntur: sed minùs cum propriam adepta est naturam.* sed tamen nihil prætereà scribit, vnde nos educat è salebris. Victorius verò cum nos planiùs monuisset Tragœdiam mutationes accepisse, ac tandem post crebras mutationes naturam suam consecutam esse, & in eum locum statúmque venisse, vt commodè illic manere posset (quanquam Aristoteles non tam commodè ibi manere potuisse, quàm quieuisse ait) sic pergebat. *Quamuis autem suam verámque formam iam consecuta esset, tamen cum adhuc tenuis impolitaque foret, desiderari in ea videbantur, quæ dignitatem ipsi adportarent; & ampliorem vndique honestiorémque eam redderent. ostendit igitur qui primi huic rei incubuerint, & quid ei ornamenti studio suo attulerint. Primum autem narrat Aeschylum primum numerum histrionum auxisse.* Hæc Victorius. quibus fatetur quidem accessiones illi factas esse multas: sed tamen has ad ornatum ac summam dignitatem spectasse, non ad eius constitutionem & formam. Denique suum statum iam antea consecutam esse & naturam, sed impolitam ac tenuem, ita vt quæ sequuntur ad eam perpoliendam, & amplificandam pertineant: etsi alioquin iam esset constituta & in suo illa statu posset conquiescere. Quæ sanè opinio, dum

Tragœdiæ mutationes variæ.

CONTROVERSIA XXIX. *Cur priùs doceat Aristoteles Tragœdiā post multas mutationes conquieuisse; tum verò mutationes persequatur.*

Vnum explicatur quod est locis omnibus fundamentum quam re interpretei cō soluuntur prius Vtinensis.

Madius.

Victorius.

interpretes cæteri rem clausis prætereunt oculis ac fatentes mutationes quoque subijci (id quod sigillatim Mutinensis rotundo fatetur ore) repugnantiam & præposterum ordinem prætervolant, fortasse tolerabilis videri posset. Tametsi mihi quidem isthæc non magnopere satisfaciũt. siquidem video mutationes subijci magnas, naturam etiam commutari cum dicatur è satyrica & saltatoria stabilem factam: &, quod caput est, rursus significatur ex nouis hisce mutationibus siue incrementis & decrementis suam naturam esse consecutam. ita vt hæc non solùm ad ornatum & dignitatem, verùm ad perfectionem pertineant & naturam. Ipse igitur crediderim omnino Aristotelem (id quod ab initio indicare cœptam) quippe qui monuerat Tragœdiam post mutationes multas suam adeptam esse naturam, continẽter docere quæ & quales fuerint mutationes illæ, & quomodo post multas mutationes tandem eam perfectionem & naturam sit consecuta, quã significare cœperat. Ita sanè ordo perspicuus erit ac naturæ consentiens: cum priùs paucissimis ac summatim moneat mutationes subijsse multas, indeque ad perfectionem peruenisse: tum hæc omnia, ne temerè isthæc effutire videatur, doceat & explanet copiosè.

Pag. 86. m.

Authoris sententia.

Explicantur iã mutatiões singula. I.

Nunc redeo ad mutationes singulas. ac primùm ait histrionum multitudinem ab vno ad duos primùm ab Aeschylo fuisse productam. sed qui obsecro ab vno ad duos? fierine potest vt antea Tragœdia ab histrione perageretur vnico? præsertim verò cum iam Tragœdia tum dramatica apparuisset, tum ex Dithyrambicis suscepisset incrementa? Et sanè vt exoriente illa author ipse Tragœdiam quam scripserat lectitando, vel etiam si quo modo possit, actitando solus quoquo modo repræsentaret (tametsi longè imperfecta fuisset repræsentatio) non difficile crediderim: de qua tamen re suo loco. sed vt postea quàm dramatica facta, in publicúmque producta, multisque incrementis aucta est, ab vno tantùm histrione perageretur, id verò intelligi nullo modo potest. Itaque facilè interpretes concedunt Tragœdiam a choro peragi consueuisse vetustis temporibus, Thespin tamen, chori subleuandi causa, & vt respiraret interdum, histrionem vnum induxisse, qui aliquid muneris subiret. Post Thespin verò factum vt Aeschylus ab vno ad duos, Sophocles etiã 149
paulò post duobus ad tres produxerit histriones. quæ sententia plausibilis, imò verò constans videri possit, vbi duos euellamus scrupulos. Primus est cur Aristoteles dum mutationes istas siue incrementa & decrementa persequitur, non ab vno histrione cœperit: imò verò a choro, atque inde ad primum histrionem deuenerit, tum ad reliquos. Alter atque is sanè difficillimus & confragosus, qui fieri istud potuerit ab Aeschylo aut Sophocle, cum istorum, quæ in præsens etiam feruntur Tragœdiæ, octo etiam ac nouem histrionibus constent præter chorum.

Dubitatur duo. I. II.

Ad Primum.

Quod attinet ad primum, reuera Chorum peregisse priùs Tragœdiam vniuersam, tum vnum a Thespi additũ histrionem, mox ab Aeschylo alterum, tertium deinde a Sophocle; docent interpretes pulcherrimum Laërtij locum ex Platonis vita referentes, qui est huiusmodi. *Quemadmodum olim Tragœdia priùs quidem chorus solus agebat: postmodum verò Thespis vnum inuenit histrionem, vt chorus interdum requiesceret: secundum postea Aeschylus adiecit; & tertium Sophocles: atque in hunc modum Tragœdia consummata est: ita cum philosophiæ ratio dudum circa vnam tantùm Physicæ speciem versaretur: accessit Socrates, & adiecit Ethicam; tertiam Plato Dialecticam addidit, & consummato Philosophiæ operi extremã manum apposuit.* Hæc iste. ex quibus licet nondũ facilè constet quomodo chorus siue histrionibus perageret fabulã (de qua tamen re, ne tam multa simul inuoluamus, opportuniore loco) constat tamen verè histriones auctos perinde atque indicat Aristoteles. Cur autem non initiũ ducat a choro & primo histrione, inde contingere potuit, quòd isthæc ad constitutionem siue inchoationem pertinerent, non verò ad mutationes, quæ sunt consecutæ, aut incrementa & decrementa, quæ successerunt.

Ad secundum.

Denique cum antea monuisset a Dithyrãbicis fuisse auctam, par est existimare, hanc non modò chorum (alioquin nulla fuisset veriùs) verùm histrionem habuisse, qui fortasse choro eui erat apprimè necessarius, statim ferè sit additus. Quod pertinet ad secũdum, mira inter interpretes existit discordia; ita vt rem latiùs disputare, ac propterea ad Controuersiam reuocare cogar, quæ sanè erit huiusmodi. Qui tandem histriones Aeschylus ad duos, Sophocles ad tres, perduxerit tantùm. cum in eorũ Tragœdijs multò plures offendantur. Ergo Mutinensis, quem sequitur Riccobonus, cum rem mirè inuolutam animaduerteret tres istos histriones sic accepit, vt tres histrionum formas voluerit designari. Sed rem, si placet, ex Riccoboni verbis & paraphrasi (neque enim Italica authoris verba referre lubet) agnoscamus qui cum dixisset per chorum intelligendam multitudinem interlocutorum, sic pergebat. *Primùm igitur Chorus solus, idest soli interlocutores agebant Tragœdiam sine saltatione*

Cuius causa instituatur.

Mut. p. 86. Riccob p. 23 & 24.

cantu

cantu & sono: postmodum verò Thespis vnum inuenit histrionem, idest vnam speciem histrionum, vt etiam infra Diogenes nominat vnam Physica speciem, & intelligit alteram speciem fuisse Ethicam, tertiam Dialecticam. Iam illa species histrionum quam inuenit Thespis simul saltabat, canebat, & sonabat. Secundum postea histrionem Aeschylus adiecit, idest secundã speciem histrionũ, ita vt vna species & multitudo caneret & sonaret. Tertiũ histrionẽ Sophocles adiunxit, idest tertiam speciẽ histrionum, ita vt vna multitudo caneret, altera sonaret, tertia saltaret. Iam ad Aristotelẽ veniamus, qui ait Aeschylũ in Tragœdiam tria incrementa intulisse, nempe produxisse multitudinem histrionum ex vno ad duos, idest ex vna specie ad duos: minuisse partes chori, vt non nisi ad distinguendos quinque actus introducerentur. Hæc Riccobonus: quæ ex Mutinensi ferè transtulit ad verbum. Ego verò magnopere vereor vt istis assentiri possim: nam neque ex proposito Laërtij loco nisi temerè tres istæ histrionum species desumuntur (quibus enim significantioribus verbis vti potuisset, si tres numero histriones designare voluisset? aut cur in re alioquin abstrusa tres istas species non commemorauit, aut aliquo modo designauit, cum facillimè & vna speciei vocula res effici posset perspicua?) neq; verisimile vllo modo est, vt cũ Tragœdia iam antea a Dithyrambica incrementum accepisset, quod incrementum tum in rhythmo & saltatione, tum in harmonia & cantu posita erat vel maximè, hæc eadem deinde a Thespi acceperit, qui primã illam histrionum speciem, hoc est vno eodémq; tempore saltantium, canentium, sonantiúmque, addiderit. Quid plura? secũ ipsi mirificè pugnãt istius authores sententiæ: cum.n. iam antea scripsissent incrementa, quæ ex Dithyrambica recepit Tragœdia, fuisse saltationem, harmoniam & cantum, qui obsecro hæc accepit a Thespi, qui Tragicus fuit non Dithyrambicus? Itaque rectiùs Victorius qui longè antea eum Laërtij locum obseruauerat, ex quo tres numero histriones collegit; histrionum species illas ne suspicione quidem attigit. Sed quàm falsa sit istorum sententia, ex vera quæ post paulò perspicua fiet, constabit adhuc planiùs. Alij igitur sunt interpretes consulendi: inter quos Vtinensis nil aliud habet nisi quod Aristoteles ipse; Aeschylum.s. histriones prætulisse duos? quam rem cæteroquin præteriens ad eum Luciani locum nos reijcit, quem iandiu attulerat. in quo tamen loco (is est.n. in quo docet quomodo Dithyrambicus tripartita illa vteretur instrumentorum varietate) ostendit tantùm histriones choro additos, vt respirare illi tantisper & quiescere possent: sed quales essent histriones isti, seu quomodo numerus auctus sit, non persequitur. Persequitur tamẽ Victorius & Alexãder: qui sine vlla dubitatione vnum numero histrionem priori additum sentiunt. Quanquam dũ vrgetur apud Aeschylum multò plures in Tragœdijs singulis præter chorum histriones offendi, non eodem modo nodum dissoluunt. siquidem Victorius secundum ait inductum histrionem ab Aeschylo, quia cum vnus tantùm, uel secum ipse uel cum choro loqueretur antea, secundus additus est, qui vel secum, vel cum priore histrione aut etiam cũ choro verba faceret. Itaque post multa sic concludit. *Quare putandum potiùs intellexisse, Aeschylum duos histriones eodem tempore in scenam induxisse, cum priores, quamuis & ipsi conficerent fabulas ex pluribus histrionibus, non inducerent tamen ipsos inter se sermonem instituentes, sed seorsim exponentes, quod ipsis videretur.* Quæ sententia fuerat etiam Madij, qui etsi quampaucissimis illam attingit, attingit tamen, nã ait, *Cum vnus antea solus loqueretur, Aeschylus duos simul loquentes induxit.* Ita sanè nihil prohibet quominus lõgè plures histriones habuerint Tragœdiæ singulæ apud Aeschylum, cum tamen nisi ad duos auxisse histriones nõ dicatur. & sanè si quis curiosiùs obseruet, intelliget Aeschylum nusquam in suis Tragœdijs nisi vnum aut duos histriones loquentes facere præter chorum. Sophoclem uerò tres ad summum; ita ut quamuis uterque multò plures Tragœdiæ adhibeat histriones; veruntamen ille ad duos, hic ad tres, quemadmodum Aristoteles item testatur, colloquentium histrionum produxerit numerum, & hoc est etiam quod Horatius nos admonet in Poëtica, cum scribit,

Nec Deus intersit nisi dignus vindice nodus
Inciderit: nec quarta loqui persona laboret.

vbi interpres *In dramate*, inquit, *tres personæ solæ agunt: quarta muta est: quamuis latini plures personas in fabulis introduxerint, vt speciosiores frequentia facerẽt.* Et huc pertinet illud Martialis

Comœdi tres sunt, sed amat tua Paula Lupercos
Quatuor.

Id quod ea maximè de causa factum est, ne si plures loquantur, tumultus atque confusio gignatur. Hæc igitur (ni fallor) est germana huius loci sententia. Quam tamen Alexander

L 2 oppugnat

Margin notes:

CONTROVERSIA XXX. & quæritur. Qui Aeschylus histriones ad duos, Sophocles ad tres, perduxerit tantùm, cum multò plures apud eos numerentur.

Mutinensis & Riccobonus. R[illegible]tur.

150 *Vid. Mur p. 84.f. & Ric p. 23.m.*

Vtinensis.

Pag. 18. m.

Victorius: cuius sententia excipitur, & confirmatur multis.

Pag. 83.

Alexander: qui Victorij oppugnat sententiam: sed refellitur.

oppugnat ea maximè de causa, quòd ante Aeschylum etiam necesse fuerit non vnam introduci personam sed plures. Itaque Aeschylum ad duos histriones multitudinem produxisse ait; quia cum antea vnus idémque histrio varias personas subiret, & persona commutata, modò hunc modò illum referret, Aeschylus, vt res perageretur commodiùs, alterum addit histrionem, qui item modò hanc modò illam imitaretur personã. atque ita factum vt duo histriones isti apud Aeschylum mutatis vicibus octo verbi gratia personarum explerẽt munera, Ita duos histriones agnoscit in Aeschylo, personas verò fatetur plurimas. Sed magnopere aberrat Alexander, & a Victorio discedit perperam. qui enim 151
fieri potuit, vt cum personæ & histriones apud Aeschylum sibi continenter succedant, tanta celeritate habitum speciémque deponant, assumant, varient, vt vnus idémque sibi continenter succedere possit? nam vt antea octo vicem personarum, etsi variatis vicibus, vnus idémq; subiret histrio, fieri nullo modo potuit. Denique cũ octo illæ personæ magnitudine & paruitate, sexu ac proinde voce atque habitu inter se differrent, quî obsecro vnus aut etiam duo histriones tantã personarum varietatẽ subire poterant? Nõ est igitur cur à Victorij sententia, quam nos multis confirmauimus argumentis, discedamus: præsertim verò quia quod obijcit Alexander friuolum est. nam fateor quidem ante Aeschylos permultas fuisse fabulæ ac Tragœdiæ personas, sed tamen non vno eodémq; tempore nisi vnus histrio aut alter præter Chorũ prodibat in publicũ. ita vt nihil prohiberet octo personas verbi gratia & octo histriones, qui sibi tamen vicissim succederent, numerari: cum tamen deinde vno eodémque tempore duo apud Aeschylum præter Chorum, tres apud Sophoclem, simul loquentes numerentur. & ideo ad duos ille, hic ad tres, histrionũ dicitur produxisse numerum. Et quamuis non inficior posse interdum accidere, vt aliquis non incommodè duas, variatis item vicibus, personas agat, vt tamen vna aut duæ in scenã de more prodeant, atque octo expleant personarum numerum, dictu ridiculum est. Itaque non necesse est hoc in loco personas ab histrionibus distinguere. Hæc de prima Tragœdiæ mutatione ac de Controuersia hac tota. Nunc paucis de secunda Tragœdiæ mutatione agendum est. Dum igitur ait Aristoteles Aeschylum item minuisse chorum, seu minuisse τὰ τοῦ χοροῦ ea quæ ad chorum pertinent, satis intelligitur minuisse munera & functiones chori: cum. n. antea Chorus fabulam perageret totam sanè accedentibus histrionibus, qui aliquam fabulæ peragerent partem, vt τὰ τοῦ χοροῦ, chori inquam munera, minuerentur necesse est. & huc pertinet pulcherrimus ille Luciani locus, ad quem prouocabat Vtinensis. siquidem in libello de Saltationibus declarat histrionum introductum numerum, vt chorus qui saltationem cum cantu exerceret, respirare posset, & cantum commodiùs instauraret. Quapropter Vtinensis ac Madius qui chorum imminutum scribunt ab Aeschylo, quòd introductis histrionibus imminuerit chori personas, verè fortasse loquuntur, sed non ad rem. nam Aristoteles loquitur de functionibus chori, atque has imminutas cohærenter docet. nisi fortè τὰ τοῦ χοροῦ vtramque imminutionem significare pugnes, in qua re dummodo in primis functionum agnoscas imminutionem, non magnopere altercabor. Verùm (vt ad tertiam mutationem veniam) quid sibi vult Aristoteles dum postremò ait Aeschylum instituisse *τὸν λόγον πρωταγωνιστεῖν, orationem quæ prima concertaret:* siue sermonem prima certantem seu primarium? sanè si verbis istis significet Aristoteles ab Aeschylo fuisse institutum sermonem primarum partium, queadmodum Paccius sentit ac Robortellus, nihil ad rem declarandam aptius inuenias, quàm quod hoc in loco commodissimè idem scribit Robortellus. *Histriones* (inquit) *quantum ego obseruare potui, a veteribus appellabantur πρωταγωνισταὶ δευτεραγωνισταί, τριταγωνισταί, πρωταγωνισταί, histriones erant primi ordinis, quibus maximum onus fabulæ recitandæ committebatur. δευτεραγωνισταί, quibus secundæ partes, τριταγωνισταί, quibus tertiæ. Necesse autem erat, vt πρωταγωνισταὶ essent peritiores secundis: & secundi tertijs. Ideo legere est apud Demosthenem in oratione περὶ παραπρέσει. Aeschynem ab eo sæpè vocari per probrum τριταγωνιστὴν, quasi innuat illum, tum quòd fuerit histrio, vilem fuiße: tum quòd histrio tertiarum partium, multò viliorem.* Verba sunt hæc *ἐξεβάλλετε αὐτὸν καὶ ἐξεσυρίττετε ἐκ τῶν θεάτρων, καὶ μόνον οὐ κατελεύετε οὕτως ὥστε τελευτῶντα τοῦ τριταγωνιστεῖν ἀποστῆναι. Appellat eundem Demosthenes προσέτην δευτεραγωνιστὴν, quasi secundariũ.* Hæc & alia, quæ per te cõsulas licet, ex Budæo inprimis & Rodigino. Ita sanè instituisset Aeschylus primariũ sermonẽ, eius inquã

Explicatur secunda Tragœdiæ mutatio.

III. Tragœdiæ mutatio, cui adnectuntur etiam alia multa.

Pag. 4. m.

qui multò quã cæteri plura loquerẽtur. quomodo Donatus ẽt primas partes in ea collocat persona, quæ loquitur plurima. sed fortasse frigidũ videri posset dictu hoc in loco eius 152
sermonẽ instituisse, qui plura loquatur quàm ceteri, quasi verò nõ antea fuisset institutus,

aut

aut etiam re ipſa, vt ſit, poſtulante atque adeò cogente non priùs receptus & in more poſitus eſſet. niſi tamen dicas Aeſchylum primarũ partium ſermonẽ, quoniam præcipui eſſent momẽti, nõ quidem inſtituiſſe, ſed ad ſuam illum perfectionem adduxiſſe. Sed quanquam nõ hanc ego explicationem reprehẽderem, vtcunque etiam illos tolerarem, qui ſermonẽ primariũ ſeu πρωταγωνιστὴν ad eum referãt, qui vel authoritate primas gerat in fabula vel certè in quẽ cadit commiſeratio (talis apud Sophoclẽ in Oedipo Tyranno eſt Oedipus ipſe) longiùs tamen arridet Madij & Victorij ſententia: qui ſanè ſentiunt inſtituiſſe primarium ſermonem hoc eſt prologum. prologum verò cum dico, prima fabulæ ſeu Tragœdiæ colloquia, ſeu proloquia, intelligo, quæ coniuncta appellantur. nam Græci prologo, qui fabulam antegrederetur, ac propterea prologus diſiunctus appellatur, non vtebantur. ita ſanè cum facilè hærentes diu perſeuerarent auditores, niſi primi fabulæ interlocutores ita ſermonem inſtituerent, vt inde fabulæ occaſio & argumentum perciperetur; neceſſe fuit vt huc diligens Tragicus conferret ſtudium, atque id feciſſe dicitur Aeſchylus dum παρεσκεύασε (inquit Ariſtoteles) τὸν λόγον πρωταγωνιστὴν quod eſt, benè primam fabulæ partem & orationem excoluit & ordinauit, vt ſcilicet ad rem totam intelligendam tanquam inſtrueret auditores. Ac talem eſſe loci vim, aptè docet Madius expendens verba, quæ paulò poſt de Comœdia pronunciat Ariſtoteles, dum ait in hoc obſcurũ eſſe qui introduxerit perſonas, prologos, hiſtrionum multitudinem & id genus alia: quaſi diceret horum omnium paulò ante authorem protulimus in Tragœdia (tametſi in hac nõ prologum, ſed ſermonem primarium dixiſſet) at in Comœdia propter obſcuritatem proferri nequit. atque huc fortaſſe pertinet quod ſcripſit Philoſtratus in Apollonij vita, dum Aeſchylum dicit Tragœdiam, cum antea eſſet confuſa, in ordinem redegiſſe. nec verò eſt quod nos magnopere perturbet, quia Euripidi hæc tribuatur gloria, vt mirificè ſtatim ab initio argumentum vniuerſum ex primis colloquijs in auditorum animos inſtillanerit. nam quod Aeſchylus tentauit, atque aliqua ex parte effecit primus, Euripides perfecit adamuſſim: ita vt eius Tragœdiæ hanc in primis laudem ſibi vindicent. De qua re ibi aliquid dicemus, vbi Ariſtoteles de Tragœdiæ præcipit prologo. Vnum tamen addo: Mutinenſem & Riccobonum, qui ſcribunt Aeſchylum inſtituiſſe orationem primarum partium, ita.ſ. vt maiora præmia agentibus primas partes proponerentur, videri ab ſcopo aberrare longiùs. nam nec authorem proferunt vllum, vnde probent varios iſtos præmiorũ ordines & gradus fuiſſe, quæ hiſtrionibus proponerentur, nec Aeſchyli erat & poëtæ premia proponere hiſtrionibus, ſi quæ proponebantur; ſed aliorum. nec verba illa παρεσκεύασε τὸν λόγον, *inſtituit ſermonem*, niſi ineptè, id exprimerent quod iſti commentantur: dicendũ.n. fuiſſet aut præparaſſe præmia non orationẽ. Hæc de ijs quæ ab Aeſchylo mutationes aut incrementa profecta ſunt in Tragœdiã. Tametſi non eſt quod inficiemur alia quoq; multa in eãdẽ fuiſſe ab Aeſchylo partim mutata, partim inuẽta. nã & pulpita ſternere cœpit, & cothurnũ inuenit, & pallã ſeu ſtolã quæ plurimũ haberet dignitatis: aliquid ẽt eius ſtudio ſaltationibus acceſſit vel adiumenti vel ornamenti. idem quoque vetuit ne cædes coram ſpectatoribus fierent, locutionem quoque auxit ac magnificam fecit. quin etiam ſunt qui perſonam ſeu laruam inueniſſe dicant: de hac enim locutus videtur Horatius in ſua Poëtica cum caneret,

Poſt hunc perſonæ pallæque repertor honeſtæ
Æſchylus.

153 Ita demum ab Athenienſibus his omnibus de cauſis Tragœdiæ parens eſt appellatus. Tametſi vt facile fuit inuentis addere, ac vetera magis ac magis excolere, procedente tẽpore non omnibus (id quod ex Quintiliano intelligere licet) vndequaque ſatisfecit Aeſchylus. Atque hæc de Aeſchylo. Nam ſi illud mireris quòd cum tam multa adinuenerit Aeſchylus, tã pauca de eo cõmemoret Ariſtoteles, (vel enim prætereũdus ille fuerat, vel pro dignitate illius induſtria & ſtudium referendum) iam ſat ſit monuiſſe, fateri ad extremum Ariſtotelem alia multa poſſe proferri, quæ Tragœdiæ acceſſiſſent: ſed tamen operoſius eſſe de omnibus dicere, ac propterea quæ commemoraſſet, ſatis videri poſſe. Itaque Ariſtoteles generatim indicauit ea quæ quis ſiue de Aeſchylo, ſiue de alijs proferre poſſet, cũ tamen interim ſigillatim non attingantur. Iã verò, vt ad Ariſtotelẽ redeam, facilè intelligere licet cur ſubiungat τρεῖς δὲ Σοφοκλῆς, *tres autem*, hiſtriones nimirum, *Sophocles*. quod eſt tres cœpiſſe hiſtriones vno eodémque tempore in ſcenam inducere, cum antea Aeſchylus duos tantùm feciſſet loquentes. quod ſanè haud aliter eſſe intelligendũ quàm nos, Madij

Pa. 30. *Quarta Tragœdiæ mutatio.*

Vi& otiique ſententiæ inhærentes, demonſtrauimus multis, is intelliget qui obſeruauerit Sophoclem tres hiſtriones ad ſummum inducere loquentes, quemadmodum Aeſchylus duos. Sed & ſcenographiam excogitauit Sophocles, qua ſcenæ nō quidem fabricam (hæc enim debetur Aeſchylo) ſed ornatum & pompam deſignauit, quæ pictura maximè continebatur. Vt enim Aeſchylus rudis adhuc operis adinuenerat ſcenā, & vt ait Horatius,

Quæ Tragœdiæ mutatio.

——*Modicis inſtrauit pulpita tignis;*

ità Sophocles illam ornamentis auxit & dignitate. Niſi tamen ſcenæ ipſius deſignationem ac formam per ſcenographiam intelligas: quaſi verò Aeſchylus non tam ſcenam excogitauerit, cum tantummodo tabulatum ſeu trabes perinde ac Theſpis plauſtra, ſubiecisſet pulpitis. Nam ſcenam non ſolo tantùm ſed & lateribus etiam contineri, atque adeò operoſiorem eſſe quàm vt modicis conſtet tignis pulpito ſubiectis, ex Vitruuio diſcere licet.

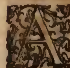
PARTICVLA XXVII.

Ἔτι δὲ τὸ μέγεθος ἐκ μικρῶν μύθων καὶ λέξεως γελοίας, διὰ τὸ ἐκ σατυρικοῦ μεταβαλεῖν, ὀψὲ ἀπεσεμνύνθη.

AD hæc ad magnitudinem ab exiguis fabulis, & ab ridiculâ dictione, ſatyris exclusis, ad grauem habitum prouecta, ſerò tandem quieuit. *Paccius*

PRæterea magnitudo ex paruis fabulis & locutione ridicula, propterea quod ex ſatyrico mutata eſt, tardè granditatem habuit. *Riccobonus.*

COM. XXVII. Sexta Tragœdiæ mutatio.

ALTERAM profert Tragœdiæ mutationem, propter quam plurimum grauitatis ac dignitatis ſit conſecuta, imò verò exigua cum eſſet magnitudine, ac ridicula ſtylo & locutione, ex ſatyrico mutata, ſuam tandem obtinuerit dignitatem. Porrò autem ſuas quoq; habet ſalebras hæc particula quantumuis perbreuis, & in ſpeciem perſpicua & plana. Ac primùm illud affert dubitationem, quòd ſi verba arctiùs teneas, eam præ-

Dubitatur. ferant ſententiam, *Præterea verò magnitudo ex paruis fabulis & locutione ridicula, propterea quod ex ſatyrica mutata eſt, ſerò grauis effecta eſt.* Vbi tria minùs aptè videntur proferri. Primum eſt, magnitudinem mutari ex locutione ridicula. nam magnitudinem ex paruis fabulis mutari, rectè: præſertim quia hîc magnitudo pro longitudine (id quod vbi de Tragœdia 154
diſſerit & de Epopœia frequens eſt Ariſtoteli) commodè vſurpatur; at magnitudinem ſeu longitudinem mutari ex locutione ridicula, id verò dictu ineptum ac durum videri poteſt. Alterum eſt quòd magnitudo ob huiuſmodi mutationem grauis dicitur effecta. nam Tragœdiam aut fabulam ob huiuſmodi mutationem grauem effectam, ſeu grauitatem accepiſſe, rectiſſimè: magnitudinem ineptiſſimè. Denique illud ὀψὲ (ſi quis attentiùs æſtimet) frigidè & ſuperuacuè videtur apponi. nam ſi dixiſſet tandem aliquando ſuā accepiſſe grauitatem, percommodè; at ob huiuſmodi mutationem ſerò accepiſſe grauitatem, ineptè & otioſè. Hæc inquam videntur minùs aptè imò verò ab eo qui eloquentiæ Magiſter videri velit, corruptè ac vitioſè proferri. Itaque Paccius his planè de cauſis (quantum coniectare licet) & vt duritiam iſtam mitigaret, ſententiam mutare non dubitauit: ita vt ſcripſerit. *Ad hæc ad magnitudinem ab exiguis fabulis & ab ridicula dictione, ſatyris excluſis, ad grauem habitum prouecta, ſerò tandem quieuit.* Quæ ſententia, ſi cum græcis verbis conſentirent, apta ſatis & commodè ac ſibi conſentiens videri poſſet: egregiè enim ad magnitudinem ab exiguis fabulis & a locutione ridicula ad grauem habitum prouecta diceretur: iurè etiam hîc tandem quieuiſſe, quia ſcilicet ſuam adepta eſſet dignitatem, celebatur. Atque hanc quidem ſententiam, vt per ſe in ſpeciem accommodata eſt, egregiè imbibit Robortellus. Quare Duo (inquit) *explicat Ariſtoteles hoc loco. Primum Tragœdiam paulatim ad iuſtam magnitudinem perueniſſe. Deinde Tragœdiam ad quandam maieſtatem & grauitatem ſerò euectam, reiecta omni ridicula oratione, quam ſumpſerat a ſatyris.* A qua ſententia vix

etiam

Victorius

etiam ac ne vix quidem abfuit Madius. quibus tamen acriter restitit Victorij prior, tum Alexander, qui pari consensione docent Aristotelem vnum tantùm præcipere, Tragœdiæ scilicet magnitudinem a paruis fabulis ac ridicula locutione liberatam, tandem aliquando suam granditatem & dignitatem accepisse. Ita sanè illi Tragœdiam ex parua magnā, ex ridicula grauem faciunt verbis istis. ij contra Tragœdiæ magnitudinem breuitate ridiculáque locutione liberant. Nec profectò ab ijs dissentiendum (neque enim id græca verba patiuntur) discedendúm ve est. Tametsi docendum quo pacto non ineptè Aristoteles ita locutus sit. nam reuera Tragœdia aut fabula exiguitate & ridiculo stylo liberata suámque grauitatem adepta commodè diceretur: quandoquidem nimia breuitas, multò verò magis ridicula locutio, minùs graue, imo leue, efficiunt poëma; sed magnitudinem, vt dicebam, fieri grauem, & solui ridiculis, & serò grauem effici, ineptè. Nam quod Victorius (vt leniret, credo, locutionis asperitatem) *ἀπεσεμνύνθη* vertit *granditatem honestatémque suam nacta est*, sanè de Tragœdia & fabula appositissimè pronunciasset. siquidem granditas breuitati, honestas ridiculæ locutioni, opponeretur egregiè. sed dum adhuc magnitudo granditatem honestatémque accepisse scribit, id verò non videtur limatis Aristotelis auribus summóque iudicio dignum. Idem dixerim dum Alexander duritiem item mitigare nititur, monēs illud *ἐκ μικρῶν μύθων*, non tam *ab paruis fabulis* quàm ab vilibus fabulis (quæ sententia Mutinensis quoque fuit) esse vertendum. nam præterquam quod licentiùs verba ista interpretatur (& ideo ne ipse quidem in sua translatione *μικρῶν breuibus* vertit) adhuc magnitudinem cogimur ad grauitatem ex vilibus fabulis & locutione ridicula reuocare, cum tamen de Tragœdia, non de grauitate id esset pronunciandū. Ita sane vtrinque sunt angustiæ. Vt minimè mirum Riccobonum totum hunc locum præter morem paucissimis verbis attigisse ac sententiam maiore adhuc obscuritate inuoluisse. sic enim scribit, *Incertos autem quosdam authores alia quadam instituisse; vt ab humilitate materiæ & sermonis ad grauitatem extolleretur*. Quibus verbis Tragœdiam non magnitudinem vindicara materiæ & sermonis humilitate. An igitur *τὸ μέγεθος* est accusandi casus? ac propterea hæc de Tragœdia (de hac enim modò loquebatur.) sunt efferenda, (quod tamen *μέγεθος* in recto non patitur) ita vt sit sententia, *Præterea verò* (Tragœdia scilicet) *magnitudine ab exiguis fabulis, quæque ridicula locutionis essent, grauitatem, cum ex satyrica mutata sit, dignitatémque tandem est assecuta?* Ita quidem sententia hæc esset, Tragœdiam, etsi serò, grauitatem & dignitatem accepisse suam, quòd cum satyricum habitum abiecerit, magnitudinem ab exiguis ridiculaéque dictionis fabulis liberarit. Quanquam quoniam magnitudo sæpè optimis authoribus grauitatem significat & dignitatem (sic enim Aristoteles dixit *μέγεθος τῆς ἀρετῆς* magnitudinem virtutis) tutius est affirmare *τὸ μέγεθος* hoc in loco significare non tam magnitudinem, quæ paruitati opponitur aut breuitati, quàm granditatem, quæ tum ex materia, tum ex locutione gignitur, quam appellare possumus dignitatem ac nobilitatem seu maiestatem. Ita sanè talem magnitudinem hoc est dignitatem tum fabularum breuitati & exiguitati, tum locutionis humilitati opponere liceret, ita vt breui fabula ridiculáque locutione reiecta, ad suum illam decus & debitam dignitatem (id quod *ἀπεσεμνύνθη* commodè significare potest) tandem post longum tempus (itam id etiam valere potest) *ὀψὲ* traducta sit. Sic sanè qui ad perpolitam dicendi rationem cæteros informat Aristoteles, non impolitus & rudis, sed limatus & elegans videri potest. Iam verò illud etiam dubitari posset, num Aristoteles hanc mutationem Sophocli acceptam referat, quemadmodum censet Madius, an nullo probato authore (quia scilicet ignoraretur) eam in medium afferat: Qua in re cum verba, præsertim si græcè expendantur, nullo modo faueant Madio, nil est quòd a cæteris discedamus. Postremò dubitari quoque posset quomodo antè satyrica esset Tragœdia, ac num verè satyricas personas abiecerit, vel potiùs stylū & habitum quēdam. Etenim Vtinensis & Madius, quos Alexander etiam sequitur, de personis locum interpretantur, quas suo quodam modo insertas Tragœdijs credidere, præsertim ad Tragœdiæ temperandam seueritatem. Cōtra Victorius negat personas fuisse Tragœdijs immistas, ac propterea sentit de satyrica locutione tantùm intelligendum Aristotelem. Cui ego quidem non ægrè assentior. siquidem Aristoteles eo tantùm nomine è satyrico mutatam dicit Tragœdiam, vt hanc ridicula locutione liberatam probet. quod si satyri quoque eiecti essent, multò plus ad Tragœdiæ sanitatem & dignitatem declarandam id pertineret, quàm vt hoc reticendum vel perspicuè haud efferendum fuisset. In quam sententiam eò procliuior feror, quòd in sequenti particula etiam de satyrica huiusmodi

Respondetur.

355

Dubitatur

Respondetur.

Dubitatur item.

Respondetur.

poesi

poësi mentionem facit: nec tamen satyros ipsos sed locutionem tantùm designat. Tametsi vtrum reuera cum Tragœdia satyri ipsi miscerentur aliquando ita vt ij etiam interdum potuerint a Tragœdia repelli, nolim hoc tempore definire. Tantùm dicam mirum esse ex iis quæ supersunt Aeschyli, Sophoclis, Euripidisque Tragoediis (supersunt enim non paucæ) nullam, Cyclope excepto, habere satyros qui etiam satyros habet in choro tãtùm, & quia drama rusticorum est, atque ab vrbe procul habitũ. Nam quod ait Vtinensis ideo non extare in præsens satyricas quæ ab Aeschylo & Sophocle Tragœdiis adhiberẽtur recitationes, quòd non pertinerent ad fabulã, & ideo non fuerint cum Tragoediis ipsis cõiunctæ, vereor vt fidem inuenire possit; cum præsertim in Euripidis Cyclope satyri ita cũ Tragoediis reliquis permisti sint quibuscum passim verba faciunt, vt sine fabulæ mutilatione (vt ita dixerim) & corruptione seiungi haud queant. sed tamen illud Horatii,

Carmine qui Tragico vilem certauit ob hircum,
Mox etiam agrestes satyros nudauit, & asper
Incolumi grauitate iocum tentauit: eò quòd
Illecebris erat & grata nouitate morandus
Spectator,

clariùs ostendit satyros aliquando fuisse Tragœdiis aliquo modo adhibitos & implicatos, quàm vt dissimulari possit. præsertim quòd sequitur,

Verùm ita risores, ita commendare dicaces 15
Conueniet satyros: ita vertere seria ludo,
Ne, quicunque Deus, quicunque adhibebitur heros
Regali conspectus in auro nuper & ostro,
Migret in obscuras humili sermone tabernas.

Sed quicquid sit, Aristoteles satyricam locutionem tãtùm abiectam indicat in præsentia.

PARTICVLA XXVIII.

ΤΟ, τε μέτρον ἐκ τετραμέτρου ἰαμβεῖον ἐγένετο. τὸ μὲν γὰρ πρῶτον τετραμέτρῳ ἐχρῶντο, διὰ τὸ σατυρικὴν, καὶ ὀρχηστικωτέραν εἶναι τὴν ποίησιν. λέξεως δὲ γενομένης, αὐτὴ ἡ φύσις τὸ οἰκεῖον μέτρον εὗρε, μάλιστα γὰρ λεκτικὸν τῶν μέτρων τὸ ἰαμβεῖον ἐστί. σημεῖον δὲ τούτου. πλεῖστα γὰρ ἰαμβεῖα λέγομεν ἐν τῇ διαλέκτῳ τῇ πρὸς ἀλλήλους, ἑξάμετρα δὲ ὀλιγάκις, καὶ ἐκβαίνοντες τῆς λεκτικῆς ἁρμονίας. ἔτι δὲ ἐπεισοδίων πλήθη: καὶ τὰ ἄλλα ὡς ἕκαστα κοσμηθῆναι λέγεται. περὶ μὲν οὖν τούτων τοσαῦτα ἔστω ἡμῖν εἰρημένα. πολὺ γὰρ ἂν ἴσως ἔργον εἴη διεξιέναι καθ᾽ ἕκαστον.

SEnariúmque metrum ex octonario adoptauit. hoc enim antea metro vtebautur, quòd satyrica magisque saltatoria Poesis esset. Itaque elocutioni, iam constitutæ natura ipsa proprium adinuenit metrum. Maximè enim sermonibus aptum alternis iambicum esse, argumento sit, quòd in differendo plurimi sanè iambici, rarissima verò exametra mutuo in sermone a nobis proficiscuntur, licet etiam colloquij ipsius armoniam excedentibus. Ad hæc episodia quoque plura cæteráque, vt singula exornata fuisse dicuntur. De his igitur satis: nimis enim fortasse operosum sit in singulis commorari. Pacius

COMM. XXVIII. AC metrum ex tetrametro iambicum factum est. Nam primùm tetrametro utebantur, propterea quòd satyrica & magis saltatoria erat poesis. Locutione autem nata ipsa Natura proprium metrum inuenit. Maximè uerò sermone accommodatum omnium metrorum iambicum est. Signumque cuius rei est, quod plurima iambica proferimus in collocutione quam inuicem habemus; hexametra verò raró & exeuntes ex accommodata sermoni harmonia. Praeterea uerò episodiorum multitudines & alia, ut singula se habent, ornata esse dicuntur. Ac de his quidem tam multa a nobis dicta sint: plura enim fortasse dicenda essent, si singula essent explicanda. Riccobo-nus

DVAS

COM. XXVIII

VII. & VIII. Tragœdiæ mutatio. Explicatur VII.

157 Vas in hac particula subijcit Tragoediæ mutationes; nam ait metrum ex tetrametro factum esse iambicum, & episodia atque id genus alia, quæ Tragoediæ ornandæ seruire possent, in eam esse inuecta. Et quidem, quod pertinet ad priorem mutationem, Aristoteles, vt de ea constet planiùs, monet olim Tragicos vsos esse tetrametro, idque quia hæc poësis esset satyrica καὶ ὀρχηστικωτέρα, & ad saltationem multùm instructa. quasi dicat, illud metri genus fuisse vsitatum, quod per idem tempus esset opportunum: opportunum verò illud esset quod saltationi satyricaéque leuitati, ad quam Tragœdiæ ab initio esset procliuis, seruiret. hoc verò fuisse tetrametrum vel vnum vel maximè, cum hoc ob pedum mobilitatem ac veluti agilitatem saltationi esset aptissimum. Quanquam locutione (subdit Aristoteles) exorta, quod est (vt ego quidem interpretor) honesta & Tragœdiæ debita, de qua paulò ante loquebatur, locutione adscita & in ridiculæ locum suffecta; Natura metrum quoque sibi aptum adinuenit & consentaneum atque hoc est iambicum: siquidem inter metra omnia iambus est locutioni aptissimus. Ita sanè quemadmodum tetrametrum adhibitum est Tragœdiæ, dum satyrica magis esset & saltatoria, quàm ad grauitatem spectaret; ita satyrica leuitate abiecta, & ridicula locutione in saniorem & honestiorem commutata, iambus quippe sermoni non minùs quàm tetrametrum saltationi accommodatus, Natura ipsa docente adscitus atque retentus est. At enim vndenam constat iambū inter cætera metra esse locutioni aptissimum? inde (inquit Aristoteles) quod inter sermocinandum & colloquendum ne cogitantes quidem plurimos iambos proferre solemus passim: hexametros contrà paucissimos, idque tunc solùm cum familiaris sermonis tonum ac veluti fines aggredimur. vix enim cur a plebeio pedestríque dicendi genere ad magnificum sonorúmque exurgit aliquis, hexametrum fundit aliquem, ac summatim præter morem quotidiani sermonis. Hæc de prima mutatione. De qua antequam ad alteram progrediar, lubet pauca quædam sciscitari, vt sententia, etsi iam non nihil dilucidata, adhuc efficiatur illustrior. Ac primùm postulasset sanè ratio vt locutio quoniam metro seruit, adinuenta fuisset metro accommodata, non è contrario. Itaque perturbatus hic & præposterus videtur proferri ordo. qui sanè eò magis vitiosus videri potest, quòd Naturæ tribuitur, quasi verò ipsa metrum locutioni adinuenerit consentaneum. Dubitatur

Qua in re illud occurrit, vnde huic dubitationi satisfaciam. Tragœdia quemadmodum poesis vniuersa αὐτοσχεδιαστικῶς & tumultuaria fermè ratione orta est. Cum igitur propter inconsiderantiam satyrica leuitas hoc est saltatio & ridicula oratio fuisset in eam inuecta necesse fuit vt antea insanæ huic leuitati consuleretur. Itaque ridicula locutio ac satyrica saltatio tanquam morbus propulsata fuit priùs, tum vt perfecta illi sanitas ac naturalis decor tribueretur iambus illi tributus est, vnde suam illa grauitatem & honestatem commodiùs retineret. Quapropter licet naturalis ratio postulasset, vt ordinata illius constitutio iambum, iambus honestam locutionem afferret, ac proinde locutio ipsa metro seruiret, quia tamē Tragœdiæ ab initio præpostera fuerat ratione constituta, ratio postulauit vt a locutione, quæ priùs esset abijcienda, ad metrum quo Tragœdia esset perficienda, fieret progressio. Respondetur.

Sed & requiri posset vt planiùs efficeretur & exemplis illustraretur, quod tum de Tetrametro tanquam maximè mobili & saltationi accommodato, tum de iambo quippe grauitati & sermonis honestati apto, significabatur. id enim, quoniam hoc tēpore haud viget talis saltationis exercitatio, obscurum videri posset. Sanè perfectum tetrametrum (hoc nos octonarium appellamus: aliqui etiam quadratum) post priscos Tragicos parùm vsitatum inuenias. sed tamen quoniam exempla suppetunt aliqua, octonarium perfectum est illud, teste Seruio, Iam de Tetrametro & Iambo.

Pelle tonsis terga Ponti, vela tende: iam pergamus.

& in Terentio

Qui postquam audierat non datum iri filio vxorem suo,
Nunquam cuiquam nostrum verbum fecit, neque id agrè tulit.

& rursus

158 *Enim verò Daue nihil loci est segnitia neque socordia,*
Quantum intellexi modò senis sententiam de Nuptijs.

atque hæc satis esse possunt octonarij exempla: de perfecto loquor: nam imperfecta octonaria apud Senecam occurrunt passim & verò vsitatiora sunt. huiusmodi est illud.

Pallidi fauces Auerni, vósque ferales specus.

Hæc

Hæc igitur carmina,propterea quòd mobilitatem quandam habent, (quadrata enim dicuntur non propter stabilitatem sed quia quatuor constent mensuris) saltationi accommodata sunt. Id quod Aristoteles rursus nos admonuit in III. Rhetoricorum, cum diceret tetrametrum valde incitatum & lubricum esse: quod sanè accidit ea maximè de causa quòd tum choræo ac tribracho vtitur,qui celeres sunt,tum maximè trochæo gaudet,qui rotato veluti cursu,vnde nomen quoque inuenit,deferri solet.sed tamen octonarius versus non facilè ex tempore funditur; siquidem longè difficile est vt octo huius rationis pedes nulla adhibita cura atque adeò fortuitò iungas ac fundas. secus de iambo qui vt breuior est & licentior,nobis,ne cogitantibus quidem,excidit sæpè:& verò est aptissimus dramaticis colloquijs qualia in Tragœdia cernas & Comœdia. Itaque eleganter Horatius,

Hunc socci cœpere pedem grandésque cothurni,
Alternis aptum sermonibus,& populares
Vincentem strepitus & natum rebus agendis.

& ideo ab Aristotele λεκτικὸς dicitur, quia scilicet colloquio sit aptissimus. idem etiam πρακτικὸς appellatur quòd sit rebus agendis accommodatus; dicitur verò populares strepitus vincere,quòd dum altiùs effertur ac personatur, superat populi strepitum. Quanquam longè varius esse solet: etsi enim ab Ouidio duo videntur proferri iambi genera, perfectum vnum ac velox,imperfectum alterum,& claudum,(ideo enim sic canit.

Liber in aduersos hostes stringatur iambus,
Seu celer extremum seu trahit ille pedem.)

veruntamen vsu receptum est,vt mirè varietur, ac passim fiat pedum mutatio & modorum:de quibus tamen non necesse est plura dicere hoc tempore. Illud potiùs dubitarim, cur non saltationi aptissimus sit iambus, præsertim verò is qui celer dicitur & mobilitatem refert? Certè ab Horatio pes citus dicitur,a Terentiano præpes; & Ausonius, — *Dubitatur*

Iambe Parthis & Cidonum spiculis,
Iambe pennis alitum velocior,
Padi ruentis impetu torrentior,
Magni sonora grandinis vi densior,
Flammis corusci fulminis vibratior,

canit vt huius celeritatem admirabilem exprimat. & Horatius. — *Od. II. lib. I.*

Et in celeres iambos,cecinit rursus.

Quin etiam cum metrum locutioni aptum a Natura inuentum dicatur, metrum verò illud fuerit,vnde locutio ἀπεσεμνύνθη,grauis inquam facta est, Tragœdia; qui obsecro iambus velocitatis quoque nomine celebratur? Nam cur ad latinorum iambos confugias, qui adscitis spondeis illos effecerunt grauiores,non habeas,cum hac in re minùs liberi essent Græci. Vel igitur dicendum est iambum quippe breuiorem, fuisse tetrametro quippe multò longiore,saltationi minùs accommodatum,cum in saltatione præsertim lasciua & satyrica,maior pedum fluxio & longior exigatur: vel etiam iambum, quantumuis celeritatem referret,non potuisse cum tetrametro de celeritate contendere. — *Respondetur.*

Denique illud etiam requiritur,cur dicat Aristoteles hexametra tarò a nobis proferri, 119
cum iambum tetrametro tanquam antidotum opponeret nō hexametrum. Ac profectò non dubitarim hexametrum esse difficillimum vt interloquendum ex tempore effundatur:nam verba,vnde continenter sex pedes existunt,ac tales quales hexametro conficiendo requiruntur,ex tempore vix vnquam pronunciantur,cum tamen è contrario facile sit ea inter loquendum verba continenter proferre,vnde iambus coagmentetur: præsertim verò quia(vt significare cœperam)tanta est iambi licentia, & pedibus tantopere variatur vt nullo ferè negotio fundatur,& quales quales illius sint pedes,in aliquo iambi ordine collocetur. Quapropter cum Ouidius de se illud pronunciauit, — *Dubitatur rursus.*

Quicquid tentabam dicere,versus erat,

id de hexametro protulit(etsi de pentametro etiam)quòd dum ipse ad carmen fictus esset posset etiam hexametros(id quod nouum videri poterat & admirabile) mediocri studio & conatu fundere inter loquendum. quod etiam proprium ferè illi fuit:nam Virgilium, vt hominum ingenium est varium, legimus non sine magno labore suos hexametros composuisse, ita vt aliquo die vix pauca quædam conficeret carmina. Itaque sunt qui commoueantur dum Liuij hexametrum illum offendunt, quo Historiam inchoauit suam,

Facturúsne operæ pretium sim:

Cicero etiam cum fortè hexametrum illum, etsi spondaicum & minùs sonorum, fudisset dum ad Atticum scriberet,

Flabat ab Epiro lenissimus Auster mitis

commotus est cum animaduertisset, se ne cogitantem quidem fudisse heroicum carmẽ. Quare, hunc versum (inquit) si cui voles, pro tuo vendes. Qua in re non dissimile accidit Socrati, qui cum in Phædro impudicum amorem reprehendens in hexametrum illum incidisset

ὡς λύκοι ἄρνα φιλοῦσ' ὡς παῖδα φιλοῦσιν ἐρασταί:

Vt lupus ipse agnum, puerum sic ardet amator,

statim commotus est quasi verò afflatum persensisset. Ex quibus omnibus, vt rem concludam, constare quidem potest, verè dici hexametrum non facilè fundi: sed cur id dicat Aristoteles cum de octonario loqueretur, atque hoc contra quàm iambum, statueret difficile esse, quod ex tempore proferretur, non est in promptu. Nisi tamen dicas hexametro tẽ veluti illustrare, cum hexameter sit quàm octonariũ notior, & verò, quod attinet ad propositam difficultatem, sit eidem octonario similis. Vt propterea in octonarium quippe minùs perspicuum id transferendum sit quod de hexametro, quippe trito satis atque perspecto, commemoratur. Nam qui aut locum existimant mendosum esse, aut hexametri mentionem fieri, ne quis miretur, cur Tragœdia non pro tetrametro reiecto, hexametrũ potiùs quàm iambum acceperit, ac propterea hexametro etiam tanquã familiari sermone minùs idoneo derogari, mihi non satisfaciunt.

Succedit iam VIII. mutatio: quæ pertinet ad episodia, hoc est ad digressiones quibus fabula solet augeri: si quid enim extrinsecùs petitur ad fabulam augendam & exornandã, id episodium in præsens appellamus. Quare Pollux etiam scriptum reliquit episodium esse *πρᾶγμα πράγματι συνεπτόμενον actionem actioni additam*: vbi fabula tanquam actio iam veluti fundamentum ponitur, cui altera consocietur extrinsecùs. Atque hac etiam de causa a Suida episodium appellatur *ἐξαγόμενον πρᾶγμα, καὶ ἐξ ὑποθέσεως ὄν*. Quibus verbis significat esse rem concertationi & fabulæ atque adeò argumento extrinsecùs adiunctam. Sic apud Homerum Deorum conuiuium ac Vulcani ministerium, pompa etiam qua Patrocli funus ornat Achilles, Episodium est. & apud Virgilium Daretis & Entelli pugna, quin ludi vniuersi, quibus Anchisis instauratur honos & id genus alia. Quæ quidem episodia poëmati tum augendo tum ornando accersiri nemo non videt. Atque hæc in Tragœdiam inuecta dicit Aristoteles eius ornandæ gratia. id quod in Aedipo tyranno verbi gratia contigit, vbi post primum Thebani chori cantum quædam subijciuntur vnde fabula & ornatur & augetur. Sed de his in Tragica & Epica disputatione vberiùs. Iam verò quoniam aliæ afferri poterant Tragœdiæ mutationes, de quibus operosum nimis atque adeò molestum esset longiùs facere, concludit, *καὶ τὰ ἄλλα*, quasi dicat non me fugit alias Tragœdiæ mutationes afferri posse; sed tamen ne sim prolixior, hæ sint satis. Ac rectè quidem: nam, quantum coniectura assequi licet, grauiores mutationes percensuit. Quanquam illas partim attigimus antea dum ex Athenæo commemorarẽ quæ rursus Aeschylus addidisset, partim coniectura informare licet. nam cum locutionis ridiculæ mutatione, sententia quoque ac dictio grauis facilè est consecuta; mores etiam ad seueritatem reuocati; ac summatim fabula tota siue per se spectetur, siue apparatum æstimemus, ad summum splendorem prouecta est. de qua tamen re opportunior se se offeret dicendi locus in Tragœdiæ tractatione.

Explicatur VIII. & alia quædam indicantur.

160

PARTICVLA XXIX.

Η δὲ κωμῳδία ἐστὶν, ὥσπερ εἴπομεν, μίμησις φαυλοτέρων μὲν, οὐ μέντοι κατὰ πᾶσαν κακίαν, ἀλλὰ τοῦ αἰσχροῦ ἐστι τὸ γελοῖον μόριον. τὸ γὰρ γελοῖόν ἐστιν ἁμάρτημά τι, καὶ αἶσχος ἀνώδυνον, καὶ οὐ φθαρτικὸν, οἷον, εὐθοὺς τὸ γελοῖον πρόσωπον αἰσχρόν τι, καὶ διεστραμμένον ἄνευ ὀδύνης.

Comœ-

COmœdia autem est (vt diximus) peiorum quidem imitatio, non tamen secundùm omne vitij genus, quanquam ridiculum a turpi proficiscitur. Ridiculum enim aliquo pacto peccatum est, & turpitudo sine dolore, miniméque noxia; perinde ac ridicula statim appareat deformis facies, distorta sine dolore. *Paccius*

COmœdia verò est, vt dicebamus, imitatio peiorum, At non secundùm omne uitium; sed turpitudinis est particula ridiculum. Etenim ridiculum est erratum quoddam & turpitudo sine dolore, & non habens uim interimendi: ut statim ridicula facies, turpisque ac distorta sine dolore. *Riccobonus.*

COMM. XXIX. DE COMOEDIÆ incrementis: vnde eius definitio apparebit, ridiculorúmque natura.

DECLARAVIT eximius poëtarum magister quibus incrementis aucta sit Tragœdia, atque vnde ἔσχε τὴν ἑαυτῆς φύσιν, suam inquam naturam sit consecuta; quod est omnibus planè sit absoluta numeris atque perfecta, ita vt in regia veluti sede tandem fuerit collocata. Est hoc est etiam quod indicauit Aristoteles cum diceret ὀψὲ ἀπεσεμνύνθη suam tandem grauitatem & dignitatem est consecuta. Nunc igitur eò traducit disputationem vt Comœdiæ quoque incrementa, si quomodo fieri possit, declaret, & per quos aut quo pacto ea quoque absoluta sit atque perfecta, ínque sua sede, etsi longè minùs sublimi, posita sit. Quod vtinam paribus auspicijs aggrediatur. Cum enim Comœdia humillimis, ne dicam vilissimis, sit ab initiis profecta, ita vt sæpè ab optimè institutis ciuitatibus pelleretur atq; exulare iuberetur; factum est vt ignobile fuerit authorum nomen & obscurum. Sed Aristotelem ipsum audiamus. qui sanè (vt rem ordiatur.) *Comœdia*, inquit, *quemadmodum diximus, est μίμησις φαυλοτέρων, imitatio peiorum*. Sed quæso te, Aristoteles, cur a definitione incipis, vbi incrementa requiruntur? sanè Tragœdiæ incrementa sic retulisti, vt non a definitione incœperis, sed eam in proprium locum reieceris, vbi diligenter eam exposuisti. Sed forrasse ea de causa placuit Aristoteli a definitione, qualis qualis illa sit, initium ducere, vt quoniam Comœdiæ incrementa minùs aperta sese offerrent ac plana, imò verò magna ex parte ignota essent & obscura, inde quædam veluti excusatio extaret, quòd τῶν φαυλοτέρων *viliorum* inquam esset imitatio. Id quod eò etiam opportuniùs commemorari potuit, quòd cum viliorum sit imitatio, æquiore animo ferri possit comicorum incrementorū ignoratio. Et sanè iacturæ istius & ignorationis ipsius, Comœdiæ vtilitatem non postremam fuisse causam constabit paulò post. At enim sint ista. sed vide, Aristoteles, ne tum indignum ac propemodum execrabile, tum grauissimum & intolerabile, imponas Comico Poëtæ onus: quódque ne Atlas quidem valeat sustinere. si enim τῶν φαύλων malorum, inquam, imitationem Comico imposuisses, rem sanè & grauem & fortasse indignam imposuisses: sed cum τῶν φαυλοτέρων, peiorum inquam, imposueris ac præceperis imitationē; rem & spectatoribus plenam offensionis, & actoribus intolerandam præcepisti. ij enim peiores habendi sunt ac dicendi, qui multis ac magnis vitijs affecti, atque adeò sexcentis criminibus cooperti sunt: quos tamen nec vnicæ fabulæ capiant angustiæ (qui enim ternis quaternísve horis tanta vitiorum multitudo inter Comicos risus exprimatur & adamussim repræsentetur?) nec si capere possint, in medium afferri debeant. nam quæ magna laus, quæve vtilitas, tanta vitiorum varietate ac mole Auditorum aures meniémque onerare? Sed ecce tibi Aristoteles qui continenter hanc vt dubitationem tolleret, οὐ μέντοι (inquit) κατὰ πᾶσαν κακίαν. quibus verbis monet Comœdiam esse quidem peiorum imitationem, sed non in quolibet improbitatis aut vitij genere, sed illius quod cum ridicula turpitudine coniunctum sit: vt si Aesopum aut Periclem vel alium huiusmodi imitetur, qui esset distorto ore aut oblongo capite, aut etiam naso tum distorto tum longiore. Atq; id planè quod de corporis vitijs dixi, statuerim de animi vitijs quæ risum mouere possint; qualem referebat Margites: aut de vtrisque, qualia item apud Homerum referebat Thersites. Ergo si ita est, tolerabile quidem imponis Comicis onus, auditoribus etiam minorem struis offensionem. Sed tamen videndum est num hæc cum ijs quæ paulò ante dicta sunt & in vniuersùm cum ratione consentiant. siquidem Comœdia, vt conuenit in dramatica imitatione cum Tragœdia, ita ab eâdem dissociatur, quòd Tragœdia sit τῶν σπουδαίων, bonorum inquam seu præstantium, Comœdia malorum & humilium. non igitur peiorum sed malorum dicendum erat; præsertim verò quia malum seu turpitudo, quæ

Dubitatur.

Respondetur. 161

Dubitatur rursus.

Respondetur.

Dubitatur tertiò.

non

non indignationem aut iram seu risum ciere solet, leuis sit. Adde quod si peiorum sit imi-
tatio, malos etiam proferat necesse sit: alioquin insultabunt Grammatici, qui peiorum
mentionem fieri audiant cum malos præter Comicum imitetur nullos. Rectè. Sed tamē
respondere possumus φαυλοτέρων pro φαύλων vsurpari posse, cum comparatiuum (id quod
optimorum authorum confirmat vsus) pro positiuo, quod appellant, vsurpetur elegāter. *Respondetur.*
Ad hæc cum probitas & improbitas in eodem genere quodammodo versetur, nimirum
in homine, nihil prohibet quo minus meliores illi, ij peiores appellentur. neque enim Ar-
tificum aut Poëtarum, sed ne Philosophorum quidem verba semper ad libram sunt expē-
denda: sed populariter æstimanda. & ideò promiscuè visus est Aristoteles istos modò bo-
nos & malos, (vt in particula x i.) modò meliores & peiores, appellare. vt minimè mirum
Pa. 11. videri debeat hîc φαυλοτέρους subijci Comœdiæ. Adde quod visus est aliquando Aristoteles
13. 14. significare Epopœiam & Tragœdiam imitari meliores quàm nos simus, Comœdiam
contra. ita vt comparatè loqui videatur, quia Comœdia imitetur peiores quàm plerique
hominum esse solebant, & turpia ridicula represententur, quæ, quoniam illis affingunt mul-
ta, præsentem consuetudinem longè superant. Quid multa? Tragœdia (inquit Aristoteles *Dubitatur IV.*
particula x i v.) eo differt a Comœdia, quòd hæc peiores, illa meliores imitatur, quàm qui
162 modò sunt; ita vt peiores dicat quia loquitur comparatè. Verùm enimverò quî sunt peio *Respondetur.*
res isti, cum turpia ridicula, vt demonstratum est, sint ex minoribus vitijs? Ego verò opta-
rem vt quoniam reuera Aristoteles non semper videtur præstantiores istos aut peiores cō-
paratè designare, sed pro bonis & malis aut præstantibus & vilibus vsurpare, prior explica
tio retineretur. Sed tamen si posterior arrideat (vtranque enim offert Aristoteles; quasi
non magnopere intersit ad Tragœdiæ, & Comœdiæ explicatum vtram sequaris) sic statuo.
In Comœdia senex interdum sordidus describitur & auarus, sed qui tamen omnem auari- *Dubitatur V.*
tiæ lineam prætergrediatur, vnde turpitudo & risus existit. nisi enim talis esset ac tanta illi-
beralitas, risum aut nullum aut leuissimum concitaret. Idem dixerim de seruo, qui stupo
re sit maximo ac bardus planè & insipiens. Idem de parasito: nisi enim sit helluo aut vora-
tor summus ac tanquam gurges representetur, risum vix excitet. Idem dixerim de Tra-
sone, de meretricula, de lenone, de scurra & his similibus. nisi enim suo illi vitio excellāt, æ-
grè gignant risum. En igitur quo pacto in eo vitij genere quod inter vitia & turpitudines,
tolerabilius esse solet peccatum & turpitudo appareat, quæ cōmunem vsum superet, at-
que adeò peiorum comparatè censeri possit. Sed sint ista etiā. At quo pacto non falsa erit
Comœdiæ definitio? quid enim prohibet quominus Pictor etiam in peiorum imitatione
versetur? Certè Pauson ab Aristotele ipso dicitur peiorum imitator. Nam si dicas hunc
aut huiusmodi alios non ita peiores expressisse, vt ad risum prouocarent, audi Horatium
in sua Poëtica scribentem

> *Humano capiti ceruicem pictor equinam*
> *Iungere si velit, & varias inducere plumas,*
> *Vndique collatis membris; vt turpiter atrum*
> *Desinat in piscem mulier formosa supernè,*
> *Spectatum admissi risum teneatis amici?*

Ego verò nō inficior posse pictorem quoque rem ridiculam imitari, quæque risum (etsi *Respondetur.*
longè minùs quàm comicum drama) excitet ac gignat. Sed tamen pictoris vis ac munus
non adstricta sunt ridiculis, tantùm abest vt intra ridiculi fines coërceatur: ac propterea
definitio picturæ haud potest ridiculis exprimi & conflari, quemadmodum Comœdiæ
constituitur definitio; cum ridiculis carere nequeat. Adde quod proposita Comœdię de-
finitio seu descriptio non est absoluta atq; perfecta, sed inchoata ac rudis. itaque si absolua-
tur, etiam atque etiam intelligetur, picturæ nullo modo conuenire.

Ergo si ita est, iam expleas Comœdiæ definitionem, simúlque, vt de ea constet planiùs,
de ridiculis verba facias. Non inutiliter sanè isthæc tractarentur, fateor; nec sine magno *Iā perfecta Comœdiæ definitio et ridiculorū explicatio quæ huc plurimum cōferrent, iusta de causa reijciuntur aliò.*
Poëticæ bono tum Comœdiæ definitio, tum ridiculorum vis & natura explicaretur; cum
hæc omnia ab Aristotele explicata temporis iniuria desiderentur. Sed tamen opportuni-
tas captanda est: quam vna Tragœdiæ doctrina & explanatio afferre potest cum enim Co-
mœdia a Tragœdia uno ferè argumenti discrimine differat (humilem quippe & ridiculā
sectatur actionem) fit sanè vt ex ijs quæ prolixè satis & explicatè docet Aristoteles de Tra-
gœdia, liceat Comœdiæ præcepta instaurare atque iacturam aliquo pacto resarcire. Nam
reuera partes siue qualitatis, huiusmodi sunt fabula, mores, sententia, dictio, apparatus,
melodia; siue quātitatis & magnitudinis, cuiusmodi sunt prologus, choricū, episodiū, exo-

dus,ex quibus cōſtat drama vniuerſum;cōmunia ſunt Tragœdiæ cū Comœdia;ita vt tragica Ariſtotelis præcepta certa quadā analogia & proportione ad comica præcepta fingēda & formanda deriuari poſſint.'opportunitas igitur,niſi poſt Tragœdiam explanatā,captari nequit;quam nos Tragœdiæ explicatu abſoluto!, ſi per otiū licuerit,arripiemus non grauatè,Nunc redeo ad Ariſtotelē,vt quæ huius ſunt loci proſequar & abſoluā,Vbi,vt intelligatur quo nomine ridiculū ad turpitudinē,hanc ad peccatū & vitiū, reuocet Ariſtoteles,obſeruandū eſt ἁμάρτημα & peccatū patére quam latiſſimè: complectitur enim tam vitia corporis,cuiuſmodi eſſet oblongū caput,diſtortūmque os,tum animi, cuiuſmodi eſſet ſtupidum eſſe aut furacem ſeu mendacem;tum fortunæ,vt vocant; vt ſi quis præ inopia dolio pro cubili vteretur aut mirè pannoſus prodiret in publicum. Comœdia igitur quodcunque ἁμάρτημα, & peccatum amplectitur,ſiue ſit corporis, ſiue animi, ſiue fortunæ: ſed ea tamen lege,vt eiuſmodi vitium nec interimendi nec dolorem afferēdi vim habeat:vbi enim vitium aliquod proferas vnde ſiue interitus ſiue dolor conſequatur, terror potiùs & commiſeratio quàm riſus excitabitur.Quāquam nec vbi vitium ab interitu abſit aut dolore,continuò riſum excitat,ſed tum demum cum huiuſmodi vitium flectat ad turpitudinem,vt ſi quis repentè gybbus aut diſtorto ore appareret ac turpi,ſed tamen ſine dolore,& ſanè turpitudo,neſcio quo pacto,videtur ad riſum concitandum neceſſaria. Id quod non ſolùm ex turpi hominum aſpectu,aut obſcœnis ineptiſque verbis quæ repentè excidant intelligitur,verùm etiam ex factis,quæ decoro careant, & repentè appareant; vt ſi vir honeſtus ac nobilis in forum præter morem pannoſus aut muliebri habitu prodeat, vel inter gradiendum ceciderit,ſine offenſione tamen, ac faciem deturpauerit. Denique qui ineptiſſimè aliquid geſſerit ita vt iudicij vitium repentè præ ſe tulerit,is etiam turpitudinem quandam animi contineat, vnde ridiculus ſit ſpectantibus. Itaque Plato in libro VII. de Legibus ad deformes quoque cogitationes ridiculum reuocabat. & M.Tullius in libro II.de Oratore Platonem & Ariſtotelem ſecutus aiebat, Ridiculorum campum eſſe turpitudinem & deformitatem: id quod doctrina & exemplis etiam Ariſtoteleis non diſſimilibus illuſtrabat, cum diceret nec inſignem improbitatem ac ſcelus,nec miſeriam afferre riſum, quod eſt, ea quæ dolorem afferunt ac vim habent interimendi, non pertinere ad ridicula. Vbi eleganter ſanè illud monebat, ea maximè rideri quæ turpitudinem deſignant non turpiter. & rectè quidem. qui enim turpia turpibus deſignet,is non tam facilè riſum excitet,quin viris grauibus nauſeam gignat, Contra ſi honeſtis illa aut ambiguis obſcuriſque verbis indicet,vt modeſtiæ quoque nonnihil ſeruiat,riſum,niſi in Xenocratem incidat, facilè moueat. Atque ex his, vt ad Ariſtotelem redeam,intelligere licet cur Ariſtoteles probaturus ridiculum non ad quodcunque peccatum aut vitium pertinere, oſtenderit pertinere ad turpitudinem,ſeu potiùs turpitudinis partem eſſe: intelligebat enim turpitudinem eſſe peccati ſeu vitij formam quandam & ſpeciem. Atque hæc de riſus vi & natura,quod attinet ad hunc locum. Nam vtrum admiratio quædam ex rei nouitate profecta requiratur ad riſum & id genus alia, tunc declarabuntur cum de Comœdia & ridiculis, ſi otium ſuppetat, diſſeremus. Nam de Eutrapelia & vrbano riſu quique in Oratorium cadit campum,diſputatur in III. Rhetoricorum.Tu,ſi placet,ea percurras quę nos ibi ſcripſimus in cap.x.& XI.hoc eſt a pagina 1840.ad 1879.

Quod peccati genus ſit ridiculū & cur turpitudine cōtineatur.

165

PARTICVLA XXX.

164 AI' μὲν οὖν τῆς τραγῳδίας μεταβάσεις, καὶ δι' ὧν ἐγένοντο, οὐ λελήθασιν, ἡ δὲ κωμῳδία, διὰ τὸ μὴ σπουδάζεσθαι ἐξ ἀρχῆς, ἔλαθεν. καὶ γὰρ χορὸν κωμῳδῶν ὀψέ ποτε ὁ Α'ρχων ἔδωκεν. ἀλλ' ἐθελονταὶ ἦσαν. ἤδη δὲ σχήματά τινα αὐτοῖς ἐχούσης, οἱ λεγόμενοι αὐτοῖς ποιηταὶ μνημονεύονται. τίς δὲ πρόσωπα ἀπέδωκεν, ἢ προλόγους, ἢ πλήθη ὑποκριτῶν, καὶ ὅσα τοιαῦτα, ἠγνόηται. τὸ δὲ μύθους ποιεῖν, Ε'πίχαρμος, καὶ Φόρμις ἦρξαν. τὸ μὲν οὖν ἐξ ἀρχῆς ἐκ Σικελίας ἦλθε. τῶν δὲ Α'θήνησιν Κράτης πρῶτος ἦρξεν, ἀφέμενος τῆς ἰαμβικῆς ἰδέας, καθόλου ποιεῖν λόγους, ἢ μύθους.

IGitur de promotione Tragœdiæ, & per quos ſatis conſtat: ſecus verò de Comœdia. ſiquidem initio,quòd parum ſui ſtudioſos habuerit,latuit;ſerò enim ab Arconte Comœdorum chorus,vt quiſque ſeſe obtuliſset,inductus eſt. Eius verò profeſſo- Paccius.

sessores, vbi iam aliquam speciem præ se tulit, memorantur. Quis autem personas, prologos, histrionum multitudinem, cæteraque huiusmodi protulerit, prorsus obscurum. Cæterum cōfingere fabulas, quod quidem a Sicilia primùm manauit, Epicharmus & Phormis cœperunt; sicuti quoq; ex Atheniensibus Crates, iambica prorsus ratione omissa, in vniuersùm sermones vel fabulas confinxit. *Paccius.*

Riccobonus

AC mutationes quidem Tragœdiæ & per quos factæ sint, non latent. Comœdia verò quia in ipsa a principio positum studium non est, latuit. Etenim chorum comœdorum sero magistratus dedit: sed illi voluntarij erant. Atque cum figuras quasdam iam ipsa nacta esset, pauci ipsius poëtæ commemorantur. Quis autem personas assignauerit aut prologos aut multitudines histrionum & quæcunque talia ignorantur. at fabulas facere Epicharmus & Phormis cœperunt. Ac ex Sicilia quidem a principio venit. Eorum verò qui Athenis orti sunt Crates primus, cum iambicam formam abiecisset, cœpit in vniuersùm facere sermones vel fabulas.

COM. XXX.

Part. 33.

Cur incrementa Comœdiæ sint obscura.

CVNCTATOR videri poterat Aristoteles; qui cum Comœdię incremēta (incrementa namque Tragœdiæ & progressiones iam retulerat) proferre deberet, in Comœdiæ definitione ac ridiculorum descriptione versaretur quæ alio loco & multo postea (id quod ipsemet post paulò significabit) essent pertractanda. Sed ecce tibi sese iam refert, nec sine fœnore, ad institutum. Ac Tragœdiæ (inquit) mutationes & per quos factæ sint, notare quidem licuit: non enim latent: Comœdia verò, quoniam in ipsa ab initio studium non est positum, latuit. quibus verbis generatim causam nobis obijcit, vnde intelligamus cur incrementa seu mutationes & progressiones obseruare quidem licuerit in Tragœdia, idque authoribus etiam notatis; in Comœdia verò obseruare haud liceat. Atque huic rei ea nonnihil seruiunt quæ de Comœdia dicta sunt. facilè enim credi potest eius mutationes & progressiones latuisse, cum viliores imitaretur actiones. quantum enim mortalium studia ob sui dignitatem & præstantiam excitauit Tragœdia, tantum par est Comœdiam ob sui.
165 obscuritatem & humilitatem eorundem studia repressisse. Id quod eo sigillatim declarat argumento ac signo quòd Comœdorum chorus, hoc est id quo maximè fieri poterat Comœdię dignitatis & existimationis accessio, nisi serò a Magistratu non est attributus Comœdiæ, quod satis declarat eam diu ingloriam iacuisse. Quamuis enim antea quoque vteretur choro, hunc tamen nō impertiebat Magistratus: ex quo fiebat vt minùs exercitatos haberet actores; neque enim dubitādum est quin publicus chorus quique a magistratu aleretur, & publicis spectaculis exerceretur, longè nauus, & industrius esset. Deniq; voluntarij quique hinc inde coalescerent, tumultuarij facilè apparebant & imperiti. Hoc inquam signo confirmat primùm Aristoteles Comœdiæ studium iacuisse. Sed & alterū addit quod magis ac magis declarat Comœdiam veluti in obscuro latuisse; vel certè non magnam sibi existimationem peperisse. Nam quo tempore eò peruenerat Comœdia vt schemata quædam & figuras iam nacta esset, ita vt non informis planè iaceret, sed speciem quandam & formam, atque adeò partium quibus cōformaretur ac variaretur, distinctionem consecuta esset, pauci tamē Comœdiæ authores numerabantur. quàm enim obscuritatis notam aut famam contraxerat ab initio, ea facile mortales deterrebat, ne Comœdię authores haberi aut esse vellent. Itaque credendum est authores quosdam non industrios sed rudes ac plebeios habuisse, quorum nomina essent planè obscura. Quin ne illud quidē non ignoratur (subdit Aristoteles) quis assignauerit personas aut prologos, aut histrionū multitudinem & quæ his similia occurrūt: quibus verbis summatim ea fermè latere indicat, quæ sigillatim de Tragœdia declarauerat ac demōstrauerat in particula XXVI. & duabus insequentibus, vbi & histrionum multitudo & scenæ ornamenta & episodiorum varietas & id genus alia, vnde introducta sint ostendit. Vnum tamen est quod de Comœdia affirmari potest, nimirum Epicharmū & Phormim fuisse primos qui fabulam cœperint fingere & coagmentare: ita vt hæc laus Siciliæ debeatur. Tametsi haud inficiari liceret inter Athenienses Cratē fuisse primū qui iambica forma abiecta, hoc est maledicētia illa comica ex qua vna vetus extitisset Comœdia, in vniuersùm sermones ac fabulas instituerit. Hæc Aristoteles in hac particula. In qua tamē multa occurrūt pp quæ vniuersa loci huius

Confirmat rem duplici signo. I.

II.

Concludit ea quæ de Tragœdia explorauerat, de Comœdia agnosci non posse.

Illud vnū copertū videri qui fabulam Comicā coagmentauerit primus.

 senten-

CONTROVERSIA XXXI. In qua ut constet, Nũ probanda sint quæ habet Aristoteles ut doceat Comœdiæ incremẽta in obscuro versari, Quaeruntur multa.

sententia in Cõtrouersiã reuocetur. Ac primò qualisnã erat chorus qui a magistratu da-
batur? histrionúmne & actorũ, an verò eorũ qui ab histrionibus essent seiugati, & ex simi-
liũ quorundã multitudine hominũ chorũ efficerent, cui canendi, interdũ etiã loquẽdi, da-
retur munus? Quid etiã causæ est vt Comœdiæ nobilitandæ chorus a Magistratu delatus
tantopere valuisse significet, cum hoc Tragœdiæ nobilitandæ non adhibuerit? certè paulò
ante multa cõmemorauit quibus Tragœdia primæuã illã abiecit humilitatẽ; at magistra-
tus liberalitate, quòd scilicet chorũ illi attribuerit, nobilitatam, ne verbũ quidem. Verùm
quid per σχήματα seu figuras planè intelligit quas Comœdiam aliquando nactam esse as-
firmat? Quid rursus personæ significat nomine? laruámne an verò personas ipsas & hi-
striones? si enim illam dixeris, mirum hanc in Tragœdia prætermissam, dum tot ac tanta,
quæ ad eam augendam confluxerint, memorantur. si has, cur rursus histriones recenset,
atque horum quoque authores in Comœdia ignorari indicat? Atque idem quæri de Pro-
I. logis potest. nam præterquam quod ijs caruisse Græci Comici dicuntur, multos prologos
II. (προλόγυς enim ait Aristoteles) Comœdiæ attributos, legimus nusquam. Ad hæc quî
III. fieri possit vt tam serò, hoc est Epicharmi tempore, fabula fuerit excogitata seu ficta, cum
IV. Tragœdia & multò antiquior esset, & verò fabula carere non posset? Quin ne Iambicum
V.
VI. quidem, hoc est carmen quod aliquorum conuicijs adhiberetur, fabula caruisse potuit &
argumento: tantùm abest vt ante Epicharmum ea careret Comœdia. Adde quòd quo
VII. tempore σχήματα referret, eodem sine fabula fingi sed ne concipi quidem potuit. Denique
VIII. quid est iambicam formam abijcere, ac sermones, aut fabulas facere? Aut ad extremum
Respondetur. quid est quòd sermones opponit iambis? num fortè Crates iambo & carmine abiecto, so- 166
luta oratione fabulas fecit? Hæc dubitari possunt in præsenti particula. Quibus respon-
dendum est tamen. Ac primo in quo dubitatur de choro, an fortasse vbi Magistratus de-
Ad primũ. disse dicitur Comœdorum χορὸν, reponendum est χώραν, quasi dicat serò a Magistratu Co-
mœdorum regionem ac locum attributum, quod est Comœdias agendi locum, conces-
sum esse? Sanè Plato in libro VII. de Legibus iubet ne in vrbe antea excipiantur Tragici
quàm a magistratu cognoscerentur eorum fabulæ & probarentur. Itaque nil prohiberet
quominùs χώραν in χορὸν migrasset. sed tamen cum è vestigio subdat Aristoteles, ἀλλ' ἐθε-
λονταὶ ἦσαν *sed voluntarij erant*; id sanè ad regionem referri nequit: omninóque ad Chorum
pertinet quod Comœdorum Chori illi essent voluntarij, quemadmodum docuimus an-
tea, non attributi a Magistratu. Imò verò Plato ipse tum in eo loco quem citaui paulò
ante, tum in II. de Republica, Chori meminit, qui Tragicis daretur a Magistratu; ita vt hũc
a Magistratu Chorum attributum Comicis, ac serò attributum, constare possit. Recur-
rit igitur dubitatio, an quoniam addidit *Comœdorum*, intelligat actores Comœdiarum (hi
enim significari videntur nomine Comœdorum) an Chorum propriè acceptum, qui ab
actoribus & histrionibus non nihil differebant. sanè probabile est Chorum propriè vsur-
pari: cùm addere potuerit Comœdorum, vt significaret se loqui de Choro Comico non
Tragico: quasi verò Tragicus non serò sed iandiu fuisset attributus a Magistratu, ita fie-
ret vt dum paulò post nesciri ait quis assignauerit multitudinem histrionum, appositè lo-
queretur & consentienter, cum hîc de actoribus & de histrionibus, ibi de Choro verba fa-
ceret. Et sanè Suidas, Plutarchus, & alij qui Chorum a Magistratu attributum dicunt,
satis confirmant tum Chorum non χώραν, & regionem, intelligendum tum chorum pro-
priè non pro histrionum multitudine vsurpandum. cum enim a magistratu chorum scri-
bant & Tragœdiæ, & Comœdiæ aliquando attributum, obscurè nimis ac minùs propriè
loquerentur, nisi ordinarium chorum qui inquam ab histrionibus distingueretur intelle-
xissent: ita vt planiùs loquantur & more maiorum. ex quo fit vt satis intelligatur Aristo-
telem dum ait Comœdorum chorum a magistratu serò concessum, Comœdorum cho-
rum dicat nõ vt histrionum multitudinem designet, sed chorum ipsum comicum distin-
guat a Tragico, qui reuera multò antea fuerat a magistratu concessus. Denique dum Plu-
tarchus requirit num Athenienses maiorem bello an doctrinis sibi gloriam compararint,
ac prolixè in eos inuehitur quòd nimios sumptus in spectaculis, sigillatimque in Tragico-
rum Comicorúmque choris impenderent; satis ea confirmat quibus nos hunc Aristotelis
locũ dilucidauimus. Quapropter qui actores intelligũt & histriones illius chori nomine,
vix ac ne vix quidem habent vnde doceant Aristotelẽ nõ videri immemorẽ, aut secũ dissi-
dere, cum è vestigio ferè addat ignorari quis dederit histrionum multitudinem: quando-
quidem magistratus saltem in promptu esset, qui Comœdorum hoc est actorum (vt illi
inter-

interpretantur) Chorum & multitudinem dederit. Denique ijs qui [illegible] intelligunt per Comœdorum Chorum, aut [illegible] Chorum & histriones sim[illegible] vnum superest perfugium vt dicant ignorari qu[illegible]signauerit multitudinem h[illegible] qui voluntarij essent ac priores quàm q[illegible]ratu darentur. quod sanè per[illegible] esset perfrigidum & voluntarium: nam primos histriones & voluntarios fuisse, q[illegible] Aristoteles, & assignatos fuisse, quod isti dicerent, non cohærent facilè. Adde quod Author in particula XXVI. multitudinem histrionum apertè dissociauit a Choro: ita vt [illegible] Chorus Comœdorum significet Chorum Comicum. Quod si supra non exposuit Chorum a magistratu fuisse Tragœdiæ datum, cum id pertinere posset ad Tragœdiæ dignitatem, id contingere potuit, vel quia notum esset [illegible] magistratu Tragœdiæ attributum Cho[illegible]; vel quia ibi non tam Tragœdiæ dignitatem q[illegible]àm incrementa, progressiones, [illegible]tum denique inuestigabat. & ideo hic quoque obiter & alterius gratia non Comœdiæ d[illegible]tem requirens, Comœdiæ attributum memorat a magistratu Chorum; eo [illegible] spectat vt doceat in magna obscuritate fuisse Comœdiam, id quod inde etiam d[illegible] fere Chorus a magistratu attributus sit. Iam verò per figuras, quas nactam d[illegible] spectat vt intelligamus Comœdiam diu iactatam, varias habuisse mu[illegible] de Tragœ- Ad secundum. Ad tertium.

167 dia quoque protulerat) antequam aliqua ex parte conquiesceret, ac [illegible] & formam præseferret: quasi verò antea Protheum imitaret[illegible]. Et [illegible] vetus, media, noua (nam hæc iam Aristotelis tempore extiterat Comœd[illegible] ac modò

Par. 26. in plaustris, modò in cauea, modò in triuijs, modò in [illegible]be & in T[illegible] ac mira diu varietate agitata est. Ideo autem figuras dicit nactam, quod [illegible], vt dicere cœperam, n[illegible]formis adhuc esset; ita vt alij conuicia [illegible] etsi [illegible] cerent, excercerent: alij am[illegible]es; alij alia exprimerent & sectarentur. Vt [illegible] propter histrionum, Cho[illegible], apparatus ac proinde scenæ theatr[illegible]e variet[illegible], qua[illegible] huc non nihil variaretur (etsi alioquin non quemadmodum [illegible] fu[illegible] figuras pot[illegible] qu[illegible] figuram illi attribuere. Nam togata vel p[illegible] & [illegible]modi alias Comœdias huc referri posse, quasi verò hac de cau[illegible] ras qua[illegible]dam nacta dicatur; equ[illegible] m nullo modo concesserim quòd Aristotelis tempore haud suborta esset hæc varietas. Person[illegible] vero nomine non tam laruam quàm histriones & actores intelligo; idque tum quia nec minuta facilè persequitur Aristoteles (& hac de causa laruæ inuentionem, quam A[illegible]tribuere potuisset, reticuit, idque quantumuis al a Aesch[illegible] accepta retulisset) tum quia vbi personæ, hoc est laruæ, inuentionem quæsiuisset [illegible], fortasse non ta[illegible] personas quàm personam dixisset. Quod si continenter ignorari [illegible] ait quis assignauerit multitudines histrionum, non idcirco personas hoc est act[illegible] tit, sed requir[illegible] quis actorum ac personarum multitudinem auxerit, seu por[illegible] ignorari quis ea[illegible] multitudinem seu veriùs multitudine traduxerit. Et hac forta[illegible] causa numero m[illegible]titudinis vsus est cum dixerit, ignorari quis introduxerit m[illegible] personarum. Vt mirum sit Victorium hanc nō retinuisse & custodisse vocem Pro[illegible] logos verò [illegible] colloqui[illegible] intelligit, quæ prologi coniuncti nomen inuenerunt [illegible] siunctus prologus inuentus e[illegible]. ignoratur verò author, quia licet nūquam fuerit Comœdia sine primis colloquijs ac proinde sine prologo; tamen quæ argumentum fabulæ [illegible] colloquendum data opera aperirent colloquia, hæc verò excogitata sunt procedēte tēpore; ita vt cum antea prima colloquia fabulæ initijs aperiendis & auditorum docilitati cōparandæ non essent destinata; huc deinde (quòd in Tragœdia quoque curatum ostendemus) reuocata sint. An verò Græci disiuncto vnquā prologo vsi sint, quemadmodū apud nos Plautus & Terentius, nō est huius temporis disputare. fat sit exemplum in Aristophane reperiri nullum: & Aristotelē multitudinis numero facilè vti quod non latinorū more prologum atq; vnigenum sermonē, sed colloquia prima fabulæ intelligeret, quæ interdum, nè primo quidem actu seu ante parodi ingressum absoluantur, cum initia fabulæ & argumentū quandoque post chori ingressum absoluantur. Et consimili quidem ratione proferre potuit fabulæ authores: videtur enim de fabula certo artificio elaborata loqui, nō tumultuaria & rudi, quæque solis conuicijs cōtineretur. Et hoc erit facere sermones vel fabulas: quia ni[illegible] Epicharmus & Phormis apud Siculos primi, primus deinde apud Athenienses Cra[illegible] fabulā præmeditari ac fingere cœperant, quam deinde moribus aut falsē sententia & dic[illegible] re [illegible] ante[illegible] conuicia temerè funderēt: & ideo dicitur Crates formā illam iam[illegible] m abiecisse. Nā si quis ob Epicharmi & Phormis antiquitatem [illegible]m fuisse primos, qui fabulam Comicā, qualis Ad quartum. Ad quintum. Ad XIII. Ad Epicharmum.

qualis illa esset, ex[illegible] atint & inuenerint, equidẽ nõ facilè assenserim, quòd Epicharmus poëta nobilis fuerit, [illegible]iq; a Platone magnopere æstimaretur, ac propterea primariæ illius 168
Comœdiæ & [illegible] tæ ac rudis primus author credendus non sit. Vt omittam Aristotelem hîc de Comœdiæ incrementis agere, non de ortu & incunabulis primis. An verò Crates primus sermones ita fecerit comicos abiectis iambis, vt soluta vsus sit oratione,
Ad ocl.ωñ non facilè statuerim. Nam suspicor quidem Iambos seu iambicam formam pro maledicentissimo [illegible] te vsurpatam potiùs quàm pro iambica carminis forma. ex quo fieret vt sermones [illegible] Iambicæ formæ opponuntur, significarent Comœdiam nouam aut mediam, quæ [illegible]dicentiam illam vel abiecisset vel temperasset: ita sanè sermones & fabulas more maiorum vsurpasset non sigillatim pro soluta oratione. Quanquam si quis mordicus pugnet, iambicam formam significare iambicum carmen, atque hoc abiectum & in sermonem hoc est in solutam orationem conuersum dicat, ita vt Crates fabulam quidem no[illegible] carmen f[illegible]sse dicendus sit, & hoc esse sermonem in vniuersùm facere, vel certè hinc fabulam designari quæ vniuersim sermone, qualis qualis ille esset siue solutus siue vinctus, contineretur [illegible]s non statim redargui possit ac penitus euinci.

PARTICVLA XXXI.

H [illegible] ἐποποιία τῇ τραγῳδίᾳ μέχρι μόνου μέτρου μετὰ λόγου μίμησις εἶναι σπ[ου]δαίων ἠκολούθησεν, τῷ δ᾽ ἐτὸ μέτρον ἁπλοῦν ἔχειν, [καὶ] ἀπαγγελίαν εἶναι, ταύτῃ [δ]ιαφέρουσιν, ἔτι δὲ τῷ μήκει. ἡ μὲν γὰρ ὅτι μάλιστα, πειρᾶται ὑπὸ μίαν περίοδον ἡ[λίο]υ εἶναι, ἢ μικρὸν ἐξα[λ]λάττειν, ἡ δ᾽ ἐποποιία ἀόριστος τῷ χρόνῳ καὶ τ[ούτ]ῳ διαφέρει. καί τοι τὸ πρῶτον ὁμοίως ἐν ταῖς τραγῳδίαις τοῦτο ἐποίουν, καὶ ἐν τοῖς ἔπεσι.

ITaque Tragœdia Epopœia dumtaxat similis esse apparet quòd metrico sermone præstantium imitatio est hoc differt quòd simplici vtitur metro: quodque enarratio est, longitudine præterea: quoniam Tragœdia quidem intra vnius potissim[um] [so]lis vel paulò plus minùsve, periodum actio est. quandoquidem Epopœia tempor[e] [fin]ito non vrgetur, qua sanè libertate in Tragœdijs, perinde ac in hexametris, a pr[i]m[is] [v]o[si] sunt. Pacius.

E[t] [E]popœia igitur Tragœdiam vsque ad solum hunc terminum consecuta est, quòd sit cum sermone imitatio bonorum. In eo autem differunt q[uò]d illa quidem Riccobonus.
metrum simplex habet, & enarratio est; præterea longa est; hæc vero quam maximè [con]atur sub vno Solis ambitu esse aut paulisper variare; cum Epopœia indefinita sit tempore. Atque in hoc differt, etiam si primis temporibus id similiter faciebant, tum in Tragœdijs tum in Epicis.

COMM. XXXI. Quibus Epopœia conueniat cũ Tragœdia: quibus dissentiat.

VM pro opportunitate originem & causas, adde etiam incrementa, tum poëtices vniuersim, tum eius formarum ac partium, sit prosecutus, ac sigillatim Tragœdiæ tum ortũ & incunabula tum accretionem ad perfectum vsque statum declarauerit; iam colligit ea, in quibus Epopœia tum conuenit cum Tragœdia, tum ab ea dissentit, nec immeritò. cum enim iam iam ad Tragœdiam conuertere orationem decreuisset vniuersam, præstabat sanè 169
colligere priùs tanquam epilogo quodam tum conuenientias tum differentias, quæ ex dictis oriebantur, ne nos, quoniam dispersæ videri poterant, vel etiam non satis expressæ, hoc fraudaret bono. Quãquã de hac re tota vberiùs & clariùs paulò post. Principiò igitur monet in eo cõuenire ac similitudinẽ referre, quod vtraq; tum metro vtitur, tum σπουδαίων, præst[a]ntiũ inquã, actiones imitatur. Quas duas conuenientias elegãt sanè (id quod Victorius aptè obseruat) exprimit similis quasi verò Epopœia h[…] Tragœdiæ præbuerit com[…] tem, eámq; ad certũ vsq; locũ fuerit consectata. Q[…] no[…] suspiceris Aristotelẽ Epopœiam induxisse, quæ Tragœdiã s[…] pace, Tragœdiã

non

non modò æquare verùm etiã anteponere (id quod suo loco apertè faciet) decreuisset. Illud enim ἀκολουθήσασα consectata est, indicare dixeris sic tanquã itineris fuisse comitẽ, vt assecla quodãmodo & consectatrix habenda sit. Certè Mutinensis interpres, hinc constare ait ex Aristotele Tragœdiam Epopœiæ perinde præferendam ac pedisequæ heram. De qua tamẽ re suo loco dicam copiosè: atque ita dicam, vt fortasse Epopœia Platone atque authoribus optimis, sed ratione inprimis fauentibus, suam dignitatem retinere, Tragœdiæ etiam præstare, fatendum sit, tantùm abest vt ei sit subijcienda. Illud tamen non prætermittam, propter vocem illam ἀκολουθεῖν, nec talem ac tantam inuidiam cõflasse illi Aristotelem, qualem & quantam illi conflat Mutinensis (comites enim non facilè inter famulos sunt numerandi) nec (si fortè in [illegible] plenè conflare instituisset) omnino cohærenter disputare, qui supra Tragœdiam ex Epopœia ortam significauit, & Homerum ipsum Iliade & Odyssea Tragœdiæ formam commonstrasse affirmauit. Quis enim hæc non Epopœiæ laudi adscribat, quasi vero suam Tragœdia ortum vel saltem nobiliora incrementa & non minimam dignitatis partem Epopœiæ debeat? Quid si ex Epicis Tragicos factos dicit, quòd Tragœdiæ [illegible] honoratiores essent, iam præterquam quod Epicos (id quod Victorius apposite [illegible] appellat qui hexametris vterentur, non tã id spectandum quod aliquibus videre[illegible] dum externa illa Tragœdiæ pompa & apparatu allicerentur, quàm Epopœiæ & Tragœdiæ [illegible] & momentum æstimandum est. Sed vt dixi de re hac suo loco copiosiùs. Nunc ad pensum. Ergo duas habemus conuenientias Epopœiæ & Tragœdiæ, nimirum carminis vsum, & præstantium imitationem. Nunc dissimilitudines agnoscamus. Tres verò ab Aristotele dissimilitudines afferuntur. Prima quòd Epopœia [illegible] tur metro. Altera quòd ἀπαγγελίας seu enarratione continatur. Postrema quæ [illegible] longitudine: cum Tragœdia res vno Solis circuitu vel paulò longiore gestas [illegible] tur: Epopœia verò tempore non vrgeatur. etsi enim a principio (inquit) T[illegible] hac libertate [illegible] sunt, vt longioris temporis facta comp[illegible] rentur, nunc t[illegible] d vnicam Solis periodum reuocata est. Hæ sunt differentiæ. Nunc veluti ad in[illegible] eo, vt totam [illegible] sententiam (spinosa est enim ac salebrosa) in Controuer[illegible] adducam. ac præterea varias afferam dubitationes, quæ profectò, si rectè explic[illegible] rimum luci [illegible] c sint loco allaturæ dum Epopœia cum Tragœdia comparatur.

Ac primùm c[illegible] non potiùs Tragœdiam dixit consecutam esse Epopœiam c[illegible] ab Epopœia vel [illegible] it & formam in se acceperit? Certè Aristoteles significauit Epopœiam esse a[illegible]: a[illegible] em ad Tragœdiam habere proportionem I[illegible] meri Iliadem & Odysseam, qu[illegible] tes ad Com[illegible] m, quare Homerus, si Aristotelem audi[illegible] e sub[illegible] t primus Co[illegible] æ figuras; [illegible] non q[illegible] conuicijs sed r[illegible] s conflans. i[illegible] Odyssea & I[illegible] rit oportet. Qu[illegible] a? Stat[illegible] ppar[illegible] T[illegible] cis Tragici facti [illegible] uia ma[illegible] & honoratiore figuræ [illegible]

170 quid est quòd [illegible] miles e[illegible] Aristoteles dua[illegible] tea, nec semel, [illegible] auerit E[illegible] m soluta oratio[illegible] dem σπουδαίους [illegible] ue imit[illegible] σπουδαίων sig[illegible] probos tyrann[illegible] æuos imita[illegible] passim; quique cr[illegible] t vndique, [illegible] abest vt excellan[illegible] itate. Certè Euripidis, Sopho[illegible], adde etiam, Se[illegible] Tragœdiæ præter [illegible] delitate[illegible] fermè redolẽt nihil. Epopœia quoque non opt[illegible] m[illegible] tatur semper; sed [illegible] rob[illegible] raró, vt Thersites, Sinone[illegible] y[illegible] pes imprudentissim[illegible] procos impudic[illegible] mos ac si[illegible] les. Quod si σπουδαίους dicas præstantes significare & [illegible] stres, quasi vero Tragœdia & Epopœia Comœdiæ opponantur, quæ viles atque hum[illegible] actiones complectitur, iam prçterquam quod Comœdia interdũ honestas ac f[illegible] nes refert; Tragœdia quoque viles introducit actores, vt seruos, pastores, nutr[illegible] culas; Epopœia item his variata est tota. quare apud Homerum in Odyss[illegible] bulci, ancillæ, serui apparent passim. Atque idem genus hominum inter[illegible] n Iliade: in Aeneide etiam aliquando notari possit. Præterea cur non Trag[illegible] Comœdia simplici vtitur metro? sanè Choris exceptis, qui non videntur [illegible] a-rij, solo metro seu carmine vtu[illegible] r perpetuò. Ad hæc qualis est tandem ἀπαγγελία [illegible] e narratio illa: neque enim [illegible] s de illa conuenit inter interpretes, nec Ar[illegible] s vim explicat: prçsertim vero q[illegible] attinet ad imitationem: quandoquidem [illegible] statui[illegible]

Pag. 1.8 p.

Par. 23.

CONTROVERSIA XXXII. Nũ rectè cũ Tragœdia compararit Epopœiam. dubitatur. I.

II.

III.

Part. 33 & dein.

IV.

V.

VI. ſtatuit in præſens Epopœiam vti,hanc imitationis vacuam pleriſque cernimus. Iam verò vt Solis ambitu ſiue vnico de Tragica contineatur actio, contingere po[illegible]ſt vel quia integrum diem conſumant actores in actione ac fabula peragenda, vel quia r[illegible] quæ peragitur,vnius Solis ambitu geſta ſit & abſ[illegible]ta. Vtro igitur modo Ariſtotel[illegible]m [illegible]gamus?
VII. Adde quod de hoc ipſo Solis ambitu dub[illegible] poteſt Num artificialis an naturalis cenſendus ſit: hoc eſt num is ambitus ſit ſpectandus quo Sol [illegible]b O[illegible]ente in Orientem aut in idē pu[illegible]ctum recurrit, vnde dies naturalis o[illegible]ur, an is qui ab Oriente in Occidentem Solem
VIII. conficitur vnde artificialis exiſt[illegible]t d[illegible]es. A[illegible] e[illegible]m incredibile videri poſſe vt Epopœia n[illegible]llo temporis ſpatio vrgeatur: humanas e[illegible]m actiones vel potiùs vnicam actionem re-
IX. fe[illegible], quæ certo temporis peragit[illegible] ſp[illegible]t[illegible]o. Ad e[illegible]tremum alia ſunt permulta in quibus ſiue conueniunt ſiue differunt & ea non leuia; ſiquidem mores verbi gratia & ſententia ſunt vtrique communes: apparatu vero diſſ[illegible]u[illegible], cum Epopeiæ haud ſeruiat. quid igitur eſt quòd ea ſola diſcrimina vel illas ſolas conuen[illegible]tias attingat? aut Epopœiam duabus illis conuenientijs tantùm affirmet Tragœdiam c[illegible]ctam? Hæc aduerſus propoſita huius loci decreta. Sed reſpondeo tamen. Ac pri[illegible]o non eſt quod inficiemur Ariſto[illegible]lem cum Poëticarum formarum pe[illegible]q[illegible]reret or[illegible] p[illegible]cipio tum grauium actionum, tū humiliorum, originem propoſu[illegible]ſe in vniue[illegible]atque illinc Heroicorum hinc Iamborum, poetas partim expreſſi[illegible]e, partim adu[illegible]; nam hy[illegible]norum & encomiorum poëtas, quos ab graui & honeſta imitatione deriuau[illegible] heroicorum & Epicorum tandem concluſit nomine: que[illegible]admodum humiles im[illegible]tationes, quæ ab vituperatione ductæ ſunt [illegible]ambicis concluſit & iamborum poëtas conuiciorum [illegible]orum appellauit authores. De[illegible]que illud etiam co[illegible]pertum eſt ab Epopœia Tragœd[illegible]a[illegible], ab Iamb[illegible]s Comœdiam, ſi A[illegible]o[illegible]eli credas, eſſe pr[illegible]fect[illegible]m. Quorum omnium ea rat[illegible]m ſtatuebat Ho[illegible]m quòd Margite Co[illegible]hæ, Iliade & Od[illegible]ſſea Tragœ[illegible]r[illegible]ſſet formas. [illegible] tamen i[illegible]lud quoque v[illegible]r poſſe non im[illegible]e[illegible]o affirmari. [illegible] non eo ri[illegible]re accipiendum eſſe vt p[illegible]o[illegible]beret quo m[illegible] E[illegible]opœ[illegible]a, qua[illegible], Tragœ-
A diam conſecuta ſeu conſectata [illegible]ca[illegible]ur; quid en[illegible] [illegible]tat antiquio[illegible]rem conſectari interdum eam quæ ſit iunior? Certè cum ia[illegible] non de illarum [illegible] ſed de incrementis & progreſſione loq[illegible]tur, ſine repugna[illegible] c[illegible]ſectatri[illegible] Epopœia. 171
Ad ſecundum. Dum verò Epopœ[illegible]am confert c[illegible]m Tragœdia [illegible] in metro [illegible]a ſcilicet met[illegible] etſi non e[illegible]em formæ, vtatur ſtraque [illegible]popœiæ v[illegible]minùs latè quemadmodum c[illegible] bi ſæpe [illegible]m maximè i[illegible]te de E[illegible]ue Epopœia, Tot.6. c[illegible]monem ta[illegible]um q[illegible]ctum apta[illegible]nat latius, al[illegible]eſt generis nec vſitati ac [illegible] & ideo ab n[illegible] eo nomi[illegible] E[illegible]œiam. Tametſi [illegible] in hoc qu[illegible]o Epopœia [illegible]atur imitatio [illegible]orum m[illegible]o ſermon[illegible]m Tragœdia [illegible]mone [illegible]et a[illegible]m ſolutum p[illegible]t. [illegible]e vero [illegible]m diff[illegible]r[illegible]e[illegible]d [illegible]la Epopœia [illegible] c[illegible]t in quo etiam [illegible]um E[illegible] carmen (quod
Ad tertium. p[illegible] [illegible]rautem & q[illegible] [illegible]enſeat v[illegible] [illegible] imi[illegible] & in T[illegible] definitio ac m[illegible] [illegible]lanabitur [illegible] tantum dicā Epopœiam ſ[illegible] (præſertim vero ſ[illegible] eſt, ill[illegible]emus in quos m[illegible]cad t fortu[illegible]o, quique heroicæ [illegible]tus veluti [illegible]ſtituuntur) [illegible]. atque hos non g[illegible]er[illegible] [illegible]um præſtantes & autho[illegible]te, veru[illegible]m moribus ac v[illegible]uemadmodum [illegible] A[illegible]eide conſtat ſati[illegible]. nam v[illegible] mor[illegible]rt[illegible]tum præ[illegible] Agamemnon & Ach[illegible]s in Iliade, Vlyſſes vero in Odyſſea, [illegible]t, Homeriſtæ [illegible]t nos certè totum hoc argumentum In prima Comparationi [illegible] diſputatione [illegible]s proſecuti ſumus. De Tragœdia, quod item pertinet ad virtutes ac mores, res eſt [illegible]tari videatur homines præſtantes quidē genere, diuitijs, potētia, autho[illegible]en moribus, virtute ac probitate. De qua tamen re in Tragœdiæ defi[illegible]. Atque ibidē videbimus nū dici poſſit Tragœdia ſimpl[illegible] conſtare me-
Ad quartum. [illegible]oriè a choro ſeiugaretur. Nūc tātùm [illegible]ā Epopœiā qu[illegible]tē harmo[illegible]mo (qua ratione careat rhythmo e[illegible] p[illegible]x. cōſtare [illegible]teſt, vbi [illegible]cludimus & corporis motu quà d[illegible] [illegible]u & harmon[illegible]ci poſſe [illegible], & hoc a Tragœdia differre quæ r[illegible]. vſurp[illegible] & [illegible]oniā. [illegible] interdū ſeiugari poſſit a fabula, [illegible]rtū eſt Ar[illegible]telē rhythmum

Vid. p. 21. cum tribus seq.

thmũ & harmoniã Tragœdiæ tribuisse quòd in receptam ac tritam Tragœdiã spectaret, hanc rhythmo & harmonia distinguebat ab Epopœia, dum moneret Epopœiam simplici constare metro. Quanquam si quis simplici metro dicat vti Epopœiam, quia hexametro vtitur perpetuò; & hac de causa opponi Tragœdiæ, quia non vno eodémque vtitur carminis genere, sed hæc variat ac miscet; equidem vt huic quoque explicationi faueant quæ habentur in particula cxxx. non repugnarim, dum tamen prior quoque ratio retineatur, vel vtraque coniungatur. Narratio verò qua designat Epopœiam, multis differt a Tragica imitatione: sed eò inprimis quòd hìc actores introducuntur & res aguntur (id de quo cum alibi, tum maximè in particula cxxix.) Ibi Poëta res nõ tam agit quàm narrat. *Ad quintum.* Quòd si obijcias hic ab Aristotele Epopœiæ narrationem imitatione implicari, cum tamen E- Pa. 131 pica narratio non minore ex parte (cum scilicet Poëta ex proprio loquitur nomine) careat imitatione; iam vt omittam hac de causa præcipere Aristotelem vt Epopœia quoq; quoad eius fieri possit imitationem arripiat; ita vt poëta quàm paucissima loquatur, satis est vt Epopœia vniuersim imitatione constet, quod huc illuc ad imitationem redit. Iam verò integrum diem non spectaculo sedactioni tribuendum. *Ad sextũ & septimũ.* non est quod dubitemus: neque enim sinendum est vt spectatores integro die detineantur, sed talis actio representanda est, quæ vnico die peracta sit. diem verò artificialem intelligo, qui plùs minùs duodecim constet horis, non naturalem, quem appellant, & in quo ab oriente in orientem recurrat Solem. Epopœiam verò nullo vrgeri temporis spatio, est nõ habere certum definitúmque tempus aut diem, quemadmodum habet Tragœdia & Comœdia, aut annum aut lustrum; *Ad octauum.* sed pro opportunitate modò maius modò minus: quod totum in actionis periodo & poëtæ iudicio vno verbo in imitationis amplitudine siue nexus solutionísque artificio positum est: ita vt licet Epopœia nullo planè definito vrgeatur tempore, tempo- *Ad nonũ.* 172 re tamen aliquo concludatur. Ad extremum alias inter Epopœiam & Tragœdiam intercedere conuenientias, alia quoque discrimina, non inficietur Aristoteles: tametsi fortasse cætera partium nomine (id quod in proxima facit particula) complecti libuit, nam fabula, mores, sententia, dictio, in quibus item conueniunt, partes sunt: apparatus quoque & melodia quibus dissident, inter partes itidem numerantur. Sed hac de re vberiùs in sequenti particula.

PARTICVLA XXXII.

ΜΈρη δὲ ἐςὶ τὰ μὲν ταυτά: τὰ δὲ ἴδια τῆς τραγῳδίας. διόπερ, ὅς τις περὶ τραγῳδίας οἶδε σπουδαίας. καὶ φαύλης, οἶδε καὶ περὶ ἐπῶν: ἃ μὲν γὰρ ἐποποιία ἔχει, ὑπάρχει τῇ τραγῳδίᾳ. ἃ δὲ αὐτῇ, οὐ πάντα ἐν τῇ ἐποποιίᾳ.

Circa verò partes, vt hæ ambæ in aliquibus inter se non discrepant: ita propriæ nonnullæ, atque peculiares huius sunt, Quo fit vt qui de Tragœdiæ virtute ac vitio dijudicare nouerit, idem quoque & de hexametris nouerit; siquidem quæ hexametrorum sunt in Tragœdia prorsus inesse apparet; quæ verò Tragœdiæ, in his non omnino. *Paccius.*

Partes autem quædam eædem sunt; quædam propria Tragœdiæ. Quare quicunque cognetionem habuerit Tragœdiæ bonæ & malæ, habuerit etiam Epicorum. Quæ enim Epopœia habet, insunt in Tragœdia. Quæ verò ipsa, non omnino in Epopœia. *Riccobonus.*

OM. XXII

REFERT adhuc quibus Epopœia partim conuenit cum Tragœdia, partim ab ea dissentit. cúmque conuenire docuerit, quòd & metro & præstantes imitantur, dissentire, quòd Epopœia simplici metro & enarratione vtatur ac longiùs maneat, nunc ad conuenientias descendens & discrimina, quæ illis insunt propter partes; hæ verò (inquit) aliæ sunt vtrique communes, aliæ sunt Tragœdiæ propriæ: sed quas obsecro partes intelligis? nã multigenas esse huiusmodi partes ac varias compertum est. Silet de his Aristoteles hoc in loco: itaque *Ea prosequitur quibus Epopœia consentit cum Tragœdia, vel ab ea dissentit.*

respon-

respondet Vtinensis; has esse fabulam, mores, sententiam, dictionem, apparatum, melodiam: & ex his fabulam, mores & dictionem esse vtrique communes, proprias Tragœdiæ esse sententiam, melodiam & apparatum. Vbi cum perspicuis verbis neget Vtinensis sententiam esse communem, cum tamen Aristoteles in particula cxxvii. aliter omnino statuat, doceátque præter melodiam. & apparatum, partes vtrique easdem inesse, qui tàm grauiter labi potuerit ille, non video. Victorius itaque sententiam quoque facit communem; apparatum, & melodiam reseruat Tragœdiæ. quāquam præter fabulam, & tres alias quas recēsuimus partes, graues quoque casus (eius vtar verbis) facit vtrique communes.

Refellitur in quo tamen dissentire cogor, vel quia suprà cum diceret Aristoteles, vtrique esse commune vt præstantes atque adeò præstantium actiones imitentur, casus complexus est (hi 71
enim casus sunt actiones) ita vt non ad partes casus isti sint reuocandi, vel certè quia casus actione & fabula continentur. Itaque qui dixerit præsentes actiones esse vtrique communes, is graues casus intelligat necesse est. At enim quid de partibus quantitatis? num has quoque intelligit Aristoteles, dum partes alias communes facit vtrique, alias Tragœdiæ

Vtinensis rursus & Madius. proprias? Negat Vtinensis: assentiri quoque videtur Victorius: nam de his planè silet, solásque affert qualitatis partes. Madius tamen quantitatis quoque partes intelligi iubet. Et sanè quæ insunt Epopœiæ partes quantitatis, hæ insunt etiam Tragœdiæ, nimirum prolo-

Authoris sententia. gus, episodium, exodus. contra verò choricum est Tragœdiæ proprium, vel certè non est ei cum Epopœia commune. quid igitur prohibet quominus Aristoteles quātitatis quoque partes intelligat, dum ait ex partibus alias esse cōmunes vtrique, alias Tragœdiæ proprias? Imò verò cum è vestigio subijciat Aristoteles fore vt qui Tragœdiam optimè norit, optimè etiam norit Epopœiam, sanè id falsò affirmaret, nisi partes etiam quantitatis in-

2 telligeret. siquidem Epopœia constat etiam partibus quātitatis, ac propterea his in Tragœdia ignoratis, perfectè cognosci nullo modo potest. quid quòd alias etiam partes quasdam intelligat oportet, cuiusmodi est peripetia, agnitio, affectus? id quod tum inde cōstat, quia perfectè item nequit cognosci Epopœia, nisi hæ quoque partes cognoscantur; tū inde quia Aristoteles in particula cxxvii. has quoque præter sententiam & dictionē enumerat, statuens vtrique esse communes. quin si quis pugnet per partes, formas quoque illas intelligēdas, vnde Tragœdia simplex dicitur vel implexa, aut morata vel affecta, equidem non magnopere repugnarim, sed de hac re paulò post. Interim nihil est quòd inficiemur, tum has partes ac formas, tum peripetiam, agnitionem & affectus esse non tam poëmatis vniuersi, quàm fabulæ partes; ita vt particulæ non iniuria appellentur. & idcirco vbi concesseris, partes tum qualitatis tum quantitatis, quippe quæ & generales sunt & obtinent, formæ illæ, hæ molis ac materiæ, locum, præcipuè numerādas inter partes, quibus conueniunt dissidéntque Tragœdia & Epopœia; minores quoque partes, quoniam maioribus continentur & earum leges sequuntur, certa quadam ratione intelligendas, nō est quod affirmare cunctemur. Atque ex his iam colligit Aristoteles fore, vt qui bonæ & malæ Tragœdiæ habuerit cognitionem, is Epopœiæ quoque cognitionem habeat; cum quæcunque insunt Epopœiæ, insint etiam Tragœdiæ, non è contrariò. quæ verba videtur Aristoteles eo consilio protulisse, vt sibi liceat priùs agere de Tragœdia, quòd scilicet hac

CONTROVERSIA XXXIII. Nū rectè conferatur Epopœia cū Tragœdia quod pertinet ad partes, vbi Dubitatur. cognita, facilè etiam sit Epopœiam quoque dignoscere. & ideo pergit, de imitatione igitur quæ fit hexametro, quod est de Epopœia, dicemus postea, nunc de Tragœdia. De qua re in particula insequenti.' Sed iam lubet in Controuersiam reuocare atque argumentis vrgere quæ hîc statuit Aristoteles. Neque enim ea sunt quæ omni adhuc dubitatione fuerint vindicata. Ac primò non videtur Aristoteles per partes istas posse fabulam intelligere, quicquid sit de alijs partibus qualitatis. nam fabula est ipsa rerum coagmentatio, *Vide in part. 57. 58 & 59.*
& fermè quæ imitatione exprimitur actio: at actio comprehensa est in superiori particula, cum útraque diceretur præstantium imitatrix: nam actionum maximè est imitatrix útraque. Deinde licentia linguarum (id quod ad extremùm docebit Aristoteles) videtur

I. propria Epopœiæ: non igitur quicquid habet Epopœia, id est ei commune cum Tragœ-
II. dia. Ad hæc in particula cxxvii. statuit oportere, vt Epopœia habeat easdem formas cum
III. Tragœdia, ita vt vel sit simplex vel implexa, vel morata, vel affecta. debuit igitur has quoque formas memorasse, & communes vtrique fecisse, vt inferre posset, hinc fore vt qui
IV. Tragœdiam nouerit, Epopœiam quoque nouerit. Quanquam illud perturbet aliquem quòd Epopœia plurimis partibus superat Tragœdiam, quibus etiā mirè spatiatur ac funditur; sigillatímque admirationi ciendæ summæque iucunditati ac voluptati excitandæ

studet,

ſtudet, cùm Tragœdia metum fermè & miſericordiam ſpectet: ita vt fine & artificio nõ parùm diſcrepent. quis igitur ex cognitione Tragœdiæ Epopœiæ cognitionem pendere
174 Par.128 ſtatuat? Certè ex vno eodémque heroico poëmate, plurimas Tragœdias deſumi teſtatur Ariſtoteles: ex Tragœdia verò ne mediocris quidem Epopœiæ pars conflatur. Quod argumento eſt Epopœiam potiùs Tragœdiæ cognoſcendæ deſeruire poſſe, quàm contra. V.
Denique vt interim hoc prætextu, quia ſcilicet Tragœdiæ cognitio contineat Epopœiæ cognitionem, atque hanc Epicæ anteponat, longè friuolum videri poteſt; alioquin priùs eſſet agendum de homine quàm de animante, cum homo contineat quicquid continet animal, non è contrario; & tamen ratio poſtulat, vt communia tractentur priùs, tum propria. & ideo priùs de animali tum de homine diſputatur. ſic ſanè priùs fuit agendum de Epopœia. Hæ dubitationes, quibus iam erit ſatisfaciendum, vt Controuerſia tollatur omnis. Ac primùm fateor fabulam ſi pro vniuerſo poëmate, quod ſæpe fit, vſurpetur, ſic eſſe rerum coagmentationem atque adeò totius actionis imitationem: vt pars poëmatis haberi nequeat. *Reſpondetur ad Primum.* veruntamen ſi paulò preſſiùs, Ariſtoteleo nimirum more, ſumatur, cenſeri poteſt adhuc actionis imitatio ac rerum compoſitio: qua ſcilicet actio quoquo modo a Poëta diſponitur, nulla adhuc dictionis vel aliarum huiuſmodi partium ratione habita & cogitatione. & tamen pars erit ſi cum dictione, moribus, ac ſententia (vt de melodia ſileam & apparatu) conferatur: multò verò magis ſi cum Epiſodijs comparetur quæ reuera propria fabulæ notione ac vi non continentur. Vt enim in pictura adumbramus priùs hominem tum coloribus ac pigmentis illuſtramus & ornamentis varijs repreſentamus, ſic actionem animo aut etiam ſtylo deſignat priùs & comprehẽdit Poëta, tum dictione, ſententia, moribus, adde etiam Epiſodijs, complectitur, illuſtrat, ornátque pro virili: ita vt fabula Poëmatis pars euadat, atque illa non magnitudinis, vt Prologus verbi gratia, ſed qualitatis. Quod ſi adhuc vrgeas, hanc eandem rerum coagmentationem & actionis imitationem quæ fabulæ (quà ſcilicet dictioni opponitur atque alijs huiuſmodi partibus) attribuitur, fuiſſe imitationi attributam, de qua iam antea verba fecit Ariſtoteles, ac propterea fabulam hoc nomine haud poſſe partium appellatione deſignari, quas Epopœiæ cum Tragœdia communes facit (qui enim ſupra præſtantium actionum imitatricem Epopœiam æquè ac Tragœdiam fecerat, iam actionem comparauerat vnde tu fabulam conflas) iam fateor fabulam eſſe rerum ac proinde actionis ipſius coagmentationem; ita vt dum Tragœdia & Epopœia imitatur præſtantes, præſtantium actiones vtraque pertexat fabula; ſed tamen actio interim eſt tanquam materia: fabula quæ conſtitutionem quoque deſignat & rerum actionísq. compoſitionem, ad formam quoque deflectit. Itaque nil prohibet quominus fabula, quoniam adhuc differt ab actione, inter partes Tragœdiæ & Epopœiæ iure numeretur. Licentia verò linguarum non eſt pars *Ad Secundum.* ſed conditio quædam; hîc verò confert partes. Adde quod licentia linguarum pertinet ad elocutionem: ita vt quamuis non eodem planè locutionis genere vteretur vtraque, ſat ſit in vniuersùm elocutionem eſſe vtrique communem. Denique hîc diſcrimina petit Ariſtoteles non ex minutis quibuſdam conditionibus, aut etiam particulis, ſed ex primarijs. Itaque ferendum eſt vt dum fabulam facit vtrique communem, iubeat vt vtraque ſit ſimplex vel implexa, vel etiam morata aut affecta: *Ad Tertium.* ſunt enim partes non minuta, ſed quæ fabulam ipſam contineant. Et ideo non negarim has quoque partes intelligere potuiſſe, quæ tamen ad fabulam pertinent, & formæ vicem explent potiùs quàm materiæ. His verò partibus ab Epopœia ſuperatur Tragœdia, quę eædem forma & natura ſunt *Ad Quartum.* in Tragœdia; ita vt ad longitudinem & molem pertineant, qua fatetur Ariſtoteles inter ſe differre. Et hinc fieri interdũ poteſt vt Epopœia pluribus Tragœdijs ſuppeditet argumentũ, quod tamen haud impedit quominus partes de quibus agimus, communes ſint: imò aliquæ inſint Tragœdiæ, quibus careat Epopœia. Admiratio verò & iucunditas, aut finis, non ſunt partes. & idem dixerim de metu & miſericordia; ita vt quamuis his nõ nihil inter ſe differrent Tragœdia & Epopœia, haud tamen ad rẽ videri illa poſſint, dũ diſcri-
175 mẽ ex partibus petitur. Ex quo fit vt ex Tragœdiæ cognitione Epopœiæ cognitio hauriri poſſit, quemadmodũ ex cognitione hominis cognitio animalis. Nam vtrum id naturalis poſtulet ordo ſeu ferat doctrinæ ratio, id verò iam iam docebimus. Et ſanè cũ Ariſtoteles *Ad Quintum.* decreuiſſet Tragœdiã Epopœiæ anteponere, nihil mirum ſi de ea primo loco placuit diſputare. atque adeò dignitatis (pro ſua tamen exiſtimatione & voluntate) ordinem ſequi, naturæ atque doctrinæ ordine diſſimulato. ſi enim peccandum erat, nauiter peccandum erat.

erat. Nam Epopœiam, quæ ad Tragœdiam (si in Aristotelis doctrina hæreas) se habet perinde atque animal ad hominem, fuisse primo loco explanandam si Naturæ ac doctrinæ ordo seruetur, nemo inficias ierit: ea enim sunt subijcienda, quę generi aliquid addūt. quare quemadmodum homo in quo ratio additur sensui, postetius quàm animal in vniuersūm consideratur: ita Tragœdia, cui adduntur aliqua, fuerat posterius explicanda. Itaque minimè mirum videri debet in eum quoque scopulum incidisse Aristotelem, vt quoniam dignitatis qua Epopœiæ anteponebat Tragœdiam, rationem habendam censebat in poëticæ partibus ac formis explicandis, Epopœiam inter Tragœdiam & Comœdiam collocarit, cum tamen Comœdia Tragœdiæ vtique fuisset subijcienda. Tanta est enim vtriusque similitudo, vt si argumenti granditatem aut humilitatem exceperis, vix ac ne vix quidem inter se differant, quin Tragœdiā augustiorem Comœdiam, Comœdiam contra humilem Tragœdiam dicere possis. Denique partibus & qualitatis & quantitatis sic cōueniunt, vt ab initio ad finem vsque altera alteram exprimat & imitetur. Et hinc est vt ex vtrâque interdum Tragicomœdia conflata sit, quod effici nullo modo posset, nisi argumenti grauitate excepta, in cæteris mutuò iungi atque adeò inter se migrare possent. Sed vtrum Epopœia sit posthabenda Tragœdiæ, alibi copiosiùs.

PARTICVLA XXXIII.

ΠΕρὶ μὲν οὖν τῆς ἑξαμέτρου μιμητικῆς καὶ περὶ κωμῳδίας ὕστερον ἐροῦμεν : περὶ δὲ τραγῳδίας λέγομεν, ἀπολαβόντες αὐτῆς ἐκ τῶν εἰρημένων τῶν γινόμενον ὅρον τῆς οὐσίας,

DE hexametri igitur imitatione atque Comœdiæ post dicemus. nunc autem de Tragœdia: cuius essentiæ definitionem veluti iam enatam ex his quæ dicta sunt, iterum sumentes hanc esse dicimus. *Paccius*

AC de imitatione quidem, quæ fit hexametro, & de Comœdia posteriùs dicemus. De Tragœdia verò dicamus, assumentes ipsius definitionem quæ ex ijs quæ dicta sunt nascitur, vnde patet ipsius natura. *Riccobonus.*

COMM. XXXIII. Rerum dicendarum proponit ordinem. Redarguitur Mutinensis.

HIC, quasi prosecutus sit satis quæ vniuersim dicenda fuerant, sigillatim de Poësis partibus ac formis dicendum proponit: idque ea lege vt a Tragœdia initium sit faciendum: de Epopœia verò & Comœdia differendum sit postea. Itaque, *De imitatione quidem igitur, quæ fit hexametro & de Comœdia, posteriùs* (inquit) *dicemus. De Tragœdia verò dicamus assumentes ex dictis, ex quibus nascitur, eius naturæ definitionem.* Hæc Aristoteles. ex quibus colligo, perridiculum esse Mutinensem interpretem qui negat hoc monumentum esse decurtatum ac mācum. Nam (vt cætera taceam) vbi est obsecro in hoc libro Comœdiæ tractatio? & tamē de Comœdia sibi postea dicendum proponit? Nam quod ait hîc pro κωμῳδίας reponendum τραγῳδίας, nec Aristotelem proponere de Comœdia quoque esse dicendum, sed de Tragœdia, quibus partibus superet Epopœiam, nescio an minùs ineptum censendum sit quā voluntarium. itaque isthæc nullo modo cohærent cum verbis & sententia, ac nisi temerè huc non intruduntur, ita vt egregius interpres iste non tam Aristotelem exponere quàm peruertere dicendus sit. Vt omittam huic dicendum fuisse cur ab initio quoque de Comœdia posuerit dicendum: cur de ridiculis egerit in hoc monumento: (id enim testatur alibi) cur de Tragœdia magis quàm de Comœdia fuerit differendum, seu cur Tragœdia tractanda, deferenda Comœdia. Sed quoniam longum esset & verò operis non necessarij ea refellere omnia in quibus hic interpretes temerè a cæteris discedit & Poëticæ decreta peruertit, redeo ad Aristotelem qui sanè vt Epopœiam siue heroicum poëma indicaret, hoc imitationem quæ fit hexametro appellare placuit: credo quòd paulò ante dixerat Epopœiam conuenire cum Tragoedia in imitatione; ab ea verò differre quia simplex 176

Reditur ad Aristotelem & propositū ordinem.

habet

habet carmen: itaque hoc in loco appellat eam imitationem quæ fit hexametro, quod est simplici carmine: nam tum rhythmo & saltatione tū harmonia & melodia caret. Quod si vrgeas, debuisse Epopœiæ nomen, quippe tritum, breue & significantissimum vsu parere, non descriptione, ac proinde minus perspicua ratione vti, iam illud animaduertere licet quod momenti est maximi: nimirum Aristotelem supra, vt ἔπος & verbum & carmē, & hexametrum carmen, & heroicum poema significare potest; Epopœiæ nomen non semper eodem planè nomine atque vna eadémque significatione vsurpasse, quemadmodum ex particula secunda, sexta, octaua, vigesimaquarta (id quod interpretes etiam obseruant, ac Victorius sigillatim in particula XXIV. fatetur) licet animaduertere. Et sanè Epopœia priscis tēporibus & encomijs hymnísque, & rebus gestis & sermonibus fictis, aptabatur; ita vt Mimos etiam Socraticósque sermones hoc complexus sit nomine Aristoteles. Nil mirum igitur si non tam Epopœiam quàm imitationem hexametro factam dixerit, vnde saltem intelligitur Epopœiam non quà communis est solutæ orationi & metro tractandam, sed quà hexametro concluditur. & eodem fermè nomine cum ad rem descenderet, & quòd hîc receperat, aggrederetur, de narratiua & in metro imitatione sibi iam dicendum affirmauit. Ita sanè nunc de Tragœdia, deinde de Epopœia, postea de Comœdia dicendum proponit. Vbi quæri fortasse posset de ordine, cum reuera non satis cōstet hactenus cur priùs de Tragœdia quàm de Comœdia fuerit agēdum: cum præsertim Comœdia fortasse paulò simplicior sit & facilior, ac faciliorem habeat explicatum. Quæri etiam posset cur saltem Comœdiam continenter non explicarit post Tragœdiam cui partibus & artificio est quamsimillima. Neque enim faciendum videbatur vt Epopœiæ tractatione dissociarentur. Quæri denique posset cur non primo loco explicetur Epopœia cum communioribus constet, a quibus doctrinæ ratio incipiendum docet. Sed quæ in superiori particula diximus sint satis: neque enim quicquam hac in re addi potest clarius nisi priùs illud etiam disputetur: num Tragœdia per iniuriam anteponatur heroico poëmati. Hæc in præsenti capite. Quamquam antequam ad tertium aggrediamur, lubet pauca quædam requirere ac disputare, perinde atque in extremo primo fecimus. Id quod eò libētiùs facio hoc in loco quò opportuniùs, cum enim hîc ea peroret Aristoteles quæ vniuersim ad rem pertinent, móxque sigillatim de partibus sit dicturus, præstat sanè obseruare & explorare, num Aristoteles ea pro dignitate tractarit quæ generatim tractanda

Quibus verbis proponat dicendum de Epopœia: & cur his planè.

Tria quæri posse de proposito ordine. *I.* *II.* *III.*

177 erant. Itaque talis proponitur Controuersia, NVM Aristoteles, quoniam iam de poësis formis sigillatim ponit agendum, ea explicarit hactenus ac pro dignitate explicarit, quæ de Poësi generatim dicenda erant. De quibus vt priùs certa ab incertis discernamus, hæc statuo I. Poëticæ artis definitionem, quæ his duobus primis capitibus, vbi generatim disseritur, iurè afferri & potuit & debuit, non apparere. Poësis quoque definitionem desiderari: finem insuper hactenus fuisse neglectum. Sed de his diximus in extremo primo capite; præsertim verò vt siue Aristotelem aliqua ex parte excusaremus, siue detrimentū quoquomodo sarciremus. Nunc enim hæc cōmemorare volui, vt ne quis in alterum caput, in quo adhuc generatim disputat, hæc reiecta existimaret. II. Aristotelem in hoc secundo capite, in quo poësis poëticarúmque formarum ortum & incrementa perquirit, de Auletica & Citharistica nullum planè fecisse verbum, quod argumento est non tanquā poësis formas fuisse ab initio prolatas, sed potiùs quia cum poeticis formis in genere hoc est in imitatione conuenirent III. Neque ex hoc capite cōstare quo loco habuerit siue eclogas, siue lyricum poëma, siue reliqua illa poëmatum genera; de quibus dubitabamus, cū ab initio præter Epopœiam, Tragœdiam, Comœdiam & Dithyrambicam aliam poësis formam expresserit nullam. ita vt ne illud quidem constet, an Poëmata haberi patiatur. Quæ res eò magis Aristotelis breuiloquētiam, ne dicam diminutā industriam & mancā, redarguere videtur, quòd in progressu legum poësim in mediū attulit, de qua tamen aut antea aut postea nihil. IV. Imitationis quoque vim & naturā, hoc est rē in Aristotelis schola maximè necessariā quæ intelligatur, ne in hoc quidē capite declarari. V. Epopœiæ notionē ab Aristotele haud satis adhuc ab obscuritate vindicari. VI. rhythmi quoq; & harmoniæ quas vsurpat passim, ac variè ēt interdū, notiones ac vim, nusquā explicari. Hæc inquā, & si quæ huius sūt generis alia, de quib. in superiore capite, in tota hac poëticæ parte quæ generalis est, nō explanari, cōstare satis potest. Quæ incerta videri possēt adhuc, ac propterea requirenda, hæc sunt. Nū quoniā in hoc secundo capite originē & incremēta poësis poëticarúmq; formarū requirebat, Poësis in vniuersùm explorauerit caussas. nā, vt omittam

CONTROVERSIA. XXIV. *NVM explicauerit satis quæ de Poësi generatim dicenda erant.*

Statuūtur prius quæ certa sunt. *I.* *II.* *III.* *IV.* *V.* *VI.*

Recensentur iā quæ incerta videri possūt.

ex duabus,quas proponit,causis, vnã tantùm citra controuersiã de non inc protulisse,certum est nihil de furore poetico:quẽ tamen deinde in particula LXXXVIII.& in III. Rhetoricorũ atque alibi agnoscit pro causa poësis. Certum;est etiam Artis mẽtionẽ tenuisse nul-
I. lam:cũ tamen euentus ipse declaret satis quantopere Ars conferat ad poësim. At hæc cũ ad partes descenderet, rationem quidẽ habuit Tragœdiæ, cũ eius ortũ & incrementũ ad
II. statum vsq; cõplexus sit:pro Comœdia etiã elaborauit,ita vt rei obscuritas,non Aristotelis industria,culpãda videatur, si illius & mutationes lateãt & incremẽta(quanquam de Co-
III. mœdia potuerit quædã proferre,q̃ vtiq;apud alios legũtur,forsitan nõ temerè subijcitur) at qui curue Epopeiæ,multò verò magis Dithyrãbicæ ortũ despexerit & incremẽta,nõ facilè percipi põt.& sanè par erat,vt qm ab initio inter partes poësis cũ Comœdia & Tragœdia coniectæ fuerãt earũ quoq; explicaretur ortus, ac mutationes & incrementa decla-
IV. rentur. Postremò cur locum aliquem non indicauit saltem aut designauit,vbi de Dithyrambica dicẽdum esset? Cum enim hanc ab initio vnà cũ Epopœia, Tragœdia & Comœdia præposuisset. quid erat quòd cæteris singulis tractationis destinaret locum,hãc planè

Explicatur I. Quod pertinet ad poeticũ furorẽ

contemneret? Hæc erant requirenda. Et sanè quod pertinet ad furorem, res lubrica est ac *Par.R.* perdifficilis: quaéque propterea (vt iam antea monere cœperam) tutiùs ibi disceptari possit,vbi eum videtur proferre,quàm hoc in loco,vbi nil planè de ipso. Nunc tantùm dicam fieri potuisse,vt quo tempore apparere cœpit poësis ac planè rudis extitit & inchoata, reuera nondum poëticus ille furor(si tamen concedendus est)cognitus esset;nec eius fama percrebuisset inter mortales nisi postquam poësis quoque percrebuit. Id quod longè est verisimile,cum Poësis videri possit cum homine prope modũ orta.nemo est enim qui cãtu quoquomodo ac metris non delectetur aut in illa suapte non feratur. Denique in homine ita finxit Natura aurium iudicium,ita vocem atque aures ipsas ad modos quosdam 178
cantúsque formauit ac propensas reddidit,vix vt credi possit,diu mortales poësi (saltẽ rudi & inchoata)caruisse. Itaque dum eius origo quæreretur,nihil erat quòd ad furorẽ poëticum confugeret,qui fortasse tantùm procedente tempore, & cum poësis haud ignota esset,sese in conspectum dare visus est. Itaque orienti Poësi propensionem ad imitandum multò verò magis delectationem,quam ex metris & harmonia caperẽt mortales, potuit in causarum loco attribuere. Iurè igitur ait,videri istas causas poëticam genuisse in vniuersùm;iurè hoc planè Poësis genus,quod deinde obiter non a furore, sed ab imitatione & voluptate profectũ videri posset,placuit paulò post sic distribuere, vt grauia poëmata & honesta ab grandis honestíque;humilia & subturpia seu ridicula ab humilis ingenij imitatione orta sint.& hac de causa statuebat Aristoteles esse verisimile,vt ante Homerum huius ordinis poëtæ fuerint plurimi,tum graues tum humiles; tametsi eorum poëma extaret nullum. spectabat enim acutus author in mortaliũ naturam,quæ ad poësim quoquomodo ficta esset propter imitandi studium & voluptatem, quam in rhythmis & modis, qui item Natura duce inconditi saltem exciderent homini,agnoscerent & adamarent. Et harum causarum veluti fœtus subinde explorauit, hymnos & encomia ad honesta ingenia,vituperationes ad minùs honesta,reuocans propter imitationẽ & voluptatem. Atque ob id deinde factũ est vt ab ijs initijs & causis, hinc Dithyrambicã, Tragœdiam & Epopœiam,illinc Phallica, Iãbos & Comœdiam deriuarit. Ita demum ad Tragœdiæ aliorúmque poëmatũ incrementa progressus est,poëtico furore posthabito ac dissimulato. quod quo-

Explicatur II. Quod pertinet ad Artem.

niã non temerè factum ostendimus,ijs satisfecisse velim,qui clamant Aristotelem furorẽ poëticũ perperã prætermisisse,dum poësis requireret causas. Quod si tãdem eius mentionẽ fecit,ibi rursus eius opinionẽ perquiremus: ac Patritio,qui hac de causa in Aristotelẽ inue- *Libr.* ctus est,respondebimus. Deniq; ibi Platonis etiam ac totius antiquitatis sententiam de fu- *De fu-* rore audiemus,& num eum admiserit Aristoteles,númve vniuersim probandus sit,discep- *ror.* tabimus. At enim quid de Arte,quã dissimulatã ab Aristotele ac prætermissam obijciebamus? num eã reticuit,quòd in prõptu esset omnibus atque perspicua? dum enim studiũ, quale quale illud esset, ad imitationẽ, rhythmũ & harmoniam priscos retulisse mortales significauit,quis hinc Artẽ nõ agnoscat,queadmodũ in naturali illa ad imitãdũ propẽsione sese offert agnoscitúrq; Natura? Quanquã si quis Artis nomine pꝛcepta intelligat,eáq; apta & ad poësim accõmodata; vix sed ne vix quidẽ liceat Artẽ poësis illius, quæ inchoata erat ac rudis,nec præceptis vllis conformata,sed Naturæ impulsu exorta,initium statuere & causam. Vt propterea procedente tempore potuerit quidẽ Ars poësis, perfectæ tamẽ, causa statui,quæ est etiam in promptu, cum hæc ipsa Aristotelis Poëtica perfectæ poësis causa proferri possit(quamquam ante Aristotelem Democritum & alios quosdam Poë-

ticæ præcepta quædã tradidiſſe legimus) ſed tamen initia requirenti, reticenda fuit Ars, quę multò poſterior fuit. non enim ex Arte orta eſt poëſis, ſed ex poëſi & eius obſeruatione & notatione profecta eſt Ars. de poëſi nõdum perfecta loquor, nã hæc Arte perfecta eſt. Neque verò deſpexit ortũ Epopœiæ aut Dithyrambicæ: nã tum generales propoſuit cauſas, nimirum imitationẽ & delectationẽ; tum minùs cõmunes, nimirum honeſtiores quorũdam mores, & ad grauiorẽ imitationẽ propenſius quorumdam ingenium. quod ſi nullã magis priuatã cauſam attulit, quin ne incremẽta quidẽ cõmemorauit ſatis, id uerò, quod attinet ad Epopœiã, rei obſcuritati eſt tribuendũ cũ ſupra Iliadem tale poëma extaret nul-

Explicatur III. quod pertinet ad Epopœia ac Dithyrambica ortum et incremẽta.

179 lũ. Et ideo monuit veriſimile videri ante Homerũ talia quædã fuiſſe poëmata, quantũuis nulla ſupereſsent, quæ afferri poſſent. Atq; idcircò illud loquẽdi genus *Epopœia igitur Tragœdiã vſque ad hunc terminũ conſecuta eſt*, vſurpauit cũ Tragœdiæ & Comœdiæ mutationibus & incremẽtis, quoad eius fieri poterat, cõmonſtraris, illud ſuccederet, vt Epopœiæ quoq; mutationes & incrementa declararet. cũ.n. heroica poëmata, quæ ante Iliadem & Homerũ extitiſſe multa, veriſimile iudicauerat, extarent nulla, neceſſe habuit ab Homero incipere, ac propterea illius incrementa ijs indicare, quib. cum Tragœdia conueniret. quod eſt eò prouectũ, vt ſimplici metro præſtantes imitaretur. ita tamẽ vt enarratione atque ea benè longa vteretur. His inquã incremẽta indicauit Epopœiæ cũ videri poſſet ab initio ſuiſſe auditor. Paulò aliter de Dithyrambica, cuius hîc incremẽta refert nulla ſeſe ad Tragœdiæ præceptionẽ ſine cunctatione conferens. Sed Dithyrambicæ incremẽta fortaſſe præterire placuit; vel quia de illis conſtaret, cũ niſi a Bacchi ſæculo Dithyrãbica floruiſſet, vel quia huiuſmodi poëma in Bacchi ſacris tereretur paſſim, & quæcunq; ſiue metri ſiue rhythmi ſiue harmoniæ facta eſſet acceſſio eſſet in prõptu: vel quia dũ Dithyrãbica ad clarorũ virorũ laudes paſſim traducta eſſet, breuiore carmine cõtineretur ac minoris eſſet momẽti. etenim Ariſtoteles minuta & obuia non facilè attingit, ne dũ perſequitur: atq; hac de cauſa facilè aliquid de Comœdiæ incremẽtis & mutationib. in aliquib. authoribus legas, quod, quippe minutũ, fuerit ab Ariſtotele prætermiſſum. Vt omittã, Comœdiæ quoq; incremẽrum maximè indicaſſe, cũ ex Phallicis auctam monuit. Cur autem nullum hîc præfixerit Poëſi Dithyrambicæ locum, in quo de illa diſputaret ac præciperet, cum tamen præfixerit Tragœdiæ, Epopœiæ, Comœdiæ, diuinatione opus eſſet. Tantùm dicam, veriſimile videri vt ad extremùm eius reiecerit tractationem, quemadmodum poſtremo quoque loco illam propoſuit ab initio. quod ſi non ei locum hîc præfinit, id facilè contigit quòd paulò anguſtiùs poëma videri poteſt. Et hac fortaſſe de cauſa in propoſitione lyricum, et ſi quod eſt huiuſmodi breue poëma, reticuit, quod ſpectaret grauiora. Tametſi crediderim Ariſtotelẽ ad extremum adhuc paucis attigiſſe lyricum poëma quibus ſuam hac de re ſententiã indicaret ac Dithyrãbicæ præceptioni ſubiungeret: ſed vt dicebam paucis; cũ grauiora ſpectare ſoleat, ac minora proprijs artificibus tranſmittere. Certè in Phyſiologia hac vna de cauſa eorũ quæ ſub terra gignuntur naturam pauciſſimis & ad generalia quædam initia veluti digitum intendens attigit, quòd & ad nobiliora properaret, & alios qui in illis occuparentur, cæteroquin commonſtraſſe, iudicaret ſatis. Hæc ad ſecũdum hoc caput magis ac magis explanandũ. Itaque iam exiſtimet aliquis ad Tragœdiam, Ariſtotele duce, eſſe deueniendũ. Quanquam vt me omni inuidia liberem, peruelim Controuerſijs aliquibus ea diſceptare aut ſaltem breuiter conſtituere quæ generatim percipienda ſint, antequam de ſingulis diſſeratur poëticæ formis. Nam reuera & poëticæ & poëſis ipſius definitionẽ & finis cognitionem & id genus alia perſpexiſſe neceſſe eſt, vt ad cætera inoffenſo pede progredi liceat. Deniq; ea quæ in ſuperiore capite docuimus non eſſe prætermittẽda, cur non hîc breuiter ſaltem perſequar & expediam, non habeo. Tametſi Ariſtoteles vel quia ſibi ſuiſque ſimillimis caneret, vel quia breuitati ſtuderet, vel quia eum iuuaret breuiloquentiã, ne dicam obſcuritate, torquere ingenia, vel quia erudito illo ſeculo multa a graui ſcriptore præteriti poſſent ſine crimine, vel quia initia ſaltem quædam aut ſemina iecerit, vnde multa erui poſſint ac propagari, ea prætermiſerit non grauatè.

Explicatur IV. quod pertinet ad Dithyrambica tractationis locũ, qui nullus huic poemati præfigitur interim.

Libr. 3. Meteo. in fine.

Eorũ quæ adhuc ante Tragicam tractationẽ explanãda ſunt ratio.

Vt igitur illa ritè expediamus, quæ ad Poëſim pertinent in vniuerſum quæque proinde poëſeos formis cognoſcendis declarandiſque neceſſaria videri poſſunt, agedum a Poëſis definitione incipiamus; ac doceamus qua tandem ratione ex Ariſtotele definienda ſit. Qua in re ſi eleganti potiùs quàm ſubtili definitione delectemur, ac Poëſim Poëtarum coloribus deſignare veriùs quàm accurata ratione Peripateticorúmque more definire moliamur, fidenti ſanè animo ad rem acceſſerim. etenim liceret poëſim cum Plutarco ac ve-
180 tuſtioribus definire aurium picturam, aut etiam loquentem picturam. vt enim picturam

CONTROVERSIA XXXV. De germana Poëſis definitione ex Ariſtotelis mentiẽ.

contra eleganter dixeris tacentem poësim aut poësim oculorum; sic non minùs politè &
eleganter poësim picturæ simili describas ac picturæ nomine veluti ante oculos ponas.
Verùm quoniam in Peripateticorum schola versamur, subtilior & acuratior quærenda
est definitio. In qua sanè erit quod facilè agnoscamus quàm scitè Iurisconsulti illud dicti-
tent, periculosum esse definire, nec ad definiendum facilè descendendum. id quod vel
maximè in Peripatetica schola experiemur hoc tempore. Etenim si in Platonis curricu-
lis versaremur, fortasse minùs difficile esset Poësim definire, siue quia illam vniuersim
concludat carmine, & carmen in eo requirat necessariò; siue quia ad falsam orationem
Poësim reuocare videatur; siue demum quia satis declaret quâ siue imitetur siue expers
sit imitationis. Itaque licebit fortasse aliquãdo commodiùs rem in Platonis schola pera- *In libris de Rep.*
gere: sed quoniam in præsens cum Aristotele philosophandum est ac Poësis Aristotelis
initijs continenter definienda, equidem quò me vertam non satis habeo. Video enim me
mirificè impeditum ac salebris vndique circumseptum. Siquidē duo maximè sunt præ-
uidenda. primùm vt definitio cum Aristotelis initijs decretisque consentiar: alterum vt
ne a ratione aut communi hominum consensione dissentiat. In primo enim peccaueris
turpiter si defeceris: in altero ruinosam definitionem attuleris atque operam luseris, si
aberraueris. sed tentandum tamen est. An igitur definienda est Poësis, imitatio humana-
rum actionum? Vel potiùs, quoniam qui actionem dixerit, humanam actionem dixerit in
Peripatetica schola, breuiùs est definienda, imitatio actionis? equidem video Aristotelem
sic poesis formas describere, ac distribuere, vt aliquam imitatione grauium actionum, a-
liquam leuium concludat. itaque Comœdiam humilis, & ridiculæ, Tragœdiam contra
Epopœiam, Dithyrambicam quoque, si placet, grauis ac seriæ actionis concludit imita-
tione. tum rursus grauis actionis imitationem nouis disterminat differentijs, vnde Tra-
gœdia ab Epopœia & Dithyrambica, Dithyrambica vicissim ab vtrâque dissociatur. Sed
tamē vix ac ne vix quidem ausim talem Aristoteli definitionē attribuere; idque vel quia
nec de fine constet Poësi proposito, qui tamen in perfecta definitione exigitur; vel quia ly-
ricum quoque Poëma definitione concludere oporteat: quod tamen humanarum actio-
num imitatione minimè obstringitur (quãquam lyricum fortasse inter versificatores po-
tiùs quàm inter poëtas ex Aristotele dixeris numerãdum) vel quia hoc pacto multa alio-
rum imitatorum monumenta Poësis gauderent nomine. quid enim prohibeat quomi-
nus picturam quæ Herculem cum tricorpore Geryone aut Alexandrum cum Dario pu-
gnantem exprimat, actionis imitationem appellemus? Erit igitur pictura ista germanum
poëma. Denique cū Poëma ex Aristotele & qualitatis partes habeat & magnitudinis quas
amplas etiã requirit & non exigui tēporis, videndum est vt huiusmodi partes poësis defi-
nitione potestate saltē contineantur: quod tamen minimè eueniret vbi Poësis definiretur
imitatio actionis. Siquidem breuissima quoque actio & angusta poëmatis nomen subiret,
dum tamen imitatione, etsi angustissima & breuissima exprimeretur. Et tamen Aristote-
les iustam magnitudinē atque adeò amplitudinem requirit in poëmate. cuius tãti facit vt
hac vna dedignari visus sit lyricū poëma, etsi longè varium ac multiplex, ac poëtica com-
mendatione celeberrimum, inter poëmatum formas numerare. Quid multa? Vt genus
ceu poësis quæ multas continet formas, sic definiatur, vt in generis locum idem referat,
quod eius species referunt ac formæ singulæ, tum in Peripatetica schola absurdum, tum
rationi ipsi dissentaneum, videri potest. Quis enim patiatur animalis definitionem eodem
genere contineri, quo continentur species? nemo sanè: itaque hominem & leonem iurè 181
animal primò definieris, animal verò substantiç non animalis definias nomine ac genere.
Ita sanè cum Tragœdia definiatur imitatio, temerè poësim vniuersam imitationis defi-
nias nomine. Et quanquam ab initio Aristoteles visus est quibusdam poësim in vniuer-
sùm imitatione concludere, veruntamen vel quia reuera non quidem poësis sed huius
formarum tantùm mentionem fecit, vel quia haud patitur ratio, vt qui Tragœdiam, hoc
est formam ac speciem, imitationis genere definierit, is eodem poësim hoc est genus vni-
uersum concludat genere, nihil est quod huc confugiamus. nisi tamen cum Aristotelis
initijs ac ratione ipsa nobis pugnandum existimemus. An igitur præstat poësim definire
Orationem actionis imitatricem? vel potiùs (vt res fiat planior) orationem iustæ magni-
tudinis actionis imitatricem? Non malè fortasse. sed rectiùs omnino si dicamus, Poësis
est oratio non exiguæ magnitudinis actionem imitans, qua non sine magna iucunditate
ad virtutem excitentur & ad benè beatéque viuendum dirigantur mortales. sanè hoc pa-

An humanarū actionum imitatio definienda sit.

Talem definitionem haud excipiendam ostenditur multis.

Quæ cum Aristotelis initijs consentire videatur Definitio.

cto tum

ctotum omnes causæ in definitione continerentur, tum fortasse nihil ab Aristotelis initijs alienum, adhiberetur definitioni. Nec fortasse rationi esset dissentanea, nisi fortè clames Lyricum poëma, Aristotelis pace, non esse resellendum, quo tempore liceat illud *iustæ magnitudinis* expungere ac proinde Lyricum poëma (vbi tamen imitaretur) retinere, nã reuera non negaret Aristoteles poëma appellandum, sed pulchrum vetaret appellari: quemadmodum exiguum animal haud negat esse animal, sed pulchrum esse negat. quin etiam cum venustum appellari concedat & elegans, dummodo pulchrum non appelletur (pulchrum enim id appellat, quod est omnibus absolutum numeris) sanè Lyricum quoque poëma honesto nomine retinebitur. nam venustum & elegans Aristotele consentiente, appellabitur. Ac profectò si certum aliquod Lyricum poëma aut epigramma aut ode aliqua cum Epopœia aut Tragœdia conferatur, haud ægrè tum exigua censeatur, ac propterea perfecti Poëmatis, etsi alioquin in suo genere absoluta videri possit, laude spolietur. Quanquam hac de re vberiùs postea. Nunc pedem tantisper contrahentes propositam definitionem breuiter declaremus, & confirmemus. Ac primò causas continet omnes: effectricem quidem quæ est imitator ipse (cum enim imitatio nisi ab imitatore non proficiscatur, qui poësim imitationem fecerit, is imitatorem quoque ac proinde effectricem causam vno verbo Poëtam ipsum designauerit. Materiam verò cõtinet quæ per actionem indicatur. vt enim faber id quod tractat, vt æs aut lignum, habet in materiæ loco; ita imitator mortalium facta seu veriùs actiones (actiones cum dico, ea quæ electione & consilio geruntur, ac virtutem vitiúmve &, vno verbo, mores referunt, intelligo Aristotele authore atque magistro) tanquam materiam tractat imitatione, atque hinc est vt pro certa quadam actionum varietate poëmata deinde varientur ac distinguãtur. Sed & formam continet quæ est ipsa actionis imitatio: quæ sanè forma & est poëmatis propria, & poëma proinde a quacunque alia quæ oratione vtatur, facultate distinguit, in certa ac definita illam constituens specie, neque enim quocunque modo actionem refert, sed proprio ac certo; ita vt ab Historico quoque differat. siquidem Historicus reuera humanas actiones non tam exprimit & imitatur, quàm recenset & simplici narrat expositione. Denique finem continet dum dicitur id ei esse propositum vt ad virtutem excitet & ad benè beatéque viuendum dirigat mortales. Quod si præcipuum instrumentum (instrumentalem causam appellant aliqui) agnoscere cupias, quo res proposita peragatur, voluptatem habes & suauitatem, vnde homines ad virtutem alliciuntur & excitantur faciliùs. Hæc de causis. Iam verò quam vim habeant voces singulæ doceamus. Principiò igitur Poësis dicitur *oratio*, vt exprimatur genus in quo cum affinibus quibusdam conuenit facultatibus, nimirum cum Grammatica, Rhetorica, Dialectica, ac si placet, Historia; vno verbo cum ijs quæ sine orationis vsu suum explere nequeunt opus. & hoc maximè nomine libenter ijs assentimur, qui poësim sub rationali, vt ipsi loquuntur,
182 collocant facultate. Tametsi sub rationali facultate eam libentiùs ponimus propter orationem ac sermonem quàm propter ratiocinationem seu argumentationem: ita vt λογικὴ propter sermonem maximè sit appellanda. Denique licet interdum argumentatione quoque vtatur, sermo tamen est, vnde necessariò λογικὴ appellatur; ita vt ad sermocinationem (vt ita dixerim) iustius quam ad ratiocinationem reuocetur. & in hac cũ Historia multò verò magis cum Grammatica, Rhetorica, Dialectica in genere conuenit. Ita sanè quoniam proximum, vt par erat, Poësis genus expressimus, non necesse erit eam ab ijs imitatricibus facultatibus disiungere, quæ, quoniam sermone vtuntur nullo, differunt genere. Quãquam ea etiam de causa orationem in generis vsurpabimus loco, quòd Aristoteles concesserit, Epopœiam (qualem Epopœiam dixerit, docuimus alibi) soluta quoque oratione confici posse; ita vt quæ sine metris imitetur oratio, non absit a poëmatis forma & natura. Ita sanè, si Aristotelis doctrinæ hæreamus, Heliodori Aethyopia, Erastus atque alia penè innumera authorum monumenta, non græca modò aut latina, verùm etiam alijs expressa linguis (huiusmodi sunt Primaleones, Splandiani, Amadiges, Decamerones & his similia) ad poëma propter imitationem oratione, etsi soluta & carminibus vacua, factam, licebit reuocare. Ita tamen vt non in primis (id quod alibi disputauimus) sed in secundis tertiísque sint collocanda. Denique imitatio soluta oratione facta, dummodo ea sit, in qua humana exprimatur actio, ad poësim redigenda erit. Ex quo fiet vt Luciani quoque Dialogi, quin Dialogi planè omnes, quoniam fabula & imitatio in eis eluceat (aut enim dramatici sunt, aut epicam fermè referunt imitationem) authore

Declaratur proposita Definitio; acprimis docetur causas omnes constare, Nimirum effectricis.

Materia.

Forma.

Finis. Additur causa Instrumentalis.

Iam partes singulæ declarantur, vt de singularum constet vi. Cur dicatur oratio.

Aristotele ad poësim non immeritò reuocentur. Et quanquam Dialogi, in quibus personæ, non fabulæ imitationisque gratia, sed rei commodiùs examinandæ & explicandæ causa adhibentur doctrinæ (tales sunt Platonis, tales Ciceronis Dialogi) ij quidem a poësi abesse, ac propterea inuidiosè, ac turpi ter ad poësim reuocari videantur (quis enim aut libros de legibus, aut Timæum, in quo de rerum Natura grauissimè disputatur, quis libros de Natura Deorum, de Diuinatione, de Finibus bonorum & malorũ ad poësim crediderit pertinere?) haud tamen cunctandum est affirmare, ab Aristotele Socratis sermones omnes, quod est Platonis dialogos, ad Epopœiam ore rotundo reuocari. Ac profectò cum nulli sint, qui poëtica careant imitatione, nihil mirũ si ab Aristotele ad poësim reuocentur alacriter. Quapropter si quis dialogos omnes, quales quales illi sint, ad Epopœiam reuocet ex Aristotele, ac propter poëticam imitationem numeret inter poëmata, cum hoc ego nõ altercabor, dum tamen integrum mihi sit aliquãdo pro Platone decertare, ac si non solutæ orationis monumenta omnia (quanquam id etiam disceptabitur) at certè illa quæ philosophica decreta contineant, ab poëtarum Classe vindicare. Denique si quis extra Peripateticam Scholam ea omnia quæ soluta oratione conscripta sunt, ab poëmatum ordine reuocet, & ad Philosophiæ aliarúmq; huiusmodi facultatum ordinem, prout materia subiecta tulerit, redigi iubeat, equidem cum hoc planè consenserim: ea tamen lege vt quæ vno excepto carmine poëticam redolent imitationem (huiusmodi sunt Luciani Dialogi, tales etiam Erasti, Decamerones & id genus alia) medium inter Poëtas, & Philosophos huiusmodique scriptotes aliquos obtineant locum: ea planè ratione qua Zoophita inter plantas & animantes mediam obtinent sedem. Neque enim Arti prohibendum est vt intermedijs operibus ad extrema proficiscatur, cum Natura passim hanc legem colat & tueatur. Sed redeo ad particulas definitionis: in qua dum dicimus huiusmodi orationẽ actionem imitari, ita materiam declaramus ac formam describimus vt hinc poëma distinguatur tũ ab Historia & quacunque facultare alia, si quæ est quæ humanas persequatur actiones (neque enim poëtica imitatio conuenit cum Historia) tum a quocunque carmine cui nõ necessariò humanæ actionis imitatio esset proposita. Itaque Homeri poëmata quæ 18)

Cur Actionem imitans. Vbi de Lyrico poemate ac sigillatim de Dithyrãbica multa.

vocant, in quibus ranæ, grues & huiusmodi animantes decertantes introducuntur, cum alijs de causis, tum maximè quia humanas haud continent actiones, poëmatis arcenda essent loco. Et eâdem fortasse de causa Hesiodi Theogonia, Opera & dies, ac summatim Aratus, Nicander, Lucretius, Varro, Virgilius in Georgicis alijque huiusmodi plurimi, qui ab humanarum actionum imitatione absunt aberrántve, proíndeque Lyricorum quoque carminum varietas penè tota, ex poëmatis albo delenda esset. Qua in re vniuersa peruelim quidem vt mihi aliquando decertare liceat aduersus Aristotelem, & cum Platone atque adeò antiquitare vniuersa tueri hæc inter poëmata retineri & posse & debere. sed interim nisi imitatione instructa sint, in Aristotelis schola poëmatis non erunt dignanda nomine. quin ne tum quidem cum imitabunrur, perfecti poëmatis laudem consequentur, nisi talis ac tantæ sint magnitudinis, vt memoria maiorem (id ex Aristotele declarabitur infra copiosè) non ferat longitudinem. alioquin elegantiæ laudem consequentur illa quidem fortasse, pulchritudinis certè non consequentur. Et hac de causa dixi, *non exiguæ magnitudinis*. Neque alia de causa (vt ego quidem suspicor) Aristoteles Dithyrambicam numerauit inter poësis formas; Lyricam in vniuersùm prætermisit. Cum enim animaduerteret Dithyrambicam & actiones necessariò expressisse (Bacchi enim & id genus præclara decantabat facta) & imitatione fuisse implicatam (personarum enim pompa ac dramaticum ferè in morem celebrabatur ac peragebatur) & magnitudinem aliquam & granditatem retulisse (non enim perbreuis & exiguæ magnitudinis erat põpa illa) contra verò epigrammata, odas, ac reliqua quæ nos Lyrica appellamus poëmata esse & exigua, & imitatione passim soluta, & actionum humanarum representatione vacua (vix enim obiter aliquando in imitationem incidunt) placuit Dithyrambicam inter poësis formas referre, reliqua verò Lyrica carmina præterire. Et eodem reuoluitur res si Lyricum carmẽ Epopœiæ nomine (quà scilicet latissimè patet huius norio, quemadmodum docuimus) concludere iubeat quòd sit *έπος*. Nam adhuc ex Aristotele humanæ alicuius actionis imitatio erit illi necessaria, & (vbi perfectum poëma haberi velis) amplitudo aliqua & magnitudo, quo tempore, quoniam in Aristotelis schola de re constaret, nihil esset cur de nomine disputaretur: ac num Lyrico seu Mellico genere concludendum, vel proprio coërcendum, perquireretur. Certè Dithyrambica, etsi Lyrico quodã carmine vtebatur, hoc est ab hexametro

metro longè dissidente & iambo, vnde Heroicum, Tragicum Comicúmque constabat poëma; quia tamen præter Lyrici morem actiones decantabat (quod nisi obiter cæteri haud præstabant Lyrici) inter poësis formas, nec Epopœiæ nomine sed proprio, reuocatur ab Aristotele. Nam Plato qui Dithyrambicam imitatione vacuam iudicauit, & hac de causa Dramatico & Epico poëmati opposuit, id pronunciauit in Dithyrambica intuēs carmina, quæ scriptis continetentur. hæc enim pompa illa erant experria, ac propterea personis carebant quæ cantu, saltatione & harmonia Bacchi repræsentarent facta: ita vt dramatica aut imitatione instructa censeri nullo modo possent. Quæ omnia, quod attinet ad Lyrica poëmata reliqua, attigisse velim vt ne quis miretur a nobis in hac definitione, illa minùs perfecta censeri, ac non facilè sub Aristoteleæ poësis definitione concludi: Aristotelis enim initijs vtimur interim. Alibi tamen pugnabimus etiam sine imitatione ac magnitudine illa non modò elegantia & venusta, sed perfecta fore, dummodo debita sibi quæque in suo genere magnitudinem consequantur. Ita sanè epigrammata ipsa in suo genere pulchra appellari posse & poëmatis nomine gaudere ostendemus. Addidi verò *non sine magna iucunditate*, quia tum propter carmen (id quod passim accidit: & in plerisque poëmatis omnibus ex Aristotele) tum propter imitationem & fabulam (id quod in 184 soluta quoque imitatione accideret) poëma magnam parit voluptatem, ita fit vt si non auribus semper (quod tamen vbi adsit metrum accidit) propter fabulæ leporem, imitationisque venustatem, animo nunquam non accidit iucundissimum. quod sanè in poëmate necessariò requiritur, quod huius sit proprium delectando prodesse mortalibus. Quapropter erit quidem cur Historicus, qui vtilitatem afferat humanæ societati, suo muneri satisfecisse dicatur, etsi leui alioquin aut nulla suauitate respersus sit, Philosophus quoque, spinosus licet ac rigidus, prodesse possit ac suas explete partes: at Poëta, nisi delectet, atque vtilitatem afferat delectando, suo muneri nunquam satisfecerit. Neque verò mihi obijciat quispiam ægrè id solutæ orationi concedendum; cum metris careat, in quibus summa voluptas posita est; nam fabula & imitatio, vbi arte non careat, mitum est quàm facilè peruadat animos, atque illos mulceat, flectat, impellat, in primisque perfundat voluptate. De qua re, quoniam copiosè scripsimus in eo libello in quo disputauimus dramaticum Poëma metrorum vinculis esse soluendum, nihil est quod disputem in præsentia. Reliquæ particulæ additæ sunt vt finem referant tum coniunctum vnde poëma excitat ad virtutem; tum seiunctum, vnde ad benè beatéque viuendum dirigimur & inflammamur. Id enim bono poëmati est propositum vt immoderatis mortalium affectionibus tāquam medelam afferat, & vitia expellens, inferat virtutes & in vniuersùm ad virtutem incendat. Ex quo fit vt quamuis deinde non vno eodémque planè modo id efficiant poëticæ formæ singulæ, distributis tamen muneribus ac veluti partitis laboribus id efficiant. Atq; inde consequitur, vt quoniam Ciuili societati prodest poëma, eius quoque ope Politicus ad humanā fœlicitatem dirigere mortales valeat. & ideo poëma per se quidem ad virtutē quoquo modo instituit; ita vt hæc propriè ac tanquā germanus finis spectetur a poëmate: beata verò vita paulò spectetur lōgiùs, quòd Ciuili facultati, quemadmodum artes quoque reliquæ ac doctrinæ, inseruit. Quod si interdum vel propter mortaliū improbitatem, ac ferinam quorundam naturam, vel ob imitationis ipsius vitiositatē, fine frustretur suo, id sanè non arti ac poëmati sed vel nostræ vel poëtæ ipsius improbitati acceptum est referendum. Nam poëma vbi ritè ac pro dignitate cōditum fuerit, nec in ferinos veluti animos inciderit, vtilitatem afferat necesse est. Nam si quis ita sit importunus vt neget vtilitatem in poëmate quærēdam, totúmq. ad delectationem esse comparandum, is refelletur paulò post. Hæc vt poëma ex Aristotelis initijs definirem. Quæ cum ita sint, iam animaduertere licet non malè fortasse poëticam a nobis definitam fuisse facultatem rectè condendi aut etiam dijudicandi poëmata; quod est esse quendam mentis habitum (qualis qualis ille sit) seu quandam præceptorū cognitionem, vnde faciliùs poëmata condimus aut dijudicamus. etsi enim Natura ad poëma condendum non nihil momenti habere videtur; præceptorum tamen cognitio ad hoc habet opportunitatem cōmoditatémque cum maximam tum verò constantem ac certā; ita vt poëticæ quoque artis vsu lōgè commodiùs & faciliùs peragatur & perficiatur opus, quàm si quis vna Natura duce vteretur. Natura enim nisi præceptis excolatur, & in vniuersùm Arte iuuetur, rude fermè (præsertim in ijs quæ cum humana opera mixta sunt) efficit opus & impolitum. Itaque iure poëmatis condendi dijudicandiue facultas (id enim facultas nobis significat

Cur nō exigua magnitudinis.

Cur nō sine magna iucunditate.

Cur Ad virtutē excitans & ad benè beateq. viuendū dirigens.

Statuitur & declaratur planius Poeticę definitio.

significat in præsentia,vnde faciliùs efficitur aliquid)appellatur. Quam rem quoniam copiosè disseruimus multò antea,nihil est cur longiùs prosequamur, Tantùm dicam, nos dum poëma in poëtica definitione concludimus, id planè intelligere poëmatis nomine, quod modò in poësis definitione declarauimus: ac propterea poeticam facultatem præstare vt eius præceptis vtentes orationem atque adeo non exiguæ magnitudinis fabulam conficiamus, qua actionem imitantes non sine magna iucunditate ad virtutem excitemus,& ad benè beatéque viuendum dirigamus,mortales. Hoc enim planè valet in Aristotelis schola poëmatis nomen ac notio, Tametsi, quoniam eius vis & natura (etsi alioquin clarior quàm Poëticæ notio)nondum a nobis fuerat declarata eam libuit antea confusam adhuc & indistinctam arripere,& opportuniore loco distinguendam, quod hic fecimus;ac declarandam relinquere. Ita sanè & poëticæ & poësis definitionem attulimus, explanauimus,confirmauimus. Quod si rursus ijs genus adiungendum existimes, quo siue Poësis siue Poëtica contineatur, proindeque doceri quem inter artes aut facultates reliquas contineant locum(nam id etiam ab Aristotele prætermissum cōquerebamur)iam id partim constare potest ex ijs quæ disputauimus in Controuersia V.& VII.partim ex ijs quæ Poësis tum naturæ definiendæ tum definitioni declarandæ attulimus. Nunc superest vt de fine non dicam Poëticæ (huic enim iamdiu præcepta Poëmatis condendi aut diiudicandi in finis proposuimus loco) sed poëmatis requiramus, hinc enim finem quippe a nobis a Poëticæ fine distinctum sæpè etiam in alium locum reiectum, hic explanare par est,antequam ad Tragœdiam aggrediamur, ac de formis Poëseos sigillatim agamus.

Vid. Gi sr.7.

Par. 28 p.347.

Genus quoque constituitur ad quod tam Poetica tū poësis reuocetur.

Poësis finis agnoscēdo sternitur aditus.

CONTROVERSIA XXXVI. De Fine poesis.

Agēdum igitur requiramus quis sit finis poëmati propositus; atque adeò doceamus (id quod paulò ante sumpsimus) esse honestam vtilitatem. Duo verò sunt quæ in primis hanc sibi palmam deposcunt,delectatio & vtilitas.de quibus etiam contentiones semper extiterunt maximæ,quas tamen ea ratione sedari posse aliqui sunt arbitrati, si útraque in finis loco statueretur, quasi verò útraque a bono Poëta quæratur. Atque inde fluxit illud Flacci,

Omne tulit punctum qui miscuit vtile dulci.

Quanquam haud desunt qui nouam quandam adinuenerint rationem atque sententiam,imitationē ipsam poëmatis finem constituentes quasi verò imitatio per se quæri possit,non verò alterius gratia suscipiatur. Dum verò pro opinionibus singulis, & authores plurimi & argumenta varia proferri & possunt & solent, ego sanè nolim hac in re lōgiùs facere;etenim si quis accuratiùs audire omnes velit ac recensere,difficile sit in re tam pro trita,& ab heroicis vsque temporibus agitata exitum inuenire:præsertim verò quod iidē authores varij plerique videantur non rarò;vsque adeo vtilitas modò, modò voluptas & delectatio,eos permouit in poëmate. Ab Aristotele igitur incipiam; atque huius sententiam, quoniam in eius versamur schola, diligenter aperiam tum cæteris summatim ac breuiter auditis,id etiam statuemus quod vniuersim & ratione inprimis in consilium adhibita,sit sentiendum.

Aristoteles pro voluptate. I.

Ergo videri posset Aristoteles voluptatem ac delectationem in finis loco proposuisse Poëmati.ac primùm cum iuberet fabulam condi vnius actionis,vt vnigenæ animantis instar propriam efficeret voluptatem, quis non suspicetur hanc poëmati in finis loco fuisse propositam?quamuis enim id pronunciarit cum sigillatim de Epica fabula disputaret,tamen Epicam quoque Tragicæ instar vnigenam esse iussit,atque adeò ad Tragicam conformari,ita vt satis animaduertere liceat præceptum patere latiùs atque adeo poëmati cōuenire vniuersim. Eodem verò spectat quòd eas censuit magis proprias Tragœdiæ partes, quibus delectat magis,& hac de causa fabulam, quippe quæ propter peripetiam & agnitionem animos mirificè caperet,moribus ac cæteris qualitatis partibus anteponendam esse, Quæ ratio in omnibus poëticæ formis valet: ita vt in poëmate delectatio spectanda sit maximè. Quæ res inde confirmatur, quia eo nomine Agathonis Florem hoc est ficti argumenti Tragœdiam probauit, quòd nihilo minùs quàm veri argumenti Tragœdia delectaret, quo in loco sumere visus est delectationem esse finem Tragœdiæ propositum id quod multò magis de Comœdia & Epopeiæ fatendum esset,quas nemo dubitet multò magis quàm Tragœdiam ad voluptatem esse compositas. Itaque confirmat voluptatē & in Tragœdia & in Comœdia esse quærendam,atque hanc eam esse debere, quæ nō tam ex apparatu & melodia,quàm ex fabulæ cōstitutione(quod est ex ipsa rerū essentia & natura)proficiscatur. Quod argumento est voluptatē poëmati esse propositā. Quid? cum ea de causa

Pa.124.

II.

Par.42.

III.

Par.54.

Par.73.

IV.

V.

186 de causa Tragœdiam anteponat Epopœiæ quòd maiores pariat voluptates, quis non fa-
Par.154 reatur, delectationem esse poëmatis finem? alioquin Aristotelis ratio nutaret mirificè. Id
155. quod in postremo Rhetoricorum confirmare visus est, cum scriberet eos poëtas cæteris VI.
Cap.2. anteponendos esse qui delectarent magis. Quid plura? Sic poësis originem aperit, vt tum VII.
a voluptate ortam, educatam, perfectam, tum voluptate mortalium studia excitasse & ad
se conuertisse significet: quod est voluptatem sibi proposuisse qui eam coluere, idque
Natura ipsâ (quod sanè maximum offert pro voluptate argumentum) instituente, docen-
te, instigante. Hæc sunt quibus visus est Aristoteles voluptati palmam tribuere, dum Poë-
sis requiritur finis. Sed tamen non est quod inficiemur, vtilitatem atque illam sanè hone- *Qua fuger mana Aristotelis sententia.*
Cap.1. stam & nobilem proposuisse poëmati. Etenim libro 1. Moralium eo consilio Ciuilem fa-
& 2. cultatem omnium artium doctrinarúmque architectonicam ac moderatricem consti-
tuit, quæque finem & modum illis præscriberet, quòd existimaret oportere artes singu-
las pro sua quasque conditione ac vi Ciuili inseruire, vt ciues atque adeò ingenui morta-
les ad virtutem informarentur, & ad benè beatéque viuendum commodiùs a Ciuili diri-
gentur. Ex quo fit vt Poëtica, quippe quæ vna est ex humanis artibus seu facultatibus, a
Ciuili dirigenda sit ad publicum bonum & ciuilem vtilitatem. Id quod in Politicis rur-
sus confirmat, vbi Musicam, cuius nomine ad extremùm poësim quoque complectitur,
quærendã statuit, ab ingenuis præsertim ciuibus, vtilitatis gratia, nec vnius sed variæ. Ita-
Cap.7. que cum aliorum dimisisset opinionem, *Nos autem* (aiebat) *legitimè solummodo in genere de
ipsis dicamus. Cum illa probetur a nobis melodiarum diuisio, quam faciunt quidam Philosophi, quod a-
liæ sunt morales, aliæ effectiuæ, aliæ abstractiuæ, ponentes naturam earum ad singula istorum propriã:
dicimus autem non vnius vtilitatis gratia oportere Musica vti, sed multarum: nam & doctrinæ gra-
tia & purificationis (quid autem purificationem intelligamus nunc simpliciter, aliàs verò diligentiùs,
in his quæ de Poëtica scribimus, dicemus) tertiò gratia degendi otij quietisque causa & remissionis cu-
rarum.* Ex quo loco satis constat vtilitatem esse quærendam atque illam quæ & ad doctri-
nam & ad mores componendos pertinet, sigillatimque purificationis gratia & virtutis
poësim esse tractãdam. Et huc maximè pertinet quòd cùm sigillatim ad poëseos formas
descendere cœpisset, Tragœdiam animorum purgationi destinauit, de qua etiam purga-
tione, quoniam in poësim vniuersam fermè caderet, sub Poëticæ institutionis finem ver-
ba fecit. nam licet hæc pars interierit, ab eo tamen scriptam esse demonstrauimus a prin-
cipio. Itaque in Politicis in quibus purgationis causa Poëticam ac Musicam vniuersam
retinendam docuerat, se de tota purgationis ratione in Poëticis scripsisse testatus est. &
hac de causa purgandis affectionibus ac virtutibus inserendis conspirant poëticæ formæ,
munera sibi partientes, vnde mores componant, ac Ciuili facultati strenuam operam na-
uent, vt faciliùs ab benè beatéque viuendum traducat mortales. Neque verò argumenta
quibus efficere visus est delectationem in finis loco propositam esse poësi, aliud efficiunt *Respondetur iis argumentis quibus delectationem visus est proposuisse poësi.*
quicquam, si quis attentiùs æstimet, nisi voluptatem esse proprium ac germanum Poësis
instrumẽtum, vnde finem assequatur suum, hoc est vtilitatem gignat. Ita vt quemadmo-
dum Hercules claua, ita poëtæ delectatione, vtantur ad perturbationum humanarum cõ-
pescenda monstra, & mansuetos in nobis inserendos mores, quemadmodum sigillatim
in Tragœdiæ ostendit definitione: vbi & finem, nimirum purgationem; & instrumẽtum,
nimirum suauem sermonem, quod est delectationem, proponit. Sic sanè fabulam vnige-
nam condi iubet, vt faciliùs voluptatem gignat eam, quæ optimos mores inducere pos-
sit, sic fabulam extollit quòd propter peripetiam & agnitionem animos capiat; quia scili-
cet inde affectus sedet, morésque componat ac virtutes inserat. Eodem Agathonis Flo-
rem laudauit consilio: quia scilicet non ea careret vi quæ in poëmate requiritur vt mor-
187 talibus prosit. Atque hanc sanè voluptatem tum in Tragœdia requirebat & in Comœ-
dia, tum maximè in Tragœdia commendabat, quam propterea Epopœiæ anteponebat;
vt scilicet efficeret quò maiorem haberet vim delectandi, eò faciliùs ac tutiùs propositam
affectionum purgationem efficere & vno verbo vtilitatem gignere. Quo nomine potuit
etiam eos poëtas extollere qui delectabant magis; quia nimirum magis etiam prodesse
possent. Quod si voluptas Poësis mater visa est, cum ad se mortales mirificè alliceret & ra-
peret, nihil prohibet quominus ad vtilitatem sit dirigenda: quid enim vetet tum Natu-
ra instigante ab voluptate ortam, tum ad vtilitatem ratione duce, quin & ratione & Natu-
ra, conuersam esse?

Quanquam non est dissimulandum, poësim cum primò appareret inter mortales, vo-
luptatis

luptatis causa exceptam, quæsitam, cultam, retentam: ita vt eius tum ortum & incremẽta, tum in primis vsum reputanti, voluptas ferè illius finis videri possit, vsque adeò in illa quærebatur voluptas. Et hinc est vt Erathostenes alijque non pauci crediderint, voluptatem esse Poësis finem. Vt siue imitationem spectes & fabulam, siue carminis & orationis condimenta, aliud nihil spirare videatur quàm voluptatem. Atque hac etiam de causa poëta a veteribus λογομάγειρος sermonum inquam coquus est appellatus: quasi verò non minùs dulces, ministraret auribus atque animis epulas quàm coquus palato. Sed tamen illud quoque verissimè affirmari potest, honestam inde vtilitatem quærendam fuisse: ita vt Natura ipsa vtilitatem spectari iubeat. Cum enim homo sit ciuile animal, & ad benè beatéque viuendum, hoc est ad eum statum optimum, qui in ciuili societate existere possit, comparandum natus, fit sanè vt omnia huc referre debeat, & verò Naturæ impulsu referat. Quapropter huc tum cætera, tum maximè doctrinas atque artes sigillatímque poësim referre debet. Id quod optimè institutæ ciuitates optant præcipiúntque: ita vt bonus ac germanus Poëta, nisi honestam vtilitatem spectet, esse nullo modo possit.

Dubitatur ex Platone

Quanquam obijciat statim quispiam, cur igitur profitetur Plato se è sua Rep. Homerũ eijcere, non quòd non sit excellens poëta, sed quia eius imitatio quò magis est poëtica, eò magis perniciosa sit mortalibus? sanè hîc sumere videtur voluptatem esse Poëtæ propriam ac finem, & idcirco etiam Homerum, quem alioquin vt perniciosum pellit è Republica, ποιητικώτατον hoc est poëtissimum, vt ita dixerim, appellauit. Sed profectò isthæc callidè nec sine ironia quadam pronunciauit Plato ad ποιεῖν alludens & fictionem; quasi verò diceret non esse negandum Homerum fictorem fuisse maximum, & in fingendo comminiscendóque præstantissimum, seu potiùs fines ipsos transilijsse. atque inde fieri vt quò maior est poëta, hoc est fictor & rerum nouarum somniorúmq; inuentor, eò sit humanæ societati perniciosior. Atque hac de causa illum coronatum dimitti iubet, quasi verò in eo genere coronam meruerit ac palmam, sed non magno cum mortalium bono, seu non sine pernicie, ita vt pellendus sit. Itaque eleganter hanc rem explicauit Maximus Tyrius cum Homerum contulit cum Mithico coquorum optimo, quem non ideo Spartani eiecerunt quòd non suauissimas palato epulas conquisitissimúmque conuiuium appararet, sed quia quò magis in hoc excelleret, eò frugalitati ac temperantiæ obesset ac mortalibus noceret magis. Hoc inquam nomine ποιητικώτατον & fictorem excellentissimum appellauit Homerum Plato, non quòd eum perfectum poëtam haberi vellet; quíque poësis finem, munus, dignitatem rectè æstimaret ac tueretur. alioquin nihil erat cur eodem in loco tam longam eorum seriem texeret, quæ in Homero damnaret, & in quibus illum diceret lapsum esse turpissimè. Denique qui Platonem peruolutarit, is animaduertat oportet, Socratem ironia mirificè instructum esse, ita vt quos plerumque laudare videtur, veriùs irrideat. est enim Socrates Philosophorum vel potiùs sophistarum, simúlque non bonorum Rhetorum ac Poëtarum, cum laude irrisor. Hæc vt huic Platonis loco respõderem, qui videri solet negotij plurimum facere. Nam quòd Hermogenes, Quintilianus, Boëtius atque alij non pauci videntur voluptatem Poësi adiungere, quasi verò hanc vnam sectarentur Poëtæ, sanè (quod pace multorum dixerim) id exprimit quòd passim facerent Poëtæ, non quod fieri deberet. nam id commemorant quod malorum corruptela poëtarum peperisset, non quod poësis integritas postularet. Itaque Strabo in 1. suæ Geographiæ libro grauiter admodum & copiosè Eratosthenem reprehendit, qui voluptatem constitueret Poësis finem. vbi egregiè docet poësim esse primam quandam philosophiam, quæ a primi incunabilis humanam formaret vitam ac morum, affectuum, actionúmque rationes nos cum voluptate doceret: atque inde factum vt in græcis vrbibus pueri primò instituerentur poësi, vt modestiam inde perdiscerẽt; ac propterea solum poëtam sapientem ab initio habitum esse. Denique nobilem pro poësi, quòd scilicet honesta illi vtilitas proposita sit, orationem instituit, quam par esset consulere & expendere diligenter; mihi enim, ne longum faciam, hoc supersedendum erit labore, præsertim cum locum indicauerim ac summam. Illud tamen non prætermittam grauem hunc authorẽ in ea disputatione veriùs, mea quidem sententia, docuisse honestam vtilitatem esse germanum poësis finem, quàm hoc nomine cultam passim (nam id quoque disputat) & re ipsa vsurpatam. magnopere enim vereor ne maxima Poëtarum pars sigillatimque Homerus, ad quem confugit, populari voluptati seruierit; ita vt non facilè multi reperirentur inter Poëtas, qui veri Philosophi ac sapientis nomine digni essent. nam quod Home-

Respondetur: simulque Platonis de Homero explicatur sententia.

Serm. 8.

Dubitatur rursus.

Respondetur.

188 *Herm. 1. c. 5. Quint. lib. 8. Boet. de Consol. ad init. Lib. 1. p. 10. f. & deinc.*

primis

rum

rum hac in re profert, vix habeo cur illi assentiar, aut cur non Platoni subscribam libentius. præsertim vero quia ex Homero ea, in primis profert, quibus doceat in agricultura, re militari, & his similibus nos institui, cum tamen Aristoteles in postremo Politicorum libro doceri nos ea iubeat a Poëtis, quæ ad vitam & mores pertinent componendos. Iam verò expectet fortasse aliquis vt ijs quoque respondeam qui vel imitationem vel voluptatem æquè atque vtilitatem, poëticæ præfigunt in finis loco. sed quæ disputauimus, ostendunt satis, nec imitationem per se quærendam, nec delectationem in poësi nisi vtilitatis causa requirendam. Denique imitatio (vt omittam eam iustiùs constitui apud Aristotelem fabulæ formam, cum sit ipsa imitatio actionis, quemadmodum docu) alterius causa atque ob delectationem maximè videtur a mortalibus comparata; tantùm abest vt per se quærenda sit in Poësi; voluptas, nisi honestati ac publico seruiat bono, explodenda est potiùs quàm retinenda. Vt omittam monstri persimile videri posse vt duo fines peræquè proponantur poësi. Itaque Horatius qui interdum in sua Poëtica, & voluptatem & vtilitatem poësis finem constituere visus est cum caneret

Concluditur Disputatio & caput hoc vniuersum.

Aut simul & iucunda & idonea dicere vita,

minimè omnium esset audiendus: nisi tamen iucunda ad poëticum instrumentum, idonea ad finem, retulit; quod sanè optandum magis est quàm sperandum; siquidem qui tandem cecinit,

Omne tulit punctum qui miscuit vtile dulci

(vbi vtile admiscendum indicat dulci quasi dulce ac voluptas esset Poëmatis veluti corpus aut summa) & rursus

Vt gratas inter mensas symphonia discors,
Et crassum vnguentum, & Sardo cum melle papauer
Offendunt: poterat duci quia cena sine istis;
Sic animis natum, inuentúmque poëma iuuandis.

(vbi item animos voluptate afficiendos significat, cum poësis vim conuiuij explicet simili) omnino visus est voluptatem vtilitati anteponere. Vt propterea multò rectiùs cecinerit Lucretius,

Lib. 4. ad init. 189

Nam veluti pueris absinthia tetra medentes
Cum dare conantur, priùs oras pocula circum
Contingunt mellis dulci flauoque liquore,
Vt puerorum ætas improuida ludificetur
Labrorum tenus; interea perpotet amarum
Absinthi laticem, deceptaque non capiatur,
Sed potiùs tali tactu recreata valescat:
Sic ego nunc, quoniam hæc ratio plerumque videtur
Tristior esse, quibus non est tractata, retroque
Vulgus abhorret ab hac: volui tibi suauiloquenti
Carmine Pierio rationem exponere nostram,
Et quasi musæo dulci contingere melle,
Sic tibi fortè animum tali ratione tenere
Versibus in nostris possem, dum percipis omnem
Naturam rerum, ac præsentis vtilitatem.

Ser. 29. Sic iste. quod inter Græcos Maximus Tyrius egregiè disseruit & ante omnes Plato & Aristoteles non dissimilibus admodum sententijs docuere. Hæc de Poësis fine atque adeò de his omnibus quæ explananda censui antequam ad vllam Poësis formam seu ad Tragœdiam, a qua noster incipit author, descendamus. Hæc de secundo capite. Dum enim Græcè vel partitio nulla, vt in peruetustis codicibus, vel non eadem omnium, quod minùs vetustis accidit; (id enim iam Lectorem monere cogor, quòd mira iam succedat capitum varietas) nos in Capitibus vulgatam passímque tritam Paccij sequimur partitionem cômoditatis gratia: præsertim verò quia hinc etiam græcè nescientibus benè consultum erit. Et quamuis in Madianis particulis (id quod monebam ab initio) hæremus quod pertinet ad partitionem, capita tamen nequaquam fuerunt negligenda: vt quoniam multa nô certa aliqua particula, sed capite aliquo, aut magna illius parte continentur seu ab Aristotele differuntur, integrum sit nobis ad capita (vt par est) prouocare. Tametsi nos Basileensem quoque partitionem ob argumenta quædam agnoscere solemus: alioquin in Græco codice, quod attinet ad sententiam, insistimus hæremúsque maximè.

CAPVT TERTIVM.

PART. XXXIV. ET XXXV.

Ἔστιν οὖν τραγῳδία μίμησις, πράξεως σπουδαίας, καὶ τελείας, μέγεθος ἐχούσης, ἡδυσμένῳ λόγῳ, χωρὶς ἑκάστου τῶν εἰδῶν ἐν τοῖς μορίοις δρώντων, καὶ οὐ δι' ἐπαγγελίας, ἀλλὰ δι' ἐλέου, καὶ φόβου περαίνουσα τὴν τῶν τοιούτων παθημάτων κάθαρσιν.

Λέγω δὲ ἡδυσμένον μὲν λόγον, τὸν ἔχοντα ῥυθμὸν, καὶ ἁρμονίαν, καὶ μέλος. τὸ δὲ χωρὶς τῶν εἰδῶν, τὸ διὰ μέτρων ἔνια μόνον περαίνεσθαι, καὶ πάλιν ἕτερα διὰ μέλους.

Tragœdia est imitatio actionis illustris, absolutè, magnitudinem habentis, sermone suaui, separatim singulis generibus in partibus agentibus, nõ per enarrationem, per misericordiam verò atq; terrorem perturbationes huiusmodi purgãs. Paccius.

Sermonem suauem appello, in quo numerus, harmonia & melos inest, id vero separatim genere distinctum, cum metro tantùm quadam absoluantur, quadam rursus melodia. Riccobonus.

Est igitur Tragœdia imitatio
Actionis proba, & perfecta,
Magnitudinem habentis, 190
Suaui sermone,
Separatim singulis formis in partibus agentibus: & non per enarrationem,
Sed per misericordiã & metum inducens talium perturbationũ purgationẽ.

Iam dico suauem sermonem, habentem numerum & harmoniam & melodiam. Illud autem separatim formis, propterea quod quadam solùm efficiuntur per metra, & rursus alia per melodiam.

COMM. XXXIV. & XXXV.

HIS habemus Tragœdiæ tum definitionem, atque illam sanè elaboratam & accuratam; tum eiusdem explanationem, sed breuissimam & concisam, quæque propterea amplissimum siue obiiciat siue relinquat campum, in quem nostra excurrat oratio. Ea verò de causa erit nobis arripienda occasio, ac pulcherrimus eiusmodi campus longè ac latè peragrandus & perlustrandus, quòd Tragœdiæ cognitio atque eius texendæ ratio tum per se pulcherrima ac Regio splendore decorata videri possit, tum propter Comœdiam sit expetenda, cui, si argumenti maiestatem exceperis & quandam styli granditatem, est affinis vel maximè & quamsimillima. Ita fiet vt, quoniam Comicorum Aristotelis præceptorũ iacturam fecimus; ex Tragici artificij cognitione Comœdiæ iacturam nonnihil sarcire liceat: quod fortasse curabimus aliquando. Adde quod Tragicorum Poëtarum, præsertim Græcorum, œconomiæ & artificio cognoscendo, ac summatim bonis Tragicis intelligenter tractandis ex Peripatetica hac Disputatione, plurimum accedet lucis: sigillatimque Sophocleus Aedipus Tyrannus, quem in optimæ Tragœdiæ loco habuit, & tanquam exemplum extulit Aristoteles, quémque ipse interim meis Auditoribus familiarem esse optarim, mirificè illustrabitur. His igitur de causis magnus hic Tragici artificij explanator atque Magister audiendus erit attentiùs: præsertim verò quia & ab ipsius Tragœdiæ definitione (vt scilicet perfecta methodo vtatur) ducit initium, & quæ ab optimo initio deriuari solent, aperit continenter ac persequitur omnia. Ita quidem Aristotele Duce Tragœdiæ tum initia & causæ, tum vis & natura, tum partes, eæque multiplices sanè ac variæ, tum inprimis fabula eiusdémque fabulæ conditiones & affectiones atque id genus alia multa quæ commemorare longum esset, erunt nobis explicanda. Tametsi quoniam Bacchanalibus iam aduentantibus pro more Patauini huius Gymnasij, scholarum intermissio, iam iam erit facienda, satiùs sit, Auditores Ornatissimi, rem integram opportuniori tempori, hoc est ad proximi mensis Idus, reseruare. dummodo enim bene valentes atque alacres redeatis, & paratas aures nobili Aristotelis Disputationi afferatis, non magnam nobis iacturam temporis factam existimauero.

DE TRAGOEDIA

DISPVTATIO.

191 *In qua sanè Antiquorum, maximè verò Aristotelis ac Peripateticorum, doctrina atque sententia in argumento hoc grauissimo copiosè ac diligenter explicatur.*

AD TRAGICAM Tractationem sternitur aditus.

REPETENTIBVS vobis intermissa doctrinarum studia, commodè cecidit, Auditores Optimi, vt de Tragœdia sit mihi differendum. est enim eius tractatio cum ingenio eruditionéque plenissima, ac proterea vestris auribus studiísque dignissima, tum verò ad insanam Bacchanalium quibus modò Vrbs strepebat tota memoriam obterendam accōmodata. vt enim clauus clauum pellit, sic seria disputatio & grauis iocosæ risus extinguet ac leuitates. Deniq; cum per omnem vitam ea sunt nobis perdiscenda, quæ de humanis calamitatibus nos admoneant & mortalitate; tum maximè his diebus, qui a maioribus nostris piè ac religiosè ad vitam morésque componendos instituti sunt.

Rerum dicendarum œconomia.

Iam verò de Tragœdia dicturus, non committam Auditores vt aliunde quàm ab Aristotelea Tragœdiæ definitione exordium ducam. fore enim spero vt si Tragœdiæ definitio commodè explicata fuerit & declarata, facilè deinde illius cāpum peragrare liceat, ac de eius siue partibus siue muneribus siue structura & constitutione, vno verbo, de vniuersa eius ratione, aptè consentientérque præcipere. Quanquam vt ad ipsius Tragœdiæ definitionem instructiores aggrediamur, non ab re fuerit antea de illius nomine siue etymologia breuiter aliquid dicere. nostis enim (opinor) rerum etymon seu nominis notationē ad ipsius rei definitionem momentum habere maximum. Id quod eò etiam libentiùs faciam in præsentia, quòd hinc eiusdem Tragœdiæ ortum, incrementa, absolutionem denique ac perfectionem licebit agnoscere. Agedum igitur de Tragœdiæ tum etymologia tum origine disceptemus.

CONTROVERSIA XXXVII De Tragœdiæ tum etymologia tū origine: Tragœdia etymologia triplex.

Ergo Tragœdiæ notio siue etymologia non vna sed triplex afferri solet. Ac primū quidem censent nonnulli a fœce quam τρύγα vocant Græci aliqui, & τῆς ᾠδῆς hoc est cantu, inuenisse nomen quasi τρυγῳδίαν dixeris. Cuius rei eam afferūt rationem, quia antequam persona (larua inquam inueniretur, atque actores laruati ac personati prodirēt in scænam, Thespis Tragœdiæ (si Horatio credimus) inuentor fœce liniret actorum ora ne agnoscerentur. Hinc ipse Horatius,

Ignotum Tragicæ genus inuenisse Camœnæ
Dicitur & plaustris vexisse poëmata Thespis,
Quæ canerent agerêntque peruncti fæcibus ora.

Ego verò non negarim Thespim pro persona fœcem vsurpasse (nam & Aristophanes in Nebulis & Plutarchus in libello de Musica & Suidas vbi de Panatheneis agit, id satis indicat: Cicero etiam in Epistola quadam confirmat) veruntamen a fœce & cantu Tragœdiā appellatam nullo modo concesserim. siquidem quo tempore Thespis fœcem adhibere cœpit actoris ori, Tragœdiæ nomen erat & vsitatum & peruetustum. Thespis enim (teste Plutarcho) floruit senescente iam Solone, ita vt cum Solone congressus sit, cum tamen
192 idem Plutarchus author sit ad Thesei, qui longè antiquior fuit quàm Solon, sepulchrum certasse Tragicos eiúsque mortem Tragœdijs celebrasse. Et hac etiam de causa dum scribit Horatius Thespim primum dedisse Tragœdiam, ne id quidem vllo modo concesserim, cum præter ea, quæ ex Plutarcho recensebam, Suidas sexdecim Tragicos enumeret Thespi antiquiores, & (quod maximè omnium vrget) Plato in Minoë perspicuis verbis eos redarguat, qui Tragœdiam Thespi acceptam referrent, testetúrque longè antea fuisse Athenis inuentam & vsitatam. Vt omittam Thespim Atheniensem fuisse: & tamen Aristo

telem Doriensibus tribuere Tragœdiæ inuentionem. Denique Thespim cœpisse primum Tragœdiam vtcunque nobilitare, ita vt plaustrum scænámque pensilem adhibuerit Tragœdiæ, histrionē etiam (id quod Laërtius testatur in Platone) adiunxisse choro, facilè admiserim, at Tragœdiam ipsam omnino inuenisse, id verò, quoniam cum historijs atque optimis authoribus pugnat, Horatij pace, pernegauerim.

II. Alij verò Tragœdiæ Etymon παρὰ τὸ τρύγημα ad vindemiam, inquam, reuocant, quasi dixeris τρυγῳδίαν seu vindemiæ cantū, atque id sanè quia vindemiæ tempore (si illos audias) vel inuenta sit, vel vsurpari cœpta. Et sanè nunc etiam in Apulia & Magna Græcia est in more positum vt vindemiatores satyricis dicacitatibus & contumelijs, quales initio habuit non Comœdia solùm, sed & Tragœdia, & prætereuntes lacessant ac lacerent. *Reijcitur.* Veruntamen hac ratione nec satis Tragœdiæ nomen τρύγημα complecteretur aut exprimeret, neç nisi frigidè, quin & temerè, (veteris enim authoris testimonio innititur nulli) ad vindemiam reuocaretur.

III. Satius itaque est cum cæteris fateri ἀπὸ τοῦ τράγου καὶ τῆς ᾠδῆς: hoc est ab hirci cantu, Tragœdiam inuenisse nomen: idque quia dum eiusmodi poetæ canendo certarent, hircus victoria daretur. Hinc Horatius. *Quæ excipitur & cōprobatur.*

Carmine qui Tragico vilem certauit ob hircum.

hircus verò, non aliud animal, dabatur, quia hircus erat Baccho sacer, cui hæc fabula priscis illis temporibus dicabatur. Denique etymon aptè omnino, ac ne literula quidem vlla mutata in Tragœdiam cadit. *Dubitatur.* Tametsi qua tandem ratione (dicat aliquis) fieri potuit vt nobilissimum hoc poëma ab hirco hoc est turpissima bestia & vilissima nomen inuenerit? *Li. 2. de leg.* Etenim certum est Tragœdiam ex Platone præstantia ac nobilitate proximè accedere ad heroicum poëma: quin si Theophrasto credimus, cum eādem de nobilitate contenderet: ideo enim Theophrastus appellabat Tragœdiam περίστασιν τῆς ἡρωικῆς τύχης comprehensionem seu imitationem Heroicæ fortunæ, vt intelligeremus eiusmodi poema esse nobilissimum & Heroum actiones, etsi infœlices, non minus ac Epopœiam referre? Quid plura? An non Aristoteles multis ac magnis argumentis docet Tragœdiam Heroico poëmati anteponendam esse? sic sanè. quî igitur fieri potuit, vt poëma omnium nobilissimum a bestia omnium ferè vilissima ac turpissima nomen inuenerit? explodenda est igitur etymologia ista. *Respondetur.* Minimè verò. neque enim quicquam prohibet, quominus aliquid nobilitate excellat ac præstet, cum tamen a vili initio & exordium duxerit & nomen. An non homo præstat animantibus omnibus atque adeò Naturæ miraculum appellatur? appellatur sanè, ita vt ob admirabilem constitutionem & perfectionem μικρόκοσμον hoc est paruus Mundus, Mundus contra μεγάνθρωπος hoc est magnus homo dictus sit; quasi verò artificio & nobilitate sint quamsimillimi. & tamen homo ab humo, ex qua etiam conditus est, accepit nomen. Mundus etiam ipse qui a munditia, & ornatu atque adeò a summa pulchritudine Mundus, & κόσμος est dictus, tenebricosus fuit ab exordio atque deformis. Nam si ex rebus artificiosis quoniam artificiosa est Tragœdia, non ex naturalibus exempla proferri iubeas, non ne Romana vrbs totiùs ferè Orbis terrarum obtinuit principatum, atque vrbibus excelluit omnibus? ita quidem; ita vt nobile illud carmen quo latinus poëta Augusti (ni fallor) extulit laudes ac nomen,

Imperium Oceano, famam qui terminet astris,

iurè in Romanæ Vrbis laudem conuerti posset,

Imperium Oceano, famam quæ terminat astris.

& tamen ab humili initio vilique pastore qui paulò ante vagiens infans aquis obiectus fuerat præfocandus, initium duxit ac nomen. Quanquam ne externa exempla requirere videar, cum domesticis abundemus, an nō vestra Vrbs Veneta, Auditores, ea est, quam admirantur ac suspiciunt omnes, ita vt artis miraculum illam non dubitent appellare? Sanè quidē! Itaque politissimus poëta quidā ausus est illam Romanæ Vrbi anteponere, quasi verò hanc homines, illam Dij constituerint, quare

Illam homines, dices, hanc posuere Dij.

cecinit ille. & tamen compertum est prima exordia & incunabula a piscatoribus extitisse; vt propterea non absurdum ac rationi dissentaneum, sed cum arte & Natura mirificè congruens, videri possit, Tragœdiam etsi præstantissimum poëma (tametsi num præstet heroico, disceptabimus suo loco) a vili initio ortū duxisse ac nomē. Quanquā quod attinet ad ortū (nomē.n. omnino a bestia fœdissima est deriuatū) nō est quòd inficiemur materiā fuisse

fuisse nobilem, cum Bacchi caneret laudes. atque idcirco factum est vt faciliùs deinde ad aliorum heroum facta, ac tandem ad eorumdem fortunas & calamitates deuenerit imitanda. Atque hinc licet paucis declarare, quæ fuerit germana illius origo, quæue incremẽta, quæ denique absolutio atque perfectio. Cum enim prisci illi Græcorum mortales varijs hymnis & encomijs Bacchum, quem colebant & a quo frugum copiam & fertilitatem petebant, celebrarent, ecce tibi paulò post statis quibusdam temporibus Baccho sacrum in præmij loco hircum proponere illi cœperunt qui meliùs caneret, Deúmque illũ etsi vanissimum ornaret. ex quo factum est vt carmen illud ab hirco & cantu (quemadmodum paulò ante dicere cœperam) nomen inuenerit. cum verò huiusmodi cantus seu Tragœdia deinceps a Dithyrambice, quæ item Bacchi facta cõplecteretur, sed a Sacerdotibus maiore pompa & apparatu perageretur, incrementa accepisset, ita vt, tum rhythmus & harmonia seu saltatores atque auletici, tum alia quædam Dithyramborum ornamenta Tragœdiæ adhiberẽtur, eò res post mutationes multas adducta est a Thespi, Aeschylo, Sophocle atque alijs vt aucta histrionibus, apparatu atque alijs multis, quæ suo loco complexi sumus, suam veluti maturitatem ac perfectionem adepta sit. Hæc Tragœdiæ origo, incrementa, absolutio, quam ab Aristotele adumbratam, vel potiùs paucis indicatam, Pausanias, Athenæus, Eustathius, aliique paulò clarius attigere. Sed quoniam ex dictis constare satis potest, qua tandem ratione aucta Tragœdia in Vrbes sese (nam reuera ante Theseum, vt mortales illi per agros & vicos degebant sparsi, rusticabatur potiùs) Regúmque aulas insinuauerit, illiberalémque faciem, etsi humili retẽto nomine, deposuerit, regiámque susceperit, iam ad eius definitionem aggrediamur: quam sanè lubet accuratiùs examinare, oppugnare, explanare, vno verbo an excipienda sit disceptare. TRAGOEDIA ex Aristotele est μίμησις πράξεως σπουδαίας καὶ τελείας, μέγεθος ἐχούσης, ἡδυσμένῳ λόγῳ, χωρὶς ἑκάστου τῶν εἰδῶν ἐν τοῖς μορίοις δρώντων, καὶ οὐ δι' ἐπαγγελίας, ἀλλὰ δι' ἐλέου καὶ φόβου περαίνουσα τὴν τῶν τοιούτων παθημάτων κάθαρσιν. hoc est, vt in præsens vulgatam interpretationem referam, *Imitatio actionis illustris & absolutæ, magnitudinem habentis, sermone suaui, separatim singulis generib. in partibus agentibus: non per enarrationem, per misericordiam verò atque terrorem perturbationes huiusmodi purgans.* Hæc est Tragœdiæ definitio: quam lubet priùs leui brachio, seu pingui Minerua, vt dicitur, explanare, tum varias dubitationes atque controuersias in eam excitare, vt his examinatis & explicatis, de tota illius vi & natura magis ac magis cõstet. Agnoscamus itaque priùs quo consilio visus sit Aristoteles (num enim iutè, postea) singulas istas particulas ad Tragœdiæ definitionem conflandam referre.

Vide in par. 26. 27. 28.

Ex dictis TRAGEDIÆ origo incremẽta, perfectio declaratur.

CONTROVERSIA XXXVIII. Num Aristotelica Tragœdia definitio excipienda sit. TRAGOEDIÆ Definitio ex Arist. Explicatur prius per partes singulas.

In part. 33. Vbi sanè, quoniam profitetur se ex dictis eam colligere (ob id enim ait se accipere αὐτῆς ὅρον τῆς οὐσίας γιγνόμενον ἐκ τῶν εἰρημένων) videndum omnino erit vt particulæ singulæ ex superiori disputatione veluti natæ appareant.

194 Ac principiò quidem Tragœdia (inquit) est μίμησις seu *imitatio*. quæ vox obtinet in hac definitione generis locum: in quo genere (si Aristoteli credas) cõuenit Tragœdia cum cæteris omnibus formis poëseos. Siquidem tum Epopœia, tum Comœdia, tum verò Dithyrambica, quantum ipse quidem de hac etiam decreuit, imitatur. imò verò cum Auletica etiam conuenit & Citharistica, adde etiam, si placet, cum Saltatoria. etsi enim tres istæ postremæ facultates, quippe quæ metro aut sermone vacuæ sunt & expertes, per se non sunt poësis formæ sed Musicæ tantùm, imitantur tamen. Quin etiam. nihil prohibet quominus Tragœdia in imitatione tanquam in genere conueniat cum pictura, statuaria & alijs sexcentis artibus, quæ aliquid repræsentant & imitantur. Et hac de causa inuento genere in quo Tragœdia conuenit cum cæteris imitatricibus formis, superest vt differentias inueniat, vnde ab ijsdem dissocietur, Et ideo pergit statuens Tragœdiam esse imitationem πράξεως *actionis*: qua voce tum declarare incipit quid imitetur Tagœdia, & vnde eius natura constituatur, tum eandem aliqua ex parte ab imitatricibus formis quibusdam distinguit. Etenim actio est eorum, quæ aguntur consilio & electione: multæ verò artes & facultates non res quæ electione geruntur exprimunt & imitantur, sed naturales; vt pictor qui cœlum verbi gratia, plantas & id genus alia coloribus imitatur & repræsentat. cuius ordinis sunt aliæ artes multæ, quæ siue ære, siue lapide, siue luto, siue gypso, siue alia huiusmodi materia aliquid fingant & imitentur. Quod si artes istæ actiones etiam imitari videantur aut imitentur interdum, sanè id non necessariò faciunt, quemadmodum poëta, cui humanæ actiones necessariò subijciuntur; & verò tenuiter eas referunt, vel potiùs adumbrant. verè enim dici potest artes

Part. 2.

Μίμησις seu imitatio.

Πράξεως actionis.

O 2 istas

istas non tam imitari actiones (præsertim si cum poësi conferantur) quàm figuras: etsi quoquomodo ex figuris illis actionem ipsam quoquo modo agnoscamus: vel potiùs coniectura aliqua aut suspicione informemus. Quanquam nihil prohibet quominus Tragœdia ab huiusmodi quas percentebam imitatricibus formis, magis adhuc ac magis distinguatur in particulis sequentibus. Pergit autem σπουδαίας hoc est probæ siue honestæ ac præstantis, aut etiam illustris; vnde dissociatur a Comœdia, quam iam antea docuit esse actionis prauæ seu humilis ac vilis. Quo etiam in loco ipsemet Aristoteles nos admonebat Comœdiam & Tragœdiam dum & humanas actiones imitantur, & iisdem planè instrumentis imitationem conficiunt, inde inter se distingui, quod illa humiles, hæc illustres, imitetur actiones. Quod discrimen agnouit rursus interatusque cum Comœdiam definiret peiorum imitationem. Denique quemadmodum iam antea docuerat imitationem tripartitã meliorum, peiorum, similium materia variari; ita hic Tragœdiam meliorum siue præstantis actionis adstringit imitatione. Quod si quis hinc rursus quoquomodo distinguat Tragœdiam tum ab Auletica, Citharistica, & Saltatoria, tum a pictura ac cæteris illis consimilibus imitatricibus formis (si tamen his actionum concedenda est imitatio) id quidem me faciet non repugnante; quandoquidem hæ nõ necessariò imitantur præstantes actiones, sed obuias quasque, & pro artificis & imitatoris voluntate modò humiles, modò præstantes, modò etiam mediocres; tametsi hinc primò & maximè distingui a Comœdia non est quod dubitemus. Pergit rursus Aristoteles atque addit τελείας seu *absoluta ac perfecta*. Sed quorsum? eò primùm vt declaret qualis qualis esse debeat huiusmodi actio: debet enim habere initium, medium & finem, ac proinde esse tota atque perfecta, quemadmodum animal, in quo initium, medium, finem obseruare licet, si totum sit atque perfectum. & ideo quod hoc in loco τελείαν dixit alibi ὅλην appellauit. At enim sint ista: verùm a qua obsecro imitatrice facultate distinguitur Tragœdia istius vi ac præsidio vocis? fanè quæ non rem aliquam totam atque perfectam imitari debeat, vix ac ne vix quidem imitatrix facultas proferetur vlla, nisi tamen inchoatum ac mancum relinquat opus. Acutè. sed tamen, quoniam huius quoque particulæ in Epopœiæ definitione rationem habet, eámque retinet diligenter, non est existimandum non consultò vsurpari ac retineri. De qua tamen re sententiam meam (quoniam silent interpretes) iam iã exponam ex sequenti particula opportunitatem captans. Sequitur igitur μέγεθος ἐχούσης *magnitudinem habentis*. videtur autem ea de causa id commemorare, quia supra docuerat Tragœdiam cum antea esset exigua, ad magnitudinem adductã esse, ita vt inde ἀπεσεμνύνθη *grauitatem ac dignitatem assecuta sit*. Quare; vt constet Tragœdiam hic eo tantùm nomine definiri, quo suam illa magnitudinem & perfectionem est consecuta, non verò rationem illius haberi, qua tum exilis adhuc erat, tum inchoata & imperfecta, addidit (opinor) *absolutæ & magnitudinem habentis*. quo nomine potest & verò debet ab imperfecta illa & exigua Tragœdia distingui, quæ ante Aeschylum aut Thespin sese offerebat, cum vix aliquid incrementi acceptiffe a Dithyrambica aut etiam cum ne a Dithyrambica quidem adhuc aucta esset. Quo nomine certa ratione & proportione Epopœiæ quoque definiendæ has adhibuit particulas, quòd ipsa etiam ab initio fuisset imperfecta, quemadmodum & Aristoteles indicauit multò antea, & nos rursus vberiùs declarabimus suo loco. Ita sanè constare potest, particulam illam *perfectæ* differentiæ quoque obtinere locum. Nam si quis rursus contendat Tragœdiam istis ipsis particulis non ab inchoata Tragœdia solùm, verùm etiã ab omnibus poëmatis, vel potiùs carminibus distingui, quę actiones probas imitentur illa quidem, sed tamen adhuc exigua sint & perbreuia, id fanè non facilè concesserim. quandoquidem Aristoteles sic poësis partes ac formas ab initio proposuit & enumerauit, vt minora quædam poëmata, quæ nos appellamus, prætermittere visus sit, ac propterea nihil erat quòd in præsentia ab iis Tragœdiam sibi proponeret distinguendam; nisi fortè ab initio quoque Epopœiæ nomen manabat latiùs, ita vt quodcũque epos & carmen comprehenderet. Quanquam an hoc eo consilio fecerit, & num iure minora quędã poëmata, quæ appellamus, excludi possint, alibi disputamus sequitur ἡδυσμένῳ λόγῳ *suaui sermone*. quo in loco duo quæri possunt. vnum est quid per sermonem suauem intelligat, alterum cur Tragœdiæ definiendæ vsurpetur. & fanè primum declarabit paulò post Aristoteles ipse; monebit enim se per sermonẽ suauem intelligere sermonem habentem rhythmũ, harmoniã, & metrum. De qua re suo loco. Alterum eò spectat, ni fallor, vt quoniam hactenus hæc definitio communis fuit Tragœdiæ cum Epopœia (nam reuera Epo-

Σπουδαίας *probæ*. Par. 14.

Par. 19. Par. 11.

Καὶ τελείας, *et perfectæ*

195

Μέγεθος ἐχούσης: *magnitudinem habentis*.

accepisset

Ἡδυσμένῳ λόγῳ *suaui sermone*.

Epopœia quoque est imitatio actionis illustris & perfectæ ac magnitudinem habentis) nunc tandem dissocietur. dissociantur aūt quia Epopœia nudis sermonibus vtitur, quē-admodum iā antea monui; ac summatim nec rhythmū nec harmoniā, saltationem inquā seu cōcentum, adhibet imitationi. Atque hinc etiam licet Tragœdiam dissociare plenius. tum ab Auletica, Citharistica, Saltatoria, tum a pictura, statuaria & alijs huiusmodi imitatricibus artibus & facultatibus. siquidem sermonis expertes sunt. Pergit verò *χωρὶς ἑκάστου τῶν εἰδῶν ἐν τοῖς μορίοις δρώντων*. hoc est, *separatim singulis generibus in partibus agentibus*. Quæ verba distinguunt Tragœdiam a Dithyrambica: hæc enim eodem tempore ac poëmate toto imitatur rhythmo, harmonia & metro. Tragœdia contra magna ex parte solo metro; interdum metro & harmonia: aliquando etiam simul omnibus: metro extra chorū; metro & harmonia in stasimo, cum inquam chorus sedens aut stans actionem peragit, omnibus, cum chorus ingreditur (parodus appellatur hoc tempore) vbi saltatione vtitur harmonia & metro. hoc est igitur quod ait in præsentia singulas istas formas siue imitationis instrumenta arripi in Tragœdia, non simul ac perpetuò omnia. Et hinc licet etiam Tragœdiam distinguere a legum poësi, quæ instrumentis dithyrambicam planè æmulabatur.

Χωρὶς ἑκάστου τῶν εἰδῶν ἐν τοῖς μορίοις δρώντων. seorsim vnaquaque forma in partibus agente.

126. Quanquam si quis pugnet hîc ab Aristotele multò plus dissociari in Tragœdia instrumenta ista, nec vsquam consociari, de hac re suo loco. Addit *καὶ οὐ δι' ἀπαγγελίας. & non per enarrationem.* vt scilicet intelligamus Tragœdiam esse dramaticam; atque actores ipsos tanquam negotiantes inducere: ex quo fit vt ab Epopœia rursus dithyrambica, legúmque poësi dissocietur. Quanquam quoniam propter insequentia verba videri posset Aristoteles particulam hanc aliò referre, de hac re planiùs non multò post. Ad extremum addit, *ἀλλὰ δι' ἐλέου καὶ φόβου περαίνουσα τὴν τῶν τοιούτων παθημάτων κάθαρσιν. Sed per misericordiam & metum peragens talium perturbationum purgationem.* Quibus postremis verbis significat Tragicæ imitationis ope affectiones perpurgari: vnde etiam proprium Tragœdiæ finem videtur attingere. Et quamuis interim magnopere dubitari possit quarum perturbationum fiat purgatio & quomodo (de quibus etiam in progressu) interim tamen certum est propriū Tragœdiæ finem designari, ac propterea etiam a Comœdia cæterísque poëticis aut imitatricibus formis distingui, quæ vel nullas vel alias affectiones perpurgarēt. Hæc est germana propositæ definitionis sententia.

Οὐ δι' ἀπαγγελίας. & non per enarrationem.

Ἀλλὰ δι' ἐλέου καὶ φόβου περαίνουσα τὴν τῶν τοιούτων παθημάτων κάθαρσιν. sed per misericordiā & metum peragens talium perturbationū purgationē

DVBITATVR. I.

De qua tamē sunt multa atque illa non sanè leuia, quæ dubitentur. Ac primò eiusmodi definitio videri posset Iliade longior, vsque adeò longa oratione vtitur & multas ac varias particulas & differentias congerit, vt hanc poëmatis formam definiat. Et sanè mirum videri debet vt qui Mundum, hoc est id quod infinita propemodum constat partium multitudine ac varietate, duobus verbis definierit, cū diceret est Vrbs maxima, aut etiam (ne poëticæ potiùs aut oratoriæ quàm Philosophicæ definitionis exemplo vti videar) compago ex cœlo, terra, mediísque corporibus; Tragœdiam verò tam prolixa oratione definierit. Denique res quælibet vnico genere vnicáque differentia constituitur & absoluitur, aut etiam materia tantùm & forma vnica perficitur, quid est igitur vt tot differentijs (septem enim aut fortasse plures numerantur in hac definitione differentiæ) vtatur in præsens: nisi fortè Tragœdia nouus sit Protheus qui nisi multis veluti instrumentis aut machinis nequeat cohiberi. Hæc prima dubitatio.

Lib. de mun. ca. 7. p. 391 Libr. de mundo, cap. 2. ad init.

Cui lubet etiam quoad eius fieri possit satisfacere antequam ad reliquas (sunt enim multæ ac variæ, ac propterea singulis subijcienda continenter responsio, ne dum longum facimus, argumenta sint repetenda) proponendas deueniam. Ergo non inficior definitionem vnico genere & vnica differentia seu materia sola & forma vnica sæpè constare: sed tamen talis definitio non omnibus est absoluta numeris, cum nec effectricem causam exprimat nec finem. Ea enim est perfecta quæ quatuor causas repræsentat. haud igitur mirum si Aristoteles verba illa addiderit *per commiserationem verò & metum purgationem efficiens talium perturbationum*: hinc enim finis ac scitè admodum designatur. Quanquam inuidia (dicas) vtcunque exemisti propositam definitionem, non penitus liberasti: nam differentiæ supersunt adhuc plurimæ. Sed fortasse Aristoteles, vel quoniam in poëtica schola minùs requirendus sit limatus ille definitionis stylus qui in Physicorum scholis requiritur (quanquam in physicis etiam prolixas ac multis differentijs coagmentatas definitiones vsurpat interdum) vel quia, dum ex dictis fermè colligeret definitionem, luberet seorsim ac distinctis particulis huc ea referre, haud absurdum censuit tot particulas huic definitioni adhibere: cum præsertim dum in re non quidem naturali, sed artificiosa, quæque nisi post multas mutationes & addi-

Respondetur.

tamenta conflata sit, versaretur: & in qua differentiæ multæ pro vnica seu tanquam vnius partes excipi ferè possent. Vt omittam definitionem eam esse optimam quæ initia continet vnde theoremata explicari possint, quæ de re definita requiri solent: hæc verò theorematum explicandorum initia reuera in hac definitione delitescere: quemadmodũ constabit in progressu. Hæc primæ huic dubitationi. nam vtrum paucioribus constitui ac perspicuè constitui potuerit, idque siue in Peripatetica schola versemur & ipsamet Aristotelea initia spectemus, siue Platonem in consilium adhibeamus, atque in illius initijs innitamur, opportuniùs alibi. Iam verò cur ait πράξεως σπουδαίας actionis probæ? an non Tragœdiæ sæuitiam spirant vndique & crudelitatem? planè M. Tullius qui dixit magnis moribus atque adeò flammis Tragœdias instructas esse, id protulit, quia luctu, parricidijs, crudelitate plena sit. Itaque Liuius etiam cum grãde quoddam commemoraret scelus, Tragicum illud appellauit. Enumerarem, Auditores, Medeas, Thyestes, Atreos, Tantalos, atque huiusmodi alios: referrem diras eorum cædes, impuros concubitus, truces cœnas ac dapes: sed non necesse habeo in re aperta longiùs facere. Tantùm dicam ante Aristotelem vix quenquam fuisse, qui Tragœdiæ probas actiones subiecerit imitandas, sed improbas & crudeles, ita vt ab illis Solem interdum radios subtraxisse suos, Tragici ipsi dictitarint. Neque verò mihi respondeat quisquam Aristotelem per actionem σπουδαίαν hoc in loco non intelligere actionem probam, sed seriam, & grauem, siue illustrem atque præstãtem; quòd scilicet seriò & a viris illustribus agatur; cum tamen nihil prohibeat quominus crudelitate & atrocitate permista sit. Non inquam, id mihi respondeat quisquam: nam ipse ad Aristotelem statim prouocabo, qui in particula vndecima materiam poëticæ imitationi subiectam probitate & improbitate sic distinguit, vt probitatem in virtute, improbitatem in vitio, collocet: atque ideo vitiositate & virtute distinguit tum agentes qnos imitatur Poëta, tum eorundem actiones. & hoc nomine deinde in particula XIV. distinguit Tragœdiam & Comœdiam: quia hæc peiores, illa meliores imitetur. Atque hac etiam de causa in particula XXIX. Comœdiam definit peiorum imitationem. Et quamuis monet nõ in quolibet vitio versari Comicam imitationem, vitium tamen aliquod subijcit illi, nec corporis solùm sed etiam animi. Hæc secunda dubitatio, in qua sanè enitendum est vt quoad eius fieri possit tueamur in proposita definitione σπουδαίας actionem, non pro studiosa hoc est proba, sed pro graui & seria aut etiam illustri esse vsurpandam. Id quod triplici ratione videor mihi suadere posse. Prima est quia videmus Tragœdias passim imitari eorũ actiones qui præstant illi quidem genere, nobilitate, opibus, potentia, dignitate, vno verbo fortuna, non verò iustitia & probitate. & hac de causa fortasse Theophrastus dixit, Tragœdiã esse heroicæ fortunæ imitationem: significabat enim casus ac fortunas illorum referre qui præstarent genere ac dignitate. Altera quia Tragœdia oppponitur Comœdiæ, quòd hæc deteriores, illa meliores imitetur. At Comœdia deteriores genere ac fortuna imitatur, nimirum populares & plebeios, non deteriores moribus atque adeò improbos. Igitur meliores seu præstantes quos imitatur Tragœdia genere & fortuna non moribus & probitate studiosi seu melioresaut præstantes erunt. Nam si dicas in Comœdia deteriores quoque moribus representari, vt furaces seruos, perditos adolescentes, auaros senes, impudicas matronas, lenones denique & id genus homines, iam nihil prohibet quominus fidelem quoque seruum, cautum & prudentem senem, honestam matronam, pudicum adolescentem referre possit Comœdia & verò sæpè referat cum dignitate. Vt propterea cum in Comœdia mores vtcunque variari probitate possint & improbitate, personæ non item, quas mediocres & populares esse oporter, iam è contrario Tragicas quoque personas vt Comicis opponantur non tam moribus quàm fortuna ac genere illustres esse oporteat. Postrema quia Aristoteles ipse infra docebit Tragicam personam, in qua maximè nititur fabula, nec pessimam esse debere (vt s. commiserationem gignat eius calamitas) nec optimam, ne fortè indignatio excitetur cum in calamitatem inciderit. Quapropter necesse est potentia, vt dicebam, dignitate & fortuna, non moribus & virtute præstet. & ideo si quis Aeschylum ac reliquos Tragicos consulat, inueniet eos in quibus nititur fabula, non quidem virtute & moribus, sed nobilitate (vt iam antea dicere cœperam) ac dignitate excellere. Quanquam argumenta ista (dicat aliquis) commodè sententiam confirmant tuã, sed tamen aduersariæ rationi non satisfaciunt quæ est grauissima: cum Aristoteles moribus & probitate siue (vt planiùs loquar) virtute & vitiositate tragicas actiones distinguat 198
a Comicis. Quæ ratio eò maius habet pondus quòd cum in libro V. Politicorum homi-
nes

Marginal notes: *Dubitatur. II.* (beside "innitamur, opportuniùs alibi"); *Respondetur.* (beside "eius fieri possit"); 197 (right margin beside "gœdiæ sæuitiam ... magnis mori-").

nes item virtute & improbitate distinguat vel maximè, non fortunæ sed virtutis & vitij
rationem habuerit. Ego verò fateor hunc modum esse difficillimum; sed tamen fortasse
dissoluetur & explicabitur si æstimentur quæ subijciam. Ergo si quis est qui acutè virtutis
ac vitij naturam ac vim peruaserit animo, æstimauerit, declarauerit, hic sanè fuit Aristote-
les: nil enim eius libris de moribus absolutius atque perfectius. sed tamen in præceptis poë-
ticis plerunque popularis est, atque Homeri in primis iudicium siue exempla sequitur:
ita vt siue in Epopœia, siue in Comœdia, siue in Tragœdia, quoniam vniuersæ Poëseos pa-
rentem illum fecerat, vestigia, siue (vt dicam planiùs) opiniones & exempla sectetur. Cum
igitur Homerus in Iliade & Odyssea quæ duo poëmata Tragœdiæ quoque exemplum
facere non dubitauit Aristoteles, sic Achillem Vlyssémque celebrasset vtrunque, etsi hunc
reuera, calliditate potiùs admirabili quàm prudentia & iustitia, illum corporis robore &
fortitudine magis, quàm moderatione & virtute, instruxisset, diuinum & admirabilem
appellet atque in fortissimi sapientissimíque ducis habeat loco. quid mirum si Aristote-
les præstantiores ac deteriores hoc in loco subijcit Tragœdiæ & Comœdiæ, populariter
illos atque Homeri modo ac more meliores reputans ac deteriores? Quod si vitiositate ac
virtute visus est aliquando istos distinguere atque inde Comœdiam Tragœdiámque se-
iugare, vitiositatem rursus ac virtutem non subtiliter sed populariter atque Homeri exē-
plo & more acceperit necesse est. Certè Homerus verbis nullam non contulit laudem in
Achyllem aut Vlyssem, cum tamen factis illum supra quam ferri posset iracundum, aua-
rum, temeritatis, impudentiaéque plenissimum expresserit, hunc ad fraudes ac dolos cō-
posuerit totum. Quidni igitur Aristoteles Poëtica schola virtute præstantes appellet in-
terdum eos, quos genere & fortuna illustres Tragica representat imitatio? Sanè in parti-
cula xv. similē facit Sophoclem Homero, quòd vterque σπουδαίους imitetur. at σπουδαίους vna
virtute, ac solida imitatur neuter. ita vt virtus interim populariter (vt dicebam) vsurpanda
sit. Tametsi Tragicos, præsertim ante Aristotelē, sæuas actiones fermè ac truces pro Tra-
gicis habuisse, Aristotelem eas non parum mitigasse ita vt a probitate minùs abessent infi-
ciandum non est. Sed iam dubitet aliquis cur Tragicam huiusmodi actionem iubeat per- Dubitatur. III.
fectam esse & magnitudinem habere. quis enim ita sit imperitus rerum qui suspicetur
Tragicam actionem imperfectam esse debere? aut quis rursus magnitudine vacuam ex-
stere posse arbitretur? vt propterea otiosæ omnino videri possint istæ particulæ: idque eò
magis quòd cum differentiæ locum obtinere debuissent, non facilè intelligitur a qua poë-
De hac matis aut imitatricis facultatis specie & forma distinguant Tragœdiam. Verùm huius du- Respondetur.
par. 24. bitationis inuidiam partim minuimus antea cum doceremus ijs vocibus tum ab inchoa-
& 27. ta illa & rudi, quaéque exigua item esset, Tragœdia distingui cum maturitatem serò ac-
cepisset; tum ea quæ vberiùs de Tragœdia disputauerat hic tanquam Epilogo concludi,
(ideo enim sibi ex dictis Tragœdiam definiendam monuit) tum semina quædam & initia
seri, ac poni, vnde theoremata multa possent de Tragœdia explicari, quod fecit postea.
Nunc addo satis intelligi posse voces istas ad Tragœdiæ naturam constituendam explicā-
dámque pertinere si in eos tragicos spectemus, qui actionem & præposteram & debita
magnitudine seu longitudine vacuam quaéque nec certo temporis spatio cohibetur pro-
tulerunt. nam in ijs quoque peccasse aliquando Tragœdias significauit non obscurè. De-
nique quemadmodum easdem voces Epopœiæ quoque adhibet definiēdæ, atque ea ma-
ximè de causa quod multi (id quod ipse obseruat) ad perfectè & debitæ magnitudinis a-
ctione imitanda in suis heroicis poëmatis abessent; ita eâdem de causa eædem voces ad-
199 hiberi potuerunt Tragœdiæ definiendæ; præsertim verò cum in poëtico puluere non tam
subtilis at limata aut breuis & acuta quàm perspicua, etsi vberiùs flueret, ac plana siue
definitio siue descriptio fuerit adhibenda. Nam si quis illud rursus culpet quòd non
tam perfectio ac magnitudo in ea erat requirenda quàm docendum quæ tandem esset
perfectio, qualis magnitudo, ex qua deberet existere, iam quoniam hæc paulò post
persequetur vberiùs ac declarabit, nihil est quòd hinc commoueamur. At enim sint Dubitatur. IV.
ista, verùm cur ait ἡδυσμένῳ λόγῳ suaui sermone, vel si mauis sermone suaui facto, vel
suauitate condito? Nam quod mox subijcit sermonem qui rhythmum habeat, harmo-
niam & melodiam, hunc suauem seu suauitate conditum intelligere, non satis proba-
ri potest. Etenim vbi Tragœdia rhythmo & saltatione liberetur, quod Latinos ali-
quos fecisse constat, Tragœdia adhuc erit. quod si harmonia rursus careat ita vt ti-
bicines ac fidicines exulare ab illa iubeantur, quemadmodum posterioribus sæculis
vsu

vſu receptum eſt, quidni Tragœdia ſit adhuc? Non igitur ea tantùm quæ Tragœdiæ naturam & (vt ſignificantiùs loquar) eſſentiam continent Tragœdiæ definiendæ adhibet, ſed ea etiam quibus carere & poteſt & ſolet. Adde quòd vnico retento metro, ſuauis videri poſſit ſatis, ſiquidem optimi metri ſuauitas ſumma eſt quæque ſaltationis leuitate non indigeat. Quid? an non experientia compertum eſt Tragicam fabulam non modò rhythmo & harmonia ſeu ſaltatione & melodia ſed metris etiam commodè ſolui poſſe & magna cum dignitate? ſic ſanè. ita vt quemadmodum in Comœdia id iam apud nos receptum ac tritum eſt, ita in Tragœdiam hoc bonum iam importarint aliqui. quid erat igitur vt in non neceſſarijs tantopere inſiſteret Ariſtoteles dũ Tragœdiam definiret?

Reſpondetur. Ego verò nolim hoc tempore diſputare vtrum Comœdia & Tragœdia ſcitè rhythmo & harmonia (de metro enim paulò poſt) liberetur. præſertim vero quòd vix crediderim ſaltationem & harmoniam a quopiam in Tragœdia & Comœdia tanquam neceſſarias & eſſentiales partes (Peripateticorum more loquor) requiri. itaque monebo vix credi poſſe Ariſtotelem interim rhythmum & harmoniam quaſi eſſentiales partes commemoraſſe & neceſſarias. Cur igitur eas adhibet definitioni? ea, opinor, de cauſa quòd in receptam conſuetudinem ſpectaret, ac more maiorum rhythmum & harmoniam in Tragœdia vſurpandam commemoraret. cum enim Tragœdia cum rhythmo & harmonia ferè orta eſſet, cúmque iiſdem coaluiſſet & ad maturitatem perueniſſet, quidni eam rhythmo & harmonia deſcribat? Fateor igitur harmoniam & rhythmum non eſſe Tragœdiæ neceſſaria, cum tamen in Tragica definitione nõ immeritò earum mentionem fecerit Ariſtoteles: præſertim verò quia in poëtarum ſchola non phyſicorum aut mathematicorũ rigor ſit requirendus, ſed in popularem vſum moreḿque ſpectandum. Quod verò pertinet ad metrum ſic ſtatuo. Reuera in præſentia Ariſtoteles metri nullam iniecit mentionem; ſiquidem ſermonem iuſſit quidem rhythmo, harmonia & melodia condiri, de metro autem interim ne verbum quidem. niſi tamen, quod aliqui ſentiunt, pro μέλος reponi μέτρον velis. quod ſanè mihi non diſplicet. Quanquam etſi melos retineas, facilè conceſſerim Ariſtotelem ſine vlla dubitatione metricum ſermonem Tragœdiæ adhiberi voluiſſe: ſiquidem id tum in particula x. ſignificauerat perſpicuè, tum continenter in xv. vbi Dithyrambis auctam diceret & xxiix. vbi tetrametro priùs, tum iambo eã necteret, tum in primis in particula xxxv. extrema, vbi cum declararet cur dixiſſet, ſeparatim vſurpãdas formas, quibus eam inſtruxerat, iuſſit vt quædã efficeret & imitaretur ſolis metris. Quod tamen præcipere potuit non quia metro ſolui nequeat Tragœdia; ſed quia in vſu eſſet poſitum & perpetua conſuetudine receptum vt metro perageretur; præſertim verò quia cum metro orta & educata, iam ferè cum eodem conſenuerat: alioquin Ariſtoteles ſat nouit, nec nouit ſolùm, ſed pugnauit, metrum ſeu carmen vix ac ne vix quidem pertinere ad naturam eſſentiámque poëmatis, cum hæc apud ipſum imitatione conſtitueretur veriùs quàm metro. Sed quoniam alibi diſputauimus vtrum Ariſtoteles vllo modo metrũ ſeu carmen neceſſarium iudicauerit poëmati, nihil eſt cur id diſceptemus in præſentia: Nam vtrum Tragœdia commodè ſaltem ſolui poſſit metrorum vinculis & ſoluta oratione celebrari, id verò etſi cum hoc loco ſit coniunctiſſimum, & ob propoſita definitionis verba perpendendum eſſet diligenter, ipſe tamen hoc labore libenter ſuperſedebo, quòd argumentum hoc vniuerſum libello integro ſim perſecutus. Tantùm dicam me non dubitaſſe in eam ſententiam deſcendere vt conceſſerim Tragœdiam & Comœdiam poſſe ſoluta oratione vtiliter ac magna cum dignitate confici, quòd videam inde veriſimile, decorum, vno verbo dramatici poëmatis laudem ac virtutem longiùs enitere; & verò Ariſtoteles carmen veluti aſſeclam dederit Tragœdiæ quòd more maiorum loqueretur & in ueterem conſuetudinem intueretur. Alioquin vbi id fuiſſet diſceptandum, & in controuerſiam vocandum, ipſe etiam, quippe qui carmen non neceſſarium poëmati iudicauit, ſuppetias nobis tuliſſet ac non ægrè noſtris rationibus conſenſiſſet.

Dubitatur V. Sed cur ait ſeorſum vnamquamque formarum in partibus adhibendam eſſe? id enim falſum eſſe ſic doceo. etenim duo veluti extrema concipere hîc poſſumus animo; vnum eſt vt tres illæ formæ, rhythmus, inquam, harmonia & metrum, ſimul omnes ab initio ad finem vſque permiſceantur: id quod in dithyrambico & nomon poëſi factitatum obſeruauimus. Alterum vt nunquam coëant formæ illæ, ſed ſeorſim ſingulæ vſurpentur. atque inter hæc duo extrema media quædam ratio iniri poteſt ac via, ita ſcilicet vt nec perpetuò miſceantur, nec ſeorſim poëmate toto vſurpentur, ſed alicubi ſi non omnes duæ ſaltem coëant,

quemad-

quemadmodum contingeret si chorus verbi gratia alicubi & saltaret & caneret. Iam igitur certum est Aristotelis verba significare nusquam permittendum vt coeant formę illæ, sed seorsim vsurpentur singulæ: quod tamen videtur falsum, tum quia in parodo miscentur rhythmus & harmonia, fortasse etiam metrum; tum quia in stasimo videtur cum cantu metrum omnino coniungi, Sed tamen Aristoteles ipse mox admonet nos se de metro tantùm & harmonia loqui: metrum verò extra chorum sine vlla dubitatione seiungitur ab harmonia de qua loquitur author. Quanquam in choro saltem iungitur metro, dicat aliquis. etenim reuera bifariam iungi potest. vno modo ita vt vnus idémque actor dum canit seu harmoniam edit, metrum fundat, quia scilicet metricū fit quoque melos & harmonia: altero vt seorsim adhuc metro vtatur aliquis dum alter concentum edit. Ex quo fit vt cum posterior hîc modus vix ac ne vix quidem vsitatus esset (id enim ex Dithyrambico vbi iungebantur formæ illæ satis coniectare licet & animaduertere) prior prohibeatur ab Aristotele: quasi verò in Dithyrambico metrum esset melicum & concentu efferretur: in Tragœdia contra disiungeretur: quod tamen non facilè statuas cum chorus dum caneret & concentum ederet, carmina simul funderet. Sed de hac re tum in particula xxxv. tum deinde vbi de choro agendum erit. Nunc sat sit ad distinguendam Tragœdiam a Dithyrambica illud sufficere vt si harmonia a metro non diuellatur in choro, metrum contra ab harmonia diuellatur in reliqua fabula. Nam si te adhuc perturbet illud, *seorsim agentibus singulis formis*, fortè metrum illud harmonicum in harmoniæ tantùm habet loco, non metri, sicut in metro latens rhythmus nō attenditur, sed rhythmi nomine is tantùm interim intelligitur qui a metro est seiugatus & corporis motu hoc est saltatione aut gesticulatione exprimitur. & ideo in Dithyrambico par est existimare metrum citra harmoniam quoque fuisse decantatum, licet tibicines & fidicines eodem tempore ederent harmoniam. sed de hac re (vt dicebam) opportuniùs alibi. Vbi etiam perpendemus cur rhythmum interim inter formas illas nequaquam referat hoc in loco. Age verò cur pergens Aristoteles ait *οὐ δι' ἀπαγγελίαν non per enarrationem*? etenim definitio non negando conditur sed affirmando. Itaque non quo non peragitur Tragica imitatio, sed quo peragitur, aperiendus erat modus. & idcirco dicendum *διὰ πράττοντας per agentes* & negotiantes peragi imitationem: qua ratione optimè Tragicæ imitationis natura declarata fuisset & ab Epica aut Dithyrambica, si fortè narratione vtatur, distincta. Quanquam cum Aristoteles iam antea duo illa imitationis genera declarasset, satísque ostendisset vnum Tragœdiæ & Comœdiæ cōuenire, nimirum dramaticum quod *διὰ πράττοντας* vel *δρῶντας* obitur: alterum Epopœiæ & Dithyrambicæ reseruari (etsi vtcunque adhuc variatum) nihil erat quòd multis hoc in loco rem prosequeretur, cum statim atque monuisset non per enunciationem fieri, colligere liceret ex dictis & intelligere dramaticam esse Tragœdiæ imitationem. Quanquam ille adhuc se se obijcit scrupulus, quòd dum ait *non per narrationem*, id (si insequentia spectes verba) non eo consilio proferri videatur vt Tragœdia ab Epopœia & Dithyrambica distinguatur, sed vt moneamur purgationem non per narrationem sed per misericordiam & metum esse perficiendam: sententia enim (si verbum verbo reddatur) est huiusmodi; *& non per expositionem; sed per misericordiam & metum peragens talium perturbationum purgationem*. Itaque Victorius sic edisserit locum, *quod enim nunc (inquit) purgare Tragœdiam motus turbidos animorum non commemoratione, sed misericordia & metu, ostendit illam vti factis & terribilibus & miserabilibus vt hoc præstet. non oratione ad id facta*. Ego tamen cæteros interpretes sequor libentiùs; & Paccij explicationem amplector qui sic vertit locum. *Non per enarrationem, per misericordiam verò atque terrorem perturbationes huiusmodi purgans*. & sanè licet græca verba videantur vtcūque scrupulum illum afferre potuisse, tamen cur eò confugeret, vt statueret Aristotelem docere factis non dictis purgationem efficere Tragicum, certè non habuit. Vt omittam illud etiam hîc peccasse Victorium, quòd dum diceret, *nunc, inquit, purgare* non satis animaduerterit quæ sit vocis illius *inquit* vis ac germanus vsus. Neque verò illud dubitatione caret quod item pertinet ad finem Tragœdiæ propositum: siquidem mira iam obtruditur finium multitudo, delectatio scilicet, vtilitas, purgatio. an non satis erat nos iude hærentes habere quòd modò vtilitas, modò voluptas proponitur in finis loco? Quanquam qui rursus Tragico id præcipiunt vt probet, vt delectet, ac moueat ij etiam nouam nobis creant molestiam Tragicum finem requirentibus. Sed tamen id minorem vel potiùs nullam affert dubitationem; si reputemus purgationem ad vtilitatem pertinere: ita vt qui vtilitatem

Margin notes: Respondetur. — Vi. part. 35. — Instatur. — Respondetur. — Dubitatur — 201 — Respondetur. — Instatur. — pag. 56. — Respondetur. — Dubitatur VII. — Respondetur.

tatem in vniuersùm statuerit finem poësis, hîc sigillatim in Tragœdia purgationis vtilitatem statuere possit. nam qui iubent vt Tragicus probet, delectet, moueat, ij finem designant non vltimum, sed munus & officium boni Tragici, qui haud abesse debeat ab ea laude, vt probet, vt delectet, vt moueat, quæ tamen omnia requiruntur alterius gratia & finis propositi causa. Nam vtrum delectationi potiùs quàm vtilitati tribuenda sit præcipua laus & palma, id verò cum alterius est temporis, tum a nobis iam antea fuit disputatum. Iam verò succedit postrema definitionis pars, in qua scribit per commiserationem & metum talium purgationem perturbationum esse peragendam. quod sanè, quoniam mirum est quàm multas nobis crearit dubitationes & quantopere semper torserit interpretes, erit nobis paulò latiùs explicandum. Itaque lubet propriam de Tragica purgatione Controuersiam excitare, ac proinde quærere. NVM Aristoteles rectè de Tragica purgatione præceperit: ac propterea etiam de illa VII. theoremata ponuntur explicanda. Mirum est autem (vt dicere cœperam), quàm multas & graues nobis dubitationes veluti exantlandas obiecerit. Etenim duo sunt quæ interim sumit, ac veluti tacitè in certis ponit; duo quæ apertè decernit ac statuit? sumit tãquam certam, tum κάθαρσιν seu purgationem quandam: tum hanc Poësis seu Tragœdiæ ope ac præsidio perfici. decernit hanc purgationem tum fieri per commiserationem & metum, tum esse τοιούτων παθημάτων talium perturbationum. Ex quibus omnibus septem sese nobis theoremata videntur obijcere quæ explicare oporteat. 101

CONTROVERSIA XXXIX. NVM rectè de Tragica purgatione præceperit Aristoteles. Vbi VII. Theoremata proponuntur.

I. I. Num purgatio ista sit concedenda. Nam corpus medicamentis aut alia huiusmodi ratione purgari nemo non videt; at qua ratione siue in animum siue in affectiones purgatio cadat, obscurum.

II. II. Num talis Tragœdiæ aut Poësi vis insit atque facultas. nam vbi quoquomodo eam aprraueris animo, adhuc mirum videri possit peragi poësis ope.

III. III. Num in poësi tota vis hæc sit posita, an certa illius species & forma hac gaudeat prærogatiua. quandoquidem vulgata poëmata quædã & popularia vix conijcias purgandi vim habere vllam.

IV. IV. Quo pacto siue Tragœdia siue poësis purgare animos possit, cum ἀπάθεια ab Academicis & Peripateticis explodi soleat. Nam affectus mitigari & ad mediocritatem reuocari & posse & debere fatentur quidem isti; at purgari nullo modo. Itaque Stoicorum ἀπάθεια vel quia vtiliter in nobis ingeneratæ sunt affectiones, vel quia altiùs in nobis insident, quàm vt planè euelli ac purgari possint, videtur temerè huc introduci.

V. V. Quæ tandem παθήματα intelligat in præsentia: nam hæc non modò ad affectiones, verùm etiam ad morbos & ad vitia referri compertum est.

VI. VI. Qui siue affectus siue morbi aut quæ vitia sint a Tragœdia perpurganda, dum Tragica imitatio purgationem efficere dicitur τοιούτων παθημάτων. Nam his verbis iudicari existimes certorum affectuum vel vitiorum non verò omnium efficere purgationem.

indicari

VII. VII. Seu postremum quo pacto id efficiat Tragœdia per misericordiam & metum. Siquidem id videtur intellectu longè difficillimum: vt propterea hac de re longè variæ eæque dissidentes extent authorum sententiæ. Hæc inquam theoremata explananda illi essent qui optarit hoc argumentum pro dignitate complecti ac persequi. Id quod nobis breuiter saltem tentandum erit.

Respondetur.

Cum enim tota illa Aristotelis de purgatione disputatio vnà cum ijs quæ de Comœdia & ridiculis docuit in hoc libro, penitus interierit, cogimur id nos, etsi ingenio longè impari, vtcunque attingere ne videamur laborem in obscuro hoc loco subterfugere voluisse Κάθαρσιν, vt hinc ducatur initium seu purgationem, vtrique Mundo, tam maiori, inquam, quàm minori hoc est homini, a priscis attributam legimus. Mundo quidem modò per eluuionem, modò per exustionem. de qua sanè purgatione Trismegistus in libro de Mundo; vbi scribit Deum præter populares morbos nunc cataclysmum siue eluuionem, nunc ἐκπύρωσιν siue exustionem, inducere Mundo perpurgando. Quam sententiam expressit etiam Plato in Timæo, vbi docet statis quibusdam temporibus, certis corporum cœlestium conuersionibus exactis, cœlitus immitti eluuionem modò, modò incendia & exustionem, idque purgationis gratia. Itaque Stoici quoque, teste Seneca, in eandem descenderunt sententiam, quam eleganter sanè, vt semper solet, expressit M. Tullius cum sic scriberet.

Vid. lib. 7. Deca. 1. p. 419 ad 446.

De purgatione maioris mundi.

Quin etiam si cupiat proles illa futurorum hominum deinceps laudes vniuscuiusque nostrum a patribus acceptas posteris prodere: tamen propter eluuiones exustionésque terrarum, quas accidere tempore certo necesse est non modò non æternam; sed ne diuturnam quidem gloriam assequi possimus.

Lib. 3. Nat. Qu. c. 28

Et hoc est sanè quod ex nostris etiã prodidere multi, qui diuinitus duas huiusmodi clades & purgationes immittendas ac peragendas scribunt. Inter quos eleganter sanè Strabus

bus

bus monuit Iridem idcirco duos præcipuè colores referre, cæruleum & igneum, vt his duæ nobis purgationes commonstrentur, aquæ vna, ignis altera. Qui addit idcirco cæruleum colorem vnde aquæ purgatio designatur in Iride extrinsecus apparere quòd hæc purgatio iam apparuerit mortalibus peractáque sit; igneum cõtra latere colorem, quòd ignea purgatio quæ expectatur adhuc, lateat. Atque hæc sanè geminæ huius purgationis sententia videtur a priscis vsque Hebræis dimanasse: quandoquidem Iosephus, *Cum prædiceret*, inquit, *Adam rerum omnium depopulationem & cladem, vnam ignis vi, alteram aquarum impetu & multitudine, venturam dixit*. Et hac de causa (ni fallor) ea cõmemorauit quæ de duabus columnis scripta reliquit quasi verò indices positæ essent geminæ istius cladis,

Li. 2. de Anton. Iud.

Sed & minori Mũdo, homini inquam, aptari solet gemina hæc purgatio. Nam vt Homerum prætercam, qui eam quoquomodo adumbrauit, sanè ab Euripide in Clytemnestræ corpore perpurgando exprimitur, dum ignem illi & aquam adhiberet. nec sanè nõ a Romanis excepta ab ijsdémque vsitata fuit, cum igne & aqua solemni quodam ritu in purgatione vterentur. quare, Romani (inquit Festus) funus de more prosecuti, & eo quasi polluti, ignis & aquæ purgatione & expiatione vtebantur. Itaque supergrediebantur ignem aspersi aqua, hoc purgationis genus suffitionem appellantes. Plato etiam, vt ad eũ redeam, alteram corpori (hanc in gymnastica & medicina fermè collocat) alteram animo adhibet purgationem: atque animi quidem purgationem fieri docet animi seiugatione a corpore ac summatim a vitijs. Itaque Platonici de more fusè de hac disputant purgatione: etsi plerique inania effutiunt multa, Acheronta, Tartara, letheúmque flumen, & id genus alia comminiscentes quæ Virgilio ac Poëtis ignoscas licet; Philosophis certè non licet. Quanquam aliqua ex parte probari illa possunt quæ Proclus in Platonem scribit, dum purgationes tum generales, tum priuatas agnoscit, quæ singulæ suos præfectos habeant quos καθάροντας vocant. Vbi etiam diuinas expiationes profert, vnde dij (sic enim ille) vrgent & perpurgentur. Quæ sanè non dubitauerim ex Dionysio vsurpasse cuius studiosus fuit. Nam reuera Dionysius Angelis etiam aptauit purgationem. Sed ad Aristotelem venio; qui sanè in postremo libro Politicorum animorum purgationi musicam adhiberi iubet. hac enim affectiones & excitari & mitigari posse: excitari quidem ita vt ad furorem etiam & enthusiasmũ percelli quis possit: quod visus est Phrygiæ musicæ inprimis tribuere. mitigari quia cantus aliqui ἐλεινὸν & καθαίρειν motus inquam & purgationem habeant: ita vt ope tum sacrorum quorundam melorum, tum alijs carminibus quibusdam misericordes, formidolosi, aliísque huiusmodi affectibus occupati, cũ voluptate leuentur & purgatione quadã expientur. Quam rem (vt est insolens hoc tempore & inusitata) exemplis illustrare quoque lubet nobilibus. Pythagoram ferunt cum in ebrios quosdam lasciuientes ac saltatione bacchantes incidisset, iussisse cantorem qui saltationi aptum inchoarat concentum, mutatis modis Doricum canere. tum illi noua illa cãtus ratione ac sonorum modorúmque commutatione vsque adeò resipuisse dicuntur, vt abiectis coronis erubescentes se inde receperint ac sine cunctatione præ pudore præsentium oculis sese subtraxerint. Timotheus etiam, is qui Musicæ laude tantopere claruit, fertur tantum habuisse in hac industriæ & artificij, vt cum vellet contento austeróque cantu iracundiam concitaret, leniter remisso, mitigarétq. cum vellet. Ergo is hac arte, cum aliquando cœnaret Alexander, Phrygium repentè canens eum ad arma concitauit; tum harmonia remissa eundem placauit & ad conuiuium reuocauit. Nec dissimile est quod de sanctissimo Vate ac Musico legimus. etsi enim omnino crediderim hunc dũ Saulis perturbationem atque adeò dæmonem ipsum citharæ compesceret cantu, diuinitùs, vt erat Deo carissimus, adiutum; nil tamen prohibet quominùs Musici illi modi & cantus, vt res naturales interdum aut artificiosæ conditori Deo seruiunt omnes, perturbationi valuerint sedandæ. Denique Musicam olim ad milites inflammandos tanquam classicum adhibitam legimus; Corybantes quoque ad tibiam insanire & debacchari cõsueuisse compertum est. ita vt quemamodum equus tuba sic homo naturaliter Phrygio verbi gratia aut Dorico mirificè concitaretur aut mulceretur. Verùm enim verò sint ista. At cur ea quæ de Musicæ purgatione docuit, Poësi tribuit Aristoteles? ea nimirum de causa quòd cum poësis a musicis fermè tractaretur, inprimis verò musicæ pars haberetur, quæ de Musicæ purgatione dixerat ea in poësim conuenire arbitraretur. & idcirco in postremo libro Polyticorum cum eò peruenisset vt de poëticæ purgatione quippe Musicæ parte ac munere dicendum esset, simúlque docendum quæ & qualis esset hæc

purgatio,

De purgatione Memoris.

203

In Sophista & Phædone

pourgent

Musica per agi hanc purgationẽ ex Aristotele.

Poësis cur animorum purgationi adhibeatur.

purgatio, id sibi ἐν τοῖς περὶ ποιητικῆς in ijs inquam quæ de poëtica prosequendũ admonuit. At enim quid tandem hac de re in poëticis? Nihil planè, quod quemadmodum satis pro- 204
bauimus alibi, tota hæc tractatio quemadmodum Comœdiæ & ridiculorum explicatio, cum bona poëticæ parte interierit. Quanquam ne vos ieiunos relinquam ad authores varios confugiam vt si quomodo possim explicem quo pacto poësis aut certè Tragœdia purgationem afferre possit. Quæ res eò est explicatu difficilior in Tragœdia, quòd hæc magna ex parte solis metris seu carminibus constet: ita vt ad harmoniam vix confugere liceat. Ergo Timocles Comicus (vt ab eo incipiam) apud Athenæum rem sic explicabat (Latinè verò eius carmen referam, ne longiùs faciam si Græcè quoque locum percenseam.)

Cur sit illa tum Tragœdia tribuatur purgatio.

Timocles de Tragœdia.

Aduerte quæso, num quod ex vsu est loquar,
Est calamitosum animal sua natura homo,
Multásque secum vita fert molestias:
Mali leuamen reperit sed hoc sui,
Vt calamitatis immemor iam mens suæ,
Habénsque ab alieno malo solatia,
Documenta capiat recreata paululum,
Primùm Tragœdi quanta commoda afferant
Perpende sodes. si quis est pauperculus,
Maiore pressum si videbit Telephum
Mendicitate, leniùs suam feret
Mendicitatem. insanus est ne quispiam?
Furiosum is Alcmæona proponit sibi.
Captus quis oculis? aspicit cæcum Oedipum.
Gnatus obijt? Niobe dabit solatium.
Claudus aliquis ne est? is Philoctetem aspicit.
Miser aliquis senex? tuetur Oeneum.
Alterius enim quisquis ærumnas viri.
Esse grauiores viderit, quàm sint suæ,
Animo æquiore miserias feret suas.

Timoclis rationem minus aptam esse ad id quod quæritur.

sic iste. Ego verò etsi non inficior eleganter isthæc commodéque proferri, inprimis verò ad calamitosos solandos valere plurimùm, vix tamen ac ne vix quidem consenserim, id quod quærimus explicare. qui enim similium exemplo calamitatem solantur suam, ij interim non commiserationis ac metus ope sustentantur siue purgantur, sed rationis ac prudentiæ, quæ nos ad tolerantiam informat ac traducit. Adde quod is qui suam calamitatem aliorum exemplo calamitatum æquiore fert animo, rectiùs ad historias confugiat (in his enim exempla occurrunt & plurima & vera) quàm ad Tragœdias: ita vt hæc ratio perturbationis sedandæ non Tragœdiæ sit propria, sed exempli, quod tum historia, tum quotidianis casibus sese offerat. Denique Regibus inprimis atque ijs, qui potentia & authoritate cæteris præstant, proposita est Tragœdia, quemadmodum è contrario Comœdia popularibus. Quare non tam calamitosis & ærumnosis solandis, quàm fortunatis ac potentibus commouendis, in officióque continendis constituta est. vt nimirum eorum, qui fœlici statu deijciuntur, exemplo tum timere discant, tum ad commiseratione̅ prouocentur. sic enim & a sæuitia temperant & immoderatis affectibus moderantur. Vt mirum sit aliquos tantopere proposita Timoclis monita, etsi alioquin elegantissima & solatio in ærumnis conciliando accommodata, æstimasse atque idonea iudicasse ad id quod quærimus declaranda. Commodiùs fortasse Iamblichus, *Humanarum* (inquit) *affectionum vires nobis innatæ perturbationum & affectuum, si comprimantur omnino, insurgunt acriùs & vehementiùs instar flammæ compressæ risúsque cohibiti: sed si erumpant in lucem, breuiores fiunt & vsque ad modum mensurámque productæ, modestè lætantur & explentur. & hinc suadela quadam & consilio, non vi conquiescunt. Ideirco in spectaculis Comœdiarum & Tragœdiarum spectantes aliorum affectus, nostros constituimus, & modestiùs agimus & quasi expiamur purgamúrque quibusdam in spectaculis sacrorum & auscultationibus turpium, absoluimur a pernicie, quæ posset accidere inde ex factis. adeo vt verba factis subueniant, periculísque medeantur.* Hæc Iamblichus. quibus verbis rectè statuit aduersus Stoicos, humanas affectiones esse non comprimendas sed moderandas: rectè etiam monet, id vsu Comicorum Tragicorúmque spectaculorum effici.

Iamblici quo que rationẽ nos ieiunos relinquere.

Libr. de myst. 11 205

✝

efficí sed tamen qua planè ratione metus & commiseratio id efficiat (hoc enim vel maximè dubitatur in præsens) imò verò an id metus, an miseratio efficiat, tacitus prætermittit. Sed de Iamblicho fortasse aliquid explicatiùs non multò post.

Nunc ad Aristotelis interpretes sese conuertat oratio. & quoniam ex propositis theorematis hactenus (si quis attentiùs æstimet) prima fermè sunt explicata, explicatum tentemus aliorum, inprimisque doceamus, quæ & qua ratione affectiones metu & misericordia perpurgentur. Ergo Vtinensis censuit, duas tantùm purgari affectiones, nimirum misericordiam ipsam & metum, atque has eiusdem misericordiæ & metus ope. Madius cõtrà cæteras omnes, his duabus exceptis: Victorius & Alexander omnes planè. Aliqui affectiones timori & misericordiæ oppositas, præterea nullas. Sed quæso Vtinẽsem primò audiamus. *Si quis roget* (inquit) *qualis sit Aristotelis sententia de Tragœdia, respondeo existimare illum eius recitatione & inspectione purgari perturbationes has duas commiserationem & metum. Dum enim homines intersunt recitationibus, audiúntque & cernunt personas loquentes & agẽtes ea, quæ multùm accedunt ad veritatem ipsam, assuescunt dolore, timere, commiserari, Quo fit vt cum aliquid ipsis humanitus acciderit, minùs doleant & timeant. necesse est enim prorsus, vt qui nunquam indoluerit ob aliquam calamitatẽ, vehementiùs postea doleat, si quid aduersi præter spem acciderit.* sic iste. A quo tamen dissentire cogor. Ac primùm cum commiserationis ac timoris purgatio monstranda esset, ab his ad dolorẽ ferè declinat totus. & sanè cum commiseratio sit alieni mali, quî obsecro tum purgabitur aliquis commiseratione, cum aliquid aduersi patiatur, quod est malis proprijs? sic timor cum sit mali futuri, qua ratione is purgabitur timore, qui re ipsa in malum & calamitatem inciderit? fateor igitur posse quempiam proprium dolorem ac mœrorem faciliùs mitigare, cum alios eodem mœrore & calamitate oppressos viderit, sed in præsens de timore & misericordia loquimur, quæ ex aliena calamitate in nobis oritur & excitatur, non de dolore. Denique Aristoteles in particula LVII. LX. LXVI. nos rationẽ docet, vnde commiseratio excitetur ac metus, & hac de causa vsum peripetiæ & agnitionis laudat, vnde commiseratio & metus augeri maximè solent: de ijs purgandis sedandísve, ne verbum quidem. Adde misericordiam & metum esse affectiones vtiles, nec committendum vt perpugentur (nisi tamen mitigari potiùs & ad medioeritatem reuocari velis) & euellantur: præsertim verò quia Tragœdia (vt docebam) regibus maximè ac tyrannis seruit corrigendis, non secus atque Comœdia popularibus. At tyrannis & regibus timor & misericordia incutitur vtiliter. nisi enim ij qui in cæteris obtinent principatum, aliorum exemplo timere, calamitosis etiam misereri didicerint; verendum est, ne rebus secũdis efferantur, & ad sæuitiam procliues sint & crudelitatem. Vt omittam minùs rectè videri mortalib. consultum vel certè potentibus, si Tragœdiæ præsidio duæ tantùm, atque hæ sine dubio minimè omnium inutiles, purgẽtur affectiones. Cum enim perturbationum cumulus sit magnus, quorsum vnam atque alteram eámque leuissimã perturbationem Tragica imitatione purgaret, cæteras verò omnes negligeret? Atque id ipsum ijs obiecerim, qui è contrariò affectus tãtùm timori & misericordiæ oppositos corrigendos sentiunt Tragicæ calamitatis imitatione. nãque Vtinensem (vt ad eum redeam) alia rursus subijcere, quæ nihil minùs docent quàm purgationem misericordiæ & metus præsidio & ope peragi, is sent. et qui eius disputationem perlegerit vniuersam. Iam verò ne longiùs faciam cum Vtinensi, ad Madium venio, qui *Melius est* (inquit) *misericordia & terroris interuentu expurgare animum ab ira, qua tot neces fiunt: ab auaritia, quæ infinitorum penè malorum est causa: a luxuria, cuius gratia nefandissima scelera sæpissimè patrantur. His itaque rationib. haud quaquam dubito, Aristotelem nolle Tragœdiæ finem esse animam humanam a terrore misericordiáque expurgare: sed his vti ad alias perturbationes ab animo remouendas, ex quarum remotione animus virtutibus exornatur; nam ira verbi gratia depulsa succedit mansuetudo: expulsa auaritia inducitur liberalitas; atque ita de cæteris.* Hæc & id genus alia Madius. Cui sanè cauendum erat diligenter ne tam facilè & indictà causa libidinem, auaritiam, vno verbo vitia pro perturbationibus vsurparet. Cur enim dum perturbationes purgari ais commiserationis & metus ope, luxuriam & auaritiam in medium affers? Huc accedit quòd dum auaros, libidinosos vno verbo vitiosos in calamitates ob vitia incidere animaduertimus, nobísque propterea a libidine & auaritia temperandum proponimus, id timoris fit ope; commiserationis (quod hactenus ex Madio discere liceat) nullo modo: & tamen iubet Aristoteles vt purgatio fiat timoris cõmiserationisque præsidio. Deniq; aliorum calamitatis cõmiseratio, facit illa quidem vt ei condoleam: vt verò abstineam, timor efficit ac ratio & prudentia. Victorius

Marginalia (left): Pag. 53. m. p. — 106

Marginalia (right): Vtinensis. — Refellitur — Madius. — Refellitur. — Victorius.

P ctorius

Victorius. ctorius verò cum in hûc locum incidisset, monebat differre Aristotelem a Platone: purgationem Aristoteli non extinguendis, sed moderandis affectionibus seruire: nec tam voluisse extirpari quàm ad moderationem reuocari perturbationes: purgationem item affectibus omnibus destinati in Tragica imitatione, ita vt ne metus quidem aut misericordia sit excipienda: denique purgationem fieri quia Tragœdia ponat casus ante oculos. Verùm si vrgeas vt doceat quo planè modo quáue ratione huiusmodi casus, purgent

Refellitur animos, id verò prætermittit alacriter, tantúmque monet purgationem esse Tragœdiæ cum Epopœia communem: sed tamen multò maiorem esse Tragœdiæ vim quòd non commemoratione seu narratione, sed factis ipsis ante oculos positis timorem ac misericordiam excitet in humano pectore. Et tamen nos requirimus vt affectionibus in mediū allatis doceat has metus & misericordiæ opera perpurgari: id enim est quod torserat atque adeò transuersos egerat interpretes. Sed ecce tibi Alexander qui huc planè industriā

Alexāder retulit suam. Docuit enim prius reuera purgationem pro moderatione vsurpandā; nec cōmittendum vt affectiones quæ vtiles sunt mortalibus vbi mediocritate contineantur, extirpentur. At nos id interim partim ex Madio, partim ex Victorio didicimus: quin ne si quis velit, perturbationes extinguere posset. Itaque ledentur, & ad debitam mediocritatem reuocentur, ita vt purgatio moderationem significet atq; exultantiæ, vt ita dixerim, & redundantiæ non perturbationis integræ extinctionem. Agedum igitur veras perturbationes in medium afferas, & qua ratione misericordiæ metúsque ope ad moderationē reuocentur edoceas. Principiò igitur perturbationum nomine vndecim affectiones illas intelligit ac statuit Alexander, quas Aristoteles item statuerat in moralibus, letitiam nimirum, tristitiam, amorem odium & his persimiles: atque has purgari ait hoc pacto. *Cum enim* (Latinè perstringam ac referam quam ipse rem Italicè prosequitur) *acerbos casus atq; infelices euentus spectemus eorum qui modò cæteris potentia præstabant & authoritate, atque adeò in summa fortuna rota erant collocati, moderamur nostras spes, cum videamus ne eos quidem calamitates vitare posse, quin momento temporis a fælici statu in miseriam deuolui.* Sed quæso te Alexan- pag. 101. m.

Refellitur. der anteaquam ad cæteras perturbatioues progrediaris, doceas qua ratione nostræ spes ad moderationem reuocentur istarum spectatione calamitatum. Quia (inquit) inde animaduertimus vanas esse mortalium spes. Rectè: nam reuera dum principes viros momento penè temporis in calamitatem incidere animaduerto, facilè & sentio & mecum ipse reputo humanas spes fragiles esse & caducas: itaque minùs patior me humana spe deludi & attolli. Sed tamen non video qui tandem id interim fiat timoris ac misericordiæ præsidijs. Nam ratio & prudentia eò me quidem traducit vt dum subitos regum casus specto, sentiam fragiles esse mortalium spes ac propterea ab immoderata quam cōceperam spe, tēperem. Sed non timor interim multò verò minùs cōmiseratio id facit: cōmiseratio enim si quæ interim excitatur, efficit, vt illius calamitati condoleam, hoc est enim cōmiserationis proprium; timor etiam si quis in me excitatur, efficit vt mihi vitāda ea siue vitia siue incitamenta vno verbo eas causas, proponam vnde ille in miseriam cecidit. Quare dum video Tarquinium spoliari regno & in exilium eiici, superbiam mihi ac libidinem frangēdam propono vnde ille calamitosus factus est. ita vt ne timor quidem possit aptè spei de qua dicebam & affectioni moderādæ causa statuis sed ad summū vitiorum moderationem afferre possit. & tamen Aristoteles per misericordiam & metū purgationem fieri iubet, & hanc vt tu interpretaris spei & affectionum non libidinis & vitiorum. Quapropter dū pergis, atque eis, eatundē spectatione calamitatū temperari lætitias, cum humanæ vitæ fragilitatē reputemus, mitigari dolorem cū malis ac doloribus omnes homines cernamus obuios, timorem futurorum malorū minui, quòd minores ob assiduā eiusmodi calamitatum spectationem videantur; hæc verò quo pacto misericordiæ & metus potiùs quàm rationis ac prudentiæ præsidio efficiantur non video. & tamen id erat vel vnum vel maximè quod declarandum erat. Nam dum rursus mones ex inspectione huiusmodi calamitatum agnosci etiam quàm fragilia sint huius vitæ bona, quàm fluxæ voluptates, atque hinc effici vt moderatè amemus; in idem recidit; cum id verè commiserationi & timori acceptum referri nequeat. Ita demum dum concludis, *En igitur quo pacto Tragœdia acerbis ac tristibus eorum casibus qui cæteris præstant, timorem & metum excitat, atque his animos ab immoderatis purgat affectibus*, vereor ne perperā id concludas. Atque idem dixerim dū tu continenter (Vtinensi, vt video, inhærens) timorem quoque & metum mitigās vsu & assuetudine terū miserabilium & terribiliū quia scilicet assuetudine spectatio- 107 pag. 103 m.

nis

nis minora in dies iudicentur. Nam iudicium & ratio id efficit, præsertim quia ab assuetis
Vid. pa. 57.67. 66. Pag. 116.117. (vt docet Aristoteles) non fit passio: denique non metus metum mitigaret, aut misericordia misericordiam, quod Aristoteles statueret (metu enim & misericordia purgationem facit) sed assuetudo vnde minor fit in dies mitigar ac lenii, quod est metus & misericordiæ diminutione ac fere absentia, non vi & præsentia harum fieri purgationem. & tamen Aristoteles rursus vi & magnitudine metus & misericordiæ explebit purgationem. Sed & Mutinensis interpres existimat ea de causa dixisse Aristotelem metu & misericordia purgari affectiones, quod Plato in sua Rep. dixisset Tragicam imitationem timidos & ad misericordiam nimis procliues efficere auditores. Sed sint ista. quamuis enim reuera Plato in 2 r. & x. de Rep. poëticam imitationem insectatur quòd humanas affectiones propè omnes permisceret ac veluti exulceraret, ita vt commentitia sit Mutinensis opinio, tamen vt ad id quod caput est veniamus, illud ab eo quærimus: quo consilio ac nomine statuerit Aristoteles misericordia & metu affectus mitigari seu purgari, & quos præterea affectus intelligat. Atqui metum ipsum & misericordiam purgari ait; idque quia dum frequenter spectamus Tragicos casus, ex vilibus efficimur magnanimi, ex timidis constantes, ex misericordibus seueri. Sic sanè frequenti illarum spectatione rerum quæ misericordia, timore vtilitate denique (nam id quoque pugnat) seu animi abiectione dignæ sunt, nos misericordiam, timorẽ animíque demissionem atque abiectionem deponere. Quam sanè rem inde confirmat, quia dum varijs spectaculis timorem ac misericordiam impendimus, huiusmodi affectiones quippe quæ varijs spectationibus dirimãtur (quæque enim spectatio earum capit partem, si ei credas) minuantur, non secus atque amor qui multis impenditur filijs. *Mutinẽsis.*

208 Hæc & id genus alia Mutinensis: in quibus non necesse habeo immorari, tum quia ex dictis fermè reiecta sunt, tum quia frigidiora videri possunt quàm vt detinere animũ queãt. Denique lucro ponendum est interdum clausis veluti oculis preterijsse quæ longè absunt vt illos capere aut oblectare possint. Illud tamen dicam non tam affirmandum quàm docendum fuisse frequenti spectatione illa misericordiam ac metum minui. Cum præsertim Aristoteles in particula LVI. LXI. LXVI. significauerit quò grauior fuerit metus & miseratio, eò tutiùs purgationem effici. Iam verò quoniam lõgum esset ac permolestum authores omnes quotquot hunc locum attigerunt, consulere & audire (præsertim verò cum interpretes quique maximè omnium in hac re desudarunt, in consilium adhibiti fuerint fermè omnes) superest vt quid sentiam ingenuè aperiam. Tametsi nequempiam neglexisse videar, cursim saltem monuisse velim idem argumentum fuisse pertractatum tum a Iacobo Mazzonio in Dantis defensione, tum a Verato aduersus Iasonem, tũ a Bernardo Segna in disputatione quadam, tum denique ab Antonio Riccobono in sua paraphrasi. Tametsi *Refellitur.* *Strictim attinguntur explodunturque alij authores quidam.*

Lib. 2.c. 8.pag.23 primus reuera non tam Aristotelis sententiam explicat, quàm ad Platonis Platonicorúmque sensa diuertit. Alter nescio quo pacto duos timores ac duas misericordias commentatur: quasi verò non sensus modò, sed mens etiam suum timorem habeat, suámque misericordiam, quibus quippe quæ in virtute posita sint, sensus timor ac misericordia quasi im *Mazzonius.*
Cap.5. pura siue immoderata, ad moderationem reuocentur. Tertius cum narat, tum in primis nodum præterit quo a timore planè & misericordia hæc fiat purgatio. Postremus paucissimis statuens misericordiam & metum ad mediocritatem reuocari, cur id affirmet & qua id efficiatur ratione, prætermittit alacriter. Sed nunc tandem quid sentiam, accipite. *Guarinus. Segnus. Riccobonus Authoris sententia.*

Tragœdia ex obscurissimis initijs, quemadmodum fermè vsu venire solet in cæteris humanis rebus, initium duxit. Siquidem in speluncis agitari cœpit, vbi Satyri risus ciendi causa adhibebantur. Paulò post etiam in plaustris agitari cœpta ac ostentari, vbi actorum ora fæce turpem in modum liniebantur. denique obscuri actores, vulgares spectatores, & vt rem complectar paucis,

Vilem certabatur ob hircum.

Verùm vbi Tragœdia nobilitari cœpta est & suam illa perfectionem ac veluti maturitatem est assecuta, non è plaustris ampliùs atque humilem in modum est actuata, sed regias personas, regios ministros, regia ornamenta, regios apparatus, regias denique domos atque vrbes sibi adsciuit & vindicauit; ita vt speluncas, Satyros, plaustra, fæcem, viles illos actores & spectatores, hircum denique ipsum in reges, regiósque consiliarios, milites, aulicos & stipatores, & in trabeam item, purpuram, diadema, sceptrum conuerterit & commutarit. Inprimis verò tyrannis ac regibus ac summatim ijs qui cæteris mortalibus imperarent, vel opibus & potentia præstarent commonendis & instituendis destinata est,

Vt enim Comœdia eorum moribus & affectibus purgandis est destinata, qui priuatam degunt vitam & sub aliorum imperio & potestate: ita è contrariò Tragœdia ijs dicata fuit qui dominarentur cæteris & dignitate ac potentia præstarent inter mortales. Quamuis enim non negarim posse mortales omnes ex Tragicis spectaculis, dum tamen pro dignitate constituta sint, aliquid capere vtilitatis, perinde ac reges quoque, comicis spectaculis non nihil ad prudentiam iuuari possunt; veruntamen Comœdia propria ac peculiari ratione ciuibus ac popularibus instruendis comparata est Tragœdia Regibus atque ijs qui in cæteros obtinent principatum. Denique quemadmodum Epopœia Heroibus ac summis ducibus, maximè conuenit: vt inde ad fortia facta incendantur; contra verò Eclogæ & Idyllia pastoribus rusticanisve hominibus accommodata sunt, vt quoniam duram vitam degunt ac laboribus plenam, se interim amorum commemoratione agrestique cantu illo certaminéque solentur; ita etiam, vt cuique rei certa munera certi denique fines constituti sunt; Comœdia vulgaribus atque vrbium cœtibus & popularibus, 109
Tragœdia regibus atque ijs, qui fortunati videri solent, accommodata est & destinata.

Germana Aristotelis sententia.

Quę cum ita sint, iam facilè erit animaduertere, cur dixerit Aristoteles Tragicam imitationem per misericordiam & metum (id quod hactenus tantopere torsit interpretes) huiusmodi perturbationes perpurgari, Tragicis enim infortunijs excitandæ sunt in Tyrannorum regúmque ac potentium pectore hæ duæ affectiones maximè, misericordia scilicet & metus, vt hinc affectiones & vitia corrigantur quibus reges quique cæteris authoritate præstant, laborare solent. Et quidem misericordiam excitari iubet in eorum pectore, vt hac occupati, sæuitiam exuant, crudelitatem, auaritiam, rapacitatem, iracūdiam, contra verò amplectantur clementiam, mansuetūdinem, liberalitatem, munificentiam, ac ciues illi suos & populos paterna charitate prosequantur. Timorem verò & horrorem in iisdem concitari iubet, vt ne inani lætitia efferantur, aut voluptatibus intemperanter seruiant, aut vitiis indulgeant: sed libidini, ambitioni, huiusmodíque perturbationibus ac vitiis tanquam fręna iniiciant. Denique & misericordia & timor excitatur in illis vt sesę ipsi in officio contineant, & in populis vrbibúsque regendis iustè ac clementer se gerant, Id quod ex Tragica imitatione sequitur maximè. dum enim rex regem videt ob superbiam aut rapacitatem, vel libidinem & intemperantiam è fœlici illo statu in calamitatem deturbari, similis exemplo sibi ipse timet; omninóque statuit ea declinare vitia & moderari perturbationes, vnde illæ calamitosus factus est. Itaque in animum planè inducit vt clementiam induat, & moderatione ac iustitia vitam instituat suam. Ita sanè perspicuum videri potest cur Aristoteles timorem maximè, & misericordiam purgandis perturbationibus adhibuerit, & quàm iure adhibuerit.

Dubitatur I.

Respondetur.

Quanquam obiicias statim. Tu verò interim in perturbationū loco vitia quoque refers: cum tamen iamdiu id ipsum visus sis Madio obiicere, Obieci, fateor: sed eo nomine quòd cum metu diceret auaritiam libidinémque purgari, docendum quoque erat, reuera hoc in loco perturbationes pro vitiis haud sumi perperam. id quod nos inde ostendimus, quia cum Aristoteles in libris tum de Moribus, tum de Arte dicendi, affectiones πάθη appellet passim, hîc verò nouo ferè atque illi aut inusitato aut non satis trito παθημάτων nomine vtatur, quod & corporis & animi vitiis nō minùs ac perturbationibus atque affectibus conuenit, coniectare liceat, vitia quoque complecti & intelligere. Imò verò cum purgari iubeat, nisi vitia aut perturbationes, quæ extra lineam prouectæ ad vitia deflectant, intelligere nullo modo potuit: nam affectiones quę nondum peccent & ad vitiositatem declinent, purgatione indigent nulla. Quanquam Madio illud etiam erat diligenter animaduertendum, vt ne tam facilè Tragicam imitationem mortalibus passim corrigendis, &, vt ipse loquitur, humanæ animæ humanóque generi expiando, adhiberet: nam reuera non omnibus mortalibus timor vtiliter incutitur & misericordia, sed Regibus ac potentibus. Et hac de causa tantùm abest vt Aristoteles de ijs sedandis & cōpescendis nedum purgandis cogitarit (id quod Victorius atque alij multi iubent) vt perpetuò de illis excitandis præceperit. Itaque in particula LVII. monet Tragœdiam esse imitationem terribilium & miserabilium: has verò perturbationes excitari maximè ijs quæ præter opinionem contingunt & admirationem pariunt: & in LXI. & LXVI. commēdat peripetiam & agnitionem illam quæ maximè valet ad excitādam misericordiam & metum. Cū igitur de ijs excitandis tā diligenter præcipiat, de purgandis aut sedandis ne verbum quidem, quis non intelligat id ea de causa factū esse, quòd Tragica imitatio regibus ac po-

ac potentibus admonendis, percellendis, perpurgandis comparata esset? Quamuis enim facilè concesserim ab initio, vt tumultuaria quadam ratione & apud rudes homines orta est, ne purgationem quidem vllam Tragœdiæ fuisse propositam; tantùm abest vt regibus destinata esset corrigendis & commonendis, decursu tamen temporis factum est vt Philosophorum ac Legislatorum prudētia huc relata sit, quemadmodum Comœdia popularibus exhilarandis cautioribúsque reddendis. Qui sanè vsus ac finis eò magis conuenit Tragœdiæ, quòd Epopœia reuera nón purget affectus, vel certè affectibus perpurgandis nequaquam instituta sit & comparata; sed potiùs; ijs qui iam affectibus imperantes ac virtutibus exculti ad res strenuè gerendas adspirant, heroicæ virtutis ideam & exemplum ac quasi facem protendit, sic Alexandrum Macedonem Iliadis lectione & Achillis factis commotū & ad fortia facta incensum legimus. Comœdia verò leuibus quibusdam affectionibus, quæ inter populariums amores, furta, iurgia, iocos cōmoueri solent, corrigendis reuocata est. Vt propterea Tragœdia illustrium maximè virorum prauis frangendis cupiditatibus & motibus sit adhibenda; quæ timoris & commiserationis ope id mirificè præstari solet. Neque verò illud mihi rursus obijciat quispiam, videri Aristotelem in postremo libro Politicorum purgationem affectionibus non vitijs accommodare, Id quod eò magis sententiam euerteret nostram, quòd dum musicā adhibet purgationi, de hac vberiùs in ijs quæ de poëtica dicendū scribit. Quo fieret vt in præsens idem esset de Tragica imitatione & purgatione statuendū, nimirum purgationem nullo modo vitiorum gratia proferri sed affectionum. Sed tamen ipse nec iuranti crederem perturbationes quas Musica sedari vel potiùs purgari iubet, non esse vitiosas perturbationes (quid est enim quod eas purgari iubeat, nisi immoderatæ sint & deflectant ad vitia? nec eos audirem qui, dum ibi tam paucis de animorū purgatione verba facit Aristoteles, tā facilè de reliquis ac præsertim de Tragica imitatione coniecturam fecerint, Denique cū ibidem de furoris quoque purgatione mentionem fecerit, quis dubitet improbarum cupiditatum atque adeò vitiorum purgationē a poëtica imitatione ac præsertim Tragica repellere? At enim minimè consentaneum videtur rationi vt duæ illæ perturbationes tantopere excitentur ac veluti exulcerentur. Ea tamē sie ipse Tragicam purgationem peragis vt dum cæteras immoderatas affectiones aut vitia vel omnia vel aliqua sanas, misericordiam & metum longiùs quàm par est concites aut veriùs vt dicebam, exulceres, Ego verò ne isthinc quidem perturbor. nam vt omittā Aristotelem ipsum Tragicæ purgationis causa in misericordia & metu concitando totum esse quemadmodū in locis iam recitatis docuimus; profectò nec Medicus ita prospicere valet ægroto, vt nō interdum aliqua ex parte lædatur (vt enim grauiores tollantur morbi ac nobiliores partes & facultates sanentur; ignobilior interdum labefactanda est) nec grauissimis morbis nisi grauissima adhibenda sunt remedia. Quare quemadmodum secamus, vrimus vt ne morbus cor appetat aut caput; ita misericordiam & metum vtcunque angemus & tanquam exulceramus vt sæuitiæ ac cæteris eiusmodi grauissimis perturbationibus ac vitijs medeamur, Quanquam ne id quidem est hoc tempore concedendum, immoderatè scilicet augeri misericordiam & metum; tantùm abest vt exulcerentur. Nam quemadmodum id quod alicui obest, alteri est salutare (quidam enim cibi meo obsunt pectori qui conferunt robustiori; quæ etiam Miloni conferret copia, hæc mihi noxia esset) ita regibus ac tyrannis vehemens misericordiæ ac metus concitatio non modò non obest sed confert mirificè. Sed fini ista. At quo pacto illud τοιούτων παθημάτων talium perturbationum cum tua opinione cōsentiet? Nam immoderatæ perturbationes atque adeò vitia non ea sunt quæ cum metu & misericordia, etsi concitatis, talem habeant affinitatem, vt eiusdem ordinis censeri possint & huiusmodi siue huius generis dici possint. Acutè. Sed tamen reputandum est perturbationes patere latissimè, ésseque earum ordines longè varios; præsertim verò dum παθημάτων nomine appellantur. Nam & corporis morbos & animi furorem aut dementiam & vitiosos affectus omnes continet præter ordinarias actiones quas πάθη nomine recenset Aristoteles in libris de Moribus. Aristoteles igitur dum diceret purgationem fieri τοιούτων παθημάτων nō tam eò spectauit vt doceret purgationem esse faciendam perturbationum quæ cum misericordia & metu affinitatem haberent magnam, quàm non omnium παθημάτων inde fieri purgationem, cum hæc ad furorem vsque atque adeò ad corporis morbos pertinerent; sed immoderatarum affectionum, quæ iam ad vitia deflecterent; atque adeò vitiorum quorundam quæ in regibus ac potentibus ob immoderatas

Marginalia: 210. — *Dubitatur II.* — pa. 5.6.7 — *Respondetur.* — *Dubitatur III.* — *Respondetur.* — Pa. 61. 66. et 57 — *Dubitatur. IV.* — *Respondetur.* — 211

affectiones dominarentur. Nam immoderatas perturbationes, quoniam purgari iubet, intelligendas nemo dubitet: hæ verò si cum corporis morbis aut furore insanabilibúsve quibusdam animi vitijs conferantur, misericordiæ & metus nonnihil affines dici possunt. Sed iam illud vnum fortaſſe aliquid afferat dubitationis. Etenim præcipere videtur Aristoteles vel certè concedere, Tragicas personas, in quibus cadit fortunæ commutatio & calamitas, improba gessisse aut gerere, dum tamen hoc eis contigerit per errorem. At si ita est, nemo ex spectatoribus, sed ne ex principibus quidem aut regibus, quibus iu purgationem decernis, purgationis habebit incitamenta, nec commiseratione ac metu ad purgandum animum vitiáque fugienda excitabitur. Nam si ille sponte ea patraret mala, vnde fit calamitosus, spectator atque inprimis rex & princeps sibi temperandum statueret & abstinendum ab illis factis, ne ipse quoque in calamitatem incideret. Sed cum per ignorationem in ea mala inciderit ille, optandum quidē fuerit spectatoribus, ne per ignorationem & quasi abdito quodam casu consimile in eos irrepat malum & calamitas: sed cur inde sibi vitia illa cauenda & moderationem iustitiámque colendam proponat, vix ac ne vix quidem habeat, cum, si per ignorationem ac tanquam inopinatus morbus accidere soleat malum & calamitas illa, cautio & consilium minùs opportuna videantur. Non igitur ea est Aristotelis sententia vt velit reges ac principes ex aliena calamitate moderationem & cautionem quasi colligere, ac metus & misericordiæ præsidijs & incitamentis perpurgari. Ego verò si quis peccata & errores, vnde summi viri in calamitatem incidisse commemorantur, per ignorantiam euenisse dixerit, hunc demirer non mediocriter. Etsi enim in Aeschylo, ac cæteris Tragicis fortè fortuna offendas aliquos, qui per ignorātiam peccauerint, quemadmodum Sophocleo accidit Oedipo, veruntamen nihil minùs priscis Tragicis fuit propositum, quàm vt nisi huius ordinis homines, qui inquam per ignorantiam deliquissent, imitarentur ac Tragicum hunc spectaculum darent. & idcirco nihil est cur spectatores moderationem & cautionē timoris ac misericordiæ incitamentis, nequaquam colligere possint ex spectaculis Tragicis. Quanquam quid si Aristoteles, quicquid prisci Tragici fecisse viderentur, iubeat ipse vt errores illi per ignorantiam patrentur? sanè vt hinc crudelitates illas & calamitates cum Tragicis retineret, illinc verò misericordiam & metum excitaret, hanc rationem inijsse visus est vt atrocia facta illa per ignorationem patrari voluerit; ita enim & persona inter bonos & malos media cōstitui potest quantumuis atrocia admiserit facta, & tamen metus ac misericordia excitabitur. At enim perturbationum purgatio, quali quali tandem fieret ratione, ea certè ratione haud fieret quam tu adscribis Aristoteli: quandoquidem ignorario, obstaret quominus prudentia potiùs & moderatione quàm bona fortuna casus illi & errores ac proinde calamitas posset declinari. Rectè: sed tamen an Aristoteles per ignorationem planè iusserit dira illa facta patrari, suo loco disceptabimus. Interim sat sit monuisse, eos etiam qui aliquando per ignorationem deliquerint, nobis incitamento esse vt ab illis factis abstineamus & caueamus, cum prudentia, consilio, sed inprimis diligenti rerum gerendarū animaduersione & cautione ignorantia illa possit declinari. Denique quæ reges ac principes instituendos suscepit Tragœdia, hos parùm vtiliter instituerer, nisi in ijs quæ electione & consilio aut certè voluntate, etsi impetu & perturbationis impulsu, geruntur, eos instituerer: sed Tragica monumenta & imitamenta ijs tantùm peccatis accommodaret, quę per errorem euenire solent. Hæc de Controuersia grauissima & loco quamdifficillimo. In quo tamen vnum subijciam quod peruelim æstimari diligenter: nimirum Tragœdiam αὐτοσχεδιαζόντων ac tumultuaria quadam ratione ne dicam casu ac temerè orram esse: ita vt ab initio nihil minùs ei fuerit propositum quàm vt animos perpurgaret. Quod si tandem legislatoribus & magistratibus placuit eam ad illorum qui cæteris præstarent purgationem referre, aut saltem optarunt Philosophi vt ad talem purgationem dirigeretur (nam certè prisci Tragici vix ac ne vix quidem hac de re cogitarunt) idque ea lege vt per misericordiam & metum perageretur, equidem crediderim id nec vtilius nec commodiùs, quin ratione alia nulla, perfici posse, quàm si immoderatas affectiones atque adeò vitia timoris & misericordiæ vi frangant illi, corrigant ac purgent.

Dubitatur V. *Respondetur.* *Instatur.* *Respondetur.* 213 *Vnum obseruatur quod magni momēti videri possit.*

C A-

CAPVT QVARTVM.

PARTICVLA XXXVI.

Ἐπεὶ δὲ πράττοντες ποιοῦνται τὴν μίμησιν, πρῶτον μὲν ἐξ ἀνάγκης ἂν εἴη τι μόριον τραγῳδίας ὁ τῆς ὄψεως κόσμος, εἶτα μελοποιΐα, καὶ λέξις. ἐν τούτοις γὰρ ποιοῦνται τὴν μίμησιν. Λέγω δὲ, λέξιν μὲν, αὐτὴν τὴν τῶν μέτρων σύνθεσιν, μελοποιΐαν δὲ. ὃ τὴν δύναμιν φανερὰν ἔχει πᾶσαν.

Paccius. Quoniam verò tota imitatio in actione versatur, primùm quidem apparatum ipsum, partem Tragędiæ ponere necesse est, mox melodiam & dictionem; vtpote ex quibus imitationem conficiant. Dictionem appello illam quidem metrorum compositionem; Melodiam cuius omnino vis per se ipsa satis apparet.

Riccobonus. *Quoniam autem agentes faciunt imitationem. primùm quidem ex necessitate erit aliqua pars Tragœdiæ apparatus. Deinde melopœia & dictio. in his enim faciũt imitationem. Ac dico dictionem, ipsam metrorum compositionem. Melopœiam verò id ipsum, quod manifestam omnibus vim habet.*

PARTICVLA XXXVII.

Ἐπεὶ δὲ πράξεώς ἐστι μίμησις, πράττεται δὲ ὑπό τινων πραττόντων, οὓς ἀνάγκη ποιούς τινας εἶναι κατά τε τὸ ἦθος, καὶ τὴν διάνοιαν, διὰ γὰρ τούτων καὶ τὰς πράξεις εἶναι φαμὲν ποιάς τινας, πέφυκεν αἴτια δύο τῶν πράξεων εἶναι διάνοιαν, καὶ ἦθος. καὶ κατὰ ταύτας καὶ τυγχάνουσι, καὶ ἀποτυγχάνουσι πάντες.

Paccius. Sed quoniam actionis imitatio est, agitúrque ab agentibus quibusdam, quos tũ moribus, tum sententia esse tales omnino oportet, sicuti quoque & actiones aliquas tales esse dicimus: manifestum est harum actionum duas esse causas, senten-
213 tiam & mores: per quas planè vel voti compotes, vel minimè compotes omnes fiũt.

Riccobonus. *Et quoniam actionis est imitatio, atque agitur a quibusdam agentibus, quos necesse est cuiusdam modi esse & secundùm mores & sententiam, nam propter hæc etiam actiones dicimus esse cuiusdam modi: naturaliter sunt duæ causæ actionum, sententia & mores. Et secundum has tum fortunati, tum infortunati sunt omnes.*

PARTICVLA XXXVIII.

Ἔστι δὲ τῆς μὲν πράξεως ὁ μῦθος μίμησις. λέγω γὰρ μῦθον τοῦτον, τὴν σύνθεσιν τῶν πραγμάτων. τὰ δὲ ἤθη, καθ᾽ ὃ ποιούς τινας εἶναι φαμὲν τοὺς πράττοντας. διάνοιαν δὲ ἐν ὅσοις λέγοντες ἀποδεικνύουσί τι, ἢ καὶ ἀποφαίνονται γνώμην.

Ad hæc actionis imitatio fabula est. Fabulam verò rerum ipsam compositionẽ appello; Mores, secundum quos agentes tales esse dicimus: sententiam ex quocunque dicentes vel aliquid declarant, vel mentem propriam aperiunt.

Est autem actionis quidem fabula imitatio. Dico enim fabulam hanc rerum compositionem. Mores verò secundum quos cuiusdam modi esse dicimus agentes. Ac sententiam ea omnia, in quibus dicentes demonstrant aliquid vel etiam enunciant mentem.

PARTICVLA XXXIX.

Ἀ'Νάγκη οὖν πάσης τραγῳδίας μέρη εἶναι ἕξ, καθ' ἃ ποιά τις ἐστὶν ἡ τραγῳδία. ταῦτα δ' ἐστὶν μῦθος, καὶ ἤθη. καὶ λέξις, καὶ διάνοια, καὶ ὄψις, καὶ μελοποιΐα. οἷς μὲν γὰρ μιμοῦνται, δύο μέρη ἐστίν. ὡς δὲ μιμοῦνται, ἕν. ἃ δὲ μιμοῦνται, τρία. καὶ παρὰ ταῦτα οὐδὲν. τούτοις μὲν οὖν οὐκ ὀλίγοι αὐτῶν, ὡς εἰπεῖν. κέχρηνται τοῖς εἴδεσι, καὶ γὰρ ὄψιν ἔχει πᾶν, καὶ ἦθος καὶ μῦθον, καὶ λέξιν, καὶ μέλος, καὶ διάνοιαν ὡσαύτως.

Paccius

NEcesse est igitur cuiuslibet Tragoediæ sex esse partes, secundùm quas talis esse nuncupetur. Hæ verò sunt, fabula, mores, dictio, sententia, apparatus melodia. Quarum duæ ad ea pertinent, quibus imitantur; vna tantùm ad id, quo pacto imitantur; cæteræ verò tres ad ea, quæ imitantur; præter has nulla. His itaque illorum non pauci partibus (vt sic dixerim) vtuntur. etenim & apparatum totum ipsum continet, mores videlicet, fabulam, dictionem, melodiam, sententiámque similiter.

Riccobonus. 214

NEcesse igitur est omnis Tragœdiæ partes esse sex, secundum quas cuiusdam modi est Tragœdia. Atque hæ sunt fabula, mores, & dictio, & sententia & apparatus, & melopœia. Quibus enim imitantur, duæ partes sunt, quomodo imitantur vna, quas imitantur tres. etenim apparatus habet omne, & mores & fabulam & dictionem, & meles & sententiam similiter.

COMM. xxxvi. xxxvii. xxxviii. xxxix. Quo Nomine & artificio de Tragœdiæ partibus Disputationem instituat. Quæ sint Tragœdiæ partes.

CVM definierit Tragœdiam, definitionémque breuiter explicarit, iam ad Tragœdiæ partes orationem conuertit. & rectè. nam quemadmodum de homine agentes, eius natura cognita in vniuersùm (id quod definitione assequimur) ad partes progredimur, & a summis ad medias, a medijs ad imas indiuiduásque descēdimus: ita Tragœdiæ natura cognita in vniuersùm (id quod definitione assecuri sumus) ad partes est properandum; & a summis ad imas & indiuiduas per intermedias progrediendum. Principiò autem videtur Tragœdiam tacitè diuidere in duas principes partes nimirum in ποσὸν καὶ ποιὸν, in quantum & quale, siue in quantitatem & qualitatem, tum rursus membra hæc singula in alias minores distermінat partes: qualitatem scilicet in fabulam, mores, sententiam, dictionem, melodiam, apparatum: quantitatem in Prologum, Choricum, Episodium, Exodum. Qua in re videtur ex rebus naturalibus rationem ac similitudinem ducere. Vt enim hominem primùm non incommodè in quantitatem & qualitatem distribuas, atque illinc caput, pedes & intermedia membra, quoniam molem habent ac magnitudinem, reuoces ad quantitatē; hinc calorē, colorē, & si quid huiusmodi, ad qualitatē redigas: ita in Tragœdia prologum & reliquas huiusmodi partes reuoces ad quantitatem cum certam veluti molem seu magnitudinem præseferant, aut longitudinem & dimensionem: fabulam contrà hoc est actionis imitationem, mores item & huiusmodi alia, quæ dimensione carent & mole ad qualitatem, quia scilicet qualitatis instar sese offerunt, reuoces. Iam verò a qualitatis partibus ducto initio, tria de ijs requirit ac docet. Primum quis sit istarum partium vsus, quæque necessitas, & cur nec pauciores sint nec plures. Alterum est quæ sit singularum vis & natura. Postremum (de quo tamen in particula xl. dicendum erit) quæ earūdem partium dignitas, quis ordo, quæ collocatio. Nunc dicamus de primo. Sex, vt dicere cœperam statuit qualitatis partes in Tragœdia, ac primò apparatum in medium affert, quem τὸν ὄψεως κόσμον, visionis ornatum, siue ornatum spectaculi, vno verbo apparatum dixeris. Atque hic quidem & personas spectat & locum: locum vnde vrbs verbi gratia, aula, domus, via, templum & si quid huiusmodi in conspectum detur, quod spectaculi loco ac veluti campo cōnneatur: personas vt cōuenienti quæque habitu, vestibus, insignib. appareat. Cuius rei ea est ratio quia Tragœdia (quemadmodum ex definitione constat) non narrando imitatur, sed

De partib. qualitatis tria docentur.

I. Quæ sit sex istarum partium necessitas, et cur nec pauciores, nec plures. De Apparatu.

tatur, sed ab actoribus siue histrionibus Tragœdiæ peragitur, qui negociantes & colloquentes inducuntur. Ita fit vt tum locus sit necessarius, in quo agant & colloquantur, ac propterea ædes, viæ, & si quid huiusmodi, sint spectatorum oculis subijciendæ, tum personæ suo quæque habitu & notis distinguendæ & variandæ. Vt enim histriones intelligenter audiantur, & rursus decorum seruetur & verisimili seruiatur, necesse profectò est, vt conuenientem quisque habitum referat: neque enim committendum vt vir fœlix atratus incedat, miser picta vtatur veste, plebeius purpura, sed pro sua quisque dignitate ac statu induatur atque exornetur oportet: & huc etiam spectat loci compositio & apparatus. hinc enim fit vt spectatorum iuuetur intelligentia & decorum ac verisimile cõseruetur. Vt omittam personarum & scenæ apparatum & ornamentum oculos etiam capere & delectare. Iam verò quoniam sermone, nec quocunque sed metrico, colloquuntur & imitantur, metrica dictio est necessaria. *De Dictione.* Dictionis enim nomine non vocabulum siue nomen vnum aut verbum intelligimus, sed horum coagmentationem, & vno verbo orationem

115 ipsam. Et ideo, quoniam oratio seu dictio & soluta esse potest & numeris adstricta, dictionem & solutam & metricam facimus; illam oratoribus & pedestribus scriptoribus, hanc poëtis fermè ac Tragico in primis tribuentes. Eodem verò nomine *μελοποιΐα* requiritur in Tragœdia, cum si non omnigena harmoniæ forma, melos certè & cantus (id quod chorus declarat satis) in Tragœdia vsurpetur. *De Melodia.* His succedunt mores. cum enim actores & histriones actiones imitentur, actiones verò ab agentibus peragantur qui certis moribus affecti sunt, vnde quales, vt iusti vel iniusti, probi vel improbi, appellantur; fit sanè vt mores etiam vnà cum actione sint exprimendi. *De Morib.* Itaque qui Achillis verbi gratia personam refert, iracũdus, qui Vlyssem, callidus & vafer, qui Orestem mœstus & furore percitus appareat necesse est. *Libr. 5. Eth.* Denique nulla alia re distinguuntur magis homines (si Aristoteli credas) quã moribus, virtute & vitio. Itaque dum quis subit alicuius personam & repræsentat, huius affectus & mores referre debet. *De Sententia.* Et quoniam hæc sententiâ maximè declarantur, cum inde actor personæ quam sustinet, mores, consilium mentémque repræsentat, (in sententia enim affectus & mores tanquam pellucent) ideo sententia quoque censetur Tragœdiæ necessaria. sententiam verò hoc tempore (nam de illa explicatiùs in particula xcvi i. vbi rursus sese in conspectum dabit) appello non opinionem & iudicium, nec rursus graue aliquod dictum, vt Pulchrum est pro patria mori, Melius est carere culpa quàm culpam deprecari, sed id intelligo quo intimus sensus animi grauiter ac significanter exprimitur, ac mores inprimis tanquam ante oculos ponuntur auditoribus. Atque hæ duæ partes mores inquam & sententia, quemadmodum sunt actionum initia & causæ (hinc enim ad agẽdum prouocamur) & id vnde finem assequimur aut eo frustramur, ita vel maximè inter Tragœdiæ partes referuntur. Denique quoniam actores & histriones actionem imitãtur, quam rectè constituere & coagmentare oportet, idcirco fabula quoque est Tragœdiæ necessaria. *De Fabula* Nam fabulæ nomine in præsentia non mẽdacium aliquod, nec rem verisimili expertem, nec rursus rem aliquam probri vulgatam nomine, nec breue aliquod inuentum voluptatis causa aut etiam vtilitatis pronunciatum, quod apologum dixeris; sed rerũ imitandarum coagmẽtationem intelligimus & appellamus: ita vt cum Tragœdia fine actionis coagmentatione fieri nequeat, fabula etiam vel maximè necessara sit iudicanda. Hæ sunt Tragœdiæ partes, quas diximus qualitatis. Et quoniam nihil videtur excogitari posse Tragœdiæ necessarium, quod non ad aliquam ex ijs sex partibus pertineat, nec rursus vllius detractio fieri potest, quin Tragœdia perturbetur, & aliquid de ea detrahatur, idcirco nec plures nec pauciores censendæ sunt. Id quod inde etiam videtur posse confirmari aut suaderi, quòd si res imitandas spectes, nihil præter fabulam, mores, sententiam occurrat; si actores ipsos, melodia & dictio sese offerat (cum his planè faciant imitationem. si denique quomodo rem subijciant oculis, apparatus in conspectum detur. *II. Quæ sit vis & natura singularũ istarum partium.* Atque ex his iam licet cum Aristotele singularum istarum partium vim & naturam designare, ac singulas si non perfectè definire, saltem pro opportunitate describere. Etenim fabula (vt ab hac incipiam) est rerum compositio, cum enim res siue actionem imitetur Tragicus, fit sanè vt varias integræ alicuius rei siue actionis partes coagmentare debeat consentienter & in vnũ redigere: hanc igitur ordinatam rerum constitutionẽ, vnde vna & perfecta appareat actio, fabulam appellamus. *Fabula.* Mores autem describuntur vt ea sint ex quibus agentes cuiusdam modi, hoc est irati, mites, læti, mœsti, probi, improbi, vno verbo quales efficiuntur aut dicuntur. *Mores.* *Sententia.* Sententia seu *διάνοια* ea complectitur in præsentia, quibus dicentes animi sensum

& in·

& in vniuersùm aliquid declarant;ita vt siue aliquid narrent,siue probent confirméntve,
siue improbent refellánrque,siue affectus moueant ac propterea rem amplificent aut mi
nuant,sententia in eorundem dictione appareat.& ideo nihil est quòd dubitemus a sentē-
Dictio. tia differre,de qua in 3 t. Rethoricorum,vbi *γνώμη* & enunciatio dicitur rebus agendis vni
uersim accommodata.Iam verò Dictio(vt iandiu cum Aristotele dicere cœperam)hoc in 216
loco est metrorum compositio;ita vt quamuis dictio in vniuersùm & solutam orationē
& carmē complectatur.ac propterea qui fortè Tragœdiam metris soluat & soluta oratio-
ne pertexat,dictionis nomine solutam orationem intelligat necesse sit, hîc tamen,quoniā
vsitatam dictionem requirimus,metrorum compositio seu coagmentatio sit dicenda. At
Melopœia. *μελοποιΐα* (inquit Aristoteles)se ipsam prodit,ac suam illa vim suo declarat nomine. nam
melos & concentum musicámque ipsam designat vniuersim. Denique Apparatus(hunc
Apparatus non definit interim Aristoteles quòd ex nomine item colligi possit eius natura) est *τῆς ὄψε*
ως κόσμος visionis ornatus ac propterea quicquid spectatorum complet oculos, ac personis
CONTRO- locóque obijciendo & adamussim repræsentando seruit,id apparatus,qui rursus vno ver-
VERSIA. bo *ὄψις* dicitur ab Aristotele;censeri & appellari potest.Sed iam antequam singularū ista-
XL. rum partium siue dignitatem siue ordinem & collocationē explanemus (id enim tertio
NVM ea loco fuerat propositum:tametsi in sequentem cadet particulam) lubet nonnulla circa ea
quibus pro- quæ hactenus diximus,requirere & dubitare:quæ tamen,quoniam paulò exigunt longio-
positarum rem Disputationem eámque contentione plenissimam,lubet ad Controuersiam reuoca
Tragœdiæ re,quæ sanè erit huiusmodi. NVM ea quibus hactenus Tragœdiæ partes, siue illarum vis
partiū vis & natura,fuerunt ab Aristotele declarata,rectè sint constituta,ac propterea probāda sint.
& natura Principiò igitur quæritur, vbi nā duæ illæ tū quanti & qualis tū qualis rursus & quanti in
declarātur suas partes ac mēbra distinctiones attulerit Aristoteles. Siquidē videtur statim sine præ-
probanda munitione vlla apparatus similiúmq; partium vsum necessitatémq; inuestigare.tantùm
sint. abest vt distinctionem istam præmittat,ac huiusmodi nomine qualitatis partes primò ag-
Dubitatur. grediatur:Ego verò fateor,has,ac nulla distionctione præmissa,principiò inuestigare par-
I. tes: sed tamen tacitè(vt dicebam)duas illas præmittit vel potiùs arripit distinctiones. &
Respondetur. ideo in particula xxxix. apparatum,melodiam,dictionem,sententiam,mores,fabulam ait
esse partes, per quas *ποιάν τις ἐστὶν ἡ τραγῳδία,cuiusdam modi* seu *qualis est Tragœdia.* & in Particu
la LXIV. Prologum,Choricum, Melos, Episodium, Exodum appellat partes *κατὰ τὸ ποσὸν*
secundùm quantum seu quantitatis & magnitudinis;ita vt priores partes sub genere quali,po
steriores sub genere quanto,contineātur,& vtræque sint Tragœdiæ partes. Quod si quæ-
Instatur. ras qualis sit ista distinctio,quam tacitè arripit Aristoteles,id verò commodiùs explicabi-
tur,vbi de singulis dictum fuerit,& quo pacto Tragœdiæ insint, cōstiterit. Quod si rursus
obijcias videri Aristotelem in Particula xxxx. negare fabulam esse qualitatem (vt enim a-
Respondetur. ctionem negat esse qualitatem,ita fabula quæ in actione posita est, a qualitate esset seingā
da)iam ibidem constabit negari quidem beatam vitam,quoniam in actione ponenda sit,
in virtute ipsa citra operationem,aut in mentis habitu & qualitate,esse ponendam: at ne-
gari fabulam esse qualitatem,nullo modo. Et sanè fabula,ut est actionis imitatio ad actio-
nem potest reuocari:sed tamen similitudine quadam pertinet ad qualitatem: cum imita-
tio illa quemadmodum caret dimensione & mole,vnde effugit partes quantitatis, ita ha-
bitum quendam mentis designet,qui ad primam qualitatis speciem reuocari solet. Sed
sint ista;at inter partes apparatus licétne personas ipsas numerare? sic censeat quispiam vel
quia personæ reuera obijciuntur oculis,vel quia hinc differt Tragœdia ab Epopœia. Qua-
Dubitatur. re quemadmodum Epopœiæ,vt nullæ in ea se oculis obijciunt personæ, apparatu carere
II. dicitur,ita è contrario Tragœdia quæ apparatu instructa est,quæ sese in conspectum dēt,
personas habebit necessariò. Denique Aristoteles in Particula xlvi. ideo concludit Tragœ
diam posse carere apparatu,quod sine histrionibus (dum scilicet literis concluditur) esse
ac vim obtinere possit suam. Sed tamen tutiùs dixeris,opinor,personas apparatu non con-
tineri. Si quidem Aristoteles in eâdē particula xxxvi. docet apparatum expertem esse ar
tis & minimè proprium Poëticæ: quòd propter vestimenta personarum in re quidem pro
nunciet,propter personas verò,quoniam faciunt imitationem,nullo modo. Quod si Tra-
gœdia quæ literis commendetur,histrionibus careat,hoc est recitatoribus,personis certè
non careat. vt propterea persona qua recitator atque histrio,possit tādem ad Apparatum
reseruari: at quà simplex imitator ac persona,nullo modo. & ideo histrionem tantùm re-
uocat Aristoteles ad apparatum. At quid de apparatu ipso? éstne pars Tragœdiæ necessa-
ria?

ria? Grauiùs sanè dubitatio, & ideo Controuersia hæc de re paulò post erit mihi instituen- *III.*
217 da ac dirimenda. Quid verò de metrica dictione & melodia? súntne partes necessariæ? cùm *Responde-*
enim Epopœiæ pars aliqua non melodia solùm verùm etiam metro carere possit ex Ari- *tur.*
stotele & soluta oratione conscribi, cur obsecro Tragica imitatio nequeat soluta oratione *Dubitatur*
peragi, quæque tum metri tum concentus sit expers? Ego verò crediderim Aristotelem *IV.*
idcirco metrum & melodiam inter Tragœdiæ partes numerasse, quòd in receptam con-
suetudinem spectaret: consuetudine enim receptum erat, vt Tragœdiæ metro & harmo- *Responde-*
niæ variarentur: & hac de causa suauis sermonis nomine in definitione quoque illhæc cō- *tur.*
prehendit: alioquin non erat nescius istis Tragœdiæ naturam & essentiam non contineri,
& ideo melodiam appellauit condimentum: ac rursus indicauit Tragœdiam sine actione
haud fieri posse, sine moribus verò (id quod de metro eodem statuat iure, dum quî fieri
possit, non quid vsitatum sit requiratur) posse. Denique experientia docet tandem Tragœ
dias sine melodia & carmine non sine decore peragi & venustate. Sed quid hoc in loco
Par. 46. Part. 4. μελοποιία significat, num vnum vocalem concentum, an verò quamcunque harmoniam? *Dubitatur*
nam & fidibus & tibijs non modò voce exprimi potest, Sanè sunt qui saltationem etiam *V.* *Responde-*
hinc colligi velint; idque ea fortasse de causa, ne mancus videatur Aristoteles. qui quem *tur.*
Tragœdiæ attribuit rhythmum & saltationem cum harmonia attribuit, eam hîc despice-
re videatur. Sed quicquid sit de saltatione, ægrè per μελοποιίαν nisi vocalem harmoniam in-
telligo; tantùm abest vt saltationem ea voce complecti liceat. Quare mirari quidem licet,
cur tum hîc in particula xxxv. tum infra in xxxvi. μελοποιΐα dicat imitationem fieri, cum i-
diu visus sit harmoniam omnem tribuere Comœdiæ & Tragœdiæ. Quanquam fortasse su
pra etiam μέλος eo nomine Tragœdiæ & Comœdiæ cum dithyrambica commuuem fecit
quòd vocalem concētum & musicam intelligeret, quasi verò hac planè harmonia neces-
sariò vterentur hæ facultates; fides verò ac tibiæ non necessariò in illis vsurparentur; sed ci
tharisticæ reseruarentur & auleticæ. Quid autem si quis quærat num mores & sententia
sint necessaria? sanè in particula xxxx. fatetur sine moribus existere posse Tragœdiam, imò *Dubitatur*
verò tales plurimas editas, quemadmodum Zeusis picturæ carerent moribus. Equidem *VI.* *Responde-*
sentētiam quoniam animi sensum quoquomodo exprimat oportet actor, vix crediderim *tur.*
posse ab actione seiungi, nisi tamen sententiam eam appelles, in qua non vulgariter, sed no
bilem in modum pelluceat animi sensus. At mores ferè seiungi posse crediderim ab actio
ne, vel certè leuissimè quoque exprimi & frigidè. At qui tandem a sentētia differat dictio?
tanta est enim illarum affinitas, vix vt fortasse earum notiones dissociare liceat. Huius ex- *Dubitatur*
plicatio rei pertinet ad Oratorem. Sed tamen illud vnum dixerim in præsentia. Dictionem *VII.* *Responde-*
esse tanquam fundamentum aut vehiculum sententiæ. Cum enim quis animi sensum ac- *tur.*
curatè ante oculos ponit, ita vt siue narret, siue amplificet, siue probet, siue refellat, intimā
cogitationem repræsentet, dictione, siue soluta illa sit, siue numeris adstricta, sententiam ex-
promit suam. Quid verò est cur in inuestigandis partibus qualitatis apparatum comme- *Dubitatur.*
morat primò, tum melodiam & dictionem, mox sententiam & mores, ad extremum fa- *VIII.*
bulam; cum tamen statim conuerso planè ordine easdem declaret partes, atque inprimis
conuersa planè ratione eas ordinet ac digerat? Inde fortasse quòd Tragœdiam sibi tan-
quam ageretur proposuit ab initio. Quo tempore apparatus tum melodia & dictio *Responde-*
218 inde sententia, mores ac fabula sese obijciunt. ita vt ἀνάλυσιν seu solutione vten- *tur.*
dum fuerit ab initio: contra tamen in eisdem declarandis & definiendis
tum ordinandis & coniungendis σύνθεσι opus fuerit seu compositio-
ne, cum reuera inuentio a fabula incipiat atque inde ad mores
& sententiam dictionémque, necnon ad melodiam tandem
& apparatum deueniatur. Quanquam non est quòd in-
ficiemur Aristotelem egregiè & pro opportu-
nitate solutione, & definitione & compo-
sitione vti in his partibus inueniendis,
declarandis, ordinandis.

PAR-

PARTICVLA XL.

ΜΕ'γιςον δὲ τούτων ἐστὶν ἡ τῶν πραγμάτων σύςασις. ἡ γὰρ Τραγῳδία μίμησίς ἐστιν οὐκ ἀνθρώπων, ἀλλὰ πράξεως, καὶ βίου, καὶ εὐδαιμονίας, καὶ κακοδαιμονίας, καὶ γὰρ ἡ εὐδαιμονία ἐν πράξει ἐστί. καὶ τὸ τέλος πρᾶξίς τίς ἐστιν, οὐ ποιότης. εἰσὶ δὲ κατὰ μὲν τὰ ἤθη ποιοίτινες: κατὰ δὲ τὰς πράξει, εὐδαίμονες, ἢ τοὐναντίον. οὐκ οὖν ὅπως τὰ ἤθη μιμήσωνται, πράττουσιν, ἀλλὰ τὰ ἤθη συμπεριλαμβάνουσι διὰ τὰς πράξεις. ὥστε τὰ πράγματα, καὶ ὁ μῦθος τέλος τῆς τραγῳδίας. τὸ δὲ τέλος μέγιςον ἁπάντων ἐστίν. Ἔτι ἄνευ μὲν πράξεως, οὐκ ἂν γένοιτο τραγῳδία. ἄνευ δὲ ἠθῶν, γένοιτ' ἄν. αἱ γὰρ τῶν νέων τῶν πλείςων, ἀήθεις τραγῳδίαι εἰσὶ, καὶ ὅλως ποιηταὶ πολλοὶ τοιοῦτοι. οἷον καὶ τῶν γραφέων Ζεύξις, πρὸς Πολύγνωτον πέπονθεν, ὁ μὲν γὰρ Πολύγνωτος ἀγαθὸς ἠθογράφος, ἡ δὲ Ζεύξιδος γραφὴ οὐδὲν ἔχει ἤθως.

PARTICVLA XLI.

ἜΤι ἐάν τις ἐφεξῆς τὰς ῥήσεις ἠθικὰς. καὶ λέξεις, καὶ διανοίας εὖ πεποιημένας, οὐ ποιήσει, ὃ ἦν τῆς τραγῳδίας ἔργον: ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἡ καταδεεςέροις τούτοις κεχρημένη, τραγῳδία, ἔχουσα δὲ μῦθον, καὶ σύςασιν πραγμάτων.

PARTICVLA XLII.

ΠΡὸς δὲ τούτοις τὰ μέγιςα, οἷς ψυχαγωγεῖ ἡ τραγῳδία, τοῦ μύθου μέρη ἐστὶν, αἵτε περιπέτειαι, καὶ ἀναγνωρίσεις. ἔτι σημεῖον, ὅτι καὶ οἱ ἐγχειροῦντες ποιεῖν, πρότερον δύνανται τῇ λέξει, καὶ τοῖς ἤθεσιν ἀκριβοῦν, ἢ τὰ πράγματα συνίςασθαι. οἷον, καὶ οἱ πρῶτοι ποιηταὶ σχεδὸν ἅπαντες.

HOrum verò maximum est rerum constitutio; cum non hominum imitatio sit Paccius Tragœdia, sed actionis atque vitæ, tum fœlicitatis infœlicitatisve. Quippe felicitas ab actione pendet; finisque ipse actio quædam est, non qualitas. Aliqui verò per mores fiunt tales: at per ipsas actiones sanè fœlices vel infœlices. Non ergo vt imitentur mores in actione versantur; sed per actiones mores complectuntur. Quapropter actiones & fabula Tragœdiæ finis esse dicuntur. Omnium autem maximum finis est. etenim sine actione Tragœdia quidem fieri non potest: sine moribus potest; siquidem iuniorum non paucæ morum expertes inueniuntur. Tum Poëtarum plerique tales omnino sunt: vt etiam ex pictoribus Zeuxim a Polygnoto differre dicimus: Polygnotus enim morum optimus expressor fuit: contra Zeuxidis pictura mores minimè referre videbatur.

Si quis præterea ordine moratos sermones, dictiones sententiásque bene formatás afferat, non quidem penitus negotium, quod est ipsius Tragœdiæ proprium assequitur. id quod illa Tragœdia multò meliùs præstiterit, quæ talibus vtetur, perinde ac secundo loco necessarijs; cum iam fabulam rerúmque contextum habuerit.

Ad hæc, quibus maximè mortalium animos Tragœdiæ delectat: Fabulæ quidem partes peripetiæ, idest euentus in contrarium & agnitiones sunt. Eius præterea rei signum est, quod qui conficere aggrediuntur, exactum illud non ante queunt dictione atque moribus attingere, quàm actiones constituerint. Id quod veteres Poëta- 219 rum fermè omnes facere consueuerunt.

Maximum verò horum est rerum compositio. Tragœdia enim imitatio est non hominum; sed actionum & vitæ, & fœlicitatis & infœlicitatis, etenim fœlicitas in actione est, & finis actio quædam est non qualitas. At sunt quidem secundùm mores cuiusdam modi, at secundùm actiones fœlices vel contra. Non igitur agunt, vt imitentur mores: sed propter actiones mores complectuntur. Quare res & fabula, finis & Tragœdiæ, ac finis maximum omnium est. Nam sine actione non fieret Tragœdia. at sine moribus fieret. Recentium enim plurimorum Tragœdiæ sine moribus sunt: & omnino poëtæ multi tales; sicut & ex pictoribus Zeuxis ad Polygnotum se habet. Nam Polygnotus bonus morum descriptor; at Zeuxidis pictura prorsus caret moribus.

Præterea si quis ordine posuerit collocutiones moratas & dictiones & sententias benè factas, non efficiet quod est Tragœdiæ opus; sed multò magis efficiet Tragœdia: quæ his quidem deterioribus vsa sit; at habeat fabulam & compositionem rerum benè factam.

Ad hæc maximè res quibus capit animos Tragœdia sunt fabulæ partes nempè peripetiæ & agnitiones. Præterea signum est quod & qui conantur rem poeticam agere priùs possunt dictione & moribus res exquisitè tractare, quàm res componere, vt & primi poetæ ferme omnes.

DECLARAVIT accuratè satis quæ pertinent tum ad numerum tum ad vsum ac necessitatem Tragœdiæ partium: nunc igitur ad earumdem dignitatem, ordinem, collocationem (hæc nos tertio loco tractanda monuimus antea) progreditur noster Author. Ac principiò quidem multis ac magnis argumentis docet inter eas Tragœdiæ partes quas appellat qualitatis principem locum deberi fabulæ. Ac primùm quidem (vt in apertum sed tamen breuiter producam rationes) sic videtur disputare. Finis præstantior est quàm ea quæ sunt ad finem; siquidem hæc propter aliud quæruntur: ille per se expetitur. Fabula obtinet finis locum, cæteræ illæ partes quæruntur propter aliud; fabula igitur præstantior est illis partibus. Assumptio (propositio enim cum per se perspicua videri potest, tum verò confirmata est ratione aperta satis & plana) inde probatur quia Tragœdia ac proinde fabula est imitatio non quidem hominum sed actionum & vitæ: ita vt homines actionum gratia imitetur. Quanquam non omnis actionis sed eius quæ fœlicitate continetur, & infœlicitate: Tragicæ namque actiones fortunæ commutationem habent, qua agentes ex fœlicitate in infœlicitatem deturbātur: ita vt reuera fabula propter talis actionis imitationem finis obtineat locum neque enim existimandum est, fœlicitatem aut infœlicitatem in sola virtute aut vitio ac proinde in animi habitu & qualitate positam esse; sed potiùs in operatione secundùm virtutem præstantissimam: ita vt reuera in actione versetur; ac propterea finis locum obtineat. Deinde si quid obstat quominùs fabula reliquis illis partibus præstet dignitate, sunt mores, quibus videntur homines virtutibus aut vitijs imbui, ac proinde ad fœlicitatem vel infœlicitatem contendere. Sed hoc obstat nihil: siquidem reuera per mores tales efficimur, vt iusti vel iniusti, auari vel liberales aut prodigi dicamur: at per actiones ipsas fœlices euadimus vel infœlices. & ideo non agimus propter mores & vt mores imitemur, sed mores effingimus & complectimur propter actionem. ex quo fit vt fabula rursus, quæ actionis continet constitutionem, appareat Tragœdiæ finis. ita vt cum finis sit omnium maximum; fabula cæteris illis partibus omnino antecellat. Quæ res inde etiam demonstratur, quia potest quidem Tragœdia coagmentari dissimulatis moribus ac prætermissis: sine actione verò coagmentari nullo modò potest. Quapropter ex recentioribus multis Tragœdias condidere quæ carerent moribus; quemadmodum ex pictoribus etiam aliqui vt Zeuxis picturas sine moribus expresserunt. ita vt oporteat actionem moribus anteferre. Ad hæc si quis sermones & moratos & dictione sententiísque benè instructos composuerit, haud tamen adhuc id assequetur quod Tragœdiæ propositum est. neque enim metus & misericordiæ ope a

COMM. XL. XLI. XLII. Quod tertio loco de Tragœdiæ partibus propositum fuit, explicatur. Docetur Fabulam præstare cæteris partibus qualitatis. I. — *II.* — 210 — *III.* — *IV.*

perturbationibus immoderatis purgabit animos; & tamen id efficiet Tragœdia, quæ fabulâ, etsi alioquin sententijs & dictione moribúsve minùs valeat, commodè instructa sit. Siquidem fabula hoc est actionis imitatio, dummodo pro dignitate cõstituta sit, metum &
V. misericordiam excitabit quales quales illa habeat sententiam aut dictiones. Huc accedit quod si quid est in Tragœdia vnde maximè capiatur animus & commoueatur, id est periperia & agnitio. Sed hæ sunt fabulæ partes. fabula igitur ea est quæ maximè capere ani-
VI. mos potest & ad finem Tragœdiæ propositum traducere. Quid plura? Quemadmodum pulchra sunt difficilia, ita difficilia passim excellere compertum est. Ita sanè cum poëtæ minore labore dictione & moribus acuant stylum quàm fabulę & rerum compositione excellant, intelligere licet fabulam esse præstantiorem. Quare ex veteribus poëtis plurimi occurrunt, qui mores non negligenter exprimant ac dictione valeant: cum tamen rerum compositione & fabulæ artificio minùs eorum probetur industria. His statuit Aristoteles fabulam esse cæteris qualitatis partibus longè anteponendam: & ideo statim nobili quodã elogio illius celebrat dignitatem sic pergens.

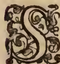
PARTICVLA XLIII.

Ἀρχὴ μὲν οὖν, καὶ οἷον ψυχὴ ὁ μῦθος τῆς τραγῳδίας, δεύτερον δὲ τὰ ἤθη παραπλήσιον γάρ ἐστι καὶ ἐπὶ τῆς γραφικῆς. εἰ γάρ τις ἐναλείψειε τοῖς καλλίστοις φαρμάκοις χύδην οὐκ ἂν ὁμοίως εὐφράνειεν, καὶ λευκογραφήσας εἰκόνα. ἔστι τε μίμησις πράξεως, καὶ διὰ ταύτην μάλιστα τῶν πραττόντων.

EST igitur principium ac veluti anima Tragœdiæ fabulâ. secundo verò loco mores: in quo etiam picturæ similis esse apparet. Si quis enim fucis pulcherrimis tabulam fusim illinat, non æquè sanè delectabit, ac si imaginem albo tantùm distinxerit. Itaque actionis imitatio est tunc per hanc potissimùm agentium. Paccius.

AC principium quidem & tanquam animus Tragœdiæ fabula est. Secundum autem mores, assimile est enim in pictura. nam si quis illiniret pulcherrimis coloribus fusim, non similiter delectaret, ac si quis albo describeret imaginem. est autem imitatio actionis, & per hanc maximè agentium. Riccobonus.

COMM. XLIII. *De Fabula quæ Elogio nobili celebratur.*

Cribit igitur Aristoteles fabulam esse principium ac tanquam animam Tragœdiæ. Et rectè. Cum enim principium id sit vnde dimanant cætera, sanè fabula cum inde in Tragœdia mores ac cæteræ illæ qualitatis partes existant, meritò sibi vindicant principij nomen. Et sanè cum fabula rerum imitandarum inuentionem commentationémque contineat, nemo non videt tum demum Tragœdiam & moribus & sententia & dictione & me- 225
lodia & apparatu compleri posse & exornari, cum fabula hoc est res imitandæ inuentæ fuerint & constitutæ. Quare fabula siue actione constituta, de moribus in ea exprimendis de intimo personarum sensu, sententia declarando, de Tragica locutione seu dictione actioni illi aptanda, déque melodia apparatúque fabula instruenda cogitat bonus poëta. Itaque iure cum fonte, fundamento, carina, figuraéque designatione conferri potest fabula. Cum fonte quia quemadmodum ab hoc riuuli deducuntur, ita a fabula reliquæ partes qualitatis veluti manant. Cum fundamento quòd quemadmodum hoc iacto parietes, tectúmque extruitur, sic fabula moribus ac cæteris illis partibus tanquam fundamentum subijcitur. Atque idem ne longum faciam tum de carina dixerim vnde construitur nauis, tum de figuræ designatione, vnde coloribus pictura distinguitur ac variatur. Et hinc fit vt quemadmodum deleta designatione tanquam obliteratur pictura,

destru-

destructa carina destruitur nauis, euersis fundamentis corruit domus, obstructo fonte arescunt riuuli, ita fabula excisa, mores ac cæteræ illæ qualitatis partes corruant necesse est. Addit verò quasi animam esse Tragœdiæ, quia quā habet proportionem ad animal anima, hanc ferè ad Tragœdiam habet fabula: ac propterea ei quasi vitam, motum, sensum, operationémque confert, quod est formam, speciem, & id summatim vnde existit. Quare quemadmodum discedēte anima interit animal ac putrescit, ita rescissa fabula Tragœdia deperit tota. Sed dubitatur. nam fabulam, quoniam rebus inuentis respondet, Tragœdiæ principium habendam esse non dubitamus; sed tamen veluti animam esse dicendam, id verò dubitationem habet: siquidem actio illa & partium rerum coagmentatio videtur potiùs in materiæ loco habenda. nam in actione tanquam in materia inducuntur mores, qui *Dubitatur* sunt instar colorum. eáque ornatur sententia, dictione tanquam induitur, melodia & apparatu exprimitur & repræsentatur. Itaque nihil minùs quàm formæ locum atque animę obtinet. Sed respondeo tamen, nihil prohibet quominùs & materiæ & formæ atque animæ, varia tamen ratione, subeat locum: materiæ quia in actionem mores atque alia inducuntur, quibus tanquam formis afficitur. animæ & formæ, quia præcisa ac disturbata fabula, Tragœdia intereat necesse est. Neque enim quæ comparantur aut translata in omnibus comparanda sunt, quasi verò in omnibus vicissim sibi debeant respondere. Pergit *Responde-tur.* verò Aristoteles & docet quem locum obtineant mores: qui sanè locus haud ignobilis videri debet: cum si non in primis at certè in secundis consistant, continenter verò simili pulcherrimo vtitur, quo ostendat reuera mores in secundis consistere. nam quemadmodū in pictura colores, nisi antegrediatur designatio, vnde figura iam appareat, & debitam partium distinctionem, varietatem & quod caput est, proportionē referat, ita in Tragœdia. *De morib. quib. secundū tribuit locum.* Quare quemadmodum is qui fusim ac temerè coloribus, etsi pulcherrimis, respergeret tabulam, parum delectaret, quoniam adumbratio ac designatio deesset, qua tum figura sese in conspectum daret, tum colores arte in tabula eminerent; ita in Tragœdia fine fabula quæ designationi respondet, mores, qui coloribus sunt assimiles, exiguam habent vim delectandi, & finem picturæ propositum attingendi. Addit verò imitationem esse actionis & per hanc maximè agentium, vt hinc intelligamus actionis imitationem atque adeò fabulam picturæ designationi respondere, quod arripuerat in proposito simili. & quia reuera fabula & imitatio est agentium quoque, ita vt ipse Aristoteles & actiones & personas interdum imitandas proponat Tragico & poëtis, quasi verò promiscuè & actiones & actores imitaretur poëta per fabulam, idcirco ne id nos perturbet, docet qua ratione actio, qua actores, subijciantur imitationi, quod est actionem primò (& ideo in definitione Tragœdiæ actionem collocat) tum actores & personas, sed per actionem.

PARTICVLA XLIV.

222 *Τρίτον δὲ ἡ διάνοια, τοῦτο δ᾽ ἐςὶ τὸ λέγειν δύνασθαι τὰ ἐνόντα, καὶ τὰ ἁρμόττοντα, ὅπερ ἐπὶ τῶν λόγων τῆς πολιτικῆς, καὶ ῥητορικῆς ἔργον ἐςίν. οἱ μὲν γὰρ ἀρχαῖοι πολιτικῶς ἐποίουν λέγοντας. οἱ δὲ νῦν ῥητορικῶς. ἐςι δὲ ἦθος μὲν τὸ τοιοῦτον, ὃ δηλοῖ τὴν προαίρεσιν, ὁποιά τις ἐν οἷς οὐκ ἐςι δῆλον ἢ προαιρεῖται ἢ φεύγει. διόπερ οὐκ ἔχουσιν ἦθος ἔνιοι τῶν λόγων. διάνοια δὲ, ἐν οἷς ἀποδεικνύουσί τι, ὡς ἐςιν, ἢ ὡς οὐκ ἐςιν, ἢ καθόλου τι ἀποφαίνονται.*

Paccius. TErtio sequitur sententia. hæc autem est posse explicare quæ instant atque quadrant. id quod in soluta oratione facultatis ciuilis atque Rhetoricę proprium munus est. sanè veteres ciuiliter dicentes confingebant, nostri verò Rhetoricè. Mos verò talis est, quo videlicet qualis voluntas sit in his rebus, in quibus non satis liquet, sectetur ne quid, an fugiat ipse dicens, declaratur: quo fit vt sermones interdum moribus careant. Sententia in his versatur, quæ quomodo aliquid est, vel non est ostendunt, vel vniuersè enunciant.

Tertiùm verò sententia, id autem est dicere posse insita & conuenientia, quod in orationibus Politicæ & Rethoricæ opus est. Nam prisci politicè introducebant dicentes; qui verò nunc sunt Rhetoricè. Iam mores sunt tale quiddam, quod aperit praelectionem, qualis sit in illis in quibus non est manifestum, verum dicens eligat aut fugiat. Sententia verò est in illis, in quibus demonstrant aliquid aut esse aut non esse, aut enunciant aliquid in vniuersum. Riccobonus.

COMM. XLIV.

Sicut mores suo collocauit loco & quam vim habeant planiùs ostendit, sic continenter tum de sententia docet, tum de dictione tum ad extremum de melodia & apparatu qualis cuique locus debeatur, & quæ cuiusque sit vis & natura. Quamuis enim hæc attigerit supra, nec cursim omnino & indiligēter, hic tamen ferè expolitione quadam vtitur, qua istarum partium vim & naturam vberiùs declaret ac planiùs. Ita vt a nobis, quoniam hunc veluti locum occupauimus antea, non necesse sit in his magnopere immorari, Quin potiùs vt ad grauiora properemus, dubitationes quasdam circa varias hasce qualitatis partes explanabimus tum controuersia quadam nobili totam hanc partium doctrinam concludemus.

Ergo dum tertio loco collocat sententiam, eiúsque proprium esse ait, posse dicere insita & conuenientia, quod est pro dignitate aperire & exprimere illa quæ tanquam inclusa sunt in ea re de qua agitur, ita vt nihil prætermittatur quod rei siue docendæ & confirmādæ, siue refellendæ seruire videatur, cur addit in orationibus esse opus politicæ & Rhetoricæ posse insita dicere & conuenientia? aut cur addit priscos politicè posteriores Rhetoricè dicentes introduxisse? spinosus sanè locus; sed tamen hanc crediderim esse germanam sententiam. Sententiæ proprium esse insita & conuenientia dicere posse; hoc est insitum animi sensum aptè & conuenienter exprimere: ita vt animus in illa veluti pelluceat & mēs Auditorib. percōmodè declaretur; ita tamen vt scita videri illa possint ac rei cōuenientia & accommodata, verùm illud etiā est reputandum, id in sermonibus præstare politicæ ac Rhetoricæ studium. si quid enim est, vnde quis scitè conuenientérque insitos animi sensus declaret & exprimat, est Ciuilis oratoriæque scientiæ notitia & tractatio; cum inde prudentia, hinc dicendi facultas, quæ duo omnes sententiæ numeros continent comparentur. Vt propterea quoniam sententia est oratori cum poëta communis, præstet vt poëta Politicis & Rhetoricis imbutus sit, Sed cur subditur, *Siquidem politicè faciebant dicentes, qui verò nunc sunt Rhetoricè?* vt significaret ideo sententiæ rationem Tragico poëtæ tum ex Politica tum ex Rhetorica esse ducendam, quod cum ad sententiam pro dignitatē exprimendam olim Politicis, nunc Rhetoricis præceptis iuberemur agere & constare orationem, vtramque formam callere deberet poëta, vt sententia quoque excelleret. Sed sint ista. Verùm cur obsecro denuo redit ad mores, quasi verò non semel, iterum ac tertiò de ijs disseruerit paulò ante? Redit fateor; sed non temerè, Etenim in particula xxxvii.inuestigauerat eorum necessitatem: cum enim eos retulisset inter partes qualitatis, paterat vt doceret etiam esse in Tragœdia necessarios, In xxxviii. verò eorundem attigit naturam descriptione quadam, vt eorum vim adumbraret interim dum de eis agebat. In xxxix. cum eos inter sex qualitatis partes, quas colligebat & de nomine designabat, retulisset, docebat pertinere ad res quas imitamur: quemadmodum reliquas partes singulas ad suum veluti caput referebat. At verò in xxxx. & deinceps eosdem cōmemorauit quòd fabulam illis anteponendā esse disputaret. Sed & in xLiii. cum ordinaret easdē partes, & suo quamque loco constitueret, eorundem inijcere mentionem coactus est. vbi etiam aptè mores cum picturæ coloribus contulit vt ostenderet reuera secundum illis deberi locū At cur hic rursus de illis? an non ad sententiam descenderat eiúsque naturam inuestigare cœperat? sic sanè. cur igitur rursus redit ad mores? Ea, ni fallor, de causa, quia tum sententiæ cognoscendæ morum vim commemorasse conducebat, & ideo statim rediit ad sententiam, tum mutua morum & sententiæ, quoniam finitima sunt, comparatio planiorem efficit vtriusque naturam, quæ alioquin obscura est & inuoluta. & idcirco monet sententiæ vim sitam esse in aperiendis ijs quæ insita sunt in ea re de qua agitur: mores in aperienda præelectione in ijs rebus in quib. lateat virū dicens eligat an fugiat: ideo statim ad sententiā redit *sententia verò* (concludit) *est in rebus illis in quibus demonstrant aliquid aut esse aut non*

Dubitatur I.

Respondetur.

Dubitatur circa mores Respondetur.

esse, aut enunciant aliquid in vniuersum. Ex quibus omnibus intelligitur mores ad appetentē animam pertinere, eiúsque inclinationes indicare tam in prosequenda re obiecta quàm in fugienda: sententiam verò esse indicium mentis assentientis vel dissentiētis. Tametsi tam mores quàm sententia oratione pellucent in qua sunt veluti sparsa: & idcirco vna eadémque orationis pars & mores & sententiam referre potest.

PARTICVLA XLV.

ΤΈταρτον δὲ, τῶν μὲν λόγων ἡ λέξις. λέγω δὲ, ὥσπερ πρότερον εἴρηται. λέξιν εἶναι. τὴν διὰ τῆς ὀνομασίας ἑρμηνείαν. ὃ καὶ ἐπὶ τῶν ἐμμέτρων, καὶ ἐπὶ τῶν λόγων ἔχει τὴν αὐτὴν δύναμιν.

PARTICVLA XLVI.

ΤΩν δὲ λοιπῶν πέντε, ἡ μελοποιία μέγιστον τῶν ἡδυσμάτων. ἡ δὲ ὄψις, ψυχαγωγικὸν μὲν, ἀτεχνότατον δὲ, καὶ ἥκιστα οἰκεῖον τῆς ποιητικῆς. ἡ γὰρ τῆς τραγῳδίας δύναμις. καὶ ἄνευ ἀγῶνος, καὶ ὑποκριτῶν ἐστίν. ἔτι δὲ κυριωτέρα περὶ τὴν ἀπεργασίαν τῶν ὄψεων ἡ τῆς σκευοποιοῦ τέχνη τῆς τῶν ποιητῶν ἐστί.

QVartò sermonum dictio. appello autem, quemadmodum diximus a principio, Dictionem per verba sensus explicationem, id quod in metris æquè ac in soluta oratione eandem vim habet. *Paccius.*

224 Reliquarum verò quinque partium sic Melodia suauissima est, vt spectaculum gratissimum. quod tamē nec artificiosum est, nec ipsius poeticæ proprium. si quidem Tragœdiæ virtus extra quoque scenam ac sine histrionibus consistit. Ad hæc ars struendorum apparatuum propria magis chorago, quàm poetis est.

QVartum est sermonum dictio. Ac voco, quemadmodum priùs dictum est, Dictionem per verba interpretationem, quod & in metris & in orationibus eandem vim habet. *Riccobonus.*

Reliquarum verò quinque Melopœia est maximum condimentorum. & apparatus allicit quidem animos sed maximè est artis expers: & minimè proprius poetica. Nam Tragœdiæ vis & sine certamine & histrionibus est: præterea verò potentior est circa fabricam apparatuum ars illius, qui scenam conficit, quàm ars Poëtarum.

CONFIRMAT dictionem quarto loco esse collocandam: vbi simul nos admonet se per Dictionem intelligere interpretationē verbis factam; animi sensus ac mentis intellige. nā Dictio siue Oratio est eorum quæ sunt in anima conceptionū, siue mentis sensus interpretatio: nō secus ac cōceptus animæ est eorū quæ sunt in rebus, latens nota & interpretatio. Ait autē se hoc de dictione docuisse priùs; nimirū in particula VI. si Madiū audias, in qua dixerat Epopœiā solū ne morib. nudis vel metris imitari; vel potiùs, vt ego quidē cum Victorio existimo, in XXXVI. vbi *Dictionem* (inquit Arist.) *appello ipsam metrorum compositionē.* Et sanè hìc λέξεως mentionē fecerat seu Dictionis, eámq; descripserat; ibi λόγου ψιλοῦ *sermonis nudi* iniecerat mentionē non Dictionis. Denique ibi de nudo sermone, verba fecit tanquā de instrumento aliquo Epopœiæ: at in particula 36. Dictionis mentionē fecit tanquā de Tragicæ fabulæ instrumēto: ita vt in hac particula XLV. in qua Tragicæ dictionis rursus injicit sermonē ad particulā XXXVI. prouocarit necesse sit. Neq; verò est cur propterea Victorius hìc denuo suā illā de metro obtrudat opinionem; nimirum Epopœiam & poëma

COMM. XLV. & XLVI. De Dictione ... *sermonibus*

quodcunque metro seu carmine authore Aristotele constituendum, nam hîc metricam dictionē requirit quia de Tragœdia verba facit, quam & in definitione indicauerat & in explicatione descripserat (nimirum more maiorum loquens & in receptam consuetudinem intuens quemadmodum docuimus alibi) aut certè significauerat metris esse peragendam, Imò verò si liceret tam facilè ex remotis locis ducere siue aucupari argumenta & fonte relicto riuulos consectari, hunc quoque liceret colligere aliquod poëma, quod est quandam Epopœiæ formam, contentum esse nudis sermonibus, hoc est soluta oratione. Nam si metrum seu carmen esset ex Aristotele cuicunque poëmati necessarium, temerè rursus & otiosè nos admonuisset Tragœdiam metris esse peragendam. Quis enim de hoc dubitare potuisset, aut cur fuisset cur id in definitione Tragœdiæ tā diligenter nos admoneret, si de poëmate quocumque iam antea fuerat constitutum? Itaque cum de hoc in Tragœdiæ definitione & explicatione nos admoneat Aristoteles, iustius est affirmare id fecisse quia cum iam antea quandam etiam poëmatis formā metro & carmine exemisset, par erat hîc nos admonere Tragœdiam metro esse conflandam. Vt propterea Aristoteles, vt ad hunc locum redeam, metri rursus mentionem fecerit ijs inhærēs quæ in Tragœdiæ definitione & explicatione, maximè verò in particula xxxvi. de Dictionis necessitate scripta reliquerat. Dum verò addit metricam dictionem quod attinet ad mentis interpretationem eādem habere vim quam habet interpretatio sermonibus facta siue oratione, eò pertinet vt intelligamus metrum quoque perinde ac solutam orationem habere vim interpretandi animi sensum & propterea posse metrum seu carmen menti explicandæ non incommodè adhiberi. 225

De Melopœia.

Iam verò μελοποιΐαν subijcit & apparatum, nec tamen monet illi quintum siue sextum deberi locum: cum tamen hactenus fabulæ, moribus, sentētiæ, dictioni certum locum ac sedem tribuerit. Id quod eò magis miretur quispiam atque adeò reprehendat quòd eundem scrupulum iniecerat antea. nam in particula xxxvi. cum ageret de necessitate partiū qualitatis, apparatum in medium attulerat ante melodiam, & tamen in xxxix. vbi inuertit ordinem, & cum antea λύσιν seu solutione vsus esset, vt tui σύνθεσιν seu compositione, rursus apparatum anteposuit melodiæ; cum tamen compositionis ratio postularet vt apparatum conijceret ad extremum. Sed tamen, vel quia melodia est cum apparatu coniunctissima (apparatu enim, quemadmodum docebo, spoliat Tragœdiam literis exaratam, cum tamen melodia etiam careat, ita vt apparatus eam complecti videatur) ac tanquam in eo conclusa, vel certè quia nimiam diligentiam negligat, & in recensendis partibus varijs memoriam sequatur, quæ interdum præpostero res obijcit ordine, melodiam & apparatum præpostero recēsuit ordine, atque id illi crediderim vsu venisse in particula xxxix. hîc enim in XLVI, reuera, apparatus, quemadmodum minùs quàm melodia censetur ad poëtæ industriam pertinere & verò in componente ordine, si ab fabulæ inuentione, vt par est incipias est postremus, ita fuit postremo loco iterandus. Ait igitur μελοποιΐαν esse maximum condimentorum, quæ verba mihi quidem tria videntur efficere & indicare, primum est melodiam non continere Tragœdiæ naturam seu substātiam (vt ita dixerim) & essentiam; nam quemadmodum condimentum in conuiuio & dapibus non continet earum substantiam, id enim obsonio reseruatur; ita melodia non continet Tragœdiæ substantiam, sed extrinsecus deriuatur ac summatim condimentum est. Alterum Tragœdiam præter melodiam habere aliud condimentum sed minus quódque cedat melodiæ: itaque carmen & metrum etsi quid huiusmodi condimenti minoris nomine intelligere licet: alioquin non omnino erat cur diceret esse μέγιστον τῶν ἡδυσμάτων maximum condimentorum seu inter condimenta principem obtinere locum? Postremum est diligenter replicandum melodiam esse quidem suauissimam ac propterea condimentum maximum, sed tamen quoniam condimentum est perperam facere illos qui in Tragicam melodiam summam curam & industriam conferentes (id enim ad mulcendas aures & spectatores oblectandos per eam tempestatem curabant vel maximè) fabulam, quæ rei summam continet, ferè negligerent.

De Apparatu.

Pergit autem apparatum commemorans ad extremùm, quem sanè ait esse illum quidem ψυχαγωγικὸν hoc est vim alliciendi animi & recreandi habere sed tamen esse etiam ἀτεχνότατον, maximè expertem artis: artis nimirum poëticæ & tragici industriam nō requirere: alioquin & artificio indigere, & architecti industria regi, non est quod dubitemus: denique sic loquitur in fabulam maximè intendens animum, quæ tota poëtæ artificio

ctio regitur & continetur. Etsi enim in Tragœdia mores quoque, sententia, dictio poëtæ requirunt industriam, hæc tamen sunt poëtæ cum oratore communia: fabula sola est poëtæ propria. Quanquam & adhuc doceat planiùs cur dixerit apparatum esse, maximè expertem artis, subijcit è vestigio ἥκιστα οἰκεῖον τῆς ποιητικῆς & minimè propriū poëticæ: quib. verbis nō cuiuscumque artificij sed poetici expertem facit apparatum: quod probat tum quia Tragœdiæ vis sine certamine & histrionibus existit, quemadmodum in Tragœdia licet animaduertere quæ literis commendetur: neque enim si pro dignitate constituta sit
216 non timorem excitat ac misericordiam: vnde purgatio illi proposita efficiatur; tum quia in eorum fabricatione quæ pertinent ad apparatum, plus valet ars illius qui scenam moliri solet & condere, quàm ars poëtæ. quæ omnia eo etiam consilio commemorasse crediderim Aristotelem quod per illud tempus Tragici maiorem quàm par esset in apparatu industriam ponerent, fabulam, quæ propria est poëticæ industriæ, minùs accuratè coagmentarent,

CONTROVERSIA XLI. *An apparatus sit Tragœdiæ necessarius. Probatur esse necessarium.*

Iam verò quæ hactenus differuimus de ijs Tragœdiæ partibus, quas appellauimus qualitatis, eam nobis Controuersiam obijciunt explanandam, NVM apparatus in Tragœdia ac si placet in Comœdia Dramaticóque poëmate sit necessarius. Principiò igitur nemo est qui nesciat inter poëmata Tragœdiam & Comœdiam sibi nomen spectaculi vindicasse; ita vt Epico aut Lyrico poëmati nulli talis conueniat appellatio. Contra verò ea mirificè gaudet Tragœdia atque Comœdia: quas propterea Ouidius scenæ spectacula appellauit. Quod si ita est, iam illud quoque compertum erit, in Tragœdia & Comœdia & spectatores requiri & actores: ij qui spectaculum dent, illi qui intersint ac spectent. locus itaque erit necessarius, in quo spectaculum & agatur & spectetur. atque hic sanè locus theatrum erit: quod quoniam debet pro actorum & fabulæ opportunitate instrui & apparari, apparatum requiret necessariò. erit igitur apparatus statuendus ac retinendus, qui inter veras & germanas Comœdiæ & Tragœdiæ partes numeretur. Atque hinc etiam pertinet quod Tragicum poëma (idem tu de Comico colligas) tum drama tum dramaticum appellatur. hinc enim satis intelligitur Tragœdiam actuosam esse totam, ac non tam scriptione exarandam, quasi in arcanis habenda sit, quàm actorum & Tragœdorum opera spectatorum auribus atque oculis subijciendam ac veluti explicandam esse: idque vt actio representari, sed quid dico representari? imò verò quoad eius fieri possit verissimè agi videatur. Apparatus igitur sine dubio erit necessarius. Quanquam I. II.

Part. 57. m. Vtinensis respondebit Tragicam imitationem, quà proficiscitur ab histrione, reuera apparatum requirere propter recitationem: at quà proficiscitur a poëta, non necessariò requirere, quia scriptione contenta est. & huc etiam pertinet quod ait Alexander quà spectatoribus

Pag. 23. representanda est, necessariò apparatum requirere; sed quà tantummodo per metum & misericordiam sibi animos proponit perpurgandos, non esse necessarium; quia lectione idem efficere potest. Quæ responsio videtur etiam in ijs niti, quæ tum hîc, tum verò in particula CLIV. & CLV. scripta reliquit, vbi monebat Tragœdiæ vim esse etiam sine certamine & histrionibus, & per lectionem fieri manifestam, ita vt in lectione quoque habeat euidentiam. Sed horum poëmatum initia si placet tantisper repetamus animo, eorundémque progressiones, incrementa, perfectionem denique ipsam & statum agnoscamus: nam hinc etiam intelligemus quantopere illis insitus ac tanquam innatus ac proinde necessarius sit apparatus. sanè illorum incunabula specum fuisse primò satis constat. quo tempore apparatus sine dubio fuit necessarius. etsi enim humilis esset ille quidem, apparatus tamen erat. qui eò magis videri debuit necessarius, quòd illo sæculo apud illos mortales ne ars quidem extaret, qua sermones exararentur; tantùm abest vt Tragœdia & Comœdia recitatione & apparatu carere posset. Eorundem verò incrementis plaustrum ac paulo post cauea inferuire cœpit. quo etiam tempore, quoniam inde actitabatur fabula, spectaculumque dabatur, locus ac reliquus apparatus qualis qualis esset (nam adhuc vilis erat) cum Tragœdia fuit coniunctissimus. Denique tū demū perfectionem consecuta est Tragœdia cū præter chorum, histriones, scenam (id quod Comœdiæ quoque accidisse legimus) adepta est. Ita sanè initia & incunabula, progressiones, & incrementa, perfectio & status, apparatus III.

217 præscriptionem induxerunt, tantùm abest vt lis illi intendi iure possit. Siquidem ridiculum est ideo velle apparatum de medio tollere, quòd progressu temporis scriptio inuenta sit, qua tanquam dati & accepti rationes Tragica imitatio asseruaretur: præsertim verò IV.

rò

rò cum apparatu non modò orta & adulta esset, verùm etiam consenuisset tota. Nam
chorum ipsum, melodiam, harmoniámque omnem, pulpita, orchestram, siparium, pro-
hedria, machinas, ambulacra, choragum, agonistam, coronas, cothurnos, laruas & sex-
V. centa alia Tragœdorum Comœdorúmque ornamenta, apparatui applaudere, ac victo-
riam in proposita controuersia apparatui deferre, nemo non videt. Sed mitto isthæc, atq;
illud vobis in memoriam reuoco, quod in Tragœdijs & Comœdijs lectitandis mirè sæpè
torquere atque hærentem habere animum solet. Etenim multa sunt quæ in Tragœdia
aut Comœdia non tam dicuntur quàm geruntur, quæque sine vlla vocis significatione
aut nota cum gesticulatione exprimuntur. fac enim insidiator, aut fur, aut amator, sub
noctis silentio rei benè gerendæ occasionem præstoletur, ac tacitus elinguisque prope-
modum aliquid moliatur, quæ oratio, quis stylus, quæ notæ istorum siue taciturnitatem
ac silentium siue machinationes, furta & id genus alia exprimere poterunt, quæ factis nō
dictis patrantur? sanè in heroico poëmate poëta ipse præsto est, qui hæc & id genus alia
recenseat, & quoad eius fieri possit suggerat ac representet. at in Tragœdia & Comœdia
vbi poëta personam celat suā ac perpetuò celat, hæc & id genus alia designari nullo mo-
do possunt. Itaque si Hercules cum Acheloo certet aut Nemæo Leone, aut flagellifer
Aiax Græcorum cedat greges, si quis rursus muliercularum imitetur gemitus, belluarū
effingat voces, exprimat maris fremitum, si expallescat, obmutescat, lætitia efferatur, ti-
more, horrore corripiatur: hæc sanè oratio complecti valeat nulla. & tamen ijs homines
sunt obnoxij, & moribus affectibúsve designandis necessaria. Memini aliquando me vi-
dere Tragicum non imperitum, qui cum Tragœdiam literis consignasset, mirificè dein-
de æstuaret, vt actores instrueret, cum agenda esset & recitanda: sexcenta enim occurre-
bant, quæ quo pacto agenda essent, intelligeret nemo. Ita Tragœdiæ author coactus est
integrum ferè commentarium illi adnectere, quo tanquam explanator actores de actio-
VI. nis œconomia admoneret ac doceret. Ad hæc nemo non videt fore vt Aristoteleæ Tra-
gœdiæ definitio ferè corruat tota, vbi spolietur apparatu. An non vetat per enunciatio-
nem fieri Tragicam imitationem, ac propterea per actores ac negotiatores peragi debe-
re? nónne hinc eam distinguit ab Epopœia? nónne metrum cantu iubet condiri & har-
monia? an non præcipit vt in partibus singulæ agant formæ? quomodo autem Tragœdiæ
& Epopœiæ non eædem erunt partes? nam qui apparatum sustulerit, melodiæ locum re-
linquet nullum. Quid præterea esset cur vno Solis ambitu tragicam imitationem coërce-
ret aut comicam? sanè si scriptis commendetur, nihil erit quod tanta temporis breuitate
vrgeatur, ea enim de causa vrgetur quòd spectatores detineri haud diutiùs aut possint
VII. aut debeant. Iam verò dies me deficiat si loca omnia expendere velim & accuratiùs vrge-
re, quibus Tragœdiæ totiúsque dramatici poëmatis vim collocat in agendo: ac siue illius
nomen, siue ortum, siue cætera explicet, in actione ipsa ac veluti negotiatione nititur. Sed
VIII. ne longiùs faciam, sic disputo. Natura optat quod perfectum est, & ab imperfectis abhor-
ret atque recedit. Ars igitur quæ imitatur naturam, debet item ab imperfectis recedere,
& quod perfectum est efficere. Cum igitur Tragœdia, quæ agitur, sit omnibus perfecta
numeris & absoluta, quæ legitur, inchoata & rudis, cum multa in ea desiderentur, quid
est quòd Tragœdiam nisi in perfecto statu amplectamur? quod si ita est, apparatum etiā
retineamus necesse est. Et hac de causa Aristoteles in particula xxvi. monebat tum demū
Tragœdiam statum ac perfectionem fuisse adeptam, cum actores chorum, scenam & cę-
tera illa, quibus eam Aeschylus & Sophocles instruxerunt, adepta esset. Et sanè cum lon-
gè præclarius sit facere, quàm dicere, simul verò & dicere & facere præclarissimum, ea
tantùm præclara erit censenda Tragœdia, in qua dictis simul & factis instruimur. Quod
IX. si rursus Aristoteles otiosam & inanem appellat eam doctrinam, quæ cum actionis gratia 218
inuenta sit (talis est doctrina de moribus) ad actionem nequaquam descendat: iam cum
Tragœdiæ & Comœdiæ proposita sit recitatio & actio, otiosa erit propemodū si in Com-
X. mentarijs asseruetur, quasi finem & perfectionem assecuta iudicetur. Et quidem Tragœ-
dia & Comœdia est veluti assecla ciuilis facultatis. quapropter quemadmodū hæc actio-
nis causa instituta est, ita Comœdia & Tragœdia in actione versetur oportet. vt enim ge-
nerosus equus nisi tuba excitetur & ad prælium laxetur ac pugnam, torpescat necesse est
ac fine frustretur suo, sic dramaticum poëma nisi actione gaudeat & propterea apparatu
instruatur, otiosum ac torpens videri debet. Quid plura? an non Tragœdiam distinguit ab Par.31.
Epopœia, quod hæc simplici vtatur carmine, quod est tum saltationis & rhythmi, tū har-
moniæ

moniæ expertē;illa ijs omnibus(quibus sine dubio melodiam & apparatum illi attribuit) conficiat imitationem?nōne ait Epopœiam in partibus cum Tragœdia conuenisse,melodia & apparatu excepto quæ sint Tragœdiæ propriæ.nōne rursus partes qualitatis ad quas Par.127 apparatum refert ac melodiam,veluti formæ locum obtinere significat? quis igitur differentias quæque in formæ veluti loco sunt,a re ipsa cuius sunt differentiæ alienas censeat? Hæc habui,quibus pro apparatu atque eius necessitate decertarem. Nunc postularet ratio vt eiusdem necessitatem euerterem aut labefactarem,cum præsertim interpretibus ijs videri soleat Aristoteles qui melodiam multò verò magis apparatum inter partes non necessarias reiecerit.Ipse tamen quoniam existimo apparatum esse necessarium, ab hoc onere mihi supersedendum existimo, præsertim verò quia Aristoteles(quantum verò coniectura aut suspicione attingere possum)apparatum minùs quidem necessarium iudicauit quàm fabulam aut reliquas huiusmodi partes,sed tamen omnibus illum necessitatis vinculis,si me audias,non liberauit. Agedum igitur aduersarijs argumentis satisfaciamus, vt Par.46. infi. hinc etiam mea sententia confirmetur. Ac primùm scribit ille quidem apparatum esse *ἀτεχνότατον maximè expertem artis*, sed hoc comparatè pronunciat & propter fabulam ac reliquas partes qualitatis(quanquam an melodia excipienda sit paulò post)ac proinde nō quia nullam planè sibi partem poëticæ industriæ vēdicet,sed quia multò minorem quàm cæteræ:ita vt cùm minimè omnium Poëtæ requirat artificium, hoc nomine *ἀτεχνότατος* possit nuncupari. & hoc est quod continenter subijcit vt suam ille sententiam, quæ alioquin obscura videri potuisset,efficiat planiorem, *καὶ ἥκιστα οἰκεῖον τῆς ποιητικῆς & minimè omnium est propria poetica*, vbi illud *ἥκιστα* non negat quin indicat aliquam poëticæ industriæ partem ad apparatum deriuari tametsi exiguam. Et ideo paulò post non dicit poëtæ artem nihil valere ad scenæ apparatus,sed minùs quàm scenæ opificis artem. Quod si rursus ait Tragœdiæ *δύναμιν* existere *καὶ ἄνευ ἀγῶνος καὶ ὑποκριτῶν* etiam sine certamine & histrionibus,quod summatim est sine vsu recitationis ac proinde apparatus (hîc enim propter recitationem instituitur) profectò per *δύναμιν* ac vim non potest totam atque perfectam illius essentiam ac naturam intelligere (alioquin nec omnino sibi cōstaret, cum ad scenam etiam fateatur vtcūque pertinere poëtæ industriam; nec nisi temerè definitione illa vsurpasse quæ nuper obseruabam, aut Melopœiam & apparatum proprias fecisset Tragœdiæ partes,ijsdémq; hanc ab Epopœia dissociasset) sed adumbratam ferè & similitudine proximam cum reuera fieri possit vt Tragœdia quæ litteris exarata sit interdū sine recitatione ac proinde apparatu (hîc enim propter recitationem instituitur) misericordiā & metum concitare posit & purgare animum.quamuis id etiam multò minùs effecerit quàm recitatio, imo verò leuiter admodum atque adeò imperfectè si cum actuosa Tragœdia conferatur,in qua mira vis & efficacia posita est. Scitè enim Horatius

Segniùs irritant animos demissa per aures

(quandam ne id quidem fit dum à nobis legitur tantùm)

Quàm quæ sunt oculis subiecta fidelibus

quod si in particula CLIV.ait Tragœdia etiam *ἄνευ κινήσεως ποιεῖ τὸ αὐτῆς*, *sine motu facit quod* 229 *ipsius est* siue *quod est eius proprium*, quod esset sine certamine & recitatione concitare metum & misericordiam & inde purgare; profectò veteres vulgati codices habent non *ποιεῖ τὸ αὐτῆς*, sed *τοιοῦτο αὐτῆς*;quod est *sine motu etiam ipso conficitur*: & ideo Paccius vertit *sine motu quemadmodum & Epopœia conficitur*. vbi de coagmentatione loquitur, quòd Tragœdia etiam possit carere histrionica illa actione, quæ vitu perabatur.& hoc est etiam quod subijcit. *siquidem per lectionem etiam qualis sit, manifesta est*, tantūmodo enim docet posse etiam intelligenter scriptione intelligi, suam tamen habere efficacitatem, quæque non multis partibus recitationis efficacitati cedat, ne dicam adumbrara solùm videatur, non statuit. & ideo statim in particula CLV,(qui locus obseruandus est diligenter,quòd in eo suam hac de re concludat ac peroret sententiam) ait musicam & apparatum non paruam esse illius partem, atque ijs voluptates gigni euidentissimas. His meam hac de re sententiam aperuisse volui. Quod si quis suspicetur non omnino Aristoteli consentire, quid nos saltem opinemur arripiat.Nam si quis item melodiam quoquomodo fecerit apparatus partem (quà enim auribus seruit a spectatione reuera longè distincta est:quà effugit scriptionem & adnectitur recitationi, pars censeri potest) ac rursus histriones a personis distingui non patiatur,is multò magis cogetur apparatum in partis necessariæ loco habere.

Respondetur aduersarijs argumentis.

CAPVT

CAPVT QVINTVM.

PARTICVLA XLVII.

Διωρισμένων δὲ τούτων, λέγωμεν μετὰ ταῦτα, ποίαν τινὰ δεῖ τὴν σύστασιν εἶναι τῶν πραγμάτων. ἐπειδὴ τοῦτο καὶ πρῶτον, καὶ μέγιστον τῆς τραγῳδίας ἐστί. κεῖται δ' ἡμῖν, τὴν τραγῳδίαν τελείας, καὶ ὅλης πράξεως εἶναι μίμησιν, ἐχούσης τι μέγεθος. ἔστι γὰρ ὅλον καὶ μηδὲν ἔχον μέγεθος. ὅλον δέ ἐστι τὸ ἔχον ἀρχὴν, καὶ μέσον, καὶ τελευτήν. ἀρχὴ δέ ἐστιν, ὃ αὐτὸ μὲν ἐξ ἀνάγκης μὴ μετ' ἄλλο ἐστὶ, μετ' ἐκεῖνο δ' ἕτερον πέφυκεν εἶναι, ἢ γίνεσθαι. τελευτὴ δὲ τοὐναντίον, ὃ αὐτὸ μετ' ἄλλο πέφυκεν εἶναι ἢ ἐξ ἀνάγκης, ἢ ὡς ἐπιτοπολὺ, μετὰ δὲ τοῦτο, ἄλλο οὐδέν. μέσον δὲ καὶ αὐτὸ μετ' ἄλλο, καὶ μετ' ἐκεῖνο ἕτερον. δεῖ ἄρα τοὺς συνεστῶτας εὖ μύθους, μήθ' ὁπόθεν ἔτυχεν, ἄρχεσθαι, μήθ' ὅπου ἔτυχε, τελευτᾶν, ἀλλὰ κεχρῆσθαι ταῖς εἰρημέναις ἰδέαις.

His absolutis deinceps dicendum qualem omnino esse deceat rerum contextum. Hoc enim primum maximúmque in Tragœdia est, propositúmque semel nobis. Tragœdiam imitationem esse actionis perfectæ totiúsque magnitudinem quidem aliquam habentis: siquidem & totum datur magnitudine carens. Totum verò est quod principium, medium, atque finem habet. Principium illud esse dicimus, quod non necessariò post aliud est: contra posterius aliquod esse, vel fieri natum est. Finem huic contrarium illud ipsum, quod post aliud natum est esse necessariò, vel plerumque. Medium, quod aliquo posterius, aliquo prius est, Decet autem tiré contextas fabulas minimè temerè vndelibet initium sumere, nec item temerè vbilibet terminari: vti verò semper supradictis partibus. Paccius.

Explicatis autem his, dicamus deinceps qualem esse oporteat rerum compositionem; quoniam iam hoc & primum & maximum Tragœdia est. Positum autem est a nobis perfectæ atque totius actionis esse imitationem habentis aliquam magnitudinem. Totum autem est habens principium, & medium, & finem. Ac principium est, quod ipsum ex necessitate post aliud non est, post illud uerò aliud naturaliter est aut fit. Finis contrarium, quod ipsum post aliud naturaliter est aut ex necessitate, aut plerumque, post hoc autem aliud nihil medium quod & ipsum post aliud est. Oportet igitur bene compositas fabulas, neque undelibet incipere, neque ubilibet finire, sed uti dictis formis. Riccobonus. 230

COMM. XLVII.

CVM ex ordine retulerit eas Tragœdiæ partes quæ appellantur qualitatis, nósque de singularum tum vi & natura tum præstãtia & dignitate admonuerit, in primísque fabulæ primum dignitatis locum tribuerit, nunc eò refert animum ac disputationẽ, vt de rerum compositione præcipiat, hoc est de fabula. nam fabulam aliud esse nihil quàm rerum compositionem monuerat paulò ante. Ea verò de causa sibi a fabula ordiendum statuit, part.38. quod hæc ex Tragœdiæ partibus (id quod copiosè docuerat) prima esset ac maxima. Et idcirco etiam supra appellauerat eam Tragœdiæ principium & quasi animam. Vt autem de fabula nos edoceat, eius conditiones requirit, & qua arte conflanda sit. Ergo inter Tragicæ fabulæ conditiones ac veluti leges eam primo loco statuit Aristoteles, quam paulò ante in eiusdem Tragœdiæ definitione expresserat: vt scilicet sit perfecta: quod si ex eo quæras quomodo tandem sit perfecta, Tum, inquit, erit perfecta cum erit tota: tota cum habuerit initium, medium & finem. Quod si etiam quæras quid initii nomine intelligat, quid medij aut finis, Principium est (inquit) quod non necessariò est post aliquid aliud; cum tamen post illud sit aut fiat aliud naturaliter. Finis è contrario est id quod naturaliter consequitur aliud (siue id necessitate fiat ac semper, siue plerunque, nec planè necessariò) post se verò habet nihil. Medium quod tum est post aliud, tũ

Loci summa. part.45. part.47.

aliquid

aliquid habet post se. sic Aristoteles, qui simul iubet vt in fabularum compositione ab hoc præcepto non discedamus: ita nimirum vt non vndelibet incipiamus aut vbicunque finem faciamus; sed propositam formam conseruemus, quæ prima sunt primo loco, quæ media aut postrema medio aut postremo loco, collocantes. Sed profectò graues sese obijciunt dubitationes. Ac primò Homeri Virgiliique repugnant exempla, quibus constat eos a medijs ac postremis ferè tum Iliaci belli turbis, tum Vlyssis & Aeneæ erroribus, incœpisse. Neque verò est quod respondeat quispiam Aristotelem in præsentia de Tragica præcipere fabula, non de Epica vnde ducebamus exempla; nam, vt omittam hoc tempore Aristotelem idem planè præcepisse postea de Epica fabula, iussisseque vt ordo naturalis retineretur, profectò Tragicorum exempla Aristoteleæ huic legi non minùs quàm Epicorum repugnant. Quam rem Oedipi Tyranni exemplo lubet illustrare, quem in exēpli loco quasi omnium optimo habuit Aristoteles. *Dubitatur. I.* *Par. 124 & 127.*

Laius Rex Thebanorum Pelopis rapit filium.

Pelops imprecatur ei ab Ioue mortem.

Annuit Iupiter, decernítque vt Laius a filio, quem suscepturus esset, necaretur.

Nascitur ergo illi ex Iocasta filius, quem Laius, vt sibi caueret, pecoris magistro tribuit iugulandum.

Hic miseratus infantis vicem, perforat illi pedes, & vimine suspendit arbori, vt conficeretur inedia.

Infans interim vagitu ad se conciuit Phorbantem Pastorem Corinthiorum Regis; qui pastor scissis vinculis puerum Meropi Reginæ, quoniam carebat liberis, defert pro magno munere.

131 Recipit Merops læta, atque a pedum tumore Oedipum nominans, alit instituítque regio more.

Cum verò creuisset Oedipus, agnoscit se a quibusdam pro notho haberi in Polybi Aula. discedit itaque Oraculum vt consulat de natalibus. dum it, incautus occidit Laium, tū in Sphingem incidens, lethale dissoluit ænigma, ita vt ea mortem sibi præ dolore consciuerit. Hac de causa a Thebanis, quos suo ille ingenio infestæ soluerat Sphyngis metu, deligitur in Regem, & Iocastæ Reginæ iungitur in matrimonium.

Dum hæc geruntur, ecce tibi Thebas pestis inuadit grauis.

Creon mittitur ad Oraculum exploraturus qua ratione purgari Vrbs possit morbo.

Audit sanguine & exilio expiandam interfectoris Laij, qui Thebis degeret.

Refert responsum: perquiritur interfector propositis populo & præmijs & pœnis. Cōsulitur quoque Tyresias Vates, mox quoniam hic suspectus esset Oedipo, testes requiruntur necis. demum aduenante Corinthiorum nuntio, qui Polybo Rege defuncto, Oedipum sibi elegerant & aduocabant, ecce tibi ab eodem nuntio de natalibus edoctus, intelligit se Laij, quem interfecerat, esse filium & Iocastæ, quacum nuptias celebrauerat ac miscuerat corpus: denique se vnum esse, cuius sanguine & exilio expianda esset Vrbs. itaque cum se laqueo præfocasset Iocasta, Oedipus eruit sibi oculos, & in exilium abit miser. Hæc Oedipi Tyranni fabula. quæ tamen sic peragitur a Sophocle vt ferè a postremis incipiat: prima nuntio commemoranda ferè ad extremùm attribuat. Id quod de alijs Tragœdijs plurimis docere liceret; quas tamen, quoniam in promptu sunt, & verò optimæ nos Tragœdiæ atque Aristoteli probatissimæ, exemplum retulimus, vobis consulendas relinquimus. Quanquam rationem qua tota hæc dubitatio confirmetur non prætermittam. Cum enim Tragœdia magnopere vrgeatur tempore, & ad summum duodecim horarum actionem referre, atque hanc quaternis circiter horis complecti, debeat; quis non videt omnino faciendum vt Regum calamitates, vnde Tragœdiæ ducuntur argumenta, a medijs ac postremis fermè partibus ordiamur? cum enim eæ calamitates Vrbium excidijs, exilijs, cædibus, insidijs, adulterijs, atque huiusmodi alijs contineri soleant, quis integram calamitatem aliquam & actionem ab initijs & causis ordiatur, & tam breui temporis spatio repræsentet vniuersam? præstat igitur a rebus ferè postremis incipere, ac prima alicuius narrationi (hæc enim perstringi possunt facilè) committere. Id quod apud Tragicos vsque adeò tritum est atque receptum, vt Natura ipsa hunc ordinem Tragicos docuisse videatur. Sed fac etiam liceat a primis ordiri, ac legem Aristoteleam amplecti, verumtamen noua statim sese offerat dubitatio quæ rem perturbet vniuersam. Etenim in rebus natura constantibus cuiusmodi verbi gratia est leo, planta, lapis, facile est animaduer- *III.* *IV.*

tere

tere & primas partes & postremas & medias; verùm in humanis actionibus aut commẽtationibus cuiusmodi est Tragicæ actionis constitutio & commentatio, difficilè est quod statim cognoscatur verum germanúmque initium, aut medium, aut etiam germanus finis: præsertim verò cum non oculis subijciantur ac sub sensum cadant, sed solo cernantur animo. Quapropter hæreat adhuc Poëta: & quantumuis persuasum habeat Naturæ ordinem sequendum, & a primis partibus initium ducendum, haud tamen habeat quò se vertat, cum partes primæ ignotæ sint & obscuræ. Id quod allatis Epopœiæ Tragœdiæque exemplis confirmari potest. quas enim primas Troiani belli partes statuere audeas dum vni Helenæ ortus aut eiusdem raptus, siue etiam Paridis iudicium, alteri Græcorum conspiratio in Aulide facta, aut militum classísque apparatus, huic nauigatio vel descensio exercitus, illi Troiæ obsidio aut prima prælia, initium videatur? Eodem modo erit qui Oedipum a raptu Pelopidis ducendum putet: alter minùs altè repetendum iudicabit, vt a Pelopis imprecatione oraculíve responso & decreto, aliquis ab ortu Oedipi, aut ab Oedipi reditu in patriam, aut etiam a pestilentia. Quapropter magnopere optassem, vt rem Aristoteles illustrasset exemplis: nec in re tam graui & obscura breuiloquentiam tantopere adamasset, qua etiam in re explanatorum quoque industriam est quod requiramus; cũ rem prætereant taciti; denique tum huius obscuritas loci & præcepti erat in promptu, cum tripartitam illam partium varietatem, maximè verò principium, difficile sit agnoscere in commentationibus & actionibus; tum proposita Homeri Virgiliíque exempla præceptum hoc totum longè latéque euertere videbantur. Hac igitur de causa Controuersiam excitare lubet, in qua quærimus, Quem demum ordinem in Poëmate siue Tragicum velis, siue Epicum, seruare oporteat, naturalémne & qualem statuit Aristoteles, an verò artificiosum quique exemplis optimorum suadetur poëtarum. Quod si fortè deprehenderimus magna cum laude naturalem ordinem retineri posse; quæremus deinde num Aristotelea regula apta sit germano initio, medio, fini denique dignoscendo & constituendo vt Aristotelis præceptum appositè coli possit & conseruari. 131

CONTROVERSIA XLII. Num artificiosus an verò naturalis ordo retinendus in fabulæ compositione. Disputatur pro ordine artificioso: qui retinetur exemplo & authoritate multorum, nimirum Homeri et Virgilij.

Principiò igitur statuendum videtur artificiosum quem commemorauimus ordinẽ, ac naturali opposuimus, in poëmate omnino esse retinẽdum. Etenim Homerus in Odyssea, cum sibi canendos proposuisset Vlyssis errores & perpessiones, a medijs ac propemodum a postremis duxit initium: prima verò coniecit in medium; Virgilius autem in Aeneide Aeneæ errores & bella, vel certè quæ tum errando, tum bellando passus esset, decantaturus, Homerum fermè imitatus est; ita vt quod pertinet ad errores, a postremis ferè initium fecerit, prima in medio item cecinerit loco. Quin Ilias quoque videri posset ad hunc ordinem reuocanda: nam vbi concesseris Troianum bellum in argumenti loco habendum, quod tum inscriptio indicat ipsa, tum Horatius atque alij nonnulli sentire videntur, Homerus ab ijs duxisset initium, quæ ferè postremò contigerunt. Itaque non ab ouo Ledæ siue Helenæ ortu duxit initium, vnde prima origo extitit Troiani belli, neque ab Discordiæ pomo aut Paridis iudicio, aut etiam Helenæ raptu, qui vera fuit belli Troiani causa, neque ab Aulidis concilio, in quo sese Græci iureiurando obstrinxerunt vt raptus iniuriam vindicarent: neque ab expeditione, siue ab eo tempore, quo classem ornarunt & conscenderunt vt Troiam nauigarent, neque ab initio obsidionis, quæ decennalis fuit, sed a nono ferè anno placuit initium ducere. Neque verò Horatius in sua Poëtica non id perspicuè præcepit, dum sic caneret:

Horatij.

Nec reditum Diomedis ab interitu Meleagri: *Vida Poet. 77*
Nec gemino bellum Troianum orditur ab ouo,
Semper ad euentum festinat: & in medias res,
Non secus ac notas, auditorem rapit. ——

Quo in loco cum Antimachum reprehendisset, qui cum Diomedis reditum caneret, a Meleagri morte, quod est a primis initijs, incœpisset, iubebat vt Poëta Homeri exemplo ad rerum euentus ac res medias raperet auditorem. Id quod pronunciauit non modo in Odysseam spectans, in qua huiusmodi ordo in promptu est, verùm etiam in Iliadem. nam hac de causa Homerum commendat, qui non ab ouo Lædæ, sed a medijs fermè rebus fecit initium. Atque hanc sanè opinionem copiosiùs deinde prosecutus est Vida in sua poëtica, ídque his carminibus.

Vida in Poetica.

Haud sapiens quisquam, annales seu congerat, Ilij
Inchoat excidium veteris pastoris ab vsque

Inditio, memorant ex ordine singula quicquid
Ad Troiam Argolicis cessatum est Hectore duro.
Conueniet potiùs prope finem prælia tanta
Ordiri, atque graues iras de Virgine rapta
Auersi Aeacidæ præmittere: tum fera bella
Consurgunt: tum pleni omnes Danaûmque Phrygûmque
Xantúsque Simoisque inundant sanguine fossæ
Haud tamen interea quæ præcessere silendum,
Aulide iurantes Danaos, rectásque per æquor
Mille rates, raptúsque Helenes & coniugis iras,
Quæque nouem Troia est annos perpessa priores.

Sic Vida. qui cum hanc sententiam Iliadis probasset exemplo, eandem continenter confirmabat ex Odyssea sic pergens.

Atque etiam in patriam si quis deducere ad ortus
Errantem Laertiadem post Pergama capta,
Non illum ideo soluentem è littore classem
Cum socijs primum memoret Ciconésque subactos,
Sed iam tum Ogygiam delatum sistat ad alta
Virginis amissis socijs, Atlantidos antra.
Exin post varios Phæacum in regna labores
Inserat; his positis demum ipse miserrima mensis
Errorésque suos narret, casusque suorum.

Itaque Scaliger, vir sanè acutus & in re poëtica eruditus, non dubitauit propositum Horatij, quem alioquin in Poëticis præceptionibus sugillat, præceptum celebrare. Quapropter, *Nequaquam* (inquit) *ab ouo (vt monet Horatius) incipiendum. Hoc primum præceptum esto. Idest sumendum principium ab illustri re, eáque tum cognata tum proxima. Quod a Lucano obseruatum fuit; qui bellum ciuile scripturus, statim apponit Cæsarem ad Rubiconis transitum: vnde hostis a Senatu iudicatus, bellum facere coactus fuerit. Altera lex: non recto tramite ducendam narrationem, ne tædium pariatur: Res enim eadem sæpè iteranda sæpè etiam inculcanda est necessariò. Id quod communib. præceptionibus, quæ supra positæ sunt, maximè aduersatur. Hoc ipsum igitur quod pro principio sumes, ne statuas in principio. Ita enim auditoris animus est suspensus: quærit enim quæ nondum extat. Ea sanè vel vnica vel præcipua virtus, auditorem quasi captiuum detinere. Quare summus Poëta ad eum modum digessit, vt Æneæ narrationis finis, fuerit operis initium.* Scaligeri.

Hinc me digressum vestris Deus appulit oris.

Cuius sententiæ acerrimum fautorem Macrobium inuenias, qui in libro V I I I. Saturnalium eundem ordinem agnouit probauitque in Virgilij Aeneide, Homericum quoque fuisse statuens. Quare *Nec illud* (inquit) *cum cura magna relaturus sum, licet (vt existimo) non omnibus obseruatum, quod cum primo versu promisisset producturum sese de Troia littoribus Æneam* Macrobij.

——Troiæ qui primus ab oris
Italiam fato profugus, Lauinaque venit
Littora,

vbi ad ianuam narrandi venit, Æneæ classem non de Troia sed de Sicilia producit.

Vix è conspectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti.

V.

Quod totum Homericis filis intexit. ipse enim vitans in poëmate Historicorum similitudinem, quibus lex est incipere ab initio rerum & continuam narrationem ad finem vsque perducere, ipse poëtica disciplina a rerum medio cœpit & ad initium post reuersus est. Ergo Vlyssis errorem non incipit a Troiano littore describere, sed facit eum primò nauigantē de Insula Calypsonis, & ex persona sua perducit ad Phæacas. Illic in conuiuio Alcinoi Regis narrat ipse quemadmodum de Troia ad Calypsonem vsque peruenerit. Post Phæacas rursus Vlyssis nauigationem vsque ad Ithacam ex persona propria Poëta describit. Quem secutus Maro, Æneam de Sicilia producit: cuius nauigationem describendo perducit ad Lybiam. Illic in Conuiuio Didonis narrat ipse Aeneas vsque ad Siciliam de Troia Nauigationem suam: & addit vno versu, quod iam copiosè Poëta descripserat,

Hinc me digressum vestris Deus appulit oris.

Ep. 14. li. 1. ad Atticum ad[illegible]

Neque verò ab hac sententia M. Tullium abfuisse sentiat aliquis. Siquidem cum Attici litteris responderet, se dixit ab vltimis aut mediis rebus Homeri instar ducturum initium. Ciceronis.

R tium.

Quintiliani. Plutarchi. tium, quem imitatus est Quintilianus non dissimili oratione aut prouerbio vtens. Quid quòd Plutarchus obseruat Homerum, siue Iliadem spectes siue Odysseam, ab ijs rebus duxisse initium, quæ magis essent perturbatæ & in motu positæ? at hoc eò spectat vt intelligamus Homerum in Iliade ab Achillis ira, Odysseam ab Ogygia nauigatione, incœpisse, 234 quòd hîc errorum, ibi Troiani belli, veluti æstus sese objiceret, quibus etiam indicaret artificiosum ordinem retinendum atque hunc a medijs rebus, ijsque perturbatis maximè ordiendum. Nec fortasse alia de causa Heliodorus in Aetiopica historia (vt nomine tenus *Pa.130. & deinc.* est historia, re accedit ad fabulam) eũdem artificiosum ordinem coluit, nisi vt Homerum *Heliodorus.* imitaretur. Nam Vidam de quo iam antea dicebamus, Christeidem hac lege conscripsisse, & quem ex Horatio artificiosum protulerat ordinem, hũc in liberatoris nostri vita de- *Vida & rursus in Christeide.* scribenda secutum esse, non est quod dubitemus: siquidẽ a die exorsus qui fuit morti proximus, cætera quæ antegressa sunt omnia facit deinde Pontio edisserentem Iosephum, *Idem confirmatur rationibus ductis ex Aristotele.* quem superstitem facit adhuc. Deinde esto quis ab rei initio ordiretur, & Aristotelis præceptum sequeretur idque a raptu Helenæ verbi gratia in Troiano bello aut ab Oedipi ortu in Tragica fabula ducto initio, iam liceret quidem partes omnes naturali ordine disponere & collocare: sed tamen historico more ac modo narratio & actio pertexerẽtur, quod tum vitiosum cẽseri solet tum verò ab Aristotele ipso videtur improbari, qui iubet vt fabulæ cõpositio atque adeò narratio dissideat ab historica. Quid plura? an non Aristo- *Pa.52. et 114.* teles Homerum inde laudat, quòd Troianum bellum non ab initio aggressus sit, sed ab Achillis ira? sic sanè. Hoc verò eò spectare videtur vt intelligamus ordinem esse commutatum, & ideo addit Aristoteles, Homerum plurima Episodia interposuisse, vt nauium cata- *Pa.115* logum & alia: at nauium catalogus videtur ad primum annum pertinere.

Disputatur pro ordine Historico seu Naturali, qui retinetur ită authoritate multorũ nimirum Aristotelis Hæc pro ordine, quẽ artificiosum appellant, ac naturali siue historico opponunt. Nunc par est vt vicissim, pro historico etiam seu naturali disputemus. Pro quo sanè occurrit primò Aristotelis præceptum atque sententia, quæ vt est perspicua & constans, ita momenti maximi videri debet. Etenim vsque adeò apertè ac significanter præcipit quæ prima sunt primo loco, quæ media aut postrema postremo esse dicenda, vt hac de re dubitare nullo modo liceat: præsertim verò cum ijs definitis, quæ siue prima siue media, siue postrema dicenda sint, tandẽ scripserit oportere benè constitutas fabulas non vndecunque atq; adeò temerè initium ducere, neque vbicunque claudere ac terminare; sed propositas ideas ac formas diligenter retinere, & fabulæ ab initio ad finem vsque conflandæ adhibere. Ita sanè cum ideæ quas proposuit ac formæ ad tripartitam istam partiũ varietatem pertineãt, quibus in actione ac fabula priore loco repræsentare iubemur, quæ naturaliter prima sunt: nec aliũde pendent, postremo quæ postrema & aliud nihil necessariò cõsequitur, medio quæ media & a primis oriuntur atque antegrediuntur postrema, tripartitam nobis ideã proposuit, quam ab initio ad finem vsque Naturam historicúmque ordinem retinẽtes colamus & exprimamus. Itaque tum Auerroës in sua Paraphrasi hunc locum sic interpretatur, vt *Auerrois & Interpretum multorum.* eiusmodi ordinem sine vlla dubitatione (prout scilicet Aristoteles iubet) sentiat retinendũ tum nobilissimi explanatores Robortellus, Lombardus, Madius ac Victorius in suis Commentarijs idem citra omnem dubitationem ac pari consensione confirmant. Quapropter Victorius (vt specimen aliquod eorum extet consensionis) *si illa vera sunt* (inquit) *vt manifestò sunt, sequitur necessariò vt fabulæ, quæ meritò laudari debeant, in coagmentatione rerum sedulò illa seruent. Nam quàm accuratè custodiri debeat hoc præceptum, testatur verbum δεῖ, quod officium ac necessitatem quandam importat. vt enim fabulæ rectè compositæ sint, nihil vitij oportet in illis rebus inesse; neque principium ipsorum temerè fortuitóque sumptum esse; neq; itidẽ illas desinere, vbi verus ipsarum finis non est. Sed & illic incipere, vbi prima facti illius origo fuit: & illic claudi terminarique vbi postremum eius actionis existit; aliter partes ipsarum malæ compactæ forent.* Et rursus. *Cum fabulam orditur Poëta diligenter attendere debet, vt initium eius facti inueniat, atque inde incipiat non a* 235 *medio partéve alia, quæ quippiam ante se habeat ordiatur: eadem ratio est & medij ipsius & finis seruandi.* Vt propterea mirandum quidem sit cur Aristotelis interpretes non animaduerterint vel potiùs dissimularint tum Horatio contrarium probari ordinem, tum ab Homero & Virgilio non vbique retineri (quanquam vnus aut alter ex posterioribus interpretibus & id obseruat & disceptat) vt de germana Aristotelis sententia cordato viro ac nauo dubitare haud liceat. Neque verò non Homeri exemplum pro eodem ordi- *Homeri.* ne afferri potest & authoritas ex Iliade. Siquidem qui concesserit Poëtam Achillis iram sibi in eo poëmate decantandam proposuisse (id quod & propositio & multorum

autho-

authoritas iudiciúmque confirmat) huic concedendum quoque erit, Homerum in Iliade naturalem ordinem coluisse: nam Achillis iram a primis orditur initijs atque ab his res medias, a medijs postremas deriuat. Atque idem planè ordo apparet tum in Orphei tum in Apollonij Argonautica. Idem (vt ad Latinos veniam) in Argonautica Valerij Flacci. Etenim tantum abest, vt naturalem deserat ordinem & a medijs postremisve initium ducat, vt potiùs initium repetat altius, atque ab Oraculi responso, vnde Pelias Iasonem impulit, ad aureum vellus comparandum, inque Colchi insulam nauigandum, exordiatur. Id quod de Silio item affirmari potest: qui Punicum Bellum a primis initijs (idque altius lanè ab Carthaginis namque fundatione quam memorat latè, orditur) decātare cœpit: quod sanè bellum ad finem vsque historico veluti filo, hoc est rerum ordine diligenter custodito, perduxit, Scipionis triumpho fabulam claudens. Denique eundem ordinem coluit & Lucanus & Statius. Ille siquidem Ciuile bellum a causis incœpit, Cæsarem subinde ab Alpibus descendentem ad Rubiconem ac de bello deliberantem inducens; hic verò Thebaidem ab Oedipi morte filiorumque discordijs, Achilleidem verò a prima Achillis ætate primisque factis inchoauit. denique (ne longum faciam) & Franciscus Patriarcha in Africa, & Syncerus Sannazarius in Partu Virginis eundem stylum atque ordinem tenuere. Eundem (etsi in re dissimili) longè antea & Lucretius seruauerat & Ouidius; dum ille Naturæ opera, hic sacros dies ac fastos decantaret. Atque eodem modo Ouidius rursus Metamorphoseon digessit fabulas, ab Mundi incunabulis initio facto, & Virgilius in Georgicis, qui a rebus simplicioribus ad compositas, Naturam scilicet secutus, profectus est. Sic etiam inter nostrates Torquatus Tassus, cum sacrum bellum & Hierosolymitanam expugnationem caneret, naturalem sibi ordinem obseruandum proposuit. etsi enim, vt intelligentiæ consuleret, quæ antea cto tempore a Christianis gesta fuerant, paucissimis verbis perstringere placuit & indicare, diligenter tamen cauit ne longius interim, initium duceret. Itaque Hierosolymitanam obsidionem & expugnationem, quam sibi in argumenti propos uerat loco decantaturus, ab ipso Ducis delectu exercitusque lustratione ordinus est, vnde rerum gestarum filum historico quidem ordine, sed Poëtico tamen stylo, persecutus est. Sed quoniam Poëtarum exemplis & Peripateticorum authoritate eorum sententiam fregimus, qui artificiosum ordinem, hoc est præposterum, nobis imponunt, agedum rationibus etiam certemus. Ac primùm cum Ars imitetur Naturam, qui obsecro ferendum erit, vt Poëtæ artificium atque ordo a naturali discedat atque adeò illum euertat? Nam rerum parentem Naturam ab initijs ordiri, indeque per intermedias res ad vltima contendere, ignorat nemo: Vt propterea Ars vel Naturæ sectetur vestigia vel a perfecto aberret necesse sit. Ac profectò si (quod Aristoteles sæpè monet) poëma seu fabula pulcherrimæ animantis imaginem referre debet, atque illius constitutionem & œconomiam imitari, quis non fatebitur, naturalem rerum ordinem & œconomiam in fabula & poëmate conseruandam? Vt enim qui in animante partes commutauerit, ac pectus verbi gratia capiti imposuerit, aut colla subiecerit pedibus, monstrum gignat; ita verendum erit ne fabulæ partibus a naturali statu dimotis, hinc monstri aliquid existat. Quod si rursus Poësis (quemadmodum Plutarcho atque alijs placet) aliud nihil est quàm loquens pictura quædam, quis ferat vt Poëta res contra Picturæ institutum exprimat, susdéque rerum partes confundens? Sanè qui Macedonis Alexandri aut Africani res gestas sic coloribus exprimat, vt nullam ordinis rationem habeat, sed media primo, prima medio collocet loco, iurè reprehendatur. Et quisquam erit qui hoc Poetæ tribuat laudi, ac perturbatum commendet ordinem? Quid quod perturbato seu commutato rerum ordine mens quoque humana in eius lectione aut auditione confunditur: memoria perturbatur, & intelligentia tota veluti in salebris hærere cogitur? Cum tamen vbi naturalis ordo conseruetur, intelligentia & memoria iuuentur mirificè. Ita demum qui naturalem rerum ordinem arceri iubent, mihi quidem id videntur euertere quod est Naturæ fundamentum, Artis regula & norma, Dux mentis ac doctrinarum & intelligentiæ lumen: ex quo etiā fit, vt quemadmodum Mundus, rerum ordine perturbato, a summo ornatu, vnde etiam nomen inuenit ac pulchritudine, deijceretur, & in Chaos quodammodo deturbaretur, sic Poetarum fabulæ lucem & pulchritudinem omnem amittent, & Chaos veluti exprimerent, vbi rerum ordo perturbetur & confundatur, aut saltem a perfecta Idea discedent & aberrabūt. Hæc pro ordine naturali: quem sine vlla dubitatione retinendum existimo, moderatione tamen quadam adhibita, de qua iam iam cōtraria explicaturus argu-

Marginalia (right): Orphei & Apollonij. Valerij Flacci. Silij. Lucani. Statij. Petrarcha Sānazarij Lucretij. Ouidij. Virgilij in Georgicis. Torquati Tassi. Rationib. idem ordo cōstituitur. I. II. III. IV. V.

Marginalia (left): Par. 48. & 124. 236.

R 2 men-

Responde-tur ad contraria argumenta. Ad primũ Vbi demõstratur Odysseæ Æneidique temerè a quibusdam naturalem affingi ordinem

menta, dicturus sum. Quod igitur pertinet ad œconomiam atque ordinem tum Odysseæ tum Aeneidis, in quibus obseruauimus ordinem esse perturbatum & a medijs seu postremis propemodum initium duci, res est perdifficilis, quæque multorum ingenia fatigarit. Etenim Minturnus, quem deinde multi secuti sunt, cum animaduertisset Aristoteli naturalem probari ordinem, a quo tamen Odyssea & Aeneis discedere censebantur, eam excogitauit rationem, vnde Odysseæ quoque & Aeneidi ordinem affingeret naturalem; *Vide in p. 132.* nimirum proprium ac germanum Odysseæ argumentum ab Telemachi peregrinatione vltimáque Vlyssis, cum scilicet a Calypso discederet, nauigatione, Aeneidis vero ab Aeneæ è Sicilia discessione, esse ducendum: ita vt qui antegressi sunt siue Vlyssis siue Aeneæ errores & nauigationes, non ad fabulam pertineant & argumẽtum, sed sint Episodia; quæ fabulæ inserta sint eius amplificandæ & ornandæ gratia, Ita fieri vt si quis hæc & alia sustulerit Episodia, naturalem planè ordinem referat fabula. Atque hanc sententiam secutus est tum Mazzonius in Dantis defensione, tum Mutinensis interpres, Alexander Piccolomineus & Riccobonus in hoc loco, *Lib. 34. 81.* Quæ tamen opinio, mea quidem sententia, probanda non est. Etenim primò pugnat cum Aristotele qui in particula XC. sic scribit *Odyssea enim longus sermo est, de quodam multos annos peregrinante & obseruato a Neptuno, & dum solus esset, & præterea sic se habentibus domesticis rebus, vt fortunæ ipsius a Procis consumerentur, & filius insidijs peteretur, ipse venit tempestatibus perturbatus, & cum quosdam agnouisset, ipsos decipiens, ipse quidẽ seruatus est, inimicos verò perdidit. Ac proprium quidem est hoc, alia verò Episodia.* Quibus verbis nihil clarius afferri poterat vt constaret, non vnam illam Vlyssis nauigationem, sed nauigationes planè omnes, quas Troia discedens, Ithacam vsque susceperat, esse germanum Odysseæ argumentum. Alioquin ineptissimè & falsò pronunciasset Aristoteles, Odysseã esse longum sermonem, & de peregrinante multos annos. Siquidem non multos annos sed paucos dies peregrinatus esset Vlysses. nam hoc in loco describi proprium Odysseæ argumentum nec Episodiorum, ad quæ tamen isti reuocant cæteras illas Vlyssis nauigationes, haberi rationem, satis constat, quia Aristoteles concludit, *Ac proprium quidem est hoc, cætera verò sunt Episodia*, Deinde Homerus ipse istorum euertit commenta, qui cum virum sibi in Odyssea proponit decantandum, qui diu multúmque errauit: at vbi nauigatio ab Ogygia ad Ithacam argumentum expleret totum, breuissimo temporis & maris spatio angustúmque fretum nauigasset. Quid plura? Hunc virum (ne scrupulus superesset vllus) errare cœpisse ait a Troia, postquam eam diripuisset. Et huc pertinet quòd ait vidisse multorum vrbes, plurimos in mari passum esse dolores, & id genus alia, quæ omnia satis superque ostendunt Homerum in argumenti loco habuisse quicquid passus est Vlysses dum Troia soluens ad Ithacam vsque peruenit. Quæ omnia eò maius habent 137
pondus quòd hæc ab Homero in poëmatis propositione & argumento ponuntur decantanda; vbi non Episodia proponuntur, sed ea tantummodo quæ propria sunt argumenti & fabulæ. Denique Minturni sectatorúmque opinio pugnat cum recepta veterum auctorum eorúmque optimorum, sententia. Siquidem & Plutarchus arripit tanquam certum a medijs incœpisse Homerum, idque vt a rebus illustrioribus, quæque magis concitata essent, ducto initio, initium esset illustrius. Et Dion Chrysostomus (etsi alia de causa) perturbatum in Homero agnoscit ordinem, & Cicero qui instar omnium esse potest inter Latinos, idem confirmat; & a quo prouerbium illud habuit ortum, Ὁμηρικῶς ὕστερον πρότερον. Idem Macrobius & Quinctilianus: idem Horatius qui in res medias scribit nos rapi; ita vt eius interpretes omnes id de Odyssea quoque intelligant, præsertim verò cum idem Horatius canat

—— Nunc iam debentia dici
Pleraque differat & præsens in tempus omittat.

Ca. 9. li. 3. Dial. Iuuen.

Itaque post Horatium atque eius interpretes Rodulphus Agricola atq; alij plurimi, quos iam antea recensuimus, inter recentiores perturbatum ordinem agnouerunt. Vt mirum sit Minturnum, hoc est virum alioquin eruditum & optimis disciplinis perpolitum; hunc ausum esse commentari rationem, vt Homeri Odysseam ac Virgilij Aeneidem (quicquid enim de Odysseæ ordine statuas, idem ferè de Aeneidis ordine statuas) cum Aristotelis doctrina coniungeret. Atque hinc factum est vt Minturnus hac in re sexcenties peccauerit. Etenim principiò Aeneidis argumentum his proposuit verbis. *Æneas quæsiturus sibi suisque noua domicilia nouásque terras, peregrè multos annos cum iret, a Iunone obseruatus, multa tulit. Post tam diurnos támque graues ac tot labores terra marique exantlatos tandem ad Ita-* *Pa. 130. p.*

liam

liam peruenit, vbi periculoso atque ingenti bello confecto, victus hostem sibi suisque regnum compara-
Par. 90. *uit. Hæc sanè huius poematis propria sunt cætera ad opus locupletandum exornandúmque introducun-*
tur. Vbi sanè Aristotelem (quod non improbo sed laudo) imitatus, Aeneidis descripsit ar-
gumentum: ita vt quæ verba vsurpauit Aristoteles ad germanum Odysseæ argumentum
explicandum, eadem ferè Minturnus ad Aeneidis (vt Odysseam imitabatur) trãstulerit ar-
gumentum. Sed tamen cum continenter hinc obseruare cœpisset, Homerum ac Virgiliũ
non a prima, sed vltima ferè nauigatione duxisse initium, atque hinc ad priores decantan-
dos rediisse, ita vt perturbatus Aeneidi & Odysseæ (Horatio præsertim authore) tribuere-
tur ordo, illinc animaduerteret Aristotelem perspicuè iussisse naturalem ordinem serua-
ri in fabula, ad propositum commentum confûgit, vt Aeneidem & Odysseam cum Ari-
pag. 131 m. stoteleo præcepto conciliaret, Quare confessus est ille quidem & Homerum & Virgiliũ
in medium coniecisse priores nauigationes errorésque primos sed tamen hæc negauit ad
fabulæ argumentum pertinere, & episodia censeri iussit, Quare sic concludebat. *Verùm*
pag. 131 m. *hæc ipsa, quanquam ab argumento rerum propositarum non abhorrent, tamen (vt diximus) extra fabulã*
tum sint, atque extrinsecùs inducantur neque nouissima neque media actionis illius, quæ vt effingatur su-
scepta est, dicentur. & paulò post, *Irridendus verò est qui putat a nouissimis Homerum incœpisse, quod*
neque bellum Troianum ab appulsu Græcorum ad Troiam, sed a rebus iis, quas anno postremo illi gesse-
runt. neque Vlyssis labores a primis erroribus, sed ab extremis orsus esset. Quasi ille omnia, quæ ad Tro-
iam gesta fuissent, aut omnia quæ tulisset Vlysses in patriam rediturus, sibi ad dicendum proposuisset, nõ
ex his omnibus, quæ ipse cæteris præclariora atque potiora duxisset. & rursus. *In Odyssea vnde fecit ini*
pag. 132 ad init. 238 *tium dicendi, vnde ordiendam sibi ipse fabulam proposuerat, quo tempore & Telemachus induci, & pro-*
corum iniuria vindicari debuisset. Quæ verò antehac cecidissent, eundem illum Vlyssem, qui hæc ipsa
pertulerat, ad exponendum introducit, vt eo narrante, veriora & credibiliora viderentur. & rursus. *hoc*
idem fuisse propositum Virgilii, qui Homerum imitatus est licet sanè arbitremur. Hæc iste. in quibus
pag. 132 m. tum reprehendendus est quòd ait irridendos, qui putant Homerum a nouissimis incœpis-
se (quibus sanè verbis M. Tullium, Plutarchum, Horatium ac cæteros illos omnes, quos iã
antea commemorauimus, irrideat necesse est) tum irridendus quia secum ipse, dum argu
tus videri vult, pugnat turpiter. si enim Aeneidis argumẽtum illud est, quod tu sis tuis ver-
pag. 130 p. bis illis, *Aeneas quæsiturus sibi suisque noua domicilia nouásque terras, peregrè multos annos cũ iret,*
a Iunone obseruatus, multa tulit. Post tam diuturnos tãq; graues ac tot labores terra mariq; exantlatos
tandẽ ad Italiã peruenit, vbi periculoso atq; ingenti bello confecto victus hostem sibi suisque regnum cõpa-
rauit. Hæc sanè huius poematis propria sunt, igitur Aeneidis argumentum sunt multorum an-
norum labores ac peregrinationes: non igitur postremi laboris ac postremi anni errores.
Et tamen tu Minturne, vt naturalem ordinem Aeneidi affingas, statuis quæ ab Aenea an-
tequam ab Sicilia solueret, nauigationes susceptæ sunt, ad Episodia non verò ad argumen-
tum pertinere. Quæ pugnant mirificè. Itaque dum illud quoque scribis, *At extra fabulam*
est explicatio causarum, quibus Iuno

——Iactatos æquore toto
Troas, relliquias Danaum atque immitis Achilli
Arcebat longè Latio——

Troiani excidii atque errorum, quibus antehac agitatus erat Æneas, expositio: Rerum latinarum nar-
ratio: Vrbium atque Regum qui se vtrinque ad bellum illud armarunt, enumeratio. Clypei descriptio,
múltaque id genus, quæ longum esset percensere; non sine grauissimo errore errores quibus ante
Siculam nauigationem iactatus est Aeneas, reuocas ad Episodia. nam quod ais a mediis
vel postremis initium fieri, idcirco præcepisse aliquos, vt dilucidior esset oratio, id verò
quam falsum sit, nemo non videt. cum primis prætermissis, media vel postrema vix ac ne
vix quidem intelligenter tractari possint, tantùm abest vt seruiant perspicuitati. Sic sanè in
pag. 132 Odyssea etiam cum eadem peccas, tum alia non pauca. nam & Telemachi perpessiones re
uocas ad Odysseæ argumentum, cum tamen (quicquid sit) id prohibeat Aristoteles eo pla-
Par. 90. nè in loco, quem tu Aeneidis argumentum complectens, imitatus es; & errores ac na-
uigationes quas Vlysses obierat antequam a Calypso discederet, narrari ais, vt veriora &
credibiliora viderentur; cum tamen si ad Episodium pertinent, id perperam laboris susci-
peretur. Denique quod ais ideo primas ac medias nauigationes non pertinere ad fabu-
lam, quòd nec eo tempore peractæ sint, quo concluditur fabula, hoc est postremo illo an-
no, in quo tum Vlysses in patriam nauigauit; tum Aeneas è Sicilia in Latium profectus,
regnum sibi comparauit, erroribus plenũ est. nam si ea tantùm quæ in præsentia gerũtur,

pertinent ad Epopœiæ (de dramatico nanque pcēmate sigillatim paulò post) argumentum & fabulam, & Aristoteles lapsus esset qui scripsit Epopœiam indefinitā esse tempore, ac nullis certis concludi aut vrgeri temporum spatijs: & Homerus ipse errasset, qui eū virum sibi decantandum proponeret, qui diu multúmque errasset; & Virgilius in eodem errore esset, qui quem celebraret virum, hunc multùm & terris & alto iactatum diceret. Nam si fabula reiectis Episodijs spectetur ex tua sententia, apud Homerum paucorū dierum fuisset (perpaucis enim diebus ab Ogygia peruenit Ithacam) Aeneas etiam in nauigatione non multum temporis consumpsisset. Sed imprudens sim ego, qui tādiu in Minturnum vnum exarserim. Quod tamen ea de causa feci, quòd animaduerterem cæteris omnibus fuisse ducem qui perturbatum Odysseæ atque Aeneidis ordinem in naturalem conuertere nituntur. Quanquam nec me id fecisse pœnitet, quòd quæ tum ex Homeri Virgilijque propositionibus argumēta in Minturnum desumpsi, ea (si quis rectè æstimet) Mutinensis interpretis, Piccolominei & Riccoboni euertant sententiam. Vt propterea non necesse sit hac in re cum reliquis longiùs facere, 239

Cur naturalis ordo retinēdus, etsi Odyssea & Aeneis perturbato cōstet ordine, non naturali. Vbi respondetur prius ad ea quæ ex Homero & Virgilio obijciebantur.

At enim si Minturni sectatorúmque ratio nihil valet ad Homerū cum Aristotele conciliādum, cur tu naturalem ordinem Homero Virgilióque inuito retineri iubes? sanè quæ tu pro naturali ordine attulisti argumenta, possunt illa quidem solida videri & firma, cum præsertim Aristotelis quoque nitantur authoritate, sed tamen contraria, quippe quæ Homeri Virgilijque authoritate & exemplo nituntur, infirma non erunt. Rectè. Et hac de causa moderatio huic erit Controuersiæ adhibenda, vnde res componatur tota. Si enim actio consimilibus eiusdémque generis sit rebus ab initio ad finem vsque, aut certè maxima ex parte conflata, vt multis iteratisque fine prœlijs, siue Vrbis alicuius aggressionibus, sine maritimis iactationibus nauigationibúsque, aut etiam terrarum peregrinationibus vel cædibus (si placet) aut cladibus aut periculis vel id genus alijs, hæc vero si historico texantur ordine, miram gignent satietatem: vbi enim Poëta initium a primis duxerit, viam vtique sibi præcludat necesse est vnde illa partim describere possit ipse, &, quasi per idem tempus gererētur, repræsentare, partim alicui quippe anteacta narranda tribuere, ac summatim styli varietate satietati occurrere. Quod si è contrario in mediam rerū aciem nos statim coniiciat, atque aliqua (quæ scilicet in præsentia gerantur) splendidè & copiosè veluti ante oculos nobis proponat; quædam (anteacta scilicet) alterum quempiam, puta Heroēm, appositè narrantem faciat; tum quæ cōsequantur rursus ac gerantur, ipse subijciat, & quasi peragerentur absoluat; quemadmodum in Odyssea & Aeneide factitari cernimus; hac sanè varietate satietati occurretur mirificè. Id quod multò maximè faciēdum erit cum rerum moles sit maxima, ita vt tanta rerum copia poëtæ ipsius repræsentatione commodè exprimi nequeat. Cum enim deceat poëtam, quæ geruntur non cursim pertexere aut historico more sine pigmentis ac luminibus exponere, aut Episodijs adhibitis nullis, sed Episodijs ornamentisque omnibus amplificanda sit & exornāda oratio; contrà verò egregiè & commodè cadat vt quæ tanquam anteacta proferuntur, & alicui percensenda tribuuntur, strictim aliquantò ac breuiùs expediantur, præstat sanè actionem, quæ magna rerum mole & multitudine tumeat, hac styli varietate peragere. Quæ omnia ex Homero Virgilióque discere licet. Etenim Homerus Vlyssem Troia post huius expugnationem facit discedentem; ac tum Thraciam, Africam, Siciliam, Cyclopibus, Aeolo, Læstrigonibus emensis, radentem, tum Eeam, ac Circem, Eeámque denuo repetentem, tum Scylla & Carybdi, Sirenísque superatis, Ogygiam ad Calypso nauigantem; vnde ad Pheaces Ithacámque demum, quò contendebat, peruenit. Quapropter in tanta nauigationum ac rerum similitudine miram creasset satietatem si historico more, a primis scilicet incipiens, propositum argumentum esset persecutus. vbi enim ipse a primis cœpisset, viam sibi omnem ac rationem præcidisset vnde alteri cuipiam partem aliquam exponendam demandare, ac stylum variare satietatique occurrere potuisset. Itaque appositè nos in mediam rerum veluti aciem coniecit, vbi præsentia ipsemet canens, anteacta alteri exponenda subinde tribuens, postrema rursus complectens ipse, hac ordinis ac styli varietate nonnihil occurrit satietati: præsertim verò quia alio dicendi genere præsentia, alio anteacta, sit persecutus. Atque idem planè de Virgilio qui sex prioribus Aeneidis libris Odysseam est imitatus, dicēdum est: dum scilicet Aeneas Troia seu Antandro soluens, vt Traciam, Delum & Cretam nauigat; atque inde ad Strophades, Actium, Corcyram, Epirum peruenit, vnde Tarento superato, ad Cyclopes, & Charybdi ac Scylla declinata, Drepanum

in Si-

in Siciliam delatus est; vnde in Africam, hinc in Siciliam rursus, & Cumam deinde, Sirenis declinatis, peruenit; atque hinc, ad inferos penetrans, Cumam repetens, indeque Ca-
240 jetam attingens, ac Circis littora præteruectus, in Latium tandem descendit. Si enim hi-
storicum ordinem tenuisset, lectorem rerum ac styli similitudine supra quam dici possit
fatigasset: cum tamen ordine commutato ac stylo variato, satietatem ac fastidium sustu-
lerit omne. Quapropter vbi tanta rerum similitudo sese obiiciat, naturalis ordo sine du-
bio est prætermittendus ac deserendus. Idem dixerim dum rerum, etsi alioquin dissimi-
lium, moles & multitudo (quemadmodum dicere cœperā) maior sit quàm vt iusto poë-
mate a Poëta ipso pro dignitate possit decantari. Nam hic quoque præstat a mediis ordi-
ri, aut postremis, vt bonam actionis partem hoc est anteactarum rerum narrationem alte-
ri commēdare liceat, a quo minore orationis vbertate atque adeò breuiùs perstringatur.
Quapropter Homerus in Odyssea nisi ordinem commutasset sed ipsemet omnia, quem-
admodum in Iliade, persecutus esset, ne quinquaginta quidem libris propositū argumen-
tum complecti pro dignitate potuisset: præsertim verò si Episodia (quod vtique postula-
ret ratio) inseruisset aliqua. Idem postremò dixerim, vbi rerum initia, quæ alioquin ad
intelligentiam pertineāt, ac summatim sine iactura præteriri nequeant, nec valdè illustria
sint, nec affectus ac motus nobiles afferant. satiùs est enim a mediis, quibus nobile poë-
mati initium detur, incipere. Alioquin vbi nulla id exigat ratio atque adeò cogat necessi-
tas, omnino præstat naturalem quoque ordinem conseruare vt hoc quoque bono, quod
Disp. 3. est maximum, gaudeat Poëma. De qua re copiosè egimus in iis Disputationibus, quibus
Torquatum Tassum cum Homero ac Virgilio comparauimus: Tu, si placet, eum librum
consulito: ipse enim, quoniam quani Controuersiæ huic, dum naturalē ordinem pertur-
bato anteponimus, moderationem adhibendam censui, perspicuā feci, ad ea quæ pro per-
turbato supersunt ordine, argumenta breuiter diluenda indeque ad ea quæ hac in re Tra-
gœdiæ ferè propria videri debent, explananda properabo. Quod igitur obiiciebatur, Ilia- *Respondetur iam ad ea quæ ducebantur ex Homero quod pertinet ad Iliadem.*
dem quoque artificiosum seu perturbatum referre ordinem, quasi verò a mediis seu po-
stremis Troiani belli rebus ducat initium, nos iam antea docuimus non Troianum bellū,
sed Achillis iram in argumenti loco haberi tutiùs, quemadmodum & propositio & reifi
œconomia & multorum consensus persuadet. Ita sanè ordo erit historicus & naturalis:
quandoquidem Achillis ira, vt suum habet initium, medium, finem; ita ab initio arcessi-
tur & historico ordine ad finem perducitur. nec sanè aliter agendum fuit; quandoqui-
dem fabula est perquam breuissima ita vt potiùs fuerit ingenti quadam Episodiorū mul-
titudine amplificanda, ne poëma perquam exiguum inde existeret. (atque hinc est vt poë-
ma a secundo libro ad vndecimum Episodiis occupetur ferè totum: reliqui etiā libri Epi-
sodia habeant multa) quàm perturbato ordine pertexenda vt aliquam rerum partem,
quemadmodum in Odyssea & Aeneide, liceret alicui perstringendam demandare. Atqui
nec rerum similitudo efficiebat vt commutandus esset ordo quemadmodum in Aenei-
de & Odyssea fuit commutandus. Denique initium quoque Achillis iræ non ignobile vi-
sum est, cum ab Chrysis hoc est Apollinis sacerdotis, aduentu & precatione, ac pestilen-
tiæ, vnde & exercitus affligi cœpit, & Briseide ob Agamemnonis intemperantiam
Achilles spoliatus est, sit deriuatum. Vt propterea naturalis ordo siue historicus Iliadi
esset aptissimus, Nam si quis objiciat tum indignum videri, vt Heros ob mulierculam ne
dicam ob scortum tam ingentes concipiat iras, tum absurdum vt Homerus eiusmodi
iram in heroici argumenti habuerit loco, iam id esset dubitationis statum commutare,
non superiorem dubitationem confirmare. Quapropter qui Iliadem Heroici poëmatis
ideam faciunt, aut Homerum Heroicorum principem haberi iubent, tum propositæ du-
bitationi tum aliis sexcentis quæ in eum sese passim obiiciunt, videant quid statuant. mi-
hi enim in præsentia satis est ostendisse Achillis irā historico digeri ordine ac decantari. *Ad Horatiū & Scaligerum.*
Ita fit vt Horatij pace (atque idem Scaligero dixerim qui in Horatio hac in re hæret to-
tus) Iliadis Oeconomia naturali faueat ordini. præsertim verò quia ne si quidem bellum
241 Troianum statueretur Iliadis argumentum (quod tamen perperam statueretur) pertur-
bato vsus esset Homerus ordine: quandoquidem omisisset quidem ea omnia quæ tum
ante Troianam expeditionem circa Helenam contigere, tum post eiusmodi expeditio-
nem octo primis annis apud Troiam gesta fuere: non verò hæc in medium coniecisset ac
præpostero ordine decantasse (neque enim hæc persequitur vsquam) quemadmodum
tum in Odyssea contigit & Aeneide, tum necessarium fuisset vt ordo appareret commu-
tatus.

Ad Vidā. tatus, Itaque Vida etiam deceptus est; præsertim verò quia non modò Troianum bellum subiecit Iliadi, verum etiam vt perturbatum illi ordinem attingeret sic scripsit

Haud tamen interea quæ præcessere silendum,
Aulide iurantes Danaos, vectásque per æquor
Mille rates, raptúsque Helenes & coniugis iras:
Quæque nouem Troia est annos perpessa priores.

quasi verò hæc in medium coniecisset Homerus, quod falsum est: nam ab Achillis ira incœpit ille quidem, causas & originem repetens, eandémque episodijs interiectis multis ad finem vsque ex ordine cecinit; at ad ea quæ nouem prioribus annis aut etiam antea gesta sunt prosequenda conuertit se nusquam. quare ne nauium quidem catalogus qui ad classis è Græcia soluentis descriptionem omnino pertinere huic visa est, vere pertinet ad discedentes naues. fit enim nauium catalogus ab Homero quia classis & exercitus qualis esset postremo illo anno describitur; idque quia interim, ita iubente Ioue, Grȩcus exercitus ad Ilium inuadendum ac belli fortunam rursus post tot decursos annos [iteradam], comparabat sese. *Ad Macrobium.* Idem ad Macrobium, qui inprimis deceptus est quod existimaret ordinis & œconomiæ legem ex vna Odyssea & Aeneide desumendam, cum tamen longè aliter (quod ipsi demonstrauimus) sit sentiendum. *Ad M. Tullium.* Quod si M. Tullius perturbatum ordinem appellar Homericum, id facilè contigit quia vt ipse in respondendo præposterus erat, Odyssea quippe præpostera veniret in mentē. alioquin eum nec improbat nec laudat: sed tantùm, quoniam videret se præpostero ordine respondisse, eleganter sese Homerico purgat exemplo. *Ad Quintilianum.* Idem ferè ad Quintilianum: præsertim quia oratori optabat ille quidem perturbatum ordinem in mentem redigere, vt illo, si quando vsui esset (neque enim causæ semper conducit ordo) Homeri vteretur exemplo. *Ad Plutarchum.* Quod si quis Plutarchi inprimis, commoueatur authoritate ac verbis, sic statuo. *Li. 2. de Hom. p. a* Plutarchus Troianum bellum sic facit Iliadis argumentum, vt significet in illa Achillis iram & fortitudinem atque vno verbo facta præcipuè spectari. Quin, quod caput est, *Cæterum Poeta* (inquit) *a nono demum anno exorsus est, quòd quæ Achillis iram antecesserant, minùs essent grandia.* vbi eo nomine perturbatum in Iliade admittit ordinem (si tamen admittit: nam non satis hoc declarat) quòd cum res primæ sint humiles, satius sit ad medias, si illustres sint, aut postremas, contugere vt nobili vtamur initio. Quæ res sententiæ faueret nostræ, qua sanè fatemur hoc tempore licere ordinem tantisper commutare, Vt propterea qui ad res medias Poëtam vocaret Plutarchus vbi primæ languescerent, is a primis initium ducendum iudicarit indicaritve, vbi non ignobiles & initio aptæ videri possent. *Ad Heliodorum.* De Heliodoro autem nihil attinet dicere, qui nescias fabulatórne verior quàm Historicus dicatur. Vt omittam maiorem esse Aristotelis authoritatem, quàm vt Heliodori hoc tempore magnopere sit ratio habenda. *Ad ratio[nes].* præsertim verò quia facilè contingere potuit, vt hic non tam consultò & de industria, quàm casu ac temerè in hunc inciderit ordinem. Nunc breuiter ad rationes aduersarias. Ac primùm si quoniam Poëta differre debet ab Historico, ordo poëmatis est commutandus & perturbandus, iam nec Græcus Poëta Græcè scribat cū Græcè scribat Græcus Historicus: nec res ipsas oratione, sed gestu imitetur Poëta, cum res narret Historicus & oratione percenseat: nec veritatem exprimat vnquam, cum hāc toto pectore amplectatur Historicus: denique verisimile ipsum spernat, ac falsa sectetur passim, cum verisimile quoque arripiat interdum Historicus ac referat; vnam falsitatem declinans pro virili. Quæ tamen essent dictu absurda. Fateamur igitur id quod est: aliqua esse Poëtæ cū Historico communia; & inter hæc ordinem, in quo Naturam oportet sequatur vterque; (nisi tamen aliquid occurrat, vnde Poëtæ tantisper ordo sit commutandus quemadmo- 242
dum satis est demonstratum) aliqua esse in quibus discrepant: quæ, quoniam a nobis fuerunt alibi numerata & declarata, erunt hoc tempore prætermittenda. Tantùm dicam illud inprimis spectandum, quod Aristoteles hac de re docuit; ab Historico verum quà verum, a Poeta verisimile (siue verum sit siue falsum) quà verisimile spectandum & narrandum. *In Com. 5 pa. 28. & alibi sed inprimis in pa. 52. Par. 52.* vt episodia prætermittam & ornamenta multa ac dicendi genus quæ poëma habet propria. & ideirco non necesse est, vt ea de causa perturbet ordinem, quòd ab Historico differre debeat præsertim verò quia dum vsu receptū est vt carmine vnus, soluta oratione alter, scribat, poëta rursus imitatione vtatur, Historicus sine imitatione (de imitatione loquor, in qua alienæ inducuntur personæ) dicat, hunc quoque discrimen notare licet. Quod si Aristoteles iubet poëticam narrationē ab historica variari, id sanè (quemadmo- *Par. 124.*

dum

dum continenter idem declaret) pronunciat propter actionem, quia scilicet historica narratio, quoniam temporum ordinem sequitur, possit multas simul complecti actiones: poëtica contra vnam actionem complecti debeat. ita vt hac in re de Aristotelis sententia dubitare haud liceat. Idque eò minùs quòd dum scribit Aristoteles, Homerum in Iliade Troiani belli partem selegisse, siue è Troiano bello partem abstulisse, intelligit Achillis iram; quæ etsi Troiani belli vniuersi erat pars, ablata tamen & ab Troiani belli actione seiuncta, tandem Poëtæ industria vna & integra, etsi angustior priùs, mox episodijs interiectis latior, fit actio. Quapropter quemadmodum si quis ex lapideo monte partem euelleret aliquam, ex qua ingentem paulatim effingeret statuam, efficeret, vt quæ antea in suo toto pars eaque exigua erat, & vna & tota fieret, quæ initium habeat medium & finem: ita contigit vt Homerus excerptam ex Troiano bello, Achillis iram, hanc etsi alioquin exiguam, Troianæ actionis particulam, vnam eámque integram, initiúmque proinde, medium ac finem habentem, interpositis etiam episodijs magnitudinem referentem, effecerit: præsertim verò quia dum illam & a causis originéque orditur, & continenter in reliquo fundit digerítve poëmate, nemo non animaduertere possit, totius poëmatis argumentum & materiam constitui, & idcirco dum ait Aristoteles Homerum ex bello Troiano vniuerso abstulisse vnam partem, nullo modo efficitur Iliadem præpostero ordine & commutatis partibus contineri. Nam si quis rursus obijciat quam Achilles iram propter ademptam Briseidem susceperat, hanc deposuisse tandem & cum Agamemnone in gratiam redijsse; & tamen quatuor aut quinque integris libris poëma adhuc cumulari, ita vt monstruosum videri possit, iam hîc quoque mutaretur Controuersiæ status. Vt cum ostenderim Iliadis ordinem esse naturalem, nihil mihi hoc tempore in noua dubitatione sit laborandum. Ita sanè ijs omnibus satisfecimus, quibus perturbatus ordo imponebatur poëtæ. Quod si quis argumentis quoque responderi cupiat, quibus è contrario certauimus naturalem ordinem omnino esse retinendum (pro hoc enim ita certatum est, vt artificiosus interdum terra marique arceri ac monstri instar haberi visus sit) fateor equidem argumentis illis moderationem aliquam esse adhibendam, vt ne perturbatus ordo non admittatur interdum, quemadmodum certis quibusdam de causis faciendum esse docuimus. Tametsi, quoniam rem hanc vniuersam in eo, quem paulò ante commemoraui libro, vernaculo sermone copiosè sum persecutus, non faciam hîc longiùs. Tantùm dicam Aristotelem generatim naturalem probasse ordinem, quod tum de perfecto loqueretur quíque esset omnib. numeris absolutus, tum nullam interim eorum rationem haberet, quæ contingunt & certa aliqua de causa a generali lege preter morem Poëtã deflectere cogunt. Legislator enim legem ordinarijs factis aptare solet; inopinatis, vnde legis rigor tantisper interdum est remittendus, vix ac ne vix quidem. Denique Natura etiam ordinem certis interdum de causis perturbat & variat, res graues quandoque attollens, leues deprimens ne inane admittat & id genus alia inusitato more consulto peragens. Cur igitur non idem certis de causis Arti quoque in poëmate erit concedendum? Neque verò erit verendum ne interim perturbati ordinis poëma monstro fit persimile dum naturalis ordinis poëma pulcherrimo animanti simile iudicatur ab Aristotele. nam præterquam quod non propter ordinem tantùm sed propter magnitudinem etiam pulchro animanti sit simile, hinc efficitur quidem vt perturbati ordinis poëma a perfecto absit, nec prima illi debeatur sedes; sed vt monstrum hac vna de causa habeatur non est concedendum, præsertim si cætera sint integra & poëtica præcepta redoleant. Tametsi vt omnis monstri suspicio remoueatur præstat hac in re Virgilium imitari, qui mira sese celeritate ad ordinem reuocauit, nec vt perturbatus ordo latiùs flueret permisit. Cum enim Aeneas perturbato tantisper ordine errores narrasset; in extremo libro tertio illis carminibus.

Hic labor extremus, longarum hæc meta viarum,
Hinc me digressum vestris Deus appulit oris.

sese ad naturalem ordinem retulit quem deinde ad finem vsque perpetuò coluit, Id quod fœliciùs etiam perfecit quàm Homerus, qui nisi in duodecimo extremo libro ad naturalem non redijt ordinem.

Sed iam alteram quam huic ab initio adnectebamus dubitationem & Controuersiam expediamus, ac paucis doceamus, NVM proposita Aristotelis regula apta sit & idonea germano fabulæ siue actionis initio, medio, fini agnoscendo. Esto enim naturalis sit retinendus ordo; esto naturalis tunc retineatur ordo, cum a primis rebus per intermedias ad

vltimas

Marginalia: Par. 125 — In lib. 19 — Vid. disp. 3. a pag. 125. ad fin. 243 — *Iam ostenditur quæ pro naturali ordine allata sunt argumenta, nil prohibere quominus interdum certis quibusdam de causis ordinem tantisper liceat perturbare* — CONTROVERSIA XLIIII. NVM quoniam a

Primis sine ab actionis initio est incipiendum, satis docuerit Aristoteles qua ratione initium seu prima dignoscamus Dubitandi ratio.

vltimas proficiscimur; sed tamen ex ijs quæ ab initio disseruimus, satis constat, sæpè fieri vt actio tam multis implicata sit partibus, vt non facilè proprium ac germanum initium agnoscere liceat. Quis enim non videat in Oedipo tyranno vni responsum Oraculi, alteri quæ antegressa est pestilentiam, alicui Laij necem, cuipiam Oedipi Corintho discessum, huic ipsum ortum, denique aliquibus Pelopis raptum, actionis initium videri posse? Et sanè humanæ actiones naturalibus rebus non ita respondent, vt par sit initij dignoscendi facilitas: equi enim, plantæ, leonis initium & caput dignoscas facilè; at humanæ actionis, præsertim alienæ, germanum initium sæpè agnoscas difficilè. Itaque dum illud tantùm monet Aristoteles, principium esse quod non necessariò est post aliud, aliud verò post illud est, aut fit naturaliter, res lubrica & obscura videri potest, præsertim verò in Tragœdia, vbi dum author mirificè vrgetur tempore, rarò admodum possit aut actionem ex ordine cõprehendere, aut saltem id pro initio retinere, quod antea sese obijceret pro initio. & idcirco in Oedipi fabula, quam videmus & a Græcis & a Latinis & ab Italicis repræsentatam, non idem apud omnes initium offendas. Ego verò non inficior rem in Tragœdijs, quoniã temporis premuntur angustijs, esse paulò obscuriorem, ac propterea optandum fuisse, vt exemplis rem illustraret Aristoteles, efficerétque clariorem. Sed tamen illud mihi videor affirmare posse, non necessariò idem esse actionis initium antequam a Poëta vsurpetur & tractetur, cum fabulæ ipsius, quæ a Poëta constituitur, initio. integrum est enim Poëtæ ex amplissima quadam actione, quæ ingenti ac multiplici constet partium varietate, quæque certum habeat initium, partem arripere aliquam, quæ deinde sic ipsius Poëtæ sui[...]etur industria & artificio, vt commodum illi initium & medium commodúsque finis affingatur, ac perfecta fabula actióque tota constituatur, etsi alioquin antea pars actionis esset tantùm. Id quod tum ex Aristotele intelligitur, qui Troiani belli partem aliquam, hoc est Achillis iram, integrum Iliadis argumentum, ac proinde initium, medium ac finem habentem actionem, ab Homero factam monuit; tum lapidei montis, de quo paulò ante dicebam, exemplo potest confirmari, ex quo sic pars aliqua diuellatur, vt inde ingens statua artificis industria constituatur. nam hîc quoque, id quod antea pars erat atque illa exigua, artificis opera integrum ac iustæ magnitudinis euadit opus. Quod sanè in Torquati Poëmate mirificè agnoscere licet. etsi enim Europeus Christianorum exercitus in Oriente versatus erat multos annos, quibus tum alia præclarè gesserat multa, tum in primis Niceam, Antiochiam, Tortosam ac Hierosolymitanam denique vrbem expugnauerat, Poëta tamen eorum imitatione prætermissa, quæ ante Hierosolymitanam oppugnationem sexennio toto gesta fuerant, huius tantùm & oppugnationem & expugnationem decantandam sibi asciuit proposuitque. Quapropter rei ordo ac vertex in eo est positus, vt Poëta, siue Epicum velis siue dramaticum, heroicam dramaticámque actionem ex rebus gestis seligat, quæ tota, hoc est ab initio ad finem vsque, commodè decantari possit, & iusto poëmate ac pro dignitate repræsentari: vel si ex actione illa vniuersa partem seligat, id non temerè sed magna cautione adhibita faciat & consilio, vt nobile inde initium poëmati tribui possit, & Episodijs interiectis ad iustam magnitudinem reuocari. Quæ sanè cautio in Torquato elucet maximè, qui quæ priore sexennio Christiani gessissent, posthabitis, vnam sibi rerum gestarum partem, nimirum Hierosolymitanam expugnationem, proposuit imitandam. vbi vt erat acer ingenio & iudicio, inde duxit initium, vnde Christiani proceres ad summum sibi exercitus Ducem deligendum constituendúmque descendentes, Gothifredum, hoc est Ducem fortissimum atque heroicis virtutibus omnibus ornatissimũ, sibi Principem constituere. Eò igitur cogitationem defigat Poëta, vt quam decantat fabulam ac fingit actionem, huic commodum initium & illustre affingat, & ex tali initio verisimili aut necessaria ratione deriuet cætera ad finem vsque. nam hinc suo muneri, nisi tamen in reliquis eius requiratur industria, satisfecerit pro dignitate. Ita sanè Tragico (vt de Tragico sigillatim agamus; Epica enim iam videri perspicua possunt satis) licebit inde initium ducere, vnde commodè diurna poterit actio repræsentari. Quapropter qui instituerit Oedipum ex Rege exulem extorrémque facere, huic non licebit nisi ab ijs ordiri, quæ per idem tempus geruntur, quæque decem fermè aut duodecim illis horis, & ab oriente verbi gratia ad cadentem vnius eiusdemque diei Solem peraguntur, ita vt vna illius diei actio repræsentetur. Itaque iurè Sophocles ab Oraculo fermè incœpit. nam ab Oedipi ortu aut Pelopis raptu incipere non potuit cum diurno vrgeretur tempore, atque eâdem de causa cæteri inde initium duxere, vnde fabula diurnam actionem referre potuit. At enim

Explicatur dubitatio: (beside "non idem apud omnes initium offendas")

Par. 115 244 (right margin, beside "cebam, exemplo potest confirmari")

Dubitatur rursus. (beside "tu aut Pelopis raptu")

si ita

si ita est, perturbatus erit ordo; nam quæ eam diem sunt antegressa, vt Laij cædes, Oedipi ortus & educatio, in medium conjecta sunt. Acutè: sed videndum est, num isthæc in medius veluti Tragœdiæ spatiis proferantur, vt fabulæ moles perficiatur seu eidem veluti caput (id quod in Epopœia interdum accidit) restituatur, an verò vt fabulæ nectendæ soluendæque adhibeantur. Cum enim Aristoteles statuat vt Tragica fabula vnius Solis sit actio, hoc est vt ternis aut quaternis illis horis (id enim meliores interpretes fatentur omnes) quibus Tragicum spectaculum datur, actio repræsentetur, quæ intra vnicum Solis ambitum hoc est duodecim circiter horis gesta sit, quis non videat ea omnia, quæ ex anteacto tempore repetuntur, non esse partem actionis ac fabulæ, sed ad totum intelligentiam, maximè verò ad nexum aut solutionem magis ac magis perficiendam comparari? Et hac de causa monebat Aristoteles, Tragœdiam solo nexu & solutione contineri: nimirum ab Prologi initio ad Exodum vsque nexum, solutionem verò Exodo ipso fortunæque mutatione. & tamen concedebat nexum tum ex rebus externis & anteactis, tum ex iis quæ interim agerentur, & in fabula ipsa continerentur, constare posse. Ex quo fit vt in Oedipo verbi gratia fabulæ initium apte & ab Oraculo ducatur, & Oedipi exilio terminetur, quæ omnia vno eodémque die gesta sunt; quæ verò ex anteactis rebus vel a Tyresia, vel a Choro, vel a Nuntio repetuntur & in medium afferuntur, non ad fabulam constandam, sed ad eam magis implicandam, vel etiam commodiùs maioréque cum dignitate soluendam, pertinent. atque huc spectant ea, quibus Laii interfector ab Oraculo Thebanus dicitur, cum interim Oedipus Corinthi ortus, atque inde Thebas profectus dicatur (hinc enim res implicatur magis, dum Thyresias contra facit Oedipum ipsum Laij interfectorem, seruus etiam a grassatoribus, qualis haud fuerat vnquam Oedipus, Laium interfectum dicit) contra verò dum Nuntius Oedipi ortum detegit, atque alia persequitur multa, quæ multis ante annis contigerant, hæc ad solutionem pertinent, non ad fabulæ molem constituendam. Respondetur. Par.91. 245

Atque hinc licet animaduertere quàm graui in errore versentur ii, qui, quorum princeps est Minturnus, Epici dramaticíve Poëmatis vim discriménque non satis intelligentes, vtrumque Poëma certis concludunt temporis angustiis ac legibus. sed rem totam Minturni ipsius verbis aperiamus: qui sanè cum scripsisset, *Itaque si quando poëma scripturus es, totam quandam actionem, eámque vnam, atque perfectam, quæ principium & medium finémque habeat, ad effingendum tibi propones. Vt fabulæ illæ eædem sint partes, quæ sunt actionis, atque eodem ordine collocentur. Præceptum verò illud, vt vel a nouissimis, vel a medijs sit ordiendum, haud omnino verum existimes velim. Nam suscipienda sunt vt narrentur ex multis varijs rebus quæ præstant. Hæc si cæteris omnibus antecesserint, num dubitas inde tibi fore fabulæ initium faciendum?* (quæ profectò cum Aristotelis præcepto consentiunt) tum in ea opinione persistens qua statuerat postremos Vlyssis Aeneaéque errores esse proprium Odysseæ Aeneidísque argumentum, non omnes, sic pergebat. *Atque harum quoque rerum, quoniam scitu perdigna est, rationem explicemus. Vt enim quæcunque scribenda sunt aut fuisse, aut esse, aut fore dicuntur, ita ex his partim narrantur, vt euenerunt, partim vti eueniunt, partim vt sunt euentura. Cum autem Poëta qui agunt, eos inducat, consentaneum est, earum rerum vt fabulam confingat, quas illi ipsi, quoniam personas induunt, vel facere vel pati videantur. Quæ verò illis acciderunt, aut quæ fortè casura sunt, vt extra actionem sunt eam quidem, in qua ijdem illi versantur, ita præter fabulam esse voluerunt. Itaque vel augendi, vel ornandi poëmatis causa, vel quia prætermittenda non sunt, introducuntur. Virgilius effingit actionem illam Aeneæ, quæ profectò, quæ ille Latij Regnum adepturus fuerat, quæ faciat ostendit. Introducit autem non agentem, sed quæ sibi acciderunt, eundem illum Aeneam exponentem: quemadmodum extrinsecus inducit Anchisem, qui Dardaniam prolem, quæ deinde sequitur gloria, qui maneant Itala de gente nepotes, filium doceat. Sola quidem illa actio absoluta in fabula est. Cætera omnia ponuntur extra, quippe quæ non vti aguntur, sed quemadmodum aut acciderunt, aut futura sunt, explicantur. Reperies præterea, quæ si in fabula non sunt, fabulæ certè afflicta dici possunt, vt accessus ad Carthaginem, descensus ad inferos, ludi in exequijs Anchisæ commissi. Idque facilè perspicies si quàm longa sit actio quæ exprimenda suscipitur intelliges. Si quis autem veterum poëmata obseruabit, & Tragicas & Comicas actiones intra vnum diem aut duos ad summum, Epicas intra annum absolutas atque perfectas esse comperiet. At si fabula continerentur, quæ extrinsecus diximus assumpta, Comœdiæ pariter ac Tragœdiæ multorum dierum, Heroicæ fabulæ multorum annorum essent. Nam & Ilias & Odyssea ad decimum annum, Aeneis perducta videretur. Sed neque Homerus neque Virgilius præter illa, quæ anno postremo euenerunt, ad effingendum sibi quicquam aliud proposuit.* Vbi sanè multa peccat. ac primùm quia cum non secum ipse reputet quàm differat Epica fabula a dramatica, vtrique res quæ in præ-

ſens gerantur complectendas ſtatuit. Id quod de dramatica verè pronunciatur cum eius vis & natura in actione ac tanquam negociatione quadam poſita ſit, at de Epopœia ſtatuitur temerè quæ διηγηματικὴ & in narratione poſita dicitur: atque hoc nomine dramaticæ ſeu actuoſæ opponitur: alio enim gaudet imitationis genere dramaticus, alio Epicus. ille perſonam celat ſuam perpetuò & actores inducit quaſi res non tam imitatione exprimeretur ſeu res antea geſta repreſentaretur, quàm re ipſa in præſentia ageretur; hic ſuam non celat perſonam ſed aut proprio loquitur nomine aut alieno, ita vt verbis potiùs quàm persona effingat alterum. Hinc fit vt Epicus res quoque anteactas quemadmodum narrare, 146
ita in argumenti loco habere poſſit. Etſi enim nihil prohibet quominus interdum rem aliquam anteactam narret quæ non ſit pars fabulæ ſed Epiſodium ac ſummatim extrinſecùs deriuata, vt cum Virgilius Aeneæ nomine Troiæ narrat expugnationem; tamen anteacta etiam narrari poſſunt quæ ſint pars fabulæ: atque huiuſmodi ſunt errores illi omnes & labores & perpeſſiones ab Antandro in Lybiam vſque. Et idcirco huiuſmodi perpeſſiones & errores in propoſitione canendos ſibi propoſuerat, Troianam expugnationem nullo modo, ſic Homerus in Odyſſea Vlyſſem inducit, quia anteactos labores Alcinoo narrat, quos in propoſitione etiam, quippe fabulæ proprios, poſuerat concinendos. Et hac de Lib.7. & tribus seq.
cauſa dicitur Epicus ab Ariſtotele non vrgeri tempore nec certis concludi temporum ſpatiis. intelligebat enim Epicæ ac narratiuæ (vt ita dixerim) imitationis eſſe res quam longiſſimè etiam anteactas, cum præſentibus nectere & continuare, ita vt Epica fabula & præterita ſpectare poſſit & præſentia. Contra verò dramaticus vnius diei ſpatio ſic vrgetur & concluditur, vt poſſit ille quidem rem aliquam anteactam referre vel Epiſodii nomine, vel ad argumentum dilucidandum, aut etiam ad nexum ſolutionémque maiore cum artificio ac dignitate conſtituendam, ſed res anteactas in fabulæ loco ſtatuere nullo modo poſſit; cum eius virtus ac natura in agendo ac rebus, quaſi in præſens agerentur, obeundis poſita ſit. Itaque mirum eſt Epicum annuo ſpatio concludi a Minturno: mirum etiam non agnouiſſe quantum interſit inter Aeneæ errores & Anchiſis narrationem qua, qui manerent Itala de gente nepotes, aperit. Illi enim ad fabulam, hæc ad Epiſodium pertinent. Sed qui ſemel in Aeneidis & Odyſſeæ argumento aberrarat, in hos quoque ſcopulos facilè incidit. Atque his explicatum velim qua ratione dignoſcere liceat, Epicæ Tragicæve ac Dramaticæ initium fabulæ.

PARTICVLA XLVIII.

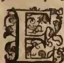
Ἔτι δ᾽ ἐπεὶ τὸ καλὸν καὶ ζῶον, καὶ ἅπαν πρᾶγμα, ὃ συνέστηκεν ἔκ τινων, οὐ μόνον ταῦτα τεταγμένα δεῖ ἔχειν, ἀλλὰ καὶ μέγεθος ὑπάρχειν μὴ τὸ τυχόν: τὸ γὰρ καλὸν, ἐν μεγέθει, καὶ τάξει ἐστί. διὸ οὔτε πάμμικρον ἄν τι γένοιτο καλὸν ζῶον. συγχεῖται γὰρ ἡ θεωρία ἐγγὺς, τοῦ ἀναισθήτου χρόνου γινομένη. οὔτε παμμέγεθες. οὐ γὰρ ἅμα ἡ θεωρία γίνεται, ἀλλ᾽ οἴχεται τοῖς θεωροῦσι τὸ ἓν, καὶ τὸ ὅλον ἐκ τῆς θεωρίας. οἷον, εἰ μυρίων σταδίων εἴη ζῶον. ὥστε δεῖ καθάπερ ἐπὶ τῶν σωμάτων, καὶ ἐπὶ τῶν ζώων ἔχειν μὲν μέγεθος, τοῦτο δὲ εὐσύνοπτον εἶναι. οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν μύθων ἔχειν μὲν μῆκος, τοῦτο δ᾽ εὐμνημόνευτον εἶναι.

AD hæc pulchrum ſiue animal, ſiue quodcunque ex aliquibus compoſitum, Paccius.
non ordine tantùm, verùm etiam congruenti magnitudine conſtare debet: ſi quidem ex magnitudine ordinéque pulchrum oritur. Nam ſicuti fieri non poteſt, vt perexiguum omnino animal pulchrum appareat, quandoquidem quæ inſenſibili tempore ſpeculatio fit, confunditur; pari ratione nec illud, quod omnino ſit per magnum. ipſa enim ſpeculatio ſimul fieri non poteſt; illúdque totum & vnum è contemplantium conſideratione potiùs elabitur; ceu, ſi decem millium ſtadiorum eſſet animal. Quapropter ſicut tum in corporibus, tum in animantibus magnitudinem ineſſe decet, eam dico, quam probè oculis vſurpemus, ita & in fabulis longitudo ineſt, quam quidem memoria facilè complectamur.

Pra-

247 *PRaterea verò quoniam pulchrum & animal & omnem rem, & quæ ex quibusdam composita est, non solùm hac ordinata habere oportet, verùm etiam esse magnam, sed non quomodo libet. nam pulchrum in magnitudine & ordine consistit, unde neque omnino paruum animal esse potest pulchrum, confunditur enim spectatio, quę prope insensibili tempore fiat, neque omnino magnum, non enim solùm spectatio fit, sed perit spectantibus vnum & totum ex spectatione, vt si decem millium stadiorum sit animal; propterea oportet quemadmodum in corporibus, & in animalibus inesse quidem magnitudinem, sed eam quæ facilè conspici possit, sic & in fabulis inueniri quidem longitudinem; sed eam, quæ facilè retineri memoria possit.* Riccobonus.

COM. xlviij.

GIT de fabulæ perfectione, iussítque vt fabula esset tota, ac propterea germano initio, medio, fine constaret. Nunc, quoniam actiones quæ initio, medio, fine constant, adhuc in magna sunt varietate positæ, ita vt exiguæ sint aliæ, aliæ ingentes, quædam mediocritate contineantur; docet seu requirit qualis & quanta Tragicæ actionis magnitudo seu mauis longitudo esse debeat. Vt enim Natura debitam cuique coagmentatæ rei tribuit molem & magnitudinem, ac pro ratione finis hanc maiorem, minorem illam, constituit & conflat, sic Poëta certa debet longitudine ac mole poëmata conficere, atque illorum magnitudinem pro vsus & finis varietate distinguere & variare. Huius autem rei explicatum ab animantium & in vniuersùm ab rerum compositarum natura ducens Aristoteles, Pulchrum (inquit) & quæcunque res quæ ex alijs coagmentetur & componatur, vt sit pulchra, non solùm partes ordinatas, verùm etiam magnitudinem, tametsi non quamlibet, habere debet. Sed cur obsecro hæc habere debet vt sit pulchra? quia τὸ καλὸν pulchrum, inquam, in magnitudine & ordine positum est. At quid si quis hoc siue de ordine pernegct siue de magnitudine? sanè de ordine nō id confirmat Aristoteles vel quia ordinis virtus sit clarior quàm vt inficiari liceat ad rerum quæ partibus constant, pulchritudinem pertinere, vel certè quia ex superiore particula ordinis vis ac laus apparere satis potest. Et ideo hîc vtitur eo dicendi genere ***non solùm hac ordinata oportet habere:*** (quasi diceret ex dictis id constare satis) ***verùm etiam existere magnam:*** quod nondum fuerat demonstratum. Ergo ordine prætermisso docet pulchrum in magnitudine (id quod obscurum aut certè nondum omnino perspicuum videri poterat) positum esse. Quod dum facit, fermè ad animal (supra enim id de animali & quacunque alia re composita pronunciauerat) contrahit orationem, ducítque a contrarijs siue extremis argumentum: quia scilicet neque ea quæ valde pusilla sunt animalia, possunt esse pulchra: neque rursus quæ sunt valde magna, vt mille seu plurimorum stadiorum animantia. non priora, quia eorum spectatio momento penè temporis fiat, ac propterea spectatio ipsa confundatur: quod est tanta celeritate comprehendantur ac veluti absorbeantur partes omnes, vt non liceat partem a parte, vt caput a thorace, internoscere, atque adeò partes conferre mutuò; symmetriamque & proportionem agnoscere & æstimare. non posteriora, quia è contrario in tā ingenti mole ac magnitudine partium multitudo cognitionem impediat, quæ non possit simul haberi: dum enim spectatur vna, propter distantiam deperit & euanescit cognitio alterius, ita vt vnum & totum non appareat animal. Quapropter quemadmodum res corporata & sigillatim animans, vt sit pulchra, debet habere talem magnitudinem quæ nec propter paruitatem nimia celeritate, nec propter ingentem magnitudinem nimia tarditate, comprehendatur, sed facilè & commodè percipiatur, ita in fabulis magnitudo seu veriùs longitudo (quod enim est in se corporata moles & magnitudo, id est in actione seu fabula longitudo) talis esse debet quæ
248 facilè & percipi & memoria retineri possit. Nam quam habet oculus ad rem corporatam ac sub aspectum cadentem in spectatione & perceptione proportionem, hanc habet ad rem incorporatam in cognitione mens atque memoria.

Hæc est particulæ huius sententia. De qua tamen dubitare licet plurima éaque grauissima. Itaque eam præstat excitare Controuersiam, NVM ea quæ tradit Aristoteles ad Tragicæ fabulæ pulchritudinem statuendam ac declarandam, ac sigillatim de illius magnitudine docet, excipienda ac probanda sint. Qua in re dum arripit tanquam certum duo requiri ad pulchritudinem, ordinem scilicet & magnitudinem, id sanè tam falsum quàm quod falsissimum videri posset multis de causis. Ac primò res quæ corpore carent,

CONTROVERSIA XLIV. *NVM quæ tradit de Tragica Fabula pulchritudine, deque magnitudine docet, probanda sint.*

vt beatæ Mentes, sine dubio pulcherrimæ sunt, ita vt earum princeps pulchritudine supra quàm dici aut percipi possit excellere iudicetur: & tamen beatæ mentes mole carent & magnitudine, non igitur ad pulchritudinem necessaria est magnitudo. Neque verò respondeat mihi quisquam, Aristotelem loqui de ijs quæ habent molem & composita sunt, cuiusmodi est animal: etsi enim, *animal*, inquit, *& res omnis quæ ex quibusdam composita sit, oportet vt ordinem habeat & magnitudinem*; tamen id vniuersim priùs περὶ τοῦ καλοῦ de ipso inquam pulchro pronunciat. Immo verò ad demonstrandum animans & rem compositam esse pulchram ob ordinem & magnitudinem, generalem illam propositionem afferebat τὸ καλὸν, ipsum, inquam, pulchrum in magnitudine & ordine consistere. vbi, nisi hæc propositio esset generalis ac latiùs manaret quàm res corporeæ, principium peteret, vt cum
II. Peripateticis loquar, seu idem diuersis tantùm verbis, ac ne diuersis ferè, doceret. Sed esto de corporata pulchritudine possit commodè locus vniuersus intelligi; veruntamen adhuc videretur Aristoteles id prætermisisse quod non minùs quàm ordo & magnitudo est pulchritudini necessarium, nimirum (si Galenum & alios quosdam audiamus) candoris, cui moderatus rubor admistus sit, lumen, & quod inde oritur decus; vbi enim candor & rubor debita proportione misceantur, splendor ac decus ac proinde pulchritudo inde elucet
III. oculis capiendis & delectandis aptissima. Imò verò lepos quidam & venustas, quæ nescio
IV. quo pacto ex oris suauitate, & corporis, præsertim verò oculorum, motu ac gestu oritur (hanc nos gratiam appellamus) videtur ad pulchritudinem necessaria. Quid quod proportio quoque partium membrorúmque conformatio ac symmetria requiritur, quam visus est Aristoteles prætermittere? Certè Plato in Conuiuio Amorem pulcherrimum reputauit propter partium ac membrorum elegantiam, quam non in coloribus modò, verùm etiam in symmetria & membrorum proportione collocauit. quam sententiam tum Galenus amplexus est, vt dicere cœperam, tum M. Tullius, qui hac eâdem de causa non dubitauit in oratione, vt sit pulchra, partium proportionem & quendam eiusdem splendorem, qui ex coloribus & pigmentis oriatur, requirere. Hæc sine dubio ad orationem eleganter transferens, quòd intelligeret inde hominem maximè pulchritudi-
V. nis decus obtinere. Sed mitto isthæc, & ad ea propero, quibus probat Aristoteles magnitudinem esse necessariam ad pulchritudinem. quo sanè in loco videndum est ne perperam tum exiguis rebus tum ingentibus adimat pulchritudinem, vt eam in mediocri retineat magnitudine. Quare dum primò addit, neque omnino paruum animal posse existere pulchrum, cum Platone pugnat, qui Amorem seu Cupidinem etsi alioquin pusillum, summæ pulchritudinis celebrat laude; ea nimirum de causa, quod talem membrorum proportionem, tantum colorum venustatisq. decus elegantiamq. referret, vt pulchritudinis palma illi esset deferenda. & sanè quis vel equum, leonem, catulum, vel puellam adolescentémve pulchritudinis laude spoliet, ea de causa quòd quamuis in eis color ac membrorum proportio & elegantia venustásque ipsa excelleret, non dum tamen ad debitam peruenisset magnitudinem? An non Natura quæ iudex optima est habenda, in ijs amoris 149
igniculos effert, ita vt oculi in eorum spectatione delectentur & capiantur? At hoc est ipsissimum & certissimum pulchritudinis signum & argumentum. Quod si momento ferè temporis exiguarum rerum spectatio peragitur & absoluitur (id enim est vnde Aristoteles rebus exiguis, etsi elegantibus, pulchritudinis adimit laudem) quid prohibet obtutum continuari ac pulchritudinis siue elegantiæ illius ac decoris suauitatem diuturno tempore percipi & degustari? Equidem permulta sunt, quæ quemadmodum paruitate delectant, ita ob paruitatem ipsam, in qua Naturæ artificium & quasi miraculum elucet, admirationem excitant. Id quod in ape, formica, quæ minutissimo opere & elaboratissimo fictæ sunt a Natura, ac miram partium proportionem, ordinem, vsum, vno verbo, artifi-
VI. cium referunt, animaduertere licet, in quibus Opificis sapientiam sine satietate mira-
Quod est mur. Dum verò subijcit, res item mole ingentes pulchritudine carere, quia spe-
tripartitum. ctatio non simul fit vniuersa, cum partes magno disiunctæ sint interuallo; quis enim
I. plurimorum stadiorum animal simul oculis comprehendere possit? verendum est ne tria magna peccata in perbreui dicto admiserit. Nam primò videtur ex eodem fonte & frigidam haurire & calidam: ideo enim negabat rebus exiguis pulchritudinem, quia simul fieret, ac breuissimo tempore fieret, spectatio: & tamen hic rebus ingentibus idcirco
II. adimit pulchritudinem, quòd non simul fiat spectatio tota. Deinde quis inficietur hanc rerum Vniuersitatem, quam siue Cœlum siue Mundum appellamus, pulchram esse, cum

præſertim a munditie (id quod paulò ante ſignificare cœperam) & ornatu, quod eſt a pulchritudine, nomen acceperit? & tamen talis eſt ac tanta Mundi moles & magnitudo, vt omnem comprehendat magnitudinem, ac propterea ſimul percipi ac ſpectari nullo modo poſſit. Vt omittam videri Ariſtotelem, in res ingentes eam transferre culpam, quæ minùs iniquè, in oculum, præſertim infirmum, eſſet transferenda. Cur enim non oculi *III.*
potiùs imbecillitati quàm Mundi magnitudini vitio vertatur, quòd ſpectari ſimul nequeat totum? Denique res priùs ſunt pulchræ, quàm vt a nobis earum pulchrido percipiatur. Cur igitur ideo pulchritudinis laude ſunt ſpoliandæ res aut ornandæ, quia a nobis ſimul ſpectari nequeant, aut etiam ſimul ſpectentur? ſanè etiam ſi nullus adeſſet oculus, qui aſtra ſpectaret & cœlum, hæc tamen eſſent pulchra; tantùm abeſt vt exſpectatione illis accedat pulchritudo. Adde quod quemadmodum omnia ordine, nu- *Sequitur. VII.*
mero & menſura ſunt procreata, ita nihil non pulchritudinis eſt particeps. Ac profectò quemadmodum omnia a primo rerum omnium Authore dimanarunt, qui & excellit pulchritudine, & diuinæ pulchritudinis imaginem quandam conſtituit Mundum, *VIII.*
ita omnia pulchritudinem referant neceſſe eſt. Itaque verendum eſt ne Ariſtoteles Naturæ atque adeò ſapientiſſimo huius artifici ſit iniurius, qui admirabili ſapientia condidit omnia, ídque vt bonitatem & pulchritudinem per gradus rebus communicaret omnibus. Adde quod non tam facilè certis finibus res naturales omnes (de pulchris loquor non de mõnſtroſis) ſunt præfiniendæ; vt certa planè mole & magnitudine ſint *IX.*
conſtringendæ, ita vt in puncto, vt ita dixerim, earum moles ac magnitudo ſit collocanda; ſed maior minórve illis concedenda eſt moles non ſecus ac calor, frigus, color, humani corporis temperies, fortaſſe etiam ſanitas, non in puncto clauduntur, ſed latè manant. Quapropter dum ad extremum colligit ac ſtatuit id quod in corporibus ac ſigilla- *X.*
tim in animantibus efficit magnitudo ad pulchritudinem, id in fabulis certa ratione ac proportione efficere longitudinem, videat quid ſtatuat, cum ea quæ de animantium docuit magnitudine, ſalebroſa ſint vndique ac difficultatibus implicata. Nam quod ait eam eſſe *XI.*
debere huiuſmodi fabulæ longitudinem, quæ facilè poſſit memoria retineri, quemadmodum animantis magnitudo debet poſſe commodè oculi obtutu comprehendi & cohiberi, quamvim habeat in proxima controuerſia diſceptabimus. Nunc ad præſentem. In qua nitendum eſt, vt quoad eius fieri poſſit, obiectis ſatisfaciamus argumentis, atque Ariſtotelem ſiue tuentes ſiue explanantes, ad fabulæ ſeu Tragœdiæ magnitudinem eo duce *Retinetur Ariſtotelis doctrina, & contrariis argumentis respondetur.*
250 agnoſcendam properemus. Dum igitur primo loco ſtatuit Ariſtoteles, pulchritudinem ordine conſtare & magnitudine, nihil eſt quod pugnemus eum loqui de pulchritudine in vniuerſùm. ſiquidem ea verba *τὸ καλὸν καὶ ζῷον καὶ ἅπαν πρᾶγμα ὃ συνέστηκεν ἐκ τινῶν* *pulchrum ſiue animal ſiue res quæcunque ex aliquibus conflata*, pulchritudinem ad res coagmentatas con- *Ad primũ*
trahunt; quaſi diceret rerum coagmentatarum pulchritudinem in ordine & magnitudine poſitam eſſe. Nec tamen dum probat animantem & rem quamlibet compoſitam eſſe pulchram ob ordinem & magnitudinem, quia pulchrum in magnitudine & ordine ſit poſitum, principium petit ſiue id quod demonſtrandum erat, aſſumit. nam reuera illud vnum probat, rei coagmentatæ pulchritudinem non ſolùm in ordine (id quod non probat ſed arripit ex dictis & in certis ponit) verùm etiam in magnitudine poſitam eſſe. Itaque ſententia eſt, animans & quæcunque res coagmentata, vt ſit pulchra, debet non ſolùm ordinem (id quod ex dictis conſtat) verùm etiam magnitudinem (etſi non quamlibet) referre. cum enim rei coagmentatæ pulchrido non in ordine ſolùm, verùm etiam in magnitudine ſit poſita, quis animal aut rem coagmentatam ſine magnitudine pulchram effecerit? Quapropter dubitari quidem poſſet quin Ariſtoteles ſumat perperam rem coagmentatam habere magnitudinem; cum multa ſint compoſita & coagmentata, quæ carent magnitudine; ſed tamen quoniam in Poëtarum verſatur ſpatijs, populariter loquitur; ſiquidem quæ magnitudine caret compoſitio, interiori atque adeò diuinæ philoſophiæ reſeruatur. Ait igitur rem coagmentatam, quod eſt in præſentia corporatam, non ſolùm ordine indigere, vt ſit pulchra, verùm etiam mole & magnitudine; cum non ordine ſolùm, verùm etiam magnitudine, illarum contineatur pulchritudo. Quanquam *μὴ τυχὸν μέγεθος* *non quæcunque magnitudo* valet (inquit) ad pulchritudinem: quaſi diceret, moderatam propterea requirendã. & hoc nomine reliqua ſubnectit, quibus docet nec exiguam, nec ingẽtem eſſe debere. Neque verò præterijt quicquam, quod cor- *Ad ſecundum.*
poratæ pulchritudini eſſet neceſſarium in vniuerſùm. nam cãdor, cui rubor admiſtus eſt,

S 2 aut

aut decus quod inde eluceat, propria sunt certæ alicuius pulchritudinis, nimirum humanæ: Aristoteles verò loquitur de pulchritudine rei corporatæ vniuersim, quòd hæc illi vtui esset, Tragœdiæ pulchritudini declarandæ. *Ad tertium.* Et huc fermè recidit, quod de lepóre obijciebatur, & venustate quæ ex oris suauitate & eleganti totius corporis motu ac gestu oritur. Hæc enim vel propria sunt hominis, vel certè in cæteris animantibus sunt vsque adeò exilia, vix vt quicquam interdum agnoscantur. Itaque gratia, quam nos appellamus, quáque oris suauitatem & moderatum corporis totius motum ac gestum intelligimus, homini non belluæ attribuimus. *Ad quartum.* Quod si in præsens partium symmetriam & proportionem haud commemorat, quam tamen expressit Plato, tu illam in partium ordine delitescentem aspicito. neque enim fieri potest vt rei coagmentatæ partes, vt animantis, illinc debitum ordinem habeant, quin proportionem simul, habeant & symmetriam. Quare membrotum elegantia in vniuersùm in debita magnitudine & proportione consistit, Ita fit vt quod Plato & Galenus per membrorum proportionem & elegantiam, idem Aristoteles per ordinem & debitam magnitudinem, significarit. Nam dum rursus ij colorem addunt, aut M. Tullius colores & lumina ab hominis pulchritudine ad pulchram traducit orationem, hæc verò omnia priuatam hominis pulchritudinem spectare compertum est. *Ad quintum.* Difficilius est quod pertinet ad res exiguas, dum Aristoteles paruo animanti, & in vniuersùm rebus quæ exiguæ videri possunt, adimit pulchritudinem. Sed clausula hæc sit, ea quæ ita paruitate contineantur, vt quamuis per ætatem [25] licuerit, debitam sibi magnitudinem haud sint assecuta, cuiusmodi vir exiguus esset aut parua mulier qui alioquin venustatem quandam præ se ferrent, videri non iniuria ab Aristotele pulchritudinis titulo spoliari, dum elegantia quidem & venusta appellari iubet: pulchra, cum debita careant magnitudine, nullo modo. nam si exigua sint, cum nondum per ætatem licuerit ad debitam magnitudinem peruenire, ea sanè in proprio saltem genere pulchra censeri posse iudicarem: & ideo videmus in his admirabiles amoris igniculos, quod est pulchritudinis argumentum, Naturam collocasse. A qua tamen sententia fortasse non abhorreret Aristoteles, qui ijs elegantiæ & venustatis tribuit laudem, quòd eiusmodi agnoscat igniculos: sed pulchra vocari vetat, quia perfecta atque omnibus numeris absoluta pulchritudine carere sentiat: alioquin de minùs perfecta pulchritudine non facilè dissentiret. Difficillimum est, quod pertinet ad res, quæ in vniuersùm exigua sunt genere toto, cuiusmodi sunt apes, formicæ & id genus alia multa: quibus Aristoteles omnem pulchritudinis adimit laudem. De quibus tamen ipse (vt ingenuè fatear) libentiùs cum Platone philosopharer; ídque vel quia nihil ab Natura vel potiùs Naturæ Authore quippe sapientissimo prodijt prodítve, nisi pulchrum: (monstra enim præter Naturam sunt) vel quia in ijs etiam admirabilis eniret Artificis sapientia; ita vt ex rebus exiguis maior interdum admiratio quàm ex ingentibus capiatur: vel quia habent partium ordinem ac debitam sibi magnitudinem, proindeque symmetria & proportione & elegantia non carent; ita vt sese mutuò in suo quæque diligant genere & cupidè diligant: vel quia si momento ferè temporis fiat spectatio (id enim commouit Aristotelem) nihil prohibet voluptatem esse diuturnam, cum sensus & cogitatio in earum partium, etsi exiguarum, ordine, debita magnitudine, proportione & elegantia hærere diu possit, atque inde voluptatem non omnino breuem percipere. nam si vsque adeò minutæ sint partes, vt oculus ea distinctè internoscere & comparare nequeat, ita vt ordo, proportio & elegantia diffluat, profectò præterquam quod in paucissimis id contingeret (nisi tamen quis obtusa & infirma vteretur oculorum acie) haud par est exigua illa animantia pulchritudine quam habent, spoliari, quòd a nobis obseruari nequeat. Tametsi interim non inficior, Tragœdiam perquam exiguam non esse conflandam, cum paruitate carere possit, & verò ex artis præscripto & debeat & soleat. *Ad VI. Quod erat tripartitũ.* Quà verò tria illi peccata obijciuntur, dum statuit res item mole ingentes abesse a pulchritudine, fortasse non incommodè a singulis liberetur. *Ad I.* a primo quia non parùm, imò (quod eorum pace dixerim, qui tantopere hic commoueantur) plurimùm differt spectationem fieri *ἐγγὺς τοῦ ἀναισθήτου χρόνου ferè momento temporis* quod de reb. exiguis profert, & *οὐχ ἅμα non simul*, quod de ingentib. scribit rebus; simul enim fieri negat, non quia opte fieri simul, hoc est vno ferè eodémque momento temporis, sed continenter, ac non disiecto nimis interuallo; vt fit in reb. vastis: in his .n. vt pleræque partes nimis disiectæ sunt atque diuulsæ, spectatio ipsa nimis diuulsa est ac disiecta; ita vt spectatio non sit vna. Non igitur dum rebus exiguis negat pulchritudinem, quia breuissimo tempore ac momento

ferè

ferè fiat ſpectatio;eandem adimit rebus ingentibus;quia non ſimul fiat ſpectatio tota: hic enim negat fieri ſimul, hoc eſt ita vt & totum & partes (id quod in plurimorum ſtadiorum animante vſu veniret) continenti, & non longiore quàm par eſſet, ſpectatione, cernere liceat. quæ duo longiùs differunt, quàm vt ex eodem fonte frigidam & calidam haurire dicendus ſit. Mundus verò (vt de ſecundo agamus) coagmentatus eſt ille quidem, ita vt videatur pulchritudine eximendus, ſi quæ valde ſunt magna (id quod ſtatuit Ariſtoteles) carent pulchritudine. Quæ ſententia eò magis miranda eſſet in Ariſtotele, quòd non vno in loco Mundum animal appellauit, nec appellauit ſolùm, verùm etiam animal eſſe, multis argumentis confirmauit. & tamen hic ſigillatim ingens animal ſpoliat pulchritudine. Sanè Plato qui Mundum conſtanter & coagmentatum & animal (eum enim anima, ſi *Ad II.*
252 Deo placet; quinetiam mente, atque intelligentia donauit) & admirabili pulchritudine exculptum iudicauit, ſperneret ille quidem rationem iſtam, iuberétque, vt Mundus non minùs pulchritudine quàm magnitudine excellere diceretur. An igitur dum ait Ariſtoteles *Animal & omnis res, quæ ex aliquibus coagmentata ſit*, ac proinde loquitur de quacunque re, quæ verè fuerit coagmentata, negandum eſt, Mundum ſiue verum animal ſit ex Ariſtotele, ſiue ſimilitudine quadam & proportione tantùm, eſſe coagmentatum & conſtitutum? Qui enim Mundum ἀγένητον hoc eſt infectum dixit, is quocunque modo infectum pugnauit & exiſtimauit. ex quo fieret vt quantumuis erraſſet, dum Mundum infectum cenſuit, hic tamen non ſecum ipſe pugnaret, quandoquidem pulchritudinem adimeret rebus ingentibus verè factis & conſtitutis, cuiuſmodi nec Cœlum illi fuit nec Mundus vniuerſus. Quamquam ſatius eſt ſimpliciùs reſpondere, Ariſtotelem hoc in loco populariter loqui. nimirum de rebus ſingulis, cuiuſmodi ſunt priuatæ animantes, ac res quæ paſſim occurrunt & in dies coagmentantur: quo nomine nec Cœlum nec Mundus continentur: præſertim verò quia neque ab ea ſententia abhorrere aliquando viſus eſt, vt crediderit, Mundum non modò non eſſe animal, verùm etiam ne vnum quidem niſi rerum congregatorum ordine. vt propterea eundem pulchertimum appellare non dubitarit. Quod ſi res (iam enim ad tertium, quod illi eàdem in re obijciebatur peccatum, dilabitur oratio) priùs ſunt pulchræ quàm ipſi in earum pulchritudinem oculos defigamus, ac propterea vt poſterius non eſt cauſa prioris, pulchritudinem nec adimere nec affingere rebus poteſt noſter obtutus, nec eam ſiue commodè ſiue nullo modo comprehendantur; aut minuere aut augere; nihil tamen prohibet, quominus tanquam ex ſigno colligere liceat, quæ percipi humano ſimul nequeant oculo, quippe vaſtæ molis, non eſſe pulchra. Ita ſanè quemadmodum res pulchræ reuera eſſent pulchræ, etiam ſi a nullo oculo cernerentur; ita res nimis ingentes ac vaſtæ pulchritudine carerent, etiam ſi nullus in eas oculus figeretur. Denique Ariſtoteles argumentatur a ſigno, quo res pulchritudine carens declaratur, non efficitur. Iam verò res conditas ſeu corporatas omnes (monſtra ſemper excipio) pulchritudinis eſſe participes, ne Ariſtoteles quidem inficietur, ſi res ſubtiliùs ac Phyſicorum veluti lance expendatur; cum Natura ex ijs quæ in ſuo gradu integra ſunt, nil temerè agat, & pro fine atque vſu (ſiue ingentia nobis videantur ſiue puſilla) rectè ſint conſtituta omnia. ſed tamen neſcio quo pacto populariter reputanti, res priuatæ, quæ nimis exiguæ ſint aut ingentes, vt a noſtro oculo rectè percipi nequeunt, ita a nobis pulchræ haud cenſentur: cum enim voluptas, quam ex rebus pulchris haurimus, inde a nobis vix ac ne vix quidem percipiatur vlla, pulchritudine etiam illas ſpoliamus. Denique Ariſtoteles populariter loquitur, & in eas res maximè intuens, quæ præter morem a mediocritate recedant; quod, quoniam Tragœdiæ cauſa id fecit propter longitudinem, non grauatè ferendum eſt; alioquin perperam exiguis magniſque rebus pulchritudinem ademiſſet. Et idcirco nihil eſt quod in præſentia diſputemus, num res naturales certis quibuſdam molis ac magnitudinis finibus ſint præfiniendæ; cum ſat ſit vulgari exiſtimatione præfinitas cenſeri, idque præſertim de rebus coagmentatis ac miſtis perſpicuum videri, quæ ſi non puncto clauduntur, latiùs tamen ſine turpitudine manare haud creduntur. nam ideo vaſtæ & indecoræ appellantur. Quæ cum ita ſint, ne illud quidem grauatè ferendum erit, fabulæ longitudinem declarari ex animantium magnitudine ſimilitudine ductо. Quanquam de hac re in ſequenti Controuerſia copioſiùs: quemadmodum in eàdem diligenter, expendemus, num eadem fabulæ longitudo ex memoriæ capacitate dijudicanda ſit. Nunc Ariſtotelem audiamus, qui adhuc pro fabulæ longitudine, ſi quo modo fieri poſſit, præfinienda, ſic pergit.

Ad Tertium.

Ad Septimum, & Octauum.

Ad Nonum.

Ad Decimum & Vndecimum.

PARTICVLA XLIX.

ΤΟΥ δὲ μήκους ὅρος πρὸς μὲν τοὺς ἀγῶνας, καὶ τὴν αἴσθησιν οὐ τῆς τέχνης ἐστίν. εἰ γὰρ ἔδει ἑκατὸν τραγῳδίας ἀγωνίζεσθαι, πρὸς κλεψύδρας ἂν ἠγωνίζοντο. ὥσπερ ποτὲ καὶ ἄλλο τι φασίν. ὁ δὲ καθ' αὐτὴν τὴν φύσιν τοῦ πράγματος ὅρος, ἀεὶ μὲν ὁ μείζων, μέχρι τοῦ σύνδηλος εἶναι, καλλίων ἐστὶ κατὰ τὸ μέγεθος. ὡς δὲ ἁπλῶς διορίσαντας εἰπεῖν, ἐν ὅσῳ μεγέθει κατὰ τὸ εἰκὸς, ἢ τὸ ἀναγκαῖον, ἐφεξῆς γιγνομένων συμβαίνει εἰς εὐτυχίαν ἐκ δυστυχίας, ἢ ἐξ εὐτυχίας εἰς δυστυχίαν μεταβάλλειν, ἱκανὸς ὅρος ἐστὶ τοῦ μεγέθους. 253

Longitudinis autem præfinitio, quantum ad ipsos ludos planéque ad sensum spectat, minimè artis est. Etenim, si in ludis haberi centum Tragœdias opus fuerit, vtique ad clepsydram, vt olim non semel factitatum dicunt, haberi poterunt. Quæ verò secundum actionis naturam fuerit, illa quidem semper, quæ longiùs protrahetur, donec tota simul in aperto sit, in magnitudine quidem decentior erit. Vt autem simpliciter præfiniamus, quantam esse fabulam vel deceat, vel necesse sit, tunc sanè dicimus legitimum huic fore magnitudinis terminum, cum siue ad commodam fortunam ex incommoda, siue ex commoda ad incommodam perpetua serie mutata fuerit. Paccius.

Longitudinis autem terminus ad contentiones & sensum non artis est, si enim termino opus esset, causa Tragœdias recitandi ad clepsydras contenderent, quemadmodum quondam & alijs temporibus factum esse affirmant. Terminus autem rei secundum ipsam Naturam semper quidem qui maior est, quatenus simul patet, pulchrior est secundùm magnitudinem. Verùm vt simpliciter re definita dicam, in quanta magnitudine secundùm verisimile & necessarium deinceps nascentibus rebus contingit in prosperam fortunam ex aduersa, ex prospera in aduersam mutari, sufficiens terminus est magnitudinis. Riccobonus.

COM. XLIX. Tragœdiæ longitudo quoad eius fieri potest præfinitur.

ADHVC vrgere posset aliquis enixéque petere ab Aristotele, vt quoniam nec quamcunque sors dedisset magnitudinem excipit, nec nimis aut exiguam aut magnam doceret, qualem esse tandem iuberet. Neque enim ad rem declarandam quicquam confert exposuisse qualis esse non debeat, nisi continenter declaretur etiam & intelligatur qualis è contrario esse debeat. Respondet igitur Aristoteles Tragicæ longitudinis rei minum posse tum ex contentione aut sensu, tum ex rei ipsius natura, æstimari atque desumi: ex contentione, quòd pro agonistarum siue actorum voluntate & opportunitate produceretur, aut contraheretur; dum vel artem ostentare latiùs, vel breuitati studere, ac summatim fabulam ac spectaculum pro arbitratu plus minus augere aut minuere, cuperent. ex sensu, quòd pro auditorum ac spectatorum commoditate & voluntate cogerentur sæpè tragici aut actores spectaculum contrahere ac summatim auditorum voluntati seruire. Atque hoc pacto, siue inquam ex contentione siue ex sensu quæreretur longitudinis terminus, is non pertineret ad artem, poëticísque præceptis non esset præfiniendus: vbi enim vel histriones vel spectatores vel vtrique requirant, vt pro eorum commodo tempus ac terminus præscribatur fabulæ, non poterit haberi ipsius rei ratio & quod ex se tempus requirat, statui. Ita sanè ad clepsydram verbi gratia erit confugiendum, qua siue agonistæ & histriones, siue spectatores, atque ii in primis qui præessent ludis, Tragœdiæ tempus præfiniant: id quod olim (inquit Aristoteles) in more erat positum, cum in publicis spectaculis ac ludis clepsydra tempus præfiniretur Tragœdiis singulis, quas ex ordine recitabant (atque hoc apud Areopagitas etiam, quin, M. Tullio teste, apud Romanos etiam, in 254

causis

causis dicendis fuit aliquando vsitatum: oratoribus enim, ne vagarentur latiùs, clepsidræ præstituebatur modus) ita fiebat vt si centum Tragœdiæ verbi gratia toris illis spectaculorum diebus recitandæ proponerentur, tempus clepsydra præscriberetur singulis. ex quo facilè eueniebat vt actoribus dum laudi prœmiisque adspirarent, tempus ex æquo distribueretur, vt par esset industriæ locus. Hic igitur terminus non est artis; quandoquidem Ars rei ipsius vsum, finem, naturam denique ipsam spectaret: & pro fine ac natura, præsertim fortunæ commutationis ratione habita, tempus præfigeret. Atqui si ita est, quem
Par.91. ex Arte ac pro rei natura terminum dicas Tragœdiæ? Terminus igitur (inquit Aristoteles) qui ex rei natura petatur, quò erit maior, eò erit pulchrior & Naturæ aptior. Quanquam duæ sunt conditiones spectandæ; vna μέχρι τοῦ σύνοπτος εἶναι, ita scilicet vt terminus sit perspicuus totus. sic enim debet longitudo produci ac tempus, vt nō officiat memoriæ & cogitationi. Altera id intelligendum κατὰ τὸ μέγεθος, pro ratione magnitudinis; erit enim perfectior terminus, quòd ipsius magnitudinis intersit. nam si alia de causa sit vitiosa, vt quia fabula sit ieiuna, & tali amplificatione indigna, aut etiam nexu non pulchro constet, aut solutio sit præpostera, certè amplitudo non tollet aut minuet vitia ista. Quod si ne proposita quidem ratio rem planè definire videatur, ac tempus, debitámque fabulæ Tragicæ longitudinem constituere, saltem ἁπλῶς definiamus, eum esse Tragicæ magnitudinis idoneum terminum, in quo verisimili vel necessaria ratione nascentibus rebus contingit, aduersas in secundas, velè contrariò secundas in aduersas mutari; vbi sanè dum ait ἁπλῶς definientes, vel ita loquitur, vt generalem quandam doctrinam afferat, vnde præfiniatur fabulæ longitudo, quæ summatim est, vt tantum illi temporis concedatur, quantum ad res verisimili ratione tum nectendas, tum soluendas requiritur (neque enim aut carminum aut horarum numerus & multitudo præfiniri potest, sed paulò liberiùs laxandum tempus cum vni actioni paulò longiùs, alteri minùs aliquantò sit tribuendum, vt res verisimili ratione digerantur) vel certè significaret rem non modò generatim, verùm etiā pingui saltem Minerua definiendam, quasi verò certa planè magnitudo seu longitudo (quemadmodum dicebamus) statui & adamussim præstitui nullo modo possit. Itaque cum Tragica fabula nexu constet & solutione, illud saltem constitueretur & præciperetur, vt tandem temporis tribuatur fabulæ, quantum rebus & nectendis & soluendis accommodatum videri possit. accommodatum verò videbitur, si verisimili ratione res nectantur primò rum verò soluantur. Nam Tragœdiam duabus hisce partibus contineri, ac propterea eius lōgitudinem ex nexu & solutione commodè æstimari, is sentiet, qui ea expenderit diligenter quæ de fabulæ nexu & solutione præcipit postea. Quanquam illud etiā obseruauerim, fortasse generatim fabulæ magnitudinem definire instituisse vt non dramaticæ solùm verùm etiam Epicæ fabulæ terminum ac longitudinem designaret, quandoquidem Epica quoque fabula nexu & solutione continetur tota, ita vt tantundem requirat temporis, quantum videri possit idoneum, vt verisimili ratione res & nectantur & soluantur. Tametsi enim Tragica vrgetur tempore, Epica minimè, ita vt longior huic quàm illi & actio & magnitudo impertienda sit, ac pro actionis etiam magnitudine inserenda Episodia, illud tamen vtrique commune est vt nexus & solutio fiat verisimili rerum ortu & successione: ita vt illud planè tempus rebus illis perturbandis priùs tum componendis & in vniuersum nectendis soluendisque debeatur. Vt propterea non immeritò forsitan in Disputatione de Epopœia huc nos reiecerit, cū in aliis multis tum quòd aliqua ex parte attinet ad longitudinem, tametsi certis etiam de causis Epicam fabulam longiùs producendam (verisimili tamen rerum ortu & successione seruata) alibi sine vlla dubitatione doceat. Hæc de longitudine. De qua tamen lubet iam paulò disputare latiùs; atque illud sigillatim
Pa.129. requirere NVM quoniam in superiori particula nondum præfiniuit satis Tragœdiæ longitudinem, hanc in præsenti absoluerit vniuersam. Ita sanè inuestigandum erit ac statuen-
255 dum, quæ tandem sit Aristotelis sententia de fabulæ longitudine; & an rectè ac pro dignitate huic theoremati satisfecerit. Et sanè dum ait μὴ τὸ τυχὸν μέγεθος non quam sors obtulerit magnitudinem, seu quamcunque longitudinem fabulæ tribuendam, id non spernimus: quin electione potiùs & iudicio quàm casu & prout sors tulerit, constituendam fatemur. Idem dixerim, dum præcipit ne aut angusta nimis, aut ingens constituatur; extrema enim declinanda nemo non fateatur. Sed tamen in præsentia non tam quærimus, Aristoteles, qualem nolis constitui fabulæ longitudinem quàm qualem velis; seu quam nec τυχὸν
Par.48. & fortuitam, nec aut exiguam nimis aut vastam & immoderatam, repules. At enim hanc

CONTROVERSIA XLV. NVM Tragœdia & in vniuersum Fabula longitudinem rectè præfinierit Aristoteles. Quid præceperit prius Aristoteles.

hanc præfiniui cum dixi, eam esse oportere, quæ memoria retineri facilè possit. id quod
confirmaui simili ducto ex animante, cuius eam docui debitam esse magnitudinem, quę
facilè conspici possit. Ego verò simile istud amplector non grauatè. siquidem quam ha-
bet oculus ad res quæ corpore vacet, lōgitudinem, rationem ac proportionem habet. Sed
Oppugnatur. tamen (vt ingenuè fatear) hæc ratio atque doctrina meum non explet animũ. video enim
memoriam esse lubricam, inconstantem, variam: ita vt quemadmodũ ingenium in ho-
I. mine in magna est varietate positum, sic vt obtusi aliqui, aliqui ingeniosi dicantur, ita ob
eandem memoriæ varietatem memores aliqui, aliqui obliuiosi appellentur. Quapropter
dum perquamlatè patet memoriæ varietas, adhuc de fabulæ longitudine hærere cogor;
idque eò magis quòd memoria est valdè extrinseca, & aliena ab fabulę longitudine & na-
II. tura: vt vix sed ne vix quidem illius naturæ declarandæ videatur idonea. Sed fac etiã quo-
quo modo idonea sit; at quid si quis ex te quærat, Aristoteles, num hæc regula Epicæ quo-
III. que fabulæ conueniat? si enim neges, cur in disputatione de Epopœia iubes vt Epica fa- par. 124 & 128.
bulæ Tragicæ instar formetur & constituatur? si affirmes, an non vides memoriæ capaci-
tatem friuolum huic rei declarandę perfugium esse? Etenim certum est, Epopœiam mul-
tis partibus superare Tragœdiæ longitudinem: quin (si Iliadem, vt soles in cæteris, aut
Odysseam spectes) ordinarias fabulas decies fermè, imò duodecies, superare. quæ igitur
erit memoriæ vis, quæ capacitas, quæ tantæ longitudini par esse possit? aut quo modo tua
ista regula Epicæ simul ac dramaticæ fabulæ seruiet? & tamen fabulæ longitudinem pro
memoriæ capacitate formari iubes. Nam si dicas, non idcirco requiri vt vnius auditionis
opera percipi possit poëma vniuersum, sed iteratis auditionibus aut lectionibus ac sum-
matim studio longiore; iam quid prohibeat Tragicam quoque fabulam Iliadis instar aut
Odysseæ (quod tu tamen prohibes) aut summatim Epici more produci, cum peræquè
IV. longiore studio percipi possit & comprehendi? Ad hæc dum memoriæ capacitatem ad-
hibes fabulæ longitudini præfiniendæ, num memoria argumentum & rerum summam,
an verò dictionem ipsam, aut summatim Tragœdiam vniuersam ad verbum retineri iu-
bes? Si primum, rem leuem postulas; nam fabulæ summa plerunque breuissima est, ita vt
si exaretur, paucissimis verbis concludi possit. Certè cum tu Odysseæ, hoc est longissimi
poëmatis, argumentum paucissimis verbis complexus sis, cur non paucissimis compre- par. 90
hendatur fabulæ Tragicæ argumentum? Ex quo fieret vt quoniam hoc multis adhuc
multisque partibus auctum & amplificatum commodè item retineri memoria possit,
Tragœdia ipsa, quoniam terminus interim præscriberetur non Tragœdiæ vniuersæ sed
argumento, etiã atque etiam manare possit latiùs. Ita fieret vt ex ijs, quas habemus Tra-
gœdias, pleræque longè exiguæ essent reputãdæ; si alterum, ne Themistoclis quidem me-
moria aut Simonidis ars sufficiat verbis ipsis, vnica præsertim auditione vt in dramatico
statueres, retinendis & custodiendis. Et tamen tu quidem videris hoc posteriore modo 256
memoriam adhibere fabulæ. siquidem negas ad cōtentionem seu sensum ac summatim
ad clepsydram esse tempus & longitudinem æstimandam. quasi verò fabula ab agonistis
aut spectatoribus siue clepsydra longiùs produceretur aut breuiùs terminaretur, quàm
ex arte par esset: at terminatio ista totius dictionis rationem habebat non argumenti.
Denique quemadmodum oculus in spectando animali molem spectat totam quanta est,
ita memoria (ne simile aberret) totam fabulæ longitudinem quàm maxima est, spectet
Quid præceperit posterius. oportet, si te audiamus. Neque verò ijs dubitationibus diluendis quicquam valet, quod
subijcis continenter: nimirum magnitudinem in qua verisimili ratione ac necessaria de-
inceps nascentibus rebus contingit fieri fortunæ mutationem, eam esse accommodatum
Oppugnatur. fabulæ terminum; hæc enim ratio nihil pertinet ad superiorem. Sed agedum hanc etiam
perpendamus. Ac profectò cum fabula tum magna vel parua tum pulchra vel turpis sit
citra omnem memoriæ comprehēsionem, par erat vt non tam comprehensione memo-
riæ aut proportione, quàm per se maximè, spectaretur & æstimaretur. Sed tamē hæc quo-
que ratio ac via minùs probanda esset; cum enim non vna eadémque longitudo cuicun-
que conueniat, sed par sit vt Epica multis partibus Tragicam superet aut Comicam, pro-
posita regula minùs idonea videri potest: præsertim verò quia, vt varia sunt hominum
ingenia, fieri potest vt Tragicus multum tempus, Epicus parum, fortunæ mutationi re-
quirat siue adhibeat. Ex quo fieret vt Epopœia breuis, Tragœdia ingens, vno verbo poë-
ma vtrunque monstrosum existeret: & tamen propositæ regulæ inhæreret vtrunque.
Et hac de causa videmus vnum idémque argumentum, vt Argonauticam, exiguam vni,
alteri

alteri longiorem, fabulam peperisse. Et iisdem aut maioribus iactatur procellis, quod tum
par. 48. scripsit paulò ante, tum repetet in disputatione de Epopœia, nimirum longitudinem eam
& 128. esse debere, quæ simul ab initio ad finem vsque perspici commodè possit. neque enim fie-
par. 128. ri potest, vt cum Epopœia tam multis partibus Tragœdiam superet, (id enim non con-
& 129. cedit solùm sed iubet) æquè utraque spectatio commoditatem præbeat & opportuni-
tatem. Hæc in Aristotelem, dum nititur Tragœdiæ seu fabulæ vniuersæ præfinite lon-
gitudinem.

Additur tertiũ quoddam præceptum, quod item oppugnatur.

Et sanè res est lubrica & perdifficilis quæ componatur. Videri enim posset Aristoteles
non solùm non planè definire magnitudinem seu terminũ longitudinis fabulæ, siue Tra-
gicæ & Dramaticæ siue Epicæ, verùm etiam hac in re secum ipse mirificè pugnare, atque
vno eodémque in loco contrarijs rem decretis inuoluere. Etenim in particula XXXI. eo
nomine distinguit Epopœiam a Tragœdia quòd illa longa sit ac propterea non definita
tempore: hæc contra vnius Solis seu diei concludatur angustijs: & in particula CXXIIX.
par. 199 perspicuis verbis iubet, vt Epopœia multis partibus superet Tragœdiam; imò ad multarũ
Tragœdiarum multitudinem perueniat: docétque vnde habeat, vt tantoperè extendi &
dilatari possit; & tamen eodem in loco docet, talem ac tantam esse debere lõgitudinem,
vt simul perspici initium possit & finis. Ex quo fit vt hoc item in loco velit nolit eandem
tribuere cogatur Tragœdiæ & Epopœiæ longitudinẽ: siquidem in particula XXXIX. dum
de Tragœdia vel vna vel maximè loquitur, docet lõgitudinem quò maior est, eò esse me-
liorem & pulchriorem: ita tamen vt simul pateat tota, quod est vt commodè (id quod
paulò ante monuerat, & in particula CXXIIX. repetit de Epopœia) initium simul ac finis
par. 48. conspici possit: quod summatim est vt facilè (sic enim rem ipsemet interpretatur) reti-
neri memoria possit & comprehendi. Quapropter cum eò sit pulchrior quò maior; quò
maior retineri potest, eò erit maior constituenda: igitur quàm maxima retineri potest,
tam, siue Tragicam velis siue Epicam, constituenda erit maxima: ac propterea par: siqui-
dem nulla est maior ratio cur memoria commodiùs possit lõgitudinem Epopœiæ quàm
257 Tragœdiæ retinere. Et huc etiam pertinet quòd in particula CXXIV. Epopœiæ fabulam
iubet Tragicæ & Dramaticæ instar fingi: & in particula CXXIIX. sigillatim monet longi-
tudinis terminum dictum esse illum cuius simul conspici & principium & finis possit. vbi
non aliò quàm ad particulam XXXXIIX. & XXXXIX. nos reijciebat; ita vt quæ de Tragica
longitudine dixerat, communia esse statueret Tragœdiæ cum Epopœia. Vt mirũ sit ius-
sisse vt Epopœia (id quod paulò ante obseruare cœperam) multarum æquet Tragœdiarũ
longitudinem quæ continenter vna auditione recitarentur. Hæc vt constet rursus quàm
difficili versemur in loco, & quam apertè secum ipse pugnare visus sit Aristoteles. Sed ta-
men nitendum est vt rem vel componamus, vel certè leui flexu ad rectam reuocemus.

Ostenditur iam quàm lubrica sit res & perdifficilis explicatu.

Ergo nihil est quod inficiemur, memoriæ capacitatem eandem per se siue æqualem esse
ad Epopœiam & Tragœdiam: sed tamen fatendum quoque est, memoriæ multò meliùs
succurri posse & consuli in Epopœia quàm in Tragœdia. Etenim Tragœdia, vt est drama-
tica & actuosa, repræsentatione continetur, quæ diffluit tota, & vnica eáque continenti ac
præcipiti ferè auditione absoluitur. Epopœia contra per otium agitari potest animo at-
tentéque æstimari, repeti etiam vbi opus sit & iterari, ne ad posteriora progrediamur prio-
ribus ignoratis. Quid enim prohibet quominus Aeneidem dum lego, subsistam interdũ
ac per otium (id quod in actuoso poëmate haud licet) æstimem & agitem animo? Ex quo
fit vt longiorem Epopœiæ fabulam cõmodiùs complecti liceat animo & memoriæ com-
mendare quàm Tragœdiæ. Ita sanè quoniam memoria haud par erit Tragicæ atque Epi-
cæ fabulæ, concedendum est vt Epopœia constituatur longior quàm Tragœdia, tametsi
quanta potest maxima memoriæ simul commendari in vtroque poëmate sit coagmen-
tanda: nam adhuc minor erit Tragica. Neque verò mihi obijciat quisquam Tragœdiam
quoque posse literis commendari, legi per otium, attentéque æstimari, ac propterea Epo-
pœiæ instar produci; nam dramatici poëmatis ea est vis & natura, vt eius virtus ac forma
(vt ita dixerim) atque perfectio in actione cõsistat: & hinc est vt hoc actuosum & in actio-
ne positum, Epicum contra narratiuum seu in narratione positum, dicatur ab Aristotele.

Explicatur & componitur Controuersia.

Quo etiam nomine Tragœdiæ & Epopœiæ distinguit vim, statuens Tragœdiam, quoniã
par. 124. actuosa est, non posse nisi rem præsentem, Epopœiam quoniam narrat, & præsentem &
& 129. præteritam posse, ad finem perducere. Neque rursus mihi opponat quispiam Tragœdiæ
par. 46. vim posse etiam existere sine certamine & histrionibus: aut sine motione illud efficere

quod

quod habet proprium, ac summatim per lectionem (vt ait Aristoteles) fieri manifestam, part. 154
siue euidentiam in lectione quoque habere. Nam fateor quidem apparatum & histrio- & 155.
nes minùs pertinere ad artem quàm fabulam & mores aut etiam sententiam & dictionē
(id enim docere nitebatur Aristoteles dum histrionum & apparatus extenuaret vim) sed
ad Tragœdiam omnino nihil pertinere, id verò inficior: & ideo ad ea prouoco, quibus cō- Vide Cō
trouersiam hanc totam disceptauimus. Nam vtrum Tragœdiæ lectione ita declarari pos- tr. part.
sit, vt æquè ac agendo vim exerat suam, disputabimus suo loco. Nunc sat sit nos ex Aristo- 46.
tele ipso sententiam nostram confirmasse, quæ in particula cxxix. perspicua videri potest. part. 150
Atque hoc nomine qui eandem memoriæ capacitatem termini præfiniendi ac longitu- & 155.
dinis constituendæ rationem ac normam effecerat, & Epicæ non minùs quàm dramaticæ
fabulæ præstituerat, is potuit rursus hac eâdem norma retenta tum iubere, vt Epopœia part. 48.
multò dilatetur ac producatur longiùs, tum rationem etiam ostendere, vnde produci & 49.
possit ac dilatari: tum ijs omnibus Epopœiam a Tragœdia distinguere ac variare. Atque par. 119.
hinc sanè (quoniam huc disputando peruenimus) licet aliquid sigillatim decernere de lon- Part. 51.
gitudine Epopœiæ. Etenim Aristoteles, cum dixisset Epopœiæ longitudinem huiusmodi & 118.
esse debere vt simul cōspici & principium & finis possit, è vestigio subijciebat, *Id verò con-* & 119.
tingeret si eius constitutio esset priscis minor, & ad multitudinem perueniret Tragœdiarum quæ in vna 258
ponerentur auditione. Quo in loco vnam nobis atque alteram proponit regulam, vnde paulò
distinctiùs & clariùs Epopœiæ longitudo præfiniatur. Prior est vt sit antiquis minor. cum
enim Ilias & Odyssea sine dubio manarent longiùs quàm par esset (ideo enim in prouer-
bium abierat *Μακρότερον τῆς Ἰλιάδος Iliade longius*: & Odyssea ab eodem Aristotele longus Part. 90
appellatur sermo) Heracleis verò & Theseis, quippe quæ tum Herculis tum Thesei facta
decantabant omnia, facilè debitam excederent magnitudinem, atque idem (quantum cō- Vi. part.
iectare licet) Cyprijs & minori Iliadi eueniret, placuit Aristoteli illud priore loco præcipe 126.
re, vt Epopœia minoris longitudinis constitueretur. Quanquam, quoniam ne id quidem
debitam longitudinem præfiniebat satis, posteriorem addidit regulam, præcepitque vt
multitudinem æquaret Tragœdiarum, quæ vna ponerentur auditione. fuerat enim in mo
re positum vt in panegiricis ac publicis celebritatibus & spectaculis multæ vno eodém-
que die Tragœdiæ continenter (sic inquam vt vna alteri succederet è vestigio) perageren-
tur. quantum igitur temporis vno eodémque die multis hisce Tragœdijs audiendis insu-
meretur, tantundem commodè Epico Poëmati perlegendo attribuit. Quapropter cum
quatuor fermè aut quinque ad summum vnico die recitarentur vel potiùs haberentur
Tragœdiæ (qui enim ludis præessent, clepsydra tempus præfigebant singulis, & vt multis
esset locus, paulò angustius præfiniebant) atque hæ ad ternas fermè horas accederent sin-
gulæ (per breues enim erant Aeschyli & huiusmodi aliorum Tragœdiæ; ita vt cantu ad
ternas propè horas producerentur) coniectare satis licet Epico poemati duodecim circi-
ter, aut ad summum quindecim, horas destinari. Ex quo fieret, vt minimùm quinque he- Vid. dis.
roicorum carminum millia, septem plurimùm Epopœiæ, tribueret Aristoteles. Nam tot part. 4.
heroicorum carminum millia commodè legi aut recitari duodecim circiter horis pos-
sunt. De qua re, quoniam copiosè disseruimus in nostra Comparatione, ac sigillatim Ilia-
dem & Odysseam cum Aeneide, has omnes, quoniam heroico constant carmine; cum
Torquati Poëmate quod breuioribus coagmentatur versibus, comparaui, longius haud
fecerim hoc tempore. Nunc superest vt ijs quæ ab initio in Aristotelem afferebantur, ar-
gumentis si quomodo possim satisfaciam. Ac primùm fateor memores aliquos, aliquos
obliuiosos reperiri; ita vt memoria nonnihil varietur: sed tamen generatim in plerisq; me-
moria non dissimilibus admodum clauditur finibus: ita vt quæ in plerisque solet esse ca-
pacitas spectanda sit dum ex humanæ memoriæ capacitate longitudo fabulæ præfinitur.
Quod si memoria est extrinseca, & a fabulæ natura longè aliena, iam non adhibetur lon-
gitudini Tragicæ aut Epicæ definiendæ tanquam causa sed tanquam signum: quod, quan-
tumuis externum, debitæ longitudini dignoscendæ idoneum esse potest. præsertim verò
quia mensura mensuratæ rei solet esse extrinseca. Vt omittam fabulam, vbi memoriæ in-
hæreat, non facilè a memoria esse alienam, aut memoriam fabulæ extrinsecam. Dum verò
obijcitur propositam memoriæ regulam Epico & Dramatico poëmati seruire nullo mo-
do posse, nos sanè dubitationi huic copiosè satisfecimus paulò ante dum Epici ac Drama-
tici poëmatis vim æstimantes & vsum, docuimus commodiorem nobis rerum æstiman-
di atque animo peruolutandi ac propterea memoriæ commendandi locum obijci dū Epi-
cum

Margin notes (left): *De Epopœia longitudine sigillatim.* — *Respondetur ad argumenta.* — *Ad primū* — *Ad secundum.* — *Ad tertium.*

cum legitamus. Memoriæ verò capacitatem non dictioni vniuersæ ac verbis aptamus quasi verò Poëmati ad verbum perdiscẽdo requiratur idonea, id enim onerosum esset ac ferè ἀδύνατον præsertim in Dramatico poëmate, quod vnica excipitur auditione: nec rursus eandem capacitatem metimur argumento rerum ac summa; siquidẽ hinc vix exigua memoriæ vis & capacitas tanquam exhauriretur, sed ad rerum tum multitudinem tum seriem, filum, ordinem ab initio ad finem vsque reuocamus; vt tanta rerum mole ac serie oneretur fabula & coagmentetur, talíque ordine & nexu, vt a memoria commodè perci-
259 pi possit ac retineri. Ita sanè, quoniam poëmatis moles ac longitudo Episodijs etiam constatur & absoluitur, debet memoria vniuersam partium molem ex ordine ab initio ad finem vsque percipere, ac vim artificiúmque totum comprehendere posse. Ex quo fit vt tũ memoria cum oculo conferri possit animãtis molem totam quanta est conspiciente (tũ memoria etiam totam poëmatis molem quanta est cõprehendit) tum eius capacitas mediam inter dictiones & argumenti comprehensionem rationem ineat ac viam; quæ sanè ratio nequit clepsydræ interuallo planè dimetiri quemadmodum dictio vniuersa; sed tamen quoniam rerum copiæ respõdere quoque & debet & solet dictionis amplitudo (neque enim aut verbosus aut pressus laudetur poëta) nihil prohibet ex dictionis termino rerum quoque molem æstimari posse, aut ex rerum mole conijci qualis & quãta dictionis copia & magnitudo requiratur. Atque hinc respondere licet ijs quibus quæ posterius de longitudine statueret Aristoteles, oppugnabantur. Dum enim ex fortunæ commutatione longitudinem rursus præfiniret fabulæ, statuerétque eam esse optimam longitudinem qua commodè, hoc est verisimili ratione nascentibus ac succedentibus rebus, fieret nexus & solutio, siue fortunæ commutatio; fateor non vnam eandémque longitudinem poëmatis omnibus & fabulis conuenire, sed tamen nihil prohibet quominus proposita Epopoeiæ longitudo, quæ multis partibus dramaticam superet, retineatur. Nam industrium interim ac nauum requirimus poëtam, qui tũ dramatici tum Epici poëmatis vim & amplitudinem perspectam habeat; & cuique aptum nexum congruámque solutionẽ ac proinde partium & rerum molem ac summatim debitam longitudinẽ attribuat, præsertim verò quia Heroico poëmati producendo, ampliora episodia, dramatico cohibẽdo, concisa, præscribit Aristoteles: argumentum etiam decurtari, augeri, variari sinat pro opportunitate. Ita sanè, quoniam iamdiu docuimus qua ratione mens seu memoria possit tam epicæ, hoc est lõgissimæ, quàm dramaticæ, hoc est angustiori, fabulæ esse par; ijs etiã satisfecimus, quæ postremò Aristotelis præcepto obijciebantur ad extremum, dum maximam memoriæ capacitatem quæ requirebatur in Tragœdia, pugnaremus imparẽ esse & angustam in Epopœia. Hæc de proposita Controuersia: in qua non inutiliter fortasse ea quoque perlegas, quæ Italicè scripsimus Heroici poëmatis Principes comparantes.

Ad ea quæ obijciebantur posterius.

Ad id quo postremũ præceptum oppugnabatur.

CAPVT SEXTVM.
PARTICVLA I.

Μῦθος δ' ἐστὶν εἷς, οὐχ ὥσπερ τινὲς οἴονται, ἐὰν περὶ ἕνα ἦ· πολλὰ γὰρ καὶ ἄπειρα τῷ γένει συμβαίνει, ἐξ ὧν ἐνίων οὐδέν ἐστιν ἕν. οὕτω δὲ καὶ πράξεις ἑνὸς πολλαί εἰσιν, ἐξ ὧν μία οὐδεμία γίνεται πρᾶξις. διὸ πάντες ἐοίκασιν ἁμαρτάνειν, ὅσοι τῶν ποιητῶν Ἡρακληΐδα, καὶ Θησηΐδα, καὶ τὰ τοιαῦτα ποιήματα πεποιήκασιν. οἴονται γάρ, ἐπεὶ εἷς ἦν ὁ Ἡρακλῆς, ἕνα καὶ τὸν μῦθον εἶναι προσήκειν.

VNa namque est fabula, non autem (vt nonnulli putant) si circa vnum aliquem sit. Multa enim miniméque determinata genere accidunt: ex quibus sanè quædam nullum constituunt vnum. Simili ratione vnius multæ actiones sunt: ex quibus vna nunquam actio fiet. Quapropter omnes hi peccasse vidẽtur poetæ, quicunque vel Heracleida vel Theseida cæteráque id genus poëmata cõfinxere; vt qui vnus cum sit Hercules, vnam quoque ipsius debere esse fabulam existimarunt.

Paccius.

Fabula

Fabula autem est vna, non vt aliqui putant, si circa vnum sit. multa enim & infi- Riccobo-nus.
nita genere contingunt, ex quibus non nullis nihil est vnum, sed & actiones vnius 260
multa sunt, ex quibus nulla actio est vna. Quare omnes videntur peccare, quicunque ex poetis Herculeidem, Theseidem & alia poeviata fecerunt. putant enim, quoniam vnus erat Hercules, vnam etiam fabulam conuenire.

COM. L. DE FABVLAE Vnitate. Huius con quisitionis vtilita: uel necessitas.

TErtiam profert fabulæ conditionem; quæ est vt sit vnigena, siue (vt cum aliquibus loquar) habeat vnitatem. Quæ sanè conditio tum per se maximè requirenda & cognoscenda erat de fabula differenti (præsertim verò quia ignorata, magnam labem, si Aristoteli credas, poëmati attulisset) tum quòd eius cognitio superioribus fabulæ conditionibus dignoscendis ac præstandis aliquid conferre possit. qui enim nouerit quomodo fabula sit vna, is faciliùs etiam intelliget, quomodo sit vel tota atque perfecta, quæ erat prima conditio, vel iustæ magnitudinis (magnitudo enim seu veriùs longitudo vnigenæ non multigenæ fabulæ requirebatur & præfiniebatur) quæ erat secunda conditio. Denique huius cognitio vnitatis non Tragœdiæ solùm, de qua disseritur in præsentia, verùm etiam Comœdiæ seruiet adamussim. Epopœiæ quoque aptabitur commodè. Tametsi enim Epica fabula longior esse solet, ac maiore partium mole ac va- vi. part.
rietate constat, ita vt minùs facilè ad perfectam vnitatem accedat, quàm dramaticũ poë- 157. &
ma: omnino tamen est enitendum, vt sit vnigena. & idcirco Aristoteles doctrinam hãc de 94.
fabulæ vnitate ad Epopœiam traducet tandem, vbi de huius constitutione verba faciet. Vt propterea iurè de huiusmodi vnitate tum disserat Aristoteles, & accuratè illius natu- par. 124
ram ac vim explanet, tum nobis diligenter in hoc argumento insistendum sit ac laborandum.

Quid doceat de hac vnitate.

Ergo docet priùs quomodo non sit vna; seu quo modo & cur aliqui perperam æstimauerint esse vnam; tum verò explicat (id quod proxima particula perficiet) quo pacto verè vnica censenda sit. quibus in locis vtramque partem exẽplis illustrat luculentè. Primùm igitur fabula (inquit) est vna non quod περὶ ἕνα hoc est circa vnum (videlicet hominem) fuerit, quemadmodum arbitrabantur aliqui. id quod probat, quia multa & infinita genere contingunt, ex quibus plerisque aut aliquibus nihil vnum existit: ita vt eodem modo fieri possit, vt vnius hominis actiones multæ nequaquam idoneæ sint ad vnigenam actionem conflandam & constituendam. Et rectè: siquidem nihil prohibet quo minus ab vno eodémque homine variæ passim actiones manent ac peragantur, quæ planè disiectæ sint, nec vllam inter se, nisi eiusdem authoris, affinitatem habeant & coniunctionem: cum tamen vt inde vnica existat actio, necesse sit vt vna ex altera oriatur aut pendeat, ita vt necessaria aut verisimili ratione posteriora facta a prioribus pendeant. Et hac de causa colligit Aristoteles, peccasse Poëtas illos, qui vel Heracleidem vel Theseidem vel aliud eiusmodi poëma composuissent: quasi verò quisquis verbi causa Herculis facta omnia decantasset, is vnicum poëma confecisset, quòd vnus esset Hercules. His declarat Aristoteles quòmodo fabulam non sit vna: vel certè (quoniam ab vnitate multis modis aberrari poterat) docet non esse vnam eo pacto, quo vnam esse iudicauerant, qui ex vnitate personæ vnitatem actionis & fabulæ inducebant ac dijudicari oportere statuebant. Alteram

Obseruantur quadã.

partem, in qua docet quomodo sit vna, aggreditur in particula sequenti. Nunc tamen pauca quædam obseruare lubet, quæ in primis Controuersiæ dirimendæ seruient.

I. Primum est Aristotelem negare primùm fabulam idcirco vnam esse cẽsendam quia περὶ ἕνα *circa vnum* sit. Vbi ea vox ἕνα ad hominem pertinet) & ideo Herculem subinde & Theseum nominat) non ad rem aut factum; quemadmodum aliqui perperam interpretantur.

II. Alterum est Aristotelem propositionem illam seu effatũ multas scilicet vnius actiones reperiri; ex quibus vnica non exisstat actio; colligere ex generali propositione, in qua
dixerat, multa, & infinita genere contingere, ex quorum aliquibus non fit vnum. Nã per- 261
inde est ac si diceret, Nemo non videt in ea rerum quæ contingunt varietate, quę sine dubio est maxima ac propemodum infinita, multa contingere, quæ vni rei efficiendæ non sunt idonea: idem igitur fatendum est accidere in vnius hominis actionibus; ex quibus multæ sunt quæ non sunt idoneæ; vt inde vnica coalescat actio. Ita sanè ab ijs quæ in tota rerum Vniuersitate contingunt, quæ μεγάνθρωπος seu magnus homo a multis dicitur, ad ea progressus esset, quæ τῷ ἀνθρώπῳ & homini, seu paruo Mundo cõtingunt. Vel, si mauis

ab ijs quæ in vniuersùm contingunt homini in tota vitæ ac rerum varietate, ad ea progressus esset, quæ sigillatim contingunt ei in actionibus, hoc est in ijs, quæ consilio gerit & electione: id enim praxis seu actio valet Aristoteli. quasi diceret quemadmodum multa ac ferè infinita genere contingunt homini, ex quibus nonnullis vnum aliquid conflari nequit: ita sigillatim hominis actiones multæ occurrent, ex quibus vnica actio existere nequit. Ita sanè non in ijsdem insisteret, neç ex humanis actionibus humanarum actionum vnitatem perperam declararet. Postremum illud sit, priscos poëtas simpliciore artificio confecisse poëmata: nec absurdum iudicasse omnia vnius facta, vt Thesei verbi gratia, vnico poëmate concludere. Cum enim id faciat Historicus, cur vitio planè vertatur poëtæ, dum alioquin poëtico stylo, quemadmodum Historicus historico, ea facta persequatur? Sed de hac re tota ne Controuersiæ argumenta videar anteuertere, paulò post opportuniùs. Nunc videamus vnde veram vnitatem æstimari iubeat Aristoteles. III.

PARTICVLA LI.

Ὁ δὲ Ὅμηρος, ὥσπερ καὶ τὰ ἄλλα διαφέρει, καὶ τοῦτ' ἔοικε καλῶς ἰδεῖν, ἤτοι διὰ τέχνην, ἢ διὰ φύσιν. Ὀδύσσειαν γὰρ ποιῶν, οὐκ ἐποίησεν ἅπαντα, ὅσα αὐτῷ συνέβη. οἷον πληγῆναι μὲν ἐν τῷ Παρνασσῷ, μανῆναι δὲ προσποιήσασθαι ἐν τῷ ἀγερμῷ. ὧν οὐδὲν θατέρου γενομένου, ἀναγκαῖον ἦν, ἢ εἰκὸς θάτερον γενέσθαι. ἀλλ' περὶ μίαν πρᾶξιν, οἵαν λέγομεν τὴν Ὀδύσσειαν, συνέστησαν. ὁμοίως δὲ, καὶ τὴν Ἰλιάδα. χρὴ οὖν, καθάπερ ἐν ταῖς ἄλλαις μιμητικαῖς ἡ μία μίμησις, ἑνός ἐστιν, οὕτω καὶ τὸν μῦθον, ἐπεὶ πράξεως μίμησίς ἐστι μιᾶς τε εἶναι, καὶ ταύτης ὅλης, καὶ τὰ μέρη συνεστάναι τῶν πραγμάτων οὕτως, ὥστε μετατιθεμένου τινὸς μέρους, ἢ ἀφαιρουμένου διαφέρεσθαι, καὶ κινεῖσθαι τὸ ὅλον. ὃ γὰρ προσὸν, ἢ μὴ προσὸν μηδὲν ποιεῖ ἐπίδηλον, οὐδὲ μόριον τοῦτο ἐστί.

HOmerum verò, qui vt in alijs etiam excellit, ita in hoc quoque, siue id artis, siue naturæ fuerit, oculatissimum fuisse apparet: quandoquidem Odysseam cõfringens, non sanè cuncta, quæ Vlyssi acciderunt, in eam compegit: verbi gratia: saucium fuisse in Parnasso, & in ducum collectione simulasse insaniam. quorum cum alterum euenerit, minimè necessarium fuit vel verisimile, euenisse alterum: quippe qui vnam dumtaxat actionem, qualem dicimus, Odysseam videlicet itémque Iliadem constituit. Decet igitur, quemadmodum vna vnius imitatio est in alijs imitatricibus artibus: ita & fabulam videlicet, quæ actionis imitatio sit, vnius eiusdémque integræ esse, sicque rerum inter se partes cohærere, vt ne vlla quidem vel transferri vel subtrahi queat, quin totum illud varietur, planéque immutetur. Quod enim vel additum, vel subtractum, totum non immutare videtur, nulla quoque eius erit pars. Taccius.

AT Homerus quemadmodum & in alijs excellit, sic etiam hoc videtur pulchrè vidisse, siue propter artem, siue propter naturam. Odysseam enim faciens non descripsit omnia, quæcunque ipsi contigerunt, vt cum accepisse vulnus in Parnasso, & simulasse insaniam in coitione exercitus, ex quibus non erat necessarium, altero facto alterum factum esse. sed circa vnam actionem, qualem dicimus esse Odysseam, mansit similiter & Riccobonus.

261 *Iliadem. Oportet igitur, vt in alijs imitatricibus vna imitatio vnius est, sic & fabulam, quoniam actionis imitatio est, & vnius esse, & huius totius & partes constare rerum, sic vt transposita aliqua aut ablata, diuersum reddatur & moueatur totum. quod enim cũ adest aut cum non adest, nihil facit, quod appareat, id nec pars quidem est.*

COM. LI.

CVM docuerit nõ idcirco fabulæ vnitatem posse ex multis actionibus existere, quòd ab vno eodémque manent authore, & hac de causa Heracleidis & Theseidis authores insimulauerit; nunc contra ex dictis occasionem arripit, vnde aperiat fontem, ex quo veluti deriuanda sit fabulæ vnitas. Homerum itaque laudat, qui quemadmodum excellit in alijs ac præstat, ita siue Odysseam spectes siue Iliadem, non omnia vel Vlyssis vel Achillis complexus sit facta, seu quæcunque illis contigere, sed circa vnam permanserit actio- Totius loci summa ac vis.

nem. Nam siue propter artem (inquit) siue propter naturam viderit, qua ratione poëmati sit vnitas tribuenda, sanè tribuit illi quidem vtrique poëmati vnitatem. Quare in Odyssea haud descripsit omnia, quæ Vlyssi contigerunt, vt eum ab apto accepisse vulnus in Parnasso, & in coitione exercitus insaniam simulasse: siquidem non necesse erat, vt vnum ex altero sequeretur, ac propterea non satis apta erant, quæ ad vnam actionem conflandam conuenirent. Itaque in vna instituit actione illa, ex qua extitit Odyssea. Idem in Iliade, vbi non omnia Achillis facta complexus est, sed quæ inter se essent nexa: vt vnicam gignere actionem possent & fabulam. Ita demùm ab Homero scopulum illum egregiè declinatum docet, in quem Heracleidis & Theseidis authores incidissent. His verò positis, in apertum omnino producit suam de fabulæ vnitate sententiam, aitque oportere fabulam, quoniam est actionis imitatio, vnius actionis, atque huius sanè totius & integræ, esse imitationem; idque perinde atque in alijs imitatricibus accidit facultatibus, ea dicitur vna imitatio, quæ vnius est actionis. Et quoniam adhuc requiri poterat, vnde intelligeretur varia illa siue Vlyssis siue Achillis facta sic conspirasse inter se, vt verè vnigena inde extitisset fabula, aut vnde vniuersim dijudicari posset, num poëma fabulæ vnitatem contineret atque adeò actio vna & tota esset; inde, inquit, hoc intelliges, si partem aliquam loco moueris, & è sua sede commutaueris, aut etiam planè abstuleris. si enim hinc totum reddatur diuersum ac summatim moueatur, inde intelligere licebit, fabulam fuisse vnam: contra verò si nulla consequatur mutatio, inde intelliges fabulam non fuisse vnigenam, quandoquidem pars illa, quæ aut sede dimota sit aut ablata, siue adesset, siue abesset, nihil, quod appareat, variabat totum: vt propterea ne pars quidem vera esset totius, tantùm abest, vt ad totum conflandum vnigenámque fabulam constituendam confluxisset. Hæc Aristoteles. Quanquam vt subtilius adhuc eius dicta expendantur ac sententiam vniuersa requiratur, multa sunt, quæ hoc in loco vel obseruare vel dubitare lubet. Ac propterea de re tota hæc Controuersia disceptetur. NVM & ad fabulæ vnitatem conuenienter aggressus sit, & de eadem (num enim ipsamet fabulæ vnitas sit probanda ac retinenda, paulò post sigillatim) rectè consentientérque præceperit Aristoteles. Ac principiò quidem vnigenæ fabulæ vnitatem probare debuisset, non eam tam facilè assumere atque in certis statuere. quid enim si quis puguet poëma multis quoque fabulis constare posse? Certè multarum fabularum poëmata apud Græcos extitisse multa fatetur hic Aristoteles, tum apud Latinos & Italicos legere licet. Quod si dicas infra saltem ex aliarum quæ imitantur, similitudine facultatum docere vnigenam esse constituendam; profectò præposterè saltem egisset & perturbato rem peregisset ordine. Adhæc cum statim ab initio docere cœpisset, non idcirco 263
I. fabulam vnam habendam, quòd quæ decantentur vnius sint facta, cur non continenter docebat,
II. neque rursus multa multorum facta esse idonea vnigenæ fabulæ constituendæ?
III. certè cum hic quoquo modo peccari posset & ab vnitate recedi, quin Argonautica
IV. fortasse huiusmodi esset, par erat vt hunc quoque scopulum vitari iuberet. Deinde Homero eam tribuit laudem Aristoteles, vt cum in cæteris excelleret rebus, tum præclarè id viderit, quod spectandum esset, vt fabula constitueretur vnigena. Ego verò vt ne hoc tempore amplissimam istam disputem Controuersiam, num Homerus in cæteris omnibus excelluerit (nam hæc passim in conspectum opportunioribus sese dabunt locis) illud requiro in præsens qui tandem Ilias & Odyssea vnitate tantopere gaudeant, cum ipsemet Aristoteles ad extremum fateri non dubitauerit, reuera ista duo poëmata a uera vnitate abesse? Certè Odyssea geminas continet peregrinationes, Thelemachi vnam, Vlyssis alteram. Ilias etiam geminam Achillis iram, in Græcos vnam, quæ excitata priùs est & composita, in Hectorem alteram, quæ posteriùs & excitata & exaturata est. vel etiam iram priùs in Agamemnonem, tum odium ac dolorem propter interfectum Patroclum in Hectorem. Vt omittam vix fortasse intelligi posse, cur Theseis potiùs aut Heracleis careat vnitate, dum varia Herculis hæc, illa Thesei, facta complectitur, non verò eadem vnitate careat Odyssea, dum varia Vlyssis, loco, tempore & natura dissidentia facta persequitur: aut Ilias, quæ varia item hinc Achillis, hinc Agamemnonis & aliorum Græcorum facta describit. Sed de hac re tota fortasse copiosiùs infra. Neque verò non dubitari potest cur dicat, Artis & Naturæ ope contigisse, vt Homerus in ijs tantopere excelluerit, vel (si mauis) id vnum uiderit, quomodo unica constitueretur fabula. Siquidem ipse iamdiu poëticæ
V. artis causas non planè in Artem aut Naturam retulit, sed in imitationem & uoluptatem, quæ ex imitatione percipitur: ac rursus in ingenium quo quis a Natura donetur, vel in

CONTROVERSIA XLVI.

NVM De fabula vnitate rectè cõsentiẽterque præceperit Aristoteles. Prius verò aduersus eũ dubitantur multa.

Par. 156

par. 118 & 119. Par. 88

furorem quo quis nescio quo pacto corripiatur. Adde quòd mirum videri potest vt A-
ristoteles qui in Homero diu ac multùm versatus erat ac propterea varias de illius Poë-
matis quæstiones conscripserat, & in Poëtica ferè ex eo pendebat, non satis agnouerit, VI.
180 num Homeri laus Arti veriùs an Naturæ sit tribuenda. Profectò qui in Poëtis diligenter
versantur, illud inprimis obseruare solent & dignoscere, num ingenij fœlicitate ac natu-
ræ bonitate, an verò vsus & exercitationis vel etiam præceptorum atque Artis studio ex-
cellant aut valeant. Sed quid si quis pugnet casu quodam, vt sæpè fit, contigisse, vt in
Iliade aut Odyssea, contra quàm in Heracleide & Theseide, vnitas reperiatur, si tamen VII.
vllo modo reperitur? Quid enim prohibeat quominus id contigerit, cum ne tu quidem
Aristoteles dijudicare valeas, num Arte aut Natura id euenerit? Denique dum tu tan-
tam excellentiæ laudem ob fabulæ vnitatem Homero tribuis, vide ne eâdem planè illum VIII.
spoliare cogaris? vbi constet (quod tu, velis nolis, confessus es aliquando) Homeri poëma-
ta ab vnitate abesse longiùs. Sed & illud perturbare potest aliquem quod tu statuis de
vulnere quod in Parnasso accepisset Vlysses, Homerum in Odyssea mentionem fecisse IX.
nullam, cum tamen de illo copiosissimè cecinerit in vndeuigesimo libro. Quanquam
inde perturbor magis, quòd tu rursus tuo iure statuis, vel potiùs, cum argumentis de- X.
monstrandum esset, somnis, Homerum tum in Odyssea tum in Iliade circa vnam actio-
nem mansisse: quasi verò id satis constare possit quòd non omnia vel Vlyssis vel Achil-
lis cecinerit facta. Nam docendum erat ne multa quidem cecinisse, vel certè quæ mul-
ta cecinit, ea esse vnius actionis partes. Et in hoc maximè (est enim rei caput & vertex) tua
requirebatur industria. nam quod indicas ea de Vlysse tacita fuisse ab Homero præter-
missa, quæ non necessariò necterentur, quasi verò ea sit regula & ratio vnitatis, vt quæ
narrantur sint inter se necessariò nexa, ita vt vnum ex altero oriatur, deciperis sanè, cum
acceptu vulneris memoria quam tu negas vnitati gignendæ idoneam esse si cum cæte-
ris coalescat, reuera prolixè decantetur, ac propterea constet nihil minùs quàm quod tu
illi tribuis, de vnitate cogitasse Homerum. Atque huc etiam pertinet, quod alibi Epi- XI.
sodia quoque necessaria aut verisimili ratione copulari iubes & ex superioribus rebus
Par. 56 deriuari, hinc enim fit vt cum Episodia, id quod tu fateris ac doces, non pertineant ad fa-
part. 90. bulam, tua regula nutet ac vagetur longiùs: siquidem si quæ partes in Poëmate mutuò
se consequuntur, eæ fabulæ constituunt vnitatem, fabula Episodijs peræquè ac germanis
ac proprijs actionis partibus coagmentabitur, & vnitatem consequetur. Quid? fac Ho- XII.
merus ab Discordiæ pomo duxisset Iliadis initium, índeque ad Paridis deuenisset iudi-
cium, tum ad Helenæ raptum índeque ex ordine ad cætera progressus esset ad euersum
vsque Ilium recuperatámque Helenam, iam hæc verisimili atque adeo necessaria fuis-
sent ratione inter se nexa ac multò magis quàm geminæ illæ Achillis iræ: & tamen tu
quidem priorem rerum seriem minùs idoneam facis Iliadi conflandæ, duas istas iras, quæ
par. 125. tamen non sunt inter se nexæ, Iliadis vnitati excipiens retinendæ. Quid multa? si nexus
rerum spectandus est, minùs peccasset Homerus, si tum Ilij expugnationem, tum Vlyssis XIII.
errores & peregrinationes, tum Agamemnonis & Græcorum reliquorum Ilio disceden-
tium nauigationes, vno eodémque poëmate decantasset (ista enim sunt inter se nexa om-
nia ita vt posteriora a prioribus certa serie gignantur & enascantur) quàm geminam A-
chillis iram complectens, quæ nisi propter authoris (quem tu tamen vnitati gignẽdæ ido-
neum negas) vnitatem, ad vnitatem conferunt nihil. Hæc dubitare libuit in hac particu-
la. Tametsi quod tu postremò signum profers vnde fabulæ vnitas dignoscatur, & in quo XIV.
illustrando (res enim & momenti maximi & verò ardua est & obscura) aliquid operæ po-
nere debuisses, multa sunt adhuc quæ dubitem, quis enim satis inde agnoscat num fabula
sit vnigena, quòd pars aliqua sede mutata & loco, aut etiam ablata fuerit? Sed ne hîc faciã
longiùs, propriæ, quæ de hac re instituetur, Controuersiæ illa non grauatè reseruabo. In-
terim igitur quæ dubitata sunt si quomodo fieri possit expediamus, tum de hoc signo
vberiùs.

Principio igitur fateor Aristotelem sic aggredi ad vnitatem fabulæ, vt non eius neces- *Retinetur*
sitatem probet, sed tanquam de ea constaret, doceat vnde sit æstimanda aut petẽda illius v- *Aristotelis senten-*
nitas. quod fortasse fecit vel quia non obscurum videri posset reputari vnico Poëmati v- *tia.*
nicam conuenire fabulam, cum præsertim superiore disputatione fabulã semper Poëma *Responde-*
tis ac sigillatim Tragœdiæ partẽ fecisset: vel quia is qui docuerit fabulam quã fecerat poë *tur.*
matis partem esse actionis imitationem, is satis indicauerit fabulam vnigenã exigi ad Poë- *Ad primũ*

ma, maximè verò cum initio, medio, ac fine illam concluserit, quibus quemadmodum tota & perfecta, ita vnigena (hæc enim inter se facilè reciprocari dixeris) intelligeretur: vel quia eius vim pulcherrimi animalis similitudine declarauerat quòd perfectum & vnicū esset; vel quia vbi docuisset fabulam tantam esse oportere, quanta memoria retineri posset, vnigenam condi necesse esset, cum memoriæ capacitas vnica illa fabula expleretur. Quanquam eo nititur Aristoteles quòd existimabat (id quod paulò post indicaui) id esse proprium imitantium facultatum, vnicam imitari actionem aut rem: ex quo fieret, vt fabula quoniā est actionis imitatio, vnius actionis ac proinde vnigena iure sumeretur. Adde quod satis videri potuit vt ibi primùm doceret vnigenam esse debere, vbi aliorum errore

Ad secundum. detecto, suam proferre cœpit sententiam. Ex quo etiam fieret vt ordo non omnino esset præposterus: cum vbi suam ille aperit sententiam, vnigenam esse oportere doceat priùs, tū reliqua. Nam si obijcias quam affert fabulæ vnigenæ statuendæ rationem, infirmam videri,

Ad tertium. id verò disceptabitur non multò post. Ea verò de causa contingere potuit vt non exploserit eos, qui multa multorum facta poëmate decantarent, quemadmodum eos qui multa vnius facta persequerentur quia tale poëma extaret nullum Argonautica enim reuera Iasonem videtur spectare aut vnum aut maximè) vel quia qui docuisset vnitatem non inde æstimandam quòd vnius essent facta, is sine dubio multò magis eos exploserit, qui fabulæ vnitatem ex multis multorum (idque siue seorsum singuli, siue pari simul authoritate, varia illa ederent facta) factis deriuarent. Dum verò celebrat Homeri præstantiam, quem

Ad quartum. ait tum in alijs tum in hac re peruidenda excelluisse; commodè factum est, vt res, quod attinet ad eius præstantiā in vniuersùm, alijs opportunioribus locis fuerit reseruata. Id quod eò mihi faciliùs concedi velim, quòd qui fuerit moræ impatiens, Comparationem peragere possit nostrā, in qua pro virili parte nostra id ferè molimur. Atque eādē de causa prætereriri hīc posset id quod sigillatim attinet ad vnigenam Iliadis & Odysseæ fabulam. Nā id quoque ibi copiosissimè disputatur. Quare nisi quid rursus in hoc me curriculum vel nolentem

Ad quintum. reuocet & cunctantem; hoc labore supersedebo. Idem dixerim dū Homerum vel Arte vel Natura excelluisse significat; cum tamne alibi ad imitationē & voluptatē, alibi siue ad ingenium siue ad furorem, tanquam ad fontes reuocauerit poëticam laudē. Id enim opportuniùs ibi disceptabitur, vbi Aristotele authore ac duce manare poterit latiùs oratio

Ad sextū. nostra. Quod si interim mirum alicui videatur, Aristotelē, qui diù ac multùm in Homero versatus esset, non agnouisse, an Homerus Natura & ingenio (quale quale id in eo esset) an arte floruerit seu fabulæ vnitatē dignouerit, quid si Aristoteles interim diceret, *hoc pulchrè vidit siue propter Artem, siue propter Naturam*, quia non facilè statuere auderet nū quoniam & Arte & Natura excelleret, id Arti, an verò Naturæ acceptum esset referendum? Neque enim ab Aristotelis mente hæc videretur arcenda sententia; qui vel vt Magistro repugnaret, vel ut Græcis plauderet ac blandiretur, vel quia fortasse nihil adhuc perfectius & excultius in eo genere prodijsset, (Musæus enim, Hesiodus et si quis huiusmodi in alio præstabant genere) vel quia sententiam liberiùs ac subtiliùs de Homero ferre ac populari existimationi repugnare periculosum esset, visus est omnem Homeri laudandi peragrare viam. Et quamuis dum necesse haberet varia illius errata vel purgare vel extenuare, non potuerit non errata ipsa saltem leuiter indicare (hæc nos aperiemus opportuniore loco) haud tamen inficiari licet Aristotelem in Homerum optimè animatum vel fuisse, vel certè videri voluisse. Sed quicquid sit interim de Aristotelis sententia, laxabimus aliquando huius conquisitionis habenas, ac disputabimus, Num siue ingenij & Naturæ, siue præceptorum atque Artis, siue nobilis exercitationis ac studij laus Homero debeatur: &, quod in Comparatione passim facimus quà sese offert occasio, pleniùs atque vberiùs proprio in loco præstabimus. Quare num in Iliade aut Odyssea vera vnitas reperiatur, & an Arte

Ad Septimum & octauum. vel Natura vel casu illam referat, si tamen refert (imperfectam enim esse, aut certè non omnibus numeris absolutam, & vt semel dicam, non verè vnam minimùm pugnat Aristoteles) alio loco persequar: nisi tamen (vt dicere cœperam) aliunde cogar hîc velim

Ad Nonū nolim fidem liberare meam. Iam verò quod attinet ad Vlyssis vulnus, sunt qui apertè fatentur, Aristotelem memoria lapsum esse. ex quo fieret vt quoniam res contrario se habet modò quàm sumeret Aristoteles (sumeret enim reticuisse quod reuera prolixè persequitur ac narrat) eius ratio notare videretur: verendúmque esset ne Homerus, Aristotelis pace, ea narraret quæ ex superioribus haud pendent. cum enim tu id prætermissum dicas, Aristoteles, quia cum cæteris non cohæreret quæ in Odysseam tractantur, iam

cum

cum id reuera non fuerit prætermissum, sed decantatum multis, id, te authore, cum cæteris nō cohereret, ac propterea Homerus ab eo artificio abesset, quod illi tribuis. Quanquā
266 sunt qui eo nomine Aristotelem defendunt, quòd Episodij nomine atque obiter de vulnere isto egerit. Quod tamen faciliùs dicitur quàm defenditur. Nam de vulnere verba facit vt agnitioni seruiat, quæ inde consequitur. agnitionem verò non in episodij habendam loco sed maximè propriam esse fabulæ partem nemo dubitet qui Aristotelis doctrinam sequatur. Nam qui Aristotelem excusant quòd paucissimis id attigerit, ac propterea paucitas verborum excuset Aristotelem, quòd qui paucissimis egerit, non egisse putandus sit, ij in errore versantur maximo, cum prolixè admodum rem persequatur Homerus. Superest igitur vt vel Aristotelem memoria lapsum, ac propterea eius rationem infirmam fateamur quæque in eum (quod fecimus) vrgeri possit, vel quam subijciam rationem, si placet, ineamus. Quid enim si dixerim Aristotelem affirmasse Homerum in Odyssea non omnia quæ ad Vlyssem pertinerent descripsisse, vt duo illa, vulnus inquam & insaniam; vt intelligeretur ideò vnum tantùm non vtrunque [illegible] attigisse, quia nō erant inter se connexa, cum non esset necessarium, vt simulasset insaniam (id quod verè reticuit) quòd vulnus in Parnasso accepisset, quod verè decantauit? Germana igitur loci sententia fortasse hæc erit? Homerus Odysseam faciens non descripsit omnia quæcumque Vlyssi contigerunt: nam cum accepisset vulnus in Parnasso, descripsit hæc quidem; simulasse insaniam, nullo modo; quia non erat necessarium vt priore facto, fieret quoque alterum. Et sanè tum illud, *non omnia descripsit*, indicare videtur partem fuisse descriptam eorum quæ subijciuntur, (omnia enim negat, non verò partem) tum id ipsum suadet ratio, vt hinc intelligatur id esse retinendum quod non ex altero sequitur: id enim docendum erat. cui rei confirmandæ optimè seruit, quia id planè reticetur quod posteriore loco proponitur: vt scilicet intelligatur, posterius hoc reticere quod ex priore illo non sequitur. Atque hinc argumento alteri esset satisfactum quà vnitatis regula (vnitatem scilicet gigni cum nectuntur partes, ita vt posterior pendeat ex priore) videri posset infringi. Si enim significare decreuisset non vulnus, quod priore loco proponitur, sed insaniam, quæ posteriore memoratur, fuisse prætermissam, confirmasset quod instituerat: nimirum quæ non sunt inter se nexa, haud esse vnitati idonea: & ideo quæ nexa sunt requiri. Nam si quis pugnet non hanc esse istius loci sententiam, ego quidem ne contentiosum funem trahere videar, non magnopere inficiabor Aristotelem memoria lapsum esse ac propterea eius rationem præposteram esse habendam. Quà verò in eodem item argumento vrgetur Aristoteles, quòd demonstrare debuerit, non in certis sumere quæ siue in Odyssea siue in Iliade dicuntur, ea esse vnius actionis partes (id enim vel vnum vel maximè pertinebat ad istorum poëmatum vnitatem retinendam & ipsius vnitatis vim declarandam) iā, tum quia iandiu, ac sigillatim in hac particula tota, id nobis fecissit negotium, tum quia hinc maximè aditus aperietur vnde fabulæ vnitatem requiramus, examinemus, constituamus, tum quia ea omnia quæ in sequentibus argumentis de Episodijs atque alijs multis dubitantur, hinc item explanabuntur facilè, agedum huc operam referamus, & controuersiam hanc disceptemus. Ad decimū

NVM siue in Odyssea siue in Iliade vera fabulæ vnitas reperiatur: tum ad reliqua. Ego de Odyssea (vt me paucis expediam) sic statuo. hanc vnitate omnino carere, idque ea primùm de causa, quia priores libri quatuor, quibus post Deorum concilium Telemachi canitur peregrinatio, nihil habent commune cum actione ipsa & fabula. Cum enim hæc in Vlyssis erroribus & reditu sit posita, quorsum obsecro Telemachi Pylum, Pylo Spartam peregrinatio? Certè duabus duorum peregrinationibus, iisque inter se maximè distinctis & varijs, minimùm continetur Odyssea: nam si quis dixerit Telemachi peregrinationem episodij obtinere locum, is fateri cogetur Homerum ab episodio incœpisse atque illo benè longo: ita vt fabulæ & actioni initium vix in quinto fecerit libro. & tamē Episodia fabulæ & actionis partibus inseri ac summatim subijci fabulæ parti non antepo-
267 ni vniuersæ, comperium est. Et sanè si quis Telemachi peregrinationem vniuersam atque adeò quatuor primos libros auferat è poëmate, is Vlyssis actionem integram relinquat, ac sine mutatione vlla: quod ex Aristotele argumento est ad fabulam non pertinere nec vnitati seruire. Vt propterea cum Episodij locum obtinere nequeat, (Episodium enim non modò subiungitur alicui actionis parti, verùm etiam ab ea debet necessaria seu verisimili ratione deriuari, quod ne Aristoteles quidem non fatetur passim ac docet;

CONTROVERSIA XLVII.
Num in Odyssea siue Iliade vera fabula vnitas reperiatur
Odysseam carere vnitate.

part. 64.
& 89.
& d.

T 3 ita

ita vt monstruosum sit poëma quod ab Episodio incipiat, quin ne incipere quidem possit) germana sit fabula, atque actio: ac proinde cum ex Vlyssis actione (præponitur enim) haud deriuetur, nec ex ea contrà Vlyssis actio (alioquin fabula ipsa & actio in Episodii habenda esset loco) duę sine vlla dubitatione insint Odysseæ actiones integræ ac propterea hæc vnitate careat. Et hinc est vt Virgilius in Odyssea imitanda ac velut exprimenda quatuor illos priores libros bona cum Homeri pace prætermiserit totos. Vt omittam, id tandem aliquando confessum esse Aristotelem ipsum, tametsi, vt Homerizar, nititur etiam illum excusare. De qua re tota licebit ea consulere, quæ nos in secunda Comparationis Disputatione scripsimus, vbi copiosè docuimus, Odysseam carere Vnitate. Paulò difficilius est quod pertinet ad Iliadem: quandoquidem de germano Iliadis argumento minùs constat. Sed clausula hæc sit. Si ab exercitus Duce, vt par esset, eiúsque actione ac fine, ducatur argumẽtum, magnopere verendum ne gemina sit fabula aut multiplex; nam Achillis quoque irã esse in argumẽti loco habendam (id quod propositio ipsa indicat) nemo dubitet: cum præsertim hæc quippę quæ initium occupat poëmatis, nõ facilè ex reliqua actione deriuetur. Quod si rursus non Troianum bellum sed Achillis iram in argumenti habeas loco, iam præterquam quod turpe esset exercitus Ducem & Principis personam non pertinere ad fabulam; turpius vt Ilij euersio actioni proponeretur (nã hinc etiam inuenit nomen) quæ nil pertineret ad argumentum, profectò ea Achillis ira obtineret argumenti locum, qua propter Briseidem in Agamemnonem (id quod in propositione ipsa satis declarat Homerus) ac Græcos exarserat. Quorsum igitur hac sedata & composita, nouum proferre argumentum, vnde tam multa rursus decantarentur? Etenim ob Patrocli necem noua adhuc ira, vel si mauis, nouo dolore atque odio, vel potiùs istis omnibus incendit & implicauit Achillem, vt multos adhuc libros prioribus necteret, quod est fabulam actionémque geminaret, quasi verò prior ira non suum initium, medium, finem habuisset ac propterea re cepturi canendum fuisset. Vt proinde quocumque te vertas, Ilias absit ab vnitate. Id quod ne Aristoteles quidem non fatetur, cum non solùm neget in Iliade perfectam esse vnitatem, verùm etiam vetet ne Tragica fabula Iliadis instar sit πολύμυθος, hoc est ex multis constet fabulis. De qua etiam re cõsulere licet quæ in Disputatione paulò ante recitata disseruimus. Superest igitur vt quoniam fabulæ vnitatem in Homero agnoscere multóque minùs illius vim & Naturam inde percipere valemus, ad Aristotelem redeamus, & ab eo requiramus, in quo tandem fabulæ vnitas sit collocanda, ac tandem in quo, quicquid Aristoteles statuat, ratio ipsa collocari iubeat. Principio igitur dum hac in re Aristotelis sensum iudiciúmque requirimus, iubet certa ab incertis discernere. Ex dictis igitur vnigenam Aristoteli actionem probari, constat satis. Constat etiam id ab eo ea ratione comprobari, quòd Artes reliquæ imitatricis (si ei credas) vnius essent rei, siue vnam rem imitarentur. Constat item sic probari vnigenam vt multigena repudietur. Sed & illud constare potest, ita vnigenam fabulam introduxisse, vt confessus sit ex partibus multis conflari posse: quas propterea iubet inter se necessaria aut verisimili ratione misceri ac necti vt inde vnigena existat actio. Denique signum quoque affert, vnde intelligatur, num ex multis partibus verè vnitas extiterit. Hæc Aristoteles. Quibus positis, tria quærimus. Primum, num ratio qua docet vnitatem seruandam in fabula, probanda sit. Alterum num regula illa sit excipienda, qua ex multis partibus inter se nexis vnigenam condit fabulam. Postremum num signum illud idoneum sit & accommodatum ad vnitatem dignoscendam. Dicamus autem primùm de primo. Porrò non difficile est pro fabulæ multitudine decertare. Etenim certum est Naturam in suis operibus multitudinem rerum non spernere: quia eodem fœtu multos animantes sæpè progignere; quemadmodum ex vno eodémque semine germina fundit multa. Ita sanè equa equum vnicum, leæna leones plures generat aut geminos: quin vnum idémque animal modò catulum vnum gignit, modò geminos, modò plures. Quis igitur Artem ac Poësim, cuius est Naturam imitari, ægrè sustineat quæ poësim multis interdum fingat fabulis? Imò verò cum Natura dum ex vno eodémque semine plura excitat germina aut multos fœtus, fœcunda dicatur ac ferax atque inde larga & munifica censeatur, quis artem hoc nomine improbare audeat? sanè quemadmodum Natura inde maximè munificæ Matris meretur nomen, ita Poësis dum multigenam condit fabulam, liberalis ac munifica vocanda esset. Quid? conceditur Historico vt vno eodémque monumento summi Ducis atque fortis Herois complectatur facta; & quisquam erit qui hanc veniam Poëtæ, hoc est illi, cui perinde ac Pictori

Quid-

Iliadem nõ facilè vnigenam statui posse.

Par. 156

Par. 156

Part. 54

CONTROVERSIA. XLVIII. De fabula vnitate certis tam ex Aristotele positis, incerta requiritur, quæ ad tria capita reuocantur.

Part. 50 & 51.

Part. 55

Loc. cit.

168

Explicatur I. ac pro fabula multitudine prius disputatur multis.

I.

II.

III.

Quidlibet audendi semper fuit æqua potestas.

auferre moliatur? Cur enim Plutarcho Thesei aut Romuli, Curtio Alexandri, alijs sexcentis aliorum multorum, facta siue plurima siue omnia literis mandare licuit; Poëtæ verò, cuius est summorum Ducum Heroúmque facta decantare, interdicetur; ne nisi vnicum Herois decãtet factum? Atque hinc sanè est, vt nemo vnquam durissimum hoc veluti frenum Poëtis inijcere potuerit satis: cum nulla vnquam ætas siue dramaticos, siue Epicos multigenæ fabulæ authores nõ habuerit & fautores. nam (vt de Epicis dicam) & Heracleidem qua res fortiter ab Hercule gestæ pertexebantur, tum a Paniasi, tum a Pisandro, tum a Parthenio, tum a Charo atque ab alijs multis, compositam legimus; ita vt non Græcis solùm, verùm etiam Latinis hoc probaretur argumentum; Theseidem, Perseidem, Achilleidem, Antoniadem eodem modo conflatam legimus? Vt omittam Pelopidem, Epaminondam, Bacchum, Alexandrum, Archelaum, suum quemque Poëtam habuisse, qui res præclarè ab eis gestas ac vitam nobilitarint carmine. Nam Terentij Andriam, & (ne longum faciam) Comicorum Tragicorúmque multorum dramata fabulæ vnitate carere, nihil est quod dubitemus. Et sanè cum in poëmate vel maximè præstet satietati occurrere, quæ dum in ijsdem insistimus præcipuè gignitur, quis non animaduertit multigena id fabula præstari optimè? Itaque Aristoteles ipse qui hoc in loco pro vnitate decertat, alibi fateri non dubitauit Epopœiam id habere incommodi, vt nisi ad fabulæ multitudinem deflectat, vel amplitudinem ac dignitatem amittat, vel tanquam aqua, eadem nimirum semper suique similis & optata varietate vacua videatur. Ac profectò si quæ ratio vrget pro vnitate, ea est, qua vtitur Aristoteles quia nimirum cæteræ imitatrices facultates vnius rei sunt imitatrices. Sed hoc nihil efficit: nam vt Ars eadem opera vnam tantùm imitari possit rem ab artificis imbecillitate manere potest. quod nimirum humanum ingenium vno eodémque tempore plura excolere nequeat vel moliri. Itaque Plato vt efficiat nõ multas sed vnicam hominibus singulis tractandam esse artem, confugit passim ad ingenij imbecillitatem. Id quod eò magis in reliquis illis imitatricibus artibus esset concedendũ, quod vt materia indigent, non facilè multis operibus perficiendis suppetit locus & opportunitas. Quapropter Poësis tum demum aliarum artium normam sequatur oportet, cum aliquam ei perfectionem afferat potiùs quàm illi deroget. Est enim aliarum exemplo ad vnius operis tractationem vrgenda, cum id perfectionem illi aliquam afferre possit, non illam ad ordinem cum minùs perfectis artibus redigat. præsertim verò cum Poësis excellẽti quadam ratione agat, vnde & vnigenam & multigenam præter aliarum artium vsum operam præstare possit. Quanquam ne illud quidem præcisè ac sine exceptione negãdum artem imitatricem rerum multarum esse. quid enim prohibet vt quemadmodum carmine duos amores ac geminas nuptias in Andria describit Terentius, ac duas peregrinationes in Odyssea Homerus, duas quoque actiones, vt Herculis Nemeum Leonem necantis & Alexandri Bucefalum domantis, in vna eadémque tabula imaginem aut factum describat pictor? Quin alias quoque artes multa eodẽ opere moliri videas, vt sutoriam. Vt omittam insitione declarari quantopere Ars simul & Natura multis gaudeat, cum eadem arbor varios ferat fructus, quibus etiam artis ac Naturæ excellentia mirificè commendatur. Quid igitur prohibeat quominus eidem poëmati multas fabulas inseramus? Denique ea quoque ratio, quam ex forma ducunt nonnulli, quámque Aristoteli etiam affingunt, imbecilla videri potest. Nam esto Aristoteles pulcherrimam fabulam cum pulcherrimo cõferat animante. at non eo consilio confert quòd vtrique vnicam statuat conuenire formã, sed quia membra rectè disponi velit, ne mõstrosum existat opus. Vt omittam ne illud quidem in Aristotele certum esse vnicam esse animantis formam. Cum enim animal ex eius sententia priùs alatur, tum sentiat, multò post verò (id quod de homine statuit) intelligat; quis non suspicetur plures homini & animanti formas tribuisse Aristotelem? Sed mitto isthæc: sunt enim alterius contemplationis ac temporis, atque illud vnum obijcio; Picturam quæ maximè omnium imitatur, multiforme interdum conflare opus. Itaque memini me videre vnius eiusdémque tabulæ picturam vno eodémque tempore mihi quidem coloribus obiecisse nauem, quæ expansis turgeat velis: alteri qui tantisper a me distaret, Centaurum obtulisse, qui pulcherrimam Deianiram raperet. Tertio demum qui adesset proximus, Herculem retulisse qui Nemæum Leonem inuaderet. Quid plura? hanc ipsam actionum fabulaéque multitudinem Iliadi & Odysseæ nescio quo pacto concessit tãdem, ne varietatis laus ab illis videretur abesse. . Ita sanè qui pro unigena fabula tanquam pro

aris

IV. Par. 156 V. VI. manare f Vide li. de Rep. 269 VII. VIII.

aris & focis dimicauerat, is ad extremùm multigenam probare, easdémq; Iliadi & Odyssex, quas vnigenæ exemplum fecerat, passim affingere (quanquam id quod est agnouisse, seu dissimulare longiùs noluisse crediderim) non dubitauit. Hæc pro multigena fabula.
Tametsi mihi quidem vnitas videtur retinenda: sed moderatione adhibita: ita scilicet vt principem veluti sedem vnigenæ fabulæ concedentes, multigenam in secundis consistere patiamur. Atque id reuera probant quæ pro illa attulimus argumenta pleraque; nimirũ non esse spernendam aut abijciendam. At enim vnde nam intelligitur vnigenam fabulam multigenæ anteponendam esse? Certè cum superiora argumenta reuera multigenæ tribuerint plurimùm, atque illius dignitatem confirmauerint altiùs, operosum fortasse sit ac perdifficile, vnigenam in integrum restituere. Fateor videri posse paulò difficilius solida ratiocinatione id confirmare: sed tamen ea mihi aptissima videri solet quam subijciam. Etenim fatendum est quidem Naturam multa sæpè vno eodémque opere moliri ac gignere. Sed tamen attentiùs reputanti fatendum est etiam tunc maximè Naturã præclarè & excellenter agere, cum vnicum procreat opus. siquidem effectrix causa, præsertim proxima ac propria, (hanc vniuocam appellãt Peripatetici) id maximè oprat ac molitur; opus ac fœtum sibi quàm simillimum procreare: ita vt quò nobilior atque perfectior est efficiens causa atque agens, eò fœtum atque opus sibi similius reddat. Atque hinc est vt quò quæque animantia sunt viliora ac minùs perfecta, eò maiorem edant sibi similium animantium multitudinem: quò perfectiora, eò fermè pauciora gignant. Itaque homo inprimis vnicum generat hominem: ita vt si quando ab vnitate recedat a perfectione vtcunque recedere iudicetur. Verè enim, vt est vniuoca causa, tunc perfectè operatur, cum ex vnigena causa vnigenus existit fœtus. Cum igitur Natura tunc perfectiùs agat cum vnum ex vno gignit, & procreat, fatendum quoque erit Artem ac Poësim, quippe quæ Naturam planè imitatur, tunc excellentiùs agere, cum vnico opere vnicum ediderit opus. Id quod in Poëmate eò magis est requirendum quò a nobiliore causa proficiscitur, hoc est a mente & intelligentia quam par est ad perfectum aspirare. Cum enim homo quà corpore præditus est, vnigenam fœtum procreet, quantò magis vnicum ac singulare opus 270
edat necesse est quà mente & intelligentia operatur? Et hac fortasse de causa Aristoteles ea totam hanc rem confirmat ratione, quòd in alijs imitatricibus facultatibus imitatio vnius sit rei. spectabat enim perfectum, quemadmodum perfectum spectare debet imitator cum mente agat & intelligentia, hoc est perfecto modo. Alioquin ars etiam & imitatrix facultas interdum (id quod iam antea docuimus satis) ad multa eodem tempore molienda refert operam. Ita demum (vt rem concludam paucis) quemadmodum Natura culpãda non est aut spernenda cum eadem opera gignit multa; ita culpanda aut spernenda non erit Ars, ac proinde poësis, cum vnico opere multa veluti procrearit. Et quemadmodum rursus concedendum est, Naturam tũc maximè spectare ac gignere perfectum opus, cum vnicum illud procreat ac singulare; ita de poëta erit philosophandum. Nunc ad cõtrarias rationes, quas pro multigena proferebam, si quomodo potero, satisfaciam. Ac primum fateor Naturam & vnigenam & multigenam procreare fœtum, sed tamen cõtendo, cum maximè perfectum spectat, vnigenam moliri tantùm. Quod si munifica censetur ac larga dum ex vno semine plurima edit germina, industria quoque & sagax habenda est, dum gignit vnum, vt equum aut hominem: cum hîc rem magis perfectam atque adeò admirabilem procreet. Neque verò mirandum id ægrè concedi Poëtæ quod non grauatè conceditur historico. Nam præterquam quod ab Poëta quippe qui Aristotele authore Historico antecellit industria, maiora exigimus quã ab historico & perfectiora, Historicus Annales dum texit ac temporum facta prosequitur, vnum aut multa narrare debet pro ratione temporis, & (quod Aristoteles statuit) vt fors tulerit. Itaque multa percensere solet, quę sunt longè varia & nullo modo inter se cohærent. Poëtæ contra, si perfectum spectet, res verisimili ratione sunt copulandæ ex quibus vnigena existit actio. Quod si nunquam hoc veluti frenum poëtis planè inijci potuit, vt nisi vnicam poëmatis actionem pangerent ac fabulam, nihil prohibet quominus & meliores vnigenam adamarint fabulam, & magnus author Aristoteles grauissimis verbis nos ad fabulæ vnitatem conseruandam hortatus sit. Satietati verò occurrendum est quoad eius fieri potest Episodijs (nam hoc etiam consilio inuenta sunt vel maximè retenta) non fabulæ multitudine quæ a perfecto recedit. Etenim nihil prohibet quominus cum Episodijs vnigena conferuetur fabula & perfectum attingatur. quod tamen actionis multitudo haud patitur in poëmate. Dum verò vnigenæ fabulæ lauda-

Vnigenam fabulã retinendam esse ostenditur: ita tamẽ vt multigena secũdus concedatur locus

Respondetur ad contrarias rationes.
Ad Primũ
Ad secundum.
Ad tertium.
Ad quartum.
Ad quintum.
Ad sextũ.

Par. 52.
Par. 156.

laudator ac suasor summus Aristoteles veretur ad extremùm ne in Epopœia breuior quã
par est euadat fabula, si perfectæ vnitati studeamus, vereor ne homerizet. Verè enim dici
potest huc digressum esse, quòd non haberet, vnde ostenderet Iliadem aut Odysseam per-
fecta vnitate gaudere. alioquin ipse author est Epicam fabulam Episodijs amplificandam
& exornandam. ex quo fit vt non multitudine fabularum sed Episodiorum artificio faciẽ-
dum sit vt non aquea appareat, hoc est sibi vndique simillima, sed Episodijs varietur & fa-
tietati occurratur. Difficiliùs videri poterat quod obijciebatur de reliquis imitatricibus fa
cultatibus, quas negat Aristoteles nisi vnius esse. sed tamen videor mihi huic incommo- *Ad Septimum.*
Tex. 12. do occurrere posse si statuamus Aristotelem perfectum spectasse in illis artibus, quemad-
modum perfectam quoque fabulam ac Tragœdiam requirebat inprimis. Ad extremùm *Ad Octauum.*
sic Iliadem & Odysseam perfecta spoliauit vnitate, vt hasce, quoad eius fieri posset, sectan-
dam ac retinendam judicauerit. Ita demum, quicquid sit de Iliade & Odyssea, vnigenam
fabulam multigenæ anteponimus, atque hanc in secundis tantùm collocamus. Nam non
esse spernendam cum paulò antè tum in Comparatione copiosè demonstrauimus. Nunc *Explicatur II.*
271 Aristoteleam quam secundo loco posuimus, regulam examinemus. Vt igitur ex varijs par
tibus vnigena existat fabula, oportere, ait, Aristoteles vt eiusmodi partes sint inter se nexæ *NVM scilicet probãda sit regula quam vnitati constituendæ adhibet. Aristoteles.*
ita vt posteriores necessaria seu verisimili ratione pendeant a prioribus: necessaria verò di-
xerim: si cum verbi causa qui gerat traiectum ferro pectus atque adeò vulneratum cor,
hunc deinde poëta fecerit intereuntem, vel qui febri iamdiu æstuet, sensim debilitatum,
quique multum effuderit sanguinis, aut magno corripiatur timore, expallescentem indu
xerit: verisimili, vt parentem, necato per errorem filio, dolere, inermem armato cedere,
seruum domino supplicari. Quanquam apud Poëtas necessaria vulgi more censeri possint
multa quæ non tam necessitatem quàm maximam probabilitatem referunt; vt matrem
lugere demortuum quem diligebat filium, aut quæ gestet aluum tandem parere. ita etiã
verisimile Poëtis id sæpè est, quod non omnino difficile fieri potest aut fieri posse existi-
matur. iubet igitur Aristoteles vt partes posteriores a prioribus tali pendeant ratione &
oriantur; ita enim fore ait, vt ad vnigenam fabulam coalescant constituendam. Qua de re
vna atque altera de causa dubitari potest. Prima est quia Episodia quoque (id quod iam
vide argu. 2. antea dubitare cœperam) debent eodem inseri modo & verisimili ratione aut necessaria *Dubitatur I.*
siue inter se siue cum partibus fabulæ nectì: ac propterea regula nutabit, nec facilè sinet;
vt fabulæ partes ab Episodijs discernantur aut commodè fabulæ vnitati seruiant dignoscẽ
dæ: siquidem huic dignoscendæ proprium aliquod signum esset afferendum; nisi tamen
velimus vt vnitas ex nexis Episodijs etiam sine delectu æstimetur. Altera est quia hoc mo- *II.*
do longiùs quàm ferri posset producere liceat fabulam, quemadmodum iam antea dubi-
tatum est. Fac enim ab Discordiæ pomo ad Paridis judicium, ab hoc ad transmissionem
In ar. 12. Paridis in Græciam, & ita deinceps ad Ilium euersum vsque, imò verò ab euerso item Ilio
ad Vlyssis nauigationem, fiat progressio. & ibi fabula terminetur vbi Vlyssis labores
perficiuntur, an non hæc necessaria aut saltem verisimili ratione necterentur? Sic
sanè. & tamen immensum esset opus aut certè vnum quidem & finitum sed longius *Respondetur.*
quàm ferri posset. Hæc contra propositam regulam. Sed respondeo tamen. Episo-
dia nectenda sunt verisimili saltem ratione: fateor. Sed tamen hoc in loco nec requireba- *Ad primum.*
tur nec docebat Aristoteles quomodo discernantur fabulæ partes. Sed quomodo necten
dæ, vt vnigena inde existat fabula: cui rei non incommodè ea seruit regula. Vt omittã Poë-
tam qui eas & nectit & antea cõceperat animo, satis nosse quæ sint germanæ fabulæ par-
tes: quæ extrinsecùs & in Episodij locum deriuentur. quin industrius quoque lector aut
spectator, quique Poëticis actionibus & fabulis exercitatas afferat aures, id discernere po-
terit tum ex Prologo seu primis congressibus vt in dramate, tum ex propositione, vt in
Epico poëmate (Propositio enim germanis quidem fabulæ partibus, Episodijs nullo mo-
do, conflatur) tum ex fine proposito & eorum obseruatione quæ ad finem propositum
præcipuè pertinent; ac nexum inprimis & solutionem continent. cui rei conferet etiam
bonos Poëtas peruolutasse, & cum ijs præsentem eiusdémque ordinis actionem ac fabu-
lã comparasse: præsertim verò vbi vnus alterum imitetur. Denique huc spectabit ea par- *Ad secundum.*
tium motio, de qua dicendum erit paulò post. Quod si proposita regula quam vnitati cõ-
seruandæ adhiberi iubet Aristoteles, id videatur efficere vt in immẽsum ferè produci pos-
sit fabula atque actio non Iliade solùm, verùm etiam Odyssea & Iliade simul longior, quin
plurimis adhuc partib. auctior atque prolixior, iam huic vitando scopulo præcepta ma-
gni-

gnitudinis seu debitæ longitudinis sunt referenda; quæ iam antea sunt a nobis explicata. *Pertinet*
nam ea de qua nunc disserimus regula, vnitati destinata est, non longitudini. Ita sanè mini *hæc ad ar*
mè licuerit tum Ilij oppugnationem tum Vlyssis errores, tum Diomedis cæterorúmque *gumentū*
Græcorum reuersionem vno eodémque complecti poëmate: id enim cum alia prohibēt *13. quæq;*
multa, tum iustæ longitudinis regulæ. Nam hac de causa censuit Aristoteles Homerum *Par. 52.*
ab vno Troiano bello simul pangendo abstinuisse: tantùm abest vt cætera illa quæ immē- 272
sum postulassent opus attigerit & decantarit. Atque his satisfactum quoque velim ijs ar-
Explicatur III. gumētis, quibus iamdiu Aristoteleam de vnitate doctrinam oppugnabamus. Postremum
Quæ dubi- excipio quod pertinet ad signum vnitatis; quod iam tertio loco est explicandum. Est autē
tationem id quoque explicatu perdifficile propter Episodia. si enim partes aliquæ Tragici aut Epici
creāt pro- poëmatis sedibus mutandæ aut auferendæ sunt vt intelligatur num ad vnitatem pertineāt
positus quæ obsecro suppetet ratio, vnde intelligamus non Episodij partes sed fabulæ loco dimo-
prius. I. tas aut reiectas esse? Sed fac author aut industrius auditor satis id perceperit, quòd exerci-
II. tatas afferat aures & in ea spectet, quæ paulò ante obseruabantur; attamen actiones & fa-
bulæ reuera non sunt instar animantis cuius partes nullas ac membra dimoueas loco, mul
tò verò minùs mutiles & abijcias, quin sentias vtcunque mutari totum. non enim Actio-
nis partes sunt organicæ, vt ita dixerim, aut spirituum calorisque aut animæ vi florent ac
vigent, ita vt statim animaduertere liceat num propria aliqua pars aut membra aliqua de-
III. pulsa sint loco aut deturbata. & ideo Oedipum verbi gratia siue Medeam variari partibus
videas, nec eodem ab Tragicis omnibus modo exprimi: cum tamen homo aut leo eodem
semper formetur modo. Adde quod Aristoteles, si mutetur sede pars aliqua, vel dematur
& auferatur, fore ait vt diuersum reddatur vel mutetur totum; & tamen dum id explicat
ac probat, de parte quæ moueatur sede ne verbum quidem: de parte verò altera, si inquam
auferatur, illud vnum subijcit, *quod enim præsens aut absens nihil facit quod appareat & sentiatur,*
IV. *ne pars quidem censenda est.* Vbi tantùm a cōtrario probat quod dixerat posteriùs ac summa-
tim docet quando pars ablata nihil faciat: quādo efficiat, & mutationem illam afferat, nul-
lo modo. Deniq; qui fieri potest vt pars aliqua, quæcunq; illa sit, è poëmate auferatur, quin
hoc varietur ac perturbetur? præsertim verò quia nihil prohibet quominus pars aliqua sit
in poëmate otiosa, & tamen quoniam cum illo contexta est, sine perturbatione poëmatis
diuelli nequit; tantùm abest, vt de integro Episodio id statui possit. In qua tamen re nō est
quod dubitemus, nauum atque industrium auditorem requiri aut lectorem, vt ex ea intel
ligi possit, num verè vnigena sit fabula. Sed vt quoad eius fieri possit res intelligatur, Oedi
Iam res ex pi argumentum rursus afferamus in medium, sed perpaucis. Thebis grassante pestilentia,
plicatur Oedipus consuli iubet Oraculum: accipit responsum Laii interfectorem esse Thebis, &
Oedipi pro eius nece vel exilio expiandam vrbem. requirit interfectorē Oedipus, statuitq; vt orbetur
posito argu oculis, & in exiliū mittatur. dum igitur interfectorem requirit, ex Nuntio repentè præter
mento. opinionem agnoscit se esse Laij interfectorē. sibi igitur effodit oculos & in exiliū abit. Hoc
argumentum. In quo sanè licet animaduertere nihil detruncari posse & abijci, quin mute
tur fabula. Siquidem aut nexus aut solutio minimùm variabitur & perturbabitur. fortasse
etiam fabula corrumpetur; ita vt series rerum minimè appareat. Id quod is facilè sentiat,
qui Sophoclis Oedipum percurrens, aliquā ex propositis partibus abstulerit. Atque idem
certa proportione de mutatione partiū dici potest. siquidem non poterit non perturbari
fabula, vbi aliquam sede partem dimoueris: vel enim nexus perturbabitur, vel solutio. Ari
stoteles igitur de more breuissimè vnum proponit, quod ad eam attinet partē, in qua, par-
te dempta & abiecta, mutationem dixerat secuturā: atque fore vt si partē demas, quæ non
sit propria fabulæ (Episodium intelligo: hoc. n. licet arte sit fabulæ interpositum, tolli ta-
men potest sine iactura fabulæ) fabula non mutetur aut perturbetur. Tu iam Aristoteleo
initio inhærens, addas è contrario, fore vt si parte illa ablata mutetur fabula ac perturbe-
tur, ea sit germana fabulæ pars, quæque ad vnitatem pertineat. Eodem modo de muta-
tione disseras & partibus quæ moueantur loco: vel enim otiosæ sunt si nihil pertineant,
ad fabulā; vel si pertineant, nexum aut solutionē perturbabunt, ac totum variabunt & mu
tabunt. Id quod ex vniuersa Oedipi Tragœdia licebit aduertere, quà Episodijs etiā cōflata
Ad argu est. Atq; hinc iā licebit propositis dubitationib. satisfacere. Ac primùm fateor Episodia nō
menta. temerè sed necessaria aut verisimili ratione inserenda esse; sed tamen adhuc minùs pro- 273
priæ ac germanæ erunt fabulæ partes, & sine quibus fabula, si rectè sit cōstituta, persistat.
Ad primū Sic in Aeneide liceat tutò ac sine fabulæ iactura remouere primum cum Didone cōgres-
sum

sum: sic deinde ludos, quibus parentauit Anchisi, sic ad Elysios descensum, & si quid huiusmodi. hæc enim, quoniam sunt Episodia, fabulam relinquunt integram. secus si aliquã errorum aut belli partem dimoueas. hinc enim fabula concidat necesse est. Itaque plurimùm interest siue fabulæ partes, siue Episodium remoueas; tametsi verisimili ratione cõstet vtrunque. Neque enim ijs assentimur, qui existimant ex Episodijs & fabula ita vnum gigni, vt proposita regula poëmati seruiat vniuerso. Nam existimamus industrium auditorem adhuc posse discernere & internoscere Episodium a fabula, vt nõ necesse sit fabulam pro dramate aut poëmate vniuerso vsurpare. Siquidem quamuis reuera drama haud referat perfectam animantis imaginem, ita vt eâdem facilitate partes agnoscere liceat; nihil tamen prohibet quominus illas coniectura informare valeat industrius Auditor, præsertim si ea diligenter attẽderit, quibus, fabulam ab Episodijs internosci posse docuimus. Ita demum breuiloquentiam de more adamasset quidem Aristoteles, sed tamen quoddam veluti initium obtulisse, vnde vnitas dignoscatur, siue pars moueatur siue abijciatur. Quod si Episodium, quin ne otiosissima quidem pars diuelli posse videatur è poëmate sine perturbatione aliqua, id verò tantisper ad orationis nexum pertineret non ad fabulam ipsam. Quare fateor quidem narrationem verbi gratia Troiani excidij sine aliqua verborum detruncatione ac veluti cicatricis specie tolli è Poëmate haud posse, sed pernego fabulam hinc mutari. quandoquidem Ilij excidium nihil pertinet ad Aenæ errores ac sine fabulæ iactura diuelli potest. Itaque vbi instauraueris vocum cõtinuationem (id quod leui verborũ flexu perfeceris) cicatrix appareat nulla. Quin fieri posset interdum vt Episodium quoque, quantumuis magnum, tollatur, cicatrice relicta nulla. Sic duobus aut trib. postremis libri primi vocibus sublatis, quib. aditus aperitur Troiano quoque excidio narrando, sine vlla vel fabulæ iactura vel decurtatæ orationis nota licuisset Virgilio ad tertium progredi, vix duobus primis secundi libri retentis carminibus. quid enim vetet, vt cum sic clausisset primum.

Ad secundum.

Ad tertium.

Ad quartum.

> *At age & a prima narres origine casus,*
> *Erroresque tuos: nam te iam septima portat*
> *Omnibus errantem terris & fluctibus æstas.*

continuò caneret

> *Conticuere omnes intentique ora tenebant:*
> *Inde thoro Pater Æneas sic orsus ab alto:*
> *Postquam res Asiæ Priamique euertere gentem*
> *Immeritam visum superis ceciditque superbum*
> *Ilium, & omnis humo fumat Neptunia Troia:*
> *Diuersa exilia & desertas quærere terras*
> *Augurijs agimur Diuûm, classémque sub ipsa*
> *Antandro & Phrygiæ molimur montibus Idæ*

& quæ sequuntur in libro tertio toto? Atque hac ratione vix paucis mutatis verbis Troiani excidij Episodium sine vlla fabulæ iactura remouetur. Hæc de fabulæ vnitate. Iam verò si quis quærat num vnica & vnius Herois actio sic vnius esse debeat, vt ne illius quidem esse possit, qui multis præsit ac multorum dux sit ac princeps, equidem ineptè id ac temerè quæri responderem, nisi animaduertissem, viros quosdam alioquin non ineptos in hanc sententiam incidisse vt voluerint, vnius esse, qui solus ac sine vllis administris heroica illa facta aggrediatur atque perficiat. Quorum ego opinionem copiosissimè (ni magnoperè quidem fallor) ac perspicuis argumentis; quæque refelli nullo modo possint, reieci in Cõparatione copiosè; cùm enim Mutinensis interpres ad hunc veluti scopulum adhæsisset, aliósque non obscuræ alioquin notæ viros in suam sententiam rapuisset, omnino faciendum fuit vt eos refellerem, quod in Disputatione secunda fecimus; tum huic aduersariam altiùs confirmantes sententiam, tum Mutinensis aliorúmque multorum euertentes argumenta. Ibi igitur ostendi cum perfecta fabulæ vnitate non modò consentire, vt Heros siue Dux ac Princeps multorum ministerio vtatur ad heroica gerenda facta atque adeò integro exercitu victoriam consequatur; verùm etiam id maximè & expediat & cõueniat. Heros enim ac Dux in poëmate introducitur, vt sit in Ideæ & exempli loco ijs Principibus ac ducibus, qui non solitarij degunt atque agunt, sed regna administrant ac bella gerunt, quæ sine administris peragi nequeunt. quemadmodum apud Virgilium Aeneas, apud Cametinum olim Agamemnon, apud Caninium Rufum Traianus, apud

CONTROVERSIA. XLIX. *An vnica Fabula vnicum & sine administris vllis aut socijs requirat Ducem aut Heroem.*

274

Petrar-

Petrarcham Africanus, &, vt alios plurimos omittam, apud nostrates Carolus Magnus, aut Gotifredus. Neque verò siue a Mutinensi interprete, siue a Mazzonio aliisque nonnullis nisi falsò sumitur, Achillem Troianos expugnasse ac superasse solum, solum item Vlyssem procos occidisse atque heroica facta obiisse. Nam Achilles præterquam quod Troiam nauigauit exercitu instructus, ac Myrmidonibus tanquam princeps ac dux præfuit semper, sanè cum tandem sibi pugnandum cum Troianis proposuisset, Græcum exercitũ in aciem eduxit & ordinauit, eundémque ad pugnam cohortatus est, illud vnũ de se exercitui promittens, se inter primos pugnaturum. Itaque Græci vna cum Achille in Troianos sic irruerunt, vt parum abfuerit, quin eo die (sic enim canit Homerus) Ilium expugnauerint. Quod si Achilles (id enim est quo se muniunt aduersarii) quo tempore congressus est cum Hectore optauit cauitque ne hunc Græci aggrederentur, id nihil est. nam nec Græci ab reliquis Troianis persequendis abstinuerunt, nec Achilles alia de causa solus Hectorem aggredi optauit, nisi vt sibi vni Patrocli, hoc est eius quem vnicè dilexisset, necem vlcisci & iram etiam atque etiam saturare liceret. quare quemadmodum apud nostrum Poëtam Tancredus prohibet, ne quis Argantem diuexet, vt sibi vni liceat ex illo victoriã reportare ac Dudonis necem vlcisci; nec tamen quisquam ita deliret, vt hac de causa Torquatum statuat vnius, qui nullis planè administris vsus sit, facta & victorias celebrare; ita errant ij, qui quod Achilles optaret vnus Hectorem prosternere, Iliadem vnius esse dicũt, qui sine vllo administrorum vsu heroica peregerit facta. quasi verò Agamemnon aut etiã Achilles non exercitu ab initio ad finem vsque instructi fuerint & dimicarint. Idem de Vlysse. nam Troia soluit & ad Cicones peruenit duodecim nauibus, quæ multo milite instructæ erant: hoc regionem illam depredatus est, atque iisdem ferè sociis ad Lotophagos, Ciclopes, Eoliam & ad Lestrigones peruenit, labores ac munera cum sociis sustinens ac peragens. quod si ad Circem minore militum & sociorum venit numero, iisdémque orbatus est, cum in Ogygiam insulam nauigaret, certum est tamen anteactos labores omnes & errores, quos omnes ad Odysseæ fabulam pertinere docet Aristoteles, ab Vlysse non sine sociis exantlatos esse. Quod si tandem solus ab Ogygia soluit, & in patriam peruenit, vbi sese ex summis ærumnis ad fœlicitatem euexit, non tamen hæc perfecit solus, sed tum Thelemachi filii, tum Eumei, Philetii aliorúmque ope, præsertim verò Mineruæ, qui omnes cum Vlysse aduersus procos decertarunt. Itaque tantùm abest vt Homerus Vlyssem sibi eo nomine celebrandum proposuerit, quòd solus heroica illa suscepisset ac peregisset facta, vt tum ab initio eum integro instruxerit exercitu, tum ad extremùm vbi is paulatim defecisset, nouis præsidiis (tametsi vna Minerua satis supérque esse poterat, quam Homerus exercituum domitricem facit) eum muniuerit: ita vt Medontem atque alios inducat, qui doceant Vlyssem non solum, sed Minerua aliisque non paucis adiutoribus instructum, enecasse procos. Sed non necessarium a me laborem suscipi existimet aliquis, cum res perspicua per se sit satis. ego verò non id inficior, sed tamen ad Aristotelis de fabulæ Vnitate sententiam omni ex parte declarandam, visum est istorum peruicaciam frangere, quòd authores nec pauci nec infimæ omnino notæ videantur. Quanquam quoniam hîc longioris scriptionis tædio afficimur, & tamen alia quædam non inutiliter addi possent, non dubitarim lectorem ad ea reiicere, quæ de hac tota (vt dicere cœperam) enucleatiùs disputauimus in secunda Comparationis Disputatione. ne igitur hanc pigeat consulere. Hæc rursus de fabulæ vnitate.

Par. 19.

271 a pag. 51 vsque ad 77.

∴

C A-

CAPVT SEPTIMVM.

PARTICVLA LII.

ΦΑνερὸν δὲ ἐκ τῶν εἰρημένων, καὶ ὅτι οὐ τὸ τὰ γενόμενα λέγειν, τοῦτο ποιητοῦ ἔργον ἐστὶν, ἀλλ᾽ οἷα ἂν γένοιτο, καὶ τὰ δυνατὰ κατὰ τὸ εἰκὸς, ἢ τὸ ἀναγκαῖον. ὁ γὰρ ἱστορικὸς, καὶ ὁ ποιητὴς οὐ τῷ ἢ ἔμμετρα λέγειν, ἢ ἄμετρα διαφέρουσιν. εἴη γὰρ ἂν τὰ Ἡροδότου, εἰς μέτρα τιθέναι, καὶ οὐδὲν ἧττον ἂν εἴη ἱστορία τις μετὰ μέτρου, ἢ ἄνευ μέτρων. ἀλλὰ τοῦτο διαφέρει τῷ, τὸν μὲν τὰ γενόμενα λέγειν, τὸν δὲ, οἷα ἂν γένοιτο. διὸ καὶ φιλοσοφώτερον, καὶ σπουδαιότερον ποίησις ἱστορίας ἐστίν. ἡ μὲν γὰρ ποίησις μᾶλλον τὰ καθόλου, ἡ δ᾽ ἱστορία τὰ καθ᾽ ἕκαστον λέγει. ἔστι δὲ καθόλου μὲν τῷ ποίῳ τὰ ποῖ᾽ ἄττα συμβαίνει λέγειν, ἢ πράττειν κατὰ τὸ εἰκὸς, ἢ τὸ ἀναγκαῖον, οὗ στοχάζεται ἡ ποίησις, ὀνόματα ἐπιτιθεμένη. τὸ δὲ καθ᾽ ἕκαστον, τί Ἀλκιβιάδης ἔπραξεν, ἢ τί ἔπαθεν.

SAnè constat ex supradictis non poëtæ esse facta ipsa propriè narrare; sed quemadmodum vel geri quiuerint, vel verisimile, vel omnino necessarium fuerit. Haud enim historicum atque Poëtam carmen & soluta oratio designant. quippe (quòd alioqui facilè factu sit) si Herodoti historia carminibus pangatur, æquè nihilominus ac priùs sine carmine erit historia: sed hoc differunt, quòd hic quidem res gestas, ille vt geri potuerunt exponit. Quo fit vt sapientiùs atque præstantiùs Poësis Historia sit: siquidem illa circa ipsum vniuersale plurimùm versatur: hæc verò singulare sectatur. Est autem vniuersale, quæ cui conueniat, dicere vel facere, verisimiliter quidem seu necessariò: id quod spectat poësis, cum nomina imponat. contra singulare, quod ipse Alcibiades fecerit tuleritque. *Paccius.*

MAnifestum autem est ex ijs, quæ dicta sunt, non esse poëtæ munus facta dicere, sed qualia fieri debent & fieri possunt secundùm verisimile vel necessarium. Nam Historicus & Poeta non eo, quòd aut cum metro dicant, aut sine metro, inter se differunt. liceret enim quæ Herodoti sunt in metris ponere, & nihilominus esset Historia quadam cum metro, quàm sine metris; sed in hoc est differentia, quòd vnus quidem facta dicit; alter verò qualia fieri debent. Quamobrem & res magis philosophica & melior poësis est quàm Historia. nam Poësis magis vniuersalia, Historia magis singularia, dicit. Est autem vniuersale cum exponitur quemadmodum tali talia contingat dicere aut facere secundùm verisimile aut necessarium; id quod spectat poësis, nomina imponens. singulare verò, quid Alcibiades fecerit aut passus sit. *Riccobonus.*

276 COMM. LII.

Quid hic doceat non omnino obscurum esse.

VID doceat Aristoteles in hac particula, non est omnino obscurum, constat enim docere quæ nam sint dicenda seu imitanda poëtæ, ac propterea declarare an necessaria seu vera, aut etiam verisimilia seu falsa, sint dicenda & imitanda, & quo modo. Atque hinc circa dicenda poëtæ munus confert cum Historici munere. Verùm quò spectent isthæc, seu quo consilio hîc commemorentur & explicentur, est longè obscurum. Etenim Arist. cõmemorare cœperat & explanare fabulæ conditiones & proprietates: itaque docuerat omnino esse faciendum, vt fabula sit tum perfecta ac tota, tum magnitudinem habeat, tum vnius sit actionis. & hac de causa alias etiã proprietates paulò post subiunget, docebitq. constituendam esse fabulam non episodicam, sed episodijs aptè inter se iunctis & copulatis; admirabilem, implexam, ac propterea peripetia agnitionéve & perpessione instructã. Quid est igitur cur in medijs harũ proprietatũ spatijs nouam intrudat disputationem, ac de rebus a poë-

Cur id doceat esse obscurissimum.

Victorius. ta dicendis imitandisque differat? Victorius cum locum hunc cum superiore necteret, monebat Aristotelē hoc in loco disputare de officio poëtæ, ac docere quid sequi debeat in argumento componendo. Sed profectò nihil minùs quàm dubitationem tollit: nam docet ille quidem quid vniuersim saltem differat author in hac particula; cur, nullo modo. Idem dixerim dum

Madius. Madius sic scribit: *Posset alicui videri, Aristotelem hic præceptum tradere, quo nos admoneat eo modo res, quo factæ sunt, scribendas non esse (Id enim Historici munus est) sed quo fieri rectè deberent;* *pag. 131. m.* Siquidem quid doceat attingit; quod tamen minimè obscurum videri poterat; cur id doceat, quod est obscurissimum, prætermittit. Tametsi quod paulò antè docuerat, rei quam quærimus explicandæ accommodatum videri posset; dum nimirum sic scriberet. *Quanquam supra sit dictum, Poëtam oportere vnam tantùm actionem exprimere, id tamen quomodo fieri debeat, hoc loco docet: vt scilicet secundùm id quod verisimile aut necessarium est exprimatur, posthabita veritatis ratione; idque in omni Poëmatum genere seruandum.* Quam sententiam dum in re obscura versamur, non sperno. etsi dum Aristoteles ad rem descendit verbis illis, *Manifestum autem est ex ijs quæ dicta sunt, non esse Poëtæ munus facta dicere. sed qualia fieri debent & fieri possunt secundùm verisimile vel necessarium,* suspiciosa & minùs tuta mihi videri solet; nam non tam dicendum fuisset Aristoteli (si tale sit eius consiliū quale scribit Madius) constare ex dictis Poëtæ non esse facta dicere, quàm jam explicandū, quo pacto aut qualis actio illa vnigena Poëtæ seu Tragico sit pertexenda; atque hinc fuisset præcipiendum vt secundum verisimile & necessarium contexeretur. Itaque probabilior

Riccobonus. videri potest Riccoboni sententia; quia existimat hoc in loco quartam fabulæ proprietatem afferri, vt scilicet sit possibilis, sic enim ille loquitur, seu δυνατὸς & quæ fieri possit. *pag. 43.* Et sanè hac ratione nullo modo perturbasset Aristoteles institutā de fabulæ proprietatibus disputationem. vt enim modò docuerat, oportere fabulam esse vnam, hoc est vnius actionis, ita in præsentia doceret oportere huiusmodi actionem eam esse, quæ fieri possit, Quā-

Author. quam hîc etiam inde perturbor quòd neutiquam est concedendum, Poëtam ex Aristotelis sententia τὰ δυνατὰ, hoc est ea planè quæ fieri possunt, spectare, sed verisimilia & necessaria: seu τὰ δυνατὰ secundùm verisimile & necessarium, quod tandem id recidit quod est verisimile. Et quidem infinita propemodum fieri possunt, quæ tamē nullo modo sunt verisimilia aut necessaria. an non fieri potest vt lætissimo hoc die ac splendidissimo Gymnasium atque adeò hæc Vrbs vniuersa niuibus valletur vndique? sic sanè. & tamen, nec verisimile est nec necessarium. Denique δυνατὸν seu id quod fieri potest multò patet latiùs quàm verisimile, quod ab Aristotele sine controuersia hoc in loco tribuitur Poëtæ. Et quamuis non inficior poëticum verisimile patere latiùs quàm Oratoriū (ideo enim Poëtæ licet interdum leuem rumorem ac famam sectari, & rudiorum opinionem aut suspicionem pro opportunitate sequi) quicquid tamen imitatur, verisimilis nomine imitatur: ita vt ea etiam quæ fieri nequeant, imitari possit, dum tamen verisimili respersa sint: contra tamen quæ fieri possunt, imò facta quoque sunt aut fieri necesse est, vbi verisimili ca- 377 reant, sunt prætermittenda: vsque adeò quicquid canit & imitatur, verisimilis nomine

Germanū Aristotelis consiliū. canere debet & imitari. Statuamus igitur Aristotelem hoc in loco quartam afferre ac declarare fabulæ proprietatem, quæ est vt actio, quam Poëtæ in tertia proprietate præfixit & imitandam proposuit, ea sit verisimilis, & ideo quæ sequuntur eò spectant omnia, vt intelligamus rerum imitandarum formam esse verisimile, ita vt falsa etiam aut vera excipi possint, dum tamen verisimilia sint, & huc pertinet quod alibi docet, Poëtæ esse falsum potiùs canere, dummodo verisimile videatur, quàm verum aut necessa-

Explicatur iā locus per partes. rium, quod verisimili careat. Sed iam Aristotelem ipsum audiamus. *Manifestum est autem ex ijs (inquit) quæ dicta sunt non esse Poëtæ munus facta dicere.* Quod ea de causâ pronunciat, vt priùs remoueat quæ non sint dicenda, quàm doceat quæ sint dicenda: seu priùs doceat qualis haud esse debeat forma actionis imitandæ, quàm qualis esse debeat. Dum verò negat primò esse munus Poëtæ facta dicere, non id negat quia vbi facta sint verisimilia, non possint a Poëta repræsentari (nā si verisimilia sunt, non multò post concedet illa Poëtæ) sed quia facta quà facta sunt, Historici sūt propria, cū Historici officiū sit ac munus facta percensere ac res gestas narrare: Poëtæ verò sit propriū humanas actiones quà verisimiles referre; ita vt præter institutū & (vt planiùs cū Peripateticis loquar) per accidens sit, vt Poeta res factas narret: eas enim narrat quà sunt verisimiles, nō quà verè (id quod Historici propriū est) contigerunt. Pergit autē *sed qualis fieri debeat.* Vbi cum modò docuerit quid nō sit proprium poëtæ, vel qualis non debeat esse actio imitāda, ostendit iam quid sit proprium

& qua-

& qualis debeat esse actio quam imitatur. Dicit autem narranda illi esse facta qualia fieri debent, ea ni fallor de causa, quia id est commune Poëtæ cum Historico, vt ad res singulas descendat: siquidem cum actiones sint singularium, necesse est vt Poëta, quippe qui actionem imitatur, ad res singulas deueniat. Sed tamē Historicus prout factæ sunt, Poëtæ prout fieri debuerunt, eas persequitur & narrat. Sed cur prout fieri debuerunt? ea opinor de causa, quia Poëtæ est res quas narrat, ad certam quandam ideam & formam reuocare, vnde mortales in suo quique genere intueri possint quid sibi fugiendum, quid sequendum & imitandum. & ideo Comicus ciues & populares instruere debet in vita populari, & inter risus, amores, popularésque casus eos de officio admonere & cautiores efficere. Tragicus reges atque eos qui populis dominantur, instituere debet, vt iustè ac moderatè vrbes administrent ac regna. Epicus summum Ducem & Heroëm effingit, ad cuius exemplum res perdifficiles præsertim bellicas tractare & heroicas virtutes in rebus arduis ostendere liceat. Atque idcirco hoc in loco Aristoteles non tam sigillatim de Tragica actione quàm de Poëtica præcipit vniuersim. Et ideo subdit è vestigio debere fieri posse secundùm verisimile & necessarium. Cum enim ei qui tripartitam istam ideam ac Poëmatis varietatem sic format, vt res non prout gestæ sunt, sed prout geri debent, narrentur & exprimantur, necesse est quoque fingere (non enim facta, sed quæ fieri debent, narrat) ac mentiri: ac proinde videndum est, vt non ἀδύνατα, quæque fieri nullo modo possunt, dicat, sed quæ fieri possunt, verisimilis & necessarij ratione habita. Denique narrare debet res & actiones prout fieri debuerunt & potuerunt secundùm verisimile & necessarium.

Et quoniam ij qui Poëtam ab Historico non inde distinguebant, quòd hic res factas, ille res prout geri debuerunt, recenseat, sed carmine illos dissociabant, statim obijcere potuissent, otiosum esse hoc discrimen, pósseque sine crimine permitti, vt Poëtæ etiam officium sit facta dicere, cum carmen deinde illum ab Historico distinguat satis; ideo Aristoteles sen
278 tentiam vt tueatur suam, Minimè verò (inquit) Poëta carmine ab Historico seiungatur: nā si quis Herodoti Historiam metris illiget, nihilo minùs esset Historia cum metro quàm sine metro. Itaque ea differentia tenenda est: Historicum facta dicere: Poëtam verò qualia fieri debeant. Sic Aristoteles in sententia persistit. Ex qua corollarium infert, vnde Poësis magnopere commendatur, atque Historiæ longè anteponitur. Colligit enim Poësim esse rem magis philosophicam & studiosiorem quàm Historiam: quod est ad Philosophiam seu Philosophi industriam accedere propiùs, & maius studium industriámque requirere. Id quod ea ratione confirmat, quia Poëta res persequitur magis vniuersas: Historia contra narrat res singulas. At enim qui id fieri potest, cum vtraque facultas humanas actiones persequatur? sanè actiones sunt singularium omnes. Duabus de causis, ni fallor, scribit Poëtā res vniuersas sectari. Prima est quia historico nefas est vel vnum nomen immutare, vsque adeò reb. singulis obstringitur, ne a veritate tantillum discedat: Poëta verò nomina vel omnia vt in Comœdia, vel pleraque, vt in Tragœdia & Epopœia, murat ac nouat: ita vt minùs quàm Historicus spectet singularia: præsertim verò quia dum nomina profert noua, nouas quoque personas ac propterea nouas etiā res fingit. Altera quia dum res narrat prout geri debuerunt, idque secundùm verisimile aut necessarium, spectare debet accuratè, quæ sit rerum natura & conditio, & quid quæque res postulet, vt verisimili ratione aut necessaria exprimatur; præsertim verò cum decorum etiam spectandum sit diligenter & exprimendum. Itaque & Heroum & Heroicarum virtutum notitia requiritur in Poëta: Regum quoque mores perspectos habere debet: ciuium item & popularium propensiones, negocia, fraudes, & id genus alia sexcenta teneat oportet, vt tripartitam illam Poësis varietatem pro dignitate tractare possit. Atque hanc quidem rationem indicauit Aristot. cum subiungeret, tunc res vniuersas sectari Poëtam, cum ea exponit & imitatur, quæ huic vel illi dicēda sunt aut facienda secundùm verisimile aut necessarium: illam, cum adderet Poësim nomina imponere: Historiam nequaquam: sed commemorare quid Alcibiades fecerit aut passus sit. De qua re in sequenti adhuc particula constabit planiùs. Nunc permulta sunt atque illa & egregia & difficillima quæ dubitentur in præsenti atque adeò in Controuersiam (si tamen vnicā disceptari queant) reuocentur. Quæritur itaque NVM ea quibus præcipit ac docet Aristoteles Tragicam seu poëticam actionem debere esse verisimilem, (id enim planè explicari in hac particula iam demonstrauimus) probanda & excipiēda sint: in primis verò num Poësi in vniuersū verisimilis actio in materiæ loco iure ac meritò subijciatur.

Colligit iā Aristoteles probatque Poësim præstare Historia.

CONTROVERSIA. L.

NVM ea quibus statuit Poeticam Actionem debere esse verisimilem, ac verisimilē Actionem decernit poeta, probanda sint.

Dubitatur bijciatur. Principiò igitur cum dicat ex ijs quæ dicta sunt esse perspicuum non esse Poëtæ
I. officium dicere, sed qualia fieri debent; quî obsecro ex dictis id colligitur? Nullus enim lo-
II. cus videtur occurrere, vnde hæc colligantur. Deinde cur dicit Poëtæ esse facta dicere qua-
III. lia fieri debent. An non paulò ante vnicam illi actionem præscripsit: multigenam prohi-
IV. buit? Ad hæc verendum est ne dialectici aut Rhetoris materiam subijciat Poëtæ, cum ve-
risimile illi iniungit. Itaque quantum hinc dissociatur Poësis ab Historia, quæ verum spe-
ctat, tantum cum Rhetorica & Dialectica copulatur; sic dum Carybdim declinat, in Scyl-
lam incidit. Quanquam incidit ille quidem in Scyllam, sed Carybdim vix ac ne vix quidem
declinat satis. Quid enim prohibet quominus Historicus etiam res verisimiles narret? Sanè
vbi aut rerum gestarum causas & consilia aut res ipsas gestas, non omnino habet explora-
tas, verisimilia exponat necesse est; alioquin cunctandum esset aut supersedendum. Itaque
Thucydides, Halicarnasseus, Sallustius, Liuius atque alij famam sequuntur sæpè, seque in
V. multis tarentur nisi verisimile quod afferant, non habere. Iam verò quæ dicta sunt vt con- 279
stet Poëtam sectari res vniuersim, inde habent adhuc dubitationem, quòd ait sequi magis
vniuersalia; quasi verò Historicus etiam aut alter nescio quis minùs vniuersalia consecte-
tur. Vt omittam vniuersalia esse Philosophi propria, nec posse sine crimine a Poëta vsurpa-
VI. ri ac pertractari. Sed & illud fictum videri potest & commentitium, Poësim res dicere pro-
ut geri debuerunt, hoc est res & actiones in tripartita illa Poësis varietate ad tres ideas ac
nobilissimas formas reuocare, vt in suo quisque vitæ genere exemplum habeat & formã,
vnde instituat vitam. Nam præterquam quod Aristoteles subdit secundùm verisimile &
necessarium res exprimendas, quod non tam ad tres illas ideas pertineret sigillatim, quàm
ad quancunque formam, dum tamen actio verisimilis aut necessaria videretur; sanè in par
ticula CXXXVIII. monebat non eandem esse rectitudinem (sic enim eam vocem ὀρθότητα
verram in præsentia) Politicæ & Poëticæ, quibus verbis acutè significabat, ideo non esse a
Poëta perfectum exigendum, quod Ciuilis quidem sit facultatis, quæ beatam spectat vi-
tam, perfectum intueri & quærere, ac propterea rectum sectari; a Poëta verò rectum &
perfectum nequaquam sit exigendum. & hoc est quod Plutarchus in libro de Homero
significauit cum doceret mediocritatem quoque exprimendam Poëtæ, ne si perfectum
requirat in omnibus, deterreat potiùs quàm alliciat mortales ad imitandum. Vt o-
mittam omnino absurdum videri posse, vt prisci illi mortales, qui siue Comœdiam, siue
Tragœdiam, siue Epicam fabulam excogitarunt & inuenerunt primi, de tripartita ista
Poëmatum Idea cogitarint: istorum namque authores poëmatum constat fuisse rudes
VII. & delectationis causa atque vt otium fallerent sese Poëmati addixisse. Quid quod illud *ne-
cessarium* rem perturbat vniuersam? Quantum enim Poëta verisimili ab Historico dissocia
VIII. tur) tantum cum eo implicatur, dum ei necessarium perscribitur. Sed illud palmare in
Aristotele. nam cum Poëtæ nihil minùs quàm verisimile sectentur & incredibile: nihil
magis exprimant quàm incredibile & (vt ita dixerim) inuerisimile; quid est obsecro, cur
verisimile Poëmatis formam constituat? sanè qui Homeri commenta atque adeò chime-
ras spectet, is intelligat quàm multa passim commentetur, quæ verisimili planè careant,
imò verò quæ fieri nullo modo possint: tantùm abest vt credibile aut verisimile sectetur
ac tueatur, itaque equos & loquentes facit & lugentes & futura vaticinantes: Protheum
in varias formas perpetuò mutat: homines in varias feras conuertit, & id genus alia quam
plurima representat, quæ otiosi esset commemorare longiùs. A quibus ne Virgilius qui-
dem abstinuit, qui Cerberos tricipites, aureos ramos & id genus alia comminiscitur, ita
vt naues in nymphas, sagittas in virgulta, commutare non dubitarit. Nam Ouidium (vt
de cæteris Poëtis sileam) hac in re vlcus esse totum, nemo non fateatur. Hæ præsentis
Respondetur. Controuersiæ dubitationes. Quibus tamẽ vt satisfaciam pro virili enitar. Ac primùm qui-
Ad primũ dem dum ait Aristoteles ex ijs quæ dicta sunt, esse perspicuum; Poëtæ esse non facta dice-
re, sed qualia fieri ea debuerint, crediderim Aristot. in ea spectasse, quæ habentur partim in
particula quinquagesima, partim in quinquagesima prima. Etenim improbauerat Thesei
dem & Heracleidem, quòd quæ in illis facta narrarentur, non valerent ad actionis vnitatẽ;
idque ea de causa quòd non se mutuò consequerentur, nec, vt ipse loquitur, vno facto alte
rum fieri esset necessarium. Contra verò eam laudauerat actionem, in qua partes ita sunt
inter se nexæ, vt si commutentur, mutetur ac diuersum reddatur totum: id enim accidit
quòd optimè sint inter se nexæ, ac verisimili ratione copulatę. Hic igitur cõrinẽter ex dictis
colligit Poëtæ munus esse non facta dicere, quemadmodum in Theseide contigerat &
Heracleide.

Heracleide,in quibus Poëtæ illi Thesei & Herculis facta decantabant,sed potiùs qualia fieri debent & quæ fieri possunt secundùm verisimile vel necessarium, quòd partes actionis debeant esse inter se nexæ secundùm verisimile & necessarium:ita vt si commutentur,to-
180 tum,vt dictum est,mutetur ac diuersum reddatur. Dum verò ait esse Poëtæ facta dicere qualia fieri debent,per facta non intelligit multas actiones,sed varias vnius actionis partes, *Ad secundum.*
quæ cum vnica actione optimè cohærere possunt: & ideò non ait τὰς πράξεις seu actiones *Ad tertium.*
esse canendas,sed τὰ γενόμενα seu facta,quibus designat varias actionis partes,quæ continenter fiunt.Neque verò interim Poëta in Rhetoris aut Dialectici irruit campum,quòd verisimile sectetur:nam vt omittam verisimile patêre quàm latissimè (vt enim verum veluti in puncto est positum siue in centro,ac propterea vnum est: falsum,quoniam a vero,linearum instar quæ a centro infinitæ & in infinitum recedunt,dissociatur ,est infinitum ; ita verisimile quod inter verum & falsum obtinet sedem quam latissimè pareat necesse est) atque hinc fieri vt Dialecticus paulò accuratiùs quàm Orator, Orator accuratiùs quàm Poëta seruiat verisimili;ac propterea Poëta minùs subtiliter ac pingui Mineruaillud sectetur;sanè alio consilio verisimile spectat Poëta quàm Dialecticus vel Orator:ij enim tanquā materiam,ille tanquam formam,illud arripit & vsurpat.Itaque quemadmodum & Geometra & Physicus quantitatem contemplatur, nec tamen quisquam in alterius irruit fines,cum Geometra tanquam materiam, Physicus tanquam naturalis corporis affectionē & terminum,spectet quantitatem; ita Dialecticus & Rhetor arripiunt verisimile tanquā argumentorum materiam,Poëta tanquam actionis quam imitatur formam;cum illi omnino sit faciēdum,vt quam imitatur actionem,sit verisimilis. Et sanè cum humanæ actiones sint Poësis materia(Epici & Tragici illustris,Comici humilis) quis non intelligat verisimile non in materiæ loco vsurpari a Poëta,sed tanquam proprietatem actionis & formā?
Quod si non rarò verisimilia quoque narrat Historicus,præsertim verò cum rerum gesta- *Ad quartum.*
rum causæ & consilia,quæ plurimùm refert percensere,siut plerunque obscuræ, res quoque gestæ non semper sint exploratæ;iam id præter institutum accidit,cum scilicet res gestæ non occurrunt,ac non tam voluntate quàm necessitate: proprium enim Historici est vera narrare. Quare quemadmodum Poëta præter institutum & consilium narrat verum (id enim tanquam verisimile arripitur,non tanquam verum) ita Historicus citra institutū arripit interdum verisimile. Vt propterea cum non eodem consilio persequātur verisimile,sed Historicus obiter & necessitate;Poëta data opera & necessitate;ille tanquam nonnihil alienum;hic tanquam proprium;neuter in alterius campum irruere dicendus sit. Iam verò non inficior,Aristot.dum ait,Poësim esse magis philosophicam & studiosiorem quā *Ad quintum.*
Historiam,interim tacitè indicare ac sumere Historiam quoque & Philosophicam industriam vtcúque æmulari & accuratum studium requirere. Verè enim statuere licet,Historiam quoque studium & curam requirere;nec cuiusque esse rerum gestarum memoriam pertexere,sed industrij ac naui: ita vt licet minor in Historia quàm in Poësi requiratur industria,industria tamen requiratur:& ea (quoniam in Poësi requiritur maxima) non vulgaris aut exigua. Atque hæc sanè eò pertinent,vt illud etiam intelligatur,nō bonum Historicum esse illum,qui a Philosophia sit omnino alienus.etsi enim multò maior Philosophię cognitio requiritur in Poëta;in Historico tamen mediocris saltem est necessaria. Neque enim ieiunus rerum gestarum scriptor ferendus est ac rudis: quique neque momenta rerum expendat vsquam,nec lectorem interdum in re graui non admoneat & instituat,nec denique iudicium nō interdum interponat suum;vt res inde planiores,mortales verò cautiores & industriores,efficiantur.Itaq. Historicum,qui nō breuissima scribat diaria,sed plenam condat historiam,nisi ciuili prudentia ac morali philosophia imbutus sit,vix ac ne vix quidem laudauerim aut exceperim.Certè Plutarchus(vt de Polybio,Halicarnasseo & alijs Græcis non nullis sileam)ideo me delectat vel maximè, quòd dum clarissimorum virorū texit historias, opportunè sæpè interponit multa, quib. ad ciuilem scientiam & honestatē promoueat. Qua etiam in re Tacitum mirificè commendarem inter Latinos, si quæ non
181 minùs acutè quàm breuiter interdum obijcit præcepta,ad moderatū æquè ac tutū; & (vt semel dicam)non minùs honestum quàm tyrannicū ferè spectarent imperium. Vt mihi quidē eorum non probetur sententia,qui Historicum nudum,siccum,aridum exigunt,at que vt iudicium interponat suum,nisi auersis aurib.non patiuntur. cum.n.eo planè consilio Historiā & ille scribat,& ipse legam,vt cautior efficiar,cur iniquè feratur Historicus,qui hac de causa vbi opus sit rerū gestarū expendat momēta, ac prudenter iudiciū interponat

 suum?

suum? Ita sanè dum Historicus (id quod Arist. ipse subijcit) dicit singularia, nihil prohibet
quominus cum rebus singulis ciuile aliquod præceptum aptè coniungat inter narrandū,
vt frugifera sit Historia, alioquin temerè aliquid studij ac philosophicæ industriæ in eo
requireret Aristoteles. Denique vt philosophus sic res vniuersim contemplatur, vt ad
exempla & res singulas (quod tamen non est eius proprium) descendere non dubitet qui-
bus generalia præcepta illa illustret confirmétque; ita è contrariò Historicus præceptum
interdum aliquod iudiciúmque appositè interponere possit ac pro dignitate. Dum verò

Iam ad VI cuius causa excitatur. CONTROVERSIA. LI. AN Poëta sit Ideas quasdam vitæ mortalibus proponere.

illud reprehenditur, Poëtę tripartitam illam vitæ ideam tripartito poëmate exprimendam
esse, grauis sanè dubitatio excitatur, quæque magis propria indigeret adhuc eáque accu-
ratissima disputatione. Itaque illa nobis statuatur Controuersia disceptanda. NVM Poëtæ
sit res ad Ideam quandam reuocare, ac tripartitam in primis mortalibus vitæ formam
Ideámque præferre. Ergo cum Aristoteles hîc toties nos admoneat esse poëtæ officium
res effingere tales & canere, quales esse debent, quis inficietur perfectas esse exprimendas,
cum perfectæ esse debeant? aut quid est quòd hac de causa statuat Poësim magnum stu-
dium requirere, ac philosophicam industriam postulare, nisi ob egregiam formam ali-
quam, quæ tanquam Idea sit mortalibus commonstranda? Certè in postremo libro Poli-
I. ticorum docet Musicam & Poësim non vnius delectationis gratia, sed vtilitatis etiam esse
II. quærendam: res igitur exprimi prout debent, erit prout ad vitæ vtilitatem conducunt:
III. conducunt verò si virtutis & perfectionis tantum præferant poëmata singula, quantum
singulis illis vitæ generibus quandam veluti facem inter huius vitæ anfractus accendant
IV. ac referant. Itaque iure noster author poëtarum obtrectatorib. Sophocleo dicto obuiam
iuit ac proinde Sophoclem laudauit quòd cum ei obijceretur, quæ scripsisset esse falsa, re-
spondit *ἀλλ' οἷα δεῖ sunt saltem qualia esse decet.* quo responso nil ad nostram sententiam con- per.140.
firmandam accommodatius. Quanquam illud Flacci non est reticendum, quod de Ho- L.1.Ep.
mero pronunciauit, Ep.2.

Qui quid sit pulchrum, quid turpe, quid vtile, quid non,
Pleniùs ac meliùs Chrysippo & Crantore dicit,

Quamuis enim non statim assentiar Flacco, Homerum in Iliade adamussim expressisse
quid pulchrum sit & vtile, illud tamen concesserim, huc spectare debere Poëtæ industriā,
V. atque hoc sibi tum in Iliade tum in Odyssea proposuisse. Quod & Virgilium & multò
VI. magis apud nostrates cum qui sactum bellum decantauit, fœliciter assecutum esse (id
quod alibi docuimus) non dubito. Quid? an non Ciuili facultati, Aristotele authore, pro-
spiciendum est, vt quas excipit artes & facultates, eæ ciuibus instituendis & ad beatam vi-
tam dirigendis seruiant? sic sanè. & hac de causa architecti instar præfigitur Politicus elo-
quentiæ, Poësi ac cæteris artibus & facultatibus. Cur igitur non improuidus sit Politicus,
qui cùm talem ac tantam vtilitatem ex Poësi percipere possit, eam despiciat? Curabit igi-
tur vt tripartita illa Poësis varietas tripartitam nobis veluti facem ostendat, vnde & sum-
mi & medij & infimi hominum ad beatam vitam quoquomodo informentur: vt quod
vniuersim ac præceptis docet Philosophus, id Poëta, quoniam Philosophi est æmulator,
exemplis si non veris, certè verisimilibus, expleat. Quod si prisci illi mortales qui primi fa- 281
bulis operam dedere, de huiusmodi poëmatum Ideis non cogitarunt, & voluptatem ve-
riùs quàm vtilitatem spectarunt, cogitarunt procedente tempore philosophi & legislato- 1.Moral.
res, quique Reip. ac Ciuitatibus præerant prudentes viri: qui quemadmodum ex Aristo- c.8.Pol.
tele satis constat, Poësim humanæ vtilitati & publico bono referendam statuerunt, nam
Plutarchus qui mediocritatem quoque laudat in Poëta, vitia quoque misceri patitur; vt
scilicet Homero canat, dum hunc animaduertit heroëm non modò heroicis virtutibus
non planè excolere suum, verùm etiam nescio quo pacto multis obnoxium vitijs expri-
VII. mere. Quid plura? Poëtæ est admirationem quoque excitare: id quod ab Aristotele Epico per.151
præcipitur maximè: at admiratio præcipuè excitatur ex rebus quas quisque in suo vitæ ge- 113.
nere strenuè ac præclarè gesserit. Quare & in ciuili vita ac populari quam exprimit Co-
mœdia, & in regia authoritate, quæ in Principe & magistratu cernitur, & in Heroë, cuius
est bella & res arduas administrare, res admiratione dignæ exprimi possunt. Nam Epopœ-
iam heroëm describere, heroëm verò illum esse cuius facta propter excellentem fortitu-
dinem ac virtutem, siue quid perferat, siue quid agat, admirationis sint plenissima, ac pro-
pterea perfectam ideam fingendam in Heroico poëmate, nemo est qui non intelligat. Et
ideo Xenophon Cyrum dum non qualis esset, sed qualis esse debuerit, commemorat, ac
propte-

propterea ad poëtam accedit propiùs quàm ad Historicum, eum omnibus virtutibus ornat, ac tanquam optimi Regis Heroisque ac Ducis ideam proponit. Et huc etiam pertinet quod Polignotum, qui meliores pingeret, non indignum iudicauit Aristoteles, cuius exẽplo studiosorum & bonorum imitationem exprimeret. atque eodem nomine (id quod plurimum quidem refert) affirmauit Homerum meliores imitari ac fingere consueuisse. Quamuis enim dubitari possit num rectè ac verè meliores effinxerit, id tamen vel conatũ esse, vel, quoniam de Homero hoc est Epopœiæ magistro, si Aristoteli credas, pronunciatur, faciendum esse, non est quod dubitemus. Neque verò obstat quòd alicubi dixerit Aristoteles, non eandem esse Politicæ & Poëticæ rectitudinem: nam quid si fortè ibi per politicam rectitudinem intellexerit illam; quæ a Platone exigitur in Politicis libris? Quasi diceret perfectum quod in Poëta requiritur, non illud esse quod animo fingi potest quidem & votis, comparari verò nullo modo. sanè hac ratione nostram confirmaret sententiam, perfectum scilicet requiri a Poëta, sed parabile. Quanquam plana huius loci sententia (quorundam pace) illa est: Poësim non esse instar Ciuilis facultatis, nec eius rectitudinem (vtendum est enim) vnigenã esse: siquidem Ciuilis facultas si aberret & peccet, non in aliena facultate peccat, sed in propria. Poëta contra: quoniam aliarum facultatum omnium semina continet aut flores delibat, tum in propria arte & facultate, tum in aliena labi facilè potest: ac propterea Poëtæ errores alij sunt artis; alij ab arte poëtica alieni: artis verbi gratia, cum rude sit poëma, insuaue, asperum, inconditum, durum, mendosum etiam, quódque carmina vitiosa condat; in primis verò poëticæ imitationis violet præcepta; vt si nec mores exprimat, nec fabulam vnigenam constituat, nec debitæ magnitudinis. alieni, cum verbi gratia ceruos Africæ aut cornua ceruæ tribuerit, vel equum vtrunque sinistrum pedem in progressione fecerit proijcientem. In quibus non propriæ artis ignoratione laberetur, sed vel quia haud nosset Africam carere ceruis, aut ceruam carere cornibus, aut equum dum progreditur, vtrunque pedem, siue dextrum velis siue sinistrum, proijcere haud posse, cum alter fixus esse debeat, dum proijcitur alter: quæ omnia contingerent Poëtæ quod Historiæ (Historici enim est explorare quæ quisque locus ferat animalia) aut naturalis Philosophiæ (huius enim est nosse ceruam haud emittere cornua, equum vtrunque dextrum, siue sinistrum pedem non proijcere) gnarus in his non esset. & ideo alterius facultatis errores dicerentur. & hac de causa tum Poësis rectitudinem dissimilem esse dixit ab aliarum quoque rectitudine facultatum: tum geminum illud Poëtæ erratum introduxit, quod in ciuili & cæteris facultatibus vnicum agnouit: tum ad extremum cum reprehensiones Poëtarum concluderet epilogo, eam quoque numerauit, quæ præter rectitudinem artis contingeret. Vt propterea propositus locus nihil minùs quàm nostram sententiam euertat. Neque verò (vt ad reliqua, vnde sum digressus, argumenta redeam) in poëtæ & Historici discrimine nos perturbet quòd imitationem non modò secundum verisimile, verùm etiam secundùm necessarium statuit fieri posse. Nam necessarium non absolutè est sumendum sed ex suppositione, vt loquuntur scholæ: quod est, vt quæ nectuntur partes, ita nectantur, vt posterior a priore verisimili, aut necessaria ratione pendeat. Quare dum Virgilius Lybicæ tempestati qua iactatur Aeneas, descensum nectit in Africam; id verisimili ratione narratur: idem dixerim dum continenter socios requirit, & hortante matre Carthaginem petit, & cum Regina congreditur, vt eius fidem & auxilium imploret: quod si continenter rursus supplicat Reginæ suam commemorans calamitatem, id verò necessaria ferè ratione inseritur. neque enim fieri poterat, vt cum Reginæ supplicare decreuisset, non suam ille calamitatem aperiret ac saltem apud eam aliquo modo verba faceret. Idem dixerim cũ paulò post sibi Ioui obtemperandum ac propterea discedendum proponit; neque enim id efficere poterat, nisi conscenderet ac nauigaret. Ita sanè necessarium hoc in loco non rem naturalem significat, quódque habeat causas necessarias & fiat necessariò, vt dies & nox, æstas & hiems; sed quę ita fingatur, vt non modò verisimilis videatur; verum etiam proprio fini attingendo & consilio explendo necessaria. Quapropter nihil prohibet quominus verisimile sit etiam, hoc est verisimili ratione excogitata: quandoquidem verisimilis simul est & necessaria. Et hinc est vt Aristoteles rursus illud constituat discrimen inter Historicum & Poëtam, vt ille facta, hic qualia fieri debent, narrent. quod fit (inquit paulò post) cum exponuntur ea, quæ secundùm verisimile aut necessarium contingere possint, vt quis dicat faciátque. Quo in loco id quod necessarium dicit, simul etiam contingere affirmat. Hinc etiam fit vt Comœdiam dicat constitui per verisimile: de necessario ne

Margin notes: *Par. 11.* — VIII. — IX. *Vbi contrarium diluitur argumentum & sententia nostra confirmatur.* — 283 — *Reditur iam ad intermissa argumenta. Ad septimum.* — *Par. 53.*

ne verbum quidem. hinc Tragœdiam factis nominibus hærere ait, eius quod persuaderi
potest gratia, vno verbo, vt notis illis nominibus retentis, verisimilis appareat fabula. At-
que huc etiam pertinet quòd verisimilis tantùm nomine concedit poëtæ facta dicere. huc
Iam vt Ad Octauum.
quòd statuit Poëtæ imitanda vel quæ erant aut sunt (dum tamen sint verisimilia) vel qua-
lia dicuntur aut videntur; vel qualia esse oportet. vbi verisimile spectat semper: necessa-
rium non attingit. Vt propterea, si Aristotelem audias, verisimile sit forma poëticæ actio-
Respondeatur exceptatur.
nis & fabulæ. Longè difficillimum est quod obijcitur ad extremum; nimirum Homerum Pa.53
& Poëtas quamplurima canere, quæ tum falsa, tum incredibilia & a verisimili longè alie-
na, imò ἀδύνατα sunt, quaéque fieri nullo modo possunt, vt non tam de verisimili tuendo,
quàm de eo vitando & abijciendo cogitare videantur. Cogor itaque huiusmodi Contro-

CONTROVERSIA LII. *CVR Poëta verisimilia dicẽda proponantur, quem constat res a verisimili alienas, imò falsas, incredibiles, quaeque fieri nequeunt, passim decantare.*

uersiam in medium afferre quam disceptemus, CVR Poëta verisimilia dicenda propo-
nantur, quem constat res a verisimili alienas, imo falsas, incredibiles, quaéque fieri ne-
queunt, passim decantare. Qua in re equidem sic statuo. Quæ absurda & incredibilia &
(vt ita dixerim) impossibilia in Poëtis occurrũt, si quomodo defendi possint & aut omnino
minui & extenuari, nullam aut exiguam conflare Poëtis inuidiam: nec prohibere quomi-
nus verisimili studuisse dicendi sint: quod si nulla supersit ratio, vnde peragantur illa, aut
extenuentur, non quidem bona præcepta siue ars, sed malus artifex & mendosum opus
erit coarguendum: ac propterea Aristotelis præceptum, quo verisimili actionem respergi
iubet, colendum ac retinendum erit, vnde etiam ars omni carebit crimine, culpa verò in
Poëtas erit conferenda, quod artis præcepta violarint. At enim qui tandem aut quibus ar- 284
tibus enitemur, vt quæ incredibilia & absurda in Poëtis occurrunt purgemus aut extenue
mus? Si docuerimus ea tametsi prudentibus viris & sapientibus non probentur, quin in-
credibilia censeantur, aut etiam mortalibus passim suspiciosa videri soleant & commenti-
tia; tamen rudioribus aliquibus non improbari. Id quod tum demùm in eo erit tolerabi-
I. lius, qui eiusmodi rem iam antea a non laudatis Poëtis vsurpatam & occupatam inuene-
rit. Quo nomine in Virgilio, Tartara, Cocytum, Phlegetontem, stygias vndas, & si quid hu-
iusmodi minùs grauatè feremus, quod & rudioribus saltem vtcunque essent persuasa, &
in primis a superioribus Poëtis vulgata, ita vt iam vsu trita & consuetudine recepta essent.
Et sanè hæc in authoribus oppidò sint damnanda, cuiusmodi plurima Homero quippe au-
thori obijcias, in Virgilio sine reprehensione prætereunda. Si item docuerimus famam
II. nescio quo pacto vel rumorem secutum esse: etsi enim eiusmodi rumor ac fama rem in-
credibilem narret, Poëtæ tamen conceditur vt famam, qualis qualis illa sit, consectetur.
Hinc illud Horatij sequere famam. & hac etiam de causa Virgilius sæpè cum rem com-
memoret quæ incredibilis videri possit ad famam confugit. Hinc illud

Dædalus (vt fama est) fugiens Minoia regna Lib. 6.
Præpetibus pennis ausus se credere cælo.

& illud

Fama est Enceladi semiustum fulmine corpus,
Vrgeri mole hac, ingentémque insuper Ætnam
Impositam.

III. Hæc & id genus multa, quoniam incredibilia videri possent, famæ alis quasi clypeo tuta-
tur Virgilius. Sed & illud spectandum sæpè incredibilem fieri rem verbis; cum alioquin re
ipsa vera videri & possit & debeat. vt cum hyperbole aut liberiore loquẽdi genere vtimur,
vnde incredibilia proferre videamur. sic fluctus ad sydera tolli, sic Auroram fugare stellas,
rosis Orientem respergere, Noctem stellas accendere, Phœbum ardentem currum agita-
IV. re, Iridem Iunonis nunciam mille colores trahere canunt Poëtæ; cum tamen res veras ca-
nant quantumuis absurdæ & incredibiles ob poëticum illud dicendi genus videri possent.
cum enim metaphoræ atque aliæ multæ orationis figuræ & affectiones poësi concedan-
tur passim, videndum est ne incredibilis specie decipiaris, quòd rem tropis ac figuris ora-
tionem implicitam esse non animaduertas. Idem rursus dicendum si quid a verisimili ab-
horrere videatur cum tamen allegoriam habeat, ac naturale diuinúmque atque adeò phi-
losophicum mysterium claudat. Sic Phaëtontem cum patris currum egisset deuium, in-
cendisse terras, Palladem ex Iouis cerebro prognatam esse, Amorem primum ex Chaos
extitisse, & id genus alia innumera, tum demum incredibilis nota purgentur, cum allego-
V. ricè accipiantur & inde mysteria tanquam velis quibusdam tecta dignoscantur. Denique
si nulla ex propositis rationibus ac vijs sit Poëtæ tuendo idonea, ad admirationem aut er-

ratum

ratum artis expers sit confugiendum. Ad admirationem quia incredibile illud admirationis ciendæ causa sit excogitatum. Cum enim omnino faciendum sit Poëtæ vt admirationem excitet, admirationem verò vix excitare liceat, nisi incredibile aliquod proferatur (quæ enim communia sunt, plana, obuia, trita, verisimilia & credibilia nunquam admirationem gignant) necesse habet Poëta incredibile aliquid arripere: & hac de causa admira- par.132. bile ab Aristotele ἄλογον dicitur & rationis expers, quod est non facilè credi posse aut rationi consentaneum iudicari, cum accedat ad incredibile. Ita sanè vbi incredibile arripiat Iliad.22 Poëta admirationis excitandæ causa, inuidia aut tollatur aut eleuetur. sic Homerus vtcun- 285 que excusari potest dum Achillem inducit qui nutu Græco exercitui dum in hostes pugnaret, iubet vt consistat. Id enim sine dubio verisimili planè (id quod ne Aristoteles quidem inficiari audet) planè caret. Quî enim fieri potest, vt dum Græcus exercitus cum Troiano pugnaret in medio pugnæ æstu vno nutu Achilles exercitum vniuersum, qui longè latéque diffusus erat, vnico cohibuerit nutu? Sed tamen quoniam eò spectauit Homerus vt Achillis fortitudinem ac bellicam virtutem exprimeret, ac nos in eius admirationem raperet, quod vnus Hectorem insectari cuperet, ac sese hostium telis obijcere, aliqua ex parte excusari posse: præsertim quia id non tam Tragico more, quàm Epico hoc est narrando repræsentarit. Siquidem id esse absurdum, minùs in narratione apparet quàm in actione. Ad artis expers erratum, cum errauerit quidem Poëta, ita vt rem planè incredibilem dixerit, sed tamen id ei ob alienæ facultatis ignorationem acciderit, vt Historiæ, Geometriæ, Physicæ, quemadmodum paulò ante monebam. Ita sanè Euripides defenditur ab Aristotele, qui Ceruæ cornua tribuerat, quod cum Natura pugnat, mox Virgilium tuemur, si fortè falsum sit, Africam ceruos alere, quos ipse in Africano littore ab Aenea stratos cecinit. Hæ sunt rationes, quibus nitendum est vt poëtas tueamur; si quando res narrent, non modò non verisimiles, sed quæ fieri nullo modo possint, & a verisimili absint quàm longissimè. Quod si hinc tueri illos non liceat eò est confugiendum, vt fateamur lapsos quidem esse illos, qui verisimile tantopere spreuerint, Aristotelis tamen præceptum retinendum erit colendúmque diligenter.

PARTICVLA LIII.

Ἐπὶ μὲν οὖν τῆς κωμῳδίας ἤδη τοῦτο δῆλον γέγονεν. συςήσαντες γὰρ τὸν μῦθον διὰ τῶν εἰκότων, οὕτω τὰ τυχόντα ὀνόματα ἐπιτιθέασι, καὶ οὐχ ὥσπερ οἱ ἰαμβοποιοὶ περὶ τὸν καθ' ἕκαςον ποιοῦσιν. ἐπὶ δὲ τῆς τραγῳδίας τῶν γενομένων ὀνομάτων ἀντέχονται. αἴτιον δ' ὅτι πιθανόν ἐςι τὸ δυνατόν. τὰ μὲν οὖν μὴ γενόμενα, οὔπω πιςεύομεν εἶναι δυνατά. τὰ δὲ γενόμενα φανερόν, ὅτι δυνατά. οὐ γὰρ ἂν ἐγένετο, εἰ ἦν ἀδύνατα.

IAm verò & apud Comicos id manifestum, vt qui fabulas ex verisimilibus constituentes, nomina interim pro arbitrio comminiscantur: non quidem ipsa singularia, quemadmodum iamborum compositores facere solent. In Tragœdia autem vera nomina retinentur: cuius ratio est, quoniam credibile quidem illud est, quod fieri potest: quæ verò non dum facta fuisse scimus, fieri quidem posse parum credimus: quæ verò facta fieri certò potuisse ambigit nemo: nam si fieri nequiuissent, nunquam profectò extitissent. Paccius.

Riccobonus. *AC in Comœdia quidem iam hoc manifestum factum est. nam cum constituerit fabulam per verisimilia, sic qualibet nomina imponunt, & non vt iambici circa aliquem singularem faciunt. In Tragœdia autem factis nominibus hærent. Causa verò est, quod persuasibile est possibile. Ac non facta quidem non credimus, esse possibilia. facta verò manifestum est possibilia esse. non enim facta essent, si impossibilia essent.*

Poësim

COMM. LIII.

Oësim esse studiosiorem ac magis ad Philosophicam industriam accedere, quàm Historiam, inde etiam probauerat; quòd nomina quoque imponēs (id quod Historiæ nō licebat) rebus singulis minùs obstringeretur. Id confirmat in præsens Comœdiæ exemplo, in quo author vbi fabulam per verisimilia constituerit, nomina imponit omnia, atque ea τύχοντα, hoc est obuia fermè arripiens pro arbitratu; nec magnopere vt personis earúmque naturæ aut conditioni & muneri respondeant & quadrent, laborans. Hæc verò, ni fallor, profert in Comœdiam nouam, vel certè mediam intuens. Siquidem in veteri, quemadmodum obseruare licet apud Aristophanem, vera etiam nomina exprimebant. Vt enim vetus ad maledicentiam erat procliuis & certos homines sigillabat, nomina etiam prodebat interdum vt in Nebulis Socratis, in Equitibus Euripidis vsu venire cernitur. Hac igitur de causa *In Comœdia* (inquit Aristoteles) *iam hoc perspicuum factum est.* vt scilicet id de noua Comœdia intelligatur. Dum verò ait Comicos constituere fabulam per verisimilia, satis confirmare licet, verisimile esse formam actionis Comicæ, cum Comicus omnino prouidere debeat, vt actio actionísque partes verisimili ratione inter se copulentur. Addit autem Comicum hac in re nō Iambici morem sequi, quia hic etiam (id quod adhuc erat in more positum) ad singulas personas descenderet: dum enim perstringeret aliquem, ne nomini quidem parcebat. Iam verò optasset Aristoteles posse id ex Tragœdia quoque perinde ac fecerat ex Comœdia, confirmare: quod tamen non omnino efficere valet, quia sentiat plerasque Tragœdias factis nominibus, quæque a veteribus tradita essent hærere. Causam igitur affert huius rei, ostendítque cur Tragicus ab imponendis nominibus abstineat; ac propterea hæc saltem in re a rebus singulis non perinde atque Comœdia recedat, & ad Philosophicam industriam accedat. Quæ sanè ratio ea est, quia hoc modo verisimile, cui Tragico studendum est, tuetur commodiùs: dum enim traditis nominibus hæret, simulatæ quoque actionis remouet suspicionem: dum enim Hecubæ verbi gratia, Polidori aut Thiestis Atreíque nomē vsurpat, fit sanè vt quoniam eiusmodi nomina sunt nota, actiones etiam inde in mentem recurrant, ac veræ potiùs quàm fictæ habeātur, aut certè non omnino falsæ æstimentur.

Dubitatur. Respondetur.

Neque verò quisquam obijciat fore vt Comœdia, quoniam nomina fingit, ac propterea verisimili minùs studet, verisimili careat. Nam in Tragœdijs grauissimæ Procerum calamitates repræsentantur, quas haud par est ignotas esse præsertim politioribus hominibus. Regum enim & magnorum virorum calamitates & illustria facta vulgantur facilè; rectéque illud a Seneca fuit pronunciatum. *Magna non latitant mala.* Contra verò in Comœdia res populares atque humiles ac propterea ferè ignotæ peraguntur, quæque vix interdum priuatæ domus transiliant fines. Quapropter si in Tragœdia nomina sint inaudita ac noua, quæque ab auditoribus ignorentur, actiones suspiciosæ erunt ac falsitatis nomine laborabunt: quo fit vt verisimili non seruiatur. Contra tamen in Comœdia, quæ vt res ignotas imitatur, fictis quoque ac nouis nominibus citra verisimilis offensionem vtetur.

Dubitatur rursus.

Quanquam dum Aristoteles causam affert cur Tragicus non descendat ad fingenda nomina, videtur aliquid proferre, vnde Comœdiæ verisimili non nihil adhuc adimat fidem. etsi enim aptè ille quidem monet quæ facta sunt omnino censeri δυνατά, quæ inquam fieri potuerint: ac propterea fidem acquiret Tragicæ actioni, dum in ea nominibus ante factis vtuntur Tragici; tamen dum è contrario ait ea quæ non sunt facta, haud credi fieri posse, videtur tum rem proferre, quæ falsa videri interdum possit (quod rei nostræ interest in præsentia) tacitè improbare noua Comicorum nomina, quasi verò non studeant verisimili: ac propterea non rectè a Tragicorum discedant more. Et quidem si quæ facta non sunt, nec fieri posse credimus, ficta nomina fictæ actionis suspicionem gignunt: aut errat Aristoteles ipse vt facta veræ actionis, ita ficta falsæ indicium faciat. Sed respondeo tamen: non dixit Aristoteles non facta fieri non posse, sed non dum

Respondetur.

credi fieri posse. Quod tamen latissimè patet, ex ijs enim quæ facta non sunt aliqua omnino incredibilia iudicari possunt, vt equum concipere: aliqua quæ ægrè omnino ac perdifficilè, vt mulam parere; quædam quæ non facilè, vt octogenariam vetulam concipere: quædam quæ minùs difficilè: vt patrem odisse filium, matrem discerpsisse liberos: quædā suspiciosa tantùm videri possunt, vt filium inuito patre vxorem duxisse: amicum pro amico sese carceri addixisse. Dum igitur ait Aristoteles, facta esse quidem δυνατά, non facta verò nondum esse credibilia, id in Tragicis calamitatibus & sæuitijs ex ijs est, quæ ægrè ac perdifficilè creduntur, nisi factum aliquando audiatur: & ideo Aristotelea regula apta

est

est ad confirmandum quod prætexit de Tragica actione; sed tamen non eo iure ac veluti rigore traducenda est ad Comœdiam, cuius actio etiam si facta non esset, non ita difficilè crederetur.

PARTICVLA LIV.

Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς τραγῳδίαις, ἐνίαις μὲν ἓν, ἢ δύο τῶν γνωρίμων ἐστὶν ὀνομάτων, τὰ δὲ ἄλλα πεποιημένα. ἐν ἐνίαις δὲ οὐδὲν, οἷον ἐν τῷ Ἀγάθωνος ἄνθει. ὁμοίως γὰρ ἐν τούτῳ, τά, τε πράγματα, καὶ τὰ ὀνόματα πεποίηται. καὶ οὐδὲν ἧττον εὐφραίνει. ὥστ' οὐ πάντως εἶναι ζητητέον, παραδεδομένων μύθων, περὶ οὓς αἱ τραγῳδίαι εἰσὶν, ἀντέχεσθαι. καὶ γὰρ γελοῖον τοῦτο ζητεῖν ἐπεὶ καὶ τὰ γνώριμα ὀλίγοις γνώριμά ἐστιν, ἀλλ' ὅμως εὐφραίνει πάντας.

CVm tamen Tragœdiarum aliquæ sanè ex notis nominibus, vno vel duobus ad summum assumptis, reliqua deinceps confingant: aliquæ rursus quemadmodum Agathonis Flos. planè omnia, in quo tametsi cum nominibus res ipsæ pariter confingantur, nihilominus delectant. Quare non omnino quærendum est, vt vulgatæ fabulæ, in quibus Tragœdiæ sunt, ad vnguem retineantur, idem quærere ridiculum esset; quandoquidem illæ etiam sic notæ, paucis quidem cum notæ sint, iuxta tamen cunctos delectant. *Paccius.*

NEc tamen non in aliquibus Tragœdijs, vnum aut duo sunt ex notis nominibus, alia verò ficta. In quibusdam autem nullum, vt in Agathonis Flore, similiter enim in hoc & res & nomina ficta sunt, & nihilominùs delectat. Quare non omnino quærendum est, vt traditis fabulis, in quibus Tragœdia versantur, hæreamus, nam est ridiculum hoc quærere: quoniam & nota paucis nota sunt, & tamen delectant omnes. *Riccobonus.*

COM. LIV. RAtione depulit vel extenuauit id quo videbatur ostendi posse, Tragœdiam a singularibus haud recedere magis quàm Historiam: nunc idem magis ac magis extenuat ac depellit. Nam Tragœdias quoque aliquas, inquit, proferre licet, quæ fingunt nomina; ita vt ab eis vix vnum aut alterum ex veteribus nominibus retineatur: vbi enim aliquæ Tragœdiæ vnum atque alterum ex nominibus præcipuis, vt eorum quos maximè attingit calamitas, retinuerint, cætera nomina, puta nuntij alicuius, Consiliarij, nutricis nomen formant pro arbitratu: quod argumento est Tragœdiam a singularibus contra quàm Historia faciat, recedere. Quinetiam (subdit Aristoteles) extant Tragœdiæ aliquæ, in quibus nomina sunt ficta omnia, perinde atque in Comœdia; ac talem dixeris Agathonis Florem: in quo
288 non modò nomina sunt ficta, sed actio ipsa. Nam si obijcias Agathonis florem germanum Tragœdiæ nomen non mereri, cum sit actionis planè fictæ, videndum erit ne temerè id affirmes, quandoquidem nihilo minus quàm cæteræ delectat. Sic Aristoteles: qui propterea non dubitat continenter statuere, non esse quod omnino nitamur traditis hærere fabulis, aut illas mordicus retinere: quasi verò noua Fabula nullo modo sit a Tragicis danda; quæ inquam non in notis personis aut fabulis hæreat, quæque iamdiu a maioribus fuerint peruulgatæ. id enim ridiculum esset, tam anxiè quærere. quandoquidem notæ etiã actiones receptæque fabulæ non omnibus notæ sunt, sed paucis: & tamen auditores omnes, etiam ij quibus actio ignota est, illa delectantur. Sed statim obijcias videri Aristotelẽ hoc in loco voluptatem statuere Tragœdiæ finem: nam semel atque iterum inde retinet ficti argumenti Tragœdias, quòd delectent: quasi verò finem hoc modo assequantur suũ: & tamen minimè omnium poëmatum voluptatem spectare deberet Tragœdia, cum calamitosa sit tota: imò verò cum metu & misericordia perpurget animos; hoc est metum & miseri- *Dubitatur I.*

& misericordiam incutiens & excitans in animis auditorum, præsertim illustrium & po-
tentium, eos a prauis affectionibus purgare moliatur, videtur omnino vtilitatem non vo-
II. luptatem spectare. Quare id potiore iure de Comœdia quàm de Tragœdia potuisset affer-
re. Adde quod, quæ paulò ante constituit, vt Tragœdiæ verisimilis laudem conciliaret, re-
ceptis nominib. & fabulis a maiorib. traditis, hîc videtur euertere, quandoquidem ficta no
mina retinet ac fictas res, nec retinet solùm, sed finem propositum attingere perinde ac ve
Responde-tur. Ad Primũ ras cæteras, docet ac statuit. An igitur id Agathoni, quem dilexisse dicitur, atque adeò gra-
tiæ tribuisse dicendus est? Turpe id quidem esset: cum enim eo nomine Platonem ac So-
cratem reprehendere non dubitarit, quòd diceret, præstare veritatem amicis anteponere;
cur in præsens amicum veritati turpiter anteponat? Crediderim igitur sic locutum esse
Aristotelem non quia non existimaret, vtilitatem quoque esse Tragœdiæ finem (cur enim
purgationem illi proponit, aut in VIII. Politicorum in Poësi non delectationem solùm, sed
etiam vtilitatem spectari iubet?) sed vel quia animaduerteret in Tragica ficti argumenti fa-
bula verisimile non æquè exprimi; ac proinde hinc nonnihil impediri posset vtilitas, vna
delectatio apta esset in præsens ficti argumenti Tragœdiæ retinendæ (quod vbi ficti argu-
menti Tragœdia in secundis constare patiatur, nihil absurdum contineat) vel quia nollet
hîc de vtilitate disputare, vtrum scilicet ficti argumenti Tragœdia quemadmodum æquè
delectat atque altera, ita vtilis sit; vel denique quia delectatio non sit vltimus Tragœdiæ fi-
nis, sed purgatio & vtilitas; ac propterea assumitur propter vtilitatem. ita qui delectationem
probasset in ficti argumenti Tragœdia; vtilitatem, quantum tamen ex delectatione pendet,
Ad secundum. non penitus contempsisset, sed tacitè expressisset. Quod si interim ficti argumenti fabula
fictis nominibus nonnihil adimit fidem ac violat verisimile (nam veris nominibus & no-
CONTROVERSIA. LIII. tis conciliari fidem & verisimili studeri indicauerat paulò ante) iam obseruandum quo-
que est inde fidem apud eos acquiri quibus reuera nota essent ea nomina, quòd non late-
Num noui ac ficti argumenti Tragœdia probanda sit & quatenus probanda & excipiẽda. rẽt facta illa: sed cum interim non obscurè indicasset paucos esse quibus ea essent nota, plu
rimos quos ea laterent, nil mirum si hac de causa ignota quoque atque adeò noua argu-
menta amplectitur fabula. Sed iam grauior nos ad se vocat Controuersia, quæ est huius
modi. Num Aristoteles verè senserit ficti argumenti Tragœdias esse excipiendas. & si
excipiendæ sint, num peræquè ac veri ac recepti argumenti Tragœdiæ sint probandæ.

Num apud veteres fuerit dubitatum an quæ noui ac ficti esset argumenti Tragœdia
seu fabula foret probanda & excipienda, non facilè constituerim. Illud tamen affirma-
uerim videri priscos Tragicos, quantum quidem ex Aristotele conlectare licet, factis 289
nominibus & certis familijs ac propterea receptis fabulis ac rebus iam peruulgatis hæ-
sisse: ita vt cum primùm nobilitata est Tragœdia ac suam veluti maturitatem apud Græ-
cos consecuta, siue res gestas siue fama peruulgatas, & (vt Arist. loquitur) receptas ac tradi-
tas Tragicis conflandis fabulis adhibuerint. Et quanquam ad verisimile tuendum admi-
rationemque ciendam, vno verbo ad Tragœdiam pro dignitate constituendam, nunquam
non vsitatum fuit vt fabulæ argumentum cum primò ex Historia desumeretur, haud mu-
taretur pro oppurtunitate & variaretur, illud tamen curæ fuit, vt nec præcipua actionis
nomina mutarentur (vt scilicet inde factum veritatis speciem referret) nec exitus rei omni
no variaretur. Itaque Aristot. vix vnam Agathonis Tragœdiam, quam Florem appellat,
habuit quæ & nominib. & reb. esset ficta. Ex quib. intelligitur veteres potuisse illos quidẽ
forsitan commoueri dum ficti argumenti Tragœdiam proferri animaduerterent. at id in par. 126
Controuersiam reuocasse & disceptasse, statuere haud licet. Sed vt vt sit de Græcis, illud
certum est apud nos superiore sæculo totam hanc rem mirificè agitatam esse. Cum enim
Georgius Trissinus Italicè primus Tragœdiam dedisset atque illam more maiorum ex re-
bus gestis deriuasset (Sophonisbam enim, quam ille appellauit fabulam & actionem ex Ro
mana Historia desumptam esse; ita vt & nomina vera sint, & res in Historia nitantur nemo
dubitat) ecce tibi Io. Baptista Giraldus Italicè item permultas edidit Tragœdias, quę fermè
omnes ficti sunt argumenti. cúmque re hac nonnihil admirationis animaduerteret excita-
tum, scriptis etiam factum defendit mordicus, quasi verò ficta Tragœdiæ argumenta veris
ac traditis essent anteponenda. Ita deinde apud nostrates plurimi hunc morem secuti &
res & nomina in Tragœdijs scribendis commenti sunt. Inter quos Torquatum quoque
numeres licet, hoc est Poëtam summum, qui Turrismundum Tragœdiam ficto argumen
to conscripsit. lubet igitur quoniam ita tulit occasio Controuersiam hanc disceptare: sed
ex Aristotelis sententia vel maximè.

Ficti argumenti Tragœdiã Aristoteli probatam esse probatur.

Ergo, si Aristotelem in proposita Controuersia atque discordia in consilium adhibea-
mus, vnum atque alterum decretum nobis erit statuendum. Primum est, ficti argumen
ti Tragœdias, Authore Aristotele, excipiendas esse ac probandas. quòd sanè inde primum
suadetur; quia in particula LIV. scribit in Agathonis Flore & res fuisse fictas & nomina: &
tamen nihilo minùs delectasse quàm quæ veris rebus nominibus continerentur Tragœ-
diæ. Quod sanè temerè affirmasset nisi ea sibi Tragœdia probata esset. & ideo continenter
in eodem loco monet nihil esse quod magnopere anxij simus, vt veteribus fabulis potiùs
hæreamus quàm nouas excogitemus. Quo in loco duplicem statim nobis offert senten-
tiæ suæ rationem. Vna est, quia quantumuis in veteri actione & fabula Tragœdia nitere-
tur, actio tamē illa & fabula haud omnibus esset cognita, sed paucis. quasi diceret ad Tra
gicum spectaculum omnium hominum ordines, sed plebei & rudes inprimis confluere
solent, ex quo fit vt ij minimè sentiant fabulam illam veterem esse, ac propterea perinde
sit ac si ficta esset ac noua. Altera est quia Auditores tam plerique illi quibus ignota sit ve- II.
tus illa fabula, quàm perpauci illi, quibus fortè cognita esset, delectantur: & ideo nō ma-
gnopere curandum, siue noua sit & ignota, siue antiqua & nota. Hæ sunt rationes quas
vnico argumento ac propè verbo concludit Aristoteles vt doceat nihil esse cur magnope-
re soliciti simus atque anxij de notis fabulis retinendis & vsurpandis. Quæ sanè temerè om
nia pronunciasset nisi noui argumenti Tragœdiam probasset. Neque verò non optima ra- III.
tio afferri potest eidem sententiæ ex Aristoteleis initijs confirmandæ. Etenim, si Aristote-
li credas, verisimile ipsum est Poëticæ actionis forma: dummodo igitur noua fabula veri-
simili respergatur, & secundùm verisimile & necessarium fingatur, nihil prohibet quomi
nus excipienda sit & probanda. Nam posse verisimili respergi satis constat siue auditores
190 spectes qui plerique rudes sunt & ignari, ita vt non possint eam quasi fictam & nouam im
probare, siue gentium, Regum, linguarum, Regionum, Historiarum multitudinem & va-
rietatem reputes: quis enim satis apud nos animaduertat nouam quæ detur fabulam, non
ex Persarum verbi gratia aut Indorum monumentis deriuatam ac propterea veterem es-
se? Vt omittam nouam fabulam & fictam posse Tragici industria ita cum veteri aliqua fa-
bula conformari, vt quamuis personæ mutentur & nomina simúlque tempora & regio-
nes varientur, ac propterea noua censeri debeat, fidem tamen acquirat quod altera persi-
milis eáque vera & nota proferri possit. Hoc primum decretum. Alterum illud sit. ita ex-
cipiendam esse ficti argumenti Tragœdiam, vt quæ veteri & noto constet, inprimis sit
collocanda: ac propterea noui ac ficti argumenti Tragœdiam, vt quæ veteri & noto con-
stet, inprimis sit collocanda; ac propterea noui ac ficti argumenti Tragœdiæ in secundis
Part. 54 tantùm aut in tertijs consistere liceat. Id verò decretum inde probatur, quia nisi dicamus
Aristotelem eo tantùm nomine admisisse ficti argumenti Tragœdiam, vt huic secundas
Part. 53 tantùm concesserit, primas Tragœdiis reseruarit, quæ in noto ac verò nituntur argumen-
to, mirificè secum vno eodémque in loco pugnaret. Siquidem tunc planè Agathonis Flo-
rem excepit & probauit, in quo tamen fatetur & res & nomina fuisse ficta, cum docuisset
consueuisse Tragœdias factis seu notis nominibus inhærere, verisimilis tuēdi causa: quia
nimirum vbi nomina sint nota ac propterea argumentum non omnino sit fictum, facilè I.
concilietur fides. Si enim verisimile (vt tu disseruisti Aristoteles) est omnino necessarium
fabulæ; ita vt verisimile sit fabulæ forma, ac propterea vera ac nota nomina retines in Tra
gœdia, ne verisimile violetur, quid obsecro statim sine aperta repugnantia Agathonis Flo
rem excipis & probas, quem tamen fateris habere & nomina & res fictas? sanè huic dubi-
tationi respondere atque hanc repugnantiam tollere nullo modo possumus, nisi fatea-
mur veri argumenti Tragœdiæ, quippe perfectæ, primum deberi locum: ficti, quippe mi-
nùs perfectæ, secundum. Quin etiam ne secum pugnare item videatur fortasse fateri ad- II.
huc cogeretur, ficti argumenti Tragœdiam a perfecto abesse plurimùm. Cum enim quæ
fictis rebus & nominibus constat Tragœdia, hinc verisimile amittat (si enim veris vtitur
ne amittat verisimile, fictis sanè amittit) quis non videat, ficti argumenti Tragœdiam non
posse nisi verisimili ac propterea propria forma & perfectione carere? Quanquam igno-
ratio auditorum (dicat Aristoteles) efficit vt ficti argumenti Tragœdia non planè amittat
verisimile: cùm perpauci sint qui statim animaduertere possint quæ argumenta sint vera,
quæ ficta, imò verò non ea de causa facta & nota nomina retineātur quia verisimile alio-
quin deperear, sed quia verisimile cōmodiùs cōseruatur & fides faciliùs inuenitur. At hoc
pacto extenuaretur quidē eorum culpa vel certè excusaretur eorū factum, qui fictis no-

Ficti argumenti Tragœdiam ita probari Aristoteli vt vna veri argumenti Tragœdia primas concedat. Probatur. I.

X mini-

minib,&argumentũ formãt & Tragediam:nõ autẽ efficeretur quominus is qui veras res
III. veráq;nomina sectaretur,non meliùs(vbi tamẽ cætera sint paria)suã industriã collocaret.
Ita demũ veri argumẽti Tragœdia inprimis cõsisteret, ficti nullo modo.Ac profectò quid
est quod de Agathonis Flore illud tãtũ pronũciet,οὐδὲν ἧττον εὐφραίνει *nihilominùs*(quã.f.Tra-
gœdiæ reliquæ in quibus res & nomina non sunt ficta)*delectat*, non verò addat æquè pro-
desse & in vniuersùm finem propositum consequi,qui est vt per commiserationẽ & me-
tum purget?nam vtilitatem quoque propositam esse in Tragœdijs,& non vnam volupta-
tem sed vtilitatem quoque ex Poësi esse quærenda docuit in postremo libro Politicorum,
Vt omittã vtilitatẽ & purgationem per se quæri ésseque præcipuum finem, voluptatem
fermè quæri alterius gratia:& ideo in definitione Tragœdiæ,purgationis,& vtilitatis ratio
nẽ habuit vel maximè ac tanquam vltimi & proprij finis. Quin etiam concedit quidẽ A-
IV. ristoteles vt nouas fabulas excogitemus, sed tum demum cum veri argumenti fabula in
promptu non sit,ne scilicet nimis ansii simus atque adeò cruciemur in factis ac notis fa-
bulis conquirendis retinendísve.Igitur vbi vera argumenta occurrant, eáque opportuna
supersedendum aut a fictis,vel certè ea lege arripienda erunt ficta, vt veris principem locũ
tribuamus.Atque huc etiam pertinet quod ab ignoratione auditorum ducit argumentũ,
V. vnde fictæ fabulæ excipiantur.nam notæ etiam fabulæ,quod est receptæ ac veri argumen- 291
VI. ti fabulæ,paucis sunt notæ,& tamen eos etiam delectant,qui illarum sunt ignari. Quod
si è contrario non essent noti ac veri argumenti, verendum esset ne per pauci saltẽ illi qui
id persentirent & fictum argumentum agnoscerent,minùs delectarentur, multò etiã mi-
nùs persuaderentur.Denique cum in particula 68.& 69.disputaret de optimæ Tragœdiæ
fabula tandem eam præferebat cæteris in qua ex prospera in aduersam fortunã fieret cõ-
mutatio,atque hæc non tam propter improbitatẽ quàm per errorem.& hinc factum esse
addebat vt pulcherrimæ Tragœdiæ cõponerentur circa paucas familias, vt Alchmeonis,
Oedipi,Orestis,Meleagri,Thyestis,Telephi ac summatim eorum,quibus cõtigisset atrox
aliquod aut facere aut pati.vbi pulcherrimam Tragœdiam & ad familias notas, & ad res
fermè varias iámque persuasas reuocauit. Fateamur igitur id quod est,Aristotelem sic ad-
mittere ficta Tragœdiarum argumenta vt veris concedat primas.nam & delectatio(sit ta-
men cætera sint paria)non minùs obuia erit quàm in ficta: sepe etiam stabilior & certior,
Concluditur veram esse anteponendam: quod cõfirmatur multis. cum de verisimili dubitare non liceat:& eãdem de causa vtilitas etiam(nam de admiratio
ne quæ maximè quæritur nihil attinet dicere,cum res fictæ hac planè de causa admiratio-
nem impediant) & purgatio multò certior erit cum nemini in suspicionem falsitatis ac
propterea incredibilis venire possit.nam vt aliquibus præsertim eruditis, si ficta sit in suspi
cionem veniat,interdum etiam pro ficta agnoscatur, non est quod dubitemus; cum ma-
gnæ calamitates ac regum facta vix latẽre possint.& ideo Euripides, omnes Regum casus
nosci ait dummodo attendantur & Seneca,magna,inquit,non latitant mala. Ea enim dif-
ferunt argumenta Comica a Tragicis quòd illa popularium ac priuatorum hominũ sint:
ita vt raro domorum aut viciniæ vel certè vsus egrediantur fines,præsertim cum ex ridicu
lis ac leuibus spectantur rebus:Tragica,quoniam ex magnis calamitatibus ac Regum fa-
ctis fermè ducuntur,non possunt non peruulgari : vt propterea etiam post aliquot sæcula
viris saltem eruditis & antiquitatũ peritis nota esse possint. Quapropter concesserim qui-
dem posse Poëtæ industria ex remotissimis regionibus desumi argumenta éaque ficta ,
sicque verisimile respergi,vt ne eruditi quidem satis omnino perspectum habeant an sint
ficta,sed tamen quæ re ipsa omnino certa sese offerunt omni suspicione carebunt,dum re-
quiritur verisimile.Itaque videmus Aeschylum,Sophoclem,Euripidem hũc coluisse mo
rem:idem intelligimus factitasse alios,vix vt Agathonis Florem proferre potuerit Aristo-
teles in quo res fictæ essent.Quin etiam suspicionem creauit multis Aristoteles dum Aga
thonis Florẽ probaret,verentibus ne id gratiæ tribuerit quòd Agathonem diligeret.Qua-
re Orbecchæ,Seleuæ,Turrismundi,Idalbæ,& huiusmodi aliæ Tragœdiæ merentur quidẽ
suam laudẽ propter authorum industriam;sed multò mererentur maiorem si nõ ficti ar-
Dubitatur. gumenti essent sed veri.Neque verò nos perturbet Flaccus,dum canit in sua Poëtica.

Difficile est propriè communia dicere,túque
Rectiùs Iliacum carmen deducis in actum,
Quàm si proferres ignota indictaque primus,
Publica materies priuatis iuris erit——

Responde-tur. quam enim propriam seu priuatam materiam laudare videtur eam appellat priuatam,
non

non quia ficta sit & noua, & hoc nomine a communi recedat, sed quia licet vera sit, tamen a nullo alio fuerit inde Tragicum aut Epicum Poëma conflatum. & hoc nomine dicitur propria. atque hoc ipsum, ni magnopere quidem fallor, sibi voluit Aristoteles etiam, dum in particula LXXV. diceret haud licere receptas fabulas soluere, sed inuenire oportere & traditis vti rectè. quas enim ait inuenire oportere non quę fingātur intelligit facta, sed quę ita contigerint vt nondum a Tragicis vsurpata fuerint. traditis enim, hoc est vsurpatis & a maioribus acceptis, iubet vti rectè, ne, quoniam recepta sunt, a nobis soluantur, quòd is faceret qui Oedipum verbi gratia matricidam, Orestem cōtra parricidam introduceret. Denique siue ab aliis Poëtis vsurpatas actiones canas, siue veras quidem sed a nemine decātatas, traditis non temerè sed rectè vtendum est ne verisimile perturbetur. Tametsi traditas actiones aut fabulas quibus rectè vtendum est, crediderim non eas solùm continere actiones quæ a Poëtis vsurpatæ sunt vt Oedipi & Orestis, aut historijs continentur, vt Cleopatræ verbi gratia aut Lucretiæ, verùm etiam quæ vulgari fama quadā & populari ac Poë-
292 tarum commentis (harum exempla in Ouidio habes innumera) sint peruagata: nam huius *Dubitatur*
generis fabulæ extant non paucæ. Nec rursus obstat quòd qui tum res fingit tum nomina *rursus.*
Poëta & fictor magis appareat; aut etiā a rebus singulis & Historici stylo (ab his enim Poëtam recedere iussit Aristoteles ne rebus illigetur singulis) plus recedat & ad philosophicā *Responde-*
industriam accedat: siquidem nihil prohibet quominus veram actionem sectetur, quam *tur.*
tamen sus déque mutet, vt verisimile magis referat & ideam optimam exprimat. nam in hoc planè enitet philosophica ferè industria & studium: cum Historicus ab hac absit magis dum rebus singulis ita hæret, vt siue verisimiles sint, siue ab eo discedere videantur, ne nomen quidem mutare audet. Et sanè sæpè plus industriæ requiritur ac studij dum vera actio ad verisimilem reuocatur, vt simul sit implexa & admirabilis ac rectè partibus nexa, quàm si a nobis fingeretur tota, ita vt Tragicus in hoc etiam verè Poëta & imitator appareat: tametsi quod pertinet ad nomina, fateor Tragicum atque adeò Poëtam apparere liberiorem quàm Historicum: sed hoc exigui momenti est, cum & præcipua retineat nomina (id quod Epico inprimis euenit ac Tragico: nam Comicus noua profert, quod in re ridicula ac leui nouæ res ac nomina verisimili non officiant) quibus verisimile conseruatur, & noua quædam proferat vt rei ad perfectum reuocandæ, & admirabili imprimis implexaéque faciendæ personis vtatur nouis. Hæc vt constet veri argumenti Tragœdiæ primas esse concedendas: ficti in secundis collocandas.

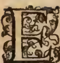
PARTICVLA LV.

ΔΗ͂λον οὖν ἐκ τούτων ὅτι τὸν ποιητὴν μᾶλλον τῶν μύθων εἶναι δεῖ ποιητὴν, ἢ τῶν μέτρων, ὅσῳ ποιητὴς κατὰ τὴν μίμησίν ἐστι. μιμεῖται δὲ τὰς πράξεις. κἂν ἄρα συμβῇ γενόμενα ποιεῖν, οὐθὲν ἧττον ποιητής ἐστι. τῶν γὰρ γενομένων. ἔνια οὐδὲν κωλύει τοιαῦτα εἶναι, οἷα ἂν εἰκὸς γενέσθαι, καὶ δυνατὰ γενέσθαι, καθ' ὃ ἐκεῖνος αὐτῶν ποιητής ἐστι.

EX his igitur patet poëtam fabularum magis quàm carminum esse poëtam; vt *Taccius.*
qui semper circa imitationem versetur: actiones verò imitatur. Si igitur & in ea quoque, quæ verè priùs fuere, fingendo incidat, non propterea a Poëta discedet: quandoquidem ex his quæ gesta sunt, aliqua quidem eiusmodi esse nihil prohibet, cuiusmodi vel extitisse verisimile sit, vel certè fieri potuerint: secundum quæ sanè horum poëta fuerit.

MAnifestum igitur est ex his, Poëtam esse oportere magis fabularum effectorem *Riccobo-*
quàm metrorum, quatenus Poëta secundùm imitationem est; imitatur autem *nus.*
263 *actiones. Quamuis igitur contigerit facta pangere nihilominus Poëta est; factorum enim nonnulla nihil prohibet talia esse, qualia verisimilia est fieri & possibilia esse, secundùm quod ille ipsorum Poëta est.*

COMM. LV. *Colligit declaratque latius quale sit Poëta munus: & quaratione ne actiones imitetur, et ab Historico distinguatur.*

EO rem adduxerat disputando, vt quoniam Poësis formam effecerat verisimile, fictas quoque actiones ac fabulas dum tamen verisimiles essent respersæ, in Tragœdia statueret non spernendas. Hac igitur de causa ait, ex dictis esse perspicuum, opottere poetam magis esse fabularum effectorē quàm metrorum. Id quod duplici de causa (ni fallor) commemorat. Prima est vt quoniam iamiam ad alia properaret, Poëtam ab historico seiungendum, quod etiam disputauerat, colligere, idque ea de causa, quòd Historicus verò quoad eius fieri posset constringeretur; poëtæ contra, dummodo verisimili seruire videatur, fingere licet. Altera est vt eos refellat, vel ex dictis reiectos doceat, qui non tam fictione & fabula quàm metro Poëtam distinguerent ab Historico. Quare quemadmodum iamdiu antea imitatione potiùs quàm carmine poësim a Philosophia & cæteris disciplinis distinxerat, sic eandem ab Historia dissociat in præsentia. Nam idem valet in præsēs Aristoteli fabularum esse effectorem, quod actiones imitari & repræsentare. & ideo continenter sequitur, *Quatenus Poëta secundùm imitationem est; imitatur autem actiones:* quasi diceret se fabularum effectorem appellare illum, qui actiones imitetur: ac proinde fieri vt quà imitatur actiones (imitatur autem quà verisimile spectat, non verum aut falsum) eatenus Poëta censendus sit. quo etiam fit, vt non metrum (id quod dicere cœperat) eum aut distinguat aut cōstituat; sed verisimilis imitatio. Dicit autem Poëtam esse magis fabularum effectorem quàm metrorum; quia reuera non spernit quin magni æstimet metrum, sed tamen metrum non continet propriam illius differentiam & formam, quemadmodum supra etiam Empedoclem appellari iussit Physiologum magis quàm Poëtam, quòd animaduerteret metrum saltem retinere; tametsi quoniam imitatione carebat, Physiologus diceretur veriùs. Ita sanè dum ait Poëtam non falsitati planè adijci seu rerum commentitiarum inuentioni; sed actionis verisimilis, siue illa sit vera, siue falsa, siue ex reb. gestis hausta, siue (quod in Tragœdia non ægrè omnino concedit, in Comœdia libentissimè) cogitatione ficta. Et quoniam dum verba imitantur actiones, videri potuisset in Historici campum irrumpere, idcirco continenter subdit, *Quamuis igitur contigerit facta pangere, nihilominus Poëta erit.* cuius etiam rei eam affert rationem, quòd licet veræ sint, nō tamen quà veræ sed quà possibiles, vt ita dixerim, & verisimiles a Poëta repræsententur. Et hoc est quod docet pergēs *factorum enim nonnulla nihil prohibet talia esse, qualia verisimile est fieri & possibilia esse, secundùm quod ille ipsorum poëta est:* quibus verbis totum hoc argumentum perorans, hoc planè nomine actionum verisimilium imitatorem haberi poëtam iubet. Pot. 9.

Dubitatur. Sed dubitatur. nam qui res veras imitatur Poëta, adhuc ab historico differt; cum hic simplici expositione & narrando, ille imitando eas referat. nihil est igitur quòd Aristoteles vt Poëtam, si quando verum imitetur, distermineta b Historico, illuc confugiat vt dicat, verum, non quà verū sed quà verisimile referri. Et sanè cum tāti momenti sit imitatio apud Arist. vt hac vna de causa Epicum statuat, dum ipse loquitur, non esse imitatorem, non necessariò sed temerè huc confugit, vt dicat verum non quà verum, sed quà verisimile referri a Poëta; præsertim verò quia veteres Poëtæ id ne suspicati quidem sunt, cū passim res quoque veras, more maiorum & vt vera panderent, decantarent. Itaque subtilis ista ratio, vt res non quà veræ, sed quà verisimiles, Poëtæ commendentur, in Dialecticorum scola aut Philosophorum commendetur fortasse: sed in schola Poëtarum horrida & spinosa videri possit: præsertim verò cum Dialectici & Rhetoris verisimilia sint propria. Vt omittam interim duo proferri discrimina, quibus ab Historia distinguitur Poësis, imitationem & verisimile: cum tamen aut vnum tantùm, aut neutrum possit esse idoneum. Par. 13.

Respondetur. Quanquam de hac re opportuniore loco fusiùs. Nunc igitur tantùm dicam hîc non tam distingui Poëtam ab Historico vniuersim, quàm vbi contingat vt Poëta res gestas quæ Historici propriæ videri solent, imitetur: hic enim quà veræ, ille quà verisimiles, prosequitur res gestas & humanas actiones. Quod si in Aristotelis schola imitatio satis distinguat Poëtam ab Historico, nil prohibet quominus vbi verum, seu humana facta prosequatur vterque, hinc etiam distingui possint, quòd vnus verum, alter verisimile spectat ac refert. 294

CAPVT OCTAVVM.

PARTICVLA LVI.

Τῶν δὲ ἁπλῶν μύθων, καὶ πράξεων, αἱ ἐπεισοδιώδεις εἰσὶ χείρισται. λέγω δ' ἐπεισοδιώδη μῦθον, ἐν ᾧ τὰ ἐπεισόδια μετ' ἄλληλα οὔτ' εἰκὸς, οὔτ' ἀνάγκη εἶναι. τοιαῦται δὲ ποιοῦνται ὑπὸ μὲν τῶν φαύλων ποιητῶν δι' αὑτούς, ὑπὸ δὲ τῶν ἀγαθῶν διὰ τοὺς ὑποκριτάς. ἀγωνίσματα γὰρ ποιοῦντες, καὶ παρὰ τὴν δύναμιν παρατείναντες μῦθον, πολλάκις διαστρέφειν ἀναγκάζονται τὸ ἐφεξῆς.

Caeterum simplicium fabularum actionúmve, episodicæ quidem deterrimæ e-pisodicam appello, in qua non verisimiliter, neque necessariò mutua episodia nectantur: fiunt autem hæ tum ab ineptis vatibus suo vitio, tum a probatis quoque histrionum gratia. Etenim in huiusmodi certaminibus, dum fabulas plus æquo sæpenumero producunt, legitimum ordinem peruertere coguntur. *Paccius.*

Simplicium autem fabularum & actionum episodica sunt pessima. Dico episodicam fabulam, in qua episodia post altera, neque verisimile, neque necesse est. Ac tales efficiuntur à malis quidem poëtis propter ipsos; ac bonis verò propter histriones. Certamina enim facientes & supra facultatem fabulam extendentes, distorquere sæpenumero coguntur quod ex ordine est. *Riccobonus.*

COM. LVI. DOCET vnde pessima reddatur fabula: ac propterea quoniam pessima fit, si sit episodica, nullo modo esse committendum, vt episodica constituatur hoc est ne additamentis augeatur, quæ non secundum verisimile aut necessarium in ea collocentur. Si quis enim fabulæ amplificandæ aut etiam ornandæ causa aliquid extrinsecus arripuerit, vnde illa augeatur ac producatur, videndū est etiam vt cōmode inseratur: cōmodè verò inseretur, si secūdùm verisimile aut necessariū adiungatur. Hoc verò præceptū videtur Aristoteles in medio attulisse hoc tēpore duplici de causa. Vna est, vt quoniam præceperat fabulæ partes fingi ac necti secundùm verisimile aut necessarium, ne quis suspicaretur hoc præceptum in solis essentialibus fabulæ partibus retinendum, in episodijs verò negligi posse. etsi enim fortasse plus peccet qui hanc regulam in fabulæ partibus violet, peccet tamen qui eam in episodijs violet, quia verisimili seruiendum est perpetuò, & quanquam dum ait hinc (ex Episodijs inquam malè inter se iunctis) simplicem fabulam reddi pessimam, posset inferre aliquis ex partibus fabulæ malè inter iunctis fabulam minùs vitiari, ipse tamen credidérim fabulæ quoque partes vbi malè, hoc est non verisimili aut necessaria ratione iungantur, euadere Episodicas aut tanquam Episodicas, ac propterea nihilo minus quàm Episodica additamenta, fortasse enim plus paulò, eam vitiare ac deprauare. Altera est, quia faciliùs intelligi poterat hoc præceptum, si ijs continenter subijceretur, quæ docuerat paulò ante, quàm si in aliū m locum reseruaretur. Cum enim docuisset, fabulæ partes nectendas secundùm verisimile aut necessarium, atque huius rei causam attulisset, proindeque constare posset, verisimile esse poëticæ actionis formam, ac propterea nusquam non colendum, id sanè intelligenter omnino hîc de Episodijs præcipiebatur. Quanquam non est negandum hoc de Episodijs præcipi, non tam propter ipsa Episodia quàm proter fabulam, ne scilicet Episodica fiat. Vt propterea errent ij, qui quoniam de Episodijs infra erit agendum, pugnant alieno loco hoc de Episodiis doceri ab Aristotele. Ait igitur Episodicas fabulas, in quibus scilicet Episodia non secundùm verisimile aut necessarium inseruntur, esse pessimas: duplicíque de causa contingere solere, vt hoc vitio laborēt Tragœdiæ, nimirū quia Poëta vel sit rudis, nec Poëticæ calleat artem, ac propterea nō animaduertat inde verisimile perturbari, vel actorib. siue histrionib. gratificari velit, qui fa-

Fabulā nō esse constituendā Episodicam & cur.

Præcepti huius summa & vis

bulam produci optantes (vt scilicet drama producere , atque artem illi suam magis ac
magis ostentare possint) eas contrà quàm ferrent, ac proinde non secundùm verisimile
aut necessarium, Episodijs cumularet. Atque hæ sunt causæ vnde fabula reddatur pessima.

CONTROVERSIA LIV. NVM de Episodica quam prohibet fabula rectè præceperit. Dubitatur.

Quanquam quoniam de Episodica Fabula varias nobis dubitationes creauit Aristote-
les, operæ pretium fuerit Controuersiam de hac re totam excitare, vt dubitationes aperian-
tur, subindeque diluātur omnes. Ac primùm cur dicit simplices fabulas, si episodicæ sint,
esse pessimas, de cæteris fabulis, quibus tamen Episodia inseri solent, ne verbum quidem?
Deinde quæ obsecro ob talia Episodia erunt minùs prauæ, cum simplices sint pessimæ?
Aut quid omnino fabulæ simplicis nomine intelligit? an quæ implexæ opponitur? imple-
xa enim habet longè diuersam fortunæ commutationem quàm simplex. an verò quæ nō
varijs personarum generibus constet, vnde contrariæ fiant fortunæ mutationes, sed vnius
I. generis & vnigenæ commutationis? an denique quia vnicam non multas complectatur
II. actiones? Ad hæc cur Episodia tum demum simplicem fabulam reddunt pessimam, cum
III. haud nectuntur mutuò secundùm verisimile & necessarium? An non fieri potest, vt praua
IV. ista connexio fiat inter aliquam fabulæ partem & Episodium præter verisimile & necessa-
rium consequatur, aut etiam antegrediatur essentialem aliquam fabulæ partem? fac enim
Aeneas post Lybicam iactationem & tempestatem (hanc enim essentialem partem feci-
mus interim cum Aeneæ errores & iactationes canendas proposuisset Virgilius) Cartha-
ginem non secundùm verisimile & necessarium peruenisset, & cum Didone congressus
esset; sanè hoc Episodium vitiosum esset, & tamen non ex altero Episodio, sed ex fabula ip
sa consequeretur. Quo fieret vt primi Episodii, quod Inquam primò post aliquam fabulæ
partem collocaretur, etsi vitiosi, ratio haberetur nulla, cum tamen hoc vitium cauendum part. 89
esset. Quid quod hoc in loco non videtur Aristoteles Episodij nomine ea intelligere, quæ & 90.
V. extrinsecus assumuntur ad fabulam augendam, sed potiùs fabulæ partes quæ non secun-
dùm verisimile & necessarium collocantur? Cum enim de Episodiis multò post agat Ari-
stoteles, ac iubeat vt priùs inueniatur & confletur fabula tota, quàm de Episodijs cogite-
tur, satiùs videri posset hic, quoniam adhuc de fabula verba facit, aliquas fabulæ partes mi-
nùs cohærentes, hoc est non secundùm verisimile & necessarium constitutas, episodicas
appellare. Ac profectò Aristoteles tum hic, tum in sequentibus particulis multis, totus
VI. est adhuc in fabula conformanda, de qua mox docebit, admirabilē esse constituendā, im-
plexam, peripetiámque habentem & agnitionem & perpessionem. contra verò in particu
la LXIV. clarius verò LXXXIX. & LXXXX. de Episodijs instituit dubitationem, vbi docet fabu-
la constituta, de Episodiis cogitandum fabulæ amplificandæ causa; quam rem illustrat ex
Odyssea ducto exemplo. Vt propterea verendum sit, ne hoc in loco Episodicam fabulam
appellet, in qua partes aliquæ non sunt prout debent secūdùm verisimile aut necessarium
excogitatæ & collocatæ, ac propterea non essentiales & insitæ, sed aduentitiæ & præposte-
VII. ræ. Adde quod hactenus fabulam videtur vsurpasse pro actione, quà opponitur Episodiis:
at fabula hoc pacto non potest esse Episodica propter aduentitias partes & Episodia, sed iā
tum propter partes, quæ quasi essentiales excogitatæ, & introductæ, reuera non sunt essen-
tiales, cum alioqui non sint verisimiles & necessariæ. Quin etiam non videtur æquum, vt
VIII. Episodia æquè ac partes essentiales collocanda sint secundùm verisimile & necessarium;
Quod est bipartitū. præsertim quia deinde non superesset ratio dignoscēdi partes essentiales ab Episodiis. For-
tasse etiam nullo modo fieri potest, vt Episodia, quoniam non sunt rei insita, sed quæruntur
IX. tur extrinsecùs, secundùm verisimile aut necessarium nectantur; id enim videtur insitarū
proprium, Ita demum nihil erit cur suspiceris ne alieno loco hæc præcipiatur si de insitis
ac proprijs fabulæ partibus hæc decernantur. Hæ dubitationes. In quibus (vt rem pro viri-
Explicatur Controuersia. li parte nostra explicemus) reuera ea verba. *Dico autem Episodicam fabulam illam, cui Episodia*
non secundùm verisimile neque necessarium insunt, nullo modo patiuntur, vt partes essentiales vl-
læ Episodij nomine appellentur, sed vera ac propria Episodia, quæ extrinsecus assumun-
Ad quintum. tur ad fabulam augendam, intelligenda sunt. Itaque iuberet Aristoteles, vt hæc quoque in-
sererentur fabulæ secundùm verisimile aut necessarium, Quod præceptum Poëtæ seruiret
optimè: cum enim fabulam seu actionem decantandam concepisset ac digessisset animo,
fortasse etiam scriptis veluti designatione quadam per partes secundùm verisimile ac ne-
cessarium ordinasset, reputaret etiam (si Aristotelem audiret) ea, quæ subinde ad fabulam
amplificandam ordinandámque extrinsecùs assumerentur, hoc est Episodia, secundùm
Ad sextū. verisimile & necessarium esse fingenda, perinde ac de insitis fabulæ partibus præceptum
fuerat.

suetat. Quo etiam fieret, vt adhuc in fabulæ compositione versaretur, cum Episodia non tam per se (vt monere cœperam) quàm propter fabulam attingantur hoc loco: nihilque proinde prohiberet, quominus infra tanquam in proprio & opportuno loco differeret de Episodijs, vbi propter se considerantur & æstimantur. Neque verò concedendum est, Episodia non esse secundùm verisimile disponenda & necessarium: quandoquidem verisimile, vt docuimus, colendum est poëmate toto: tantùm abest vt fieri nullo modo queat, (id quod obiiciebatur ad extremùm) vt Episodicæ partes secundùm verisimile aut necessarium formentur ac disponantur. Denique quemadmodũ Natura (si Aristoteli credimus) nihil Episodicum facit, vel certè id maximè spectat, quod per se quęritur; Ars, cuius est Naturam imitari, nihil Episodicum fingere debet. Ita vt in poësi Episodia fingenda sint non propter se, sed vt propriæ partis similitudine (id quod verisimilis & necessarij partes efficit) respergantur, vnde augeri possit fabula & ad amplitudinem traduci. Non tamen inficior verendum esse ne lector, vbi dignoscere cupiat in poëmate, quæ propriæ, quæve adventitiæ sint fabulæ partes, hæreat, cum omnes secundùm verisimile ac necessarium, dispositæ sint. sed poëtam, quem instituit Aristoteles hoc tempore, hærentem haud habebit cum ipse priùs fabulam excogitarit, inque partes digesserit ac disposuerit, quàm descenderit ad Episodia. Quin etiam in eo quoque posita erit Poëtæ laus, si Episodia etiam sic inseruerit, vt ea lector discernere nequeat ab intimis partibus: nam Episodia fabulæ partes adsibrare debent. Quanquam ingeniosus lector quique scenicis spectaculis exercitatas attulerit aures, & vt semel dicat, poëmata diligenter peruolutarit, Poëmatis propositionem ingressionémque spectabit, atque inde tum de proprijs, tum de aduentitijs partibus faciet

Lib. 11. metaph. — *Ad priorē VIII. partem.* — *Ad Nonū* — *Ad posteriorē VIII partem.* — dicam

297 coniecturam. Siquidem in Propositione Episodiorum ratio habenda est nulla; sed fabulæ tantùm. Imò verò in Tragœdia & Epopœia, in qua fabula in historia nititur, licebit etiam vtcunque ex historia ipsa coniectare, quæ sint germanæ fabulæ partes, quæque in Episodij loco sitæ & collocatæ. erunt enim germanæ partes illæ fermè, quæ planè respondent Historiæ, vel Historiam variant, quòd scilicet minùs verisimili aut admirabili seruiret, aut non omni ex parte dissident ab Historia: Episodia, quæ reuera in Historia nullo modo nituntur, sed actioni atque adeò fabulæ ipsi, quæ ex proposita Historia fermè conflatur (tametsi sus déque variata) poëtæ industria verisimilis ac necessarij specie videri possunt adiuncta. Quanquam (vt dicebam) tutius est in Poëmatis propositionem conijcere animum. propositio enim non Episodicas partes, sed proprias ac germanas contineat oportet, saltem in vniuersùm. Quare cum Virgilius (vt res illustretur exemplo) Aeneæ errores & bella, seu quicquid & errando & subinde bellando passus esset, donec Vrbem in Latio conderet, sibi decantandum proposuisset; hinc diiudicandum est quicquid demum in Aeneide sit reuocandum ad Episodia. Itaque Lybica tempestas & iactatio (si res æstimetur attentiùs) reuera (quorumdam pace dixerim) non pertinet ad Episodium: errorum namque & perpessionum ipsius Aeneæ pars est. Contra verò dum Aeneas Carthaginem petens cum Didone congreditur, ibique inter delicias moratur, id verò pertinet ad Episodium, cum non sit propositæ perpessionis pars, nec ad iactationem aut bellum pertineat. tametsi non est inficiandum; id totum secundùm verisimile & necessarium fuisse insertum fabulæ, cum lõgè sit verisimile, vt Aeneas, dum socios requireret, in matrem cui curæ erat, inciderit, atq; eius suasu Carthaginem petierit, reginámque proinde (si tamen id temporum ferat ratio: quod alterius tamen est dubitationis) adierit. Neq; verò omnino concesserim Aristotelem hactenus fabulam, qua Episodijs opponitur, vsurpasse semper: nam eius magnitudinem seu longitudinem ex actione tota seu ex Tragœdia quanta est dum recitatur, ac summatim ab initio ad finem vsque æstimauit. Denique vt fabula quà opponitur Episodijs, non totam & absolutam Tragœdiæ compositionem significaret, sed quæ ex germanis nec extrinsecùs deriuatis constat partibus; ita è contrariò Episodica fabula, vt Episodica, pro tota compositione & Tragœdia sumatur necesse est. Fabulæ autem simplicis nomine non eam intelligit, quæ plures eásque contrarias habeat fortunæ commutationes, aut quæ gemina potiùs atque multiplici quàm vna contineatur actione, sed quæ implexæ opponitur: de qua etiam post insequentem particulam verba faciet, simplicẽ itẽ illi opponens fabulam. Itaque tantisper simplicis fabulæ nomen, etsi non planè perspicuum, vsurpat, quòd iamiam eius notionem explanaturus sit. Atque hoc nomine simplices fabulas, si Episodicæ sint, appellat pessimas. cum enim simplices alijs etiam de causis (id quod non multò post demonstrabit Aristoteles) sint non optimæ,

Ad Septimum — *Ad tertium.* — *Ad secundum.*

tum

imò imperfectæ; fit sanè vt si Episodicæ rursus constituantur, earum imperfectio augeatur vehementer, ita vt pessimæ censendæ sint. quo tempore minùs prauæ censendæ sunt

Ad primũ

tum simplices, tum Episodicæ, tum implexæ Episodicæ. atque hoc pacto implexæ, si nec

Ad secundum.

episodicæ sint, nec aliunde imperfectæ reddantur, erunt optimæ: simplices episodicæ erũt pessimæ: simplices non episodicæ aut implexæ episodicæ nõ probæ. Quæ sanè omnia ex iis quæ de gemino isto fabulæ genere differet in particula 63. & deinceps licebit planiùs ani-

Ad quartum.

maduertere. At.n. quid est quod dicat episodia ista *μετ' ἄλληλα altera post altera* seu *mutuò* inferẽda secũdùm verisimile & necessarium. vel eã fabulã esse episodicã, in qua *μετ' ἄλληλα* nõ secundùm verisimile & necessariũ collocantur? siquidem episodium cõtinenter subiicitur germanæ alicui fabulæ parti, vt Aneę iactationi profectio ad Didonem: ac summatim episodia sparguntur fabula tota, ita vt episodia disiuncta sint, nec tam inter se mutuò quã cum fabulæ partibus quibus nectuntur, secundùm verisimile & necessarium sint inferenda. An igitur sic loquitur quia hoc modo sint disponenda, si fortè sint plura? sic Madius:

Madius reprehensus quòd tria vno eodẽque in loco peccet.

qui *Episodia etiam* (inquit) *quæ partes fabulæ non sunt, si plura sint, sic disponere opus est, vt alterum ex altero oriri aut verisimiliter aut necessariò videatur.* Sed tria mihi videtur peccare Madius in 298
his paucis verbis. Primum est, quia Aristoteles vnum sumit, & aliud præcipit: sumit episodia esse plura: præcipit vt mutuò nectãtur secundùm verisimile & necessarium. Alioquin si interdum tantùm sunt plura, significare debuisset, sic nectenda esse, cum plura sint, non vniuersim & sine exceptione vlla loquendum. Alterum quia non tollit dubitationem de primo episodio, quod succedat fabulæ parti; quin neque de postremo, quod è vestigio aliquam item fabulę partem antegrediatur: vtrinque.n. debent necti cum fabula secundùm verisimile & necessarium. Ita sanè id præcipiendum fuit de episodijs non solùm quà se tãtummodo spectant mutuò: sed etiam quà vtrinque cum fabula continuantur & copulãtur. Postremum quia videndum erat quo pacto plura episodia simul congesta & nexa nõ essent vitiosa; videntur enim disseminanda singula inter fabulæ partes, non simul nectenda.

Aristotelis sententia.

Quanquam hoc postremum negaret fortasse Madius, qui continenter colligit hinc cõstare, Aristotelem non damnare episodiorum multitudinem, sed fabulam, in qua nõ sint inter se nexa. Ipse igitur crediderim Aristotelem, vt hoc in loco de Tragœdia præcipit sigillatim, spectasse ad eam Tragœdiæ seu fabulæ partem, quæ episodium dicitur, & ad partes quantitatis ab Aristotele reuocatur: hæc enim pars prologo subijcitur, seu Prophasi (sic enim primum Tragœdiæ drama vocatur a multis) & primo respondet actui; ita vt episodiũ tres insequentes Tragœdiæ partes seu actus constituat, ac postremum drama seu actum antegrediatur. Dum igitur ea quantitatis seu magnitudinis pars quæ episodiũ dicitur, medijs illis conflandis actib. adhiberetur in Tragœdia; illud fermè consequebatur, vt ex multis partibus vel potiùs episodijs constaret: ac minimùm ex tribus; cum singuli actus illi proprijs conflari soleant episodijs, interdum etiam vnus idémque actus episodia cõtineat plura. Ita videas in Hercule Furente verbi gratia episodia multa inter Prophasim & Exodum reperiri, vt quę habentur de Creontis morte, Lyci tyrannide, de periculiis Megaræ & filijs & socero impendentibus a Lyco: Herculis item reditus ab inferis, quæque reditũ cõsequuntur, pertinẽt ad Episodia. Sic in Hippolyto colloquia tum nutricis & Phædræ, tum Phædræ rursus & nutricis cum Hippolyto & Theseo: in quibus sine dubio episodia delitescunt multa. Dum igitur tam multa extrinsecùs assumuntur ad fabulam producendam ac tres fermè actus medios cõstituendos, verendum est ne interim peccetur quòd isthæc

Ad quartum. Item spectant huc.

inter se non planè sint nexa. Hac igitur de causa præcipit Aristoteles vt inter se nectantur secundùm verisimile ac necessarium. Iam verò nihil dixit de huiusmodi episodijs, quà primum aut postremum actum siue Prohasis Exodíque spectant extrema, vel quia statim colligere liceret, extremas istas fabulæ partes quippe essentiales non esse præter verisimile & necessarium cum episodijs nectendas, cum ne episodijs quidẽ id concederetur, vel quia reuera episodiorum illorum extrema choros potiùs attingant quàm primũ aut postremũ drama. siquidem tum inter Prophasim & primum episodium, tum inter postremum episodium & Exodum, medius intercedit chorus. Nisi tamen velis ea verba *Dico autem episodicam fabulam, in qua τὰ ἐπεισόδια μετ' ἄλληλα, episodia altrinsecus neque verisimile neque necesse est existere*, significare episodia cum extremis quoque fabulæ partibus esse nectenda secundũ verisimile aut necessarium; nec inter se solùm, verùm etiam cum illis fabulæ partibus cõuenienter esse nectenda. qua ratione omnes Tragœdiæ partes aptè essent copulandæ. & sanè scenæ annulorum sunt instar, qui Tragœdiam quasi catenam conflent; ita vt mediæ a

primis,

primis, postremæ a medijs oriri debeant, ac sibi mutuò respondere secundum verisimile & necessarium. & hanc fermè rationem, quod pertinet ad multitudinem, in Episodijs seruauit Homerus in Iliade, vbi a secundo libro ad xx. vsque (id quod Aristoteles ipse vteunque indicauit cum diceret Homerum in Iliade Episodijs multis vsum esse) digreditur perpetuò & ad Achillem & fabulam redit nunquam. quin in vndecimo ad eum sic redit, vt breui eum deserat, vltimos fermè Achilli reseruans libros, ita vt primi ferè ac postremi ad essentiales partes pertineant: medij Episodijs (qualiaqualia illa sint) conflentur. Vt vel hac vna de causa Ilias videri possit a Platone Tragœdię nomine acutè appellari. Quanquã quoniam Odyssea multò aliter habet; Aeneis etiã diuersa planè ratione cõflata est, alij etiã non vulgares heroicorum poëmatum authores Episodia digerunt aliter fortasse etiã qui vnam Achillis iram Iliadis argumentum esse neget, neget etiam Iliadem tam multis illis continuatisque Episodijs constare, illud in præsens statutum sit, eam episodiorum rationẽ ad Tragœdiam, de qua hîc sigillatim loquitur, sigillatim pertinere; aut Tragœdiæ cũ Comœdia communem esse. Certè Aristoteles in capite de Epopœia fabulam Tragicorum instar formari iussit, vnitatem, perfectionem, & huiusmodi alias partes sigillatim commemorans, cum tamen Epopœiæ Episodia ad Tragicorum episodiorum exemplum formari sigillatim haud iusserit. Quin laudatas quoque Tragœdias multas inuenias, in quibus episodia sparsa sunt potiùs quàm tribus medijs actibus conflandis, Tragœdiæ inserta. Quid plura? cum Aristoteles alibi scripserit in Tragœdia, quoniam vrgetur tempore, episodia oportere esse breuissima, quis longa illa episodiorum serie non perturbetur? Et sanè dum cogimur quaternis fermè horis Tragicam fabulam recitando explere, vix vt decem circiter aut duodecim horarum spatium actioni repræsentandæ tanquam affingi possit, difficile est vt episodijs locus nisi exiguus aut tempus nisi breuissimum concedatur. Et idcirco alij viderint, num quod pertinet ad episodia eæ Tragœdiæ sint magnopere laudandæ, quę tres illos medios actus occupant episodijs. Ego quidem episodia poëmate spargenda credi derim, & inter essentiales fabulæ partes parcè ac magno delectu inserenda. De qua tamen re nos alibi copiosè.

Par. 124 & 127.

PARTICVLA LVII.

ΕΠεὶ δὲ οὐ μόνον τελείας ἐςὶ πράξεως ἡ μίμησις, ἀλλὰ καὶ φοβερῶν, καὶ ἐλεεινῶν: ταῦτα δὲ γίνεται μάλιςα τοιαῦτα, καὶ μᾶλλον, ὅταν γίνηται παρὰ τὴν δόξαν δι' ἄλληλα. τὸ γὰρ θαυμαςὸν οὕτως ἕξει μᾶλλον, ἢ εἰ ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου, καὶ τῆς τύχης. ἐπεὶ καὶ τῶν ἀπὸ τύχης ταῦτα θαυμασιώτατα δοκεῖ, ὅσα ὥσπερ ἐπίτηδες φαίνεται γεγονέναι. οἷον ὡς ὁ ἀνδριὰς ὁ τοῦ Μίτυος ἐν Ἄργει ἀπέκτεινεν τὸν αἴτιον τοῦ θανάτου τῷ Μίτυϊ, θεωροῦντι ἐμπεσών. ἔοικε γὰρ τὰ τοιαῦτα οὐκ εἰκῆ γενέσθαι, ὥςε ἀνάγκη τοὺς τοιούτους εἶναι καλλίους μύθους.

QVoniam autem imitatio non tantùm perfectæ actionis, verùm etiam miserabilium terribiliúmve est: hæc autem maximè talia erunt, potissimúmq; pollebunt quotiescunque per se ipsa inuicem admiranda illa accident: nimirum hoc pacto admirabile magis se se offert, quàm si a casu vel a Fortuna proficisci appareat: siquidẽ in his etiam quæ a fortuna proueniunt, illa quidem maximam admirationem præ se ferunt, quæ veluti suopte impulsu prouenire videantur, vt in Argo Mityi statua quæ super inspectãtẽ collapsa, authorẽ Mityi necis interfecit: eiusmodi. n. hæc sũt, vt nõ temerè facta esse opinemur: itaq; pulcherrimas tales fabulas euadere necesse est. Paccius.

QVoniam autem non solùm est perfectæ actionis imitatio, sed etiam terribilium & miserabilium, atque hæc fiunt maximè talia & magis, cum fiant præter opinionem inter se, nam admirabile sic habebunt magis, quàm si a casu & fortuna: quo Riccobonus.
300 *niam & eorum quæ a fortuna sunt, hæc maximè admirabilia videntur, quæcunque tanquam ex industria apparẽt facta fuisse, sicut statua Mityi, cum in eius caput incidisset, dum ipse spectaret, videntur enim talia non temerè facta esse, idcirco necesse est, tales fabulas pulchriores esse.*

Vide-

COMM. LVII. Quæ fabulæ præstent pulchritudine.

IDETVR hîc docere quæ fabulæ inter cæteras excellant pulchritudine: ac statuere eas esse pulcherrimas, in quibus res terribiles & miserabiles sint inter se connexæ: multò verò magis cum eædem & connexæ sint & fiant præter opinionem. Ac primùm quidem, nimirum docere quæ sint fabulæ pulchriores inde constat, quia dum ad extremum cogit ratiocinationem ὅτι (inquit) ἀναγκαῖον τοιούτους εἶναι καλλίους μύθους, *vt propterea has necesse sit esse pulchriores fabulas*. Et sanè cum ratiocinatio suspensa fluat ab initio ad finem vsque particulæ, & in fine inferatur, hinc esse necessarium vt hæ (quod est fabulæ quæ habent res nexas, maximè verò fiunt præter opinionem) sint pulchriores, nemo non aduertat, illud sibi docendum proposuisse, quæ fabula sit pulchrior. Id quod inde etiam suadetur, quia cum in superiori particula docuisset, quæ sit deterrima, consentaneum erat vt doceret, quæ esset pulcherrima.

Quod verò eas statuat præstare cæteris, siue, vt ipse loquitur εἶναι καλλίους esse pulchriores, in quibus res terribiles & miserabiles sint inter se connexæ & fiant præter opinionem, cõstat quia, ταῦτα δὲ (inquit) γίνεται μάλιστα τοιαῦτα (καὶ μᾶλλον ὅταν γένηται παρὰ τὴν δόξαν) δι᾽ ἄλληλα. *Hæc* inquam; (formidabile scilicet & miserabile) *fiunt maximè talia*, idest formidabilia & miserabilia. *si fuerint inter se nexa atque vnum ab altero proficiscatur: præsertim verò si contingat etiam fieri præter expectationem*. Verùm vnde constat eas esse pulchriores, in quibus res terribiles & miserabiles sunt inter se nexæ atque vna ab altera proficiscitur? Non probat hoc Aristoteles, credo quòd pendere ex ijs videatur quæ dixit modò; videlicet Episodicas fabulas, quod est eas quæ non sint inter se nexæ, ita vt vna res ab altera proficiscatur, esse pessimas: hinc enim sequitur è contrario bonas esse, quæ sunt nexæ & mutuo pendent. Alterũ verò, idest multò meliores esse, quæ & nexæ & præter opinionem, inde probat, quia hoc modo magis habent in se admirabile, quàm si a casu & fortuna fierent. Id quod inde acutè comprobat quia in ijs quæ a casu & fortuna contingunt, ea maximè videntur admirabilia, quę de industria facta fuisse videntur. Quam rem exemplo confirmat statuæ Mityij cũ enim hæc in interfectoris caput cecidisset, non casu aut fortuna, sed ex industria ac diuina prouidẽtia factum videri potuit. Et idcirco necesse est vt huiusmodi fabulæ sint pulchriores, Hæc loci, inuoluit sanè ac perdifficilis, explicatio. Quanquam tria sunt quæ dubitẽtur. Primum quid est quod interpretes aliqui statuunt in hac particula sextam proferri fabulæ proprietatem, nimirum vt sit admirabilis? sanè authoris propositum longè varium apparet ab ijs quibus statutum est docere quæ fabulæ sint pulcherrimæ. Ego verò non dubito, Aristotelem in hac particula docere (id quod ipsemet colligit ac profitetur) quæ sit pulcherrima fabula atque optima: in superiore etiam docuisse, quæ sit deterrima. Quod tamen intelligendum est non in vniuersùm & eorum omnium ratione habita quæ fabulã aut deterrimam aut optimam reddere possunt sed sigillatim, nimirum quod attinet ad partium nexum: quæ propterea, si verisimili aut necessaria ratione nectantur, optimam, si præter verisimile & necessarium, pessimam gignant fabulæ constitutionem. Sed tamen nihil prohibet quominus obseruari liceat in superiori particula doceri haud oportere fabulam Episodicam esse, hoc est citra verisimile & necessarium necti: atque hãc esse quintam fabulæ conditionem: in hac verò particula doceri quæ sit sexta, nimirum oportere esse admirabilem: nam reuera admirabilis est pulcherrima. Et quamuis reuera Aristoteles statuit pulcherrimas fabulas esse illas quæ tum verisimili ac necessaria ratione nectuntur tum præter opinionem fiunt, non autem quæ admirabiles sunt, attamen quia inde probat hanc laudem ei fabulæ tribuendam, quæ fit præter opinionem, quod hinc habeat admirabile, nihil prohibet quominus sexta fabulæ conditio hîc quoquo modo proferri dicatur, quæ ea sit, vt admirabilis appareat. Difficilius est explicatu cur inferat fore vt quæ fiant præter opinionem, magis habeant admirabile quàm si a casu & fortuna fierẽt. videbatur enim rationi consentaneum vt diceret. *si fiant præter opinionem, admirabile habebunt magis quã si fiant ex opinione* quæ enim fiunt casu & fortuna, non sunt quæ fiunt ex opinione siue hominum opinioni respondent: imò verò quæ fiunt a casu & fortuna, fiunt præter opinionẽ & existimationem hominum. Ipse igitur licet non statuerim aberrare illos qui locũ hunc opinantur esse mendosum, quia tamen huc facilè confugere, minùs industrij est ac naui, crediderim illud sibi voluisse Aristotelem cum diceret; *Et magis cum fiant præter opinionem inter se*, debere quidem res quæ conflant terribile & miserabile, esse inter se verisimili aut necessaria ratione nexas, sed tamen videri debere nexas præter opinionem, hoc est tales vt

Dubitatur. I. — *Castelu. & Ric.*

Respondetur.

observare

301

Dubitatur. II.

Respondetur.

spe-

ctatores nō statim intelligant verisimili & necessaria ratione esse nexas, sed hoc deinde ex euentu animaduertant reputantes rerum anteactarum artificium & industriam, ita vt inde admirationem capiant maiorem quàm si a casu & fortuna (id quod iam antea suspicari potuissent) contigissent. & sanè dum Oedipus consulit Oraculum audítque Thebis esse Laij interfectorem quem plectere oporteat, rursúsque Corinthiorum nuncium excipit, & ad regnum capessendum sollicitatur, auditores haud animaduertant artificium harum rerum & qualis ac quanta inter se nectantur industria: ita vt ferè suspicari possint casu cohærere, cum non videant quò maximè spectent & cur inter se nectantur. Tametsi cū paulò post vident eò rem traduci, vt ex illis præter opinionem, ac ne suspicantibus illis, explicetur nodus, ita vt Oedipus repentè agnoscat se esse Iocastæ filium, incestasse matrem, parentem interfecisse, exiliúmque sibi deberi, nec alieno sanguine sed proprio expiandam Vrbem; admiratione afficiantur, cum præsertim iam animaduertant res superiores non casu & fortuna, sed magna industria & artificio fuisse nexas. Et hinc licebit intelligere, cur pergens Aristoteles scribat, *Quoniam & eorum quæ a fortuna sunt, hæc maximè admirabilia videntur, quæcunque tanquam ex industria apparent fuisse facta, sicut statua Mityi Argis* & quæ sequuntur. Etenim videbatur rursus dicendum potiùs. *Eorum quæ a fortuna sunt, hæc maximè admirabilia videntur, quæcunque præter opinionem fiunt*; Sed tamen rectè differit: argumentatur enim a minori ad maius, aut etiam a simili; quasi diceret, si ex his quæ fiunt fortuna, ea sunt maximè admirabilia, quæ de industria videntur facta, vt accidit in Mityi statua, quæ concidēs eum planè interfecit, qui Mityum ipsum occiderat; quantò magis admirabilia videri debent, aut cur nō æquè admirabilia videantur, quę præter opinionem visa sint illa quidem cohærere, sed tamem euentu tandem perceptum sit summa industria fuisse inter se nexa? Quod si quis adhuc dubitet quî audeat Aristoteles admirationem in Tragœdia atque adeò in poëmate requirere, cum hinc vel maximè tollatur verisimile; quod tamen paulò ante poësis veluti forma statutum est; sanè de hac re opportuniùs in capite de Epopœia, vbi sigillatim admirationem requirit in Epica fabula.

Dubitatur. III.

Respondetur.

Dubitatur IV. Reijcitur dubitatio in alium locum.

Vide in par. 132.

CAPVT NONVM.

PARTICVLA ~~LXII~~.

Εἰσὶ δὲ τῶν μύθων οἱ μὲν ἁπλοῖ, οἱ δὲ πεπλεγμένοι. καὶ γὰρ αἱ πράξεις, ὧν μιμήσεις οἱ μῦθοι εἰσὶν, ὑπάρχουσιν εὐθὺς οὖσαι, τοιαῦται. λέγω δὲ ἁπλῆν μὲν πρᾶξιν, ἧς γι-
102 νομένης, ὥσπερ ὥρισται, συνεχοῦς καὶ μιᾶς, ἄνευ περιπετείας, ἢ ἀναγνωρισμοῦ ἡ μετάβασις γίνεται. πεπλεγμένη δὲ, ἐξ ἧς μετὰ ἀναγνωρισμοῦ, ἢ περιπετείας, ἢ ἀμφοῖν ἡ μετάβασίς ἐστι. ταῦτα δὲ δεῖ γενέσθαι ἐξ αὐτῆς συστάσεως τοῦ μύθου. ὥστε ἐκ τῶν προγεγενημένων συμβαίνειν, ἢ ἐξ ἀνάγκης, ἢ κατὰ τὸ εἰκὸς γίγνεσθαι ταῦτα. διαφέρει γὰρ πολὺ γίνεσθαι, τάδε διὰ τάδε, ἢ μετὰ τάδε.

Fabularum aliæ simplices, aliæ implexæ; quemadmodum & actiones, quarum imitatione sunt ipsæ fabulæ, talem illico speciem præ se ferunt. Simplicem actionem voco, in qua quidem (vt definitum est) continua & vna absque peripetia agnitioneve agendo fit mutatio; implexam quæ vel agnitione, vel peripetia, vel etiam vtraq; Hæc verò in ipso rerum contexu ita astruenda sunt, vt ex his, quæ prius acta fuerint, necessariò sequi, aut certè verisimiliter agi videantur. Multum enim differt, fiant hæc per hæc, an ex his.

Paccius.

AC fabularum alia simplices sunt alia implexa. etenim actiones, quarum imitationes fabulæ sunt, ne aliud quæramus, sunt tales. Appello simplicem actionem, qua facta, vt definitum est, continua & vna, transitus fit sine peripetia vel agnitione. Implexa est, ex qua cum agnitione aut peripetia, aut ambabus transitus fit. Hæc autem oportet fieri ex ipsa constitutione fabulæ. vt ex anteactis, aut ex necessitate, aut secundùm verisimile, hæc fieri contingat. Differt enim multùm, verum hæc propter hæc, an post hæc fiant. Riccob. num.

COMM. LVIII. *Distribuit fabulam in simplicem & implexam, ac de implexa latius.*

Ideri posset Aristoteles in hac particula septimam fabulæ proprietatem afferre; quæ est vt sit implexa. qui enim non ægrè ferat in duabus superioribus particulis alias duas fabulæ proprietates afferri, nimirum vt non sit episodica, sed episodijs optimè constituta, & vt admirabilis appareat, quid ni hîc quoque alteram proprietatem, quæ septima seu postrema esset, afferri patiatur? Quanquam ne quis hinc colligat simplicem fabulam Aristoteli non probari (colligeret verò non temerè vbi Aristoteles implexam constitui fabulam iubens, vnam implexam fabulam admitteret) malim statuere Aristotelẽ fabulam in simplicem & plexam partiri & vtriusque naturam declarare. An verò simplicem improbet, alibi disceptabitur. Certè hoc in loco eam nullo modo improbat. Ergo fabulam (vt dicebam) aliam simplicem explicatámve facit; aliam implexam & inuolutam. Quam sanè partitionem ea planè de causa videtur afferre, vt tum implexam fabulam optimæ Tragœdiæ constituendæ arripiat, tũ verò de peripetia & agnitione disputet quas & implexæ affingit, & verò in pulcherrima Tragœdia requiret. Quod si ab eo sciscireris cur ita distribuat fabulam, ea, inquit, de causa quoniam actiones, quas fabula imitatur & comprehendit, aliæ simplices sunt aliæ implexæ. Quod si quis rursus sciscitetur an & cur actiones sint huiusmodi, id verò non explicat: ea fortasse de causa quòd res attentiùs reputanti constare possit satis. Et hac fortasse de causa eo loquendi genere vsus est, ὑπάρχουσι εὐθὺς οὖσαι τοιαῦται, *sunt statim tales*, seu *tales se illico ostendunt*. Sed sint ista: verùm quid si quis cõcedat actionem aliã esse simplicem aliam implexam, sed tamen vt vtriusq; natura fiat plana vtramque definiri postulet aut saltẽ describi? Respondet igitur Aristoteles, simplicem actionem appello, qua facta vt definitum est, continua & vna transitus fit sine peripetia vel agnitione. Implexam cõtra ex qua cum agnitione aut peripetia aut ambabus fit trãsitus. Hæc vt vtramq. fabulam describebat. ita sanè vbi perspectum fuerit quid sit vel peripetia vel agnitio, compertum quoq; erit quid sit fabula simplex aut implexa. quam rem in sequenti particula prosequetur Aristoteles. Interim tamen non ab re fuerit explanare quæ in præsenti particula subiungit Aristo- 303 teles antequam ad peripetiæ agnitionisve naturam declarãdam descendat. ergo cum doceret actionem simplicem carere peripetia vel agnitione, illis vtebatur verbis. *Dico autem simplicem quidem actionem, qua facta, quemadmodum definitum est continua & vna, sine peripetia vel agnitione transitus fit*, quibus significare videtur debere esse continuam & vnam: continuã, quia partes debeant inter se necti & continuari secundùm verisimile & necessarium: vnam, quia partes fabulæ debent sic necti vt vna inde existat fabula & actio; quæ omnia sigillatim docuit in particula quinquagesima & quinquagesima prima. & ideo hic ait quẽadmodum definitum est, ad ea spectans, quæ ibi ad fabulæ siue actionis vnitatem & partium, vnde vnitas existit, mutuam consecutionem spectabant. Quanquam quod ait debere esse continuam, id verò sæpè rursus inculcauit ac præsertim vbi de verisimili verba fecit. Pari.51 Addit verò dum monet implexam fabulam habere tansitum cum agnitione aut peripetia, oportere hæc fieri ex ipsa fabulæ constitutione, vt ex anteactis aut ex necessitate aut secundùm verisimile isthæc fieri contingant. Quibus verbis significat, res ita esse coagmentandas & nectendas vt quemadmodum vna consequitur aliam, ita posterior verisimili aut necessaria ratione a priore nascatur; neque enim satis est vnum fieri post aliud, nisi id quod est posterius, re ipsa a priore proficiscatur.

PAR-

PARTICVLA LIX.

Ἔστι δὲ περιπέτεια μὲν, ἡ εἰς τὸ ἐναντίον τῶν πραττομένων μεταβολὴ, καθάπερ εἴρηται, καὶ τοῦτο δὲ, ὥσπερ λέγομεν, κατὰ τὸ εἰκὸς ἢ ἀναγκαῖον. ὥσπερ ἐν τῷ Οἰδίποδι, ἐλθὼν ὡς εὐφρανῶν τῶν Οἰδίπουν, καὶ ἀπαλλάξων τοῦ πρὸς τὴν μητέρα φόβου, δηλώσας ὅς τις ἦν, τοὐναντίον ποίησε. καὶ ἐν τῷ Λυγκεῖ, ὁ μὲν ἀγόμενος, ὡς ἀποθανούμενος, ὁ δὲ Δαναὸς ἀκολουθῶν, ὡς ἀποκτενῶν, τὸν μὲν συνέβη ἐκ τῶν πεπραγμένων ἀποθανεῖν, τὸν δὲ σωθῆναι.

Paccius.

Peripetia est eorum, quæ aguntur (quemadmodum dictum est) in contrarium mutatio, id autem (sicuti docuimus) aut verisimiliter, aut necessariò fit: vt in Oedipode. accessit enim ille delectaturus Oedipodem, eundémque parentis incestandæ timore liberaturus: quis autem esset, vbi ostendit, contrarium effecit. In Lyncæo quoque ductus ille quidem est, veluti mox immolandus: Danaus contra subsecutus, vt immolaret; sed accidit ex his quæ patrata sunt, vt hic necem, ille salutem sit assecutus.

Riccobonus.

Est verò Peripetia in contrarium eorum, quæ aguntur mutatio, vt dictum est. Atque hoc, vt dicimus, secundùm verisimile aut necessarium. Vt in Oedipode, cum venisset nuntius, tanquam lætitiam allaturus Oedipodi, eumque metu liberaturus aduersus matrem, vt aperuit quisnam esset, contrarium fecit. Et in Lynceo, cum ipse quidem duceretur vt moriturus, Danaus verò persequeretur vt interfecturus; hunc quidem contigit ex rebus gestis mori, illum verò seruari.

104 COM. LIX.

VT intelligatur quid sit fabula Implexa In qua peripetiam requiri dixerat, útque simplicis fabulæ vis & natura declaretur a qua peripetiam abesse dixerat, peripetiam hîc definit: nec definit solùm, verùm etiam (id quod perrarò admodum facere solet) vno atque altero illustrat exemplo. Quæ omnia partim quia plana sunt, partim quia ex Controuersia quam mox excitabimus, fient planiora, non est quod longiùs prosequamur. Hîc igitur grauis sese dubitatio offert & Controuersia, NVM videlicet in simplici fabula contingat fortunæ commutatio: ita nimirum vt quis ex aduersa fortuna in prosperam (id quod in Comœdia fermè accidere solet) aut ex prospera in aduersam (quod in Tragœdia plerunque accidit) incurrat. Et sanè in eiusmodi fabulam propositam mutationem non cadere, multis suaderi potest.

CONTROVERSIA LV. NVM in fabula simplici fiat fortunæ commutatio.

Non fieri probatur.

I. Et primò quia alioquin simplex fabula non careret peripetia: cum enim peripetia sit *εἰς ἐναντίον τῶν πραττομένων μεταβολὴ, eorum quæ geruntur in contrarium mutatio*, profectò vbi dederis in fabula simplici fieri fortunæ commutationem, rerum quoque in contrarium mutationem concedas necesse est. Cum igitur neget Aristoteles, peripetiam in simplicem fabulam conuenire, neque commutatio rerum ex aduersis in prosperas, vno verbo, in contrariam partem, conueniet.

II. Imò verò tantùm abest vt videatur simplici fabulæ conuenire contraria rerum mutatio, vt ne mutatio quidem illi conueniat. Sed necesse sit, vt in fabula simplici idem fortunæ tenor seruetur, Nam quid erat obsecro, cur Aristoteles in simplici fabula requireret tantùm μετάβασιν hoc est transitum & progressionem, in fabula verò implexa μεταβολὴν mutationem, nisi quia in simplici fit transitus sint fortunæ mutatione, in plexa verò propter peripetiam fit transitus & progressio cum fortunæ commutatione?

III. Id quod egregiè confirmari potest nobili Promethei exemplo: qui sanè Prometheus apud Aeschylum ab initio ad finem vsque eundem seruat fortunæ tenorem ac statum, ita vt Caucaso monti affixus, sit semper miser. Ita sanè non modò non fit in contrariam partem mutatio, sed nec mutatio quidem.

IV. Et hoc est quod Peripatetici interpretes aliqui clamant mutationem haud cadere in simplicē fabulam, ac μετάβασιν aliud significare nihil quàm fabulæ inclinationem & exitum, non verò mutationem. *(part. 66.)* Ac profectò si simplex fabula ea esset vt fortunæ commutationem admitteret, imò verò necessariò contineret, quæ obse-

cro erat causa cur tandem Aristoteles simplicem fabulam fermè reijceret, quasi verò pulchritudine careret? sanè repentina illa contrariæ fortunæ commutatio in Rege admirabilis videri potest, atque inprimis idonea, quæ terrorem excitet & misericordiam; ac propterea potentium virorum animos ab immoderatis affectionibus purget. Vt propterea temerè ab Aristotele improbetur simplex fabula, vbi fortunæ habeat commutationem. Hęc habui quæ pro hac sententia dissererem. Contra tamen argumenta quædam sese offerunt, quibus in contrariam sententiam vocemur, & fortunæ commutationem simplici non minùs quàm plexæ fabulæ tribuamus. Ac principio quidem id occurrit, quod scriptum reli-

Fieri commutationẽ probatur. *I.* *Vide par. 49.*

quit Aristoteles, dum de fabulæ magnitudine disputaret. Cum enim difficile esset statuere certam ac definitam fabulæ magnitudinem; eò tandem confugit, vt quoniam tempus omnino præfiniri haud poterat, saltem vniuersim id præciperet; tantum temporis videri insumendum in fabula peragenda, quantum sit necessarium, vt ex aduersa fortuna in prosperam aut ex prospera in aduersam res commutentur. Quo in loco Aristoteles vnum sumit, & alterum docet; sumit in fabula fieri rerum mutationem atque hanc in contrarium: docet tantum temporis hac in re insumendum, quantum sat sit rebus commodè ex aduersa in prosperam vel ex prospera in aduersam commutandis. Quod argumentum eò maius habet pondus, quòd Aristoteles ibi sic præcipit de fabula, vt ea præcepta non modò non comprehenderent quamcunque Tragicam fabulam, siue implexam velis siue simplicem; verùm etiam Comicæ, & quod difficilius videri poterat, Epicæ conuenirent. nam ad extremùm vbi disputat de Epopœia, iubet vt quæ de fabulæ magnitudine dixerat in Tragœdiæ tractatione, illa ad Epicam quoque fabulam traducerẽtur: quasi diceret, dum 305
diximus in fabula tantum temporis impendendum, quantum temporis nascentibus reb. ac summatim pro rerum indigentia & opportunitate requireretur, vt ex aduersa in prosperam, aut ex prospera in aduersam mutaretur fortuna; id non modò Tragicæ, verùm etiã Comicæ & Epicæ, conuenire potest: & propterea hinc iusta cuiuslibet fabulæ magnitudo æstimanda & constituenda est. Ita sanè Aristoteles tum vniuersim præcepit de qualibet fabula (& ideo ea generalia verba interposuit, *in quanta magnitudine secundùm verisimile & necessarium deinceps nascentibus rebus*, vt scilicet indicaret longius ac breuius tempus statuendum adhuc pro rerum conditione: nam Epicam fabulam maiore rerum mole contineri ac propterea plus temporis & aliam magnitudinem requirere non est quod inficiemur)

II. tum sigillatim de Tragica, de qua eo tempore præcepta dabat. Et sanè cum videamus Epopœiam omnem habere fortunæ commutationem, quid causæ esse potest, vt in Tragœdia fabulæ multæ hoc bono priuentur? Idem dixerim de Comœdia, in qua nisi Comœdiæ indigna sit nomine, & informis quædam fabula videatur, fortunæ commutatio exigitur. Ad

III. hæc cum ex Aeschyli & aliorum quas terimus Tragicorum fabulis, vix fortasse aliqua sit, quæ fortunæ commutatione non contineatur; quis obsecro affirmare audeat, Arist. distribuisse fabulam in simplicem & implexam, quòd simplex caret fortunæ commutatione? sanè hoc nec ab Aeschylo, nec a Sophocle, nec ab Euripide, ĩ quib. fermè nititur totus, deriuasset.

IV. Quid quod non modò proferri vix possit fabula nisi frigida omnino & omnis admirationis & voluptatis expers, in quam nulla cadat fortunæ ac rerum cõmutatio, verùm etiã vix animo concipi possit vt res perturbentur, nec tamen ad extremùm vlla fiat fortunæ mutatio?

Respondetur ad contraria argumenta. Ad Primũ

At enim quid ad contrarias rationes atque illam præsertim, quæ ducitur ex peripetiæ definitione? an non peripetia est quæ contrarium inducit rerum euentum? sic sanè. quĩ igitur simplici fabulæ contrarius conueniat euentus a qua absit peripetia? acutè. sed tamen sic statuo. fabula ideo dicitur implexa, quia in progressu res & personæ difficultatibus tanquam nodis quibusdam implicentur: vt verbi causa Oedipus hinc a nuncio ad Corinthi regnum capessendũ sollicitatur, illinc ne matrem incestet, veretur. Dum igitur peripetia (inquit Arist.) est eorum quæ aguntur in contrarium, mutatio, mutationem designat, quæ ex nodi explicatione consequitur: quæ sanè in contrarium planè cadit, quàm aut rei difficultas & nodus, atque adeò rei status & Oeconomia ac summatim ipsa ratio dictare videatur; aut etiam qui difficultatibus illis se implicitos sentirent, opinarentur, sectatoresque suspicarentur: id quod Oedipo accidit. nam cum Oedipus ijs quas referebam difficultatibus & nodis implicitus esset; Nuncius verò continenter eum liberare niteretur, aperiens eum nõ esse Meropis filium, sed aliũde Reginæ importatum, in eam suspicionem quin cognitionẽ venit Oedipus, vt intelligeret se esse Iocastæ filium, quã in matrimonium duxerat, ac proinde verè iam matrem incestasse, ita vt nuncius non solùm eum mœrore ac suspicione non

liberarit,

liberarit, verùm etiam in summam calamitatem, vnde etiam res in contrarium planè cecidit, quàm nuncij verba ratióque aut suspicio ferret, præcipitem dederit. sic sanè nihil prohibet quominus aliquis, qui ab fabulæ initio videri poterat fœlix, ad extremùm fiat miser sine peripetia. siquidem peripetia non significat eam rerum mutationem, quæ sensim ex vniuersa rerum inclinatione & ab initio ad finem vsque variatione fit sine vsu eorum veluti nodorum quibus implicatur priùs, tum repentè explicatur fabula; sed quæ fit nodis illis & difficultatibus repentè cedentibus in contrarium. Neque verò nisi falsò obijcitur, nullã in simplici fabula fieri mutationem: cum fabularum turbæ sine mutationibus esse nequeant. Itaque rectè aliqui illud *μετάβασιν* vertunt mutationem: nam *μετάβασις* non solùm progressionem significat sed mutationem etiam. tametsi vbi quis progressum vel transitũ vertat non reprehenderim, dum tamen transitum quoque fateatur mutationem referre posse. quin crediderim Aristotelem eo in loco *μετάβασιν* & *μεταβολὴν* promiscuè vsurpasse (id enim indicant eæ voces *quemadmodum dicebatur*) ac propterea mutationem vtrobique
306 designari. Quod si Prometheus videtur ab initio ad finem vsque eundem tenorem conseruare, ità vt ab initio ad finẽ vsque infœlix videatur, nullámque referat fortunæ mutationem, iam vt omittam eam fabulam allegoricam esse totam (quid est enim ignem è cœlo surripere, hunc hominibus dare, hinc artes adinuenire? quid Robori, quid Vulcano in custodiam tradi, quid ad Caucaseum montem ferreis vinculis alligari & id genus alia?) fortasse aliqua etiam fortunæ commutatio designatur, cum inde Oceanus & Nymphæ illum solentur, tandémque illud declaretur fore, vt ex Ioue is oriatur, a quo ipse Prometheus vinculis liberetur. Quanquàm ne si quidem Aeschyli Prometheus fortunæ careret mutatione, idcirco non temerè prætexeretur, simplicem fabulam fortunæ mutatione carere. nam in tanta fabularum multitudine & varietate, facile est aliquam deprehendere fabulam & expiscari, in qua fortunæ mutatio non appareat. Ex qua tamen vna potius quàm ex genere vniuerso temerè simplicis fabulæ duceretur exemplum. alioquin nullum de fabula tulisset præceptum Aristoteles, quod non statim refelli posset, si vnum aut alterum exemplum valeret è contrario. Itaque fabula non esset tota atque perfecta constituenda, cum ne longiùs petatur exemplum, Homeri Ilias initio & fine plerisque carere videatur, dum bellum Troianum, id quod inscriptio profitetur, fuisset decantandum. Eadem quoque Ilias monstrosa esset quod attinet ad longitudinem, cum multò maior propter non necessaria Episodia ei tribuatur longitudo ac tempus, quàm ad fortunę commutationem requireretur; ita vt in prouerbium abierit, Iliade longior. vnitas quoque actionis in Odyssea foret requirenda, cum Telemachus diu peregrinetur, nec tamen eius peregrinatio Vlyssis erroribus verisimili aut necessaria ratione inseri possit; ita vt libri illi omnes in quibus Telemachi peregrinatio decantatur, alteram actionem constituant; præsertim verò quia statim ab initio pertexuntur, non verò inchoatis Vlyssis erroribus Episodij more ad fabulam producendã inseruntur. Dies me deficiat, si pręcepta Aristotelis singula de fabula proferre velim, atque ex Tragicis Epicisque, præsertim verò ex Homero, docere in istorum poëmatis illa nõ tam conseruari quàm violari. Ac profectò Arist. sic præcipit de re poëtica, vt ex admirabili illa Poëtarum licentia & varietate ea selegerit quæ aptiora, hoc est ad verisimile decorúmque tuendum, admirabile item gignendum, in primis verò delectandum atque iuuandum conferrent. cui etiam rei explicandæ conquisiuit, quod ad eius fieri posset ex Poëtis exempla: inprimis verò pro Tragœdia Oedipum tyrannum, pro Epopœia Iliadem & Odysseam habuit quæ sequeretur, non quòd ea omnibus planè numeris perfecta & absoluta videri possint, sed quia cætera eiusdem ordinis poëmata non parùm superarent. Itaque habuit ille quidem, vnde in quibusdam fateri cogeretur, isthæc quoque poëmata a perfecto abesse. Quapropter (vt ad rem redeam) qui ad poëtica Aristotelis præcepta labefactanda, Poëtarum exempla quædam proferant, ij sanè non statim audiendi sunt: quandoquidem Aristoteles perfectum spectat, quò reuera peruenerat nullus, sed omnes quisquis esset siue longiore siue breuiore recederent interuallo. Iam verò vtrum Aristoteles simplicem fabulam improbarit, expendemus alibi. Nunc sat sit Aristotelem fabulam in simplicem & nexam partiri tantùm, & vtriusque naturam declarare, ita vt nihil minùs quàm simplicem excludere videatur. Vt omittam Iliadem quam miris celebrat laudibus, simplicem statuit atque huiusmodi constitutionem laudi Homero tribuit. Hæc ad argumenta, Vt propterea nihil prohibeat quo minus fateamur, fabulam citra peripetiam & agnitionem posse fortunæ mutationem continere: cum præsertim

Ad Quartum.

Part. 66 & infra.

par. 127

In par. 162.

Conclusio totius dubitationis.

Aristoteles omnino sentiat (id quod constabit paulò post) fortunæ mutationem, siue ex aduersa fiat in prosperam, siue contra, sequi ex agnitione & peripetia, non verò esse peripetiam ipsam: nam mutatio quæ in contrariam fit partem in peripetia, non pertinet ad vltimam rerum omnium mutationem, qua fabula terminatur tota, sed ad grauem illam & inopinatam & in contrarium partem cadentem rei alicuius mutationem, vnde continenter ferè consequitur fortunæ commutatio. Sic Oedipus vbi intelligit se non esse Meropis filium, & cætera quæ ad eum exhilarandum Nuntius aperit, agnoscit se Laij & Iocastæ filium, vnde fit peripetia, oculos sibi effodit, & in exilium abit miser, in quibus fortunæ commutatio & fabulæ terminus posita sunt. Atque idem intelligere liceret de Danao dum Lynceum persequeretur, si hæc extaret Tragœdia. nam ideo ait Aristoteles, *hunc quidem contigit ex rebus gestis mori, illum verò seruari*, quia inde consecuta est fortunæ commutatio & fabulæ terminus. In pet. 62. 507.

PARTICVLA LX.

Ἀναγνώρισις δ' ἐστὶ, ὥσπερ καὶ τοὔνομα σημαίνει, ἐξ ἀγνοίας εἰς γνῶσιν μεταβολὴ, ἢ εἰς φιλίαν, ἢ εἰς ἐχθρὰν τῶν πρὸς εὐτυχίαν, ἢ δυστυχίαν ὡρισμένων. καλλίστη δὲ ἀναγνώρισις, ὅταν ἅμα περιπέτειαι γίνονται, ὡς ἔχει ἐν τῷ Οἰδίποδι.

AGnitio est (vt etiam ex nomine liquet) ex ignoratione in notitiam ad amicitiam vel inimicitiam illorum mutatio, qui fœlices, seu infœlices determinantur. pulcherrima autem fit, si cum peripetia fuerit, vt in Oedipode. Paccius

AGnitio autem est, vt etiam nomen significat, ex ignoratione in cognitionem mutatio, aut ad amicitiam aut inimicitiam eorũ quid ad prosperam fortunã, vel aduersam definiti sũt, ac pulcherrima agnitio est, cũ simul peripetiæ fiũt, vt se habet in Oedipode. Riccobonus.

COMM. LX. *Quid sit agnitio & qua pulcherrima.*

CVm declarauerit quid sit peripetia, nunc declarat quid sit agnitio, ac rectè quidem & opportunè: quandoquidem ad implexæ fabulæ de qua disputare cœperat, cognitionem pertinet. cum enim statuerit implexam fabulam peripetia vel agnitione aut etiam vtrâque mutationem in contrariam partem efficere, operæpretium sanè erat, vt quemadmodum peripetiæ, ita agnitionis, vim ac naturam declararet. Ait igitur, agnitio est, vt etiam nomen significat, ex ignoratione in cognitionem mutatio. quod si quætas num omnis mutatio ex ignoratione in cognitionem sit agnitio (neque enim quamlibet huiusmodi mutationem videmus in implexam fabulam cadere, cum multæ huiusmodi fiant mutationes, quæ ad fabulam non pertineant) continenter declarat se nõ omnem huiusmodi mutationem intelligere, sed eam quæ fit ad amicitiam aut inimicitiam eorum qui ad prosperam fortunam vel aduersam definiti sunt: quod est oportere vt ea mutatio quæ ex ignoratione fit ad cognitionem, ad amicitiam aut inimicitiam adducat illos in quos fortunæ cadit commutatio. Quapropter quæcunque illa fieret agnitio in Tragœdia quæ ad personas illas non pertineret in quas fortunæ cadit commutatio, ea nõ pertineret ad implexam fabulam de qua loquitur. Et quia potuisset aliquis sciscitari vt quoniam de pulcherrima fabula loquebatur, atque hoc nomine in peripetiæ & agnitionis mẽtionem inciderat, doceret quî maximè agnitio propositũ esset pulcherrima ac proinde pulcherrimam gigneret fabulam, respondet eam agnitionem esse pulcherrimam quácum fiunt agnitiones, vt in Oedipode. Ex quo etiam licet colligere implexam fabulam hinc pulcherrimam existere. Et sanè obseruare licet in Tragœdijs, cum inter turbas ac res gerendas perdifficilis nodus existit aliquis, hunc nõ sine auditorum voluptate & admiratione quadam solui & explicari propositæ agnitionis & peripetiæ vsũ. Ex quo fit vt acutè Aristoteles agnitionẽ illã reputet pulcherrimã quácum fiunt peripetiæ, quod est personarũ agnitione, & difficillimis rebus in contrariũ quàm auditores suspicentur cadentibus: difficilis prorsus fabulæ nodus resoluitur. Quid autem si cognitio fieret personarũ, quas antea noueris nunquam? an hinc etiam agnitio fieri dicenda est? Sic crediderim, dum tamen & agnitio amicitia *Dubitatur; Respondetur.*

concillet

conciliet aut inimicitiam,& prosperam aduersámve afferat fortunam (quemadmodum
308 dictum est) & ipsa cognitio fuerit aliquo pacto impedita & suspensa, ac summatim sit per sonæ quam alioquin cognoscere debuisses. Sic filius qui parentem agnoscat quem debuerit quidem de more habere cognitum, sed tamen casu quodam cognouerit nunquam, cum eum agnouerit, agnitionem pariet de qua Aristoteles. Etsi enim eum non recognoscit, sed cognoscit primùm, recognoscere tamen illud debuisset: idem dicendum vbi frater fratrem agnoscat primò, aut pater filium, aut filius matrem aut alterum cuius cognitione casu potiùs & præter morem quàm ex more caruisset: tales enim videmus esse personarum agnitiones in Tragœdijs ac sigillatim in Oedipo cuius exemplo vtitur Aristoteles. nam Iocastam matrem agnoscit quam casu quodam antea nouerat nunquam. Quod si quis interim dubitet num agnitio sine peripetia esse possit, posse crediderim omnino ex Aristotele. quid enim erat cur diceret implexam fabulam cum peripetia aut agnitione habere transitum, nisi sola aut peripetia aut agnitione fieri potest? alioquin dicere debuisset peripetiam & agnitionem requirere, quanquam implexa fabula, vt sit pulcherrima, requirit agnitionem pulcherrimam, ac proinde non erit sine peripetia, cum pulcherrima agnitio sine peripetia esse non possit. Ita in Oedipo, statim atque Oedipus agnoscit matrem, fit peripetia. vt propterea iure hac quoque de causa Oedipi Tragœdia pulcherrima censeatur. Hæc (ni fallor) est inuolutæ huius definitionis sententia & vis. In qua tamen tres adhuc tollere iuber scrupulos. Primus est quia videri posset alicui Aristoteles hoc in loco non vnam sed geminam afferre agnitionis definitionem seu descriptionem; vel sic loqui vt, cũ duas afferat descriptiones, vna saltem (hoc enim indicare videtur particula illa ἤ *vel*) quippe germana, sit probanda ac retinenda. vna est, *Agnitio est ex ignoratione in Agnitionem mutatio*: quæ Definitio (id quod indicat Aristoteles) ethymologia niteretur. Altera subijceretur verbis illis, *vel in amicitiam aut inimicitiam eorum qui ad fœlicitatem vel infœlicitatem destinantur* (scilicet *mutatio*.) Sed suspicio hæc falsa esset; quandoquidem a secunda hac definitione genus abesset: siquidem μεταβολὴ *mutatio* inquam, pertinet ad priorem sententiæ partem: alioquin dicere debuisset Aristoteles, Agnitio est ex ignoratione in cognitionem, vel ad amicitiam aut inimicitiam eorum qui ad fœlicitatem vel infœlicitatem destinantur, mutatio. Sed fac etiam mutatio rursus intelligeretur vel etiam reponeretur ad extremum; iam inepta esset Aristotelis doctrina apud quem Agnitio prius significaret quancunque mutationem ab ignorantia ad cognitionem, & pateret quam latissimè; mox verò agnitio in definitione altera sic in angustum concluderetur, vt talem mutationem significaret in ijs tantùm qui ad inimicitiam vel amicitiam adducerentur, simúlque ad fœlicitatem vel infœlicitatem destinati essent. Igitur (vt res planiùs adhuc explicetur) posterior pars non definitionem continet alteram, sed eò spectat, vt declaret agnitionem Tragicam seu fabulæ quam explicat, esse illam in qua mutatio ex ignoratione ad cognitionem, habeat eas conditiones vt sit personarum quæ ad fœlicitatem vel infœlicitatem destinantur, & amicitiam vel inimicitiam afferat. Itaque definitio sic est concipienda. Agnitio est ex ignoratione in cognitionem mutatio, ita vt vel amicitiam vel inimicitiam adducat earum personarum quæ fœlicitati aut infœlicitati destinantur. Quare post μεταβολὴ (vt res esset clarior) nulla planè adhibenda esset interpunctio. Alter scrupulus ille est quia Oedipi exemplum non videtur ad rem. Siquidem fit quidem agnitio, sed amicitia aut inimicitia ex agnitione sequitur nulla. Denique in Odyssea (id quod alibi obseruat Aristoteles) fit quidem huiusmodi mutatio cum amicitia & inimicitia eorum qui ad fœlicitatem & infœlicitatem destinati sunt: at in Oedipo talis amicitia aut inimicitia requirenda est. Sed forsitan exemplum eò spectat vt constet quo pacto cum agnitione coniungatur peripetia, simúlque subita fortunæ commutatio agnitionem consequatur: non autem vt inde constet ad amicitiam aut inimicitiam adduci eos qui ad fœlicitatem vel infœlicitatem destinarentur: id enim satis erat vt de pulcherrima, quam explicabat, cõstaret agnitione. Quod si vrgeas debere tamen cum tali agnitione coniungi amicitiam vel inimicitiam si fabula pulcherrima sit vt Oedipus passim censetur ab Aristotele, iam cum talis ac tantus & Iocastam & Oedipum ob incestas nuptias inuaserit dolor vt odium etiam in eas eruperit, séque mutuò detestarentur, quædam velut inimicitia ex agnitione illa sit consecuta. Denique Aristoteles Oedipi exemplo vtitur passim quòd ad perfectũ magis accedat hæc fabula quàm cæteræ: perfectissimam atque adeò Ideam ipsam esse Tragicæ fabulæ statuit nusquam; quin in hac quoque fabula videtur interdum aliquid minùs beatum agnoscere. Ita vt nil prohibeat

Dubitatur rursus. Respondetur.

Tres adhuc Dubitationes tolluntur.

I.

Respondetur.

II. Dubitatio.

Respondetur.

309 *Instatur.*

Respondetur.

III. Dubitatio. exemplum ad peripetiam non ad amicitiam vel inimicitiam pertinere. Tertius siue postremus ille est, cognitio illa seu mutatio ex ignoratione cognitionem in quem aut quos cadat. Num in personas fœlicitati aut infœlicitati destinatis: an in cæteris fabulæ personis: an deuique in spectatores (seu quod in Epopœia contingeret) in lectorem ipsum. *Responde-tur...* Ego verò crediderim Aristotelem talem ex ignoratione mutationem in personis requirere quæ fœlicitati aut infœlicitati destinantur: sic enim in Odyssea & in Oedipo ac Tragœdijs passim. Nil tamen prohibet interim ad cæteras etiam personas peruadere ac lectori, vel spectatori cognitionem pátere, dum tamen propriè ac necessariò in personis illis quæ fœlicitati aut infœlicitati destinatæ sunt (id quod subindicare videntur ea verba *μετάβασις ὡρισμένων, mutatio definitarum* videlicet *personarum*) sit requirenda & obseruanda. Hic postremus scrupulus. *Alia rursus eaque grauissima subiicitur dubitatio.* Et tamen grauissima rursus sese obtrudit dubitatio, an scilicet Aristoteles eo consilio affirmet pulcherrimam esse agnitionem quæ simul habet adnexam peripetiã, quasi verò reperiri quoque possit agnitio sine peripetia, id est fabula quæ agnitionem habeat & careat peripetia; an verò quia requiratur quidem in omni fabula peripetia, sed tamen non semper cum agnitione sit coniuncta, sed seorsim peragatur, quemadmodum in multis Tragœdijs constat satis. Certè verba illa; *pulcherrima verò agnitio est cum simul peripetia fiunt*, vtranque sententiam gignere seu excipere possunt. Ipse igitur magnopere suspicor Peripetiam si pro fortunæ mutatione vsurpetur, non posse non in fabula reperiri: contra verò si non pro qualibet mutatione, sed repẽtina, cuiusmodi in Oedipo cernitur, posse fabulam esse sine peripetia. *Responde-tur.* Ita quidem quoniam existimo peripetiam interim Aristoteli nõ quamlibet fortunæ commutationem significare, sed subitam & repentinam, crediderim hoc in loco statuere pulcherrimam agnitionem eã esse quæ fit simul cum peripetia; quasi verò subita illa mutatio possit etiam fieri seorsim ab agnitione. alioquin nihil erat cur in Particula LVIII. statueret eam esse implexam fabulam quæ cum agnitione fit vel peripetia. indicabat enim, vel potiùs tanquam certum arripiebat, posse fabulam carere peripetia, quod est, vt ego quidem existimo, subita & repentina fortunæ commutatione. Nam alioquin peripetiam fieri etiam seorsim ab agnitione ex Euripidis Electra, Helena, alijsque tum huius tum aliorum Tragicorum fabulis multis compertum est.

PARTICVLA LXI.

Εἰσὶν μὲν οὖν, καὶ ἄλλαι ἀναγνωρίσεις. καὶ γὰρ πρὸς ἄψυχα, καὶ τὰ τυχόντα ἐςὶν ὅτε ὥσπερ εἴρηται, συμβαίνει. καὶ εἰ πέπραγέ τις ἢ μὴ πέπραγεν, ἐςὶν ἀναγνωρίσαι. ἀλλ' ἡ μάλιςα τοῦ μύθου, καὶ ἡ μάλιςα τῆς πράξεως ἡ εἰρημένη ἐςίν. ἡ γὰρ τοιαύτη ἀναγνώρισις, καὶ περιπέτεια, ἢ ἔλεον ἕξει, ἢ φόβον. οἵων πράξεων ἡ τραγῳδία μίμησις ὑπόκειται. ἔτι δὲ καὶ τὸ εὐτυχεῖν, καὶ τὸ ἀτυχεῖν ἐπὶ τῶν τοιούτων συμβήσεται. 310

SVnt profectò & aliæ agnationes; nam tum inanimatorum, tum quorumcunque, vt accidit fiunt: si quando (vt dictum est) euenit, vt si quid patrarit, quis, vel non patrarit, agnoscamus: illa tamen quæ potissimùm a fabula quæve ab actione pendet est quam diximus. Etenim huiusmodi agnitio atque peripetia, vel misericordiam vel metum parabit. receptum autem est talium actionum imitationem esse Tragœdiam: fortunatúmque insuper seu miserum fieri ex his contingeret. *Paccius.*

AC sunt quidem etiam aliæ agnitiones. etenim ad inanimata pertinet agnitio; & ad quæcunque, vt dictum est, a fortuna aliquando esse contingit. & si fecit aliquis, aut non fecit, licet agnoscere. Sed quæ maximè pertinet ad fabulam & quæ maximè ad actionem, est ea quæ dicta est. Talis enim agnitio & peripetia aut misericordiam habebit, aut metum. qualium actionum Tragœdia imitatio supponitur. Præterea verò & aduersa fortuna uti & prospera in talibus continget. *Riccobonus.*

Potuisset

COM. LXI.

Potuisset aliquis alias multas easque varias proferre agnitiones, quæ in Epicis Tragicisque poëmatis occurrant, nec tamẽ tam ad personarum cognitionem pertineant quàm aliarum rerum, monet igitur Aristoteles agnitionem quæ maximè pertinet ad fabulam & actionem, esse illam quæ & personarum est, & misericordiam habet aut metum, quemadmodum habet quoque peripetia. Et sanè licèt agnitiones interdum occurrant vt annuli, vestis, equi, domus, epistolæ & sexcentarum huiusmodi rerum, quæ rationis aut sensus & animæ sunt expertes, quin actionum etiam multarum quæ ab hominibus proficiscuntur illæ quidem, sed tamen ipsius personæ non sunt; veruntamen nos in præsentia requirimus eam agnitionem quæ misericordiam aut metum conciliet, ac personæ sit vnde huiusmodi metus & misericordia excitatur. Denique illud Tragœdiæ propositum est, vt purgatio fiat animorum, atque hæc per misericordiam & metum, quæ duo ex ijs planè contingunt, quæ præter opinionem ac non sine admiratione efficiuntur. Ad quam rem repentina personarum agnitio mirificè valet, vnde vel beneuolentia vel odium concilietur. id quod nunc maximè accidit, cum peripetia (quemadmodum diximus) cum agnitione coniuncta sit: in his enim licèt repentinam fortunæ commutationem, siue prosperam velis, siue aduersam, efficere ac non sine admiratione spectare. Ea verò de causa videtur hoc in loco nequaquam dicere agnitionem habere misericordiam & metum, sed misericordiam vel metum, quia reuera non facilè contingat vt vtraque affectio ab vna eadémque agnitione gignatur. Tametsi vt metus & misericordia possunt ab vna eadémque fortunæ commutatione oriri, nil mirum si Tragicam imitationem timori & misericordiæ simul concitandæ adhibeat ac referat.

Alias etiã agnitionis formas reperiri: sed propositam pertinere vel maximè ad fabulam: quod duplici cõfirmat ratione.

I. Ratio.

II. Ratio.

PARTICVLA LXII.

312 *Ἐπειδὴ ἡ ἀναγνώρισις τινῶν ἐστιν ἀναγνώρισις, ἔτι δὲ ἀναγνώρισις, αἱ μὲν εἰσὶ θατέρου πρὸς τὸν ἕτερον μόνον, ὅταν ᾖ δῆλος ἕτερος, τίς ἐστιν. ὅτε δὲ ἀμφοτέρους δεῖ ἀναγνωρίσαι. οἷον ἡ μὲν Ἰφιγένεια τῷ Ὀρέστῃ ἀνεγνωρίσθη ἐκ τῆς πέμψεως τῆς ἐπιστολῆς, ἐκείνῳ δὲ πρὸς τὴν Ἰφιγένειαν ἄλλης ἔδει ἀναγνωρίσεως. δύο μὲν οὖν τοῦ μύθου μέρη περὶ ταῦτ' ἐστί, περιπέτεια, καὶ ἀναγνώρισις.*

Quoniam verò Agnitio quorundam agnitio est, alia quidem alterius ad alium tantùm fit, cum quis hic sit, illi notus est; alia rursus mutua indiget notitia, vt Iphigenia ex epistolæ illius missione ab Oreste quidem agnita; vt tamen ipsum agnosceret, alia quoque agnitione opus fuit. Partes igitur hic fabulæ habentur duæ, Agnitio & peripetia. *Paccius.*

Iam quoniam agnitio quorundam est agnitio, aliæ quidem sunt alterius ad alterum solùm; cum fuerit manifestus alter qui sit, aliquando verò ambos oportet agnoscere, vt Iphigenia ab Oreste agnita est ea missione epistolæ: illi autem erga Iphigeniam alia opus fuit agnitione. Ac duæ quidẽ fabulæ partes circa hæc sunt peripetia & agnitio. *Riccobonus.*

COM. LXII.

Cum docuerit agnitionem non esse vnius generis sed variam & patere latiùs, cúmque effecerit ex agnitionibus eam pertinere ad fabulam quæ est personarum, vnde beneuolentia aut odium conciliatur inter eos qui fortunam mutant; nunc quoniam reuera hæc quoque agnitio non est vnigena, monet eiusmodi agnitionem, quoniam alicuius rei agnitio est, interdum esse vnius personæ, interdum mutuam. Vnius videri posset in Odyssea Vlyssis agnitio, nutricẽ dum agnoscit primùm a qua non agnoscitur. quãquam, vt ante agnitionẽ in ignorationem aliquã incidisset Vlysses, fuisset necessarium. talis etiã videri posset Iocastæ agnitio si percepisset Oedipum suum esse filiũ: nec tamen Oedipus agnouisset Iocastã sibi matrẽ esse. mutuam verò, quemadmodum in Iphigenia in Tauris, vbi tum Iphigenia Orestem, tum Orestes Iphigeniam agnoscit. Quanquam non est inficiandum huiusmodi agnitionem

Varias esse Agnitionis formas: & qua maximè pertineat ad propositam fabulam.

agnitionem adhuc variari posse ita vt vel vtrinque vno eodémque tempore eiusdémque rei vsu fiat agnitio, aut vario tempore vel etiam diuersæ rei vsu. Sanè Orestes & Iphigenia non eodem tempore nec eiusdem rei vsu (hanc enim Orestes ex epistola: illum Iphigenia ex veste) se se agnouerunt, cum tamen nihil prohibeat posse; nec fortasse sine principe lau de agnitionem ex eâdem re & eodem tempore gigni. Siquidem admirationi ciendæ, ac proinde voluptati quæ ex admiratione oritur, conciliandæ, peripetiæque gignendæ magis idonea est & accommodata. Ac talis fuisset mutua Oedipi & Iocastæ agnitio, si se mutuò (quod tamen secus accidit) vno eodémque tempore agnouissent. licet enim nomine neuter alterum ignoraret, hic tamen ignorabat se esse Iocastæ filium, illa se esse Oedipi matrē; ita vt agnitione indigerent quæ ex varijs rebus nec eodem planè tempore est consecuta. Ita demum concludit noster Author Aristoteles has esse fabulæ partes. Intelligit verò non fabulam in vniuersùm, nam simplex caret agnitione & peripetia (peripetiam appello repentinam quaéque præter opinionem fit fortunæ commutatio) sed fabulam implexam tantùm: ita vt videatur iam fabulæ nomen quod tum iandiu, nimirum in particula XLII. tum nuper in LXI. vsurpare cœperat pro implexa, suo quasi iure pro implexa terere: idque eo fortasse nomine quòd perfectissima fabula (talem enim esse implexam & significare cœpit & in particula LXV. declarabit clariùs) generis nomen antonomasticè mereatur.

PARTICVLA LXIII.

Τρίτον δὲ πάθος. τούτων δὲ περιπέτεια μὲν, καὶ ἀναγνώρισις εἴρηται. πάθος δέ ἐστι πρᾶξις φθαρτικὴ, ἢ ὀδυνηρά, οἷον, οἵτε ἐν τῷ φανερῷ θάνατοι, καὶ αἱ περιωδυνίαι, καὶ τρώσεις, καὶ ὅσα τοιαῦτα.

Tertia superest Perturbatio, nam de peripetia & agnitione satis diximus. Perturbatio verò actio est lætifera, seu dolore plena; veluti cum neces, cruciatus, vulnera, cæteráque generis huius palam fiunt.

Tertia verò est passio. Atque ex his peripetia et agnitio exposita sunt. Passio verò est actio habens vim interimendi aut graues dolores afferendi, vt quæ in aperto sunt mortes et eiulationes et vulnerationes et quæcunque talia.

COMM. LXIII, Tertiam fabulæ conditionem, perpessionem scilicet, affert ac declarat. *Dubitatur. I. Respondetur.*

ERTIAM profert fabulæ conditionem, quæ est perpessio: atque hæc (inquit) est actio habens vim interimendi aut graues dolores afferendi: vt quæ in aperto sunt mortes & eiulationes & vulnerationes & quæcunque talia. Vbi licet inde nomen inuenerit, quòd is in quem ea cadit, patiatur; tamen nomine tantùm est perpessio vel si placet passio, re tamen vim habet agendi imò agit & ideo dicitur actio. Quæ sanè vbi vim habeat interimendi aut graues dolores afferendi, efficitur tertia ac postrema fabulæ conditio. Verùm quid si quis quærat num implexæ sit tantùm conditio quemadmodum agnitio & peripetia an fabulæ in vniuersùm? & sanè si sit simplicis quoque fabulæ, cur dicitur tertia? duæ enim priores, peripetia scilicet & agnitio, sunt implexæ non simplicis partes: si verò implexæ tantùm, cur vniuersè loquitur, atque ait esse tertiam fabulæ partem? Crediderim ego peripetiam conuenire simplici quoque fabulæ, & in vniuersùm fabulæ cuicunque, præsertim in qua fiat fortunæ commutatio ad calamitatem. Etsi enim vbi ab aduersa in prosperam fiat commutatio, perpessio antegreditur aliqua, maius tamen perpessionis specimen exhibetur dum in aduersam fit commutatio, quia perpessione fabula clauditur & terminatur. Quod si videtur interim peripetiam implexæ tantùm affingere, id contigit opinor, quia cum de implexa fabula retinenda vel vna vel maximè cogitaret, reliquum erat, vt quoniam perpessio etiam inter implexæ partes erat numeranda, tertia censeretur. Quod tamen nihil prohibet quominus sit simplicis quoque pars, vel potiùs conditio quædam & proprietas. tametsi vbi tertio loco numeratur, solius implexæ pars censenda erit: quandoquidem in simplici, quæ peripetia caret & agnitione, non tertia sed prima vel potiùs vnigena censeri potest. At enim

enim si ita est, iam Aristoteles non præciperet vniuersim de fabula; sed de implexa tantùm? ac propterea verendum ne quæ ab aduersa ad prosperam transit fortunam, actionem fabulámque contemnat: cum enim eam perpessionem afferat in medium hoc tempore, quæ tertium locum obtinet a periperia, ea sanè tum implexæ est tantùm, tum eius quæ a prospera migret fortuna in aduersam: id enim significare videtur actio quæ mortes afferat & cruciatus; quod est actionem (vt res clamare videtur) ijs perpessionibus terminati. Denique antegrediatur quidem oportet perpessio aliqua in actione quæ ab aduersa in prosperam migrat fortunam: sed vt mors aut cruciatus (hos enim eodem quo mortem recenset nomine) quæ duo perpessionis nomine intelligit, antegredi nullo modo potest. Quid pluralis ad fœlicitatem migret oportet in prosperi euentus fabula, qui priùs aliquid perpesus sit: non qui mortem sit perpesus & aduersam fortunam cum morte commutarit. Ego verò vtrum Aristoteles hoc in loco eam contemnat fabulam aut deserat, quæ fœlicitate terminatur, non disputo: quandoquidem opportuniore id loco in controuersiam vocamus & disceptamus: præsertim verò quia duplicis quoque constitutionis fabula est agnoscenda, in qua & perpessio proposita & verò bona ex parte fortunatus finis agnoscatur. Fateor autem hîc Aristot. de implexa tantùm præcipere: quemadmodum in particula XXXXII. & LXI. & LII. extrema fabulam pro implexa cœperat vsurpare ac terere. Denique eo in primis nomine & consilio fabulam in simplicem & implexam partiri cœperat in particula LVII. vt vtriusque vi & natura explorata, implexam tandem vel vnam vel maximè (nam in secundis aut in tertijs consistere simplicem patietur, etsi interim totus est in implexa, quoniam principem esse vult, retinenda) probaret ac sectaretur. & ideo iam iam quantitatis partibus expeditis, ad implexam redibit quam excolet atque omnibus numeris absoluet. Illud maiorem habet dubitationem, quod reuera est huius loci proprium, nec potest sine crimine dissimulari ac prætermitti: de quo lubet etiam de more instituere Controuersiam, ac fusiùs disputare, NVM vulnerationes & mortes spectatorum oculis sint committendæ; cùm has in aperto fieri mortes dicat & vulnerationes quibus perpessio continetur,

CONTROVERSIA. LVI. NVM cædes & mortes sint spectatorum oculis committenda. In quanta varietate res sit posita.

Nulla est quæ hac de re proferri potuerit opinio, quam non aliquis excogitarit ac statuere conatus sit; quandoquidem affirmant alij: alij omnino negant: quidam mediam quandam rationem sectantur; vt interdum cædes aliquas publicè fieri velint, aliquas priuatim & auditoribus narrari tantùm. id quod satis declarat quàm scopuloso versemur loco & perdifficili. Quanquam enitendum est, vt certi aliquid, si quo modo fieri possit, constituamus: præsertim verò quod attinet ad Aristotelem, quem sequimur & interpretamur. Ergo vt de Aristotele dicam, nullus planè locus est in Aristotele, ex quo (aut ego magnopere fallor) demonstrare, sed ne coniectura quidem, nisi fortasse leuissima, assequi liceat spectatorum oculis non esse cædes ac res atroces committendas. Contra verò vnus atque alter occurrit locus, ex quo liceat non obscurè animaduertere, posse tutò committi, quin etiã omnino esse committendas. Sed ab ijs exordiamur, quibus niti solent ij, qui ex Aristotele id prohibent. Obseruant igitur Aristotelem scriptum reliquisse, licere terribile & miserabile tum ex apparatu excitare, tum ex ipsa fabulæ constitutione: ac posteriorem hanc rationem meliorem esse meliorisq. Poëtæ. ex quo loco colligunt Aristotelem significare cædes & vulnera, vnde terribile excitatur & miserabile, non apparatu, hoc est in scena ipsa, quæ omnino ad apparatum pertinet, patranda esse: nec tam ex rerum atrocium spectatione quàm auditione gignendum esse terrorem & miserationem. Sed profectò subdurum videtur, vt Aristoteles cum dicere posset terribile & miserabile, tum ex rerum atrocium spectatione, tum ex narratione posse excitari, ac meliorem esse posteriorem rationẽm quã priorem (quib. verbis perspicuè rem declarasset totam) dixerit terribile & miserabile tum ex apparatu gigni posse, tum ex fabulæ constitutione. Quid enim erat quod cum rem obuijs ac planis declarare posset vocibus, ad apparatum confugeret, vt rem non iam explicaret & declararet, quàm inuolueret & obscuraret? Imò verò si quis locum vniuersum percurrat diligenter, intelliget magistrum optimum hîc nihil minùs cogitasse quàm de publicis tollendis cædibus atque huiusmodi atrocibus rebus ab spectatorum oculis arcendis & ablegandis. loquebatur enim de voluptate Tragœdiæ, & reprehendebat eos, qui voluptatẽ apparatu conciliare niterentur, quod est niterentur magnifico apparatu ac splendido, ac summatim operoso & admirabili, oculos capere, & voluptatem gignere. & ideo monebat id per apparatum efficere, esse magis expers artificij, & verò sumptus requirere. Quod si spectationem interim prohibuisset vulnerum & sanguinis, quæ apparatu hoc est in scena

Primùm verò refelluntur qui id negant ex Aristotele.

Sum. Disc. 5. Part. 73.

I. Explicatur locus in quo nituntur maximè qui cædes in aperto committendas negant ex Aristotele & contrariam sententiã veriùs hinc colligi posse ostenditur.

&

& sub spectatorum oculis fieret, quid erat obsecro cur diceret, sumptus in hoc requiri? nũ
sumptus faciendi sunt, vt Oedipus verbi gratia in scena eruat sibi oculos, Orestes interficiat 314
matrem, aut Medea enecet paruulos natos? quis igitur, nisi stupidus sit, non intelligat, Ari-
stotelem hoc in loco eos siue reprehendere siue minùs probare, qui sumptuoso apparatu
oculos capere niterentur, quique non tam fabulæ artificio & ingenio animos delectare,
quàm sumptuosa simúlque lugubri & terrifica scenæ ac theatri compositione ciere admi-
rationem, siue percellere animos, ac terrorem misericordiámve concitare, molirentur?
Quid multa? Aristoteles in particula L X X I I. theatri imbecillitate contigisse dixerat, vt
Tragici duplicem fabulæ constitutionem (in qua scilicet alij ex prospera in aduersam, alij
ex aduersa in prosperam, fortunam migrarent) adamarent; vt scilicet spectatoribus gratifi-
carentur, dum res quoque lætas repræsentarent, & quæ mœstitiam gignerent atrocia, secun-
dis ac lætis temperarent. Hac igitur de causa monebat aliunde spectatoribus afferendam
voluptatem in Tragœdia: quandoquidem voluptas quæ ex lætis euentibus gignitur, ma-
gis propria esset Comœdiæ quàm Tragœdiæ. Per hanc igitur occasionem docere cœpit
quo pacto terror & misericordia sic gigni posset in Tragœdia, vt voluptatem quoque suã
haberet, nec illam ex lætis euentibus, qui cum aduersis miscerentur, emendicare Tragici
cogerentur. Qua in re docuit huiusmodi voluptatem non tam ex apparatu captandam, in
quo operosa & terrifica scenæ ac theatri compositio potiùs quàm fabulæ ipsius institutio
& artificium, admirationem excitaret, voluptatémque gigneret, ac summatim non tam
oculos quàm animos caperet ac recrearet: cum tamen præstaret fabulæ constitutione me-
tum & misericordiam, indeque admirationem & voluptatem, concitare. Id enim (inquit)
melioris est poëtæ: siquidem oportet fabulam sic esse constitutam, vt qui audit sine visu,
hoc est non spectationis ope & vi, sed earum rerum, quæ fabulæ ipsius artificio repræsentã-
tur, (id quod contrariæ sententiæ, apertis inquam cædibus, fauet) percellatur, misereatur,
commoueatur. Et ob id etiam concludebat oportere poëtam ex misericordia & metu, qui
ex constitutione fabulæ oritur, voluptatem gignere. Enitendum est enim vt terror & mi-
sericordia sic gignatur, vt admiratio & voluptas (id quod maximè fit peripetia & agnitio-
ne) excitetur. Hæc est germana propositi loci sententia, in qua tantopere exultant aduersa-
II. Locus explicatur ex quo propositam sententiam refellunt. rij, cum tamen nihil minùs quàm quod moliuntur, efficiat. Iam verò multò minùs fauet part. 46
istis quæ habet Aristoteles in altero, quem eidem rei confirmandæ afferunt loco. Dum
enim in particula XXXXVI. loquitur de apparatu, quem dicit allicere animos & esse artis
expertem, aliud nihil sibi voluit quàm apparatum, si cum fabula, moribus, sententia, dictio-
ne comparetur, non tam ad poëtam, quàm ad fabri aliorúmque artificum industriam per-
tinere. Id quod vsque adeò apertè declarat continenter, vt mirum sit istos suæ sententiæ
confirmandæ hunc adhibuisse locum. Quod si quis ex ijs locis illud saltem colligi posse
arbitretur, misericordiam & metum laudabiliùs ex ea fabulæ constitutione excitari, quæ
repræsentatione non indigeat & histrionibus, quæque demum ex auditione aut lectione
gignatur, non spectatione indigeat, iam concesserim quidem eiusmodi metum & miseri-
cordiam illi anteponendam, quæ ex vna spectatione gignitur, nec ex fabulæ constitutione
& artificio conciteтur: sed misericordiam & metum, quæ simul & ex spectatione & ex fa-
bulæ artificio constitutionéque oriantur (neque enim ferendum est, vt ab constitutione ip-
Confirmatur eorum sententia qui cædes ante spectatorum oculos committi posse affirmant ex Aristotele. I. Locus. sa non gignantur) spernendam esse, id verò ex ijs locis nullo modo colligitur. Denique fa-
teor inter legendum debere misericordiam & metum excitari posse, sed laudabiliùs id fie-
ri, quàm si ex spectatione quoque concitetur, hoc aliunde probandum est quàm ex his lo-
cis. Hæc ad ea loca quæ ex Aristotele proferuntur.
Contra tamen Aristoteles in particula LXIII. ita perspicuè videtur non modò conce-
dere, verùm etiam iubere, vt sub spectatorum oculis fiant cædes & res atroces, vt potiùs
laborandum sit ne videatur atrocium narrationi locum planè adimere. Etenim cùm do- 315
ceret perpessionem esse partem fabulæ, quemadmodum peripetia & agnitio, statim ne
quis hæreret in perpessionis notione ac nomine. *perpessionis nomine*, inquit, *actionem illam in-
telligo, quæ habet vim interimendi aut graues dolores afferendi, vt quæ ἐν τῷ φανερῷ in aperto*, inquam
& palàm fiunt mortes & id genus alia doloris plena. Quo in loco temerè omninò vsurpasset Ari-
stoteles vocem illam: *ἐν τῷ φανερῷ in aperto* seu *palàm* vbi laudabiliùs, aut æquè laudabiliter
aut etiam tolerabiliter, potuissent hæc clam fieri, vt domi sita vt a nuntio potiùs & auditio-
ne quàm spectatione ipsa perciperentur. Itaque mirum est quantopere sese in varias tor-
queant partes aduersariæ opinionis authores, & quàm varia commententur, vt ab hoc se-
se

se explicent nodo. Et sanè si perpessio æquè & clam & palam fieri potest, proposita perpessionis definitio esset absurda. vt enim absurdus sit, qui animalis definitioni aliquid inserat, quod sit ab eo vel alienum vel cum alijs rebus (genus semper excipio) commune, ita absurdus esset Aristoteles, qui cum perpessionem definijsset, actionem quę vim interimendi aut graues dolores afferendi vim habeat, addidisset *in aperto*. Quod si etiam dixeris Aristotelem dum diceret, *vt qua in aperto existunt mortes & eiulationes & vulnerationes & huiusmodi alia*, exemplum attulisse illius perpessionis, quæ fiat palam, non tamen negasse clam etiam fieri posse: iam præterquàm quod concedes apertas neces probari Aristoteli, temerè illum feceris disputantem; qui cum vtriusque perpessionis, apertæ inquam & occultæ rationem habere potuerit in huiusmodi exemplis, (rationem verò habuisset ea particula ἐν τῷ φανερῷ prætermissa) apertæ tantùm attulisset exempla. quanquam cum tam minutè illa enumerauerit quibus perpessio gignitur, atque omnem illius partem ac formam comprehendere visus sit, vix credas non omnem perpessionis partem demonstrare voluisse. Neque verò ad eandem sententiam confirmandam non magnum habeat momentum, quæ scripsit in particula CLIV. & CLV. Etenim eo nomine Tragœdiam anteponebat Epopœiæ, quòd tum per lectionem affectus mouere & ea præstare posset, quæ præstaret Epopœia, tum eadem actione, qua tamen careret Epopœia, perficeret. Etsi enim actio immoderata, est, inquit, arcenda, moderata tamen & proba retinenda est in Tragœdia: ita fit vt quas Epicus narrando repræsentat cædes, eas Tragicus & narrare, & actione repræsentare possit; cum eo præstet Epopœiæ, quòd quæ hæc narrando, illa & narrando & agendo, possit exprimere. II. Locus.

Part.46 Ad hæc docet inde quoque Epopœiam a Tragœdia superari, quòd voluptatem musica quoque & apparatu (hoc autem histriones etiam, siue histrionum actionem & certamen, conclusisse certum est) gigneret: ac summatim perspicuitatem & euidentiam non in lectione solùm, verùm etiam in actione contineret. Quod si bonum illud habet, vnde voluptates (vt ipse ait) gignuntur euidentissimæ, quis neget eam voluptatem, quæ ex fabulæ constitutione capitur (hanc enim maximè quærendam docet) repræsentatione quoque efficere posse? Itaque cum statuat & euidentiam perspicuitatémque & voluptates maximas non lectione solùm aut auditione, verùm etiam actione gignere, non video cur non concedat posse cædes & vulnera, vnde terror oritur & misericordia simúlque admiratio (nisi tamen hæc rerum constitutio ingenio careat & artificio) & voluptas gignitur, actione ipsa III. Locus.

Part.75 imitari? Ac profectò mirandum esset Aristotelem reprehendisse Euripidem quòd Medeā fecerit scientem & cognoscentem occidere filios; nec tamen eum reprehendisse quòd palam hanc (id quod dictitant aliqui) exercuerit cædem. Nam si dicas illud ibi egisse vt doceret scelera per imprudentiam & errorem potiùs quàm voluntate esse patranda; saltē quod agebat ac docebat altiùs cōfirmasset, si dixisset eò magis ab hoc temperādum scelere quòd palam & sub spectatorum oculis multò fiat turpiùs. Id enim si in aperto cædes patrandæ non sunt, iure ac meritò protulisset. Quin etiam cum Aeschylus passim cædes committat IV. Locus.

316 oculis, Euripides rursus demortuum Polydorum exponat spectatoribus (a quibus deinde nec abstinuit Seneca) Sophocles etiam repentè effossis Oedipum inducat oculis, mirum esset Aristotelē non aliquando hoc notasse & reprehendisse, si displiceret. Denique si quid obstat quominus apertas cædes concedere debuerit Aristoteles, ea est quia horrorem afferunt: ac propterea satiùs est illas narrare quàm oculis repræsentare. Et ideo Horatius quoque cecinit V. Locus. VI. Locus: in quo contraria, eaque præcipua, explicatur ratio.

——non tamen intus
Digna geri, promes in Scœnam: múltaque tolles
Ex oculis, quæ mox narret facundia præsens.
Nec pueros coram populo Medea trucidet:
Aut humana palam coquat exta nefarius Atreus:
Aut in auem Progne vertatur, Cadmus in anguem.

Sed hoc in Aristotele nihil obstat: nam ea de causa prohibuit ne probi homines & moderati a prospera in aduersam fortunam & calamitatem deturbentur, quòd hoc sceleratum esset, horrorémque potiùs quàm misericordiam & metum excitaret. ex quo fit, vt cum eorum cædes & vulnera repræsententur, qui non probi sint aut etiam improbi, sed teneant mediocritatem, immoderatus ille horror cesset ac proinde misericordia possit inde & metus excitari non incommodè. Ita sane ijs qui viros probitate illustres in calamitatem adducunt, cauendum fortasse erit ne palam horum cædes repræsenteut, sed vel narrent, vel certè

probitate

probitate illustres viros Tragicæ fabulæ non adhibeant, sed ijs qui mediocris vsurpant probitatis homines, non necesse erit sed ne conueniens quidem clam cædes efficere. Et sanè nihil erat quòd magnopere prohiberet bonorum cædes, si narrando tantùm eas liceret auditoribus declarare vel certè non ea de causa illas debuit prohibere. Itaque suspicandum est, ne id præceperit ea inprimis de causa, quòd cum in apertò sæpè fierent cædes, sceleratiſſ esset atque horroris plenum id in eo spectare, qui præstaret probitate, cum interim misericordia & timor horrore tanquam reprimeretur, ac purgatio impediretur. nam si per errorem scelus accidat, sine dubio horror maxima minuetur ex parte, atque adeò timori & misericordiæ locus erit amplissimus, nam metus & misericordia tunc maximè gignitur, cum aliquid atrox in eum cadat, qui plerisque, hoc est inter probos atque improbos positis, sit similis. Id quod ex eo confirmari potest altiùs, quia cum magnopere optarit atque adeò præceperit, vt quoad eius fieri possit cædes illæ per ignorantiam patrentur, horror magnopere extenuatur: contra verò misericordia & metus, quæ duo vnà cum admiratione & voluptate concitari iubet, mirificè gignuntur & excitantur. Neque verò Horatius nisi cædes & id genus alia scelere & horrore plenissima prohibuit; nam hac de causa tum Medeæ exemplum retulit, quæ proprios filios atque eos innocentissimos trucidauit, tum Atrei & huiusmodi aliorum facta scelestissima item horróreque plenissima commemorauit. Itaque clausula hæc sit: Aristotelem minimè vetasse, ne cædes aliquæ in aperto fierent, ita vt qui id ex Aristotele negant, toto aberrent cœlo, ac potiùs habuerint vnde in contrariam sententiam discederent. Quod si id extra Peripateticam scholam & vniuersim disceptari velis, ac non tam authoritate quàm ratione definiri, equidem sic statuerim: eas Tragœdias, quæ res terribiles & miserabiles narrant potiùs quàm spectatorum committant oculis, minus fœlices esse, ac minorem industriam humiliúsque ingenium referre, quàm quæ in aperto easdem ponunt. siquidem prouidendum est quidem vt tale argumentum seligas, quale præcipit Aristoteles, ita vt & per errorem patretur scelus, ac præter opinionē cari affinésque necentur (nam id quoque Aristoteli probatur maximè) aut in summum discrimen adducantur, nec scelestissimi aut optimi sed medij ad calamitatem impellantur; sed vbi optimum hoc argumentum selegeris, a quo ingens scelus horrorémque a tali scelere proficiscentem ablegaueris, ac propterea tum timori & misericordiæ, tum admirationi & voluptati aditum aperueris, In aperto res est peragenda. Id quod tum per se constare hactenus satis potest, tum ex ijs quæ subijciam. Etenim Tragica imitatio misericordiæ & metui excitando est comparata: metus autem & misericordia multò magis excitabitur spectatione quàm auditione: quin auditione leuiter omnino, spectatione grauiter, siquidē verissimè illud cecinit Horatius

Segniùs irritant animos demissa per aurem
Quàm quæ sunt oculis subiecta fidelibus: & quæ
Ipse sibi tradit spectator,

Cum igitur sustuleris omnem voluntarij sceleris ac proinde turpis horroris locum, nihil erit cur retarderis a publica cæde: præsertim verò si cædes non tanquam carnificina exerceatur, sed moderata nece exprimatur, qualem non rarò mortales spectant & publicè & priuatim, vltro etiam & concursu facto ad eas visendas congredientes. Et sanè Natura comparatum est, vt quæ spectare oculis possumus ac spectatione perdiscere, ægrè illa auditione tantùm excipiamus. Atque hinc (ne longiùs petantur exempla) Comicis & Tragicis fabulis, quas ægrè interdum legimus; si agantur, vltrò & summa cum voluptate interfuimus. mirum est enim quantopere capiantur animi & oblectentur ex spectatione: quod maximè oritur ex certiore rerum sensu, & quæ inde comparatur cognitione. Quapropter facilè crediderim Homerum ac Virgilium huc spectare potuisse: cum corneam portam eburneæ tantopere anteponerent, vt hinc reb. falsis, inde veris viam sternerent. significabant enim, opinor, ea quæ oratione declarantur, cuius orationis porta propter dentes ebore designatur, cum ijs conferri non posse, quæ oculis, qui sanè propter cornei humoris speciem corneam referunt portam, cernuntur ac percipiuntur. Itaque eleganter Plautus *Pluris est oculatus testis vnus quàm auriti decem*, & idcirco ægrè sustinent mortalium animi se de ijs narrando doceri, quæ ipsi cernere possint oculis. Vt propterea quæ moderatione palam exerceantur cædes, (moderatione verò exercentur si eiusmodi sint quæ passim non dicam delicati & effœminati sed constantis atque cordati viri oculos non deterreant) dignæ sint Tragœdia, cum præsertim turpe sit Tragicum poëma, quod dramaticum est & in actione positum

[Marginal notes, left:] *VII. Locus in quo explicatur Horatij sententia.* — *Concluditur hanc ex Aristotele probabiliorem esse sententiã. Idem extra Peripateticam quoque scholã esse sentiendum.* — *Res confirmatur altius.*

[Marginal notes, right:] *Pm. 71 76 e d.* — 317

tum, (id quod reputandum est vel maximè) in eo planè in quo maximè debet excellere, Epica potiùs & aliena quàm dramatica & propria imitatione vti: nec posse actione, in qua eius vis nititur & natura, suum explere opus. Denique aut non attingenda Tragœdia, aut id vnde oritur misericordia & metus, quæ duo excitanda sunt necessariò, oculis committendum est si perfectam atque omnibus numeris absolutam imitationem requiramus. Nam si quis accommodatum argumentum, quódque tum miserationi & metui, tum admirationi & voluptati excitandæ sit idoneum, minimè inuenerit; sed illud potiùs arripuerit, quod & scelus maximum & horrorem atrocitatémque habeat, quæ de industria ac per summam improbitatem patrentur, quid mirum si hæc ab spectatorum oculis ableganda videantur? Neque tamen interim inficias ierim, reuera videri Sophoclem & Euripidem ab publicis cædibus de industria abstinuisse, ac propterea passim nuncios cædibus domi patratis adhibere narrandis: imò verò illud quoque aliquorum pace concesserim, Medeam apud Euripidem filiorum necem non in aperto, sed intra domum (ita tamen vt puerorum eiulatus audiretur) exercuisse. Sed tamen tum Aeschylus apud Græcos, tum Seneca apud Latinos non raró aliter factitarunt. ita vt quæ prohibet publicas cædes opinio, habeat illa quidem authores non vulgares Sophoclem & Euripidem, seu clarorum authorum exemplis nitatur, (quanquam Euripidi ab Aristotele inuidia conflatur aliqua) contraria tamen & exemplis quibusdam non contemnendis, & Aristotelis authoritate inprimis optimisq. rationibus vtatur. Vt propterea dum aduersaria opinio authoritate verius nititur quàm ratione; mihi quidem rationi obtemperandum maximè videatur. vbi enim fabula pro dignitate fuerit constituta, plurimum interest ad purgationem vt atrocia spectentur potiùs quàm audiantur. Quapropter vtinam nostrates Tragici, qui publicas cæ
318 des probarunt, ita fabulam constituissent, vt nec in personis seligendis, nec in commiseratione & terrore excitando, ab Aristotelis præceptis discessissent; sed per errorem ac præter opinionem nec sine magnæ admirationis incitamentis cædes in aperto exercuissent, atque eas cædes a quibus cordati viri non deterreantur oculi. siquidem hac ratione laus illis deberetur non exigua. Nam qui, id non probant, ijs cauendum ne fabulam ad extremū frigidam reddant & insulsam dum per nuncios declarantur omnia, cernitur nihil. Ita demum siue Aristotelis quæ declarauimus verba, siue eiusdem initia & fundamenta, ac rationem inprimis, quæ tum ex perfecta Tragœdia, tum ex eius natura, ducitur, diligenter æstimes; nihil erat cur Vtinēsis in hunc locum sic scriberet, *Non quidem ita intelligendum est ἐν φανερῷ vt in scena spectanda præbeantur atrocia quædam, hoc enim repugnat omni veterum artificio naturæque ipsi: tametsi quædam spectari possunt, vt vulnera, vlcera & tabes. Sed ita debet accipi, vt mala illa non sint occulta & incognita, sed propiùs cum sint & querelæ eorum, qui ea malè patiuntur, exaudiuntur, ita manifesta sint vt mouere possint,* Nihil, quod Madius hic tam facilè illud moneret, *Ex his tamen Aristotelis dictis colligi non debet, quòd in scena necessariò fieri debeant fictæ neces: nam de hoc infra sermonem habebis;* vbi enim obsecro id definit aut declarat, nisi eius initia pro feras pro apertis cruciatibus ac cædibus? Nihil quod Mutinēsis in tam varias sese torqueret partes, ac tandem *ἐν τῷ φανερῷ θανάτους* pro famosis mortibus aut proximis & imminentibus sumeret. Nihil quod Piccolomineus hinc publicas cædes nec probari nec improbari affirmaret: facilius enim dici potuit quàm doceri. Nihil cur Riccobonus item longa serie aliorum explanationibus repetitis, ad extremùm mortes quomodolibet manifestas, dummodo in scena manifestæ non fierent, iuberet intelligi: quasi verò Tragicæ cædes in aperto factæ aliæ sint quàm quæ spectatorum oculis subijciuntur. Nec cur Summus iteratis rursus tergiuersationibus varijs, eò confugeret tandem vt diceret id alieno loco & ad vulgarem existimationem protulisse Aristotelem; quasi verò non hic de Tragicis perpessionibus ageret, aut alter in Poëtica occurrat locus in quo magis data opera id attingat noster author. Nihil denique cur Victorius rem ambiguis verbis illis *. Vt & neces coram spectatoribus allatæ quibusdam,* rem magis ac magis implicaret, atque in tanta contentione inuidiam tacitus declinaret. Fatendum est enim interpreti id quod est; nec ferendum vt perspicuum decretum huc illuc distrahatur, quod alioquin minùs receptum videretur. aut enim Tragœdia Tragicè tractanda, aut non attingenda. Sed ne quis illud conqueratur & expostulet, me toties interpretum tergiuersatiōnes varias hac in re improbasse, cum tamen vix aliquas in apertum protulerim, agedum eas a Riccobono ex Mutinensi alijsque collectas accipe, dum sic scribit, *Definit perpessionem, vt sit actio habens vim interimendi aut graues dolores afferendi, vt in manifesto mortes & eiulationes, & vulnerationes & quæcunque*

Non postremum aut certè præcipuum huius sententiæ fundamentum quale sit.

Colligitur germana sententia summa: ex qua rursus multorum quæ describuntur tergiuersationes refelluntur.

Robortelli. Madij. Mutinēsis. Riccoboni.

In disp. quinta paulò ante vbi respondet ad certinum.

Summi.

Victorij

Afferūtur aduersariæ rationes seu tergiuersationes quæ improbantur.

Z *talia.*

talia. Quæritur autem quas Aristoteles intelligat, in manifesto mortes. Cuius rei multæ sunt explicationes. Quidam putant significari neces, quæ coram populo in scena fiunt, vt sint terribiliores & miserabiliores, quàm si narrentur, iuxta illud Horatij,

Segniùs irritant animos demissa per aurem,
Quàm quæ sunt oculis subiecta fidelibus, & quæ
Ipse sibi tradit spectator.

Laudant ergo ex hoc loco, vt neces in scena fiant, vt apud Senecam Medea filios, quos ex Iasone progenuerat spectantibus omnibus trucidat. Quod tamen minimè probatur; primùm quia id rarò a poëtis fictum est. Deinde quia id reprehensum est ab Horatio in hunc modum.

—— ——non tamen intus
Digna geri, promes in Scenam: múltaque tolles.
Ex oculis, quæ mox narret facundia præsens,
Nec pueros coram populo Medea trucidet,
Aut humana palam coquat exta nefarius Atreus,
Aut in auem Progne vertatur, Cadmus in anguem,
Quodcunque ostendis mihi sic, incredulus odi.

Præterea quia ne id quidem laudatum est ab Aristotele, qui infra ait: Ac licet quidem terribile & miserabile ex apparatu fieri; licet verò etiam ex ipsa constitutione, id quod prius est & poëta melioris. postremò quia id aut nullo satis probabili modo, aut vix magnóque cum sumptu & incommodo posse fieri videtur. Madius scribit, mentem Aristotelis non fuisse, vt faciendas esse neces in scena traderet, sed tantùm vt declararet, quid per pathos possit intelligi; etiam si illæ mortes in scena habitæ non admodum ipsi probari videantur. Hoc nos vix credere possumus, vt in fabula Tragica declaranda Aristoteles exemplum afferat, quod ipsi fabulæ minimè seruiat. Alij interpretantur mortes in manifesto illas esse, quæ manifestæ fiunt corporibus mortuis in publicum latis, vt in Supplicibus Euripides, aut etiam morientibus, vt corpore Hippolyti apud eundem Euripidem in Hippolyto. Quidam explicant illas significari, quæ nota fiunt vocibus illorum, qui domi moriuntur, ita vt ipsorum lamentationes publicè audiantur, quemadmodum Sophocles Clytæmnestram in Electra clamantem inducit, cum eam Orestes vulneribus conficit, ita vt longissimè exaudiatur. vbi interpres sic rem perpendit; In more positum est, vt intus gesta nuncij foras nuncient. quod hîc non fecit Sophocles, quia clariùs res explicatur, quàm si a nuncio referatur. Nonnulli existimant denotari mortes, quæ illustri alicuius narratione spectatorum oculis subijciuntur. quod plerunque fit in Tragœdijs. Castelnetrius ait, se explicaturum fuisse mortes illustres & historia, aut fama notas, vt Clytæmnestræ, Aiacis, Herculis & similium, nisi Aristoteles in Tragœdias etiam euentus nouos, nec ex fama aut ex historia apparentes reciperet. Itaque alio modo explicat, vt significentur mortes, quæ longinquæ non sint, sed propinquæ ita vt appareant. Nos in tanta explicationum multitudine intelligimus per mortes in manifesto, mortes quomodolibet manifestas, dummodo in scena manifesta non fiant. Quod minùs probatum esse, superiùs obseruauimus. Hæc Riccobonus. ex quibus facilè sentias in tam varias opiniones discessisse istos, quòd non haberent vnde commodè Aristotelem explicarent, nisi id quod est, faterentur ingenuè. Et sanè operæ pretium erat non tam locum hunc in alienam sententiam detorquere, quàm acutè & subtiliter excogitare cur Aristoteles sub spectatorum oculos cædes & cruciatus exercenda iudicaret, dum reuera Tragici fermè abstinerent. animaduertissent enim perfectam Tragœdiam descripsisse Aristotelem, in qua per errorem maximè admitterentur cædes: atque hinc fieri vt omnis actorum sæuitiæ ac spectatorum indignationi præcidatur locus: præsertim verò si recepto more vt gladij, veneni, vno verbo non horrendo cædis aut cruciatus aspectu, percellantur spectatorum oculi.

CAPVT

CAPVT DECIMVM.

PARTICVLA LXIV.

Μέρη μὲν οὖν τραγῳδίας, οἷς μὲν ὡς εἴδεσι δεῖ χρῆσθαι, πρότερον εἴπομεν, κατὰ δὲ τὸ ποσὸν, καὶ εἰς ἃ διαιρεῖται κεχωρισμένα, τὰ δέ ἐστι, πρόλογος, ἐπεισόδιον, ἔξοδος, χορικὸν, καὶ τούτου τὸ μὲν πάροδος, τὸ δὲ στάσιμον. κοινὰ μὲν οὖν ἁπάντων ταῦτα. ἴδια δὲ τὰ ἀπὸ τῆς σκηνῆς, καὶ κόμμοι. ἔστι δὲ πρόλογος μὲν, μέρος ὅλον τραγῳδίας, τὸ πρὸ χοροῦ παρόδου. ἐπεισόδιον δὲ, μέρος ὅλον τραγῳδίας, τὸ μεταξὺ ὅλων χορικῶν μελῶν. ἔξοδος δὲ, μέρος ὅλον τραγῳδίας, μεθ' ὃ οὐκ ἔστι χοροῦ μέλος. χορικοῦ δὲ, πάροδος μὲν, ἡ πρώτη λέξις ὅλου χοροῦ, στάσιμον δὲ μέλος χοροῦ, τὸ ἄνευ ἀναπαίστου, καὶ τροχαίου. κόμμος δὲ, θρῆνος κοινὸς χοροῦ, καὶ ἀπὸ σκηνῆς.

310 CAeterum Tragœdiæ partes, quibus tanquam formis vti nos oportet, superiùs exposuimus: secundùm verò quantitatem discretam, atque in quas secetur, singillatim hæ sunt: Prologus, Episodium, Exodus, Choricum. Chorici verò alterum mobile, alterum stabile. sanè cunctis hæc omnibus communia: propria verò ea, quæ ad scenam pertinent & commi. Prologus est pars Tragœdiæ iusta, ante chori ingressum: Episodium pars item iusta Tragœdiæ inter choricos perpetuos cantus. Exodus iusta pars Tragœdiæ, post quam nullus deinceps est chori cantus. Chorici verò ingressus, chori integri prima locutio: stabile sine Trochæo & Anapæsto cantus: Commus siue planctus est luctus chori communis cum ijs qui in scena sunt. *Taccius.*

IAM partes Tragœdiæ, quibus vt formis oportet vti, priùs diximus. At secundùm quantitatem; & in quas ipsa diuiditur separatas, hæ sunt, Prologus, Episodium, Exodus, Choricum: & huius quidem vna pars parodus: altera verò stasimum; atque hæ quidem communes omnium: propriæ verò illæ a scena & commi. Ac prologus est pars integra Tragœdiæ ante chori parodum. Episodium pars integra Tragœdiæ post quam non est Chori cantus. Chorici autem parodus prima dictio integri chori, stasimum verò cantus chori sine anapæsto & trochæo. at commus, lamentatio communis chori & a scena. *Riccobonus.*

COM. LXIV. TRAGOEDIAM Aristoteles iandiu (id quod nos in particula XXXIX. admonuimus) in ποιὸν distribuerat & ποσὸν. in quale inquam & quantum, siue in qualitatem & quantitatem. qualitatem rursus in fabulam, mores, sententiam, dictionem, melodiam & apparatum: quas propterea partes qualitatis passim appellauimus. Cum igitur Aristoteles has partes (quantum quidem hic profitetur) explanauerit, nunc ad partes quantitatis aggreditur, quas etiam enumerat, statuens esse prologum, episodium, exodum, choricum. *De Partib. Quantitatis.* *Quæ sint.*

Hæ verò partes ideo quantitatis appellantur, quia conficiunt molem & magnitudinem ipsius Tragœdiæ; ita vt eius magnitudo & longitudo quanta est, tota ex ijs quatuor existat partibus. quare quemadmodum homo quantus est, totus ex capite, brachijs & reliquis huiusmodi partibus constat; ita vt isthæc in homine quantitatis seu molis ac magnitudinis partes iure appellari possint, ita in Tragœdia Prologus, Episodium, Exodus, Choricũ quantitatis partes in Tragœdia meritò appellentur. Denique sicut in Oratione (vt commodiore adhuc simili, vtar) exordium, narratio, confirmatio, confutatio, epilogus constituunt totam orationis molem, ita vt germanæ sint molis & quantitatis partes; ita in Tragœdia Prologus, Episodium, Exodus, Choricum molem Tragœdiæ constant, & propterea quantitatis partes iurè ac meritò appellantur. *Cur sic appellentur.*

Prima igitur pars quantitatis seu magnitudinis est Prologus. Qui sanè quoniam aditum *De prima, quæ est Prologus.*

Prologus respondet Exordio, Proaulio, & Procemio.

munit Tragœdiæ reliquæ, inprimísque efficit vt Tragœdia reliqua intelligenter audiatur, respondet tum orationis exordio, tum musici concentus proaulio, tum vniuersim doctrinarum ac præceptionum procœmio. Vt enim exordium præparat auditoris animum ad reliquam dictionem, præsertim vt intelligenter audiat, útque proaulium seu præcentio ad tibicinis citharedíve concentum animos parat, & in vniuersùm procœmium auditores lectorésque efficit dociles, ita prologus in Tragœdia & Comœdia animos auditorum comparat, vt reliquum drama faciliùs percipiant.

Prologus alter separatus, alter coniunctus, & eorum discrimina

Quanquam illud est diligenter obseruandum, Prologum non vnius esse generis, sed gemini: alter enim Prologus est cum actione & fabula ipsa coniunctus: alter separatus. separatus est qui antequam germani Tragœdiæ seu Comœdiæ actores actionem aggrediãtur; actionem totam & fabulam anteuertit, futuræ actionis & fabulæ argumentum fermè aperiens: cuius Prologi exempla tum in Plauto & Terentio, tum in nostratibus Comicis vsqueadeò perspicua extant exempla, vt non necesse sit pluribus docere cur separatus appel 321
letur. Coniunctus ille dicitur, qui non antegreditur actores & actionis initium, sed ab actoribus ipsis fermè sub actionis initium inter prima colloquia exprimitur. Itaque dum primi actores aliquid rei gerunt, & colloquia inter se miscent, efficit industrius poëta, vt ex ijs colloquijs fabulæ argumentum appareat. Atque hoc prologi genere perpetuò vsi sunt Græci Poëtæ, siue Comicos velis, siue Tragicos, separato prologo nunquam. Sed rem, exemplo illustremus. In Oedipo tyranno Oedipus rex apud Sophoclem vnà cum sacerdote primus loquitur, & ita loquitur, vt Thebanam calamitatem deploret, séque indicet mirificè cruciari, quòd pestilentia tota vrbe grassetur. Cui rei declarandæ sacerdos etiam interponit multa. sic sanè dum multos vltrò citróque Oedipus & sacerdos miscent sermones, auditores de toto vrbis statu docentur, vbi, quoniam Creon statim ab Oraculo rediens, quò de pestilentiæ auertendæ ratione sciscitatum missus a Rege fuerat, Regi denunciat Thebis degere interfectorem Laij, nec posse vrbem expiari nisi huius interfectoris nece aut exilio; & hinc regem de tota Laij cæde instruit, ac de interfectore conquirendo consilium capitur, argumentum fit planissimum. Id quod tunc maximè a Poëta perficitur cum in eodẽ primo colloquio Creon sic loquitur:

Cre: *Fuit nobis, o Rex, Laius olim dux*
Terræ huius, priusquam tu hanc gubernares vrbem.
Oedip: *Noui audiens: non enim vidi, vnquam.*
Cre: *Huius mortui, nunc præcipit manifestè*
Infectores manu vlcisci quosdam.
Oedip: *Hi autem sunt vbi terræ? vbi hoc inuenietur*
Vestigium antiquæ difficile coniectu culpæ.
Cre: *In hac dixit terra.*

Hoc coniuncti prologi exemplum: nam de coniuncto loquitur, cum separati exemplum adhuc extaret nullum. Et ideo prologum appellat, nullo addito: cum enim separatus prologus nondum extaret, nihil erat cur prologum, de quo loquebatur, coniunctum appellaret. Quanquam illud etiam discriminis inter hos duos intercedit prologos, quòd in seiuncto poëtæ integrum est argumentum proponere totum ab initio ad finem vsque, ita vt exitus quoque rerum ac summatim œconomia tota fiat perspicua & plana. in coniuncto verò prologo ea tantùm indicantur, quæ sunt veluti fundamenta & initia rerum gerendarum; ita vt non tam exitus & œconomia gerendarum rerum inter prima illa colloquia designetur, quàm initia, vt dixi, aperiantur, vnde qui non in exercitas planè aures ferant in Theatrum, possint ea commodè intelligere, quæ continenter gerenda sunt. Itaque in prologo separato breuiter totum fabulæ argumentum commonstratur, in coniuncto initia tantùm & rerum origo. Vt propterea quemadmodum exordium a Quintiliano appellatur Orationis seminarium, ita Prologus a notis Tragœdiæ seminarium dici possit.

De Episodio & reliquis partibus: & quã difficilem habeant explicatum

Nunc ad Episodium & partes reliquas. vbi sanè multa sunt quibus spinosa redditur & perdifficilis tractatio hæc vniuersa. ac primùm quia Græci Tragici nec in scenas, nec in actus distinguerent Tragœdiæ partes; sed continuata quadam serie ab initio ad finem vsque progrederentur. & quamuis reuera distinctiones aliquæ in Græcorum Tragœdia delitescant, vnde quoquomodo & actus & scenæ designari possint; id tamen efficere siue agnoscere nisi industrij & exercitati non est. Deinde quia Aristoteles his partibus designandis nomina quædam auribus nostris ferè inaudita vsurpat, quæ item hærere cogunt, tyronésque

nésque in primis deterreant. nam cum tibi concessero Prologi nomen iam Latinis atque Italicis auribus esse protritum, Episodium certè, Exodus, Choricum, Parodus, Stasimum, Commus inaudita sunt & ignota. Ad extremùm quia eædem partes, quas profert Aristoteles, mirum est in quanta positæ sint varietate: siquidem episodium, de quo nunc est dicendum, est tripartitum ac tripliciter distinctum & variatum: choricum verò quadripartitò distinctum est, nec eiusdèm vbique rationis. Sed vt ex Tragœdia aliqua dignoscere nitamur, quæ de reliquis huiusmodi partibus præcipit Aristoteles, Oedipum tyrannum de
322 more in medium latinè afferam.

Ergo Prologus, vt diximus, continet primam Tragœdiæ partem integram; quæ (ne quis hærere possit) Chori parodum antegreditur, inquit Aristoteles. sed quæ est Chori parodus in Oedipo? ea in qua post vltima sacerdotis verba chori nomine sic canitur.

O Iouis suauiloqua fama, quænam
Aurata Pythonis
Illustres venistir Thebas?

Hæc verò parodus protenditur vsque ad primum Episodium; quod incipit ab illis Oedipi verbis,

Petis, quæ autem petis, mea si velis verba
Audiens accipere, morbóque administrare:

& quæ sequuntur. ita sanè primi actus finis, & si nulla vel actus vel scenæ adsit nota, cum parodo absoluitur. Parodus autem est prima Chorici pars: nam tres reliquæ illius partes collocantur singulæ post episodia singula, quemadmodum, quoniam Aristoteles Choricum nominat ad extremùm, ad extremum declarabitur. Ita sanè prologus & Chorici parodus; vt commodiùs intelligatur quem locum occupet & quanta sit eius magnitudo, respondet primo nostrarum Tragœdiarum actui; ita tamen vt prologus scenis primi actus, parodus primi actus choro (nam nostrates etiam claudunt actus choro) respondeat.

Sequuntur in Oedipo tria episodia, quæ singula choricis singulis clauduntur, quæ stasimi appellantur nomine. ac primum quidem episodium (huic verò apud nos respondet Actus secundus) ducit initium ab Oedipi verbis paulò ante recitatis,

Petit: quæ autem petis, mea si velis verba:

& clauditur vbi statim chorus sic loquitur,

Quis quem vaticinatrix
Delphica dixit petra,

cuius chori cantu seu sermone, seu stasimo absoluto, sequitur secundum episodium; (respondet huic Actus tertius) idque ab illis Creontis verbis unius

Viri ciues grauia verba audiens.
Accusare me Tyrannum Oedipum,

& quæ sequuntur. quod secundum episodium clauditur item chorico stasimo, secundo cui est initium

Vtinam mecum cohabitet ferente, Parca
Venerabilem castitatem sermonum.

Quo sanè stasimo absoluto consequitur episodium tertium (huic respondet Actus quartus) quod ab Iocastæ verbis ducit exordium. quæ verba sunt huiusmodi,

Regionis reges, opinio mihi aftitit.
Templa peruenire Deorum,

& quæ sequuntur. quod episodium clauditur item chorico stasimo, cuius illud est initiū;

Heu generationes mortalium.
Vt vos æqua & nihil
Viuentes enumero,

Ita sanè tertio episodio vnà cum tertio stasimo peracto quartus absoluitur actus, seu quarta pars absoluitur, quæ quarto respondet actui. nam primus actus (vt diximus) prologo & chori parodo respondet. tria verò episodia cum suis stasimis secundum, tertium & quartum actum designant: ita tamen vt quemadmodum prologus respondet scenis, sic episodia trium insequentium actorum scenas effingant. & quemadmodum rursus parodus respondet primo nostrarum Tragœdiarum choro; chorica stasima tribus reliquis respondeant nostræ Tragœdiæ choris.

Iam verò sequitur in Odipo Exodus, qui ab illis Nuntij verbis

O terræ maximè huius semper honorati,
Quæ opera audietis,
incipiens, ad finem vsque protenditur & quinto respondet actui. Atque hinc licet animad- 323
uertere, cur dicat Aristoteles primo loco. *Prologus est pars integra Tragœdiæ ante Chori parodum.* Cur subdat statim secundo loco, *Episodium est pars integra Tragœdiæ interiecta inter integros Choricos cantus*. nam reuera primum episodium quo designauimus secundum actum, inter primum & secundum chorum est interiectum, nimirum inter parodum & inter primum stasimum: quemadmodum secundum episodium inter duos item choricos cantus iacet, nimirum inter primum & secundum stasimum. tertium verò episodium inter duos item cantus choricos, hoc est inter secundum & tertium stasimum. Hinc etiam constat, cur dicat Aristoteles, exodum esse partem integram Tragœdiæ, postquam non est chori cantus. nam respondet postremo actui, & claudit actionem vniuersam. Denique apparet etiam cur dicat, Parodum esse primam dictionem integri Chori, nihil enim est aliud quã cantus ille seu sermo, qui a choro habetur inter prologum & primum exodum. Idcirco autem addit eiusdem chori stasimum esse sine anapæsto & trochæo, quia parodo tantum adhibentur pedes isti; vt enim sunt saltationi accommodati, & carmen rotatile efficiunt ac versatile, ita chori parodo seu ingressioni, quæ saltatione fit, adiungitur; non verò stasimo, cum stasimum saltatione careat, & a consistentibus chori personis vna dictione aut cantu peragatur.

Dixerat autem has partes omnes esse communes omnibus Tragœdijs, quia reuera nulla est Tragœdia, quæ non istis conflctur. addiderat verò commo seu lamentatione claudi Tragœdias aliquas, quia aliquæ existunt Tragœdiæ, quæ clauduntur lamentatione. eiusmodi est Euripidis Andromache & Sophoclis Aiax. & hæc lamentatio edebatur a Choro & histrionibus, ita vt hac lamentatione non omnes sed aliquæ claudantur Tragœdiæ. Atque hæc sanè Oedipi œconomia & partium omnium distributio & explicatio diligenter est obseruanda & agnoscenda, Vt quoniam veteres illi Tragici non tam commodè visi sunt dramata distribuere quemadmodum noster Seneca qui Actus & Scenas expressit clariùs, ex proposita Oedipi œconomia & exemplo, cætera Græcorum Tragicorum Dramata, quæ alioquin Lectorem hærentem habere possunt, rectè distribuere valeas atque intelligenter peruolutare. Sed tam multa sunt quæ dubitentur: vt non ab re sit rem ad Controuersiam reuocare atque illud quærere. NVM quæ pertinent ad quantitatis partes, rectè inuenta, explicata, definita fuerint. Ac primò illud magnam habet dubitationem, quia Aristoteles distribuit Tragœdiam in quale & quantum, siue in qualitatem & quantitatem: & rursus qualitatem in fabulam, mores, sententiam, dictionem, melodiam, apparatum; continentérq. disputat de fabula: cur igitur antequam aggrediatur quantitatis partes, non de singulis partibus qualitatis verba facit? sanè postulabat ratio, vt non antea partes attingeret quantitatis, quàm nos de singulis partibus qualitatis docuisset. An igitur dicendum est verè disputasse de singulis? quid enim dicat hoc in loco, *Iam partes Tragœdiæ, quibus vt formis oportet vti* (describit enim partes qualitatis, quia sint tanquam formæ Tragœdiæ) *priùs diximus*? & sanè non solùm fabulam, verùm etiam reliquas partes illas enumerauit, descripsit, contulit mutuò, singularum dignitatem attingens & necessitatem, ac disposuit ex ordine. Ego verò ægrè huc confugerim. video enim Aristotelem in particula XLVII. sic aggredi ad fabulam, vt videatur sibi de singulis disputandum proponere; atque a fabula incipere, quòd iam declarasset principem locum obtinere inter partes qualitatis, non quòd hanc vnam fusiùs prosequi decreuisset. Huc accedit quod in particula LXXVII. redit ad mores, qui tamen pertinent ad qualitatem: & in particula LXXXXVII. agit de sententia. in LXXXXIIX. etiam disputat de dictione seu locutione, hac claudens Tragœdiæ tractationem. & ideo videtur omnino præpostero ordine ac perturbato disputare. quia quantitatis partes post fabulam attingit, reliquas partes qualitatis resumit multò post, nam quod 324
melodiã prætermiserit & apparatũ, inde factũ est quòd ab initio monuisset (quasi quasi tandem id consilio protulerit) vix ac ne vix quidẽ ad artẽ pertinere. ita vt qualitatis partes alieno loco declarentur; & disputatio mirificè confundatur. sed rem hanc totam satius erit ad particulam LXXVII. reijcere, vbi ad prætermissas qualitatis partes redit & de moribus paulò post etiam de sententia & dictione verba facit. Nunc sat sit monuisse Aristotelem non semper eodem tenore atque ordine res explicare, quo propositæ sunt; sed interdum ordinem aliqua ex parte commutare, sic in 1. Rhetoricorum ponit differendum de

CONTROVERSIA LVII. AN quæ pertinent ad Quantitatis partes rectè præcepta fuerint et definita. Vbi quæritur. I. Cur explicet Author partes quãtitatis ante quam satisfecerit partibus qualitatis. Respondetur.

proba-

probationibus artificiosis.tum de ijs quæ carent arte;& tamen in medio artificiosæ probationis cursu interponit explicatum earum quæ carent arte, tum ad artificiosas redit,ita hoc in loco.quare eò res est reuocanda,vt videamus temerè ne an cõsultò id fecerit.quod vt dicebam in particula LXXVII.licebit commodiùs examinare.Iam verò dubitatur etiam quia non semper in primis colloquijs & ante parodum declaratur argumentum: quandoquidem non rarò apud Tragicos occurrit vt Tragici eiusmodi initia & semina in secundo quoque aut etiam in tertio iaciant ac fundant.sed respondeo tamen;optare hoc saltem videtur Aristoteles ac tanquam fabulæ aptissimum proponere vt prologus & quod eo continetur fabulæ argumentum in primo expediatur actu,siue ante parodum: vt scilicet ipsa fabula intelligenter peragatur. nam idcircò sine vlla dubitatione definit prologum eam Tragœdiæ partem,quæ est ante parodum seu primum chorum: quasi verò huic parti prologus debeatur ac proinde argumẽtum, nam hac de causa in Rhetoricis prologum cum prooemio & exordio confert, quibus argumenti maximè attribuit proferendi munus.Id quod Euripides maximè omnium coluerat (quanquam quàm eleganter & ad verisimile tuẽdum,artificiúmque occultandum aptè,alterius sit loci)& obseruanerat:& verò ratio ipsa quoad eius fieri possit obseruandum dictat; ne auditoris animus suspendatur diu atque incertus hæreat.imo verò, quoniam primus actus seu quæ stasimum antegrediuntur colloquia, latè manant, præstat etiam (id quod ab aliquibus passim factum videmus) rem primo quoque tempore expedire vt ante stasimum fabulam etiam vtcunque introducere liceat.Certè non apud Euripidem solùm,apud quem frequentissimum ac fermè perpetuum est,verùm etiam apud alios inuenias,a prima statim persona;aut vna & altera,argumentum ferè explicari;ita vt fabula necti ac summatim peragi incipiat ante stasimum: vt quemadmodum interdum aliquantò post stasimum, ita non rarò paulò ante, argumentum appareat, Quapropter dum Aristoteles statuere videtur, illam Tragœdiæ partem,quæ prægreditur stasimum,totam quanta est esse prologum, id fortasse statuerit tum vt prohiberet ne argumentum post stasimum differretur,tum vt ei certa sedes atque illa non angusta sed percommoda tribueretur. Adde quod dum ait prologum esse partem illam totam quæ primum anteuertit chorum, ideo affirmare consilio potuit quòd censeret argumentum non tam exarandum seu referendum per partes totum quemadmodum & Euripides passim facit,& in separato prologo a Latinis,multò verò magis a nostratibus factitatur(hoc enim sine dubio prima persona efficere possit) sed inter colloquia illa,dum actores aliud videntur agere atque adeò fabulam ipsam inchoant, introducunt, nectunt,disseminandum,& in aures atque animum Auditorum veluti insinuatione quadam instillandum.Cui rei faciendæ actus primus videri potest idoneus atque adeò necessarius totus.Et sanè ad verisimile tuendum, præstat cauere ne argumentum statim integrum ac solidum totum sic proferatur vt inde fabulæ appareat Idea ac summa; sic enim verisimile perturbatur, cum quæ actio tanquam agenda est præmonstratur: hinc enim rem non tam siue in præsentia veluti nasci, quàm huc importari, siue non tam geri aut modò accidere,quàm antea poëtæ industria factam & coagmẽtatam fuisse dicas. Vt propterea vehementer peccent qui solidum dramatici poëmatis argumentum præmonstrãt antea. & in hoc fortasse requirenda est Euripidis industria; nostratium certè desideratur passim, Quantum enim intelligentiæ consulunt auditorum aperto illo argumento, tantũ
325 verisimili officiunt:cum enitendum sit vt dramatica actio non tam imitatione exprimi, quam tunc plane re ipsa geri videatur. quo tempore vt quis ex actoribus rem gerendam prænouerit ac præmonstret,minùs verisimile est.Denique reputandum est diligenter,dramatici poëmatis prologum seu argumentum, eo differre ab argumento siue Epici poëmatis siue Orationis,quòd Epicus quippe,qui narrat res gestas,proponit canendas,potest & verò debet explicatè,breuiter ac dilucidè, argumentum proponere, quemadmodum vsu venire cernimus(atque idem de Oratore dixerim,qui quæ sibi dicenda sunt aperit) ac dramaticus poëta qui actores inducit & rem spectatoribus perinde atque ageretur obijcit, non potest sine crimine Epici aut Oratoris more argumentum referre aut obijcere, Et ideo non tam argumentum integrum ac solidum est proponendum, sed ne toto primo actu disseminandum quàm sic fabula instituenda,vt initia quædam & semina iaciantur,& disseminentur quæ efficiant vt non rudis spectator dum ferè aliud videtur agi,res gerendas percipere valeat. Sed nec illud dubitatione caret quod pertinet ad Episodium. Siquidem non videtur verisimile tres medios actus Episodij obtinere locum: seu quæ tribus

Dubitatur II. Contra Prologi descriptionē. Respondetur.

Dubitatur III. De episodio.

bus medijs actibus respondent colloquia, tota, quanta sunt, ad episodium pertinere: alioquin cum primus actus argumento ab Aristotele destinetur, Exodus solutioni seruiat, Episodium fabulæ occuparet locum vniuersum. ita demum Tragœdia episodica (licet alio Part.56
titulo quàm alicubi ab Aristotele) iurè ac meritò appellaretur. Crediderim igitur inde tres illos actus episodij nomine designari ab Aristotele; quia in eos tantùm episodia inserantur, ac propterea ab episodio nomen inuenerit pars illa vniuersa. Cum enim primus actus fabulæ introducendæ seruiat, vltimus soluendæ destinetur, sanè ad fabulam amplificandam ornandàmque (id quod est episodij proprium) in tribus illis actibus tantummodo relinquitur locus.

Respondetur, et multis rationibus responsio confirmatur.

I. Imò verò cum nexus ad fabulam veriùs pertineat quàm ad Episo-
II. dium, fabula verò nectatur fermè tribus medijs actibus; quis audeat episodio tres illos medios actus occupare totos? Itaque sine vlla dubitatione in tres illos actus inferenda sũt episodia, & ideo tres illi actus non tam sunt censendi episodium toti, quàm toti episodijs inferendis destinantur.
III. Id quod tum res per se clamat, cum in Tragœdijs episodia tribus illis actibus inserta videamus; tum Aristoteles in particula xc. docet non obscurè vbi scribit
IV. episodia in Tragœdia debere esse concisa; quod certè falsum esset quàm quod falsissimũ
V. si tres illi actus vnico episodio ab initio ad finem vsque occuparentur toti. Et sanè cum Tragœdia vnius diei seu duodecim circiter horarum contineat actionem, quæ etiam reuera quaternis est peragenda, nullo modo fieri potest vt fabula ipsa & actio tribus medijs
VI. actibus excludatur. Quid? nónne ab Aristotele fabula in nexum & solutionem distribuitur? & nexus rursus nónne ad Exodum vsque, hoc est ad postremum actum, deducitur? Part.91
sic sanè. quî igitur fieri potest vt episodium tres illos occupet actus? quamuis enim nõ negarim posse etiam, imò debere episodium seruire nexui, aliquas tamen actionis partes eidem nexui seruire, nihil est quod dubitemus. Ex quo fit vt medij illi actus, fabulæ quoque
VII. debeantur. Quid plura? cum episodium sit πρᾶγμα πράγματι συναπτόμενον, hoc est res rei Vide Part.91
addita & coaptata, ac summatim extrinsecus assumpta (nam ideo etiam episodium dicitur ἔξω ἐπεισόδιον ὂν & rursus ἐξαγόμενον πρᾶγμα) quæque interiori, hoc est fabulæ aptetur, profectò tres illos integros actus obsidere totos, & fabulæ, a qua choricis cantibus dissociantur, adnecti nullo modo possent. Vt propterea mea quidem sententia Aristoteles in episodij definitione, perinde ac in definitione prologi commodè siue exponendus, siue intelligendus sit, nec aliter existimandum, episodium esse totam Tragœdiæ partem quæ inter extremas Chori cantilenas est interiecta quàm quod tota illa pars ab episodio nomen acceperit cum in eam inserantur vnam. Hæc de illa quantitatis parte quam episodium ap- 116
pellat Aristoteles in præsentia. nam de episodijs vniuersim cum aliqua diximus supra, co- In part.
piosiùs etiam disputauimus in Comparatione, tum alia quædam subijcienda erunt in par 56.
ticula xc. Nunc superesset fortasse vt aliquid tum de Exodo dubitarem, tum maximè de Diss.5

Hic subijciuntur quædam de Exodo & Choro.

Choro & Choricis cantibus. Sed de Exodo illud sit satis hanc pertinere ad fabulam, &, id quod nomen ipsum indicat, eius exitum continere, ita vt cum fabulæ nexus soluitur, eius exitus succedat. Tametsi tota ea pars quæ vltimum Choricum cantum ad finem vsque consequitur Exodi obtinet locum. & ideo Exodus ab Aristotele definitur pars integra Tragœdiæ postquam non est Chori cantus. Quamuis enim non semper Chorus ante Exodum discedit quin sæpè ad finem vsque persistit; sic tamen persistit, vt a cantu abstineat, vixque aliquis è Choro interdum Chori nomine sermonem miscet cum histrionibus: ita vt Chori cantus expleatur ante Exodum: nisi fortè qui adhuc resider Chorus in commo seu lamentatione extrema qua clauditur Exodus & Tragœdia tota, caneret flebile carmen cum histrionibus. quemadmodum verbi gratia in Euripidis Andromache contigit, Quod tamen perrarò accidit: quemadmodum rarò commus adhibetur claudendæ Tragœdiæ; ita vt Exodus ferè semper fabulam expleat: differtque ab Aphodo, quòd hæc sit discedentis Chori, Exodus enodatæ seu ad finem contendentis fabulæ. Itaque tum a catastrophe differt, tum a solutione: a catastrophe quia hæc primos rerum flexus significat; cum scilicet fortunæ commutatio aut nodi solutio veluti dilucescit primùm: quod fit ante exodum: ac propterea licet exodo terminetur hæc inclinatio, eius tamen initium exodum longè anteuertit. & ideo in quarti actus fine apparere fermè incipit catastrophe, & ante postremum Choricum cantum: cum tamen exodus hunc consequatur. Denique vbicunque inclinare incipiat res (neque enim non interdum post vltimum Choricum cantum & ad exodi seu postremi actus initium catastrophe apparet) ibi catastrophe notãda est, quæ forma saltem differat ab exodo: cum rem hæc planè perducat ad exitum. A so-

lutione

lutione verò differt exodus, quia hæc latiùs patet quàm solutio. solutio enim ad nodi explicatum pertinet tantùm, exodus & nodi continet explicatum, & cætera quæ ad finem vsque post Choricum cantum peraguntur. Hæc de exodo. At quid de Choro & Choricis cantibus? sanè innumera propemodum de his dici possent. Chori enim ortus, propagatio, varietas, moderatio, ingressus ratio varia, varia etiam status forma, egressus, locus, essent requirenda: tum cantus, ratio ac forma atque vsus denique vniuersus; præsertim verò quia modò caneret, modò histrionum more misceret sermones. Denique, quoniam interdum discedebat redibátque histrionum more (& ideo præter parodum & stasimũ epiparodon, metastasim & aphodon, hoc est iteratum ingressum, medium digressum, & vltimum egressum choro attributa legimus) modò gradiebatur, modò saltabat: modò cum saltatione, quæ non vnius generis erat, cantus eósque varios miscebat, tota harum similiúmque rerum aperienda esset ratio. Quanquam illud inprimis esset docendum qualis esset eius œconomia, vt verisimile decorúmque seruetur. Vix enim concipi potest, vt vel histriones insidias struerent ac cædem intentarent machinarentúrve, aut etiam res arcanas inter se communicarent & id genus alia efficerent, cum tamen chorus immobilis staret interim audirétque, nec aut occurreret periculis, aut quidpiam ex ijs gereret, quæ de more efficerent mortales, dum in ea inciderent. Quid quod nihil minùs sit verisimile, quàm vt omnes quotquot conflarent chorum, obiter atque adeò repentè eandem funderent cantilenam, ita vt eaudem ex ijs quæ gererentur, sententiam conciperent animo, quam ijsdem verbis exprimerent. Nam vt priùs a dextra in læuam moueretur, vnde dextram, quæque ab Oriente in Occidentem fit cœli conuersionem imitaretur, tum a læua in dextram rediret, atque errantium syderum quæ ab occidente in orientem fit, motionem exprimeret (Antistrophen vocant hanc, illam Strophen) demúmque in medio

De choro.

327 consisteret, vt terram in tanta cœli conuersione mediam, immobilémque ac fixam indicaret, eleganter excogitatum videri potest; ad verisimile ac decorum tuendum haud potest: quandoquidem præter morem est atque adeò insolentissimum, vt actores & mortales in rebus gerendis ac negotijs peragendis sic incedant. Quare præuidendum erat priùs, vt quæ ad elegantiam, admirationem, voluptatem introducebantur, è re Tragica essent, & verisimili ac decoro tuendo seruirent; ita vt verè actio de more geri videretur. præsertim verò cum chorus Tragicus non quemadmodum olim satyricus hilaritatis causa introduceretur, quíque nihil ad fabulam pertineret, sed vt fabulæ peragendæ quoquomodo inseruiret. Sed vel quia noster author hic de choro non data opera verba facit sed tantùm vt Tragicas quantitatis partes assignet, vel quia opportunius id alibi attingi possit, vel quia longior sanè ijs rebus disputatio requiratur, quæque interdum figuris ad designationem loci atque ordinum indigeret; vel quia tanta est Tragicorum varietas, tanta etiam Aristotelis breuiloquentia, vt non facilè componi omnia possint & explicari: vel quia dum multa Tragici curiositati tribuerent & voluptati, vix ac ne vix quidem potest constans omnium afferri ratio, quæque cum Tragicæ fabulæ munere, fine, decoro, verisimili naturáque vniuersa consentiat; rem totam lubet præterire. malim enim id præterire, quod non satis ac pro dignitate explicari possit, quàm lectorem minùs vtiliter detinere. Tantùm dicam præter Aristotelis interpretes, qui hoc in loco de choro scribunt non pauca, ac præter Suidam, Athenæum & Pollucem, consuli posse quæ scripserunt Scaliger non vno in loco, Patritius IX. historialis Decadis libro, Delrius in Prolegomenis ad Senecam capite septimo, Mazzonius in Dantis defensione libro secundo capite XXII. & libro septimo (si tamen hic prodijt vnquam) & vt cæteras taceam, Horatium & interpretes in carminibus illis,

In part. 96.

Actoris partes chorus, officiúmque virile
Defendat, neu quid medios intercinat actus,
Quod non proposito conducat & hæreat aptè;
Ille bonis faueátque & concilietur amicis,
Et regat iratos, & amet peccare timentes.
Ille dapes laudet mensæ breuis, ille salubrem
Iustitiam legésque & apertis otia portis
Ille tegat commissa, Deósque precetur & oret,
Vt redeat miseris, abeat fortuna superbis.

quæ Horatij præcepta (vt ne hoc prætermittam) tum demùm opportuna videri poterunt

cum

cum ratio fuerit excogitata, vnde non fine verisimili ac summatim è re Tragica Chorus ingrediatur, consistat, loquatur, canat, egrediatur. Debet enim quicquid agit cum actione & verisimili ratione cohærere.

CAPVT VNDECIMVM.

PARTICVLA LXV

Μέρη μὲν οὖν τραγῳδίας, οἷς μὲν δεῖ χρῆσθαι, πρότερον εἴρηται. κατὰ δὲ τὸ πόσον, καὶ εἰς ἃ διαιρεῖται κεχωρισμένα, ταῦτ' ἐστίν. ὧν δὲ δεῖ στοχάζεσθαι, καὶ ἃ δεῖ εὐλαβεῖσθαι συνιστάντας τοὺς μύθους, καὶ πόθεν ἔσται τὸ τῆς τραγῳδίας ἔργον, ἐφεξῆς ἂν εἴη λεκτέον τοῖς νῦν εἰρημένοις.

Partes igitur Tragœdiæ, quæ quasi formæ habendæ sunt, superiùs explicauimus: rursus secundùm quantitatem discretam, & in quas secetur, sigillatim quoque diximus. Deinceps verò, quæ fabulas texentes sectari, contra quæ vitari oporteat, tum verò a quibus locis Tragœdiæ ipsius opus ducatur, supradictis addendum. Paccius.

At commus lamentatio communis chori & a scena. Ac partes quidem Tragœdia, quibus oportet vti, priùs dictæ. At secundùm quantitatem, & in quas ipsa diuiditur separatas, hæ sunt. Quæ verò oporteat spectare & quæ oporteat cauere constituentes fabulas, & vnde erit Tragœdia opus, sequitur vt dicamus post illa, quæ adhuc dicta sunt. Riccobonus. 318

COMM. LXV.

DOCVIT quæ sint Tragœdiæ partes: idque siue qualitatis partes requiras, quæ (si illum audias) sunt tanquam forma, siue quantitatis & magnitudinis, quæ obtinent locum materiæ. Nunc par esset, vt quoniam Tragœdiæ materiam & formam parauit, ijs ad Tragœdiam ipsam conflandam vteretur, ac propterea ad Tragœdiæ constitutionem descenderet ac progrederetur. Neque enim alio consilio siue Natura, siue Ars alicuius rei partes præparat, nisi vt continenter opus ex illis conflet perficiátque totum. Huc igitur mentem coniecit Aristoteles, vt quamprimum Tragœdiæ constitueret opus; hoc est doceret quale ex propositis partibus existere opus deberet. & idcirco, *Ac partes* (inquit) *Tragœdia, quibus oportet vti, priùs dicta. At secundum quantitatem, & in quas ipsa diuiditur separatas, hæ sunt:* quibus verbis significauit se ambas Tragœdiæ partes parasse ac tum materiam tum formam veluti in medium attulisse: statímque pergebat, *Quæ verò oportet spectare, & quæ oportet cauere constituentes fabulas, & vnde erit Tragœdia opus sequitur vt dicamus post illa, quæ adhuc dicta sunt.* Quibus significauit Tragœdiæ opus, hoc est præceptionem quæ ad opus Tragicum vniuersum pertineret, instituendam, cum de partibus dictum esset.

At enim cur ait iam esse dicenda quæ forent tum spectanda tum cauenda fabulas constituenti? etsi enim subdit fore vt hinc existat Tragœdiæ opus, adhuc tamen sibi de fabula hoc est de parte ponit agendum. Rectè. neque enim ita sibi ad opus totum properandum censet, quin adhuc aliqua præcipiat de fabula, ac non nihil operis & studii ad ea conferat, quæ in ea siue cauenda, siue sequenda essent. & sanè abundè docuit perfectã, & totã iustæ magnitudinis & vnius actionis, esse cõflandã: copiosè ostendit oportere esse verisimilem, & non episodicam, sed episodijs optimè inter se nexis conflari: denique appositè nos admonuit admirabilem esse debere, & nõ tam simplicem quàm implexam; ita vt peripetia vel agnitione aut vtráque constet, ac simul referat perpessionem. Sed tamen alia quædam tum de personis quæ Tragicis fabulis idoneæ sunt, tum de rebus quæ terrori ciendo & misericordiæ valent, præcipere oportet, vt inde fabula existat perfectior; quin de voluptate

etiam

etiam agendum est quæ in Tragica fabula requiritur; vt enim Tragœdia quoque suam habet voluptatem (hæc enim totius poëmatis siue omnium poësis formarum est condimentum) ita fabulæ constitutione conciliandа est vel maximè. quapropter hæc & id genus alia si quæ sunt, explicanda erunt antea ne præpropera festinatione ad opus vniuersum descendatur. Hac igitur de causa de fabula item precepturus sic pergit.

PARTICVLA LXVI.

329 ΕΠειδὴ οὖν δεῖ τὴν σύνθεσιν εἶναι τῆς καλλίστης τραγῳδίας μὴ ἁπλῆν, ἀλλὰ πεπλεγμένην, καὶ ταύτην φοβερῶν, καὶ ἐλεεινῶν εἶναι μιμητικήν: τοῦτο γὰρ ἴδιον τῆς τοιαύτης μιμήσεώς ἐστι. πρῶτον μὲν δῆλον, ὅτι, οὔτε τοὺς ἐπιεικεῖς ἄνδρας δεῖ μεταβάλλοντας φαίνεσθαι ἐξ εὐτυχίας εἰς δυστυχίαν. οὐ γὰρ φοβερὸν, οὐδὲ ἐλεεινὸν τοῦτο, ἀλλὰ μιαρόν ἐστιν.

PARTICVLA LVII.

ΟΥτε τοὺς μοχθηροὺς ἐξ ἀτυχίας εἰς εὐτυχίαν. ἀτραγῳδότατον γὰρ τοῦτο ἐστὶ πάντων. οὐδὲν γὰρ ἔχει, ὧν δεῖ. οὔτε γὰρ φιλάνθρωπον, οὔτε ἐλεεινὸν, οὔτε φοβερόν ἐστιν. οὐδ᾽ αὖ τὸν σφόδρα πονηρὸν, ἐξ εὐτυχίας εἰς δυστυχίαν μεταπίπτειν. τὸ μὲν γὰρ φιλάνθρωπον ἔχοι ἂν ἡ τοιαύτη σύστασις, ἀλλ᾽ οὔτε ἔλεον, οὔτε φόβον. ὁ μὲν γὰρ περὶ τὸν ἀνάξιόν ἐστι δυστυχοῦντα, ὁ δὲ περὶ τὸν ὅμοιον. ἔλεος μὲν περὶ τὸν ἀνάξιον, φόβος δὲ περὶ τὸν ὅμοιον. ὥστε οὔτε ἐλεεινὸν, οὔτε φοβερὸν φανεῖται τὸ συμβαῖνον.

QVoniam igitur Tragædiæ pulcherrimæ compositio, non quidem simplex esse debet, sed implexa, eadémque terribilium miserabiliúmve imitatrix, id quod profectò imitationis huiusce proprium est. Primùm quidem satis apparet minimè decere, bonos & æquos viros ex fœlicibus infœlices factos, in scenam afferre; vt quod terrifici miserandive nihil habeat, sed scelesti, Paccius.

PArique ratione ab aduersa fortuna ad secundam prouectos, prauos effingere, hoc enim omnium a Tragœdia maximè alienum, vt quod rerum, quæ requiruntur, expers omnino sit, humanitatis dico, nedum terrifici atque miserabilis. Sed nec omnino improbos ex secunda fortuna in aduersam lapsos: quandoquidem talis compositio, quæ alioquin humanitatem præ se ferre potest, miserandi aut terrifici planè nihil habet. Vt enim immerentis misericordiam excitat, ita terror a simili incutitur. Quocirca cum nec miserandi nec terrifici quicquam ab his proueniat.

QVoniam igitur constitutionem pulcherrimæ Tragœdiæ oportet esse non simplicem, sed nexam, eamque terribilium & miserabilium imitationem (hoc enim proprium huiusmodi est imitationis) primùm quidem manifestum est neque æquos viros mutatos apparere oportere ex prospera fortuna in aduersam; id enim non est terribile nec miserabile sed sceleratum. Riccobonus.

NEque improbos ex infortunio in prosperam fortunam. id enim maximè omnium a Tragœdia alienum est, quia nihil habet eorum, quæ oportet, neque enim gratum hominibus neque miserabile neque terribile est; neque rursus valde malum ex prospera fortuna

fortuna in aduersam cadere. quod enim gratum est hominibus, id quidem habet talis constitutio, sed neque misericordiam habet neque timorem; illa enim est circa eum, qui indignè aduersa fortuna vtatur, hic verò circa similem, quare neque miserabile, neque terribile apparet quod contingit.

commodatas

COMM. LXVI. & LXVII. *Vt personas Tragœdia aptas proferat, prius resumit duo.* I. II. *Colligit quales personæ attribuenda nõ sint Tragœdiæ.*

VT personas paret Tragœdiæ commodatas, duo resumit de quibus ex dictis constare satis poterat. Primum est oportere pulcherrimæ Tragœdiæ constitutionem esse non simplicem sed implexam, ac propterea vel peripetia vel agnitione vel vtrâque instruendam esse. Alterum est oportere quoque vt sit terribilium ac miserabilium imitatio: siquidem Tragicæ imitationis id est proprium, terrorem & misericordiam ineutere. Quibus positis, perspicuum est (inquit) neque homines *ἐπιεικεῖς, probos & moderatos*, qui ex prospera in aduersam migrent fortunam; neque improbos, qui ex aduersa migrent in prosperam, esse idoneos & accommodatos Tragicæ fabulæ. non quidem primos, siquidem commutatio il- 330
la fortunæ ex prospera in aduersam nec terribile gigneret, nec miserabile, & vero scelerata esset: non secundos, quia fœlix fortunæ commutatio maximè omnium a Tragœdia esset aliena: idque tum quia nullam planè voluptatem afferret auditoribus; tum quia nequaquam gigneret miserabile aut terribile. Quod si quis etiam improbos ex prospera deturbari fecerit in aduersam, neque huiusmodi homines improbi qui in aduersam ceciderint fortunam, erunt idonei. siquidem hic casus hominibus & spectatoribus afferret ille quidem iucunditatem; etenim natura comparatum videtur, vt ea rerum constitutio in qua improbus ab prosperitate in aduersam cadit fortunam, periucunda accidat mortalibus; sed tamen nullam planè misericordiæ & timoris partem habebit: quandoquidem misericordia oritur ex aduersa illius fortuna, qui indignè afflictatur: quod in præsens non accidit: timor verò gignitur cum nostrum similes seu pares in calamitatem incidere animaduertimus. Vt propterea Improbi nullo modo sint idoneæ personæ in fabulæ Tragicæ constitutione. Hæc Aristoteles in particula LXVI. & in sequenti. Iam verò offerunt

CONTROVERSIA. LVIII. *De constitutione & personis optima fabulæ Tragicæ ac præsertim de probis quas timori & misericordiæ ciendæ negat accommodatas.* *Dubitatur.* I. II. III.

sese nec pauca nec leuia de quibus dubitemus, imò verò Controuersiam quoque excitemus. cum viros moderatos & probos metui & commiserationi ciendæ idoneos esse neget quod *παράδοξον* videri potest & incredibile. Tametsi alia quædam in ea priùs agitanda sunt. Itaque disceptandum erit an simplicem fabulam planè reijciat; & inprimis de personis Tragicis quà probas negat imitationi Tragicæ esse idoneas. Ac primùm cur sumit tanquam certum constitutionem pulcherrimæ Tragœdiæ non simplicem sed nexam existere oportere? Sanè vbi de fabula tum simplici tum nexa disputauit, docuit quidem quæ esset fabula simplex, quæve implexa, Implexam verò vnam pertinere ad pulcherrimam fabulam, non demonstrauit. ac propterea in Epopœia etiam, cuius fabulam Tragicæ instar fingi iubet, formam aut simplicem aut implexam, aut moratam aut affectam, statuit esse debere. Quid plura? in particula XCII. quatuor profert Tragœdiæ formas, inter quas nisi simplicem quoque numeremus & retineamus, haud ostendere liceat cur in CXXVII. dixerit formarum Tragicarum instar conformandas. Deinde cum tres implexæ fabulæ attribuerit conditiones, nimirum peripetiam, agnitionem, perpessionem; quid erat cur pulcherrimæ Tragœdiæ quam nexam ferè statuebat, personas requirens, de illis personis dubitaret & quæreret, quæ ab aduersa fortuna ad prosperam commigrarint? sanè in ijs perpessio est nulla: non igitur nexæ fabulæ erant idoneæ. Ad hæc falsum planè videtur viros probos & moderatos si a prospera fortuna ceciderint in aduersam, nec terribile gignere nec miserabile. nam cur non ego qui mediocris probitatis aut improbitatis sim (tales enim plerique sunt spectatorum) non statim timore afficiar, cum videam illum fieri calamitosum quocum ipse nullo modo probitate sim comparandus? Profectò si improbus in aduersam ceciderit fortunam, fieri quidem poterit vt ipse non timeam, aut minùs timeam; sed vt ex melioris hominis casu non percellat, id verò fieri nullo modò potest. De misericordia verò nihil attinet dicere. Quis enim non eius misereatur, qui indignè & nullam ob culpam in calamitatem incurrat? qui enim probus sit & moderatus, hunc præter culpam fieri calamitosum necesse est. sanè Virgilius non malus æstimator rerum. Sinonem induxit, qui cum sibi oratione integerrimos affinxisset mores, sed tamen se calamitosum ostendisset, Priamum orabat vt sui misereretur.

Par. 51 & 52

Par. 155

Miserere

+

Miserere (inquit) animi non digna ferentis.

Lib. 2. Æn. 331 sentiebat enim eum planè dignum esse misericordia, qui indignè affligaretur. & ideo, misericordiam excitauit statim, ita vt qui rem cõmemorabat Aeneas, sic statim, pergeret,

His lacrymis vitam damus, & miserescimus vltrò.

Vid. c. 11. in Maior. Græ. Quid plura? Aristoteles ipse in secundo libro Rethoricorum cum data opera & de timore & de misericordia disputaret, statuebat timorem ex ijs gigni quæ sunt horribilia & vim perdendi habent: quæ sanè maximè omnium in Tragicas calamitates cadunt. Neque verò mihi respondeat quispiam, timere homines impendens sibi malum, non quod accidit alijs: nam idem Aristoteles fatetur ea etiam quæ alijs contingunt mala, & digna sunt misericordia a cæteris quippe horribilia pertimesci. Sic Aeneas cum Polydori calamitatem agnouisset, horrore ac timore perculsus est; Itaque de se illud fatebatur. Æn. lib. 3.

Tum verò ancipiti mentem formidine pressus.

Obstupui, steterúntque comæ & vox faucibus hæsit.

& rursus Poëta cum Eurialus occidisset & a matre deploraretur, sic pergebat.

Hoc fletu concussi animi, metúsque per omnes

It gemitus, torpent infractæ ad prælia vires.

De misericordia verò idem constat planiùs apud eundem Aristotelem, quàm vt longiùs oporteat facere: quandoquidem Misericordia (inquit ipse) est ægritudo suscepta ex opinione mali, quod siue interitum siue dolorem afferat ei qui fortuna illa sit indignus. quid clarius, vt constet ex probi viri calamitate misericordiam, Aristotele ipso fatente, excitari vel maximè? Vt propterea mirum sit Aristotelem hoc in loco negare non dubitasse ex probi viri calamitate nec terribile nec miserabile excitari. Neque verò nõ videtur interim Aristoteles perperam illos prætermisisse homines, qui probi item ac moderati sint, sed ex aduersa ad prosperam fortunam eleuentur. quid est enim cur requirat num improbi sint idonei siue ab prospera in aduersam, siue ab aduersa in prosperam migrent, de probis verò id tantummodo sciscitetur, cum incidant in aduersam? præsertim verò quia si item è calamitate ad felicitatem euehantur, neque timori ac misericordiæ sit locus, neque purgationi quæ ijs motibus est proposita. Denique quia calamitate ad fœlicitatem perueniunt viri probi, ij veriùs epico poëmati suppeditant argumentum quàm Tragico. Quare mirum est non hoc quoque hominum genus excludi a Tragico argumento. Denique non videtur in Tragœdiis inusitatum, quin passim receptum vsitatúmque est, vt improbi homines a fœlicitate ad infœlicitatem deturbentur; huiusmodi enim argumentis Tragœdiæ sunt plenissimæ: ita vt quò magis sæui & crudeles occurrunt homines ac propterea improbi, eò libentiùs excipiantur a Tragicis. Hinc Atrei, Medeæ, Meleagri & id genus alij. ita vt nostrates huius generis argumenta ferè amplectantur. Hæc aduersus Aristotelem. Sed respondeo. Declarauit quidem Aristoteles in particula LVIII. naturam tum simplicis fabulæ, tum implexæ. sed tamen cum subinde ageret de peripetia & agnitione, quas addixerat implexæ, tandem in fine particulæ LX. significauit pulcherrimam agnitionem esse simul cum periperia. Quapropter cum docuerit implexam fabulam non esse sine agnitione aut peripetia aut vtraque, sequitur vt perfecta Tragœdia & pulcherrima esse non possit sine agnitione & peripetia. iurè igitur sumit hoc in loco pulcherrimam Tragœdiam esse debere implexam: vbi tamen non reiicit simplicem, sed implexam anteponit: & hoc nomine alibi retinetur simplex, quod in secundis possit consistere. Neque verò tam dubitat Aristoteles aut requirit, num in optima Tragœdia fieri possit fortunæ cõmutatio ex aduersa in prosperam, quàm id quod in superioribus veluti inclusum erat, in apertum deducit: nimirùm non conuenire cum optima Tragœdia, vt fiat talis commutatio. quod sanè, quoniam loquimur de perfecta Tragœdia quæ requirit perpessionem, colligit optimè. Quanquam quid si quis quærat vtrum in simplici talis fieri possit commutatio, quæ careat perpessione? sanè hinc tum Tragœdiæ definitio obstare videtur, quæ requirit timorem & misericordiam (hæc enim vbi in prosperam fiat commutatio non possunt non abesse) tum quia hîc scribit maximè omnium esse alienum a Tragœdia vt improbi ex infortunio migrent in prosperam fortunam: illinc reclamat, id quod passim dictitat Aristoteles, in Tragœdia, cui tamen metum & misericordiã, quippe necessaria, indefinitione attribuerat, mutationem fieri siue ex prospera in aduersam, siue ex aduersa in prosperam. Sed hæc dubitatio ad eam pertinet. Controuersiam in qua quæritur vtrum pro-

IV.

V.

Respondetur. Ad primum.

Ad secundum.

NVM in Fabula simplici fieri possit fortuna commutatio sine perpessione.

332

Aa speri

speri finis Tragœdia sit concedenda. nam ibi videndum ac statuendum esset vtrum perpessio aliqua non dicam claudere (id enim est calamitosæ Tragœdiæ) sed anteuertere possit fabulæ solutionem; ita vt læti finis Tragœdia perpessionem inde habeat quòd a perpessione incœperit nexus. Nunc tantum dicam videri perpessionem ex solutione petendam, ac propterea optimi finis Tragœdiam perpessione carere. nam quæ ab initio turbæ fiunt aut nescio quæ perpessiones, hæ in Comœdiam quoque cadunt & Epopœiam. Difficilior est altera dubitatio in qua deprehendimus reuera metum & misericordiam excitari ex calamitate proborum hominum: quod tamen in præsentia apertè negat Aristoteles, cum scribat hoc esse non terribile aut miserabile, sed sceleratum. Torsit autem semper interpretes hæc dubitatio. Itaque Victorius, vt de antiquioribus taceam, mirè laborat vt hunc soluat nodum: & tamen partim cum iis pugnat quæ ex Rhetoricis produximus vbi ἐπιεικεῖς timori ac misericordiæ ciendæ adhibet Aristoteles quos hîc negat esse idoneos (ita vt perperam statuat Victorius hîc egregiæ ibi mediocris probitatis virum afferri cum ἐπιεικεῖς illos appellet vtrobique) partim probos quocunque modo intelligens tandem, dissidentes Poëticæ ac Rhetoricæ non conciliet sententias; cum in Rhetorica etiam de summa calamitate loquatur, quemadmodum docuimus. quare dum ibi excitari docet misericordiam & timorem quia nô summa intelligatur calamitas, hîc prohiberi, quia de summa calamitate sermo habeatur, quæ vna scelerata non verò terribilis & miserabilis videri solet; aberrat, cum vtrobique de horribili & intermente calamitate aperta fiat mentio: idque siue nobis, siue nostrum similibus impendat; ita vt perperam item aliqui affirment hîc sceleratum videri quòd in dissimili persona occurrat calamitas: quasi verò spectatores Tragœdiæ non sui similem in eam calamitatem videant incidere. Probabilior videri posset Madij sententia, qui scribit probos viros, vbi in miseriam inciderint, non miserabile nec terrificum, sed scelestum quid præ se ferre, non quòd inde non existat etiam misericordia & timor; sed quoniam scelus maximè apparet & ideo factum illud a præstantiori parte denominari, quam sententiam deinde copiosè prosequitur Alexander, qui concludit odium execrationémque talis flagitij ac tanti, veluti delere timorem omnem & misericordiam, quæ alioquin calamitate illa excitatur. Et sanè quemadmodum in summo dolore & repentino atrocissimæ rei aspectu dolor prorsus impedit lacrymas quæ tamen alioquin emanarent, (id quod Amasis Regis factum declarauit, qui cum amici paupertatem defleuisset, filium, dum trucidaretur, præ horrore siccis spectauit oculis) ita rei scelestissimæ species omnem timoris ac misericordiæ motum comprimere potest. Sed tamen ne id quidem Aristotelem liberat repugnantiæ nota. cur enim calamitas potiùs de qua in præsentia, scelestum quid spirabit, quam ea, de qua in Rhetoricis, cum vtraque eosdem viros ἐπιεικεῖς, & probos opprimat? Itaque licet concesserim iure hîc obseruari sceleris execrationem potiùs quàm timorem & misericordiam gigni, adhuc tamen pugnabit secum Aristoteles, qui non eandem in Rhetoricis sed contrariam expresserit sententiam. itaque vel lapsus est Aristoteles, id quod Mutinensis clamat, vel noua aliqua ratio, ac veluti lux oboriatur necesse est, vnde loci huius obscuritas ac tenebræ dispellantur. mihi certè apertior videtur repugnantia quàm vt dissimulari posse sperem. Tametsi quoniam hîc rectè philosophatur Aristoteles, vel certè non præter hominum opinionem ratiocinatur, dum statuit sceleratum quid potiùs quàm timorem & misericordiam spirare repentinam

Ad quartū. optimi viri calamitatem (ideo enim viri etiā sapientissimi commouentur dum viros optimos opprimi sentiunt) idcirco Rhetorum esset non nostrū Aristotelem ab hac repugnantia vindicare: cū in Rhetoricis minùs solida videri possit eius opinio. Ea verò de causa prætermittere illos potuit, qui cū probi sint ex aduersa fortuna migrant in prosperā, quòd licet id φιλάνθρωπον sit & gratum accidat spectatoribus, tamen nec misericordiā nec metum gignat vllum, quæ duo in Tragœdia requiruntur. Itaque nō quòd hoc declarare prætermiserit, culpandus videretur Aristoteles, sed quòd id de improbo qui ex aduersa in prosperā migret, docuerit. cum enim hæc migratio nec φιλάνθρωπον habeat nec metū, nec misericor-

Ad quintum. diā satis superq; perspicuū videri poterat nō conuenire in Tragicam imitationē. quis enim talē cōmutationē Tragicæ imitationi accōmodatā existimet aut suspicetur? quanquā forsitan id etiam declarasse voluit vt constaret, nō tam id esse a Tragœdia alienū, quā (id quod nos admonet) maximè omnium alienū. Fateor autem in Tragœdiis occurrere posse nimis scelestos, ac sæuos qui in calamitate incidant, sed tamen ij optimæ Tragœdiæ, quam requi-

rit

Ad tertium. NVM metus misericordia excitari possit ex proborū hominū calamitate.

rit hoc tempore, argumentum ſuppeditare nequeunt. Quare ij optimæ Tragœdiæ erunt idonei qui inter probos atque improbos medij ſunt, ſeu non optimi ſunt aut peſſimi: quíque in primis per errorem ſcelus aliquod admittunt & per ignorantiã. Hæc in propoſita Controuerſia. Nam quod rurſus eſſet diſceptandum, quid propriè ſignificet Ariſtoteli φιλάνθρωπον, quæue ſit propriè φιλανθρωπία, & ſi opportunè quidem hic quæreretur, attamen in particula nonageſimaquinta diſceptabitur opportuniùs. Nunc ſat ſit eam ſententiam quam interim arripuimus, eam eſſe quam commodè in hunc locum conuenire arbitramur. *De Philantropia, in alium locũ reijcitur dubitatio.*

PARTICVLA LXVIII.

Ο μεταξὺ ἄρα τούτων λοιπὸς. ἔστι δὲ τοιοῦτος, ὁ μήτε ἀρετῇ διαφέρων, καὶ δικαιοσύνῃ, μήτε διὰ κακίαν, καὶ μοχθηρίαν μεταβάλλων εἰς τὴν δυστυχίαν, ἀλλὰ δι' ἁμαρτίαν τινὰ τῶν ἐν μεγάλῃ δόξῃ ὄντων, καὶ εὐτυχίᾳ, οἷον, Οἰδίπους, καὶ Θυέστης, καὶ οἱ ἐκ τῶν τοιούτων γένων ἐπιφανεῖς ἄνδρες.

Reliqua eſt, vt ad hæc maximè idoneus quis habeatur, qui medius inter tales ſit. Is autem erit, qui nec virtute hoc iuſtitia antecellat, miniméque per vitiũ prauitatémque in ipſam inſęlicitatem lapſus fuerit, verùm humano quodam errore ex magna quidem exiſtimatione atque fęlicitate; quemadmodũ Oedipus, Thyeſtes cæteríque ex huiuſmodi generibus illuſtres viri. *Paccius.*

Reliquus igitur eſt inter hos interiectus. Eſt autem talis, qui neque virtute præſtat & iuſtitia. Neque propter vitium & prauitatem mutatur in aduerſam fortunam, ſed propter errorem aliquem eorum, qui ſunt in magna exiſtimatione & fortunæ proſperitate, cuiuſmodi. Oedipus & Thyeſtes, & qui ex talibus familijs illuſtres viri ſunt. *Riccobonus.*

COM. lxviij.

334

Xcluſis ijs perſonis, quæ minùs idoneæ ſint Tragicæ imitationi, præſertim vbi optima requiritur Tragœdia, eas in medium affert, quæ ſint idoneæ & accommodæ: atque illas planè aſſe ait, quæ inter excluſas ſint mediæ. Et rectè. cum enim etrema deflexerint ad vitium, quæ media ſunt, virtutis obtinere ſolent locum ac ſedem. Ne autem de iis ſuboriri dubitatio poſſet vlla, declarat planiùs (ſi tamen rem non obſcuritate inuoluit dum eam videtur explanare) quæ tandem ſit ea quæ in medio relicta ſit perſona: atque ait eſſe eam, quæ neque virtute præſtet ac iuſtitia, neque propter vitium & prauitatem mutetur, & in aduerſam fortunam incidat. Vbi ſignificare videtur, nec excellenter iuſtum ac virtute præditum hominem eſſe idoneum & accommodatum Tragicæ imitationi; neque rurſus (quod tamen ſcrupulum iniicit non exiguum) qui prauitate non mediocri laboret; alioqin non ſatis aptè excluderet eum qui excellat probitate, ac medium induceret hominem. quanquam dum ait neque propter vitium & prauitatem mutatur & in aduerſam cadit fortunam, videtur non omnino excludere perſpectos improbos, dum tamen non propter vitium & improbitatem, ſed propter errorem aliquem incidat in calamitatem. quaſi verò hinc tacitæ dubitationi occurreret ſuborienti. quĩ enim improbos & nauiter improbos a Tragica excludis imitatione (nam de nauiter probis ac iuſtis non diſſẽtimus hoc tempore) cũ plerique improbi ſint ac ſcelesti, qui apud vulgatos Tragicos in aduerſam incidunt fortunam? videtur igitur Ariſtoteles hanc tollere dubitationem, *Colligit iã qua perſonæ tribuẽda ſint Tragœdiæ præſertim optima.*

quia saltem non propter vitium & prauitatem, sed propter errorem aliquem incidant in calamitatem. Quamquam licet non excellant iustitia & virtute, excellant tamen oportet, inquit, existimatione, fortuna & authoritate, cuiusmodi fuit Oedipus, Thyestes atque alij ex huiusmodi familijs illustres & clari. Hæc Aristoteles. qui propterea grauem nobis obijcit Controuersiam quam disceptemus. nimirum NVM qui Tragicæ imitationi suppeditant argumentum, hos oporteat inter iustos & iniustos seu probos & improbos medium obtinere locum. multa enim sunt, quæ nos reclamare cogunt. Etenim iamdiu antea decreuit oportere Poëtam eos imitari, qui boni sint aut mali, quique moribus hoc est (vt ipsemet interpretatur) vitiositate & virtute differant, quique nobis aut meliores sint aut peiores. qui igitur non secum ipse merificè pugnet, qui in præsentia iubeat vt ne virtute & improbitate laborent, sed mediocritatem obtineant? Quin etiam tantùm abest vt qui mediocritatem obtineat, imitandus videatur, vt ægrè concedendum sit hominem in mediocritate illa posse cōsistere; ita vt nec prauus nec improbus dici possit. Qua in re ad Aristotelem ipsum prouoco, qui in libris de moribus statuit hominem post confirmatam ætatem vel propter habitum vel saltem propter actus, & si nondū ex habitu manent, bonum esse aut malum; ita vt populariter bonus aut malus habendus sit. Et rectè. nam cum homo ea quæ propria hominis sunt, electione gerat & consilio, hæc proba aut improba enadant necesse est. Quid multa? in particula xt. docet esse necessarium vt agentes sint aut probi, aut improbi; ac propterea probos aut improbos esse quotū actiones imitatur Poëta. Denique vbi sint improbi (iam enim scio huc confugere aliquos ob non perspicua Aristotelis verba) & tamen non propter vitium & improbitatem incidant in calamitatem, nō idcirco erunt idonei, nam etsi per errorem labantur, philantropon tamen & homini gratum est vt improbus in calamitatem incidat etiam si tunc non propter voluntarium scelus sed per errorem incidat. Nam si quis dicat, iubere quidem Aristotelem, vt incidat quidem per errorem, non tamen concedere vt alioquin sit improbus, iam id quod de viro probo dictum est, de hoc fermè enunciare licebit; nimirum hanc calamitatem, quoniam vir iste non propter culpam in eam incidit, non debere philantropon nec misericordiam aut metum, sed potiùs scelestum quid spirare. Idem dixerim si pugnes istos quos Tragicæ imitationi delegit Aristoteles, oportere specie tantùm non re esse improbos (sic enim fieri potest dum scelus aliquod admittunt) iam vbi specie saltem credulitas illa appareat & improbitas, ij minùs erunt idonei. nam ad terrorem & misericordiam impediendam perinde est videri probum atque improbum esse. Hæc sunt quibus effici videatur homines Tragicæ calamitati destinatos perperam inter probos improbosque constitui. Contra tamen tales esse debere, si perfecta Tragœdia fingenda sit, videtur omnino Aristoteli concedendum. Nam vt qui excellat probitate in calamitatem incidat, non tam terribile ac miserabile quàm sceleratum (quantum tamen hic dictitat Aristoteles) ac nefarium videatur; & ad indignationem magis quàm ad metum & misericordiam excitandam accommodatum. Contra verò si perspectæ sit improbitatis, voluptatem potiùs quàm misericordiam huius gignat calamitas. Vt propterea mediæ virtutis seu conditionis requiratur persona quæ in calamitatem incidat. At enim isthæc iam antea dicta sunt & confirmata: verùm aduersaria negotium facessunt argumenta. Fateor. Sed tamen illis occurrendum est. Ac primùm dum statueret Aristoteles Poëtæ bonos aut malos, quique moribus, hoc est vitiositate & virtute, differant, imitandos vniuersim, non de Tragico sigillatim loquebatur: atque eò spectabat vt hinc Poësis formas distingueret. Itaque dum Comœdia deteriores, hoc est viles, Epopœia verò & Tragœdia meliores, hoc est præstantiores, imitatur, id assequitur Poëta. tametsi interim populariter vitiositas & virtus est vsurpanda: quia scilicet plebeij homines deteriora sequuntur, præstantes nobiliora: quo nomine aliquando Sophoclem Homero similem iudicauit, quòd imitetur meliores: qui enim famam assequerentur, ij virtutem sectari dicebantur, etsi alioquin vitijs aliquibus (id quod de Achille, Vlysse, Aiace, Oreste, satis constat) essent obnoxij. Et hoc nomine Poëmatum formas distinguebat. Atque hoc etiam nomine rursus agentes quos imitatur Poëta, probos esse iubebat, vel improbos: cum tamen in præsentia alio fermè virtutis genere, morali scilicet, ac iustitia inprimis & probitate, haud clarum esse velit eū in quem cadat calamitas: nec rursus perspectæ iniustitiæ & improbitatis, sed mediocrem veluti statū obtinere. Et hoc nomine in præsēs Aristoteles eos qui perspectæ nec probi-

CONTROVERSIA. LIX. AN, qui inter probos atq. improbos statuerētur, ij Tragicæ imitationi iurè suppeditent argumētum. Dubitatur. I. II. III. IV.

Aristotelis tamen sententia retinetur comprobatq.

Respondetur ad argumenta. Ad primū

Ad secundum.

Ad tertium.

probitatis nec improbitatis sint, inter probos & improbos medios collocat. tametsi alioquin homo vel habitu vel actibus probus sit aut improbus, seu bonus aut malus. Atque hinc fit vt non propter vitium & improbitatem, præsertim insignem, in calamitatem deturbari velit (id enim esset philánthropon & spectatoribus gratum, ac propterea timorem ægrè, misericordiam nullo modo, gigneret) sed per errorem & imprudentiam, vnde non immeritò timor excitetur & misericordia. Quo tempore, quoniam is egregiæ probitatis non appareat, aberit indignatio: ac rursus, quoniam nō appareret improbitas, nil esset cur talis casus haberet philanthropiam & gratus accideret spectatoribus. *Ad Quartum.*

PARTICVLA LXIX.

Ἀνάγκη ἄρα τὸν καλῶς ἔχοντα μῦθον, ἁπλοῦν εἶναι μᾶλλον ἢ διπλοῦν, ὥσπέρ τινές φασι: καὶ μεταβάλλειν οὐκ εἰς εὐτυχίαν ἐκ δυσυχίας, ἀλλὰ τοὐναντίον ἐξ εὐτυχίας εἰς δυσυχίαν: μὴ διὰ μοχθηρίαν, ἀλλὰ δι᾽ ἁμαρτίαν μεγάλην. ἢ οἵου εἴρηται, ἢ βελτίονος μᾶλλον, ἢ χείρονος.

NEcesse est igitur pulchram fabulam constare magis ex vno hoc genere, quàm ex duplici, vt nonnulli putant: cuius quidem ex miseria ad fœlicitatem mutatio non fit: Sed contrà ex fœlicitate ad miseriam, errore sanè non leui, minimè verò 336 per dedecus, ex illo quidem virorum, de quo dictum est, genere: quódue potiùs ad meliores, quàm ad deteriores spectet. *Paccius.*

NEcesse enim est egregiè se habentem fabulam esse magis simplicem quàm duplicem vt quidam dicunt, & mutari non in prosperam fortunam ex aduersa, sed contrà ex prospera in aduersam, non propter improbitatem, sed propter errorem magnum, aut talis persona qualis dictum est, aut melioris magis, quàm peioris. *Riccobonus.*

TRes ex dictis colligit ac nobis veluti ante oculos ponit Tragicæ fabulæ, sed τοῦ καλῶς ἔχοντος, *rectè se habentis* ac perfectæ, necessarias conditiones. Prima est vt sit simplex potiùs quàm duplex: idque quantumuis aliqui præciperent aliter. Altera est vt fortunæ commutatio non ex infelici in fœlicem fiat statum: sed contrà ex fœlicitate in infœlicitatem. Tertia & postrema vt hæc commutatio fiat non propter eius qui in calamitatem incidit, improbitatem; sed ob graue peccatum nata nimirum vt non ab animi vitio & malitia sed ab ignoratione & imprudentiæ errore proficiscatur: ac summatim ei contingat personæ quæ nuper descripta est: vel quæ saltem inter meliores potiùs quàm inter deteriores videri possit reponenda. Hæc est loci huius summa. Nunc examinemus singula. Et sanè quod pertinet ad primum, res habet tripartitam difficultatem. Prima est quia dum ait esse necessarium vt fabula sit simplex potiùs quàm duplex, tacitè saltem admittit non simplicem atque adeò duplicem fabulam: licet enim hæc in secundis aut in tertijs esset collocanda, cum vnam simplicem faciat optimam, admitteretur tamen. nam si non sit admittenda, nihil erat cur iuberet vt esset simplex potiùs quàm duplex: sed planè iubendum vt omnino esset simplex. Ex quo fit vt non ἀνάγκη ἄρα, *necesse est igitur*, fuerit dicendum, sed potiùs conuenit & expedit vt sit simplex. Nam si dicas necesse ait esse vt sit simplex non duplex, vt rectè se habeat & sit perfecta, non autem simpliciter & vniuersim, rursus contendam dicendum fuisse omnino necesse est vt perfecta fabula sit simplex, non simplex potiùs quàm duplex. Deinde videtur Aristoteles secum ipse pugnare quandoquidem in particula LVII. & quatuor sequentibus visus est perspicuè statuere implexam fabulam simplici anteponendam esse. Et idcirco etiam in particula LX. concludebat pulcherrimam agnitionem nequaquam esse sine peripetia. hinc enim fit vt si peripetia im- *COMM. LXIX.* *Tria colligit ex dictis.* *I.* *II.* *III.* *De primo, quod est de fabula simplici.* *Dubitatur I.* *II.*

plexæ tantùm conueniat fabulæ, hæc vna sit perfecta. Quid plura? in particula LVI. ita per-
III. spicuis verbis docuit Tragœdiæ compositionem, si tamē pulcherrima futura sit, simplicē esse debere, vt nihil clarius. Atque hinc est vt dum indicat id quod de simplici statuit fabula, ex dictis a se colligi & deriuari (nam ideo ait ἀνάγκη ἄρα necesse est igitur) non sibi constet, cum ex dictis contraria sententia eliciatur quidem, nimirum implexam non simplicem
Responde-tur. esse perfectam: præsens hæc, nullo modo. Verùm dubitatio prima tolli fortasse poterit si
Ad primū dicamus Aristotelem eo loquendi modo vti, quia cum aliqui, vt ipse hoc eodem in loco indicat: duplicem fabulam anteponerent simplici, (haud enim inficias ierim duplicem interim quoquo modo admitti seu in medium afferri) sibi quidem simplex potiùs dupli-ci anteponenda videretur. ita vt dixerit μᾶλλον vt significaret contrariam potiùs quàm vulgatam sequendam esse sententiam; quasi diceret; necesse est potiùs vt quæ benè se habet fabula, sit simplex, quàm necesse sit vt (quod alij sentiunt) sit duplex. Vt omittam non summo quodam rigore æstimandas interdum uoces, & tanquam ad libram aut perpendiculū reuocandas: sed more maiorum, præsertim in Rhetorum puluere, vsurpādas; ita vt omnino statuēdum sit perspectæ (perfectæ inquam) Tragœdiæ fabulam oportere esse non duplicem sed simplicem. Nisi fortè ita locutus est Aristoteles vt indicaret aliquando contingere posse vt duplex fabula alioquin tali ac tanto constet artificio atque omnibus expleatur numeris, vt rectè habere & perfecta censeri possit: quasi verò communiter ac genetim propemodum necesse sit vt perfecta sit simplex: cum tamen interdum contingere possit vt forte duplex aliqua accidat iucundissima & præclarissima iudicetur. Simplex au-
Ad secundum. tem hoc in loco non ea vocatur ab Aristotele quæ tādem nodo, præsertim arctissimo, careret ac simplicem in modum veluti fluit, hoc est sine peripetia & agnitione: nec habet subitam fortunæ commutationem (hanc enim fateor implexæ & oppofuisse & posthabuisse) sed in qua non multæ actiones peraguntur, seu non plures fiunt fortunæ commutationes, sed vnica peragitur actio, vna fit fortunæ commutatio. Itaque hîc duplicem cui opponit simplicem, appellat eam in qua fabula siue actio non habet vnicam fortunæ commutationem aut non est vnigena (siue implexa sit ac perdifficili adstricta nodo, siue aliter habeat) sed multiplex est ac varia, quemadmodum exemplis (habet enim varietatem aliquā & obscuritatem) declarabitur non multò post. Ita sanè cum simplicem hîc non implexæ opponat fabulæ sed multigenæ, non secum ipse pugnat. Nam supra improbauit vel posthabuit simplicem quæ opponitur nexæ, nunc probat & anteponit simplicem quæ opponitur duplici. Et hinc licet tertiam quoque diluere dubitationem. Cum enim in particu-
Ad tertium. la L. docuerit præclaram fabulam vnigenam esse debere, quid ni hinc efficiat multigenam esse simplici hoc est vnigenæ posthabendā? Igitur ex dictis id quoque colligitur, ita vt iure eo loquendi genere vtatur, necesse est igitur. Quanquam illud obijcias; fabulam simplicē quæ videlicet vnicam planè habeat fortunæ commutationem, nullo modo aut saltem æ-
Dubitatur rursus. I. grè concedi posse aut in Poëtis reperiri. Siquidem apud Tragicos sic a fœlicitate ad calamitatem deturbari solet quispiam (quamquam rarò admodum contingit vt vnus tantùm deturbetur: vt multi ac varij, sæpissimè) & progredi, vt alter inde ad prosperitatem euehatur, Sic Turni calamitatem, Aeneæ, Ilij excidium, Græcorum, Procorum mortem, Vlyssis, consequitur fœlicitas. Sic fermè in Comœdia, vbi æmulus æmulum sic eludit, vt nuptijs vnus & optato bono fruatur, alter frustretur passim. Denique in Tragicis fabulis Tyrannorum cædes aut calamitas interficientium odientiūm ve parit lætitiam. Vt propterea
II. quæ fortunæ commutatio hunc efficit miserum, illud reddat fortunatū. Sed fac simplex hoc est vnigena quæque vnius tantùm fortunæ commutationem habeat, reperiri possit fabula: at hæc quò simplicior eò languidior & ob rerum similitudinem ad satietatem gignendam procliuior: ita vt vel fingi haud possit simplex fabula ista & vnigena: vel si finga-
Respōdetur vtraq. dubitatione ad Controuersiam reiecta. rur, posthabenda sit duplici, quæ varietate occurrit satietati ac delectationem affert magnam. Sed de vtrâque hac dubitatione, quoniam ūtraque est grauissima prout opus fuerit in Controuersijs. Nunc ne Aristoteleæ orationis filum minùs opportunæ interpellare videar vel abrumpere, reliquas conditiones & si quid præterea opus fuerit explanemus, tum ad Controuersias.

De secundo hoc est de fortunæ cōmutatione. Ergo ad secundam conditionem deuenio, in qua statuitur in Tragœdia fortunæ commutationē eā esse debere vt non ex calamitate in prospetitatem, sed contra ex prosperitate in calamitatem seu ex fœlicitate in infœlicitatem sit facienda. Et sanè cum Comœdiæ proprium videatur vt quis ex aduerso in prosperum demigret statum, Tragœdiæ illud

etit

erit largiendum vt contrarios imitetur euentus. Adde quod Tragœdia per misericordiam & metum purgat animos, ita vt ad metum & misericordiam excitandam calamitosi euentus afferendi sint. Sed de hac quoque re, quoniam suas habet salebras, copiosiùs paulò post. Quod si huc ea recurrat dubitatio, non posse quempiam calamitosum fieri quin contra prosperitas aliqua succedat alteri (Oedipus enim sic fit calamitosus vt Vrbs soluatur pestilentia: idem de Thyeste atque Atreo, de Medea & Iasone ac sexcentis alijs)
338 de re hac tota item paulò post. Venio ad tertiam: in qua sanè dum statuit Aristoteles oportere non per improbitatem sed per ignorationem peccari ab eo qui incidat in calamitatem, ac summatim graui errore aliquo huc impelli ac labi, id sanè videtur ab œconomia veterum Tragicorum magna ex parte abhorrere. Etsi enim Oedipum, ac paucos huiusmodi alios offendas qui per errorem delapsi sint ad calamitatem; veruntamen Atrei, Iasones, Polymestores & sexcenti alij per summam improbitatem in calamitatem inciderunt. Sed de hac quoque re aliquid infrà. Nunc sat sit monuisse hac planè de causa videri Aristotelem addere saltem curandum vt si non per ignorationem & grauem huiusmodi errorem fiat miser, ac summatim non is sit qui medius planè inter probitatem & improbitatem occupet locum; at certè potiùs ad probitatem deflectat quàm per summam improbitatem calamitosus euadat. Ac rectè. cum enim vbi improbus fingatur, metus non magnopere excitetur, multò minùs misericordia; peruidendum est vt saltem ad probitatem magis quàm ad improbitatem deflectat vt misericordia excitetur ac metus. Hæc ad extremum Aristoteles. qui sanè vt id confirmet quod præceperat, sit pergit. De tertio, hoc est de persona optima Tragœdia.

PARTICVLA LXX.

Σημεῖον δὲ καὶ τὸ γιγνόμενον. πρῶτον μὲν γὰρ οἱ ποιηταὶ τοὺς τυχόντας μύθους ἀπηρίθμουν: νῦν δὲ, περὶ ὀλίγας οἰκίας καὶ αἱ κάλλισαι τραγῳδίαι συντίθενται. οἷον περὶ Ἀλκμαίωνα, καὶ Οἰδίπουν, καὶ Ὀρέστην, καὶ Μελέαγρον, καὶ Θυέστην, καὶ Τήλεφον, καὶ ὅσοις ἄλλοις συμβέβηκεν ἢ παθεῖν δεινὰ, ἢ ποιῆσαι.

HVius autem rei indicium sit vsus. etenim iam inde ab initio Poëtæ quascunque nacti essent fabulas, admittebant: nunc autem pulcherrimæ circa paucas omnino familias componuntur: vt sunt Alcmæonis, Oedipodis, Orestis, Meleagri Thyesti, Telephi, cæterorúmque generis huiusmodi quibus vel facinora quidem grauia perpetrasse, vel ipsos tulisse contigit. Paccius.

SIgnum autem est etiam id, quod obseruatur. Nam antea quidem poëta quaslibet fabulas enumerabant: nunc verò circa paucas domos pulcherrima componuntur Tragœdia, vt circa Alcmaonem, & Oedipum, & Orestem, & Meleagrum & Thyestem, & Telephum & quibuscunque alijs contingit aut atrocia pati, aut facere. Riccobonus.

COM. LXX.

QVas in superiore particula retulit noster Author optimæ Tragœdiæ leges seu conditiones, hæ perspicuæ videri possunt. Etsi enim adhuc sit disceptandum num excipiendæ sint ac probandæ, veruntamen quid in ea docuerit compertum est. nisi tamen illud vnum hærentes nos adhuc habeat quod pertinet ad simplicem fabulam ac duplicem. nam constat quidem hic simplicem non implexæ opponi sed duplici, ac propterea de simplici & duplici fabulæ constitutione loqui Aristotelem, sed tamen quæ planè sit simplex fabulæ constitutio, quæ duplex, habet non exiguam dubitationem cum dubitari possit num duplicẽ appellet in qua hinc vnus in calamitatem, illinc alter ad fœlicitatẽ, demigrat: an verò in qua non vnus sed multi, iique distinctis ac varijs casibus, calamitosi efficiuntur: an denique vtrunque istud genus fabulæ duplicis sit constitutionis; simplex quod vni aut alteri opponitur. De qua tamen re infrà copiosè vt ne quid obscurum relinquatur. Quod Superioris loci Sũma.

vtinam

vtinam præstare liceret in præsenti particula. Siquidem constat quidem probationem

Præsentis obscuritas: in qua consulnntur priùs interpretes.

hic duci a signo quodam (ideo enim pergit *signum autem est quod fit*) verùm an tres illas 339 omnes quas commemorabam præclaræ Tragœdiæ leges seu conditiones, an vnam & alteram, vel vnam tantùm, confirmet, & quomodo confirmet, obscurum: ídque eò magis quòd exempla quibus vtitur Aristoteles, ex Tragœdijs ducuntur quas plerasque amisimus, ita ut ægrè tenebras depellere liceat.

Vtinensis.

Et sanè Vtinensis existimauit hic probari ea omnia quæ ante dicta sunt; sic enim scribit *Probatio est eorum omnium, quæ ante dicta sunt, pulcherrimas scilicet esse Fabulas Tragicas, quæ eas recipiunt actiones, ac personas, quæ propriùs accedunt ad meliores quàm ad deteriores.* par. 133

Madius.

Vbi sine dubio per actiones & personas tres illas conditiones intelligit. Sed tamen pergens, nullo modo indicat qui tandem conditiones istæ comprobentur ex hoc loco. Madius contrà vltimam conditionem hic confirmari existimat: nam a bonorum poëtarum vsu ait signum afferri, oportere personas medias, vel propriùs ad meliores quàm ad deteriores, ad fabulam referri. tametsi statim mutat sententiam, indicátque pertinere ad actiones quoque: ídque exemplis etiam doceri. quanquam qui vel de personis vel de actionibus id doceamur non explicat.

Victorius.

Victorius autem, etsi ita primùm insinuat sese hoc in loco in authoris consi- par. 113 lium, vt omnino videatur descendere in priorem Madianam sententiam, tamen paulò post, quasi velum conuertens, in Vtinensis opinionem videtur delabi, nam sic scribit. *Nota igitur, inquit, huius rei, & quòd ea quæ tradidi vera sunt: neque enim puto Aristotelem tantùm confirmare voluisse, quod extremum præceperat, sed cuncta, quæ ad idoneam personam captandam faciunt.* Qui tamen, cum aliorum taciturnitati occurrendum esset, ac docendum quæ aut quomodo superioris particulæ conditiones confirmentur, aliò dilabitur statim.

Alexander & Riccobonus.

Denique cum huc suam conferre industriam debuisset Alexander (quasi enim Triarius pa. 65. p. rebus magis arduis occurrere solet doctus hic Author) præter morem siler altiùs. Nam de Riccobono nihil attinet dicere. etsi enim scribit hic planè, *Ac requiri talem mutationem ex poëtarum probatur consuetudine, cum, qui eam ad Tragœdiarum constitutiones maximè accommodatam in paucis familijs obseruauerint, de illis tantùm pulcherrimas Tragœdias composuerunt;* ita vt ad secundam conditionem comprobandam referre videatur hanc particulam, tamen vbi res esset explicanda, pumice est aridior; quin statim aliò paraphrasim conuertit suam. Itaque (vt dicere cœperam) res in magna obscuritate versatur. Quæ inde etiam magnopere augetur, quia dum illud saltem videri posset minùs obscurum relinqui, videlicer secundam conditionem hinc vel vnam vel maximè confirmari

Propositā obscuritatē augeri adhuc.

(quæ enim hic referuntur exempla, calamitosum euentum habent omnia, & qualem secunda præscribit lex) ecce tibi Aristoteles, qui ait hos omnes quorum protulit exemplum, aliquid atrox & graue vel perpessos esse, vel patrasse. Et tamen qui patrarunt & alijs atrox aliquid intulerint malum, non sunt ad rem. Siquidem in secunda conditione requiritur vt quis patiatur & calamitosus fiat; eius qui calamitatem infert, ratio habita est nulla. Vt omittam hunc ad gignendam misericordiam ac summatim Tragœdiæ fini non seruire. Neque verò satis huic medentur malo qui ad eos confugiunt, qui in seipsos patrant mala, cuiusmodi fuit Oedipus aut Iocasta; nam ij perpessi sunt etiam ac proptereá in calamitatem perinde ac cæteri demigrant, ita vt facientes perpetientibus non necesse esset opponere. Multò verò minùs audiendi sunt qui pati ac facere pro patientibus tantùm accipi iubent. Fortasse igitur Aristoteles dixit, *aut fecisse*. quia licet præceptum pertineret ad eos qui passi essent, attamen quia Tragœdiæ aliquæ inscribuntur interdum ab eo qui intulit detrimentum, placuit prouocare non solùm ad eas Tragœdias quæ a perpetientibus verùm etiam ab inferentibus accepissent nomen. Et sanè quemadmodum verbi gratia Electra Tragœdia apud Sophoclem inscribitur ab Electra, quæ tamen non Electræ sed Aegisti & Clytemnestræ continet calamitatem, Medea verò apud Euripidem Medea nuncupatur quæ non ipsius Medeæ sed Iasonis, Glaucæ & filiorum clauditur necessic si quæ Tragœdiæ extabanr quæ calamitosum finem referrent, atque optimæ constitutionis essent, & tamen non ab eo qui in calamitatem inciderent, appellarentur, sed ab inferente, harum sanè rationem haberi iubet: nam alioquin præceptum in eum cadat oportet ex quo metus gignitur ac misericordia. Et quamuis nihil prohibet interim quominus is qui per imprudentiam atque adcò inuitus vxorem aut liberos verbi gratia enecet, aut aliud atrox facinus patret; ac propterea indoleat & crucietur; metum spectatoribus afferat ac misericordiam, nisi tamen aliquid ipsimet contingat calamitosum vn-

de

de per se ipse, non alienam ob calamitatem, affligetur, non is erit vnde metus excitandus est aut cienda misericordia. Sed tum postremæ huius dubitationis, tum cæterarum quæ paulò ante sese in hac eâdem particula offerebant, tenebris dispellendis, lux, vt spero, aliqua subotietur in particulis proximè insequentibus ad LXXVII. vsque.

PARTICVLA LXXI.

Ἡ μὲν οὖν κατὰ τὴν τέχνην καλλίστη τραγῳδία ἐκ ταύτης τῆς συστάσεώς ἐστι. διὸ καὶ οἱ Εὐριπίδῃ ἐγκαλοῦντες τὸ αὐτὸ, ἁμαρτάνουσιν, ὅτι τοῦτο δρᾷ ἐν ταῖς τραγῳδίαις καὶ πολλαὶ αὐτοῦ εἰς δυστυχίαν τελευτῶσι. τοῦτο γάρ ἐστιν, ὥσπερ εἴρηται, ὀρθόν. σημεῖον δὲ μέγιστον, ἐπὶ γὰρ τῶν σκηνῶν, καὶ τῶν ἀγώνων τραγικώταται αἱ τοιαῦται φαίνονται, ἂν κατορθῶσι. καὶ ὁ Εὐριπίδης, εἰ καὶ τὰ ἄλλα μὴ εὖ οἰκονομεῖ, ἀλλὰ τραγικώτατός γε τῶν ποιητῶν φαίνεται.

Erit igitur pulcherrima illa Tragœdia, quæ ex huiusmodi compositione constiterit. Quamobrem illi quidem decipiuntur ob id ipsum, quo euripidem damnant, vt qui in Tragœdijs suis illud obseruet, earúmque plures in infœlicitatem terminentur, id quod omnino, vt diximus ex arte est. Argumento verò illud sit maximo, quòd in scœnis, atque adeò in certaminibus, hæ, si rectè recitentur, maximè quidem Tragicæ apparent: Euripidésque ipse tametsi aliqua parùm rectè dispenset, omnium tamen Poëtarum maximè Tragicus videri potest. *Paccius*

Ac secundùm artem quidem pulcherrima est Tragœdia ex hac constitutione. Quare & errant, qui accusant Euripidem in eadem re, quòd hoc faciat in Tragœdijs, & multæ ipsius in aduersam fortunam terminent. Id enim rectum est, vt diximus. Ac signum maximum est, quòd in scenis & certaminibus tales maximè apparent Tragicæ, si rectè dirigantur; & Euripides quamuis alia non benè disponat, hac tamen in parte inter Poëtas maximè apparet Tragicus. *Riccobonus.*

COM. LXXI.

Oncludit pulcherrimam Tragœdiam, quæ scilicet ex Artis præceptis conflata sit; esse illam cuius constitutio talis sit qualis descripta est: quæ nimirum simplicem habeat constitutionem, & a fœlicitate in fœlicitatem progrediatur, & ita progrediatur vt non per improbitatem sed per imprudentiam & errorem is peccauerit qui in calamitatem incidat: cum alioquin nec improbus nec omnino probus esset, sed potiùs inter probos atque improbos mediocritatem retineret. Cum autem reprehenderetur Euripides quòd pleræque illius Tragœdiæ calamitate terminarentur, ac propterea Aristoteles qui pulcherrimas Tragœdias non quidem fœlicitate sed calamitate terminari iusserat, eodem posset nomine insimulari; ecce tibi Euripidem ac proinde se quoque ipsum defendit noster Author: nec defendit solùm, verùm etiam in aduersario crimen conuertit. Ait igitur decipi illos qui Euripidem eo nomine insimularent, quòd pleræque illius Tragœdiæ calamitate concluderentur: ac propterea Tragœdiam fœlicitate iuberent terminari. Neque enim ὀρθὸν (inquit Aristoteles) hoc est rectum videri debet seu cum ratione consentit, vt actio Tragica nisi calamitate & infœlicitate finiatur. Quam sententiam etsi restata videri posset, quòd ars ipsa, quemadmodum significauerat, & ratio Tragica id postularet, calamitosúmque finem requireret (nam ad metum & misericordiam cien-

341

Concludit ac docet quæ sit optima Tragœdia.

Euripidem seq. item ipsum defendit dum calamitosum Tragœdiæ tribuunt finem.

OS

ciendam talis requiritur fortunæ commutatio) inde tamen confirmat, quia in ſcenis ac publicis ſpectaculis vbi Tragicis certatim ſpectaculum darent, hæ actiones, Euripideo ſcilicet more finientes, τραγικώταται hoc eſt Tragicæ arti maximè omnium conſentaneæ (quanquam de huius notione vocis paulò poſt explicatiùs) cenſerentur ſeu viderentur, ſi tamen (ſubdit) κατορθῶσι *rectè peragerentur, ſeu dirigerentur*, quod videtur addere, quia variari adhuc poſſent aliunde: vt non bona recitatione aut etiam præpoſtera loci compoſitione incompoſitóque apparatu: ita vt minùs iucundæ auribus oculiſve acciderent. Atque hinc factum eſt (ſubdit Ariſtoteles) vt Euripides quantumuis cætera non commodè ſanè texeret atque diſponeret, τραγικώτατος, Tragicorum (inquam) optimus vel potiùs, ſæuis rebus & calamitoſis imitandis ac timori miſericordiæque (id enim Tragicum decet) [ex]ciendæ idoneus ac veluti fictus (quam ſanè ei laudem triſtium actionum exitus conciliabant) videretur. Hæc ni fallor eſt germana huius loci ſententia & vis. Tametſi multa ſunt quæ me eam hîc Controuerſiam excitare cogunt; Num rectè Euripidem ſéque ipſe defendat interim Ariſtoteles; ſeu Num quæ aut Ariſtoteles pro ſua Euripideáque ſententia dixit, aut nos ad eam explicandam diſſeruimus, probanda ſint. Ac profectò quî fieri poterat vt τραγικώτατος appareret Euripides, cum tamen (idquod apertè ſatis teſtatus eſt) reprehenderetur & in ipſa Tragœdiæ conſtitutione, quæ caput eſt ac vertex, reprehenderetur? Imò verò cum id in quo ex Ariſtotelis ſententia dignus erat laude, vulgò inſimularetur; in cæteris autem vel omnibus vel pleriſque minùs probanda eſſet eius induſtria (nam id quoque perſpicuis verbis teſtari viſus eſt dum diceret τὰ ἄλλα μὴ εὖ οἰκονομεῖ) quî tandem τραγικώτατον ſe ſe oſtendit? Quanquam (vt pedem tantiſper referam, & quæ priùs hac in re ab Ariſtotele ſtatuuntur, expendam) illud etiam dubitatur. quid planè ὀρθὸν ſeu rectum appellet, dum id rectum eſſe ait quod in Tragœdijs facit Euripides. Nam ſi dicas nihil eſſe quod dubitemus ſignificare (id quod ſubijcit etiam) calamitoſum exitum & infœlicem; quia nimirum rectum ſit & ratio ipſa poſtulet vt calamitoſo exitu Tragica concludatur actio, iam (ne id temerè ſtatui videatur) huius rei ratio ſeu cauſa proferenda eſſet, nam ſi quis rationem ex fine ducat, quia ſcilicet metus & miſericordia ſint excitanda: calamitoſus verò finis id præſtet; adhuc licebit ſciſcitari, cur metus & miſericordia potiùs quàm aliæ affectiones excitandæ ſint in Tragœdia. Certè alias affectiones multas vtiliter in homine excitari, multas etiam vtiliùs compeſci, non eſt quod dubitemus. Sed & illud explicandum erat hoc in loco, quid ſit rectè dirigi Tragicam fabulam? in ſcenis enim ac cærtaminibus τραγικώταται apparent Euripidis fabulæ, τὰ ἂν κατορθῶσι ſi rectè dirigantur, inquit Ariſtoteles, quod tamen varias ſententias peperit. Denique quid eſt id quoàb Ariſtotele ipſo reprehenditur Euripides cum ſcribit τὰ ἄλλα οὐκ εὖ οἰκονομεῖ cætera, inquàm, non benè diſponere & adminiſtrare? Sanè hinc videretur colligendum Euripidem, calamitoſo excepto exitu vnde τραγικώτατος apparet, in Tragœdia peccare omnia: quod tamen de tam illuſtri Tragico vix credi poſſit. Quibus omnibus illud etiam addiderim, mirandum læti finis Tragœdias extare ex Euripide, qui Archelao vt de ſe Tragœdiam ſcriberet poſtulanti, apage, reſpondit, vt de te exiſtat Tragœdia. Si enim infœlicem planè Tragœdiæ exitum reputabat (id enim eius indicat reſponſum) læti euentus Tragœdias cur dederit aut etiam dare potuerit, non video. Hæc ſunt quibus totus hic locus perturbari videtur. Vt omittam id quod pertinet ad Tragicæ fabulæ exitum; de quo alibi eſt diſputandum. Nam calamitoſo fine concludendam eſſe Tragœdiam (atque hinc etiam laudat Euripidem) Affirmat quidem Ariſtoteles, probat etiam ſigno obſcuro ſatis & controuerſo, ratione, quæ ſanè in re tam graui afferenda erat, confirmat nullo modo. Sed iam agedum excitatas haſce turbas compeſcamus. An igitur dicendum eſt τραγικώτατον vulgò habitum, quòd vulgus, vno excepto calamitoſo exitu, nihil non probaret in Euripide? ſanè hoc pacto in ſpectaculis par eſt vulgo eius induſtriam probatam, ita vt τραγικώτατος diceretur. Neque enim id vetat quòd Ariſtoteles contra opinetur, & in calamitoſo fine illum laudet, cætera vnde τραγικώτατος dictus eſſet, reprehendit, ſi tamen omnia reprehendit: nihil enim prohibet vulgi opinionem ab opinione ſapientum differre. Adde quòd cum læti quoque exitus Tragœdias dediſſet Euripides, ac propterea nil ſupereſſet quod vulgo in hoc Tragico interdum non probaretur, nil mirum ſi τραγικώτατος haberetur. Quanquam quoniam ab Ariſtotele reuera ex propria ſententia τραγικώταται dicuntur Euripidis Tragœdiæ, ſed ob

CONTROVERSIA. LX. *Num quæ ab Ariſtotele pro ſua Euripidiſq. ſententia dicta ſunt rectè explicata, vel etiã probanda ſint.*

Dubitatur. I. *II.* *III.* *IV.* *V.* *VI.*

Reſpondetur. *Ad I.*

341

ob exitum calamitosum, & hoc vno nomine τραγικώτατον apparere ait (cætera enim fate-
tur ab eo non probè disponi) libenter statuerim τραγικώτατον hoc in loco valere non
Tragicorum Principem esse aut haberi, vel quasi Tragicum optimum laudari, sed maxi-
mè idoneum ac veluti fictum ad metum & misericordiam excitandam, quod sæuum
aliquid ac mœstum requirit & perpessione cumulatum. id enim Tragicum dici solet, ac
sæuum quid Tragico more spirare. & ideo infra quod sit ἀπαθὴς & perpessione careat, id
Tragicum esse negat: Tragicum contra quòd perpessionibus & malis refertum sit. De-
nique sicut in sequenti particula id reputat Comicum quod lætitiam afferat & fœlicem
exitum, ita Tragicum in præsens vocat quod calamitosum sit & incutiat metum. Cur *Ad secun-dum.*
autem in Tragœdia metus & misericordia sint excitanda potiùs quàm cæteræ affectio-
nes, tametsi aliæ affectiones multæ vtiliter in homine excitentur compescantúrve, non est
quod in præsentia disputemus. Sed potiùs ea sunt consulenda quibus grauem illam Con-
trouersiam explanauimus in qua quæsitum agitatúmque est cur tandem & qui per mise-
ricordiam & metum animos purget Tragœdia, ibi enim quæ huc reccurrit dubitatio,
Part. 76 explanatur vniuersa. Rectè autem cætera dirigi censet Aristoteles, vel quia (vt paulò an- *Ad tertiū.*
te dicebam) vitiari aliunde possit recta fabula, vt non bona recitatione aut incomposito
apparatu vel quia fabula, quæ alioquin exitum calamitosum haberet & infœlicem for-
tunæ commutationem, dictione, sententia, motibus, longitudine quoque & breuitate
peccare adhuc posset. Quanquam illud, *si rectè dirigantur*, sigillatim videtur pertinere
tum ad histrionum diligentiam, tum ad eius maximè qui recitationi & actioni præest, in-
dustriam & curam. Plurimùm enim conducit vt actio ab industrio viro regatur, & hi-
striones accuratè instituantur vt muneri quisque satisfaciat suo. præsertim verò quia
multa sunt in dramate quæ agenda sunt potiùs quàm dicenda: ita vt hac etiam de causa
magnam industriam & in histrionibus & in eo qui illos instituat, requirant. quare non *Ad quar-tum.*
343 placet Victorij Interpretatio, qui ἂν κατορθῶσι vertit, *si euentum bonum habuerint* potiùs enim
vertendum erat *si rectè dirigantur seu administrentur*. Ideo autem Euripides dicitur ab Ari-
stotele τὰ ἄλλα μὴ εὖ οἰκονομεῖ, quod non rectè partes necteret digereretve. Vt enim qui do-
mum administrat, si res non probè disponat male οἰκονομεῖν dicatur sic Tragicus qui non
recto ordine fabulæ nectat disponátque partes. Denique licet non pauca inuenias vitio
verti huic Tragico (Pollux enim in choro interdum; &, vt cæteros taceam, in decoro &
verisimili, illum reprehendit: Aristoteles ipse ridicula censet ea quibus Alcmæonem ad
matrem adducit perimendam) interim tamen partium collocationem & œconomiam *Ad quintū.*
sigillatim improbare videtur Aristoteles. Propterea verò Euripides illud Archelao re-
sponsum dedit, quia propriè Tragœdia calamitosum requireret exitum. quod si Tra-
gœdias aliquas vt Orestem, Herculem atque alias non paucas læto conclusit exitu, facilè
adductus est vt populo gratificaretur. Nam hoc ipsum hac planè de causa a multis Tra-
gicis factitatum indicabit Aristoteles in particula insequenti. Quanquam illud etiam
diligenter est reputandum sic fermè Euripidis Tragœdias quæ lætum præ se ferunt exi-
tum esse conflatas, vt talem exitum calamitates etiam anteuertant. Sic Hecuba lætatur
illa quidem ad extremùm, cum excæcasset Polymnestorem, eius quoque liberos enecas-
set, sed tamen Polidori filij defleuit necem, & calamitosam se vndique ostendit, vt omit-
tam infœlix quoque vaticinium de se & Cassandra excepisse a Polymnestore. Quin Ore-
stes etiam antequam Apollinis purgetur ope, vnde lætos etiam exitus consequitur, fur-
ijs agitatur miser & calamitate varia; eâdémque de causa Iphigenia in Tauris non est ca-
lamitatis expers cum Orestes & furore detineatur & neci sit proximus. At tum hac de
causa (quia scilicet nulla ferè Tragœdia non vtcunque calamitosa videretur; & hac fortas-
se de causa ne hoc quidem Tragœdiæ genus Archelao fuit optandum) tum fortasse qui
minùs quàm cæteri Tragici a calamitoso abhorreret fine; tum denique quia quæ desi-
derantur Tragœdiæ pleraéque (læti enim euentus fabulæ adamantur faciliùs) calamito- *Ad sextū.*
sum haberent exitum apud vulgus offendisse crediderim Euripidem. Denique num iure
Tragœdiam calamitoso fine concludi iubeat, disputabitur opportuniùs infra.

constitutionis fabula sic meliores ad fœlicitatē, peiores ad calamitatē traduxisse, vt duplicē hinc voluptatem caperent spectatores. Natura enim comparatum est vt quemadmodum nō sine indignatione bonos deprimi, malos extolli cernimus, ita non sine iucunditate meliores extolli, peiores deprimi videamus. Et hinc est vt Aristoteles cum dixisset gratificari Poëtas spectatoribus voluisse, statim monuerit voluptatem quam hinc parerent spectatoribus, non esse Tragœdiæ propriam, seu quæ ex Tragœdia haurienda est voluptas; sed potiùs esse propriam Comœdiæ: in Comœdia enim *(inquit)* vsu venire solet vt etiam inimicissimi, cuiusmodi Orestes & Aegistus fuerunt, tandem reconcilientur. Denique Comœdiæ proprium est vt quantumuis turbæ excitentur grauissimæ, ac pericula etiam sese offerant necis, intereat nullus; Sed pericula & turbas voluptas & tranquillitas consequatur. Hæc Aristoteles, vt constet quæ & qualis sit secundæ constitutionis fabula: quî tandem fuerit introducta in Tragœdia: cur denique minùs probanda sit. Multa sunt tamen ac varia quibus tota huius loci sententia veluti iactari atque prosterni videatur. Itaque illā hîc Controuersiā examinare statui, NVM de secunda hac fabulæ constitutione rectè præceperit Aristoteles. Ergo, vt dicere cœperam, multa sunt quæ dubitentur. Ac primò quia quemadmodum in Particula LXIX. ita hîc arripit tanquam certum simplicem fabulam esse optimam, quod tamen probandum esset potiùs quàm sumendum: præsertim verò cum cæteri optimam existimarent duplicem. nam si dicas id in Particula LXIX. ex dictis collegisse; iam id quoque obscurum est; ita vt vnde id colligeret, seu qua ratione ex dictis constaret, incompertum sit. Deinde operæpretium fuisset, vt Aristoteles indicasset quid hoc in loco Odysseæ intelligat nomine: seu, quam Odysseam appellet: si enim Homericam, hæc sanè vt Epica est, minùs commodè Tragicæ fabulæ declarandæ idonea videri possit: quandoquidem nec idem omnino personæ genus, nec eadem fortunæ commutatio est vtriusque. Quod si Tragœdiam aliquā intelligat quæ ex Odyssea atque adeò ex Vlyssis factis seu perpessionibus desumpta esset, debuisset vtique hoc indicare ne nos hærentes haberet ac fatigaret. Ad hæc ægrè cum superioribus præceptis consentit vt duplicis constitutionis fabula ex melioribus constet ac peioribus quemadmodum Odyssea; aut contrarios euentus sic habeat, vt meliores fœlicitati, peiores calamitati destinentur. Nam melioribus ijs ac peioribus constitutis, Tragicæ personæ, quæ inquam fortunæ commutationi destinantur, non obtinebunt medium inter probos & improbos locum quēadmodum decretum est: sed improbæ hinc, illinc probæ obijcientur. Ex quo etiam fiet vt ad metum & misericordiam ciendam idoneæ nullo modo sint. Quare concesserim quidē in Homericam Odysseam tales personas optimè conuenire, cum ibi Heros fingatur virtute excellens, quique ex deterioribus victoriam reportet: quod tamen Tragœdiæ nullo modo conuenit. Sed & illud habet dubitationem, quia videntur prisci illi Tragici duplicis constitutionis fabulam adamasse non tam vt populo gratificarentur, quàm quòd simplicis constitutionis fabula aridior esset ac sui semper similis, itaut nauseam plerunque afferret: contra verò duplex minùs aresceret: quin varietate satietati occurreret ac voluptatem páreret. Et sanè cum Poëtæ in simplicis constitutionis fabula confugiant ad Episodia vt eam varient eximántque satietate, cur non æquè aut potiore iure liceat id duplici constitutione perficere? Quamquam ne illud quidem constat; quî Comœdiæ sit propria ea voluptas quam in Tragœdia ij ex duplici constitutione illa pararent. Siquidem neque Comica fabula duplicis constitutionis fingenda est vbi talis constitutio in Tragicam non cōueniat. Itaque neutrius fabulæ propria erit hæc voluptas. Quid quod obscurum adhuc videri potest quæ sit simplex, quæque duplici opponatur fabula? neque enim videtur fingi posse vt quis fiat calamitosus quin alter contra aliquo pacto euadat lætus. Itaque quemadmodum in Odyssea & Epicis Poëmatis omnibus, sic passim in Tragicis aliquos vel odium exaturare vel etiam fortitudinem aduersus Tyrannum ostendere, non sine prosperitate aliqua cernimus & gloria. Adde quod Orestes & Aegistus, hoc est, viri nobilissimi quique ex regio sanguine essent orti, sunt Tragicæ fabulæ idonei illi quidem, non Comicæ, itaut mirum sit Aristotelem ex ijs Comicæ voluptatis vsum declarasse. Adde etiam videri minùs consentaneum rationi vt in Comœdia quis mortis periculum, etsi inde eximatur, subeat ac subtrahatur letho.

CONTROVERSIA. LXI.

NVM de secunda constitutionis fabula rectè præceperit Aristoteles.

Dubitatur. I. II. III. IV. V. VI. VII. VIII.

Nam si id Comœdiæ tribuatur, prosperi finis Tragœdia in Comœdiam conuertetur. Certè progressio atque exitus, siue nexus atque solutio quibus tota fabulæ vis ac natura continetur, vna eademque appareat necesse est. Vt omittam Tragicomœdiam (nam hoc

Bb quo-

quoque fabulæ genus apud Plautum inuenias, quin nisi de nomine disputemus, apud Euripidem) videri duplicis constitutionis fabulam requirere; itaut non Tragœdia sed Tragicomœdia censenda sit huius constitutionis fabula. Ita demum dubitationibus scateret hic locus, ne dicam vlcus esset totus. Sed iam vt de fabula secundæ constitutionis planiùs constet, atque Aristotelis doctrina retineatur, enitendum est vt hisce dubitationibus satisfaciamus. Ac primò Num fabula simplex sit optima, disceptabitur in propria quam hac de re non multò post excitabimus, Controuersia. Iamdiu enim hæc nos torquet dubitatio: quam tamen in opportuniorem reiecimus locum; vbi etiam rursùs explicabimus num ex dictis & an rectè colligeret Aristoteles simplicem fabulam esse optimam. Quod verò pertinet ad Odysseam, profectò non tam Aristotelis erat monere qualem Odysseam diceret, quàm eorum qui Tragicam Odysseam designari affirmant, demonstrare Tragicam Odysseam extitisse Aristotelis tempore. Cum igitur nil planè habeant vnde id nisi leui coniectura confirment (Triphiodori enim Odyssea, aut Timolai, aut Idæi, Homericam imitabatur) omnino existimandum est Odysseam nisi Epicam non fuisse. Nam Epicharmi Vlysses (huc enim confugit Madius) siue profugum velis, siue naufragum, Comica erat fabula; denique Epicharmus nisi Comœdias non scripsit. Itaque Aristoteles more maiorum ac suo veluti iure ex Odyssea deriuat exemplum, atque Odysseam Homeri intelligit quæ omnibus erat in promptu. Neque verò obijciendum est exemplum istud ad rem non esse: nam affertur non vt efficiatur fabulam Tragicam personis & fortunæ commutatione ad Odysseam esse conformandam, sed tantùm vt hoc exemplo nos doceat qualis esset duplex fabula seu duplex illa & contraria fortunæ commutatio, quæ in Tragœdijs maximè cæteris probaretur. Difficilius est quod de melioribus & peioribus & de contraria illa constitutione obijciebatur; in qua Madius mirificè æstuauit, ita vt locum quasi corruptum emendare (si emendare dicendum est) non dubitauerit. Sed clausula hæc sit; meliores & peiores atque adeò contrariam hanc constitutionem optimè conuenire in Epicam fabulam in qua hinc fortissimus Heros aut egregius Princeps, illinc proteruus hostis statuitur. In Tragica tamen, si Aristotelem audias, non conuenit cum fortunæ commutatio in eum cadere debeat qui non virtute præstet aut improbus sit, sed inter probos locum obtineat medium. Qua in re verissimè affirmari potest Priscos illos Tragicos, quoniam hanc mediocritatem vel non agnoscerent vel non probarent, vel certè vt ars Tragica nondum conscripta erat ac certis præceptis conclusa, indulgebant genio, & probos improbósque libentiùs arripiebant quos contrarijs illis fortunæ mutationibus in Theatrum afferrent, ex melioribus fermè & peioribus ac duplicis constitutionis Tragicam fabulam constituisse, quemadmodum in Odyssea quoque cernitur. Aristoteles igitur dum hanc, duplicis, inquam, constitutionis describeret fabulam, melioribus etiam & peioribus eam descripsit, prout a Priscis illis exprimebatur. Et hinc est vt hinc planè occasionem arripiat eos refellendi. quare voluptatem ex tali constitutione præpostere illos captasse decet, ac non tam arti stylum aptasse, quàm vulgò qui popularem voluptatem quæreret, morem gessisse. Fateor igitur meliorum ac peiorum distributionem atque vsum non consentire cum Aristotelicis præceptis; sed tamen consentit cum Tragicorum illorum vsu & gemina illa fabulæ constitutione, quam improbandam susceperit. Iam verò verissimè dicitur simplicem fabulam satietatem parere ac nauseam, nisi tamen industrij Poëtæ succurrat ars. Itaque apud Terentium vix fortasse, Aegira excepta, fabulam vllam inuenias simplicis constitutionis (credo quòd animaduerteret simplicem nimis ac sui similem apparere, nec tam delectare, quàm satietatem gignere) apud Euripidē etiam pleræque fabulæ duplices sunt: apud Epicos omnes. Quanquam verissimè etiam dicitur, duplicis constitutionis fabulam minùs accedere ad vnitatem: quin in Terentio non tam duplicis constitutionis, quàm duplicis actionis videri posse. Itaque in Tragœdia si non modò vnica actio retinenda; verùm etiam misericordia & metus excitanda est, gemina constitutio (quanquam hac de re copiosiùs suo loco) fugienda est. Nihil enim prohibet Poëtas industria & satietatem declinare posse, & vnigenam ac simplicem fabulam constituere, vbi, quod in Oedipo cernitur, industria & artificium adhibeatur & Episodijs aptè in fabulam cadentibus fabula varietur & admirabilis efficiatur. Satius enim ac præstabilius est Episodijs quæ vnitatem haud perimunt & simplicitatem, varietatem sectari ac splendorem addere fabulæ, quàm vel multas fabulas & actiones implicare aut alieno loco, hoc est in Tragœdia & Comœdia (pares enim in fabulæ constitutione censen-

Explicatur. CONTROVERSIA *Ad primū* *Ad secundum.* *Ad tertiū* *Ad quartum.* 346 347

censendæ sunt) introducere. Et ideò non inficior duplicem constitutionem minùs rectè admitti in Comœdia vbi explodenda sit a Tragœdia: Sed tamen Aristoteles non ea de causa eam voluptatem ex Comœdia captandam ait, quòd hanc duplicis constitutionis fabulam coagmentari velit; sed tantùm vt constet popularem illam voluptatem ex fœlici fortunæ commutatione captandam esse & requirendam ex Comœdia, non ex Tragœdia. vt propterea non Comœdiam duplicem constitui velit, sed Tragœdiam voluptatis prætextu duplicem non esse constituendam. Quæ verò sit omnino simplex constitutio & an dari possit, quoniam id quoque nos torquebat antea & in commodiorem locum est reiectum, commodiore loco nec multò post, considerabitur. Non facilem verò habet explicatum id quod de Oreste atque Aegisto obijciebatur. Itaque non desunt qui huc perperam ab aliquo intrusos scribant: quin ab Codicibus quibusdam abesse. Nos tamen iuuat veterem ac vulgatam lectionem retinere. Dubitationi verò sic respondemus; Aristotelem vt doceret popularem illam voluptatem esse propriam Comœdiæ, significasse, ne si quidem Orestes & Aegistus, hoc est infensissimi hostes (vbi hostilitas, non nobilitas interim ac splendor personarum, est spectanda) in Comœdiam introducantur, ad extremùm non reconciliandos: vsque adeò proprium est Comœdiæ turbas omnes in res secundas conuertere ac voluptatem illam vulgarem gignere. Non igitur sumit aut indicat Comœdiam extitisse in qua Orestes & Aegistus reconciliati sint; non enim Comicæ personæ & Comicæ fabulæ idoneæ sunt Aegistus & Orestes, sed vt altiùs confirmaret Comœdiæ proprium esse lætitiam illam ex quibusuis turbis, párere, infensissimos hostes Orestem & Aegistum protulit; imò verò (vt minor subesset dubitationi locus) ὥσπερ vsurpans, se exẽpli gratia hos nominare, non quòd vnquam eos fabula vlla reconciliauerit, & in medium afferre placuit. Et huc pertinet quod ait in Comœdia nullus ab vllo interficitur vnquam: vt scilicet intelligamus in Comœdia pericula quantumuis grauissima tandem in securitatem tranquillitatémque conuerti. vsque adeò hilaris finis ac lætus Comœdiæ proprius est. Quæ omnia eò spectant vt ne Tragici illi voluptatis prætextu duplicem illam constitutionem ac proinde fœlicem etiam fortunæ commutationem retinere niterentur. Et quamuis non ægrè crediderim in Comœdia minùs ex arte esse in extremum vitæ periculum imminentémque mortem adducere aliquem, ita vt letho, præsertim sub spectatorum oculis, obijciatur subtrahatúrque; veruntamen non hac de causa fabula in læti finis Tragœdiam conuerteretur; sed potiùs cum illustri personæ id contingeret quæ tamen a Comica fabula abesse debet. Denique de Tragœdia (quicquid sit de Plautino Amphitrione) nisi duplex constitutio quam Aristoteles improbat vel certè in secundis statuit, admittatur, Tragicomœdia non erit admittenda, nisi fortè non modò duplicem constitutionem referret, verùm etiam illustrem hinc sed sæuam & infelicem, illinc humilem ac vilem, sed lætam, post turbas afferret fortunæ commutationem: quo tempore in secundis etiam vel potiùs in tertijs statuenda esset hæc fabula. Ex quo fieret vt Euripideæ fabulæ il-
348 læ quæ duplicis sunt constitutionis, tum demum re saltem ad Tragicomœdiam verterent, cum aduersa fortunæ commutatio illustres homines, prospera humiles obtingeret. Alioqui cum illustres vtrinque sint personæ, duplicis constitutionis Tragœdiam gignerent quæ in secundis (quanquam de hac re fusiùs erit disputandum) consisteret. Ita demum locus hic neutiquam vlcus erit totus.

Ad quintum. *Ad sextũ.* *Ad septimum.* *Ad Octauum.* *Ad nonũ.*

PARTICVLA LXXIII.

ἜΣτι μὲν οὖν τὸ φοβερὸν καὶ ἐλεεινὸν ἐκ τῆς ὄψεως γίνεσθαι· ἔστι δὲ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς συστάσεως τῶν πραγμάτων ὅπερ ἐστὶ πρότερον καὶ ποιητοῦ ἀμείνονος· δεῖ γὰρ καὶ ἄνευ τοῦ ὁρᾶν, οὕτω συνεστάναι τὸν μῦθον, ὥστε τὸν ἀκούοντα τὰ πράγματα γινόμενα καὶ φρίττειν καὶ ἐλεεῖν ἐκ τῶν συμβαινόντων, ἅπερ ἂν πάθοι τις ἀκούων τὸν τοῦ Οἰδίποδος μῦθον· τὸ δὲ διὰ τῆς ὄψεως τοῦτο παρασκευάζειν ἀτεχνότερον, καὶ χορηγίας δεόμενόν ἐστι. Οἱ δὲ μὴ τὸ φοβερὸν διὰ τῆς ὄψεως, ἀλλὰ τὸ τερατῶδες μόνον παρασκευάζοντες οὐδὲν τραγῳδίᾳ κοινωνοῦσιν· οὐ γὰρ πᾶσαν δεῖ ζητεῖν ἡδονὴν ἀπὸ τραγῳδίας, ἀλλὰ τὴν οἰκείαν.

Terrificum verò illud, atque miserandum cùm ab apparatu scæna proficiscitur Textus. tum a rerum compositione: id quod multò præstantius, meliorisque vatis est, Sic enim fabulam contexuisse oportet, vt etiam sublato spectaculo quis, quæ geri contigerunt, percipiens planè exhorreat, misereaturve quibus apprimè duobus, qui fabulam Oedipodis cognouerit, afficietur. Illud autem, quod ad spectaculum pertinet, minùs sanè operosum est, & impendio indiget proinde, qui non terrificum illud, sed portentosum dumtaxat spectaculo exhibent, alieni prorsus a Tragœdia habendi sunt. quippe delectatio non omnifariam a Tragœdia, sed quæ tantùm propria ei fuerit, quærenda est,

AC licet quidem terribile, & miserabile ex apparatu fieri; licet verò etiam ex ipsa constitutione id quod prius est, & Poeta melioris. oportet enim etiam sine visu fabulam sic constitutam esse, vt audiens res, quæ fiunt, & horreat, & misereatur ex ijs quæ contingunt in quas perturbationes cadet ille, qui Oedipodis fabulam audiat. Efficere autem hoc per apparatum est magis artificij expers & sumptus requirit. Atque qui non solùm terribile propter apparatum sed monstruosum efficiunt, nihil commune habent cum Tragœdia. Non enim omnem a Tragœdia oportet voluptatem quærere, sed propriam, Riccob. int.

COMM. LXXIII. *Metum et misericordiam duabus rationibus excitari posse in Tragœdia: & quasim.*

EX dictis constare satis poterat Tragœdiæ veluti proram ac puppim esse metum & misericordiam; ita vt ad metum & misericordiam excitandam omnia sint referenda. Id enim tum ex Tragœdiæ ipsius definitione obseruare licebat, tum verò ex optimæ Tragœdiæ descriptione, sed ex Euripidis defensione vel maximè: siquidem ea de causa τραγικώτατος appellatur, quod eius fabulæ, quantumuis præposterè dispositæ & constitutæ, ad misericordiam & metum excitandum valerent plurimum, Nunc igitur requirere potuisset aliquis vnde nam & quibus artibus misericordia & metus excitari possint. Itaque docet Aristoteles misericordiam & metum tum ἐκ τῆς ὄψεως gigni posse, hoc est ex apparatu & spectatione ipsa, tum ex constitutione rerum; atque hanc posteriorem timori, & misericordiæ ciendæ viam esse potiorem ac dignam Poëta meliore. Cuius rei è vestigio affert rationem: quam libenter in medium afferam & explanabo, si priùs quas ad eas perturbationes excitandas proposuit rationes ac vias declarauero. Ergo dum ex apparatu ait eas perturbationes gigni posse, non est existimandum neces intelligere, vulnera, tormenta & id genus alia quemadmodum existimat Madius: quasi verò prior ratio rerum terribilium spectatione nitatur, posterior, de qua multò post, auditione: illa denique vulnerum, cædium, tormentorum, quæ sub Auditorum oculis inferantur & exerceantur, spectatione, hæc eorundem quæ ab nuntijs fiat narratione coniiceatur. Etsi enim reuera Aristoteles neces in Scena & sub spectatorum oculis fieri haud vetat, quin præcipit, vt demonstrauimus, tamen in præsentia apparatus ope metum & misericordiam excitari posse ait; Scenæ ac Theatri compositionem intelligens, quæque choro & histrionibus instituendis ornandisque seruiunt: vestes enim & cætera Tragœdorum ornamenta, apparatus denique ipse sic constitui possunt vt mœstitiam afferant & lugubre quid ac luctuosum veluti spirent, vnde horror priùs ac timor tum misericordia excitetur. Vt mirum sit Madium per apparatum, cuius notio alioquin aperta est, neces, vulnera, tormenta, cruciatus intellexisse. Præsertim verò quia hoc eodem in loco subdit Aristoteles priorem hanc metus & misericordiæ commouendæ rationem quæ apparatu continetur, magnos sumptus requirere: quod de vulneratione & cæde ineptè ac falsò, de apparato vnde Theatri, chori, histrionum habitus, & compositio horrorem spirent ac mœrorem, aptè ac verissimè affirmatur. Altera verò ratio ad misericordiam & timorem incutiendum, quam sanè rationem Aristoteles ab ipsa rerum constitutione oriri ait, non planè significat verba & auditionem, quasi verò ex hac hauriatur misericordia aut concipiatur 349

De priore ratione ac via.

De posteriore.

piatur metus quemadmodum existimat Madius qui scribit, *ex ipsa rerum serie & constitutione gignitur metus & misericordia, hoc est, ex verbis solis ac solius auditus interuentu*; quasi verò apparatui seu spectationi (vt paulo ante significare cœperam) auditionem opponat Aristoteles, atque ibi cædes oculis, hic auribus obijci posse affirmet; sed intelligit eas perturbationes excitari posse ex rerum ipsarum compositione, quòd fabulæ dictio, sententia, mores, inprimísque rerum ipsarum series, ad metum & misericordiam ciendam aptè sint constituta. Itaque non verbis solis, sed toto fabulæ artificio gigni posse significat misericordiam & metum. Ita quidem prior ratio extrinsecus petitur, & ex chori histrionúmque ac Theatri ipsius apparatu, quòd hæc lugubre quid spirent ac mœstum; quæ omnia ipsius actionis & fabulæ seu rerum gerendarum constitutioni opponit, atque ὄψεως nomine comprehendit. Posterior ex interiore fabulæ vi & natura ducitur, quod fabula sic conflari possit, vt secluso etiam apparatu audienti aut etiam legenti metum afferre valeat ac misericordiam. Ex quibus omnibus satis constat præposterè hunc explicari locum ab ijs qui, quoniam Aristoteles priorem modum minùs probat, colligunt Aristoteli nō probari cædes ac sæuas actiones sub spectatorum oculis geri. nam Aristoteles negat quidem misericordiam & metum quæ excitantur apparatu, ad Tragicum artificium pertinere; de cædibus ne verbum quidem: tantùm abest vt quæ in aperto fiunt cædes & vulnerationes hic improbet, quas perspicuis verbis paulò ante laudauit ac præcepit in Tragica fabula. Sed iam quid de gemina ista via & ratione statuat, attentiùs obseruemus. Ait igitur (id quod obseruare cœperam) posteriorem rationem esse potiorem ac meliori Poëta dignā; quod est in fabulæ constitutione industrio Poëtæ nitendum vt eas excutiat affectiones ac gignat. Sed cur obsecro Aristoteles? quia, inquit, oportet vt Auditor etiam citra spectationem ac sola auditione exhorrescat & condoleat, ita vt ex ijs quæ contingunt ac geruntur ad metum & misericordiam sit impellendus. Vbi duo obseruanda sunt. Vnum est non prohibere Aristotelem quin apparatus ad eas perturbationes adhibeatur, præsertim verò quia apparatus, vt decorum conseruetur, debet cum actione consentire; sed quia talis esse debet fabula vt per se timorem & misericordiam gignere possit; ita vt legenti etiam, quo tempore apparatus adest nullus, misericordiam incutere possit ac metum, præsertim verò quia (quod mox exponet) Scenæ Theatríque compositio, apparatúsque ipse non tam Poëtæ quàm aliorum artificum requirat industriam. Alterum est Aristotelem, dum oportere ait ex ipsa etiam auditione citra spectationem horrorem & misericordiam incutere posse, non excludere spectationem rerum quæ geruntur, vbi fabula non tam legatur quàm ex recitatione & histrionibus auditione excipiatur. Neque enim fieri potest vt Auditor, nisi oculis captus sit, non gestus actionémque spectet dum haurit verba. Imò verò vt drama ex actione & oratione conflatum est, ita vt multa gerantur tantùm, plurima tantùm dicantur, multa sunt quæ solis percipiuntur oculis, quæ tamen ad fabulæ pertinent constitutionem, nec extrinsecus attingunt fabulam quemadmodum apparatus. Denique Tragœdia quippe dramatica & actuosa, non solis verbis constat vt Epicum Poëma, sed & verbis & actione, ita vt illis, auribus, huic, oculis, mente vtrísque, sit seruiendum. Quin etiā dum legitur fabula, animo concipienda & tanquam spectanda est actio ipsa (atque hoc sanè Epico cum Dramatico commune est) vt altiùs imbibatur fabulæ veluti liquor ac succus. Itaque auditionem interim opponit spectationi rerum tantummodo quæ fabulam extrinsecus attingunt, cuiusmodi est apparatus, non rerum gerendarum & actionis. Quo tempore quæ spectantur ad actionem ipsam pertinent ac fabulæ constitutionem: quod de apparatu non accidit qui spectatur quidem sed non constituit fabulam. Quod si interim auditione videtur Aristoteles secundam hanc rationem concludere, nec meminit spectationis quæ cum auditione coniuncta est, id accidere potuit vel quia spectatio minorem obtineat partem, vel quia, vt est cum auditione copulata, per se satis ex auditione percipi possit. Tametsi qui huiusmodi quoque spectationem verbis illis *ἐκ τῶν συμβαινόντων ex ijs quæ contingunt* designatam affirmet, me minimè repugnante affirmet. Iam verò exemplo rem illustrat noster Author atque ait tales in eo affectus gigni qui Oedipi Tyranni audiat fabulam. Et rectè: ita enim est constituta, vt facilè ad metum prouocet ac misericordiam. Denique sola lectione eas excitat: auditione & actionis spectatione multò magis; apparatu adhibito, si a bonis histrionibus fabula peragatur, intimis sensibus contremiscat, facilè etiam lacrymas profundat, auditor. Quare præstat Sophoclis Tyrannum Oedipū diligenter euoluere, quin in Theatro si liceat audire ac spectare, vt intelligatur quanta ad metum

Proposita rationes inter se cōparantur.

Colligitur posteriorē rationem esse propriam Poetæ.

Duo tamē esse obseruanda.

I.

II.

Qui metus incutiatur ac misericordia, ex Didone apud Virgilium ostenditur.

 & mi-

& misericordiam excitandam vis in bonæ Tragœdiæ constitutione posita sit. Quanquam non inutiliter Didonianam calamitatem audiat quispiam; sic enim ex fœlici statu ad calamitatem mortémque ipsam deijcitur, vt legenti horror ac misericordia vehementer incutiatur. Misericordia cum sic loquitur,

Non ego cum Danais Troianam excindere gentem Pagin.
Aulide iuraui, classémve ad Pergama misi: 203.m
Nec Patris Anchisæ cineres manésve reuelli, 351
Cur mea dicta negat duras dimittere in aures?
Quò ruit? extremum hoc miseræ det munus amanti:
Expectet facilémque fugam, ventósque ferentes.
Non iam coniugium antiquum, quod prodidit, oro:
Nec pulchro vt Latio careat Regnúmque relinquat.

horror cùm canitur,

At Regina, pyra penetrali in sede sub auras Pagin.
Erecta ingenti, tædis atque ilice secta, 205.f
Intenditque locum sertis, & fronde coronat
Funerea: super exuuias, ensémque relictum,
Effigiémque toro locat, haud ignara futuri.
Tercentum tonat ore Deos, Erebúmque Chaósque,
Tergeminámque Hecatem, tria Virginis ora Dianæ.
Sparserat & latices simulatas fontis Auerni.

misericordia rursus & metus simul, dum canitur

Térque quatérque manu pectus percussa decorum,
Flauentésque abscissa comas, proh Iupiter, ibit
Hic, ait, & nostris illuserit aduena regnis?
Non arma expedient? totáque ex Vrbe sequentur?
Diripientque rates alij naualibus? ite,
Ferte citi flammas, date vela, impellite remos.
Quid loquor? aut vbi sum? quæ mentem insania mutat?

horror rursus cum sic loquitur

Sol, qui terrarum flammis opera omnia lustras Pagin.
Túque harum interpres curarum conscia Iuno, 208.m
Nocturnísque Hecate Triuijs vlulata per Vrbes,
Et diræ vltrices, & Dij morientis Elisæ:
Accipite hæc, meritúmque malis aduertite numen,
Et nostras audite preces. si tangere portus
Infandum caput, ac terris adnare necesse est:

sed Tragicum inprimis spirat Dido cum ait

At bello audacis populi vexatus & armis, Pagin.
Finibus extorris, complexu auulsus Iuli, 209
Auxilium imploret, videátque indigna suorum
Funera: vel cum se sub leges pacis iniquæ
Tradiderit, regno, aut optata luce fruatur:
Sed cadat ante diem, mediáque inhumatus arena.
Hæc precor: hanc vocem extremam cum sanguine fundo,
Tum vos o Tyrij stirpem & genus omne futurum
Exercete odijs: cinerique hæc mittite nostro
Munera: nullus amor populis, nec fœdera sunto.
Exoriare aliquis nostris ex ossibus vltor,
Qui face Dardanios ferróque sequere colonos,
Nunc, olim, quocunque dabunt se tempore vires,
Littora littoribus contraria fluctibus vndas
Imprecor, arma armis: pugnent ipsique nepotes,

Tragicum item Poëta, ita vt horrorem afferat & misericordiam, cum sic canit,

At trepida & cœptis immanibus effera Dido Pagin.
Sanguineam voluens aciem, maculisque trementes 210.m

Inter-

Interfusa genas & pallida morte futura,
Interiora domus irrumpit limina, & altos
Conscendit furibunda rogos: ensémque recludit
Dardanium, nôn hos quæsitum munus in vsus.
152 *Hic postquam Iliacas vestes, notúmque cubile*
Conspexit, paulum lacrymis & mente morata,
Incubuitque toro dixitque nouissima verba:
Dulces exuuiæ, dum fata Deúsque sinebat
Accipite hanc animam, méque his exsoluite curis,

quæ postrema verba Augustum mirificè commouisse, multos etiam ad fletus concitasse legimus. His affectibus horroris ac misericordiæ Didonianam expressit necem latinus Vates. Vt minimè mirum Didonis necem optimæ Tragœdiæ suppeditasse argumentum. Sed redeo ad Aristotelem, qui cum rem Oedipi dilucidasset & confirmasset exemplo, proindeque docuisset sine apparatu & fabulæ constitutione oportere metum & misericordiam excutere posse, inferebat, efficere autem hoc, per apparatum est magis artificij expers & sumptus requirit. Vbi docet eos qui apparatus ope tales concitant motus, non Tragico artificio quod in fabulæ constitutione positum est, id efficere, sed alieno, nimirum architecti, & eius qui instruit Scenam ac Theatrum, aut aliorum qui vestes & ornamenta parent, artificum. Addit etiam sumptus requirere qui sine dubio nihil commune habent cũ fabulæ constitutione: sumptus enim totus pertinet ad vestes ac Tragicam supellectilem & apparatum. Ita vt satis constet ὄψιν & apparatum non valere necem & vulnera; ac propterea nil minus quàm de cædibus cogitauerit Aristoteles hoc in loco. Denique hac de causa illos reprehendit qui ad horrorem concitandum monstrosa quædam Tragœdiæ adhibent, puta vmbras, Erinnas, Cerberos & id genus alia monstra quæ ex Inferis excitant aut aliunde. Certè Plato in Axiocho seu de morte contemnenda eos reprehendit qui Cerberum, Cocytum, & huiusmodi alia monstra & portenta vererentur quæ a Poëtis inuecta essent.

Reditur ad Aristot.

PARTICVLA LXXIV.

Ἐπεὶ δὲ τὴν ἀπὸ ἐλέους, καὶ φόβου διὰ μιμήσεως δεῖ ἡδονὴν παρασκευάζειν τὸν ποιητὴν, φανερὸν, ὡς τοῦτο ἐν τοῖς πράγμασιν ἐμποιητέον. ποῖα οὖν δεινὰ, ἢ ποῖα οἰκτρὰ φαίνεται τῶν συμπιπτόντων, λάβωμεν. ἀνάγκη δὲ ἢ φίλων εἶναι πρὸς ἀλλήλους τὰς τοιαύτας πράξεις, ἢ ἐχθρῶν, ἢ μηδετέρων. ἂν μὲν οὖν ἐχθρὸς ἐχθρὸν ἀποκτείνῃ, οὐδὲν ἐλεεινὸν, οὔτε ποιῶν οὔτε μέλλων δείκνυσι πλὴν κατ' αὐτὸ τὸ πάθος, οὐδ' ἂν μηδ' ἕτερος ἔχοντες. ὅταν δ' ἐν ταῖς φιλίαις ἐγγένηται τὰ πάθη, οἷον, ἢ ἀδελφὸς ἀδελφὸν ἢ υἱὸς πατέρα, ἢ μήτηρ υἱὸν ἢ υἱὸς μητέρα ἀποκτείνῃ ἢ μέλλῃ, ἢ τοιοῦτόν τι ἄλλο δρᾷ, ταῦτα ζητητέον.

QVoniam autem a timore, misericordiáve talem delectationem per imitationem Poëta parare debet, satis quidem apparet in ipsis rebus id esse inserendum. De rebus itaque contingentibus, quæ terrifici, quaéve miserabilis speciem allaturæ sint, deinceps dicere aggrediamur. Necesse autem est huiusmodi actiones ad amicorum inuicem, hostium, siue etiam neutrorum esse. Itaque si hostis hostem obtruncet, obtruncaturúsve sit, nequaquam miserabile illud, præterquam necis ipso affectu, assequetur: idque sequetur, si inter neutros id accidat. Perturbationes verò ipsæ quando euenerint inter necessarios, veluti si frater fratrem, filius patrem, mater filium, filius matrem, vel necet vel necaturus sit, aut etiam tale quid facinus patret, patraturúsue sit, captandæ sunt.

153

Voniam verò ex misericordia & metu per imitationem Poëtam efficere oportet voluptatem, id in rebus efficiendum esse, manifestum est. qualia igitur atrocia, aut qualia miserabilia appareant ex ijs assumamus, quæ contingunt. Necesse autem est, aut amicorum esse inter se tales actiones, aut inimicorum aut neutrorum. Quod si inimicus inimicum occiderit, nihil miserabile, neque dum facit, neque dum facturus est, monstrat, præterquàm in illa ipsa perpessione. Neque qui se neutro modo habent. Quando autem in amicitijs sunt perpessiones vt si frater fratrem, aut filius Patrem, aut mater filium, aut filius matrem occiderit, aut occisurus fuerit, aut tale aliquid aliud faciat; hæc quærere oportet. Riccobo. mus.

COMM. LXXIV. De voluptate gignẽda ex fabula constitutione.

DOCET seu veriùs ex dictis colligit, oportere voluptatem quæ in Tragica gignitur imitatione, rebus ipsis inseri a Poëta. quod commemorat vt intelligant Poëtæ sibi non ad apparatum esse confugiendum vt voluptatem afferant, ac multò minùs ad monstra & portenta, sed enitendum vt ex constitutione rerum eam progignant. At enim qui tandem id consequetur efficietque Poëta? Docet id continenter Aristoteles, re tamen paulò altiùs ducta ac repetita, quemadmodum iamiam declarabo, si priùs dubitationem eámque grauissimam diluero vnde Controuersiam interponere cogor, ac sciscitari, Quam tandem voluptatem afferre possit calamitosi finis Tragœdia. etenim in propositis verbis noster Author vnum arripiebat ac sumebat: alterum sibi explicandum proponebat. sumebat voluptatem Tragico gignendam; quomodo & vnde gigni deberet ac posset, proponebat demonstrandum. At quid si quis pugnet Aristotelem temerè illud sumpsisse, cum Tragica fabula sit mœstitiæ plenissima, atque adeò ad timorem excitandum comparata vnde voluptas pelli tur vndique? Quin etiam cum lachrymas excitet passim ac luctus, & quò id magis efficit, eò magis Tragica censeatur fabula, quis obsecro lætitiæ erit locus? Huc accedit quòd cum Aristoteles paulò ante monuisset voluptatem ex Comœdia requirendam non ex Tragœdia, non facilè intelligi potest qui non secum ipse pugnet dum hîc voluptatem ex Tragica fabula iubet conciliari. Certè cum eo effecerit argumento lætam fortunæ commutationem non esse Tragœdiæ concedendam quòd voluptas ex Comœdia non ex Tragœdia petenda sit, non videtur posse hoc in loco repugnantia eximi Aristoteles. Atque huc pertinet quòd risus, dicacitates, vno verbo quæ refert Comœdia voluptatis incitamenta, ea non sine crimine ad Tragicam fabulam referantur, ac propterea nulla superesse videatur ratio in Tragœdia vnde excitetur voluptas: præsertim verò quia musica ipsa quæ iucunditatem habere solet, ad mœstitiam fingenda est in Tragœdia: ita vt cantus ipse ad fletum sit dirigendus. Atque eodem Apparatus spectare omnino debet: qui propterea lugubris efficitur vt mœrorem afferat ac veluti spiret. Nam si affirmes ex constitutione saltem fabulæ voluptatem aliquam peti posse, iam quæ hæc sit, ægrè docere valeas, cum iusserit Aristoteles vt ij in quos cadit fortunæ commutatio, non improbi sint, (voluptas enim caperetur aliqua dum improbus plecteretur & de statu vnde cæteris præstat, deijceretur) sed mediocris probitatis; ita vt hinc etiam (quoniam nostrum similes erunt) præcludatur lætitiæ locus. Denique si quis eò confugiat vt dicat saltem imitationem (imitatione enim calamitates exprimuntur in Tragœdia) habere voluptatem, iam bonus Poëta sic spectatorum animos & a re ficta ad veram auertit, vt actio re ipsa geri non imitatione quadam exprimi videatur. Quare dum leonem benè fictum ac sæuientem offendimus lætamur facilè ob imitationem, quia fictum esse scimus, nec esse cur formidemus: sed in Tragœdia & Comœdia in qua sensim ita capitur animus, vt quasi res vera agatur commoueamur, interdum etiã lacrymas ipsas profundamus, imitatio voluptatem afferet nullam. Nam si sensum adhuc aliquem ac memoriam rei fictæ spectatoribus in Dramate relictam dicas vnde imitationẽ esse meminerint, proptereáque aliquam ex imitatione capiant voluptatem, iam hinc ẽ contrario timori & misericordiæ locum præcidas aut exiguum relinquas: vera enim res timorem incutit ac misericordiam, non quam lubricam esse recordamur ac fictam. Hæc contra Aristotelem in proposita sententia. Qua in re facilè docere possim in Peripatetica schola voluptatem requiri, at quæ tandem & quomodo concilianda, non facilè. Sed enitar tamen vt rem explicem. 554

CONTROVERSIA LXII. Quæ & quomodo ex calamitosi finis Tragœdia percipi possit voluptas. Temerè voluptatem quæri ex Tragica fabula. Probatur. I. II. III. IV. V. VI. VII. VIII.

hæc

Ac primùm Poësis vniuersim voluptatem vsque adeò gignere dicitur, vt aliqui Poësis ac propterea Tragœdiæ quoniam germana Poësis est forma & species, finem statuere nõ dubitarint voluptatem. *(Voluptatē contra quærendam in Tragœdia docetur multis.)* Et quamuis nos vtilitatem Poësi in finis loco tribuendam docuimus, voluptatem tamen esse præcipuum Poësis instrumentum quo vtilitatem pariat, non concessimus modò, sed probauimus. Huc accedit quod in definitione suaui sermone dicitur vti, ac rhythmo, harmonia, & metro instrui: nimirum vt comodiùs suauitatem afferat ac voluptatem. *(I.)* Sed & imitatio qua constat tota id confirmat: imitationem enim præsertim poëticam miras habere voluptates compertum est. *(II.)* Adde quòd admirationem requirit Aristoteles in Tragœdia, præsertim in peripetia & fortunæ commutatione. *(III.)* Admirationem autem sine dubio magnam afferre iucunditatem cum alibi docuimus tum maximè in Particula LVII. de qua re rursus etiam constabit in capite de Epopœia. *(IV.)* Denique præter apparatum, melodiam, chorum, histrionúmque varietatem ac splendorem (quæ sanè omnia suam habent delectationem) fabulæ implimis nexus, Episodia quibus difficultates augentur, repentínaque nexus solutio, si debitam, vt par est, industriam referant, artificio delectent necesse est; *(V.)* ita vt Tragica fabula non careat voluptate. At enim sint ista. Verùm quid ad rationes aduersarias. Fateor eas magnum habere pondus, sed nitendum est tamen vt illis satisfaciamus. *(Respondetur ad contrarias rationes.)* Ac primò fateor ex Tragica fabula timorem incuti: nec inficior timorem cum voluptate pugnare. Sed tamen illud etiam affirmo, timorem in Tragœdia nec talem ac tantum gigni vt nullam voluptatis admittat partem: nec nisi leniter aut mediocriter gigni ante peripetiam quæ aduersum rei casum atque adeò calamitatem affert; *(Ad Primū.)* itaut ante peripetiam locus non exiguus sit voluptati quæ ex ijs oritur de quibus paulò ante. In peripetia quoque ipsa admiratio vel maximè excitatur quæ iucunditatem afferat ac mœstitiam temperet non mediocriter. Ita fit vt quamuis interdum oboriantur lachrymæ, cũ dolore, quoniam non est summus, voluptas quædam copuletur. *(Ad secundum.)* nihil enim prohibet vt spectator hinc vicem doleat morientis ac sibi quoque timendum putet: illinc admiratio & cætera quæ narrabam afferant iucunditatem. Itaque Aristoteles in libro 1. Rhetoricorũ docet in luctu etiam voluptatem quandam progigni posse. Nam molestia verbigratia gignitur & fletus dum orbamur amico; cum tamen eiusdem quem diligebamus memoria sit iucunda & mutuorum officiorum recordatio afferat voluptatem. Paulò difficilius est *(Ad tertiũ.)* quod memorabat Aristoteles de Comœdia, nimirum ex hac quærendam voluptatem, nõ ex Tragœdia. Quanquam cum idem Aristoteles paulò post ex Tragœdia quoque petendam & statuat & doceat, videndum est vt intimum Authoris sensum exploremus. Igitur clausula hæc sit, duo esse in fabula, quod rei nostræ interest, Constitutionem & Exitum fortunæ: hic lætitiam habet in Comœdia cum turbæ & pericula in risus, nuptias, securitatem, vno verbo in res lætas soluantur: qua lætitia caret Tragœdia si constitutionis simplicis sit (de hac enim loquimur) & calamitosi finis. At constitutio, quoniam æquè in Tragœdia ac Comœdia industriam illam requirit, quam voluptatem parere diximus in vtroque drammate; voluptatem affert, & apud industrios Auditores maiorem facilè quàm Comœdia, idque propter artificium & admirationem. Atque hanc requirit adhuc Aristoteles in Tragœdia: itaut voluptatem & ex vna Comœdia requirere potuerit (popularem scilicet quæque ex ridiculis & læto exitu oritur. itaut hac de causa lætum exitum ableget a Tragœdia) & ex Tragœdia rursus illam repetere; quæ scilicet ex constitutione proficiscitur. Adde quod imitatio communis est Tragœdiæ cum Comœdia, itaut in Tragœdia ne exitus quidem careat delectatione aliqua quemadmodum declarauimus. Atque hinc fit vt Tragœdia si non ea planè incitamenta voluptatis habeat omnia quæ in Comœdia occurrunt; *(Ad quartũ)* habeat tamen multa; quibusdam etiam instructa sit quibus careat Comœdia. Ita fit vt apparatus etiam, vt diximus, melodia, quæque extrinsecus attingunt fabulam, non planè atceant delectationem, *(Ad quintũ)* præsertim verò cum splendoris, quo capiuntur oculi, plena sit Tragica fabula, tametsi extrinseca delectatio non tam Poëtæ quàm aliorum artificum committitur industriæ. Quod si minuitur voluptas vel præciditur aliqua ex parte voluptati locus, dum nõ improbus ad calamitatem deturbatur vnde solatium aliquod oriri solet, iam confugiendum ad constitutionis voluptatem quæ adhuc retinetur. *(Ad sextũ.)* Denique vt Tragœdiæ vtilitas quæ est purgatio (de hac disseruimus multò antea) capiatur, haud cunctandum est calamitati eum destinare ex cuius tristi exitu doleas. nam si non ingentem voluptatem at certè magnam vtilitatem hinc capias. Tametsi dum fortunati homines & illustres de fœlici deijciuntur statu, si non propter improbitatem summam (hac enim carere iubet Aristoteles)

Ariſtoteles)at certè propter rei nouitatem,repentinúmque caſum, vno verbo propter artificiū, ctiſſimum nexum,egregiámque ſolutionem, quæ omnia ingenium redolent & artificiū, delectant animos & capiunt. Iam verò non inficior Poëtæ artificio nos tantiſper abduci a re ficta,ita vt commoueamur quaſi res propemodum vera gereretur; ſed tamen animus imitationis ſpeciem tacito quodam ſenſu retinet, itaut etiam dum illachrymamur, rem minùs veram eſſe non obliuiſcamur. commouemur enim magis, quàm decipiamur. Quod ſi rei fictæ ſenſus ac recordatio timorem prohibet ac miſericordiam; prohibet quidem ne ſumma ſit: mediocrem nullo modo. cum enim ex re ficta etiam afficiamur ac timorem concipiamus (homines enim ſumus) inde quoque vtilitatem capimus. & ſanè imitatione illa veri cruciatus ac mortis, ac repentina illa fortunæ commutatione commoueri mortales ac timorem & miſericordiam concipere experientia compertum eſt. itaut vel legentes interdum ad lacrymas prouocemur: præſertim verò quia bonus Tragicus res geſtas exprimit, quæque nobis etiam aliquando contingere poſſint. ita vt hinc reges quique beati inter mortales videri ſolent (his enim in officio continendis Tragœdia deſtinatur vel maximè) grauiter commoueantur, cum ſui ſimiles de ſublimi ſtatu illo deijci animaduertant. Non igitur tolletur vtilitas, licet imitatio vnde voluptas gignitur, tacito quodam ſenſu Auditorem adhuc alliciat.

Ad Septimum.

Reditur ad Ariſtotelem qui docet vnde quærenda ſit voluptas ex Tragica fabula

Iure igitur Ariſtoteles voluptatem quæri iubet, quin quærendam ſumit, & vnde aut quomodo quærenda ſit docet, ſtatuens ex rerum conſtitutione capiendam. At rectè. licet enim apparatum non ſpernit, eam tamen voluptatem cenſet propriam huius loci, ſeu Poëticæ facultatis quæ gignitur Poëtæ ipſius induſtria. & ideo fortaſſe ait Poëtam ipſum illā 356
παρασκευάζειν hoc eſt præparare ac fabricare, quaſi verò diceret præparet Choragus & ædilis, fabricent opifices, apparatum: Poëtę certè eſt per imitationem fabricare voluptatē, atque ita fabricare, vt rebus ipſis infixa ſit. Atqui ſint iſthæc, Ariſtoteles: verùm vnde planè ſiue ex quibus hominum actionibus & euentis talem voluptatem fabricabimus? Declarat hoc igitur Ariſtoteles: idque re paulò altiùs (id quod ab initio monere cœperam) ducta & repetita. Ait igitur ſumamus qualianam in rebus quæ contingunt, atrocia appareant ac miſerabilia: quod eſt quæ ſint ea quæ metum ac miſericordiam (cur enim hæc duo atrocia & miſerabilia vocet interim, dicam paulò poſt) ciere ſolent. Quod tamen non vniuerſim eſt intelligendum; quaſi verò quæcunque accidunt atrocia & miſerabilia, ſibi proponat agnoſcenda (non enim exuſtiones, peſtilentiæ, eluuiones & huiuſmodi alia huc pertinent, quæ tamen atrocia & calamitatis ſunt pleniſſima) ſed in ijs quæ in humanis actionibus contingunt, ſiue inter homines geruntur quod eſt humanarum actionum imitatio: ex quibus calamitoſas arripit ac ſibi imitandas proponit Tragicus. Atrocia igitur & miſerabilia ſumit quæ contingunt inter homines. vt quæ maximè accommodata ſint miſericordiæ, timorique concitando atque animis perpurgandis agnoſcat. Tria igitur hominum proponit genera; amicos, inimicos, neutros. Neque enim quartum genus videtur concipi poſſe. Si igitur (inquit) inimici ſint, iam timor & miſericordia quæ ex ijs oriri poſſint, in vno poſita erunt malo quod patiantur: non enim inde augeantur quòd amici vel affines ſint aut conſanguinei, vnde maior in atroci euentu horror gignitur & miſericordia, Idem dixerim ſi ſint neutri ita vt nulla inter eos amicitia intercedat vel inimicitia. nam vnum item malum non perſonarum coniunctio & neceſſitudo timorem concitarit ac miſericordiam. Denique quam humanitas paſſim gignit in nobis miſericordiam aliorum afflictatio, hanc vnam parient inimicorum & neutrorum calamitates. Contra verò ſi ijs accidant inter quos intercedit neceſſitudo, præſertim arcta qualis eſt inter fratres; aut inter parentes ac liberos; aut virum & vxorem, hæ verò horrorem ac miſericordiam conciliarint magnam. Et ideo huiuſmodi caſus & calamirates quærendæ & eligendæ in Tragica fabula. Ita quidem docuit quæ ſint atrocia & miſerabilia vnde maximè Tragica fabula conſtituenda ſit vt debitum metum habeat & miſericordiam. Hæc Ariſtoteles. Quæ tamen varijs implicita ſunt dubitationibus. Ac primùm atrocia & miſerabilia δεινὰ, vt ipſe loquitur, & οἰκτρὰ longè differunt ab ijs quæ metum tantùm gignunt & miſericordiam, quæque φοβερὰ καὶ ἐλεεινὰ ab eodem Ariſtotele appellantur. Itaque in libro ſecundo Rhetoricorum capite VII. docet atrocia non tam miſericordiam quàm horrorem afferre. Quod ſanè Amaſis (Herodotus tamen in Thalia Amaſis filio Pſammeniti id tribuit) confirmat exemplo quem ait tam graui horrore correptum fuiſſe cum filium ad necem adduci cerneret, vt ne lacrymam quidem (horror enim miſericordiam pellit inquit Ariſtoteles) effuderit: cum tamen

Dubitatur. I.

multas

multas effuderit lacrymas & misericordiæ specimen ingens dederit, dum in amicum incidisset qui cum antea prædiues esset, bonis spoliatus omnibus stipem emendicaret. Cur igitur τὰ φοβερὰ nunc δεινὰ vocat, quæ horrorem potius & stuporem quàm misericordiam afferre solent: simulque ἐλεεινὰ seu quæ misericordiam excitant, οἰκτρὰ nuncupat cum tantopere differant? Ego vero sic sentio. Vel populariter loquitur promiscuè vsurpans atque adeò confundens huiusmodi voces: vel eò spectat quòd quæ per se sint ijs atrocia quibus contingunt, spectatoribus sint miserabilia quos illa non attingat calamitas. Et ideo videmus in Tragœdia eos quos attingit calamitas, interdum vt verisimili seruiant, horrorem ac stuporem referre, ita vt vox, sensus, vita denique ipsa deficere illos videatur, spectatores *Respondetur.*
357 timorem tantùm concipere ac misericordiam. Id quod Aristoteles ipse eo in loco indicauit quem afferebam ex II. Rhetoricorum. Nam aiebat nos moueri misericordia cum atrocia videmus nostris amicis esse propinqua. Cum tamen, si hæc nobis aut ijs qui nos magna attingunt caritate & necessitudine, contingant, neget misericordiam ciere potiùs quàm excludere. At enim sint ista, sed tamen non videtur omnino necessarium vt atrocia & miserabilia inter amicos vel inimicos vel neutros accidant quemadmodum affirmat Aristoteles: nam vt concedam φιλίαν interim necessitudinem aliquam, φίλους affines quosdam & consanguineos significare posse vt cognatos aliquos: at inter dominum & seruum, inter Regem & Ciues, inter parentes ac liberos, non videtur amicitia collocari posse; siquidem amicitia æqualitatem requirit. Quapropter cum ij nec neutri sint (id enim est eorum qui nihil commune habent quod gerant, seu inter quos consuetudinis officia & studia intercedant nulla) nec inimici esse soleant (intercedunt enim passim inter eos aliqua) quartum constituent hominum genus. Quanquam dum Aristoteles populariter loquitur, inter φίλους sunt numerandi omnes, quandoquidem φιλίας seu amicitiæ nomine quemadmodum consanguineos intelligit etiam inter quos aliquod necessitudinis aut obsequij seu honoris intercedit genus, ita dominum & seruum, Reges ac Ciues, complectatur, inter quos obsequium, veneratio & coniunctio officiorum intercedit. Nam de fratribus inter quos reperiri potest æqualitas, nihil est quod dubitemus amicitiam quoque reperiri posse. Vt enim interdum mirificè inter se dissentiunt exercéntque odia, ita sanguinis coniunctio mutuis beneuolentiæ studijs (cernitur hæc maximè in geminis: in quibus perrarò illud spectatur quod vulgò fertur, rara fratrum gratia) aliquando cumulatur. Quod si Aristoteles solidam virtutem requirit adhuc in amicitia qua virtute spoliasse illos videtur quos Tragicæ calamitati idoneos iudicat; iam eò rursus est confugiẽdum vt dicamus populariter vsurpari amicitiam, populariter enim inter mediocris probitatis homines atque adeò infimæ, imò inter improbos etiam dum mutuis se officijs colunt, obseruatur. Vt non necesse sit hoc in loco quartum admittere hominum genus. Iam verò illud etiam dubitatur quî atrocia hæc perpetrare amici dicantur, nisi enim odium, quod tamen cum amicitia non consentit, eos impellat, atrocia non admitterent. Sed respondeo, satis est vt ante facinus amici essent, aut saltẽ haberentur, quemadmodum hoc in loco ij appellantur inimici qui antea essent vel haberentur. Adde quod si quis per imprudentiam aut ignorationem atrocia committat cum amico aut affine, is non immeritò amicus dicatur. animo enim verè amicus est. Denique cum Aristoteles amicitiæ nomine affines etiam intelligat & consanguineos, certum est necessitudinem istam inimicitia non tolli; erunt enim adhuc affines aut consanguinei quantumuis mutuò sese iniurijs afficiant acerbissimis. Verùm illud adhuc habet dubitationem. nam si atrocia contingant inter affines, maiorem quidem horrorem, adde etiam admirationem, excitabunt. misericordiam etiam dum qui patiatur, is non tam culpa quã per imprudentiam errauerit. At timor (nisi timorem cum horrore confundas) cur hinc maior oriatur quàm ex hostili atrocitate, ægrè intelligatur. Verumtamen atrocia quæ inter affines contingant præter maiorem horrorem, maiorem quoque timorem incutient (timorem enim spectatoribus incutere satis docuimus) quòd intelligant etiam inter affines insidias delitescere, & ab ijs quos charos habemus non modò ab hostibus pericula nobis imminere passim & calamitates. Denique quid si quis dubitet cur dicat in hostilibus casibus non magnum metum aut misericordiam ex alicuius calamitate gigni; gigni verò ex calamitate quæ inter affines contingat? Certè vbi neuter propter improbitatem affligatur sed errore quodam, misericordiam excitabit vterque: si vitiositate peccet & improbitate, misericordiam sibi conciliabit neuter.

Dubitatur II. *Respondetur.* *Dubitatur. III.* *Respondetur.* *Dubitatur IV.* *Respondetur.* *Dubitatur V.* *Respondetur.*

PAR-

PARTICVLA LVII. 318

Τοὺς μὲν οὖν παρειλημμένους μύθους λύειν οὐκ ἔστι. λέγω δὲ, οἷον, τὴν Κλυταιμνήστραν ἀποθανοῦσαν ἀπὸ τοῦ Ὀρέστου, καὶ τὴν Ἐριφύλην ἀπὸ τοῦ Ἀλκμαίωνος. αὐτὸν δὲ εὑρίσκειν δεῖ, καὶ τοῖς παραδεδομένοις χρῆσθαι καλῶς. τὸ δὲ καλῶς, τί λέγομεν, εἴπωμεν σαφέστερον. ἔστι μὲν γὰρ οὕτω γίνεσθαι τὴν πρᾶξιν, ὥσπερ οἱ παλαιοὶ ἐποίουν, εἰδότας, καὶ γινώσκοντας καθάπερ καὶ Εὐριπίδης ἐποίησεν ἀποκτείνουσαν τοὺς παῖδας τὴν Μήδειαν. ἔστι δὲ πρᾶξαι μὲν, ἀγνοοῦντας δὲ πρᾶξαι τὸ δεινὸν, εἶθ' ὕστερον ἀναγνωρίσαι τὴν φιλίαν. ὥσπερ ὁ Σοφοκλέους Οἰδίπους. τοῦτο μὲν οὖν ἔξω τοῦ δράματος. ἐν δ' αὐτῇ τῇ τραγῳδίᾳ, οἷον, ὁ Ἀλκμαίωνος Ἀστυδάμας, ἢ ὁ Τηλέγονος ὁ ἐν τῷ τραυματίᾳ Ὀδυσσεῖ. ἔστι δὲ τρίτον περὶ ταῦτα τὸν μέλλοντα ποιεῖν τι τῶν ἀνηκέστων, δι' ἄγνοιαν ἀναγνωρίσαι, πρὶν ποιῆσαι. καὶ παρὰ ταῦτα οὐκ ἔστιν ἄλλως. ἢ γὰρ πρᾶξαι ἀνάγκη, ἢ μὴ, καὶ εἰδότας, ἢ μὴ εἰδότας.

PRoinde receptas fabulas mutare non licet: verbi gratia, Clytæmnestram ab Oreste extinctam, Eriphylen ab Alcmæone: quas sanè inuenire, atque susceptis iam rectè vti oportet. Id autem, quod diximus rectè, exactiùs declarandum. Fit enim interdum sic ipsa actio, quod antiqui obseruabant, perinde ac ab scientibus, & agnoscentibus, vt Euripides fecit: qui filios necantem Medeam induxit. Fit etiam ab ignorantibus quidem vim facinoris, agnituris verò mox necessitudinem: qualis Sophocleus est Oedipus: id quod omnino est extra Tragœdiam, in Tragœdia verò ipsa, vt Alcmæonem Astydamas, Telegonusve in Vlysse vulnerato. Tertius præterea modus est, per ignorantiam: videlicet debere aliquem hæc facinora patrare, inter patrandum verò agnoscere. præter hos nullus est alius. siquidem quid agi vel non agi, idque a scientibus, vel nescientibus necesse est. Pacius.

AC receptas quidem fabulas soluere non licet, dico autem, vt Clitæmnestram occisam ab Oreste, & Eryphylen ab Alcmæone. Ipsum verò inuenire; ac traditis rectè vti oportet. Idque quod dicimus se rectè habere, apertiùs exponamus. licet enim sic actionem fieri, vt antiqui faciebant; vt eam præstarent scientes, & cognoscentes, quemadmodum occidentem filium Medeam Euripides fecit. Ac licet agere ita, vt ignorantes rem agant atrocem, postea verò amicitiam agnoscant, vt Sophoclis Oedipus. Atque hoc quidem extra actionem. In ipsa verò Tragœdia vt Alcmæon Astydamantis, vel Telegonus in vulnerato Vlysse. Præterea tertium est, cum quis aliquid saui propter ignorantiam facturus erat & priusquam faceret agnouit. Et præter hæc aliter non licet. Aut enim facere necesse est, aut non, & scientes, aut non scientes. Riccobonus. 319

COMM. LXXV. Receptas fabulas nō soluendas.

EX dictis colligit Aristoteles non licere fabulas iam receptas & a maioribus traditas ac decantatas soluere. quod, ne hærentes nos habeat, declarat exemplo. Nam Clitæmnestram ab Oreste & Eriphylem ab Alchmæone interfectam, id verò quoniam receptum est apud omnes, non est mutandum. At enim si ita est Aristoteles, verendum erit ne satietatem afferant Tragici dum in ijsdem tantopere fuerit insistendum. Minimè verò, inquit Aristoteles. Nam dum haud committendum affirmo vt receptæ soluantur fabulæ atque adeò mutentur, non prohibeo quominus Poëta alias Tragicas fabulas adinueniat & proferat; sed tantùm vt traditis & receptis rectè conuenientérque vtatur. Et quoniam adhuc requirere potuisset quispiam, quid sit traditis seu receptis fabulis rectè vti, ipse anteuertens, quid sit rectè vti exponamus (inquit) apertiùs: quasi diceret cum dixerim fabulas non esse soluendas ac rem vno atque altero illustrauerim exemplo, non obscurum videri possit quid

Iisdem rectè vtendū: & quid sit rectè vti.

fit rectè illis vti. Sed tamen, si quis adhuc hæreret, non grauabor rem efficere planiorem. Igitur res aliqua sic geri potest aliquando vt qui eam gerit omnino sentiat (id quod apud antiquos Tragicos fuit in more positum) & cognoscat quid rei gerat siue quid agat ac moliatur. Quemadmodum animaduertere est apud Euripidem dum Medea sciens ac volens enecat filios. Interdum etiam contingat aliquid agere atque adeò facinus atrox etiam in suos patrare, sed per ignorantiam, cum tamen deinde is amicitiam agnoscat necessitudinem, sicuti Oedipo contigit apud Sophoclem qui postea agnouit quod per ignorantiam egisset dum & Laium parentem interfecisset seu cum Iocasta matre concubuisset. Quanquam vt quis agnoscat facinus contingere potest tum extra fabulam quemadmodum accidit Oedipo de quo dicebam: tum in fabula ipsa ceu Alcmæoni contigit apud Astydamantem, aut Telegono in Vlysse vulnerato. ille enim Eriphylem matrem, hic Vlyssem parentem, agnouit in fabula. Quanquam tertius adhuc sese offert modus, ita scilicet vt qui se ad facinus patrandum comparauerat, sed personam qualis verè esset ignorans, tunc planè cũ iamiam patraturus esset facinus, agnouerit & abstinuerit. Tribus igitur hisce rationibus contingere potest vt quis aliquid gerat quod Tragica exprimatur fabula. Quartus modus proferri nequit vllus. Quandoquidem aut facere oportet aut abstinere; idque vel intelligẽdo quid geratur vel ignorando. Hæc sunt de quibus nos admonet Aristoteles vt deinde ostendere possit (id quod faciet in sequenti particula) quæ ex propositis rationibus sit melior quæ ve deterior: ac summatim vt efficiat melius esse facinus patrare, sed per imprudẽtiam, ac deinde illud agnoscere. Sed iam pauca quædam sunt quæ dubitemus. Ac primò dum prohibet ne soluantur fabulæ seu mutentur, si mauis, videtur solutio seu mutatio fabulæ patere latiùs quàm vt de illa ex propositis exemplis constare possit. magnam enim rerum ac personarum verietarẽ habet Tragœdia: itaque mutari potest varijs modis. Quid enim prohibeat quominùs Orestis Aegistam & Clytæmnestram occidentis fabulam sic peragat aliquis vt ab Oreste id fiat Oraculo iubente, aut veneno potiùs quàm gladio, nec statim in insaniam incidat sed ad extremùm ac summatim multa aliter fingat nouus hic Poëta quàm primus Orestis Author in Tragœdia fecisset sua? Hic sanè fecerit Clytæmnestram ab Oreste interfectam quemadmodum iubet Aristoteles vt ne soluatur fabula: & tamen solueritac mutarit multa. Non igitur omnino conseruatam fabulam existimandum aut non solutam hoc vno quòd Orestes enecet Clytæmnestram, quemadmodum statuere visus est Aristoteles. Idem dixerim de Alcmæone & cæteris. Sed respondeo Aristoteles de more vtitur breuiloquentia: sed indicare videtur id in quo fabulæ cardo vertitur non esse mutandum, vt in Oreste necem ab Oreste in matrem commissam; quæ verò fabulæ substantiam, vt ita dixerim, haud continent, hæc variari posse. Tametsi quædam sic proximè accedunt ad substantiam vt minùs commodè varientur; quemadmodum si veneno nunc matrem de medio tolleret Orestes quæ apud veterem Tragicum ferro necata esset. quædã liberiora videri possunt, vt si vel contentio inter eos oriatur, vel consilium cum amico cõmunicet Orestes, & si quid huiusmodi. Scio non deesse qui iubente Aristotele ne soluatur fabula, nodi solutionem & explicatum intelligant: quasi verò nolit Aristoteles solui explicationem & exitum fabulæ; cui rei Clytæmnestræ aut Eriphylis fauet exemplum, quatũ neces mutari prohibet Aristoteles. hoc enim factum ad solutionem pertinet atque exitũ. Veruntamen ægrè id ipse concesserim. Nam licet fabulæ exitus maximè omnium partium ad fabulæ substantiam pertineat, veruntamen soluere fabulam est constitutionem veluti dissipare ac nouare; itaut nexum in primis & exitum intelligamus oporteat, quibus maximè constituitur fabula: alioquin retenta solutione & exitu, mutatis cæteris omnibus, diceretur conseruari fabula, quod videri posset falsissimum. igitur nexus in primis & solutio exitúsque ipse conseruanda sunt: cætera pro opportunitate varianda. ita tamẽ vt quoniam multa aptè omnino cum fabula ab industrio Poëta copulantur, hæc non facilè variemus. Itaque hac in re nauus & industrius requiritur Tragicus qui quæ mutare ac nouare, quæve omnino retinere opus sit, pro suo iudicio diligenter animaduertat. Talem industriam Astydamantem in Alcmæone præ se tulisse intelligitur, dum Alcmæonem ipsum rem in fabula gestam, non vt Sophocles rem gestam extra fabulam, agnouisse percipimus. Ex quo intelligitur tum demum licere aliquid, quod ad fabulæ substantiam proximè accedat, nouare, cum ad potiorem formam redigitur actio, alioquin ea etiam quæ extrinsecùs assumũtur & cum actione coniunguntur, temerè nouarentur vbi nil perfectionis accederet ad fabulam, nec augeretur industria. Atque idem prouidendum est Epico dum ex Historia

Varios refert modos quibus aliquis in fabula patret neces.

Dubitatur I.

Respondetur.

Actionem deriuat suam: aut (quod aliquibus in Argonautica & Iliade contigit) ex alio Epico desumitur Actio. Nam de Comico nihil attinet dicere. hic enim, quoniam populares ac propterea non magnopere vulgatos & cognitos limitatur euentus, potest pro arbitratu non modò aliorum imitari fabulas ac nouare, verum etiam (quod Tragico & Epico minùs fortasse licet: quanquam de hoc postea) pro suo ingenio excogitare ac fingere.

Dubitatur. II. At enim si ita est (dicat quispiam) cur concedit Aristoteles vt Tragicus nouas quoque inuenire possit fabulas? præcipit enim vt vel inuentis seu traditis vtatur rectè, vel ipse adinueniat.

Respondetur. Sed fortasse sic adinueniat oportet vt in historijs seu rebus gestis eas conquirat. Nihil enim prohibet quominùs is inuenire dicatur, qui in antiquitatum monumentis obseruet ac peruestiget quænam Tragicæ fabulæ sint accommodatæ actiones: atque has, contra quàm ijs accidat qui receptis vtantur, coagmentet ac Tragica exprimat imitatione. Tametsi quoniam ex hoc loco res conuinci haud potest, cum Aristoteles non hoc disputet, Num planè fingere Actionem possit Tragicus ac suo illam ingenio penitus inuenire, an ex rerum gestarum memoria quam obseruet, deriuare, tantúmque τὸ εὑρεῖν opponit τῷ χρῆσθαι, opportunior nobis locus (occurret hic in sequenti particula) expectandus est in quo res explicetur commodiùs. Nunc sat sit monuisse, non esse omnino inficiandum ficti quoque argumenti Tragœdias concedi ab Aristotele: sed tamen quæ ex rebus gestis deriuentur in primis esse collocandas: quæ planè fictæ sint, has nisi aliunde magnopere nobilitentur, in secundis, aliquando etiam in tertijs esse statuendas.

Dubitatur. III. Iam verò illud quoque dubitetur. Num ratio qua efficit Aristoteles tripartitò tantùm variari posse Actionem (quia scilicet vel facere oportet vel non facere & scientes aut non scientes) probanda sit. Nam illud, *oportet enim facere aut non facere*, videtur bipartitò variare Actionem, non tripartitò. 361

Respondetur. Quod si addit *& scientes & non scientes*, sanè hinc subdiuideretur quidem vnum aut alterũ membrum, tertium certè non constitueretur. Sed reuera Aristoteles tripartitò variari docuit quia vel sciens & volens quis patrat facinus; & hinc primus existit modus: vel ignorãs patrat (etsi tam in fabula quàm extra fabulam geri potuit quod ignorabatur) & hinc secundus gignitur modus: vel quia cum patraturus esset, agnouit & abstinuit, atque hinc tertius gignitur modus. Itaque dum subdit Aristoteles, *aut enim facere oportet, aut non: & scientes aut non scientes*; perinde est ac si diceret, si facit, vel sciens facit, & hinc primus existit modus: vel ignorans facit & hinc secundus. Quod si rursus non faciat sed abstineat cum facturus esset, gignitur tertius. Ita sanè quod ait *vel scientes vel non scientes*, eò fortasse pertinet vt intelligatur primum membrum ex sciente, secundum & tertium ex non sciente constitui. Quanquam de hac re planiùs & explicatiùs in sequenti particula; vbi fortasse loci vis & Aristotelis sententia apparebit clarior. siquidem verendum est ne quemadmodum is qui ignorat potest & facere & non facere, ita de eo qui intelligit idem necesse sit concedere. ita vt quadripartitò sit variandus necis modus ac fabulæ peragendæ quadruplex sit ratio.

Dubitatur. IV. Denique dubitatur quia cum fateatur Aristoteles priscos sic constituisse fabulas vt qui facinus patrarent, scientes patrarent, iam Tragicæ fabulæ omnes quæ ex priscis deriuarentur, earũ instar fingendæ essent, si traditæ fabulæ soluendæ non sunt quemadmodum præcipit Aristoteles. & tamen hæ ab eodem Aristotele non laudantur, sed inter malas, quoniam scientes ibi patrant neces, enumerantur. Sic sanè quibus rectè vtamur essent nullæ.

Respondetur. Sed respondeo, hinc potiùs esset colligendum traditis priscorum fabulis vtendum si receptæ & probatæ sint: non enim credendum est omnes antiquorum fabulas posteritati probatas fuisse. quæ igitur receptæ & probatæ, hæ non mutentur: quæ secus, mutentur. Et sanè vt varia est hominum industria nec omnibus rectè fabulas fingere datum est, ex antiquorum fabulis alias in primis fuisse numeratas, in secundis aliquas aut in tertijs, non est quod dubitemus. Iurè igitur soluantur aliquæ ac prout opus fuerit mutentur. cæteræ custodiantur vt illis vtamur rectè. Adde præter antiquos fuisse quoque & medios & extremos. igitur receptis vt liceat medijs quoque aut postremis vbi minùs rectè sint constitutæ. Nam quæ planè receptæ sint & probatæ, perperam soluerentur. Adde etiam non esse soluendas receptas quod pertinet ad essentiam vt diximus siue substantiam: in cæteris pro opportunitate plùs minùs variari posse. Vt propterea, quoniam ille priscorum vsus (vt scilicet scientes committerent facinus) non omnino pertinet ad essentiam, variari possit, quantumuis fabula recepta esset.

PARTICVLA LXXVI.

Τούτων δὲ τὸ μὲν γινώσκοντα μελλῆσαι, καὶ μὴ πρᾶξαι, χείριστον· τό, τε γὰρ μιαρὸν ἔχει, καὶ οὐ τραγικόν· ἀπαθὲς γάρ. διόπερ οὐδεὶς ποιεῖ ὁμοίως, εἰ μὴ ὀλιγάκις. οἷον ἐν Ἀντιγόνῃ τὸν Κρέοντα ὁ Αἵμων· τὸ γὰρ πρᾶξαι, δεύτερον. βέλτιον δὲ τό, ἀγνοοῦντα μὲν, πρᾶξαι· πράξαντα δὲ, ἀναγνωρίσαι· τό τε γὰρ μιαρὸν οὐ πρόσεστι, καὶ ἡ ἀναγνώρισις ἐκπληκτικόν. Κράτιστον δὲ τὸ τελευταῖον, λέγω δὲ, οἷον ἐν τῷ Κρεσφόντῃ ἡ Μερόπη μέλλει τὸν υἱὸν ἀποκτείνειν· ἀποκτείνει δὲ οὔ, ἀλλ' ἀνεγνώρισε. καὶ ἐν τῇ Ἰφιγενείᾳ ἡ ἀδελφὴ τὸν ἀδελφόν. καὶ ἐν τῇ Ἕλλῃ ὁ υἱὸς τὴν μητέρα ἐκδιδόναι μέλλων, ἀνεγνώρισεν. Διὰ
362 γὰρ τοῦτο, ὅπερ πάλαι εἴρηται, οὐ περὶ πολλὰ γένη αἱ τραγῳδίαι εἰσί, ζητοῦντες γὰρ, οὐκ ἀπὸ τέχνης, ἀλλ' ἀπὸ τύχης, εὗρον τὸ τοιοῦτον παρασκευάζειν ἐν τοῖς μύθοις. ἀναγκάζονται οὖν ἐπὶ ταύτας τὰς οἰκίας ἀπαντᾶν, ὅσαις τὰ τοιαῦτα συμβέβηκε πάθη. περὶ μὲν οὖν τῆς τῶν πραγμάτων συστάσεως, καὶ ποίους τινὰς εἶναι δεῖ τοὺς μύθους, εἴρηται ἱκανῶς.

Paccius. E Quibus facinus prudentem aggredi, minimè verò perficere est absurdum; cum non tragicum quidem, velut perturbationis expers, sed omnino scelerosum præ se ferat. Quo fit, vt huiusmodi actionem sequatur nemo, vel certè rarissima sit inuentu, vt in Antigone Creontem Aemon fecit. Proximum huic erit, scelus patrare: quo sanè potiùs est imprudentem quidem patrare, patrantem verò agnoscere. etenim & a facinore scelus abest; & ipsa planè agnitio stuporis est plena. Nouissimum verè præstantissimum est: exempli gratia in Cresphonte Merope filium interficere debet, non autem interficit: ita etiam & in Iphigenia soror fratrem, in Helle filius matrem abalienaturus agnoscit. Quapropter (sicuti iampridem diximus) multarum familiarum Tragœdiæ non sunt. siquidem quærentes non ab arte quidem, sed a fortuna mutuati sunt: ita fabulas contexere. Itaque fit vt inuiti cogamur ad easdem sæpius familias recidere, quibus videlicet huiusmodi perturbationes contigere. Igitur tum quales esse fabulas oporteat, satis iam dictum est.

Riccobonus. *HOrum autem pessimum est, cum quis facturus fuit, & non fecit. sceleratum enim habet, & non tragicum, nam sine perpessione est. Quare nemo facit similiter, nisi raro, vt in Antigona Creontem Aemon. Nam fecisse secundum est. at melius est ignorantem quidem fecisse cum autem fecerit agnouisse: sceleratum enim non adest, & agnitio stuporem gignit. optimum verò est postremum. Dico autem, vt in Cresphonte Merope interfectura quidem filium erat, sed cum agnouisset, non interfecit. Et in Iphigenia soror fratrem & in Helle filius matrem dediturus agnouit. Quapropter, quod pridem dictum est, non circa multas sunt Tragœdiæ familias. Quærentes enim non ab arte, sed a fortuna, huiusmodi fabulæ confectionem inuenerunt. Itaque ad has domos coguntur occurrere, quibuscunque tales contigerunt perturbationes. Ac de rerum constitutione & quales fabulas esse oporteat, satis dictum est.*

COM. lxxvi. De primo quem facit pessimum. DOCET quis modus ex dictis sit optimus & perfectam constituat fabulam: quis pessimus, ita vt pessima inde existat Tragœdia: qui denique modi mediam veluti sedem obtineant & in secundis aut in tertijs consistant. Principiò igitur vt pessimum tollat & ableget longiùs antequam constituat optimum, de pessimo nos admonet atque ait eum esse cum quis sciens atque intelligens quale aggredi moliatur facinus, hoc non committit. quo in loco obseruari velim Aristotelem non dicere non committit quia mutet sententiam vel quia impediatur sed vniuersim loqui: quasi verò ille pessimus sit modus in quo qui sciens aggrediebatur facinus, hoc non patrarit: qualis qualis huius rei fuerit causa. de qua tamen re post paulò vberiùs. Nunc illud potiùs lubet requirere quo nomine hunc introducat mo-

dum, cum nihil minùs, quàm eum attulerit antea. Nam in superiore particula tres illos modos attulit ille quidem vt deinde doceret (id quod facit hoc in loco) quis esset melior, verùm de illo qui non patraret, cum tamen sciens aggredi moliretur, ne verbum quidem, cum enim de sciente & cognoscente loqueretur, hunc patrantem fecit. Sed tamen dum ibi diceret primum modum esse cum quis intelligens committit facinus, iam facile est 363 animaduertere fieri posse vt qui sciens molitur aggredi facinus, aliqua de causa, quia scilicet vel sententiam mutet vel impediatur, abstineat. Quod si obijcias hinc fieri vt quatuor sint modi, cum tamẽ apertè dixerit esse tres, iam tres apertè ille quidem protulit, itaut ferè ad extremum dixerit, *Adhuc autem tertium præter hæc*; Sed tamen extremis verbis cum diceret, *Aut enim facere oportet, aut non: & scientes, aut non scientes*, satis indicat quadripartitò variari posse facinus: seu quadripartitò quod pertinet ad facinus posse peragi actionem ipsam: nam si sciat, potest & exequi & non exequi: si nesciat, potest item committere aut non committere. Itaque tacitè seu potestate quadripartitò variauit modum, licet primum membrum non distinxerit (credo quod cum primum modum declarasset fusè atque inde posset oppositus agnosci facilè, breuiloquentiæ de more seruiendum putaret, sed eum tacitus prætermiserit. Sed sint ista, verùm cur ait hunc modum (cum quis scilicet sciens aggredi molitur, & tamen abstinet seu impeditur, vno verbo, non facit, esse pessimum? quia (inquit) immane quidem est ac sceleratum nosse & aggredi velle, Tragicum certè non est, cum sit ἀπαθὲς, & affectibus vacuum: quod est non sit aptum vt metum excitet ac misericordiam: itaut cum hic modus è vestigio pugnet cum Tragœdiæ instituto ac fine, qui est metus ac misericordia, sine dubio pessimus habendus sit. Neque verò id affirmauerim quod qui animaduertunt aliquem sic furere vt sciens ac volens πρὸς τὸ μιαρὸν ad rem sceleratam se comparet non perturbatione aliqua percellantur, sed quia non eas habet perturbationes quæ Tragicæ fabulæ propositæ sunt. præsertim verò quia quam scelus illud, refert immanitatem, non tam metum & misericordiam, quàm indignationem erga scelestũ illum affert, itaut indignationis magnitudo metum obruat omnem ac misericordiam si quæ fortè exoriri cœpit. vel certè dum ait esse ἀπαθὲς, id ait, quia verè non habet τὸ πάθος hoc est perpessionem: hanc enim πάθος quoque vsurpans docuit ex cædem aut saltem ex *part.63* vulneribus gigni oportere. ex quo fit vt neque metum habeat ac misericordiam, vel si quo modo habet illis sit vacuum quæ in Tragica requiruntur, graues enim requiruntur & quales ex vulneribus ac repentinis cædibus (quæ propterea palam fieri iubet) oriuntur. Cui sententiæ illud etiam fauet quòd negat factum esse Tragicum, quod est cædibus & calamitatibus implicatum: quemadmodum in particula LXXI. significauit dum Euripidem eo nomine aliorum τραγικώτατον appellauit quòd cædibus & calamitosis euentibus fabulas inter cæteros terminaret maximè. Hæc est Aristotelis sententia de primo isto facinoris patrandi modo: quem addit a nemine fuisse retentum ex Tragicis vel vsurpatum nisi raro, quemadmodum semel fecit Sophocles in Antigona. Ex quo sanè loco facilè intelligitur (extat enim hæc fabula) Aristotelem dum ait pessimum esse modum in quo cognoscit is qui facturus est, & non facit, eum planè intelligere qui non facit quòd occasio & facultas præteruolet vel eripiatur. Nam Aemon de quo loquitur non volens ab Creonte patre interficiendo abstinuit (si tamen abstinuisse dicendus est) sed quia cum Aemon strinxisset gladiũ & patrem appetijsset, is ictum declinauerit, séque inde fuga præripuerit neci. Quanquam dum generaliter loquitur Aristoteles, generaliter intelligant aliqui: præsertim verò quia siue tandem ob ademptam facultatem siue ob mutatam sententiam non fecerit, factum non sit Tragicum: ac cæde & vulneribus careat. Quod si quis interim dubitet contra Aristotelem, vel quia primus hic modus immeritò censeatur pessimus quòd non habeat tragicum, hoc est cædes ac vulnera, cum optimus, quem paulò post proferet Aristoteles, ijs item careat; vel quia Antigone haud caret cædibus (Aemon enim eodem quo parentem appetierat ferro, sese mox transuerberauit; vt omittam Antigonem quoque obrutam & præfocatam a parentis administris, Eurydicémque matrem se ipsam iugulasse) vel quia ad extremum Creontis lamentatio (vxoris enim mortem & filij quem seruari voluerat lamentatur) habeat 364 commiserationem, metúmque gignat, de hac re aliquid paulò post, vbi quatuor, quos affert Aristoteles, facinoris modi fuerint declarati. Nunc igitur venio ad secundum. Is verò est cum quis facit & ita facit, vt quod facit intelligat. Est autem hic quàm primus melior, seu minùs vitiosus, quia habet Tragicum, quo caret ille: sed tamen est vitiosus quia habet

Respondetur.

Redditur ad Aristotelis literam.

De secundo modo; qui item improbatur, etsi minus vitiosus quã primus censeatur.

habet etiam μιαρὸν & scelus, cum sciens ac volens is committat facinus. nam scientem hunc patrare, seu de eo qui sciens patrat, loqui hic Aristotelem (etsi non hoc exprimit dum ait τὸ πρᾶξαι δεύτερον egisse secundum) inde constat quia sequitur è vestigio, βέλτιον δὲ τὸ ἀγνοοῦντα μὲν, πρᾶξαι: *melius est ignorantem fecisse*. vbi tertium proferens modum, hunc ideo meliorem facit quàm secundum, quia cum in secundo sciens ille fecerit, tertius contrà ignorans, hic sit melior. Quanquam hic etiam dubitari potest quia licet hic modus habeat tragicum, tamen multò magis habet τὸ μιαρὸν ac scelus, quàm primus, cum re ipsa & per summum scelus admittatur facinus. Sed de hac quoque re postea. Iam verò de tertio constat satis: is enim est in quo quis patrat facinus sed per imprudentiam & errorem: censetur verò melior duobus prioribus quia cum imprudens faciat, non habet μιαρὸν ac scelus etsi in hoc illud requirit Aristoteles vt ille deinde agnoscat (agnitionem enim in bona Tragœdia requiri dixerat antea) ac propterea ex agnitione stupor sequatur & admiratio: quæ sanè voluptatem affert ac fabulam nobilitat plurimum. Et ideo laborandum erit vt doceamus quî modus hic non sit omnium optimus: sed ei quartus anteponatur, qui tamen Tragico carere videatur & admirabili, de qua re item disserendum erit postea. Superest igitur quartus seu postremus, quem Aristoteles facit optimum: est autem cum quis ignorans, facinus molitur aggredi, sed dum patraturus est, agnoscit & abstinet. quam rem tribus exemplis illustrat noster Author. ac primus quidem sumptus est ex Euripidis Cresphonte (desideratur hæc fabula) vbi Merops, cum esset, interfectura filium, ecce tibi eum agnouit, abstinuitque. Secundus ex Iphigenia (extat hæc, éstque Iphigenia in Tauris, ne quis Iphigeniam in Aulide intelligat) vbi Orestes ab Iphigenia sorore agnoscitur, cum eum Dianæ iam iam esset sacrificaturus, abstinuítque fratrem subtrahens neci. Postremus ex Helle (Tragica hæc fabula vnà cum Authoris interijt nomine, sed fortasse Euripidis est quemadmodum reliquæ duæ) in qua Phryxus Nephelem matrem quam ignorabat, a Baccho pro Inone suppositam, agnouit & abstinuit. His quartum illustrat modum quem cæteris anteposuit atque optimum iudicauit. De quibus omnibus erit adhuc quod disceptemus. quod etiam faciam si priùs pauca quædam subiecero, vt quæ in hac particula subijcit noster Author, expediam. Ergo cum in particula LXX. dixisset Aristoteles pulcherrimas Tragœdias versari circa paucas familias, id cur acciderit, quoniam sese obijcit occasio; explicat ac docet ex dictis. Igitur ea, inquit, est causa cur non circa multas familias (quemadmodum iampridem obseruabam) versetur Tragœdia, quia cum non proprio artificio & industria res seu actiones, quas Tragicæ fabulæ commendarent, effingerent, sed ex casu, quod est ex rebus gestis & humanis euentis qui sese offerrent, traducerent, coacti sunt (ob eorum scilicet euentuum paucitatem: qui enim apti planè essent occurrebant perpauci) circa easdem eásque paucas familias versari: atroces enim huiusmodi casus in propositis fermè Alcmæonis, Oedipi, Orestis, Meleagri, Thyestis, Thelephi, (hi enim recensebantur antea) domibus occurrebant. Atque hæc, inquit Aristoteles, dicta sint vt constet de constitutione rerum quibus coagmentatur Tragica fabula & qualem esse oporteat. ac rectè. cum enim in ea conflanda & ad optimum statum traducenda, ea quæ tum fugienda tum sectanda sunt, fuerint demonstrata, superest vt de eius & constitutione & perfectione dictum sit satis. Quod tamen videtur potiùs intelligendum de fabula quà opponitur mori-
365 bus, sententiæ & dictioni; aut certè quà continet nexum & opponitur solutioni, quàm vniuersim & sine exceptione vlla. alioquin temerè paulò post præciperet de solutione fabularum, de ratione producendi fabulas, de Episodiorum vsu, déque al[illegible] non paucis quæ sese in progressu in conspectum dabunt. Sed de his explicatiùs suo loco. Ita sanè Aristoteles ijs de fabula constitutis quæ inter partes qualitatis primum obtinent locum, ad mores descendit quibus attribuerat secundum. Et tamen nos subsistere adhuc cogimur & cunctari diu vt grauissimas de fabula dubitationes quæ tum in præsenti particula tum in superioribus (has nos reiecimus ad finem XI. huius capitis seu particulæ LXXVI.) sese obiecere, diluamus pro virili parte nostra.

De tertio qui duobus prioribus anteponitur.

De quarto seu postremo qui ab Aristotele censetur optimus.

Postrema explicatur pars, in qua docet cur non circa multas familias versetur Tragœdia, & Institutam de fabula constitutione perorat præceptionem.

Iam controuersiarum quæ huc reiecta fuerant capita proponuntur, & declarantur.

Et quidem iandiu dubitamus quid simplis fabulæ nomine intelligeret Aristoteles. Quã rem, etsi multis agitauimus in particula L X X. vbi eam in medium attulit Aristoteles, tamen opportuniori loco penitus explicandam reiecimus. Et quoniam iam vtcunque constare videbatur per simplicem fabulam videri simplicis & vnigenæ constitutionis Actionem intelligendam, in qua non vtrinque fieret fortunæ commutatio, idcirco id etiam in Controuersiam vocauimus, Num talis fabula reperiri possit. Itaque cum Arist. sententia I. II.

in particula LXIX. & LXX. multis fuisset a nobis labefactata; ad extremum rem in oppor
tuniorem item locum reiecimus. nunc igitur quoniam simplex fabula tantopere proba-
tur Aristoteli, vt hanc vnam perfectæ Tragœdiæ aptam existimet, par est vt quæ sit, & quî
III. omnino sit admittenda, doceamus. Ad hæc vbi constiterit reperiri, iam qualis qualis sit
simplex hæc fabula, illud erit disceptandum, Num duplici anteponenda sit, quemadmo-
dum statuebat Aristoteles, an vero, quod cæteri existimabant, duplici posthabenda. Ne-
que enim perfecta fabula & Tragœdia rectè cõstari possit, nisi constituerit prius simplex,
IV. an duplex magis probanda sit. Iam verò quoniam Aristoteles in particula LXX. confir-
mat ea quæ præceperat in LXIX. sed ita confirmat, vt cum in hac tres perfectæ fabulæ
promulgarit leges, nimirum simplicem esse oportere non duplicem: ex fœlicitate in infœ-
licitatem mutandam esse fortunam: nec propter prauitatem sed propter peccatum erro-
rémve & imprudentiam; ægrè intelligi possit num propositas leges confirmet omnes, an
vnam tantùm aut vnam & alteram. & quid summatim confirmetur, id etiam expedien-
V. dum erit & explicandum. Neque interim nobis illa prætereunda erit Controuersia;
Num calamitoso exitu planè concludenda sit Tragœdia, & qui non secum ipse pugnet
noster Author qui læti exitus Tragœdiam interdum probare quin calamitosæ antepone-
re visus est. Nam id quoque cum alibi tum in particula LXIX. & LXXVI. nobis creauit
VI. dubitationem. Quibus omnibus tres adhuc succedunt dubitationes quæ in hac eadem
LXXVI. se nobis obiiciunt. Etenim sic quatuor nobis fabulæ Tragicæ gradus, quod per-
tinet ad Tragicum facinus peragendum, proposuit, vt eum iudicauerit pessimum in quo
quis cognoscens non patrat facinus; quod videtur cum ratione pugnare; cum is qui faci-
nus sciens admittit vnde secundum constituit gradum, μιαρὸν exprimat & atrox scelus
quod ab Aristotele reprehendi solet: nam primus gradus vel scelus non habet vel multò
VII. leuius. Huc accedit quod optimum reponat gradum in quo quis cognoscens abstinet.
qui tamen gradus videtur tertio posthabendus longius; in quo quis ignorans patrat faci-
nus ac deinde agnoscit; in hoc enim & Tragicum apparet quod exposcitur (cædes enim
& vulnera propter perpessionem & calamitosum finem requiruntur) cum tamen absit
μιαρὸν & atrox scelus, cum per ignorantiam admittatur. Et tamen in quarto nec Tragi-
cum abest seu perpessio & atrox exitus, nec misericordia & metus perinde atque in ter-
tio, excitatur. Quid plura? quarti huius gradus exitus deflectit ad Comicum, cum lætum 366
inueniat finem & prosperam fortunæ habeat commutationem. Vt mirum sit Aristote-
lem paulò ante clamasse in perfecta Tragœdia calamitosum exitum exigi, Euripidem in
hoc maximè laudandum, quod præ cæteris infœlici fortunæ commutatione clauserit ple
rasque Tragœdias, prosperum denique euentum ex Comœdia exigendum; & tamen hoc,
VIII. in loco principem locum fabulæ illi tribuere in Tragœdia, quæ cædibus caret ac vulneri-
bus & exitum prosperum inuenit. Ad extremum cum scribat Aristoteles Tragicos non
arte confecisse, sed ex casu & euentu arripuisse Tragicas actiones, omnino indicare vide-
tur ex rerum gestarum monumentis hausisse Tragicæ fabulæ argumentum, non hoc in-
genio planè excogitasse aut suo veluti marte fabricasse. Quod si ita est, ficta Tragica fabu-
la, quæ inquam non ex rebus gestis deriuetur, malè audiat atque adeò spernenda erit.
quod tamen alibi minùs probasse visus est cum Agathonis Florem laudarit. Itaque hæc
quoque expedienda erit Controuersia; num ficti argumenti Tragœdia probanda sit.

CONTROVERSIA LXIII. De simplici quã Tragœdia attribuit; seu simplicis constitutionis fabula. Simplicem fabulam ab Aristotele reiectam. Eandem rursus exceptam. Conciliatur res tota

Sed iam in arenam descendamus, & propositas Controuersias pro virili parte nostra
explicemus. Primò igitur quæritur quam planè appellet fabulam simplicem dum simpli
cem fabulam requirit in optima Tragœdia: & num sit concedenda aut retinenda, vel etiã
duplicis, cui simplicem opponit, constitutionis fabulæ (qualis qualis hæc sit: quod item es
set declarandum) anteponenda. Quæ omnia expendere ac declarare lubet hinc ducto ini-
tio. Simplicem fabulam fuisse ab Aristotele omnino repudiatam, vel certè a pulcherrima
Tragœdia reiectam, ita vt ex Aristotele in secundis aut tertijs consistere fortasse possit, in
primis nullo modo, non est quod dubitemus. quandoquidem hoc in particula LVIII.
scriptum reliquit: continentérque confirmauit perspicuè. Rursus simplicem fabulam
Aristoteli probari, atque hanc vel vnam vel maximè pulcherrimæ Tragœdiæ destinari,
clarius est ex particula LXIX. quàm vt in Controuersiam vocari possit. Sed tamen illud
quoque verissimum est, quam minùs probat simplicem fabulam, eam esse quam imple-
xæ opponit: quæ scilicet non peripetiam habet vel agnitionem vnde repente nodus sol-
uatur, ac summatim admiratio & voluptas concilietur, sed paulatim ac sine agnitione &
peripe-

peripetia peragitur. Contra verò quam maximè probat simplicem fabulam, ea est quæ op
ponitur non implexæ sed duplici, quæéque non hinc calamitosum alicuius, inde fœlicem
alterius, referat exitum; ita vt hinc aduersam illinc prosperam fortunæ ostentet commu-
tationem; sed vnicam eámque fermè calamitosam. Ex quo fit vt non secum ipse pugnet
Aristoteles qui improbat simplicem quæ opponitur implexæ: probat simplicem quæ op-
ponitur duplici. Sed tamen adhuc dubitare licet qui tandem simplex quam profert fabu-
lam, quámque simplicis constitutionis (quòd nimirum opponitur duplici) appellat, non
importunè in Tragœdiam inuehat; idque vel quia simplex huiusmodi fabulæ cōstitutio
ægrè videatur concedi posse, vel quia duplici videatur postponi iustiùs quàm anteponi.
Et quidem ægrè concedi posse, inde constat quia dum quis in calamitatem detruditur,
vix effici possit vt non alter inde subleuetur: quod duplicis constitutionis reddit fabulam.
Etenim Aristoteles cum simplicis fabulæ vim declararet, atque hanc ex duplicis vi atque
natura dilucidaret, exemplum duxit ex Odyssea, in qua Vlysses cum suis a calamitate ad
fœlicitatem; Proci contrà ex prosperitate in calamitatem, demigrant. Et ideo Odyssea quum
duplicis dicitur constitutionis, tum bonorum ac malorum; quia scilicet mali in calamita-
tem incidant, boni ad fœlicitatem euehantur. Ex quibus efficit simplicem eam esse fabu-
lam in qua vnica sit fortunæ commutatio non duplex. Ex quo (vt ad simplicem oppu-
gnandam redeam totus) fit sanè, vt cum Epica Poëmata duplicis sint constitutionis (pro-
bi enim fœlicem, improbi calamitosum, sortiuntur statum & finem) in Tragœdijs quo-
367 que passim duplex sese offerat fortunæ commutatio & varietas, simplex fabula importu-
nè atque adeò temerè ab Aristotele inducatur in optimæ constitutionem Tragœdiæ. Cer
tè in Oedipo, vnde Aristoteles perfectissimæ ducit Tragœdiæ exemplum, sic ad calami-
tatem depellitur Oedipus, vt Thebana ciuitas immani pestilentia liberetur. nam huc to-
ta actio conferebatur: idque Regis cura & solicitudo, Creontis labor, Oraculi responsa (id
quod in fabula compertissimum est) requirebāt, elaborabant, promittebant. Quid plura?
Vnus Sophoclis Aiax videri omnino possit simplicem istam referre constitutionem, cum
in suum ille gladium sponte incumbat, nec hostis eum enecet, vnde aliquis tantillum re-
leuari aut lætari videatur. Et tamen (vt omittam non ex vnica hac Tragœdia regulam &
exemplum tragicæ constitutionis ducendum, sed ex multis ac laudatissimis (alioquin
innumeræ ex laudatis inter vitiosas essent numerandæ) si quis æstimet rem adhuc atten-
tiùs, Dij quibus iniurius fuerat Aiax, iniuriam vlciscuntur, ac suo modo ab offensione vn-
de in Aiacem exarserant, releuantur, conceptam exaturantes iram. ita vt simplex fabula
vel commentitia videri possit vel importuna. Sed fac etiam apud Tragicos obuia esset sim
plex ista constitutio (quod tamen secus accidit) haud tamen duplicis constitutionis fabu-
læ, quam Epicis ac Tragicis optimis tantopere probatam animaduertimus, anteponenda
esset. Quanquam, ne tam multa vno eodémque tempore disceptemus, num simplicis fa-
bula constitutionis sit duplici anteponenda, post paulo vberiùs. Hæc contra simplicem,
quam tantopere commendat Aristoteles, fabulam. De qua tamen re, vt me expediam, ef-
fatis quibusdam exponam breuiter quid sentiam. Primum igitur illud sit. Non est dubi
tandum posse simplicem istam fabulam constitui, ita vt sit concedenda. immo verò re ip
sa occurrit apud Tragicos; nam in Sophoclis Antigone verbi gratia nihil non funestum,
Siquidem & Antigone priùs, tum Aemon, mox Eurydice perit, & ad extremùm Creon
filij vxorisque mortem lamentatur. Ita quidem in calamitatem incidunt omnes, ad pro-
speritatem euehitur nullus. Atque huius generis fabulas offendas adhuc aliquas. Quin for
tasse talis censendus est Oedipus, cum non tam Vrbis perpurgatio consequatur (quæ ta-
men in fabula appareat peruulgetúrue) quàm vt Laij interfector iusta de causa ac verisi-
mili (talis fuit quæ ex Oraculi responso captata est) requiratur, & Oedipus tandem paren-
tis interfector deprehendatur. Imò verò Sophoclis Aiax eiusdem ordinis censendus esset;
cum reuera præter Aiacem, fortunam mutet nemo. Verè enim è contrario ad prosperi-
tatem vel mutatio fit nulla, vel alterius generis, (non enim hominis, cum tamen ex huma
narum imitatione actionum in quibus commutetur fortuna, constituatur Tragœdia)
eáque leuissima; ita vt vltoris Numinis fortunam commutari, quod est ex aduersitate in
prosperitatem conuerti, nullo modo dicendum sit. Nam si quis fœlicis exitus Tragœdias
consulere velit, huic Orestes atque aliæ (præsertim apud Euripidem) occurrant fabulæ in
quibus simplex sit actionis constitutio. Tametsi in his, quoniam excutiendæ sunt alibi,
nunc non immoror. Alterum verò effatum illud sit. Non est tamen inficiandum nō mul-

Iam de simplici quam excipit, dubitatur: simulque duplex qualis sit ostenditur.

Iam explicantur res tota effatis quibusdam

I. In quo fabula simplex retinetur & declaratur.

tas

II. Duplicem esse magis obviã quã simplicem, & cur.

tas simplicis constitutionis fabulas (de Tragicis loquor ac funestis, quales Tragœdiæ attribuit Aristoteles) reperiri: contra verò duplicis constitutionis multas: idque tum quia
varietas, qualem refert gemina constitutio, delectationem habet, præsertim quà fœlicem
præfert exitum: cum tamen hac varietate ac proinde ea quæ ex varietate oritur, delectatione simplicis constitutionis careat fabula; ex quo fit vt duplex authorem habeat facilius: tum quia fortunæ commutationes quas & humanæ habent actiones & Tragici imitantur, sic fermè contingunt, vt dum aliquis in calamitatem impellitur, alter ad prosperitatem euehi videatur. dissidia enim & fraudes quin vulnera & cædes, quibus complentur
Tragœdiæ, fortunas sus déque miscent. Itaque Euripidis Medea prosperum inuenit exitum, dum Iasoni funesta sunt omnia: idem, ac multò magis in Electrandem fermè in Oreste (a cæde enim ducit initium ac Tyndareus saltem frustratur voto lugétque filiam, dum
Oresti contra exitus succedit fœlix) denique, ne morer, idem in Hecuba, in vtráque Iphigenia, in Alceste, in Hippolyto, in Andromache atque alijs multis, ita vt perpaucæ occurrant in quibus vicissitudo aliqua & mutua fortunæ commutatio non aliquo modo cernatur. Sed mitto isthæc. Siquidem Aristoteles ipse fatetur eos qui Tragœdias componerent, eò spectasse vt populo gratificarentur: ac propterea dum illinc luctuosum prout Tragœdia postulare videtur, spectaculum darent; hinc contra lætum quoque exitum induxisse, ac lausta cum ærumnosis miscuisse: ita factum esse vt duplicis constitutionis Tragœdiæ non simplicis in vsu essent ac probarentur. Imò verò ea de causa contingere potuit vt
eum Euripides tam ingentem Tragœdiarum scripserit numerum, eæ maximè fuerint superstites quæ læta miscerent cum luctuosis ac fabulam duplicis efficerent constitutionis:
quod argumento est duplices fuisse laudatas ac ferè vnas dominatas esse. Quin crediderim eas etiam quas amisimus, etsi minùs haberent lætitiæ & ad calamitatem essent instructiores (nam hoc nomine Tragicotaton appellat Euripidem Aristoteles) tamen aliquid habuisse vnde inter hostiles turbas aliquis subleuari atque adeò ijs qui ad calamitatem pellerentur, prosperitate aduersari videretur, ita vt duplex veriùs quàm simplex esset
earum constitutio. Certè Medeæ & Thyestis fabulæ quæ calamitosis vndique atque sæuitiæ plenissimæ habebantur, ita vt sol ipse radios ab eo spectaculo cohibuisse diceretur,
prosperitatem quandam referebant in ijs qui exercebant crudelitatem; itaque dum Thyestes luget, exultat Atreus; dum mœret Iason, fœliciter euolat ac penè triumphat Medea.
Quæ cum ita sint, iam quoniam simplicem fabulam retinuimus, & de eius constitutione
multa diximus. Iubet nunc disputare vtra fabula magis probanda sit. Etsi enim simplicem

CONTROVERSIA LXIV. Vtra fabula sit magis probanda, simplex ne an duplex. Prius tamẽ quæritur num fabula duplex requirat adhuc distinctas actiones: & an illa in qua multi, nec eodem modo, a prosperitate in calamitatẽ delabuntur, duplex censenda sit. Explicatur proposita bonus dubi

existere posse ac re ipsa existere concessimus Aristoteli; haud tamen illud est ei largiẽdum,
vt, nisi ratione in consilium adhibita, simplicem fabulam duplici anteponamus. Quan- *In part. 7.*
quam antequam hoc facio, cogor vnam atque alteram dubitationem explanare quæ cũ
proposita de simplicis ac duplicis fabulæ notione ac vi est coniunctissima: & verò iandiu
sese obtulit, cum tamen huc reiecta fuerit. Etenim constat quidem simplicem quam hic
vsurpat Aristoteles fabulam, opponi non implexæ sed duplici, ac propterea de simplicis duplicisque fabulæ constitutione agere hoc in loco: constat etiàm duplicem censeri illam ab
Aristotele in qua hinc vnus ad calamitatẽ, illinc alter vicissim ad fœlicitatem, progreditur; sed tamen adhuc dubitari potest num fabula duplex postulet vt vna eádémque actione fiat contraria illa fortunæ commutatio, vt contingeret si duo exercitus pugnarẽt mutuò, atque vnus cladem, alter victoriam referret; an verò ex diuersis actionibus debeat contingere contraria illa fortunæ commutatio: ac rursus ambigi potest & quæri num fabula
in qua non vnus sed multi fortunam mutant, ac distinctis & varijs casibus sed in vnam calamitatem, mutant, vt in Antigone verbi gratia in qua Antigone priùs tumulo conditur
viuens, quòd sepelisset Polynicem, tum Aemon se interfecit apud Antigonem quam deperibat, & ad extremùm Eurydice seipsam iugular ob filij necem, inter duplices an inter
simplices sit numeranda; quandoquidem Aristoteles nisi de fabula in qua vicissim & cõtraria fit mutatio, non meminit. Ex quo fit vt non satis constet num simplex fabula quam
opponit duplici, tam illi opponatur in qua multæ sed similes fiunt fortunæ commutationes, quemadmodũ in Antigone obseruauimus, & in Sophoclis Oedipo contingit vbi Iocasta sese ipsa præfocat laqueo, Oedipus oculis se & exilio mulctat; quàm illi opponitur in
qua mutuò fit varia fortunæ commutatio vt in Odyssea. Qua de re quod pertinet ad priorem dubitationem, audiendus est nobilis interpres Victorius, qui cum in eam incidisset,
Est (inquit) *accuratè quærendum, quomodo duplex hæc fabula accipi debeat: neque enim arbitror du-* 369

plicem

Pagin. 129 p *plicem fabulam omnem esse, in qua duo contraria inter se hominum genera contrarium exitum rerum suarum nanciscuntur, si socij etiam illi sint eiusdem facti, sed requiri inprimis puto, vt actiones duas in se contineat: cui etiam adiungatur, vt diuersæ naturæ morúmque hominibus illæ administrentur: quod in exemplo manifesto fit; dum enim Vlysses in mari versaretur, multisque aduersis casibus conflictaretur, proci illi, quibus nulla in re tunc cum eo conueniebat, domi ipsius delicatè viuebant: nec vlli rei parcebant, vt pudiciciam vxoris ipsius expugnarent. Hæc igitur mihi verè duplex fabula videtur vocanda, quæ complectitur duplices actiones distinctas: ac spatio etiam loci separatas, non tantùm diuersis consilijs gestas. nam si duplicem fabulam omnem esse credimus, in qua longè dissimiles inter se personæ, longè alios & oppositos inter se exitus consequuntur, omnis penè Tragœdia, cuius exitus tristis est, duplex erit: vix enim fieri potest, quin, cum aliqui cadunt in res aduersas, alij non subleuentur, & ex incommodis illorum commodum, aliquod adipiscantur: nam Oedipo etiam è summo loco lapso, & obruto grauissimis malis, Thebanus populus liberatus est pestilentia, & alijs aduersis rebus. quibus premebatur: & tamen fabula illa sine dubio simplex hoc pacto est. eadem ratio est (nisi fallor) reliquarum Tragœdiarum: cunctæ enim in quibus vna tantùm actio existit, quamuis duæ contrariæ hominum conditiones, quæ contrarios etiam ad extremùm euentus habeant, in ea versentur, simplices fabulæ sunt habendæ.* Sic Victorius, qui nisi loco, moribus, studijs dissideant duo ista hominum genera inprimísque diuersis actionibus occupentur, negat duplicis constitutionis fabulam gignere. Ipse tamen magnopere vereor vt possim Victorio assentiri. Neque enim est necessarium, quin, si me audias, ne conueniens quidem, aut Aristoteli consentiens, vt duo isti, non dico socij, sed aduersarij homines, vel duo ista hominum genera diuersis planè actionibus occupentur, dum vni a fœlicitate ad calamitatem, alij a calamitate ad fœlicitatem proficiscuntur: sed satis est; imò omnino conuenit, vt in eâdem actione versentur: vt dum exercitus duo mutuò pugnant, ac tãdem cladem vnus, vt dicebam, alter victoriam refert: quemadmodum in Iliade, clariùs in Aeneide & in Torquati Gothofredo atque Heroicis poëmatis passim vsu venire solet. Itaque rectè, mea quidem sententia, Vtinensis, quem Alexander sequitur & Riccobonus (nam Madius & Lombardus multò aliter explicant locum, quem etiam, quasi mendosum, nouant, seu veriùs peruertunt: ita vt iurè ab Alexã-

Pagin. 124.p dro reprehendantur) scriptum reliquit. *Simplex genus intelligit fabulæ in qua persona aliqua ex fœlici fit infœlix; vt in Oedipode Sophoclis: aut è cõtrariò ex infœlici fœlix, vt in Iphigenia Euripides licet perspicere. Duplex verò fabulæ genus vocatur ab Aristotele in qua alia persona fit ex fœlici infœlix, alia ex infœlici fœlix, sicut apparet in Electra Sophoclis; in ea enim exprimitur fœlix Aegistus & Clytemnestra, Electra infœlix, rursus è contrario Aegistus & Clytemnestra infœlices, Electra verò vna cum Oreste fœlix.* Sic Vtinensis: qui quemadmodum ex exemplis constat satis, non requirit vt duo ista hominum genera duabus illísque distinctis actionibus occupentur: sed Aegistum hinc & Clytemnestram illinc Electram & Orestem in eâdem occupat actione, ita vt in eodem veluti curriculo versentur: tantum abest vt non modò actio-

Pagin. 145.m ne verùm etiam loco (de studijs enim ac moribus haud repugno) dissideant, quemadmodum requirit Victorius. Atque eandem rem eodémque modo idem Vtinensis explicat paulò post, in sententia persistens egregiè. Neque refert quòd in Odyssea, quo Aristoteles vtitur, exemplo, videri possint Vlysses & Proci non vna eâdémque actione occupari (id enim trãsuersum egit Victorium) sed varia. nam in Odyssea fortunæ mutatio vnde fabula sortitur formam, fit dũ vtrique & in eodem loco versantur, & mutuò alter-

Part. 72 cantur ac pugnant; ita vt iam tanquam in eodem versentur studio. Et ideò Aristoteles inde colligit Odysseam esse secundæ constitutionis, quia desinunt illi contrario modo (id quod fit in fortunæ commutatione) & mutatio inter meliores fit ac peiores; ita vt nõ necesse sit sed ne conueniens quidem aut Aristoteleæ doctrinæ consentiens vt diuersis illis

370 occupentur actionibus nõ eâdem, Imò verò licet ab initio Vlysses in mari periclitaretur, Proci contrà domi prosperè degerent, ille tamen domum contendebat, vt Penelopem, filium, fortunas, quibus insidiabantur illi recuperaret; ita vt in eodem quasi curriculo, etsi adhuc inter se distarent magis quàm cum fortunæ mutatio facta est, versarentur. Neque rursus obest quòd hoc pacto omnis fabula (nam id quoque obijcit Victorius) esset duplex, cum vix fieri possit vt Tragœdia vlla quæ tristem habeat exitum, non sit duplicis constitutionis; cum & ex vnius casu subleuetur alter, & ex vnius incommodis commodum capiat alter. nam, vt omittam non esse omnino necessarium vt ex vnius casu releuetur alter, quemadmodum nos exemplis declarauimus; profectò si ita quis subleuetur ex alterius casu, vt grauis hæc consequatur mutatio (hoc est enim fortunam commutari quod

est

Right margin notes: tationis pars. Prior Victorius quid de ea senserit. — Refellitur. — Eiusdem Victorii argumentis respondetur.

est vitæ statum ac vitam ipsam in summam vel erumnam vel prosperitatem deuehi) existet vtique duplex inde constitutio: non autem cum leuis fit mutatio: vt cum iram tantùm explet quispiam vel aliquid lætitiæ capit, vel exiguum declinat incommodum: non enim statum hic & fortunam mutare dicitur. Vt propterea cum non in cuiuslibet calamitoso

Aliud rursus diluitur argumentum quod pro Victorio afferri posset.

exitu quis è contrario verè fortunam mutet, falsò affirmetur tristem quemcunque exitũ ad duplicem pertinere constitutionem. Magis commoneter quòd dum ex Odyssea ducit duplicis constitutionis, hoc est eius fabulæ quam non probat, exemplum, aut multò minùs probat quàm simplicem, Odysseam ac proinde Homerum tacitè improbaret & reprehenderet. cum tamen eum tantopere laudare soleat. Sed ne id quidem satis est: quãdoquidem hoc in loco Aristoteles loquitur de Tragica fabula, in qua non probat alteram constitutionis partem, quæ scilicet a calamitate ducit ad fœlicitatem: idque ea de causa quòd Tragœdia timori excitando & misericordiæ (vt ipse quidem hic nobis reuocat in memoriam) instituta sit: ac propterea altera illa constitutionis pars non rectè conueniat in Tragœdiam. Non igitur in Odyssea & Epopœia lætum carperet exitum, sed in Tragœdia, in qua duplicem istam constitutionem improbat vel posponit simplici quòd misericordiæ ac timori minùs seruiat. Et hinc est vt quæ ad duplicem constitutionem attinent, in Epica disputatione improbet nunquam, cum tamen alia improbet non pauca. Imò verò crediderim Aristotelem ex Odyssea potiùs quàm ex Tragœdia aliqua protulisse duplicis constitutionis exemplum, non solùm quia in Odyssea notissima esset duplex constitutio, verùm etiam quia satis compertum esset in hoc Poëmatis genus omnino conuenire. Et hac fortassè de causa in capite de Epopœia dum iubet vt Epopœia easdem habeat formas cum Tragœdia, has ait esse simplicem, aut implexam, moratam aut affectam: de du- Part. 127.

Explicatur iam proposita Dubitationis pars posterior.

plici verò, quoniam hanc Epopœiæ propriam esse constaret, ne verbum quidem. Vt propterea nihil esset cur Victorius propter Odysseæ exemplum, talem de duplici constitutione sententiam arriperet. Venio ad alteram dubitationem vt constet num quo tempore non vnus sed multi iique dissimili casu in calamitatem incidunt, duplex hinc fabulæ existat constitutio. De qua re Victorius sic statuit, vt velit omnino duplicem esse. Nam quemadmodum in Tragœdijs (Victorij vtor verbis) vsu venire solet vt nonnullæ ipsarum simplices sint, idem etiam in Comœdijs: & hoc modo quemadmodum Andria, quoniam constat è duabus actionibus, idest è geminis amoribus duorum adolescentium, est duplex; ita duplex erit Tragœdia quæ ex duabus constet actionibus. Et ideò post multa sic rem perorat. *Quæ igitur in Tragœdiarum genere similis Andriæ reliquisque duplicibus Terentij Comœdijs erit, Tragœdia duplex erat.* Ego tamen non inficior talem fabulam posse duplicem appellari cum duas habeat actiones: imò verò a Terentio & interpretibus non obscurè duplicis illi titulus tribuitur ac nomen. Cum enim Menander fabulas comicas vnigenas constituisset, Terentius verò quas ille vnigenas fecerat, geminaret, vt in Andria & alijs ferè omnibus animaduertere licet, in quibus multi amores, multæ nuptiæ, vno verbo multæ actiones, sanè & Terentius confessus est aliquando se ex simplici duplicem fecisse, & Donatus atque alij Terentij fabulas duplices fermè esse dictitant omnes. Verùm cum id Victorio ipse concessero, aliter tamen loquendum affirmabo in Aristotelis schola, qui quoniam priùs vnigenam requirit fabulam, multigenam damnat, quemadmodum constat ex particula L. (quod sanè repetit etiam in CXXIV.) deinde verò simplicis constitutionis fabulam duplicis constitutionis fabulæ opponit, multigenam actionem a duplici constitutione longè seiungit: ita vt Andria ex Aristotele multiplex illa quidem non tamen duplicis constitutionis sit appellanda. Imò verò Epopœia apud Aristotelem duplicis est constitutionis cum tamen vnicam illi attribuat actionem: ex quo fit vt si quis canat bellũ in quo hinc mali deprimantur, illinc boni extollantur, vnicam actionem canat ex Aristotele, sed constitutionis duplicis. 373

Quid in ea Victorius. *Refellitur.*

Reditur ad Controuersiã tãdem propositam.

Sed quoniam ex dictis constare satis potest de fabula quæ vel simplicis vel duplicis sit constitutionis, quæque illis sit natura & vis ex Aristotelis sententia, superest vt ad propositam Controuersiam redeamus, ac pro virili parte nostra disceptemus, NVM iurè ab Aristotele simplex fabula anteponatur duplici, siue an præstet cum Aristotele simplicis constitutionis fabulam duplici anteponere: an verò expediat priscos sequi qui Aristotele ipso fatente duplicem anteponerent simplici. Et quidem pro Aristotele ac simplici fabula illud facit, quòd ad metum & misericordiam excitandam apta sit quidem simplex (calamitosa tamen) quemadmodum præcipit Aristoteles: duplex, vix ac ne vix quidem. siquidem

Pro simplici fabula. I.

dem quà lætum offert exitum, timori ac misericordiæ concitandæ haud valet, sed lætitiæ ac spei. Deinde cum Comœdia lætitiæ ac fœlicitati seruiat, par est vt Tragœdia vni calamitati ac propterea metui misericordiæque ciendæ aptetur. Denique duplex illa constitutio, vt contrarias gignit affectiones, & oppositos spectat fines, videtur sese ipsa vicissitudine illa perimere non modò impedire. Nam qui impellendi essent ad metum ac misericordiam, talis fabulæ auditione rebus lætis ac fortunatis retardentur, contra verò qui ad lætitiam excitandi essent & ad fœlicitatis studium inflāmandi, misericordiæ ac timoris vi impediantur necesse est. Hæc pro Aristotele. Cui Tragœdiæ quoque definitionem quoniā per misericordiam & metū dicitur efficere purgationem, mirificè patrocinari compertū est. Contra tamen pro Antiquis facit varietas vnde satietati occurritur & faciliùs voluptas gignitur sine qua spectaculum accidit iniucundum. Accedit vtilitas. Cū enim in duplici constitutione hinc mali deprimantur, illinc boni extollantur, quemadmodū accidit in Odyssea, duplex hæc constitutio malis perterrendis, bonis solaudis, est aptissima: ita vt hoc nomine Odyssea censeri possit formam Tragœdiæ atque ideam extulisse. Et sanè illud propositū est bonis artibus & facultatibus vt mortales a vitio deterreant, incēdant ad virtutem, atque hoc planè a magistratu procurandum est & bonarū artium ac doctrinarum tractatoribus imponendū. qua in re egregiè obtēperaret ac suum munus præstaret Tragicus hac retenta Tragœdia forma, simplici non item. Et hinc est vt Virtus ipsa hāc planè duplicis constitutionis formā in Tragœdia exposcere videatur: vt quēadmodū ciuile studium moraléque virtutes, ita Tragœdia sit mortalibus omnibus salutaris. Denique homo statim ac iudicio vti cœperit ac ratione, est tanquā Hercules in biuio: ita vt hinc deterrendus a segnitie & vitio, illinc ad laborē excitandus & virtutē. Vt minimè mirum olim Tragicos, quoniam ex Ciuilis prudentiæ præscripto pendebant, duplicem hāc adamasse constitutionē, quam vnam præscribere illis præstabat, vt vtilis esset Tragœdia ac publico seruiret bono. Nā ex simplici & luctuosa quā definitio illa deposcere videtur fabula, mortales ad sæuitiā quoque instigari posse, & fictis exēplis ad veras sæuitiæ actiones facilè prouocari, compertum est. Hæc pro antiquis ac duplici fabula. Ego verò sic statuerem. Tragœdia cum adoleuisset, & vilitatem illam abiecisset vnde originem duxerat, trabeā asciuit ac purpurā ac regias actiones adamauit, regia fermè referens infortunia. Itaque vbi cōcedamus Tragœdiæ regiis spectaculis destinatā fuisse, ac regibus præcipuè admonēdis & potentibus, quēadmodum Comœdia ciuibus seruit ac popularibus, nō temerè concedatur rectè fecisse illos qui Tragœdiæ præscriberent vt Tyrannis ac potentibus timorē incuterent ac misericordiā, vnde immoderatos affectus vitámq; componerent. Vbi.n. ex Tragicis spectaculis timorem conceperint, fit sanè vt minùs & prosperitatis efferantur aura, & potentiæ præfidant, & vitijs seruiāt. timor.n. tanquā frenum inijcere solet effrenatis cupiditatibus: eodémq; modo misericordiam vbi induerint animo, pro iracundia & sæuitia, 372 mansuetudinē & clementiā, pro auaritia liberalitatem ac munificentiā amplectūtur: quibus omnibus efficitur vt cū seipsos tum populos atque vrbes moderatè ac paterna veluti charitate temperent ac regant. Ex quo sanè fieret vt duplex illa fabulæ constitutio, quippe quæ altera ex parte lætitiæ indulget & prosperos euentus refert, minimè accōmodata esset misericordiæ excitandæ ac timori. Quantū enim altera fabulæ pars quæ infortunijs cōtinetur, timori ciendo & misericordiæ accōmodata esset, tantum altera misericordiæ ac timori præcluderet aditum. Iurè igitur statueret Aristoteles simplicē fabulā, quæ tamen a prosperitate ad calamitatē progrediatur, duplici esse anteponendā, vbi Tragœdia timori ac misericordiæ esset destinata quēadmodū nos suo loco declarauimus copiosè. Verùm si Tragœdiæ vsus non istis finibus concludendus videretur, sed potiùs curandū vt mortalibus prodesset omnibus, iā duplicis constitutionis fabula longius probāda esset, quā simplex illa & calamitosa quā laudat & amplectitur Aristoteles. Siquidem nihil præstabilius quàm humanū genus a vitijs reuocare & ad virtutē incendere; id quod efficeret duplex fabula in qua mali ad calamitatē, probi ad fœlicitatē adducuntur. Cū enim ex hominib. alij sint Herculis instar in biuio (id quod paulò ante memorabatur) ita vt nō satis adhuc de vita deliberauerint, aut ad vuluptatē & vitiū vel ad laborem & virtutem animū cogitationémq; retulerint: aliqui alterā ex istis delegerint ac terere cœperint viā, profectò calamitosus malorū euentus malos a suscepto itinere reuocaret: cōtra verò fortunatus bonorū exitus alios in virtutis via promoueret. Ita sanè quæ ex historia captanda est vtilitas (eo.n. consilio tractanda historia, vt exēpla hauriamus ex quibus pericula declinare ac vitā optimè instituere perdiscamus) eā ex Tragœdia, quoniam non pro vt sors tulerit vt historia,

Marginalia (right): II. III. IV. Pro dupli-ci. I. II. III. IV. V. VI. Authoris senten-tia. Qui sim-plex fabu-la probāda esset. Qui du-plex sit lō-gius pro-banda.

Marginalia (left): Vid p. 208. cap. 209.

ſed pro vt homini magis conducerent, nobis obijceret atq; adeò ante oculos poneret euē tus ac vitæ exēpla, caperetur longè vberrima. Ita demū qui hoc conſilio Tragœdiam formandā putaret, vt mortalibus vtriſque prodeſſet, huic duplex ſimplici anteponenda eſſet, Hæc in propoſita Controuerſia. Nā ſi quis vrgeat vt quoniam vtriuſque fabulæ vſum opportunitatemq; declaraui, iam apertè ingenuéq; exponam vtram præſtet amplecti ac ſequi, equidē inuitus dicā quod ſentio: ſed dicam tamen. Non multi reges aut dynaſtæ: mortales innumeri; qui tamen Tragicis quoque actionibus iuuari & poſſunt & debent. Siquidem Comœdia in domeſticis fraudibus & caſibus eos inſtruit illa quidē; in cæteris vitæ officijs, quæ ſunt ferè innumera, conticeſcit. Igitur duplicis conſtitutionis Tragœdia præſto ſit quæ paulò grauiores caſus, ſiue lætos velis ſiue ærumnoſos, imitetur, vnde a vitijs deterreantur incēdantúrque ad virtutes. Num Epopœia ſummis Ducibus & Heroibus reſeruatur, vt poſtea quā humanis virtutibus compleuerint pectus, egregia atque adeò heroica edant facta. Itaque Tragœdiæ medius debetur locus, vt in ijs quæ inter popularē Heroicámque vitā officia intercedunt, excolant mortales: quod tamen, niſi duplicis cōſtitutionis fingatur, vt ad vtranq; fortunā illos erudiat, præſtare haud poteſt, Et hæc quidē conſtitutio, duplex inquā, humanis actionibus, præſertim paulò grauioribus, accōmodata eſt: in quibus ſæpè contingit mutua fortunæ cōmutatio. Ita quidem Tragœdiæ ope è varijs difficultatibus ac veluti ſyrtibus educeremur in quas ſimplicis conſtitutionis fabula eáq; calamitoſa ſeſe Ariſtoteles aut nos ſaltē coniecit. De quibus etiā lubet breuiter aliquid dicere; vt quoniā ſemel cœpi, nihil ex ijs prætermittam, quæ ad hanc Controuerſiam penitus explicandā ac dilucidandā valere poſſint. Ac primùm quia explicatu eſt difficillimum qua tandem ratione in Tragœdia per miſericordiā ac metum fiat purgatio. Itaque dum Ariſtoteles ipſe hac in re ſilet altiùs, mirū eſt quàm multas ac varias Peripateticos in partes ac ſententias torſerit. Qua tamen in re non moror quòd in Controuerſia XXXIX. rē 373
ſim proſecutus vberiùs. Et quamuis poſt multa in eā ſententiam deuenerim quæ fortaſſe (quanquā id aliorum ſit iudiciū) rem explicat adamuſſim, quemadmodum & paulò ante indicaui & in propoſita Controuerſia copioſiùs demonſtraui; tamen aduerſus Ariſtotelē adhuc nouæ ſeſe offerrent difficultates. Nam qui per miſericordiam & metum iuſſerat purgationē effici in Tragœdia, is deinde alias actionum formas, ſeu alia fabularū genera proferre & cōſtituere debuiſſet vnde per ſpē, lætitiam, atque alias affectiones fieret perpurgatio, & ad virtutē promouerentur mortales. Tametſi.n. Comœdia fortaſſe per lætitiam aliquid molitur, in cæteris tamen affectionibus cāpus aperitur nullus ad purgationē, niſi fortè ad Epopœiā cōfugias, in qua, mea quidē ſententia, purgatus iam requiritur animus vt excellentē illā Epopœiæ ideam in Virtutis cāpo imitetur. Et ideò ſatius fuiſſet duplicis cōſtitutionis amplecti fabulā in qua ad omnes & affectiones purgandas & virtutes cōſectandas aperitur aditus. Huc accedit quòd ſimplex illa cōſtitutio non facilè habet exēpla. cum.n. ex rebus geſtis aut exceptis iā factis deriuanda ſit, Tragica fabula, difficile eſt Regē aut Principem virū inuenire qui ſic pellatur in calamitatē vt nō viciſſim aliquis fortunatum ſortiatur exitū: hiſtoriæ nanque nō facilè talia ſuppeditant exēpla. Sed fac ſuppeditēt, certè vt is qui in calamitatē incidit non culpa aliqua incidat ſed per ſummū imprudentiæ errorem vt Oedipus, ægrè occurrat vnquā, præſertim ſi nec probus nec improbus ferendus eſt. non.n. id mortalium facilè patitur conditio. Quid, quod illud etiam requirit Ariſtoteles in perfecta Tragœdia, vt quis repentè errorē agnoſcat & a ſcelere abſtineat, vt cū Meropem legimus apud Tragicos filio quem iam iā interficere aggrediebatur, repētè cognito, in ipſo interfectionis ſeu aggreſſionis articulo abſtinuiſſe. Hæc.n. ab induſtrio & exercitatiſſimo Poëta fortaſsè excogitari poſſint ac fingi, ex hiſtorijs certè ac rebus geſtis deriuari haud ſatis queunt: ita vt perfecta Ariſtotelis Tragica fabula optaris potiùs quàm vſu cōſiſtere, & Socraticæ Reipub. perſimilis videri poſſit. Quapropter ſatius fuiſſet vt Ariſtoteles duplicis conſtitutionis excepta fabula, ijs nos anguſtijs aut etiā ſeipſum liberaſſet. Nā duplici excepta, occurrunt ex hiſtorijs exēpla pulcherrima quæque cuilibet affectioni purgandæ & cuique hominum ordini ſeruiant. Vt minimè mirum veterū Tragicorū fabulas ab anguſtiſſimis Ariſtotelis legibus pleraſque omnes diſcedere ac diſſentire. nam Oedipus ipſe, quem ſibi in perfectæ Tragœdiæ propoſuit exēplo, ab illis aberrat in multis, Vt.n. omittam multa præter veriſimile arripere de Laij cœde, & Oedipi ignoratione, ſanè peſtilentiæ molitur expiationē vnde ad duplicem inclinat. Sed nec Oedipus abſtinet, multò minùs Iocaſta, a ſæuitia & atroci facto: cum tamen (id quod etiam antea ſtatuū eſt ab Ariſtotele, & a nobis paulò poſt diſceptabitur) in perfecta Tragœdia requiratur vt a ſcele-

re ſeu

Nunc tandē pro duplici diſputatur: atq; hanc præſtabiliorē eſſe oſtenditur.

Iam ſigillatim attinguntur difficultates quas ſimplex habet fabula Ariſtotelea. I. II. III. IV. V.

Confirmatur altius duplicem eſſe retinēdam.

re seu facinore patrando, is qui illud iã iam aggrediebatur, abstineat. quin etiam in Oedipo fabulæ vnitas fortasse minùs conseruatur dum hinc Iocasta præfocat sese, illinc Oedipus oculos sibi perfodit & in exilium abit. Denique duplici retenta facilè graues actiones omnes tam luctuosæ quàm prosperæ celebrentur, atque martyrũ cruciatus, sanctissimorúmque virorum perpessiones optimè Tragico spectaculo cõmendari possint magna cũ virtutis accessione & mortalium bono. Vt propterea mihi quidem duplex quam prisci illi adamarunt, fabulæ constitutio tum ad luctum temperandum ac nimiam seueritatem, tũ maximè adiuuandos mortales simúlque officia excolenda quæ inter Comœdiam & Epopœiam sese offerunt, videatur & simplici anteponenda & pace Aristotelis retinenda. Atq; hinc lubet ad quatuor illas progredi formas quibus Authore Aristotele Tragicum factũ peragi potest; nam grauissimas habent dubitationes. Qua in re is sit Controuersiæ status. *CONTROVERSIA LXV.*

NVM in quatuor Tragicæ actionis peragendæ modis quos profert Aristoteles, eius sen- *NVM in quatuor Tragicæ actionis peragendæ formas quas profert Aristoteles eius sententia probanda sit.*
374 tentia probanda sit. Ergo inter huiusmodi formas eam Aristoteles censet perfectissimam in qua qui iam iam facinus est patraturus (per ignorationem tamen, quòd personã haud cognitam habeat) repentè personam agnoscit abstinétque. Id quod facit Iphigenia apud Euripidem, quæ cum Orestem fratrem per ignorantiam iam iam esset mactatura, agnoscit & abstinet a scelere. quam rem etiam declarat exemplis tum ex Helle tum ex Merope deriuatis. Siquidem in priore eodem modo Phryxus abstinet a matris proditione aut nece; & in priore mater a nece abstinet filij. Secundum locum illi tribuit formæ in qua committitur quidem facinus, sed per ignorantiam: ita tamen vt postea fiat agnitio, quemadmodum in Oedipo. In Tertio eam statuit in qua quis agnoscens patrat facinus vt Atreus dum Thyestis trucidat filios, próque dapibus apponit parenti; aut Medea, quæ filios item sponte obtruncat ac sciens: atque huic formæ, quam non bonam censet, eam quasi pessimam quarto subijcit loco in qua quis sciens deliberat de scelere, sed tamen cum iam iam illud esset patraturus, haud perficit: quemadmodum Aemon cum Creontem interficere moliretur, re infecta discessit. Hic igitur commouentur Interpretes, ac iurè, cum Aristoteles primam quam commemoraui formam, optimam reputet: cum tamen nihil minùs quàm timori ac misericordiæ valeat excitandis: finis enim lætus est totus, & Comicæ fortunæ commutationi exitus quamsimillimus. Et tamen secunda quam recensui forma quæque ab Aristotele minùs quàm superior perfecta censetur, misericordiæ ac metui concitando est aptissima, cum per ignorationem contingat scelus. Eodémque modo tertia videretur pessima iudicanda, cum is qui patrat scelus, non per imprudentiam sed data opera & cognoscens peccet: ac non tam metum & misericordiam quàm indignationem pariat. Certè postremus modus in quo saltem non admittitur scelus, videretur huic anteponendus. Iam igitur quod pertinet ad duas priores formas, etsi obuia supérque satis est dubitatio, Vtinensis tamen silet: Madius & Lombardus ne verbum quidem. Victorius tamen illam & agnoscit & commouetur sic differens: *Considerandum quomodo velit coagmentationem hanc rerum esse optimam, cum desinat in bonis rebus; videtur enim cum hoc vsu venit, exitus illius duri casus non malus esse; neque enim conatus ille finem nactus est; ipse autem magis probauit Tragœdiam, quæ transit è bonis valde rebus, in valdè malas, quàm contrariam. Nec tamen non idem intelligitur multis modis non alienus fuisse ab Iphigenia in Tauris, vt eodem redeamus; placuisséque ipsi mirificè hanc fabulam, in qua manifestò hoc vsu venit: componuntúrque ad extremum illæ turbæ sine vllo magno malo, constat. nisi aliquis cõtendat, alijs de causis illã ab ipso imprimis laudari.* Sic iste. Qui tamen tum rationem afferre debuisset cur Iphigenia probetur Aristoteli quam tamen fatetur læto exitu terminari; tum vniuersim quam in sententia repugnantiam agnoscit ac notat, dissoluere: nam reuera (id quod docebo deinde perspicuè) locus, etsi omnino pugnare videatur, repugnantiam habet nullam. Sed & Mutinensis qui eandẽ susdéque miscet, non modò non vindicat Aristotelem ab hac nota, verùm etiam concludit Aristotelem aut quæ de Tragico exitu statuerat obliuioni tradidisse, aut sententiam illam deposuisse, quam tamen, cum esset optima, deponere debuisset nunquam. Itaque in Mutinensem exarsit Riccobonus, quasi verò obliuio non Aristoteli, sed ipsimet Mutinensi exprobranda sit. At. n. qua de causa, cum dubitationis ac repugnantiæ occasio in prõptu sit? Nititur rem declarare ac Mutinensis obliuionem atque adeò temeritatem quam illi obijcit, ostendere, sic pergens. *Longè alia nostra sententia est; gradum scilicet tertium & quartũ non esse vt ille affirmat, prorsus pares in sceleris vacuitate, sed esse quod ille negat in oratione perpessionis, quodammodo pares, nec illum huic sed hunc illi esse omnino præferendum. Nam, cum Tragicum ne-*

De duabus quas Aristoteles laudat formis.

Consuluntur interpretes. Victorius.

Refellitur.

Mutinensis.

Riccobonus.

gotium sceleratum esse non debeat sed gratum hominibus, & terribile, & misrabile, quãuis tertius habeat plenam, & consequentem perpessionem, quartus non plenam, nec ad effectum perductã, nihilominus in eo videntur pares, quod in vtroque ante finem Tragici negotij malum imminens est æquè terribile ac miserabile, post finem verò quartus quidem omnẽ terrorem, & misericordiam in solatium & gaudium vertit, sed continet magis illud, quod est gratum hominibus, vt scilicet in terribilibus, & miserabilibus periculis personæ incolumes conseruentur, & minùs continet illud, quod sceleratum est. Sic Riccobo- 371
nus, qui cum alia quædam subiecisset vt doceret scelus populariter accipiendum esse dũ
II. Oedipus re ipsa illud peregisse dicitur (alioquin cum præter voluntatem contigisset, verũ scelus admisisset nullum) rem tandem perorabat his verbis. *Non igitur fuit immemor Aristoteles, aut sibi parum constãs, vt ab immemore & audaci aduersario obiectum est, sed maximè memor & cautus, etiamsi quandoque a nonnullis minùs intelligi videatur.* Ipse tamẽ adhuc ea hæreo de causa quòd Riccobonus scribit in quarto illo actionis genere, omnem terrorem & misericordiam in solatiũ & gaudium verti. Nam hoc est quod obijcitur Aristoteli, qui id planè obiecit illis qui lætum optarent exitũ in Tragœdia, & Euripidem séque inde purgauit quòd calamitosus non lætus exitus sit Tragœdiæ tribuendus, Itaque Alexander cum ipse quoque in hanc dubitationem incidisset, *Fateor, inquit, ingenuè* (latinè illum loquentem faciam) *mihi semper dubitationem attulisse quod ait Arist. optimam formam esse illã in qua, quis per ignorantiã aut imprudentiam atrox aliquod sic molitur facinus, vt in aggressione ipsa agnoscat & abstineat. Hũc enim modum alteri anteponit in quo agnitio factum consequitur. Et tamen huiusmodi factum, quoniam per imprudentiam contingit, haud esset priori posthabendũ: imò verò magis Tragicum existimandum, cũ calamitosus sequatur exitus, quo caret alterũ cuius finis lætus est. Nam certè Aristoteles passim testatur calamitosum exitũ perfectæ Tragœdiæ proprium esse, cum timori excitando & misericordiæ sit idoneũ quod tamen in læto exitu affirmare haud licet.* Hæc iste. & rectè. nã (vt dicebam) hac planè ratione Euripidẽ séque ipse defendit Aristoteles cum tristis exitus a nonnullis reprehẽderetur in Tragœdia: vbi etiã lætum exitum Comœdiæ proprium esse monebat. & tamẽ in præsens læti exitus formã anteponit tristi. Sed redeo ad Alexandrũ: qui post multa quibus rei exaggerat difficultatem, sic eam nititur explanare, vt confugiat ad metum & misericordiam, quæ iam antequam ille agnosceret & abstineret spectatorũ animos imbuerat altiùs. Ex quo efficit, vt cum hinc misericordia & metus iam fuerit excitata, illinc propter recognitionẽ facinus non admittatur, hæc forma illi præstet in qua sic gignitur misericordia & metus vt atrox facinus admittatur; quod (inquit) nõ iucundũ accidit spectatoribus.

Quid opinetur Alexãder

Sed tamen cum illud rursus pugnare videtur aduersus Alexandrũ, quod obiecimus Riccobono, tum alterum; nimirum quia fabulæ forma & modus videtur ex fortunæ commutatione atque exitu æstimandus ac diiudicandus vel maximè: ac propterea exitus ille, quippe lætus, pugnare videtur cum perfecta Tragœdiæ forma quæ ex calamitoso pendet exitu. Immo verò ex ijs quæ antegrediuntur atque animos occupant spectatorũ pericula, potiori iure liceret statuere istam fabulæ formam pugnare cum recta Tragœdia. Siquidem Tragœdiam a prosperitate ad calamitatem promoueri iubet Aristoteles: vel certè hinc nondum a Comœdiæ forma distingueretur quæ ante nodi solutionem turbis ac periculis implicatur. Sed fac ea quæ ante fortunæ commutationem pericula excitantur, & misericordiam ac metum afferre & Tragœdiæ formam nonnihil constituere valeant, quemadmodum prætexit Alexander; at Aristoteles hoc sibi perfugium visus est ade-
missse cum in particula LXXII. id Comœdiæ proprium esse diceret vt pericula etiam 376
grauissima lætum sortiantur exitum: nam propterea scribit Orestem & Aegistum, quantumuis inimicos, séque hostiliter insectantes reconciliari, in Comœdia, ita vt neuter interficiat alterum. hîc enim sumit in Comœdia etiam mortis periculo posse anteuerti lætam fortunæ commutationem. ita vt Aristoteli tuendo Alexandri labor hactenus ociosus videri possit. An igitur dicendum hãc formam in qua quis abstinet, esse altera meliorem, in qua scelus, etsi per ignorantiam, admittitur, quia nullum in ea μιαρὸν ac sceleris imaginẽ refert; in altera sceleris species residet aliqua? Crediderim equidem huc etiam spectasse Aristotelẽ. Tametsi haud satis cautus videri possit adhuc qui in hac forma quã optimam appellat, inprimis requirere cogatur tristem exitũ; cum hunc Tragœdiæ propriũ statuerit antea. Sed iam fateamur id quod est, nimirum locum hunc si quis attentiùs æstimet, nullam planè habere dubitationem aut repugnantiã, tametsi multis visus sit repugnantia liberari haud posse. Caret inquam repugnantia, quia Arist. in particula Lxxiv. scribit ad Tragicã actionẽ cõstituendã nihil interesse siue quis matrẽ verbi gratia amicúmue

Exagitatur Alexandri sententia.

Aristotelis sententia, qua ostenditur sibi Aristotelẽ omnino cõstare.

ἀποκτεί-

ἀποκτείνειν ἤμελλε, siue inquam enecet, vel enecaturus fuerit. Ex quibus intelligitur ex eius sententia æquè Tragicum esse patrasse facinus ac patraturum fuisse. Itaque dum statuit debere Tragœdiam esse simplicis constitutionis & mutari ex fœlicitate in infœlicitatem, infœlicem mutationem sic vsurpat vt tam eam comprehendat in qua patratur facinus, quàm illam in qua patrandum fuit. Ex quo intelligitur Aristotelem dum inde tueretur Euripidem quòd calamitate imbuerit fabulam Tragicam, vtrumque genus calamitatis comprehendere: & hoc nomine Iphigeniam quoque, quoniam in ea mactandus fuit Orestes, inter calamitosas numerasse (& hinc meliùs fortasse intelligitur cur dixerit Euripidem esse Tragicotaton, cum tamen videamus tam multas extare Euripidis Tragœdias in quibus non patratur scelus: nam patrandum saltem fuit) ac summatim eas Tragœdias in quibus perturbationes fuerint maximæ, quæque patrando sceleri fuerint proximæ, atq; adeò ad ipsum sceleris patrandi peruenerint articulum, inter calamitosas verè esse numerandas ex Aristotele qui illud iecerat fundamentum, nihil interesse siue scelus expleatur siue explendum fuisse videatur. Quapropter dubitari quidem posset & in Controuersiam vocari, num hac in re sit Aristoteli assentiendum (quo tamen tempore mutaretur Controuersiæ status) & quî tandem non Comœdiæ exitum admiserit in Tragœdia, cum tamē in Euripidis defensione lætum quem aliqui requirebant exitum, ex Comœdia petendum esse dixerit, in qua turbæ ac perturbationes in lætitiam vertuntur, sed priore quam isti Aristoteli obijciūt, repugnantia notari haud debet Aristoteles dum Iphigeniam, Meropen, Hellem calamitatem habere ait.

Defenso Aristotele a repugnātia, ostenditur eū non admisisse Comœdiæ exitum in perfecta Tragœdia quā statuit forma.

At enim quid de noua hac quæ rursus oritur dubitatione? licétne in hac quoque tueri Aristotelem? Fortasse. etenim aliud est ab infœlicitate ad fœlicitatem migrare, aliud infœlicem tantùm exitum declinare. Vt enim Oedipus qui Rex erat ac fœlix habebatur, verè a fœlicitate migrauit ad infœlicitatem dum regnum in exiliū mutauit ac cœcitatem, sic quisquis è contrario a calamitate ad fœlicitatē est euehendus, debet non solùm subtrahi neci, sed ad fœlicem statum aliquem euehi, quemadmodum Vlyssi accidit: & ideò fœlicē commutationem Aristoteles Vlyssis declarauit exitu, qui cum mirè calamitosus esset, repentè fœlix ac perbeatus effectus est. Et ideò in particula LIX. cum de Lynceo quem Danaus interfecturus erat loqueretur, ac rem è contrario cecidisse affirmaret, Lynceum ser-

Cont. 56 uatum quidem dicit, fœlicem effectum non dicit. eodémque modo in Lxxi. Creontē neci se se subtraxisse siue seruatū quidem indicat, fœlicem euasisse nullo modo. Itaque idem Aristoteles in 11. de Naturali auditione libro fatetur quidem eos quib. boni aliquid aut mali forte accidit ac præter opinionem, bona fortuna vti vel mala; sed fœlices aut infœlices (si quis locum æstimet diligenter) eos tantummodo reputat quos vehementi vel fauore vel acerbitate Fortuna prosequi videatur, ita vt nō prosperitas & aduersitas, sed prosperitatis aduersitatísque magnitudo fœlices aut infœlices efficiat ex Aristotele. quo nomine & Vlysses verè fœlix, & Priamus iurè infœlix censeatur, cum ille ex sexcentis ærumnis ad exoptatam prosperitatem peruenerit, hic contra ab omnium ferè bonorum cumulo vnde perturbatus habebatur, in varias calamitates ærumnásque inciderit: post quas etiā vita miserandum in modum spoliatus sit. Imò verò is etiam (inquit Aristoteles) infortuna-

li. 2. c. 9. tus & ærumnosus (id quod nostram sententiam mirificè confirmaret) seu infœlix dicendus est cui parùm abest quin maximum obtingat malum: idque quia mente iam veluti

377 præsentem habet calamitatem atque adeò consternatur. Quibus verbis (nisi fortè illos audias qui locum aliter interpretantur, ambiguus enim est) Orestes dum subtraheretur

li. 1. mor. cap 9. neci, calamitosum adhuc existimes. Id quod in magnis moralibus paulò adhuc explicauit clariùs vbi fœlicitatem non tam in graui malo declinando, quàm in magno bono adipiscendo collocat. Et sanè qui sæpè terra marique & periclitatur & seruatur, is non tam fœlix censendus est, inquit Aristoteles, quàm infœlix quòd tam facilè in ea incidat. Et hac de causa alibi statuebat eum qui facilè incidat in pericula, etiamsi liberetur, fœlicem esse non posse. Quæ cum ita sint, iam quoniam commodus se se offert locus lubet eam dubitationem explanare in qua quærebamus quid, signo illo comprobaret Aristoteles, de quo tam variè sentiunt Interpretes. Cum enim tres veluti leges tu-

Ex dictis dubitatio illa explanatur eius causa dubitatum est quid tandē signo illo confirmet Aristoteles

In part. 70. lisset ac statuisset Aristoteles, nimirùm fabulam oportere simplicem non duplicem esse: ex fœlicitate in infœlicitatem mutandam esse fortunam: nec prauitate sed per errorem & imprudentiam mutari, statim signo quodam vsus est quo sententiam confirmaret suam, cum tamen non facilè intelligatur; Num propositas leges omnes an aliquas vel etiam

ynam tantùm,& quomodo,confirmet. Etenim ex progreſſu ſatis conſtat confirmare exitum niſi calamitoſum non eſſe excipiendum, Exempla enim quæ ſigno afferuntur tum calamitoſa ſunt tum exitum oſtendunt calamitoſum eſſe debere: ſiquidem Alcmæon peremit matrem: Oedipus in ſe ipſum deſæuijt: Meleager dum ſenſim extingueretur ſtipes, paulatim elanguebat, Thyeſtes proprios comedit filios, Telephus graui vlcere laborauit. Denique ſi concedas ad calamitoſum quoque exitum pertinere actiones illorum, qui, etſi liberentur, graues tamen dolores perpeſſi ſunt, ac ſupremo proximi fuerunt diſcrimini, Oreſtes quoque, addo etiam Telephus (ne quoniam ſanatus eſt eum eximendum ſuſpiceris) inter calamitoſos eſt numerandus. Quanquam ſic iſtos memorat Ariſtoteles fuiſſe calamitoſos, vt in eorum quoque familias ac ſobolem intueatur inprimis de quibus variæ, eæque calamitoſæ extabant Tragœdiæ. Quo tempore omnino fatendum eſt eos qui eximantur poſt graue ac paulò diuturnum periculum ad calamitoſum pertinere exitum, quandoquidem in iſtorum familijs plures occurrunt qui in Tragœdijs tandem eximuntur calamitate. & ideo continenter etiam, hac lege conſtituta Euripidem ſeque ipſum defendit Ariſtoteles, eos refellens quibus calamitoſus non probaretur euētus, Quanquam hîc prima quoque lex confirmari poteſt. nam vbi duplicem fabulam priſcorum pace ad ſimplicem redigit, idque fœlici fortunæ mutatione abiecta, calamitoſáque retenta, & ſecundum legem tueatur, & primam conſeruet oportet. Quin etiam dum ex iſtis aliqui reuera per imprudentiam peccarunt veriùs quàm improbitate, tertiæ quoque confirmandæ aditus aperitur, imò qui deinde reputet in illis familijs ſic calamitates inſediſſe ac tanquam hæreditarias a maioribus ad poſteros defluxiſſe vt veluti fato quodam contingere cenſerentur, liceat vtcunque intelligere iſtos non tam prauitate quàm fatali errore (ſic enim putabant illi) & imprudētia peccaſſe inque calamitates incidiſſe. At enim ſint iſthæc, veruntamen adhuc in ea quæ paulò ante agitabatur Controuerſia argumentis eſſet occurrendum quibus demonſtrabatur quartam illam Tragicæ actionis formam exitum referre non calamitoſum ſed proſperum. Rectè. & ideo vt illis occurram, ſic ſtatuo; quartam illam actionis formam quam Ariſtoteles optimam cenſet, habere exitum Comœdiæ ſimillimum (id quod nos obijciebamus Alexādro) ac propterea videri Ariſtotelem quartum hoc Tragicæ actionis genus nomine tantùm a Comica actione diſſociare, cum mortis quoque periculum inter Comicas turbas numeret, atque has in lætitiam conuerti affirmet, quod exprimit quartam illam Tragicam fabulam; Sed tamen multa interim ſunt quæ diſſociant duas actiones iſtas, ita vt Tragica vna, Comica altera, videatur adhuc cenſeri poſſe. Ac primùm in hac Tragica forma quam optimam ſtatuit Ariſtoteles [h]abent tum perſonæ eſſe illuſtres, quæ ſanè in Comicam fabulam (quod Ariſtoteles ſæpè [m]onuit) non conueniunt, tum primæ aggreſſiones eſſe lætæ & proſperæ, ita vt a proſperitate non a turbis, quemadmodum in Comœdia, & aduerſitate aliqua ducatur initium. Ad hæc nexus etiam, in quo ſenſim actio traducitur ad pericula, tali claudendus eſt infortunio vt (quod Ariſtotelis exempla ſatis indicant) in ſummum diſcrimen quis adducatur; ita vt in ipſo ſceleris parr[icidij] articulo repentè fiat agnitio & a ſcelere abſtineatur. Sic enim & Auditores, præſertim illuſtres quibus maximè deſtinatur Tragica fabula ab Ariſtotele, & timorem concipiunt, cum ſui ſimiles cernunt tali obnoxios infortunio, & miſericordiam exerunt erga illum quem non per improbitatem ſed errore aliquo in eam calamitatem incidere vident, præſertim cum inde liberandum haud ſuſpicentur. Ita quidem fortaſſè admitti poſſet in hac fabulæ forma calamitoſum exitum quoquo modo apparere: præſertim verò, quia vt dicere cœperā, is cui parcitur, non tam a calamitate ad fœlicitatem euehi dicendus eſſet quàm mortem declinaſſe. Atque hinc liceret ijs ſigillatim ſatisfacere quæ è contrario afferebam. nā cum obijceret Ariſtoteles in Comœdia Oreſtem quoq; & Aegiſtum reconciliari, ſpectare potuit in tritam eius temporis Comœdiæ conſuetudinē in qua ad extremum nullæ, etſi grauiſſimæ; non ſedarentur turbæ (propter hoſtilitatem enim ſummam Aegiſti & Oreſtis mentionem facit, non propter nobilitatem) ac nulla non tollerentur pericula. id quod non prohiberet quominus Ariſtoteles ſentiret tum viles tantùm perſonas aut mediocres aptas eſſe Comœdiæ: tum mortis periculo aut grauiſſimis ærumnis haud eſſe anteuertendam fabulam, ſed popularibus turbis & ad ridiculum pronis. ita quidem in Comœdia diſcrimen quo aliquis liberatur, haud conferri poſſet cum ſummis illis Oreſtis aliorúmque quos in propoſita illa Tragœdiæ forma in exempli loco memorat Ariſtoteles, periculis ac diſcriminibus. Quapropter ſi ex-

Reditur ad propoſitam Controuerſiam enodanturque quæ cum ēta [...]dam.

Iam ſigillatim Ariſtoteles explicatur dum perfectā actionis Tragica formā cum Comica forma viſus eſt cōfundere.

si extaret comica Aristotelis disputatio, sine dubio intelligeretur Aristotelem remouisse a Comœdia illustres personas, graues item casus & extrema vitæ discrimina: ac proinde cōstaret illustrem personam quæ in ipso ferè necis articulo liberetur, nequaquam gignere (præsertim post graues perpessiones) Comicum argumentum. Ita fortasse proposita Tragicæ fabulæ forma optima censeri posset: cum præsertim vacua esset etiam scelere: haberet calamitatem, haud abesset a perpessione, & verè ingenio plenissima appareret, quæque admirationem, addo etiam nobilem iucunditatem ciere posset. ex quibus noua etiam Controuersia quæ ex priore maneret, obiter saltem sedata esset atque composita.

Iam de reliquis duabus formis agitur quas Aristoteles improbat.

Quod verò pertinet ad alteram Tragœdiæ formam in qua item insimulabatur Aristoteles, sic statuo, optimè differere dum magis probat seu minùs improbat eam formam in qua cognoscitur scelus & admittitur, quàm vbi agnoscitur & non patratur; quia de illo loquitur qui molitur facinus & constanter operam illi dat, cum tamen in irritum cadat. verè enim útraque forma habet μιαρὸν ita vt neutra sit bona. Sed tamen illa in qua expletur scelus, habet perpessionem qua caret altera. ita vt hæc a perfecto absit longiùs. Atque hanc fuisse Aristotelis sententiam, exemplo constat quo rem illustrat, Aemonis inquam, qui sanè in Creontem patrem gladium strinxit ille quidem vt eum interficeret, sed irritus fuit conatus, quòd Creon declinarit ictum. Quapropter Aristoteles non loquitur de illo qui spontè abstineret aut quod moliebatur volens prætermitteret. Quanquam grauis se se obijcit dubitatio. Cum enim ea quam tantopere laudat Aristoteles forma, careat perpessione, cur obsecro improbatur præsens quòd perpessione careat? Sed tamen inde fortasse dilui potest dubitatio, quia in hac forma occurrit quidem periculum in laudata illa & periculum & perpessio. id quod exempla satis indicant. nam Creontis periculum perpessionem refert nullam, vel saltem longè exiguam, cum repentè & ingruat & declinetur periculum. At periculum Orestis ad agnitionem vsque eum excruciauit, cum se mactandum sic iudicaret vt se liberandum ne suspicaretur quidem. Denique Creontis periculum vno eodémque tempore & oblatum & sublatū: Orestis & aliorum de quibus in quarta forma, tale fuit vt illos exanimare potuerit ante agnitionem: sæpè enim cernimus eos qui neci destinati sunt, dolore confici & extingui ante præfixum neci tempus. Adde quod forma illa quæ improbatur, dicitur carere perpessione quia cōparatur cum secunda forma in qua perpessio est tum maxima tum perspicua: & ideò Medeæ declaratur exemplo. Quod si cum quarta collata esset, potiùs dicendum fuisset habere μιαρὸν ac sceleratum, quod non habet quarta, & verò perpessionem multò minorem ita vt Tragicum quoque absit. Atque hinc licebit iam percommodè Cōtrouersiam illam dirimere in qua quærebatur num calamitoso tantùm exitu concludenda sit Tragœdia quemadmodum perspicuis verbis statuebat Aristoteles dum in particula LXIX. diceret non in fœlicitatem ex infœlicitate, sed contra ex fœlicitate in infœlicitatem commutandam esse fortunam: & qui non secum ipse pugnet, qui paulò post (nimirum in particula LXXIV.) læti exitus Tragœdiam probare quin calamitoso etiam anteponere visus est ex quo NVM læti exitus Tragœdiam probet disceptandum esset. Percommodè inquam tota hæc Controuersia explicari potest, quia tota dubitatio pendet ex ijs quæ diximus de quarta illa actionis Tragicæ forma. Cum enim duodecim eam quoque formam apud Aristotelem calamitosam esse, idque demōstrauerim ex illis verbis ἀποκτείνειν μέλλῃ quibus tam enecari quàm enecandum fuisse, in calamitatis habet loco, satis constare potest non secum pugnare Aristotelem, sed calamitosum exitum retinere ac præcipere. Nam si quis perperam retineri dicat, vbi quis morti ac mortis periculo subtrahatur quemadmodum quartæ illius formæ docent exempla, iam docui hîc mutari Controuersiæ statum: in qua etiam noua Controuersia Aristotelem defendi. At enim esto locus iste repugnantia fuerit vindicatus, veruntamen loci se se offerunt alii in quibus fœlicis exitus fabulam excipit in Tragœdia. Nam in particula XLIX. cum de Tragicæ fabulæ longitudine verba faceret, *In quanta* (inquit) *magnitudine contingit in prosperam fortunam ex aduersa, aut ex prospera in aduersam mutari: sufficiens est terminus magnitudinis.* Vbi cum de fabula loqueretur, nihil erat cur mutationis ex aduersitate in prosperitatem mentionem faceret, ac priùs faceret, nisi prosperus quoque exitus in Tragœdiam conueniret. Quin sola prosperitatis in calamitatem mutatione debuisset Tragicæ fabulæ tempus præfinire. Et eodem planè modo in particula LIX. vbi disputat de peripetia qua interim Tragœdia requirebat, eam tam in prospera quàm in aduersa fortunæ commutatione (illam quidem Lyncei, hanc

Dubitatur

Respondetur.

379

CONTROVERSIA, LXVI. NVM fœlicis exitus Tragœdiā probarit Aristoteles

Qua suadeant Aristotelem læti exitus probasse Tragœdiā I. II.

III. IV. Oedipi exemplo) exprimens atque declarans. Idem planè animaduertere licet in particula LX. dum de agnitione verba facit: nam hanc tam in prospera quàm in aduersa declarat fortuna. Et eodem planè modo de agnitione item loquitur in LXI. vbi ait in aduersa fortuna & prospera eam agnitionem cerni. Hæc inquam indicare videntur vtrunque exitum concessisse. Adde quod in particula XL. perspicuis verbis Tragœdiam appellauerat humanarum actionum ac fœlicitatis & infœlicitatis mutationem. Ipse tamen adhuc persto in sententia. nam hæc omnia pronunciauit Aristoteles antequam de perfecta Tragœdia institueret disputationem & eo planè loco ac tempore cum nondum refutasset priscorum morem aut sententiam de læto Tragœdiæ exitu, & duplici fabulæ cõstitutione. Conniuere enim solet Aristoteles & receptis exemplis vti tantisper dùm sententiam profert confirmátque suam. Et sanè cum siue de fabulæ longitudine, siue de peripetia, siue de agnitione, loqueretur, fœlici peræquè ac infœlici mutatione declarari poterat, tametsi quoniam hæc præcepta pro Comœdia quoque cudebantur, quemadmodum pro Epopœia etiam aliqua (duo enim hæc Poëmata sine dubio fœlicem exitum habent) non ab re fuit vtriusque commutationis mentionem facere. Et ideò in disputatione de Epopœia sæpè prouocat ad ea quæ dixerat in disputatione Tragica; vt scilicet certa propositione & pro fabulæ ratione ex Tragica disputatione hauriremus. Veruntamen cum deinde sigillatim disputet de perfecta Tragœdia (aggreditur hoc in particula LXV. vbi quid fugiendum quid sectandum edocet Tragœdiæ studiosum) atque huic calamitosum tàtùm concedat exitum, proposita dubitatio ex ijs est definienda quæ hìc statuit, non ex ijs quæ alio loco & alio nomine & in tritam adhuc aliorum consuetudinem & obuia Tragicorum exempla spectans pronunciauit. Itaque magis commouere, quòd in particula XCI. hoc est posteaquam præceperat Tragicam fortunæ commutationem calamitosam esse debere; aiebat nodum Tragicæ fabulæ protendi ad eam vsque partem in qua incipit commutatio in prosperam fortunam vel aduersam, vel è contrario. verba hæc sunt. *Dico autem nexum esse eum qui a principio est, vsque ad hanc partem, quæ postrema est, ex qua transit in prosperam fortunam, vel aduersam.* Qui locus eò est difficilior quòd rem Lyncei, hoc est fœlicis euentus, illustrat exemplo. Sed ne id quidem satis est. Nam cum exemplum nexus & solutionis ex vulgata peteret Tragœdia, parúmque interesset siue ex læti siue ex calamitosi exitus Tragœdia huiusmodi nexus & solutionis vim, aut etiam locum ac tempus declararet, parum interesset vtrum Tragœdiæ genus proferret, lætúmne quod in vsu erat, an calamitosum: tantùm enim opportunitatem requirebat Tragici nexus ac solutionis. denique præceptum commune futurum erat Tragœdiæ cum Comœdia, siue ex Tragœdia ac Comœdiam aliquando traducendum. Hæc habui quibus hasce Controuersias explicarem. Illud tamen addo, fore vt si quis prætexat ac probare insuper possit illum qui repentè subtrahatur letho aut grauissimæ calamitati, hunc apud Aristotelem censendum ab infœlicitate migrare ad fœlicitatem (id enim vel quia medius status alioquin inter fœlicitatem & infœlicitatem videatur concedendus aut consimili ratione pugnet quispiam) is in magnas Aristotelem aducat angustias. Siquidem interim demonstraretur quartam illam Tragœdiæ formam non esse calamitosam, ac propterea pugnare secum Aristotelem, qui (vt satis cõstat) iussit vt Tragœdia calamitoso exitu terminetur, efficeretur etiam læti exitus Tragœdiam non solùm excipiendam, verùm etiam calamitosæ anteponẽdam, ac propterea etiam Iphigeniam, Hellem, Cresphontem atque alias huiusmodi Tragœdiæ formas Oedipo, quem alioquin visus est Tragœdijs anteferre omnibus, anteponendas. Ex quo etiam fieret vt nec Euripidem defendisset satis, aut certè immeritò concessisset calamitoso passim exitu Tragœdias concludere, quin cogeretur ea ferè omnia retractare aut emendare quæ de perfecta Tragœdia præceperat. Quibus si illud addas simplicem quoque fabulæ constitutionem duplici pro qua nos pugnauimus, posthabendam, nihil ferè sanum haberent quæ de perfecta Tragœdia præcepta dedit.

V. Diluuntur superiorum locorũ argumenta.

Quid incõmodi sequatur vbi quis fœlicem exitum ex Aristotele affingat Tragœdiæ.

Iam verò superesset Controuersia quæ se se obtulit in particula LXXVI. NVM scilicet ficti argumenti Tragœdia probanda sit. in qua tamen re nihil est quod morer, quandoquidem totum hoc argumentum alio loco nec inoportunò; fuit a nobis disceptatum & explicatum, quemadmodum animaduertere licet in Controuersia LIII. Illud tamen dicam locum hunc, etsi a nobis prætermissus ibi fuit quòd cum spinosus & obscurus videri posset, nequaquam vti liberet nisi priùs dilucidaretur, plurimum valere ad eam sententiam quam ibi amplexi sumus, confirmandam: nimirùm præstare longiùs ex rerum gesta-

Obiter hinc ostenditur ficti argumẽti Tragœdiam ægrè probari Aristoteli.

380 381

gestarum monumentis Tragœdiæ argumentum arripere. Etenim ideò ait Aristoteles
Tragicos nõ ab arte sed ex casu talem fabulæ constitutionem accepisse, quòd animaduer-
terer non proprio illos studio & artificio res seu actiones quibus Tragœdias conflarent,
inuenisse & excogitando affinxisse: sed ex casu duxisse, quod est ex rebus gestis & huma-
nis euentibus eum sese fortè fortuna obtulisset. Et hinc est vt circa paucas familias (id
quod in particula L X X. pronunciauit & in L X X V I. repetit) vt Oedipi, Thyestis
& similium versarent Tragici: nimirum quia in ijs planè familijs quæ infortuniis multis
& grauibus implicitæ essent & agitatæ tales casus occurrerent, aliunde non facilè sese
obijcerent argumenta. Quapropter egregiè, vt sæpè solet, Alexander ex hoc loco collige-
bat satis supérque constare nec personas quæ Tragœdiæ conflent argumentum, fictas esse
debere, nec facta omni ex parte fingi posse quemadmodum acciderer si Poëtæ inuentio-
ne & artificio fingenda essent. Cum è contrario ex rerum gestarum memoria & antiqui-
Pag.216 f. tate arripienda sint & diiudicanda; ita vt tanquam casu in ea incidant Poëtæ dum in tan-
ta rerum apparent varietate. Quam sententiam attigit etiam etsi obscurè omnino ac pres-
sè Franciscus Vtinensis dum sic scriberet. *Innuit vtique Aristoteles, si fieri possit oportere actio-
nes Tragicas esse veras quia ita acciderint ea quæ ipsis continentur. ars enim excogitat, cõfingitque veri-*
pag. 164 p. *similia etiamsi non acciderint:* vbi artem & ficta argumenta opponit veris, ac proinde (quod
reticet) casui. Quæ opinio eò diligentiùs custodienda est, quòd Madius seu eius assecla
Lombardus locum hunc peruertit mirificè non casu sed arte, Tragicam constitutionem
inuentam statuentes, quibus mirificè pugnant cum Aristotele. Nec fœliciter locum ex-
pressit Victorius si me audias sed præposterè: quod, vt opinor, illi contigit quia cum iam
pag. 96. m. semel in particula LIII. ficti argumenti probasset fabulam, luberet perstare in sententia ac
difficilem hunc locum eidem aptare. Sed Victorij, quoniam res est grauis, agnoscantur
verba quæ hæc sunt. *Cur non magnum numerum domorum Tragicæ fabulæ comprehenderent, decla-
rat quia Poëtæ qui huic studio incumberent, cum quærerent toto animo quomodo id præstarent molieren-
túrque in Tragœdijs quod proprium ipsarum est, indeque expectatur, idest quomodo metum misericor-
diámque excitarent in animis spectatorum, non auxilio artis cuius expertes erant id inuenerunt: neque
ipsius præcepta in eo inuestigando secuti sunt. sed fortuito casúque in id inciderunt. culpam verò hoc &
imperitiam priorum Tragicorum declarat: illi namque si rationem huius rei tenuissent, artémque ducem
sequi voluissent, non coacti fuissent tanto studio perscrutari res factas, proposito suo accommodatas, sed
ipsi fingere ac comminisci potuissent.* Sic Victorius qui sanè non tam Aristoteli quàm sibi canit
illud vitio Tragicis vertens in quo illos laudat Aristoteles. Probat enim Aristoteles Tragi-
corum factum dum vt calamitosas reddant fabulas circa paucas familias versantur, eli-
gentes casus potiùs oblatas etsi perpaucas actiones amplecti & Tragico stylo prosequi,
quàm audacter fingere & excogitare.

382 Ita quidem, vt iam tandem ab Controuersijs ad Aristotelis literam redeam, ijs velim su-
perioris capitis dubitationes quas prætermiseram & Controuersias explanasse.

CAPVT DVODECIMVM.

PARTICVLA LXXVII.

Περὶ δὲ τὰ ἤθη, τέτταρά ἐστιν, ὧν δεῖ στοχάζεσθαι. ἓν μὲν καὶ πρῶτον, ὅπως χρηστὰ ᾖ. ἕξει δὲ ἦθος μὲν, ἐὰν, ὥσπερ ἐλέχθη, ποιῇ φανερὰν ὁ λόγος, ἢ ἡ πρᾶξις προαίρεσίν τινα: φαῦλον μὲν, ἐὰν φαύλην, χρηστὸν δὲ, ἐὰν χρηστήν. ἔστι δὲ ἐν ἑκάστῳ γένει. καὶ γὰρ γυνή ἐστι χρηστὴ, καὶ δοῦλος καί τοιγε ἴσως, τούτων τὸ δὲ ὅλος φαῦλόν ἐστι. δεύτερον δὲ, τὰ ἁρμόττοντα. ἔστι γὰρ ἀνδρεῖον μὲν τὸ ἦθος, ἀλλ᾽ οὐχ ἁρμόττον γυναικὶ, τὸ ἀνδρείαν, ἢ δεινὴν εἶναι. τρίττον δὲ, τὸ ὅμοιον. τοῦτο γὰρ ἕτερον τοῦ χρηστὸν τὸ ἦθος, καὶ ἁρμόττον ποιῆσαι, ὥσπερ εἴρηται. τέταρτον δὲ, τὸ ὁμαλόν. κἂν γὰρ ἀνώμαλός τις ᾖ ὁ τὴν μίμησιν παρέχων, καὶ τοιοῦτον ἦθος ὑποτιθεὶς, ὅμως ὁμαλῶς ἀνώμαλον δεῖ εἶναι.

Quan-

Vantum ad mores, quatuor sanè sunt, quæ indigent consideratione. Eorum vnum, idque primum est, vt probitatem præ se ferant. vtcunque enim mos inerit: si, quemadmodum dictum est, tum sermo, tum actio animi propositum, qualecumque fuerit indicauerit: improbus quidem si improbum, probus si probum: id verò inest in vnoquoque genere. Nam & mulier proba est, & seruus, tametsi fortasse hoc deterius, illud omnino improbum sit. Secundo loco sequitur, vt conuenientes sint. Fortitudo enim mos est; sed esse vel fortem, vel prudentem, vtique mulieri non conuenit. Tertio, vt constent sibi. est enim separatum hoc ab eo, quod est præ se ferre per mores probitatem, conueniénsque seruare. Quartò, vt equi tenore procedant. Quanquam enim histrio, vt qui talem personam induerit, inæqualis appareat, omnino tamen illa inæquabilitas æquabiliter perpetuò regenda. Pactius.

Ceterum de moribus quatuor sunt, quæ spectare oportet. Vnum quidem, & primum, quomodo boni sint. Habebit autem mores, si, vt dictum est, oratio aut actio manifestam efficiat praelectionem aliquam; malos quidem, si malam; bonos verò, si bonam. Est verò hoc in vnoquoque genere. Etenim mulier est bona, & seruus, etiamsi fortasse ex his illud quidem peius, hoc omnino malum est. Secundum est, quomodo sint conuenientes. Est enim virorum mos, sed non conueniens mulieri fortem, vel terribilem esse. Tertium quomodo sint similes, hoc enim aliud est ab eo, quod est bonos, & conuenientes mores facere, vt dictum est. Quartum, quomodo æquales. Tametsi enim inæqualis quidam sit, qui præbet imitationem, & talibus moribus suppositis sit: tamen æqualiter inæqualem oportet esse. Riccobonus.

COMM. LXXVII Introducitur Disputatio de moribus.

Ixerat in Particula XXXIV. & XXXVII. Tragœdiam esse imitationem actionis; ac propterea quoniam actiones ab agentibus proueniunt quos propter mores necesse sit esse ποιούς τινας seu cuiusdam modi (quod est his vel illis moribus vel affectibus præditos, ita vt referant mores ac tales, puta iusti aut timidi, videantur) subiecerat in XXXVIII. & XL. mores esse secundum quos cuiusdam modi esse dicuntur Agentes, simúlque quid morum intelligeret nomine explicans pleniùs (id verò fecit in XLIV.) eos statuebat mores esse tale quiddam quod aperit prælectionem, qualis sit in rebus illis in quibus non est manifestum vtrum dicens eligat an fugiat. Sed tamẽ quoniã interim (id quod ex XLIII. constat satis) statuebat in Tragœdia primas esse concedendas fabulæ, mores verò (id autem docebat in XLIV.) in secundis consistere, ideo priùs sibi de fabula dicendum putauit: ita vt quæ ibi dixit de moribus, eo fermè consilio docuerit vel potiùs delibarit, quòd interim mores inter partes qualitatis referret, & cum fabula ac reliquis partibus sigillatímque cum sententia compararet. Et ideo statim atque has partes inuenit, explicauit, contulit, docuítque fabulam obtinere principem locum, moribus posthabitis; de fabula egit copiosissimè. Nunc igitur quoniam de fabula prolixè differuit, accedit ad mores. Ergo quatuor obseruari iubet conditiones vt mores sint è re Tragica. Prima est vt mores boni sint. Altera (atque hanc non subijcit è vestigio, sed quibusdam interiectis de quibus paulò post) vt sint personis conuenientes. Nam robur & fortitudo bona est illa quidem, & tamen non est mulieri consentanea: & ideò personis quadrare mores debent ac penitus consentire, ita vt boni sed naturæ ac generi consentientes effingantur & exprimantur. Tertia vt mores sint similes: id enim, inquit, non idem est ac bonos esse vel consentaneos personæ, sed diuersum, (id cur dicat docebimus paulò post, habet enim dubitationem nõ exiguam) ac propterea morum similitudo tertiam constituit conditionem. Postrema vt mores æquabilitatem referant, ita vt eundem tenorem seruent. Ex quo fit vt si fortè persona inconstans exprimatur moribus, quæque non eundem in moribus tenorem seruare soleat, hoc ipsum non eundem tenorem conseruare sed inconstantiam præ se ferre, sit æquabilitatem referre. Hæ sunt quatuor morum quas obseruari & coli iubet conditiones vt mores è re Tragica exprimantur. Nunc ad primam redeamus, & ea videamus quæ 383

Quatuor iubet in moribus obseruari.
I.
II.
III.
IV.

inter

inter primam conditionem & secundam interponit Aristoteles. Ergo cum dixisset primò prospiciendum vt mores boni sint, siue vt personæ habeant bonos mores, animaduertit posse aliquem sciscitari quid esset habere mores, aut qui habere aliquis possit mores, quare habebit, inquit, mores, si, quemadmodum dictum est, eius oratio vel factum perspicuã fecerit & manifestam aliquam eius electionem. Nam si malam electionem fecerit, malos mores, si bonam, bonos declarabit, quos interim requirimus in Tragœdia. Quapropter si quis aut sermone aut actione (vt laudando verbi gratia aut iuuando illos qui ad doctrinas incumbunt aut pro patria dimicant) indicarit se bonis litteris aut Patriæ fauere, is bonos mores ostenderit. Quanquam dũ bonos mores requirimus (subdit Aristoteles) sic requirimus vt non æquè in omnibus sed certa ratione ac proportione exprimantur. Certum est enim non eandem probitatem esse mulieris & serui: quantumuis reuera mulier sit nõ valde bona, seruus omnium pessimus. Hæc (vt crasso filo res pertexatur priùs) est huius loci sententia. quæ tamen miras habet dubitationes: ex quibus si rectè explicẽtur, planior apparebit loci huius vis atque præceptio: inprimis verò de Aristotelis ordine constabit & œconomia vniuersa, in qua interim præposterus videri poterat. Et hac de causa Cõtrouersiam (neque enim id expediri potest paucis) lubet proponere, in qua quæramus, NVM
384 Aristoteles tum commodo ordine progrediatur ad mores, tum rectè de ijsdem moribus consentienterque præceperit.

Vnũ explicatur quod ab Aristotele interponitur vt cõstet quid sit habere mores.

CONTROVERSIA. LXVII. An rectè præcipiat de Tragicis moribus Aristotel.

Dubitatur. I.

Primò igitur dubitatur de ordine, siquidem Aristoteles mores non modò fabulæ, verũ etiam aliarum rerũ anteuertit tractatione: imò verò in particula LXIV. partes quantitatis explicauit, ita vt falsò videatur secundus tribui moribus locus & cum fabulæ tractatione continuari quòd sit secũda pars qualitatis. id quod eò dubitatur iustiùs quòd post morum tractationẽ adhuc redit ad fabulam Aristoteles, ita vt ordo appareat nullus. Sed fac rectè continuetur, at prima conditio falsa erit: quandoquidẽ constitutum est personas in
Part. 92 quas cadit fortunæ commutatio, debere nec improbas esse nec probas, sed in mediocritate consistere. Ita vt sui videri possit immemor Aristoteles, qui Tragicis personis tribui iubet probos mores. Sed fac etiã Tragicis personis probi mores non immeritò tribuantur, veruntamen dũ propter moratam orationem tribuuntur, subdurum, ne dicã absurdum est vt propterea morata dicatur oratio, siue habere mores censeatur, quia indicet electionem & fugã. Siquidem dum oratio dicitur morata, quòd in auditores inducat bonos mores (sic appellatur ea quã patheticæ orationi opponit Arist.) vel bonos indicet mores dicẽtis (ac talis in Oratore requiritur itẽ ab Aristotele) rectè videtur hoc nomine ornari: & oratio morata dici, quia indicet electionẽ aut fugam, at quia distinguatur a sententia siue oratione, quæ iudiciũ & animi sensum indicet, id verò minùs conuenienter dicitur & accommodatè. Nã si moratam dici velis nõ ineptè, quia electio illa vel fuga quæ verbis aut facto declaratur, mores indicet eligentis aut respuentis, iam hinc non incõmode fortasse colligas eligentis aut respuentis affectus (si quis enim eligat hominẽ necare, odium; si defendere, amorẽ colligas non immeritò) mores certè (neque. n. mores ab affectibus non sunt dissociandi) ægrè colligas; præsertim verò quia quemadmodũ ex frequẽtatis actibus & vsu gignũtur, ita non ex vna aut altera electione aut fuga quæ sermone aut facto aliquo declaretur, sed ex multis & frequentatis colliguntur. Quanquã ne de nomine veriùs quã de reb. disputare videamur, illud potiùs expẽdamus, iurène an perperã boni mores in oratione ponantur quæ bonã indicet electionẽ: cum. n. oratio mentiatur sæpè, iustiùs ex probo habitu mentis & ex actione quę ab mentis habitu prodeat, probi mores æstimẽtur. ex quo fiat vt non ex oratione sed ex facto quod tamen habitũ referat, mores sint dignoscendi: alioquin vbi non ex habitu manent, probi non sint. Quin etiã vel otiosa vel falsa videri potest quæ affertur morũ descriptio. Falsa quia in particula 44. (id quod nos paulò ante fatebamur) eã attulit cũ diceret mores esse tale quiddã quod aperit prælectionẽ, qualis sit in reb. illis in quibus non est manifestũ vtrũ dicens eligat aut fugiat: vbi de electione verbis declarata mentionem fecit ille quidem: eã verò quæ declaretur factis, ad mores haud retulit. otiosa si fortè dixeris eam definitionem cũ hac conuenire quæ affertur hoc in loco, Ad hæc secunda conditio, vt. s. mores sint conuenientes, egregia videri possit, sic enim verisimile custodiatur, sed tamen pugnaret hæc conditio cum prima, cum homines perpauci boni sint, quin mulier ex ipso Aristotele sit deterior quàm vir, seruus pessimus ac propterea si conuenientes sint, boni rarò sint. Adde quod perperam videtur hic in muliere tum constantiam & fortitudinem improbare seu viriles mores, cũ hinc commendari fœmina

Libr. 1. Rhet.

II. III. IV. V. VII. cum

soleat

VIII. soleat maximè. tum vno eodémque tempore eius probitatem in suspicionem vocare quã probam requirit in fabula. Quanquam illud dubitationem habet maximam quia tertia
IX. conditio, vt scilicet mores sint similes videtur cũ secunda conuenire, ac multò magis cum quarta cũ secunda, quia si similes sunt, nihil prohibet esse conuenientes: cum quarta, quia
X. si sunt similes, oppidò sunt æquabiles. Neq; verò non illud requiri potest, num quæ præcipit de morib. ea vnis cõueniant personis in quas cadit fortunæ cõmutatio, vel præcipuis, an verò omnibus quotquot in scenam inducuntur: præsertim verò quia longum esset omnium adamussim mores exprimere. vt omittam in multis varias quasi naturas coire aliquando, vt cum mulier verbi gratia amet: sexus enim timiditatem, amor audaciam parit. Denique mores requirendi sunt ac fingendi pro finis opportunitate: quod est vt metus excitetur ac misericordia. At qui boni illi mores tales affectiones excitẽt non satis cõ-
XI. stat. Adde quod Aristoteles monet se iam antea docuisse aut exposuisse fore vt is habeat
XII. mores, qui electionem verbis aut facto aliquo declarauerit: cum tamen locus in quo id planè scripserit quod pertinet ad factum appareat nullus. Hæc sunt quæ locum hunc perturbant totũ. Sed iam ijsdem respondeamus, ac locũ ipsum si quo modo a nobis fieri pos-
Responde-tur. sit illustremus. Et sanè quod interest ordinis, iamdiu (id quod in particula 44. multóq; magis 64. animaduertere licet) hærere cœpimus in hac re, ita vt post multa dubitationem in
Ad I. hunc locũ reiecerim. Nunc illud fortasse statuere licet, videri quidem potuisse Aristotelẽ Tragœdiæ partes tum quales tum quantas sibi explicandas proposuisse: sed tamen partes quantitatis cũ prima qualitatis parte nimirũ cum fabula coniungendas iudicasse. & ideò cum ea explicasset quæ ad fabulã ipsam pertinebant, cuiusnodi est magnitudo, vnitas, & quicquid tandem docuit antequã partes attingeret quantitatis, ad ipsas quantitatis partes deuenisset idque non sanè temerè; cum.n. fabula sit tanquam anima & forma Tragœdiæ (sic enim monuit in particula 43.) par erat illi partes quantitatis seu magnitudinis continentes subijcere quæ obtinent locũ materiæ. Itaque iure in eũ locum quantitatis tractationẽ coniecisset: præsertim quia paucis rẽ absoluit, & ad partes quantitatis redijt è vestigio. Sic in lib. 1. Rhetoricorum de fide artificiosa primùm, tum verò de ea quæ arte caret, dicendum proposuit. & tamen in media artificiosæ fidei tractatione, cum scilicet ageret de genere iudiciali, interposuit explicatum fidei expertis arte: idque quia hæc in testibus, tormentis & id genus alijs esset posita, quæ cum iudiciali genere essent coniunctissima. Quod si videtur Aristoteles post partes quãtitatis redire ad fabulam ac propterea partes quantitatis alieno adhuc loco proferre (debuisset enim si non omnes qualitatis partes at saltem fabulã absoluere, tum partes quantitatis, tanquam materiã, fabulæ tanquã formæ, subijcere) iam obseruandũ est Aristotelem expletis quantitatis partibus, non tam de fabulæ vi & natura differere, quàm de ijs qui præuidenda & animaduertenda essent Poëtæ in fabulæ constitutione. Et ideò statim ac perorasset quantitatis tractationem (fecit hoc in Particula 65.) scribens, *Ac secundùm quantitatem, & in quas ipsa diuiditur hæc sunt*; pergebat: *Quæ verò oportet spectare, & quæ oportet cauere, constituentes fabulas, & vnde erit Tragœdiæ ortus, sequitur vt dicamus*. Quibus verbis indicat se non tam ad fabulæ naturam & constitutionẽ redire (hanc enim absoluerat in LXIII. extrema) quàm Poëtam quid cauendum quid curandum docere. Imo verò suspicari liceat Aristotelem sic partes quantitatis subiecisse fabulæ, quòd tum huius tum reliquarum partiũ qualitatis vim & naturam explicasset antea: siquidem in Particula LXIV. *Iam (inquit) partes Tragœdiæ quibus vt formis oportet vti, prius diximus*. Itaque præciperet quidem Aristoteles non pauca de moribus adhuc & fabula; sed hæc non tam vt fabulam cõstitueret, aut fabulæ morúmque vim declararet, quàm vt nos doceret quæ spectare debeamus vt in moribus, quorum tamen vis per se quoque commonstrata esset antea, exprimendis versemur egregiè. Certe dum hic tandem aggreditur ad mores verbis illis, *Cæterum circa mores quatuor sunt quæ spectare oportere*, satis indicat se non tam morum vim explicare (id enim iam antea fecisset vt hic testari videtur non obscurè) quàm ea commemorare quæ nos deceat obseruare dum in Tragœdiis ad mores exprimendos incumbimus. Et cum hac sententia item concinit quod scribit in Particula 65. vbi (vt obseruare cœperam) se iam aggredi illa indicat quæ non ad fabulæ constitutionẽ pertinerent & naturam (de hac.n. dixerat antea) sed ad Poëtam pertinerent admonẽdum. Quanquam si quis sentiat Aristotelem ante fabulæ & partium item quantitatis tractationem, morum, sententiæ, dictionis, apparatus, melodiæ, vim & naturam non omnino explicasse, sed ea tantùm delibasse quæ ad illarum ordinem ostendendum & ad easdem mu-

tuò

tuò conferendas pertinerent, post partes verò quātitatis has persecutū esse, id sanè quàm verè pronuncietur licebit ex proximis particulis obseruare. Bonos autem mores in Tragicis personis requirit, opinor, spectans in præposterum vsum Tragicorū qui personas inducerent crudeles ac truces, aut impias interdum quæque astu gererent, atque vtilitate cupiditatéque metirentur, omnia. Tametsi vbi probitatem intelligas non excellentē sed mediocrem, nihil prohibet quo minus loquatur non modò spectans in præposterum Tragicorum vsum, verùm etiam simpliciter & vniuersim: mediocris enim probitas non impedit quominus misericordia excitetur ac metus. Vt enim ex Aristotele nemesis prouocatur & indignatio dum quis excellens virtute ac præstans in calamitatem depellitur; contra verò si improbus ac scelestus in eam incidat, homines passim lætitiam potiùs quàm metum aut misericordiam concipiunt animo; ita mediocris quædam bonitas seu remissa virtus nec lætitiam afferat facilè nec indignationem, ita vt timori (hominem enim nostrum similem in calamitatem incidere animaduertimus) sit locus & misericordiæ. Quanquam nil vetat quin Tragici actores, ijs exceptis in quos cadit fortunæ commutatio; plerique excellant probitate: vt si Sacerdos, Cōsiliarius, Iudex, nobilis matrona, amicus optimus introducatur, quique bonam electionem atque animi propensionem verbis factisue indicet. Crediderim enim (atque hinc ijs etiam satisfaciam quæ in decimo obijcere argumento cœperam) bonos mores hîc requiri ab Aristotele non modò in ijs quibus fortuna mutanda est (ij enim in mediocritate collocandi sunt et si ad probitatem deflectant rectiùs quàm ad improbitatem) verùm etiā (id quod aliquorum pace dixerim) ac fortasse multò maximè, in actoribus cæteris: vt scilicet auditores ad bonam electionem instituantur. Alioquin ei qui de Tragœdia præciperet, nihil erat cur scriberet mores spectandos in vno quoque genere: multò minùs erat cur in muliere, quin etiam in seruis ipsis hanc requireret probitatem si de ijs tantùm loquebatur in quos fortunæ caderet commutatio. Et ex ijs quæ interim diximus de actorum probitate constare potest non secum pugnare Aristotelem, dum bonos in actoribus requirit mores: illinc conuenientes (quasi verò mali etiam viderentur exprimendi cum non omnes boni sint, qui in plerique mali) esse iubet. Nam & comparatè loqui potuit spectans (vt dicebam) in veteres Tragicos qui improbos passim actores ac sæuis exprimebant moribus: & verò in certas personas aliquas, vt in matrona, cōsiliarium, iudicem, quos nil prohibet bonis effingere moribus. Quod sanè eò tutiùs statuas & conuenientiùs quòd non excellens probitas (tametsi in aliquibus nihil prohibet) omnino exigitur, sed mediocris possit esse satis. Atque hinc fit vt talis morum probitas apta sit fini, hoc est timori excitando ac misericordiæ, cum nō summa in eo qui mutat fortunam in Tragœdia, sit virtus ac probitas vnde nemesis, nec profligata omnino, vnde lætitia excitetur. Et hinc etiam licet animaduertere potuisse Aristotelem in muliere quoque probitatem requirere, quamuis alioquin non magnam in ea probitatem agnoscit.

Etsi enim illam passim viro facit deteriorem, & in eâdem vitia notat multa, aliquid tamen probitatis in eam cadere non inficiatur. Denique vt in mulieribus est magna probitatis improbitatísque varietas si quis eas indicat quæ vitiositatis minùs habeant, is bonas expressisse dicendus erit. Ita quidem possit etiam prohibere virilem fortitudinem atque habitum, seu ἀνδρείαν, ἢ δεινὴν εἶναι fortitudinem & vt acer sit ac terribilis. id enim viri est non mulieris: tametsi interdum aliquæ acres sint ac fortes. cōuenientia enim & cōsuetudo spectanda est. Nam fortitudine animi impudicitia & honestate conseruanda non ablegat interim a muliere aut vxore, sed corporis fortitudinem & strenuitatē, siue vt terribilis apparet quod est viri proprium. Quamuis autem oratio percommodè dicitur morata cū aut mortales excitat ad virtutem, aut dicentem ostendit probum, non incommodè tamen orationi aptetur vnde bona vel mala electio indicatur: siquidem hinc etiā, quia inquam electio aut fuga declaratur, bona aut mala ostēditur indoles atque propensio. vt. n. sententia animi indicat sensum atq; iudicium, ita electio animi probitatem aut improbitatem: ac rursus homo quemadmodum agendo, ita loquendo indolem declarat ac mores. Quæ res in Oedipo (ne a recepta ac laudatissima Tragœdia vager lōgiùs) egregiè cernitur dū sic deliberat & eligit de Oraculo consulendo, & de Laij interfectore perquirendo atq; Vrbe expianda, vt tū dictis tum factis inde iustitiæ studiū & honestatis, ac beneuolentia inprimis erga Thebanos pelluceat mirificè. Et quamuis non inficior a nobis dicendo agendóque affectiones quoq; declarari, ac fortasse clariùs, nil tamē prohibet quin mores quoque

que

Ad secundum.

Hæc pertinent etiam ad Priorem argumenti X. Partem.

Ad VII.

Vide li. 9. de hist. animal. 387

Ad XI.

Ad VIII.

Ad III.

Ad IV.

que indicentur. Denique dũ hic non tam perſpicuè commoſtrari quàm indicari poſtulat Ariſtoteles, & affectiones perſpicuè & mores minùs perſpicuè declarari affirmamus. Vt omittã mores cum affectionibus affinitatem habere, quin interdum promiſcuè vſurpari, ita vt bonos vel malos mores ſic oratione indicari voluerit Ariſtoteles vt affectiones quoque (populariter.n.loquitur) intellexerit. Atque hinc fit vt quoniam interim nõ iubemus omnino apertam virtutis aut vitij ſignificationem dari ſed mediocri contenti ſumus, non neceſſe ſit frequentes actus requirere aut expectare, ſed ſat ſit dicto aut facto aliquo bonã electionem deſignari. Et hac etiam de cauſa electionẽ ac mores ex oratione æſtimamus, etſi alioquin non inficiamur orationem mentiri ſæpe atque ex habitu ſiue ex actionibus quæ ex habitu manãt, bonos ac malos mores æſtimari diudicaríque tutiùs. Neq; verò hæc morũ deſcriptio falſa cenſenda eſt; quaſi verò cum ea morum definitione haud cõſentiat quàm attulit in particula 44. nam licet ibi dicentẽ potiùs quàm agentem protulerit qui aperiat prælectionẽ, tamen vniuerſim priùs definierat mores, & tale quiddã eſſe dixerat quod aperit prælectionem. Id.n.& verbo & facto fieri poteſt. Quod ſi dicentis maximè habuiſſet rationẽ (verè enim deſcriptionem contrahit ad dicentem) haud ſecum ipſe pugnaret, quia ibi mores attingebat quà diſtinguntur a ſententia; vt ſcilicet dũ tam ſentẽtia quàm mores in oratione pellucent, conſtaret quî pellucerent mores, quíue ſententia. Et ideò animi ſenſu & iudicio indicato, ſententiã, electione ipſa vel fuga, mores apparere ait ac declarari. Et hinc etiã colligitur poſteriorem hanc deſcriptionem haud eſſe otioſam, quandoquidẽ & eſt perfectior, cum vim morũ quam vniuerſim attigerat, omni declaret ex parte, & verò opportunè expletur: etſi alioquin poſterior definitionis huiuſce pars quæ factis cõtinetur, non immeritò diſſimulata vtcumque fuerat in ea particula cum ibi mores cũ vna ſententia compararentur. Atque hinc liceret tueri Ariſtotelẽ (id quod ei obijciebatur poſtremo loco) dum ait ſe alibi docuiſſe fore vt is habeat mores qui electionem dicto aut facto aliquo declararit: ſpectaret.n.ea quæ dixerat in particula.44. Licet.n.deinde propter ſententiam quácum conferebat mores, horum vim contraxerit ad dicta antea tamen quicquid, vt dicere cœperam, prælectionem declarat quæ & dictis & factis declarari poteſt, id moribus definiendis retulerat. Neque infinitum erit opus mores ſic effinxiſſe vt actores ſinguli proprios ſibi conuenientéſque referant mores: nã non innumeri ſed ne permulti quidem actores introducuntur ſed pauci ijque certi, ita vt eorum mores etiamſi varij interdum ſeſe offerunt in aliquo, conuenienter exprimi poſſint. Denique cũ morum conuenientia pertineat ad genus, ſexum, ætatem, ſtatum, dignitatem, & ſi quid huiuſmodi, ſimilitudo ad certas perſonas quas effingit Poëta, nil prohibet quominus ſimilitudo differat a conuenientia, ac propterea variæ ſeu diſtinctæ inde morum conditiones petantur ac deriuentur. Certè dum in hanc ſententiam caneret Flaccus

Ad quintũ.

Ad ſextum.

Ad XII.

Ad alterã partem.

Ad nonũ.

388

——Honoratum ſi fortè reponis Achillem
Impiger, iracundus, inexorabilis, acer,
Iura neget ſibi nata, nihil non arroget armis.
Sit Medea ferox, inuictaque, flebilis Ino,
Perfidus Ixion, Io vaga, triſtis Oreſtes,

ſimilitudinem ſpectauit quæ in certis perſonis poſita eſt, non conuenientiã quæ ex genere petenda ſit. Quapropter cũ Tragicus hanc vel illam perſonam imitando referat, curabit vt ſenẽ ſuſpicioſum, mulierem timidam (id verò ad genus pertinet) exprimat & cõuenientiam tueatur: Vlyſſem verò callidũ, Achillem iracundum & inexorabilem (hæc verò pertinent ad ſimilitudinẽ) exprimat ac fingat. Nam ſi quidẽ ipſe Poëta (id quod in Comœdia inprimis accidit) his vel illis præditũ moribus planè excogitauerit, quique non aliũde his vel illis inſtructus deriuetur affectionibus aut moribus, iã conuenientia ſeruanda erit: ſimilitudo etiã vbi (quod in Tragœdia fermè accidit, ita vt id fuerit hoc in loco commemorandum) notos imitabitur homines atque vulgares. Nam ſi rurſus obijcias conueniẽtiam cũ ſimilitudine interdum coire non poſſe (nam Medea verbi gratia, quippe mulier non ferox ac ſæua ſed mitis fingenda eſſet ac timida: & tamen vt ſimilis exprimatur, ferox & immitis fingenda eſt) iã conuenientia non tã ex natura quàm ex habitu ſpectanda erit; ſiue ex habitu deriuanda. Ita quidem cum habitu quoque ſæua eſſet Medea & ferox, nihil prohibebit quominus in Medea & conuenientiæ & ſimilitudinis ratio habeatur. Certè Ariſtoteles in II. Rhetoricorũ docuit mores non modò ex genere aut etiã ex ætate, ſexu, aut ex cõmotionib. animi, cuiuſmodi ſunt cupiditates, aut ex fortunis, quales ſunt diuitiæ,

potentia,

In Orat. pro lege Agrar.

potentia, nobilitas, prosperitas, & si quid huiusmodi, verũ etiã ex habitu, hoc est ex indole, & propensione quam quis ad virtutem aut vitium contraxit vsu, spectandos esse. Quin M. Tullius mores contrahi existimauit non tam a stirpe & genere, quàm a natura loci, inprimis verò a consuetudine vitæ, vnde habitus comparatur, ac tanquam noua natura inducitur. Quod si quis & bonos effinget mores, & personæ quam inducit (vt seruo aut mulieri, aut etiam domino seu militi) conuenientes, & consentaneos, & demum similes, vt Nestori vel Medeæ; curabit etiam vt æquabilitatem retineat perpetuò, nec verbis solis, aut solis factis, nec semel tantùm aut in re vna non in altera, Nestorem verbi gratia prudentẽ aut Vlyssem callidũ, sed tota fabula conseruabit. Quin omnibus in fabulis talis præstabitur quisque. Ita quidẽ cũ Aristotelea æquabilitate seruabit etiam quod ait Flaccus.

——Seruetur ad imum
Qualis ab incœpto processerit, & sibi constet.

Vt propterea similitudo & a conuenientia differat & ab æqualitate. Sed iam Aristotelem audiamus, qui quæ præcepit de moribus, ea iã varijs illustrabit ac pleniora reddet exẽplis.

389

PARTICVLA LXXVIII.

Ἔστι παράδειγμα πονηρίας μὲν ἤθους μὴ ἀναγκαῖον· οἷον ὁ Μενέλαος ἐν τῷ Ὀρέστῃ. τοῦ δὲ ἀπρεποῦς, καὶ μὴ ἁρμόττοντος, ὅτι θρῆνος Ὀδυσσέως ἐν τῇ Σκύλλῃ· καὶ ἡ τῆς Μεναλίππης ῥῆσις· τοῦ δὲ ἀνωμάλου, ἡ ἐν Αὐλίδι Ἰφιγένεια, οὐδὲν γὰρ ἔοικεν ἡ ἱκετεύουσα τῇ ὑστέρᾳ.

Paccius.

EXemplum improbi moris sit alioqui minimè necessarium: verbi gratia in Oreste Menelaus: indecori atque inconuenientis, Vlyssis eiulatio in Scylla: Menalippésque sermo: inæquabilis, Iphigenia in Aulide, vt cui posterior supplicatio priori non consonet.

Riccobonus.

ESt autem exemplum improborum morum, non ex necessitate, vt Menelaus in Oreste. Eius verò quod non deceat, & non conueniat, tum lamentatio Vlyssis in Scylla, tum Menalippa dictio. At inæqualium in Aulide Iphigenia: nullam enim in partem similis est, dum orat, ei, quæ apparet posterius.

COM. Lxxviij.

Exemplis illustrat quæ præceperat de moribus.

Xemplis illustrat quæ dixerat, sed vitiorum non virtutum: vt scilicet ex vitijs quippe bonis, conuenientibus, similibus, æquabilibus quos optat, moribus contrarijs, sententiam declaret suam. Primùm igitur, vt de prima cõditione constet quam in morum collocarat probitate, obseruat in Euripidis Oreste improbitatem Menelao temerè fuisse attributam ac citra necessitatem. Intelligit verò vitium quo se Menelaus ingratum (quantum tamẽ censet Aristoteles) ostendit Oresti, cum hic eum quippe patruum rogaret vt opem ferret. Cum enim Clitemnestram & Aegistum adulteros ad suam Menelaíque ipsius ignominiam delendam occidisset, ac propterea in vitæ discrimen incidisset, patrui implorabat opem. Cui tamen Menelaus repulsam dedit. Notat igitur Aristoteles ingrati animi vitiũ perperam ab Euripide tribui Menelao, cum non esset committendum vt talis Menelao, quippe viro grauissimo, attingeretur culpa: idque eò minùs quòd tale vitium ac peccatũ non esset necessarium, quod est quia fabula peragi & ad optimum finem perduci poterat Menelai dignitate retenta ac citra, vitium illud & culpam. Hoc exemplum primũ: in quo tamen non nihil dissentire cogor ab Aristotele. Nam cum Orestes matrem necasset; séq; grauissimo parricidio obstrinxisset, vitio sanè haud uertendum fuit Menelao quòd opem Oresti afferre noluerit, præsertim in iudicio, vbi ex legis præscripto ageretur. Denique cũ Helena vxor Clitemnestræ esset soror, aliquid etiam tribuere debuit Menelaus & Tyndarei soceri & Helenæ vxoris dolori ac mœrori. Nam quod Clitemnestra esset adultera, & dedecus attulisset familiæ, minuere quidem vtcunque poterat Orestis culpam, purgare & excusare certè non poterat, cum Orestes esset Clitemnestræ filius & priuato non publico nomine illam interfecisset. Certè Plato in Euryphrone filium qui parentem ob homicidium quod iniustè patrasset, accusauit, damnat; tantum abest vt parricidium excuset. Poëtæ quoque Orestem furijs agitatum fingunt (propterea enim canit Virgilius

I. Exemplũ, quod pertinet ad morum probitatem.

Dubitatur in Aristotelem.

Hinc Agamennonis furijs agitatus Orestes)

quod Dijs inuisus esset. Vt propterea nisi fortè quis paricida efficiatur, vt se aut religionē aut patriam quam alioquin defendere haud possit, tueatur, vix fortasse sit locus iusto paricidio, præsertim dum quis priuata id facit authoritate. Quare excusari quidem posset 390
Aristoteles si Menelaus Tyndarei (is at hic Clitemnestræ pater) metu potiùs ac summatim præ ignauia Nepoti opem negasse diceretur: temerè enim fortasse Poëta aut non necessario hanc Menelao affinxisset culpam. sed dum rationi obtemperare videtur, Euripidem, Aristotelis pace, excusarem. Et tamen Aristoteles infra etiam hoc ipsum Euripidi ascribit vitio. Tametsi alioquin Orestem Tragœdiam populo mirificè probatam scribat Interpres. Itaque improborum exemplum morum qui perperam actori alicui affingantur, mallem vt Aristoteles aliunde attulisset vt ea Sophoclis trachinijs vbi Hercules doloris longè impatiens fingitur, aut ex Oedipo dum Iocasta contumeliam in Oraculum fundit, aut ex Thyestis vel Medeæ & alijs huiusmodi fabulis in quibus malos mores obseruare licet passim.

II. ac III. exemplum quod pertinet ad morum conuenientiam. De priore: cuius gratia dubitatur aduersus Aristotelem.

Alterum exemplum ducitur tum ex Vlyssis gemitu in Scylla, tum ex Menalippis sermone: quasi verò minùs conuenienter vel Menalippes locuta sit, vel Vlysses eiulatus emiserit ac gemitus. Quo gemino exemplo vitium notat vnde τὸ ἀρμόττον seu conueniens (sue rat hoc secundum quod de bonis moribus tulerat præceptum) violatur, nec mores prout decet conuenienterque exprimantur. Et sanè quod pertinet ad Vlyssem, rectè, cum non deceret virum fortem quique cæteris in fortitudinis ac tolerantiæ proponeretur exēplum, mulierculerum more gemitus edere & eiulatus. Decet enim hominem calamitates moderatè perferre, ac flecti, vt ait Latinus Poëta, non frangi. Itaque appositè M. Tullius lachrymas in magnis doloribus aut periculis fert non grauatè, gemitus certè & eiulatus reprehendit. Quanquam verendum est ne memoria lapsus sit interim Aristoteles, & quod Vlyssi accidit a Calypso soluenti, id Vlyssi tribuerit Scyllam prætereunti. Nam reuera dum Scyllam præteriret (canitur id Odysseæ XII.) forti animo periculum tolerauit, socios etiam ad tolerantiam cohortatus; ita vt ex hoc loco Virgilius hauserit dum Aeneam induxit socios præclaris illis solantem verbis

O socij (neque enim ignari sumus ante malorum)
O passi grauiora, dabit Deus his quoque finem.
Vos & Scyllæam rabiam penitùsque sonantes
Accestis scopulos: vos & Cyclopea saxa
Experti: reuocate animos, mœstúmque timorem
Mittite: forsan & hæc olim meminisse iuuabit.
Per varios casus per tot discrimina rerum
Tendimus in Latium, sedes vbi fata quietas
Ostendunt: illic fas regna resurgere Troiæ.
Durate & vosmet rebus seruate secundis.

Contra verò in V. Odysseæ dum solueret a Calypso & in tempestatem incidisset, visus est fracto animo eam perferre, ac gemitus immoderatos effundere. Ita vt Virgilio hunc item locum imitanti lenienda seu cauenda fuerit huiusmodi culpa, ne Aeneam in idem adduceret vitium. De qua re licet tibi ea consulere quæ nos scripsimus in primo Aeneidis vbi diligenter contulimus & examinauimus proposita Homeri ac Virgilij loca. Sed redeo ad Aristotelem, qui fortassè haud lapsus est memoria, si non tam in Vlyssis Odysseam, quàm in Tragœdiam aliquam spectasset vbi Vlyssem eiulantem in Scylla fecisset Author, quisquis hic esset. Sed cum talis author proferri possit nullus, vix ac ne vix quidem istius opinionis authori aut sectatoribus assentio. Nam fuisse Epicharmum, quod aliqui suspicantur, ægrè crediderim quòd Epicharmus Comœdias scripserit non Tragœdias, & Vlysses Naufragus Epicharmi inter Comœdias numeretur. Vt omittam ne in Comœdiam istam quidem intueri potuisse Aristotelem cum in Scylla naufragium haud fecerit Vlysses, sed tantùm periculum ingens subierit: & tamen Epicharmus naufragum fecit Vlyssem. Magis commouerer quòd ægrè Aristoteles Homeri detegit errata apertéque illum 391
reprehendit. ita vt videri possit non in Homeri Odysseam sed in Tragœdiam aliquā spectasse in qua de more lugeret ac lamentaretur ipse Vlysses. tametsi quoniam lamentatio illa in Odyssea erat in promptu, & verò reprehēsioni per se satis patebat, crediderim saltē vnico rem verbo attingere non dubitasse, quemadmodum (vt alia multa sileam) iam iam

in

in particula LXXX. ob machinam Iliadis locum damnabit in quo Pallas inducitur: & infra alio etiam nomine Vlyssem vel potius Homerum culpabit non obscurè dum supra quàm credi possit somniculosus fingitur Vlysses, & a Phæacis dormiens deponitur in littore. Iam verò Menalippem, etsi periit Tragœdia, vix vt authoris nomen perspectum sit (Euripidi enim tribuitur ab Alicarnasseo Dionysio) satis cõstat fuisse puellam: cuius ideò mentionem facit Aristoteles quòd ab authore illa inducta in ea Tragœdia quæ ab ipsa Menalippe inuenit nomen, ex Anaxagoræ initijs atque decretis disputaret quædam de infantibus in stabulo (hos illa ibi pepererat ex Neptuno) recens natis: idque ne igni a parente qui in monstri illos habebat loco, traderentur. Quæ omnia eò spectant vt intelligatur non cõuenienter fuisse mores in ea expressos. quamuis enim se illa profiteretur a matre accepisse, minùs tamen videtur decoro seruire & conuenienter loqui, cum idem ferè in matre culpari possit. Nam qui eam excusant quòd a Neptuno edocta diceretur, ij quoque minùs satisfaciunt, quòd interim populo apud quem adolescentula philosophico disserebat more, nequaquam perspectum esset eam a Neptuno institutam: de hac enim re Euripides ne verbum quidem: imò verò cum Manalippes interim se a matre edoctam profiteretur, nil minùs suspicari licebat quàm a Neptuno institutam, ita vt τὸ ἁρμόττον seu conueniens violetur. Postremum exemplum ex Euripidis Iphigenia in Aulide desumptum est, & vsurpatur ab Aristotele ad declarandum vitium quod in mores irrepit ob inæqualitatem. Itaque cum Iphigenia quæ Dianæ immolanda esset, miram animi varietatem & inæqualitatem præ se ferat, ac priùs abiecto animo mortis audiat mentionem, mox alacri & cupido se mactandam offerat, morum æqualitas violatur. Quanquam non deest qui ab Aristotele dissentiat hac in re. *Tantum enim abest* (inquit, Horatianæ Poëticæ interpres quidam non indoctus) *vt Euripides reprehensione dignus sit, vt in Cælum potiùs ob prudentiam ferendus videatur. nam si puellam constantem & intrepidam effinxisset, cum primum ei mortis nuncius allatus est, non seruasset profectò decorum: id enim virtutis specimen puella dedisset, quod vix in Regulo, Codro, & Decijs repertum est. puellæ timidæ sunt, & nihil morte acerbius putant. iurè igitur primùm timidam Iphigeniam Euripides facit & & altero die salutem Græcorum vita chariorem habet. quid tum? illam patris preces, illam necessitas, illam salus suorum, illam gloria mouere potuerunt. at inconstans est. nimirùm fœminæ inconstantes esse solent. Virgilius;*

Varium & mutabile semper Fœmina.

Cur autem mortis contemptum in maximi Regis filia indignè ferimus, quem fuisse in priuatis fœminis, Porcia, & alijs scimus? Sic iste. Cui sanè ipse quidem non ægrè assentirem, si interim constaret in fabula Parentis precibus & quæ a salute Græcorum, a gloria, huiusmodíque alijs duceretur, cohortatione adductam esse. Ita quidem propositas morum conditiones ac virtutes contrariorum illustrasset vitiorum exemplis, tertia conditione excepta quæ similitudinem requirebat morum, quam sanè conditionem prætermisit exemplo illustrare, vel quia minus haberet dubitationis, vel quia exempla essent in promptu, vel demum quia qui conuenientiæ & æqualitatis virtutem ac vitium percepisset, is similitudinis virtutem seu dissimilitudinis vitium per se colligere posset satis; atque illa quæ breuiloquentiæ studiosus Magister reticuisset, diligentia & industria explere atque perficere.

De posteriore.

PARTICVLA LXXIX.

392 Χρὴ δὲ καὶ ἐν τοῖς ἤθεσιν, ὥσπερ καὶ ἐν τῇ τῶν πραγμάτων συςάσει ἀεὶ ζητεῖν ἢ τὸ ἀναγκαῖον, ἢ τὸ εἰκός. ὥστε τὸν τοιοῦτον τὰ τοιαῦτα λέγειν ἢ πράττειν ἢ ἀναγκαῖον ἢ εἰκός: καὶ τοῦτο μετὰ τοῦτο γίνεσθαι ἢ ἀναγκαῖον ἢ εἰκός. φανερὸν οὖν, ὅτι καὶ τὰς λύσεις τῶν μύθων ἐξ αὐτοῦ δεῖ τοῦ μύθου συμβαίνειν, καὶ μὴ ὥσπερ ἐν τῇ Μηδείᾳ, ἀπὸ μηχανῆς, καὶ ἐν τῇ Ἰλιάδι τὰ περὶ τὸν ἀπόπλουν. ἀλλὰ μηχανῇ χρηςέον ἐπὶ τὰ ἔξω τοῦ δράματος, ἢ ὅσα πρὸ τοῦ γέγονεν, ἃ οὐχ οἷόν τε ἄνθρωπον εἰδέναι, ἢ ὅσα ὕςερον, ἃ δεῖται προαγορεύσεως καὶ ἀγγελίας; ἅπαντα γὰρ ἀποδίδομεν τοῖς θεοῖς ὁρᾶν. ἄλογον δὲ μηδὲν εἶναι ἐν τοῖς πράγμασιν, εἰ δὲ μή, ἔξω τῆς Τραγῳδίας: οἷον τὸ ἐν τῷ Οἰδίποδι τοῦ Σοφοκλέους.

Paccius.

ET sanè in moribus, sicuti in ipsa rerum compositione, tum necessarium, tum verisimile exquirendum est; atquę etiam vti necessario, verisimiliue ordine cuncta procedant, Quare manifestum est, fabularum solutiones ex ipsismet potissimùm fabulis proficisci debere, non autem ab aliquo artificioso; vt in Medea, & Iliade illa per nauigationem. Quo sanè artificioso vtendum in ijs, quæ extra Tragœdiam sunt: quæcunque videlicet vel priùs fuere, quæ neutiquam fieri potest, vt alio pacto ad humanam peruenerint notitiam, vel quæ futura denunciatione, diuinationéue indigeant: quandoquidem Deos cuncta inspicere, satis quidem apud nos constat; quodcunque verò rationi consentaneum minùs sit, explodendum quidem ab ipsis actionibus; si nõ prorsus, at a Tragœdia, vt est in Sophoclis Oedipode.

Riccobo nus.

OPortet autem & in moribus, vt etiam in rerum constitutione, semper quærere vel necessarium vel verisimile; & hoc post hoc fieri vel ex necessitate vel ex verisimilitudine. Apparet igitur & solutiones fabularum ex ipsa oportere fabula contingere, & non vt in Medea a machina & in Iliade ea, quæ sunt circa renauigationem. Sed machina vti opus est ad ea, quæ sunt extra actionem, aut quæcunque ante facta sunt, quæ fieri non potest, vt homo sciat, aut quæcunque postea, quæ agent prædicatione & nunciatione: omnia enim videre tribuimus Deis. At sine ratione in rebus nihil esse oportet. Sin minùs, id extra Tragœdiam sit, vt quæ sunt in Oedipode Sophoclis.

COMM. LXXIX. Tripartitò distribuitur huius loci præceptio. Prima pars. In moribus exprimendis verisimile spectãdum & necessarium.

TRIPARTITO distribuenda est huius Particulæ sententia. Siquidem primò docet in moribus de quibus adhuc differit, exprimendis necessarium aut verisimile esse requirendum. Deinde colligit fabulæ solutionem ex ijs quæ sunt in fabula ipsa non extrinsecus & ex machina esse petendam: & quis alioquin esse possit machinæ vsus. postremò admonet nil præter rationem excipiendum in rebus ac fabula. etsi, vbi non omnino id liceret assequi, iubet vt saltem non in ijs quæ geruntur in fabula, sed extra contingat. Hæc summa. Nunc dicamus de singulis: ac primùm de primo. Ergo quoniam noster Author mores in
dictis factisque collocauerat vnde electio vel fuga declararetur, proindéq; apparerent mo 393
res; iam nos admonet vt quas personas moribus & bonis & conuenientibus & similibus & æqualibus fingimus, has etiã verbis factisq; cum verisimili aut necessario cohærẽtibus (ita.s. vt quæ dicunt faciúntue, ex illis moribus necessaria aut verisimili ratione dimanẽt) fingamus & exprimamus. Sic sanè quemadmodũ in coagmentatione rerum ac fabulæ cõstitutum fuerat verisimile spectandum ac necessarium, vt posteriora a prioribus necessaria verisimiliue ratione proficiscantur, ac propterea hoc post hoc tanquam necessarium aut verisimile consequatur, ita in dicendo agendóque, quicquid dicunt actores agúntue, cum eorum moribus necessaria aut verisimili ratione cohærebit atque adeò ex illis promanabit; ita vt hoc post illud secundùm verisimile aut necessarium consequi videatur. Ita demum & dicta factáque electionis vel fugæ significationẽ dabunt, quod præcipiebatur antea vt mores exprimerentur & vicissim mores ipsi quos verba aut facta indicarunt, pro causis dictorum & factorum agnoscentur, atque hac serie a primis media, a medijs postrema verisimilis aut necessarij nexu & serie dimanabunt.

Proposita sententia illustratur exemplo.

Quapropter (vt huius loci præceptum declaremus exẽplo) vbi semel Hippolytum verbis aut factis sic expresseris vt pudicitiæ specimen præbeat & continentiæ, efficiendũ erit vt quæ subinde vel dicit vel facit, a pudicis moribus & continentia verisimili aut necessaria ratione proficisci videantur. Idẽ tu de cæteris conditionibus statuito, quas moribus effingendis in medium attulit Aristoteles, vt bonis moribus, conuenientibus, similibus, æqualibus procedat fabula.

Secunda Pars. Fabulæ solutio vnde petenda sit.

Quæ cum ita sint, iam perspicuum est (inquit Aristoteles; atque hinc ad II. partem progrediatur oratio) oportere fabulæ solutionem ex ipsa fabula proficisci: non autem ex machina & extrinsecus peti quemadmodum in Medea & in Iliade dum enauigatio impeditur. Sed quî obsecro ex dictis colligitur talem esse debere fabulæ solutionem? quia nimirum tum demum quæ dicentur aut agentur in fabulæ solutione, verisimili aut necessaria ratione ex superioribus consequentur, & hoc post hoc fiet, cũ non extrinsecùs planè, sed ex his quæ interim

dicta sunt aut facta atque adeò ex ipsa fabula, deriuabitur(dum tamen rectè derluetur & commodè) manabítque solutio. Sic enim solutio verisimili aut necessaria ratione ex his quæ dicta sunt antea vel facta consequetur. Ex quo fit vt cum ex fabula ipsa seu ex rebus quæ interim geruntur in fabula aut dicuntur, deriuetur solutio, non vsu machinæ fieri debeat ac Numinis quod ex machina proferatur aut consimili artificio, cum hæc extrinsecùs assumantur. Id quod tum Euripideæ Medeæ, tum enauigationis Iliadeæ quæ duo soluuntur machina, declarat exemplis. Et quidem de Medeæ machina constare videtur satis. Cum enim Medea Iasonis & trucidasset filios & Creusam vxorem cremasset, tãdem curru quem Apollo auus submiserat, draconibus vecta euolauit, séque periculo subtraxit: ita vt fabula machinæ vsu repentè perducta sit ad exitum, non eorum ope quæ in fabula dicta aut facta fuerant. Renauigationis verò machina in secundo Iliados sese offert, vbi cum de discessu cogitarent Græci, ac iam iam Troia soluere properarent, Pallas repentè astitit Vlyssi, & vt Græcis nauigationem discessúmque dissuaderet, effecit: quod item non ex factorum dictorúmque serie & ex fabula ipsa sed ex machina deriuatur, & extrinsecùs assumitur ad nodum illum soluendum. Ita quidem videtur Aristoteles hactenus machinam improbasse. Quanquam audienda sunt etiam quæ subdit è vestigio. Nam ait machina vtendum in ijs quæ sunt extra drama & actionem: siue quæcumque antea facta sunt, nec tamen ab homine percipi possunt aut facienda sunt postea, nec sine prædictione & denunciatione aliqua resciri a nobis queunt; in his enim machina opus est, & Numine: nam Dijs tribuimus vt videant omnia. Sic sanè visus est Aristoteles machinam improbasse in ijs quæ geruntur in fabula, ac voluisse solutionem non extrinsecùs peti & ex machina, sed ex ijs quæ interim acta aut dicta sunt: contra verò machinam præteritis rebus aut

Fabulæ solutionem nõ esse Machinæ ope faciẽdam.

Quibus in rebus vti liceat machina.

394 futuris concedere, vt si ab homine vel resciri vel præuideri nequeant; a Numine de ijs doceatur. id quod Sophocles fecit in Tiace vbi Minerua ocultum Aiacis pandit scelus quod & extra fabulam gestum erat: & verò ab homine resciri haud poterat. Iam verò, vt ad postremam partem deueniam, pergit Aristoteles. *ἄλογον δὲ μηδὲν εἶναι ἐν τοῖς πράγμασιν· εἰ δὲ μή, ἔξω τῆς τραγῳδίας. οἷον τὸ ἐν τῷ Οἰδίποδι τοῦ Σοφοκλέους. hoc est, expers autem rationis nihil esse in rebus. si autem non, extra Tragœdiam, vt quæ in Oedipo Sophoclis.* Quo in loco Vtinensis & Alexander eam esse putant huius loci vim, vt Aristoteles affirmet esse a ratione alienum vt Poëta vel ex rebus, quæ in ipsa fabula dicuntur aguntúrue, aut ex ijs saltem quæ sunt, extrinsecæ, haud queat tantum præsidij desumere ac deriuare vt sine machinæ vsu soluat fabulã. Itaque Vtinensis (iuber enim, quoniam locus spinosus videri posset, eius verba referre) cum Paccij interpretationem reprehendisset, quasi verò verba Aristotelis non intellexisset, locum & vertebat & explicabat, sic scribens. *Debent igitur ita verti. Absurdum enim fuerit, si quis dicat, credátue, nihil in ipsis rebus inesse, aut saltem extra Tragœdiam aliquid esse, ex quo deducatur solutio fabulæ, qualia sunt illa apud Sophoclem in Oedipode.* vbi è vestigio. *Videtur Aristoteles obiectioni alicuius aduersari, qui fortaße dicat. Necesse esse aliquando fabulas ex machina soluere, quia solutio seu exodus non semper a rebus quæ insunt in Tragœdia duci potest. Sed respondet Aristoteles stulti esse parúmque periti hominis hoc putare, nam in rebus semper inest aliquid, vnde solutio fabulæ aptè deducatur, sine machina. Quod si aliquando contingat, vt in rebus nihil insit: esse tamen multa extra Tragœdiam quæ idem poterunt præstare. Sicuti patet in Oedipode Sophoclis.* Sic iste. Qui sine dubio peccat multa. Nam vt omittam *Oedipodis*, Donato ac Prisciano teste, Latinis inauditum esse, *obiectionem* verò nisi barbarè vsurpari haud posse; sanè dum eam particulam *δὲ* vertit *enim* (quasi verò dictorum ratio afferatur ab Aristotele, non autem præceptio continuetur, quemadmodum Particula illa satis indicat quæ propterea *verò* vertenda est) & verba illa interponit addítue *fuerit si quis dicat credátue* (Græcè enim nil his respondet verbis) minùs fidelem se præstat interpretem: ídque eò minùs quòd (vt constabit) neque ad rem faciunt quicquam. Idémque dicendum dum ea item verba *εἰ δὲ μὴ* quæ *sin minùs*, erant vertenda, & statim a sequentibus verbis leui interpunctione seiuganda, omni interpunctione abiecta, vertit (ac perperam sanè vertit) *aut saltem extra Tragœdiam*. Idem dũ addit rursus *ex quo deducatur solutio fabulæ*: quibus verbis græcè nihil respondet, hæc enim excogitauit & intrusit bonus Author vt quam ipse sententiam interim huic affingebat loco, redderet vendibiliorem: quod assecutus quoque est dum Alexander eodem planè modo explicat ne dicam peruertit, locũ. Quam tamen sentẽtiam deposuissent simúlq; ijs omnibus quæ subinde ad eandẽ illustrandã confirmandámq; commentantur ac disserũt fusè, supersedissent; si illud reputassent eãdẽ planè ab Aristotele proferri in partic. CXXXIV,

III. seu postrema Pars: nil præter rationem admittendum: præsertim ex his quæ geruntur in fabula.

Vide Vtin. pag. 176. p. & Alexan. p. 226. m.

Quid spinoso hoc in loco senserit Vtinensis & Alexander.

Refelluntur.

vbi vitia item attingit Epopœiæ, iubétque caueri ne quid alogon habeat ac sine ratione, sin minùs, saltem prouidendum vt quod ratione caret, sit extra fabulam quemadmodum in Oedipo. *Germana loci sententia & ...* Itaque sine dubio Vtinensis & Alexandri pace prima huius sententiæ verba pendent ex verbo δεῖ, quod iam tum semel atque iterum triuerat Aristoteles, ita vt cum cæteris fermè vertendum sit, absurdum verò in rebus nihil esse oportet; sic sanè integra sententia ea est, si quæ de machinæ vsu interponit, perspicuitatis gratia tantisper reticeantur. *Perspicuum est igitur oportere etiam solutiones fabularum ex ipsa fabula contingere & non vt in Medea ex machina & in Iliade quæ circa renauigationem: absurdum verò in rebus nihil esse. sin minus, quod est absurdum sit extra Tragœdiam, vt in Oedipo Sophoclis.* Iubet enim (id quod in 335
CXXXIV. repeti obseruabā) vt operam demus ne quid absurdū contineat fabula. quod si fortè aliquando id minùs obtineri possit, prouidendum vt quod ratione caret, ex rebus antea gestis contingat, & aliunde irrepat quemadmodum accidit in Oedipo Sophoclis, vbi non ex rebus in fabula gestis sed ex rebus anteactis admittitur Oedipum ignorasse modum interfectionis Laij & interfectorem ipsum, cum tamen id pugnaret cum ratione & absurdum esset. Neque verò non apposite hoc in loco præcepit ne quid absurdum exciperetur: cum enim id cauēdum iussisset in nodi solutione dum vetuit ne per machinam, quippe cum necessario ac verisimili pugnantem, ac propterea absurdum in modum, fabula solueretur, præstabat id subijcere vniuersim ne quis existimaret ἄλογον in nodi solutione tantummodo esse vitandum. Adde quod cum id præcipisset in re graui quemadmodum grauē decebat authorem, in leuioribus satis esse iudicauit vniuersim idem præcipere, ne minutè consectaretur omnia. Et huc etiam pertinet subiecisse moderationem illam: nimirum prouidendum vt si minùs id assequi in omnibus liceat, saltem ἄλογον ex ijs sit quæ extrinsecus importantur, non ex ijs quæ in fabula committuntur, quemadmodum in Oedipo contigerat Sophocli. At enim quæ tandem sunt in Oedipo quæ videri debeant absurda? vel quo modo sunt extra Tragœdiam si sunt in Sophoclis Oedipo? Quæ sint, videtur aliqua ex parte indicare Aristoteles ipse in particula CXXXIV. Vbi ait ἄλογον esse seu a ratione alienum, Oedipum ignorasse quomodo Laius interierit: hoc enim sine dubio est extra Tragœdiam: quia licet in Tragœdia talis obseruetur ignoratio in Oedipo dum & interfectorem planè ignorat, & quomodo a viatoribus (a viatoribus enim necatum se fatetur audisse) fuerit interfectus, tamen ignoratio ipsa in ea cadit quæ sunt extra drama: siquidem iandiu euenerant. Quanquam etsi Aristoteles eo in loco rem censet absurdam, ignorasse Oedipum quomodo interfectus sit Laius, & hoc planè ipsum intelligere potuit hoc in loco, veruntamen Oedipus ignorauit etiam se fuisse interfectorē, quod fuit longè absurdum. Neque enim est verisimile Oedipum non rescisse se fuisse Laij interfectorem. Cum enim eo planè tempore quo ad Oraculum pergeret, contigerit Laij interfectio, non potuit Laij quippe Regis non statim peruulgari interfectio ac locus necis non resciri. ita vt cum ipse Oedipus eo planè in loco & eo tempore virum occidisset, continentérque & Laium regem necatum, ibíque necatum, constitisset, debuerit oppidò se Laii interfectorem agnoscere: præsertim verò cum satis intelligere posset ibi eo tempore præter Laium & si quis cum eo cecidit, interfectum esse neminem. ex quo fit vt Aristoteles hoc in loco id etiam alogon censere & potuerit & debuerit. Et hac de causa libentiùs cum vulgato codice legerim οἷον τὰ ἐν τῷ Οἰδίποδι *quemadmodum ea quæ in Oedipo*, quàm cū Victorio. οἷον τὸ ἐν τῷ Οἰδίποδι, vt id quod in Oedipo. Alioquin immemor censendus erit Aristoteles aut per inconsiderantiam peccasse dum diceret Oedipum ignorasse quomodo interierit Laius, cum apud Sophoclem fateatur se audisse, a viatoribus fuisse interfectum, Nisi tamen illud πῶς seu *quomodo*, ad interfectorem quoque designandum non verò modum tantummodo & circunstantias aliquas, trahas. Quanquam satius est τὰ legere, & quicquid absurdum censeri potuit, intelligere hoc in loco: licet in altera particula illa πῶς vsurpauerit. Sed iam grauissima se se nobis de Machina obijcit Controuersia quæ dissimulari nullo modo aut potest aut debet: Num scilicet iurè noster Author Machinæ vsum repudiauerit in Poëmate, & quatenus repudiauerit. Quanquam vt argumentum hoc vniuersum explicetur planiùs, de Machinæ vsu & quid planè significet Aristoteli priùs erit requirendum. Ergo nihil est quod dubitemus Machinam primò a Tragicis ea ratione vsurpatam vt supernè demitteretur, aut infernis, si opus esset, ex partibus emitteretur, indéque Deus aliquis repentè in conspectum se daret, qui occultum aliquid panderet spectatoribus. Quapropter Plato in Cratylo, εἰ μὴ (inquit) ἄρα δή, ὥσπερ

Quæ sint ea quæ absurda occurrunt in Oedipo.

CONTROVERSIA LXVIII. *NVM iurè Machinam repudiarit Aristoteles, & quatenus repudiarit. Prius tamen requiritur quale vel machinam vel machinæ ... vel ... Aristoteles.*

396 *δεν ἀρ᾽ ἴσ τραγῳδοποιοὶ, ἐπειδάν τι ἀπορῶσιν, ἐπὶ τὰς μηχανὰς ἀποφεύγουσι θεοὺς αἴροντες.* Hoc est, *nisi tamen quemadmodum Tragœdiarum authores, sicubi aliqua in re hæserint, ad machinas confugiant, Deos extollentes*: & Aristoteles in primo Diuinæ Philosophiæ libro *Ἀναξαγόρας* (inquit) *μηχανῇ χρῆται τῷ νῷ πρὸς τὴν κοσμοποιΐαν, ὅταν γὰρ ἀπορήσῃ διὰ τίνα αἰτίαν ἐξ ἀνάγκης ἐστί, τότε ἕλκει αὐτόν*, hoc est, *Anaxagoras tanquam Machina vtitur Mente ad Mundi constitutionem. cum enim dubitauerit quam ob causam aliquid sit necessarium, Mentem ipsam in medium affert.* Quam sententiam egregiè nobis expressit ac declarauit M. Tullius in 1. de Natura Deorum, apud quem Velleius sic irridet eos qui in Vniuersitatis molitione Deū adhiberent. *Quod quia* (inquit) *quemadmodum Natura efficere sine aliqua mente possit, non videtis, vt Tragici Poetæ, cum explicare argumenti exitum non potestis, confugitis ad Deum.* Atque hinc vulgatum prouerbium *θεὸς ἀπὸ μηχανῆς ἐπεφάνη*, hoc est, *Deus ex machina apparens*, hinc etiam alterum *πολλαὶ μορφαὶ τῶν δαιμονίων*, multæ Dæmonum (in bonam enim partem, ac pro In philopseude. Dijs sæpè, Dæmones vsurpabant) *forma*. Alludit enim ad Numina quæ è machina proferebantur varia. Et huc pertinet illud Luciani, *Καὶ τὰ γε λόγῳ, θεὸν ἐπὶ μηχανῆς ἐπεισελθεῖν ᾤμην τοῦτον ὑπὸ τῆς τύχης* Arbitrabar, *pro vt est in prouerbio, hunc mihi perinde ac Deum quempiam repentè apparuisse adductum a Fortuna. ac rursus, Assistens pro vt habeo Tragicum prouerbium, Deus ex machina apparens*; quod verbis illis expressit *τὸ τῆς, τὸ τῶν τραγῳδῶν τοῦτο, θεὸς ἐκ μηχανῆς ἐπιφανείς*. Qua propter iure in Prometheo notat Scholiastes Nymphas illas quæ Prometheum consolatum apparuissent, machina inuectas; & *ἀεροδρομούσας διά τινος μηχανῆς per aerem discurrentes machinæ alicuius ope*, quod est supernè per machinam aliquam importatas. Eodémque modo testatur Longinus Achillis simulacrum in fabula (nomen non explicat) è machina apparuisse, cum Polyxenam sibi ad sepulcrum mactari postularet. Denique sic in Euripidis Oreste, vbi Apollo è machina repentè producitur qui de raptu Helenæ Menelao verba faciens, ac nodum soluens, compescat turbas: atque ex eadem Oresti, quid facto opus sit, præcipit. sic in Electra Castor & Polux adducitur: sic Philothetem Hercules alloquitur apud Sophoclem. sic rursus apud Euripidem Minerua in Aiace, in Ione, in Rheso, Thetys in Andromache, & Diana in Hippolyto. Veruntamen non est cunctandum affirmare machinam pro iis etiam vsurpari quæ non organis contineantur aut pro Numine quod appareat ex machina, sed eorum quæ vicem quādam gerunt dum explicant ac peragunt quæ humanas superant vires, cuiusmodi sunt Oracula, auspicia, somnia, cœlestes nuncij, vates & id genus alia quæ extra machinam appareant &. adhibeantur rei alicui explicandæ. Sic apud Homerum nube passim Vlyssem tegit Minerua vt ex salebris eum eximat: sic Thetym ac Mineruam adhibet Homerus Achilli & Irini Priamo; sic Minerua in Aiace apud Sophoclem, apud Euripidem Neptunus in Troadibus, Bacchus in Bacchis, Mercurius in Ione. neque enim ex Machina (quod obseruari possit) apparent, sed humano more versantes inter mortales & cum mortalibus differentes. sic apud Virgilium citra machinam Pallas Turno eidémque Iuturna, Mercurius quoque Aeneæ adstat apparétue. sic nubem adhibet Venus Aeneæ vt periculo illum subtrahat: sic dum Laocoon dolos panderet Græcorum, serpentes induxit qui eum cum filijs inuaderent ac dilacerarent, statimque ad Mineruæ pedes confugerent se eius sub Clypeo condentes. scilicet quia alioquin nullo modo probabile videri posset Troianos Durium introduxisse, nisi tale portentum quasi machina introductum esset. Hæc inquam & id genus alia plurima sunt pro machina, quamuis nec Numen ex machina nec machina vlla importetur. Sat enim est aliquid vel diuinum vel portentosum extrinsecùs adhiberi vnde soluatur nodus aliquis aut difficultas tollatur quæ humanas vires superare videatur. Imò verò eò paulatim res pronecta est, vt machina propter eos qui callidè atque adeò falsò Numen commentis adiungerent suis, aut etiam vafrè ac falsò aliquid repentè fingerent ac molirentur, pro machinatione & 397 fraude vsurpetur. Sic Plutarchus Lysandrum qui Reip. imponere moliebatur fictis oraculis, ait, eum quasi machinam in Tragœdia Pythiæ oracula confinxisse. Sic Demosthenes dum refellit Timocratem testem quem repentè ac præter opinionem occurrisse sentit, hunc quasi ex machina apparuisse ait. Sic Polybius eo redarguens Historicos qui scripsissent Deum Annibali per alpes aditum commostrasse ac viam, ad machinam tragicorum more air confugisse. eodémque nomine Epicurus Platoni atque alijs multis obijciebat machinam. Sic (vt paucis multa complectar) Numa Aegeriam Nympham sibi præsto esse callidè dictitabat: sic Minos Iouem, Scipio Numen, Sertorius capram, multi Pythiam & falsa oracula, alij alia tanquam machinam callide suis machinationibus inserebant: ita vt nomen

ἐκ θεῶν τύχης

nomen ipsum calliditatem & versutiam spiret apud bonos authores, inter quos Plato & M. Tullius pro dolo vsurpant machinam. Quæ cum ita sint iam licebit & de Aristotelis sententia commodiùs sciscitari atque statuere & vniuersim definire num præstet machinam cum Aristotele præcludere a Poëmate & quatenus: idque dubitatione priùs aduersus Aristotelem excitata. Etenim si machinam interim vsurpat propriè, vt machinam significet & molem vnde aliquis Deus (Ethnicorum more loquor) ostentaretur, atque hanc planè machinam arcer a fabulæ solutione, sanè exempla longè erunt aliena: siquidē nec Medeæ machina ostentat Numen, neque Pallas ex machina se se obijcit Vlyssi. Quod si latiùs manet eius notio, ac traducatur etiam ad oracula, auspicia, somnia, vates & huiusmodi alia quæ perdifficili nodo soluendo fabulaéque prouehendæ adhibeatur, iam innumera propemodum se se obijcient in Tragicis, multò verò magis in Epicis, quæ in huiusmodi machinæ sint loco; ita vt de Tragicis atque Epicis fabulis actum videri possit, si vitiosa inde reddatur fabula. Id quod de Iliade & Odyssea in primis erit statuendum, cum in Iliade Thetys passim, Iuno, Minerua, Iris, Neptunus, Apollo, Iupiter, Mercurius, Somnium, Oracula, Responsa, Augures, & si quid huiusmodi adhibeantur rebus explicandis ac peragendis: ita vt ne fluminibus quidem aut equis parcatur; tanta est Homeri libertas in hoc machinæ genere. Nam in Odyssea etiam nusquam ferè Minerua vt Mercurium mittam & alia, non adest Vlyssi ac difficultates expedit, præsertim nube illum cingens, ex eâdémue illum educens. Ex quo fieret vt Homerus quem tueri & ornare tantopere solet Aristoteles, hinc exploderetur vel maximè: quod vix credi possit. Denique si machinam pro fraude, & dolo vsurpet Aristoteles, nec exempla nec præceptum erit ad rem, cum de fabulæ nodo soluendo hîc disserat. Hæc aduersus Aristotelem. Ego verò crediderim Aristotelem quam a nodo soluendo præcludit machinam, paulò latiùs vsurpasse, ita vt & veræ machinæ & ijs quæ in machinæ essent loco, conueniant. Nam vt de Tragicis machinis sileā quæ Numen deferrent & ostentarent quásque præterire haud potuit Aristoteles, cætera exempla satis referunt molem, quæ tum repentè proferebatur sine Numine (huiusmodi enim fuit Medeæ currus) tum Numen efferebat sine machina quale accidit in enauigatione illa. Nam qui nisi Numen è machina prodeuntem occurrerentémue non intelligere Aristotelem existimant, ac propterea non Medeam Euripidis sed Carcini intelligi iubent, ij profectò nec ostendunt Carcini Medea numen vllum è machina ostentatum: nec rursus habent quî efficiant Mineruam in Iliade adductam machina, cum tamen de Iliadis enauigatione loqui Aristotelem fateantur. Vt propterea cum Mineruam citra machinam inductam fateantur, eodem iure in Medea machinam sine numine vsurpatam fateri debeāt. Denique Aristoteles non facilè Medeæ Authorem prætermisisset, nisi notam Medeam, notissimúmque Authorem Euripidem intellexisset, & eâdem de causa minùs audiendi sunt alij qui Mineruam in enauigatione Iliadea citra machinam apparere fatentes, Tragœdiā nescio quam commentantur in qua è machina proferatur Minerua: nam præterquam quod ij fatentur interim Euripideam Medeam proferri ac sine machina, ac propterea est cur hanc requirant ob Mineruam, reticet Aristoteles enauigationis Authorem quod de re loquatur perspecta & cognita, ac notissimum Authorem intelligat. ita vt Iliadem item nominans, Homericam sine vlla dubitatione designârit, ac propterea & machinā sine numine, & numen sine machina agnouerit. Ita quidem licet machinam præcipuè arcere voluisset in qua veheretur numen quod appareret ex machina, machinam tamen sine numine, numen sine machina quoniam hæc quoque nodo soluendo adhiberentur, arcere & voluit & debuit. Quanquam crediderim etiam alio consilio ac veluti rigore arceri machinam a Tragœdia, quæ non est Deorum atque hominum fabula: alio ab Epopœia cuius fabula ex commercio Deorum atque hominum conflata est: ita vt machina commodiùs cadat in Epopœiam: præsertim verò quia dum nullis concluditur temporis spatijs, aut certè longissimo gaudet temporum interuallo, nihil non arripit quod non canat: & ad ciendam admirationem extrinsecus deriuat multa. Ex quo fit vt machinæ in Epopœia bellè cadant sæpè: atque eò magis, quòd cum Epopœia sit Poësis aurium, machinæ libertas minùs apparet quàm in Tragœdia & Dramate quod est Poëma oculorum. Itaque vbi differemus de Epopœia totam hanc rem dilucidabimus comprobabimúsque vberiùs. Nunc de Tragœdia. De qua sic statuo. Hæc vt iam antea dicere cœperam; sic humanas imitatur actiones vt intra huiusmodi cancellos multò magis huius quàm Epici concludatur industria. Ex quo fit, vt in Tragœdia ex ijs quæ ab actoribus geruntur dicuntúrue, sit fabulæ peragendæ hoc

Iam contra Aristotelem dubitatur, & eius de machina opinio declaratur.

Authoris sententia, qua res, præsertim quod attinet ad Tragœdiam, definitur.

Vt infra pag. 173

est

est nectendæ, dilatandæ, & soluendæ, ratio ac modus deriuandus; sigillatímque in totius fabulæ nodo explicando, Poëtæ ipsius elucere debet ingenium: ne ad extremum iners atque artis expers & industriæ videatur: præsertim quia misericordiæ ac timori quæ spectat Tragicus in nobis commouendis humanæ actiones propter affinitatem plùs valeant, quàm quæ extrinsecus & ex machina (hæ enim plus nouitatis habent quàm probitatis & oculos magis capiunt quàm afficiant animos) desumuntur præsidia. Et hac de causa Aristoteles ex ijs quæ præceperat de verisimili in moribus tuendo, colligit fabulæ solutionem haud esse efficiendam machinæ vsu: sed ex ijs quæ dicuntur agunturque in fabula esse ducendam, vt scilicet verisimile taceatur. Et sanè cum minimè vsitatum esset aut saltem perspectum vt Numen facti alicuius nodo soluendo præsto esset séque in conspectum daret hæsitantibus, haud par sit tam facilè Deum fabulæ nouo soluendo asciscere & adhibere. Etsi enim in Epopœia vbi Musam inuocamus, fortasse tolerabiliter alicui adhibeatur nodo, in drama nodo te tamen vbi nec Numen inuocamus, nec res nisi humano more ac modo gerimus, non item. Itaque dum ad ea quæ nequeunt humana resciri industria siue præuideri, reijcit machinam Aristoteles, verendum est ne id scripserit ea potiùs de causa quòd minùs esset absurdum in ijs vti machina, ac tolerabilius propter res abditas videri posset, (atque hoc consilio fortè cecinit Flaccus

Nec Deus intersit, nisi dignus vindice nodus

Inciderit ———————— quanquam de hoc paulò post) quàm quod percõmodè accidat in dramate. siquidem magnopere suspicandum, seu veriùs citra suspicionẽ affirmandum, ingenij imbecillitatem præferre in eo Poëmate quod (vt dicebam) humano geritur more. Et hinc est vt Plato ac M. Tullius (idem tu de Aristotele atque alijs non-
399 nullis colligito) machinæ commemorent vsum cum alicuius quod malè audiat atque inscitiam indiget & imperitiam, commemorant factum. Denique cum fabulæ summa & vertex in ingeniosa solutione posita sint, nemo non intelligit in re graui peccare illum qui nodum non propria soluat industria sed confugiat ad machinam. Huic enim Flacci illud obijci potest,

Infælix operis summa qui ponere totum
Nesciat. ——

Id quod ad Epopœiam quoque, vbi item de generali totius fabulæ nodo agitur, traduxerim non grauate; nam Epopœia extrinsecus excipit quidem Numina non incommodè, sed tamen ex se primò humanas imitatur actiones, quare ad ornatum potiùs in certis quibusdam fabulæ partibus & ad magnificentiam ostentandam, admirationem quoque ac iucunditatem varietate ciendam, quàm fabulæ vniuersæ nodo, adamat Numen ac machinam. sed de machina Epica in Epica tractatione copiosiùs. Nunc enim de Tragica disputamus inprimis. De qua sanè Horatianum illud exposuerim,

Nec Deus intersit nisi dignus vindice nodus
Inciderit ——

de quo memineram paulò ante. Licet enim sunt qui per Deum hîc Musam intelligant; atque hanc negant nisi graui de causa inuocãdam (id quod Virgilium fecisse dixeris, dum non in toto argumento, sed in Iunonianæ iræ causis priùs, tum in bellicis apparatibus, inuocat Musam) veruntamen cum nodi mentionem faciat, ac Deum nodi appellet vindicem, de Tragico inprimis nodo ac de machina intelligendus esset: idque siue propriè illam vsurpes, ita vt inde numen appareat vnde soluatur nodus, quemadmodum in Philocthete in Oreste atque alibi sæpè, siue numinis tantùm aut consimilis alicuius rei vsum intelligat, vnde aliquid perdifficile explicetur peragatúrque, vt in Medea vel in Troadibus, vbi Machina sine numine, aut numen citra machinam inducitur. Nam certè Horatius ipse qui & cum dixisset

Néue minor quinto neu sit productior actu
fabula quæ posci vult & spectata reponi,

ea intulit, *Nec Deus intersit*— & è vestigio subiecit

—*Nec quarta loqui persona laboret,*

visus est in Tragœdia seu dramate esse totus, non Epopœiam spectare. Tametsi nihil prohibet quominus præceptum ad Epopœiam certa ratione traducatur, ita vt quamuis machinæ vsus in Epopœiam cadat commodiùs quàm in drama, quemadmodum & duodecimus declaravimus supra, & opportuniore loco confirmabimus vberiùs, tamen in Epopœiam non passim in-

du-

ducenda sit, sed rei difficilioris gratia. Sic Virgilius Venerem inducit ac nubem fingit in eo filij discrimine a quo ægrè posset communi more expediri, & Iunonem Turno adiungit dum supra humanas vires strenuè gerit multa: nam ideo canit, *Huic Iuno vires animúmque ministrat.* Id quod Homerus etiam, etsi quàm sobriè & appositè alterius sit loci, fecerat dum Mineruam Vlyssi, Thetyn & Mineruam Achilli adiungeret. Hæc de machina.

PARTICVLA LXXX.

Ἐπεὶ δὲ μίμησίς ἐστιν ἡ τραγῳδία βελτιόνων, ἡμᾶς δεῖ μιμεῖσθαι τοὺς ἀγαθοὺς εἰκονογράφους. καὶ γὰρ ἐκεῖνοι ἀποδιδόντες τὴν οἰκείαν μορφὴν, ὁμοίους ποιοῦντες, καλλίους γράφουσιν. οὕτω καὶ τὸν ποιητὴν μιμούμενον καὶ ὀργίλους, καὶ ῥαθύμους, καὶ τ' ἄλλα τὰ τοιαῦτα ἔχοντας, ἐπὶ τῶν ἠθῶν, τοιούτους ὄντας ἐπιεικείας ποιεῖν παράδειγμα, ἢ σκληρότητος δεῖ. οἷον τὸν Ἀχιλλέα Ἀγάθων καὶ Ὅμηρος. Ταῦτα δὴ δεῖ διατηρεῖν: καὶ πρὸς τούτοις τὰ παρὰ τὰς ἐξ ἀνάγκης ἀκολουθούσας αἰσθήσεις τῇ ποιητικῇ: καὶ γὰρ κατ' αὐτάς ἐστιν ἁμαρτάνειν πολλάκις. εἴρηται δὲ περὶ αὐτῶν ἐν τοῖς ἐκδεδομένοις λόγοις ἱκανῶς. 400

CVm verò Tragœdia præstantiorum imitatio sit, par fuerit quoque nos ab excellentium pictorum more non discedere: qui dum proprias verísque simillimas imagines referre student, pulchriores sanè depingunt. ita etiam Poëta, iracundos videlicet, desidésque dum imitatur, huiusmodíque alias circa mores habentes, probitatis quidem atque iracundiæ sibi exemplum proponere debet, velut fortem Achillem: vt ipse Homerus. Hæc profectò seruare oportet, insupérque sensus ipsos qui Poëticam consequuntur, præter illa quæ necessaria sunt. Etenim in his fallimur sæpenumero, sed in sermonibus iam editis. satis dictum de his. *Paccius.*

QVoniam autem Tragœdia est meliorum imitatio, oportet nos imitari bonos formarum fictores. Etenim illi, cum tribuant propriam formam, faciendo similes, pulchriores fingunt. Sic etiam oportet Poëtam imitantem & iracundos & quietos & alia talia habentes in moribus, cum tales sint, mansuetudinis facere exemplum ac duritiæ, vt Achillem bonum etiam Homerus. Iam verò hæc oportet seruare, & ad hæc ea, quæ sub sensum cadunt consequentia Poësicæ præter illa, quæ sunt ex necessitate, etenim secundùm ipsam sæpenumero contingit peccare. Dictum autem est satis de ipsis in editis libris. *Riccobonus.*

COMM. LXXX. De bonis moribus excolendis præcipit adhuc. Bipartitò distribuitur huius loci sententia. De priore Parte.

CVM a moribus de quibus præcipiebat, ad necessarium & verisimile vnde mores consentienter exprimerentur, progressus esset, atque idcirco machinam fermè præclusisset quod cum verisimili ac necessario minimè cohæreret, atque adeò ex iis quæ ἄλογα sunt appareret, & hac de causa non inutiliter aut inopportunè subiecisset nihil alogon excipiendum in rebus; Nunc redit ad mores ad quos Tragicum instituit rursus, tum ex eius munere ac studio ducto argumento, tum ex iis quæ aurium atque oculorum sensibus subiciuntur: nam hinc etiam se se offert occasio vnde mores vel violet vel tueatur Tragœdiæ author. De qua rè se in editis sermonibus præcepisse ait. Sed de hoc posteriùs. nunc de illo quod ex ipsius Tragici studio atque officio ducit argumento. Ergo pergens in instituta de moribus præceptione, rationem ostendit Tragicis vnde magis adhuc ac magis bonos (id quod de moribus primò præceperat loco) effingant mores in Tragœdia & excolant altiùs. præsertim verò quia cum Tragœdia sit βελτιόνων, meliorum imitatio, imitatio quæ est vt in hanc curam vel maximè incumbat Tragicus. Iubet igitur vt imitetur ἀγαθοὺς εἰκονογράφους, bonos ac solertes formarum seu imaginum fictores, cuiusmodi sunt pictores, statuarii, & huiusmodi alii artifices qui imagines exprimunt ac fingunt. Ii enim sic formam cuique propriam tribuunt ac similem exprimendo reddunt, vt pulchriorem illam efficiant. Idem igitur

tur

tũr faciendum est Poetæ dum exprimit mores: vt scilicet dum & iracundos, & inertes, denique hoc vel illo modo affectos motibus, exprimit aliquos, hos mansuetudinis exemplum faciat vel duritiei: ita vt in eo genere excellant, atque exemplum cæteris præbeant seu virtute præstent seu vitio: quemadmodum Achillem effinxit Agathon & Homerus. Hoc autem præceptum videtur tum in eo niti quod sæpè commemorauit de Tragœdia dum eam distingueret a Comœdia, nimirum meliorum esse imitationem, tum maximè in duobus decretis quæ iam antea sunt explicata. Vnum in particula XI. vbi scribit ex pi- *In quibus nitatur prioris huiusce partis præceptio: & quæ sit eius vis.*
401 ctoribus aliquos, cuiusmodi erat Polygnotus, meliores effingere & imitari consueuisse: quod est (vt ego quidem interpretor) non meliores delegisse quos imitaretur, sed quos imitaretur meliores quàm essent expressisse ac reddidisse. Cum enim subijciat Dionysium contra effinxisse similes, sanè Pauson qui deteriores, Polygnotus qui meliores, expressisse & reddidisse dicitur, deteriores ac meliores quàm essent expresserit necesse est. Ita vt dum hic meliores exprimi iubet, id planè iubere videatur quod de Polygnoto commemorauerat. Siue meliores fingi dicat quàm essent, siue meliores quàm communiter essent homines, præsertim eius ætatis. Tametsi, vbi quis pugnet (id quod nos opinati sumus aliquando) meliores imitatos esse ac deteriores, hoc est præstantiores ac viliores sibi ad imitandum proposuisse Pictores illos, habebit quos sequatur. Alterum decretum in quo multò magis nititur in præsentia, habetur in particula LII. vbi Poëtam distinguens ab Historico ait eius studium esse magis philosophicum (quia scilicet res vniuersim magis spectat, & propterea tanquam ideas rerum effingit ac res quales esse debeant canit) hunc minùs studiosum & philosophicum, idque quia singularia prosequitur, & quid hic aut ille gesserit non verò quod gerere debuerit, enarrat, studium illud philosophicum poëtæ relinquens. & hac de causa iubet hoc in loco vt Poeta quos imitatur mores hos pleniores reddat & absolutiores; ita vt in eo genere, seu virtutem spectes seu vitium, excellere videantur qui his vel illis moribus præditi exprimantur. Hæc particulæ huius sententia. In qua tamen est quod dubitemus aliqua. Ac primum NVM εἰκονογράφους istos vnos pictores comprehendere velit, *Dubitatur I.* an quoscunque fictores imaginum qui longo ordine numerari possunt. si enim pictores tantùm intelligit quasi verò ij imaginibus quas coloribus exprimunt, maiorem affingant pulchritudinem, quid erat cur iconographos potiùs quàm ζωγράφους seu pictores comme- *II.* moraret? quod si omnes, quid erat cur subiungeret hos pulchriores pingere, quasi verò res coloribus tantùm ac pictura niteretur? Deinde qui fieri potest vt pictor aut Poëta similes reddat quos pulchriores effingit aut meliores? sanè hac in re tum a recta imitatione quæ requirit, vt res planè exprimatur qualis est, discedat necesse est; tum præceptum violet quod de moribus & similibus exprimendis & conuenientibus allatum est. Certè Dionysium quem medium inter Polygnotum & Pauson constituit qui augerent minuerentque pulchritudinem, dixit similes reddidisse: hos verò pulchriores quidem aut deteriores, similes nullo modo. Ad hæc qui verisimile tueatur dum moribus lenioribus seu pulchrioribus quàm essent effingantur? præsertim verò, quia mediocritas vt in plerisque cernitur, *III.* cum verisimili magis cohærere soleat quàm excessus & conuenientiam referre. Huc accedit quod qui summam in aliquo morum duritiem & asperitatem ostentet, is præceptum *IV.* illud violet quo actores meliores exprimendos decretum est. Denique huc illud etiam re- *V.* currit quod de tragico dubitatum est sæpè: qui scilicet imitetur meliores, cum sæuitia plenos inducat passim. Quanquam dum hic meliores ad extremum non modò virtute ac *VI.* probitate verùm etiam vitiositate, vt inertia, duritia, asperitate, meliores hoc est pleniores facit, cum auget dubitationem tum verò confundit omnia. Hæc contra particulam propositam. Quibus tamen enitar vt satisfaciam. Ac primùm quidem optimè sibi constat Aristoteles dum εἰκονογράφων quibus non pictores solùm, sed quoscunque imaginum fictores *Respondetur. Ad primũ* contineri volumus ac designari, γράφοντας, (quæ vox fictores quoque seu fingentes significat) appellauit: ita vt non ad pictores contrahat iconographos, sed cum fictoribus reciprocari velit, atque conuerti. itaque dum ij, inquit, καλλίους γράφουσιν non *pulchriores pingunt* vertendum est cum Victorio & alijs quibusdam sed *fingunt*, vt latè pateat sententia. Et idcirco etiam dum Victorius suspicatur ac docet in Commentario per iconographos designari certos pictores qui in imaginibus ac vultu hominum effingendo toti essent, non possum non dissentire. Vt omittam iconographos imaginum expressores dum appellat ac vertit, minùs latinè vel potiùs barbarè locutum esse. Difficilius est quod secundo obijciebatur loco, dum pugnare docebamus, vt qui pulchriorem fingit aliquem aut meliorem, is similẽ

eum reddere dicendus sit. Qua in re dum plerique silent interpretes ac dubitationem etsi obuiam dissimulant, nititur Alexander nodum soluere. Quapropter (vt enim latinè audiamus) sic disserit. Non secum ipse pugnat Aristoteles dum similes requirit mores: & tamen ad summum euehi iubet, ac propterea meliores quam sint fingi. Nam aliud est alicui eos attribuere mores quibus præditus fuit nunquam, quique ei nullo modo conueniunt: (sic enim similitudinis violaretur præceptum) aliud est mores quibus ille sit præditus, augere & ad summum prouehere. Quare violaret quidem simile qui Achillem fingeret mitem, cum satis constet immitem fuisse & iracundum: sed qui illum supra quàm esset, iracundum expressisset, ita vt non tam in eius iracundiam quàm in summam quandam iracundiam spectasset, illius augens iram, morum similitudinem non violasset, sed boni Poëtæ officio functus esset ac laudem meruisset. Sic Alexander nodum vel soluit vel scindit; ijs, opinor, hærens quæ senserat Vtinensis dum sic scriberet. *Poëtas (ait Aristoteles) etiam si intueantur perfectam morum formam, non tamen impediri, quominus exprimant in ijs τὸ ὅμοιον, nam illud ipsum exprimunt sub excellentiore quadam figura, in eo genere, quod sibi proposuerint, nam si ad aliud genus transgrederentur; id fortasse non efficerent, esséntque reprehendendi. Sed vnumquodque genus per se supremos quosdam habet decoris gradus, & absolutissimam recipit formam, non tamen degenerans a sua natura & effigie pristina.* Ego verò siue laudem meruerit ac boni Poëtæ partes impleuerit qui præstantissimos effingat spreta mediocritate, non disputo hoc tempore. Sed tamen illud pugno, similitudinem adhuc violari cum Achillis ira non qualis erat, sed maior & ad summum euecta describeretur. haud enim effici potest quin a similitudine deflectat. non enim is solùm similitudine deflectat qui illum effingat mitem, verùm etiam qui illum supra quàm verè iracundus esset, effecerit iracundum. An igitur Aristoteles eos spectat fictores qui non certum aliquem hominem verbi gratia aut animal fingunt, vt Alexandrum aut Bucephalum (in his enim deflecteret a similitudine fictor si illos redderet pulchriores) sed certum aliquod rerum genus, vt hominem aut equum? Cum enim non in hunc vel illum hominem aut equum spectent, sed hominem & equum concipientes animo, hos adamussim fingant, ita vt quæ illis conuenit præclarè exprimant, tum insuper eximia pulchritudine cumulent, ij sanè similitudinem haud violarent quantumuis meliores & pulchriores exprimerent. Aegrè huc crediderim confugiendum cum Aristoteles rem Achillis exemplo declaret hoc est rei singulæ ac certæ cuius pulchritudo augeri nequeat quin violetur similitudo. Satiùs igitur sit statuere, deflectere quidem interim Poëtam & imitatorem a germana ac perfecta similitudine, nam non eum talem planè effingit qualis omnino est, sed tamen non dissimilem fingit quod vitiosum planè esset. Et idcirco Aristoteles vbi diluit accusationes Poëtarum, sic huic satisfacit, vt nō pugnet eum qui ad ideam ac summum aliquid euehat, similitudinem omnino retinere, sed tamen iusta de causa posse id facere. Itaque dum ait Aristoteles iconographos quos imitari debet Poëta, cum propriam alicui formam tribuerint, reddentes similem, pulchriorem tamen fingere, non profitetur hunc in propria ac germana planè forma atque omnibus absoluta numeris conseruari, sed pulchritudinem augeri. Id quod alibi excusat, vt dicebam, quòd pulchriores ac præstantiores hinc effingantur imagines & quales esse deberent. Alioquin fateor me non habere vnde repugnantia vindicem Aristotelem.

Ad tertiũ. Iam verò ex dictis fortasse liceat ostendere nec verisimile violari dum pleniores effinguntur mores. Siquidem non contrarij interim exprimuntur ac planè dissentientes, vnde verisimile violaretur, sed paulo pleniores. ita vt similitudo seruetur adhuc nec obscurè seruetur. eodémque modo conuenientia si non perfecta semper (hanc enim fateor in mediocritate fermè positam esse) satis tamen retinetur, ita vt mores non tam cum illa pugnent quàm paulò ab ea deflectant. Quod tamen Aristoteles in accusationum solutione purgat aliunde, non verò inficiatur id quod est. 403

Ad quartum. Multò difficilius est quod de asperitate morum ac duritie obijcitur, cum vitia fermè augeri iubeat, vnde probitas morum videtur euerti; cum tamen meliores fingi actores iusserit Aristoteles. Sed fortasse præstat respondere, Aristotelem non prohibere quominus meliores fingantur, aut iubere vt vitium augeatur, sed tamen sentire vt si quando hinc sit deflectendum vt cum alicuius iracundia, vel inertia, vel durities sit exprimenda, plenior effingenda sit quemadmodum Homerus fecit in Achillis describenda vel ira vel duritie vel cunctatione atque otio. communiter enim bonos mores fingamus oportet, ne priscorum Tragicorum mores sæuos passim atque improbos actores proferamus. quod si aliquis (vt interdum fit) duris est ac non bonis fingendus moribus (etsi enim

ratò

rarò faciendum & in paucis, faciendum tamen est) ad summum euehendus est vt huius quoque prauitatis quædam veluti idea existat & appareat. Adde quod Aristoteles videtur hoc in loco tacitè Homero canere, qui quemadmodum egregiè pulchrum & fortem descripserat vel haberi cupiebat Achillem, sic è contrario summam in eo duritiem atque iracundiam (credo quod non satis perspectas haberet veras virtutes, atque adeò barbaram iram & duritiem in laude poneret) expressit; ita vt Aristoteles iræ quoque, socordiæ, ac duritiei, Homero vt patrocinaretur, ideam quandam exprimendam voluerit. Et hinc etiam coniectare licet quo consilio dicat Tragicum imitari meliores. non enim vi- *Ad V. & VI.*
detur intelligere probitate omnino & virtute meliores (tametsi aliquando id quoque accidit) sed potëtiores ac dignitate & nobilitate præstantiores, quales vilioribus qui Comœdiæ tribuuntur opponere solemus. nam hoc modo etiam ira, durities & si quid huiusmodi in melioribus hoc est potentioribus & illustrioribus retinetur. de qua tamen re egimus alibi copiosè.

Nunc ad alterum præceptum, quod sanè ex ijs duci videtur quæ sub sensus cadunt in *De posteriore: quod tribus dictis continetur.*
actione tragica (& ideo dicuntur pertinere ad sensus qui ex necessitate consequuntur Poëticen) & sub aspectum atque aures veniunt. Quanquam hac de re acuratiùs paulò post. Primò igitur docet ea quæ dicta sunt esse custodienda. quo sanè loquendi genere vtitur vt tum veluti epilogo nobis reuocet in memoriam quæ de moribus præcepta dederat ex re- *I.*
bus ipsis & Tragici scriptoris officio ducta; simúlque de ijsdem diligenter obseruandis Poëtam admoneat: tum cohærenter ad ea præcipiēda progrediatur quæ ex apparatu & melodia (quanquam id etiam excutietur diligentiùs) quæ duæ partes minùs sunt & necessariæ & cum Poëtæ studio coniunctæ, ducuntur ad mores conuenienter exprimendos. Et ideo *II.*
statim pergit præter dicta obseruanda quoque esse quæ pertinent ad sensus qui ex necessitate consequuntur Poësim (sunt hi auditus ac visus) quandoquidem fieri potest vt in ijs quæ ad huiusmodi sensus pertinent, erretur sæpè. Ac de his ipsis (inquit ad extremum) in ijs qui emissi sunt sermones, dictum est satis. Hæc summatim Aristoteles. Vbi primùm
requirendum est quænam sint ea quæ custodiri præcipit atque obseruari præter ea quæ *Dubitatur I.*
dicta sunt. Nam si dicat quispiam ea continenter indicari ab Aristotele, & esse illa quæ se se in fabulæ recitatione ac spectatione auribus obijciant atque oculis; cuiusmodi ob oculos sunt histrionum habitus, machinæ, scenáeque vniuersæ apparatus: ob aures verò recitationis forma, rhythmus & harmonia: hæc enim moribus cohærenter fingenda & exprimenda sunt; si inquam sic respondeat quispiam, illud obstet quòd isthæc fermè omnia visus est Aristoteles ad alias facultates reijcere; siquidem videntur ad choragum & artifices
404 pertinere. Quanquam illud caput est ac vertex dubitationis, quia dum subdit Aristoteles,
καὶ πρὸς τούτοις τὰ παρὰ τὰς ἐξ ἀνάγκης ἀκολουθούσας αἰσθήσεις τῇ ποιητικῇ. & præter hæc ea quæ præter *II.*
ex necessitate consequentes sensus Poëticen, (scilicet obseruanda sunt) hæc verba maximam habent obscuritatem & ambiguitatem; ita vt quantumuis Interpretes in Commentarijs videantur inter se de sententia consentire, non facilè tamen aut cum græcis verbis aut inter se in ijsdem vertendis conueniant. Sed quæso illos audiamus: res enim est perdifficilis. sic
igitur scribit Vtinensis, *Præceptum aliud dat Aristoteles; quod latè patet, prióraque illa omnia*
complectitur, est autem huiusmodi. Poëtam in effingendis moribus personarum, respicere oportet eos *Interpretum sententia in propositis locis*
sensus omnes, qui necessariò Poëticen sequuntur. Poëmata recitantur, ergo audiuntur; ab Histrionibus in scena, vbi apparatus est, ergo spectantur, duo igitur sensus poeticæ facultati inseruiunt. Visus, & auditus, nam oculis scenam, & apparatum habitúmque omnem histrionum, auribus autem sermonem ipsorum homines percipiunt. Præterea Poëmata Scenica constant sermone, rhythmo, harmonia. Sermo & harmonia auribus, rhythmus oculis percipitur. His igitur sensibus, accommodanda omnis Poësis. Sic Vtinensis, quem in sententia (vt dicebam) sequuntur cæteri, qui existimant Aristotelem præcipere, vt præter ea quæ dicta sunt, spectentur ea quæ pertinent ad sensus consequentes Poëticen; ac propterea ad apparatum & melodiam: nam hæc pertinent ad auditum & visum qui sunt sensus consequentes Poëticen. Quæ sanè dicunt esse *παρὰ τὰς ἐξ ἀνάγκης* & ex non necessarijs, quia Tragœdia possit scriptis comprehendi in quibus nec apparatu indiget nec melodia; ita vt apparatus & melodia sint ex ijs quæ non sunt necessaria: & horum quoque ratione haberi vult (si istos audias) ne auditus & visus offendantur in ijs quæ pertinent ad mores: quod sanè fieret si apparatus & melodia minùs conuenirent moribus. Itaque Lombardus explicans hunc locum, *Oportet* (inquit) *vt histrionum*

actio, quantum ad voces & gestus, moribus correspondeat. sensus enim qui Poëticam sequuntur sunt auditus & visus præter necessitatem, quoniam si Tragœdia legatur, non videntur histrionum gestus, nec eorum vox auditur; sed cum in scena agitur Tragœdia, tunc ea quæ ad visum & auditum spectant, seruare oportet. alijs enim gestibus aliaque voce conuenit mulierum mores referre, alijs verò militis mores exprimere; item alia voce alioque gestu exprimitur interrogatio ab eo qui minas exprimit. Hæc Lombardus: quicum (ne longum faciam) & Madius consentit, & qui prolixiùs rem prosequitur, Victorius. Ita vt Riccobonus istis inhærens, rem his explicet verbis. *Additur non solùm hæc seruanda esse, sed etiam ea quæ sub sensum cadunt, consequentia Poëticæ, præter illa quæ ex necessitate sunt. Nam secundum ipsa sæpenumero peccari. Ac de ipsis dictum esse in editis sermonibus. Per ea verò quæ cadunt sub sensum, consequentia Poeticæ, intelliguntur harmonia & apparatus, quæ partes non sunt præcipuæ, nec necessariæ.* Sic isti, inter se consentientes mirificè.

Authoris opinio.

Ipse tamen contra mirificè hæreo. Nam primò Aristoteles apparatum appellat expertem artis, vel saltem censet inter partes qualitatis maximè omnium carere arte, ac minimè omnium pertinere ad Poëticen, itaque visus est totam hanc partem reijcere ad Opifices, vel saltem eius curam minimè omnium poëtæ tribuere. [Part. 46] Et quanquam reuera non planè excludit apparatum a partibus necessarijs, fabulæ tamen, moribus, sententiæ, dictioni, postponit longiùs quemadmodum docuimus alibi. Atque idem fermè sentiendum est de melodia quæ eâdem de causa in poëtica minùs habet artis & proprium requirit artificem ac ducem. quis igitur crediderit Aristotelem poëtam ad ea reuocare quæ pertinent ad apparatum? Quid plura! cum ægrè illos sustineat qui metum ac misericordiam apparatu ipso ciere moliuntur, quòd poëtæ sit ex rerum constitutione eas excitare affectiones, [405] cur obsecro apparatum in præsens ad mores fingendos referat qui summatim metus causa & misericordiæ excoluntur? Adde quod non est verisimile Aristotelem de ijs libros conscripsisse, quæ ad opifices ablegauerat. & tamen hic scribit se hæc in editis sermonibus prosecutum esse quemadmodum constabit paulò post. Quid moror? Interpretes, qui inquam locum de Græcis conuertunt, nec inter se, (id quod obseruare quisque potest, præsertim propter τὰ ea & ἀνάγκας) nec cum græcis verbis consentiunt. Nam retenta ea particula præter, non iuberet Aristoteles ea quoque obseruari quæ præter necessitatem pertinent ad sensus qui poëticen consequuntur, seu potiùs quæ pertinent ad sensus qui non necessariò poëticen consequuntur, quemadmodum dicere debuisset si apparatum & melodiam obseruari voluisset; sed obseruari *quæ præter ex necessitate consequentes sensus poëticam*; supple sese offerunt, siue occurrere solent. Vbi videtur significare præter ea quæ ex necessitate sunt sensuum consequentium poëticam, quod est quæ obijciunt sese oculis & auribus, esse custodienda etiam & obseruanda quæ non sunt ex necessitate, quasi verò præter ea quæ dictis sensibus necessariò subiiciuntur, aliqua etiam occurrere possint & occurrant quæ sint seruanda & custodienda. Ex quo fieret vt nihil minùs præciperet quàm quod affirmant isti. Itaque non loqueretur de iis quæ pertinent ad visum & auditum, sed de iis quæ pertinent ad alios sensus; id enim significaret illud παρὰ aut saltem iuberet vt ea etiam custodiret & obseruaret poëta quæ non cadunt sub istos sensus, nec pertinent ad spectationem & auditionem, quæcunque illa sint, nam quæ sint non explicat. Tametsi dum pergit, καὶ γὰρ κατ' αὐτὰς ἐστιν ἁμαρτάνειν πολλάκις, rursus creaitet dubitationem; quandoquidē debuisset dicere κατ' αὐτὰ non αὐτὰς Omnino igitur suspicor

Respondetur ad vtranque dubitationē.

supra pro παρὰ, reponendum περὶ, & vertendum non *præter* sed *circa* ita vt sit sensus obseruanda quoque esse ea quæ occurrunt circà sensus, seu pertinēt ad sensus, consequentes poësim; quandoquidem secundùm istos quoque sensus cōtingit interdum peccare ac mores & decorum violare. Ita grauis Magister, etsi recusaret de iis quæ ad istos sensus pertinent hic verba facere; (nam propterea sequitur de his dictum esse in editis sermonibus) tamen eorum rationem haberi vellet ne mores violarentur. Ita quidem περὶ retento (nisi tamen παρὰ adhuc retineri velis quòd interdum valeat circa, & περὶ respondeat) communis sententia quæ alioquin nutat vndique, optimè consisteret. Ita tamen vt dicamus ea quæ pertinent ad aurium oculorúmque sensus quæque custodiri quoque iubet, nō tam ad scenæ compositionē, aut machinas, vno verbo ad apparatum pertinere aut etiam ad rhytmū ac motionem corporis aut harmoniam, cantúsque moderationem, vt sentiunt interpretes, quàm ad moderationē vocis, compositionem totius oris ac vultus, rectam quoque pronunciationē, quæ omnia cum dignitate a graui magistro cùm in arte dicendi tum in poë-

tica

tica præcipi poſſunt. ac de his dicendum fuiſſet Ariſt. vt moribus hac etiam in parte ſer-uiret, niſi rem totam proſecutus eſſet in editis illis ſermonibus ac libris. facile enim eſt vt totam hanc rem, quoniam & ad Eloquentiam & ad poëſim pertinebat, ac propterea latè patebat, diſtincto aliquo monumento ſit proſecutus. Hæc, ſi me audias, eſt loci huius obſcuriſſimi germana ſententia. Ex quo etiam licet animaduertere, interpretes qui tanta conſenſione dictitant apparatum & melodiam hic deſignari tanquam non neceſſaria, grauiter aberrare omnes. nam non præter ea quæ ex neceſſitate ſunt, obſeruari iubet, ſed quæ circa ſenſus qui ex neceſſitate conſequuntur poëticen. ita vt hinc potiùs Tragœdiæ neceſſarium cenſeat apparatum & melodiam (quanquam longè minùs quàm cæteras qualitatis partes, quod docet alibi, non negamus) quàm, quod iſti ſcribunt; non neceſſa-
406 rium. Sed iam de editis ſermonibus in quibus ea ſatis ait explicata, dicamus aliquid. Ergo crediderim ἐκδεδομένους λόγους, editos inquam Ariſtotelis ſermones, ſeu in vulgus emiſſos libros, fuiſſe multos ac varios: ita vt non certum aliquod aut vnius eiuſdémque argumenti, deſignet monumentum per emiſſos ſermones, ſed vniuerſim quos in vulgus ediderat communéque fecerat, appellet. quamuis enim haud inficias ierim ea quorum gratia nunc prouocat ad ſermones editos, certo aliquo monumento fuiſſe comprehenſa, Ariſtoteles tamen interim ad emiſſos prouocat libros vniuerſim (nam edidiſſe multos, ac propterea ad eos prouocare paſſim, compertum eſt) alienæ induſtriæ locum ac librum ſeu monumentum in quo illa explicarentur, inuentionem committens. Quapropter ego quidem libenter aſſenſerim Franciſco Patritio qui in VI. Peripateticarum diſcuſſionum libro ſcribit ecdedomenos & exotericos in idem tandem recidere, & Acroamaticis Epopticiſque fuiſſe oppoſitos, qui in arcanis haberentur ac niſi auditione aut ad ſummum inſpectione communicarentur. Eius verba (lubet enim rem planiſſimam reddere) hæc ſunt. *Poſtquam libri emiſſi in vulgus fuerant ἐκδεδομένοι, quaſi ἔξω δομένοι. extra dati erant. Exoterici externi, exteriores appellabantur: vt illi qui aſſeruabantur apud ſe, iſoterici, interni, interiores. Qui quoniam audiendi diſcipulis proponebantur, prælegebantur, Acroamatici, Acuſmatici, ideo Auſcultatorij dicebantur. Epoptici etiam inſpectiui, quia diſcipulis ipſis oculis legendi darentur atque inſpiciendi. Alteri autem illi qui Ecdedomeni fuerant atque ideò ab Authore exoterici & externi facti, Encyclij efficiebantur.* Quare quemadmodum in libro IV. de naturali auditione mentionem facit Ariſtoteles τῶν παραδεδομένων, nec tamen quicquam intelligit quod ad artificium pertineat poëticum, ita hoc in loco per ἐκδεδομένους editos intelligit, nil minùs indicans quàm quod in Phyſicis per παραδεδομένων deſignat Phyſicum argumentum. ita vt exotericos & vulgaros libros intelligat, locum aut certum ſermonem librúmue in quo ea continerentur, reticeat. At enim quî tandem inter editos ac peruulgatos libros erant ij libri in quibus ea continerentur, ad quæ nos hîc reijcit? aut quæ planè ibi diſputabantur, ita vt in præſentem de moribus præceptionem opportunè cadant? Quanquam quid ſi quis præterea dubitet num Ariſtotelis an alterius Authoris eſſent ij ad quos prouocat, libri aut ſermones? certè ſuos nec profitetur, nec indicat Ariſtoteles, ſed tantùm ſcribit in editis libris ea ſatis fuiſſe explicata. Ego verò nec affirmauerim eos eſſe quos exiſtimat Madius, nimirum qui a Glaucone Theio, Ariſtotele teſte, atque alijs; de arte hiſtrionica ſiue de actione & pronunciatione poëtica, ſcripti eſſent: nec planè inficias ierim. non affirmauerim, quia Ariſtoteles hoc eodem loquendi genere vtitur paſſim, cum ad eos planè libros prouocat quos terimus, aitque hoc vel illud in his quæ de Natura, in his quæ de motu, in his quæ de ſenſu, in his quæ de anima, aut alibi fuiſſe explicatum: ac propterea, niſi ad ſuos prouocaret libros, Glauconis, & vno verbo Authoris, mentionem facere debuiſſet, quemadmodum & Empedoclis & Platonis & aliorum multorum atque ipſius etiam Glauconis, ad illorum monumenta prouocans, mentionem facit. vel ſaltem id ab alijs pertractatum indicare debuiſſet. non inficias ierim, quandoquidem Ariſtoteles cum dixiſſet in Rhetoricis ea quæ pertinent ad Poëticam actionem & pronunciationem, fuiſſe a Glaucone Theio explicata, haud ſanè de ſe ipſo tacuiſſet, ſi hæc eadem ipſe quoque præſtitiſſet. nam dicere eo tempore quo ſcripſit Rhetoricam, nondum confeciſſe Poëticam, aut de Poëtica actione & pronunciatione monumentum, lubricum eſt, cum Ariſtoteles in Rhetoricis prouocet ad Poëticam, in qua tamen indicat ſe in editis ſermonibus iſthæc (ſi tamen iſthæc intelligit quæ ad Poëticam actionem & pronunciationem pertinent) declaraſſe. Neque rurſus crediderim illos eſſe quos ſuſpicatur Victorius. nam reuera in argumento ægrè

Iam explicatur. III. quod ad editos pertinet ſermones.

Pag. 70 p.

Cont. 93

Quæritur qui tandē ex editis eſſent ij, & num verò eſſent Ariſtotelis.

3. Rhet. ad Init.

videntur consentire. de qua tamen re ipse quidem, quoniam in præsens quid tandem certi statuam non habeo, non faciam longiùs. prælertim verò quia hac in re suspiciones suas ve- 407
riùs prosequitur eruditissimus Author, quàm quicquam certi affirmet; ita vt non necesse sit illius reijcere opinionem. De qua tamen in re tertio Rhetoricorum fortasse plura.

CAPVT XIII.

PARTICVLA LXXXI.

Ἀναγνώρισις δὲ τὶ μὲν ἐστιν, εἴρηται πρότερον. εἴδη δὲ ἀναγνωρίσεως, πρώτη μὲν ἡ ἀτεχνοτάτη. καὶ ᾗ πλεῖστοι χρῶνται δι᾽ ἀπορίαν, ἡ διὰ τῶν σημείων. τούτων δὲ τὰ μὲν σύμφυτα, οἷον λόγχην ἣν φοροῦσι γηγενεῖς, ἢ ἀστέρας, οἵους ἐν τῷ Θυέστῃ Καρκῖνος. τὰ δὲ ἐπίκτητα: καὶ τούτων τὰ μὲν ἐν τῷ σώματι, οἷον οὐλαί: τὰ δὲ ἐκτός, τὰ περιδέραια, καὶ οἷον ἐν τῇ Τυροῖ διὰ τῆς σκάφης. Ἔστι δὲ καὶ τούτοις χρῆσθαι, ἢ βέλτιον, ἢ χεῖρον; οἷον Ὀδυσσεὺς διὰ τῆς οὐλῆς, ἄλλως ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῆς τροφοῦ, καὶ ἄλλως ὑπὸ τῶν συβωτῶν. εἰσὶ γὰρ αἱ μὲν πίστεως ἕνεκα ἀτεχνότεραι, καὶ αἱ τοιαῦται πᾶσαι. αἱ δὲ ἐκ περιπετείας, ὥσπερ ἡ ἐν τοῖς Νίπτροις, βελτίους.

SAnè quid sit Agnitio, superiùs declarauimus, nunc verò de ipsius generibus. Primum quidem vt est minimè artificiosum, ita a plurimis vsurpatum; aut per dubitationem fit, aut per signa. Horum rursus ingenita aliqua: verbi gratia lancea, quam Terrigenæ gestare solent, vel astra qualia in Thyeste Carcinus: aduentitia aliqua, sed hæc vel in corpore, vt per cicatrices: vel extrinsecus, vt per monilia, per torques, & vt in Tyro, per scapham. Possumus autem melioribus his vti, itémque deterioribus; verbigratiæ ex cicatrice quidem Vlysses agnoscitur; non tamen eodem modo a nutrice, & a subulcis; quandoquidem hæc fidei faciendæ gratia, artificij sunt expertia, cæteráque huiusmodi. Quæ verò ex peripetia, qualia in Niptris, meliora. Pacius

AC agnitio quid sit, dictum est prius. species autem agnitionis prima est, quæ maximè expers est artis, & qua plurimi vtuntur propter penuriam, quæ per signa fit; eaque partim innata, vt lanceam quam Terrigenæ ferunt, aut stellas quales in Thyeste dicit Carcinus; partim aduentitia, aut in corpore vt cicatrices, aut extra, vt monilia, & vt in Tyrone per scapham. Ac licet his vti vel meliùs, vel peiùs, vt Vlysses per cicatricem aliter agnitus est a nutrice aliter a subulcis. Et sunt quidem quæ fidei causa adhibentur magis artis expertes, etiam huiusmodi omnes. Quæ verò ex peripetia, vt quæ in Niptricis, meliores. Riccobonus

COMM. LXXXI. Part. 60. & deinc. De varijs agnitionis agit formis. Cur, & qualis ordo.

DE Agnitione agit varias eius species ac formas referens, ac deteriores melioresque commonstrans. Et quamuis de agnitione dixerit antea dum ageret 408
de implexa fabula cui peripetiam attribuit & agnitionem, & hac de causa agnitionem ibi definierit, quæque sit eius vis & natura vniuersim docuerit, non temerè tamen sed opportunè hîc agit de varijs agnitionis formis. Cum enim ibi de perfecta fabulæ constitutione ageret, longiùs sanè disputationem produxisset, ac susceptam de fabulæ coagmentatione præceptionem interpellasset,

set, si de agnitionis formis eo egisset loci. Ibi igitur quod de agnitione ob perfectissimam
408 fabulæ constitutionem dicendum fuit, breuiter attigit. Hîc verò agit de illius speciebus ac
formis. Ita fit, vt cum in particula LXIII. perorauerit ea quæ propriè pertinebant ad fabu-
læ constitutionem, subindéque de partibus quantitatis egerit, quas (vt docuimus) tan-
quam materiam formæ subiecerat fabulæ, continentérque non pauca protulerit. quæ vel
cauere vel sectari oporteret Tragicum, nunc tandem de speciebus agat agnitionis, vt idem
Tragicus probas a prauis distinguat, & hac etiam in re optimam reddat Tragœdiam.
Quanquam (ne quid dissimulare videar) vnum est quod fortasse nos adhuc hærentes *Dubitatur*
habeat. nam verè dicitur Aristotelem in LXIII. perorasse quæ ad fabulæ constitutionem
pertinebant, & in LXIV. egisse de partibus quantitatis, & in LXV. cœpisse ostendere quæ
Tragico adhuc tum cauenda essent tum sectanda; sed tamen hanc partem absoluisse visus
est in particula LXXVI. extrema cum scriberet; *Ac de constitutione rerum, & quales oportet esse*
fabulas, dictum est satis. Quæ perorationis verba respondent verbis propositionis particulæ
LXV. vbi aiebat, *Quæ verò oportet spectare, & quæ oportet cauere, constituentes fabulas, & vnde*
erit Tragœdiæ opus, sequitur, vt dicamus post illa quæ adhuc dicta sunt: Ita vt in hac LXXVI. per-
orare videatur quæ omni ex parte & quocunque nomine dixerat de fabula. & ideò sta-
tim in LXXVII. aggreditur ad mores qui inter partes qualitatis secundum obtinent lo-
cum, & succedunt fabulæ quæ obtinet primum. Cur igitur moribus explicatis, rursus ad
ea redit quæ pertinent ad fabulam? agnitio enim sine dubio cum implexa cohæret fabula,
& implexæ gratia fuit ab Aristotele in medium producta. Certè postulabat ratio, vt iam
verba faceret de sententia, hæc enim consequitur mores, & inter qualitatis partes tertium
obtinet locum. Ergo in hac dubitatione dum Alexander & Riccobonus silent, Madius ve- *Consuluntur.*
rò priùs quid agnitio sit, nunc agnitionum modos declarasse, eundémque ordinem circa
fabulã & mores obseruasse, ait, non tam qua de causa, & an iure hoc fecerit, quàm quid fa- *Interpretes.*
ctum sit, declarans; Mutinensis sine dubitatione vlla affirmat alieno planè loco hanc dispu
tationem suscipi ab Aristotele, ac debuisse ibi formas agnitionis afferri & explicari, vbi agni *Silent aliqui.*
pag. 154. m. tio fuerit definita. Qui tamen non tam facilè id statuisset, si ea diligenter obseruasset quæ *Quid Mutinensis.*
in hac dubitatione scripserant Robortellus & Victorius. Et quidem Victorius commo-
uetur vehementer, sic scribens, *Non videtur quod nunc tradit, satis hærere proximè vicinæ dispu-*
tationi, in qua disserebat de moribus, cum agnitio sit pars fabulæ: post morésque explicatos sequatur *Victorius.*
agere de dianœa, hæc namque series rerum est, quam proposuit, id verò ipse facit multò infra, his, quæ
nunc præcipit, antea explanatis. nam tunc demum inquit, περὶ μὲν οὖν τῶν ἄλλων ἰδῶν εἴρηται. λοιπὸν δὲ
περὶ λέξεως καὶ διανοίας εἰπεῖν. hoc est de alijs igitur formis dictum est: reliquum est de di-
ctione & sententia dicere. *præterea plenam esse & absolutam præceptionem de coagmentatione fabu-*
læ multò antea significarat illis verbis περὶ μὲν οὖν τῶν πραγμάτων συστάσεως, καὶ ποίους τινὰς εἶναι δεῖ τοὺς
μύθους, εἴρηται ἱκανῶς. de constitutione igitur rerum, & quales esse oporteat fabulas, dictum
est satis. Sic Victorius, vt difficultas appareat. cui tamen è vestigio satisfacere nititur his
verbis. *Ita autem mihi succurrit posse nodum hunc dissolui, vt cum optimus magister tradidisset, quo-*
modo res coagmentari debeant, præcepcritque quæ oportet toto animo persequi & quæ cauere, ac tan-
quam scopulum aliquem declinare, egerit nunc non tam de morum vi, quàm de ratione & via quæ res hæc
magni ponderis ita in tragœdijs tractari possit, vt cumulata sit omni laude, & a vitio absit: nam multum
etiam hoc facit ad elegantem perfectámque fabulæ constitutionem. eâdem igitur ratione, qua de morum
vtilitate nunc disseruit, de agnitione rursus agit; cum enim, vt ipse accuratè docet, plura genera sint
agnitionum, quæ acutior, magísque plena artis ostendere voluit: quæque huic propinqua, vt cæteris re-
iectis posthabitisque, cum id facere possunt, has potissimùm sectentur poetæ. Sic Victorius. qui duo
409 profert quæ difficilè concedantur.
Vnum est de moribus egisse Aristotelem non vt aggrederetur ad secundam partẽ qua- *Exagitatur.*
litatis, sed vt Tragicum admoneret quid spectare aut cauere deberet circa mores, quem-
admodum docuerat quid spectare aut cauere deberet circa fabulam. Quod profectò faci-
liùs dici potuit quàm demonstrari. Cum enim de morum vi & natura agere debuerit an-
tequam admoneret Tragicum quid itẽ spectandum cauendúmue, quemadmodum fece-
rat de fabula, quod præcipuum erat prætermisisset, ac morum vim & naturam temerè
prætermisisset: quod minùs erat necessarium, prosecutus esset. Id quod eò magis mirandum
vel potiùs reprehendendum foret, quòd iandiu de partibus qualitatis hoc est de singula-
rum vi & natura dicendum proponere visus erat. Nam ideò in particula XLVII. de re-
rum compositione hoc est de fabula dicendum proposuit, quia prima esset & maxima, sita

vt de secunda & reliquis quarum dignitatem & ordinē persecutus fuerat a XL. ad XLVII quásque fabulæ subiecerat, subinde debuerit disputare. ita sanè, cum de moribus nisi hoc in loco verba haud fecerit, de illorum natura & vi siluisset, si in Victorij sententiam discedas.

Alterum est quia quantumuis concedamus Victorio Aristotelem modò egisse de moribus, non vt eorum vim & naturam explanaret, sed tantùm vt Tragico quid spectandum aut cauendum esset, ostenderet, haud tamen iure ageret nunc de agnitione seu agnitionis formis: quandoquidem priùs debuisset Tragicum commonefacere de agnitione, quoniā pertinet ad fabulam, quàm de moribus qui consequuntur fabulam, quare præstat audire Vtinensem qui sic differit. *Hactenus Aristoteles de moribus quæ secunda erat pars Tragœdiæ, locutus est. Nunc genera agnitionum enumerat explicatque sigillatim. Sed miretur fortaße aliquis, cur in hunc locum distulerit disputationem de agnitione; cum ante fabulæ partem dixerit illam eße, & nonnulla de ipsa tunc protulerit. Verùm ego putarim hoc summo cum artificio ab Aristotele factum: nam agnitionis definitio ad fabulam spectat; cum fabulæ pars sit. Sed ipsius exacta explicatio erat in hunc locum reijcienda: quoniam meliùs faciliúsque intelligi potest qualis sit, quomodóque fieri potest, iam declaratis moribus. Cum enim in moribus sit seruandum τὸ ἁρμόττον, agnitiones quoque ex eo duci inprimis videntur debere, vt conuenientes consentaneǽque sint rebus de quibus agitur & personis accommodatæ. adde quod agnitiones cum ducantur a signis: signa verò in ipsis personis sint insita pro illorum varietate quæ non aliunde quam ex genere personarum existit; varias quoque agnitiones eße oportet. Praterea morata oratio valde augetur atque exornatur interposita aliqua agnitione, quæ ex personarum natura moribúsque neceßariò enascitur. His rationibus adductum crediderim Aristotelem, vt hoc loco de agnitionum generibus loqueretur, talémque institueret suæ disputationis ordinem. nam ipsemet satis ostendit hoc a se consulto factum, cum ait, τὸ μὲν οὖν ἀναγνώρισις εἴρηται πρότερον, hoc est. prius quidem agnitionis definitio allata fuit. hæc enim repetit Aristoteles, quasi velit se memorem ostendere sui artificij, quo in contexenda vtitur disputatione, ac methodo libri huius.* Sic Vtinensis. qui mea quidem sententia, rem explicat commodiùs. Nam vt de moribus actum concedit vt secunda qualitatis pars explanaretur, quod nescio quo pacto negat Victorius; sic moribus subnecti agnitionis formas probabilibus coniecturis & argumentis suadet sed in primis efficit Aristotelem ipsum data opera huc reiecisse istarum formarum conquisitionem, nec inconsultò diuisisse agnitionis tractationem, Vt mihi quidem Vtinensis egregiè videatur rem explicasse. Ex quo fieret vt Mutinensis haberet vnde hac in re Vtinensi audito supersedere posset hoc in loco Aristotelis reprehensione: præsertim verò quia qui semel statuerat monumentum hoc ab Aristotele memoriæ causa fuisse conflatum, vt scilicet inde hauriret ad Poëticen conscribendam, quaéque interim sine ordine coaceruasset, ad ordinem redigeret aliquando ac bellè disponeret, omnem sibi præciderat locum in quo ordinem requi 410
reret aut reprehenderet. Sed iam de agnitionis formis,

Vtinensis cuius probatur sententia.

pag. 184 m.

Primò igitur monet Aristoteles agnitio quid sit, iam antea dictum esse, quod est in particula LX. & duabus insequentibus; vbi docuit esse in cognitionem ex ignoratione mutationem, ita vt amicitia vel inimicitia inter eos sequatur qui ad fortunæ mutationem sunt destinati. Quo in loco continenter, vt de agnitione inprimis constaret quæ ad Tragicam pertinet fabulam, cum alia quædam subiecit, tum maximè eam esse pulcherrimam agnitionem, quæ cum peripetia coniuncta est. Nunc igitur profert sex agnitionis formas, generales tamen, quaéque in plures diuidi possint. Tametsi num omnes generales sint, & an sex planè afferantur agnitionis species, an alio concludendæ sint numero, in progressu agnoscetur attentiùs. Prima igitur agnitionis forma & species, seu agnoscendi ratio & via, ea est, inquit, quæ maximè omnium caret arte & industria; quáque vtuntur plurimi δι' ἀπορίαν *propter penuriam*; hoc est (vt ego quidem interpretor) quia cum ingenium (vt perpauci egregiè ad Poësim & acutè excogitandum facti sunt) commodiorem illis haud offerret agnitionis formam, tritam hanc, etsi artificij propè expertem, de more arriperent, ita vt propter penuriam hac vti dicantur quòd melior eis agnitionis ratio suppeteret nulla. Sed qualis tandem quaéue est rudis hæc agnitionis forma? ea subdit, quæ διὰ σημείων *per signa*, inquam, efficitur. signum enim aliquod vel notam personæ affingunt agnoscendæ vt inde fiat agnitio. Quanquam quoniam notæ & signa sunt longè varia & patent quam latissimè, hæc rursus diuidit bifariam. Itaque signa (inquit) per quæ efficitur agnitio, vel sunt ijs insita qui agnoscuntur, & a Natura ingenerata, vel ijs extrinsecùs accedunt, ita vt ἐπίκτητα & aduentitia sint appellanda. atque hæc signa rursus ita sunt aduentitia, vt vel hæreant in

Iam varia afferuntur Agnitionis formæ.

De prima: quæ rursus diuiditur in alias.

corpore

corpore, cuiusmodi sunt cicatrices, vel adiaceant tantùm, ita vt τάλκ]όν sint ac planè extrinseca, quemadmodum verbi gratia sunt monilia. Hæc est prima forma, eiusdémque, vt generalis est ac latè patet, in alias formas ac species, nec incommoda, distributio. Sed & easdem Tragicis fermè ac Poëtarum illustrauit ac dilucidauit exemplis. Atque innata quidem signa exemplo illustrat duplici, nimirum lancearum quas ferrent Terrigenæ, & stellarum quas in Thyeste memorat Carcinus: lancearum inquam quas in corpore ingenitas gestarēt ij qui (vt est in fabula: tametsi Lycophronis interpres, quin magnus author Plutarchus, eas pro veris signis, qualis qualis esset earum origo, visus est excipere) ex serpentis dētibus nati essent a Cadmo proseminatis, tales enim Thebis Cadmeos fuisse perhibent, vt in corpore maculam innatam gererent quæ lanceæ formam referret: stellarum verò quia eodem modo stellarum notæ seu figuræ in Pelopidarum corporibus cernerentur. Nam qui non stellas fuisse dicunt sed eburnea quædam ossa, & ideo non ἀστέρας legunt, sed ὀστέα, ij sanè (quemadmodum egregiè ostendit Victorius) haud satis in Aristotelis insistunt verbis. Quamuis liberiùs fortasse ac minùs aptè prioris signi exemplum, lanceæ inquam, Vtinensis ac Lombardus interpretantur, dum Terrigenas illos lanceam gestasse eámque nunquam deponere consueuisse aiunt, ac propterea innatā dici: quasi verò ingenita signa sint quæ nūquam (eorum verbis vtor) absunt a re aut seiūguntur. Denique vt dum ab Hercule Clauam, a Pallade cassidem, hastam & Gorgonem, nunquam apud Pictores aut statuarios abesse cernimus, hæc innata dici posse existimant, sic de Terrigenarum statuunt lancea. Sed profectò non tam facilè σύμφυτα & ingenerata dicerentur isthæc ab Aristotele: nec lanceæ astris, quæ verè innata essent corpori, pares ab eodem Aristotele censerentur: multò minùs cicatrices cum huiusmodi lanceis comparatæ, aduentitiæ dicerentur. Sed & aduentitia signa quæ inhærent corpori, declarat Vlyssis
411 exemplo qui per cicatricem agnitus est: de qua re mox copiosè: cætera quæ planè sunt extrinseca tum monilibus explicat tum verò *διὰ τῆς σκάφης ἐν τῇ Τυροῖ, per scapham de qua in Tyro.* cum enim Tyro a Neptuno violata, Neleum & Pelian peperisset, atque hos (dedecus scilicet vt occultaret) scaphæ imposuisset, marique commisisset, tandem per scapham ipsam facta est istorum agnitio.

Exemplis illustratur.

Iam verò priore hoc signi genere commemorato, siue priore signorum varietate commōstrata. licet (inquit Aristoteles) *καὶ τούτοις bis etiam* vti vel meliùs vel deteriùs. quare quēadmodum in particula LXXV. dixerat receptis fabulis rectè vtendum, continentérque ostenderat fusè quomodo illis rectiùs deteriúsue vsi essent multi, sic inpræsens indicat posse nos etiam meliùs vel deteriùs vti propositis signis. Denique vt in particula LXXIX. cum ageret de solutione fabularum, monuit vt non per machinam, sed per res quæ in fabula interim peragerentur, fieret solutio; ac si fortè interdum retineretur machina, aut quid absurdi interponeretur, nitendum vt hæc rebus quæ extra fabulam occurrerent, adhiberentur, siue ex iisdem exciperentur. ita vt docuerit quid meliùs aut deteriùs & qua ratione meliùs quàm deterius exciperetur, sic in præsens dum ait *καὶ τούτοις etiam bis*, meliores deterioribus anteponere iubet, vt ne signis vtamur temerè. Neque verò dum his signis ait posse nos & meliùs vti & deteriùs, postrema tantummodo intelligit signa quæ aduentitia nuncupauit, quæque innatis opposuit, sed omnia quot quot commemorata sunt; vt si fortè illis vtamur, siue illa innata sint siue aduentitia, potiore ratione (hanc declarabit è vestigio) non deteriore vtamur. Et quamuis dum docet quî meliùs aut deteriùs signis vtamur, vtitur cicatricis exemplo quod non ad innata pertinet signa sed ex aduentitiis est; id tamen in exempli affertur loco vt quod de huiusmodi signo docuit, in cæteris obseruemus. Monet igitur vt quemadmodum meliùs & ingeniosiùs per cicatricē agnoscitur Vlysses a Nutrice (quia scilicet casu & præter spem omnem id contingat) quàm agnitus fuerat a subulcis, quibus Vlysses ipse, vt clariùs cognosceretur, vltrò cicatricem ostendit, sic signis, qualia illa sint, commodiore ratione non deteriore vtamur. & hoc est qđ sibi voluit dum pergeret, *Ac licet his vti vel meliùs, vel peius vt Vlysses per cicatricem aliter agnitus a nutrice, aliter a subulcis. Et sunt quidem quæ fidei causa adhibentur, magis artis expertes, etiā huiusmodi omnes. Quę verò ex peripetia, & quæ in Niptris, meliores.* Quibus sum matim ex peripetia seu ex repentino quodam casu & insperato gigni agnitionem optat quemadmodum accidit Eurycleæ nutrici, non quemadmodum accidit subulcis quibus cicatrix vltrò vt dicebam & consultò ab ipso Vlysse ostensa est, atque id vt eis confirmaret quod iam exposuerat aut significare cœperat, se scilicet Vlyssem esse: qui modus minùs habet ingenij & artifi-

Qui deterius aut melius proposito signi genere vti possimus.

artificij. Dum verò ait meliorem esse agnitionem quæ fit ex peripetia quemadmodum ea quæ fit in Niptris, non huius nominis Tragœdiam intelligit in qua talis agnitio, melior inquam, facta sit, sed eam partem designat Odyssææ in qua lauacris (id enim græca vox indicat) a nutrice Vlysses excipitur. vt enim in Iliade partes varias certis designabant nominibus, vt Naumachiâ, Patroclea, Dolonia, Redemptione & similibus, sic Telemachi peregrinatione, Calypsus antro, Cyclopea, Procorum cæde, Vlyssis expositione, lauacris, atque alijs huiusmodi nominibus Odysseæ designabant partes. Et quamuis non inficior Tragœdiam extitisse apud Græcos huius nominis quam & Pacuuius verterit, & Cicero in manibus habuerit, & (quod ex Tusculanis satis constat) non sine Vlyssis vel potiùs Authoris commendatione idem Cicero celebrauit (significat enim in hac Tragœdia non lachrymis passim ac gemitibus indulsisse quemadmodum in Odyssea) tamen ad prototypon 414
respexit Aristoteles, hoc est ad Odysseam in qua primùm talis canitur agnitio, non ad Tragœdiam quæ inde hauserit & agnitionem illam vsurpauerit. Porrò autem esset cur aliquid dicerem de varijs istis Odysseæ agnitionibus dum per cicatricem Vlysses toties agnoscitur. Sed de ijs & copiosè diximus in Comparatione, & multa rursus dicenda sunt in Aeneidis Commentarijs: vt non necesse sit hîc in eodem argumento immorari.

PARTICVLA LXXXII.

Δεύτεραι δὲ αἱ πεποιημέναι ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ. διὸ ἄτεχνοι. οἷον Ὀρέστης ἐν τῇ Ἰφιγενείᾳ ἀνεγνώρισε τὴν ἀδελφήν, ἀναγνωρισθεὶς ὑπ' ἐκείνης. ἐκείνη μὲν γὰρ διὰ τῆς ἐπιστολῆς: ἐκεῖνος δὲ ..... ταῦτα οὖν αὐτὸς λέγει, ἃ βούλεται ὁ ποιητής, ἀλλ' οὐχ ὁ μῦθος, διὸ ἐγγὺς τῆς εἰρημένης ἁμαρτίας ἐστίν: ἐξῆν γὰρ ἂν ἔνια καὶ ἐνεγκεῖν, καὶ ἐν τῷ Σοφοκλέους Τηρεῖ ὁ τῆς κερκίδος φωνή.

ORdine huic proxima sunt, quæ quoniam a Poëtis confinguntur, artificio non carent: qualis in Iphigenia Orestes: qui & sororem agnouit, & agnitus ab ea est: agnouit quidem ex epistola: agnitus autem est indicijs. Hæc itaque pro arbitrio Poëta profert, non ipsa fabula: ideoque in peccatum supradictum facilem lapsum habent: quippe nonnulla afferre permissum est. vt in Sophoclis Tereo radij vox. Pazzius.

SEcundæ sunt, quæ a Poeta factæ sunt. Itaque expertes artis: vt Orestes in Iphigenia agnouit sororem agnitus ab ipsa. Hæc quidem agnita per epistolam: ille verò per signa. Ac ipse quidem dicit, quæ vult, Poeta, sed non fabula. Quare a dicto peccato non longè abest (licebat enim quædam interponere) etiam in Sophoclis Tereo radij vox. Riccobonus.

COMM. LXXXII. De secunda Agnitionis forma.

SECVNDVM affert agnitionis genus: quod quia fiat a Poëta, carere ait artificio. Etsi enim nullum in fabula exprimitur agnitionis genus quod non Poëtæ industria introducatur in ipsam fabulam, ac propterea Poëtæ acceptum sit referendum, quia tamen quædam agnitiones sic finguntur a Poëta vt ex rebus ipsis ducantur, & ex fabulæ coagmentatione aut actionis artificio necessaria seu verisimili ratione deriuentur: quædam è contrario pro arbitratu finguntur, non verò ex fabula desumuntur; hoc agnitionis genus expers artificij reputatur ab Aristotele. Quam rem exemplo declarat continenter ex Euripidis Iphigenia, Dum enim Iphigenia ab Oreste fratre agnoscitur per epistolam, dubio procul hæc agnitio ex rebus ipsis oritur, ac propterea non caret arte. Nam dum in ipso dramate, Oresti in Græciam redituro Iphigenia tradit epistolam qua de suo illa statu propinquos a quibus diu abfuerat, reddat certiores, id verò ex rebus ipsis verisimili ratione ducitur. Siquidem sine dubio longè est verisimile vt Iphigenia dum percommodæ se se illi offerret occasio absentes propinquos consalutandi, post tot pericula ac longum temporis interuallum de se illis aliquid nunciare cuperet, ac propterea oblatã Orestis occasionem arriperet. Rursus dum voce eundem Orestem admonet de literarum

quas

quas ei traderet argumento ac summa, vt si fortè epistola periclitaretur, voce saltem ea re-
413 ferret quæ necesse haberet significare, id etiam cum verisimili est coniunctissimum. Sic enim homo prudens faceret vbi res & occasio id posceret. Ex quo factum est, vt cum inde intelligeret Orestes eam puellam esse Iphigeniam sororem, agnitio quippe quæ cum fabula consentiret, ex rebus gestis duceretur, non careret artificio. Contra verò dum Orestes vicissim ostendere niteretur Iphigeniæ se esse Orestem fratrem, atque ea proferret quæ non penderent ex fabula, sed a Poëta fingerentur pro arbitratu, vt si eam Orestes de verbis admoneret quæ olim cum illa habuisset, aut de rebus inter se gestis, siue de armis, de domo atque huiusmodi alijs, sanè expers artis hinc fieret agnitio. Denique etsi non satis constat quid ei dixerit ex Aristotele, aliquid tamen dixisse constat quod non ex rerum coagmentatione nasceretur, sed a Poëta pro arbitratu agnitioni faciendæ adhiberetur. nã ideo ait Aristoteles hunc dicere quæ vult Poëta non quæ requireret fabula. Ita fit vt per epistolam casu ac præter spem repentéque agnoscatur Iphigenia. Contra verò quæ in memoriam ab Oreste reuocantur Iphigeniæ, consultò ac sensim, ne præter opinionem, proferuntur. Atque idem Sophoclei Terei (quæ tamen Tragœdia interijt) confirmat exemplo, in qua fortasse per radij vocem aut acus (quia scilicet elinguis facta, acu designaret quæ alioquin propalare optasset) a Progne agnita est Philomela. quæ agnitio quippe a Poëta excogitata non ex dramate ducta, expers artis videri potest. Hic autem obseruandum secundum agnitionis genus quod est artificiosum & laudatur, cum priore in eo conuenire quòd habet peripetiam, quia (inquam) agnitio casu ac repentè fit præterque opinionem. Et ideo melius etiam quemadmodum ex Iphigeniæ constat agnitione. Contra verò quæ est artis expers agnitio & a Poëta excogitatur. conuenit cum superiore genere quã deterius iudicatur, nam vtrobique data opera & perficitur agnitio, quemadmodum constat ex Vlyssis dum subulcis cicatricem ostendit, exemplo. Itaque deterior deteriori, prior priori respondet in his duobus agnitionis generibus, Tametsi quæ in secundo genere deterior proponitur, videtur minus imperfecta quàm deterior prioris generis. siquidem in hoc vsurpatur signum quo se agnoscendum quis obijcit: in illa, a Poëta & vsurpatur & excogitatur. & hoc est quod sibi voluit Aristoteles dum subderet. *quare a dicto peccato non longè abest.* *Secundum Agnitionis genus comparatur cum primo.*

PARTICVLA LXXXIII.

Τρίτη δὲ ἡ διὰ μνήμης, τὸ αἰσθεσθαί τι ἰδόντα, ὥσπερ ἡ ἐν Κυπρίοις τοῖς Δικαιογένους. ἰδὼν γὰρ τὴν γραφὴν, ἔκλαυσε. καὶ ἡ ἐν Ἀλκινόου ἀπολόγῳ. ἀκούων γὰρ τοῦ κιθαριστοῦ, καὶ μνησθεὶς, ἐδάκρυσεν. ὅθεν ἀνεγνωρίσθησαν.

Tertium per reminiscentiam fit, dum spectando aliquid, in animum quid reuocamus, quemadmodum in Dicæogenis Cyprijs, picturam quidem ille inspiciens ingemuit, & in sermone apud Alcinoum audiens Citharædum Vlysses, ex recordatione fleuit, vel agnitus est. *Paccius.*

Tertia agnitio est, quæ per memoriam fit, cum quis sentit aliquid videndo, vt quæ in Cyprijs Dicæogenis; cum enim picturam inspexisset, luxit, & quæ in Alcinoi Apologo, Citharædum audiens, & recordatus, lachrymauit, vnde agniti sunt. *Riccobonus.*

CO M. Lxxxiij. 414

TERTIVM profert agnitionis genus quod ait gigni *διὰ μνήμης* per memoriam seu memoriæ ope ac præsidio: ita tamen vt qui agnoscit, antea aliquid & præsentiat & memoria euoluat, atque ita demum in agnitionem deueniat; vel certè (vt enim breuissima, ita obscurissima, est sententia) in alicuius rei memoriam deueniens, aliquid faciat aut saltem dicat, vnde agnoscatur. Id quod vno atque altero illustrat (si tamen illustrat) exemplo. Primum verò ducitur è Dicæogenis Cyprijs, (perijt hæc Tragœdia) vbi quidam introducebatur *Tertium agnitionis genus. Duobus illustratur exemplis. De priore.*

batur qui in picturam atque adeò in actionem intuens pictura illa expressam, illachrymatus est. Quò in loco nec indicat Aristoteles quid illi in memoriã venerit qui illachrymatus est, nec significat hunc ipsum fuisse agnitum, imò videtur indicare ipsum cum picturam intueretur, agnouisse actionem pictura designatam. Ex quo fieret vt iurè agnitio fieri diceretur ope atque vsu memoriæ per inspectionem, ac propterea sententia videri posset perspicua. Sed tamen quoniam agnitio personæ alicuius est omnino facienda, & de personæ agnitione sibi proposuit dicẽdum Aristoteles, res adhuc versatur in obscuro, ita vt aliqui censeant agnitionem (vt dicere cœperam a principio) fieri alicuius qui memoria illa commotus & excitatus, aliquid agat dicátur vnde ipsemet agnoscatur. Et ideo ille in Cyprijs illachrymasse dicitur, vt intelligatur (sic enim indicant aliqui) hinc agnitum esse. Quod tamen subdurum videri posset, tum quia Aristoteles qui tantùm dixit luxisse, id omisisset quod caput erat, nimirum hinc agnitum esse: tum quia minùs aptè, immo ineptè dixisset hanc agnitionem fieri per memoriam. nam iste per memoriam agnoscit quidem in pictura id quo ad lachrymas incitatus est: sed tamen ipse fuisset persona agnita, si istos audias: quæ tamen agnitio non vsu memoriæ sed ob lachrymas contigisset. Et tamen cum personæ debeat fieri agnitio, iste agnosci debuisset: præsertim quia reuera non iste qui luget, debet alium agnoscere, quod fortè accidere potuisset dum picturam inspiceret, sed ipse debet agnosci. vt enim in priore agnitionis genere signũ inest ei, qui agnoscitur, vt cicatrix Vlyssi, lancea Cadmeis, & in secundo genere epistola est Iphigeniæ quæ agnoscitur, ac vestis (vel quicquid esset tandem) est Orestis qui item agnòscitur, sic in tertio vsu veniat oportet. Sed fortasse exemplum alterum subleuabit hærentem animum. Ducitur autem *De posteriore.* alterum exemplum ex Odysseæ VIII. vbi Vlysses Demodocum audiens qui ad Cytharam Ilij canebat expugnationem, hinc recordatus, illachrymatus est. Quod sanè exemplum videtur sententiam paulò dilucidiorem efficere atque indicare reuera agnitionem sic fieri per memoriam, vt Vlysses audiens recordetur, ob ídque lugeat, atque hinc agnoscatur. *Hine iam colligitur germana loci huius sententia.* Itaque ea esset Aristotelis sententia, vt eius qui audit aut videt, sic memoria excitaretur, vt aliquid faceret, vel saltem diceret, vnde ipse tandem agnosceretur. Imò verò postrema illà verba *ἀνεγνωρίσθησαν*, verti debent, *vnde agniti sunt*, quasi verò breuiloquentiæ amator Aristoteles vtrunque exemplum illustrarit vnico verbo, & vtranque personã per lachrymas agnitam indicarit. quin etiam si cum Victorio legamus *ἀνεγνωρίσθη*, & vertamus agnitus est (quæ tamen lectio quippe minùs vulgata, minùs probanda esset) idem saltem intelligendum reliquisset de priore persona, quasi verò agnita sit non secus atque Vlysses. quemadmodum perinde atque Vlysses illachrymauit; alioquin nihil erat cur eius luctum commemoraret. Quod si reuera insulsè agnitio ista fieri dicitur per memoriam, dum memoria tantùm prouocat ad lacrymas, agnitio verò gignitur ex lachrymis, quæ coniecturæ locum afferunt & agnitioni, iam quoniam rem tenemus, de verbis ac loquendi modo ne anxij diutiùs simus: præsertim quia intelligere potuit fieri per memoriam, hoc est interuentu memoriæ, licet alioquin non immediatè (vt ita dixerim) sed per lachrymas quas parit, agnitionem gignat. sic sanè id vnde fit agnitio, nimirum memoria & luctus, agnitæ personæ inesset, quemadmodũ Cadmeis lancea, vel Vlyssi cicatrix, vel (vt de 415 *Qui per videntem fieri dicatur agnitio.* externo signo dicã) claua Herculi. Sed iam requiramus, num Aristoteles dum ait *τρίτη ἡ διὰ μνήμης τὸ αἰσθέσθαι τι ἰδόντα* (quamuis *τῷ αἰσθέσθαι* videtur reponendum) ac propterea statuere videtur tertium hoc agnitionis genus fieri per aliquem *videntem*, id propriè vsurpet ac propterea de inspectione loquatur quæ fit oculo, an verò de qualibet agnitione quæ sensu fiat. si enim posteriore modo, satis erat dicere sentientem nec addere oportebat *ἰδόντα*: si priore, quid erat quod afferret audientis exemplum? Sed clausula hæc sit, Aristotelem significare eum qui sensu percipit seu cognoscit aliquid, non verò videt tantùm. Et ideò tum auditionis tum inspectionis protulit exempla. Nam licet agnitio alijs quoque sensibus effici possit, seu memoria ab alijs sensibus possit excitari vnde quis aliquid faciat & agnoscatur. veruntamen sat fuit ex disciplinæ sensibus exempla ducere, quique nobis passim sunt duces ad agnitionem.

Par. 61

PAR-

PARTICVLA LXXXIV.

Τετάρτη δὲ ἡ ἐκ συλλογισμοῦ: οἷον ἐν Χοηφόροις: ὅτι ὅμοιός τις ἐλήλυθεν. ὅμοιός τις ἐλήλυθεν, ὅμοιος δὲ οὐθείς, ἀλλ' ἢ Ὀρέστης: οὗτος ἄρα ἐλήλυθεν. καὶ ἡ Πολυίδου τοῦ σοφιστοῦ περὶ τῆς Ἰφιγενείας: εἰκὸς γὰρ τὸν Ὀρέστην συλλογίσασθαι, ὅτι ἥ τ' ἀδελφὴ ἐτύθη, καὶ αὐτῷ συμβαίνει θύεσθαι. καὶ ἡ ἐν τῷ τοῦ Θεοδέκτου Τυδεῖ, ὅτι ἐλθὼν ὡς εὑρήσων υἱὸν αὐτὸς ἀπόλλυται. καὶ ἡ ἐν ταῖς Φινισιν; ἰδοῦσαι γὰρ τὸν τόπον, συνελογίσαντο τὴν εἱμαρμένην, ὅτι ἐν τούτῳ εἵμαρτο ἀποθανεῖν αὐταῖς. καὶ γὰρ ἐξετέθησαν ἐνταῦτα.

QVartum per syllogismum vt in Choephoris, quòd similis quidam accessit; similis autem præter Orestem nemo. Orestes ergo accessit. tum quod Polyidis de Iphigenia est. Verisimile est enim ratiocinatum fuisse Orestem: quòd cum immolata soror fuerit, sibi quoque vt immoletur, contingere. Tale est illud in Theodectæ Tydeo veniens ille, quasi natum inuenturus extinguitur: & in Phœnissis, quæ locum conspicatæ instare sibi fatum propterea commentæ sunt: quoniam in fatis haberent, ibi debere mori; etenim in eo fuerunt expositæ. *Paccius.*

QVarta quæ ex syllogismo, vt in Choephoris, quia similis quidam venit. Atqui similis nullus præterquam Orestes. Ergo iste venit. Et quæ Polyidis Sophistæ de Iphigenia, verisimile nanque est, Orestem ratiocinari, & sororem immolatam esse, & ipsi contingere immolari. Et in Tydeo Theodectis, quod cum venisset, vt inuenturus filium, ipse periit. Et quæ in Phænidibus, cum enim locum vidissent, ratiocinatæ sunt fatum, quòd fato statutum esset ipsi moriendum esse. Etenim ibi exposita sunt. *Riccobonus.*

COM. LXXXIV

VARTVM agnitionis commemorat genus, in quo sanè agnitio fit per syllogismum, ita vt ratiocinationis vsu persona aliqua agnoscatur. Quam rem quatuor declarat exemplis, in quibus syllogismi ope in alicuius deuenitur agnitionem. Sed de his exemplis postea. nunc de hoc agnitionis genere, quæque eius sit vis requiramus: siquidem videri solet perobscura. etenim nullum agnitionis genus est in quo non per syllogismum seu ratiocinationem fiat agnitio. qui enim lanceæ maculam in alicuius corpore intuetur & Cadmeum agnoscit, is tacitè saltem ac secum ipse ratiocinatur, efficitque, vt quoniam talis macula Cadmeorum esset propria, is Cadmeus sit. Eodémque modo Euryclea ratiocinatur dum Vlyssem agnoscit ex cicatrice. sic & Orestes argumentatur dum Iphigeniam
416 agnoscit per epistolam; & Iphigenia dum per ea quæ commemorantur, agnoscit Orestē. Denique signa quæ vel hactenus allata sunt vel afferri possent, omnia ope argumentationis in personæ adducunt cognitionem. cur igitur hîc per syllogismum quartum agnitionis constituit genus? Ea de causa per syllogismum quartam hanc agnitionis constituit formam, quia cum syllogismus de quo loquitur, non sit ei attribuendus qui agnoscit (hic enim non potest non ratiocinari dum per aliquid agnoscit) sed ei qui agnoscitur, ita vt dum hic ratiocinatur, audiens agnoscat quis ille sit. quare syllogismus non more dialectico adhibetur ad concludendum aliquid (id enim commune est cuicunque agnitioni, & requiritur in quocunque agnoscente) sed ansam præbet audienti vt is planè qui ratiocinatur, ex ratiocinatione agnoscatur. Et hinc constituit Aristoteles quartum ac proprium agnitionis genus. Ita quidem licebit ratiocinationis exempla quæ ab Aristotele afferuntur explicare, & quam vim habeant agnoscere. Et sanè ex tribus postremis exemplis (de primo enim quod dubitationem habet dicam paulò post) constare potest quod diximus, non obscurè. Nam Orestes agnoscitur ab Iphigenia per syllogismū quo ipse vtitur Orestes. cum enim probare instituisset se, non verò Pyladem, qui pro eo sacrificari cuperet, mactandum esse, diceretque eum ibi immolandum cuius soror esset immolata, ac propterea non Pyladem sed se, cuius soror ibi immolata esset, immolandum, ecce tibi Iphigenia quæ aderat sacrificium administrans, ex proposito syllogismo agno-

Quartum agnitionis genus.

Dubitatur

Respondetur.

Exempla explicantur.

agnouit Orestem;ita vt syllogismus de quo loquitur a persona quæ agnoscitur fiat. Ac similiratione in Theodectis Tydeo:ita vt hic dum ratiocinatur circa filium quem inuenturus venerat, hinc a filio qui aderat agnoscatur. Idem perspicuè euenit in quarto: vbi qua ratiocinantur puellæ ratiocinatione agnoscuntur. Itaque primum exemplum, sic intelligendum crediderim vt Electra agnita sit non Orestes:ita nimirum vt cum Orestes eo modo ratiocinantem audiret puellam, dum Orestem sibi similem diceret, inde Electram agnoscat.

PARTICVLA LXXXV.

Ἔστι δέ τις καὶ σύνθετος ἐκ παραλογισμοῦ τοῦ θεάτρου, οἷον ἐν τῷ Ὀδυσσεῖ τῷ ψευδαγγέλῳ. ὁ μὲν γὰρ τὸ τόξον ἔφη γνώσεσθαι, ὃ οὐχ ἑωράκει· ὁ δὲ διὰ ὡς ἐκείνου ἀναγνωριοῦντος, διὰ τούτου ἐποίησεν παραλογισμόν.

Paccius. HVic & adiungitur illud, quod in theatro per paralogismum fit, exempli gratia: in Vlysse falso nuncio, hic quidem arcum cognitutum se dixit;ille verò tanquam arcu cognoscendo ab eo, propterea paralogismum facit.

Riccobonus. *EST etiam quædam composita ex paralogismo Theatri, vt in Vlysse falso nuncio, hic enim inquit se arcum cogniturum, quem non viderat, ille verò quasi is agnouisset, propterea paralogismum fecit.*

COMM. LXXXV. Quintum Agnitionis genus: quod tamẽ cum quarto est coniunctissimum.

QVINTVM agnitionis subiungit genus:quod, quoniam in ratiocinatione positum est(falsa tamen)iurè quarto subijcitur agnitionis generi, quod item nititur in ratiocinatione, & ideo si quis pugnet hinc non quintum genus constitui, sed certam quandam ac propriam quarti generis formam afferri, in qua ratiocinatio a recto deflectens, in paralogismum exeat, non magnopere repugnarim. Ex quo fit vt siue quatuor hactenus siue quinque reputentur agnitionis formæ, parum intersit. Ait igitur agnitionem quandam constare ex theatri paralogismo siue falsa spectatorum ratiocinatione: quam declarar statim exemplo ducto ἐν τῷ Ὀδυσσεῖ τῷ ψευδαγγέλῳ, ex eo qui in Vlysse, falsus nũcius. sic enim, pace aliquorum, vertendum locum constabit non multò post. Hîc verò obseruandum est Ari- 417

Quædam hic obseruanda quibus planior reddatur locus.

stotelem non ad Odysseam interim alludere aut prouocare. Etsi enim in Odyssea Vlysses sese ex oculto ingerit, & de Vlysse nunciat quædam, quod facit etiam falsus nuncius de quo in præsentia, tamen cum theatri, hoc est auditorum, paralogismo agnitionem fieri dicat, euincitur exemplum non ex Epico Poëmate & Odyssea, sed ex dramatico, &, vt illustris persona est Vlysses, ex Tragœdia veriùs deriuari. Sed & in hac Tragœdia nõ Vlyssẽ tan
I. quam falsum nuncium, sed ab Vlysse distinctum proferri fatendum est. nam licet ex græ-
II. cis verbis non satis euinci possit Vlyssem non esse falsum hunc nuncium, ex his tamen
III. quæ subijciuntur, intelligitur satis: cum falsus hic nuncius Vlyssis arcum dicatur vidisse
nunquam; quod de Vlysse affirmari haud potuit. Ita quidem exemplum sine dubio ducitur ex falso nuncio qui in Vlysse Tragœdia occurrebat: ita vt ab Vlysse tantùm inscriberetur Tragœdia, non a falso nuncio: quamuis falsus nuncius in ea introduceretur qui paralogismo vteretur, vnde nunc ducitur exemplum. Et hoc etiam intelligitur ex geminata illa particula τῷ quam breuiloquentiæ studiosissimus Aristoteles, non geminasset si Vlyssem ipsum intellexisset esse hũc falsum nuncium; dixisset enim ὡς ἐν τῷ Ὀδυσσεῖ ψευδαγγέλῳ, cum tamen dum dicit ὡς ἐν τῷ Ὀδυσσεῖ τῷ ψευδαγγέλῳ, sic loquatur vt intelligamus paralogismum esse ac notari in falso illo nuncio qui in Vlysse Tragœdia occurrit.

Qua ratione per Theatri paralogismum fieri dicatur agnitio

Itaque contigit quidem vt Author huius Poëmatis alludat ad Vlysseæ nuncium & arcũ, sed tamen Aristoteles de Tragœdiæ nuncio loquitur. Sed sint ista; at qui tandem per theatri paralogismum facta est agnitio? Indicat hoc(etsi breuissimè ac propterea obscurè; cum præsertim Tragœdia ista desideretur ad quam confugiendum erat) dum subdit, ὁ μὲν γὰρ τὸ τόξ-

τὸ τόξον ἔφη γνώσεσθαι, ὃ οὐχ ἑωράκει· ὁ δὲ ὡς δι' ἐκείνου ἀναγνωριοῦντος διὰ τούτου ἐποίησεν παραλογισμόν. hoc est, *hic enim ait se arcum cogniturum quem non viderat, ille verò quasi is agnouisset, propterea paralogismum fecit.* vbi sine dubio loquitur non de Vlysse, sed de falso nuncio: qui reuera Vlyssis arcum, vnde fidem facere nitebatur, non viderat: sed hoc proferebat vt vera de Vlysse nunciare crederetur. Tametsi qua de re & in quo planè vis paralogismi sit posita, non satis licet agnoscere. Commoda tamen videri potest Riccoboni coniectura, qui in sua paraphrasi locum sic edisserit. *Est hæc agnitio ex paralogismo Theatri. cum enim Proci perspicerent, idcirco Penelopen nolle iterum nubere, quòd adhuc de Vlyssis cogitaret vita, quò eam deciperent, curarunt vt quidam ignotus veniret, se illum esse affirmans; qui cum Vlysse adhuc puer profectus esset, ac Vlyssis mortem nunciaret; qui, vt id persuaderet, multos afferri arcus iussit, in quibus Vlyssis esset arcus olim domi relictus, seque eum cogniturum esse professus est. Tunc in Theatro huiusmodi paralogismus factus est; qui Vlyssis arcum inter tam multos cognoscit, verus est de Vlyssis morte nuncius. Hic cognoscit. Ergo verus est nuncius. Falsa autem erat consecutio, quia falsa maior propositio. Non enim consequebatur, qui Vlyssis arcum cognosceret (quod multis euenire modis poterat) eum verum nuncium esse.*
Pa.83.f. Sic iste. in cuius tamen coniectura illud vnum mihi aliquid ingerit scrupuli, quòd iis positis quæ ipse edisserit Riccobonus, nihil erat cur diceret Aristoteles nuncium istum non vidisse Vlyssis arcum: nam si paralogismus in eo erat positus, quia non necesse esset vt qui Vlyssis arcum agnosceret, vera de Vlysse nunciaret, ociosa erat ea ratio. Vt omittam minùs verisimile videri vt qui puer in Vlyssis domo versatus fuerat, (id enim assumere videtur Riccobonus) & propterea cum Vlysse discesserat, diceret se arcum illum vidisse nunquam. Itaque suspicor nuncium Penelopi aliquid Vlyssis nomine retulisse, atque vt fidē inueniret illud inprimis affirmasse, se Vlyssis arcum quem nō viderat, cogniturum quòd de illo ab Vlysse fuisset edoctus; vt Penelopes, si priùs ab ipso nuncio arcus agnosceretur,
418 ei fidem adiungeret. quem tamen nuncium, etsi Theatrum hac de causa crederet vera de Vlysse nunciaturum, ac summatim pro verò nuncio illum agnosceret, nil prohiberet quo minus falsa subinde renunciaret; præsertim verò quia callidissimus Vlysses, facilè talem nuncium submisisset & rem hanc commentus esset vt vxoris pudicitiam exploraret ac mentem: ac propterea nuncium vero quidem arcus signo eiúsque notitia imbuisset, sed tamen vt falsa commodiùs suaderet Penelopi vnde eius mentem pertentaret ac pudicitiam exploraret. Ita quidem agnitio fit nuncij Theatri paralogismo: quia scilicet auditores, dum nuncius profitetur se arcum quem non viderat agniturum, haud sentiant falsum tamen esse nuncium, nec reputent fieri posse vt falsa renunciet, etiamsi quem non viderat arcum agnosceret.

PARTICVLA LXXXVI.

Πασῶν δὲ βελτίστη ἀναγνώρισις ἡ ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων τῆς ἐκπλήξεως γιγνομένης δι' εἰκότων οἷον ἡ ἐν τῷ Σοφοκλέους Οἰδίποδι, καὶ τῇ Ἰφιγενείᾳ εἰκὸς γὰρ βούλεσθαι ἐπιθεῖναι γράμματα. αἱ γὰρ τοιαῦται μόναι ἄνευ τῶν πεποιημένων σημείων, καὶ περιδεραίων. δεύτεραι δὲ αἱ ἐκ συλλογισμοῦ.

Omnium verò optima ex parte rerum agnitio est: à qua videlicet ex verisimilibus admiratio ipsa paritur, qualis ipsa in Sophoclis Oedipode, & in Iphigenia. Siquidem verisimile est literas hanc mittere cupiuisse. Huiusmodi enim solæ absque vllo vel impresso signo, aut etiam extrinsecus, vt monile, fiunt. Ab his verò probantur, quæ ex syllogismo. Paccius.

Omnium autem optima agnitio est, quæ ex ipsis rebus est, facta consternatione per verisimilia, vt in Sophoclis Oedipode, & Iphigenia: verisimile enim est, eam velle dare literas: tales enim solæ sine factis signis, & monilibus sunt. At secunda sunt, quæ per syllogismum fiunt. Riccobonus.

COMM. xxxvij. Qual sit Aristotelis consilium hoc in loco Interpretes. Auctoris sententia.

Issident Interpretes de Aristotelis consilio. Nam Vtinensis & Riccobonus sextam quandam & vno verbo, nouam, agnitionis formam afferri arbitrantur. Victorius contra & Alexander ac, nisi fallor, Lombardus censent iam cunctis agnitionis formis enumeratis, doceri quænam anteponenda sit, quæque hanc proximè consequatur. Ipse tamen crediderim & sextam (nisi tamen quintam appellari velis quòd paralogismum syllogismo hoc est quintam quartæ præstet nectere) formam proferri, quemadmodum priores affirmãt, & eodem tempore sextam hanc præferri cæteris, continentérque doceri quæ in secundis sit collocanda: tacitè etiam indicari vel confirmari quantum quæque ex reliquis distet ab optima. Et quidem cum antea nullum tale agnitionis genus allatum fuerit, quod ex ipsis rebus nec sine consternatione per verisimilia oriatur, (hanc enim commemorat hoc in loco atque optimam censet, vt videbimus) quin primum genus in signis collocetur; secundum non ex rebus, sed a Poëta nascatur, tertium memoriæ, quartum syllogismo, quintum paralogismo tribuatur, non video qui dijudicentur tantùm aut inter se conferãtur. Et tamen Victorius, *Expositis* (inquit) *iam cunctis rationibus quibus personæ in fabulis agnoscuntur, quæ agnitio cæteris anteponenda sit, docet*. Imò verò cum secundum proferret genus quod dixit fieri a Poeta, qui quod vult profert, non quod fabula, habuit quidem præ manibus optimam agnitionem (optima enim fit per fabulam, quod est ex rerum constitutione) sed tamen, quoniam minùs perfectas aut deteriores enarrabat, quæ fieret ex fabula, non explicauit, sed tantùm vt de ea constaret quæ fit a Poëta, hanc ex fabula gigni negauit. & idcirco ibi secundam formam notauit tantùm explicauitque. Hic igitur affertur sexta cum optimam eam esse dicat quæ fit non ex signis & huiusmodi notis, sed ex ipsis re- 419
bus nec sine stupore aut consternatione, idque per verisimilia; qua sanè agnitionis forma nihil minùs explicauerat supra. Et huc etiam pertinet quòd eam statim illustrat exemplis, quod argumento est non supra fuisse allatam: sed hic proferri. Sed & insuper dijudicari & cum cæteris conferri perspicuum est cum dicat esse omnium optimam: quartam verò quæ fit syllogismo in secundis numerandam. Tametsi reliquas formas etiam tacitè dijudicari satis constat tum quia cum non fiant ex rebus ipsis nec ex syllogismo, secũdæ postponãtur necesse est; tum quia eo nomine quæ fit ex rebus censetur optima, quia sine factis signis & monilibus (id quod cæteris signis haud contingebat) efficiatur. Etsi cum supra indicarit quæ ex tribus prioribus potior videri possit, hic quod ibi indicauerat confirmat etiam. Ita fit vt sexta quæ inquam ex rebus oritur sit optima: proximè accedat quæ fit per syllogismum; qua cum certa quadam proportione coniungi potest quinta quæ fit per paralogismum; tum sequatur tertia quæ artis non censetur expers etsi a perfectione adhuc recedat: mox secunda consequetur quæ expers artis dicta est: ad extremum prima collocabitur quæ maximè omnium expers dicitur artis. Tametsi hæc, vt signa tripartitò variantur, tripartitò adhuc variatur.

Cognito Aristotelis consilio, ac sextam hic formam afferri huius vis & natura explanatur.

Sed iam ad sextam hanc formam explicandam redeamus. Ergo inter agnitionis formas eam ait esse optimam quæ ducitur ex rebus ipsis; quod est ex fabulæ coagmentatione; ita tamen vt & admiratio inde oriatur ac stupor, quæ per verisimilia contingant & oriantur. Sic enim debent res necti vt ex illis si non necessaria at certè verisimili ratione gignatur stupor ille: quod sanè fiet si ex rebus ipsis repentina & insperata fiat agnitio. hæc enim percellere solet animos & auditores mirificè delectare. Quam rem totam duplici illustrat exemplo, nimirum Oedipi Tyranni & Iphigeniæ in Tauris. Tametsi Oedipi exemplum non tam declarat aut explicat, quàm (vt iam antea nec semel fuit vsurpatum) ex dictis aut etiam ex celebri Sophoclis Oedipo agnoscendum relinquit. Intelligit autem agnitionem quam facit Oedipus, dum Laij quem interfecerat, & Iocastæ quam in matrimonium duxerat, agnoscit filium: ita vt dum repentè ac præter omnem opinionem se parentem interfecisse & matrem incestasse animaduertit, ingenti admiratione atque adeò stupore non minùs quàm dolore percellatur: quæ agnitio ideo est optima quia hæc omnia ex rebus ipsis ac verisimili ratione repentè consequuntur. Alterum exemplum in eo est positum quòd Orestes casu item ac repentè, ac propterea non sine ingenti stupore sororem, quam extinctam putabat, agnoscit: id quod ex rebus ipsis, ac verisimili ratione contingit. nam per quam verisimile fuit Iphigeniam quæ a Patria aberat & inter sæuas gentes inuita detinebatur, Oresti in Patriam redeunti literas (id quod aduenæ facere solent) dare vt de suo statu certiores faceret pro-

pin-

pinquos. Quæ sanè agnitionis forma multò procedit meliùs (inquit Aristoteles) quàm si per signa aut monilia & vestes vel quid huiusmodi fieret vnde non ex rebus in Theatro gestis sed sponte a Poëta ipso efficeretur. Hæc sunt exempla quibus optimam illustrat agnitionis formam. Quibus addit eam agnitionem in secundis esse collocandam quæ constat ex syllogismo. de qua re ex dictis constare satis potest. Quæ cum ita sint, non possum non vehementer mirari Alexandrum non modò inficiari hic proferri sextam aut nouam agnitionis formam (quod tamen ei commune est cum Victorio) ac doceri quæ ex dictis sit optima quæue in secundis habenda; verum etiam ostendi qua ratione propositis agnitionis formis rectè vti possimus. Cum enim illis (inquit) & rectè & præposterè vti liceat, hic rationem tradit Aristoteles vnde singulis rectè conuenienterque vtamur: atque hanc rationem eam esse vt ex rerum ipsarum coagmentatione, idque necessaria seu verisimili ratione in singulis illis formis gignatur agnitio. Et tamen Aristoteles nil tale hoc in loco indicat, sed tantùm optimam proferens formam, ait eam esse quæ ex rebus ipsis verisimili ratione gignit agnitionem, quam formam a superioribus planè distinguit. Quid plura? Secunda agnitio verbi gratia quæ Authore Aristotele non fit ex rebus ipsis sed per aliquid sponte excogitatum a Poëta, nullo modo potest ex rebus ipsis deriuari. Qui igitur ex rebus ipsis duci iubet Aristoteles vt illa vtamur rectè? Denique vt aliqua agnitio fiat per ea quæ vult Poëta aut per memoriam vel alia huiusmodi ratione, & tamen fiat ex rebus ipsis & sit optima cum vniuersa Aristotelis disputatione pugnat mirificè. Hæc de præsenti particula. Quanquam vnum adhuc dubitare cogor, nimirum qui tandem optima agnitio quæ necessariò admirationem deposcit & consternationem, per verisimilia gigni possit. Certè Aristoteles in particula CXXXII. docet admirationem gigni ex rebus absurdis & incredibilibus. Id quod M. Tullius etiam confirmauit, cum scriberet, *Admirantur illi quæ magna & præter opinionem suam animaduertunt.* Sed quoniam de hac re copiosè diximus in Comparatione, aliqua etiam dicenda erunt in progressu huius commentarij, haud longum faciam. Tantùm dicam fieri posse vt illi qui consternatur, res insperatò ac præter opinionem contingat, ita vt non minùs expers verisimilis aut absurda quàm noua & repentina videatur. tametsi cæteris qui deinde rem æstiment diligenter, aut eam perceperant quæ qui consternatur non animaduerterat, intelligant rem verisimili ratione ex antactis oriri ac solùm specie videri posse verisimilis expertem.

Alexãder redarguitur rursus.

Li. 2. de offic.

Dubitatio.

Vide Di spu. 10.

Respondetur.

CAPVT XIV.

PARTICVLA LXXXVII.

Δεῖ δὲ τοὺς μύθους συνιστάναι, καὶ τῇ λέξει συναπεργάζεσθαι, ὅτι μάλιστα πρὸ ὀμμάτων τιθέμενοι. οὕτω γὰρ ἂν ἐναργέστατα ὁρῶν, ὥσπερ παρ' αὐτοῖς γιγνόμενος τοῖς πραττομένοις, εὑρίσκοι τὸ πρέπον, καὶ ἥκιστα ἂν λανθάνοιτο τὰ ὑπεναντία. σημεῖον δὲ τούτου ὃ ἐπετιμᾶτο Καρκίνῳ. ὁ γὰρ Ἀμφιάραος ἐξ ἱεροῦ ἀνῄει, ὃ μὴ ὁρῶντα τὸν θεατὴν ἐλάνθανεν. ἐπὶ δὲ τῆς σκηνῆς ἐξέπεσε, δυσχεραινόντων τοῦτο τῶν θεατῶν.

CAeterum constituere fabulas oportet, & ita eas elocutione construere, vt quam maximè res ante oculos ponant. Sic enim quæ manifestissima fient Poëta inspiciens; perinde ac rebus, dum aguntur, intersit, cum decorum ipsum inuenerit, tum pugnantia minimè illum latere poterunt. Argumento sit illud; quod Carcino vitio datur. etenim Amphiaraus è templo exibat; id verò cum non videret spectator, obscurum fuit. cecidit autem hic a scena, cunctis ob id spectatoribus indignantibus.

Paccius.

FAbula autem sunt constituenda, & elocutione conficienda, quàm maximè ante oculos ponendo. Sic enim euidentissimè perspiciens, tanquam rebus ipsis præsens fuerit, dum gerebantur, inueniet quod decet; & ipsum minimè fallent subcontraria. signum autem huius rei est, quod reprehenditur in Carcino. Amphiaraus enim è fano exyt, quod fefellit spectatorem non videntem, in scena verò lapsus est, agrè ferentibus id spectatoribus. Riccobonus.

COMM. lxxxvij.

HIs explicatis quæ pertinent tum ad varias agnitionum formas agnoscendas, tum ad potiores deterioresque notandas, atque optimæ inprimis vim vsúmque perdiscendum, id aggreditur quod decoro tuendo, repugnantiæ declinandæ, plurimum conferre potest. Iubet igitur, vt dum Poëta siue res coagmentat constituitque fabulam, siue hanc complectitur oratione literísque commendat, eas sibi res veluti ante oculos ponat quas coagmentat scribitque. Ita enim fiet, vt dum eas versat animo & quasi præsentes intuetur, ac summatim tanquam gerantur expendit, persentiat faciliùs quid deceat aut dedeceat & verò *τὰ ἐναντία*, quæ inquam inter se pugnant, aut saltem ad repugnantiam deflectant, animaduertat. Et sanè cum in tanta & rerum & verborum sententiarúmque, quibus actio pertexitur, varietate, facilè fit iudicij vel memoriæ culpa decorum violare, vel aliquid repugnans aut non bellè omni planè ex parte coheres proferre operæ pretium est res quasi gerantur æstimare, discutere & ad decorum consensionémque traducere. Qua in re vel illud argumento esse potest in quo offendit Carcinus ac reprehensus est. Cum enim Amphiarum (quantum quidem coniectare licet aut suspicari, Tragœdia enim interijt, ita vt Aristotelis breuiloquentiæ inde succurrere haud liceat) in Fanum induxisset quod sub spectatorum oculis expressum fuerat, ecce tibi paulò post Amphiaraus aliunde præsto fuit spectatoribus; qui sanè, quoniam illum è Fano egredi (vt par erat) haud viderant, Poëtæ inconsiderantiam stomachati sunt. Quòd si etiam dixeris consueuisse Amphiaraum in templo latere (dum scilicet ad bellum nollet proficisci) aut etiam degere, (nam apprimè religiosum fuisse legimus, ita vt post mortem ei templum dicatum sit, in quo etiam responsa dare crederetur) ac propterea reprehensum explosúmque Carcinũ quod non è templo illum in scenam induxisset, non repugnarim. Denique dum exemplum obscurum est, præceptum de tuendo decoro, atque ijs quæ repugnare videantur, diligenter vitandis teneamus arctiùs; est enim momenti non exigui; exemplum concipiamus præcepto consentienter.

PARTICVLA LXXXIIX.

Ὅσα δὲ δυνατὸν καὶ τοῖς σχήμασι συναπεργαζόμενον ποιεῖν. πιθανώτατοι γὰρ ἀπὸ τῆς αὐτῆς φύσεως οἱ ἐν τοῖς πάθεσίν εἰσι. διὸ καὶ χειμαίνει ὁ χειμαζόμενος καὶ χαλεπαίνει ὁ ὀργιζόμενος, ἀληθινώτατα. διὸ εὐφυοῦς ἡ ποιητική ἐστιν, ἢ μανικοῦ. Τούτων γὰρ οἱ μὲν, εὔπλαστοι, οἱ δὲ, ἐξεταστικοί εἰσιν.

PRoinde quantum fieri potest, fingendum illud quod ex habitibus naturalibus paratur. quandoquidem hi maximè suapte natura persuadent, qui perturbationibus affecti sunt. quo fit vt exagitatus exagitet, perturbétque verissimè perturbatus. Quapropter vel versatilis ingenij viri, vel furore perciti Poëtica est. etenim Poëtarum aliqui ab ipsa natura ad Poëticam bene formati sunt, aliqui autem a mente abstrahuntur. Paccius. 422

Quan-

QVantum autem fieri potest, oportet figuris exornando exercere poësim; maximè enim persuasibiles sunt ab eadem natura, qui in perturbationibus sunt. Quamobrem & fluctuare facit fluctuans, et ad iram concitat iratus verissimè. Itaque ingeniosi Poëtica est, vel furore perciti. Ex his enim alij quidem benè formati, alij verò extra se positi sunt.

Riccoboni.

COM. lxxxiix

IN Poëta commonendo & instituendo perseuerat nouum afferens præceptum quod cum superiore cohæret egregiè. Cum enim iusserit, vt res imitandas sibi veluti ante oculos poneret, & quasi gererentur, euolueret animo & reputaret, nunc iubet vt eorum quorum imitatur actiones & pãgit, vultum, gestus, perturbationes, motus denique omnes in se ipso exprimat atque fingat, vt eodem modo fabulæ personas exprimere faciliùs valeat in Poëmate. Ita enim fore ait, vt cum perturbati fuerint & commoti, faciliùs alijs persuadere possint & motus afferre. Denique si fluctuent (inquit) fluctuare alios facient, & ira verè commoti ad iram prouocabunt alios. Quo in loco videri possit importunus Aristoteles atque instituti sui lineam præterire. Nam si histriones institueret, esset quidem admonendus, vt quoniam ipsi debent vultum, gestus, affectus, motúsque omnes eorum referre quorum sustinent personam, in se motus effingerent & exprimerent vt muneri satisfacerent suo. Idem dixerim si saltem Poëtas ipsos doceret qua ratione histriones erudiendi sint vt id præstent. Verùm hoc tempore non instituit Poëtam, vt histriones erudire possit vel monere: multóque minùs histriones ipsos edocet: sed Poëtam monet, prout monere debet, vt in Poëmate pangendo & actione carminibus effingenda personarum affectus & motus exprimat pro dignitate. Itaque debet quidem Poëta animo & cogitatione vim amoris, iræ & aliarum perturbationum meditari, ac motus omnes & gestus reputare, vt inter pangendum eos commodè exprimat ac cæteris veluti ante oculos ponat: nõ autem debet irasci, furere, timore percelli, languere, deficere animo, obstupescere, insectari hostem, ridere & cætera huiusmodi efficere. Alioquin dum fuerit Hercules, dum languet Thelephus, dum delirat Aiax ac sues cœdit, hæc omnia Poëtæ tractanda essent & facienda, vt deinde carminibus ea commodiùs exprimeret, quod est dictu perridiculum. Neque verò mihi respondeat quisquam, Aristotelem iubere vt Poëta in se hasce exprimat & experiatur perturbationes, in ijs quæ conuenienter ab eo obiri possunt & cum decoro. cuiusmodi esset timore aut lætitia commoueri, vt hos in alijs affectus pleniùs exprimat; non verò furere aut stupore corripi, vel deficere animo. Nemo inquam id mihi respondeat: nã Aristoteles non ait quatenus conueniat sed quoad eius fieri possit seu (quod magis vrget) ἐκ δυνατοῦ, quæcunque tandem possibile est, assumere & effingere, hæc effingenda & assumenda; ita vt nullã huic rei moderationem adhibeat vnde seruiatur decoro & modestiæ. Igitur Madius quem sequitur Riccobonus, cum hunc locum explicaret, in eã sententiam deuenit, vt crediderit Aristotelem hoc in loco de actione præcipere non carmine sed figura corporis conformanda: & scenicis imitatoribus circa actionem instruendis ex quo fieret vt, Madio authore, histrionem hoc in loco commonefaceret: aut saltem rationem Poëtis ostenderet, vnde rectè histriones instituãt. & ideo illud Ciceronis vsurpat, *Neque fieri potest, vt doleat, is qui audit, vt oderit, vt inuideat, vt pertimescat aliquid, vt ad fletum misericordiamq. deducatur nisi omnes ij motus quos Orator adhiberes volet iudici, in ipso Oratore impressi esse atque inusti videbuntur.* Ita quidem, si Madium audiamus; quod Cicero in Oratore id Aristoteles in Poëta & histrione requirit. Auerroës tamen de affectibus & moribus illis non corpore externísq; sensibus subeundis, sed animo & intimis sensibus concipiendis locum interpretatur; vt scilicet Poëmate illos exprimere valeat adamussim. Atque huic sententiæ omnino assentiri videtur Vtinensis: qui propterea scribit velle Aristotelem vt hasce perturbationes Poëta sic concipiat animo, vt quasi mente abalienetur, et in eos
423 quos exprimit in Poëmate conuertatur. Sic enim scribit. *Debet Poëta, vt faciliùs aptiúsque exprimat in singulis personis animi motiones, ac perturbationes, sermonésque qui inde proueniunt: ita singulas personas dum scribit sibi effingere, atque ponere ante oculos earum omnem habitum tum animi tum corporis: oculos, frontem, vultum denique ipsum: vt intueri sibi videatur: tum enim facillimè ea ratione poterit singulis attribuere sermonem κατὰ τὸ πρέπον. & ex ipsis habitibus elicere mores, atque orationem omnem quæ conueniat singulis personis. Nihil quippe difficilius est hoc, neque*

Dubitatur

Consulantur Interpretes. Madius & Riccobonus.

Auerroes.

Vtinensis.

vlla in re magis requiritur officium, artificiúmque Poëtæ; optimum igitur fuerit vt si possit ipsemet diuersos earum personarum habitus induat: dumque scribit atque effingit huius illiúsue sermones, se totũ in illum transferat, quasique sui oblitus, illum se putet esse. Hoc si efficiet, magnum põdus vimque addet sermoni, atque in quamcunque voluerit partem animos auditorum impellet: is enim denique auditorum mentes permouet, qui aptè imitatur; is verò rectè imitatur qui quasi ille ipse sit, quem imitatur, ita scribit loquentémque facit. Sic Victinensis. Quanquam dum statim rem Flacci confirmat carminibus quæ histrionibus verius instruendis seruiunt qui corpore eos effingunt mores, quàm Poëtæ qui animo tantùm concipere illos debeat & meditari, Aristotelis sententiam nonnihil confundit. Flacci carmina hæc sunt,

Format enim natura priùs nos intus ad omnem
Fortunarum habitum: iuuat aut impellit ad iram,
Aut ad humum mœrore graui deducit & angit,
Post effert animi motus interprete lingua.
Si dicentis erunt fortunis absona dicta
Romani tollent equites, peditésque cachinnum.

& illa rursus

Vt ridentibus arrident; ita flentibus adsint
Humani vultus: si vis me flere dolendum est
Primùm ipsi tibi, tunc tua me infortunia lædent
Telephe vel Peleu, malè si mandata loqueris
Aut dormitabo aut ridebo: tristia mæstum
Vultum verba decent, iratum plena minarum.

Hæc inquam & alia ex Flacco: ita vt non in eâdem sententia persistat satis, cum modò animo tantùm, modò corpore ac vultu ipso (nam huc pertinent risus & fletus quos requirit) affectus exprimi velit. Victorius tamen & Alexander mediam inire videntur viam, fatentur enim eos Poëtæ exprimendos affectus & motus, authore Aristotele, non concipiẽdos solùm animo; sed tamen hæc præcipere non vt histriones instituat aut Poëtã doceat qua ratione histriones ad hæc informandi, sed vt pangere meliùs possit & carminibus effingere quæ sibi effingenda & imitanda proposuit. Ita quidem tres cásque plurimùm inter se dissentientes habemus loci huius explanationes. 424

3. Victorius & Alexãder.

Mihi igitur rem hanc vniuersam per effata quædam perplacet explicare. Primùm verò illud sit. Non est quod inficiemur Aristotelem præcepisse vt Poëta eos ipsos affectus & motus quos molitur & Tragicis personis dictione affingere & auditoribus perspicuè ante oculos ponere, priùs in se ipso experiri nitatur; ita vt vel gestus illarum agat & motus omnes. Dum enim iubet vt *σχήμασι figuris* inquam, se ad illos conformet quos peragendo exprimit, id significat: tametsi dum eam affert rationem quia qui perturbatur, perturbare alios ac persuadere valeat; quique fluctuet fluctuare alios faciat, quique demum verissimè iratus sit, hic ad iram alios prouocare possit; id altiùs confirmat quàm vt dubitare liceat. Et huc etiam pertinet quod ait Poësim esse ingeniosi vel furiosi: de qua re postea. Denique de affectibus animo concipiendis ac rebus sibi veluti præsentibus faciendis, Poëtã admonuit in Particula superiore; ita vt in hac possit quidem statuere motus præterea corpore etiam exprimendos vt adhuc effingãtur perfectiùs, at idem præceptum iterare haud debeat. II. sit illud. Hos verò affectus atque motus non quidem aliquos tantùm aut leuiter attingendos sentit a Poëta & quasi per transennam exprimendos, sed omnes si fieri possit, & vehementer. nam omnes iudicat verbis illis *ἐνα ἀυτατὸν* quibus quos experiri ac tractare liceat, hos tractari iubet omnes. vehementer verò, quia perturbari hac de causa, & exaggeratè, præcipit, fluctuare, verissimè irasci, & quodãmodo extra se poni. III. illud. Et tamen hæc omnia non naturali acribologia & conatu seu physicè (vt cum scholis loquar) sed moraliter intelligit. alioquin qui Thyestis cœnam ac dolorem pangeret, huic filij comedendi essent priùs: qui furentem Herculem ac lugentem describit, huic verè Herculeus furor & dolor exprimendus: qui Vlyssem vulneratum exprimit, huic vulnera pectore contrahenda, vt quoad eius fieri possit ea experiatur. Et tamen hoc dementis esset vel præcipere vel efficere. ita vt in ijs quæ moraliter seu communi more & modo experiri possunt, intelligendum sit quod exaggeratè alioquin præcipit Aristoteles. IV. Non tamen interim histriones instituit Aristoteles, aut Poëtam docet qua ratione instituere histriones

Authoris sententia: quæ effatis quibusdam continetur.

II.

III.

IV.

nes debeat, sed Poëtam ipsum vt acutè pangat & affectiones motúsque omnes adamussim exprimat carmine, itaut si fieri possit veriùs eos ante oculos ponere & imagines pingere videatur, quàm oratione describere. Et sanè cum Aristoteles melodiam, apparatum, & quicquid ad histriones pertineat a Poëtæ cura ablegasse visus sit longiùs, sanè in præsentia nihil est quod illuc eum impellere moliamur: sed potiùs id quod est fateamur, nimirum Aristotelem in superiore particula iussisse vt Poëta acri cogitatione, in hac vt corporis etiam contentione, imitationem ad summum eueha. V. Neque tamen, quod pertinet ad affectus ac motus quos omnes quoad eius fieri possit poëtā experiri ac tractare iubet Aristoteles, crediderim ei assentiendum in omnibus. nam timorem experiri, vt frigus occupare artus perdiscas, ac proinde appositè illud describas seu timentem effingas (atque idem dixerim de amore, lætitia & de alijs quibusdam perturbationibus) rectè quidem cōtingat. Contra verò vehementi ira percelli quæ iudicium perturbat, non sit ex Poëtæ vsu, sed præstet hanc in alijs inspectare (atque idem dixerim de odio ei si quæ est huiusmodi affectio quæ obsit prudentiæ) & alieno malo eius vim agnoscere, vt integro illam iudicio describas. Nam furorem, morbos, vulnera, cruciatus, animi defectionem, desperationem, exilium, & id genus mala experiri, vt commodiùs exules, desperatos, furentes, & huiusmodi alios describere possis ac fingere, id verò (vt dicere cœperam) ridendum esset. Iam verò quoniam Aristoteles eò rem adducit tandem vt velit Poëtas non modò a Natura fingi ad Poësim (eos εὐφυεῖς appellat ille) verùm etiam furere, siue extra se poni, ac propterea cōcludit διὸ εὐφυοῦς ἡ ποιητική ἐστιν, ἢ μανικοῦ. τούτων γὰρ οἱ μὲν εὔπλαστοι, οἱ δὲ, ἐξεταστικοί εἰσι. hoc est, *Itaque ingeniosi Poëtica est, vel furore perciti, ex his enim alij quidem bene formati: alij verò extra se positi sunt*: postularet sanè ratio vt de furore poetico an sit concedendus, qualis etiam sit Aristoteli, disputarem: præsertim verò quia iandiu totam hanc rem vltrò se se obijcientem in

Redit ad Aristotelē vt postrema particula sententia explicetur.

425 alium locum reiecimus. Cum enim de origine Poëtices ageret Aristoteles in capite 1. quam imitationi & delectationi visus est acceptam referre, atque ita referre vt vix ac ne vix quidem alteri causæ vllum reliquerit locum (causas enim & proprias & veras & poëseos vniuersæ requirebat, ita vt non sine crimine posset vllam causam prætermittere) nos quidem non potuimus non aduersus Aristotelem dubitare, qui furorem interim seu maniam tam facilè præteriret, quam tamen hoc in loco inter poëticæ causas agnoscere, ac grauissimis verbis constituere, visus est. Denique hac de re cùm Peripatetici pugnant cum Academicis, tum ijdem Peripatetici inter se dissident. Poëtæ contrà illum mordicus retinent & venditant. Agedum igitur rem accuratè perpendamus, & quid in re hac perdifficili, & ab heroicis vsque temporibus agitata sentiendum sit disceptemus; id inprimis aperientes quod sentit noster Author Aristoteles. Principio igitur pro afflatu poëtarum, seu pro furore Poëtico sic disserat quispiam. Videri omnino Poëticum furorem concedendum, quòd apud Pausaniam, Strabonem aliósque probatos historicos; addo etiam apud Democritum ac multos Philosophos, legamus homines quosdam olim veluti furore quodam fuisse correptos, siue spiritu afflatos, vnde repentè carmina funderent. Quapropter & Tinnicus a Platone, & Maratus Syracusanus ab Aristotele, & Sybillæ ab vtroque proferuntur quæ percellerentur & afflarentur. Id quod de Sybillis nonnullis multò magis in confesso est, cum illas non vno in loco, sed in multis ac varijs, & apud varias gentes, floruisse & tanquam oracula carminibus reddidisse constet. Itaque Christiani etiam vaticinationē exceperunt atque probarunt Sybillæ, quæ nisi afflata esset, oracula illa fundere potuisset nunquam. De Dauide etiam nihil attinet dicere; hunc enim diuinitus commotum futura mysteria decantasse, ipsi quidem non modò fatemur sed profitemur. Atque huc pertinet quòd aliquos a numine (quale quale hoc esset) occupatos intelligimus, quemadmodum & Olenum & Phæmonoëm, qui instinctu hexametros repentè funderēt ac poëmata pangerent. Huc etiam pertinet quod Poëtæ multi se passim percelli dictitarent atque adeò Poësim ab Apolline & Musis seu mauis diuinitus afflatam agnoscerent. Hinc enim Ouidius

Vide Contr. 26. ad 4.

CONTROVERSIA LXIX. NVM furor poeticus sit concedēdus.

Pro furore Poetico.

Est Deus in nobis, agitante calescimus illo:
Sedibus æthereis spiritus ille venit.

Hinc eleganter etiam Horatius,

Quem tu Melpomene semel
Nascentem placido lumine videris,
Illum non labor Isthmius,

Clara-

Clarabit pugilem, non equus impiger.
Curru ducet Achaico
Victorem, neque res bellica Delijs
Ornatum folijs ducem
Ostendet Capitolio.
Sed quæ Tybur aquæ fertile perfluunt,
Et spissæ nemorum comæ,
Fingent Æolio carmine nobilem. 416

& rursus

O mutis quoque piscibus
Donatura cycni, si libeat, vocem,
Totum muneris hoc tui est,
Quòd monstror digito prætereuntium
Romanæ fidicem lyræ,
Quod spiro & placeo, si placeo, tuum est.

Et sanè quid erat quod Poëtæ tum Græci tum Latini Apollinem & Musas tanta consensione inuocarent omnes, nisi inde sibi opem afferri credidissent atque adeò experti fuissent? Quid plura? An non Plato author grauissimus in libris de legibus (vbi leges cōdit ac sine dubio seriò agit) semel atque iterum testatur nobis mysterijs celebrantibus Apollinem ac Musas datos esse præfectos ac duces? nam ab eodem in Phædro, in Ione, & alibi sæpè cœlestem hunc poëticū furorem proferri ac celebrari compertum est. Neque Aristoteles prætereundus, qui non hîc modò verùm etiam & in III. Rhetoricorum & in problematis, quin in Politicis etiam nō semel vbi accuratè philosophatur, huiusmodi enthusiasmum seu furorem videtur concedere. Quod multò magis affirmandum videretur si, quod Dio Chrisostomus scribit, Aristoteles de furore poëtico libros aliquos conscripsit. qua de re præter Democritum scripsit etiam Theophrastus & Heraclides Ponticus. Vt Plutarchum mittam & alios. Denique M. Tullius grauissimis verbis huic fauet sententiæ in Libro II. de Oratore. *Bonus Poëta* (inquit) *nemo sine inflammatione animorum existere potest & sine quodam afflatu quasi furoris.* & in priore de diuinatione, *Magnum Poëtam*, inquit, *sine furore esse posse negat Democritus*. Quanquam audiendus est in Oratione pro Archia vbi sic disserit. *Atqui sic a summis hominibus eruditissimisque accepimus: cæterarum rerum studia, & doctrina & præceptis & arte constare; Poëtam natura ipsa valere, & mentis viribus excitari: & quasi diuino quodam spiritu afflari. Quare suo iure noster ille Ennius sanctos appellat Poëtas: quod quasi Deorum aliquo dono atque munere commendati nobis esse videantur.* Atque hac de causa Iudices sic alloquitur, *Sit igitur Iudices sanctum apud vos humanissimos homines hoc Poëtæ nomen, quod nulla vnquam barbaria violauit; saxa & solitudines voci respondent; bestiæ sæpè immanes cantu flectuntur atque consistunt*. Et hinc est etiam vt non modò sancti, quod ex Cicerone commemorabam, verùm etiam Deorum Interpretes; Deorum filij, & huiusmodi nominibus appellarentur. Cui rei Tacitus, Author sanè grauis, non ægrè subscribere visus est, cum in Dialogo de Oratoribus, *Creditum est*, (inquit) *Poëtas deorum responsa proferre*. Hæc pro furore poëtico.

Li. 2. de Ini. & ali.

Contra eū dem furorem.

Contra tamen illud videtur repugnare quod in prouerbio est atque Aristoteles ipse testatur, multa mentiuntur Poëtæ, ac propterea verendum sit ne se sanctos ipsi ac diuinos venditent, vt sibi canant, vt inquam sibi concilient famam, & a vulgo saltem colantur & honorentur. Itaque longiùs suspicandum est Flaccum ea cecinisse quæ referebam, atque illud etiam protulisse,

Nil paruum aut humili modo,
Nil mortale loquor——& illud
Quo me Bacche rapis tui
Plenum? quæ nemora, aut quos agor in specus
Velox mente noua,

Poëtarum ambitionem secutum (atque idem sanè de Ouidio atque aliis dixerim) quàm quòd verè afflarentur & cœlesti spiritu commouerentur. Huc accedit quod Plato videtur sæpè ironicè loqui ita vt dum Socrates, quem mira ironia instruxit, rapsodas aut Poëtas verbis celebrat, re ipsa illos irrideat, & perinde atque Sophistas eleganter deludat. Certè in Ione & in Phædro ironicus est ferè totus. Nec fortasse ironia caret quod profert in

Apo-

Apologia dum causam affert cur ipse ab Oraculo sapientissimus sit iudicatus. *Deprehendi,* 427 inquit, *in Poëtis eos non sapientia facere quæ faciunt: sed ex natura quadã ex diuina animi concitatione; quemadmodum ij etiam qui diuino furore afflati vaticinantur.* Vt enim omnium hominum ordines sugillabat qui se sapientes profiterentur, cum id Deo tantùm concederet, sic etiam tacitè Poëtarum iactantiam seu fastum ac temeritatem indicabat qui se diuinitùs afflari dictitarent. Adde quod Plato etiam non rarò populariter loquitur, vulgatam opinionem vsurpans, ita vt minùs ei assentiri cogamur: præsertim quia in re tam graui non tam authoritati quàm rationi obtemperandum est. Certè dum in libris de legibus sic Musas mysteria canentibus præficit & Apollinem, vt Bacchum quoque eodem nomine ijs præficiat mysterijs, ac diuinitus nobis ducem attributum scribat, quàm verè philosophetur, imò verò quàm deerret, vel certè vulgo conniueat, populariterque loquatur, nemo qui sapiat non animaduertat. Nec sanè ad furorem illum & afflatum retinendum magnam vim habent quæ scripsit Aristoteles: quandoquidem vbi rem non modò profert, sed explicat, quemadmodum in problematis, videtur rem totam ad melancholiam reuocare: quasi verò naturaliter & ex temperamento non extrinsecùs id Poëtis contingat. Ac profectò quicquid sit de Aristotelea ista melancholia, nos videmus quidem quotidie Poëtas summo studio ac diurnis nocturnísque vigilijs in hanc curam incumbere, ita vt quicquid pangunt, id meditatione atque arte adhibita pangant, afflatu vllo impelli aut instigari cernimus nunquam. Itaque Virgilium & alios multos sudore multo & studio præclarissima Poëmata condidisse scimus: afflatu percitos non legimus. Nos certè quicquid Latinè aut Italicè vel lusimus vel cecinimus (quale quale tandem sit) laborem summum & studium ad id contulimus, commotionem animi quam Poëtæ veteres peruulgarunt, ne leuissimè quidem persensimus, aut suspicione attigimus. Et quamuis non omnino inficior Poëtas nasci, Oratores fieri; illud tamen contendo Poëtam arte perfici ac studio non afflatu vllo; ita vt sine arte & studio quicquam perfectum edere nequeat. Denique; vt me semel explicem, sic sentio. Natura & Ars, siue ingenium & studium, tum in Oratore tum in Poëta exigitur: sed tamen in Poëta, vt carmen & Poësis operosiora sunt, maior requiritur vis ac celeritas ingenij, siue mentis solertia quæ a Natura inprimis proficiscitur. & hac de causa Poëta naturæ plurimum debet: quamuis nisi accedat studium vnde natura excolatur, Poësis iaceat necesse est. Contra verò in eloquentia, vbi Natura mediocres suppeditet vires ac summatim nõ sit nouerca sed mater, licet deinde studio & exercitatione (quoniam populare studium exigitur ac popularis exercitatio) excellere; ita vt hac de causa lõgiùs Arti quàm Naturæ accepta referatur eloquentia. etsi alioquin Arte & Natura tam Poësis quàm eloquentia perficitur. Quid multa? etiam si omnino concederetur nasci Poëtas, non tamen illud efficeretur, furore impelli aut commoueri, aut Poëticum quem illi commentantur, furorem esse cõcedendum, sed tantùm Poësim Naturæ, non verò Arti accceptam esse referendam. Hæc contra Poëticum furorem.

Sed clausula, si me audias, hæc sit. Primò apud Hebræos Dauidem & si quis fuit huiusmodi, sine dubio diuinitus afflatum: neque enim fieri potuisset vt quæ admirabilia & ab omni humana suspicione longissimè dissita tanto ante cecinit mysteria, decursu temporis impleta, & viris sapientibus probata essent, nisi diuino afflatus atque edoctus fuisset numine. Ex quo fit vt priscis illis tẽporibus iurè ab Hebræis diuinus afflatus ac spiritus agnosceretur. Tametsi reuera non Poëtarum erat proprius, sed Prophetarum & eorum omnium, qui rei alicui vel gerendæ, vel soluta oratione aut etiam carmine efferendæ, a Deo vocarentur ac tanquam assumerentur: ita vt hinc poëticum furorem aut afflatum, qui 428 inquam Poëtarum esset proprius, non habeamus. Atque idem dixerim de Sybillis (de illis loquor quæ verè prædixerunt res futuras, inprimísque de Liberatore nostro cecinerunt) hæ enim proprio quodam Poëtarum spiritu seu furore haud percellebantur, seu diuinitus commouebantur. Ita vt Deus ipse hinc Author colligatur: præter Deum nihil. Iam verò Poëtis, vel quia sibi canerent & gloriolam captarent, vel quia experimento didicimus industriam in Poësi valere plurimùm, atque illos ipsos qui ad Musas confugerẽt labore multo & studio profecisse, crediderim non necessariò fidem adiungi: præsertim verò quia si quem proferant qui reuera olim concitaretur, haud tamen certum quendam poëticum furorem statuere possunt, sed magis Dæmonis concitationem ac vim quæ Poëtæ cum arreptitijs esset communis: tantum abest vt Poëtis ipsis diuinitus attributa ac destinata esset aut illis instigandis præsideret. Itaque nusquam in præsens persentitur, etsi

Authoris sententia.

Quatenus sit concedẽdus poeticus furor, aut reprobandus.

Iam respo- [illegible] aduersarijs.

Ad poetas.

Poëtæ

Ad Historicos.

Poëtæ florent apud gentes ferè omnes & Poëmata pandunt egregia. Historicis autem ea de causa non planè assentiendum, vel quia non raro ea referrent quæ vulgò iactarentur, quemadmodum ex Herodoto, Diodoro, & alijs multis, præsertim Græcis, compertum est, ac propterea in fabulas incurrerent; vel quia qui olim ad carmen instigarentur, ij vel a Deo quod de Dauide & Sybillis quibusdam dicebamus, vel a Dæmone non verò proprio quodam Poëtarum afflatu aut Præside & Duce quod Poëtæ dictitabant, instigarentur; vel quia tota hæc concitatio iandiu defecerit, tametsi Poëtæ floreant quotidie; vel quia ijdem historici de huiusce furoris causa dissidebant, cum alii Poëtas halitu quodam qui 419
è terra erumperet, alii melancholia (quæ duæ causæ nihil valerent ad poëticum furorem & afflatum confirmandum) concitari affirmarent; alij aliò confugerent, quemadmodū ex Strabone, Plutarcho & alijs intelligitur; non autem diuinum afflatum concederent, de quo agimus in præsentia.

Ad Democritum & Platonicos quosdam.

Itaque vbi illud tandem concessero, a Dæmone aliquos fuisse instinctos, atque hinc de poëtico furore aliqua ex parte manasse famam, rem planè explicatam crediderim. Cum enim tunc & ex statuis & ex quercu (id quod de Dodonæa legimus) & ex tripode, atque ex arreptitijs, vel maximè responsa darent Dæmones, hinc nil peculiare poëtarum habemus. Ita sanè qui cum Democrito dictitant Musarum fores frustra sine furore pulsari, ijs hoc tempore nisi vim ingenij & acrem mentis agitationem intelligant, ne iurantibus quidem crediderim: cum non afflatu interim & furore; sed labore & sudore multo conscendantur Parnasi iuga. Nam Platonici qui tam multa de Apolline ac Musis commentantur quas in Platonis Syrenas conuertunt & Cœlestibus globis mouendis præficiunt, furorem inde poëtis instillantes, mihi quidem otio ac literis videntur abuti. Denique dum hac de re multa dicunt, nihil probant, sanè illorum sententia eâdem facilitate refelli potest qua astruitur. Quanquam quoniam nos Platonis poësim seorsim conscribimus, de Platonicorum quoque opinione quod attinet tum ad Apollinem & Musas tum ad poëticum furorem, ibi fortasse copiosiùs. Nunc superest vt quoniam interim Peripatetici sumus, rem ex Aristotele declaremus, ac num eius sententia excipienda sit, doceamus.

De Aristotelis sententia sigillatim.

Ergo vt me paucis expediam, sic statuo. Aristoteles non idem planè visus est semper de Enthusiasmo & poëtarum commotione sentire aut scribere. Etenim in problematis & in libro de diuinatione per somnium vbi eam visus est non modò proferre sed explicare, ad melancholiam statuit referendam. Ex quo fieret vt nullo modo extrinsecus percellerentur aut afflarentur, sed ab interiore causa, eáque naturali commouerentur. Sic poëticus furor de quo inprimis quærimus, concideret totus. Contra verò in libro primo Moralium Eudemiorum perspicuis verbis affirmat quosdam extrinsecùs & a Deo aliquo afflari & instigari, quos Nympholetas ac Theoletas vocat, nos priores lymphatos seu fanaticos, posteriores Deo instinctos appellabimus. ex qua sententia, quæ sine dubio cum priore pugnat, poëticus furor atque afflatus Aristotele Authore videretur retinēdus. Neque enim quicquam obest quominus talis afflatus ipsissimus poëtarum furor crederetur. Nec fortasse ab huiusmodi opinione absfuit in posteriore libro Magnorum Moralium cum diceret fortunatos ad aliquid gerendum impelli eorum more qui non electione aliquid gererent & consilio, sed commotione impellerentur vt Enthusiastici. Ac fortasse dum Aristoteles hoc in loco disiunctim loquitur aitq; poëticā esse εὐφυοῦς seu μανικοῦ, hoc est benè ficti seu ingeniosi aut etiam furiosi, sic loquitur quòd neutram opinionem omnino vel compertam haberet vel statuere auderet, alterutram tamen veram esse iudicaret. & ideo nil mirum si in recitatis locis modò in vnam, modò in alteram sententiam inclinasset. Nisi tamen dicas hîc disiunctim loqui quia poëtas quosdam a natura veluti fictos agnosceret propter ingenium & naturalem propensionem ac facultatem: quosdam rursus percelli seu furore impelli crederet ad Carmen & poëmata. Quanquam rursus quod pertinet ad μανικὸν seu furiosum dubitatio illa rediret num hunc extrinsecùs a numine percelli vellet quemadmodum scribit in moralibus, an verò melācholia commoueri quemadmodum in problematis sed vt sit, dum Aristoteles furorem de quo loquimur (non enim naturalem & insitam commotionem quærimus qualis a malincholia proficiscitur) hinc videtur euertere, illinc confirmare, mediam ipse quandam sententiam libenter amplector, quam & experimento & ratione videor mihi statuere posse, & Aristotelis ipsius tandem, velit nolit, authoritate confirmare, nimirū non quia extrinsecùs percellātur aliqui, ad carmina & poëmata siue ad Musicam impelli, sed quia carmina & poëmata condant, ac musicā exerceant,

Probl. sect. 31. prob. 1. Cap. 1.

Cap. 9.

ceant, percelli & quasi mēte abalienari, ita vt furor & commotio sit carminis & poëmatis aut etiam musicæ effectus non causa. Etenim experimur, nos carminibus ac musica mirè affici ac veluti percelli; ita vt satis constet musicam & carmen miram quādam vim habere ad concitandum animum, quemadmodum & Alexandro & aliis multis Timothei, Pithagoræ, & aliorum industria contigisse legimus, dum mutatis modis ad iram, ad mansuetudinem, ad lætitiam prouocarentur, ita vt verissimè dicatur nō a furore poësim, sed è contrario a poësi furorem & comotionem gigni. Et sanè humanus animus, vt est numerorum ac modorum capax quod cæteris animantibus haud accidit, ac propterea cum metris & numeris quandam habet affinitatem (& ideo aliqui non dubitarūt animam ipsam numeris constare & harmonia, a quibus tamen vbi propositam consensionem concessero, omnino dissenserim) fit vt intēsis aut remissis modis seu carminum suauitate aut grauitate vel etiam nouitate & varietate commoueri possit vehementer; præsertim vbi amoris, iræ, timoris veluti igniculos condat in anima. A qua sententia non video qui abfuerit Aristoteles qui in libro postremo Politicorum capite VII. inde Enthusiasmum cōfirmat quòd aliqui sacris melis & cantibus percellerentur & tanquam extra se ponerentur. Huc pertinet quòd ibidem Enthusiasticam melodiam concedit quæ scilicet vim habeat percellendi, huc quod in III. Rhetoricorum ait Auditores ab Oratore ἐνθουσιάζεσθαι, percelli inquam & rapi, idque laude aut vituperatione vel alia huiusmodi ratione. Et quāuis Aristoteles ab Oratore item commoto ac percito id fieri dicat (quanquam hunc non extrinsecùs affici ait & afflari sed intimè commoueri) vt Auditores commoueantur & percellantur, oratione tamen & carmine vel Musica percelli apertè fatetur. Huc demum quod scribit Prygiam harmoniam percellendi vim habere, Olimpíque melos id habuisse vt Auditorum percelleret animos & Enthusiasticos faceret. Sic sanè veriùs musica (si quis rectè æstimet) ac poësis furorem afferrent seu concitationem gignerent (ita quidem commotio posterior esset quàm poësis & affectus non causa censenda esset vt dicebam) quàm poëtæ commoti & afflati ad poësim excitarentur. Quæ cum ita sint, rectè fecit Aristoteles ab initio dum inter causas poësis poëticum furorem haud recensuit. Quod si hic illum videtur introducere, fortasse hæc est huius loci sententia, poësim esse εὐφυοῦς hoc est ingeniosi, quíque a natura optimè fictus sit ad imitandum poëmatáque pangenda vel etiam ne videatur contentiosum funem trahere & cæteris repugnare μανικοῦ hoc est furiosi quemadmodum passim dictitarent multi. Ita quidem ibi furorem omisisset quòd ex propria ibi sententia loqueretur, nunc illum proferret vt ne id contenderet si quis non modò εὐφυοῦς verùm etiam furiosi poësim esse pugnaret. Tametsi quoniam melancholicos censet ingeniosos dum furorem ad melancholiam reuocat, eandem ad causam naturalem tacitè reuocasset, ita secum ipse cōsentiret, qui a natura poësim ortam fecerat a principio. Tu, si placet, ea quoque perlegas quæ in Platonis poëtica scribimus.

Qui concedus Poeticus furor qui probandus.

CAPVT XV.

PARTICVLA LXXXIX.

Τούς τε λόγους τοὺς πεποιημένους δεῖ καὶ αὐτὸν ποιοῦντα ἐκτίθεσθαι καθόλου, εἶθ' οὕτως ἐπεισοδιοῦν καὶ παρατείνειν. λέγω δὲ οὕτως ἂν θεωρεῖσθαι τὸ καθόλου, οἷον τῆς Ἰφιγενείας τυθείσης τινὸς κόρης, καὶ ἀφανισθείσης ἀδήλως τοῖς θύσασιν, ἱδρυνθείσης δὲ εἰς ἄλλην χώραν, ἐν ᾗ νόμος ἦν τοὺς ξένους θύειν τῇ θεῷ, ταύτην ἔσχε τὴν ἱερωσύνην. χρόνῳ δ' ὕστερον τῷ ἀδελφῷ συνέβη ἐλθεῖν τῆς ἱερείας. διατί; ὅτι ἀνεῖλεν ὁ θεὸς διά τινα αἰτίαν, ἔξω τοῦ καθόλου ἐλθεῖν ἐκεῖ, καὶ ἐφ' ὅτι δὲ, ἔξω τοῦ μύθου. ἐλθὼν δὲ καὶ ληφθεὶς θύεσθαι μέλλων ἀνεγνώρισεν, εἴθ' ὡς Εὐριπίδης, εἴθ' ὡς Πολυΐδης ἐποίησε κατὰ τὸ εἰκὸς εἰπὼν, ὅτι οὐκ ἄρα μόνον τὴν ἀδελφὴν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἔδει τυθῆναι· καὶ ἐντεῦθεν σωτηρία.

Cæte-

Caeterum confictos sermones, oportet etiam confingentem ipsum vniuersè explicare móxque Episodijs ad hunc modum vti, ac rem diducere. Ad hunc verò modum vniuersale illud speculari oportere dico. verbi gratia: Iphigenia constituta ad aras quædam virgo, atque ex oculis sacrificantium clam surrepta, delata verò in aliam regionem, in qua Deæ, hospitum sacrificia ex lege debebantur, eius sacri ministerio ipsa præposita est. procedente tempore Sacerdotis fratri illuc accedere contigit. Cur autem contigerit, vt ipsum Deum ob quandam culpam venire illuc impulerit, extra vniuersale est: quorsum verò, extra fabulam. itaque cum accessisset, captus, immolandúsque mox sororem agnouit. Siue vt Euripides finxit, siue vt Polyides, ex verisimilibus locutus: quod non modò sororem, verùm & ipsum sacrificari oportebat. vnde quidem salus parta est. Pacius.

Hos autem sermones oportet esse factos; & ipsum facientem exponere in vniuersum; deinde Episodijs vti, eaque inserere. Dico verò sic vniuersum spectari, vt Iphigeniæ. Cum esset immolata quædam virgo, sublataque immolantibus non manifesto atque importata in aliam regionem, in qua lex erat, hospites Deæ immolare, hoc sacerdotium obtinuit. Tempore autem sequenti fratri Sacerdotis huc venire contigit propter nescio quid, quoniam responsum dedit Deus propter aliquam causam, quæ extra vniuersum est, eò venire, sed quamobrem, id extra fabulam est. [redacted] verò venisset & captus esset, dum immolandus esset, agnouit, siue vt Euripides siue vt Polyides fecit, dicens secundum verisimile non solùm sororem, sed etiam ipsum sacrificari oportuisse, & hinc salutem. Riccobonus. 411

COMM. lxxxix. De argumēto & fabula primùm pertexenda tùm episodijs augenda.

tradu...

Vm Poëtam de ijs commonefecerit quæ vsui esse, quin necessaria videri poterant, vt personarum quæ introducerentur, affectus ac motus pro dignitate fingerentur, ac tanquam ante oculos ponerentur; iam eò traducit disputationem vt doceat quo artificio, qui sic instructus eruditúsque fuerit Poëta, fabulam primùm & actionem siue argumentum contéxere debeat: tùm eandem Episodijs ornare: ac producere, vt omnibus numeris expleatur. Quod igitur pertinet ad fabulam siue actionem obseruetur primò, λόγον eo nomine appellari & vsurpari, vt differat ab Episodijs & rudis adhuc intelligatur fabula & imperfecta; ita vt qua proportione carina attingit nauem quæ omni ex parte instructa sit & adornata, ea λόγος seu fabula hoc in loco attingat Tragœdiam. atque hanc fabulam antequam Episodia illi tanquam Tragœdiæ corpori inserantur, iubet vt Poëta, siue ex receptis illa sit fabulis, siue recens inuenta, explicet vniuersim: tum verò cogitet de Episodiis atque hæc inserat fabulæ. Sed & illud secundò obseruandum, Aristotelem λόγον siue argumentum de quo diximus, in receptum distribuere & fictum: quia scilicet vel iam ab aliis vsurpatum sit Tragicis, cuiusmodi verbi gratia est Oedipus apud Euripidem qui antea fuerat tractatus a Sophocle; vel a nemine adhuc fuerit arreptum & Tragœdiæ fingendæ adhibitum; cuiusmodi esset verbi gratia Calypso Vlyssis aut Catonis Portia, si nunquam a Tragico tale fuisset arreptum argumentum. Itaque omnino crediderim πεποιημένους λόγους fictas inquam fabulas seu fictum argumentum non illud censeri quod a Poëta omni ex parte excogitetur & in rebus anteactis nullo modo nitatur; quasi verò Tragœdiæ argumentum perinde ac Comicum fingi possit totum, non ex rebus gestis sit necessariò deriuandum; sed quia dum fictum argumentum opponitur argumento iam trito, & a Tragicis tractato, fictum dicatur quia recens in Theatrum adducatur & a nemine fuerit pertractatum, quamuis alioquin in monumentis exsistat aut inter res gestas numeretur. ita vt comparatè dicatur fictum, non absolutè & quocunque modo. Quod si fortè pugnes fictum hoc argumentum patere latiùs, & quodcumque nouum argumentum complecti siue ex rebus gestis nunc primùm desumptum, siue planè fictum & recens excogitatum, illud saltem fatearis oportet pulcherrimæ Tragœdiæ, quæque in primis consistat, argumentum non planè fictum esse debere, ac propterea hoc inprimis designari dum fictum argu-

Obseruanda sunt quædam.
I.
II.

argumentum a Tragicis recepto ac protrito opponitur. Alioquin si per fictum argumentum illud intelligeret quod omni ex parte fictum & a Poëta excogitatum sit, ineptè omnino ac turpiter præterijsset medium illud argumentum quod ex rebus gestis recens ducitur, nec planè fictum nec verò protritum est. Illud tertiò obseruandum, non difficilè intelligi cur & quomodo hoc argumentum vniuersim sit explicandum & extendendum. nam dum pergit Aristoteles. III.
432 *Dico verò in vniuersùm spectari, vt Iphigenia. Cum esset immolata quadam virgo, sublatáque immolantibus non manifeste, ac comportata in aliam regionem, in qua lex erat, hospites Deæ immolare, hoc Sacerdotium obtinuit. Tempore autem sequenti fratri Sacerdotis huc venire contigit propter nescio quid quoniam responsum dedit Deus propter aliquam causam, quæ extra vniuersum est, eò venire, sed quamobrem. id extra fabulam est. Cum verò venisset, & captus esset, dum immolandus esset, agnouit, siue vt Euripides, siue vt Polyides fecit, dicens secundum verisimile non solùm sororem, sed etiam ipsum sacrificari oportuisse; & hinc salutem.* satis indicat non modò Episodia interim omnino posthabenda, verùm etiam alia multa quibus argumentum contrahi solet ad certum nexum certámque solutionem, ad certam quoque peripetiam vel agnitionem, adde etiam rerum causas & conditiones: quas sanè in generali illa argumenti extensione præteriri dum iubet, efficit vt argumentum illud, etiamsi tractatum fuerit ab alijs, tanquam nouetur, præsertim nouo nexu & solutione, nouis etiam quibusdam nominibus in eam introductis. Itaque satis constat Aristotelis præceptum accommodatum esse tum protritis argumentis nouandis; tum verò (quantum quidem ipse scribit Aristoteles) fictis, hoc est ijs, quæ nunc primùm in Theatrum adducuntur, formandis. Et tamen difficile est quod intelligatur quid tandem nouis argumentis, quæ inquam nunquam a Tragicis vsurpata fuerint, conferat id præcipisse. nam in recepto argumento, hoc ad generalem statum reuocasse, eum habet vsum vt nouari, ac multis modis nouari, & quasi recens effici Tragœdia videatur: at in noui argumenti Tragœdia talis nullus apparet vsus. *Dubitatur* Crediderim tamen recenti quoque præceptum seruire posse. Nam vt argumentum non dico nouare possis, vt in protrita accidit Tragœdia, sed conuenienter fingere, plurimum conferat recens argumentum quod ex rebus gestis (non sine iudicio tamen ac delectu) desumpseris, vniuersim tantùm arripuisse, vt nodum, agnitionem, peripetiam, solutionem, causas, circũstantias (vtendum enim est) quibus tale argumentum absoluatur vndique, proprio deinde ingenio excogites & marte elabores: sic enim sine dubio maiorem referet industriam, & perfectius euadet. Siquidem certum est raró ex rebus gestis offerri argumentum quod ex ijs causis & conditionibus eóque nexu & solutione constet quæ perfectæ Tragœdiæ conueniunt, ac præsertim Aristoteleæ: ac propterea locus est relinquendus, vnde excoli possit altiùs ac perfici. *Respondetur.* Atque hanc crediderim esse germanam huius loci sententiam, quam, si me audias, optimè omnium explicauit Alexander: præsertim quia in cæteris particulis non omni ex parte, sed in ijs tantùm quæ paulò difficiliora videri fortasse possent, iudicium interponit suum; hanc explicat totam. Itaque præstat eum agnoscere (strictim tamen) atque percurrere. Sic igitur disserit, vt latinè & paucis, audiatur. *Alexander in proposita particula.* *Pertinet nouum hoc Aristotelis præceptum, quo fabulam priùs iubet vniuersim constitui non modò ad eos Poëtas qui in Tragœdijs & argumenta & personas complectuntur ab alijs Tragicis explicata & introducta, verùm etiam ad eos qui nouis argumentis inuentis, hinc Tragœdias constituunt suas. vtrique igitur antequam certis personis aut Episodijs suam instruant fabulam, hanc ad generalem reuocent statum; ita vt etiamsi ab alijs tractata fuerit ijs eam spolient omnibus, quibus certi alicuius Poëtæ esse ostenderetur. Nam vbi fabula ad generalem statum reuocata fuerit, suam quisque poterit illam efficere idque nexu, solutione, aut etiam peripetia & agnitione, addo etiam Episodijs recèns inductis: vbi tamen cauendum erit ne interim hæc cum ecepti sententia & fama pugnent. Itaque si Tragicum argumentum arripiamus a Tragico aliquo, hoc prout communis fama tulerit arripiemus, & ijs quæ illud circumstant conditionibus spoliabimus, cuiusmodi sunt Episodia, prologus, nexus, solutio, & si quid huiusmodi quod priuata industria in eam induxerat Poëta: ac nouo illam prologo recentique nexu, solutionéque ornabimus. Quod si argumentum arripiemus tractatum a nemine, vniuersim item illud digeremus prout*
433 *communis habet fama; moxque illi & nomina & cætera quæ dicebamus adiungemus: ita vt ei qui deinde nouam hinc Tragœdiam velit effingere, ea quæ a nobis addita sunt, remouere & ad generalem illam statum reuocare, tum quæ remouit propria industria & ex suo veluti penu substituere cogatur.*

tur. Sic iste, cui tum cætera assentio, tum maximè quod de nouo scribit argumento, quod nouum facit non quia fuerit a Poëta omnino excogitatum ac fictum, sed quia non ab alio Tragico vsurpatum esset antea, sed ex rebus gestis ac fama nunc primò deriuetur. Quanquam alia rursus subiungit nobilis Author quibus & Iphigeniæ quod ab Aristotele affertur exemplum, illustret, & in propositam sententiam ostendat bellè cadere, simúlque illos reijcit qui cum alia quædam peccarent in hoc loco explanando, tum verò ficti argumenti Tragœdiam hinc tueri niterentur.

PARTICVLA XC.

Μετὰ δὲ ταῦτα ἤδη ὑποθέντα ὀνόματα, ἐπεισοδιοῦν. ὅπως δὲ ἔσται οἰκεῖα τὰ ἐπεισόδια, σκοπεῖν. οἷον ἐν τῷ Ὀρέστῃ ἡ μανία, δι' ἧς ἐλήφθη, καὶ ἡ σωτηρία διὰ τῆς καθάρσεως. ἐν μὲν οὖν τοῖς δράμασι τὰ ἐπεισόδια σύντομα· ἡ δ' ἐποποιΐα τούτοις μηκύνεται. τῆς γὰρ Ὀδυσσείας μακρὸς ὁ λόγος ἐστὶν, ἀποδημοῦντός τινος ἔτη πολλὰ, καὶ παραφυλαττομένου ὑπὸ τοῦ Ποσειδῶνος, καὶ μόνου ὄντος, ἔτι δὲ τῶν οἴκοι οὕτως ἐχόντων, ὥστε τὰ χρήματα ὑπὸ μνηστήρων ἀναλίσκεσθαι, καὶ τὸν υἱὸν ἐπιβουλεύεσθαι, αὐτὸς δὲ ἀφικνεῖται χειμασθεὶς, καὶ ἀναγνωρίσας τινὰς, αὐτοῖς ἐπιθέμενος, αὐτὸς μὲν ἐσώθη, τοὺς δ' ἐχθροὺς διέφθειρε. τὸ μὲν οὖν ἴδιον τοῦτο τὰ δ' ἄλλα, ἐπεισόδια.

Qvo facto nominibus statim substitutis Episodia aggredienda. sed hæc quo pacto legitima sint, sanè considerandum: veluti furor in Oreste, propter quem captus est, salúsque per expurgationem. In dramatibus itaque siue actibus Episodia ipsa breuia esse debent: contra in his longior Epopœia fit, nimirum Odysseæ longus est sermo. Per multos annos peregrè quidam cum iret, & a Neptuno obseruatus, & a cunctis relictus, ita rebus ipsis domesticis constitutis, vt fortunæ omnes a Procis absumerentur; filióque insidiæ iam instarent, iactatus pelago domum peruenit; cúmque aliquos agnouisset, illos aggressus, ipse quidem sospes euasit, inimicos autem perdidit. Hoc itaque proprium eius Poematis est. nam cætera ad Episodia pertinent. Pacius.

Post hæc cum quis iam nomina supposuerit, eum Episodijs vti oportebit. Et quando erunt propria Episodia, considerare vt in Oreste insania, propter quam captus est, & salus per expiationem. Ac in dramatibus quidem Episodia concisa sunt, Epopœia verò his producitur. Odysseæ enim longus sermo est: de quodam multos annos peregrinante, & obseruato a Neptuno, & dum solus esset, & præterea sic se habentibus domesticis rebus, vt fortunæ ipsius a procis consumerentur, & filius insidijs peteretur; ipse venit tempestatibus perturbatus, & cum quosdam agnouisset, ipsos decipiens, ipse quidem seruatus est, inimicos verò perdidit. Ac proprium quidem est hoc, alia verò Episodia. Riccobonus.

COMM. XC.

De nominibus personis mox imponendis & de Episodijs fabulæ addendis.

CVM vniuersim constituerit industrius Poëta, conuenienter personis imponet nomina, inquit Aristoteles. Mox verò inferet Episodia: & rectè, quod pertinet ad Episodia. Cum enim fabula in vniuersùm sit exigua, siue argumentum sit angustum; par est vt Episodijs siue digressionibus & additamentis augeatur, & ad debitam magnitudinem, sine qua pulchra esse nequit, adducatur. Quamquam ea etiam de causa inferenda erunt Episodia quòd hinc ornari quoque solet fabula & nobilitari, non modò augeri. Et idcirco nō 434

quæ-

quæcumque Episodia sunt argumento amplificando & exornando inserenda, sed quæ accommodata sunt. accommodata verò sunt quæ cum fabula bellè cohærent, atque adeò illius propria videri possunt. Quam rem exemplo illustrat Orestis Tragœdiæ. vbi Poëta tum insaniam illi affingit vnde in gregem irruit, & a pastoribus captus in Thoantis regis deuenit potestatem (seu mauis ex insania illius captiuitatem inducit) vnde dilatata atque exornata est fabula: tum eiusdem expiationem seu purgationem cõmentus est, vnde ipsius Orestis salus commodè & ingeniosè est consecuta. Sed de huiusmodi Episodijs & de varietate atque discrimine Episodij dramatici & Epici, de quo item verba facit noster Author, planiùs paulò post. Nunc rem ab initio repetentes atque adeò, quoniam inuoluta est, ad Controuersiam reuocantes, requiramus, cur nomina nisi postea quàm fabula vniuersim constituta sit, imponi haud sinat. Imò verò inuestigemus etiam cur imponi iubeat nomina, cum in Tragœdia sint ex rebus gestis deriuanda ac retinenda. Vt enim ex rebus gestis Tragica ducitur actio, ita eorum qui actionem gesserunt, vsurpanda nomina non imponenda & nouanda. Certè Aristoteles in particula LIII. illud inter Comœdiam & Tragœdiam notauit discrimen quòd Comicus ea imponat pro arbitratu; Tragicus factis nominibus hæreat. Hæc igitur diligenter disceptemus oportet. Ac profectò, quod pertinet ad nomina dum iussisse dicimus, vt posteriùs imponantur, nihil est quòd de Aristotelis sententia dubitemus, aut etiam suspicemur Aristotelem non prohibere quominus in fabula vniuersim, quod est in argumento, reticeantur nomina; quasi verò priùs dixerit vniuersim constituendam fabulam, tum subiecerit nomina imponenda, quòd neutrum posset vno eodemque tempore aut vno verbo exprimere; non est inquam cur hoc suspicemur: siquidem Aristoteles ita exemplum fabulæ in vniuersùm constituendæ affert in medium, vt data opera propria personarum reticeat nomina, quemadmodum in superiore constat particula. Nam ideo, *Cum immolata esset quædam virgo*, inquit, non verò Iphigeniæ vsurpat nomen. Sic etiam *cum comportata esset*, inquit, *in aliam regionem*, non verò in Tauricam ait. & rursus: *Lex erat*, (inquit) *hospites immolare Deæ*: non vero Dianæ. Hæc & alia Aristoteles in hac particula ne personarum primò exprimantur nomina; quod etiam facit, dum Odysseæ perstringit argumentum vniuersum. Ita vt reuera prohibeat nomina personis imponi dum fabula constituitur vniuersim. Et tamen res clariùs processisset, si in argumento ipso nomina expressisset, ac rem trito more ac modo narrasset; præsertim verò quia cum personæ illæ quæ actionem peragunt, proprijs nominibus gauderent, postulasset ratio vt narratio cum rebus gestis omni ex parte consentiret, atque Ars Naturæ inhæreret. ita quidem vniuersim, nominibus tamen retentis, fuisset primùm constituenda fabula. Quare dum ait Vtinensis Tragicũ ex Aristotele hac in re veluti a Thesi ad Hypothesim progredi, ac propterea nomina posteriùs imponere, rectè quidem dicit, sed tamen cur ita progrediatur (in fabulæ enim coagmentatione versamur non in quæstionis Oratoriæ tractatione) & an iure omnino hac ratione progrediatur, non ostendit. Atque idem dixerim si quis respondeat fabulam siue
435 argumentum vt vniuersim fingatur, debuisse carere personarum nominibus. nam hoc planè requirimus. cur scilicet ita faciendum sit, & num iure a generali constitutione hoc modo ducatur initium: nisi enim de huius rei vtilitate & opportunitate constet, non acquiescit animus. Ipse igitur, vt ferè fatear, quò me vertam non habeo: præsertim quia Aristoteles tam de argumentis præcepit quæ ab alijs excipimus, quàm de ijs quæ nunc recẽs ex rerum gestarum memoria deriuamus; & tamen in ijs quæ ab alijs Tragicis iam trita vsurpamus, superuacaneum videri possit atque adeò ineptum, argumentum sine nominibus excipere, & Oedipi verbi gratia fabulam, reiectis Oedipi, Iocastæ, Creontisque nominibus, priùs pertexere, quæ tamen mox reddenda illi & apponenda sint. Nisi tamen dicas Aristotelem dum nomina reticeri vellet personarum quin etiam locorum (ideo enim dixit *etiam in aliam regionem*, non in Tauricam) vt vniuersalis illa fabula siue argumentum seruiat multis ac varijs Tragœdijs inde cõflandis, id præcipisse vt nouas Tragœdias fingere liceret, quæ non solùm nexu (vt diximus) & solutione & huiusmodi alijs varientur (veris tamen deinde & proprijs tum personis tum Tragœdiæ ipsi redditis nominibus vt in proposito Aristotelis argumento eueniret, dum ab omnibus Iphigeniæ, Oresti, Tauricæ & alijs redduntur nomina & Tragœdia ipsa appellatur Iphigenia) verùm etiã generali illi fabulæ præter diuersum nexum, nouámq; solutiõnẽ, nouam itẽ peripetiam & agnitionẽ; diuersa apponãtur nomina, ita vt ex vno eodémq; generali argumento, diuersi ẽt nominis,

CONTROVERSIA. LXX.
CVR Tragicis personis imponi iubeat nomina post fabulæ coagmentationem: imò verò cur imponi iubeat, cũ ex rebus gestis sint deriuanda.

Explicatur prior Controuersiæ pars. quamuis non tã explicatur quàm in maiores angustias adducitur.

Authoris sententia.

diuersarúmque personarum Tragœdias, fingere ac summatim pro arbitratu vetus nomē vel retinere vel abijcere liceat. De qua tamen re in extrema hac particula: in qua item Odysseæ argumentum ad generalem statum reuocatur, dicetur opportuniùs. Iam verò

Explicatur Posterior Controuersiæ pars.

de altera dubitationis parte sic statuo. Aristoteles imponenda scribit nomina postquam actio vniuersim fuerit constituta, non tam vt intelligamus fingenda esse & excogitanda, quàm, quoniam deerant, attribuenda. Cum enim Virginis verbi gratia, fratris, Deæ mentionem fecisset, iam nomina imponi iubet, non tam illa fingendo quàm reddendo, ita vt cum Poëta reticuisset illa, perficiat fabulam. ac fortè id planè valet illud ὑποθέντα: subijci enim iubet quasi reddantur, non imponi quasi fingantur. Adde quod sic in Tragœdia factis nominibus vti iubet vt pleraque etiam fingi patiatur, immo verò interdum vnum tantùm aut alterum ex factis retinere iubet, cætera fingi patitur non grauatè. Vt omittam agnouisse etiam Tragœdias in quibus verum nomen esset nullum, sed ficta omnia, vt in Agathonis Flore. Quod si non Agathonis Florem in perfectæ quam nunc fingit, Tragœdiæ exemplum afferri patiaris vt Aristotelem tueamur (qua in re non repugno) aliunde saltem constabit non secum pugnare Aristotelem qui alibi statuerit Tragico factis nominibus vtendum, & hinc etiam Tragœdiam a Comœdia seiugarit: nam hoc in loco vel iuberet restitui nomina non verò fingi, vel præcipua saltem conseruari vellet, fingi verò tantùm reliqua. Et sanè quemadmodum nexum & alia multa, ita nomina multa, variari patiatur necesse est. Sed quoniam impositis nominibus, Episodijs vti iubet (vt ab initio dicebamus) seu Episodijs augere, adde etiam exornare fabulam, agedum de ijs agamus & exēpla quibus rem illustrat, perpendamus. Quanquam quoniam de Episodij vi & vsu non pauca diximus in particula LVI. aliqua etiam dicenda erunt in disputatione de Epopœia, sed copiosissimè de illis egimus in Comparatione (vt in Disputatione v. & x.) & rursus in Aeneidis Commentarijs cogor idem attingere argumentum, hîc Aristotelis præceptis ac verbis orationem cohibebo, etsi alioquin conduceret fusiùs de illis agere, idque a nomine ipso (quod in Comparatione facimus) ducto initio. Ergo ait Aristoteles considerandum & cauendum vt Episodia sint οἰκεῖα propria inquam. Breuis sententia, quæque sine dubio indiget explicatu. Siquidem Episodia debere esse accommodata atque adeò propria ei cui inseruntur fabulæ, constare facilè potest reputanti, cum è contrario aliena perfectum opus reddere nequeant: verùm quæ & quo modo sint propria & apta, id verò fuisset demonstrandum: quod tamen nisi exemplis non demonstrat. quanquam aliunde sigillatímque ex particula LVI. constare potest tunc esse propria, cum ex rebus, hoc est ex argumento (cum hoc enim Episodia confert in præsentia) verisimili ratione aut necessaria deducuntur. ex quo fit vt quemadmodum res ipsæ quibus conflatur fabula, debent necti secundùm verisimile & necessarium; ita vt posteriores ex prioribus verisimili ratione pendeant, sic enitendum vt proportione quadam elaborentur Episodia: vt scilicet non tam extrinsecùs assumpta & fabulæ addita, quàm ex rebus ipsis nata videantur. & hinc est vt quò quæque fabula Episodijs expletur aptiùs, eò minùs discernere liceat in Poëmate quid ad fabulam, quid ad Episodium sit referendum, siue Episodia internoscere ab argumento & fabula. Denique licet ab ijs qui Poëmatis exercitatissimas afferunt aures atque adeò Poëtici artificij sunt gnari, id percipi possit, præsertim in Tragœdia, in qua certam ferè sedem (vbi tamen rectè sit constituta) obtinent Episodia, passim tamen id cuique agnoscere, præsertim in Epopœia quæ Episodijs vndique sparsa est, haud licet facilè. De qua re nos in recitatis locis copiosè. Vnum tamen atque alterum moneo. Primum est, Auditoris partes non eas esse vt Episodia planè discernat. sed potiùs vt attentè intelligentérque audiat & per metum & misericordiam immoderatos purget affectus. Itaque tantùm abest vt Tragicus eo artificio aut consilio Episodia inserat fabulæ, vt auditor ea discernere valear & a fabula ipsa distinguere, vt è contrario dum bellè ac verisimili planè ratione coniunguntur, efficere moliatur ne auditor a rebus ipsis siue a fabula discernat Episodia; quin etiam omnia verisimili aut necessaria ratione ex initijs deriuari, omnia ad fabulam quam maximè pertinere, arbitretur. Vt enim Poëtæ est Episodijs vti vt fabula ad magnitudinem redigatur & exornetur, sic Auditoris est non quidem episodia a fabula distinguere, sed affici & ad nouam morum sanitatem reuocari. Alterum est in Epopœia tamen Episodia a fabula non omnino difficilè internosci aut inuestigari posse ex propositione. Vbi enim propositio rectè sit constituta, continet totius fabulæ initia & fundamenta siue mauis argumentum: ita sanè quæ ad huiusmodi initia reuocari nequeunt; ea pertinebūt ad Episodia.

Part. 54. (right margin, beside "Vt omittam agnouisse")

De Episodijs quibus vti iubet. (left margin, beside "Sed quoniam impositis nominibus")

Par. 118 & deinc. (right margin, beside "aliqua etiam dicenda erunt")

436 (right margin, beside "etsi alioquin conduceret")

Duo iam proponuntur obseruanda.

I. (left margin, beside "vt Tragicus eo artificio")

II. (left margin, beside "fici & ad nouam morum")

ſodia. quo tamen præſidio ad agnoſcenda Tragica Epiſodia vti non poſſumus, cum Tragœdia careat propoſitione, nam inſcriptio etſi eſt exiguum quoddam veluti propoſitionis initium aut ſemen, non ſatis adiumenti, præſertim dum non legitur ſed agitur, ad hanc rem afferre poteſt. Poteſt tamen Prologus (de coniuncto loquor: ſeparato enim more Comico non vtuntur veteres Tragici) ſi quis æſtimet illum attentiùs. nam vbi ex arte conſtet; ſenſim Author introducit fabulam, & argumẽtum quaſi aliud agens exponit. Atque huc etiam pertinet in Tragœdia noſſe tum Prologi, tum Epiſodij quod Prologo ſubijci & inter choricos cantus collocari ſolet, ſedem. etſi enim modò anguſtè manet modò latè, plurimum tamen confert hæc obſeruaſſe. ſiue fabulam requiras & argumentum, ſiue Epiſodium. Sed redeo ad Ariſtotelem qui ſanè poſtcaquam Oreſtis exemplo indicauit qui Epiſodia ſint propria, monet in Dramaticis Poëmatis, cuiuſmodi eſt Tragœdia & Comœdia, Epiſodia eſſe conciſa ac breuia. Epopœiam verò his produci longiùs. quam rem Odyſſeæ illuſtrat exemplo. fabulam ſiue argumentum commemorans atque inde intelligen- *Cõparatiõ Ariſtoteles Dramatica Epiſodia cũ Epicis.*
437 dum relinquit quæ ſint Epiſodia. Ait igitur, *Odyſſeæ longus eſt ſermo: de quodam multos annos peregrinante, & obſeruato a Neptuno, & dum ſolus eſſet, & præterea ſic ſe habentibus domeſticis rebus vt fortunæ ipſius a Procis conſumerentur, & filius inſidijs peteretur, ipſe venit tempeſtatibus perturbatus, & cum quoſdam agnouiſſet; ipſos decipiens, ipſe quidem ſeruatus eſt, inimicos verò perdidit. Ac proprium quidem eſt hoc, alia verò epiſodia.*

Ex quibus verbis, quoniam ſtatuit argumentam eſſe peregrinantis cuiuſdam annos multos & quæ proximè a nobis ſunt recitata (quæ ferè omnia etſi paucißimis expreſſa verbis, permultis tamen libris pertexuntur) nemo non intelligat longum quoque Poëma deſignari quòdque Dramaticum ſuperet multis partibus. Et ſanè rectè cecidit vt Ariſtoteles tanta illud verborum paucitate perſtrinxerit; nam alioqui, cum nomina reticere decreuiſſet, vt in vniuerſum ac ſine nominibus deſignaretur, par erat vt laconicus eſſet & conſuetum breuiloquentiæ modum ſuperaret. alioquin moleſtißimæ illæ voces & perobſcuræ, (*quoddam, quadam, neſcio quid propter aliquam cauſam*) & huiuſmodi aliæ multæ fuiſſent rurſus interponendæ quemadmodum fecit dum in particula LXXXIX. Iphigeniæ argumentum commemorauit in vniuerſum: cæteroquin cum Iphigeniæ argumentum, etſi multò breuius & vno verbo Dramaticum pluribus comprehendiſſet, longiore adhuc oratione fuiſſet comprehendendum Odyſſeæ ſeu Epici Poëmatis argumentũ. Quãquam cœpit quidem Ariſtoteles Odyſſeæ argumentum perſtringere ſine nominibus, dũ pro Vlyſſe peregrinum quendam protulit & pro decennio annos multos, pro Telemacho, (id verò paulò poſt) filium nominauit. Sed tamen mox (credo quod obſcurum nimis, ne dicam ſuperſtitioſum, fore animaduerteret diutius voces illas interponere ac vera nomina reticere voluiſſe) & Neptunum & Procos (cum tamen ſupra Deam non Dianam dixiſſet, *& propter neſcio quid*, non, vt hîc, cauſam expreſſiſſet *cum fortunæ ipſius a Procis conſumerentur* ſcribens nominauit. Sed his omiſſis ad id veniamus quod caput eſt. Etenim eo inprimis conſilio narrat Odyſſeæ argumentum Ariſtoteles vt intelligamus Epiſodia inprimis in eo poëmate eſſe plura & longiora quàm in Tragœdia & dramate. Et ideo concludit *Ac proprium quidem eſt hoc: alia verò Epiſodia*. Itaque altera Telemachi peregrinatio quæ quatuor ferè primos occupat libros, ad Epiſodia pertinebit. Atque eiuſdem ordinis erunt quæ in ijſdem libris copioſè narrat, tum Neſtor de ijs quæ Græcis contigerat enauigantibus, tum de ſuis rebus Telemachus Menelao: tum viciſſim Menelaus Telemacho de Græcorum reditu & Protei vaticinio. Atque eiuſdem ordinis ſunt quæ in VI. & VII. de Nauſicaa aut Arete canitur. quicquid etiam ad ludos pertinet & ad Demodoci cantum in VIII. quicquid in XIII. de Phæacum naui quæ in lapidem verſa eſt a Neptuno. hæc enim omnia pertinent ad Epiſodia. Et eodem (ne longum faciam) alia nonnulla ſpectant ad finem vſque: ita vt rectè ſentiat Ariſtoteles Epopœiæ Epiſodia multis partibus ſuperare dramatica, quin hæc conciſa & breuiſſima videri poſſe ſi cum Epicis conferantur. Hæc de extrema hac parte huius loci: In quo tamen perutile ſit ſtrictim obſeruari quædam quæ varios vſus habere poſſunt in Poëticis Controuerſijs. Primum eſt ea quæ de ſua peregrinatione apud Alcinoum multorum librorum longitudine commemorat Vlyſſes, non in Epiſodii loco interponi quemadmodum pugnant nonnulli, ſed pertinere ad argumentum: alioquin minùs aptè affirmaret Ariſtoteles Odyſſeæ ſermonem & argumentum lõgum eſſe, cum Epiſodia multos occupent libros: multò minùs fuiſſet dicendum Vlyſſem peregrinatum eſſe multos annos, ſiue (vt ſignificantiùs loquar) Odyſſeæ argumentum ac *Ex propoſito Odyſſeæ argumento colliguntur quædã pro Poeticis Cõtrouerſiis. I.*

ſermonem de quodam eſſe peregrinatus eſſet multos annos. Si enim Vlyſſea illa narratio
ſit Epiſodium, vix perpaucos quoſdam (viginti ſcilicet dies) peregrinatus eſſet Vlyſſes: 438
nam reliquum iter narratione illa quam apud Alcinoum habuit, quámque iſti Epiſo-
dium appellant, continetur. Itaque præpoſtero ordine ſeu commutato cecinit quidem
Homerus peregrinationem illam. ſed tamen eam peregrinationem vniuerſam quemad-
modum & in propoſitione oſtendit, & Ariſtoteles hic confirmat, in argumenti habet lo-
co. Atque hinc fit vt idem de narratione illa ſit ſentiendum qua Aenea peregrinationem
ille ſuam & errores expoſuit Didoni. ex Odyſſea nanque expreſſa eſt (tametſi longè me-
liore artificio & induſtria vt ſuo loco oſtendimus) ac deriuata. Et hinc eſt vt vterque in
propoſitione vnde argumentum ipſum æſtimari debet, longam iactationem & errorum
II. ſeriem ſibi proponat canendam. Alterum eſt Odyſſeæ argumentum (idem tu de Aenei-
de iudicato) non eſſe hiſtoricum ſeu naturale, vt nonnulli docere nituntur, ſed perturba-
tum & artificioſum vt loquuntur alij. licet enim ad Ordinem ſe ſe tandem referat Home-
rus, ita vt poſtrema ſaltem poſtremo narret loco, Virgilius breui, ita vnico libro peregri-
nationes narrans erroréſque Aeneæ, ad Hiſtoricum ordinem & naturalem redeat ſtatim,
veruntamen vtriuſque initium ab hiſtorico & naturali diſcedit ordine, cum a poſtremis
rebus Homerus, a medijs Virgilius ordiatur. De qua re tota nos tum in Comparatione
tum in Aeneidis Commentarijs egimus copioſè, aduerſariorum quoque argumenta re-
III. fellentes. Tertium eſt Telemachi peregrinationem (vt ad Ariſtotelem redeam & Odyſ-
ſeæ quod affert argumentum) ſeu illius narrationem de qua dicebam paulò ante, ac ſum-
matim quicquid quatuor ferè integris primis libris canitur non immeritò præpoſterum
videri poſſe, cum reuera (quod Ariſtoteles non modò fatetur ſed profitetur) vna Vlyſſis
peregrinatio ſit germanum Odyſſeæ argumentum. ita Ariſtotele, velit nolit, Authore
Homerus vel ab Epiſodijs iíſque multis initium fecit, cum Telemachi peregrinatio per-
tineat ad Epiſodia (in Odyſſea enim Epiſodia ait Ariſtoteles præter dictam Vlyſſis pere-
grinationem eſſe omnia) vel, ſi neges Epiſodium poſſe vllo modo præire argumento,
quaſi verò hinc eius peruertatur natura; alteram veluti fabulam conſtituet; ita vt hinc
etiam Odyſſea non vnigena ſed multigena & polymytha cenſenda ſit. De qua re tota ea
IV. conſulas licet quæ in II. & III. Comparationis diſputatione docuimus vberiùs. Quartum
ac poſtremum illud ſit, non eſſe dubitandum Epopœiæ conſtitutionem ex Ariſtotele du-
plicem eſſe debere: id.n. tum Poëmata ipſa legenti ſatis ſupérque conſtare poteſt, tum ex
ijs confirmatur quæ Ariſtoteles ſcripſit in particula LXXII. vbi Odyſſeam in duplicis
conſtitutionis attulit exemplum. & huc etiam pertinet quod ait deſinere ex aduerſis,
quod eſt calamitatem vnis, fœlicitatem alijs, obtingere: ac rurſus eſſe peiorum ac melio-
rum. Quam rem hic etiam tacitè indicat dum ſcribit Vlyſſem quidem ſe ipſum ſeruaſſe,
inimicos verò perdidiſſe. Quæ omnia, vt cætera taceam quæ diſſeruimus alibi, plurimum
valent ad duplicem conſtitutionem ex Ariſtotele vni Tragœdiæ & dramati tribuendam.
Etſi nos ſimplicem conſtitutionem ne in Tragœdia quidem ac dramate ita probamus
vt non duplicem magnopere commendemus & ſimplici anteponendam cenſeamus.
Qua in re & Iliadem (quod attinet ad Epopœiam) proferre poſſumus, quæ ſimplex eſt il-
la quidem hoc eſt non implexa, ſed quà ſimplici opponitur, duplex ac gemina cum ex
aduerſis conflata ſit, atque hinc actionem Troianorum calamitate, Græcorum fœlici-
tate, concludat: & Aeneidem & Epica Poëmata reliqua quæ duplicem conſtitu-
tionem referunt omnia. Quod verò pertinet ad dramata res perſpicua eſt,
cum Tragœdiæ paſſim & Comœdiæ calamitatem & fœlicitatem vè
regione in fortunæ commutatione portendant aliquam. Vt
minimè mirum ante Ariſtotelem in dramate etiam
veteribus omnibus duplicis conſtitutionis fa-
bulam ſic probatam eſſe vt eam in pri-
mis ponerent & collocarent.
Atque hic ſanè totum
caput xv. ab-
ſoluimus.

C A-

439

CAPVT XVI.

PARTICVLA XCI.

ΕΣτι δὲ πάσης τραγῳδίας, τὸ μὲν δέσις, τὸ δὲ λύσις. τὰ μὲν ἔξωθεν, καὶ ἔνια τῶν ἔσωθεν, πολλάκις ἡ δέσις. τὸ δὲ λοιπὸν, ἡ λύσις. λέγω δὲ δέσιν μὲν εἶναι τὴν ἀπ᾿ ἀρχῆς μέχρι τούτου τοῦ μέρους, ὃ ἔσχατόν ἐστιν, ἐξ οὗ μεταβαίνει εἰς εὐτυχίαν. λύσιν δὲ, τὴν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς μεταβάσεως μέχρι τέλους: ὥσπερ ἐν τῷ Λυγκεῖ τοῦ Θεοδέκτου: δέσις μὲν τά τε προπεπραγμένα, καὶ ἡ τοῦ παιδίου λῆψις. λύσις δὲ ἡ ἀπὸ τῆς αἰτιάσεως τοῦ θανάτου μέχρι τοῦ τέλους.

VNIVERSA verò Tragœdia partim connexione, partim solutione continetur. quæ extra sunt, & aliqua præterea, quæ intra habentur, plerunque connexio continet: reliqua verò solutio. Connexionem appello totum id quod a principio ad vltimam vsque pertinet partem, ex qua mutatio fortunæ fit. solutionem a mutationis principio ad finem vsque. Vt in Lynceo Theodectæ: in quo connexio quidem acta priùs, natique captiuitatem continet; solutio a mortis accusatione ad extremum vsque. *Paccius.*

ESt autem omnis Tragœdia vna quidem pars nexus; altera verò solutio. Ea quidem, quæ sunt extra, & aliqua eorum quæ intra, sæpenumero sunt nexus. Reliquum verò est solutio. Dico autem nexum esse eum, qui a principio est vsque ad eam partem, quæ postrema est, ex qua transit in prosperam fortunam, vel aduersam. Solutionem verò, quæ est a principio transitus vsque ad finem, vt in Lynceo Theodectis nexus sunt ea, quæ gesta sunt, & pueri sumptio. At solutio, quæ est ab obiectione mortis vsque ad finem. *Riccobonus.*

COM. XCI. Part. 39 & deinc. Part. 89

TRAGOEDIAE partes, vt varijs modis spectari possunt, non vnius eiusdémque rationis atque ordinis sunt, sed varij. Etenim tum qualitatis & quantitatis partes obseruantur & proferuntur primò ab Aristotele: tum argumentum rursus siue fabula in vniuersùm & Episodia (id quod paulò ante perspeximus) tanquam Tragœdiæ partes designantur: tum nexus demum ac solutio hoc in loco afferuntur, quæ binæ partes Tragœdiam occupent vniuersam. Quod si quem rursus Inuentionem, Dispositionem & Elocutionem, quâcum Pronunciationem actionémque iungimus hoc tempore, tanquam Tragœdiæ partes notare iuuet, aut ab oratione ad Tragœdiam reuocare, huic sanè haud repugnaret Aristoteles: quandoquidem quicquid ante XXCIX. particulam differit de Tragicæ fabulæ constitutione, id ferè totum ad Inuentionem, aliqua etiam ex parte ad Dispositionem pertinet. Et idcirco etiam in particula IC. cum ea quæ ad Inuentionem & Dispositionem pertinēt, absoluisset, è vestigio ad Elocutionem descendit, hac claudens vniuersam Tragicam præceptionem. Et eodem modo liceret partes Epopoeiæ (nam de Comœdia nihil attinet dicere, quam in hac partium varietate cum Tragœdia penitus conuenire compertum est) di-
440 stinguere & variare. nam Epopoeia quoque habet tum qualitatis & quantitatis partes (quamuis non omnes quas Tragœdia) tum fabulam in vniuersùm & Episodia, tum nexū & solutionem, adde etiam Inuentionem, Dispositionem & Elocutionem. Nil mirum igitur si in præsens Aristoteles Tragœdiam, quoniam variis spectari modis potest, in nexum distribuit & solutionem, atque his duabus partibus compleri ait vniuersam. Quin fortasse hæ duæ partes præcipuam aut percommodam continent fabulæ pertexendæ rationem, cum fabula seu Poëma (si Aristotelem audias) aliud sit nihil quàm Actionis alicuius nexus & solutio, siue implicatio & explicatio. Sed ad Aristotelis literam. Ait igitur Tragœdiæ binas esse partes: ac priorem esse *δέσιν* seu nexum, posteriorem *λύσιν* hoc est solutionē:

Tragœdiā in nexum partitur ac solutionem.

Quàm varie partiri liceat Tragœdiam.

Epopœiam quoque licere iisdem modis partiri.

Qualis sit postrema hæc in nexum solutionemque partitio.

Agitur iã de nexu & solutione sigillatim.

rursusque nexum non rarò tam ex rebus extrinsecis, seu quæ extra actionem ac Tragœdiam contigere, peti ac deriuari; quàm ex ijs quæ in actione ipsa contingunt ac geruntur. Cum enim quædam in eo temporis spatio atque in illius Solis ambitu quo geritur fabula aut geri fingitur, peragantur, quædam ex ijs arripiantur quæ gesta sunt antea, fit sanè, vt hæc ἔξωθεν seu extrinsecùs, illa ἔσωθεν hoc est intrinsecùs & ex actione ipsa duci dicantur & arripi. quo in loco hæc non semper sed sæpè ait in nexum coalescere, quòd nil prohibeat aliquando hunc ex ijs tantùm rebus conflari quæ geruntur in fabula; tametsi perrarò contingat vt nil extrinsecus assumatur. Nam huiusmodi nexum è contrariò ex ijs tantùm quæ extrinsecùs assumuntur, conflari posse, haud crediderim: quandoquidem hæc ijs adiungantur & nitantur oportet quæ geruntur in fabula, quæque alicubi ante solutionem

Res illustratur exẽplo Oedipi.

peraguntur. licet autem duas hasce nexus partes ex Oedipi Tyranni fabula dignoscere, vbi ἔξωθεν, extrinsecùs inquam, assumitur Laij cædes, Oedipi cum Iocasta matre coniugiũ, pestilentia, qua Thebani affligebantur. Hæc enim sic ad fabulam nectendam & implicandam coëunt, vt ante eum diem acciderint quo peragitur actio. Contra verò quod agitatur Oraculi responsum, Tyresiæ, & Oedipi altercatio, Corinthi nuncius, vnde item implicatur fabula; eodem contingunt die ac propterea ἔσωθεν, intrinsecùs seu è re ipsa petuntur. Iam verò solutio ijs continetur quæ nexui succedunt è vestigio, & ad finem vsque protenduntur. Dum enim Tragœdia in nexum & solutionem distribuitur, vt tota hisce duabus partibus contineatur, necesse profectò est, vt quæ pars nexum consequitur è vestigio, ea & sit solutio, & ad finem vsque perueniat. Et ideo ait, *Reliqua verò est solutio*. Quanquam requirat facilè quispiam vt totam hanc rem aperiat cumulatiùs: ac de singulis hisce partibus nos doceat vberiùs, præsertim vt de singularum periodo & comprehensione constet. Aristoteles igitur, *Dico autem* (inquit) *nexum esse eum qui a principio est vsque ad eam partẽ quæ postrema est, ex qua transit in prosperam fortunam vel aduersam. Solutionem verò quæ est a principio transitus vsque ad finem*. Ita quidem superest, vt statim ac fortunæ commutatio incipit, se-

De eo quo rẽ ex Lynceo Aristoteles declaret exẽplo.

quatur solutio, quæ posteriorem Tragœdiæ partem constituat atque expleat. Quam rem exemplo illustrat Lyncei, cuius nomine quandam Theodectes inscripserat Tragœdiam: in qua sanè, quantum ex vulgata Terei fabula & Aristotelis verbis coniectare licet, (nam Tragœdia ipsa interijt) vbi Philomela a Tereo fuisset violata, & apud Lathusam Traciæ Reginam relicta, Prognes Philomelæ soror ad Lathusam se contulit eam inuisendi causa (& hactenus id quod assumebatur extrinsecùs, quæque antea contigisse indicat Aristoteles: quæ sequuntur, in fabula gesta sunt) vbi Progne Itym puerum aggreditur & captiuũ ducit: & hactenus nexus, Solutio verò statim consequitur initium ducens ab Itys cæde, & ad finem vsque protenditur, Quanquam tota hæc res percommodè declaretur Oedipi exemplo: in qua Tragœdiæ nexus, Laij cæde constituitur atque alijs quæ paulo ante commemorabam. Solutio ab fortunæ mutatione, quod est ab agnitione Oedipi, ducitur, dum 441
se ipse Laij interfectorem, ac matris adulterum agnoscit: & hinc ad finem vsque deducitur: ita vt solutio & cathastrophen & exodum & commum, si quis fiat, comprehendat. Sic Aristoteles: qui sanè videtur ea de causa verbis istis vti, *Dico autem nexum esse eum qui a*

Non posse certum planè locũ seu certam periodum certósque fines tribui nexui aut solutioni.

principio est vsque ad eam partem, quæ postrema est, ex qua transit in prosperam fortunam vel aduersam. Solutionem verò quæ est a principio transitus vsque ad finem; quia cum nexus aut solutio nõ habeat certam periodum ac definitum veluti interuallum aut certos fines, sed modò latiùs manet, modò angusto concludatur ambitu: nam poterat vel nexui certum finẽ, vel solutioni certum initium, vno verbo certum locum constituere in Tragœdia: quemadmodum etiam Tragœdiæ longitudinem non certam proferre potuerat, sed tantam affirmauit esse debere, quanta rei commodè nectendæ ac soluendæ, fortunæque mutationi faciendæ, sufficiens videri possit. Dum verò aliqui legunt nexum ibi terminari siue solu-

Hinc non posse colligi læti finis Tragœdiã fuisse probatam Aristoteli.

tionem ibi incipere, vbi incipit transitus εἰς εὐτυχίαν hoc est in prosperam fortunam, nihil est quod hinc colligamus læti finis Tragœdiam Aristoteli probari, siue hanc infœlicis exitus Tragœdiæ præferri: nam præterquam quod aliqui legunt εἰς ἀτυχίαν, *in infœlicitatem*, alij εἰς εὐτυχίαν ἢ ἀτυχίαν, *in fœlicitatem aut infœlicitatem*, sanè Aristotelis sententia hac de re ex his æstimanda & statuenda est quæ in proprio de illa loco ac data opera statuit: vbi sine dubio infœlicis exitus Tragœdiam probat vel vnam vel maximè: imò verò fœlicem exitum non a Tragœdia, sed a Comœdia docet esse petendum ac requirendum. Denique ad solutionem declarandam satis erat Aristoteli de more ex vulgata Tragœdia aliqua exemplum ducere: cum præsertim vis Tragicæ solutionis non minùs constaret atque apparere

posset

possset ex læta, quàm ex aduersa fortunæ commutatione. Iam verò hîc tantisper subsistere cogor, atque illud in Controuersiam reuocare quod mihi quidem, vt verè fatear, dubitationem affert maximam, Etenim Aristoteles Tragœdiæ nexum ab Tragœdiæ ipsius ducit initio. & tamen nexum videtur cum rerum perturbatione confundere; quasi verò rerum perturbatio nectat fabulam atque implicet, quod sanè ægrè cohæreat cum ijs quæ docuit passim: nimirum oportere Tragœdiam habere initium hilare & fœlix; & a rebus lætis in aduersas ac tristes fieri fortunæ commutationem. Hinc enim efficitur vt perturbatio res lætas ac fœlices consequi debeat, quemadmodum è contrario in Comœdia a perturbatione seu rebus aduersis ducitur initium, & ad res lætas fit progressio. & sanè, si Aristoteles dum præcipit passim, vt Tragœdia à fœlicibus incipiat rebus, cum veteribus Tragicis pugnaret tantùm, qui è contrario ab rerum implicatione ac turbis inciperent, res videri posset tolerabilior: quandoquidem Aristoteles in optimam Tragœdiæ formam spectat, a qua veteres visi sunt abesse non parùm, imò nonnulli quam longissimè: sed cum secum ipse pugnet, qui passim dictitauit Tragœdiæ initium rebus lætis & fœlicibus contineri oportere, nunc verò implicationem ac rerum perturbationem exigit in primis rerum exordijs, equidem videtur excusari nullo modo posse. præsertim verò cum facilè esset statuere & consentienter docere primam Tragœdiæ partem vel certè initium lætum, tum insequentem ac mediam partem perturbatam, extremam explicatam requiri. Ego verò si docere possem nil prohibere quominus lætum initium cum nexu possit cohærere, quasi verò fabula a rebus quoque lætis, quæque nõ tam perturbatæ ac turbidæ quàm implicatæ essent, initium duceret, responderem non esse inuidiam conflandam Aristoteli, cum (quicquid passim Tragici faciant, qui a somnijs turbidis & perturbatis rebus fermè incipiunt) & res lætæ describi primùm possint, quæque difficultatem (difficultatem inquam, non turbas & molestias) habeant, & nexui possit fieri simul initium. Sed nonnihil hæreo, quòd existimem non dico id fieri nullo modo posse, sed quia nisi difficulter & acris meditationis vsu, vnde in summas passim angustias adducerentur Tragici, perfici nequeat. Quapropter libentiùs tripartitò fabulam Tragicam distribuerem: ac primam partem lætis rebus & fortunatis dicarem; quæ tamen sensim implicarentur & perturbarentur; hanc verò nexus ac proinde altera pars consequeretur, & ad solutionem vsque vnde etiam postrema existeret pars, protenderetur, ita quidem fieret vt cum ij qui ad extremùm calamitate obruuntur, paulò ante visi essent fœlices ac perbeati, (& ideo ab initio vtiliter sanè horum ostentaretur fœlicitas) fabula ad metum & misericordiam exci-
442 tandam esset aptissima. Quapropter Sophocleus Oedipus, si priùs ab huius fœlicitate regis duxisset initium, atque illa longè & latè exaggerata atque auditoribus veluti ante oculos posita, mox pestilentiam introduxisset seu commemorasset qua fœlicitas illa perturbari inciperet: tum sensim oraculum subiecisset & reliqua vnde nexus miras turbas, solutio miras calamitates, afferret, cum Aristoteleum præceptum quod attinet ad lætum initium appareret, tum ad timorem & misericordiam ciendam multò commodiùs sterneretur aditus. certè dum is qui diuitijs, honoribus, potentia, authoritate, nobilitate paulò ante florentissimus sese in conspectum dederat, repentè veluti tempestate coorta obrueretur miseriarum fluctibus, metus ac misericordia concitaretur & vehemens & salutaris. Quanquam vt Aristotelem vel tueamur vel explicemus, fortasse dici posset satis esse ita turbas ab initio obtrudi (vt pestilentiam in Oedipo, mortuum Polynicem in Antigone) vt inter eas ipsas turbas auditores saltem per transennam agnoscant ac reputent eos qui ad calamitatem destinantur, paulò ante visos esse perbeatos. Quod si quis nexum sine perturbatione inchoare valeat, id fortasse fieret si Oedipus statim ab initio suas cum filijs opes ostentaret ac potentiam, sibique tanquam fœlici gratularetur: filij contra parentis orationem continenter interpellarent, turbidum aliquid obtrudentes, vt pestilentiæ initia aut domesticas discordias, aut aliud quidpiam perturbatione implicatum quod priùs lateret Oedipum; sic enim rerum initia ac parentis lætitiam perturbarent, is Aristotelem eximat repugnantia. Si tamen ostendi possit tali cogitatione initium & lætum passim, & nunc implicatum & perturbatum, exigere ac postulare.

CONTROVERSIA LXXI. Vnde in fabula nexus initium sit ducendum: num ab ipso Tragœdiæ initio quemadmodum statuit Aristoteles.

Authoris sententia.

Non incõmodè fortasse etiam rectissimè fabulã tripartitò distribui.

CA-

CAPVT XVII.

PARTICVLA XCII.

Τραγῳδίας δὲ εἴδη εἰσὶ τέσσαρα. Τοσαῦτα γὰρ καὶ τὰ μέρη ἐλέχθη. ἡ μὲν πεπλεγμένη, ἧς τὸ ὅλον ἐστὶ περιπέτεια καὶ ἀναγνώρισις. ἡ δὲ παθητική, οἷον, οἵ τε Αἴαντες καὶ οἱ Ἰξίονες. ἡ δὲ ἠθική, οἷον, αἱ φθιώτιδες, καὶ ὁ Πηλεύς. τὸ δὲ τέταρτον, οἷον, αἵ τε φόρκιδες, καὶ Προμηθεὺς, καὶ ὅσα ἐν ἅδῃ.

Pacius

QVatuor autem Tragœdiæ ſunt genera. totidem quoque & partes dictæ. quorum ſanè complicitum illud dicimus, quod omnino ex peripetia, atque agnitione conſtat: Patheticum vt Aiaces atque Ixiones; Moratum, Phthiotidas, & Peleum: Quartum veluti Phorcidas, & Prometheum: quæcunque inſuper, quæ apud inferos ſunt.

Riccobonus.

TRagœdiæ ſpecies ſunt quatuor; tot enim etiam partes dictæ ſunt. Vna quidem implexa, cuius totum eſt peripetia, & agnitio. Altera verò affecta, vt Aiaces, & Ixiones. Tertia morata, vt Phthiotides, & Peleus. Quarta vt Phorcides, & Prometheus & quæcunque apud inferos. 443

COMM. XCII. De Tragœdiæ formis agit, & cur.

DOcet quot quæue ſint Tragœdiæ formæ ſeu ſpecies. cum enim Tragœdiam ipſam tandem in nexum quoque & ſolutionem partitus eſſet, ac propterea varios illos modos indicaſſet, quibus diſtingui, ſiue in eas illam partes diſtribuiſſet in quas ferè ſolui ac diuidi, poſſe videretur, quemadmodum docui paulò ante; nunc Tragœdias quoque varias obſeruat, inuicémque diſtinguit. Ac rectè. cum enim reuera magna in illis ſe ſe offerat varietas, inprimiſque variæ in illis affectiones proprietatéſue emineant, vnde etiam nomina ſortiuntur, par erat vt has quoque Tragœdijs notandis ac diſtinguendis referret. Itaque diligens Magiſter docet primò Tragœdiæ formæ quot ſint: tum verò cur tot ſint: mox quæ ſint: denique cuiuſmodi ſint, earundem naturam ac vim partim deſcribens partim exemplis declarans. Primò igitur ait Tragœdiæ formas ſeu ſpecies eſſe quatuor: quod probat, quia cum dictum ſit tot eſſe partes ſeu formas (fabulæ nimirum, quemadmodum docebo) tot ſint etiam Tragœdiæ formæ. Ita quidem ex numero ac varietate partiũ, hoc eſt ſpecierum, fabulæ, colligit numerum & varietatem formarum Tragœdiæ. & rectè quidem. cum enim per partes intelligat formas ſeu ſpecies (id quod ſæpè facit: & ideo Cicero etiam partes pro formis ac ſpeciebus vſurpare non dubitauit) iure ex formis fabulæ, colligit formas Tragœdiæ. Siquidem cum fabula ſit ipſa rerum conſtitutio, ex Tragicarũ rerum conſtitutione, Tragœdia ipſa exiſtat neceſſe eſt. At quæ ſunt? Implexa, inquit, eſt prima, cuius totum eſt peripetia & agnitio. vbi ſimul (vt dicere cœperam) eam deſcribit, quaſi verò peripetia & agnitione diſtinguatur a cæteris: quanquam hac de re poſtea. Altera eſt pathetica, quod eſt ea quæ doloribus, vulneribus, cruciatibus aut etiam morte inſtructa ſiue referta eſt, cuiuſmodi ſunt Aiaces & Ixiones; eæ inquam Tragœdiæ quæ de Aiace extant & Ixione, vbi mors & cruciatus apparent. Tertia eſt morata. moratam verò intelligit non quia in ea pelluceant mores, quales quales illi ſint, ſed quòd bonis inſtructa ſit moribus. dum mores enim conſtituunt certam quandam Tragœdiæ partem, quæ dicitur qualitatis, & cum fabula, ſententia & dictione numerantur, hæc pars ſatis habet vt mores exprimat, ſiue boni illi ſint ſiue mali: at mores vnde in præſens morata dicitur fabula, boni eſſe debent, quíque auditores ad virtutem incendere poſſint. nam ideo in particula LXXVII. iubebat vt boni exprimerentur mores. & huiuſmodi ſunt, inquit Phthiotides, & Peleus: ij enim inſignem probitatem referebant. Quarta verò ſeu poſtrema vt Phorcides & Prometheus, & quæcunque apud inferos. Vbi non affert quartæ nomen, ſed ſimpli-

Quæ doceat de his formis.
I. Quot ſint
II. Cur tot ſint.
III. Quæ ſint, & cuiuſmodi.

ſimplicem tamen intelligit, quemadmodum dicebamus, quaéque opponitur implexæ,
hanc enim & numerauit & implexæ oppoſuit in particula LVIII. & proprio nomine in-
ter quatuor iſtas formas numerauit in CXXVII. Hæc Ariſtoteles vt quot, cur tot, quæ & CONTROVERSIA.
cuiuſmodi ſint, doceret, Quanquam rem adhuc exemplis illuſtrauit Ariſtoteles. De qui- LXXII.
bus tamen pauca dicam, ſi priùs Dubitationem ſeu Controuerſiam excitauero aduerſus NVM de
ea quæ de Tragicis hiſce formis hactenus pronunciata ſunt ab Ariſtotele. nam reuera ſunt Tragicis
dubitationibus inuoluta multis atque ijs ſanè grauiſſimis. Ergo (vt ad rem aggrediar) du- formis rectè præcepe-
bitatur primò: quia ait Ariſtoteles dictum eſſe tot eſſe partes fabulæ: quod tamen vbi di- rit Ariſto
ctum ſit, non ſatis conſtat: imò verò, vt maiore rem breuitate & obſcuritate inuolueret; teles.
444 neque illud pronunciauit; eſſe partes fabulæ, ſed *τοσαῦτα τὰ μέρη, ἐλέχθη: tot eſſe partes dictum* Dubitatur
eſt; vbi cuius rei ſint partes, reticet. Vt omittam hanc rem vel non fuiſſe iterandam ſi ex- I.
poſita fuerat, vel ſi aliqua de cauſa iteranda, explicatè iterandam, & citra obſcuritatem.
Deinde cur obſecro implexam, patheticam, moratam nominat: ſimplicem planè reticet? II.
aut ſi eam illuſtrat exemplis, cur ad extremum, hoc eſt alieno loco id facit, non ſtatim at- III.
que implexam attulit cui opponere ſimplicem ſolet, & vnde eius vis intelligitur ac natu- IV.
ra? Qui item peripetia & agnitio dicitur *ὅλον, totum* inquam eſſe implexæ formæ? certè a- V.
gnitio aut peripetia exiguam conſtat fabulæ partem. Ad hæc, cur quemadmodum imple
xam deſcribit, ſic reliquas non deſcribit? aut cur è contrario tres reliquas, illuſtrat exem-
plis, primam exemplo illuſtrat nullo. Denique qui fit vt quæ apud Inferos, ſeu Tragœdiæ
quæ de ijs ſunt qui apud inferos detinentur, dicuntur ſimplices? Hæc contra huiſcæ parti-
culæ ſententiam. Quibus reſpondeo tamen, ac primùm, ſi quis ea attentiùs reputet quæ
ſcribit a particula LVIII. ad LXIV. tres inueniet Tragœdiæ ſeu potiùs fabulæ formas,
implexam, ſimplicem, patheticam, & quamuis patheticam non exprimat de nomine,
πάθος tamen ſeu perpeſſio eſſe ait tertiam formam, quam etiam definit actionem haben- Reſpondetur.
tem vim interimendi, aut graues dolores afferendi, ita vt de illa haud liceat dubitare. Iam Ad primum.
verò moratam colligit ex particula LXXVII. & LXXX. vbi moratas perſonas, hoc eſt bo
nis affectas moribus, introduci iubet: quibus efficitur vt tacitè morata quoque fabula de-
ſignetur: neque enim patheticam aut moratam niſi eo nomine intelligit quòd perpeſſio
nes aut boni mores in ea emineant ac dominentur. Itaque iurè ait, *dictum eſt quatuor eſſe*. et-
ſi enim non vnum aliquem certum locum proferre licet in quo id pronunciarit ſed ex va-
rijs locis tota hæc varietas colligenda eſt, promulgauit id tamen, ac de fabula, ita vt dum
hic dictum eſſe ait, de fabula cum de hac vna id dictum fuerit, intelligendum ſit. Et ideo
non ſuperuacaneus eſt præſens labor; nam cum id de fabula non de Tragœdia, & ſparſim
non certo in loco, pronunciaſſet, iurè hic deſperſa illa doctrina colligitur, & ad Tragœdiæ
partes ſeu formas conſtituendas reuocatur. Ea verò de cauſa reticuit, opinor, ſimplicis Ad ſecundum.
nomen, quòd cum illud promulgaſſet declaraſsétque copioſè in particula LVIII. & verò
implexæ oppoſuiſſet quam hic recenſet, ſatis de illa conſtare poterat, nihilque erat quòd
a Doctore breuiloquentiæ ſtudioſo exigeretur aliud. Ea verò de cauſa non ſecundo loco
ſed poſtremo illam illuſtrauit exemplis, quòd habendam putaret dignitatis ac perfectio-
nis rationem. Implexa enim ob peripetiam & agnitionem eſt perfectiſſima: pathetica ve-
rò ſuccedit, quæ ad metum & miſericordiam ciendam magis idonea eſt quàm duæ reli-
quæ: tametſi morata, quoniam ſuum habet vſum, ſpernenda non eſt, ſed ſimplici antepo-
nenda quæ nihil eſt aliud quàm vacuitas quædam peripetiæ, agnitionis, vehementiſque
perpeſſionis & excellentis moris ac probitatis, ita vt iurè collocetur ac declaretur ad ex-
tremùm: etſi alioquin inuentione, quoniam opponitur implexæ, fuerit ſecunda. Ideo ve- Ad tertiũ.
rò implexæ *ὅλον* ſeu totum eſſe ait peripetiam & agnitionem, quia quà implexa eſt, tota ex
peripetia eſt aut agnitione, vel ex vtrâque: vel etiã quia peripetia & agnitio eminet in tali
fabula. Denique agnitio & peripetia præcipuam continet huiuſce fabulæ perfectionem,
ac propterea etiam in particula XCV. peripetiæ nomine viſus eſt implexam fabulam in-
telligere. Deſcribit verò implexam, vt ex ijs eam nobis reuocet in memoriam quæ de illius Ad quartum.
vi & natura dixerat ab initio, Et ideo etiam ſuperſedere exemplis: ſiquidem in eadem par-
ticula LVIII. & ſequentibus vbi peripetiæ & agnitionis explicatu explicauerat implexam,
eandem cõtinenter exemplis illuſtrauerat. Contra verò cæteris diſcreptionem non adhi-
bet declarandis ſed exempla, quia vim & naturam illatum nomen ipſum declarabat ſatis,
dum pathetica vna, altera morata, poſtrema ſimplex diceretur, & ideo exemplis conten-
tus eſt: quemadmodum è contrario in implexa, quoniam per nomen nullo modo indica-

tur

tur peripetia & agnitione assequi vt sit implexa, describenda & declaranda fuit per peripetiam & agnitionem; vel certè ad eum locum nos reijcere oportuit in quo illarum explicatu declarata esset implexa. Difficilius videri posset alicui quod de ijs profert quæ apud inferos: nam ad simplicem fabulam exemplis illustrandam tum Phorcides & Prometheum in medium affert tum vniuersim eas fabulas quas Tragici de ijs scripsissent qui apud inferos detinerentur. quo in loco mirum est quantopere tum Victorius commoueatur tum Alexander. Itaque Victorius sic scribit. *Quod ait Aristoteles quæcumque in inferorum locis, difficultatem non paruam habet: primum enim in dubium venit lectio: incertúmque est, an hoc quod expressi, significare vnquam voluerit Aristoteles, denique cuiusmodi fuerint hæ Tragœdiæ (si modò vllæ aliquando extitere, quæ tale argumentum habuerint) non facilè possum indicare, exemplúmque ipsarum requiro. Durum autem inprimis est locum tantum posse, vt cuncta quæ illis finguntur, res gesta, vnius generis sint: hoc enim non a loco videbatur expectari debere, sed ab aliqua ipsarum qualitate.* Hæc & alia id genus multa Victorius, qui rem totam sine explicatione relinquit. Hanc vero dubitationem Alexander inde auget, quia mirum est (inquit) cur Tantali, Sisiphi, Titij & huiusmodi aliorum qui apud inferos torqueri dicerentur, Tragœdias in simplicis potiùs, quàm patheticæ formæ adduxerit exemplum. Sed clausula hæc sit, ex istiusmodi fabulis exẽplum duxisse Aristotelem ad illustrandam simplicem fabulam, quòd cum illi in eas pœnas atque tormenta non a prosperitate, quemadmodum Oedipus & alii pletique deuoluerentur, sed ab initio ad finem vsque illis iactarentur, peripetia aberat quam longissimè. Immò verò non modò repentè fortunæ commutatio haud fiebat, quod est proprium peripetiæ, verùm etiam mutatio in decursu toto fiebat leuissima ac propè nulla: ita vt ab initio ad finem vsque mira simplicitate flueret fabula. Ex quo fiebat vt commodiùs ex alijs in quibus repentè vulnera, cruciatus & cædes contingebant, patheticæ duceretur exemplum, quàm ex ijs quibus nullus repentè cruciatus infligebatur, & tamen simplicitas de qua dicebam mirificè apparebat. Iam verò supereßet vt propositas Tragœdiæ formas exemplis illustrarem, seu exempla quæ ab Aristotele afferuntur declararem, quod faciam paucis. Ac primùm pro implexa, quoniam hic exempla præterijt Aristoteles, ea sint satis quæ in particula LVIII. & quatuor insequentibus tum de peripetia tum de agnitione (hæc enim pertinent ad implexam) afferuntur. Ex Oedipo enim & Lynceo desumuntur exempla pulcherrima peripetiæ: ex Oedipo & Oreste Agnitionis. quæ exempla ibi a nobis explicata sunt copiosè. Pro pathetica verò Aiaces afferuntur & Ixiones quæ inquam in Tragœdijs Aiacis, aut Ixionis nomine editis grauissimarũ perpessionum exempla proferuntur ac memorantur. nam Aiax Telamonis filius propter arrogantiam qua cœlestibus obloqui ausus est, numinè vlciscente post perpessiones diras sibi mortem consciuit: Ixion verò a Iunone quam interpellare turpiter ausus erat, calamitosam vitam traducere coactus est. Pro morata verò profert Aristoteles Phthiotidas & Peleum, ac primas suspicantur aliqui & coniectant (certi enim habetur nihil) fuisse virgines quæ coluerint castitatem: nam Peleus continentiæ nomine laudatus est & moderationis. Denique in ijs Tragœdijs bonos mores enituisse compertum est ex Aristotele, ita vt in ijs moratæ Tragœdiæ apparerent exempla. Ad extremùm afferuntur Phorcides, Prometheus, & quæ apud inferos, pro simplici, ac Phorcides Medusæ necem continebãt quæ a Peleo interempta est: ac facilè, vt ego quidem arbitror (neque enim extat Tragœdia, quam Aeschyli fuisse tantùm nouimus) simplici ratione ac paulatim nec præter Auditorum opinionem, ad cædem fiebat progressus, non præter spem ac repentè: ita vt non implexa sed simplex censenda sit: alioquin ob Medusæ necem aliqua fortunæ mutatio facta fuit; ita vt non omnis fortunæ mutatio arceatur a simplici, sed repentina & inopinata 446
quemadmodum alibi disputabimus de Prometheo verò, de quo etiam alibi diximus satis cõstat apud Aeschylum (extat enim Tragœdia) dum simplici item ratione ac nulla repentina mutatione, res transfigitur vniuersa. De ijs verò qui apud inferos, (hos Victorij pace, credimus fuisse Tantalum, Sisiphum, Titium, & id genus alios) diximus paulò ante qui simplicis formæ sint exemplum.

Ad quintum. (margin, beside line 3; 445 in right margin)

Iam propositæ formæ illustrãtur exemplis. (margin)

PARTICVLA XCIII.

Μάλιστα μὲν οὖν ἅπαντα δεῖ πειρᾶσθαι ἔχειν. εἰδὲ μὴ, τὰ μέγιστα καὶ πλεῖστα, ἄλλως τε καὶ ὡς νῦν συκοφαντοῦσι τοὺς ποιητάς. γεγονότων γὰρ καθ' ἕκαστον μέρος ἀγαθῶν ποιητῶν, ἑκάστου τοῦ ἰδίου ἀγαθοῦ ἀξιοῦσι τὸν ἕνα ὑπερβάλλειν.

QVare magnopere Poëtis conandum, vt horum omnium quam locupletes sint. quòd si omnium minus queant, saltem principalium, atque quamplurimorum; eóque etiam enixiùs, quo ad taxandos Poëtas hæc ætas in tantum prona est vt quos in omnibus his partibus probandos nouerit, vt singulis etiam mirum in modum excellere æquum censeat. *Paccius.*

AC omnia quidem, maximopere conandum est, vt habeantur. Sin autem, maxima, & plarima, præsertim, vt nunc criminationem obyciunt Poetis. Cum enim boni fuerint secundum unamquanque partem Poetæ, unum superare singulos in proprio bono. dignum existimant. *Riccobonus.*

COM. XCIII. QVoniam in tanta fabularum ac Tragœdiarum varietate Poëtis haud licet cum laude versari, nisi tum ingeniorum exercitatione sibi ad hanc rē aperiant aditum, tantisper orationem ad poëtas conuertit Aristoteles, eos admonens enitendum illis omni studio vt in ista Tragœdiarum varietate instruantur, atque illas pangendi tractādique calleant artem. Quod si isthæc non omnia valeant assequi ac perfectè assequi, at certè in ijs quæ maioris momenti sunt, maiorique ex parte, id assequantur. Ad quam rem eò diligentiùs illis incumbendum ait, quòd eo tempore Poëtæ multorum calumnijs ac reprehensionibus essent obnoxij. Dum enim aliquem in aliquo Tragœdiæ genere, alium in altero, vident excellere, ita vt in formis singulis laudatos offendant Tragicos, necessariū existimant, vt qui Tragici laudē expetat ac nomen, is in istis formis valeat atque excellat omnibus, ac tū implexam fabulam rectè condere possit, tum patheticam ac reliquas; ita vt in qualibet Tragœdiæ forma cum dignitate versari possit & Auditoribus satisfacere. Hæc vt Tragicos cohortetur Aristoteles. etsi enim certa analogia & proportione hæc referri possunt ad Epicos, quibus fabula tum implexa proponitur, tum simplex, tum pathetica rursus aut morata vt constat in particula CXXVII. ea tamen ab Aristotele Tragœdiæ gratia ac Tragici differuntur: & ideo mox ad Tragœdiam, a qua diuerterat, ad earum Authores & studiosos regreditur. Atque ex his omnibus satis constat mediocritatem in Poëta (quod enim in Tragico requiritur, quid ni a cæteris exigatur?) non facilè sustineri: ac propterea Aristoteli consentienter cecinisse Flaccum *Poetæ propositas Tragœdiæ formas tenendas, intendumque vt nil omittāt unde excellant.*

—— Mediocribus esse Poetis

Non Dij, non homines, non concessere columnæ.

P. 180. 447 Neque verò hoc in loco assentior Victorio, qui scribit Aristotelem nunc demum explanata iam omni re quæ declarari debuit, præcipere quod officium sit Tragicorum: nam multa de rebus dicenda sunt rursus. Immo verò iam iam in sequenti particula, ad Tragœdiam, vt dicere cœperam, redit, & a Tragicis ad res, de quibus adhuc copiosè. Itaque tutius est statuere placuisse Aristoteli in tanta Tragœdiarum varietate quam in medium attulit, velut iē re nata Tragicos admonere vt omnes ingenij vires ac neruos intenderent, vt supra mediocritatem se se attollerent, atque adeò in omni Tragœdiæ forma excellerent. quod cum veluti per transennam, sed grauiter Tragicos admonuerit, ad Tragœdiam ipsam redit sic pergens.

PARTICVLA XCIV.

Δίκαιον δὲ καὶ τραγῳδίαν ἄλλην, καὶ τὴν αὐτὴν λέγειν οὐδὲν ἴσως τῷ μύθῳ. τοῦτο δὲ, ὧν ἡ αὐτὴ πλοκὴ καὶ λύσις. πολλοὶ δὲ πλέξαντες εὖ, λύουσι κακῶς. δεῖ δὲ ἄμφω ἀεὶ κροτεῖσθαι, καὶ μὴ ποιεῖν ἐποποιικὸν σύστημα τραγῳδίαν. ἐποποιικὸν δὲ λέγω τὸ πολύμυθον, οἷον εἴτις τὸν τῆς Ἰλιάδος ὅλον ποιεῖ μῦθον. ἐκεῖ μὲν γὰρ διὰ τὸ

μῆκος λαμβάνει τὰ μέρη τὸ πρέπον μέγεθος. ἐν τοῖς δράμασι πολὺ παρὰ τὴν ὑπόληψιν ἀποβαίνει. σημεῖον δὲ ὅσοι πέρσιν Ἰλίου ὅλην ἐποίησαν, καὶ μὴ κατὰ μέρος, ὥσπερ Εὐριπίδης Νιόβην, ἢ Μήδειαν, καὶ μὴ ὥσπερ Αἰσχύλος, ἢ ἐκπίπτουσιν ἢ κακῶς ἀγωνίζονται. ἐπεὶ καὶ Ἀγάθων ἐξέπεσεν ἐν τούτῳ μόνῳ.

Minime verò fortasse conuenit eandem Tragœdiam siue diuersam appellare à fabula; id quod earum ipsa quidem connexio atque solutio indicauerit. Cæterùm non pauci egregie nectentes, inepte soluunt. Oportet autem ab vtraque parte plausum iugiter excitare: illúdque cum primis cauere, ne contextum Epopœiæ proprium in Tragœdia confingamus. talem verò esse dicimus qui complures contineat fabulas: exempli gratia: si quis totum illud Iliadis vnica velit complecti fabula. Ibi etenim propter poematis longitudinem partes ipsæ congruentem suscipiunt magnitudinem. in actibus verò multò præter id quod susceptum negotium exposcit, longiores euaderent. Cuius rei signum id esse potest quòd ij qui totum Ilij excidium simul composuere ac non potiùs singulas separatim partes, sicuti Euripides Medeam, vel Niobem (quod Aeschylus minimè obseruauit) vel prorsus cadunt, vel certè infœliciter certant. siquidem propter id vnum cecidit Agathon, Paccius.

Iustum autem est & Tragœdiam aliam, & eandem dicere, nihil fortasse ob fabulam. Hoc verò intelligitur in ijs, quarum eadem plicatio & solutio est. Multi autem qui benè plicarunt, soluunt malè. Ac ambo semper cum plausu excipi oportet. Et oportet quod dictum est, sæpe in memoriam reuocare, & non efficere vt Tragœdia sit Epopœica constitutio. Dico Epopœicam, quæ multas fabulas continet, vt si quis totam fabulam Iliadis conficiat. ibi enim propter longitudinem partes assumunt conuenientem magnitudinem. In dramatibus verò multum præter existimationem accidit; signum verò est, quòd quicumque expugnationem Ily totam fecerunt, & non secundùm partem, vt Euripides Hecubam, & non vt Aeschylus, vel labuntur, vel malè certant. siquidem Agathon in hoc solo lapsus est. Riccob.

COMM. XCIV. *Loci summa tripartito distribuitur.*

NON vnius & eiusdem argumenti est hæc particula sed tripartiti. primò enim docet vnde æquum sit Tragœdiam, aliam dicere, vel eandem, deinde moner diligenter curandum vt quoniam plures sunt qui Tragœdiam cōmodè nectunt, malè verò soluunt, in vtroque munere strenuè laboremus, vt vtrinque captetur plausus. Postremò docet cauendum ne Tragœdia Epopœicam habeat constitutionem, ac multas fabulas complectatur: de qua re agit non paucis. Et quidem in prima parte (vt eam primò dilucidemus) a Tragicis ad quos commonendos tantisper diuerterat vt in omni Tragœdiæ forma excellerent, redit ad Tragœdiam & res ipsas: ac docet æquum esse Tragœdiam tum aliam tum eandem nō tam fortasse inde iudicare & appellare quòd fabula sit alia vel eadem; sed potiùs quia alia vel eadem sit eius implicatio aut solutio. Ac profectò dum varij Tragici eandem cōflant & pangunt actionem, puta Aiacis, ita vt de Aiace siue vno eodémque Aiacis facto plures exirent Tragœdiæ, videri illæ possent multis non aliæ, sed eædem esse, idque propter actionem seu fabulam quæ sit eadem: contra verò Tragœdiam aliam existimandam cum vnus Oedipi verbi gratia, alter Aiacis; pangit factum. Aristoteles igitur ait fortasse Tragœdiam non ex fabula quæ alia vel eadem sit seu iudicetur, aliam vel eandem existimandam, sed quia alia sit vel eadem plicatio atque solutio. Hæc Aristotelis sententia in prima hac parte, in qua ipse quidem non possum non hærere. atque hanc in medium Controuersiam afferre. NVM iurè potuerit Aristoteles Tragicam fabulam a nexu & solutione seiungere; quasi verò fabula, quam tamen in nexum partitur & solutionem, sine solutione & nexu consistere possit. Et quidem cum fabulæ nomine intelligat actionis imitationem siue ipsam rerum constitutionem atque adeò illam definiat rerum compositionem, ac rursus visus sit fabulam Episodijs opponere, quasi verò id fabulæ nomine

CONTROVERSIA LXXIII. *NVM Tragica fabula quam in nexum & solutionem partitur Aristoteles, potuerit deinde a nexu & solutione seiungi.*

448 Par. 8 Par. 30

mine sit intelligendum in Tragœdia, quod Episodijs superest reiectis, profectò fabula ne-
xum includeret ac solutionem. qui igitur ob fabulam vel aliam vel eandem, aliam, vel eã-
dem facit Tragœdiam, is ob nexum quoque & solutionem eam faciat aliam vel eandẽ ne-
cesse est. Et tamen Aristoteles. hic nexum & solutionem opponit fabulæ; nec concedit vt
qui ob fabulam reputat Tragœdiam vel alteram vel eandem, nexum & solutionem fabu-
la comprehendat: ita vt difficile sit istius præcepti vim percipere. præterim verò quia rur
sus Aristoteles in particula XCI. Tragœdiam ac proinde fabulam & rerum compositio-
nem in nexum distribuit & solutionem, atque his vnis occupari ait totam. quî igitur su-
mit Aristoteles modò ex fabula, modò ex nexu & solutione æstimari posse eandem vel
aliam? Denique Aristoteles in particula XXCIX. vbi iubet vt sermones priùs exponantur
in vniuersùm, continenter exemplo rem illustrans, argumentum proponit integræ Tra-
gœdiæ: quod exemplum sine dubio nexu etiam & solutione constat, tantúmque nomini-
bus adhuc caret (& ideo sermo in vniuersùm appellatur) & Episodis; quæ item subinde
præcipit adiungi. at exemplum istud est ipsissima fabula in vniuersùm; quæque nexu in-
primis constat & solutione: ita vt res (quemadmodum dicere cœperam) perplexa sit vndi-
que & inuoluta. Ipse tamen dicerem Aristotelem hoc in loco per fabulã intelligere Tra-
gœdiæ argumentum seu factum aliquod quatenus quoquo modo seiungi potest a nexu. *Authoris sententia.*
& solutione. quid enim prohibet quominus vnum idémque factum, puta Aiacis, aliter
Euripides; aliter Seneca aut alius introducat, nectat, soluat, tametsi apud oẽs vnus idém-
que sit furor; ita vt apud omnes sibi mortem consciscat? Sic igitur locutus esset Aristote-
les quòd vellet vt quis posset ex data fabula nexum & solutionem, quoniã mutari potest,
seiugare, ac mutare, ac rursus fabulam hoc est argumentum factiue summam nexui & so
lutioni opponere; quasi verò nihil prohiberet quominus alia vel eadem æstimari possit
Tragœdia modò ex fabula modò ex nexu & solutione; quamuis ipse posteriorem modũ
probat; ita tamen vt priorem non planè ac sine vlla dubitatione excludat; nam *Verus, fortas-
se* inquam, ait esse iustius vt ex posteriore modo alia vel eadem censeatur Tragœdia, non
verò præcisè & sine exceptione vlla. Ita quidem (si Aristotelem audias) multæ Tragœdiæ
quæ & nomine & argumento seu facti summa discrepant, eædem dicendæ erunt si nexu
449 & solutione conueniant. contra verò quæ nomine & argumento seu facto conueniant,
nexu verò & solutione dissideant, aliæ erunt iudicandæ. De qua re fortasse dubitare adhuc
liceret. Si enim verbi gratia Aiacis furorem ac cædem duo conscripserint Tragici, ita vt
nomine & facto seu argumento conueniant, subdurum videri possit vt diuersæ censeãtur
Tragœdiæ. Nam fateor quidem fore vt si nexu quoque & solutione conueniant, eædem
multò magis sint appellandæ, cum sola dictione aut Episodio aliquo discrepent: sed tamẽ
quoniam argumentum & nomen magni est momenti, ægrè has Tragœdias planè alias
dixerim quæ Aiacem furentem ac se se gladio interficientem, etsi variaretur nexus & so-
lutio, (si tamen solutio omnino variari potest vbi factum idem sit) referrent. Contra verò
vbi persona varietur & factum, tantúmque nexus & solutio conueniant (quod tamen ra-
rò accidat, præsertim si datas fabulas soluere haud liceat in his quæ fama excepta sint) for
tasse nominis & facti varietas deterreat vel ansam eripiat vnde eædem censeantur. Certè
Priscos alias easdémque censuisse Tragœdias ob fabulam seu argumentum non omnino
obscurè indicat Aristoteles, Ita vt eædem fortasse tutiùs habeantur vbi dictio, & aliquid
Episodium varietur tantùm. aliæ cum factum & nomina ac magna ex parte nexus varie-
tur. Quanquam quoniam in fabula nexus & solutio magni momenti sunt, imò huc (qua-
cunque tandem ratione fabulæ opponi possint) omnia reuocantur, ac disceptatio tandem
de nomine est, sanè cum eo haud omnino contenderim qui ex eodem vel altero nexu &
solutione eandem vel aliam dicendam pugnauerit & Aristotelem audiendum putaue-
rit. Illud potiùs monuerim, posse rursus cum nexu aut cum solutione variari & conueni-
re, ac sũmatim multis nominib. hoc est argumento, nexu, solutione, Episodij stylo, dictio-
ne, nominibus, loco, tẽpore, magnitudine, paruitate cõuenire aut discrepare. etsi grauis ma
gister ea quæ præcipua sunt indicauit, cætera cogitationi & industriæ transmittens alienæ.
Venio ad II. partem, in qua quoniam nexus mentionem fecerat ac solutionis, atque has *Explicatur*
tanti æstimauerat, vt non ex argumento sed ex nexu & solutione quasi hæ forma sint & *II.*
quasi prora & puppis Tragœdiæ, eandem vel diuersam indicari illam præceperit; de ijsdẽ *Pars.*
necessariam veluti legem promulgat. Ergo nos admonet multos esse qui benè plicant, sed
malè explicant ac soluunt, & ideo nitendum statuit vt Tragicus tam in solutione quàm

in nexu ſtrenuè verſetur, vt vtrinq; laudē colligat. Et ſanè facilius eſt rectè nectere quàm ſoluere: quò enim maiore induſtria in re implicanda vſus fueris, eò maiorem laborem in explicanda offendas. Et hinc eſt vt multi ad machinam ſæpè confugiant, cum enim viderint ſe nexu vſos pulchro ſed perdifficili & inquo exitum non inueniant, ægrè ferunt eum deſerere: ac propterea ad machinam tanquam ad ſcopulum adhæreſcunt non ſine crimine. Et quamuis non ego facilè aſſentior Victorio, qui id Poëtæ inertia contingere ait, quòd laborem defugiat; quin exiſtimo longè difficillimum eſſe benè plicatam fabulam pari fœlicitate ſoluere & explicare; ac ſummatim illud non omnino difficile, hoc difficillimū cenſeo, atque hinc contingere vt pauci egregiè ſoluant; non tamen inficior longa meditatione ac ſtudio, inprimiſque accurata bonorum Poëtarum lectione & imitatione, poſſe tandem in ſolutione quoque enitere Poëtæ induſtriam, & verò vt eniteat, elaborandum.

Explicatur III. Pars. Sed ad poſtremam partem. in qua ſanè caueri iubet ne in Tragœdia in Epopœicam conſtitutionem incidamus. Ac mea quidem ſententia, perſenſerat Ariſtoteles fuiſſe nonnullos, qui cum non ſatis reputarent Tragicum drama tum fabulæ lōgitudine, tum Epiſodiorū multitudine, tum vtriuſque magnitudine, Epopœiæ concedere plurimum, tentaſſent Epicam fabulam, vt Iliadem, dramate concludere & in theatrum adducere: cum tamen in dramate, quoniam vnius Solis actionem refert, atque hanc etiam quaternis fermè horis (quibus tamen diurnum circiter ſpatium peragi fingit) abſoluit; non poſſit tanta rerum moles & multitudo, &, vno verbo, Epopœica conſtitutio, referri ſatis. quapropter hūc veluti ſcopulum caueri iubet. Siquidem Epopœia, quæ ſanè tempore vrgetur nullo, vel certè multorum quoque annorum gaudet ſpatijs, multis quoque magniſque gaudet Epiſodijs, poteſt illa quidem ac debet ſic produci, vt multarum Tragœdiarum (quod alibi docuimus) reſpondeat magnitudini. Tragœdia contra, quoniam quaternis fermè horis dimittendi ſunt Auditores, niſi exiguam quandam Epopœiæ partem æquare nequit. Ob id igitur ait Ariſtoteles, id quod ſæpè dictum eſt in memoriam eſſe reuocandum (nimirum Tragœdiam vrgeri tempore, atque vnico ferè ſolis concludi ambitu, Epiſodiis quoque cōciſis vti) ac propterea non eſſe committendum vt Tragœdia Epopœicam referat conſtitutionem, ſeu Epopœiæ inſtar fabulæ & Epiſodiorum multitudine aut longitudine, vel ēt longiore fabula oneretur. Quanquam ne quis non planè intelligeret quid per ἐποποιικὸν σύστημα. Epopœicam inquam conſtitutionem intelligeret, continuò; Epopœicam, inquit, dico, τὸ πολύμυθον, id quod multas habet fabulas; quemadmodum ei contingeret qui Iliadem vniuerſam in dramaticæ ac Tragicæ fabulæ vſurparet loco. Et quoniam ſciſcitari potuiſſet aliquis cur in Epopœia potiùs, puta in Iliade, excipiendum ſit τὸ πολύμυθον, quàm in dramate ac Tragœdia; explicat hoc Ariſtoteles, atque ait, in Epopœia, quoniam longa eſt eius conſtitutio, partes illas multas rectè coaleſcere & contineri, cum Epopœia ſit illarū capax: contra verò in dramate & Tragœdia propter eius anguſtias, longè aliter euenire; ita vt qui Tragicam conſtitutionem inſtar Epicæ efficere moliantur, hos demū fallat opinio, ac opes fruſtretur. Hanc autem rem illuſtrat exemplis. nam Euripides (inquit) qui ex Iliade, Hecubā (Hecubam enim lego non Niobem) & reuocauit ad drama, ac propterea non omnes Iliadis partes ſed vnam, Tragœdiæ conſtituendæ adhibuit, rectè fecit: ſic Aeſchylus (quid tamen ex Iliade aut quam partem in Tragici argumenti vſurpauerit loco, non apetit; ita vt ex multis vnam delegiſſe, atque hanc ex ijs quæ perierunt Tragœdijs vnam fuiſſe, conſtet tantùm) ab hoc abfuit vitio: ita vt non malè in his certauerint iſti: ſed contra quàm ij qui Ilij expugnationem dramatico implexi ſunt vniuerſam; plauſum conſecuti ſint in Theatro: Itaque Agathon etſi alioquin induſtrius & nauus; dum audet tam ingentem rerum molem Tragœdiæ conſignare, in hoc vno lapſus eſt ac reprehenſus. Ita quidem in his exemplis eos ſequor qui Euripidem & Aeſchylum non reprehendi interim ſed laudari, nec multas ſed vnam ex Iliade partem Tragœdiæ conſignaſſe exiſtimāt: verborum enim ſeries ad hanc procliuis eſt ſententiam, cum contraria minùs cōſentit vel potiùs pugnat. Iā verò dum pergit, ἐν δὲ ταῖς περιπετείαις, καὶ ἐν τοῖς ἁπλοῖς πράγμασι στοχάζονται ὧν βούλονται θαυμαστῶς· τραγικὸν γὰρ τοῦτο καὶ φιλάνθρωπον, *In peripetijs verò & in ſimplicibus rebus aſſequuntur, quæ volunt admirabiliter: Tragicum enim hoc & gratum hominibus*, hæc verò nō ad propoſita exēpla aut propoſitos Tragicos ſunt referenda, queadmodū faciūt aliqui, ſed nouam ſententiā gignunt, ac ſpectant aliò, quemadmodum in particula ſequenti, cuius ſunt initium, conſtabit ſatis. Nunc illud potiùs dubitetur, & in Controuerſiam adducatur, CVR Epopœicam conſtitutionem dicat eſſe polymytham ſeu multarum fabularum,

450 part. 18. part. 98.

CONTROVERSIA LXXIV. Cur Epopœicā cōſt.

πολύμυθον

pag. 50. 114. & al.; par. 51. part. 51.

larum, idque sigillatim explicauerit Iliadis exemplo: An non fabulæ vnitatem cum cæteris Poëtis, tum Epico custodiendam præcepit? nónne Odysseam vnitatis nomine ac proinde eius authorem Homerum quòd non omnia quæ Vlyssi contigerant, cecinisset (vt scilicet vnigenam constitueret fabulam) commendauit? nónne Iliadem quoque vnigenam esse testatus est? sic sanè? cur igitur Epopœicam constitutionem ait esse multarum fabularum? Grauis est autem, aut ego magnopere fallor, hæc dubitatio. In qua sanè Victorius. *Cum autem (inquit) Epopœiam, propriamque eius Poëmatis coagmentationem appellasset, quã intelligat aperit; ostenditque se intelligere constitutionem rerum in qua existant multæ fabulæ.* Sed qui obsecro Victori multæ in Epopœia & Iliade sunt fabulæ, cum Aristoteles subdat, vt si quis totam Iliadis fabulam pangat, sanè hinc vnam esse confirmat satis. *Totam (inquit V[illegible] appellat quidem fabulam: sed dubitari non potest quin ex ipsa dissepta plures fabulæ fiant.* Verùm id nõ consentit cũ Aristotelis verbis, quibus Epopœicã constitutionẽ ait esse multarum fabularum: potiùs enim ex his verbis colligitur talem esse dum eius coagmentatio conseruatur, quàm cum dissoluitur: vox enim σύστασις seu constitutio significat partiũ vnionem, ita vt sectioni opponatur. Meliùs igitur fortasse Alexander qui a Victorio vtcũ-

451 que deflectens, integræ Epicæ fabulæ imitationem & comprehensionem Tragico vitandam ait, quòd propter Episodiorum quæ in Epopœia sunt multitudinem, Tragœdia efficeretur multarum fabularum corpus seu constitutio; idque ea de causa quòd, singula Episodia Tragœdiæ argumentum suppeditent. Quanquã adhuc hæreo tum quia nil prohibeat quominus ipsa Epica fabula, vt est amplissima & multarum partium, citra Episodia, suppeditet argumentum multarum Tragœdiarum: tum quia potuisset Tragicus nõ minùs atque Epicus quæ ab hoc exciperet Episodia, in Episodiorum habere loco, atque vnitatem fabulæ conseruare; tum quia Aristoteles (quemadmodum verba ipsa satis indicant) etiam si Tragicus non hauriret ex Epopœia, hanc polymytham statuit. Denique nõ, quia suppeditare possit Tragico multarum fabularum argumenta, sed quia multis fabulis constet, dicitur polymytha: alioquin nec id eius systasi & constitutioni fuisset tribuendum: nec Iliadis exemplo res fuisset declaranda vt constaret quam dicat Epopœicam cõstitutionem, sed exemplo alicuius qui ex Iliade hausisset argumentum vniuersum. Sed nec tandem mihi satisfacit Vtinensis (cæteros prætenbo quod dubitationem partim dissimulent partim sicco prætereant pede) qui rem sic edisserit, *Epopœia constitutionẽ suæ actionis facit multiplicem; non quidem quòd & ipsa plures quàm vnam recipiat actiones; sed eiusmodi est: vt singulæ ipsius partes, aut particulæ potiùs, vnam Tragicam actionem constituant: ideo Aristoteles σύστημα ἐποποιικὸν vocauit πολύμυθον. sic enim debet intelligi locus ille. Si quis igitur actionem Epicam poëmatis Homerici, aut Iliadis, aut Odysseæ conferat cum aliqua actione Tragica: erit illa πολύμυθος, singula enim Episodia Epopœiæ: imò Episodij cuiusuis pars vna, actionem Tragœdiæ subministrare potest.* non inquam mihi satisfacit, tum quia quæ Alexandro obiecimus, ea veluti iugulant sententiam hanc totam a qua fluxit illa, tum quia Aristoteles alibi (id quod iam iã docebimus) fatetur Iliadem & Odysseam imò (si eum audias) Epopœiam vniuersim ab vnitate abesse, nec tam vnigenam quàm multigenam fabulam continere. Clausula igitur hæc sit: reuera Epopœiam ex Aristotele cum per se tum cum Tragœdia comparatam nõ omnino vnigenam esse sed ad multigenam deflectere. & ideo in particula CLVI. cum eã conferret cum Tragœdia, scriptum reliquit. *Minùs vna est qualiscunque imitatio Epicorum. Signum autem est quòd ex qualicunque imitatione plures Tragœdiæ conficiuntur.* quibus verbis significauit ex se priùs esse polymytham, seu ab vnitate recedere: tum id ex signo declarauit ducto ex imitatione Tragica: cum passim Tragici ex varijs Epopœiæ partibus varias constituerent Tragœdias. Immo verò vt totam hanc rem explicaret pleniùs, subiecit, *Quare si vnam fabulam faciant, necesse est, vel vt breuiter ostensa appareat cauda muris, vel vt sequens metri longitudinem appareat aquea*, vbi satis ostendit se in ea sententia fuisse, in Epopœia non posse hæc duo satis coniungi & conciliari; vt nimirum sit verè vna, & tamen suam illa retineat magnitudinem & amplitudinem: si enim vnigena planè constituatur, vel breuis erit conflanda quemadmodum drama; vel si vnica retenta fabula, ad solitam amplitudinem producatur, varietatem habebit nullam, sed erit instar aquæ quæ tota est sibi similis & omni sapore caret. & ideo pergit, *sed si faciant plures, quemadmodum si ex pluribus actionibus fuerit composita, non erit vna.* Sic Aristoteles. vt constet Epicam constitutionem esse polymytham. & quamuis vt Homerum tueatur siue Iliadem & Odysseam, subdit has saltem quantum rei natura patitur ad vnitatem accedere, fatetur tamen multò mi-

ctionem dicas esse multarum fabularũ; cum vnigenam esse ris condi.

Respondetur: ac prius consuluntur Interpretes.

Victorius.

Vtinensis.

Iam subijcitur Authoris sententia.

nius quàm Tragicam fabulam esse vnigenam. Ita quidem concedit Epicam constitutionem esse verè polymytham: & hanc, quoniam caueri potest a Tragico non multorum annorũ sed vnius Solis dat spectaculum nec cogitur maiore amplitudine ab vnitate desflectere, iubet declinari. etsi in Epico; propter Homerum scilicet; inde vtranque nititur hanc eluere culpã, quòd in Epopœia propter longitudinẽ, partes illæ quæ alioquin fabulæ singulæ videri poterant, conuenientem sortiantur formam; quod tamen in Dramatico Poëmate propter breuitatem fieri nequeat. De qua tamen re dicemus copiosè in particula CLVI. vbi videndum erit num verè Epopœia careat vnitatis bono, an potius id affirmauerit Aristoteles partim vt patrocinaretur Iliadi & Odysseæ & illarum Authori Homero, partim vt haberet vnde Epopœiam postponeret Tragœdiæ, repugnaretque Platoni qui Epopœiam Tragœdiæ præstantia antepofuerat ac dignitate. 451

PARTICVLA XCV.

ΕΝ δὲ ταῖς περιπετείαις, καὶ ἐν τοῖς ἁπλοῖς πράγμασι στοχάζονται, ὧν βούλονται, θαυμαστῶς. Τραγικὸν γὰρ τοῦτο, καὶ φιλάνθρωπον. ἔστι δὲ τοῦτο, ὅταν ὁ σοφὸς μὲν, μετὰ πονηρίας δὲ, ἐξαπατηθῇ, ὥσπερ Σίσυφος: καὶ ὁ ἀνδρεῖος μὲν, ἄδικος δὲ, ἡττηθῇ. ἔστι δὲ τοῦτο εἰκὸς; ὥσπερ Ἀγάθων λέγει. εἰκὸς γὰρ γίνεσθαι πολλὰ, καὶ παρὰ τὸ εἰκός.

Pacius. TAmetsi tum in peripetijs, tum in simplicibus actionibus hi quidem suum mirabiliter propositum assequantur. Etenim Tragicum, atque humanum est, cum sapiens idque prauus, veluti Sisyphus, deceptus fuerit: siue fortis, idemque iniustus superatus. verisimile enim est. vt Agathon asserit. quandoquidem multa præter ipsum verisimile accidere. a verisimili non discrepat.

Riccobonus. *IN peripetijs autem, & in simplicibus rebus assequuntur, quod volunt per admirabile. Tragicum enim hoc, & gratum hominibus. Est autem hoc, quando sapiens quidem, sed cum improbitate deceptus, vt Sisyphus, & fortis quidem, sed iniustus superatus fit. Atque hoc verisimile est, vt Agathon dicit. Verisimile enim est multa fieri etiam præter verisimile.*

COMM. XCV. *Quos propter polymytham constitutionem dissimulauerat, alio iã commendat nomine.*

ETSI Agathonem atque illos omnes reprehendit qui Epopœicam constitutionem ad Tragœdiam referrent, hos tamen (credo quòd Agathonem inuitus ferè perstrinxisset: quamuis dum in eo vno cecidisse diceret, egregiã quoque laudem miscuit cum reprehensione) laudandos censuit è vestigio. Ergo continenter subiecit hos tum in peripetijs, vnde implexa fabula gignitur aut designatur, tum in simplicibus actionibus, contexendis, fœliciter suam operam collocasse; & quem sibi scopum proposuerãt (vt scilicet placerent, plausúmque referrent, victores quoque, si in Theatris certarent, declararentur) mirificè attigisse. Quod, vt opinor, scribit, vt hinc intelligatur istos, in ijs argumentis in quibus offendissent, non tam ob ingenij humilitatem & inscitiam peccasse (quanquam ob hanc etiam peccarint necesse est dum argumentum deligerent Epopœicum seu polymythũ) quàm quòd delectum argumentum maioris industriæ ac perfectionis capax non esset. & ideo in ijs in quibus licet industriam declarare, vt in peripetiis & in simplicibus fabulis, mirificè Tragicum artificium ostenderunt probarúntque spectatoribus. Vt autem rationem afferat cur in his fœliciter operam collocauerint suam, *Etenim*, inquit, *Tragicum est hoc & gratum hominibus. Est autem hoc quando sapiens quidem, sed cum improbitate, deceptus fuerit, vt Sisyphus: & fortis quidem, sed iniustus superatus sit*. Ex quibus verbis licet intelligere Tragicos istos tum Tragico, hoc est calamitoso & cruento, tum Philanthropo, hoc est homini suaptè grato, ac spectatoribus amico & periucundo, exitu Tragœdias conclusisse: ita vt hac de cau-

de causa benè collocauerint operam,& propositum,de quo ante dicebam,scopum fœliciter attigerint. Id quod exaggerat adhuc altiùs & exemplis etiam illustrat. Cum enim inquit,homo siue callidus & sagax,ac multarum rerum peritus vnde sapiens vulgo appellatur,sed improbus tamen est,quique decipiendi studio ducitur,decipitur ipse,vt Eoli filio Sysipho contigit(hunc decepit Antolicus surripiens illi pecora)siue robustus ac fortis sed iniustus(exemplum non affert,sed Goliath nobis exemplo esse potest) quique cæteris vim inferre soleat, superatur item ipse,id verò & Tragicum est cum calamitosus illorum
453 fit euentus,& φιλάνθρωπον(vt dicebam)atque hominibus charum:cum ipsi tales planè homines decipi ac superari gaudeamus. Denique vel clàm & per fraudem, vel apertè ac per vim,nobis iniurii sunt homines. quapropter cum nos instigante Natura ipsa atque adeò duce,cupiderimus qui nobis infensi sunt & iniurii,istos sanè vtrosque vicissim tum fraude tum vi superari;nobis charum est atque iucundum. Atque hæc planè argumenta intelligitur ab istis, maximè verò ab Agathone, fuisse Tragœdiæ commendata:ita vt hinc laudem mereantur, siue industriam illi suam artificiúmque præclarè declararint. Quod si quis obiiciat huiusmodi euentus cum verisimili non consentire, cum callidi homines & versuti,aut etiam robusti & potentes,alios facilè decipere quidem ac superare soleant, superari certè ac decipi ægrè soleant,iam Agathon ipse sibi ingeniosè patrocinatur,aitque illud etiam esse verisimile,multa fieri præter verisimile.quo etiam dicto vtitur in particula CLI.vt quæ contra verisimile aut sine ratione fiunt, tueatur; ait enim non esse præter rationem aut præter verisimile vt aliquid præter rationem verisimiléque contingat,Quā fermè rem in II. quoque Rhetoricorum attigit, Agathonis mentione item facta eiusdémque versiculis allatis. illud tamen ibi obseruat,non esse καθόλου καὶ ἁπλῶς, *vniuersim ac* (Dubitatur. I.)
(Vide Riccob. pag. 109) *simpliciter* verisimile,sed aliquo modo:quia scilicet in reb. quæ aliter possunt se habere,vt in rebus humanis,verisimile est aliquando accidere nonnulla præter verisimile. Sed dubitantur multa;ac primò quia nonnulli existimant Aristotelem in hac particula de Admirabili verba facere,ac propterea locum sic exponūt,vt nihil aliud sibi voluerit quàm istos per admirabile effecisse vt in peripetiis & simplicibus fabulis id quod ipsi volnnt assequātur. Itaque non θαυμαστῶς legunt isti,quantum quidem intelligere licet, sed διὰ θαυμαστὸν (Respondetur.) nec quam nos sententiam retulimus sed longè diuersam sequuntur. Ego vero vel quia cæteri θαυμαστῶς legunt, nec codicem vidi vllum qui διὰ θαυμαστὸν habeat, vel quia de (Dubitatur. II.) admirabili iandiu verba fecit Aristoteles, nimirum in particula LVII, vel quia hic ieiunè nimis hoc resumeret atque attingeret argumentum; a communi explanatione atque sententia non recedo, Illud potiùs dubitabo quo etiam atque etiam commoueor, etenim laudat Aristoteles in Tragœdia argumentum improbi viri qui siue ad decipiendum siue ad vim inferendam paratus sit; quasi verò hoc & Tragicum sit ac φιλάνθρωπον. & tamen in particula LXVIII. & LXIX. iussit vt non propter vitium & improbitatem, sed propter errorem aliquem, is mutet fortunam & in calamitatem incidat, ex (Respondetur.) quo metus & misericordia sit concitanda. Et in LXXVII.probos Tragicis personis affingendos mores monuit,Denique in LXVI.improbas personas idoneas esse negauit ex quibus misericordia excitentur aut metus. Veruntamen vbi non tam spectemus quid in Aristotelea,hoc est omnibus numeris perfecta & absoluta,exigatur Tragœdia, sed in trita & vsitata & passim apud homines laudata, actio certè quæ Tragicum spiret propter acerbitates ac cædes,& verò è spectatorum accidat sententia,qui Tragicam illam vel cædem vel perpessionem non inuiti sed cum plausu excipiant,non improbanda est. Denique si non in primis at certè in secundis consistere poterit. Vt omittam hic ab Aristotele ex Auditorum plausu laudari interim Agathonem Agathonisque simillimos,non ex perfecta & omnibus numeris absoluta imitatione. Vt omittam ~~hoc~~ Aristoteli largiendum vt saltem ex (Dubitatur. III.) etiam communi & populari Tragœdia, quoniam grata acciderent,amicum optimum hoc est Agathonem, commendaret. Iam verò illud postremò se se offert de quo dubitemus. quid per simplices res intelligat Aristoteles dum ait in his illos assequi quod volunt. Et sanè cum simplex actio seu fabula Aristoteli interdum id significet quod implexæ opponitur & explicatum est, aliquando id quod vnigenam non multigenam refert constitutionem & duplicis constitutionis opponitur fabulæ,alii priorem, posteriorem aliqui, se-
454 quuntur notionem. Ipse tamen, quoniam rem simplicem opponit peripetiæ quæ plexæ fabulæ est vertex ac summa, libentiùs iis assenserim qui de simplici fabula quæ implexæ opponitur, locum exponunt, & idcirco ea erit sententia istos siue implexam aliquā coaguen-

agmentent fabulam(describit hanc per peripetiam) siue simplicem & explicatam, egregiè suam operā locare. ex quo fit vt rursus nihil prohibeat quominus vel simplicis (simplicem appello quam opposuimus duplici. & vnigenam dixeris) adhuc, vel duplicis sit cōstitutionis. siquidem & cum implexa & cum simplici cohærere potest vnigena vel multigena constitutio. quod si Aristoteles de simplici locutus esset quæ opponitur duplici, angustioribus quàm par erat coërcuisset istorum & famam & laudem.

CAPVT XVIII.

PARTICVLA XCVI.

Kαὶ τὸν χορὸν δὲ ἕνα δεῖ ὑπολαβεῖν τῶν ὑποκριτῶν, καὶ μόριον εἶναι τοῦ ὅλου, καὶ συναγωνίζεσθαι. μὴ ὥσπερ παρ' Εὐριπίδῃ, ἀλλ' ὥσπερ παρὰ Σοφοκλεῖ. τοῖς δὲ λοιποῖς τὰ διδόμενα μᾶλλον τοῦ μύθου ἢ ἄλλης τραγῳδίας ἐστί. διὸ ἐμβόλιμα ᾄδουσι, πρώτου ἄρξαντος Ἀγάθωνος τοῦ τοιούτου. καίτοι τί διαφέρει, ἢ ἐμβόλιμα ᾄδειν, ἢ ῥῆσιν ἐξ ἄλλου εἰς ἄλλο ἁρμόττειν, ἢ ἐπεισόδιον ὅλον.

CHori summam penes vnum dumtaxat ex histrionibus esse oportet, totiúsque partem esse: vti autem concertationibus, non sicut apud Euripidem, sed sicut apud Sophoclem. reliquit verò concessa potiùs ea fiunt quæ ad susceptam pertinent fabulam, quàm quæ ad aliam Tragœdiam: quapropter intercalare concinunt. Huiusmodi sanè rei initium primùm ab Agathone sumptum. Atqui quidnam differt inter canere intercalare, locutionémue illam, quæ aliud ex alio nectit, integrúmque Episodium? Pacciu.

ET existimandum est chorum esse vnum de histrionibus, & partem totius, ac simul contendere, non vt apud Euripidem, sed vt apud Sophoclem. Quæ verò conceduntur alijs, magis sunt fabulæ, & Tragœdia alterius. Quamobrem embolima canunt, cum primus Agathon rem talem inceperit, Atqui quid interest, si quis ambolima canat, vel dictionem ex alio in aliud commodet? Riccobonus.

COMM. XCVI. De Choro: & cur.

DE Choro agit Aristoteles hoc in loco: cum enim de Tragœdiæ constitutione verba fecerit hactenus, atque ad extremùm cauendum monuerit ne Tragœdia polymytha (id in quo lapsus erat Agathon) sed vnigena constituatur; iam posset aliquis sciscitari, qua ratione interim chorus sit adhibendus Tragicæ constitutioni, vt hæc perfecta sit vndique: dum enim nō omnes eodem planè modo vtuntur choro, nec eodem artificio illum in Tragœdiam importarunt, plurimùm sanè interest nosse qua tandem ratione præstet eū vsurpare & retinere.

Quibus occupandum censeat Chorum.

Respondet igitur Aristoteles, omnino esse reputandum, chorum esse habendum vnum ex histrionibus; quod est choro histrionis munere fungendum esse, ita vt fabulæ peragendæ se se immisceat, ac propterea non sit quid a fabula seu Tragœdia disiunctum, sed cum Tragœdia, quasi commune cum ea munus habeat, coniunctum, & ideò etiam *τοῦ ὅλου μόριον εἶναι ipsius totius partem esse*: ita vt Tragicæ personæ & actionis munus obire debeat. Et hac de causa subdit etiam è vestigio, oportere *συναγωνίζεσθαι*, simul inquam cum cæteris histrionibus eniti atque certare. si enim vnus ex histrionibus habendus est,
necesse profectò est vt aliarum personarum instar promoueat fabulam, & in ea peragen- 455
da consors sit cæterorum, ita vt simul vrgeant opus. & idcirco admonet interdum, dubitat, admiratur, consolatur, hortatur, luget, denique, si rectè & ex arte sit constitutus, virile officium tuetur, vt ait Horatius: quòd est seruit honestati ac bonis moribus, nec a virtute discedit. Itaque egregiè is de quo dicebam, cecinit in sua Poëtica.

Acto-

Actoris partes, Chorus officiúmque virile Actoris
Defendat; neu quid medios intercinat actus,
Quod non proposito conducat & hareat aptè.
Ille bonis faueátque & consilietur amicis:
Et regat iratos: & amet peccare timenteis.
Ille dapes laudet mensa breuis, ille salubrem
Iustitiam, legésque, & apertis otia portis.
Ille tegat commissa: Deósque precetur & oret,
Vt redeat miseris abeat fortuna superbis.

Atqui sint ista. Verùm qua planè ratione concertandum est choro Aristoteles & histrionis munus obeundum? Non quemadmodum apud Euripidem, inquit Aristoteles; sed quemadmodum apud Sophoclem. obscurè. præstaret enim declarare quî apud Euripidem, quî apud Sophoclem histrionis partes subeat chorus: inprimis verò in quo peccet vnus, rectè faciat alter. Vt omittam ne illud quidem interim satis exponi, an apud Euripidem chorus omnino abstineat ab histrionis munere, an verò fungatur quidem munere histrionis, sed aliter quàm apud Sophoclem; ita vt oporteat συναγωνίζεσθαι & chorum inducere non Euripideo modo sed Sophocleo. Veruntamen hos Tragicos attentiùs peruolutãti constare satis potest apud Sophoclem chorum vrgere fabulam, séque illi promouendæ, actioníque peragendæ sedulò immiscere: contra verò apud Euripidem aliud fermè agere, víxque aliquando, ídque ferè ad extremùm, actionem vrgere & adiuuare. Iurè igitur Sophoclem proponit ad imitandum: quandoquidem chorus quò magis instituto ac fini seruit, quod est fabulæ promouendæ, & ad exitum perducendæ, eò magis appositè induci dicendus est. Contra verò vbi digrediatur ab instituta fabula, & in re aliena occupetur, arte careat & alienus videri possit. Et ideò pergit. *Quæ verò dantur alijs, magis sunt fabulæ & Tragœdiæ alterius:* quod est ea quæ cæteris Tragicis conceduntur, dum aliena in choro agunt & a fabula digrediuntur, magis sunt propria certæ alicuius fabulæ vel alterius Tragœdiæ, quàm illius quæ interim agitur. verè enim dum horum chorus non adiuuat fabulam, sed aliena complectitur, videri quoque potest ad alienam Tragœdiam pertinere: & huc aliunde importatus temerè. & ideo sequitur. *Quapropter embolima canunt;* quod est res tractant ab argumento longè alienas. & extrinsecùs deriuatas, quæ intercalares dici possunt siue interiectæ. Id quod Agathoni acceptum referri solet. Siquidem nihil differt siue embolima canas, siue dictionem disputationémue aut integrum Episodium ex vno sublatum aptes alteri. quibus verbis indicare videtur factum illud inde probare voluisse Agathonem quòd diceret se rem intercalarem canere, quasi verò non tam illud spectandum quòd aliena esset a fabula quàm quòd noua. Sed Aristoteles peccatum spectari iubet, quia perinde ac in oratione aut poëmate qui integram aliquam disputationem aut integrum episodium aliunde transferat, laudem meretur nullam, sic Tragicus qui rem a fabula aliena interponat & canat. Hæc Aristoteles. qui sanè vt alibi abortiuum fœtum appellat embolima, sic in præsens Agathonis embolima præposterum ac veluti abortiuum reijcit ac damnat. Interim tamen pauca quædam occurrunt de quibus non immeritò dubi- Dubitatur 1.
Lib. 6. de animal. hist. temus. Ac primò cur obsecro hæc de choro non præcepit in particula LXVI. vbi illum inuenit, & alia de illo docuit multa? præsertim quia cum ibi cæteras quoque proferat atque explicet qualitatis partes, aut deinde fuit rursus dicendum de singulis, quod non facit, aut de choro item silendum. Sed fac non alieno id loco præcipiat: verè enim distinctis Respondetur.
locis de fabula quoque & de moribus egit, prout scilicet ferebat occasio & opportunitas, cum modò rei naturam declararet, modò præcepta quædam vnde res meliùs ageretur, subijceret: ita vt ferendum sit chorum seu choricum cantum priore loco inter partes quantitatis numerasse, eiúsque vires explicasse; posteriore verò alia quædam constitutionis Tragicæ gratia nos de choro admonere. Veruntamẽ videtur longè absurdum vt cho- Dubitatur II.
rus de histrionibus reputetur vnus: seu histrionis obeat munus. nam vt vnus de choro dum
456 se immiscet actioni, interroget siue respondeat ac sententiam proferat suam, vno verbo, loquatur, non est a verisimili alienum, cùm humanum sit sensum concipere animo, exprimere, ac cæteris propalare: at singulos de choro eandem inter agendum repentè sententiam & concipere animo & proferre, & ijsdem planè verbis propalare, atque id nõ semel sed pluries ac tota fabula euenire, ita vt ne syllaba quidem vnius oratio dissideat ab alterius oratione, id verò non modò abhorret a verisimili, atque adeò est absurdum, verùm Ita tamen vt res implicetur magis quàm expediatur

etiam ex ijs est quæ fieri nullo modo possunt: & ideo dum canitur embolima, quod aliũde importatum, ac prius inter cantores illos agitatum, & choro toti notum, atque adeò memoriæ mandatum, delectationis causa interponitur, longè minus absurdum videri potest quàm integrum chorum repentè idem & concipere animo, & ijsdem planè verbis proferre, modis etiam & cantu ad harmoniam accommodato efferre: ita vt minus sit reprehendendum embolima. & ideo videmus decursu temporis factum vt intermedia quæ nostri appellant Dramaticis (respondent hæc embolimis & intercalaribus) vsurpata libenter ac recenta sint. Et quamuis eò res apud nos adducta est vt in dramate, præsertim Tragico, non solùm embolima inter actus canatur & musicus concentus edatur, interdúmque etiam tubis ac tympanis personent omnia, verùm etiam scena & apparatus illico mutetur, &, quod absurdius est, intermediæ illæ actiones non secus ac dramaticæ actitentur in scena, verbis etiam & carminibus agantur, quin sæpè quaternis illis embolimis res ita producatur, vt in tanta rerum varietate vera fabula disijciatur obscuretúrque, ac mens auditorum seu spectatorum mirificè confundatur, denique quantum nouitas illa rerum & varietas ignari vulgi capit oculos, tantum earum rerum insolentia & artificij peruersitas eruditas offendat aures, ac summatim verisimile, decorum, artem ipsam perturbet ac violet; tamen quæ choro obijciebamus, ea multò absurdiora sunt, cum ex ijs sint quæ a nobis repentè fieri nullo modo possint, ita vt imitatio sit præpostera & absurda. Quapropter (vt ad Aristoteleum chorum redeam totus) si vnus tantùm ex choro, vt is qui primus incedit, quasi caput cæterorum ac princeps loqueretur omnium nomine, meliùs aut certè minorem offensionem res haberet: sed dum loquuntur seu canunt omnes, factum probari, aut excusari nequit. Neque verò mihi respondeat quisquam, Aristotelem hoc in loco dum ait *τὸν χορὸν ἕνα δεῖ ὑπολαβεῖν τῶν ὑποκριτῶν*, iubere vt vnus ex choro loquatur pro omnibus (ideo enim vulgata editio habet *Chori summam penes vnum duntaxat ex histrionibus esse oportet*: atque Vtinensis eandem sequitur sententiam) nam germanus sensus quem cæteri omnes probant, est, existimandum nobis chorum esse vnum de histrionibus; & ideo subdit & esse partem totius; ita vt Aristotelesilud vnum sibi velit, choro non aliquid tractandum a fabula alienum, sed quasi vnus sit de histrionibus, ac vera Tragœdiæ pars, vrgendam illi fabulam & in eodem cum histrionibus argumento versandum, & hac etiam de causa alibi chorum appellat choricum cantum; & choricum cantum, cui sine dubio multitudo non vnus tantùm adhibetur, facit partem Tragœdiæ. Quid plura? dum Horatius hunc locum explicans, vel saltem sententiam, quisquis tandem sit a quo illam acceperit, persequens sic canit,

Actoris partes chorus officiúmque virile
Defendat: neu quid medios intercinat actus
Quod non proposito conducat & hæreat aptè.

de choro loquitur qui se actioni immiscet atque histrionis agit partes: & tamen eodem tempore indicat se immiscere & canere vniuersum. Sed fac etiam vnus loqueretur pro omnibus, (etsi enim non id significat hîc Aristoteles, verè tamen apud Tragicos obseruatur aliquando) veruntamen ne id quidem satis esset verisimili tuendo ac decoro: nam licet non pugnet cum decoro aut verisimili vt vnus loquatur pro omnibus, pugnat tamen vt cæteri sileant diu: cum satius sit eos non introducere, præsertim in tanta multitudine (viginti enim erant aliquando) quàm otiosos detinere. Vt omittam Chorum plerunque ex æqualibus hominibus conflari; (ideò enim a Seruio dicitur coæuorum cantus atque saltatio) ita vt minus adhuc conueniat vnum dumtaxat loqui. Quanquam res maioribus 457
adhuc obnoxia est incommodis ac peccatis. nam vt actores in Tragœdia tonum intendãt altiùs atque adeò canant, cum esset communi more ac modo loquendum, id verò a verisimili abhorret quidem: sed vt Chorus, qui item histrionem agat, non modò attollat vocem, sed modulatè ac musicè canat, (dum enim simul proferrent aliquid, non sine cantu proferebant) nec communi histrionum more sese actioni immisceat, est longè absurdissimum. Neque verò id contendo quòd carminibus, iisque elaboratis, loquerentur omnes, ac perpetuò loquerentur, ita vt serui etiam & ancillæ excellentes Poëtæ repentè efficerentur, quod item est absurdum (hũc enim morem exagitauimus proprio, quem huic rei dicauimus Commentario, ad quem lectorem reijcimus hac in re) sed quòd in choro item de quo nunc agimus, magna cum verisimilis ac decori offensione actionem peragerent cantu ac musicis modis: ita vt minus absurdum videri possit embolima. Tametsi ne-

que

que illud est prætereundum, absonum item videri vt dum Rex verbi gratia clam intra ædes (scena enim regiam fermè domum aut aulam refert) cum consiliario aliquo miscet sermones, & in vniuersùm de rebus grauissimis consilium capit, Chorus (Chorus inquam: nam spectatoribus id tribuit necessitas) intersit qui audiat omnia, nec audiat solùm, sed interroget, exclamet, vno verbo, interponat sermonem. sed quid hac de re sentiendum sit, peritiores reputent diligentiùs. Ego sanè existimo in veterum drama fuisse inuecta non pauca, quæ non tam verisimili aut decoro aut etiam spectatorum vtilitati seruirent, seu cum ratione consentirent, quàm intemperanti vulgo acciderent periucunda. certè vt in re seria saltarent, gesticulationéque varia incederent, vario etiam cantu vocem intenderent, voluptati oculorum magis atque aurium, quàm rectæ institutioni ac virtuti accommodatum est.

CAPVT XIX.

PARTICVLA XCVII.

Περὶ μὲν οὖν τῶν ἄλλων ἤδη εἴρηται. λοιπὸν δὲ περὶ λέξεως, ἢ διανοίας εἰπεῖν. τὸ μὲν οὖν περὶ τὴν διάνοιαν, ἐν τοῖς περὶ ῥητορικῆς κείσθω. τοῦτο γὰρ ἴδιον μᾶλλον ἐκείνης τῆς μεθόδου. ἔστι δὲ κατὰ τὴν διάνοιαν ταῦτα, ὅσα ὑπὸ τοῦ λόγου δεῖ παρασκευασθῆναι. μέρη δὲ τούτων τό, τε ἀποδεικνύναι, καὶ τὸ λύειν, καὶ τὸ πάθη παρασκευάζειν. οἷον, ἔλεον, ἢ φόβον, ἢ ὀργὴν, καὶ ὅσα τοιαῦτα, καὶ ἔτι μέγεθος, καὶ σμικρότητα. δῆλον δὲ ὅτι καὶ ἐν τοῖς πράγμασιν ἀπὸ τῶν αὐτῶν εἰδῶν δεῖ χρῆσθαι, ὅτ' ἂν ἢ ἐλεεινὰ, ἢ δεινὰ, ἢ μεγάλα, ἢ εἰκότα δέῃ παρασκευάζειν. πλὴν τοσοῦτον διαφέρει, ὅτι τὸ μὲν δεῖ φαίνεσθαι ἄνευ διδασκαλίας, τὰ δὲ ἐν τῷ λόγῳ ὑπὸ τοῦ λόγοντος παρασκευάζεσθαι, καὶ παρὰ τὸν λόγον γίγνεσθαι. τί γὰρ ἂν εἴη τοῦ λέγοντος ἔργον, εἰ φανοῖτο ἡδέα, καὶ μὴ διὰ τὸν λόγον.

IAm verò cum de his omnibus dixerimus; reliquum est, vt de Dictione atque Sententia agamus. Tametsi de sententia in ijs quos de Rhetorica scripsimus, libris: vt quòd eius vitæ & orationis magis proprium sit disseruimus. Ad sententiam ea omnia pertinent quæcunque oratione adstruere oportet, cuius partes erũt ostendere, soluere, perturbationes præparare, sicuti misericordiam, timorem, iram, cæteráque huius generis: ad hæc exaggerare, ac diminuere. Constat autem supradictarum partium rebus accommodata afferre oportere; cum videlicet vel miserabilia, vel grauia, vel mira, vel verisimilia adstuenda sunt. in quibus tamen hæc habenda distinctio est: quòd aliqua quidem nullo doctrinæ adminiculo apparere necesse est: aliqua verò sermone ipso dicentem præparari, ac vi etiam sermonis euenire. Quod enim dicentis manus esset; si non quidem sermonis vi, grata esse viderentur? *Paccius.*

AC de alijs quidem iam dictum est. Reliquum verò est de elocutione, vel sententia dicere. At quæ pertinent quidem ad sententiã, in libris de Rhetorica posita sunt: hoc enim methodi illius magis est proprium, sunt autem secundum sententiam ea, quæcumque ab oratione paranda sunt. Et eorum partes sunt, tum demonstrare, & soluere; tum perturbationes parare, vt misericordiam, vel metum, vel iram, & quæcũque talia: tum præterea amplificare, & diminuere. Manifestum autem est, & in actionibus vtendum esse ijsdem formis, cum miserabilia, aut terribilia aut magna, aut verisimilia parare oportuerit: nisi quod ea sola differentia est, quòd hæc quidẽ apparere sine doctrina oportet: quæ verò in oratione posita sunt, a dicente parari, & per orationem fieri. Quod enim esset dicentis munus, si apparerent iucunda, & non per orationem? *Riccobonus.* 458

RECEN-

COMM. XCVII. De Sententia: quam tamen summatim attingit nos ad Rethoricam. vbi de illa copiosè agitur, reijciens.

Recensuerat Aristoteles in particula XXXIX. qualitatis partes: inter quas post fabulam & mores dictionem numerauerat atque sententiam. cùmque multa de huiusmodi partibus vltro citróque ad XLIV. vsque particulam disseruisset vt de earum ordine,natura,dignitate constaret;tandem in ipsa XLIV.& XLV.tertium locum concessit sententiæ,quartum dictioni, quas fabulæ & moribus postponens, melodiæ antepossuit & apparatui; simúlque singularum eiusmodi partium officium breuissimè perstrinxit.Ac sententiæ quidem (de hac enim iam recurrit dicendi locus) proprium esse dixit insita & conuenientia dicere;hoc est ea quæ in mente insita sunt & concepta,& ad res ipsas de quibus agendum est accommodata,efferre posse.Interim tamen,quoniam his partibus inuentis, comparatis,dispositis,ac leuissimè saltem adumbratis,de fabula priùs ac de moribus explicatè dicendum erat,atque adeò latissimè differendum,coactus est sententiæ & dictionis explicatum in alium locum reijcere & opportuniori loco reseruare.Nunc igitur,quoniam de fabula & moribus egit copiosè,quin multa etiam interposuit,quæ ad Tragici officium pertinerent dum fabulam constitueret Tragœdiámque pertexeret;de dictione & sententia monet esse dicendum. At igitur de alijs iam dictum esse, ac propterea superesse vt de locutione vel sententia verba faciat. Quibus verbis (μετάβασιν seu transitione vsus, tum quæ dicta essent, breuissimè indicauit, tum quæ tractare ac subijcere moliretur, proposuit. Ac per alia quidem de quibus ait dictum esse, intelligit tum fabulam, & mores, tum cætera quæ interim interposuerat subtexerátue. Nam & partes quantitatis interposuerat, & pulcherrimæ Tragœdiæ conditiones explicauerat, & de vsu nos admonuerat epifodiorum, & alia fuerat prosecutus multa, quæ reuera plurimùm conferebant ad pulcherrimam quam animo conceperat Tragœdiæ coagmentationem declarandam. Tametsi ea inprimis intelligere potuit de quibus à particula LXVI. disserere cœpit pulcherrimæ Tragœdiæ gratia,nam in LXV.epilogo facto, transitione amplissima proponit quæ dicenda iam essent:ita vt ea propositio ad ea videatur spectare quæ ad hunc

Cur nos ad Rhetoricē reijciat.

vsque locum prosecutus est. Ita quidem ad Sententiam descendit & Dictionem. Quanquam de sententia (Διάνοιαν hanc appellat) nō tam agendum sibi statuit quàm ad Rhetoricen,in qua de ipsa sententia vberrimè disputatur, & tota eius vis & natura explicatur, nos reijciendos existimat. Et ideo pergit, *Ac quæ pertinent quidem ad sententiam,in ijs quæ de Rethorica posita sint & constituta.* Vbi ne laborem subterfugere ac summatim temere id facere videatur, monet reuera sententiæ tractationem illius artis seu facultatis esse magis propriam.& rectè.Nam licet Poëtæ sit humanas actiones imitari dictione, non secus atque Oratoris sit dictione persuadere,Orator tamē vna dictione vtitur.nam mores etiam & affectus dictione exprimit excitátque. Poëta contra,præsertim Tragicus,rhythmum & harmoniam cum oratione coniungit & adhibet imitationi. Adde quod Poëta cæteris facultatibus vtitur quidem,earúmque decreta vsurpat delibátue passim,non verò à Poëticæ magistro arripit,qui tantam præceptorum ac doctrinarum molem complecti nec potest nec debet.Et ideò Poëta Historicum agit interdum, Astrologum, & (vt cæteros taceam) Oratorem;horum insistens præceptis:ita vt Poëticæ sit quidem imitationis vim & naturam persequi,sententiæ præcepta ex Oratore arripere, qui de sententia tum vniuersim tum pro singulis causarum generibus disputat: quique dum persuadet, probare (id quod iam iam admonebit Aristoteles) inprimis nititur,refellere,amplificare, extenuare, affectus concitare,& id genus alia peragere,quæ sunt sententiæ germanum opus. Quod si de elocutione interim verba faciet,quæ item ad Dramaticum Oratorémque pertinet, id efficiet quod percepetit Poëtas elocutione ab Oratore & communibus Grammaticæ præceptis deflectere(id quod non multò post demonstrabitur)ac propterea hanc partem Elocutionis Poëticæ gratia non posse nisi appositè atque vtiliter pertractari. Iure igitur quod attinet ad sententiam,nos ad artem dicendi reiecit Aristoteles. Quanquam ne omnino ieiunos hac in re grauissima nos relinquat,aliquid de sententia seu sententiæ summa

Quæ sit sententiæ vis & summa.

refert,quibus faciliorem nobis ad ea intelligenda sternat aditum quæ in Rhetoricis de ipsa sententia disseruntur. Et ideo pergit. *Sunt autem secundùm sententiam ea quæcunque ab oratione paranda sunt. Et eorum partes sunt,tum demonstrare & soluere: tum perturba tiones parare; vt misericordiam,vel iram,& quæcunque talia;tū præterea amplificare,& diminuere;* vbi priùs vniuersim nos admonet quæ sint sententiæ subiecta atque esse quæcunque oratione expedienda & paranda sunt.tum sigillatim ad eas descendit,aitque has esse,demonstrare, quod est argumen- 459

gumentis fidem facere, soluere seu cõtrarias rationes diluere & refutare; simúlque rationem miscendorum animorum aut etiam amplificandi extenuandique complecti. Licet enim reuera sententiæ non sit affectus excitare, cum sentẽtia quæ est pars qualitatis, sit inditium & imitatio sensus animi & intelligentiæ, perinde ac mores sunt inditium electionis seu eligentis vel respuentis voluntatis, suppeditat tamen ad affectus quoque excitãdos argumentum, ita vt non modò probationibus seruiat, verùm etiam alijs multis, vnde res ita esse vel nõ esse appareat, de quibus omnibus egit in duobus primis (sed in II. maximè) Rhetoricæ libris: in quos item nos conscripsimus breuíque edemus Commentarios: de sententia quoque in Rhetoricæ ac Poëticæ vsum differentes. Nemo autem miretur Aristotelem hîc prouocare ad Rhetoricẽ, cum è cõtrario in libris Rhetoricorum sæpiùs prouocet ad Poëticen: nam præterquam quod hic non ait se in Rhetoricis de sententia egisse, sed ea in Rhetoricis proprium habere locum, profectò Aristoteles quippe qui multa priùs & docuit suos Auditores, & priuatim scripsit ac parauit, quàm ederet, potuit mutuò prouocare ad suos libros: quod facit etiam in alijs multis; ita vt vicissim sua ille monumenta appellet. Denique is est Aristoteles qui non facilè eadem repetit sæpè: sed ad eas lucubrationes libenter prouocat, in quibus iam aliquid vel scripserit vel sibi scribendum proposuerit: ita sanè proprio quæque loco tractare studet. Et hinc est vt in III. libro Rhetoricorum recuset agere de elocutione seu de varijs nominum formis ac de translationibus, prouocétque ad Poëticen: contra verò in præsens in poëtica recuset agere de elocutione, nósque ad Rethoricen reijciat: vt scilicet opportuno quæque tractentur loco. Sed redeo ad literam. In qua sanè quoniam Aristoteles ad ea prouocauerat quæ in Rhetoricis præceperat de sententia, docet adhuc inde omnino esse hauriendum, & qua maximè ratione hauriendum: aitque perspicuum videri posse ex ijsdem initiis & quasi fontibus aut locis tam in Poëmate quàm in Oratione a nobis illa esse sumenda quibus res vel miserabiles (si quando opus sit) vel atroces, vel magnas, vel paruas, vel etiam verisimiles efficiamus, & auditoribus obiiciamus, non enim ad hanc rem alii loci spectãdi sunt ab Oratore, alii a Poëta, sed vtrique communes esse possunt & commodè inseruire. Vnum tamen discrimen in istorum vsu locorum obseruandum est ac diligenter retinendum; vt scilicet in Poësi (id quod Tragica imitatione inprimis constare potest) non ratiocinationibus ac verbis doceamus res esse tales, puta atroces, miserabiles, amplas, exiguas: sed efficiamus vt vi sua ac per se tales inter agendum auditoribus videantur, ita vt non tam vsu orationis id declarãtis quàm vltrò se se patefaciant: cum è contrario in Oratione ab Oratore sint vi eloquentiæ ac dicendo tales ostendendæ. Poëta enim actionis Orator orationis, (& ideò fictoris ille, hic ῥήτωρ inuenit nomen) est veluti fabricator: & quamuis in Poësi verba quoque cum actione coniunguntur, ita vt non possit aliquis suã aut calamitatẽ verbis interdum non declarare, aut rei alicuius atrocitatem non ostendere vt cum illud exclamatur, o pater, o patria, o Priami domus; & illud, Vtinam nullo diserti in pretio essent viri. Quin si quis fortè apud Poëtam legatum & Oratorem agat, is debet verbis calamitatem vel atrocitatem ac summatim id quod sibi proposuit ostendere, vt egregiè facit Ilioneus apud Didonem, & Drances apud Latinũ, non tamen Poëtæ est proprium tam orationis vi quàm re ipsa & facti ipsius calamitosi vel atrocis ostentatione id peragere. cum Oratoris, quoniam eloquentiam profitetur, & dictione fidem facit, ac summatim actionem nisi verbis, ante oculos auditorum ponere haud valet; germanũ sit munus ac proprium rerum vel atrocitatem, vel magnitudinem, vel paruitatẽ, vel pulchritudinem, vel honestatem aut vtilitatem auditoribus vi orationis (ita tamen vt artificium nõ ostentetur, sed quoad eius fieri possit lateat) ostendere ac suadere. Alioquin si in oratoris oratione (inquit Aristoteles) res ipsæ per se ac suapte apparerent vel iucundæ, vel atroces, vel amplæ, vel exiguæ in quo obsecro posita esset vis oratoris & eloquentiæ? Hæc vt de discrimine constet quod intercedit inter Poëtam & Oratorem, dum communiter hauriũt ex illis locis qui ad rem amplificãdam, extenuandam, atrocitatémue aut calamitatem, aut quid simile ostendendum, seruiunt sententiæ. Atque hæc de sententia interim Aristoteles vt scilicet intelligenter in Rhetoricis versemur vbi copiosè explicatur. Et ideò nos etiam rem hanc prosequemur vberiùs: ac priùs quæ γνώμης quæ διανοίας sit vis, quidque differãt ostendentes, tum ex ordine cætera explicantes.

Qui prouocet ad Rhetoricos libros quos missus est posterius conscripsisse.

Qua ratione hauriendũ sit Poëta ex his quæ in Rhetoricis de sententia præcipiuntur.

CAPVT XX.

PARTICVLA XCVIII.

Τῶν δὲ περὶ τὴν λέξιν, ἓν μέν ἐστιν εἶδος θεωρίας, τὰ σχήματα τῆς λέξεως, ἅ ἐστιν εἰδέναι τῆς ὑποκριτικῆς, καὶ τοῦ τὴν τοιαύτην ἔχοντος ἀρχιτεκτονικήν, οἷον τί ἐντολή, καὶ τί εὐχὴ καὶ διήγησις, καὶ ἀπειλή, καὶ ἐρώτησις, καὶ ἀπόκρισις, καὶ εἴτι ἄλλο τοιοῦτον. παρὰ γὰρ τὴν τούτων γνῶσιν, ἢ ἄγνοιαν, οὐδὲν εἰς τὴν ποιητικὴν ἐπιτίμημα φέρεται, ὅτι καὶ ἄξιον σπουδῆς, τί γὰρ ἄν τις ὑπολάβοι ἡμαρτῆσθαι, ἃ Πρωταγόρας ἐπιτιμᾷ; ὅτι εὔχεσθαι οἰόμενος, ἐπιτάττει εἰπών. Μῆνιν ἄειδε θεά. τὸ γὰρ κελεῦσαι (φησί) ποιεῖν τι, ἢ μὴ ἐπίταξίς ἐστι. διὸ παρείσθω, ὡς ἄλλης, καὶ οὐ τῆς ποιητικῆς ὂν θεώρημα.

Circa dictionem vnum quidem speculationis est genus, de figuris videlicet ipsius: quod quidem ad histrionicam, atque ad eum, qui huiuscemodi arti præsit, pertinet; exempli gratia: quid sit mandatum, quid preces, quid narratio, quid minæ, quid interrogatio, quid responsio, cæteráque id genus. Quandoquidem præter horum peritiam ignorationémue nulla quidem accusatio, quæ digna sit studio, ad Poëticam refertur. Nam quis obsecro, in his peccatum esse suspicetur, quæ Protagoras accusat? Si quis videlicet, dum precari se existimet, interim præcipiat? hoc pacto: iram pande Dea. quandoquidem (inquit ille) iubere aliquid fieri vel non fieri, præceptum est. Quapropter facessat hæc consideratio perinde ac alterius facultatis, non autem Poëticæ propria. Paccius

Eorum verò, quæ pertinent ad elocutionem, vna species est contemplationis, quæ considerat figuras elocutionis, quas scire est histrionicæ, & eius qui talem habeat architectonicam, ut quid sit mandatum, & quid precatio, & narratio, & mina, & interrogatio, & responsio, & si quid aliud huiusmodi. Ab horum enim cognitione, vel ignorantia nulla reprehensio in Poëticam affertur, quæ curanda sit. Qui enim fieri potest, ut aliquis existimet errorem commissum esse in ijs quæ Protagoras reprehendit, quòd putans precari, præcipit dicens, Iram Dinæ cane? Nam iubere, inquit, ut aliquid faciat, aut non faciat, præceptio est. Quamobrem omittatur, ut quæ alterius, & non Poëticæ sit contemplatio. Riccobonus.

COMM. XCVIII. *De elocutione.*

AGgreditur ad quartam, quæ iam postrema quoque erit, qualitatis partem, quæ est λέξις hoc est dictio, seu mauis elocutio. Inter cætera verò quæ de elocutione dici possent, vnum primò commemorat quod sibi prætermittendum existimat; nimirũ τὰ σχήματα. per schemata verò in præsentia non intelligit figuras orationis, quibus Poëtæ inprimis & Oratores, tum in verbis, tum in sententijs vti solent, quæque præterea figuræ verborum aliæ, aliæ sententiarum, appellantur, cujusmodi in verbis exempli gratia est synonimia & dissolutio, aut in sententijs est occupatio & aposiopesis; sed intelligit ac designat figuras ac for-
mas pronunciationis. cum enim interdum varijs modis possit aliquid pronunciari, vt
imperando vel deprecando, aut etiam placida iratáue significatione ac voce (& ideo 461
etiam scribit Marcus Tullius vocis mutationes tot esse quot sunt animorum) fit sanè vt
tota hæc pronunciationis varietas, vnde modò hoc modò illo verba pronunciamus tono, schemarum nomine designetur & comprehendatur hoc in loco ab Aristotele. atque harum sanè cognitio figurarum & formarum pertinet (inquit Aristoteles) ad histriones: & ad eum qui huic præest rei, & habet huiusmodi architectonicam. debet enim is perspectum habere qua forma seu quo tono & pronunciationis genere vtendum cum aliquid vel imperamus, vel precamur, vel narramus, vel comminamur vel interrogamus, vel respõdemus, & si quid est aliud qđ prõũciatione sit variãdum. Ita.n. fiet vt deinde cõmodè possit Tragicus & histrio recitare; is ẽt qui ijs præest, eos instituere & erudire. At.n.

sint

sint ista Arist. nemo enim inficias ierit ista hæc histrionū, histrionum q; inprimis Magistro, esse tenenda, vt opportuné debitum adhibeat pronunciationis modum. Veruntamē cur id nō pertinet ad Poëtam, præsertim verò dramaticum, qui recitatione opus absoluit suū nisi tamen pronunciationis modū ac formam Poëtæ quoque spectandam esse sentis & cognoscendam. Docet Aristoteles cur non sit Poëta huius rei cura occupandus (& ideo munus hoc tantummodo histrionibus histrionúmque Magistro ferme subeundum ex Aristotele constare satis potest) quia scilicet ab huiusmodi figurarum vel cognitione, vel (id quod caput est) ignoratione, nulla in Poëticam facultatem culpa irrepere possit quæ sit æstimanda, ac nisi leuissimi ac propè nullius momenti habenda sit, & rectè. nam fabulę recitatio & pronunciatio posterior est quā constitutio. & ideo potest quidem [illegible] fortuna cōtingere vt vocula aliqua esset ambigua, & propterea non facilè statim intelligeretur qui sit pronuncianda, veruntamen id & perrarū esse solet & leuissimi videri debet, cū re attentius æstimata, liceat de pronunciationis forma ac tono deliberare. Id quod Iliadis illustrat exemplo, vbi cum Iliadem sic exorsus esset Homerus Μῆνιν ἄειδε Θεά.

—— *Iram cane Deam* —— Protagoras non dubitauit Poëtam reprehendere, quasi verò imprudenter imperaret Deæ, seu Musæ: & tamen (inquit Aristoteles) facile est Protagoram refellere, cū ea verba non quasi mandet Poeta, sed deprecantis more pronuncianda sint. Itaq; relinquatur tota hæc consideratio quasi nō Poëticæ sed alterius sit facultatis. Quanquā magnopere suspicor Protagorā non tam eo spectasse quod orat.ó præcipere videretur, quā quòd Homerum dum reprehenderet, (edito enim libro Homeri in simulauit Poëmata) tacitè significare vellet eū minùs prosperam habuisse Musam, ac propterea per iocum diceret, id ei contigisse quòd illi imperasset potiùs quàm supplicasset, quod eò tandem spectaret, illum inuita Musa cecinisse. Hæc loci huius sententia. In qua tamen dubitatur, Num Aristoteles per σχήματα λέξεως *figuras dictionis*, intelligat etiam oris, vultus ac totius corporis gestum, motum, statum, cōpositionem. cum enim hæc cū verbis sint conformanda, & motus gestúsq; pro verborū & pronunciationis varietate varianda, videri possit huius muneris esse non modò tonum vocis, sed formam corporis, percepisse. Et sanè quid erat cur huiusmodi tonos σχήματα, figuras inquam, appellaret, nisi quia corporis quoq; figuras iis cōprehenderet? deniq; histrionis & multò magis eius qui habet architectonicā, est corporis gestus & motus cōformare ac figuras cōponere, ita vt cum histrionibus & horū Magistro hoc munus attribuat, hinc etiā videatur per dictionis figuras omnes, & vocis, & gestus, & motus, & status varietatē intelligere. Veruntamē crediderim vnos vocis tonos ac modos intellexisse: nam hoc indicat Iliados, quo rē illustrauit, exemplū; in quo de sola pronunciatione hoc est de solo pronunciationis tono agitur: hæc verba Aristotelis, quibus has figuras ad modum imperandi, precandi, vno verbo

Ms 394. verba efferendi, reuocat oēs: de gestu ac motu aut de statu ne verbū quidem, Vt mirū sit Victoriū (vt de Madio sileā [illegible] quidē abest ab hac culpa) prętereà dū scribit ac [illegible] nem per signū dictionis intelligi, hæc confudisse, atq; illud [illegible] latim scriptum reliquisse, ἐντολήν, seu mandatū, vocis oris q; formā referre: ac propterea ([illegible] fert cōme [illegible] hoc extremo) iubere Aristotelē ne de his figuris gestibú sue præc [illegible] Poeta Q [illegible]

462 opinionē plenius retulerat Vtinensis dū sic [illegible] σχήματα *vocat habitus* [illegible] *tionésque oris, frontis, oculorū, vultus, gesticulationis, manuū, totius denique corporis*. et [illegible] Auc [illegible] huc nisi pronunciationē seu vocis tonos haud retulit. Quare concesse[illegible] quidē gestus cū verbis conformandos, & pro verborū varietate variandos, ita vt gestus sint vocū consortes & comites, sed per figuras dictionis intelligi vtrunq. nullo mō concesse[illegible] etsi figuras appellat, eos modos quia suo mō variè figurantur atq; formantur. Et hac de cā reiicit inprimis hanc cognitionē ad eū q histrionibus præest. cū.n. huius sit ea omnia peruidere q pertinēt ad recitationē, ac propterea tonū vocis, motū corporis, pronūciationē actionēq. vniuersā cōponere & moderari, res reiicitur in eū, q, vt est histrionū Magister ac veluti architectus, hāc quoq; curā suscipere dē q oritur ex dictionis pronūciationisq; ton[illegible]. Et idcirco ēt hunc esse Grāmaticū quod aliqui suspicantur, vel Choragum, aut ēt eū [illegible] struit apparatum, non est, *vt* scribit Madius. quod affirmemus. non.n. Grammaticus histriones instruit aut fingit, etsi histrio Grāmaticæ gnarus esse debeat: nec Choragus, nisi [illegible] h[illegible] ro pest aut ad summum fabulā agi: nec deniq; [illegible] qui fabricat ac struit q pertinent ad apparatū [illegible] [illegible] onis attingit munus: Vt propterea [illegible] q architectonicus censetur potius histrionum Magister sit appellandus. Tametsi quoniam de re cōstat, nihil est qd nos Torqueāt voces.

Dubitatur I.

Respondetur.

PARTICVLA XCIX.

Cum IX. Sequentibus.

Τῆς δὲ λέξεως ἁπάσης τάδ' ἐστὶ τὰ μέρη. στοιχεῖον, συλλαβή, σύνδεσμος, ὄνομα,
ῥῆμα, ἄρθρον, πτῶσις, λόγος. στοιχεῖον μὲν οὖν ἐστὶ φωνὴ ἀδιαίρετος. οὐ πᾶσα δέ, ἀλλ' ἐξ
ἧς πέφυκε συνετὴ γίνεσθαι φωνή. καὶ γὰρ τῶν θηρίων εἰσὶν ἀδιαίρετοι φωναί, ὧν οὐδεμίαν
λέγω στοιχεῖον. Ταύτης δὲ μέρη τό τε φωνῆεν, καὶ τὸ ἡμίφωνον, καὶ ἄφωνον. ἔστι δὲ φωνῆεν
C. μέν, ἄνευ προσβολῆς ἔχον φωνὴν ἀκουστήν, ἡμίφωνον δέ, τὸ μετὰ προσβολῆς ἔχον φωνὴν
ἀκουστήν, οἷον, τὸ σ, καὶ τὸ ρ. ἄφωνον δέ, τὸ μετὰ προσβολῆς, καθ' αὑτὸ μὲν οὐδεμίαν ἔχον
φωνήν, μετὰ δὲ τῶν ἐχόντων τινὰ φωνὴν γινόμενον ἀκουστόν. οἷον τὸ γ, καὶ τὸ δ, ταῦτα δὲ
διαφέρει σχήμασί τε τοῦ στόματος, καὶ τόποις, καὶ δασύτητι, καὶ ψιλότητι, καὶ μήκει, καὶ
βραχύτητι, ἔτι δὲ ὀξύτητι, καὶ βαρύτητι, καὶ τῷ μέσῳ, περὶ ὧν καθ' ἕκαστον ἐν τοῖς μετρι-
κοῖς προσήκει θεωρεῖν. Συλλαβὴ δέ ἐστι φωνὴ ἄσημος, συνθετὴ ἐξ ἀφώνου καὶ φωνὴν ἔχον-
CI. τος. καὶ γὰρ τὸ γ, ἄνευ τοῦ α, συλλαβή, καὶ μετὰ τοῦ α οἷον, τὸ γρα. ἀλλὰ καὶ τούτων θεωρῆσαι
CII. τὰς διαφορὰς τῆς μετρικῆς ἐστί. Σύνδεσμος δέ ἐστι φωνὴ ἄσημος, ἣ οὔτε κωλύει, οὔτε ποι-
εῖ φωνὴν μίαν σημαντικήν, ἐκ πλειόνων φωνῶν πεφυκυῖαν συντίθεσθαι καὶ ἐπὶ τῶν ἄκρων,
καὶ ἐπὶ τοῦ μέσου, ἣν μὴ ἁρμόττει ἐν ἀρχῇ λόγου τιθέναι καθ' αὑτόν, οἷον, μέν, ἤτοι, δή. ἢ φω-
νὴ ἄσημος ἐκ πλειόνων μὲν φωνῶν μιᾶς, σημαντικὴν δὲ ποιεῖν πέφυκε μίαν φωνήν. Ἄρ-
CIII. θρον δέ ἐστι φωνὴ ἄσημος, ἣ λόγου ἀρχήν, ἢ τέλος, ἢ διορισμὸν δηλοῖ, οἷον, τὸ φημί, καὶ τὸ πε-
ρί, καὶ τὰ ἄλλα. ἢ φωνὴ ἄσημος, ἣ οὔτε κωλύει, οὔτε ποιεῖ φωνὴν μίαν σημαντικὴν ἐκ πλειό-
νων φωνῶν πεφυκυῖαν συντίθεσθαι, καὶ ἐπὶ τῶν ἄκρων, καὶ ἐπὶ τοῦ μέσου. Ὄνομα δέ ἐστι
CIV. φωνὴ συνθετή, σημαντικὴ ἄνευ χρόνου, ἧς μέρος οὐδέν ἐστι καθ' αὑτὸ σημαντικόν. ἐν γὰρ
τοῖς διπλοῖς οὐ χρώμεθα, ὡς καὶ αὐτὸ καθ' αὑτὸ σημαῖνον. οἷον ἐν τῷ Θεόδωρος, τὸ δωρον
οὐ σημαίνει. 463

Ῥῆμα δέ, φωνὴ συνθετὴ μετὰ χρόνου, ἧς οὐδὲν μέρος σημαίνει καθ' αὑτό, ὥσπερ καὶ τῶν
CV. ὀνομάτων. τὸ μὲν γὰρ ἄνθρωπος, ἢ λευκὸν οὐ προσσημαίνει τὸ πότε. τὸ δὲ βαδίζει, ἢ βε-
βάδικε προσσημαίνει, τὸ μέν, τὸν παρόντα χρόνον, τὸ δέ, τὸν παρεληλυθότα.

CVI. Πτῶσις δέ ἐστιν ὀνόματος ἢ ῥήματος, ἡ μὲν τὸ κατὰ τὸ τούτου, ἢ τούτῳ σημαῖνον. καὶ
ὅσα τοιαῦτα. ἡ δὲ τὸ κατὰ τό, ἑνὶ ἢ πολλοῖς, οἷον ἄνθρωποι, ἢ ἄνθρωπος. ἡ δὲ κατὰ τὰ
ὑποκριτά, οἷον κατ' ἐρώτησιν, ἢ ἐπίταξιν. τὸ γὰρ ἐβάδισεν, ἢ βάδιζε, πτῶσις ῥήματος
κατὰ ταῦτα τὰ εἴδη ἐστί.

Λόγος δέ, φωνὴ συνθετὴ σημαντική, ἧς ἔνια μέρη καθ' αὑτὰ σημαίνει τι. οὐ γὰρ ἅπας
CVII. λόγος ἐκ ῥημάτων, καὶ ὀνομάτων σύγκειται, οἷον, ὁ τοῦ ἀνθρώπου ὁρισμός. ἀλλ' ἐνδέχεται
ἄνευ ῥημάτων εἶναι λόγον. μέρος μέντοι ἀεί τι σημαῖνον ἕξει, οἷον ἐν τῷ βαδίζει Κλέων, ὁ
Κλέων. εἷς δέ ἐστι λόγος διχῶς. ἢ γὰρ ὁ ἓν σημαίνων, ἢ ὁ ἐκ πλειόνων συνδέσμῳ. οἷον, ἡ Ἰλι-
ὰς μὲν συνδέσμῳ εἷς, ὁ δὲ τοῦ ἀνθρώπου, τῷ ἓν σημαίνειν.

Ὀνόματος δὲ εἴδη τὸ μὲν ἁπλοῦν δὲ λέγω, ὃ μὴ ἐκ σημαινόντων σύγκειται. τὸ δὲ διπλ-
CIIX. οῦν. τούτου δέ, τὸ μὲν ἐκ σημαίνοντος, καὶ ἀσήμου, τὸ δὲ ἐκ σημαινόντων σύγκειται. εἴη δ' ἂν
καὶ τριπλοῦν, καὶ τετραπλοῦν ὄνομα, οἷον τὰ πολλὰ τῶν μεγαλιωτῶν ἑρμοκαϊκόξανθος.

PART. XCIX. Dictionis vniuersæ partes hæ sunt; Elementum, syllaba, coniunctio, nomen, Paccius.
verbũ, articulus, casus, oratio. Elementum indiuidua dicitur vox, non quidẽ
omnis, sed illa tantùm, ex qua suapte natura intelligibilis vox constitui potest, quã-
doquidem & indiuisibiles sunt ferarum voces quarũ tamẽ nullã elemẽtũ dicimus.

C. Haec vocalis, siue semiuocalis aut etiam muta appellatur vocalis, quæ sine vlla
prorsus adiectione sonũ, qui exaudiri possit, reddit, Semiuocalis quæ non sine
adiectione: vt σ, ρ. Muta, quæ cũ adiectione per se nullum omnino sonum reddit: adiun
cta verò his quæ aliquã vocẽ reddũt, exaudiri potest: vt γ, & δ. Hæc differũt inter se
figura oris, locis, aspiratione, tenuitate, longitudine, breuitate, acumine præterea, gra
uitate, inflexione, de quib. sane in his, quæ ad metra pertinẽt, consideratio propria est.

Syllaba

CI. SYllaba vox est nihil penitus significans, composita ex muta et vocem aliquo pacto habente: nam γρ etiam absque α syllaba est, cum α, veluti γρᾶ. Sed harum differentias examinare, metricæ artis est.

CII. COniunctio vox est minimè significans: quæ nec impedit, nec efficit aliquam vocem significare, apta quidem ex pluribus vocibus componi, extremo atque medio orationis congruens: quàm quidem in initio orationis suapte natura poni minimè conuenit: vt μὶν ἤτοι, δή: siue vox per se quidem minimè significans ex plurib. vocibus vnam, apta verò vocem vnam significantem reddere.

CIII. ARticulus vox est minimè significans, quæ ad principium orationis, vel finem, vel separationem ostendit, quemadmodum: τὸ φημὶ καὶ τὸ περὶ & alia: siue vox minimè qnidem significans: quæ nec impedit, nec efficit aliquam vocem significare aptam ex pluribus vocibus componi, tam extremis quàm medijs cohærens.

CIV. NOmen composita vox est significans sine tempore, cuius aliqua per se pars nihil significet. nam & in compositis sic obseruamus, vt nullum per se separatum significet: vt θεόδωρον, in quo δῶρον minimè significat.

CV. VErbum composita vox est significãs cum tempore, cuius (quemadmodum de nomine diximus) nulla per se pars separata significat. Etenim homo, siue album, nequaquam cum tempore significat: ambulat verò, vel ambulauit cum tempore significat: illud quidem præsens, hoc præteritum.

CVI. CAsuum qui tum ad nomen, tum ad verbum pertinent, hic quidem significans est secundum huius, vel huic & quæcunque talia: ille verò secundum vnum vel plura, vt homines vel homo; itémque alius secundum personarum modos, quatenus interrogant, siue iubent; verbi gratia, ambulauit, & ambula: quæ quidem eiusdem generis sunt casus verbi.

464

CVII. ORatio vox ex significans composita; cuius partes quædã separatæ aliquid omnino significant. Quanquam .n. non omnis oratio ex nominibus, & verbis cõstat, vt hominis ipsius definitio, siquidem sine verbis etiam constare potest; omnino tamen aliquas significantes partes habebit: vt in hac oratione, ambulat Cleon, illud Cleon, significans est. Duobus verò modis vna dicitur oratio. aut enim significans vnum per se est, aut additis coniunctionibus: vt verbi gratia. Ilias quidem vna erit coniunctionibus oratio; hominis verò definitio vnum significat.

CVIII. NOminis generum aliquod est simplex; simplex autem voco, quod ex minimè significantibus constituitur; aliquod duplex, cuius aliud quidem ex significantibus, ac minimè significantibus componitur, aliud ex significantibus omnino. Triplex insuper, ac quadruplex nomen esse potest; quemadmodum multa Megaliotorum, ἑρμοκαϊκόξανθος.

XCIX. *IAm verò elocutionis omnis hæ sunt partes, elementum, syllaba, coniunctio, nomẽ, verbum, articulus, casus, oratio. Ac elementum quidem est vox indiuidua, non omnis, sed ex qua naturaliter vox fit quæ intelligi possit. Etenim beluarum sunt voces indiuiduæ, quarum nullum elementum voco.* Riccobonus.

C. *HVius autem partes sunt tum vocale, tum semiuocale, tum mutum. Atque vocale est, quod sine ictu vocem habet, quæ audiri potest, vt α, & ω. semiuocale, quod cum ictu uocem habet, quæ audiri potest ut σ, & ρ. Mutum quod cum ictu per se quidem nullã habet uocem, sed cum habentibus aliquam uocem fit huiusmodi, ut audiri possit, ut γ, & δ. Atque hæc inter se differunt tum figuris oris, tum locis, tum crassitudine, tum tenuitate tum longitudine, tum breuitate, præterea uerò acumine & grauitate, & medio, de quibus singulis in metricis conuenit contemplari.*

CI. *SYllaba est vox significationis expers, composita ex muto, & uocē habente. Etenim γρ sine α syllaba est, & cum α, ut γρα: sed & horum intueri differentias Metrica est.*

CII. *COniunctio est vox significationis expers, quæ neque impedit neque facit vocem vnam significatiuam, quæ ex pluribus vocibus componatur, tam in extremis quàm in medio, nisi congruerit in principio orationis ponere per se vt μὲν, ἤτοι, δή: vel vox non significatiua ex pluribus quidem vocibus vna, sed significatiuis idonea quæ faciat vnam vocem.*

CIII. *ARticulus est vox significationis expers, orationis initium, aut finem, aut distinctionem indicans, vt τὸ φημὶ τὸ περὶ, & alia: vel vox significationis expers, quæ neque impedit, neque facit vocem vnam significatiuam ex pluribus vocibus idoneam, quæ componatur & in extremis & in medio.*

CIV. *NOmen est vox composita significatiua sine tempore, cuius pars nulla est per se significatiua. Nam in duplicibus non vtimur, vt etiam ipsum per se significet, veluti in Theodoro illud δῶρον non significat.*

CV. *VErbum est vox composita significatiua cum tempore cuius per se pars nulla significat, vt etiam in nominibus. Illud enim homo, vel album, non adsignificat quādo. At illud ambulas, vel ambulauit adsignificat; alterum quidem præsens tempus: alterum verò præteritum.*

CVI. *CAsus est nominis aut verbi vnum quidem secundùm id, quod est huius uel huic significans, & quæcunque talia; alter verò secundùm id, quod uni uel multis ut homines uel homo: alius autem secundum ea, quæ ad gestum pertinent, vt per interrogationem, vel præceptionem. Nam ambulauit, vel ambulat casus verbi secundum has species est.*

CVII. *ORatio est vox composita significatiua cuius aliquæ partes per se significant aliquid; nec enim omnis oratio ex verbis constat, & nominibus, quemadmodum hominis definitio, sed contingit sine verbis esse orationem. Atqui partem semper quampiam significantem habebit, vt in illo, Ambulat Cleon, id ipsum, Cleon. Vna autem est oratio duobus modis: aut enim quæ vnum significat, aut quæ ex pluribus coniunctionibus est, vt Ilias quidem est coniunctione vna: hominis verò definitio eò, quod vnum significet.*

CVIII. *IAm nominis species, vna quidem simplex est (voco simplicem quæ constat ex non significantibus) altera verò duplex: atque hæc partim ex significante & non significante: partim ex significantibus constat. potest etiam esse & triplex, & quadruplex nomen, & multiplex, vt multa Megaliotarum Hermocaicoxanthus.*

COMM. Particula XCIX. & IX. sequentium.

Væ de partibus elocutionis docet Aristoteles in præsenti particula ac subinde in centesima & nouem sequentibus, cum per se perspicua videri possunt ac plana, tum ab Interpretibus, maximè verò a Victorio, declarantur accuratè. Ipse igitur, ne actum agere videar, in ijs quæ ad vna Grammaticæ rudimenta seu elementa ipsa pertinent, non immorabor: præsertim verò quia qui Græcis græcè scriberet Aristoteles, opportunè hæc persequi potuit, ac rem propemodum necessariam illis in mentem reuocare. nos contra, dum latinè disserimus ac scribimus, si hæc persequamur, rē nō necessariam persequamur. Illi.n. quippe qui linguā cum lacte sugerent, ac materno idiomate scriberent, facilè ad poëmata pāgenda prosilire poterant ijs ferè neglectis quæ ad Græcam linguā ex artis præceptis ac penitùs (vt par erat) intelligendam pertinebant, quemadmodum Italis euenire solet multis qui quòd a pueris Italicæ linguæ assueuerint, eius negligunt præcepta, ac propterea labuntur sæpè. nos verò latinā, nisi Grammaticæ tractatione, ac diligenti studio & exercitatione perdiscere haud quimus: ita vt nobis, dum interim latinè scribimus, atque Auditorib. latinæ linguæ gnaris canimus, non omnino necesse sit Poëticæ dictionis rationem a primis grāmaticæ rudimentis, atque adeò orationis elemētis repetere ac reuocare. Itaq; ipse hoc 465

in

in loco(vt dicere cœperam)primis iſtis grammaticæ rudimentis atque initijs diſſimulatis
ea libentiùs perſequar quæ mihi cum per ſe tũ ad Ariſtotelẽ in rebus grauiſſimis & cum
Poëtica coniunctiſſimis tuendum neceſſaria videri ſolent idque eò libẽtiùs faciam, quòd
a cæteris quo pacto prætermittuntur. Ergo(vt hinc incipiam) Franciſcus Patritius in hũc
locũ vehemẽter inſultat, dum primò elementa Grammaticæ repetit Ariſtoteles: atq. hinc
planè ducto initio Ariſtoteleã Poëticam labefactare ac protere nititur vniuerſam. Sed
quæſo vt certo ordine & accuſatio progrediatur & defenſio; certis capitibus priùs exare-
mus accuſationem, & vbi opus ſit declaremus & confirmemus: tum eandem ex ordine
quoad opus fuerit diluamus, Controuerſias interim aliquas tranſigentes de more.
Ergo clamat Patritius Poëtica Ariſtotelis præcepta non eſſe aut propria aut vera, nec *Ariſtotelis præcepta, nec propria nec vera nec Poematis cõdendo iudicandoue eſſe idonea probatur.*
Vide libellũ qui Trimerõ inſcribitur. rurſus eſſe idonea, ex quibus vel nos Poëticam artem diſcamus, vel poëma vllum rectè
condamus aut iudicemus: denique neque cum Poëtarum vſu conſentire ſiue Græcos
ſpectes ſiue Latinos. Quam rem quod pertinet ad præcepta quæ propria eſſe negat, inde
probat primum, quia in hoc libro multa traduntur quæ pertinent ad Grammaticam, cu-
iuſmodi ea ſunt quæ in hoc capite de dictione dictioniſue partibus diſſeruntur. Cũ enim
de literis, de ſyllabis, de articulis, déque huiuſmodi alijs verba faciat Magnus hic Author,
quis non videat Grammaticum eſſe totum, ac propterea non proprijs Poëticæ præceptis
nos imbuere & inſtituere? Deinde paulò poſt ad Metaphoras ac varias orationis figuras & I.
ornamenta diuertit, quæ ſine dubio vel Rhetoris ſunt propria, vel certè Poëtæ cum Ora- II.
tore, fortaſſe etiam aliqua ex parte cum Grammatico, ſunt communia; ac propterea ab
eodem Ariſtotele(vt cæteros Rhetores prætermittam) in III. Rhetoricorum explicãtur. III.
Ad hæc de moribus egit, ac prolixè, nec vno in loco, egit, in hoc libello, & tamen morum
tractationem cum Ciuilis, tum certa quadam ratione Rhetoris, eſſe compertum eſt. Ita-
que Ariſtoteles in II. Rhetoricorum & in libris de Moribus totum hoc argumentum ꝓ-
ſequitur copioſè, ac propterea quæ hic docet de Moribus a Poëtæ munere longè aliena
videri debent, tantum abeſt vt ſint Poeticæ propria. Quid quod de animi affectionibus IV.
hic interponit multa quæ Rhetoris item ac Moralis vel maximè propria ſunt, & ab eodẽ
Ariſtotele in libris de Moribus & in II. Rhetoricorum explicantur? De ſententia verò V.
egiſſe quà rebus noſtris probandis amplificandiſque, aduerſarijs refellendis extenuandiſ-
ue ſeruiunt, tum Dialecticæ proprium, tum Rhetoricæ, quoniam illi affinis eſt, videri de- VI.
bet. Dialectici enim, maximè verò Rhetoris, proprium eſt huc ſententiam referre. Quod ſi
rurſus Ariſtoteles eandem ſententiam a Poëta reuocari iubet ad affectiones, aut virtutes
exprimendas, iã rurſus eloquentiæ morúmque præceptis, non Poëticis, nos imbuit. Ex
466 quo fit vt dum verba facit de Moribus, Sententia, Dictione, quas ſtatuit Poëmatis ſeu Tra
gœdiæ partes quas appellat qualitatis, a poëticis præceptis aberret longiùs. Neque verò VII.
accedit propiùs dum fabulas inter qualitatis partes enumerat, ac primo loco enumerat.
Siquidem fabula cum Ariſtoteli ſignificet rerum conſtitutionem & coagmentationem,
eſt Poëtæ cum Hiſtorico & Oratore communis. Vt omittam fabulam(ſi fortè eò confu-
gias vt Poëticam fabulam dicas non tam ex veris, quàm ex veriſimilibus aut fictis cõflari
actionibus) videri poſſe Poëtæ cum priſcis Philoſophis, addo etiam cum Hiſtoricis quibuſ
dam, cuiuſmodi fuit Herodotus ac Siculus Diodorus, planè communem. cum illi fabulis
velarent Philoſophiæ myſteria; quod Pythagorici ac Platonici inprimis fecerunt; ij fabu-
pa.114. las etiam ſuis narrauerint monumentis. Ita ſanè quas profert Ariſtoteles qualitatis par-
tes in Tragœdia, hæ nihil minùs quàm Poëſis propriæ ſunt. Neque rurſus cum de imita- VIII.
tione præcepit quam tripartitò diſtribuit, quidquam præcepit Poëticæ proprium. Nam
imitatio quam in narratione collocabit, & Epico tribuet paulò poſt, communis eſt Epico
cum Hiſtorico & Oratore, cum ille totus, hic magna ex parte, in narrando verſetur. De-
nique talis narratio vulgi quoque eſt, & a nemine non vſurpatur perinde ac dictio. Quæ
verò imitatio alienam inducit perſonam, ac propterea perfectæ imitationis imaginem re-
fert, Poëtæ cum dialogi ſcriptoribus, qui ex Philoſophorum, Oratorum, Sophiſtarum
ſpatijs fermè exiſtunt, communis eſt. Idem dixerim de tertio imitationis genere, quod ex
imitatione & narratione de qua diximus, conflatum eſt atque mixtum. Nam non modò
dialogiſtas perſonis inductis agere, verùm etiam Oratores cum proſopopoeias frequen-
tant, & Hiſtoricum cum ad conciones deſcendit(id quod vulgus etiam ſępè facit, & quiſ-
quis loquitur) compertum eſt. Sed fortaſſe vt quid proprium obſerues in Ariſtotelea IX.
Poëtica, ad inſtrumenta confugies quibus ex Ariſtotele imitatur Poëta, nimirum ad ora-
tionem,

tionem,rhythmum & harmoniam. Sed oratio Poëtæ cum omnibus qui loquuntur;harmonia cum Musicis etiam extra Poësim,communis est: rhythmus, siue in gestu,siue in
cantu modisq; spectetur,Poëtæ item communis est cum Oratore, sed inprimis cum Mi-
mis qui sologestu imitantur. Hos enim Liuius ex Hetruria ascitos Romam ait (ludiones
X. appellat) qui saltatione ac gestu sine oratione (quod apud Græcos etiam vsitatum fuit)
imitabantur. Huc accidit quod quæ præcipit de actionibus quas Poëtæ subijcit in mate-
riæ loco,sunt propriæ Historicorum a quibus res a mortalibus gestæ, recensentur. Nam
qui mores,motus,affectionésque aut virtutes in materiæ quoque loco haberi velit, is ex
XI. dictis explosus videri debet:cum hæc aliorum propria esse constet. Quod si energiam illā
& vim vnde aliquid ponitur ante oculos,propriam dixeris Poëtarum(nam hanc quoque
magnopere exigit commendátque in Poëta) hac etiam in re cum Oratore atque Histori-
XII. co conuenire deprehendes. Ad extremùm imitatio,qua Poëtam,non secus atque Hercu-
lem Claua,certare iubet Aristoteles(quanquam interdum Poëtam ipsum hanc vel abie-
cisse vel amisisse cernas)communis est Poëtæ cum Pictoribus atque Opificibus multis.
nam si imitationem quæ oratione fit,vel rhythmo & harmonia,hanc Pictoribus & huius
modi opificibus conuenire neges,saltem Dialogistis, Oratoribus interdum & Historicis
sint conuenire non est quod dubitemus. ita vt Poëtica Aristotelis præcepta non propria sint,
sed vel communia vel aliena. Atque ex ijs constare satis potest,nec vera esse ac germana
poëtices,nec idonea quibus Poëmata vel pangamus vel indicemus. Tametsi, quoniam
ad hæc duo posteriora accusationis capita confirmanda, non pauca rursus subijcit Patri-
Propositis fine quere lis siue accusationib. resp ōdetur prius vniuersim. tius,hæc etiam infra prout opus fuerit attingemus. Nunc quoniam Patritianæ huiusmodi
accusationes longè ac latè manant, ac magnam ne dicam omnem Aristoteleæ Poëticæ
partem appetunt atque perstringunt,ipse quidem,vt illis qua fieri possit breuitate satisfa-
ciam,vnam tantùm atque alteram Controuersiam,ac breuiter, instituam. Ac in priore
quidem requiram NVM liceat vniuersim (ne scilicet in singulis accusationis capitibus
insistere cogamur ac generatim propositas compescere ac diluere dubitationes. Si enim 467
id fecero,haud sanè necesse erit de singulis dicere ac digredi longiùs. In posteriore verò
CONTROVERSIA. LXXV. NVM tā ingens argumentorum moles generatim prosterni possit, & quomodo. ea saltem quæ in hoc capite oppugnantur,sigillatim tuebor. Ac profectò quæ argumen-
ta seu capita disputationum prosequitur Patritius in decem libris disputatæ quam appel-
lat Decadis,quæque in præsens huc refert ex libris illis, nos partim antea ac suo quæque
loco examinauimus,partim in capite de Epopœia de qua paulò post dicendum erit, per-
sequemur,ita vt non necesse sit ad singula planè respondere. Nunc igitur (vt primæ Con-
trouersiæ initium faciam)sic statuo; propositam accusationem generatim euerti posse.
Itaque principiò illud obseruari velim in vniuersùm. Poësim, etsi inprimis imitetur hu-
manas actiones,nihil tamen cœlo,terra marique relinquere quod non interdum suis ille
carminibus exprimat,ac nobis veluti nitidissimis coloribus non ante oculos ponat; Deū,
beatásque mentes,astrorum cursus,cœli terrarúmque plagas, maria, flumina, montes,
noctem,auroram,diem,iridem,tonitrua,animantia, plantas & sexcenta huiusmodi alia.
quin etiam res quoque artificiosas describit & imitatur, Vrbes, templa,portus, theatra,
ludos,militares acies,prælia,triumphos,& id genus alia. ita vt tum Naturæ tum Artis æ-
mula videri possit vel imitatrix. Qua in re nulla rerum cognitio non illi est necessaria. Etsi
enim non omnino requiritur vt altiùs excultus sit doctrinis omnibus atque artibus, in
nulla tamen,ex ingenuis præsertim,hospes omnino esse debet ac peregrinus. Itaq; videas
latinum Poëtā Astrologiæ, Eloquentiæ, Historiæ, Philosophiæ, Nauticæ, Cosmographiæ,
Rei militaris, Agriculturæ atque aliarum huiusmodi artium & facultatū cognitione nō
vulgariter fuisse imbutum:ita vt nec tot pictor coloribus suas spargat tabulas,quot Poë-
ta noster ornat illustrátque doctrinarum coloribus suum ille Poëma. Ita quidem cæteræ
fermè artes & facultates(nisi fortè Rhetoricam & Dialecticam nonnihil exceperis)certis
quibusdam ac proprijs finibus circunscribantur,è quibus rarò egredi coguntur aut nun
quam:bonus Poëta Grammaticæ primùm & metricæ facultati dat operam; tum Elo-
quentiæ,Politicæ,Astrologiæ,Geographiæ,ac Philosophiæ propè vniuersæ,Historiæ,Me-
dicinæ quoque & Agriculturæ interdum ac Theologiæ:vel enim istarum cognitione re-
rum nonnihil animum imbuat,vel laudati poëtæ nomen desperet atq; adeò infensis Mu-
sis canat,necesse est. In quibus omnibus eò etiam iustiùs versatur, quòd in eorum veluti
campos pedem infert alio planè consilio quàm proprij artifices:nimirum imitationis gra
tia. plurimùm enim interest,qua cogitatione aliquid tractes,& ad quem finem tuum stu-
dium

dium referas. quare quemadmodum nil prohibet quominus aut Geometra Terræ magnitudinem requirat, cum tamen Terræ cognitio, quoniam est Physicum corpus, ad Physicum pertineat; aut Medicus in corporis humani contemplatione ac tractatione versetur, quod tamen pertinet ad Physicum, idque quia diuerso consilio ac nomine quisq; vel Terram vel hominem spectat; sic de Poëta statuendum ac sentiendum est: præsertim verò quia proprij artifices certa methodo ac de toto genere agunt & accuratissimè agunt; Poëta delibat varia, quibus Poëmata respergat moderatè. Atque hæc sane rem vniuersam inde confirmare possem quòd rerum cognitio atque tractatio disciplinæque ipsæ mira quadam inter se affinitate coniunctæ sunt pleræque. ex quo fit vt interdum iudicare aut tractare aliquid nequeas, nisi varia huc studia referas ac multigenam disciplinam. Et hac etiam de causa encyclicæ a priscis doctrinæ multæ appellabantur, quòd inter se veluti in circulum recurrerent, seque mutuò complecterentur. Atque hinc etiam tactum est vt
Lib. 1. de part. anim. c. 1. noster Author Aristoteles virum quendam eruditum protulerit cui pæne omnium attribuit & multarum rerum non dico perfectam sed mediocrem cognitionem. vt scilicet & iudicare & tractare multa possit quæ non vnius artis ac doctrinæ notitia contenta essent. id quod in Poësi inprimis euenit quæ pædiam eámque non vulgarem requirit. itaque nos etiam aliquando Poësis vim explicaturi, coacti sumus eam cum Regina conferre, quam in sublimi collocatam solio, ac regio sceptro, diademate, purpura, auro, gemmisque conspicuam, circunstarent puellæ aliquæ peruenustæ, ac matronæ insuper honesta forma &
468 liberali, quæ certatim huic Reginæ varia suppeditarent dona quibus suam illa augeret amplitudinem ac dignitatem; liberalium nanque disciplinarum chorus Poësi reuera famulatur, ita vt Poësis sine ijs esse non possit. Quæ cum ita sint, satis, opinor, constare potest iure ac meritò potuisse Aristotelem, immo vero omnino debuisse, in Poëticis præceptionibus & morum, & affectuum, & sententiæ, & totius ornatus atque adeò liberalium disciplinarum, rationem habere, ne rudem & impolitum Poëtam, sed perfectum & omnibus numeris absolutum, fingere videretur. Atque hæc, vt in vniuersum constet Patritianas querelas & accusationes dilui posse. quibus tamen aliquando [illegible] respondebimus in proxima Controuersia; si tamen priùs reliquam Aristotelis, quam de Dictione habet disputationem, subiecero.

PARTICVLA XCIX.

Cum quinque Sequentibus.

Ἅπαν δὲ ὄνομά ἐστιν ἢ κύριον, ἢ γλῶττα, ἢ μεταφορὰ, ἢ κόσμος, ἢ πεποιημένον, ἢ ἐπεκτεταμένον, ἢ ὑφῃρημένον, ἢ ἐξηλλαγμένον. λέγω δὲ κύριον μὲν, ᾧ χρῶνται ἕκαστοι. γλῶτταν δὲ, ᾧ ἕτεροι. ὥστε φανερὸν ὅτι καὶ γλῶτταν, καὶ κύριον εἶναι δυνατὸν τὸ αὐτὸ, μὴ τοῖς αὐτοῖς δέ. τὸ γὰρ σίγυνον Κυπρίοις μὲν κύριον, ἡμῖν δὲ γλῶττα. CIX.

Μεταφορὰ δ' ἐστὶν, ὀνόματος ἀλλοτρίου ἐπιφορὰ, ἢ ἀπὸ γένους ἐπὶ εἶδος, ἢ ἀπὸ εἴδους ἐπὶ γένος, ἢ ἀπὸ εἴδους ἐπὶ εἶδος, ἢ κατὰ τὸ ἀνάλογον. λέγω δὲ ἀπὸ γένους μὲν ἐπὶ εἶδος, οἷον, νηῦς δέ μοι ἥδ' ἕστηκε, τὸ γὰρ ὁρμεῖν ἐστιν ἑστάναι τι. ἀπὸ εἴδους δὲ ἐπὶ γένος. ἢ δὴ μυρί' Ὀδυσσεὺς ἐσθλὰ ἔοργε. τὸ γὰρ μυρίον πολύ ἐστιν. ᾧ νῦν ἀντὶ τοῦ πολλοῦ κέχρηται. ἀπ' εἴδους δὲ ἐπὶ εἶδος, οἷον, χαλκῷ ἀπὸ ψυχὴν ἀρύσας. Ταμὼν ἀτειρέϊ χαλκῷ. ἐνταῦθα γὰρ τὸ μὲν ἀρύσαι ταμεῖν, τὸ δὲ ταμεῖν ἀρύσαι εἴρηκεν. ἄμφω γὰρ ἀφελεῖν τί ἐστι. CX.

Τὸ δὲ ἀνάλογον, λέγω, ὅταν ὁμοίως ἔχῃ τὸ δεύτερον πρὸς τὸ πρῶτον, καὶ τὸ τέταρτον πρὸς τὸ τρίτον. ἐρεῖ γὰρ ἀντὶ τοῦ δευτέρου τὸ τέταρτον, ἢ ἀντὶ τοῦ τετάρτου τὸ δεύτερον. καὶ ἐνίοτε προστιθέασιν, ἀνθ' οὗ λέγει, πρὸς ὅ ἐστι. λέγω δὲ, οἷον ὁμοίως ἔχει φιάλη πρὸς Διόνυσον, καὶ ἀσπὶς πρὸς Ἄρη. ἐρεῖ τοίνυν καὶ τὴν ἀσπίδα φιάλην Ἄρεως, καὶ τὴν φιάλην ἀσπίδα Διονύσου. ἔτι, ὁμοίως ἔχει ἑσπέρα πρὸς ἡμέραν, καὶ γῆρας πρὸς βίον. CXI.

ἐστι

ἐρεῖ τοίνυν τὴν ἑσπέραν, γῆρας ἡμέρας, καὶ τὸ γῆρας, ἑσπέραν βίου, ἢ ὥσπερ Ἐμπεδοκλῆς, δυσμὰς βίου.

CXII. Ἐνίοις δ' οὐκ ἔστιν ὄνομα κείμενον τὸ ἀνάλογον, ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ὁμοίως λεχθήσεται. οἷον, τὸ, τὸν καρπὸν μὲν ἀφιέναι, σπείρειν: τὸ δὲ τὴν φλόγα ἀπὸ τοῦ ἡλίου, ἀνώνυμον. ἀλλ' ὁμοίως ἔχει τοῦτο πρὸς τὸν ἥλιον, καὶ τὸ σπείρειν πρὸς τὸν καρπόν. διὸ εἴρηται σπείρων θεοκτίσαν φλόγα. Ἔστι δὲ τῷ τρόπῳ τούτῳ τῆς μεταφορᾶς χρῆσθαι, καὶ ἄλλως: προσαγορεύσαντα τὸ ἀλλότριον, ἀποφῆσαι τῶν οἰκείων τι, οἷον, εἰ τὴν ἀσπίδα εἴποι φιάλην μὴ Ἄρεως, ἀλλ' ἄοινον.

CXIV. *Videtur desiderari particul. CXIII. lacunosus enim locus est.* Πεποιημένον δ' ἐστὶν, ὃ ὅλως μὴ καλούμενον ὑπό τινων, αὐτὸς τίθεται ὁ ποιητής, δοκεῖ γὰρ ἔνια εἶναι τοιαῦτα. οἷον τὰ κέρατα ἔρνυγας, καὶ τὸν ἱερέα ἀρητῆρα. ἐπεκτεταμένον, δέ ἐστιν: ἢ ἀφῃρημένον, τὸ μὲν, ἐὰν φωνήεντι μακροτέρῳ κεχρημένον ᾖ, ἢ τοῦ οἰκείου, ἢ συλλαβὴ ἐμβεβλημένη. τὸ δὲ, ἂν ἀφῃρημένον ᾖ τι, ἢ αὐτῆς, ἢ ἐμβεβλημένης. ἐπεκτεταμένον μὲν, οἷον τὸ, πόλεος, καὶ τὸ Πηλειάδεω Πηληιάδεω. ἀφῃρημένον δὲ, οἷον τὸ κρῖ, καὶ τὸ δῶ. καὶ μία γίνεται ἀμφοτέρων, ὄψ. ἐξηλλαγμένον δ' ἐστὶν, ὅταν τοῦ ὀνομαζομένου, τὸ μὲν καταλείπῃ, τὸ δὲ ποιῇ, οἷον, τὸ δεξιτερὸν κατὰ μαζὸν, ἀντὶ τοῦ δεξιόν. 469

CXV. Ἔτι αὐτῶν δὲ τῶν ὀνομάτων τὰ μὲν ἄρρενα, τὰ δὲ θήλεα, τὰ δὲ μεταξύ. ἄρρενα μὲν ὅσα τελευτᾷ εἰς τὸ ν, καὶ ρ, καὶ σ, καὶ ὅσα ἐκ τούτων ἀφώνων σύγκειται ταῦτα δ' ἐστὶ δύο, τὸ ψ καὶ ξ. Θήλεα δὲ, ὅσα ἐκ τῶν φωνηέντων εἴς τε τὰ ἀεὶ μακρά, οἷον, εἰς, η, καὶ, ω. καὶ τῶν ἐπεκτεινομένων εἰς α. ὥστε ἴσα συμβαίνει πλήθει, εἰς ὅσα τὰ ἄρρενα, καὶ τὰ θήλεα, τὸ γὰρ ψ καὶ τὸ ξ ταὐτά ἐστιν. εἰς δὲ ἄφωνον οὐδὲν ὄνομα τελευτᾷ, οὐδὲ εἰς φωνῆεν βραχύ. εἰς δὲ τὸ, ι, τρία μόνα, μέλι, κόμμι, πέπερι. εἰς δὲ τὸ υ πέντε, τὸ πῶυ, τὸ νᾶπυ, τὸ γόνυ, τὸ δόρυ, τὸ ἄστυ. τὰ δὲ μεταξὺ εἰς ταῦτα, καὶ ν καὶ σ.

PART. CIX. Omne autem nomen aut est proprium, aut ab alia lingua, aut translatio, aut ornatus, aut fictum, aut productum, aut subtractum, aut commutatum. Proprium voco, quod omnibus in usu est. Ab alia lingua, quod aliquibus duntaxat ex quo patet, huiusmodi atque proprium fieri posse, ut in idem quandoque recidant, minimè tamen eisdem: σίγυννον, id est lanceola: quod Cyprijs quidem proprium, nobis verò ab illorum lingua. *Paccius.*

CX. Translatio est nominis alieni illatio, vel a genere ad speciem, vel a specie ad genus, vel a specie ad speciem, aut etiam secundum aliquod, quod proportione respondeat. A genere ad speciem voco: vt stetit hæc mihi nauis: etenim in portu esse, stare aliquod est. A specie ad genus: vt ipse decem peperit iam millia commoda Vlysses, decem millia enim multa sunt: quo sane vocabulo pro multo vtuntur. A specie ad speciem: Abstulit ære animam immiti ære abscidit. hoc enim loco auferre pro abscindere, & abscindere pro auferre, vsurpauit, quod vtrunque subtrahere aliquod sit.

CXI. Proportione vero respondens dixerim, quando aliquod secundum ad primum simili ratione se habeat quo quartum ad tertium. Sumit enim vel loco secundi quartum, vel quarti secundum, interdumque addunt pro quo dicitur, ad quod est. exempli causa: simili ratione se habet phiala ad Bacchum, qua scutum ad Martem. Dicet igitur & phialam scutum Bacchi, & scutum phialam Martis. Rursus ad diem vespera pari ratione se habet, qua ad vitam senium, itaque dicet vesperam diei senium, & senium vesperam vitæ. vel sicut Empedocles, occasum vitæ.

CXII. Licet autem quibusdam nomen proportione respondens inditum non sit, nihilo tamen secius simili ratione dicetur: quemadmodum frugem quidem proijcere, serere dicimus; proijci verò a Sole flammam, nominis est expers: cum tamen ita ad Solis flammam hoc se habet, quemadmodum serere ad frugem. ideóque Sol dictus sator diuinitus ignis. Licet autem huiusmodi translationis modo vti, & alio quoque; cum videlicet nominauerimus alienum quippiam, aliquid eius proprium ab eodem remouentes: vt si quis appellare volens phialam, dixerit scutum, non Martis sed Bacchi.

Desideratur partic. CXIII. in qua de ornatu.

CXIV. Fictum est, quod a nemine vsurpatum, a Poëta ponitur: cuiusmodi hæc esse apparent: vt Cornua ramos, & Sacerdotem custodem. Productum atque subtractum. Productum videlicet quòd longiore vocali vtatur, quàm sit eius propria, siue etiam adiectam syllabam asciuerit. Subtractum, quod aliquo siue peculiari, siue adiecto mutilum sit: exempli gratia: productum πόλεως, πόληος, πηλείδου πηληϊάδεω dicimus. subtractum, vt κρῖ & δῶ; atque etiam cum vna ex geminis fit, vt pro: ἰῆς ἧς, idest suæ. Commutatum, cuius in denominatione aliqua quidem remanet pars, aliqua verò additur; velut, dexteriorem secundùm mammam pro dextram,

CXV. Nominum præterea sunt aliqua mascula, aliqua fœminea, aliqua media. Mascula quæcunque in ν̃ & ρ̃ desinunt, & in cunctas quæ α π & κ mutis componuntur; sunt enim omnino duæ, ψ & ξ. Fœminea, quæcunque in vocales suapte natura longas quales sunt η̃ & ω̃, desinunt, productas insuper in α̃. quo fit vt hæ numero sint æquales illis, in quas mascula & fœminea desinunt; ψ̃ enim & ξ̃ non diuersæ sunt, sanè nullum nomen in mutam desinit, sed nec in vocalem breuem: ι in verò tria tantùm, μέλι, κόμμι πέπερι, in υ̃ quinque πῶυ, νᾶπυ, γόνυ, δόρυ, ἄστυ. media in hæc. insuperque in ν̃ & σ̃.

PART. CIX. *Omne autem nomen est aut proprium, aut lingua, aut translatio, aut ornatus. aut factum aut protractum, aut subtractum, aut immutatum. Voco proprium, quo vtuntur singuli: linguam illud quo diuersi. Quamobrem apparet fieri posse, vt lingua, & proprium sit idem, non autem ijsdem. Nam Sygynnon Cyprijs est proprium, nobis lingua.* Riccobonus.

CXI. *Translatio est nominis alieni illatio, aut a genere ad speciem, aut a specie ad genus, aut a specie ad speciem, aut secundùm proportionem. Dico a genere ad speciem, vt Nauis autem mihi hæc stetit. Nam in portu esse stare quoddam est. A specie ad genus, Iam decem millia Vlysses bona egit. Nam decem millia multa sunt. quibus nunc vsus est pro multis. A specie ad speciem, vt ære animum cum hausisset incidit indefesso ære. hic.n. haurire pro incidere, & incidere pro haurire dixit; ambo enim sunt quoddam auferre.*

CXII. *Proportionem dico, quando similiter se habeat secundum ad primum, ac quartum ad tertium. nam dicit pro secundo quartum, aut pro quarto secundum, & interdum apponunt pro quo dicit, ad quod est. Dico autem, vt similiter se habet poculum ad Bacchum, & scutum ad Martem. Dicet igitur & scutum poculum Martis, & poculum scutum Bacchi præterea similiter se habet vesper ad diem & senectus ad vitam. Dicet igitur vesperam senectutem diei, & senectutem vesperam vitæ; vel vt Empedocles, occasum vitæ.*

CX. *Nonnullis verò non est nomen positum eorum, quæ sunt ex proportione; sed nihilominus similiter dicetur, vt illud, semen quidem iacere, serere; flammam verò emittit a Sole sine nomine est. Sed similiter se habet hoc ad Solem, & serere ad semen.* *Græcè etiã desideratur partic. CXIII.*

Quam-

Quamobrem dictum est, serens a Deo conditam flammam. Ac licet uti hoc translationis modo, & aliter, ut, cum appellauerit id, quod alienum est, neget aliquid eorum, quæ propria sunt, ut si scutum dicat poculum non Martis, sed sine vino.

CXIV. *Factum est quod ab aliquibus prorsus, non appellatum ipse ponit Poeta; videntur enim aliqua esse talia, ut cornua ἐρνύγας, & sacerdotem ἀρητῆρα. Protractum est, vel subtractum, illud quidem, si vocali longiore usum fuerit, quàm propria sit; vel syllaba inculcata, hoc verò, si sublatum fuerit quippiam vel ab ipso, vel ab eo, quod inculcatum est protractum quidem, ut illud πόλεος πόληος, & illud πηλείαδεω πηληϊάδεω. sublatum verò ut illud κρῖ, & illud δῶ, & μία γίνεται ἀμφοτέρων ὄψ. immutatum est quod nominati unam quidem partem reliquerit, alteram verò fecerit, ut illud δεξιτερὸν κατὰ μαζὸν, pro δεξιόν.*

CXV. *Præterea ex nominibus alia uirilia, alia muliebria, alia interiecta. Virilia quidem, quæcunque desinunt in ν, & ρ, & quæcunque ex aliquo eorum, quæ muta sunt, constant. Atque ea sunt duo ψ; & ξ. Muliebria uerò, quæcunque ex uocalibus in ea, quæ semper longa sunt, ut in η & ω & ex ijs quæ producuntur in α. Quare euenit, ut æqualia sint multitudine, in quæcunque desinant uirilia, & muliebria. Nam ψ, & ξ eadem sunt. Inmutum autem nullum nomen desinit, neque in uocale breue. At in ι tria sola, μέλι, κόμμι, πέπερι. in υ quinque πῶυ, νάπυ, γόνυ, δόρυ, ἄστυ. interiecta uerò in hac, & ν, & σ.*

COMM. Par. CIX & VII. sequen.

A Primis grammaticæ rudimentis atque adeò elementis sensim ad Orationem deuenit: statimque nomen, ut de hoc sigillatim ageret, bipartitò distribuit: mox verò nomen rursus (id quod aggreditur hoc in loco) in varias ac varias partitus est formas, quas iam declarat singulas; translatum imprimis, quoniam ad Poëtam maximè pertinet, explanans, atque in varias item formas distribuens, quarum vim & naturam declarat diligenter. De qua re tota cum cæteri interpretes, tum maximè Victorius copiosè. Quod argumentum nos etiam in Rhetoricis prosequimur latè. Nunc eò potiùs se se oratio conuertat nostra, ut alteram controuersiam in medium proferentes, Patritio quoad ratio postulauerit, occurramus. Id quod efficiam si priùs cæteras quæ de Dictione consequuntur, particulas subiecero. 471

CAPVT XXI.

PARTICVLA CXVI.

Cum VII. sequentibus.

CXVI. Λέξεως δὲ ἀρετὴ, σαφῆ, καὶ μὴ ταπεινὴν, εἶναι. σαφεστάτη μὲν οὖν ἐστὶν ἡ ἐκ τῶν κυρίων ὀνομάτων, ἀλλὰ ταπεινή. παράδειγμα δὲ, ἡ Κλεοφῶντος ποίησις, καὶ ἡ Σθενέλου. σεμνὴ δὲ, καὶ ἐξαλλάττουσα τὸ ἰδιωτικὸν, ἡ τοῖς ξενικοῖς κεχρημένη. ξενικὸν δὲ λέγω, γλῶτταν, καὶ μεταφορὰν, καὶ ἐπέκτασιν, καὶ πᾶν τὸ παρὰ τὸ κύριον. ἀλλ᾽ ἄν τις ἅμα ἅπαντα τὰ τοιαῦτα ποιήσῃ, ἢ αἴνιγμα ἔσται, ἢ βαρβαρισμός. ἂν μὲν οὖν ἐκ μεταφορῶν, αἴνιγμα. ἐὰν δὲ ἐκ γλωττῶν, καὶ βαρβαρισμός.

CXVII. Αἰνίγματος γὰρ ἰδέα αὕτη ἐστὶ, τὸ λέγοντα τὰ ὑπάρχοντα ἀδύνατα, συνάψαι. κατὰ μὲν οὖν τὴν τῶν ὀνομάτων σύνθεσιν, οὐχ οἷόν τε τοῦτο ποιῆσαι. κατὰ δὲ τὴν μεταφορὰν, ἐνδέχεται, οἷον, ἄνδρα ἴδον πυρὶ χαλκὸν ἐπ᾽ ἀνέρι κολλήσαντα, καὶ τὰ τοιαῦτα: ἐκ δὲ τῶν γλωττῶν ὁ βαρβαρισμός. διὸ ἀνακέκραται πως τούτοις.

τὸ

+

CXVIII Τὸ μὲν οὖν μὴ ἰδιωτικὸν ποιήσει, μὴ δὲ ταπεινὸν ἡ γλῶττα, καὶ ἡ μεταφορὰ, καὶ ὁ κόσμος, καὶ τἆλλα τὰ εἰρημένα εἴδη, τὸ δὲ κύριον, τὴν σαφήνειαν. οὐκ ἐλάχιστον δὲ μέρος συμβάλλονται εἰς τὸ σαφὲς τῆς λέξεως, καὶ μὴ ἰδιωτικὸν αἱ ἐπεκτάσεις, καὶ ἀποκοπαὶ, καὶ ἐξαλλαγαὶ τῶν ὀνομάτων. διὰ μὲν γὰρ τὸ ἄλλως ἔχειν, ἢ ὡς τὸ κύριον παρὰ τὸ εἰωθὸς γιγνόμενον, τὸ μὴ ἰδιωτικὸν ποιήσει, διὰ δὲ τὸ κοινωνεῖν τοῦ εἰωθότος, τὸ σαφὲς ἔσαι.

CXIX. Ὥστε οὐκ ὀρθῶς ψέγουσιν οἱ ἐπιτιμῶντες τῷ τοιούτῳ τρόπῳ τῆς διαλέκτου, καὶ διακωμῳδοῦντες τὸν ποιητὴν, οἷον, Εὐκλείδης ὁ ἀρχαῖος. ὡς ῥᾴδιον ποιεῖν, εἴ τις δώσει ἐκτείνειν ἐφ᾽ ὁπόσον βούλεται ἰαμβοποιήσας ἐν αὐτῇ τῇ λέξει. οἷον, ἤ τίχαριν εἶδον μαραθῶνα βαδίζοντα, καὶ, οὐκ ἂν γειράμενος τὸν ἐκείνου ἐξελέβορον.

CXX. Τὸ μὲν οὖν φαίνεσθαί πως χρώμενον τούτῳ τῷ τρόπῳ, γελοῖον. τὸ δὲ μέτρον, κοινὸν ἁπάντων ἐστὶ τῶν μερῶν. καὶ γὰρ μεταφοραῖς, καὶ γλώτταις, καὶ τοῖς ἄλλοις εἴδεσι χρώμενος ἀπρεπῶς, καὶ ἐπίτηδες ἐπὶ τὰ γελοῖα, τὸ αὐτὸ ἂν ἀπεργάσαιτο.

CXXI. Τὸ δὲ ἁρμόττον, ὅσον διαφέρει ἐπὶ τῶν ἐπῶν, θεωρείσθω, ἐντιθεμένων τῶν ὀνομάτων εἰς τὸ μέτρον, καὶ ἐπὶ τῆς γλώττης δὲ καὶ ἐπὶ τῶν μεταφορῶν, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων εἰδῶν, μετατιθεὶς ἄν τις τὰ κύρια ὀνόματα, κατίδοι, ὅτι ἀληθῆ λέγομεν, οἷον, τὸ αὐτὸ ποιήσαντος ἰαμβεῖον Αἰσχύλου, καὶ Εὐριπίδου, ἓν δὲ μόνον ὄνομα μεταθέντος, ἀντὶ κυρίου εἰωθότος, γλῶτταν, τὸ μὲν φαίνεται καλὸν, τὸ δ᾽ εὐτελές. Αἰσχύλος μὲν γὰρ ἐν τῷ φυλοκτήτῃ ἐποίησε, φαγέδαιναν ἥ μου σάρκας ἐσθίει ποδός. ὁ δὲ ἀντὶ τοῦ ἐσθίειν, τὸ θοινᾶται μετέθηκε. καὶ νῦν δέ μ᾽ ἐὼν ὀλίγος τε, καὶ ἀειδής, εἴ τις λέγει τὰ κύρια μετατιθείς. νῦν δέ μ᾽ ἐὼν μικρός τε, καὶ ἀσθενικός, καὶ ἀειδὴς, καὶ δίφρον ἀεικέλλιον καταθεὶς, ὀλίγην τε τράπεζαν. δίφρον μοχθηρὸν καταθεὶς, μικράν τε τράπεζαν. καὶ τὸ. ἠϊόνες βοόωσιν, ἠϊόνες κράζουσιν.

CXXII. Ἔτι δὲ Ἀριφράδης τοὺς τραγῳδοὺς ἐκωμῴδει, ὅτι ἃ οὐδεὶς ἂν εἴποι ἐν τῇ διαλέκτῳ, τούτοις χρῶνται. οἷον, τὸ δωμάτων ἄπο, ἀλλὰ μὴ ἀπὸ δωμάτων, καὶ τὸ, σέθεν, καὶ τὸ, ἐγὼ δέ νιν. καὶ τὸ Ἀχιλλέως πέρι ἀλλὰ μὴ περὶ Ἀχιλλέως, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα. διὰ γὰρ τὸ μὴ εἶναι ἐν τοῖς κυρίοις, ποιεῖ τὸ μὴ ἰδιωτικὸν ἐν τῇ λέξει ἅπαντα τὰ τοιαῦτα. ἐκεῖνος δὲ τοῦτο ἠγνόει. ἔσι δὲ μέγα μὲν τὸ ἑκάσῳ τῶν εἰρημένων πρεπόντως χρῆσθαι, καὶ διπλοῖς ὀνόμασι, καὶ γλώτταις. τὸ δὲ μέγισον τὸ μεταφορικὸν εἶναι. μόνον γὰρ τοῦτο οὔτε παρ᾽ ἄλλου ἐσὶ λαβεῖν, εὐφυΐας τε σημεῖόν ἐσι. τὸ γὰρ εὖ μεταφέρειν, τὸ ὅμοιον θεωρεῖν ἐσι.

CXXIII Τῶν δὲ ὀνομάτων τὰ μὲν διπλᾶ μάλισα ἁρμόττει τοῖς διθυράμβοις, αἱ δὲ γλῶτται τοῖς ἡρωϊκοῖς, αἱ δὲ μεταφοραὶ τοῖς ἰαμβείοις. καὶ ἐν μὲν τοῖς ἡρωϊκοῖς ἅπαντα χρήσιμα τὰ εἰρημένα, ἐν δὲ τοῖς ἰαμβείοις, διὰ τὸ ὅτι μάλισα λέξιν μιμεῖσθαι, ταῦτα ἁρμόττει τῶν ὀνομάτων, ὅσοις καὶ ἐν λόγοις τις χρήσεται. ἔσι δὲ τὰ τοιαῦτα, τὸ κύριον, καὶ μεταφορὰ, καὶ κόσμος. περὶ μὲν οὖν τραγῳδίας, καὶ τῆς ἐν τῷ πράττειν μιμήσεως, ἔσω ἡμῖν ἱκανὰ τὰ εἰρημένα.

CXVI. Dictionis autem virtus, vt perspicua sit, non tamen humilis. quæ igitur ex proprijs nominibus constabit, maximè perspicua erit, humilis tamen. exemplum sit Cleophontis, Stheneli que Poesis. illa veneranda, & omne prorsus plebeium excludens, quæ peregrinis vtetur vocabulis. Peregrinum voco varietatem linguarum, translationem, extensionem, tum quodcunque a proprio alienum est. verùm si quis hæc omnia simul congerat, vel ænigma efficiet, vel barbarismum: ænigma quidem, si translationes: barbarismum verò, si linguas.

CXVII. Aenigmatis forma ea erit, oratio scilicet, quæ ex minimè congruentibus inter se constet. hoc itaque per nominum compositionem effici minimè potest, per translationem verò potest: vt vidi igne, atque ære virum, viro inhærentem vnum:

cæteráque id genus. Quemadmodum quoque ex linguarum varietate barbarismus. quapropter aliquo pacto his admiscetur.

CXVIII PRoinde sicut illud non triuiale, ac minimè humile, lingua, translatio, ornatus, cæteraéque dictæ species pariunt: ita proprium perspicuitatem. Cæterùm non minimam conferre videntur partem ad dictionis perspicuitatem, & ad vulgare excludendum productiones, concisiones, nominúmque immutationes, quandoquidem id, quod præter vsum communem fit, quatenus a proprio diuersum est, illud minimè plebeium efficit: quatenus verò cum vsu communi conuenit, claritatem.

CXIX. QVapropter errant non parùm, qui huiusmodi dictioni genus accusant, quique poetam ipsum incessere audent. Id quod priscus Euclides fecit. quasi facilè quis confingat, si ei, dum iambos conscribat, in ipsa dictione nomina quantumlibet extendere liceat: quemadmodum ἤτι χάριν εἶδον μαραθῶνα βαδίζοντα, & οὐκ ἄν γειράμενος τὸν ἐκείνου ἐξελέβορον.

CXX. ITaque ridiculus esse apparet, qui hoc dicendi modo vsus est. Atqui mensura æquè omnibus partibus regula est. nam si quis translationibus, linguis, cæterisque huius generis vel indecenter, vel affectatè vsus fuerit, pari ratione ridicula struxerit.

CXXI. QVantum verò concinnitas in carmine polleat, vel ex eo consideretur, quòd loco nominum ad mensuram in oratione comparatorum a varietate linguarum, translationum, cæterorúmque generis huiusmodi, si quis proprias appellationes posuerit, veram nos attulisse rationem inficias non iuerit. id quod Aeschyli, atque Euripidis in eodem faciendo iambo pariter versantium exemplo apparet, nam cum hic vnum duntaxat nomen lingua non trita loco proprij immutauerit, tam pulcher apparuit, quàm ille abiectus est visus. Etenim in Philoctete, Aeschylus sic locutus est: Mei pedis carnem exedit phagedæna: ipse verò Euripides, loco exedit, epulatur apposuit. Ad hæc, Nunc autem paruus me existens turpis ineptus: verbi gratia: si quis afferens magis propria, id ineptus immutauerit: hoc pacto: Debilis informis me existens, exiguusque: itemque, Indignum currum & exiguas dapes: dicátque currum prauum, & prauas dapes; rursusque pro Iones vociferantur, Iones clamant.

CXXII. ARiphrades præterea carpebat tragœdos, perinde ac in Tragœdijs suis his vterentur, quæ in communi sermone diceret nemo; vt δόμων ἄπο, pro ἀπὸ δόμων; idest domibus ab, pro ab domibus; & σέθεν pro σοῦ, idest sui; & νιν pro αὐτὸν, idest ipsum; & Ἀχιλλέως πέρι, pro περὶ Ἀχιλλέως, idest Achille de, pro de Achille, cæteráque huiusmodi; prorsus ignoras, quod hæc omnia dum proprium vitant, plebeiam interim dictionem effugiunt. Cæterùm magni negotij est in supradictis singulis a decenti non discedere, minimeque abuti compositis nominibus, linguisque cum primis verò decenter vti translationibus, maximè est arduum. id quòd vnum non aliunde quæsitum sit oportet, versatilisque ingenij indolem præ se ferat, etenim rectè quidem quid transferre, simile aliquod illius contemplari est.

CXXIII DVplicia verò nomina vt maximum in modum Dithyrambis quadrant, sic Heroicis linguarum varietas, Iambicisque translationes. quanquam Heroicis quidem supradicta omnia valde vsui sunt, Iambicis verò, quod maximè colloquia æmulentur, cuncta illa conueniunt nomina, quibus ritè quis in ipso sermone vtatur, sunt autem hæc, propria, metaphorica, ornata. De Tragœdia igitur, deque ad actionem accommodata imitatione, satis hactenus a nobis hæc dicta sunt.

CXVI. E *Locutionis autem virtus est, vt perspicua, & non humilis. Ac maximè quidem perspicua est, quæ ex proprijs nominibus constat, sed humilis. Exemplum est Cleophontis* Riccobonus.

phontis

phontis poesis, & Stheneli. At grandis & immutans id quod vulgare est, qua peregrinis vtitur. Peregrinum autem voco linguam, & translationem, & protractionem, & quicquid præter proprium est. Sed si quis simul omnia talia fecerit, aut ænigma erit aut barbarismus, si igitur ex translationibus, ænigma: si ex linguis, etiam barbarismus.

CXVII. *AEnigmatis autem forma est, vt qui dicit copulet ea, quæ fieri non possunt at secundum compositionem quidem nominum id fieri non potest, verum secundum translationem contingit, vt Virum vidi igne æs viro agglutinantem, & talia. Ex linguis verò barbarismus. Quamobrem aliquo modo his temperatur.*

CXVIII *AC non vulgare quidem efficiet, neque humile lingua & translatio, & ornatus, & aliæ formæ quæ dictæ sunt: perspicuitatem vero proprium. At non minimam partem conferunt ad perspicuam elocutionem & non vulgarem protractiones, & subtractiones, & immutationes, nominum. Nam quoniam hoc aliter se habet, ac proprium: quod factum est præter consuetum, vulgare efficiet. quoniam autem communicat cum eo quod est consuetum, erit perspicuum.*

CXIX. *QVare non rectè vituperant qui reprehendunt talem modum locutionis, ac maledictis Poetam insectantur, vt Euclides ille antiquus: quod facile sit Poeticè agere, si quis concesserit protrahere, quantum velit, eum qui iambis vsus sit in eadem elocutione, vt ἠτίχαριν εἶδον μαραθῶνα δ᾽ ἰβαδίζοντα, & οὐκ ἄν γεράμενος τὸν ἐκείνου ἐλλέβορον.*

CXX. *AC cum appareat quidem aliquo modo, aliquem sequi hunc ipsum vsum, id ridiculũ est. Mensura verò communis: est omnium partium. etenim qui translationibus, & linguis, & alijs formis vteretur indecorè, & studiosè ad ridicula idem efficeret.*

CXXI. *ID autem quod congruit quantum excellat in heroico carmine, consideretur, iniectis nominibus in metrum. Et certè in linguis, & in translationibus, & in alijs formis, si quis posuerit propria nomina, videbit a nobis dici ea, quæ vera sunt, vt cum eundem iambicum fecit Aeschylus, & Euripides, & vnum solum nomen immutauit. & posuit linguam pro proprio consueto. Atque vnum quidem apparet pulchrum: alterum verò humilem. Nam Aeschylus in Philoctete fecit φαγέδαινα ἥ μου σάρκας ἐσθίει ποδός: Phagedæna quæ mei carnes comedit pedis. hic verò pro ἐσθίει posuit θοινᾶται, epulatur. Et Νῦν δέ μ᾽ ἐὼν ὀλίγος τε καὶ οὐτιδανὸς καὶ ἀεικής. Nunc autem me qui est paruusque & nihili, & indecens. Si quis dicit positis proprijs, Νῦν δέ μ᾽ ἐὼν μικρός τε καὶ ἀσθενικὸς καὶ ἀειδής. Nunc autem me quis est paucusque, & imbecillis, & deformis. Et Δίφρον ἀεικέλιον καταθεὶς ὀλίγην τε τράπεζαν. Sedile non conueniens cum posuisset, paucamque mensam. & illud ἠϊόνες βοόωσιν. ἠϊόνες κράζουσιν: littora vociferantur, littora clamant.*

CXXII. *PRæterea verò Ariphrades Tragœdijs maledicebat quod quæ nemo diceret in sermone, ijs vterentur, quale illud est δωμάτων ἄπο, domibus ab sed non ἀπὸ δωμάτων, a domibus: & illud, σέθεν, sui: & illud, ἐγὼ δέ νιν, ego autem ipsam; & illud; Ἀχιλλέως πέρι Achille de, sed non περὶ Ἀχιλλέως, de Achille; & quæcunque alia talia. Nam quoniam non sunt in proprijs, faciunt id, quod non vulgare est hæc omnia in elocutione, ille verò hoc nesciebat. Iam magnum est vti congruenter vnoquoque de ijs, quæ dicta sunt, & duplicibus nominibus, & linguis; at maximum est, metaphoricum esse: solum enim, hoc neque ab alio licet assumere. & boni ingenij signum est, benè enim transferre est simile intueri.*

CXXIII *EX omnibus autem duplicia quidem maximè conueniunt dithyrambis, lingua verò heroicis, at translationes Iambicis. Et in heroicis quidem omnia vtilia, quæ dicta sunt; verùm in iambicis, quia quã maximè collocutionẽ imitantur, ex nominib. illa con-*

grunnt, quibuscumque etiam in sermonibus aliquis vteretur. sunt autem talia proprium, translatio, & ornatus. Ac de Tragœdia quidem & de imitatione, quæ in agendo posita est, nobis satis sint, quæ exposita sunt.

COMM. Particula CXVI. & VII. sequentium.

E Dictione qualem esse oporteat, docet. Nos tamen vel quia Interpretes locum hunc vniuersum explicant accuratè, vel quia de Dictione multa diximus antea, plura etiam in libris de Historia, ex quibus etiam sigillatim deriuari possunt multa ad Poëticam dictionem agnoscendam ac fingendam, vel quia idem argumentum prosequimur in Aristoteleæ Rhetoricæ Commentarijs, de Dictione silebimus in præsentia, atque alteram quam

CONTROVERSIA LXXVI. Qui sigillatim dilui possint proposita accusationes

proposuimus Controuersiam, quoniam magni momenti est disceptabimus. Quærimus igitur quî tandem singillatim etiam Patritianæ accusationes & si quæ his similes afferri soleant, refelli possint ac dilui. Ergo, quoniam nos & dilui posse iudicamus, & iam eas diluere constituimus, rei a Grammaticis ducemus initium: atque ex ordine ad postremā vsque progrediemur. Principiò igitur ex dictis constare satis potest non temerè Grammaticæ rudimenta, idque vel a primis elementis attigisse Aristotelem cum de Dictione poëtica esset ei disputandum, cum enim Grammaticam hanc tractationem sensim ad Poëticum vsum referat, non verò in grammatica præceptione persistat, nihil est quod

Ad primū

reprehendat Patritius. plurimum enim interest siue per se hæc tractentur & grammaticæ cognitionis gratia, siue ad Poësim referantur. Quid quod grammatica ipsa ex notatione profecta est vocum & sententiarum seu dicendi formarum quæ in Oratoribus, Historicis, sed Poëtis maximè reperiuntur? Sanè hinc quoque efficitur hæc non Poëtam aut Poëti-

Ad secundum.

cæ magistrum ex Grammaticæ arte deriuasse, sed è contrario Grammaticum ex Poëta artis conficiendæ gratia desumpsisse. Ita vt suo iure Poëta interim hæc de nominibus & oratione, orationisque initijs commemoret Poëmatis causa; cum hoc ab ipsis initijs, vt scilicet Dictionis quoque ratio constet, fingat, perinde atque ædificator ab imis ad summas domum extruit partibus. Atque hinc multò magis constat, nō temerè egisse de metaphoris ac figuris orationis atque huiusmodi alijs quibus Poësis maximè variatur. Etsi enim hæc in Historico etiam & Oratore obseruantur interdum, tamen in Poëta, quoniam & varietatis & delectationis, & necessitatis gratia orationis figuris et tropis vtitur, frequentissimus est vsus: ita vt scitè hic commemorentur. Et hinc est vt quæ ad sententiam pertinent, non grauatè reiecerit ad Rhetoricen, cum de illa pauca quædam admonuisset Poëtam: de metaphoris verò & ornamento dictionis hic dicendum iudicauerit. Et ideo in Rhetoricis quod pertinet ad metaphoras & huiusmodi alia, huc nos reijcit Ari-
stoteles. Denique cum hæc omnia referat ad Poëticum vsum. quemadmodum satis con- 471
stat ex particula CXXII. & CXXIII. nihil est quòd Patritius Aristotelem carpat: nisi for-

Ad tertiū. & quartū.

tè diligentiam & industriam superuacaneam existimet. Atque hæc de ijs quæ in hac disputatione quam de Dictione habuit Aristoteles, reprehendit Patritius. Nam quod pertinet ad mores & affectus de quibus Aristoteles egit supra, satis sit illud sigillatim monuisse, poëtæ, quoniam humanas actiones imitatur quæ affectibus & moribus implicitæ sunt totæ, affectus & mores cognoscendos & spectandos vel maximè: quod tamen dum non doctrinæ quemadmodum Moralis, sed imitationis gratia, efficit, suo iure (id quod paulò

Ad quintum, & sextum.

post declarabitur vberiùs) & opportunè facit. Idem dixerim de sententia; quam non potest non vsurpare imitationis gratia. ita vt potiùs breuiloquus hac in re, aut labore supersedisse (iurè tamen, quòd in Rhetoricis opportuniorem haberet locum) dicendus sit noster Author, quàm ad aliena confugisse. Quod si rursus sententiam affectionibus & virtutibus exprimendis referri iubet, non idcirco Orator erit aut Philosophus, cum id imita-

Ad septimum.

tioni seruiat, & vnius imitationis gratia in qua maximè flos ac vis Poësis residet, id obeat munus. At enim fabula Aristoteli rerum significat constitutionem; ita vt historico cōmunis sit cum poëta; nam historicus et res gestas & humanas actiones alio priùs coagmentat, quàm narret, non secus ac Poëta. Acutè. Sed tamen definitiones & doctrinæ non generib. & rebus cōmunibus explicantur satis, sed differētijs ac priuatis documētis additis. alioquin nec leo, si cōmunia spectērur solùm, ab hoīe, nec homo ab equo, differret, cū vterq; sit aīal. quapropter quemadmodū vbi homini rationē, equo ac leoni differētias alias, attribueris, dissociātur, ita vt istorū natura, definitio, doctrina distinguatur, sic fabulas seu cōstitutio Poëtica ab Historica est disiūgēda. Fac igitur Historicus rerū cōstitutionē ex veris rebus gestis

quo-

quoad eius fieri possit conflet, & huc studium conferat totum: Poëta contra verisimilia spectet, atque ita spectet, vt præ verisimili spernat verum, iam magnum in constitutione rerum occurrit discrimen. Fac rursus Poëta vel perpetua imitatione vt in Dramate, vel mixta vt in Epopœia, humanas concludat actiones: Historicus simpliciter narret, ac vix & ne vix quidem attingat imitationem; iam rursus discrimen interuenit magnum, ita vt toto cœlo Poëtica constitutio differat ab Historica. Quid quod Poëtica constitutio est magis philosophica, cum res vniuersim complectatur magis; ac propterea ideas rerum fingat in quibus a rebus singulis auocat studium? Et tamen Historicus rebus singulis adstrictus est ac ne nomen quidem alicuius sine vitio mutare potest. Vt omittam ex Aristotele,

Vide li. 1. a Poëta vel rhythmo & harmonia, vel saltem metro aut nuda imitatione, res coagmentari, quæ in Historicam dictionem nisi temerè non inducantur. De qua re memini me in libro de Historia verba fecisse. vbi ab Historico non modò carmen ac metra ablegauimus, nisi vitiosa futura sit & præpostera, verùm etiam imitationem & personarum loquentium inductionem ægrè omninò excepimus; quin fidem Historiæ adimere demonstrauimus. Ita quidem constitutio historica abhorret a Poëtica, Poëtica ab Historica, tantùm abest vt vna eádemque sit vtrique. Nam si Poësis rursus (quod tu, Patriti, pugnas, & nos Platoni consentaneum esse non diffitemur) carmen sibi vendicat, & hoc ab Historico inprimis differt, iam Poëticæ fabulæ constitutio ex tua quoque sententia mirificè ad extremùm variabitur. Et idem certa quadam proportione dixerim de Oratore, dum res coagmentat animo, quas subinde narret. nam & imitatione & aliis huiusmodi carere debet: ita vt in vniuersùm habeat quidem rerum constitutionem cum Poëta communem, (tametsi interdum non actiones humanas coagmentet, quemadmodum necessariò coagmentat Poëta) sed differentiis accedentibus dissocietur longè. Quæ cum ita sint, iam de imitatione rursus quam Patritius communem facit Poëtæ cum Historico & Oratore, nihil attinet dicere: hanc enim pernegamus, nisi ægrè ac frigidè, in Oratorem & Historicum conuenire; quin affirmamus huius fidem imminuere, illum in Poëtam conuertere; vtrunque demum a decoro ac proprij muneris perfectione abducere: de qua re haud sanè faciã longiùs, quòd totam hanc rem explicauerim cùm in libro de Historia, tum iam antea in Ad octauum.

576 ijs ipsis Commentarijs: in quibus etiam docuimus quid de lyrico Poëmate sit sentiendũ, quod re vera aut minùs coniunctum videri posset cum imitatione, aut imitatione ab Historico & Oratore dissidere, tantùm addo, dialogum ob imitationem ex Aristotele propiùs ad Poësim accedere, ita vt in Peripatetica schola imitatio faciliùs Oratorem & Historicum in Poëtam conuertat, quàm Poëta cum Historico & Oratore conciliet affinitatẽ. Iam verò harmonia & huiusmodi Poëtarum nonnullorum instrumenta, vbi dictio & imitatio retineatur, sine dubio dissociant, potiùs Poëtam a Mimis qui solo gestu imitentur, & ab alijs imitatoribus qui dictione careant, quàm similitudinem aut coniunctionem pariant. Ad nonum. Nam Cytharisticam, Auleticam, & si quæ est huiusmodi facultas imitatrix, quæ non vtatur dictione, hanc docuimus ab Aristotele non quasi Poësis formam & speciem (id quod decepit Patritium dum hinc Poëticam imitationem & Poësis species ac formas exagitat in Aristotele) proferri, sed tanquam Musicæ in qua cum Poësi conuenit vniuersim. De qua re ab initio diximus copiosè. Quod si quas actiones in materiæ loco Poëtæ subijcit Aristoteles, has censet Patritius communes esse Poëtæ cum Historico; nos contra Ad decimum. quæ paulò ante de fabulæ constitutione disseruimus, obijcimus Patritio. inde enim satis constat aduentantibus differentijs materiam variari ac dissociari. Atque idem dixerim de Moribus, Affectibus, Virtutibus, quæ Poëtæ subijciuntur. Siquidem (id quod paulò ante indicare cœperam) multò aliter quàm aut Rhethori aut morali Philosopho subijciuntur. Moralis enim eorum vim declarat vt mores & affectiones temperemus & virtutem adipiscamur: Orator vt animorum motus concitemus aut restinguamus, & moratam orationem exprimamus fidei faciendæ causã: Poëta vt imitatio actiones exprimat ac veluti ante oculos ponat. Quanquam si quis energiam, vnde aliquid ponitur ante oculos, Poëtæ Ad vndecimum. propriam existimet, is energiam illam intelligat oportet quæ in imitatione posita est, non quæ simplici oratione paratur, & in Oratorem quoque cadere potest, ita vt energia nõ sit in præsens Poëtæ cum Oratore communis. Denique nostram de imitatione sententiã iandiu habes in hoc Commentario, siue præter Aristotelem aut deserere aut sequi, siue rursus Patritius, quoniam in hac Platonem sequi videtur, non facilè sit contemnendus. Hæc Ad duodecimum. XII. illis Patritianæ accusationis capitibus, ex quibus omnibus fit, vt iurè egerit Aristote-

Cætera accusationes attin[...]tur & vbi aut quatenus reiecta sint indicatur.

les in Poëticis & de fabula, & de moribus, & de sententia (hanc enim imitationis quoque gratia huc reuocat vt electio vel fuga pelluceat in Poëmate) & de Dictione. Nam dum rursus clamat Patritius Aristotelææ Poëticæ præcepta non esse idonea siue ad Poëticam artem fingendam siue ad Poëmata condenda aut iudicanda; ac propterea adhuc pugnat tum imitationem ac formas Poësis confundi, tum Epicum Poëma non definiri, Tragicũ verò definiri minùs rectè, tum Epopœiam variè & obscurè vsurpari, falsò etiam huic imitationem necessariò attribui, varias etiam poësis formas præteriri, spurias contra, quales sunt Cytharistica, Auletica & id genus aliæ, introduci, dum inquam hæc & alia quædam clamat aduersus Aristotelem, ego sanè quoniam vniuersum hunc dubitationum campũ peragraui, eorum etiam rationem habui quæ Patritius decẽ libris disputat aduersus Aristotelis Poëticam (& ideo ad libros istos prouocat Patritius in Trimerone isto suo) haud longiùs hic faciendum, sed ad Epopœiam sine cunctatione progrediendum existimo. De qua præstat iam Aristotelem audire, qui Tragica Tractatione perorata, ad Epicam his statim aggreditur verbis.

CAPVT XXII.

PARTICVLA CXXIV. 477

PARS PRIOR.

Περὶ δὲ τῆς διηγηματικῆς καὶ ἐν μέτρῳ μιμητικῆς, ὅτι δεῖ τοὺς μύθους καθάπερ ἐν ταῖς τραγῳδίαις συνιστάναι δραματικούς, καὶ περὶ μίαν πρᾶξιν ὅλην καὶ τελείαν, ἔχουσαν ἀρχὴν καὶ μέσον, καὶ τέλος, ἵν᾽ ὥσπερ ζῷον ἓν ὅλον ποιῇ τὴν οἰκείαν ἡδονήν, δῆλον.

De narratiua verò, & per numeros imitatione, quòd ipsæ quoque fabulæ, non secus ac in Tragœdijs actus, consistere debeant, paritérque circa vnam eámque integram atque perfectam actionem versari, principio scilicet medio fineque constantem, a qua sanè velut ab integro quopiam animali, voluptas quædam peculiaris proficiscatur, omnino manifestum est. *Paccius.*

De narratiua autem & in metro imitatione oportet fabulas constituere, quemadmodum dramaticas in Tragœdijs, & circa vnam actionem, totam & perfectam habentem principium, & medium & finem; ut quemadmodum animal unum totum efficiat propriam uoluptatem. *Riccobonus.*

COMM. CXXIV. Continuatur locus cum superiore.

Perorauit Aristoteles Tragicam tractationem vniuersam: idque verbis illis. *De Tragœdia itaque ac de imitatione quæ in agendo posita est, satis a nobis sit disputatum.* quasi diceret. Docui quid sit Tragœdia, illius definitione allata & explicata: exposui quæ sint illius partes, siue qualitatis partes velis, siue magnitudinis, ac de singulis differui fusè. declaraui etiam quæ sint cõditiones pulcherrimæ Tragœdiæ, atque alia subinde non pauca explicaui quæ instituti rationis videri possent ac temporis. Nunc igitur, quoniã iandiu Epopœiam post Tragœdiam significauerat explicandam, ad Epopœiam pergendũ erit. & ideò subdit, *De narratiua autem & in metro imitatione, oportet fabulas, quemadmodum in Tragœdijs, dramaticas constituere.* Vbi sanè non proponit agendum de Epopœia (credo quòd satis videri poterat id proposuisse in particula XXXII. vbi sibi de Tragœdia primùm tũ de Epopœia dicendũ significauerat) nec prooemio vllo sibi ad Epicam tractationẽ sternit aditũ, sed omni cunctatione abiecta, quasi moræ impatiens, rẽ ipsam aggreditur, docérq; oportere Epicã fabulam esse dramaticã. de qua re tota nos paulò post. Nunc lubet potiùs vnũ siue dubitare siue explicare atq; adeò, quoniã oratione latiùs excurrendũ erit, de more ad Cõtrouersiam referre: quod ab Interprete non sine crimine prætermitteretur; Cur. s. Aristoteles nõ priùs egerit de Comœdia quàm de Epopœia. certum est. n. Comœdiã esse Tragœdiæ quãsimillimam: nã vtraq; est dramatica: cum tamen Epopœia re vera ex se nõ sit dramatica. vtraque easdẽ planè & qualitatis & quãtitatis seu magnitudinis partes habet; nimirũ fabulã, mores, sententiã, dictionẽ, melodiam & apparatum (hæ. n. sunt partes qualitatis) prologum insuper, choricũ, exodũ, episodium (hæ nanque sunt partes magnitudinis) cũ tamen Epopœia nec chori-

CONTROVERSIA LXXVII. Cur a Tragœdia ad Epopœiam progrediatur: & an ordinẽ perturbauerit. Dubitandi ratio.

choricum habeat, nec melodiam, nec apparatum. vtraque vnico Solis peragitur ambitu: Epopœia certis nullis temporis finibus circumscribitur. útraque iambo fermè gaudet: epopœia hexametro: illæ denique tripartito imitantur instrumento, rhythmo scilicet, harmonia & metro: hæc solo metro, cur igitur post Tragicam tractationem non statim aggressus est ad Comicam quæ tanta affinitate attingit Tragœdiam, atq; ex his ferè quæ de Tragœdia dicta erant, institui ac declarari poterat? certè leui veluti flexu ad Comœdiam explanandam sese accipere potuisset, cum Tragica præcepta in Comœdiam tantopere conuenirent.

Ego verò, si Aristoteles post Tragicam tractationem ad Comicam esset aggressus, profectò factum non modò non reprehenderem sed probarem. Comœdia enim tanta affinitate attingit Tragœdiam, vt paucis quibusdam variatis quæ ad materiam pertinent, Tragica præcepta conueniant in Comœdiam. Imò verò si priore loco egisset de Comœdia,
478 tum de Tragœdia, ad extremùm de Epopœia, ne id quidem reprehenderem, quin magnopere commendarem. siquidem Comœdia, quippe popularis & ex medio vulgo deriuata, non omnino difficilem habet coagmentationem & explicatum; quin, si cũ Epopœia comparetur, facilem: Tragœdia contra paulò est operosior, fortasse etiam ardua & perdifficilis. Epopœia verò est operosissima, quæque summa eget industria, ac Delium requirit natatorem. Et ideo cum & docendi & intelligendi ratio postulet vt a facilioribus incipiamus, iure primo loco Comœdia, tum Tragœdia, postremò Epopœia fuisset explicata. certè Natura, quæque Naturam imitatur Ars, ab imperfectis ad perfecta, a minùs operosis ad operosa, vno verbo a facilioribus ad difficilia, progrediuntur. Vt propterea satius videri posset a Socco ad Cothurnum, a Cothurno ad Tubam, a Comœdia, inquam, ad Tragœdiam, a Tragœdia ad Epopœiam sese attollere. Verùm quoniam contrario planè ordine progredi libuit, requirenda est & excogitanda ratio vnde Aristotelem excusemus, ac, si fieri possit, tueamur. *Explicatur res tota: ac tribus rationibus præsens ordo defenditur triplici prius suspicione reiecta.* An igitur dicendum est sequutum esse ordinem nobilitatis? sanè Aristoteles in ea fuit sententia vt crediderit & copiosè disputauerit Tragœdiam Epopœiæ præstare; atque ideò Tragœdiæ primum inter poëmata deberi locum: Epopœiam in secundi consistere: Comœdiam ad extremùm conijciendam esse. quid igitur prohibeat quominùs ordinẽ nobilitatis spectarit Aristoteles? Ego verò sat scio Epopœiæ Tragœdiam ab Aristotele anteponi: cum tamen longè aliter docuisset Plato. sed tamen haud verisimile est nobilitatem spectasse, doctrinæ ordine spreto & violato: atque id, ne si quidem Platoni de more repugnandum cogitaret. neq; enim Aristoteles, hoc est homo callidissimus, Platoni vt conflaret inuidiam, tam facilè doctrinæ deseruisset ordinem: nã *I. Suspitio* sese interim maiori obiecisset crimini qui doctrinæ leges perturbasset. Quid igitur dicendum? *II.* nam id casu contigisse nullo modo credendum est, cum Aristoteles eum planè sequatur ordinem quem in particula XXXII. proposuit: ac tractatio constanter propositioni respondeat. *III.* Comicæ quoque præceptioni iandin satisfecisse (id quod pugnant aliqui) atque adeò sese hoc labore exemisse vbi Comœdiam & ridicula definire & cum Tragœdia conferre visus est, haud amplius (si quæ hac de re docuimus vera sunt) suspicari licet. *Vide Com. pa. 19 & 33* Mihi igitur in hanc rem attentiùs intuenti tres sese offerunt rationes quibus satis defendi possit noster auctor. Ac primùm materiæ affinitas requirebat vt epica tractatio Tragicæ continenter subijceretur. *I. Ratio.* nam intercedit quidem non exigua similitudo inter Tragœdiam & Comœdiam, cum útraque sit dramatica: ijsdem vniuersim constet partibus: vnico Solis ambitu peragatur: iambo quinetiam tripartita instrumentorum varietate gaudeat. sed tamen illud etiam est verissimum, materia mirificè dissidere. Comœdia enim actiones imitatur humiles, populares, ridiculas: Tragœdia illustres, regias, graues: cum tamen Epopœia illustres item & graues actiones imitetur: ita vt ex eodẽ veluti fonte manet aut stipite propagetur. dum igitur in materia conueniunt vnde rei natura magna ex parte conflatur, quid ni Epopœiam continenter explicet post Tragœdiam? Comœdiã verò, quæ materia dissidet toto cœlo, ad extremùm reijciat? *II.* Deinde satis constat Comœdiam ridiculis contineri, ita vt ab Aristotele eius natura ridiculis concludatur: etsi enim vetus Comœdia probrosa fuerat & contumelijs plena, media tamen ac postrema contu-
479 *In Com. proemij.* melias in ridicula planè conuerterat. itaque necesse habuit Aristoteles de ridiculis copiosissimè disputare. quanquam enim disputatio ista desideretur, certum est tamen ab eo (id quod docuimus alibi) fuisse conscriptam & vnius Comœdiæ explicandæ gratia. satiùs itaque fuit vt Comœdiam propter ridicula conijceret ad extremum, quàm vt seueram & granem

grauem Tragœdiæ & Epopœiæ doctrinam & tractationem leui ac ridiculà interpellaret. Ad extremum, fateor quidem Epopœiam apparatu carere & melodia, choricum item ab Epica imitatione abesse: quin prologo etiam magnopere dissidere. longè enim alio prologi genere vtitur quàm dramaticus. sed tamen fabula, moribus, sententia, dictione gaudet: atque ita gaudet vt in his Tragœdiæ maior cum Epopœia quàm cum Comœdia intercedat similitudo. Comœdia enim ridiculam fabulam, plebeios mores, popularem sententiam atque dictionem sequitur, a quibus abhorret Tragœdia: Epopœia contra illustrē fabulam, graues mores, nobilem sententiam atque dictionem amplectitur, in quibus Tragœdiæ simillima est. & ob id fortasse Aristoteles in particula xxxii. cum de partibus hisce verba faceret, scriptum reliquit fore vt qui cognitionem habuerit Tragœdiæ bonæ & malæ, habuerit etiam Epicorum: nam quæ insunt Epopeiæ, insunt etiam Tragœdiæ; quæ verba, nisi magnam illam partium affinitatem spectasset, a qua tamen Comicas partes abesse docui, haud fortasse tam facilè pronunciasset. Ita quidem & propter materiam & propter partes conueniens videri possit Epopœiam commenter post Tragœdiam explicasse: tametsi alioquin alijs de causis Comœdia id sibi vindicare visa sit. Hæc de ordine. Nunc ad

Descenditur ad literā: & Epicapracepta proponuntur.

disputationem ipsam. In cuius initio statim illud sciscitetur aliquis, cur Aristoteles Epopœiam sic describat vt eam appellet narratiuam & in metro positam imitationem. Cum enim posset apertè & explicatè scribere sibi iam dicendum de Epopœia, quemadmodum se de Tragœdia dixisse monuerat, quorsum Epopœiam obscuris hisce designare ne dicā obscurare verbis? Certum est enim alia quoque poëmata quædam narratione & metro contineri, ac propterea vix ac ne vix quidem hinc nisi obscurè atque adeò præposterè Epopœiam seu heroicum poëma designari. Sed de hac re tota ibi opportunius vbi Epopeię definitionem requiremus & explanabimus. Quapropter tantisper interim concedamus narratiuæ & in metro positæ imitationis nomine heroicum poëma intelligendum, & ad ipsius Epopeiæ leges agnoscendas progrediamur. Etenim videtur noster author nonnullas veluti leges aut præcepta proferre quas Epopœiæ adhiberi velit vt pro dignitate constituatur. Prima est δεῖν τοὺς μύθους καθάπερ ἐν ταῖς τραγῳδίαις, συνιστάναι δραματικούς. hoc est oportere *fabulas perinde atque in Tragœdijs, dramaticas constituere.* De qua sane lege, quoniam miras habet dubitationes, dicam vberiùs paulò post. Altera est oportere item vt sint vnius actionis ita vt Epicum poëma vnica planè actione contineatur. Tertia vt hæc actio sit tota atque perfecta. Postrema, quæ tamen cum tertia fortasse cohæret, vt habeat initium, medium, & finem: idque vt quemadmodum animal vnum ac totum, propriam gignat voluptatem. Has principiò leges atque præcepta tradit de Epopœia: quæ omnia perspicua esse monet, ea opinor, de causa, quòd de illis in Tragica præceptione constare facilè possit.

I. Epicū præceptum. II. III et IV. Proposita præcepta examinantur ac primò primū: de quo sequens instituitur Controuersia.

CONTROVERSIA LXXVIII.

Qui Epopœia sit Dramatica constituenda.

Nunc propositas leges singulas examinemus: idque a prima incipientes. De qua sanè vsque adeò ingentes nobis dubitationes creauit Aristoteles, vt propriam & benè longam Controuersiam instituere cogamur. Quæritur igitur qui fieri possit vt Epopœia sit dramatica constituenda. Et quidem si de Comœdia loqueretur, res esset perspicua, cum in Comœdia perinde atque in Tragœdia actores inducantur & in scena aliquid agentes & molientes detineantur: sed in Epopœia lōgè aliter accidit, in qua poëta ipse historici more loquitur ac narrat: & ideò Epopœia narratione non dramate & actione continetur. Nā 480
quòd Poëta non rarò alios loquentes faciat, id verò nihil prohibet quominùs intra narrationis fines contineatur adhuc, cum reuera non suam ille personam celet atque alios agētes inducat, quemadmodum Tragœdia & Comœdia in qua poëtæ persona latet atque abest ppetuò, sed oratione oratione referat alienā. Atque eæ Poëtæ voces, *Sic fatur, Tum ille, Hic contra,* & similes, quibus sibi viam sternit vt aliorum dicta exprimat ille quidem & imitetur sed narratione non actione, ac voce non personis alienis inductis. Itaque Aristoteles ipse in particula xvii. ad drama Comœdiam eiusdémque similitudine Tragœdiam reuocat, Epopœiam nullo modo, & in particula Lxxxx. dum docet Episodia in dramate esse concisa, in Epopœia produci, dramati Epopœiam opponit, quin hac etiam de causa in particula CLV. Tragœdiam anteponit Epopeiæ quòd actuosa sit & perspicuitatem agendo referat. Quid plura? conferas particulam cxxiii. cum cxxiv. quam in præsens explicamus, & intelliges Epopœiam ideò appellari διηγηματικὴν, siue (vt verbum verbo reddam) narratiuam, quia opponitur dramaticæ in qua res non tam narratur quā agitur. Imò verò si Epicum poëma dramaticum censeatur, Historia quoque dramatica censenda est, cum Historicus partim narret, partim aliorum nomine verba faciat Epici more ac modo. Nā quod

ratius

rariùs alterius nomine loquatur Historicus quàm Epicus; id verò parum interest. Vt omittam Thucididem, Liuium & alios quosdam Historicos, frequentes esse in concionibus atque alienas personas passim inducere; Orpheum contra atque alios Poëtas nonnullos perrarò alienas personas imitari. Denique quod nullo modo fieri potest videtur hîc præcipere Aristoteles, nam vt Epopœia quæ scriptis & narratione continetur, actuosa & dramatica constituatur, intelligi ac fieri nullo modo potest: nisi tamen velis vt Poëta vno eodémque tempore suam ille personam & proferre possit & abscondere. Ergo hæc dubitatio mirificè semper torsit Interpretes, ita vt Mutinensis quem sequutus est Riccobonus, Græca verba immutarit, ne dicam peruerterit. docent igitur isti vocem δραματικοὺς nullo modo cum altera voce μύθους esse iungendam, sed ad Tragœdias pertinere, quæ reuera sunt dramaticæ. quare Mutinensis loci huius sententiam his coagmentat verbis δεῖ τοὺς μύθους ἐν ταῖς ἐποποιίαις συνιστάναι διηγηματικοὺς καθάπερ δεῖ τοὺς μύθους ἐν ταῖς τραγῳδίαις συνιστάναι δραματικούς. *oportet fabulas in Epopœijs constituere narratiuas, quemadmodum oportet fabulas in Tragœdijs constituere dramaticas.* & hac de causa Riccobonus vertit, *oportet fabulas constituere quemadmodum dramaticas in Tragœdijs.* vbi illud συνιστάναι hoc est *constituere*, ad superiora refert verba ac loco mutat egregiè. ita sanè, si istos audias, hîc nullum aliud præceptum tulisset Aristoteles nisi Epicam fabulam perinde ac Tragicam esse constituendam, ita nimirum vt circa vnam actionem totam & perfectam habentem principium medium & finem versari debeat. Quæ sententia vt hinc erui posset, optandum esset cum Aristoteles has planè conditiones requirat in Tragica fabula. Sed tamen quoniam cum verbis omnino pugnat, explodenda est. Et sanè si voces tanta libertate commutare, addere, variare liceat, facilè esset nodos passim omnes soluere, ac dubitationes diluere. vt omittam & in Riccoboni interpretatione interim *dramaticas aut in Tragœdijs* abundare (satis enim erat dixisse quemadmodum in Tragœdijs aut quemadmodum in dramaticis) & in græca Mutinensis lectione præposterè collocari multa: nam ad eam sententiam exprimendam qua iubent, vt narratiua fabula ex actione tum vnica tum tota atque perfecta cõstituatur, quemadmodum in dramatica, dicendum fuisset δεῖ τοὺς μύθους ἐν τοῖς διηγηματικοῖς συνιστάναι, καθάπερ ἐν τοῖς δραματικοῖς. non enim iuberet Aristoteles Epicas fabulas constitui narratiuas quemadmodum perperam legit Mutinensis, sed sumeret Epopœiam esse narratiuam, & doceret fabulam in narratiuo poëmate constituendam esse vnius actionis & perfectæ quemadmodum in dramatica. Iam verò Robortellus, Madius & Lombardus qui fatentur Epopœiam non esse dramaticam, sed tamen facilè ad dramaticã formã traduci posse, atque hoc vno nomine dici dramaticã, quia scilicet in scenã deduci possit, quàm aberrent nemo non videt: siquidem fabulas constitui dramaticas sic præcipit Aristoteles vt dramaticæ omnino censeatur: nec quia fieri dramaticæ possint, sed vt sint dramaticæ, dramaticas constitui iubet. Deinde quamplurima narrat Epicus Poëta ex propria persona, & Historici planè modo ac more, hæc verò apta non sunt quæ inducantur in scenam, in qua vni actores loquuntur & histriones, poëta nullo modo. Quin ea etiam quæ alieno nomine proferuntur, difficilè, imò verò nullo planè modo in scenam deduci possunt. siquidem in Epopœia nisi poëta ipse sese primùm prodat, & subinde huc illuc oratio nem referat interponatque suam qua hunc vel illum loquentem faciat, nullus induci potest. Ita vt vel poëta atque adeò oratio sit retinenda quæ dramaticæ imitationi opponitur, vel Epicũ poëma concidat necesse sit. Ita quidem si ea sustuleris quæ ipse narrat poëta, (nam sat scio Robortellum & Alexandrum ea præcludi iubere quæ a poëta narrantur) Epicum poëma non tam constitueris (& tamen de vna constitutione loquitur Aristoteles) quàm mutilaueris ac funditus propè euerteris. neque enim reliquæ partes inter se cohærere aut intelligi, sed ne formari quidem possunt, nisi (vt dicebam) huc illuc poëtæ ipsius inseratur oratio, denique vt omittam ea quæ ex aliena persona narrat poëta, ea etiã de causa interdum scenam refugere, quòd scenæ aptari nequeant; (qui enim multorum annorum errores aut actiones scenæ aptentur, in qua ægrè diurnum factum integrum exprimas?) sanè Aristoteles eam actionem iubet esse dramaticam, quam totam etiam esse iubet atque perfectam, simúlque initium, medium, ac finem habere. talis verò nullo modo illa fuerit in qua (quod isti volunt) bonam partem, ea scilicet in qua poëta loquitur, seiungas. Iam verò de Alexandro nihil attinet dicere: etsi enim hac in re pauca quædam excogitarit quæ ad bonas fruges possint reuocari (hæc nos paulò post commemorabimus) nutat ille tamen: modò enim in Robortelli sententiam vtcunque inclinat ac

Margin notes: Mutinẽsis & Riccobonus. — Reijcitur — Robortellus, Madius, Lõbardus. — Reijcitur. — Alexander Piccolomineus. — In fin. p. 124. per. 23. — Refellitur

dela-

delabitur: modò hac repudiata, dramaticam facit Epopœiam, quod inde veri dramatici, Comici, inquam & Tragici, dramaticam formam hauserint (quo fit vt Epopœia ipsa reuera haud posset constitui dramatica, proptereáque id temerè præciperet Aristoteles) iubétque dramaticam appellari quòd viam ad germanum dramaticum poëma ostenderit: modò similitudine quadam (quod tamen minùs tutum reputat) dramatici referat poëmatis formam. Sed iam rationem aperiam quam vnam huic rei explanandæ accommodatam censeo: tametsi rem cogor paulò altiùs repetere. Ad memoriam igitur est reuocandum heroicis temporibus priscos poëtas simplici quadam ratione heroica poëmata condidisse; ita vt historici ferè more ac modo texerent actionem, ac nullis ferè vnquam inductis personis, cum ecce tibi Homerus personas frequenter inducere cœpit, atque harum varietate illustrare & variare Epicum poëma. id quod Aristoteles non obscurè testatus est in Particula CXXXI. vbi, *solus (inquit) inter poëtas Homerus id non ignorat quod facere illum oportet. ipsi enim poëta, quam paucissima dicenda sunt.* & rursus, *Alij quidem poëtæ per totum in actione versantur. at hic cum pauca præfatus sit, statim inducit virum aut mulierem.* Atque hoc scribendi genus in quo personæ introducuntur, ab Aristotele dramaticum censetur & appellatur. Quare in particula XXII. cum de Iliade loqueretur & Odyssea, *solus enim Homerus (inquit) maximè Poëta fuit cum nō solum benè, sed etiam dramaticè imitationes fecerit.* vbi propter Iliadem & Odysseam in quibus poëmata personis variantur, dramaticè scripsisse dicitur. & hoc nomine (si me audias) iubet hoc in loco Epicam fabulam constitui dramaticam, quod est a simplici illo veterum stylo qui Historiam redolet, personarum vsu ad dramaticum reuocari. Nec tamen secum ipse pugnat dum narratione cōcludit Epopœiam, atque hanc rursus dramatico opponit poëmati. nam quemadmodum viridis color dum extremis colorib., albo scilicet & nigro, interijcitur, geminā veluti speciem inducit ac formā, albi si cum nigro, nigri si cum albo, cōferatur; ita Epopœia narratiui Poëmatis, si cum Tragœdia & Comœdia; dramatici, si cum simplici illo Priscorum Epicorū stylo ac poëmate comparetur. quanquam non est quod inficiemur actionem in Tragœdia & Comœdia splendidissimè elucere, in Epopœia minùs splendidè, sed elucere tamen; in priscis illis poëmatis quin etiam in historijs ipsis obscurè, siquidem isthæc etiam humanas actiones si non imitantur, certè inferunt ac narrant. Quid igitur prohibeat isthæc omnia saltem propter huiusmodi actiones actuosa & dramatica, etsi dispari modo appellari? quo tempore nec temerè epica imitatio, quippè actuosior quàm historia, dramatica censeatur, tametsi hac in re a Tragœdia & Comœdia superetur; nec rursus Tragœdia imprimis & Comœdia dramaticum nomen non optimo iure obtineant. Denique bifariam contingere potest vt poëma dramaticum in morem & actuosum constituatur. vno modo quia personæ agentes inducantur: alio, quia agentes dicendo exprimantur. primus modus est Tragœdiæ, Comœdiæ & eorum Dialogorum in quibus authoris persona latet perpetuò. alter Epopœiæ & eorum Dialogorum in quibus minimè latet authoris persona. nostis enim Dialogos modò Comicum modò epicum referre stylum. ex quo fit vt quemadmodum Dialogus, quacunque fingatur ratione, dramaticus est, ita dramaticum sit, heroicum poëma. Et sanè personæ agentes si non re inducuntur, verbis saltem exprimuntur: ita vt hoc quoque sit dramaticum & actuosum. tametsi in Tragœdia & Comœdia oculis, in Epopœia auribus, obijcitur drama, ita vt epopœia aurium, Tragœdia & Comœdia oculorum, drama censeri possit & appellari. Quanquam optimi poëtæ industria fit interdum vt actiones ipsas quasi cernere videamur. ego sanè dum illud apud Virgilium perlego.

Authoris sententia.

Dulces exuuiæ dum fata Deúsque sinebant,
Excipite hanc animam méque his exoluite curis,

videor mihi non tam Virgilium loquentem audire, quàm Didonem iam iam in ferrum incumbentem cernere. sic etiam dum audio

Ast ego quæ Diuûm incedo Regina Iouisque
Et soror & coniux, vna cum gente tot annos
Bella gero, & quisquam numen Iunonis adoret?

videor mihi Iunonem ira ac furore percitam nō audire solùm sed præsentem intueri. Atque ex his constare satis potest cur hoc in loco epopœia, & narratiua & dramatica nuncupetur: aut etiam cur interdum dramatico poëmati opponatur aut etiam φιλικῶς ἀπαγγελτικά illi tribuatur, cum tamen aliquando etiam inter dramatica poëmata numeretur. nam

quòd

quòd iubeat Epicam fabulam constitui dramaticam *ὥσπερ ἐν ταῖς τραγῳδίαις quemadmodum in Tragœdiis*, quæ tamen omni ex parte carent narratione, nihil refert. vt enim hoc eodem in loco iubet vt fabula gignat voluptatem *ὥσπερ ζῶον, quemadmodum animal*, (quod est, vt sicut animal in suo genere delectat si vnum sit totum atque perfectũ, ita fabula constituatur vna, tota atque perfecta vt voluptatem afferat) eodem planè modo præcipit vt Epica fabula constituatur dramatica quemadmodum Tragica; vt in suo quæque genere actuosa sit & pro naturæ conditione & capacitate. alioquin vbi requiratur vt Epopœia perinde omnino ac Tragœdia constituatur dramatica, aut peruertatur oportet & corrumpatur, aut in Tragœdiam ipsam conuertatur. Itaque ij qui Iliadem (id quod scribit Eustathius) vel potiùs aliquas Iliadis partes in scenam traducerent aliquando, aut etiã (quod Aristot. de Sosistrato scribit) notis quibusdam positis personas loquentes distinguerent, profectò præterquã quod interim poëtæ narrationem aut tollere cogebantur aut alteri personæ affingere vnde item peruertebatur Epopœia; personas nullo modo loquentes inducere poterãt, quin carmina vtcunque mutarent & variarent. neque.n. fieri potest vt id efficias nisi multa passim carmina in aliam redigas formã. Atque hæc in re proposita mea sit opinio. Quam sanè Alexandro quoque tribuerem dum monet poëtã alienas personas voce quodammodo exprimentem dramaticam referre imaginem, nisi interim tot in partes sese verteret, ac modò hanc modò illam huic nodo soluendo rationem adhiberet nutarétque perpetuò. Haud tamen nutat Victorius qui in argumento quoque epico personas fingi ait agentes aliquid, quamuis non inducantur vt in Tragœdia. sed tamen optandum fuit vt quoniam secũ Aristoteles pugnare videtur, ac res summatim salebrosa est tota & dubitationibus inuoluta, latiùs atque inprimis contrarijs locis explanatis rem declararet. Hæc de prima veluti lege. Quanquam ne laborem subterfugere videar, ac vestræ vtilitati minùs prospicere, non committam vt alteram hac de re Controuersiam atque illam quidẽ cum proposito decreto coniunctissimam, non in medium adducam, ac pro virili mea dirimam. Quid enim si quis quærat num Aristoteles in proposita lege audiendus sit? profectò cum ad eam confirmandam rationem attulerit nullam, nostrarum est partium an id iurè præceperit inuestigare. Age dum igitur requiramus Num præstet Heroicum poëma Dramaticũ constituere, hoc est in eo personas loquentes inducere, præsertim frequẽtes; ita vt poëta ex propria persona non frequentissimè loquatur sed raro. Qua in re varia mihi occurrunt argumenta quibus Aristoteleum præceptum labefactetur. Ac primùm fac poëta alios, quantum tamen Epico licet, loquentes inducat, iam sic loquẽtes illos inducet vt illorum dicta aut orationem commemoret. Sic Virgilius vbi in 1. Aeneidos proposuit, inuocauit, causas propter quas Iuno Aeneam persequeretur exposuit, ac Troianos è Sicilia soluentes fecit; ac denique pergens cecinit,

CONTROVERSIA. LXXIX. *NVM reuera præstet Heroicum Poema ad dramaticũ stylum reuocare quemadmodũ censet Aristoteles. Disputatur prius cõtra Aristotelẽ* I.

Cum Iuno æternum seruans sub pectore vulnus,
Hæc secum,

continenter eam loquentem fecit his verbis,

——Mé ne incæpto desistere victam?
Nec posse Italiã Teucrorum auertere Regem?

hæc & alia id genus multa tum hic tum alibi loquentem facit Iunonem; ita vt præter eius dicta referat nihil. Idem dixerim dum rursus tum Aeolum inducit, tum Aeneam tũ alios subinde multos: eos enim loquentes inducit, agentes, nullo modo. contra verò dum ipse poëta loquitur ac suo sese pandit sermone, facta fermè refert aliena & res gestas; vt Iunonem posthabita Samo Carthaginem coluisse: ibi arma, ibi currum collocasse: atque vt Terrarũ orbis Imperium obtineret cupidissimè contendisse. quo fit vt dum res poëta commemorat, plenior sit oratio ac nobilior: quantum enim res verbis, tantũ poëtæ narratio aliorum narrationi antecellit. Nam si obijcias eũ etiam quem loquentem facit poëta, posse interdum facta percensere ac rerum gestarum commemoratione delectare nõ minùs quàm delectet poëta, vt cum Aeneas Sinonis factum artémque percenset, iam satis constat hoc tempore Aeneam (idem dixerim de cæteris qui sic inducantur aut ad res ẽt commemorandas descẽdant) poëtæ more ac modo loqui, huiúsque industriã æmulari: ita vt hac in parte poëtæ veluti persona aut eius imago recurrat. Vt propterea non necesse sit ad dramaticum stylum confugere in Epopœia sed *διηγηματικὸν* retinere & colere sit quamtutissimum. Deinde nemo non intelligit vbi personæ inducantur loquentes, ve- II.

risi-

risimile multò minùs custodiri. si enim poëta narret Iunonem ab Aeolo, cum suum illa dolorem & sollicitudinem commemorasset, multis precibus contendisse vt Troianorum classem demergeret aut saltem disijceret; & hac de causa pulcherrimam illi Deiopeiam 484
fuisse pollicitam, verisimile tueatur. idem dixerim dum historico more ac modo alia sexcenta referre solet. Verùm dum personas loquentes facit, atque illarum planè verba ad vnum commemorat, quasi verò interfuerit omnibus, éaque memoriæ mandauerit diligenter, id verò a verisimili abest procul. certè dum Thucydides atque alii quidam eum imitati, personas loquentes inducunt, & concionibus complent historias, minùs laudantur quòd fidem historiæ adimant. Vnde enim resciuit Thucydides Corinthiorum legatum ea planè oratione atque illis planè verbis compellasse Athenienses? Cum igitur Aristoteles tam frequenter nobis reuocet in memoriam in poëmate studendum verisimili diligenter, satius est vt Poëta quid quisque dixerit summatim commemoret ipse, quàm vt alios concionibus ac longiore oratione id referat imitantes quemadmodum dramaticum requirit poëma. Nam qui id in Epico excusant quòd Musam inuocet quæ non modò res illi verùm etiam verba possit suggerere & inspirare, ijs videndum est ne licentiùs abutantur Musa. nam nec id postulare planè solent poëtæ ac petere vt ne verbum quidem illos effugiat quod ingenti illi sit actioni adhibitum: nec poëtæ grauitas patitur vt dicta etiam ad vnum vsque verbum sint ei suggerenda: nec nisi ea quæ in Propositione ponuntur vel certè in Inuocatione requiruntur a Musa expectanda sunt: cum tamen in Propositione quæ propria sunt fabulæ proponantur non Episodia: & tamen in Episodijs maximè alios faciat loquentes poëta. Quin Virgilius ab initio vix causas Iunonis iræ sibi postu
III. lauit a Musa memorari. Ac profectò si quid est cur dramaticus adamandus sit stylus in Epopœia, illud certè est quia, quemadmodum obseruat Aristoteles, tunc solùm imitatur Epicus cum alieno nomine verba facit: cum enim proprio, non imitatoris sed Historici stylum refert. Sed hoc nihil est: quandoquidem magnus author Plato docet è contrario non vbique imitatorem esse Poëtam, sigillatímque Epopœiam ex narratione & imitatione conflatam esse; ita vt dum narrat & ex persona propria loquitur poëta, a suo non discedat munere. Quin etiam, si Platonem in consilium adhibeas, sentias apud hunc, vt imitatio magnopere illi suspecta est, Epopœiam maiorem habere dignitatem cum poëta proprio quàm cum alieno loquitur nomine. Vt propterea nil mirum ante Homerum poëtas dramaticum dicendi genus non facilè coluisse; id enim natura ipsa docere visa est ne verisimile perturbetur aut nimio artificio in suspicionem vocetur. Sed tamen Aristotelis quoque sententia suas habet rationes quibus suaderi possit & comprobari. Ac primò poëtæ est non quidem historiam scribere sed fabulam: ac propterea satius est stylum fabulæ accommodatum deligere, quàm historiæ. eum igitur dramatica oratio poësim ab historico disiungat stylo, ac fabulæ sit idoneum & accommodatum, dramaticus quidem stylus colendus ac retinendus est in Epopœia. Et quidem imitatio vel, quemadmodum disputat Aristoteles, est propria seu mauis necessaria poëtæ, vel Poëmati conflando aptior, quàm narratio simplex: idque vel quia hinc poësis mirificè illustratur, eiúsque efflorescit oratio: vel quia admirationem quoque faciliùs conciliare licet ac voluptatem. Quis igitur dramaticum stylum, vnde imitatio retinetur, non libentissimè sequatur & amplectatur? Iam verò satietati varietate occurrendum nemo est qui non intelligat: id quod dramatico stylo assequimur: nam a dramatico seu narratiuo Epopœiam omnino scingi haud
IV. posse certum est, ac propterea hac satietati est varietate occurrendum. Denique personarum vsu id assequitur poëta vt res maiore exprimat perspicuitate, nec tam narrare, quàm 485
ante oculos ponere videatur. Itaque agnosco equidem egregiam Virgilij industriam dū verbi gratia Venerem Aeneæ filio venatricis habitu ac forma occurrentem his verbis describit.

Cui mater media sese tulit obuia sylua,
Virginis os habitúmque gerens, & virginis arma
Spartanæ: vel qualis equos Threissa fatigat
Harpalice, volucrémque fugâ præuertitur Hebrum.
Namque humeris de more habilem suspenderat arcum.
Venatrix, dederátque comam diffundere ventis
Nuda genu, nudóque sinus collecta fluentes;

Sed tamen cum Didonis personam subit letho proximæ canitque

Dul-

Dulces exuuiæ dum fata deúsque sinebant;
Accipite hanc animam, méque his exoluite curis:

videor mihi Didonem ipsam iam iam morientem intueri. vt propterea ad afficiendos animos & capiendos dramatico stylo nil excogitari possit accommodatiùs. Quis igitur dramaticum stylum Poëtæ colendum negets? Hæc pro Aristotele. Sed clausula hæc sit, pro varietate rerum quæ siue geri siue proferri memorantur, modò vnum modò alterũ dicẽdi genus videri posse aptius. nam res gestas poëta ex propria persona, dicta & sermones ex aliena, exprimat commodiùs. licet enim is quem inducit poëta seu verbis æmulatur, ipse quoque ad res gestas commemorandas descendere possit, quemadmodum Aeneas facit qui tum sua tum passim Sinonis aliorúmque multorum facta commemorat, sermonis tamen habendi causa inducitur: & ideo semper verbis illis, Sic fatur, Talia dicta dedit, & consimilibus tanquam in Theatrum deducitur a Poëta. contra verò Poëta, etsi aliorum quoque dicta sermonésque Historici more ac modo referre possit, rebus tamen, præsertim verò quæ in præsentia gerantur (neque enim hæc ab alio nobis subijciuntur) persequendis destinatus est. Ita sanè si cohærenter requitas num, quoniam ex Poëtæ voluntate pendet, vt in Fabula & actione poëta ipse vel ex propria vel ex aliena persona prolixiùs immoretur, vtra sit ratio ineunda, rem ex dictis dijudicari velim. etsi enim Aristoteles præcisè ac sine exceptione vlla negare videtur Poëtæ ex propria persona nisi quam paucissima loquendum, id tamen quam vim habeat, & an verè hoc præceptum quod Aristoteles tam asseueratè dat Epicis, Homerus coluerit, videbimus non multò post. Fortasse enim, si cum alijs conferatur Homerus, videri possit alienas personas frequenter induxisse: at quam paucissima omnino, ex propria persona, contra verò quamplurima alieno nomine, cecinisse Homerum, id verò nec cum Odyssea consentit in qua multa profert Poëta, multò verò minùs cum Iliade, vbi reuera plura ex propria quàm ex aliena persona decantat; tantum abest vt in Iliade quampaucissima loquatur Poëta. Venio ad secundam legem: in qua iubet noster author vt fabula *περὶ μίαν πρᾶξιν circa vnam actionem* versetur. Quo in loco miretur facilè quispiam cur de actionis vnitate, hoc est de re qua Poëma vniuersum continetur; tam breuiter atq; vnico ferè verbo præcipiat: præsertim verò quia dum eam nec ratione confirmat, nec exemplis illustrat, sed ne verbis quidem vllis declarat, plurima sunt quæ dubitari possent. Rectè. Sed tamen vel quia pauca quædam (id quod paulò ante significare cœperam) hac de re scripsit in Tragica tractatione dum Tragœdiæ quoque vnicam actionem tribueret, vel quia saltem in reliquo monumento veluti semina spargit, aut ostendit initia, vnde plurima colligamus, vel quia sibi ac Musis hoc est ingeniosis canere solet, ferenda est eius breuiloquentia: nobisque interim conandum vt quæ ad vnigenæ actionis doctrinam pertinent eruamus, explanemus, dilatemus. Lubet itaque decem siue theoremata explicare siue præcepta aut effata in medium afferre, vt de hac secunda lege constet planiùs. Primum itaque effatum illud sit; ita in Epopœia vnigenam actionem requirere Aristotelem, vt multas in ea partes admittat. Tametsi enim *πρᾶξιν πολυμερῆ* actionem inquam multarum partium reprehendet paulò post, *πολυμερῆ* tamen vocat quæ plurimis & immoderatis, non multis & moderatis, constet partibus. Et sanè cum Tragœdiæ coagmẽtationi partium varietatem adhibeat, has multò magis Epopœiæ cõcedat oportet, quàm amplissimis Episodijs donat ac nullis temporum concludit angustijs. Et huc pertinere vtcunque potest quòd Epopœiam quoque pulcherrimi animantis explanat exemplo. animal enim ita vnum est, vt innumeris propemodum constet partibus. Illud tamen prouidendum est diligenter, vt in Actione partes ad vnitatem conspirent omnes, quemadmodum conspirant in animante. quæ res quod attinet ad partium multitudinẽ vsque adeò est obuia tum in Iliade & Odyssea, tum in Aeneide, vt suspicari quidem liceat ne multis interim actionibus ea poëmata varientur: quin autem partes illi insint permulta, dubitare nullo modo liceat. Alterum illud sit, in Heroico poëmate actionis (actionis dico non partium) multitudinem non consentire cum Aristotele quemadmodũ tum hic tum in particula L. perspicuè monet. Quanquam hîc rem non tam probat quàm arripit tanquam certam, aut quasi in Tragica disputatione (propterea enim ad hanc nos reijcit passim in Epica) explicatam. Et tamen in Tragica disputatione videtur hoc arripere non probare. siquidem in particula L. *fabula* (inquit) *est vna non quòd circa vnum fit*. quod est quia Actio vnius sit personæ, sed quia sit (id verò scribit in L 1.) *circa vnam actionem*. vbi sa-

Quid sentiendum exponitur.

Lex II. Epicis præceptum explanatur.

QVAE ad II. Epicum præceptum, hoc est ad Epica actionis vnitatem pertinent, X. effata explanantur.

I.

II.

nè sumit non probat actionem debere vnigenam esse. Quanquam colligi id quoque potest & comprobari tum quia in particula XLVIII.& CXXIV.ex vnius animantis pulcritudine ducit argumentum & simile,vt doceat qualis constituenda sit actio & fabula, tum maximè ex particula LI. in qua argumentum ducit ex reliquis artibus imitatricibus, dû ait,vna imitatio vnius est,scilicet rei:ac propterea colligit fabulam; quoniam actionis est imitatio,vnius actionis esse debere.Cum igitur tenera docuerit Aristoteles oportere fabulam esse vnigenam & singularem(quanquam an eius ratio & fundamentum firmitatem habeat,alibi disputaui)constat Paniasis Heracleidem, Theseidē,quisquis huius fuerit author,Statij Achilleidem,etsi hanc inchoatam reliquit;Claudiani etiam opus quo vniuersa Herculis celebrat facta,aut apud nostros Ludouici Dulcis qui item tum Achilleidem tum Aeneidem,singulorum facta omnia persequens, cecinit, atque id genus poëmata,non consentire cum hoc Aristotelis præcepto.tametsi vtrum saltē in secundis con-
III. sistere possit,multigenæ actionis poëma,inuestigabimus postea.Tertium non statim constare,num saltē vnius Actionis quæ tamen a multis geratur aut proficiscatur, sit excipienda poësis,cuiusmodi est Statij Thebais quæ vnius actionis est illa quidē, sed tamen a multis qui peræquè præsint,proficiscitur. sed tamen coniectare licet ex Aristotele retineri haud posse.licet enim ex particula L. colligatur nihil prohibere quominus vnigena actio possit a multis oriri, tamen perpetuò ijs exemplis vtitur in quibus ab vnico heroē dimanat actio,quemadmodum ex particula L. LI. LXXXX. CXXIV. CXXV.& CXXVI. constare potest. Quæ cum ita sint,non modò Thebais Statij , verùm Argonautica tum Orphei,tum Epimenidis,tum Apollonij minùs probanda esset cum multi duces actionibus præsint illis.nisi tamen Iasonem dixeris Principem conscendere;Herculem, Theseū ac reliquos in sociorum habendos loco.Tamiræ tamen & Melampi Titanes dum horum bellum in Iouem canitur,hanc non effugerent reprehensionem. Sed quid si multæ multorum actiones in vno eodémque poëmate celebrentur?sanè huiusmodi poëma maximè omnium a perfecto abesset,siquidem nec Actionis nec Herois tueretur vnitatem.itaque Ouidij Metamorphosis in qua multæ multorum decantantur actiones,nō abesset ab hoc crimine.nisi tamen dicamus(id quod ipse omnino crediderim) ibi Ouidium nihil planè de heroico poëmate cogitasse; sed tantùm varias illas formarum mutationes sibi canendas proposuisse;quale quale tandem inde existeret poëmatis genus ac forma.apud nos tamen Ludouicus Ariostus haud eximendus videretur hac culpa, dum sine dubio multas multorum canit actiones. Quanquàm num monstrum propterea hinc existat,an verò in secundis vel tertijs collocari possit,alibi disputamus. Atqui esto vnius Actionis, vniúsque Herois fabula sit probanda; verùm quid si quis quærat vtrum vnius qui solitarius,an qui socijs administrisve aut militibus stipatus, peregerit heroicum facinus, actio sit deligenda?profectò puderet me id in Controuersiam reuocare nisi animaduerterem viros alioquin industrios & eruditos pugnare solitarium deligendum esse Heroëm,quique nō militum aut administrorum opera sed solus ac propria tantùm industria egregium opus peregerit:quemadmodum Herculem legimus, & Lernæam Hydram & Nemæum leonem strauisse,& id genus alia strenuè perfecisse. Tuentur verò hanc sententiam (ne vos fugiant authores) Mutinensis Interpres in sua Poëtica, Speronus in Dialogo de Historia, Mazzonius in Aldigherij Defensione,Iason Noteus in sua Poëtica . nec repugnat Riccobonus in Aristoteleæ poëticæ paraphrasi. Hi inquam, omnes propositā opinionē tuentur. quorum rationes percensere lubet ac,ne quidquam dissimulare videar, aliquot etiam argumenta ex nostro veluti penu proferre quibus tātisper illis faueamus. Ac primùm satis constat,in poëmate admirationem excitandam esse;idque in Epico vel maximè.quamuis enim admirationem Aristoteles in Poësi requirat vniuersim,sigillatim tamen hāc exigit in Epopœia. At quæ obsecro ingens admiratio excitabitur si Heros multo milite stiparus bellum confecerit è sententia , aut in egregij alicuius facti administratione optimorum consiliariorum ac sociorum vtatur opera? sanè hoc pacto nec magnam sibi laudem conciliarit,nec admirationem excitarit.cōtra tamen,si solitarius illustre aggressus fuerit peregeritque opus.,sanè vt Gottiphredus multo milite atque adeò florenti exercitu munitus Vrbem expugnauerit,haud mirum:at Herculem tot egregia facta solitarium perfecisse,id verò summam admirationem habet ac laudem . Huc Homeri indiciū accedit & authoritas qui in Odyssea sic Vlyssem induxit suum,vt solus perueniat Ithacam , ac solus Procos omnes enecet,indéq; fortunas,patriam,vxorem , parentem ac liberum fœliciter recuperet.Atque

V. Vnde oritur. CONTROVERSIA LXXX. Num solitarius, qui que ppria tantùm industria peragat egregium facinus, sit sit ligendus Heros: an Dux multorum. Solitariū esse fingendum suadetur. I.

II.

Par. 132

487

ret, Atque hoc est quod inprimis sub Eupitis persona extollit Homerus dum sic canit.

Ὦ φίλοι, ἦ μέγα ἔργον ἀνὴρ ὅδε μήσατ' Ἀχαιοὺς
Τοὺς μὲν σὺν νήεσσιν ἄγων πολέας τε καὶ ἐσθλοὺς
Ὤλεσε μὲν νῆας γλαφυράς, ἀπὸ δ' ὤλεσε λαούς.
Τοὺς δ' ἐλθὼν ἔκτεινε Κεφαλλήνων ὄχ' ἀρίστους.

hoc est.

O amici, certè magnum opus hic vir operatus est Achiuorum:
Hos quidem cum nauibus ducens multósque & bonos.
Perdidit quidem naues concauas, perdidit autem populos:
Hos autem veniens interfecit Cephallenorum longè optimos.

Nec verò hac laude spoliauit Achillem, quandoquidem in Iliade eum inducit solitarium Troianos aggredientem, atque Hectorem, in quo tota Troianorum spes erat posita, & Par. 51. vnde victoria pendebat, superantem: ita vt Græcum quoque exercitum abstinere iusserit a pugna. Quidquod Aristoteles ipse significare visus est fabulam vnius esse debere atque adeò vnigenæ Herois factum imitari? Quid plura? in particula nonagesima sic tādem scri- III.
488 bit Aristoteles dum Odysseæ complectitur argumentum. *Odyssea (inquit) longus sermo est; de peregrinante quodam annos multos & obseruato a Neptuno, & dum solus existeret & præterea sic se habentibus domesticis rebus vt fortunæ ipsius a procis consumerentur, & filius insidijs peteretur, ipse venit tempestatibus perturbatus, & cum agnouisset quosdam, ipsos decipiens, ipse quidem seruatus est, inimicos verò perdidit.* Hæc Aristoteles: quibus cum moneat Odysseæ argumentum esse *ἀποδημοῦντος τινός, peregrini cuiusdam,* vnde solitarius designatur Vlysses, addátque *μόνου ὄντος solo existente,* quis non intelligat de industria, vt scilicet debita heroici Poëmatis Heroísque forma describatur, solitarium proponi & appellari? Qua in re mirificè etiam consentire videtur Homerus dum in Odysseæ propositione aliud nihil sibi canendum proposuit quàm *πολύτροπον* virum. Hæc pro istis. Qui tamen, mea quidem sententia, quam longissimè aberrant ac nescio etiam an labantur pueriliter. Etenim certum est heroico Poëmati illud esse propositum vt Herois alicuius & ducis egregium aliquod celebret factum, in quo Idea quædam & exemplum exprimatur fortitudinis ac militaris ciuilísque prudentiæ: vt scilicet qui vel Rempublicam aut Regnum administrant, aut exercitui præsunt & bello, ac summatim mortales domí forísve regunt, ad propositum exemplum vitā actionésque componant. quis igitur summis huiusmodi ducibus qui administris vtuntur passim, exemplo esse possit, dum nihil sociorum administrorúmve ope gerat aut cōsilio, sed per se ac solitarius moliatur omnia? sanè hinc intelligitur Heroëm ac ducem sic esse fingendum, vt actio vnius sit illa quidem, sed qui multorum sit caput ac princeps, quíque pro opportunitate tum socijs ac militibus tum consiliarijs ac summatim administris vtatur. sic Camerinus teste Eustathio Troianum cecinit bellum, Agamemnonem efficiens multorum caput: sic alij innumeri apud Græcos: sic Virgilius apud Latinos alijque multi: sic Torquatus apud Italicos. Et sanè cum oporteat huiusmodi fabulam & actionem esse verisimilem, immo verò niti in historia, vix ac ne vix quidem inueniri potest quispiam qui planè solitarius siue Vrbem expugnauerit, siue bellum cōfecerit, siue facinus vllum egregium ex ijs peregerit quæ bello aut pace obiri solent ac peragi a summis viris. Quapropter fateor quidem Herculem cum exercitu expugnasse Troiam, atque hoc factum heroica tuba fuisse dignum: cætera quæ solitarius patrasse fertur, præterquam quod fabulæ imaginem referunt, ægrè Epico carmini præbeant argumentum: neque enim qui aut Hydram, aut Aprum, aut Ceruam, aut Leonem, aut etiam rusticum furem superauerit, is statim heroico poëmati suppeditet argumentum, sed qui aut bellum graue fęliciter peregerit, aut quid non dissimile obierit, in quo cæteris ducibus ac mortalium principibus multis ac magnis præluceat virtutibus. Itaque erunt quidem idonei Alexandri, Scipiones, Traiani (dum tamen pro dignitate formentur) Thesei, Aeneæ, Gottifredi & similes, solitarij certè viri non erunt. Neque verò horum facta carebunt admiratione: siquidem vbi nostro huic duci aut heroi qui socijs ac militibus vtatur, florentem exercitum munitissimásve Vrbes opposueris in quibus omnibus tolerantiæ, fortitudinis, prudentiæ eximium specimen præbeat, eximiam quoque admirationem concitabis. Cuius rei adeo luculenta tum in Virgilio tum in Torquato extant exempla, vt non necesse sit ea repetere longiùs. Neque verò Homerus Achillem aut Vlyssem eo consilio induxit vt soli ac socijs remotis omnibus propositum poëmati opus peragerent: etenim Vlys-

IV.

V.

Proposita sententia refutatur, cōfirmatur que contraria.

I.

II.

III.

Diluuntur aduersariæ rationes.

I.

II.

milite

ses multo militiæ stipatus discessit Ilio vnde duodecim nauibus soluit: iisdem sociis ac militibus varias depopulatus est regiones, ac periculis perfunctus est multis ita vt Cicones, Lotophagos, Ciclopes, Aeolios, Lestrigones prætereuectus sit, quæ omnia ob exantlata pericula & res præclarè gestas Homero in argumenti fuere loco. Quod si tandē naues amisit ac socios, ita vt a Calipso ad Pheacos, a Pheacis Ithacam solus transmiserit (quanquam a Pheacis non solus transmisit, sed instructa Alcinoi vectus est naui) id verò vt viginti circiter diebus perfectum est, pars quidem atque illa exigua erit decantati argumenti, non illud explebit totum. nam solum interfecisse procos vnde patriam fortunasque omnes recuperauit, falsum est. itaque Eupites, quid de Vlysse protulerat, a Medonte & Amphimedonte qui pugnæ interfuerant, coarguitur. cum & Telemachus, & Philetius, & Eumeus, & ipsa exercituum domitrix Minerua (sic enim ab Homero appellatur) auxilio fuerint decertantes. imò verò Laërtes quoque cum aliis multis Vlyssi præsidio fuit. quare sic cauit Homerus. 489 Lib. vlt. p. 337.

Κέκλυτε δὴ νῦν μευ Ἰθακήσιοι· οὐ γὰρ Ὀδυσσεὺς
Ἀθανάτων ἀέκητι θεῶν τάδε μήσατο ἔργα.
Ἀυτὸς ἐγὼν εἶδον θεὸν ἄμβροτον, ὅς ῥ' Ὀδυσῆϊ
Ἐγγύθεν ἑστήκει καὶ Μέντορι πάντα ἐῴκει.
Ἀθάνατος γὰρ θεὸς τότε μὲν προπάροιθ' Ὀδυσῆος
Φαίνετο θαρσύνων, τότε γὰρ μνηστῆρας ὀρίνων
Θῦνε κατ' μέγαρον. τοὶ δ' ἀγχιστῖνοι ἔπιπτον.

hoc est.

Audite iam nunc me Ithacenses, non enim Vlysses
Immortalibus sine Diis hæc operatus est opera.
Ipse ego vidi Deum immortalem qui Vlyssem
Prope stetit, & Mentori per omnia similis fuit.
Immortalis autem Deus aliquando quidem ante Vlyssem
Apparebat, audaciam acuens; aliquando Procos turbans
Currebat in domum, hi autem confertim cadebant.

sic Homerus. ita vt Vlyssem tanquam multorum ducem proposuerit nobis. Id quod de Achille non est quod dubitemus, cum Troiam ingenti Mirmidonum acie nauigauerit, quibus apud Ilium præfuit semper. quid plura? cum ad pugnam descendit, Græcum exercitum in aciem deduxit, ad pugnam cohortatione incendit, seque ante illos pugnaturum promisit, ita vt simul omnes in Troianos eruperent, vt nurum sit aduersarios solitarium fecisse Achillem. nam quòd nutu Græcis militibus indicarit vt consisterent dum cum Hectore congrederetur, nihil prohibet quominus siue ipse siue Agamemnon præesset multis. etenim eo consilio solus aggressus est Hectorem vt solus ac veluti singulari certamine Patroclum vulcisceretur, quemadmodum & Aeneas Turnum, & Tancredus Argantem (nam hac de causa Tancredus etiam socios arcet longiùs
III. ne Argantem inuadant) aggressus est: cum tamen nec Virgilius nec Torquatus heroëm nisi multorum constituat caput. Turpissimè verò labitur Mazzonius dum Aristotelem scripsisse ait oportere fabulam vnius esse, hoc est vnius herois ac ducis: nam vnius actionis intelligit, interpretibus fatentibus omnibus. vt omittam ne si quidem v-
IV. nius scripsisset ducis (quod est falsissimum) prohiberi quominus fabula esset vnius ducis qui tamen præsit multis. Quod si in Odysseæ argumento visus est Vlyssem solitarium proferre, quam quæsò ea Aristotelis verba vim habeant, diligenter inuestigemus. verba hæc sunt, *Odyssea enim longus sermo est: de peregrinante quodam annos multos, & obseruato a Neptuno, & dum solus existeret, & præterea sic se habentibus domesticis rebus vt fortuna ipsius a procis cōsumerentur, & filius insidiis peteretur, ipse venit tempestatibus perturbatus, cum agnouisset quosdam, iis sos decipiens, ipse quidem seruatus est, inimicos verò perdidit. Ac proprium quidem est hoc: alia vero episodia.* hæc Aristoteles. Ex quibus licet animaduertere nihil minùs cogitasse quàm quod autumant isti. nam si quæ solitarius gessit Vlysses, ea ad heroicum pertinent poëma & in argumenti loco habenda sunt. perperā ac falsò dixisset Aristoteles Odysseam longū esse sermonem, aut eius esse qui multos annos peregrinatus est: siquidē quę solitarius gessit, paucis obiuit diebus: cum tamen multos annos cum sociis longè latéque errauerit. Ad hæc nisi eorum habeatur ratio quæ vnà cum sociis errādo perpessus est aut peregit, nihil 490

erat quòd

erat quòd magnopere illum peregrinantis nomine appellaret non modò multorum annorum peregrinum faceret: quandoquidem vnicum fretum traiecit solus, vt propterea vniuersa peregrinatio quam Ilio soluens suscepit Ithacam vsque, siue quæ interim illi tota hac peregrinatione contigere, sint argumentum: quæ tamen maxima ex parte atq; in ipsa fortunæ commutatione, multorum peregit ope non solitarius. Deniq; Homerus appellauit quidem Vlyssem πολύτροπον, & callidum virum, & huius viri errores sibi decantãdos proposuit, sed quos fermè cum socijs obiuisset: & hac de causa in propositione ipsa sociorum quoq; mentionem fecit luculẽtam. Atq; hæc de quinto effato seu Theoremate. Iam verò sextum illud sit. Reuera Homeri Iliadem nec actionis vnitate gaudere, nec vnigenam Heroẽm habere, sed vtrinque multitudinem referre, idque Aristotele ipso tandẽ non obscurè fatente, de qua re & nos multa diximus tum in Comparatione, tum in particula L I. aliqua etiam attingere cogemur in CLVI. Vt non necesse sit id hoc in loco pluribus agere. Tantum dicam in Iliade tum duas Achillis Iras decantari longè distinctas ac varias; ita vt priore, qua in Agamemnonẽ ob Briseidem Achilles exarsit, veluti extincta, mox ferè ob Patroclum exarserit in Hectorem altera, tum Troianum bellum, etsi nõ planè absoluatur, concini. Atque eodem nomine hinc Agamemnon, illinc Achilles, sese Principem offert ac ducem. Ex quo fit vt multæ multorum aut duorum Actiones cõtineantur in Iliade: tametsi duces non solitarios sed administris rem peragere non est quod inficiemur. Sed & Septima propositio colligi potest; nimirum Odysseam quoque eiusdem ordinis censeri posse, quòd hinc Telemachi peregrinatio, illinc Vlyssis errores & reditus decantentur: ita vt minimùm duæ Actiones ac duo Duces, cum aliquibus socijs tamen, in ea sine vlla dubitatione occurrant. de qua re in recitatis locis egimus copiosè. Porrò iam postularet ratio vt eadem de Aeneide requireremus. sed hoc etiam disceptauimus in Cõparatione. Nunc itaque tantùm dicam Virgilium, quoniam in Aeneide tum errores tum bellum canere, ac tam Odysseam quàm Iliadem imitari, constituerat, non potuisse isthæc ita aptè præstare, quin duæ sese nobis obijciant Actiones, præsertim cum sex prioribus libris errores, sex posterioribus bellum propria vtrobique propositione & inuocatione vsus, cecinerit. Quanquam si quis pugnet Aeneidis argumentum esse quicquid passus est gessitque Aeneas, donec Vrbem condidit in Latio, ac Romani Imperij iecit fundamenta, ac propterea Actionis vnius esse, non magnopere repugnarim, præsertim quia propositio generalis est, atque errores bellúmque complectitur, posterior bellum tantùm, ita vt dici possit Inuocatio ob rerum magnitudinem (vt fit) instaurari. Denique peripetia reuera in fine habetur, non verò gemina nobis obijcitur: vt propterea vel defendi vel excusari possit Virgilius. Nam Ducem esse vnigenam vt par est, & multorum ducem, dubitare haud licet. Nunc (vt perfecta eius rei de qua agimus extet imago) proferenda & commonstranda esset Heroici poẽmatis Actio aliqua & fabula in qua cõstaret vnicam Actionem atque vnicum Ducem, & hunc multorum caput, sine vlla dubitatione decantari. quam rem in Comparatione item demonstrauimus copiosè. quamobrem in præsentia tantùm dicam Heroicum Torquati Tassi Poẽma vsque adeò præclarè atque perspicuè exemplum referre, in quo vnica Actio, atque hæc vnius Ducis huiusque multorum, cernatur, vt nullo modo vereri, sed ne suspicari quidem liceat offensionem vllam ex ijs quæ in cæteris, præsertim verò in Iliade & Odyssea, satis superque in promptu sunt. Postrema illa sit, Actionum multitudinem, vbi tamen Dux vnus sit & multorum, mea quidem sententia non facilè in monstri habendam esse loco: quin si cætera non requirantur, posse tutò in secundis consistere. Id quod nos copiosè disputauimus in particula L I. & rursus in Comparatione. Vt propterea non necesse habeã hîc rem prosequi, præsertim verò quòd ibi Peripateticorum argumentis satisfecimus. Nam fabulam seu Poẽma multarũ actionum & ducum ego quidem non facilè patiar in secundis consistere, nisi fortasse in cæteris magnopere excellat ac præstet. Quòd si in illis quidem Authoris probetur industria, verendum erit ne monstrum videri possit. Hæc ad secundam Aristotelis legem vberiùs explanandam dum tam mira ille gaudet breuiloquentia.

VI. *Iam affertur Effatũ VI.* *VII.* *VIII.* *IX.* *X.* *In Cap. Disput. 6.* 491

Venio ad tertiam legem: in qua iubet Aristoteles vt hæc actio sit tota atque perfecta: quæ duo videtur hic promiscuè vsurpare & ad rem significantiùs explanandam coniungere. Id quod tum ex hac particula licet agnoscere dum animalis vnius ac totius exẽplo docet quomodo fabula sit vna, atque perfecta: tum maximè ex Tragica tractatione. cum enim in particula XXXIII. Tragœdiam definijsset imitationem actionis probæ & per-

TERTIVM Epicum præceptũ examinatur: quo cũ iungitur Quartum.

 fectæ,

fectæ, ecce tibi in XLVII. monebat se iam antea docuisse Tragœdiam esse imitationem actionis totius atque perfectæ; cum tamen perfectam tantummodo illā appellasset. Eodem etiam in loco declarauit quid esset totum ac proinde perfectum. nā totum, inquit, est quod habet principium & medium, & finem. ac principium est (hinc verò intelligere licet quartam veluti legem ad tertiam pertinere atque illi explicandæ adhiberi) quod nō necessariò post aliud est: contra verò aliud post illud naturaliter est aut fit: finis verò id quod post aliud naturaliter est: nihil tamen post illud. Medium quod medio se habet modo, ita vt & post aliud sit, & post aliud consequatur. quibus omnibus addebat oportere benè compositas fabulas non vndelibet incipere, nec vbilibet terminari, sed dictas formas colere, ita vt suum illæ principium, medium, finem retinerent, ac naturalem ordinem p̄seferent. quam rem in particula XLVIII. pulchri animantis explanabat exemplo in quo hæc collocata essent, & caput pro initio, pedes in finis loco, interiecta membra in media veluti sede collocarentur. & hoc est quod hîc etiam paucissimis indicat, ac nobis in memoriam reuocat: nimirum perfectam, ac proinde initio, medio & fine conflatam, esse debere Epicam fabulam, vt quemadmodum animal vnum ac totum propriam gignat voluptatem. Sic Aristoteles. Quæ tamen mirum est quàm multas habeant dubitationes. nā nec tam facilè arripiendum videbatur id esse perfectum quod habet initium, medium & finem (Deus enim maximè omnium perfectus est, immò perfectio ipsa, cum tamen initio careat, medio & fine: Cœlum etiam & sphæra aut globus figuram obtineant maximè omnium perfectam, nec tamen in eis facilè sit initium, medium, finem agnoscere) nec si arripi tutò potuisset, satis adhuc idoneum videri poterat actionis perfectioni declarandæ, nam in animali & huiusmodi alijs rebus facilè est initium, medium & finem intueri: at in humanis actionibus secus accidit, præsertim amplissimis & Heroico poëmate dignis: hæ enim tum propter partium multitudinem aut etiam dissimilitudinem varietatémue, tū quia per se non sub aspectum cadunt quemadmodum animantes, ita vt initium, mediū, finis sese ipsa in conspectum dent; tum quia dum episodijs huc illuc interpellantur & variantur, naturalem istum partium ordinem difficilè referunt. Itaque mirum est quā variè aut bellum Troianum, aut Oedipi calamitas, aut Herculis furor descriptus fuerit & imitatione comprehensus. Quanquam illud præcipuam habet dubitationem quod pertinet ad ordinem naturalem; quandoquidem is in actione pertexenda videtur Historici proprius, non poëtæ. Quapropter & Homerus & Virgilius a medijs rebus duxerunt initium, primas in medium conijcientes: & Horatius, Macrobius, aliíque plurimi hunc planè ordinem Poëtæ attribuunt. Hæc inquam & consimilia sese obijciunt quæ videntur totam hanc Aristotelis præceptionem euertere. Qua tamen in re haud immorabor quòd totum hoc argumentum prosequutus sim copiosè tum in tertia Comparationis Disputatione, tum verò in hoc ipso Commentario in XLVII. particulæ explanatione & Controuersijs: ad quas sanè, quoniam nihil fortasse dubitari aut afferri poterat quod non eò cōtulerim, Poëticæ artis vel studiosos vel curiosos confugere iubeo. Nunc dum Aristoteles pergens discrimina quædam obseruat quæ inter Poëtam & Historicum intercedant, & in quibus Epicę actionis cōstitutionem ab Historica discedere iubet, nos cunctantes adhuc, atque isthæc ad insequentem particulam reijcientes, requiremus Epopœiæ definitionē. Turpe enim esset de Epopœia disputare, atque eius leges examinare, Epopœiæ definitione ac natura ignorata. Principio verò requiramus. Quid causæ sit cur Aristoteles Epopœiam non definierit; præsertim verò quia Tragœdiæ definitionem & diligenter proposuit & quàm diligentissimè explanauit. An igitur ideo contigit quia ex Tragœdiæ definitione paucissimis mutatis colligi facilè possit, ac leui veluti flexu a Tragica quæ explicata est apud eum & perspicuè, ad Epicam conuolari? Equidem id non omninò statuerim: tū quia liceret fortasse id omninò de Comœdia suspicari, si de illa cōtinēter, vt de Epopœia, egisset, & eius definitionem prætermisisset. siquidem materia variata & fine, cætera in vtriusque conuenire possunt definitione. Atque id eò etiam iustiùs suspicaremur, quòd iā antea in particula XXIX. de materiæ discrimine, ac materiam Comicam esse ridicula, nos admonuerat satis, statuens Comœdiam non studiosorum sed peiorum imitari actiones, ac summatim ridicula; vnde finis etiam agnosci poterat. Sed faciliùs dicitur de Epopœia, eius definitionem ex Tragica deriuari facilè posse, quàm commodè omnino & sine hæsitatione deriuetur. nam quemadmodum constabit paulò post, licebit quidem in Epopœiæ definitione artificium & sectam imitari qua in Tragœdiæ definitione vsus est: multa etiā inde

Dubitatur.

Respondetur.

CONTROVERSIA LXXX.

QVID CAVSAE sit cur Aristoteles Epopœiæ definitionem prætermiserit, cum Tragicam tā accuratè cōstituerit. Et qua tādem rōne sit definienda.

inde haurire in quibus conuenit cum Tragœdia; sed tamen multa quoque sunt aliunde haurienda quibus maximè continetur Epica definitio. An igitur hoc in loco verbis illis, *De narratiua autem & in metro imitatione* describitur, aut etiam in cæteris illis, *circa vnam actionem & totam*, & in sequentibus, eius veluti imago adumbratur? Sic existimãt aliqui. Qui propterea hanc ex tota hac particula Epopœiæ proferunt definitionem, *Epopœia est imitatio per enarrationem in metro, vnius actionis, totius & perfectæ, cui non sunt similes Historiæ consuetæ*. Quæ sanè & finem despicit Epicæ imitationis propositum, quem tamen in Tragica definitione, Aristoteles expressit diligenter: & cum Aristotele pugnat qui per enarrationẽ quidem sed dramaticam peragi iubet imitationem; &, ne hîc multa dicam, in multis diminuta est ac præpostera quemadmodum in progressu cõstabit satis. Illud igitur statuamus, Aristotelem hic breuiloquentiam adamare; nauum & industrium auditorem requirere, quique veluti ex seminibus quæ iecerit, aut quæ indicarit initijs, multa colligat atq; deriuet. Id quod eò minore inuidia facere potuit in præsentia, quòd diligens indagator ex Tragica præceptione ad quam propterea nos amandat, aliqua colligere possit: cætera ex his quæ hic præcipit decerpere. Itaque licet ipse cõcesserim ex Tragica definitione Comicam omnino deriuari posse ac facilè deriuari, improbo tamen labore multa illinc, reliqua rursus ex alijs locis, maximè verò ex hac ipsa disputatione colligi posse crediderim, quæ optatæ definitioni seruiant. Iam igitur definitionem quam Aristoteleam seu Aristotelis initijs consentaneam iudicauerim afferam, si tamen monuero nõ eam a nobis expectandam esse definitionem, quæ Mathematicam acribologiam aut etiam Physicæ subtilitatem referat, ac genus statim & differentiam vno atque altero verbo commonstret, sed prolixiùs manet, quemadmodum Tragica etiam quam Aristoteles ipse tulit, non sanè perbreuis est sed manat latiùs. plurimum enim interest siue res naturales aut Mathematicas

Riccob. f.37.

Cur factum sit vt eam prætermiserit.

493 siue humanas describas & definire moliaris. Ipse igitur Epopœiam sic definierim. *Epopœia est imitatio actionis illustris, perfectæ, magnitudinem habentis, hexametro per dramaticam enarrationem facta; ita vt summam admirationem pariat ac voluptatem, atque eos qui mortalibus præsunt ad egregias virtutes & præclara facta ac beatam denique vitam instituat.* His, mea quidem sententia, definiri Epopœia potest ex Aristotele. Nunc particulas singulas explicemus. Ac primùm illud constet, Epos, vnde Epopœiæ manauit nomen, teste Eustathio atque alijs a priscis pro nomine seu vocabulo passim vsurpatum fuisse, ita vt ἔπος ἔργῳ, operi inquam, opponeretur. hinc apud Homerum ἔπει καὶ ἔργῳ *dicto factóque*: denique quod cæteris valet ῥῆμα, id priscis illis valet ἔπος, atque hinc ἔπεα πτερόεντα, *verba alata*; quod est illi assimile, *volat irreuocabile verbum*. & quanquam Poëtarum ferè propria esset vox, haud tamen ab Historicis spreta. Itaque Thucydides ἔπη καὶ ἔργα, inquit, *verba & facta*, & λόγοι ἔπεσι κεκοσμημένοι, *orationes verbis ornatæ*. Iam verò quia his carmen conflabant, hinc interdum carmẽ ipsum Epos appellabatur, quemadmodum apud Latinos epistola litterarum inuénit nomen, quòd litteris conflata sit. sic Plato sæpè Epos pro carmine vsurpat. & hoc fortasse nomine dixit Aristophanes ἔπος πρὸς ἔπος, hoc est carmen aduersus carmen. Cum verò versus hexameter diu apud priscos, vt fuit primò inuentus, non Heroicis factis solùm verùm etiam alijs multis esset adhibitus, factum est decursu temporis, vt cæteris carminum generibus inuentis, hæc partim Tragœdiæ & Comœdiæ, partim amoribus ac mansuetioribus Musis, transmissa sint, hexametro in primis bellicis actionibus & heroicis factis reseruato. Ita quidem, licet Epopœia perinde atque Epos multa significat; Aristoteles tamẽ in præsentia Epopœiæ præcepta tradit quà Epopœia hexametrum significat heroum facta celebrantem & continentem. Et idcirco cum in particula XXXIII. imitationem quæ fit hexametro, & in CXXIV. narratiuam & in metro positam imitationem, appellasset hanc Poësis formam, tandem in CXXVII. atque alijs subinde multis ad finem vsque, quoniam de illa constare iam satis poterat, Epopœiæ nomen sine tergiuersatione vlla vsurpauit. Et hac fortasse de causa non Epopœiam (Epopœiam inquam expresso nomine) declarare ac fingere aggressus est hoc in loco, sed narratiuam & in metro positam imitationem; vt scilicet inchoatam quandam & rudem Epopœiæ, quoniam ambigua erat vox, notionem afferret: quam deinde, eiusdem conditionibus paulatim descriptis, Epopœiam, vt dicebam perpetuò appellauit. præsertim verò quia interim in Aristotelis schola reuera per narratiuam & in metro positam imitationem aliud nullum Poëmatis genus designaretur quã Epopœia: cum cæteræ quas ab initio commemorauerat imitatrices formas, alio imitationis genere continerentur quàm Epopœia, quemadmodum paulò post constabit planiùs.

Iam ex Aristotelis Principijs definitur.

Examinatur per partes singulas.

Atque ex his constare satis potest quo nomine Epopœia in præsens a nobis definiatur, quę est pro Heroico poëmate. Hæc igitur Epopœia dicitur primò imitatio, vt genus exprimatur in quo alijs imitatricibus artibus multis & facultatibus atque inprimis cum reliquis poëmatum formis consentit. etsi enim Plato quippe qui aliquas poësis formas ac partes non necessariò imitatione sed tantùm narratione concludit, ac propterea Epopœiæ imitationem pro genere haud concederet, sed potiùs narrationem quæ modò simplex & Historicorum more, modò cum imitatione procederet, Aristoteles tamen quem nos sequimur in præsentia, nullam poëmatis formam (id quod alibi docuimus) exemit imitatione: ita vt imitatio apud illum sit germanum Epopœiæ genus. Quod si obijcias Epicos quoq; passim carere imitatione, ita vt cum Poëta ipse loquitur ex propria persona, narratio (quę non minore Poëmatis parte cernitur) sit expers imitationis, iam hac de causa iussit Aristoteles vt poëta ex propria persona loqueretur quam paucissima, vt Epopœia a simplici narratione ad imitationem traduceretur & perfectè imitaretur. Iure igitur in Aristotelis schola imitationis genere definitur Epopœia. Additur in definitione *Actionis*, vt primo loco dissocietur Epopœia ab ijs imitatricibus artibus & facultatibus quæ non imitantur actiones. Actio enim Aristoteli significat factū consilio & electione gestum. itaq; si quis ære exprimat cœlestes orbes, aut coloribus equum, plantam, montem, aut voce galli cantum, aut motu tonitruum (idem tu de alijs sexcenis imitatorum facultatibus colligas) is ab Epico eo etiam dissideat quòd actionem non imitatur. Neque verò interim ab vlla poematis forma dissociatur, nam poëma in vniuersum ex Aristotele actionis est imitatio. sed iam iam a poëticis quoq; formis dissociabitur. quare dum subditur *Illustris*, distinguitur Epopœia a Comœdia, etsi quod est aliud poëmatis genus quod humiles imitetur actiones. Additur *Perfectæ*, vt ab ijs carminum formis distinguatur in quibus aliqua actionis illustris pars decantaretur nō actio tota ac perfecta. Hæc enim carminum genera sunt Aristoteli inchoata quædam poëmata & rudia, nō germana poëmata. vt enim Ζωγράφος, animantium inquam pictor, apud Græcos Zoographi siue pictoris haud mereatur nomē dum in brachij aut capitis sese exerceat imitatione, sed tunc solùm cum absolutum exprimat animal; ita apud Aristotelem qui verbi gratia aut Veris describat aduentum, aut portum, aut vrbem, aut colloquium, aut breuem contentionem & pugnam, nondum Poëtæ mereatur nomen, sed tum demum cum actionem integram perfectámque carmine imitetur ac celebret. Itaque qui aut epigrammate, aut ode vel alio eiusmodi carmine aliquid complexus sit in quo perfecta non appareat actio, quæque naturali initio, medio ac fine constet, nondum germanum poëma censebitur ex Aristotele. & hinc est vt nil vel de Epigrammate, vel de Ode, vel de Satyra, vel de Elegia etsi quid huiusmodi dicendum proposuerit Aristoteles quòd eiusmodi carmina in perfecti poëmatis haud haberet loco. Immo verò si fortè cōtigerit vt quis Elegia, vel Ode integram actionem decantauerit, quæque reuera naturali constet initio, medio, & fine, ne tum quidem poëmatis nomine censebitur ab Aristotele, nisi magnitudinem quandam & amplitudinem habeat: & ideo quēadmodum ipse in Tragœdia requirit actionem non modò perfectam verùm etiam magnitudinem habentem, ita nos potiore iure magnitudinem ex eius sententia in Epopœia requirimus. Et sanè Aristoteles is fuit qui voluptatem ex poëmate manare voluit, id quod fieri nullo modo posse censuit nisi sit pulchrum: pulchrum esse non posse nisi habeat magnitudinem. & hac de causa exiguum aut animantem aut hominem docuit elegantem quidem esse posse & venustum, pulchrum nullo modo. hac igitur de causa diximus magnitudinem habentis. Quanquam hactenus a Tragœdia non dissociauimus Epopœiam, & ideo addendum fuit *hexametro per dramaticam narrationem facta*: sic enim tum a reliquis imitatricibus facultatibus quæ actiones imitantūr quidem, sed orationis expertes sunt; tum a cæteris illis inchoatis poëmatum formis distinguitur altiùs, tum sigillatim a Tragœdia Comœdiáque rursus distinguitur; neque ab his solùm verùm etiam a Dithyrambica & legum poësi: quæ sanè sic ab Aristotele concluduntur imitatione, vt non per enarrationem aut Bacchi Deorúmque illorum sacra referrent aut leges celebrarent, sed dramatica planè imitatione in qua rhythmo, harmonia & metro simul imitarentur. Denique nos dramaticæ enarrationis nomine intelligimus hoc in loco id quod inter historiam & drama medium obtinet locum: quod est proprium illius Epici qui personas dicendo non agendo imitatur: ita vt dum personas inducit, ab historia, dum loquendo non agendo eas refert, a perfecto dramate, cuiusmodi est Tragœdia & Comœdia, distermine-

tur. Addidi *ita vt summam voluptatem admirationémque conciliet*, quia Aristoteles in particula CXXIV. monet voluptatem esse gignendam, tum in CXXXII. & sequenti iubet vt iucunditas & admiratio vel maximè excitetur, quòd huius poëmatis maximè propria videri possit. Et sanè nulli poëmati ad iucunditatem & admirationem aditus patet latiùs, quēadmodum animaduertere liceat si Epopœia, quæ omnia orationis lumina & ornamenta, omnium virtutum specimen & fortunæ commutationem egregiam offert, cum Comœdia & Tragœdia conferatur; ex quibus illa risum inprimis captat & popularem vitam instituit; hæc sic instituit Reges vt admirationem misericordia & metu superet, voluptatem etiam luctuosa fortunæ commutatione minuat. & ideo cum Tragici quidam ad voluptatem in Tragœdia conciliandam ad melodiam confugerent & apparatum, hos reprehendit Aristoteles quòd voluptas ex fabula quærenda esset qualis qualis Tragicæ imitatio pateretur. ita vt dum dicimus summam voluptatem & admirationem epica imitatione concitandam, id exprimamus quo tum Epopœiæ vis & natura perficitur: tum a cæteris poëmatum formis distinguitur. Ad extremùm addidimus eos qui mortalibus præsunt ad egregias virtutes præclaráq; facta, beatam denique vitam instituendos, tum quia Heroicum poema summis viris instituendis vel maximè est comparatum; quemadmodum Comœdia popularibus: tum quia Epopœia non tam perpurgatis animis & affectibus moderandis, quemadmodum Comœdia & Tragœdia, (quanquam id etiam præstare potest) quàm eorum qui cæteris præsunt, quósque ad egregia facta aspirare par est, virtutes augendas instituitur; ídque illustris Herois exemplo, vt in hunc intuentes, tum bello tum pace præclarè se gerant, & eximiam virtutem ostendant in mortalium gubernatione, & ad beatam vitam quoad eius fieri potest contendant. Nam humanæ artes & facultates Ciuili seruiunt omnes vt pro suis quæque viribus & industria mortalibus profit, vt commodè, honestè & cum iustitia degant, ac benè beatéque viuant. quod tamen aliquæ artes illiberales quam longissimè spectant, liberales propiùs, Philosophia proximè; Epopœia sigillatim propter excellentium virtutum exemplum excellenter & accommodatè. Hæc, mea quidem sententia, ex Aristotelis initijs statuenda est Epopœiæ definitio. Quod tum ex ijs quæ diximus constare potest, tum verò ex his quæ siue Aristoteles docuit in particula XXXI. de Tragœdiæ & Epopœiæ consensione & discrimine, siue nos in hoc capite fusiùs declarauimus. Ad quam rem plurimum etiam conducet si quis Tragicam Aristotelis definitionem & explicationem cum epica hac contulerit: intelliget enim nos conuenientijs & differentijs notatis Aristoteleum planè artificium coluisse. Atque ex his liceat cuique quadripartitam illam causarum varietatem agnoscere in hac definitione; ídque ea planè ratione qua cernuntur & obseruantur in Tragica: vt non necesse sit in hac re immorari.

Colligitur propositā Definitionem constare ex omnibus causis.

496 PARTICVLA CXXVI.
PARS POSTERIOR.

Καὶ μὴ ὁμοίας ἱστορίας τὰς συνήθεις εἶναι, ἐν αἷς ἀνάγκη οὐχ μιᾶς πράξεως ποιεῖσθαι δήλωσιν, ἀλλ' ἑνὸς χρόνου, ὅσα ἐν τούτῳ συνέβη περὶ ἕνα ἢ πλείους ὧν ἕκαστον, ὡς ἔτυχεν, ἔχει πρὸς ἄλληλα, ὥσπερ γὰρ κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἥ τ' ἐν Σαλαμῖνι ἐγένετο ναυμαχία, καὶ ἡ ἐν Σικελίᾳ Καρχηδονίων μάχη, οὐδὲν πρὸς τὸ αὐτὸ συντείνονται τέλος, οὕτω καὶ ἐν τοῖς ἐφεξῆς χρόνοις ἐνίοτε γίνεται θάτερον μετὰ θατέρου, ἐξ ὧν ἓν οὐδὲν γίνεται τέλος.

Paccius.

ITémque quòd historijs vsitatis dissimiles esse debeant, quæ quidem non vnius tantùm actionis præbeant notitiam, necesse est; sed temporis vnius, omnium sanè quæcunque in eo tam circa vnum quàm plures contigere, eodem scilicet modo, quo singula quæque inter se (vt casu euenit) se habent. vtebi causa circa idem tempus naualc bellum in Salamine, prœliúmque Carthaginiensium in Sicilia, quæ minimè

nimè quidem in eundem exitum spectant: ità quoque in sequentibus temporibus, dum alterum interdum post alterum fit quibus vnus non est exitus.

Riccobonus.

Nec similes esse historias consuetas, in quibus necesse est non vnius actionis efficere expositionem, sed vnius temporis, quæcunque in eo euenerunt circa vnum vel plures quorum vnumquodque vt fors tulit, alterum respicit. Quemadmodum enim sec undùm eadem tempora & in Salamine facta est naualis pugna, & in Sicilia Carthaginiensium pugna, nequaquam ad eundem tendentes finem. Sic & in temporibus consequentibus aliquando fit alterum cum altero ex quibus non est unus finis.

COMM. CXXIV. Posterior.

N Posteriore hac CXXIV. huius particulæ membro monet Aristoteles (etsi breuiter ille quidem & obscurè; de quâ re postea) oportere consuetas historias ab Epicæ actionis cōstitutione differrenta vt dum Epica narratio vnius est actionis, historia vnius sit temporis, ex quo fiat vt Historicus siue vnam siue multas, ac rursus vel vnius vel multorum, narret actiones, Epicus contra vnam vnius actionem tantummodo complectatur. Ita sanè Epopœia vnicam decantabit actionem quam sibi Poëta delegerit; Historia contra vnam, aut multas quas sors obtulerit ac tempus. quod sibi quis historiæ scribendæ asciuerit. Quam rem exemplis etiam illustrat Aristoteles, quæ ex septimo Herodoti libro descripta sunt dum sexagesimæquintæ Olympiadis res gestas narrat. Ergo Historicus, inquit Aristoteles, vno eodémque opere & naualem Themistoclis, & terrestrem Carthaginiensium narrauit victoriam illam propè Salaminam de Xerse & Persis, hanc in Sicilia de Gelone Siculisque relatam. nam vnum idémque tempus duas hasce victorias, etsi inter se minimè cohærentes, sed loco, personis, actione longè dissitas, sors obtulit, & idcirco addit has pugnas non spectasse eundem exitum & finem, quod est, eas, quippe quæ non vno eodémque consilio gerebantur; nec vnum propter alterum instituebatur, non vnum eundémque finem spectasse sed diuersum, quasi diceret in Epopœia res gestas vnum eūdémque spectare finem, & ideo vnam eandémque actionem conflare; in historia diuersas. Denique id quod de duobus istis bellicis factis dictum est quæ in idem inciderint tempus, de ijs etiam dici posset quæ consequentibus occurrant temporibus: cum vnum post alterum contigerit quidem, non tamen vnum manet ex altero: ita vt non vnus sit vtriusque finis. Hæc Aristoteles. In quibus multæ sese obijciunt dubitationes. Ac

Dubitatur. I. primùm quia cum præceperit vt Epica narratio quoad eius fieri possit dramatica constituatur, hoc sanè discrimine requiri maius potest nullum, Siquidem historica narratio a dramatica longè abhorret, & ideo Thucydides reprehenditur quòd cum multus sit in concionibus, & ad eloquentiam ostentandam personas frequenter inducat loquentes, in dramaticum atquè adeò Poëticum incurrit stylum, contra verò Cæsar magnopere laudatur, qui a personis inducendis perpetuò ferè abstinuerit. Cum igitur personarum introductio & concionum fidem adimat Historiæ, ac summatim historia simplici stylo, miniméque fucato dicendi genere gaudeat, satis Epica narratio ab Historica fuit seiugata, cum dramaticus illi stylus iniunctus est. quid erat igitur, cur Epicam narrationem rursus distinguéret ab Historica? Sed respondeo. Epica narratio dissociari po-

Respōdetur. test ab historica tum narrandi modò, tum rebus ipsis quæ narrantur ac veluti materia. supra igitur dissociauit quidem Aristoteles Epicam narrationem ab historica quod attinet ad narrandi modum: nunc verò eas dissociat materia: quia iubet vel certè latiùs docet Epico in vna & vnius actione nitendum: Historico in vnico tempore, ac proinde

Dubitatur. II. vnam vel multas actiones illi narrandas prout tempus obtulerit. Sed sit istud, at perperam rursus iubere videtur ne Historia sit similis Epicæ narrationi aut constitutioni. etenim de Epica actione præcipiebat Aristoteles non de Historia; ac propterea nihil erat quòd iuberet ne historia similis esset Epicæ constitutioni: sed potiùs è contrariò iubendum fuit ne Epica narratio similis esset historicæ; ac propterea non vni tempori sed vni-

Responde-tur. generæ actioni obstringeretur. Sed iam antea vos admonui obscurum videri hunc locum cum ea verba [illegible]) sic enim ex codice calamo exarato legit Victorius)

ctorius) propter illud τὰ συνήθη adhuc longè obscura. fortasse etiam mendosa, sint. Quaredum Paccius vertit, *Itemque quòd historijs vsitatis dissimiles esse debeant*, quasi non μηδεμίας seu *nullius* legendum sit sed μὴ ὁμοίας *dissimiles*; & rursus (id quod longiùs interest) non τὰς συνήθεις sed τὰ συνήθη subiungendum sit, quasi Aristoteles iubeat vt Epopœia sit dissimilis vsitatæ historiæ, non vt vsitatæ historiæ sint dissimiles Epopœiæ, quemadmodum sentit Madius, non spernendus esset. cum reuera Aristoteles (vt dicebam) de Epopœia percipiat non de historia. Quæ lectio eò fortasse iustiùs retineatur quòd vix tribus literulis in græco vulgato codice immutatis confirmetur: nimirum si pro ὁμοίας legamus ὁμοίως, & pro τὰς συνήθεις reponamus τῆς συνήθους. adderet enim Aristoteles τοὺς μύθους seu fabulas, de quibus interim præcipiebat, non debere esse similes historiæ consuetæ quod cum antecedentibus & consequentibus cohæreret (id quod illæ quoque particulæ καὶ μὴ apertè indicant, ex quibus constat hæc de fabulis item præcipi) & dubitationem aut scrupulum relinqueret nullum. Sed quicquid sit, sensum teneamus, præsertim cum res in eandem tandem recidat sententiam, siue de Historia (id quod sentit Madius) siue de Epopœia (quod sentit Victorius) id primò præceperit. non enim potest vna differre ab altera, quin inter se differant mutuò. Iam verò illud etiam perturbet aliquem quòd consuetas introducat historias. nam quæ sunt, obsecro, consuetæ historiæ? vel quæ è contrariò sunt historiæ a consuetudine remotæ? temerè enim consuetarum mentionem faceret, nisi desuetæ quoque & a consuetudine alienæ indicari possent aliquæ. Certè vitas aut Annales designare haud potuit, quasi verò a consuetis discedant historijs. nam vitæ Aristoteli germanæ sunt historiæ. siquidem in particula LII. eam narrationem in qua quid Alcibiades aut gesserit aut passus sit, exponatur, historiam appellat. Et hoc in loco (ne longiùs argumenta petam) inter consuetas historias eam quoque numerat narrationem quæ circa vnum sit virum, ita vt vita Alcibiadis aut Thesei consueta illi sit historia. Annales verò desuetæ historiæ nomine ineptè designasset seu a consuetis historijs tacitè exclusisset. nam cum Annales nitantur tempore, & actiones complectantur multas, temerè eos exclusisset, cùm peræquè atque historiæ consuetæ opponi possent vnius actionis fabulæ, ac proinde aptissimi essent, quos fabulæ quam vnius actionis statuebat, opponeret. Sed fortè in eas quoque spectabat historias, quæ minùs propriè historiæ nomine appellarentur, talis est Hippocratis historia (sic enim suam is vocat tractationem quandam) in qua quærit quatenus homo conseruari possit incolumis: talis etiam (ne longiùs petantur exempla) Aristotelis ipsius ac Theophrasti de animalibus historia & de plantis. nam generum & formarum scribunt historiam: cum tamen consueta historia actiones singulas, easque humanas persequatur. certè cum Herodoti, cuius affert exemplum, tum Thucydidis historia est huiusmodi. Et his historijs quæ varias narrant actiones, quæque a tempore vnitatem deriuant suam, iubet vt dissimilis sit epica actio & fabula. Nisi fortè consuetas historias vocat ille quidem ordinarias ac tritas, sed quæ tamen a veris item quæque in rebus singulis versantur, historijs quibusdam differant. quasi verò vel existeret vel confici posset historia, quæ esset vnius actionis, vt fabula & poësis. Certè qui olim Troiæ excidium aut superiore seculo Columbi nauigationem historiæ prodiderunt, ij vnius actionis historiam confecerunt. Sed trita historia est quæ hærens tempori, quas sors intra præfinitum temporis spatium actiones
498 obtulerit, has persequitur omnes. Adde quod nihil prohibere videtur quominus condatur historia in qua nulla temporis habeatur ratio, quemadmodum passim haberi solet: & hac de causa consuetarum historiarum inijcere mentionem potuit quòd his dissimilë esse vellet Poësim: de his verò quæ fortè non niterentur in tempore, neq; hinc vnitatem deriuarent (talis fortasse apud nos Sallustij Iugurtina, talis etiam Appiani, videri potest historia: nam ille temporis vix vllam habet rationem: hic locis singulas variat historias) nihil statueret. Sed sint isthæc, at dū iubet vt historia sit vnius temporis, vel certè sumit historias consuetas esse vnius temporis, quale, obsecro, est vnum hoc tempus? diurnúmne an menstruum, an annuum, an seculare, an magno denique ac Platonico anno continetur? obscurum certè & tempus & præceptum intruditur. Ego verò crediderim iubere vt historia sit vnius temporis, hoc est non interpellati; vt si quis rebus narratis quæ octogesima Olympiade gesta sunt, ad octogesimæ quartæ verbi gratia aut nonagesimæ facta conuolaret. debet enim certum sibi tempus præfinire historicus vt annum,

Dubitatur. III.

Respondetur.

Dubitatur IV.

Respondetur.

vt annum, vel Olympiadem, vel ſeculum, certum denique tempus non interruptum; atque huius facta narrare. ſic enim vna erit hiſtoria ex vnitate temporis, licet hæc vnitas epicæ fabulæ vnitatem æquare haud poſſit, quæ vt ex vnica actione petitur nec multas actiones admittit quemadmodum facit hiſtoria, vnitatem refert perfectiorem. Quanquam obijciat ſtatim aliquis hiſtoriæ vnitatem non tam ex vnitate temporis quàm ex vno aliquo rege aut duce aut vrbe vna vel regione, aut bello, memorabilive facto vno, eſſe petendam. Certè Curtius ex vno Alexandro, Plutarchus & Tranquillus in Vitis ſingulis ex ſingulis Imperatoribus aut ducibus ſeu viris illuſtribus, ducunt vnitatem. Liuius ex vna Vrbe Roma, Thucydides ex vno Peloponneſo, Pauſanias ex vna Græcia vnigenam ducit hiſtoriam. ſic Salluſtius ex vno Iugurtino bello, ac rurſus ex vna coniuratione petit vnitatem. Et huc pertinent hiſtoriæ quæ vnius aut alterius Mundi partis aut etiam totius Mundi texunt narrationem. Immo verò nihil prohibet quominus temporis filo relicto poſſit conflari hiſtoria. Certè Iuſtinus (vt de Salluſtio & Appiano nihil repetam) omnium propè Regnorum facta perſtringit, cum tamen ordinem temporum ac filum vix ac ne vix quidem præferat vllum. Atque idem de Trogo iudicandum, cuius hiſtoriam compendio retulit Iuſtinus. Sed ſac tempus ab induſtrio Hiſtorico & nauo contemnendum non ſit, immo illi tanquam rerum cuſtodi inhærendum, veruntamen locorum, finium, populorum, inprimis verò actionum magis quàm temporis adhuc habenda eſt ratio. Etenim tempus vltrò ſeſe offert, & conſuetudine quadam rebus narrandis adhiberi ſolet, ita vt hiſtoria ſuoptè quodammodo aut natura ferè ipſa duce in vnitate inſiſtat temporis, præſertim verò quia nemo non videt vitioſum eſſe & monſtroſum vt hiſtoria diſiectorum temporum & longè inter ſe diſſitorum res geſtas coniungat ac texat. At certi locorum regionúmque fines definitáque populorum facta ſpectanda eſſent vel maximè, ne in infinitum manaret hiſtoria. quis enim Hiſtoricum illum non rideat qui eodem opere præſentes Germanicos tumultus ac Iaponiorum facta concludat quòd eodem tempore geſta ſint? aut quis ferat vt qui Henrici IV. Galliarum Regis vitam ſibi ſcribendam proponat, ſimúlque Turcarum defectiones aut Perſicum bellum perſequatur quòd in idem tempus inciderint? Quin etiam ſi propoſitum Ariſtotelis præceptum ſequatur Hiſtoricus, infinitam ferè amplitudinem eius habebit hiſtoria. ſac enim aliquis certum ſibi præfinierit tempus cuius res geſtas perſequatur, nec potiùs certis regionibus, perſonis, actionibus concludat hiſtoriam, atque hinc vnigenam eam efficiat, iã huic res geſtæ omnes quæ toto terrarum orbe & ab omnibus gentibus toto illo tempore profectæ ſint, erunt narrandæ: cui rei nullius hiſtorici induſtria ſit par. Iuſtiùs igitur a loco, perſonis, actionibus, certiſque regionibus quàm a tempore hiſtoriæ vnitas deriuetur. Adde quod fieri adhuc poteſt vt qui vnum ſibi tempus præfinierit cuius res geſtas complectatur, ineptè adhuc deliberet. ſac enim aliquis ſui temporis res geſtas ſibi proponat ſcribendas, at quid ſi interim non commodè ordiaris hiſtoriam, quòd in medicem rerum geſtarum veluti æſtum ætas inciderit tua? Vt enim Epicam fabulam non vndelibet auſpicari licet nec vbilibet terminare, ſed debito initio & fine inſtruenda eſt, ac munienda, ſic Hiſtoria. Ac profectò vt animal certo conuenientique initio & fine, capite ſcilicet ac pedibus, conſtat, ita hiſtoria initium rerum geſtarum tanquam naturale caput exprimat, finem inſtar pedum referat, neceſſe eſt. Et quanquam ea quæ in hiſtoriam, etſi alioquin vnam, cadere ſolent, ſæpè inter ſe nec perſonis, nec regionibus, nec fine cohærent, quin toto diſſident cœlo, cum tamen in Epica fabula, cuius vnitas ex actione pendet, partes cohæreant omnes, enitendum tamen eſt vt initium veluti naturale, naturalémque finem (quicquid de interiectis partibus ac veluti membris ſit) quoad eius fieri poſſit obtineat. Itaque a primis belli verbi gratia aut ſeditionis motibus eorúmque cauſis (niſi tamen alterius Hiſtorici ſit continuanda hiſtoria) ac ſummatim ab actionis rerúmque primordijs ducat initium: quibus finem item commodum (commodum appello in quo ſeditiones aut prælia vno verbo motus illi ac rerum ſeries terminari aut veluti ſtationem quandam nanciſci videantur) imponas ac ſtatuas. Hinc mirum eſt quantopere Dionyſius Halicarnaſſeus hac in re Thucydidis iudicium requirat: Herodoti contra laudet induſtriam, quòd ille minùs aptè, hic appoſitiſſimè, hiſtoriam & inchoarit & clauſerit, Ego verò non negarim hiſtoricos pleroſque hiſtoriæ vnitatem ex perſonæ, vrbis, gentiſve vnitate hiſtoriam quoque vnam efficere potuiſ-

ſe: ſed

Marginal notes: Dubitatur. V. — VII. — VIII. — IX. — Iam Reſpondetur. Ad V. — 499

se: sed tamen adhuc tempore innituntur quoque. itaque Liuius septingentorum annorum facta sibi proposuit describenda: Plutarchus Thesei vel Romuli, vel aliorum in singulorum ætatem spectans. sic fermè cæteri qui accurati videri velint. nam tempus est custos historiæ: & ideo temporis filum consectari debet historicus: præsertim verò quia vnitas temporis semper occurrat, quam sequaris, & vnde historiam vnigenam facias: vnitas rei vt personæ, vrbis, regionis, non semper, quemadmodum in Herodoti Historia. Itaque qui vnitatem a regione fortè petat, temporis vnitate neglecta, vel merus Geographus fit aut Cosmographus (quo tempore propriè non fit historicus cuius est res gestas ac mortalium facta narrare) vel si cum Terrarum descriptione facta misceat, vt Strabo, Dionysius, & Pausanias; iam huic quoque temporis habenda erit ratio, nisi imprudens & ignarus videri velit: humanà enim facta temporis requirunt lumen. Et hinc constat perperam Iustini afferri exemplum, cùm is ob neglectum tempus reprehendi soleat. Sallustius verò quippe qui vnigenam ferè actionem describit, fortasse tempus vniuersim sat habuit notasse. Idémque Appianus dum locis distinguit historias: tametsi an muneri planè satisfecerit, alij viderint. Quòd si ferè vltrò sese obijcit tempus, adhuc arripiendum est, & vnicum, quod est vnum idémque ac certis finibus terminatum rebus narrandis adhibendum: præsertim verò vt series partium rerum serlei consensiat. tametsi nos non negamus locorum, personarum, actionum habendam esse rationem, ne vel amplitudine vel successione rerum & locorum historia manet latiùs quàm moderatio ferat. Sed tamen Aristoteles interim, quoniam Epicæ actionis vnitatem declarabat, (nam hac de causa vnitatis historiæ mentionem fecit) sat habuit monere vt Epopœia sit vna ob vnitatem actionis, non autem historici more actiones multas complectatur, qui propterea vnitatem non tam ab actione quàm a tempore desumere solet. Quo in loco haud tulit occasio vt Aristoteles de temporis vnitate rursus certis personis, locis, actionibus limitandis admoneret. nam non historiæ scribebat leges sed Epopœiæ. Et hinc factum est vt non docuerit vnum hoc tempus cum delectu adhuc constituendum, vt commodum historiæ initium præberet ac finem. Tu tamen si totum hoc argumentum quod attinet ad historiam cognoscere atque adeò historicæ præceptionis campum peragrare cupias, habes nostrum de Historia monumentum; in quo sigillatim ea persequimur (reperias hæc in secundo libro) quæ ad tempus, locum, personas, actiones, atque adeò omnes historiæ leges pertinent. Vnum tamen interim hîc admonebo; posse ex hoc loco Aristotelis sententiam erui de historiæ natura quæ nullo modo est prætermittenda. Ac primùm historia erit narratio; cum enim Epopœiam narratione conclusisset, monuissétque hanc narrationem seu expositionem historicæ dissimilem esse conflandam, hinc intelligitur historiam quoque sub narratione tanquam sub genere contineri. rursus dum exemplis docet quæ narret historia, satis indicat humana facta & res gestas narrare: ita vt historia sit narratio seu expositio rerum gestarum. quæ definitio ex Herodoti, Thucydidis veterúmque historijs & scriptis agnoscitur: ita vt Lucianus in libro de Historia ex priscis tanquam certum arripuerit historiam esse narrationem rerum gestarū. Quāquam addit Lucianus, quatenus gestæ sunt. sed ne id quidem non elicitur ex Arist. cum enim in particula LII. & LV. docuisset poëtæ quoque licere facta ac res veras narrare quemadmodum historicus solet, addebat eo tamen differre quòd Poëta non tam pro vt gestæ & veræ sunt, quàm pro vt sunt verisimiles, eas narrat ac persequitur: Historicus contra pro vt veræ ac gestæ sunt. itaut ea definitio, historia est narratio rerū gestarum prout gestæ sunt (id quod adderetur vt historia clariùs a poësi distingueretur) Aristotelea censeri possit. Tametsi vel quia cæteri non tam subtiliter rē peragunt (& ideo Lucianum hac in re sectatur nullus) vel quia dum historia dicitur narratio rerum gestarum, nemo nisi excors fortasse, nō sentiat rerum gestarū nomine non fictas sed veras esse intelligendas, vel quia Epica narratio imitatione inuoluitur, præsertim ex Aristotele, nihil est quòd a trita nos definitione Lucianus quicquam abducat. Nec cum Aristotele non consentit tempus maximè custodiendum in historia & historiæ custodem habendum, cum tempus historico spectandum atque vnigenæ historiæ conflandæ adhibendum significauerit. Sed & tempus personis & actionibus ac proinde locis limitandum quoquo modo indicauit in Problematis cum moneret vnigenam historiam iucundiorem accidere quàm multigenā quòd commodiùs intelligeretur: multigena cōtra intelligentiā memoriámque fatigaret. Quòd si te illud fortè perturbet hæsitentémque habeat quòd Aristoteles historiam de animali-

Ad VI.

Ad VII.

Ad VIII.

Ad IX.

Iā quæ De Historia vel dubitā da vel declaranda viderētur adhuc, ad Comentarium De Historia reijciuntur.

Aristotelis de Historia colligitur sententia.

501

Probl. 9. sec. 10.

bus scripsit, nec tamen in rebus gestis sed ne in rebus singulis quidem perstitit; iam historiæ nomen non propriè omnino hic vsurpari, sed paulò manare latiùs, nihil est quod dubitemus. itaque in particula LII. satis superque confirmauit historiam esse rerum singularum, nam historia (inquit) singularia dicit, vt quid Alcibiades fecerit aut passus sit, ita vt rerum gestarum nomine res singulas a mortalibus gestas sine dubitatione intelligat. Atque hinc intelligere quoque licet illustrium virorum vitas ex Aristotele esse germanā historiam, cum si quis scripserit quid fecerit Alcibiades id historiam censeri & appellari iubeat. Id quod ex hoc quoque loco animaduertere licet, in quo historiæ nomine sine discrimine vllo ea comprehendit quæ περὶ ἕνα ἢ πλείους, circa vnum (virum scilicet vnde fit vt vita Aristoteli germana sit historia) vel multos contigere. Hæc colligere libuit ex Aristotele vt aliquid ex eius præceptis atque sententijs liceret de historia commemorare & cōstituere. Quæ omnia eò libentiùs obseruauimus quòd nostro De historia monumento seruiant. nam cum reuera historiæ scribendæ ratio difficilior sit quàm vt non multis & magnis præceptis egeat; præstat summorum authorum iudicium obiter etiam consulere & obseruare.

PARTICVLA CXXV.

Σχεδὸν δὲ οἱ πολλοὶ τῶν ποιητῶν τοῦτο δρῶσι. διό, ὥσπερ ὕπομεν ἤδη, καὶ ταύτῃ θεσπέσιος ἂν φανείη ὅμηρος παρὰ τοὺς ἄλλους. τῷ μηδὲ τὸν πόλεμον καίπερ ἔχοντα ἀρχὴν, καὶ τέλος, ἐπιχειρῆσαι ποιεῖν ὅλον. λίαν γὰρ ἂν μέγας, καὶ οὐκ εὐσύνοπτος ἔμελλεν ἔσεσθαι ἢ τῷ μεγέθει μετριάζοντα καταπεπλεγμένον τῇ ποικιλίᾳ. νῦν δ᾽ ἓν μέρος ἀπολαβὼν ἐπεισοδίοις κέχρηται αὐτῶν πολλοῖς, οἷον, νεῶν καταλόγῳ, καὶ ἄλλοις ἐπεισοδίοις διαλαμβάνει τὴν ποίησιν.

ID quod ferè poëtarum non pauci efficere solent. Quamobrem, quemadmodum superiùs diximus, ob id etiam præ cæteris diuinus Homerus videri debet, quòd bellum quidem alioqui principio, medio fineque constans, totum scribere minimè est aggressus: siquidem vel nimis magnum euasurum atque adeò perceptu difficile existimauit; vel si ad iustam magnitudinem perstrinxisset, inculcatum nimia varietate futurum. Nunc verò eius rectè vna duntaxat parte suscepta, pluribus in ea Episodijs vsus est, sicuti nauium catalogo, alijsque Episodijs, quibus Poësim ipsam locupletissimam reddit. *Vettius.*

AC fermè id faciunt Poëtarum multi. Quamobrem, ut iam dicebamus, & in hac parte diuinus apparere Homerus præter cæteros potest, & quia neque bellum, quamuis habens principium & finem, aggressus est versibus totum describere; ualde enim magnum, & quod non facilè conspici poterat, euasurum erat, uel magnitudine se modicè habens intertextum uarietate. nunc autem cum abstulisset unam partem Episodijs usus est ipsorum multis, ut nauium catalogo, & alijs Episodijs quibus distinguit Poësim. *Riccobo-nus.*

Homerum celebrat quòd aptū vnitati argumentum selegerit in Iliade.

CVm nobili exēplò docuerit ab historicis plures actiones percenseri, idē fermè Poëtas multos fecisse ait. Atque hinc occasione arrepta tū ad Homeri laudationem tū ad aliorum Epicorum criminationem (id quod facit in sequenti particula) tanquā digreditur. In hac igitur Homerum laudans, Quemadmodū in alijs (inquit) vt iam antea monui, ita hac in re admirabilis & diuinus videri potest Homerus præter cæteros: siquidē nec Troianum bellū, quamuis haberet principiū & finem, aggressus est canere totum (cum enim esset valde ma- 502.

gnum

gnũ, non facilè potuiſſet vndique perſpici & agnoſci vniuerſum vel certè, vbi ad moderatã magnitudinem quoquo modo redactum eſſet nimia illa rerũ varietas nimis conferta & inculcata euaſiſſet) ſed vnam partem inde arripuit atque deſumpſit, quam Epiſodiis multis, iiſque ex belli ipſius partibus deſumptis, diſtinxit & variauit: nam & nauium catalogo & epiſodiis alijs locupletauit poëma. Hac inquam de cauſa laudat Homerum ita vt diuini quoque nomen illi tribuere audeat. Id quod alibi etiam ſe perſecutum dicit; intelligens, opinor, particulam L I. vbi cum reprehenderet Theſeidem & Heracleidem in quibus multæ vnius canerentur actiones, hinc occaſione ſumpta, Homerum laudauit quòd quemadmodum in alijs excelleret, ita illud præclarè vidiſſet (ſiue propter artem hoc ei contigiſſet ſiue propter naturam) in vna actione perſiſtendum eſſe, quam rem tum Odyſſeæ tum Iliadis confirmauit exemplo. Sed ad præſentem locum redeamus: qui ſanè dubitationes habet multas eáſque grauiſſimas. Ac primùm demon- *Dubitãtur multa.*
ſtrandum erat non ſumendum tanquam certum, vitium eſſe multas, præſertim vnius, a- I.
ctiones vno eodémque poëmate canere: ſi enim hiſtorici paſſim vnius actiones multas aut omnes cum laude narrant & complectuntur, vt Plutarchus Theſei, Romuli, Numæ; Curtius, Alexandri; Tranquillus, Cæſaris, Auguſti & aliorum; cur id vitio vertendum ſit Poëtæ? Imò verò cum iſtorum hiſtoria futura fuiſſet manca & vitioſa, niſi iſtorum actiones narraſſet, omnes, cur, obſecro, non idem dicendum de poëmate? nam dicere poëmatis naturam eam eſſe quæ vnicam requirat actionem, id verò præterquam quod propter allatam cauſam falſum videri poteſt, adhuc indiget probatione; ita vt non tam ferendum quàm perſpicuis argumentis confirmandum eſſet decretum iſtud. Deinde afferendi erãt
in medium ij poëtæ qui multas vnius actiones eodem ceciniſſent poëmate: præſertim vt II.
quod hac in re inter iſtos & Homerum intercedit obſeruatúrque diſcrimen, agnoſceretur planiùs & confirmaretur exemplis. Quin debuiſſet etiam eos commemorare qui vnicam ceciniſſet actionem, nam illud *fermè multi*, indicat non defuiſſe ſaltem perpaucos III.
qui vnam actionem ceciniſſent. Itaque illos proferre debuiſſet vt vnigenæ quoque actionis & fabulæ extaret exemplum ex priſcis illis, nec debita eos fraudaret laude. Ad hæc non
probat quod debuit: nimirum Homerum præ cæteris abſtinuiſſe a multigena actione: IV.
ſed tantùm declinaſſe immoderatæ magnitudinis actionem. aliud eſt enim nimis longam actionem vitare: aliud non multas ſed vnam canere, quod erat probandum. Et eodem
ſpectat quod ait neque magnam illius belli partem ceciniſſe, quòd item nimis magnum V.
adhuc extitiſſet poëma. nam id etiam probat longitudinem vitaſſe actionis, non actionum multitudinem. Præterea quæ magna laus fuit declinaſſe immoderatæ magnitudi-
nis ſcopulum, & in alterum magis ſalebroſum ac periculoſum incidiſſe? nam dum totum VI.
bellum vitabat, quod tamen habebat ſuum initium & finem, videtur non potuiſſe partẽ tantùm canere, quin expertem aut initij aut finis, aut etiam vtriuſque, actionem deligeret. vt enim pars aliqua hominis aut leonis, quæ ex toto animante dempta ſit, debito initio & fine aut vtroque iam careat neceſſe eſt; ita ſit ex belli Troiani actione quæ ſuum haberet initium & finem, particula ſcindatur aliqua quæ decantetur, poëma initio aut fine carebit ſuo, aut etiam vtroque. Multò autem portentoſius eſt ſuo carere initio & fi-
ne quàm nimis longum eſſe. Huc accedit, quòd nihil minùs ſpectaſſe videtur Home- VII.
rus in ſua Iliade quàm quod illi tribuit Ariſtoteles: nimirum vt immoderatam longitu-
503 dinem declinaret: nam longiſſima ſupra quàm ferri poſſit eſt Homeri Ilias. ita vt hac de cauſa in prouerbium abierit Iliade longius: & huc etiam pertinet quòd Arabiæ Cantor dictus eſt Homerus ac verboſus: quia ſcilicet prolixior ſit quàm par erat, atque adeò nũquam finẽ dicendi faciat. Sed & vitioſum potiùs eſt quàm laudabile tot támque longis E-
piſodijs referſiſſe Poëma. nam de ira Achillis in Agamemnonem & Græcos concepta, vix VIII.
pauca quædam in primo & IX. ac neſcio quæ in XI. & XVI. ac, ſi placet, in XIX. vbi ira depoſita, in gratiã redit cũ Agamemnone: reliqua nihil ad iram illam. itaque magnopere verẽdũ eſſet ne Achillis ira non eſſet particula illa ex vniuerſo dempta Troiano bello, niſi Homerus ipſe ad initium bicubitalibus verbis Achillis iram Muſæ canendam propoſuiſſet. Quin etiã in eo quoq; Homeri iudicium requiritur quòd cum in promptu haberet am-
pliorem actionẽ, nimirum Ilij expugnationem, quæ non immoderatis indigeret Epiſodijs, IX.
Epiſodiis indigere voluerit quibus Poëma continuaret ac fere conflaret totum. Mitto
autem iram illam nõ fuiſſe accommodatum heroici poëmatis argumentum. in heroico X.

namque poëmate factum illustre ac multis & magnis virtutibus plenum & imitatione
XI. dignissimum celebrari debet, non barbaricus furor & effrenata ira quæ vitiosa est & fugienda. Quanquam illud etiam Aristoteli (vt ad eum redeam totus) faciendum fuit vt declararet quæ fuisset ista particula Troiani belli, nam de germano & proprio Homericæ Iliadis argumento opiniones extitere variæ. licet enim in propositione reuera perspicuè satis iram proposuisset Achillis, ea tamen quæ continentur in tractatione repugnant. Itaque alij, vt Stoici, Deorum hominúmque discordias & facta, alij Troianum bellum, quod tamen fine caruisset, (expugnatio enim prætermittitur tota) alij Obsidionem Ilij, alij isthæc ferè omnia, faciunt argumentum. Quid quod catalogus nauium non videtur ad Episodia pertinere? siquidem non catalogus nauium fit quæ soluerant ex Græcia, quasi
XII. si aliquid repetatur quod Achillis iram fuerit antegressum, & huc tanquam Episodium iniectum, sed earum nauium quas in ipso belli æstu atque adeò nono obsidionis anno vnà cum exercitu Troiano starent in littore, quarum nauium catalogus fit vnà cum exercitus descriptione. Ita vt obsidio quoque, prælia bellúmque ipsum, ne dicam Ilias penè vniuersa in Episodij loco habenda sit, si nauium exercitúsque descriptio pertineant ad Episodium; & ideò Episodia quoque debuisset planiùs attingere Aristoteles, vt quod prætexebat planius vel certè minùs obscurum esset. Quapropter hæc omnia Aristotele &
XIII. Homero obijci possunt dum diuini nomen huic tribuitur interim ab Aristotele: nimirum Iliadis argumentum esse longè obscurum, incertum, dissentiens a tractatione, quin ex multis actionibus (id quod Aristoteles ipse non potuit non fateri ad extremùm) conflatum esse; nam & Achillis iram in Agamemnonem cõtinet; & Ilij obsidionem, & Græci exercitus cõgressum cum Troiano; ita vt hinc Agamemnon, Diomedes, Vlysses, illinc Hector & Aeneas strenuè gerant multa, quæ ad Achillem nihil attinent. & verò Heroica tuba digna sunt. Ita sanè, quæ illi ex vnius actionis electione tribuebatur diuinitas (etsi multò plura medius fidius requiruntur ad diuinitatem conciliandam; ita vt ipse toto cœlo differam in hoc ab Aristotele) metum somnium videri possit. Imò verò, dum in eodem poëmate reuera multas actiones canit Homerus, necesse profectò est vt tandem in eius caput ea recidat culpa quam in priscos contulit Aristoteles. Idémque de Odyssea doceri posset, de qua tamen in particula sequenti. Hæc in proposita particula. Quibus
Responde-tur. tamen nitendum est respondere, vt si non vndique diluantur dubitationes & crimina, minuantur saltem ac leniantur. Ac primò vnigenam actionem multigenæ anteponendam esse, docuimus nos cum alibi tum in proxima superiore particula. quòd si ibidem
Ad I. multigenam non omnino reprehendimus, vnigenæ saltem eam posthabendam docuimus. quare vtcunque reprehendere potuit Aristoteles priscos illos, saltem quia aberant a perfecto. Eos verò qui multas aut omnes vnius actiones cecinerant, vel saltem Poëmata in quibus id obseruare liceret, indicauit in particula L I. vbi Theseidem & Heracleidem huius generis esse monuit, quibus in C X X V I. subijcit Cypria & par- 504
Ad II. uam Iliadem. his verò & Perseidem Musæi, & Bacchicham Orphei, & (ne longum faciam) sexcenta eorum, qui tum ante Aristotelem scripserunt, tum postea (idque siue Græcos velis siue Latinos.) Heroica poëmata addas licet quæ sunt in promptu. neque enim Aristoteleum præceptum istud de actionis vnitate nisi paucissimi coluere. Quod
Ad III. si aliquem commemorasset, præsertim primum, qui inter Epicos vnigenæ actionis condidisset poëma, nobis certè meliùs consuluisset. Sed quoniam illum reticere (credo vel quòd per idẽ tempus aliqui etsi non multi, in promptu essent, qui vnicam cecinisset actionem, vel quod in Homero hanc enitere magis cuperet,) seu prætererire placuit, conquirẽdus nobis est, crediderim igitur & Musæi Leandrum (etsi hoc Poëma ægrè inter heroica cõmemoretur) & Argonauticam Orphei, & si quid huiusmodi, intellexisse. Difficilius est quod quarto obijciebatur loco, nimirũ non quod debuit probasse: Homerum .f. vnicam
Ad IV. celebrasse seu decantasse actionem, sed tantùm longiorem declinasse. Sed fortasse dicendum est vnũ sumere interim, aliud refellere, quod quis obijcere potuisset: sumere Achillis iram seu particulam quam ex toto bello Troiano desumpsit, esse vnicam actionem, (id quod pertinebat ad Homeri laudẽ dum vnigenam actionem selegisse diceretur) refellere eos qui interim culpare potuissent Homerum, quòd Troianum bellum non decantasset totum, quandoquidẽ adhuc vnigena inde extitisset actio. his inquã occurrit vt intelligamus iram potiùs Achillis aut particulam illam delegisse ad vnam conflandã actionem &

fabu-

fabulam, quàm Troianum bellum totum, quòd hoc, etsi vnum, in longitudinis vitium compulisset Homerum. itaque videtur tacitè id quoque probasse vel commonstrasse quod debuit. Et eodem pertinet monuisse neque magnam aliquam Troiani belli partem fuisse decantandam vt adhuc prolixitas vitaretur: id enim scribit vt intelligatur actionis vnitatem ex Achillis ira tuttiùs ductam esse quàm ex maiore aliqua Troiani belli parte vt longitudo declinaretur adhuc. Quanquam Victorii & aliorum quorundam pace magnopere verendum est ne illa verba ἢ τῷ μεγέθει μετριάζοντα καταπεπλεγμένον τῇ ποικιλίᾳ, vel magnitudine moderatum nimia varietate consertum esse, cum Paccio & Robortello significent neque etiam totum illud bellum potuisse moderata quadam magnitudine concludi, quin facta nimis inculcarentur, ac pressè strictímque attingerentur. Et quidem cum dixisset Aristoteles bellum illud, quippe nimis longum, non potuisse iusto poëmate ac sine immoderatæ longitudinis vitio decantari; potuisset quis obijcere id falsò dici, cum licuisset Homero totum illud bellum perstringere ac moderata quadam seu potiùs breui narratione complecti historici more ac modo. respondet igitur Aristoteles ne id quidem potuisse sine vitio fieri, cum Poëtæ sit res ornare ac dilatare, non pressè ac strictim attingere, aut ingentem rerum varietatem in vnum congerere & inculcare: & ideo partem illam fuisse ex bello toto veluti decerpendam. Ita sanè argumentum rueret totum. Et huic quidem explanationi mirificè fauet id quod subdit statim, Episodijs nimirum distinxisse Poësim: quod est non inculcasse, aut etiam in vnum congessisse partes & rerum multitudinem: quod tamen faciendum fuisset si bellum totum accepisset potiùs quàm partem aliquam. Neque verò interea principio, aut fine, aut vtroque caret actio quòd particulam quandam ex medio Troiano bello tanquam euulserit quæ capite aut fine caret suo. nam vt in Vrbe forum pars quædam est, templum item, et si minor pars, domus quoque multò minor: sed tamen si non tam cum vrbe conferatur, cuius est particula, quàm per se spectetur, verum initium habet medium & finem, nimirum fundamentum, parietes, tectum: ita Achillis ira si non tam cum Troiano bello toto cuius fuit particula, quàm per se spectetur, habuit suum initium nimirum Agamemnonis iniuriam ob ademptam Briseidem, medium, iræ scilicet progressum cum in ea perseuerauerit diu, pacis legatis repulsis: finem, reconciliationem scilicet cum Agamemnone: ex

505 quo fit vt vnica sit quoque actio. Poëtæ verò licet particulam aliquam pro actione quemadmodum Architecto domum pro ædificatione seligere licuit vnitate quoque retenta. quin membrum etiam ex toto euulsum animante, si per se spectetur, dici potest totum & vnum, dum tamen suis partibus constet omnibus. Nam si rursus obijcias post Achillis reconciliationem cum Agamemnone nouam Achillis iram nouúmque dolorem propter Patroclum strui, ac longè produci & decantari, ita vt duæ iræ ac dolores duo inter se distincti sese offerant in Iliade, quorum prior prioribus libris, posterior posteribus, decantetur, iam hoc ad postremam dubitationem reijciatur vbi adhuc Homerus oppugnatur. Nunc sat sit docuisse Achillis iram nec initio caruisse nec fine: ac propterea Homerum dum immoderatam declinaret longitudinem, non hac vna de causa in maiorem incidisse scopulum aut magis portentosum edidisse monstrum. Iam verò Homerum vnam Achillis iram eo consilio selegisse quòd immoderatam magnitudinem vereretur si bellum illud decantandum suscepisset totum, equidem Aristoteli ne iuranti quidem crediderim: nam vbi Homerus longitudinis vitium satis æstimasset, ac, prout debuit, timuisset, non in talem ac tantam longitudinem incidisset, qualem & quantam in Odyssea multò verò magis in Iliade retulit: nec tam facilè crimen subijsset verbosi & immoderati. Nam si dicas Homerum illud saltem vidisse, futurum fuisse vt Troianum bellum totum ne viginti quidem Iliadibus posset pro dignitate decantari, cũ vna Achillis ira, hoc est perexigua eius belli particula, tam ingens requireret Poëma, ac propterea, si non omnem, saltem ingentem illam quasi sexcentorum iugerum longitudinem declinasse, & in hoc Homeri iudicium ab Aristotele commendari; equidem ægrè assenserim. nihil enim prohibebat quominus interim Homerus ipsummet Troianum bellum minore poëmate concludere posset quàm concluserit Achillis iram, ac totum bellum Troianum iusto poëmate caneret non immoderato, quódque veluti sexcentorum iugerum longitudinem occupaturum esset. an non Virgilius XII. libris, hoc est moderata longitudine, Odysseam & Iliadem, octo inquam & quadraginta librorum, proindéque longè immoderatum opus, est imitatus, & magna cum laude expressit?

AdV.

AdVI.

AdVII.

sic sanè. quantò magis igitur potuisset Homerus Iliade vnum bellum decantare ac moderatæ longitudinis Poëma efficere? Nam si quis obijciat Virgilij Aeneidem, dum iustæ ferè magnitudinis poëmate tot tántaque persequitur, maiore quàm par erat rerum mole refertam esse; ego sanè concesserim facilè nihil redundare, at pressa nimis & inculcata esse facta, cum alioquin omnino sint perspicua, ornata, iucunda (secus enim acciderit si pressæ nimis & inculcatæ res essent) vix ac ne vix quidem concesserim. Sed sint paulò interdum pressa, ac minùs quàm par est dilatata, at aliud est sex moderatis libris bellum, illúdque integrum, complecti, & decantare quod fecit Virgilius, aliud quatuor & viginti libris, quod Homero contigisset si in Iliade Troianum bellum cecinisset, actionem explicare. qui enim res inculcare coactus esset vbi tot libris bellum persequi instituisset? Quid? nónne ab alijs ac sigillatim in minore Iliade (quisquis eius fuerit author) Troianum bellum totum fuit decantatum? Ergo prouidendum solùm fuerat Homero vt quam proposuerat iram, minore Episodiorum copia concineret: ita longitudinis vitium ac crimen declinasset, & minùs aliena fuisset a propositione tractatio. tametsi plura adhuc de Achillis ira fuissent excogitanda vt non otio & luctu consumeretur, sed clarioribus factis illustraretur. denique non torpor ac desidia quibus intra naues detinebatur, sed egregia facta heroica ira fuerunt digna: ita vt commodiùs deligendum esset argumentum, & hæroicæ dignitati accommodatius: id quod fecisset si Troianum bellum cecinisset, atque, immoderata illa episodiorum copia reiecta, se Atticum potiùs quàm Asiaticum ostendisset. Ipse igitur vnde huic dubitationi satisfaciam non habeo: quin satis intelligo Aristotelem vel quia Platoni de more sibi repugnandum putasset, a quo multis exagitatus fuerat Homerus, vel quia tempori seruiendum putaret, & Græcis qui Homerum, hoc est suarum laudum præconem, adamarent conniuere; non verò Callisthenis instar aut Socratis periculosam subire auderet aleam; vel quia re vera Homerus antiquiores Poëtas visus erat elegantia & venustate (de hac nos in sequenti particula) superare, & Epicæ imitationis illustriorem imaginem referre, fidentiùs quàm par erat, ne dicam audaciùs Homero diuini nomen tribuisse: quin si voluisset suum illud præceptum colere, quo veritatem Socrati & Platoni vno verbo amicitiæ anteponendam mónuerat, atque adeò Homeri monumenta discutere & notare, nemo id perfectiùs efficere potuisset. quam enim sibi pepereat famam Homerus, vulgaris erat, nec Aristoteli æstimanda: præsertim quòd Græcos, maximè verò ignaros inde inprimis delectaret, quòd facile esset Athenis Athenienses laudare. Ex his constat quid de Episodijs Iliadis. verè enim hoc inprimis nomine Episodium dici Ilias debet cum ita Acchillis sit argumentum, de qua & paucissima & futilia ac leuissima. Itaque ipse non satis mirari valeo quid Homero in mentem venerit vt Achillis iram Musæ canendam atque adeò in argumenti loco Poëmati proponeret, cum deinde in progressu nihil minùs quàm de ea cogitauerit: vel certè illud vnum spectarit vt eum intra naues otio, luctu, mœrore conficeret. Atque idem dixerim dum obijciebatur temerè Ilij expugnationem deseruisse, quæ episodijs, præsertim emendicatis, non eguisset; ac nescio quam barbaricam iram, hoc est heroico indignam poëmate, delegisset, quàm Ilij expugnatione, hoc est germanissimo heroico argumento, sprcta, Musæ canendam proponeret. Nec fortasse non callidè prætermisit Aristoteles explicare quæ summatim & cuius argumenti fuerit particula illa quam ex toto Troiano bello desumpsisset Homerus: quandoquidem tractatio (vt docuit) cum propositione consentit in paucis. Vt minimè mirum sit de catalogo quoque nauium dubitari, cum in Episodij loco habendus sit. Ad extremum qui ea dilui cupiat quæ postremo loco obiecimus, meliorem quàm me adeat consultorem. interim enim fateor me Dauum esse non Aedipum.

Ad VIII. Ad IX. & X. Ad XI. Ad XII. Ad XIII. 506

PAR-

507 # PARTICVLA CXXVI.

Οἱ δ᾽ ἄλλοι περὶ ἕνα ποιοῦσι, καὶ περὶ ἕνα χρόνον καὶ μίαν πρᾶξιν πολυμερῆ, οἷον, ὁ τὰ Κυπριακὰ ποιήσας καὶ τὴν μικρὰν Ἰλιάδα. τοιγὰρ οὖν ἐκ μὲν Ἰλιάδος, καὶ Ὀδυσσείας μία τραγῳδία ποιεῖται ἑκατέρας ἢ δύο μόναι. ἐκ δὲ Κυπρίων πολλαὶ καὶ ἐκ τῆς μικρᾶς Ἰλιάδος πλέον ὀκτὼ οἷον Ὅπλων κρίσις. φιλοκτήτης, Νεοπτόλεμος, Εὐρύπυλος, Πτωχεία, Λάκαιναι. Ἰλίου πέρσις, καὶ Ἀπόπλους, καὶ Σίνων, καὶ Τρῳάδες.

ALij verò circa virum vnum, tempuſque duntaxat vnum verſantur: ſed actionem ipſam multimembrem conſtituunt: quemadmodum qui Cyprica, & Iliadem paruam conſcripſit. Verùm enimuerò Ilias ſimul atque Odyſſea vna tantùm Tragœdia, duabus ad ſummum claudi poſſunt: contra Cyprica non niſi pluribus, tum par ua Ilias ex octo ampliùs conſtat, vt ſunt armorum iudicium, Philoctetus, Neoptolemus, Eurypilus, Emendicatio, Lacæna, Ilij excidium, Reditus, Sinon, Troiades. *Paccius.*

ALij verò circa vnum canunt, & circa vnum tempus, & vnam actionem multarum partium, vt qui Cypria fecit & paruam Iliadem. Igitur ex Iliade & Odyſſea vna Tragœdia fit ex vtraque, vel duæ ſolæ. at ex Cyprijs multæ, & ex parua Iliade plus quam octo, vt Armorum iudicium, Philoctetes, Neoptolemus, Eurypilus, Mendicatio, Lacæna, Ilij direptio, & Reditus claſſis, & Sinon & Troiades. *Riccobonus.*

COM. CXXVI

ANtequam noſter author in ſuperiore particula celebraret Homerum, perſtrinxerat reliquos Epicos fermè omnes, ſed paucis; idque cum diceret; *fermè autem multi Poetarum hoc faciunt*: quod eſt hiſtorici more ac modo narrant, omnia quæ ſors intra præfiniti alicuius temporis fines obtulerit facta decantantes: quamuis hæc inter ſe nec fine cohæreant, nec mutuò ſint nexa, ita vt vnum ex altero pendeat. Nunc igitur vel id quod paucis verbis ibi notauerat, expolitione illuſtrat exaggeratue altiùs, vel certè Epicos illos cum in ijs quæ diximus tum in alijs ſugillat ac notat, tria ſummatim illis obijciens crimina. Primò igitur eos reprehendit quod *περὶ ἕνα ποιοῦσι circa vnum faciunt*: quod eſt vnum aliquem canunt. At enim quæ obſecro reſidet culpa in hoc facto? an non Homerus in Odyſſea vnum Vlyſsē, in Iliade vnum inprimis Achillem, Virgilius etiam in Aeneide vnum Aeneam, celebrauit? Rectè. Sed tamen (ne nos Ariſtotelis fallat breuiloquentia) eos reprehendit quòd ſic vnum celebrent Heroëm vt omnia illius facta vel pleraque vno eodémque poëmate decantarent: quaſi verò liceret ſine crimine facta multa Epico poëmate complecti dum tamen ea ad vnum pertinerent: quod tamen iandiu exploſum fuit ad Ariſtotele qui vnicam Actionem Epopœiæ iuſſit commendari. Sed & illos ſecundo loco reprehendit quòd item circa vnum tempus verſarentur, quod ſanè ea etiam de cauſa reprehenditur, quia dummodo in vno eodémque tempore perſiſterent, putabant ſibi licere actiones multas vno eodémque poëmate canere: quod item Ariſtoteles improbauerat. Denique eos reprehendit quòd vnam actionem πολυμερῆ hoc eſt multimembrem (atque huiuſmodi Cyprica & paruam Iliadem fuiſſe diximus) id eſt multarum partium canerent. Quo in loco miras
508 nobis creat anguſtias: quandoquidem non modò Aeneis verùm etiam Ilias & Odyſſea multarum partium videtur actio, ita vt iſtos hac in re arguere haud poſſit quin Homero etiam magnam conflet inuidiam. Age dum igitur rem, quoniam diligenti eget meditatione, ad Controuerſiam reuocemus: atque illud diſputemus. NVM fabulam multarum partium reuera interim damnet Ariſtoteles: & ſi damnet, num id iurè faciat. Multa verò ſunt quibus ſuadeamur nullo modo multarum partium fabulam reprehendi ab Ariſtotele. Ac primùm quia non modò Homerum argueret verùm etiam ſecum ipſe pugnaret.

Laudato Homero, ea profert quibus cæteros Epicos reprehendit.

CONTROVERSIA LXXXII. Num fabulā multarum par

dum

tium reuera interim damnet Aristoteles. Et si damnet, num id iure faciat. Probatur prius non damnari. I. II. III. IV. V.

dū enim passim actionis partes necessaria aut verisimili ratione inter se necti iubet, ac rursus ex permutatione passim cognosci num benè sit coagmentata, sinè vlla dubitatione cō cedit ac sumit actionem multis constare partibus. Huc accedit quòd reprehendit quidem sæpè fabulam multarum actionum, at multarum partium nunquam; quod tamen omnino facere debuisset si huic subsit vitium. Ad hæc qui fieri potest vt Epica fabula seu actio nō habeat multas partes? aut quis Heroicum poëma non multis ac varijs partibus instructum & conflatum vidit vnquam? profectò siue fabulam vniuersim, siue tum Episodia, tum fabulam seorsim spectes, multis has partibus instructas videas. Sed & illud magnopere obstat, quòd interim damnasset, tacitè saltem, Iliadem & Odysseam: cum has permultis constare partibus vix quidem inficiari liceat. Ex quo fieret vt Aeneis quoque esset reprehendenda. Itaque Victorius vsque adeò commotus est cum videret multarum partium actionem in promptu, vt omnino existimauerit hoc in loco πολυμερῆ valere πολύμυθον quasi verò non multas vnius actionis partes sed multas actiones & fabulas reprehendat. quam rem inde probat quod antea πολύμυθον quidem non verò πολυμερῆ, vt dicere cœperā, reprehenderit. Sed Victorium ipsum audiamus qui rem sic explicat. *Eosdem labi dicit qui vnam actionem præditam multis partibus argumentum faciunt sui poëmatis. πρᾶξιν πολυμερῆ ipse appellauit. videtur autem πολυμερῆ dicens, intelligere quam supra iuncto itidem verbo vocauit πολύμυθον vbi Tragicos admonuit vt summo studio cauerent, ne coagmentationem Epicam caperent ex e. que cōficerent Tragœdiam: quæ nanque sit rerum coagmentatio Epico poëtæ apta ostendere volens ἐποποιΐαν δὲ λέγω τὸ πολύμυθον. partes igitur illæ, quas nunc intelligit, sunt fabularum instar*, sic iste. cui adstipulatur Alexander Piccolomineus, qui sine vlla dubitatione per multas partes multas actiones seu multas fabulas intelligi iubet. Ego verò magnopere vereor vt ijs assentiri possim. etsi enim neminem habeo qui istam refellat sententiam (nam apud Robortellū, Madium, Riccobonum altum hac de re silentium. ita vt dubitationem, etsi vltrò occurrē-tem, dissimulent egregiè) mihi tamen videor exploratis illam argumentis posse refellere.

Contraria sententia defenditur multis. I. II. III. IV.

Ac primùm qui fieri potest vt affirmet hos μίαν πρᾶξιν *vnam actionem* cecinisse. & tamen hanc vnam actionem multarum actionum seu fabularum efficiat? vt enim actio vna habeat multas partes fieri optimè potest: vt habeat multas actiones, nullo modo. ne igitur tā pueriliter & sentire & loqui videatur Aristoteles, nullo modo per actionem multarū partium, multarum fabularum actionem intelligit. Deinde Epopœiam multarum actionū seu fabularum modò reprehenderat dum diceret alios circa vnam versari, quod Victorio ipso fatente, est omnia quæ vni alicui personæ contigissent, canere. quid est igitur quod è vestigio subiungat istos Epopœiam multarum actionum confecisse? Denique quis Victorio crediderit vel iuranti Aristotelem, cum in promptu haberet tritam, propriam ac significantissimam vocem πολύμυθον, pro hac obscuram atque adeò longè diuersæ notionis ac propterea obscurissimam & alienam vsurpasse? Adde quod Aristoteles ipse sese continenter explicat satis, cum doceat Iliadem & Odysseam tanta partium simplicitate constare, vix vt vna aut altera Tragœdia inde possit deriuari: cum tamen Cypria & parua Ilias mira partium varietate constent, ita vt ex vna minore Iliade decem fluxerint Tragœdiæ. 509 Fateamur igitur id quod est, Aristotelem, eos tertio loco reprehendere qui licet non multas actiones vno eodémque poëmate conclusissent, sed vnicam, inde tamen lapsi essent quòd hanc vnam actionem permultis ac varijs partibus cumulassent. Et sanè quemadmodum gemina apparebat in Homero virtus; vna, quòd non multas actiones, sed vnam, altera quòd simplicem non multiplicem decantasset actionem, cum vnam tantùm particulā Troiani belli non multas sibi canendum proposuisset, ita è contrariò cæteros argui Epicos, quòd vel multas actiones vni Poëmati commendassent, vel, si vnam, non simplicem sed permultis oneratam partibus. Itaque loci huius sententia hæc est. Alij autem circa vnū faciunt vt author Theseidis vel Heracleidis. qui tamen labitur dum vnius non vnam sed multas canit actiones: alii circa vnum tempus, vt qui multorum canunt actiones, quòd in vnum idémque tempus inciderint (atque hoc pacto priores imitantur historiam quæ plura vnius, posteriores quæ multa multorum, narrat facta) alii denique conseruant quidem actionis vnitatem, sed eam tam multis onerant partibus, vt eas non poëtico more, sed historico veriùs complectantur: pressè scilicet & variam illam partium multitudinem inculcantes, & perstringentes cum dilatandæ essent & ampliandæ quemadmodum fecit Homerus qui vnam Achillis iram deligens, eam mirificè dilatauit. reprehendit igitur Aristoteles partium non actionum multitudinem. Nec obstat quòd alibi concedit partium

Aduersaria diluuntur rationes.

multi-

multitudinem; nam moderatam concedit non immoderatam: quare hanc iure potuit re- *Ad Primum.*
prehendere. Quod si fortè antea dum ageret de Tragœdia nusquam reprehendit actionē
multarum partium, sed tantùm multarum fabularum, neque illam probauit vsquā. quin *Ad secundum.*
etiam quo iure reprehendit in Tragica fabula episodiorum multitudinem, intelligi potest
caueri voluisse ab ingenti partium multitudine. nam vtrinque Tragica fabula producere-
tur longiùs quàm temporis quo Tragœdia premitur, ferant angustiæ. Denique de Epopœ- *Ad tertiū.*
ia id prohibet hoc in loco, itaque non negamus Epopœiam constare partibus, sed conten- *Ad quartum.*
dimus numerosiores quàm par erat arcendas lōgiùs. Ex quo etiam fit vt nullo modo aut
Homerum aut cohærenter Virgilium reprehendat, nisi fortè supra quàm ferri possit, O- *Ad quintum.*
dyssea vel Aeneis abundet partibus, de qua re postea. Quod si in particula XCIV. caueri
iubet Epopœiam cuius σύςημα sit πολύμυθον, constitutio, inquam, sit multarum fabularū,
de fabula multarum partium (vt dicebam) ne verbum quidem. cum tamen fuisset vitan-
da si vitiosa sit; profectò verisimile est Aristotelem spectasse in consuetas Epopœias quæ,
quod paulò ante indicauit, pleræque essent quidem vnius viri aut temporis, sed multarū
actionum: vel certè, quoniam Iliadis continenter meminit, id dixit propter partes quæ
quoquo modo ad iustas fabulas accedunt singulæ; seu fabulis conflandis aptæ sunt (talis
enim fuit ira Achillis, etsi pars esset) singulæ. Et hinc est vt continenter Iliadem faciat πο-
λύμυθον propter partes; ita vt πολύμυθον recidat quoquo modo in πολυμερῆ hic πολυμερῆ pro- *Examinatur posterior Controuersia Pars.*
priè & pro multitudine partium sumatur, ac propterea Victorij pace iustiùs πολύμυθος πο-
λυμερῆ quam è contrario πολυμερῆ πολύμυθος, significaret Aristoteli. Sed de hac re fusiùs in
particula CLVI. Nunc, quoniam ostendimus Aristotelem reuera actionem reprehendere
quæ multis ac variis constet partibus, ad alteram Controuersiæ partem deuenio, in qua *NVM iure talē partium multitudinem in Actione reprehendat.*
videndum est, num iure talem reprehenderit multitudinem. Et sanè temerè id fecisse vi-
deatur. etenim satis constat Iliadem permultis constare partibus: siquidem fatetur Aristo
teles nauium catalogo & alijs huiusmodi multis, quæ sine dubio plurima & in promptu
sunt, distinctam & variatam fuisse Iliadem ab Homero. Nam si dicas hæc fermè esse Epi-
sodia non partes fabulæ, fabulam contrà nimirum Achillis iram, non permultis constare
510 partibus, iam quid interest, obsecro, siue episodicis siue proprijs Poëma oneres partibus? *Oppugnatur Aristoteles.*
certè vtrinque inculcatum Poëma existat necesse est. Sed fac etiam partes fabulæ non E-
pisodia spectanda sint, iam quis inficietur Odysseæ fabulam mira & nauigationum & re-
rum gestarum perpessarúmque varietate esse refertam? Id quod multò magis de Aenei-
de statuendum esset, quæ sex prioribus libris Odysseam, sex posterioribus Iliadem refert
& imitatur. siquidem Aeneis in angustum quasi gyrum duo veluti Theatra amplissima
conclusisse, ac propterea pressè admodum scripsisse, partésque plurimas inculcasse, visa
est. Ita demum vel fatendum interim Iliadem, Odysseam, Aeneidem Aristotelis iudicio,
quod attinet ad partium multitudinē, improbandam, vel certè Aristotelem falli qui mul-
tis partibus actionem instrui vetat. Ego verò quicquid sit de Iliade & Odyssea, aut etiam
de Aeneide (proprio enim loco harum magnitudinem ac partium varietatem expendi- *Defenditur.*
mus) omnino crediderim iure ab Aristotele πρᾶξιν πολυμερῆ, quæ, inquam, ingenti partiū
constet multitudine (non enim πολυμερῆ hoc in loco quamlibet, sed ingentem partiū desi-
gnat multitudinem) improbari ac reprehendi: idque vel quia Poëma longiùs manet ne-
cesse est si partes istæ non pressè sed splendidè ac magnificè & ornatè prout poëtica digni-
tas postulat, explicentur, ac propterea tum intelligentiæ & memoriæ tum vtilitati & iucū
ditati pessimè consulatur; vel quia quo maiore partium varietate cumulatur Poëma, eò
magis ab actionis vnitate recedat. Atque hoc est quod ipsemet docet Aristoteles in par-
ticula CLVI. vbi propter hāc partium varietatem tandem aliquando fatetur Iliadē quo-
que & Odysseam minùs vnam esse. Atque hac etiam de causa cauendum ne Episodijs
quoque abundet actio; quò enim plura fuerint, eò magis a re ipsa digreditur fabula. fabu-
læ namque explendæ & ornandæ assumuntur Episodia, non vt quem ingentis partium
multitudinis vitaueris scopulum, in hunc episodijs rursus incurras.

Sed iam ad Aristotelis litteram redeo. in qua subdit, *Igitur ex Iliade & Odyssea vna Tragœ-* *Reditur ad Aristotelis literā.*
dia fit ex vtraque vel duæ solæ. quæ omnia eo consilio proferuntur ab Aristotele vt intelliga-
mus Iliadem & Odysseam nō esse πολυμερῆ sed vel simplices videri posse, vel certè ex dua-
bus fermè integris aut paulò maioribus partibus ac variis constare singulas; cum tamen
Cypria & parua Ilias tot támque varias suppeditet partes quæ integræ in suo quæque poë
mate delitescunt, vt inde Tragœdiæ multæ deriuari possint ac fingi. Hoc verò in loco non

est

est quòd cũ aliquibus vnam planè aut duas conflari dicamus ex Iliade & Odyssea simul. qui enim ad vnam eandémque Tragœdiam conflandam coire possunt tam dissitæ fabulæ, quæque personis, locis, temporibus, actionibus tantopere varientur? Neque rursus est cur ex Iliade Troiæ excidium proferamus ex quo altera confici potuerit Tragœdia; siquidem Troiæ excidium non attingitur in Iliade, cum Hectore extincto ac patri restituto conquieuerit Homerus. Vt mirum sit aliquos excidium Troianum alteri Tragœdiæ ex Iliade deriuandæ proferre. Igitur omnino statuendum Hectoris necem vni, Patrocli etiam, si placet, mortem, alteri suppeditare argumentum. Ex Odyssea verò procorum interfectio ministrat argumentum. quod si Cyclopem quoque excæcatum non ineptum putes Tragœdiæ, alteram quoque hinc deriuare possis. Certè Euripides hinc argumentum sumere non dubitauit. Contra verò ex Cyprijs & parua Iliade multas, inquit Aristoteles, Tragœdias colligas: ac sigillatim ex parua Iliade plusquam octo, vel potius decem; tot enim continenter enumerantur; ex quibus tamen pleræque interciderunt, ita vt vix duæ extent, quemadmodum egregiè admonent Interpretes singulatum vestigia persequentes. Quã quam an sibi constet Aristoteles hac in re, infra in particula CLVI.

PARTICVLA CXXVII. 511

Ἔτι δὲ τὰ εἴδη ταυτὰ δεῖ ἔχειν τὴν ἐποποιίαν τῇ τραγῳδίᾳ. ἢ γὰρ ἁπλὴν, ἢ πεπλεγμένην: ἢ ἠθικὴν, ἢ παθητικὴν δεῖ εἶναι, καὶ τὰ μέρη ἔξω μελοποιίας, καὶ ὄψεως ταυτά. καὶ γὰρ περιπετειῶν δεῖ, καὶ ἀναγνωρίσεων, καὶ παθημάτων ἔτι τὰς διανοίας, καὶ τὴν λέξιν ἔχειν καλῶς. οἷς ἅπασιν Ὅμηρος κέχρηται καὶ πρῶτος, καὶ ἱκανός. καὶ γὰρ καὶ τῶν ποιημάτων ἑκάτερον συνέστηκεν: ἡ μὲν Ἰλιὰς ἁπλοῦν, καὶ παθητικόν, ἡ δὲ Ὀδύσσεια, πεπλεγμένον ἀναγνώρισις γὰρ διόλου, καὶ ἠθική. πρὸς δὲ τούτοις, λέξει καὶ διανοίᾳ πάντας ὑπερβέβληκε.

IIsdem prætereà generibus Epopœia quibus Tragœdia constet est necesse. etenim vel simplicem vel complicitam, vel moralem vel patheticam hanc esse oportet. Cui totidem eædémque partes præter harmoniam & apparatum respondeant; vt quæ peripetijs, agnitionibus, affectibus, adhuc etiam sententia & dictione egregijs quidem omnibus indigere videatur. quibus sanè cunctis & ante alios, & plenissimè Homerus vates vtitur. siquidem vtroque poëmate hæc omnia complexus est. Vt enim Ilias simplex, atque patheticum continet genus, sic Odyssea complicitum, vt quæ agnitionibus constet, & per totum morata sit; ad hæc quoque dictione atque sententia cæteris mirum in modum vatibus antecellit. *Paccius.*

PRaeterea verò Epopœiam oportet habere formas easdem cum Tragœdia aut enim simplicem, aut implexam, aut moratam, aut affectam oportet esse. Et partes extra Melopœiam, & apparatum easdem, etenim ei opus est peripetijs, & agnitionibus & affectibus, præterea sententias & elocutionem rectè habere. quibus omnibus Homerus vsus est primus & satis. etenim poematum vtrumque constitutum est. Ili as quidem simplex & affectum, Odyssea verò implexum, agnitio enim per totum & moralis est. Ad hæc dictione, & sententia omnes superauit. *Riccobonus.*

COMM. CXXVII Oportere Epopœiam easdem habere formas cũ Tragœdia, & quæ sint.

PRosequitur noster author ea quæ adhuc Epopœiæ communia sunt cum Tragœdia: atque ait oportere item Epopœiam habere easdẽ formas quas habet Tragœdia: ac propterea conflandam esse vel simplicem, vel implexam, vel moratam vel affectam. constituerat verò hæc de Tragœdia in particula XCII. vbi quatuor, inquit, sunt Tragœdiæ εἴδη seu species, quas etiam enumerat simúlque declarat & illustrat exemplis, & quamuis ibi simplicem haud commemoret de nomine, quemadmodum facit alias, ex contraria tamen, nimi-

mirum ex implexa, quam profert, intelligendam relinquit. Hac igitur de causa ait in præsentia oportere Epopœiam habere τὰ εἴδη ταυτὰ, easdem species seu formas cum Tragœdia. At enim cur quatuor planè sunt Tragœdiæ species & formæ, non verò aut plures aut pauciores? docuit hoc ibidem Aristoteles, idque quia Tragœdiæ τὰ μέρη, partes inquam, quatuor planè sunt, de qua re disseruimus eo in loco. Atqui sit istud verum quæ obsecro est implexa aut simplex forma? Implexam, quoniam paulò obscurior quàm cæteræ videri poterat, declarauit eo in loco cum diceret implexam esse illam quæ omnino constat ex peripetia & agnitione, de quibus etiam disseruimus copiosè multa, aliquid etiam subijcie
511 mus paulò post non inopportunè. De cæteris verò formis tum ex vocibus ipsis, tum ex ijs quæ recitato in loco disseruimus, tum denique ex his quæ iam iam de Iliade & Odyssea dicemus, constare poterit. Etenim Aristoteles paucis interiectis quæ nos explanabimus paulò post, ad Homeri laudes deflectit rursus, atque ita deflectit vt doceat Iliadem & Odysseam formis istis Epopœias variasse, nam Ilias, inquit, simplex est, & pathethica seu affectiua quod est non habet peripetiã & agnitionem vnde sit implexa: sed illis caret, ita vt simplex censenda sit: contra verò affectibus seu potiùs doloribus, cruciatibus, gemitibus, cædibus referta est, vnde pathetica sit appellanda: nam pathetica illa est quæ ijs instructa est. Sed iam vrgeat aliquis ac flagitet vt aliquid de implexa & simplici ac proinde de peripetia & agnitione hic quoque dicatur, cum alioquin Aristotelea sententia perobscura sit

De implexa forma sigillatim, ac propterea de Peripetia & agnitione vnde conflatur implexa.

Par.59. adhuc quod attinet ad implexam & simplicem fabulam. Ergo peripetia (si Aristoteli credimus) est rerum quæ geruntur mutatio in contrarium. quare dum Oedipus ex nuntij aduentu non modò non afficitur lætitia (renunciatur enim Corinthiorum rex) aut liberatur metu incestandæ matris (ob id enim Corintho discesserat) verùm etiam, vbi de natalibus fit certior, in summam calamitatem incidit, dicitur fieri peripetia, quia res planè in
Par.60 contrarium mutatur. Agnitio verò est (inquit Aristoteles) cum ex ignoratione in cognitionem (id quod nomen indicat) fit mutatio: idem dixerim dum qui prosperæ fortunæ aut aduersæ destinati sunt, ad amicitiam aut inimicitiam reuocantur. Quæ cum ita sint, iã licet etiam animaduertere quæ sit fabula simplex: est enim ea quæ, quoniam agnitione caret & peripetia, planum habet progressum ac simplicem: & ideo dicitur simplex. Ilias igitur (vt ad rem redeam) simplex est (inquit Aristoteles) non implexa. Sed qui, obsecro, cum etiam Hector & Patroclus ex prospera in aduersam, contrà verò Achilles & Agamemnon ex aduersa in prosperam demigrent fortunam? quid? non ne inter Diomedem & Glaucũ mutua contingit agnitio, ac talis etiam, vt inimicitia abiecta, arctissimam contrahant amicitiam? Acutè, sed fortasse Hectoris & Patrocli calamitas & interitus non habent peripetiam, quia hæc & repentina esse debet & præter opinionem, immo contra expectationem omnem quemadmodum Oedipus repente & præter omnem expectationem ex sũ-

Ex dictis colligitur quæ sit simplex Epopœia forma.

Qui Ilias sit simplex

Comm. pa.59. ma prosperitate in summam Incidit calamitatem. Certè Victorius eo in loco, *Non quæuis,* inquit, *varietas quæ gignatur in fortunis alicuius, nec pusilla mutatio, rectè potest appellari peripetia, sed quæ naturam illarum valde variet, contrariásque ijs quæ ante fuerant reddat.* quibus addo ego repentinam esse debere. Atque hinc fit vt fabula simplex, etsi alioquin habeat mutationem (in omni enim fabula ex aduersa in prosperam, vel ex prospera in aduersam aliqua fit fortunæ mutatio, immo in Epopœia contingit vtraque) dicatur carere peripetia. de qua re nos, quoniam aliqui aliter sentiunt, disputauimus copiosè in controuersia particulæ LIX. Nam qui fortunæ mutationis planè expertem esse volunt fabulam vt simplex dici possit, ij sanè Aristoteli aduersantur qui Iliadem facit simplicem: cum tamen fortunæ mutatione, eáque tum in ipsius Achillis persona, tum in ijs qui Achilli è regione opponuntur, Troianis, non careat. Quanquam si quis hoc in loco eo confugiat vt dicat Iliadem dici simplicem quia peripetia ex præcipua persona fabulæ subiecta (talis est Achilles in Iliade) vel solùm vel maximè spectanda sit: ac propterea vna ferè Achillis ira peripetiam gignere potuerit, non repugnarim. quo tempore Achillis ira, etsi eius fiat mutatio, simplici potiùs quàm implexæ fabulæ aperit aditum, quòd non repentè nec aut contra opinionem & expectationem (ideo enim ad reconciliationem sollicitabatur a Græcis) nec in contrariam omnino partem cadat. Et hinc constat Iliadem agnitione quoque carere, ac proinde ne hac quidem de causa implexam esse, cum agnitio Diomedis & Glauci non ex Achil
511 le ac summatim ex personis petatur quæ implexæ fabulæ gignendæ sint idoneæ. Iam verò Iliadem è contrario esse patheticam ex cædibus satis constat. Adde quod nihil prohibet quominus vna eádemque fabula possit esse & simplex & pathethica & morata: aut etiam imple-

Qualis requiratur fortunæ cõmutatio in implexa fabula.

An & qualis requiratur in simplici? & de Iliade sigillatim rursus.

Qui Odyssea sit implexa, & morata.

implexa, morata & pathetica (sola enim fabula simplex cum implexa non sociatur quòd mutuò pugnant) tametsi fabula dicatur aut implexa, aut pathetica aut morata, quia vel peripetia aut agnitio, vel πάθος, vel ἦθος in ea dominetur; & ideo ab ea quæ in fabula dominatur forma, desumit nomen. Et hinc animaduertere licet cur Odyssea dicatur implexa & morata, licet aliqua etiam ex parte sit pathetica, nimirùm propter procorum necem. cum enim Vlyssis agnitionibus sparsa sit fabula, & mores in eâdem dominentur, morata potiùs dicitur quàm pathetica quemadmodum implexa censetur non simplex.

Epopœiam etiam in qualitatis partibus, cum Tragœdia conuenire, Apparatu tamen excepto & melodia.

Quo loco habendus sit apparatus, quo habenda melodia in dramatico poemate.

Dubitatur. Cur addat Epopœiam indigere peripetijs, agnitionibus, & affectibus: & qui non secum pugnet. Respondetur.

Nunc redeo ad Aristotelis verba. cum enim quadripartitam hanc fabulæ varietatem agnouisset in Epopœia, ac docuisset quatuor illas fabulæ conditiones siue affectiones esse illi communes cum Tragœdia, addebat in partibus qualitatis etiam conuenire. melodia excepta & apparatu, & sanè cum Epopœia contineatur narratione, apparatu & melodia non indiget. nam si quando in Scenam (quod Eustathius scribit) Ilias & Epopœia traducta est, id contigit alicui parti, nec sine aliqua, imò longe varia & perampla, mutatione: ita vt dramatica efficeretur, ijs quæ a Poëta dicerentur, reiectis, ex quo fit vt germana Epopœia apparatu aut melodia non indigeat. Et hinc quorundam pace constat iurè a nobis apparatum & melodiam censeri partes dramatico poëmati necessarias: quamuis enim minùs necessariæ sint quàm fabula & partes reliquæ, necessariæ tamen sunt quemadmodum disputauimus in particula XLVI. Denique si (quod multi pugnant) non sint partes propriæ & necessariæ, nihil erat cur hoc in loco scriberet Aristoteles apparatum & melodiam non esse communem Epopœiæ cum Tragœdia. nam ne Tragœdiæ quidem aut dramatici poëmatis essent propriæ: cum illis (quod isti censent) carere possit. Sed cur addit Epopœiam indigere peripetijs & agnitionibus & affectionibus? si enim simplex constitui potest, & talis est Ilias, necesse quoque est vt peripetijs etiam & agnitionibus carere possit. Idem ferè dixerim de affectionibus; licet enim vt omnino affectibus careat vix ac ne vix quidem concipi possit, nil tamen prohibet affectus in fabula non dominari, quemadmodum (si Aristotelem sequamur) accidit in Odyssea. An igitur statuendum est Aristotelem cum diceret Epopœiam indigere peripetijs, agnitionibus, & affectibus, Epopœiam vniuersim vsurpasse, ac totam eius varietatem spectasse? certè hoc pacto res esset perspicua: nam si non simplex, implexa saltem isthæc habere posset omnia. itaque supra etiam cum diceret Epopœiam esse vel simplicem, vel implexam, vel moratam, vel affectam, Epopœiæ nomē vniuersim arripuit: cum simplex & implexa in vnam eandémque Epopœiam cadere nequeat forma. Sic sanè tutò omnino statuas. nisi tamen te illud perturbat quod paulò ante disiunctim Epopœiæ indicauerit conuenire illas formas: hîc coniunctim. Quanquam ibi disiunctim loqui oportuit quòd implexæ forma in vnam eandémque Epopœiam non conueniret: hîc coniunctim quòd simplicem prætermiserit, cum peripetia & agnitio pertineat ad implexam. Sed clausula hæc sit, ibi Epopœiam vniuersim planè, hîc minùs fusè arripuisse; quasi diceret Epopœiæ conuenire etiam peripetiam, agnitionem & affectus, licet Epopœia quædam interdum ijs aut omnibus aut plerisque careat, quemadmodum apud rudes Poëtas quosdam, quorum Poëmata simplicem formam vsque adeò referunt vt peripetiam, agnitionem, affectúsque ipsos præsertim præclarè expressos ne agnouerint quidem. Hæc in re per obscura. Nam affirmare peripetias, agnitiones, affectus occurrere in Tragœdia quæ sparsa sint poëmate ferè toto, atque hæc dissidere a peculiari fabulæ peripetia, agnitione, & affectu, cum non in Heroëm præcipuásque fabulæ personas cadant, rem in magnas adducit angustias. quandoquidem de ijs formis loquitur Aristote- 514
les prout fabulam ipsam conflant perficiúntque, non quatenus interdum peripetiæ quædam, agnitiones & affectus minùs fabulæ intimi, sese offerunt in Poëmate.

De sententia & elocutione quid præcipiat vt Epopœia rectè se habeat.

Iam verò faciēdum quoque iubet Aristoteles vt sententia & elocutio, quæ duo sunt item Epopœiæ cōmunia cum Tragœdia, rectè se habeant; de quibus etiam supersedet disputare quòd eadē fusè complexus sit Tragica disputatione. ibi enim egit tum de sententia (nimirum in particula XXXVII. vbi inuenitur, & aliquibus sequentibus, præsertim verò in XXXIX. vbi definitur, & in XLIV. vbi explanatur, & in XCVII. vbi eius munera declarantur) tum de elocutione, quemadmodum videre licet in XXXVI. & XLV. vbi inuenitur ac definitur, & in XXXIX. vbi certa ei sedes inter fabulæ partes tribuitur, eiúsque vsus ostenditur, & in XLI. & XLII. vbi cum cæteris partibus comparatur ac tandem a centesima ad CXXIV. vbi de eâdem copiosè disseritur. Et quamuis Tragœdiæ gratia disputentur illa, tamen Epopœiæ aptari certa proportione possunt: præsertim quæ de elocutione traduntur. quemadmodum Aristoteles ipse

nos

hos admonuit in particula CXXIII. Nam quæ scribit de sententia, conueniunt illa quidem aequa ex parte Epopœiæ, præsertim si analogia quadam & proportione a Tragœdia ad Epopœiam referantur, sed tamen rem non explent omnem, nec Epopœiæ vsum complent; cum nos quod attinet ad sententiæ præcepta ad Rhetoricen reijciat. Atque in his omnibus formis & partibus commendat Homerum quòd & primus & satis sit ijs vsus. qua sanè laude nescio an hoc tempore potuerit maior excogitari. nam & primum & in omnibus, & satis ac pro dignitate istis vsum esse, id verò in cæteris artibus & facultatibus conceditur nemini. Vt minimè mirum sit aliquos de re hac tota dissentire, atque Homerum in ijs formis ac partibus non rarò carpere.

PARTICVLA CXXVIII.

Διαφέρει δὲ κατά τε τῆς συστάσεως τὸ μῆκος ἡ Ἐποποιΐα, καὶ τὸ μέτρον, τοῦ μὲν οὖν μήκους ὅρος ἱκανὸς ὁ εἰρημένος. δύνασθαι γὰρ δεῖ συνορᾶσθαι τὴν ἀρχὴν, καὶ τὸ τέλος. εἴη δ᾽ ἂν τοῦτο εἰ τῶν μὲν ἀρχαίων ἐλάττους αἱ συστάσεις εἶεν, πρός τι τὸ πλῆθος τῶν τραγῳδιῶν, τῶν εἰς μίαν ἀκρόασιν τιθεμένων παρήκοιεν.

Differt autem Epopœiæ contextus a Trágico longitudine, metróque. itáque longitudinis præfinitio fit, de qua a nobis satis est dictum, vt principium simúlque finis conspici queat. hoc autem fuerit si contextus ipsi veteribus quidem minores erunt: plures verò Tragœdias ad vnam auditionem dispositas complectentur. Paccius.

Differt autem Epopœia & constitutionis longitudine & metro. ac longitudinis quidem terminus sufficiens dictus est. Debet enim esse huiusmodi vt simul conspici & principium & finis possit. id sanè esset si priscis minores constitutiones essent, & peruenirent ad multitudinem Tragœdiarum quæ in vnam ponerentur auditionem. Riccobonus

COM. cxxviij.

VM ea protulerit Aristoteles in quibus conuenit Epopœia cum Tragœdia; & per hanc occasionem Homerum laudauerit, cæteros Epicos insimulauerit; nunc ea profert in medium in quibus differunt, simúlque Homeri laudandi, cæteros Epicos insimulandi, occasionem captat. Igitur in hac particula Epopœiam ait tum constitutionis & coagmentationis longitudine tum carminis genere differre a Tragœdia: quia nimirum Epopœiæ narratio & longè latéque manet & hexametro constet; Tragœdia angustis finibus concludatur si conferatur cum Epopœia, ac iambico aut etiam tetrametro vtatur. At enim qualis tandem & quanta est longitudo Epopœiæ? Longitudinis, inquit, sufficiens terminus dictus est. & rectè. nam totam hanc rem complexus est in particula xlvIII. & xlIx. cum de Tragœdia loqueretur. ea enim præcepta in Epopœiam certa analogia & proportione conueniunt. quanquam hic breuissimè summam attingit dum subdit oportere Epopœiæ longitudinem esse talem vt simul conspici possit illius initium & finis. & hoc est quod ibi docuerat pulchri animalis exemplo quod nec exiguum sit nec mole vastum; sed eiusmodi vt vno eodémque tempore conspici possit totum: ac propterea fabulam quoque & Poëma non exiguum sed magnum esse debere, ita tamen vt animo comprehendi ac veluti conspici possit vniuersum, ac memoria retineri. Vnum tamen addebat eo in loco quod sigillatim fermè ad Tragici Poëmatis magnitudinem pertinere videbatur: nimirum ex accommodata fortunæ commutatione tempus ac longitudinē æstimandam. etsi enim hoc Epopœiæ vtcunque aptari potest, cum fortunæ commutationem habeat; tamen cū Epopœia non arctetur tempore quemadmodum Tragica commutatio, minùs in eam cōuenit. Verum. n. verò vnum subijcit in prætentia quod est Epicæ longitudinis proprium: nimirum tum demum fore vt magnitudo commodè conspiciatur seu animo & mente retineatur, cum priscis Epopœijs constituatur breuior, ac summatim æquet Tragœdias vnius auditionis: quod est tanta sit eius longitudo, quanta obseruaretur

Quæ sint è contrariè quibus Epopœia differt a Tragœdia.

De longitudine sigillatim.

Oo in

in multis illis Tragœdijs quæ in olympicis aut panegyricis cōtinenter vna eadémque alicuius diei auditione recitarentur. cum enim Tragœdijs certarent olim in publicis conuentibus, fiebat vt multæ Tragœdiæ certatim, continenter tamen recitarentur. dum igitur vno eodémq; die vnica auditione Tragœdiæ recitari solerēt, quanti temporis in eo cō sumeretur, tantum temporis ait fore consumendum in vnius Epopœiæ lectione seu auditione, ita vt vnius longitudo Epopœiæ Tragœdiarū illarum omniū, seu vnius illarum omniū seu vnius illarū auditionis, æquet tempus ac longitudinem. Quo in loco quemadmodū iudicat quæ sit immoderata longitudo, & ideo iubet vt minor sit priscis Epopœiis, ita perspicuè docet oportere esse Tragœdia longiorē & ad multarum longitudinē accedere. Tametsi vel quia satis cōstaret quā multæ Tragœdiæ recitarētur vnica auditione, & quot horarū esset vnica ista auditio, vel potius quia nolit rem ad vnguem præfinire, cū non expediat omnino certum ac definitum, quodque nihil variari possit, præfinire Epopœiæ tēpus, abstinet a temporis definito spatio statuendo. De qua re tota nos egimus copiosè in Controuersijs particulæ xlviii. & xlix. vbi quæ docet explanatis, quæsiuimus num probanda sint: ac multis hinc inde disputatis, disceptauimus rem vniuersam: & ad extremùm, vt disputatio esset, absolutior, ea etiam complexi sumus quæ sigillatim pertinent ad Epicam longitudinem, Tu, si placet, ea consulas. Quod si illa quoque iuuet percurrere quæ eadem de re copiosiùs adhuc scripsimus in quarta comparationis Disputatione, multa offendas vnde hac in re instructior euadas. Atque hîc sanè, quoniam Epopœiæ easdem cum Tragœdia formas attribuit, requirat aliquis num ei quantitatis attribuat formas perinde ac qualitatis, una enim aut altera excepta, visus est qualitatis formas Epopœiæ communes facere cum Tragœdia. Sed de hac re opportunius infra. nunc quæ nobis obijcit Aristoteles persequamur & explicemus.

PARTICVLA CXXXIX. 516

Ἔχει δὲ πρὸς τὸ ἐπεκτείνεσθαι τὸ μέγεθος πολύ τι ἡ Ἐποποιία ἴδιον διὰ τὸ ἐν μὲν τῇ τραγῳδίᾳ μὴ ἐνδέχεσθαι ἅμα πραττόμενα πολλὰ μιμεῖσθαι, ἀλλὰ τὸ ἐπὶ τῆς σκηνῆς, καὶ τῶν ὑποκριτῶν μέρος μόνον. ἐν δὲ τῇ Ἐποποιίᾳ διὰ τὸ διήγησιν εἶναι, ἐστὶ πολλὰ μέρη ἅμα ποιεῖν περαινόμενα, ὑφ' ὧν οἰκείων ὄντων αὔξεται ὁ τοῦ ποιήματος ὄγκος. ὥστε τοῦτ' ἔχει τὸ ἀγαθὸν εἰς μεγαλοπρέπειαν, καὶ τὸ μεταβάλλειν τὸν ἀκούοντα, καὶ ἐπεισοδιοῦν ἀνομοίοις ἐπεισοδίοις. τὸ γὰρ ὅμοιον ταχὺ πληροῦν, ἐκπίπτειν ποιεῖ τὰς τραγῳδίας.

QVippe proprium Epopœiæ est posse plurimum in magnitudine excrescere: id quod assequi Tragœdia non potest: quandoquidem hæc plura simul facta imitari nequit, sed id solummodo, quod in scena tunc, atque adeo penes histriones est: contra in Epopœia, vt quæ mera enarratio sit, plures veluti partes transactas conglutinari permissum est; quibus sanè perinde ac sibi proprijs, poëmatis ipsius quasi grauidus augetur vterus. quapropter hac prærogatiua cum polleat: tum facilem ad magnificentiam aditum habet, tum ad auditorem subinde leuandum, neque non dissimilibus Episodijs cuncta ad peragendum. Etenim Episodiorum vniformitas, vt quæ citò satietatem afferre soleat, in causa est cur Tragœdia ad finem festinet. Paccius.

Habet verò multum quiddam Epopœia, & quidem proprium vt extendere magnitudinem possit. Propterea quòd non contingit in Tragœdia imitari multas partes quæ eodem tempore geruntur, sed eam solam, quæ geritur in scena & histrionum est. At in Epopœia, quia narratio est, licet efficere vt simul multæ partes ad finem perducantur, quæ cum propriæ sint, augent poëmatis molem. Quare hoc habet quod Riccobonus.

bonum

bonum est ad magnificentiam & ad mutationem audientis, & ad incrementum quod fit dissimilibus Episodijs. Simile enim, quod citò satietatem affert, efficit vt Tragœdiæ displiceant.

COM. CXXIX

Cur Tragœdia longitudo ab Epica superetur: cur ue Epopœia suam tātopere longitudinem extendat.

SCISCITARI potuisset aliquis vnde fiat vt Epopœia Tragœdiam superet longitudine, cum vtriusque fabula ex rerum gestarum veluti campo desumatur. Alter etiam vniuersim requirere potuisset vt doceret qui tandem fiat vt Epopœia tantopere suam narrationem extēdat, vt per multas æquet Tragœdias. Aristoteles igitur vt tum id aperiat, tum alia Epopœiæ commoda & bona continenter patefaciat, *Habet*, inquit, *Epopœia multum quiddam proprium ad magnitudinem extendendam*: ex quo fit vt cum id sit Epopœiæ proprium, non possit Tragœdiæ conuenire. At enim quid tandem istud est vnde magnitudinem extendat Epopœia? Explicat id Aristoteles, *nam in Tragœdia (subdit) non contingit multas, quæ simul gerantur, imitari partes*: sed illam tantùm quæ ab histrionibus agitur & in scena actitatur. quo in loco omnino significare videtur Tragœdiam, quippe quæ dramatica est, non posse vno eodémque tempore multas partes imitari, sed eam vnam ad exitum perducere quæ geritur in scena, & hinc est vt continenter doceat, Epopœiam, quia non est dramatica sed narratione continetur, id bonum habere vt multas partes simul imitari & ad exitum perducere possit. atque hinc fit vt ab huiusmodi partibus cum eius sint propriæ, mirificè augeatur Epica narratio & moles. & hinc fit etiam vt multū habeat vnde tum magnificentiam & dignitatem referat, tum in auditoribus mutationem gignat, ita vt eos cum variè afficere tum maximè delectare possit ac recreare: quemadmodum etiam dissimilibus episodijs fabulam auget extendítque. quibus sanè commodis caret Tragœdia: cum fabulæ Episodiorúmque longitudine & varietate sit destituta. ita fit vt similitudo satietatem gignat ac citò expleat: quæ sanè similitudo ac satietas Tragœdiæ laudem cadere facit. cum fastidiū omni illam auditorum fauore priuet ac plausu. Hæc Aristoteles in hac particula. Vbi sanè, quoniam, quemadmodum mox constabit, παράδοξον ac dictu absurdum videri potest Epopœiam, quippe quæ continetur narratione, posse plures partes simul aut vno eodémque tempore ad exitum perducere Tragœdiam verò hoc carere bono, ea proponitur Cōtrouersia, NVM iure affirmauerit Aristoteles Tragœdim vnam tantùm partem, Epopœiam multas simul, posse ad exitum perducere. verendum est enim ne, res è contrariò planè fuerit statuenda, ac Tragico quidem concedendum & dramatico vt multas simul partes ad exitum perducere possit, Epico nullo modo. Sed rem argumentis ostendamus. Ac primùm quidem certum est Epicum dum vnum narrat, non posse non ab alijs supersedere omnibus & abstinere. itaque dum Virgilius Didonis narrat querimonias, aut eam querimonias fundentem facit, cætera reticet omnia. eodem modo cum Aeneæ discessum ac fugam refert, vel nauigationem prosequitur, Didonis querimonias non imitatur aut refert. Denique, quo tempore rogum seu pyram conscendit, ac sibi mortem consciscit Dido, nauigat quidem Aeneas, ac piræ flammas ex alto spectat, ita vt hæc simul gerantur omnia, sed vt eadem simul complectatur Epicus fieri nullo modo potest. qui igitur dicitur Epopœia multas partes simul ad finem perducere? Imò verò quæ in præsens & Epico tribuitur laus, & adimitur Tragico, Epico iustiùs adimenda, Tragico reddenda

CONTROVERSIA. lxxxiij. NVM Tragœdia vnam tantum partē imitari & ad finē perducere possit: Epopœia multas simul. Id verò falso dici probatur multis.

videretur: quandoquidem Tragœdia, quippe dramatica, imitari partes simul potest
multas, ac multa eodem tempore ad finem perducere, quid enim prohibet quominùs I.
517 in Orchestra ex histrionibus aliquis suos exponat aut lamentetur amores: alter seorsim II.
tacitus expediat arma quibus hostem quem præstolatur inuadat: tertius item scalas admoueat domui vt clam conueniat amicam: quartus etiam ebrius prodeat vel quiescens stertat altiùs? en Tragœdiam aut Comœdiam posse multas simul partes imitari & ad exitum perducere: quod tamen Epopœiæ, quoniam narratione non actione continetur, præstare haud licet. quapropter id planè vnde Aristoteles hoc bono spoliare visus est Tragœdiam, (quia scilicet dramatica sit) vt eo gaudeat, efficit. contra verò
Epopœia cui, quippe in narratione positæ, hoc bonum conceditur, hac ipsa de causa III
illo spolianda est. Et sanè Tragœdia, quoniam actione continetur, potest non verbis solùm sed mutis actionibus aliquid peragere, ita vt vno eodémque tempore vnus dicendo alter agendo imitetur: est enim spectaculum oculorum non minùs quàm

Oo 2 autium.

aurium.atque hinc est vt mutis etiam sit in Tragœdia locus. Nec aliunde vsu venire solet
vt quæ litteris commendetur Tragica aut Comica fabula(id quod in particulæ X L V I.
Controuersia docuimus)hærentem sæpè habeat lectorem,cum non satis intelligat fabu-
læ œconomiam ac vim.quod sanè inde accidit,quia nonnulla desiderantur quæ quoniam
agendo potiùs quàm loquendo seu gestu quàm dicto gerebantur, hærere cogunt; ita vt
nisi illa quoquo modo coniectura informes,ac iudicio suppleas,fabula mendosa & man-
ca videri possit. Quod sanè(vt id obiter obseruem)argumento est actionem ac proinde ap
paratum & scenam esse dramatico poëmati necessariam,nec posse ab Aristotele a perfe-
cto dramate seiungi; quamuis minus quàm fabula & mores apparatus sit necessarius:cū
sine fabula existere nullo modo possit, sine apparatu interdum scriptis exprimere illam
vtcunque liceat. Ex quibus omnibus(vt ad rem redeam)facilè intelligitur paradoxon vi- 518
deri posse atque adeò absurdum dictu Epopœiam multas simul, Tragœdiam vnam tan-
tùm,partem imitari posse. Neque verò mihi respondeat quispiam Epicum cum res ante-
actas narrare ac longiùs etiam repetere, tum presentes imitari ac persequi:ita vt hinc iure
dicatur varias simul ad exitum perducere partes:nam præterquam quod nō idcircò mul
tas simul eodémque tempore ad finem partes deduceret,sed modò vnam modò alteram,
id etiam & potest & debet & solet Comicus ac Tragicus. Itaque apud Terentium Cre-
mes statim filij vitam & res anteactas narrat Sosiæ:nuntij etiam atque alij in Oedipo Laij
cædem & anteactos euentus multos repetunt ex cæteris temporibus. denique his narra-
tionibus plenæ sunt fabulæ Comicorum & Tragicorum;siue enim nectant fabulam, si-
ue soluant, siue rerum actionísque intelligentiæ sternant aditum ac fabulam introdu-
cant,res præteritæ commemorantur passim. Imò verò rerum gestarum commemoratio
vsque adeò vsitata est & trita in primis Tragœdiæ congressibus vt primus actus seu prolo
gus(sic enim Græci primum appellant actum) rebus anteactis commemorandis fermè
destinatus videatur:idque iure etiam:cum inde res præteritæ cum præsentibus nectantur

V. In quo aliquorum responsio seu tergiuersatio exploditur.

ac fabulæ tum aditus tum progressus fiat planior. Neque rursus eò confugiat quispiam
quòd Epicus quadam narratione(cum scilicet Poëta loquitur,quadam imitatione(dum
scilicet Poëta alios loquentes facit)ad exitum perducit,Tragicum contra, quoniam eius
imitatio actuosa est tota,nec Poëtam narrantem habet,hoc narrationis bono carere : at-
que hinc planè statui ab Aristotele Epopœiam multas;Tragœdiam vnicam tantùm,par-
tem ad finem perducere;nam præterquam quod dum partim Poëta loquitur, partim al-
ter introducitur,non multæ partes simul sed seorsim perducuntur,ad finem, profectò
Tragicus etiam id præstat cum & nuntios habeat & alios qui res gestas narrēt Poëtæ mo

Descēditur sensim ad rem explicandam.

re. Vt propterea res sit dubitatione plenissima. Et tamen Interpretes, quotquot ante Vi-
ctorium extitere,rem dissimularunt egregiè. Victorius tamen visus est dubitationem vi-
disse atque illi occurrisse verbis illis. *Nascetur huius mali vitatio* (fastidij scilicet ac satietatis
quæ ex similitudine progigni solet) *ex diuersarum rerum narratione, quæ simul fit: simul autem
hoc pacto,quia è media alicuius rei expositione transitur in aliam.* vbi tamen magnopere verén-
dum est ne dubitationem augere potiùs quàm tollere videatur,quia is qui è media alicu-
ius rei expositione in aliam transit,non modò simul atque vno eodémque tempore non
perducit ad exitum multas partes , sed ne vnam quidem , cum eam prius intermittat
quàm absoluat. Atque in eâdem fermè naui est Piccolomineus: qui Victorium secu-
tus ait pertransitum ab vna actione in aliam hoc bonum Epopœiæ inesse,vt cum Virgi-
lius bellico Aeneæ apparatu commemorato, ad bellicum Turni apparatum conuertit
stylum;quod(inquit)Tragœdia nequit efficere, quippe quæ actuosa est ac propterea a-
ctionem nisi vnicam eodem tempore imitari haud valet . Sed num rectè philosophe-
tur iste ex superioribus argumentis constat satis , nam præterquam quod non pugnat
cum dramatico stylo vt nuntius aut alter histrio narret continenter aliqua quemadmo-
dum facit Epicus, immo id(breuiter tamen) factitari in dramate animaduertitur, pro-
fectò in dramate liceat vno eodémque tempore duo distincta facta ante oculos ponere
(præsertim si oratione vnum, alterum actione exprimatur) quod Epico nullo modo
concessum est . Igitur tum his de causis, tum quia statuit Epopœiam ex Aristotele 519
commemorare posse res varias eodem tempore, diuersis gestas locis, (quod tamen
partim ad rem non est, dum scilicet diuersis locis res gestas statuit designari ; partim
falsum videri potest , cum adhuc non doceat quomodo multa & varia eodem tem-
pore narrentur ab Epico) rem haud expedit . Nec fœlicior est Mutinensis Interpres, qui

scribit

scribit Aristotelem docere multa perducere Epicum ad finem, non quidem simul & eodem tempore sed continenter ac successiuè: dicere autem eodem tempore, quòd res illæ diuersæ eodem tempore gestæ sint, & tamen nec ex Aristotelicis verbis colligi potest sententia ista, nec quicquam interest ad rem siue multa illa facta eodem vel diuerso contigerint tempore; siquidem narratio excresceret quocunque modo ac tempore gesta essent. Vt omittam res istas vno eodémque tempore gestas æquè adhuc a Tragico commemorari posse atque ab Epico, si non simul sed continenter ac successiuè narrandæ sint. Ipse igitur crediderim primùm Aristotelē vel non reputasse Dramaticum posse multa simul; hoc est vno eodémque tempore, imitari quemadmodum docuimus: vel si id reputauit, rem minutā illi visam esse, cum haud solemne sit & passim in tota fabulæ coagmentatione vsitatum vt gesticulatione & motu citra sermonem fiat imitatio. Quamuis enim hac in re plurimum studij veteres collocarent, ita vt interdum integras fabulas gesticulatione ac motu tantùm imitarentur; id tamen curiosorum erat mimorum & otiosorū non poetæ, ac germanam dramaticæ imitationis rationem sectantium. Deinde crediderim etiam Aristotelē, dum Epico multarum simul rerum concederet narrationē, eò intendisse animum quòd Epicus res multas anteacto tēpore gestas siue vno eodémque tempore, siue successiuè & continēter, siue sparsim ac disiectis interuallis contigissent (id enim nihil ad rem de qua agitur) vnico quasi contextu narraret, quemadmodum Vlysses verbi gratia apud Pheacos errores ille suos & nauigationes continenter perstrinxerat. & idcirco ea verba, *in Epopœia verò, quia narratio est, ἔστι πολλὰ μέρη ἅμα ποιεῖν περαινόμενα*, libentiùs cum Paccio verterim, *Plures partes transactas conglutinari permissum est*, quàm cum Victorio & cæteris *licet multas partes simul ad finem perducere*. nam hoc modo illud ἅμα ad successionem partium referentes quæ non disiectæ sed continenter simul coniunctæ sint, iure hoc bonum concedamus Epopœiæ; quemadmodū in Odyssea & Aeneide animaduertitur, vbi simul continenter multæ nauigationes & perpessiones ac res gestæ commemorantur. quo bono ideo carere dicitur Tragœdia (nam illud *non contingit in Tragœdia imitari ἅμα πραττόμενα πολλὰ μέρη simul multas gestas partes*, sic item interpretor quia è contrario ne cōtinenter quidem multas res gestas, imitari liceat Tragico) quia licèt aliquo modo posset, imò breuissimè interdum soleat aliquas saltem partes seu res anteactas breuissimè attingere; tamen non è re Tragica est id sæpè & longa oratione facere vnde excrescat Tragœdia, quemadmodum è re Epica est id facere & copiosè vt excrescat Epopœia. & idcircò eas voces *non contingit*, & *licet* seu *fieri solet* vsurpat Aristoteles vt intelligamus id non efferri tanquam impossibile Tragœdiæ aut necessarium Epopœiæ, sed conueniens aut non conueniens, vsitatum aut non vsitatum; siquidem dramatico, quoniam vrgetur tempore, non expedit res anteactas multas imitari: quod tamen Epico (si quis attentiùs æstimet) omnino expedit: & ideo hic augere potest commodè fabulæ molem, admirationémque faciliùs excitare, ac satietati occurrere vsu tot tantarúmque partium: quod Tragico non sanè facilè licet. Atque ex his quisque possit argumenta diluere quæ aduersus Aristotelem allata sunt ad Controuersiæ initium. quandoquidem tum demum vrgerent, cum Aristoteles vno eodémque tempore concederet Epico multarum partium imitationem, non quæ continenter simul conglutinatæ sint. eodémque modo reprehendendus esset si gestu & sermone simul id in Tragœdia ac dramate negasset fieri posse; (nam huius rei rationem habuit nullam) ac tandem non tam vsum spectasset, & quid expediret & oporteret quàm quid possibile esset vel impossibile. Hæc in proposita Controuersia; de qua pauca etiam scripsimus in quarta Comparationis disputatione.

Iā explicata authoris sententia subijcitur.

Ad argumenta.

520

PARTICVLA CXXX.

ΤΟ δὲ μέτρον τὸ ἡρωϊκὸν ἀπὸ τῆς πείρας ἥρμοσεν. εἰ γάρ τις ἐν ἄλλῳ τινὶ μέτρῳ διηγηματικὴν μίμησιν ποιοῖτο, ἢ ἐν πολλοῖς, ἀπρεπὲς ἂν φαίνοιτο. τὸ γὰρ ἡρωϊκὸν στασιμώτατον, καὶ ὀγκωδέστατον τῶν μέτρων ἐστί. διὸ καὶ γλώττας, καὶ μεταφορὰς δέχεται μάλιστα. περιττὴ γὰρ καὶ ἡ διηγηματικὴ μίμησις τῶν ἄλλων. τὸ δὲ ἰαμβικὸν, καὶ τετράμετρον κινητικὰ, τὸ μὲν ὀρχηστικὸν, τὸ δὲ πρακτικόν.

HEroicum verò carmen ex ipsa quidem experientia congruens esse apparuit. Etenim si quis alio quolibet metri genere pluribúsve inter se mixtis, enarratiuam facere imitationem aggressus fuerit, præter ipsum decens factum videri poterit: quandoquidem numerorum omnium stabilissimum atque turgidissimum heroicum est: quo sanè fit vt linguas atque translationes potissimùm admittat. nam motus ipse enarratiuus præ cunctis alijs excellens est. iambi verò atque octonarij mobiles quidem sunt. verùm, vt hi saltationibus sic agendis rebus illi aptissimi sunt. *Pacc.*

MEtrum autem heroicum ex experientia quadrauit: nam si quis aliquò alio metro narratiuam imitationem efficeret aut multis, indecorum certè appareret, heroicum enim firmissimum & tumidissimum est metrorum. quamobrem & linguas & translationes maximè recipit. Superuacanea enim est narratiua motio aliorum. Iambicum verò & Tetrametrum mobilia sunt; hoc quidem ad saltationem accommodatum, illud verò rebus gerendis idoneum. *Riccobonus.*

COMM. CXXX. *De metro Epopœia accommodato.*

VEMADMODVM Epopœia cum Tragœdia generatim conuenit quia útraque vititur metro (& ideo in particula XXXI. metrum fecit vtrique commune) ita in particula CXXVIII. propter metri varietatem discrimen inter eas obseruauit: atque hoc discrimen prosequitur hoc in loco. docet igitur heroicum metrum *διηγηματικῇ μιμήσει* conuenire seu imitationi narratiuæ, vt ita dixerim, & Epicæ imitationi mirificè quadrare, idque experientia compertum esse. itaque si quis alio quàm hexametro Epopœiam conflet, atque Heroum facta imitetur carmine; aut etiam non vno sed multis carminum generibus illam variet, res sanè statim appareat indecora: siquidem heroicum metrum est metrorum omnium firmissimum & tumidissimum. ex his autem intelligitur olim tentatum esse Epopœias & heroum facta alio versu quàm hexametro comprehendere, ita vt miscerentur etiam in ea varia metrorum genera; atque inde experientia duce compertum esse, heroicum vnum bellè adhiberi Epopœiæ. Sed qui obsecro experientia id docuit, aut qua id cōfirmari ratione potest? ea, quia cum heroicum metrum sit firmissimum, vt dicere cœpit, & tumidissimum, tum linguas, peregrinas inquam voces, tum metaphoras quæ tum verbis tum sententijs adhiberi solent, recipit percommodè; siquidem *περιττὸν γὰρ διηγηματικὴ μίμησις τῶν ἄλλων, eximia & præstans est narratiua imitatio inter alias* vel (si te illud perturbet quod interim Epicam imitationem Tragicæ anteponeret) *superuacanea & otiosa est narratiua motio* (& ideo pro *μίμησις* reponendum esset cum aliquibus *κίνησις*) *aliorum carminum*: ita vt non necesse sit alia Epopœiæ adhibere metra: vel, si mauis, retinenda est vox *μίμησις* & interpretandum, superuacaneam esse imitationem aliorum carminum, cum granditatem firmitatémque ex heroico sic consequatur Epopœia, vt otiosum videri possit aliud carminum genus heroicis factis adhibere. Cōtra verò Iambo facta imitatio vel Tetrametro ea est vt hæc quidem motioni & saltationi ac scenæ, illa verò agendis rebus & colloquijs accommodata sit. Hæc Aristoteles in præsentia. Paucis verò de Iambo agit & de Tetrametro, tum quia hîc de vno Epico metro erat agēdum, ita vt de Iambo & de Tetrametro Epici tantùm causa mentionem fecerit, nec de illorum motione ac vi nos admonere opus fuerit, nisi vt de hexametri motione & vt constaret magis: tum quia de eisdem metris iam antea cum alibi tum maximè in Tragica disputatione disseruit satis: quo in loco nos etiam de illorum vi & natura verba fecimus: tum quia, si quid forte superesset, id opportunè reseruaret Comicæ tractationi; in qua, quoniam eam confecit, verisimile est docuisse quale nam inter Tragœdiam & Comœdiam intercedat discrimen in Iambi ac Tetrametri vsu. vt enim Comicus stylus est pedestris admodum & vulgi aptandus sermoni, Tragicus contra nobilior & grauior, par est vt dictionis quoque ratio nonnihil varietur. Tametsi nos omnino sentimus, (id quod integro libello demōstrauimus) solutam orationem Tragicis & Comicis colloquijs multò aptiorem esse, ita vt Aristoteles qui metrū illis attribuit, non tam eò conieceerit mentem vt exploraret ac doceret quæ maximè omnium dramati apta esset oratio, quàm vt, quoniam vnum metrum adhibebatur Tragœdiæ & Comœdiæ, quale nam ex metris opportunius esset, patefaceret. alioquin si non tam 521

in

in vsum ac morem vel in cantum spectasset quo fermè dramatica fabula pro recepta cō-
suetudine veluti condiebatur, facilè animaduertisset dramaticæ fabulæ colloquia multò
conuenientiùs soluta oratione pertexi, Tu, si placet, quæ de hac re tota disseruimus in eo
libro perlegas ac boni æquique consulas. Nunc ad ea redeo quæ de hexametro scribit no-
ster author, De quibus cum multa sint quæ dubitentur & requirantur, cogor instituere *CONTROVESIA LXXXIV*
Controuersiam; in qua peruestigandum est Num rectè statuerit Aristoteles hexametrū *NVM ueré statuatur heroicum Epopœiæ atq; Heroicis factis quadrare.*
Epopœiæ atque heroicis factis quadrare. Ac primùm qui obsecro factum est vt experien-
tia docuerit heroicum Heroum factis accommodatum esse: nam etsi conijcere satis licet &
animaduertere huiusmodi factis varia carminum genera cum seorsim singula, tum per-
mixta variè fuisse a priscis adhibita, qui tamen ex huiusmodi vsu cognitum sit hexametrū
planè illis conuenire, non intelligitur, itaque faciliùs dici quàm demoustrari videatur hoc
de hexametro experientia compertum esse, Præsertim verò si hexameter seu heroicū me-
trum inflatum sit & turgidum, id enim efficeret potiùs longè abesse vt sit idoneum, nisi
tamen vitiosum condi oporteat Epicum carmen. Nam esse stabilissimum cum ratione *Aristotelis sentētia oppugnatur,*
supra quàm dici Possit, pugnat, cum eo nomine pedes illi ascribantur quòd mobilitatem
reiecat. Quid quod verēdum est ne interim aut negligens fuerit Natura quæ hexametrū I.
heroicis factis canendis portenderit Græcis, vel Græci ipsi Naturæ voluntatem aut signi- II.
ficationem non commodè perceperint? certum est enim Græcorum hexametrum (de III.
hoc enim loquitur Aristoteles) quoniam pedes cum accentu minùs fœliciter iungit, atq; IV.
522 adeò carmen aliter pronunciat, aliter dimetitur, carmen iis qui vacuas aures atque inte-
grum iudicium non verò occupatum gerant, non posse nisi insulsum videri ac frigidum;
ita vt Latinos meliorem hexametrum docuerit Natura, quique, vt pronunciationem cū
pedibus ac metris non sine magna suauitate atque aurium approbatione coniungit, Græ-
co hexametro iucunditate & grauitate multis partibus antecellat. Id quod posteriores
Græci aliqui persenserunt, qui cum verba delegissent in quibus cum metro consentiret
accentus ac sonus, miram inde harmoniam gigni atque auribus multò meliùs quàm an-
tea consuli experti sunt, quamuis, quoniam difficile est in Græco carmine incommodum
illud vitare quod ex accentus & metri dissidio gignitur, hac in re Græca Musa subleuari V.
satis nequit. Ad hæc certum est apud Italicos heroica facta hexametro nisi ineptè com-
prehendi non posse; ita vt qui rem tentarunt, facilè ab incepto destiterint, quòd se ludi-
brio esse animaduerterent, tantum abest vt fauorem ac gratiam inirent hexametrum in
heroicam Musam importātes, Contra verò nostrum endecasyllabum ita quadrat heroi-
cis factis, vt siue propter similes quasdam terminationes (rimas appellant Itali) siue quia
tum moderatè fluit, tum consistit percōmodè, siue alia de causa, nihil dulcius, nihil opta-
tiùs, excogitari possit. Ex quo fit vt nihil minùs cogitasse Natura videatur quàm vt Græ-
cum hexametrum heroicis dicaret factis; ac potiùs vel latinum ac multò magis Italicum
carmen probasse, vel certè vsui atque arti vno verbo hominum iudicio heroici poëmatis
condendi rationem integram reseruasse. Vt propterea ijs qui a Natura Græcum hexame- VI.
trum commonstratum iactant, proferendi sint & indices vnde cognitum fuerit hexame-
trum Heroicis quadrare factis, & testes qui inde hoc didicerint, ac summatim propositis
dubitationibus omnibus sit occurrendum. An igitur a Natura dicitur cōmostratus he-
xameter quia noster animus quibusdam veluti numeris conflatus sit vnde similia simili- *Responsionis quæritur ratio.*
bus cognoscat ac propterea sentiat hexametrum heroicis quadrare factis? sic ferè Plato-
nici responderent: quibus equidem cur assentiam non habeo, nisi analogia quadam & p- I.
portionem numeri ac metrorum proinderatio, quod aliqui faciunt, affingamus animo:
cuius sanè rei fides, quoniam altioris est contemplationis, sit interim apud authores. An II.
rursus auribus ipsis id acceptum est referendum, quarum & sensus fastidiosissimus est, &
iudicium (vt ait M. Tullius) superbissimum? Ne id quidem. nam belluæ multæ hoc nobis
præstant sensu: cum tamen earum aures metris ac numeris vel delectari vel offendi suspi-
cetur nemo. nisi tamen id aurium nostrarum iudicio tribuas, quòd homo per eas, vt no-
bis non modò ad vitam commodiùs traducendam, verùm etiam doctrinæ & voluptatis
gratia tributæ sunt, numerorum ac metrorum dignoscat conuenientiam, Id quod appo-
sitissimè admonuit M. Tullius in Oratore cum scriberet Poëticam & versum inuentum III.
esse terminatione aurium & obseruatione prudentium; idque natura ipsa admonente. ita *Qua approbatur, & hinc ad*
vt & auribus nostris & animo inprimis tribuenda sit hæc laus, Quanquam ne hinc quidē
indices ac iudices apparent satis. itaque tum demum id cognitum crediderim & animad- I.
uersum,

uersum, cum obseruatum est dactyli & spondei vicissitudinem multiplicémque admixtionem certa illa & definita pedum comprehensione aures cum pulsat, nobis accidere periucundam: præsertim verò quia non solùm varietate illa delectat, verum etiam animo in rebus pangendis mirificè seruit, cum hexameter proferendæ sententiæ ac dilatandæ sit perquàm idoneus, nec celeritate præceps, aut humilitate vulgaris, sed magnificentiæ & grauitate accommodatus sit. & idcirco obseruatione & experientia discere licuit heroicis factis quadrare. Tametsi non est quod inficiemur maius quid a nobis persentiri in metro, quàm vt declarari satis possit cur iucundum aut iniucundum afferat sensum. Id quod M. Tullius indicare visus est cum moneret non difficile percipi in oratione quendam esse numerum; atque hunc a sensu indicari, in quo iniquum sit quod accidit non agnoscere, si cur id accidat nequeamus. Denique nonnullos carminibus aut musicis quibusdam concentibus percelli & ad iram ármaque prouocari, aliquos ad mansuetudinem mœrorémque interdum reuocari, ita vt siue Doricum siue Phrygium canas, huc illuc impellaris, maius est quàm vt admiratione careat. At enim sit istud? verùm quid causæ est vt Aristoteles laudi vertat hexametro quòd sit tumidus? An id affirmat quia res bellicas passim tumultu plenas & affectibus canat hexameter? fortasse. Tametsi ipse quidem crediderim germanam esse causam quòd ab Iambi consimiliúmque metrorum humilitate assurgat; ita, vt comparatè (& ideo dicitur ὀγκωδέστατον τῶν μέτρων, turgidissimum metrorum) turgidus atque altiùs exageratus videri possit. alioquin est grauis ille quidem, sonorus, plenus, amplus, stabilis, sed tamen apud bonos Poëtas non facilè turgidus & inflatus videri debet: nisi magnificentiam & granditatem quæ rebus ipsis conueniat, turgidum spiret. Quare quemadmodum in libro III. Rhetoricorum ὄγκος in bonam partem, ita in præsentia ὀγκωδέστατον in optimam partem & ad magnificentiam declarandam est vsurpandum. Et hinc etiam licet animaduertere cur στασιμώτατον, stabilissimum inquam, appelletur heroicum metrum: comparatè enim dicitur stabilissimum, quia scilicet minimè omnium metrorum mobilitatem referat, imprimisque a Tetrametro quod velocissimũ est differat. & ideo quemadmodum iambo propter granditatem, ita tetrametro propter constantiam opponitur. etsi alioquin tum mobile sit tum apud bonos poëtas in suo genere moderatum sit nec turgidum spiret, ita demum & pedibus constat vt mobilitas designetur, & firmissimum est si cum aliis metris comparetur.

Ad II.

Ad III.

PARTICVLA CXXXI.

Ἔτι δὲ ἀτοπώτερον, εἰ μιγνύοι τις αὐτά, ὥσπερ Χαιρήμων. διὸ οὐδεὶς μακρὰν σύστασιν ἐν ἄλλῳ πεποίηκεν, ἢ τῷ ἡρώῳ ἀλλ' ὥσπερ εἴπομεν, αὐτὰ ἡ φύσις διδάσκει τὸ ἁρμόττον αὐτῷ διαιρεῖσθαι. Ὅμηρος δὲ, ἄλλα τε πολλὰ ἄξιος ἐπαινεῖσθαι, καὶ δὴ καὶ ὅτι μόνος τῶν ποιητῶν οὐκ ἀγνοεῖ ὃ δεῖ ποιεῖν αὐτόν. αὐτὸν γὰρ δεῖ τὸν ποιητὴν ἐλάχιστα λέγειν. οὐ γάρ ἐστι κατὰ ταῦτα μιμητής. οἱ μὲν οὖν ἄλλοι αὐτοὶ μὲν δι' ὅλου ἀγωνίζονται, μιμοῦνται δὲ ὀλίγα, καὶ ὀλιγάκις. ὁ δὲ ὀλίγα φροιμιασάμενος, εὐθὺς εἰσάγει ἄνδρα, ἢ γυναῖκα, ἢ ἄλλο τι ἦθος, καὶ οὐδὲν ἀήθες, ἀλλ' ἔχον ἦθος.

AD hæc, illud etiam magis absurdum si quis vt ipse Chæremon, hos miscuerit. Quare longum contextum alio quàm heroico metro ritè pugnet nemo, nimirum id congruere (sicut diximus) Natura docet. Proin vates Homerus in hoc quoque quemadmodum & in cæteris, præcipua laude dignus est. quandoquidem omnium vnus quid ipsum deceat poëtam, minimè ignorat. Decet autem hunc ex persona sua pauca dicere: quòd in eo imitator non sit. itaque veteres alij dum hoc studio semper certant, pauca interim paucisque in locis imitatione assequuntur. contra Homerus pauca admodum præfatus, modò virum, modò mulierem interdum mores aliquos inducit. nihil enim vnquam non moratum: at semper moribus præpollens, quodcunque confingit. Paccius.

Quam-

QVamobrem nemo fecit longam constitutionem alio, nisi heroo. sed, vt diximus, ipsa 'Riccobo-nus.
524 *docet natura, & illud ipsum partiamur quod coarguit. Homerus autem & in alijs multis dignus est, qui laudetur, & in hoc etiam, quòd solus inter poetas id non ignorat, quod ipsum facere oportet. ipsi enim poetæ quampaucissima dicenda sunt. etenim ipse non est secundum hæc imitator. Ac alij quidem ipsi per totum in actione versantur, & pauca imitantur & paucis in locis. At hic cum pauca præfatus sit, statim inducit virum aut meliorem aut aliquos alios mores, & nihil morum expers, sed habens mores.*

COM. CXXXI
ETSI paulò antè significauerat Aristoteles varia metrorum genera Heroicis factis decantandis non quadrare, imò decorum violare, hic tamen rem cõfirmat vel exaggerat altiùs: & idcircò ait varia metrorum genera heroico Poëmati adhibentem, quemadmodum Chæremon ea in dramate fecerat permiscens carmina, longiùs peccare quàm qui vnum aliquod metri genus præter hexametrum vsurpet. Sed cur, obsecro, id sit absurdius, cum interim talis ac tanta carminum varietas & ingenium referat, & satietati occurrat, & nouitate delectet? non explicat id Aristoteles: sed tamen id explent interpretes aliqui. Quamobrem Vrinensis egregiè scripsit, *Nimirum autem misti versus multi ridiculi sint oportet, multúmque præferant leuitatis. Adde quod legentes nunquam satis eodem vestigio mentem sistere possent. Quid quod cum alij mobiliores, alij tardiores sint, alij rotundiores, alij minùs volubiles existant, necesse est ex tali versuum varietate summa confusio?* Sic Vrinensis. nec spernendus Madius qui ea de causa magis peccari ait, quòd hi qui miscentur versus, inter se dispares adeò & inæquales sint; vt Poëmati, si illis veluti cruribus incedat, omnino claudicandum sit. Quare ingenium quod interim ostẽtatur in tanta carminum varietate, opportuniori loco ac tẽpori reseruandum: satietas etiam rerum varietate & nouitate delenda & concilianda voluptas. De Chæremone verò mentionem fecerat Aristoteles in particula IX. vbi item scripsit rapsodiam ex omni versuum genere composuisse, quam Centaurum appellauit. vt propterea longè sit verisimile Aristotelem hoc etiam in loco in Centaurum spectasse qui planè ingenti illa carminum varietate contineretur. ac fortè ea de causa Centaurum inscripsit opus, quod instar Centauri, aut, quod legunt alij, Hyppocentauri, qui non vnius refert animantis formam, conflatum esset. de quo tamen, quoniam plura scripsimus in ea particula IX. nihil addam, nisi Victorij sententiam mihi nõ probari qui Tragœdiam fuisse scribit Chæremonis Centaurum. nam a Suida, Athenæo & alijs inter Comicos numeratur passim; quin etiam dum octo illius Comœdiæ de nomine recensentur, inter has Centaurus numeratur nõ obscurè. Ex quibus omnibus licet animaduertere multigenã illam metrorum varietatem non in Epopœia solùm verùm etiam in Comœdia atque adeò in quocunque poëmate reprehendi. quod tamen eo consilio dixerim vt qua Tragici, præsertim in Choris, vtuntur varietate metrorum, hanc, si moderata sit & opportunè Poëmati inseratur, excipiam æquo animo: cum præsertim Aristoteles hexametrum quo-
par. 155. que Tragœdiæ adhiberi posse affirmet. Ita demùm Aristoteles concludit neminem fuisse qui longam constitutionem seu amplam fabulam alio elaborauerit carmine quàm hexametro; quasi verò Natura ipsa docuerit quid Epopœiæ & longiori Poëmati conueniat, inprimisque hexametrum ijs Poëmatis reseruandum ac transmittendum esse. His verò
525 positis & constitutis rursus Aristoteles in Homeri laudes digreditur, quem ait cum ob alia multa dignum esse qui laudetur, tum verò quòd solus inter Poëtas non ignorarit id quod Poëtam facere oporteat. qua sanè laude an maior illi tribui potuerit, haud scio. illud certè affirmauerim eum qui nihil ignoret ex ijs quæ Poëtam decent, Poëtarum veluti Deum habendum: nam nusquam hærere non hominis est sed Numinis. Sed num Aristoteli assentiendum hac in re, paulò post. Nunc illud potiùs requirendum est, Cur in Home-
ri laudes digrediatur hoc in loco. An quia Homerus aut primus, aut maximè omnium, *Dubitatur.*
hexametro vno retento, metrorum varietatem illam declinasset, aut certè hexametrum vnum Epopœiæ adhibendum monstrasset? sic enim bellè & apposité, fateretur Aristoteles se ad Homerum celebrandum rursus adduci. Ita quidem statuendum videtur, si Horatium in consilium adhibeamus. dum in sua Poëtica sic canit,

Res gestæ, Regúmque Ducúmque, & tristia bella,
Quo scribi possent numero monstrauit Homerus.

Explicatur dubium.

Sed profectò cum satis compertum sit hexametrum versum esse Homero multò, antiquiorem (multò enim antea ab Oraculo atque ab alijs multis vsurpatus est & cultus) nihil est quod eum ab Homero inuentum aut ab alijs carminibus seiugatum excultúmque fuisse aut propagatum suspicentur. Itaque potuit censeri fortasse Homerus docuisse quæ planè hexametro digna essent ac summatim res a summis viris gestas ac bella esse hexametro commendanda (atque id, mea quidem sententia, sibi voluit Horatius) at hexametri author seu cultor & propagator nullo modo. Quanquam nec reuera primus docuit bella & illustria facta hexametro esse canenda, cum ante Homerum res illustres Orpheus Linus, Musæus, Pisander atque alij hexametro cecinissent multi: itaque nec Aristoteles hanc ei laudem tribuit. Quare affirmare quidem liceat ex Aristotele Homerum maximè omnium excelluisse hexametro, ita vt (si ei credas) monstrarit quo pacto cani possent pro dignitate, at illustria facta primum cecinisse, atque hæc hexametro illiganda docuisse, non est quod affirmemus. Quanquam ne huc quidem spectat Aristoteles in præsentia dum in Homeri laudem rursus digreditur: quandoquidem eum ex alio commendat capite. Statuamus igitur Aristotelem, quasi nouum sese argumentum ac veluti campus offerat, decreuisse Homericum factum illud laudare, quo factum est vt cum Epopœia apud alios simplici quodam dicendi genere contineretur; ita vt ferè ad Historiam accederet, ad dramaticum proximè euecta sit. Hoc igitur nomine laudaturus Homerum, a generali laudatione orditur. Ait igitur Homerum, cum in alijs multis dignum esse qui laudetur, tum verò quòd solus inter Poëtas id non ignoret quod Poëtam facere oporteat; At quid est hoc tandem, vnde eximia hac laude & penè diuina cumulatur Homerus, quasi verò nihil planè eum latuerit, imò vnus omnia nouerit quæ poëtam decent, cæterique proinde dormitarint altiùs? Ea planè, quia reuera Poëtæ (subdit Aristoteles) quampaucissima dicenda sunt: quandoquidem dum ipse ex propria loquitur persona, reuera non est imitator. & idcirco dum alij Epici in actione versantur tota, ita vt perpauca & rarò alijs affingant, sed ipsi narrent ferè perpetuò, Homerus contra alios loquentes faciat, víxque pauca quædam, vt scilicet præfetur & modò virum modò mulierem ac summatim modò vnum modò alium introducat, ex propria persona loquatur. Hæc in præsens propria Homeri, ad quam a generali illa descendit, laus. Quæ omnia me quidem omnino cogunt vt Controuersiam instituam in qua requiratur. NVM iure affirmarit Aristoteles Epico poëtæ quãpaucissima esse dicenda. & Num hæc laus Homero debeatur. Qua in re quod attinet ad priorem partem nihil est quòd vos morer: quandoquidem iam antea disceptauimus num poëtæ sint dicenda quampaucissima. Quare in præsentia tantùm dicam, extare quidem Heroica Poëmata in quibus perpauca cæteri, nulla verò in qua quampaucissima poëtæ, canant ac narrent: ita vt si exemplis & authoritate certandum sit, Aristoteli Epopœia suffragetur nulla: præsertim verò dum indicat Poëtæ dicta esse reuocanda ad procemia quibus alios introducunt ac loquentes faciunt; quasi verò Poëtæ ea tantùm conueniant dicta siue illæ sententiæ, quibus aliæ introducuntur personæ, vt cum dicitur, 526

CONTROVERSIA LXXXV. NVM iure affirmet Aristoteles Epico quampaucissima dicenda; & Num hæc laus Homero debeatur.

Ad quem tum Iuno supplex his vocibus vsa est,

&, *Aeolus hæc contra:*

aut ad summum, si plenior introductio requiratur.

Extemplo Aenea soluuntur frigore membra:
Ingemit & duplices tendens ad sydera palmas,
Talia voce refert.

vel rursus —— *Nec plura querentem*
Passa Venus, medio sic interfata dolore est,

cætera omnia alijs sint demandanda. quod tamen fieri vix ac ne vix quidem potest. Vt propterea si comparatè æstimetur hoc Aristotelis dictum, possit vtcunque ad bonas fruges
II. reuocari; cum reuera cæteri Epici quamplurima ex propria persona loquerentur ipsi: ita vt è contrario videri possit quoquo modo quampaucissima poëtæ esse dicenda, quòd multis partibus pauciora dicenda sunt quàm alij fecerint. alioquin præcisè ac simpliciter Poëta loqui paucissima nec potest nec debet, cum non modo alios dicentes introducat procemijs quibusdam vsus, verùm etiam longè ac latè res narret quæ non procemijs sed narrationis eæque amplissimæ obtinerent locum. Certè dum Virgilius in 1. Aeneidos (huic verò loco alia sexcenta inuenias consimilia) ex propria persona verba faciens narrat tum qua Aeolus ratione sedauerit tempestatem, tum quid defessi Aeneadæ fecerint,

rint, quid molitus sit Aeneas, non modò copiosè narrat ac longa & cõtinuata carminum serie prosequitur hæc omnia, verùm etiam eadem Comparationibus, Descriptionibusq; pulcherrimis exornat illustràtque mirificè. Vt propterea longe absit vt solis procemijs cõtentus fuerit. Quanquam non in Virgilium (dicat aliquis) ac posteros Epicos intuetur Aristoteles sed in præsentes: & in Homero inprimis hæret quem ait statim atque pauca quædam præfatus sit, alios introducere loquentes. Ergo de Homero agamus. De quo illud verissimè affirmari potest, in Iliade Homerum multò plura ex propria quàm ex aliorum omnium persona fundere carmina, ita vt ipsa (curiosam rem dicam sed veram) poëtæ carmina ducentis circiter carminibus supra mille ea superent carmina quæ a reliquis omnibus pronunciantur: tantum abest vt loquatur paucissima. nam affirmare ea tantùm cecinisse quæ in Procemiorum essent loco, dum hunc vel illum loquentem faceret ac tanquam conciliaret, seu in arenam deduceret imitatores, falsum est quàm quod falsissimum. III.
nisi tamen dicas Poëtam in propositione tantũ loqui: cætera verò, nescio, quo pacto aut consilio a Musa, (id nos alibi obseruauimus ac docuimus) proferri omnia: quod cum Aristotele saltem pugnaret, qui, quasi Poëta ipse alia proferat multa quæ alioquin videri poterant decantari a Musa, ait Homerum modò virum, modò mulieres, introducere: quod esset non ab initio tantùm, sed sparsim in toto poëmate præfari, idque non modò semel sed sexcentis vicibus. Vt propterea in Iliade longè aliter accidat quàm statuat Aristoteles. Id quod in Odyssea etiam compertum est: nam licet Poëtæ carmina non superent aliena, multa tamen carminum millia ex propria persona fundit Homerus. Quapropter mihi quidem ad Aristotelem hac in re planè tuendum ratio suppetit nulla. Nam si eò cõfugias vt dicas Epicum in ijs quæ ipse loquitur, non esse imitatorem, ac propterea saltem fuisse Homero faciendum vt procemijs illis tantùm vteretur, profectò ne id quidem vllo modo concedendum est, cum vberior adhuc a Poëta expectanda sit oratio, vt de præsentibus factis constet quos vnus Poëta narrare potest. Iam verò eam quoque laudem Homero tribuit, quòd personas non sine moribus, illique singularum proprijs indicat. ita vt siue inducat virum, siue mulierem, suos cuique mores affingat, ac summatim nihil inducat quod morum expers videri possit. id quod fortè pronunciauit ad extremùm, quòd nõ
427 hominis modò verùm etiam numina passim ab Homero in poëmata introducerentur, quæ item mores referrent. Quanquam an rectè Homerus affinxerit mores siue hominibus siue cœlestibus, & iam nos antea non vno in loco indicauimus, & infra, vbi Poëtarum accusationes & excusationes prosequitur, docebimus copiosè. Interim sat sit monuisse Dijs humanos mores ac vitia plurima tribuisse, ita vt Plato in eum hac maximè de causa exarserit, nam in libris De Republica multa longo persexit ordine in quibus circa Deos Heroësque, quod pertinet ad mores, lapsus esset turpiter. Itaque M. Tullius etiam conquetitur quòd humana ad Deos trãstulerit: nam mallem (inquit) vt diuina ad nos. Atque hinc factum est, vt Plutarchus, Proclus, Eustathius sæpe ad allegorias ne dicam ad nenias anilésque fabulas confugiant vt Homerum in hac re tueantur. Quod quàm temerè faciãt vel ex eo compertum esse potest ac planum quòd Aristoteles qui sæpè tanquam pro aris & focis decertat pro Homero, atque omnes explorauit vias vnde solutiones ille conflaret suas atque Homericas accusationes eleuaret, de allegoria, qua tamen multis occurrere potuisset accusationibus, ac multa in commodiorem partem deflectere, ne verbum quidem. Reditur ad Aristotelem.

PARTICVLA CXXXII.

ΔΕῖ μὲν οὖν ἐν ταῖς τραγῳδίαις ποιεῖν τὸ θαυμαστόν, μᾶλλον δ' ἐνδέχεται ἐν τῇ ἐποποιίᾳ τὸ ἄλογον. διὸ συμβαίνει μάλιστα τὸ θαυμαστόν, διὰ τὸ μὴ ὁρᾷν εἰς τὸν πράττοντα. ἐπεὶ τὰ περὶ τὴν Ἕκτορος δίωξιν ἐπὶ σκηνῆς ὄντα, γελοῖα ἂν φανείη, οἱ μὲν ἑστῶτες, καὶ οὐ διώκοντες, ὁ δὲ ἀνανεύων. ἐν δὲ τοῖς ἔπεσι λανθάνει. τὸ δὲ θαυμαστὸν ἡδύ. σημεῖον δή. πάντες γὰρ προστιθέντες ἀπαγγέλλουσιν ὡς χαριζόμενοι.

Sane

Tactius. SAnè conuenit Tragœdiæ ipsum præbere mirandum; magis autem Epopœiæ: quòd videlicet proportione respondeat. ideóque mirandum maximè huic cōuenit, quoniam in ea ad ipsum agentem minimè respicimus. Porro si quis illa quæ de persecutione in Hectorem sunt, in scenam afferat, vtique ridicula apparere fecerit. nam & illos stare & hunc abnuere videre esset, id quod prorsus in ipsis carminibus latet. Cæterum mirandum ipsum per se esse gratum, argumento sit, quod omnes huiusmodi aliquod dū nunciant, veluti dicturi in gratiā, id semper exaggerant.

Riccobonus. *AC oportet quidem in Tragœdijs efficere id quod admirabile est: sed magis in Epopœia consistit, id quod ratione vacat. Quamobrem contingit maximè id quod admirabile est, quia non spectant in agentem. Quoniam quæ euenerunt circa Hectoris insectationem in scena certè apparerent ridicula, hi quidem stantes & non insectantes, hic verò renuens. At in Epicis latent. Iam admirabile iucundum est. Ac signum est quòd omnes addentes nunciant tanquam gratificantes.*

COMM. CXXXII. IGressus est rursus Aristoteles in Homeri laudes: nūc redit ad institutum, & ea persequitur in quibus Epopœia dissidet a Tragœdia. ait igitur oportere quidem in Tragœdijs ciere admirationem, sed tamen in Epopœia id magis requiri. Ex quo fit vt admirationem in Epopœia maximè oporteat dominari. Quæ res tamen facilè admirationem habeat ac propterea Controuersia sit digna in qua disceptetur NVM iure Admiratio excitetur in Epopœia. 528.

CONTROVERSIA LXXXVI. *NVM iure excitetur Admiratio in Epopœia. Non rectè excitari. I.* Ac primò cum admiratio ex ignoratione proficiscatur, nec possit Epicus admirationem in nobis excitare quin ignoratione quoque mentem inuoluat nostram, quæ magna fuerit Epici poëtæ laus, admirationem eámque ingentem excitasse, vnde ignoratione penitus inuoluamur? Nam cum admiratione ignorationem esse coniunctam non est quod dubitemus. hinc enim Deus admirationis dicitur expers, quòd cū excellat sapientia, nulla in eum ignoratio cadere possit. eodémque modo viri sapientes ac prudentes perbeati censeri solent, quòd nulla illos attingat admiratio aut ignoratio. hinc Flaccus

Nil admirari, prope res est vna Numici,
Sólaque quæ possit facere & seruare beatum. *Libr. 1. epi. ep. 6.*
Hunc Solem & Stellas & decedentia certis
Tempora momentis, sunt qui formidine nulla
Imbuti spectent. quid censes munera terræ?
Quid maris extremos Arabas ditantis, & Indos?

atque hinc illud etiam

Fœlix qui potuit rerum cognoscere causas.

qui enim causas rerum cognouerit, is ignoratione & admiratione tangitur nulla; ita vt fœlix videri soleat. Et huc etiam pertinet quod Philosophia Platone teste in Cratylo & Aristotele in 1. Diuinæ Philosophiæ libro ab admiratione profecta est. quia nimirum mortales cum ob rerum ignorationem admiratione afficerentur, hinc ad causas rerum peruestigandas atque ignorantiam admirationémque pellendam excitati pepererunt Philosophiam. Quid est igitur quod Epicus nos in admirationem rapere studeat qua ad ignorationem quoque compellamur?

II. Huc accedit quod admiratio, Aristotele ipso fatente, ex rebus absurdis oritur maximè, quæque ratione careant. quæ igitur magna debetur Poëtæ laus quòd ad ciendam admirationem incumbat, cum ad res absurdas tum confugere tū alios impellere cogatur?

III. Quid plura? cum Aristoteles eo nomine reprehendat Episodicas fabulas quòd in illis Episodicæ partes verisimili ratione haud sint inter se nexæ & copulatæ, ac summatim in sua Poëtica passim iubeat verisimile custodiri, atque hac de causa in poëtica imitatione haud dubitet verisimile anteponere veritati, quid obsecro admirationem quærere vnde verisimile profligetur? certè aut verisimile deserendum in Epopœia, si admirationi studendum est maximè, aut certè ne fabula verisimili ac tanquam anima spolietur, admiratio abijcienda est.

Respondetur Ad I. Ego verò non inficior ignorantiam cum admiratione permixtam esse, ita vt hæc ex illa oriatur. fac enim ignorantia pellatur ex animo, cōtinuo admiratio extinguatur. Sed tamē illud quoque verissimè assi⟨e⟩rmari potest, cum admiratione

præter

præter ignorationem coniunctam esse rerum, quas admiramur, excellentiam & dignitatem, siquidem res excellentes inprimis atque præstantes afferunt admirationem. atque hinc fit vt Diuinum Numen maximè omnium suspicere & admirari iubeamur ab Aristotele quòd sit natura omnium præstantissima: eodémque nomine virtutem & eos qui hac excellenter præditi sunt, admiramur. Itaque M. Tullius, *Admirantur* (inquit) *communiter illi quidem omnia quæ magna & præter opinionem suam animaduerterunt; separatim autem in singulis si perspiciunt nec opinata quædam bona. itaque eos viros suspiciunt maximísque efferunt laudibus in quibus existimant se excellentes quasdam & singulares virtutes perspicere.* & rursus, *Admiratione quadam afficiuntur ij qui anteire cæteros virtute putantur.* sic M. Tullius vt doceret eximiam virtutem ac res excellentes nobis esse admirationi. *Lib. 1. de Offic.*
529 Nec alia de causa Aristoteles in 1. Rhetoricorum eum qui admirationi sit, honorari etiam scribit, scilicet propter virtutem. Quæ sanè virtus aut dignitas & splendor siue ex doctrinis & sapientia, siue ex rebus gerendis & prudentia, siue, quod apud vulgus fit, ex pulchritudine externísque bonis oriatur, tunc maximè affert admirationem, cum expectationem aut opinionem superat: cum repentè sese in conspectum dat; cum noua, ardua, inaudita videri solet. Et hinc est vt Iris dicatur Thaumantis, hoc est Admirationis, filia: ob pulchritudinem enim in admirationem rapit mortales. Ex quibus omnibus efficitur omnino enitendum Epico vt excitet admirationem; De qua tamen re paulo post copiosiùs. Iam verò quod obiicitur admirabile ἄλογον esse & absurdum; turpe autem existimandum ad res absurdas vel confugere vel alios impellere, ex dictis dilui potest. nam fatendum est quidem admirabilia, vt noua fermè sunt & inaudita, sic ἄλογα videri, incredibilia & absurda. non enim communia, plena, trita, verisimilia, credibilia, gignunt admirationem, sed noua, ardua, insueta, incredibilia. ex quo fit vt ἄλογα videantur & absurda. & ideo etiam videas, ἄτοπα seu absurda non raro pro admirabilibus a Græcis vsurpari. ita vt aliquando reciprocari videantur. sed tamen quia res admirabiles, vt dicebam, nouæ atque præstantes esse solent, pulchræ item atque iucundæ ac plenissimæ dignitatis, fit sanè vt pulchrum videri possit ac plenissimũ dignitatis admirationem excitare. *Ad II.* Quod si res admirabiles cum verisimili fermè pugnant, quod tamen in Poësi colendum est, iam incredibilia purgãtur admiratione. si enim verisimile violandum est, admirationis excitandæ causa violandum est. *Ad III.* Itaque Aristoteles; vbi in res incidamus apud Poëtas quæ incredibiles videantur & absurdæ, tum demum excusari iubet cum sint admirabiles. ferendum itaque est, immo verò iubendum vt Epicus admirationem excitet: præsertim verò quia dum res non exponit oculis, quemadmodum Tragicus, minùs apparet verisimile violari quàm in Tragœdia. Tametsi, vt verè fatear, longiùs præstat admirabile factis arduis & per quã difficillimis excitare, quibus leuiter, interdũ etiam nihil, violetur verisimile, quã rebus quæ fieri nequeũt & absurdis. de qua re nos in Cõparatione copiosè; vbi sigillatim ostendimus quî admirabile cũ verisimili interdũ concilietur ac magna cũ laude cõiungatur. Sed sint ista. at adhuc docendũ esset planiùs cur iã ingens sit ab Epico excitanda admiratio. Mihi verò in hanc rem intuenti, tres sese offerũt causæ. *Dubitatur rursus. Respondetur.* Prima est quia cũ Epopœia illustrẽ planè & excellentẽ requirat fabulã, tum demum intelligere liceat talem esse, cũ ingens excitetur admiratio. admiratio enim est tanquã τεκμήριον & propria nota factorũ illustrium & præstantissimorũ. Altera quia cũ admiratio ab excellentis virtutis ac pulchritudinis splendore manet, facilè in eius herois æmulationẽ & imitationem rapiat qui tanquã virtutis Idea profertur ab Epico: nã reuera non per se admiratio quæritur sed æmulationis gratia & imitationis. Postremò quia (vt mox docemus ex Aristotele) admirabile sit iucundum & voluptatem afferat: iucunditas verò & voluptas non postremo loco quærenda est in Epopœia. quanquã de voluptate quã parit admiratio, paulò post. Ita demũ habemus Epicũ non modò posse sine crimine, sed debere etiã, admirationẽ excitare atq; illam ingentem. Quòd si illud requirat aliquis, cur in Epopœia magis quàm in Tragœdia sese offerat locus vnde ingens gignatur admiratio, declarat hoc Aristoteles tum ratione tum exemplo. *Redditur ad Aristotelem.* ratione quia qui Epopœiã perlegunt, non spectant in agentẽ cum Epicus narret, vel si imitatur oratione imitetur non
530 actione. contra verò qui Tragico intersunt spectaculo, agentes ipsos spectant. quapropter vt oculi rẽ admirabilẽ hauriunt altiùs quã aures, atq; afficiendo animo ampliorẽ aperiũt aditum, res absurdas & incredibiles faciliùs persentiũt quàm aures: ita vt præstet Tragicũ a rebus planè incredibilibus temperare. contra verò Epico liceat sectari incredibile paulò liberiùs, cum minùs agnoscatur in Epopœia. ex quo fit vt nulla aut minor excusatio in

promptu sit Epico, vnde non conciliet ingentē admirationem. Et sanè cum Tragœdia sit poësis oculorum, Epopœia verò aurium, nemo non videt in has faciliùs sese insinuare res incredibiles quàm in oculos, & hac de causa Homerus fortasse vera somnia corneæ concedebat portæ, quia scilicet oculi difficiliùs fallantur: falsa tribuebat eburneæ quæ auribus designetur. Hæc sit ratio, Exemplum ex libro xxii. Iliados ducitur, vbi Achilles, dum insectaretur Hectorem, (communem explanatorum sequor sensum) nutu imperauit militibus vt ne Hectorem telis appeterent aut insectarentur. id quod frigidè omnino cecidisset atque adeò risum mouisset in theatro, in quo facilè est persentire fieri nullo modo posse vt aliquis nutu exercitum sistat, præsertim in æstu belli ac pugnæ: in qua etiam Græcis haud erat integrum consistere, cum Troiani contra certarent. itaque risum mouisset Homerus, si quid tale in Tragœdia imitatus esset: præsertim verò si ter quatérve circa mœnia tum Hectorem fugientem tum Achillem insectantem fecisset; contra verò in Epopœia a qua, vt est aurium tantùm, abest oculus, minùs patuisset risui ac reprehensioni locus: Itaque factum hoc ex Tragicis nullus imitatus est; ex Epicis Principes, Virgilius ac Torquatus. quanquam mirum est quàm accuratè illa declinarint, quæ reprehensioni obuia essent apud Homerum: etsi enim nequaquam obuia essent oculis, cordati tamen viri & ingeniosi (huic enim vel maximè canit Epicus) non effugiunt animum ac iudicium, nam nec è dignitate est fortissimorum ducum vt ter quatérue quasi cursores ingens illud spatium peragrent: nec ad Achillis virtutem celebrandam accommodata est Hectoris fuga, quem fortissimum præstitisset efficere vt admirationem haberet Achillis fortitudo: nec nisi Achillis virtuti derogat quòd Hectorem nunquam assequi potuerit satis: cũ præsertim ea inprimis laude ab Homero cumuletur quòd pedibus esset velocissimus; nec vsum repetita illa insectatio habet vllum, cum non inde oriatur congressus atq; concilietur certamen vnde Achilles victor existat: sed potiùs Hectore dimisso alia vincendi ineatur ratio, quæ etiam ratio indignitatis est plenissima; cum Pallas, hoc est sapientiæ Dea, Deiphobi speciem induens, Hectorem quasi fratrem ad pugnam cohortetur opémque illi polliceatur; cum tamen mox eum ad pugnam reuocatum turpi proditione deserat; ita vt Numen & fidem frangat & ad necem virum fortem turpi adigat proditione, certè dum tot mendacijs decipit Pallas Hectorem, ac fidifragi proditorísque artes exprimit omnes, eámque (si Deo placet) indignum hoc facinus gloriantem, barbaros sanè mores & immanes illi affingit per imprudentiam. Denique nihil non Achillis dignitati officit, cum non propria virtute sed aliena infamia victoriam referat. Aliter sanè Virgilius; qui optante Turno singulari certamine congredi cum Aenea, sic canebat.

——Disiecta per agmina Turnus
Sic Vrbis ruit ad muros, vbi plurima fuso
Sanguine terra madet, striden̄tque hastilibus auræ:
Significátque manu, & magno simul incipit ore.
Parcite iam Rutuli, & vos tela inhibete Latini:
Quæcunque est fortuna, mea est: me veriùs vnum
Pro vobis fœdus luere & decernere ferro.

vbi non nutu solùm aut manu sed magno ore ac generosis dictis & argumentis efficit vt consisterent communémque pugnam singulari certamine dirimi paterentur. itaque appositè statim pergit Poëta,

Discessere omnes medij, spatiúmque dedere,

ita quidem nec mendacia Numini affingit vlli, nec fraude rem peragit, & verò fortem 53
inducens Turnum, victoris Aeneæ consulit gloriæ, non aliena, aut propria ignominia eū victorem facit. Denique si Iunonem inducit quæ imaginem Aeneæ referat Turnúmque deludat, id profectò nō ad proditionem spectat aut fraudem, sed potiùs vt eum morti subtrahat. Ita demum satis indicauit Virgilius quæ minùs rectè cecinisset Homerus; dum Hectorem fugientem, Achillem insectantem, singulari demum certamine congredientes illos, fecisset. Nam dum Homerus Hectorem inducit, qui tam longos cum Achille sermones miscet certaturus, quin iaculo appetitus, verba diu pro ferro quod manu gestabat, reddit, ac nenias texit, quàm temerè id faciat, nemo non videt. Quapropter Virgilius verbis valere iussis sic in Turni aduentum de Aenea cecinit,

At pater Aeneas, audito nomine Turni,
Deserit & muros & summas deserit arces,

Præci-

Præcipitátque moras omnes, opera omnia rumpit,
Lætitia exultat, horrendumque intonat armis.

& idcirco confestim ruunt ad pugnam. quare sic pergit Virgilius.

Atque illi vt vacuo patuerunt æquore campi,
Procursu rapido coniectis eminus hastis,
Inuadunt Martem clipeis atque ære sonoro;
Dat gemitum tellus: tum crebros ensibus ictus
Congeminant. fors & virtus miscetur in vnum.

sic Latinus Poëta vt Græci redundantiam vitaret & decori ac verisimilis offensiones. Inter quos tamen sic Italici Poëtæ enitet Musa, vt hac in re mihi quidem Virgilium æquasse fortasse etiam superasse videatur. dum enim Tancredus cum hoste audacissimo congreditur, ac socios arcet longiùs ne hunc tantillum lædant, paucis quibusdam sese illis verbis, hostili nimirum more, lacessunt non sine decoro admirabili & venustate. de qua re nos in postrema Comparationis parte egimus opportuniùs.

Vide vi fun. 10. Compa.

PARTICVLA CXXXIII.

Δεδίδαχε δὲ μάλιστα Ὅμηρος καὶ τοὺς ἄλλους ψευδῆ λέγειν, ὡς δεῖ ἔστι δὲ τοῦτο παραλογισμός; οἴονται γὰρ ἄνθρωποι ὅταν τουδὶ ὄντος, τοδὶ ᾖ, ἢ γινομένου, γίνηται, εἰ τὸ ὕστερόν ἐστι, καὶ τὸ πρότερον εἶναι, ἢ γίνεσθαι: τοῦτο δέ ἐστι ψεῦδος. διὸ δή, ἂν τὸ πρῶτον ψεῦδος, ἄλλου δὲ τούτου ὄντος, ἀνάγκη εἶναι, ἢ γίνεσθαι, ἢ προσθῆναι. διὰ γὰρ τὸ εἰδέναι τοῦτο ἀληθὲς ὄν, παραλογίζεται ἡμῶν ἡ ψυχὴ καὶ τὸ πρῶτον, ὡς ὄν.

Homerus verò præcipuè alios docuit quo pacto mendacium ipsum dici oporteret; quod profectò paralogismus est, Existimant enim homines eum hoc ipso existente, siue facto, hoc ipsum fiat, si posterius sit, etiam prius esse, vel fieri; quod quidem mendacium est. Sed ob id sanè mendacium primum est, quod alio quopiam existente, hoc idem esse, vel fieri necesse sit. siquidem cum hoc esse verum sciat, anima nostra paralogismo colligit etiam primum esse verum. *Paccius.*

Et docuit maximè Homerus alios falsa dicere vt oporteret. Atque hoc naturam habet paralogismi, existimant enim homines quando dum vnum est aut factum est, al- *Riccobonus.*
532 *terum fit, si posterius est etiam prius esse vel fieri. hoc autem mendacium est, idcirco primum iam certè mendacium est, sed necesse non est, dum vnum est vt alterum sit vel fiat vel apponatur. Namquia scit hoc verum esse, falsò ratiocinatur animus noster etiam primum tanquam id quod sit.*

COM. cxxxiii.

QVID doceat Aristoteles hoc in loco non est obscurum: cur autem & an rectè, obscuritatem habet. docet enim Homerum monstrasse qua ratione mendacium dicendum sit vt oportet: quod est deceptio quædam & paralogismus. cur autem, obscurum est, vt dicebam. Interpretes igitur sic introducunt sententiam, vt velint Aristotelem ab admiratione quam Epico ingentem concitandam esse decreuit, ad iucunditatem deuenisse quæ ex admiratione oritur, & cuius gratia solerent homines aliquid ijs quæ narrant addere. Nunc igitur (inquiunt isti) vel quia admirabile sit ἄλογον ac ratione careat vnde ad mendacium accedit, vel quia qui aliquid adderent factis quæ narrarentur, mendacium dicerent, hinc Homeri laudandi arripit ansam quod rectè mentiendi artem docuerit. Ego verò crediderim Aristotelem dubitationi occurrere quæ est in promptu. si enim admiratio fermè oritur ex ijs quæ sunt ἄλογα quod est ex rebus absurdis & (quod fatebitur etiam paulò post) quæ fieri nequeunt, quî non perturbatur verisimile? nam verisimile colendum esse, supra docuit passim. Respondet igitur Aristoteles Homerum nos docuisse qua sit mentiendum ratione, vt, prout oportet, mentiamur: quasi diceret ex Homero percipi posse nihil prohibere quominus ἄλογα & rationis expertia aut etiam quæ fieri nequeunt imitemur, cum tamen verisimile non violemus. si enim mendacium

Homerum maximè omnium docuisse qui falsa dicenda sint ac paralogismum.

Quo id consilio doceat Aristoteles.

prout oportet & in Epopœiam conuenit Homeri instar dixerimus, rem falsam quidem dixerimus sed quæ tamen verisimilis videatur & fidem pariat. At enim qui tandem hanc Homerus docuit artem? si enim id rectè docuerit, iam quoniam in re poëtica & fabula versamur in qua mentiri licet, haud ægrè feremus hac etiam in re Homerũ laudari. Agedum igitur Controuersia instituatur, atque illud quæratur. Qua tandem ratione Aristoteles probet Homerum mentiri docuisse prout oportet, num iurè id Homero tribuat. Ergo si ab Aristotele sciscitet eris id quod primo loco positum est, respondet Homerũ mentiri docuisse prout oportet, dum vsus est paralogismo. Putant enim homines, imperiti nimirum ac rudes, cum vno existente aut fiat vel existat aliud, fore etiam vt cum id factum sit, vel est, quod est posterius; factum quoque sit vel fiat quod est prius: quod sanè mendacium est: ita vt prius ac posterius nõ sine mendacio colligatur. quamuis enim in ijs quæ vltro citróque meant id verè dicatur, vt si sol ortus est, dies est; & è contrario: aut si pater est, filius est; & contra; in ijs tamen quæ non simul ac necessariò ponuntur, aliter accidit. quapropter posito sole ponitur quidem lux; non tamen luce posita, ponitur sol. sic etiam posita febre ponitur ægrotatio: non tamen posita ægrotatione ponitur febris siquidem nihil vetat quominus podagra laboret quispiam, vel calculis aut alio morbo qui febrem adhuc non attulerit. Sic Aristoteles, colligit Homerum eo paralogismi genere vsum esse qui dicitur Consequentis. Quanquam an idcirco sequatur Homerum mentiri docuisse prout oportet, iam iam videbimus. Et quidem si paralogismis & captiosis argumentationibus aptè esset vsus & ad assensum captãdum accommodatè, nihil esset fortasse quod ei poëtici mendacij laudem concedere cunctaremur; at quid si vrgeam vt ostendat Aristoteles quomodo & vbi paralogismus sit vsus, atque ad fidem gignendam congruenter & accommodatè sit vsus Homerus, sanè hanc dubitationem nunquam expedit; tantùm enim commemorat (etsi vbi id effecerit Homerus non ostendit) vsum esse fallaciâ consequentis, quasi verò Homeri mendacia hac vna paralogismi forma nitantur omnia. Etenim paralogismus & captiosa ratiocinatio manat quam latissimè & ex quamplurimis quasi fontibus deriuatur aut sedibus desumitur; ita vt consequentis fallacia vna sit ex multis paralogismi formis. Itaque vbi Homerus illud vnum mendacij genus aptè vsurpauerit quod consequentis dicitur, adhuc longissimè aberit vt plenam paralogismi rationem monstrarit, aut tota Epici mendacij vniuersitas in consequentis fallacia (id quod ridiculum est dictu) sita sit & collocata. Quid? an non Homeri mendacia simplici narratione continentur fermè omnia ac ratiocinationis sunt expertia? dies me deficiat si quæ Poëta iste vel ex propria persona vel ex aliena contineri quadam oratione ac citra omnem argumentationis vsum refert, persequi velim. Certè Vlysses multis libris nos detinet suorum errorum perpessionúmque & factorum commemoratione: vbi mendacia trito more ac modo referuntur. Quamobrem verendum est ne nos interim paralogismo decipiat Aristoteles ipse. Sed fac etiam vnius mentio formæ & fallaciæ reuocet nobis in mentem fallacias cæteras quotquot longo ordine paralogismi nomine in Elenchis ipse prosequitur Aristoteles; ac propterea id Aristotelis breuiloquentiæ cõcedatur, cum satis superque constet coniectura passim informanda esse multa quæ prætermittit hic author; sed cur obsecro non exemplis docet aliquibus úbinam & quomodo paralogismis vsus sit Homerus & quî mendacium dixerit prout oportet? Ego quidem vnde hunc nodum expediam non habeo. nisi dicamus aut in ea spectasse quæ de paralogismo subindicauerat dum species agnitionis proferret, vbi tamen vno propemodum rem peragit verbo; aut eos alloqui & instituere, qui in Homero naviter versati essent atque interim sibi ipsi Homericos paralogismos suggerentes, Aristotelem ipsum hoc liberarent labore. Quia tamen iure fateor me Dauum esse non Oedipum. ipse enim (vt ingenuè aperiam quod sentio) Homerum euoluere nequeo & æstimare quin frigidè passim & ferè sine vllo paralogismi vsu mentitum existimem, tantum abest vt paralogismis ad mentiendum sit vsus appositè. Quanquam quoniam Epicus ingeniosis canit, ne illud quidem intelligo, quò paralogismi spectare possent isti in Homero; cum paralogismi rudibus & imperitis decipiendis valeant. ita demum dum æstuat vt res absurdas cum verisimilibus conciliet, tutiùs fuisset confugere ad res arduas & quam difficillimas: atque his iubere vt concitaretur admiratio. facta enim ardua & difficillima & admirationem habent & iucunditatem afferunt: nec tamen cũ verisimili è regione pugnant quemadmodũ ἄλογα. Quapropter optimus Epicorũ magister Virgilius ac post eũ

Torquatus

CONTROVERSIA Qui Homerus mentiri docuerit prout oportet. & NVM id Homero iure tribuatur.

Aristotelis responsio. LXXXVII.

Dubitatur. I.

II.

III.

Respondetur.

Torquatus ardua & præstantia facta suis illi Heroibus tribuunt: quæ sic fingunt vt perdifficilia & pulchra admirationem habeāt. sic ad exitum perducunt, vt verisimilia videātur. In Latium nauigat Aeneas, sed non multo milite; ita vt perquamdifficillimum videri possit ac propemodum incredibile vt cum Rutulis atque Italis penè vniuersis congredi audeat: tantum abest vt egregiam de illis victoriam relaturum ac regnum sibi paraturum nobis sperandum esset. & tamen id sibi canendum proponit Virgilius; id in progressu, etsi fractæ penè essent exiguæ illæ Aeneadum vires & copiæ, sperari iubet varijs tū Oraculis & prædictionibus, tū portentis & votis; Aeneadū victoriæ & regno, vnde etiam Terrarum orbis oriretur Imperium, fidem concilians ac fouens. Itaque dum interim Troiani in dies magis ac magis Iunonis ira frangerentur ac ferè delerentur, ecce tibi Tyberinus Deus Aeneam statim ac Latium attigit, Euādrum adeundum monet a quo iuuaretur: hic rursus quoniam perexiguis tantùm copijs eum iuuare posset, ad Hetruscos confugiendum docet vt maiore spe dimicaretur. ita quidem sensim & ille ad victoriam aspirat, & nos
524 factum minùs incredibile, quia a verisimili non planè alienum, iudicamus. Denique ea rem peragit Virgilius industria vt licet quam difficillimum semper videatur factum, cum Rutulorum Latinorúmque viribus impares adhuc essent Troës: tamen Aeneas tantam tolerantiæ, fortitudinis, vigilātiæ vim, vsque adeò incredibilem rei militaris scientiam exerit, vt tandem de fortissimis hostibus ingenti eum omnium admiratione victoriam immortalem immortalémque gloriam sibi compareт; vnde ad æmulationem prouocet ductores militum ac virtutis & gloriæ æmulos Imperatores efficiat omnes.

PARTICVLA CXXXIV.

Προαιρεῖσθαί τε ἀδύνατα, καὶ εἰκότα μᾶλλον, ἢ δυνατὰ καὶ ἀπίθανα. τούς τε λόγους μὴ συνίστασθαι ἐκ μερῶν ἀλόγων, ἀλλὰ μάλιστα μηδὲν ἔχειν ἄλογον. εἰ δὲ μὴ, ἔξω τοῦ μυθεύματος, ὥσπερ Οἰδίπους, τὸ μὴ εἰδέναι πῶς ὁ Λάϊος ἀπέθανεν. ἀλλὰ μὴ ἐν τῷ δράματι, ὥσπερ ἐν Ἠλέκτρᾳ οἱ τὰ Πύθια ἀπαγγέλλοντες, ἢ ἐν Μυσοῖς, ὁ ἄφωνος ἐκ Τεγέας εἰς τὴν Μυσίαν ἥκων.

ITémque fieri quæ neutiquàm possunt, modò verisimilia sint, potiùs quidem eligenda esse, quàm quæ minimè verisimilia: licet fieri possint. Sermones quoque ipsos adeò non ex parte rationis expertium constitui debere, vt etiam nihil, quod non summa ratione præditum sit, contineant. si verò secus fiat, extra ipsam fabulationem saltem sit: exempli gratia: ignoratio Oedipodis, quo pacto Laius occubuerit: non autem in actibus: sicut in Electra Pythiorum nunciatio: itémque in Mysis, ex Tegea mutus vt loqueretur, profectus in Mysiam est. *Paccius.*

Eligenda autem sunt, quæ fieri non possunt, & verisimilia sunt magis quàm quæ fieri possunt, & parum apposita sunt ad persuadendum. Ac sermones non constituendi ex partibus carentibus ratione, sed maximè quidem vt nihil habeant, quod careat ratione. si verò non sint tales, ac certè habeant extra fabulam vt Oedipus illud habet, quòd nesciat quomodo Laius mortuus sit. Non autem in dramate vt in Electra qui Pythia nunciant aut in Mysis qui sine voce ex Tegea in Mysiam uenit. *Riccobonus.*

COMM. CXXXIV. *Qui verisimile colere liceat etiā si narrē cur quæ admirabilia sunt ac fieri haud posse videātur.*

O refert disputationem Aristoteles vt doceat qua ratione ea quæ fieri nequeunt, cum verisimili iungenda sint, ac summatim docet quatenus sit verisimile colendum, & sanè cum illinc sæpè iussisset verisimile perpetuò retinendum, hinc Homerum mendacium, & paralogismis vsum esse monuisset vt admiratio & ex admiratione iucunditas excitaretur; quæ duo videntur cōciliari nullo modo posse ac sociari, par erat vt significaret qui tandem verisimile cum impossibili iungi posset cum vtrunque commendaret, inprimis

verò quatenus verisimile colendum ac retinendum quod iam antea quasi fabulæ atque actionis formam proposuerat. ob id igitur ait esse eligenda magis quæ fieri nequeunt, & tamen sunt verisimilia; quàm quæ fieri quidem possunt, sed tamen parùm verisimilia sunt ac fidem difficilè inueniunt, quibus addit sermones non esse constituendos ἐκ μερῶν ἀλόγων, ex partibus quæ rationis expertes sint, atque adeò absurdæ videantur; sed potius studendum vt nihil habeant quod rationi dissentaneum videri possit. quo in loco, tenrit ac docet num res veræ sint, non laborandum; sed tantummodo prouidendum vt quam maximè fieri possit verisimili respersæ sint; vt nimirum sic retineat verisimile & colat, vt mendacium ac paralogismum, quin res quæ fieri nequeunt, ad ciendam admirationem maximam nullo modo deserat. At enim quid si commodè id peragere nequeat Epicus, sed vt aliquid minùs verisimile vsurpet aliqua ratione, qualis qualis ea sit, adducatur? tali enim prouidendum est (inquit Aristoteles) vt verisimile non in fabula ipsa violetur sed in re quæ extrinsecus assumatur; quemadmodum in Oedipo accidit, vbi abest quidem a verisimili Oedipum ignorasse quomodo & a quo interfectus esset Laius, cum enim non potuerit non Laij, hoc est Regis, cædes vulgari, ac locus, & tempus, resciri, qui fieri potuit vt Oedipus non intellexerit eum planè quem ipse interfecisset, Laium fuisse, & quomodo sit interfectus? Sed tamē ignoratio rei est quæ extrinsecus assumitur nec dramate continetur: cum Laij mors non in fabula contigerit, sed fortè vt Oraculo satisfiat quòd Laij interfectorem mulctari iusserat, in memoriam reuocetur. contra verò in Electra, vbi ad fabulam pertinet quæ occurrit verisimilis perturbatio: siquidem temerè ac præter verisimile nunciantur quæ in Pythijs gesta contigisse narrantur Hippolyto, cum enim Pythij ludi nondum celebrarentur, sed multò post, instituti sint, haud rationi consentaneum fuit vt Hippolytum Pythijs quadrigam agitantem deiectum & necatum diceret. ita etiam cum fabula coniuncta est verisimilis offensio quæ in Mysis occurrit dum mutus inducitur ex Tegea in Mysiam profectus, cum tamen credi nullo modo possit vt tantum itineris sine errore confecerit mutus, nam quò tenderet nec alteri proferre, nec ab altero audire poterat. Sic Aristoteles: qui quantum in priore huius particulæ membro laborat ne dicam æstuat, ne quæ absurda sunt (vt scilicet Homero patrocinetur) cum verisimili non copulet atque adeò pugnantia quoquo modo iungat; tantùm mihi quidem fœliciter præcipere videtur de verisimili tuendo.

PARTICVLA CXXXV.

Ὥστε τὸ λέγειν, ὅτι ἀνῄρητο ἂν ὁ μῦθος, γελοῖον. ἐξ ἀρχῆς γὰρ οὐ δεῖ συνίστασθαι τοιούτους. ἂν δὲ θῇ, καὶ φαίνηται εὐλογώτερον, ἐνδέχεσθαι, καὶ ἄτοπον. ἐπεὶ καὶ τὰ ἐν Ὀδυσσείᾳ ἄλογα, τὰ περὶ τὴν ἔκθεσιν, ὡς οὐκ ἂν ἦν ἀνεκτά, δῆλον ἂν γένοιτο, εἰ αὐτὰ φαῦλος ποιητὴς ποιήσει, νῦν δὲ τοῖς ἄλλοις ἀγαθοῖς ὁ ποιητὴς ἀφανίζει, ἡδύνων τὸ ἄτοπον

Paccius. QVapropter locutum fuisse dicere, fabula quidem ridicula esset. Etenim a principio eiusmodi constituendæ non sunt: at si semel constitutæ fuerint, & ita sine receptæ, eas admitti, quamuis absurdas, probabilius erit. Quādoquidem illa etiam in Odyssea circa Vlyssis expositionem rationis expertia sunt. quæ quidem nullo pacto toleranda apparerent, si hæc eadem non bonus aliquis Poeta confinxisset. nunc verò diuersis bonis absurdum illustrans, suaue ipsum Poeta reddit.

Riccobonus. *QVare ridiculum est dicere fabulam interituram quia a principio non oportet constituere tales. Quòd si quis constituerit & apparuerit magis consentaneum recipere, erit etiam absurdum, quoniam & quæ sunt in Odyssea sine ratione, nempe quæ circa expositionem, nullo modo tolerabilia esse manifestum foret. si ipsa malus Poeta faceret,* 536 *nunc autem alijs bonis Poeta obscurat iucundum reddens absurdum.*

EO con-

EO confugiebant aut fortè confugere potuissent aliqui, vt dicerent se non tam voluntate quàm necessitate aliquid ἄλογον & a verisimili alienum vsurpasse. quia nimirum fabula explicari seu ad exitum perduci non posset aliter: ac propterea ne deperiret, satius fuisse alicuius rei non verisimilis vinculo eam perficere & ab interitu conseruare. Ait igitur Aristoteles frigidũ perfugium ac ridiculam excusationem hanc esse: quandoquidem ab initio cauendum erat ne sic fabula texeretur vt necesse esset commento aliquo absurdo & a ratione alieno eam explicare & ad exitum perducere. Et rectè. nam Poëta ideo fictor est ac poëta vt aptè & consentienter inueniat & excogitet, & pro fabulæ conditione prospiciat vt commodè & sine verisimilis atque officij offensione perduci possit ad exitum; præsertim verò quia Comica fabula fingi potest vniuersa, ac propterea nihil obstat quominus aptè ac pro dignitate constituatur: Tragica verò & Epica, etsi ex rebus gestis fermè deriuanda est, excuti potest tota, ac pro arbitratu ferè variari vt verisimili respergatur & ad exitum pro vt ratio postulat traducatur. ita vt iustiùs excusationi haud sit locus dum quis se se vt purgaret, propositam excusationem illam obtenderet. Quamquam illud ipse fatear non grauatè; reuera talem excusationem minùs probandam ac ferendam vbi verisimile in dramate aut fabulæ coagmentatione violetur quàm in re minùs fabulæ propria, quaéque, vt dictum est, extrinsecus assumatur; vt Laij mortis modum & interfectorem ignotum fuisse Oedipo. quamuis si quod extrinsecùs assumitur, ad nodum soluendum referatur atque ita referatur vt apta inde solutio (hæc enim vel maximè continet fabulæ perfectionem & Poëtæ requirit industriam) minùs absit a vitio. Illud tamen quæri & in Controuersiam vocari posset dum in ipsa fabulæ constitutione perturbatur verisimile; NVM scilicet machinæ vsus & Numinis vitiet Epicam fabulam, atque ex ijs sit quæ ab initio cauenda fuerint, itaut in præsentia id quoque ex Aristotele ridiculum censeri debeat. Sed tamen, quoniam hac de re diximus vniuersim in particula LXXIX. vbi etiam dubitationem transegimus Controuersia, nihil est quod attingatur rursus hoc argumentum: nisi fortè sigillatim aliquid Epopœiæ causa sit subijciendum: vt quoniam id eo in loco recepi, nunc fidem liberem meam. Ergo illud affirmauerim, machinam multò tolerabiliorem esse in Epopœia quàm in Tragœdia & Dramate. Siquidem Tragœdia est Poëma oculorum; Epopœia aurium. Ex quo fit vt dum quis ad machinam confugit, si id vitiosum sit, in Tragœdia, quoniam machinam ac proinde vitium, obijcit oculis, appareat magis. Certè Aristoteles hac de causa excusauit Homerum, siue eius minuit culpam, quòd Achillis Hectorem inuadentis insectantisque vitium non oculis obijceretur sed auribus, quas faciliùs præterire solet culpa. Ac profectò Epopœia est Poëma Deorum atque hominum: Tragœdia & Comœdia hominum tantùm. Itaque Comœdia ciues tantummodo ac populares spectat: ita vt machina & Numen vix bellè vnquam conuenientérque cadat in Comœdiam. In Tragœdia Reges intuearis ac viros illustres & nobiles: ita vt nisi Oraculum aliquod aut augur consulatur, quod tamen rarò accidit; machina & Numen ex rerum gerẽdarum ac fabulæ ipsius personarúmque serie extorqueri ægrè possit: in Epopœia contra: Dijs enim siue (vt apud nos) cœlestibus referta est vndique, ita vt a Stoicis Epopœia Deorum atque hominum drama atque commercium siue mauis fabula ac Poëma iudicetur appelletúrque. Ex quo fit vt minùs aliena sit machina siue Numinis inductio in Epopœia. Imo verò vbi totius fabulæ nodus quique summam continet Poëmatis, ingenio soluatur (id
537 enim videtur Aristoteles præcipere vniuersim) cæteris, quoniam machinis ac cœlestibus veluti respergi aut variari sentias in Epopœia, machinam interdum adhibeas non incommodè. Itaque apud Virgilium Venus apparet filio: eundem cingit nube, & è nube tandem ad Reginæ conspectum educit non sine admirabili poëmatis splendore ac legentis iucũditate. Ita vt quæ vitiosa ferè est in Tragœdia, Comœdiæ verò turpiter fere adhibeatur, sine culpa (si me audias) imo verò magna cum laude vsurpari possit interdum in Epopœia. præsertim verò quia quæ in dramate ob rei difficultatem & ingenii imbecillitatem inducitur aliquando; in Epopœia, vt cœlestes Epicæ fabulæ aptissimi sunt, ad splendorem ac magnificentiam valet plurimùm. Videndum itaque est ne machina vtaris in Epopœia in generali fabulæ nodo ac solutione vt ne ingenium non imprimis in eo appareat quod Poëmatis veluti puppis ac prora est. alioquin citra totius fabulæ nodum ad splendorem & amplitudinem referri possit machina, & verò artificium atque ingenium referat. Qua in re & Virgilij & apud nostrates Poëtas Torquati exempla in promptu sunt, quæ secteris

&imi-

COMM. CXXXV. Eorum prædicit subterfugium qui ἄλογα & aliena a verisimili tueri niterentur.

iustius

Dubitatur NVM machina excusari possit in Poemate quod attinet ad Epopœiam.

& imiteris non sine laude. Neque verò hæc pugnant cum Aristotele qui machinam improbare visus est: nam in ijs quæ vel antea gesta sunt vel contingent in posterum, quoniam resciri aut persentiri a nobis nequeunt, Machinam & Numen vsurpari haud vetat Aristoteles. Id quod in Epopœiam multò magis quàm in Tragœdiam conuenit: quandoquidem Epopœia tum ijs quæ anteactis sæculis gesta sunt, tum in futuris geri oporteat enarrandis, longè ac latè spatiari potest commodè; Tragœdia, quoniam magnopere vrgetur tempore, non diù. Sed quoniam de machina diximus copiosè in particula LXXIX. hæc quæ tantùm Epopœiæ gratia dicenda fuerant, sint satis. præsertim verò quia hinc constare possit id quod extrinsecùs assumitur (de hoc enim agebamus, atque hinc ad machinam diuertimus) minùs vitiosè assumi in Epopœia quæ patet quam latissimè. In pa.79

Reditur ad Aristotelē. Jam verò pergit Aristoteles, ac docet vbi fortè aliquid minùs verisimile vel potiùs absonum vsurpetur quod tamen cultura mitigetur ita vt suauitas carminis & ornamenta ferè abscondant vitium, id tolerandum atque adeò excipiendum esse. quod sanè idcircò (ni fallor) iubet Aristoteles quòd sat sciret de ijs quæ absurda essent apud Homerum libros extitisse & in multis reuera aliter defendi non posse. & ideo vt eleuet hoc crimen, subdit è vestigio ea quæ canit Homerus de Vlysse a Pheacis in littus exposito, verè futurum fuisse vt planè absurda viderentur a nemine tolerarentur si a non industrio Poëta fuissent inuenta & decantata: cum tamen, quoniam Homerus sua rem excoluit Musa & multis luminibus illustrauit, toleranda imò excipienda videri possent. sed profectò nihil est quòd inficiemur factum illud (habetur autem in Odysseæ XIII.) apprimè insulsum & a decoro verisimilique alienum esse cum Vlysses post longam quietem incolumis discedat a Phæacis, & tamen nauiget dormitans semper altiùs, ita vt cum expergisceretur nunquam, nautæ coacti sint illum dormientem in littus exponere, vbi etiam cum donis quibus ab Alcinoo Rege affectus fuerat, dormiens relictus est. id enim nec cum decoro coniunctum est, præsertim cum Vlysses prouidus & callidus ad miraculum fingeretur, nec verisimile sit non eum excitare potuisse imò excitasse nautas cum omnino deberent ne solus cum egregijs illis donis humi relinqueretur. denique factum hoc (si quis attentiùs æstimet) in fabula vsum habet nullum, quin fini repugnat cum prudentissimus ac vigilantissimus Dux esset fingendus. ita vt Homeri iudicium hac in re non potuerit non vehementer requiri. hoc igitur excusari atque adeò æquo animo excipi iubet Aristoteles quòd ornatè & eleganter fuerit ab Homero expressum: ac summatim a bono proficiscatur Poëta. sic, dum Plato eos congredientes facit qui ob temporum interualla conuenire haud poterant, eo nomine a Macrobio excusatur quòd a bono Philosopho & Oratore profecta res sit, ac propterea imitatores habuerit qui, quod alioquin vitiosum videri poterat, Platonis exemplo laudabile iudicauerint. quanquam quicquid de Platonis facto sit statuendum (de hoc enim nos in Timæi Comentarijs) ipse quidem Aristotelis defensionem non facilè probarim in Homeri crimine: idque vel quia turpe sit rem vsque adeò absonam & cum decoro ac verisimili pugnantem quæque institutam prudentis viri Ideam euertat comminisci: vel quia turpius sit rem quoquo modo non ad fabulæ vsum retulisse. si enim ridendi sunt qui rem a verisimili quidem alienam sed tamen fabulæ soluendæ ac peragendæ excogitatam & ad optimum vsum relatam vsurpant quantò magis ridendus erit Homerus qui rem omnium frigidissimam & absurdissimam attulerit, nec vsui vlli eam retulerit aut fabulæ peragendæ, & vt ex angustijs eam educeret, quo illi saltem sese purgabāt nomine, vsurparit. Nam quod rem eleganter expresserit aut ornauerit nec satis agnosco, nec, si agnoscerem, excusarem, cum longiùs præster culpa carere. Præsertim verò quia quod tanquam in medullis hæret malum, hoc externis medicamentis depelli nequit. Denique quod ait ea de causa excipiendum esse factum illud 538
quod a bono poëta profectum sit, mallem vt dixisset tale factum in malo vel saltem mediocri Poëta tolerari quidem posse: in optimo (talis enim interim est Aristoteli Homerus) nullo modo. Nam optimos optima decent: a mediocribus mediocria expectāda sunt. Vt propterea altiùs quàm Vlysses ipse dormitasse Homerus videatur.

PARTICVLA CXXXVI.

Τῇ δὲ λέξει δεῖ διαπονεῖν ἐν τοῖς ἀργοῖς μέρεσι, καὶ μήτε ἠθικοῖς μήτε διανοητικοῖς. ἀποκρύπτει γὰρ πάλιν ἡ λίαν λαμπρὰ λέξις τὰ ἤθη, καὶ τὰς διανοίας.

Caeterum in dictione otiosis in partibus maximè elaborandum: secus autem in his, quæ moribus quæque sententia polleant. quandoquidem ipsa valde luminosa dictio tum mores, tum sententiam, quæ quidem per se satis conspicua sunt, obumbrare solet. *Paccius.*

Dictione autem oportet elaborare in partibus otiosis & non moratis neque sententiarum plenis, contra enim occultat dictio valde splendida tum mores tum sententias. *Riccobonus*

COM. cxxxvi.
IVbet Aristoteles vt in ijs Poëmatis partibus quæ nec mores exprimunt nec habent sententias ac summatim *ἀργοῖς*, quod est ignauis seu otiosis & vacuis, dictione elaboret Poëta: proindéque in ijs partibus studeat orationis splendori & elegantiæ: quibus fiat vt illustrētur appareántque ornationes. Sed cur, obsecro, Aristoteles, negligendus est cultus in cæteris illis partibus quæ mores exprimunt ac sententias continent? ea de causa (inquit Aristoteles) quia quæ valde splendida fuerit atque ornata locutio, occultet mores & sententias. Hæc summatim Aristoteles in hac particula. In qua multa vel quærenda vel dubitanda. *Ibi efflorescat oportet oratio vbi minus appareāt mores aut sententia.*
Ac primum quæritur cur & hic planè de elocutione præcipiat, & tam paucis præcipiat. vix enim rem aggreditur cum eam deserit vel absoluit: ita vt continuò exarescat oratio. *Dubitatur. I.*
Deinde cur otiosæ partes aliquæ admittendæ sunt in Poëmate? dum enim eas illustrari iubet, sumit excipiendas, *II.*
aut cur planè orationis luminibus & ornamentis respergendæ sunt, atque vt efflorescant laborandum? *III.*
satiùs enim esset eas excludere quàm quæsitis ornamentis & operosioribus cumulare. *IV.*
Ad hæc cur oratio valde splendida occultat mores ac sententias, ac non potiùs eas adiuuat vt commodè appareant atque aures animúmque peruadant? *V.*
Denique quî non secum ipse pugnat Aristoteles qui in particula
539 cxxvii. indicat Odysseam moralem esse per totum? *VI.*
Ad extremum cur fabulis non moratis solùm verùm etiam patheticis existentibus, arcet artificium a moribus, de affectibus
vide pa. 127. nihil? *VII.*
Hæc in præsenti particula iurè ac meritò dubitentur. Quibus tamen vt respondeam moneo primùm Aristotelem copiosè (id quod distinctè notauimus iam antea) egisse de elocutione. & ideo in Epica disputatione quod attinet ad elocutionem reuocat nos ad ea quæ docuerat in Tragicis præceptis. *Respondetur.*
tametsi, quoniam interim in particula cxxvii. dixerat Homerum elocutione cæteros superasse, hanc ex Homero perdiscendam tacitè significauit. *Ad II.*
nihil itaque erat cur hîc de elocutione ageret. quamuis enim, vt hîc claudit Epicam præceptionem, nō abre elocutionem, hoc est postremam Epopœiæ partem postremo loco complexus esset, tamen cum de illa prolixè egerit iam antea, opportunè ad Tragicam disputationem, quemadmodum in sentētijs & aliis multis fecit, nos reijcit hoc loco. Hoc tamen vnum de elocutione præceptum affert, interim, quia cum modò nos monuisset Homerum in Vlyssea expositione laborasse, & ornamenta plurima veluti profudisse *Ad I.*
(nam & donis splendidis Vlyssem cumulat: Auroræ ortum, conuiuium oppiparè instructum, remigum ardorem ac studium, nauis celeritatem portus elegantiam, & nympharum antrum atque alia id genus describit quibus otiosam partem exornaret) commoda sese illi obtulit occasio vnde doceret vbinā id præstandum esset quod præstitisset Homerus. & ideo id vnū docet adhuc de elocutione quod & Epopœia aptissimū erat & opportunè sese offerebat, præterea nihil. otiosas verò partes non eas vocat quæ vsum planè habeant nullū, hasce nāq; partes temerè in Poëma introduxerit. sed in quib. nec mores nec *Ad III.*

senten-

ſententiæ eniteant. Nam ſi vrgeas otioſas, cuiuſmodi fuit diuturni illius ſoporis atque expoſitionis deſcriptio, Poëmatis partes, vſum planè habere nullum atque adeo fœdare potiùs quàm explere Poëma, ego ſanè quicquid de Homerico hoc loco ſentiendum ſit, eas tantùm otioſas facio hoc tempore ac retinendas ſentio quæ parum habeant vel moris, vel affectus vel ſententiæ, ac ſummatim non præcisè ſed comparatè dicantur otioſæ: quia cum iis in quibus eminent mores vel affectus vel ſententiæ conferri nequeant. denique dummodo nec cum fine pugnent, nec decorum ac veriſimile violent, ſed tamen cohæreant cum reliquis partibus in fabulæ conſtitutione, deſpiciendæ non ſunt. vt enim in humano corpore magna eſt partium varietas ſi vſum ac nobilitatem ſpectes, nullæ tamen non vſum aliquem habent & verò animanti conflando ſeruiunt omnes; ita in Poëmate: præſertim verò quia quem habent vmbræ in pictura vſum, hunc etiam minùs patheticæ aut moratæ minúſque ſententiis inſtructæ partes, habent in Poëmate; ita vt aliarum
Ad IV. partium mores, ſententiæ, affectus minorem ſatietatem afferant ac delectent magis. Atque ex his licet animaduertere illas retinere potiùs & excolere quàm reijcere. Tametſi, vt verè fatear, vbi conceſſero partes iſtas retinendas & excolendas, ægrè Ariſtoteli conceſſerim non multas in Homero reperiri partes quæ vel ſine cultura iaceant, vel quibus fruſtra cul-
Ad V. tura adhibeatur quòd vſum habeant præpoſterum. Occultat verò ſplendida & valdè illuminata oratio, mores & ſententias, quia dum eminet oratio, multò minùs apparent mores & ſententiæ, perinde atque meridiani Solis radiis ſtellæ & Cometarum ignes tãquam diſpereunt, quæ tamen occumbente Sole ſuam rurſus explicant lucem. id quod eò magis accidit ſententiæ ac moribus quòd noſter animus plura eodem tempore non facilè percipiat, cogatúrque vnum dum reputat, negligere cætera. Quanquam non eſt exiſtimãdum iubere Ariſtotelem vt mores ac ſententiæ omni careant ſplendore & ornatu: alioquin nimis frigidè caderent. & offenderent aures, quare comparatè eas luminibus ſpoliaſſe dicẽdum eſt non ſimpliciter: alioquin non diceret dictionem *λίαν λαμπρὰν nimis ſplendidam* occulere mores & ſententias; ſed ſatis eſſet dicere, dictionem quippe ſplendidam illas occulere: quin nec occultari diceret: nam quæ habent vnde videantur, ac propterea luce non
Ad VI. carent, ea propriè occultantur. At verò a repugnantia inde liberaretur fortaſſe Ariſtote-
Ad VII. les quòd ea verba *ἀναγνώρισις γὰρ διόλου καὶ ἠθική agnitio enim per totum & morata* illud per totum in agnitionem potiùs cadat vnam quàm in moratam. Difficiliùs eſt quod obijciebatur ad extremum, dum Ariſtoteles nimium illum orationis ornatum ſic arcet a moribus & ſententia, eâdem enim ab affectibus ratione amouere illum debuiſſet. vidit hanc dubitationem Madius: qui ſic eam explicauit vt crediderit illud *μήτε διανοητικοῖς neque ſententiis inſtructa ſunt*, non ſententias modò complecti, verùm etiam animi perturbationes: ac propterea non modò a ſententijs verùm etiam ab affectibus arceri culturam illam: præſertim cum affectus etiam obſcurari poſſint nimio illo ſplendore orationis. Contra Victorius qui *διανοητικὰ* grauibus ſententijs tantùm (id quod vox ferè clamat ipſa) aptans atque reſeruans, ſenſit de affectibus haud præcipiendum fuiſſe ne orationis luminibus excolerentur, quod verborum ſplendor non ſit ab affectibus alienus: imò affectibus excitandis ſit accommodatus. Quibus opinionibus nihil pugnantius. illa enim affectus comprehenſos & comprehendi debuiſſe affirmat: hæc & comprehenſos & comprehendi debuiſſe negat. Egó verò quod pertinet ad verba *μήτε διανοητικοῖς* Victorio planè aſſenſerim, non ſignificare niſi acutas ſententias & graues vnde ſententijs inſtructa dicitur oratio: affectus non crediderim. quid enim erat cur Ariſtoteles ſententia pro affectibus tam temerè vteretur & præter morẽ, cum *τὰ πάθη* haberet in prõptu quibus affectus etiã deſignaret? Cõtra tamen cũ Madio crediderim idem de affectibus opinandũ, quòd nimis ſplendida oratio affectus etiã obſcurare poſſit: quod. n. magis eminet ac pellucet in oratione, ſic aures animúmque afficit vt cætera minus ſentiantur. Quapropter egregiè, mea quidẽ ſentẽtia, hoc in loco ex Hermogene Vtinenſis, *Si res*, (inquit) *fuerint graues, magnæ, nouæ, quæ varium præſeferant exitum, lætitiam, ſpem, miſericordiam; & referta ſint moribus diuerſis ac perturbationibus; per ſe ſatis ornatam reddunt orationem, etiamſi ſimplici quodam verborum cultu rectæ proferantur.* Et huc etiam referri poteſt quod Ariſtoteles ſcribit III. Rhetoricorũ ei qui affectus excitare moliatur, parcendum enthymematis: quandoquidem vel affectus repelluntur, vel fruſtra enthymemata proferuntur; ſeſe enim protrudunt mutuò ac ſummatim obſcurãt & infirmant. Præſtat igitur affirmare Ariſtotelem de more breuiloquentia vti ac propterea ex his quæ attingit, affinia & ſimilia colligenda relinquere, quod fortaſſe cõfidentiùs

tiùs fecit quòd affectus minùs infuscari soleant orationis ornatu quàm mores & sententiæ, nam reuera affectus magis eminent quàm mores, & audientium animos percellunt vehementiùs. vt enim affectus impetu feruntur quodam, mores plerunque sedata ex oratione manant, nemo inficietur orationis ornatu multò minùs infuscari & occultari affectus quàm sententiam & mores. vt propterea rectè in Rhetoricis parcendum iusserit affectibus dum enthymemata vsurpantur, siquidem enthymemata quodam veluti impetu feruntur: mores contra ac sententiæ minùs certare possint cum affectibus. & ideo affectus maximè & enthymemata in Oratione dominātur. Iam verò quoniam noster Au-
540.B. thor eò properat ac refert disputationem, vt de Quæstionibus verba faciat, quæ aduersus Poëtas excitari solent, iisdémque satisfaciat, miretur facilè quispiam cur magnus hic poëtarum Magister, qui visus est easdem Epopœiæ affingere partes quas attribuerat Tragœdiæ, ac propterea continenter agnouit in Epopœia partes qualitatis, quas Tragœdiæ tribuerat, nunc his decursis prætermittat partes quantitatis, & aliò conuertat stylum. Lubet igitur totam hanc rem disceptare antequam ad quæstiones illas ac responsiones progrediamur. Qua in re dum Vtinensis, Victorius, vno verbo, Interpretes, silent, sic statuo. Verè quidem Aristoteles Tragœdiæ attribuit partes qualitatis, nimirum fabulam, mores, dictionem, sententiam, apparatum, melodiam: verè etiam eidem attribuit partes, quantitatis, quas appellauit Prologum, Episodium, Exodum, Coricum. Sed cum ad Epopœiam aggrederetur, ac Tragœdiæ partes in ea requireret, partes qualitatis spectabat, non quantitatis: & ideo affirmabat præter apparatum & harmoniam (sunt hæ qualitatis tantùm partes) habere partes illas cum Tragœdia communes. Imò verò visus est ibi loqui non de partibus qualitatis omnibus, sed de fabula inprimis, ac statuere oportere Epicam fabulam Tragicæ similem esse, & habere illius partes: & ideo docebat oportere narratiuam & per numeros imitantem fabulam seu Poësim Tragicæ fabulæ constitui similem, ac propterea faciendum, vt sit vna, integra, perfecta principio, medio, & fine constans. & idcirco cum has fabulæ conditiones multis complexus esset, iubebat, vt Epopœia sit item vel Simplex, vel Implicita, vel Moralis, vel Patetica, ita vt easdem habeat partes cum Tragœdia, exceptis harmonia & apparatu, ita vt satis constet Aristotelem vel propter fabulam contulisse Epopœiam cum Tragœdia, vt haberet ea omnia quæ habet fabula Tragica, uel saltem Epopœiæ necessarias iudicasse vnas qualitatis partes, non autem in partes quantitatis spectasse, dum hæc disputaret. Quanquam verissimè quoque affirmari potest, nec quantitatis partes idcirco prætermisisse, sed quà Epopœiæ conuenirent, attigisse. Etenim ea de causa longè ac latè disputauit continenter de longitudine ipsius Epopœiæ. Longitudo enim in re proposita pertinet ad magnitudinem & quantitatē; ita vt quæ copiosè disseruit de longitudine Epopœiæ, respondeant partibus quantitatis. Tametsi non est quod inficiemur partes quantitatis in Epopœia non adamussim Tragicis respondere, quemadmodum respondent partibus qualitatis. Si enim apparatum exceperis & melodiam, Epopœia & Tragœdia in his partibus omnino conueniunt: secus in partibus quantitatis, quæ proportione quadam & analogia tantùm sibi respondent, non planè adamussim. Quapropter qui Epopœiæ Proœmium quod propositione constat & Inuocatione contulerit cum Tragœdiæ Prologo, is adumbrauerit primam quātitatis partem: dixi adumbrauerit, quia reuera in Tragœdia Prologus vel Parodus occupare solet primum actum, & insinuat se in Actionem & Narrationem, cum tamen Epicum Proœmium Narrationem antegrediatur; ita vt similitudo intercedat quidem inter hæc Poëmatum genera (& idcirco Aristoteles in III. Rhetoricorum cap. XIV. affirmabat Proœmium Prologo respondere, non planè idem esse) eodémque modo statuendum de reliquis partibus quantitatis: nam Epopœia habet initia fabulæ, quæ continentur Narrationis initio, habet incrementa & decrementa, quæ suo modo respondent Tragicis initiis, incrementis, & decrementis: habet nexum & solutionem, quæ item in vtroque Poëmate constant partes quantitatis: sed inprimis conueniunt in Episodio & Exodo. Tametsi Tragœdia vnico contenta est Episodio, Epopœia interponit multos: Exodus etiam Epopœiæ ad fœlicitatem contendit, Tragœdiæ Exodus ferè semper ad infœlicitatem. Denique vtrobique fit fortunæ commutatio, in qua certis quibusdam passibus, etsi Epopœia multò amplioribus, incedunt, quantitatem, seu magnitudinem ac longitudinem progignentes. Quo fit, vt dum initium, accretio, status, decrementum insit singulis, atque hæc omnia in quantitate seu magnitudine inhærent, magna inter illas intercedat similitudo. Quid multa? Vix ac ne vix quidem fieri

potest,

potest, quin prima Epopoeiæ & Tragœdiæ Narratio, siue a Poëta vt in Epopœia, siue personarum quæ introducuntur imitatione vt in Tragœdia, exprimatur, non sibi respondeat quasi verò parodus insit vtrique. Ita quidem videor mihi studiosissimum breuiloquentiæ Magistrum, quíque doctis inprimis scribit ac nauis, non modò excusare posse, sed industriæ nomine laudare, qui attentiùs æstimanti omnes & quantitatis & qualitatis partes designarit in Epopœia. Tu, si lubet, ea quoque percurrere possis, quæ de re hac tota scripsimus in IX. Comparationis nostræ Disputatione paulò post initium, & in Gothopredi Commentarijs, tum in Procemio, tum in Cantico XV. ad initium item. Nunc eum audiamus pro Poëtis aduersus Accusatores decertantem. Nam huc iam iam properat Aristoteles in capite XXIII. 541

CAPVT XXIII.

PARTICVLA CXXXVII.

Περὶ δὲ προβλημάτων, καὶ λύσεων, ἐκ πόσων τε καὶ ποίων ἂν εἰδῶν εἴη, ὧδ᾽ ἂν θεωροῦσι γίνοιτο ἂν φανερόν. ἐπεὶ γάρ ἐστι μιμητὴς ὁ ποιητὴς ὥσπερ ἂν ὁ ζωγράφος, ἢ τις ἄλλος εἰκονοποιός, ἀνάγκη μιμεῖσθαι, τριῶν ὄντων τὸν ἀριθμὸν ἕν τι ἀεί. ἢ γὰρ οἷα ἦν, ἢ ἔστιν, ἢ οἷά φασι, καὶ δοκεῖ, ἢ οἷα εἶναι δεῖ. ταῦτα δ᾽ ἐξαγγέλλεται λέξει, ἢ καὶ γλώτταις, καὶ μεταφοραῖς, καὶ πολλὰ πάθη τῆς λέξεώς ἐστι. δίδομεν γὰρ ταῦτα ποιηταῖς.

CAeterum dubitationes ac solutiones, ex quot videlicet quibúsve generibus cōstent, ita considerantibus manifestæ fient. Etenim cum imitator poëta sit, sicuti quoque pictor, vel alius imaginum designator, eorum semper vnum aliquod, quæ tria numero sunt, imitetur necesse est, qualia videlicet fuerunt, siue sunt: vel qualia dicuntur, videntúrve; vel qualia esse oporteret. hæc autem dictione tum per linguas tum per translationes enunciantur, Multæ enim dictionis ipsius affectiones sunt quas Poëtis indulgemus. Paccius.

IAm de quæstionibus & solutionibus tum ex quot, tum ex qualibus formis sint hoc pacto contemplantibus fiet sine dubio manifestum. Quoniam enim poëta est imitator, quemadmodum etiam pictor, vel quis alius imaginum effictor, necesse est imitari de ijs qua numero sunt tria vnum aliquod semper. Aut enim qualia erant, aut sunt. Aut qualia aiunt, aut videntur, aut qualia esse oportet. Hæc autem exponuntur dictione vel & linguis & translationibus. Et multa affectiones sunt dictionis. ha enim poëtis concedimus. Riccobonus.

COM. Cxxxvij. Introducitur Aristoteles de poëtarum accusationibus & defensionibus disputatio.

MIRIS laudibus extulit Homerum Aristoteles, ita vt non dubitauerit eum diuinum appellare atque adeò affirmare nihil eum latuisse ex ijs quæ optimum decerent Poëtam. Cap. 3. Denique cum de Poëmatum origine ac formis ageret, non modò Epopœiæ verùm etiam Comœdiæ & Tragœdiæ principem ei laudem tribuere ausus est. quasi verò præclaras eiusmodi Poëmatum formas Comicis ac Tragicis commonstrarit. quin rursus dum sigillatim præciperet de Tragœdia, Homerum oculatissimum fecit, & cum in alijs excelluisse Part. 51 multis tum inprimis vidisse voluit quo pacto vnigena condi posset fabula. Sed cum tandem ad Epopœiam deuenisset non semel atque iterum sed tertiò & quartò in Homeri laudes sese effudit quem cæteris Epicis sic antepo suit vt ille vnus sapere, ij tanquā vmbræ

volitare

pr. 125 & dem- eqs. volitare visi sint, si Aristoteli credas. Cum igitur eò prouectus esset in Homeri laudibus,
atque illum mirificè exornasset; postulabat sanè ratio, vt, ne quid laudationi deesset, ijs oc
currerer qui Homerum criminibus ac vituperatione affecissent. etenim non Zoilus so-
lùm qui, vt impetitus erat ac rudis, facilè spretus & reiectus est, verùm etiam Philosophi
542 summi, Parmenides, Protagoras, Xenophanes, Plato atq; alij multi grauissimis eum ac-
cusationibus traduxerant. Itaque libri extabant in quibus quemadmodum Philostratus
commemorat inter cæteros, Homeri errata percenserentur & riderentur plurima. Quid
plura? eò adducta res erat, vt Homerica problemata passim disputarentur. vt enim in Peri
pateticorum schola interpretes, præsertim recentiores, problemata ponunt & quæstiones
quibus disceptatur rectène Aristoteles tria constituerit rerum naturalium principia, Mū-
dum sempiternum, Cœlum immortale corpus, extimum globum a Deo impelli & agita-
ri, Lacteum circulum infra Lunam continere, & sexcenta id genus alia, ita ab ijs qui Home
rum euoluerent, problemata ponebantur & dubitationes quibus disputabatur num pro-
banda essent quæ caneret vel de Dijs, vel de Heroibus, vel de Achillis sæuitia in Hectorē
& crudelitate, vel de Vlyssis somno & de expositione, déque alijs innumeris non dissimi-
libus. Aristoteles igitur, quoniam satis intelligebat non in omnibus passim Homeri indu-
striam probari, immo verò a multis argui, omnino sibi faciendū putauit vt ijs occurreret,
atque Homerum quoad eius fieri posset omni eximeret crimine. Quanquam, quoniam
infinitum fuisset dicere ad singula, ad certa capita tum accusationes, tum defensiones re-
uocare instituit: præsertim verò vt Platoni Homerum reprehendenti resisteret. Vt enim
tum cæteris Philosophis omnibus, tum sigillatim Magistro infensus fuit; istorum veluti
ruinis suæ molem gloriæ attollere molitus est. Quanquam cum de poësi eiúsque formis
præcepisset in vniuersùm, & de Tragœdia sigillatim egisset copiosè, mox verò ad Epopœ
iam descendisset, ac propterea ad Iliadem & Odysseámque vno verbo ad Homerum Epo-
pœiæ gratia diuertisset, videri quidem voluit poësis ac poëtarum gratia si non vniuersim
at certè Epopœiæ & Epicorum omnium defensionem suscipere: sed tamen Homeri vel
vnius vel maximè defensionem aggreditur, quæque in eum accusationes intenderentur, *Generalis rerum dicēdarum propositio.*
solutionibus nititur obterere. Hac igitur de causa. *Iam* (inquit) *de quæstionibus & solutioni-
bus, tum ex quot, tum ex qualibus, formis existant hoc pacto contemplantibus fiet sine dubio manife-
stum.* vbi Græcè de problematis ait, nimirum problematis quæ de Homero agitabantur, &
circumferebantur tacitè sibi dicendum indicans. Perbellè autem & opportunè cecidisset
vt Homerica problemata, etsi quæ alia fortè de Hesiodo cæterisque poëtis, sed inprimis
de Epicis, extabant, ad nos peruenissent: vt de accusationibus Epicorum atque Homeri in-
primis constaret. nam reuera Aristoteles in hac disputatione explorat quidem vias omnes
vnde Homerum atque Epicos inprimis tueamur, & accusationum defensiones ad certa
capita reuocat vt sint in promptu; sed tamen capita accusationum dissimulat egregiè: ita
vt ex solutionibus potiùs seu confutationib. suspicione aliqua & coniectura sint informā-
da, quàm quòd ea distinguat & declaret. Denique vt Homerum tueatur, profert ille qui-
dem solutiones seu refutationes, quibus indicat varia Homeri loca fuisse exagitata & re-
prehensa, quæ in presens defendit, sed boni instar Oratoris qui defensionem instituat, ac-
cusationes & crimina non modò non exaggerat, verùm etiam quoad eius fieri possit dis-
simulat & comprimit. & sanè præstabat ignem aliqua ex parte sopitum non excitare: nam
apud rudes saltem ac Græcæ laudis studiosos Homeri poëmata (vt facilè est Athenienses
laudare Athenis & Græcorum laudibus Græcas aures conciliare atque animos) altiùs oc
cupauerant pectora, ita vt quasi res sacra colerentur. Ex quo factum est, vt callidè Aristo-
teles solutionum capita afferat, & vt præclaram Homero operam nauet, dissimulet accu-
sationum commemorationem. Ait igitur sibi dicendum de quæstionibus & solutioni-
bus, tum ex quot tum ex quibus formis existant.
543 Principiò autem quædam statuit quæ vel quia perspicua videri vel quia ex dictis colli- *Nonnulla sumit ab initio.*
gi possint, non tam probat quàm arripit. Primum est poëtam esse pictoris instar atque
imaginum effectoris imitatorem. Alterum eundem poëtam sic imitari vt vnum ex tribus *I.*
exprimat & imitetur, hoc est res vel quales erant aut sunt: vel quales dicuntur aut viden- *II.*
tur: vel quales eas esse oportet. Tertium est poëtam imitari dictione atque hac non *III.*
communi modò & trita, verùm etiam & linguis, hoc est tum peregrinis vocibus, tum
metaphoris, quod est nominum atque verborum translationibus. Quartum dictionis *IV.*
affectiones esse multas, atque has poëtis concedi; quod est voces variè a poëtis augeri, mi-

Cætera quæ sumit, proferet in sequenti.

Quæ hactenus sumpsit examinantur singula

I. In quo Poetam facit imitatorem Imaginum pictoris instar.

II. In quo poetæ imitationem ait necessariò tripartitā esse.

nui, variari, permutari, vno verbo, efferri, ita vt licet Historicis & Oratoribus multò verò minùs ijs qui pedestri sermone vtuntur, id ægrè concedatur vnquam, poëtis tamen largitum sit. sed & alia etiam sumit de quibus constabit in sequenti particula. nunc quæ proposita sunt, paucis examinemus. Primò igitur sumit poëtam esse imitatorem pictoris instar εἰκονοποιοῦ, hoc est cuiuscunque imaginum fictoris: nam præter pictorem, statuarium habemus atque alios multos qui auro, ære, gypso, luto ac sexcentis denique operibus imagines exprimunt. vbi suo iure Aristoteles poëtas in imitatione pares facit pictoribus & statuarijs, quia licet reuera Epicus sæpè Historico narret more nec imitetur (id enim paulò ante confessus est) bono tamen poëtæ prouidendum censet vt quam paucissima loquatur ipse & personis inductis fabulam ad imitationem quoad eius fieri possit reuocet vniuersam. & quanquam Plato repugnaret atque antiquitas vniuersa, interim tamen id sumit Aristoteles quasi iā se antea demonstratum. alioquin & de Dythirambica item reclamaret Plato & de Lyrico poëmate toto, de qua re nos copiosè disputauimus suprà: ita vt interim in Aristotelis schola ferè cum pictore & statuario conferri possit poëta. Difficilius est quod putat non posse imitationem nisi tripartita illa varietate contineri & variari: & tamen potest quis aliquid fingere imitatione quod nec fuerit nec sit, nec rursus dicatur aut videatur, nec denique saltem sit quale esse debuit. An non legimus fuisse qui Dæmonem, hoc est humani generis aduersarium, exprimeret egregiè comatum & elegantem oculis & specie? at hoc nec est, nec fuit, nec fertur, nec videtur, multò verò minùs tale est, quale debet. Quid si quis monstrum illud imitatione exprimat de quo cecinit Flaccus,

Humano capiti ceruicem pictor equinam

Iungere si velit ——

& quæ sequuntur? an non is quoque id imitabitur, quod tripartitam illam effugiat varietatem? sic sanè, atque idem dixerim si qnis

Delphinum siluis appingat, fluctibus aprum.

Denique sexcenta fingi possunt & poëtica imitatione exprimi a tripartita illa varietate aliena. Sed fortasse Aristoteles sic loquitur non tam in ea spectans quæ concipi possunt quàm quæ debent, vel quæ passim solent. sic alibi monnit pictores alios meliores, alios peiores, alios similes effinxisse, quæ contingunt passim spectans. quanquam de hac re tota in Controuersijs non multò post copiosè. Quod verò ait Poëtam imitari dictione, dubitationem habet in dramatica imitatione in qua figura quoque & gestis imitationem fieri compertum est. Quin legimus aliquos sola gesticulatione actiones in Theatro expressisse. Sed qui mera gesticulatione imitarentur, mimi potiùs quàm Poëtæ habendi sunt. & quamuis in Comico aut Tragico dramate aliquid interdum imitantur actores citra sermonem, ea tamen & exigua sunt fabulæ particula & in vniuersum orationis accessio dici possunt. denique grauis magister res minutissimas non æstimat. Illud potiùs obseruari velim quod in Platonis poëtica repetam. Aristotelem inquam videri interim, velit nolit, in Platonis sententiam impingere. nam Plato poësim sub oratione tanquam sub genere collocauerat, vnà cum Historia, Rhetorica, vno verbo, cum facultatibus quæ sermone omnino indigent. tum dictionem in veram & falsam distinguens, falsa constituit poësim in vniuersùm, & ab historia cæterisque affinibus facultatibus distinxit. mox orationem falsam imitatione aliam, aliam simplici narratione conclusit: dramaticum poëma imitatione, Lyricum & Dithyrambicum simplici narratione, Epopœiam narratione & imitatione mixtam, relinquens. cum tamen Aristoteles imitationem fecerit genus poësis ac formas poësis ab instrumentis inprimis duxerit quæ varia & vario modo imitationi 544
adhibentur. & tamen in præsentia dictionē profert qua poëta vniuersim imitetur. Quāquam dictionem in instrumenti loco habet adhuc. etsi difficile est explicatu quo pacto oratio & imitatio pro genere & differentia haberi & iungi possint. Sed quicquid sit, his missis quæ ab initio fuerunt a nobis copiosissimè disputata; illud adhuc ex hac sumptione obseruo; nimirum hîc quoque videri posse Aristotelem orationem vniuersim poëtæ tribuere, eóque spectare, quòd quædam Epopœiæ forma soluta oratione vti posset ex eius sententia. Alioquin magis propriè ac limatè dixisset imitari carmine. Iam verò quod ait de linguis & metaphoris nos quidem libentiùs concedimus poëtæ quàm quod ait de affectionibus dictionis. licet enim linguæ admodum parcè seu veriùs moderatè sint vsurpādæ, quod tamen Homerus fecit largiùs; vsurpandæ tamen sunt. Quanquā mutationes vocum (nam hæ quoque pertinent ad affectiones) videri potest licentiùs multò quàm par est

III. In quo docet Poetam imitari dictione, sed non communi modo, & cur.

IV. In quo Dictionis affectiones quas multas facit, poeta cōcedit omnes

est vsurpasse, ita vt metri causa nihil non mutare ac nouare non ausus sit. a qua tamen licentia Latini & Itali longè absunt, qui nihil nisi diligentiùs consultis auribus faciunt. malunt enim castiores poetæ pauca & conuenienti dictione seu carmine scribere quàm per nimiam licentiam per multa pangere. Itaque posteriores quoque Græci religiosiores fuerunt hac in re, fortasse etiam casti extitissent nisi Homerica licentia cæteros ad eius imitationem vtcunque prouocasset. Itaque magnopere vereor ne quemadmodum solutiones alias, tum hanc maximè quæ ad vocum pertinet affectiones arripiat Homero patrocinandi causa.

PARTICVLA CXXXVIII.

Πρὸς δὲ τούτοις οὐχ ἡ αὐτὴ ὀρθότης ἐστὶ τῆς πολιτικῆς, καὶ ποιητικῆς, οὐδὲ ἄλλης τέχνης, καὶ ποιητικῆς. αὐτῆς ποιητικῆς διττὴ ἡ ἁμαρτία ἡ μὲν γὰρ καθ' αὐτὴν, ἡ δὲ κατὰ συμβεβηκός. εἰ μὲν γὰρ προείλετο μιμήσασθαι ἀδυναμίαν, αὐτῆς ἡ ἁμαρτία. ἡ δὲ τὸ προελέσθαι μὴ ὀρθῶς, κατὰ συμβεβηκὸς ἀλλὰ τὸν ἵππον ἄμφω τὰ δεξιὰ προβεβληκότα. ἢ τὸ καθ' ἑκάστην τέχνην ἁμάρτημα, οἷον, τὸ κατὰ ἰατρικὴν, ἢ ἄλλην τέχνην, ἢ ἀδύνατα πεποίηται. ταῦτ' οὖν ὁποῖα ἂν ᾖ, οὐ καθ' ἑαυτήν.

ADhæc non eadem est rectitudo Ciuilis facultatis quæ poëticæ. sed nec alterius vllius artis præter quam Poëticæ. huius verò peccatum omnino duplex est, alterum per se alterum per accidens. Itaque quod ad imitandum non imitabile sibi proposuerit, per se huius peccatum erit: proponere verò non rectè per accidens. Quemadmodum vtrunque dextrum latus equum promouentem: aut secundum vnamquanque artem peccatum: verbi gratia secundùm medicinam aliámve quamlibet artem: aut etiam si quæ fieri nequeunt, confinguntur. Qualiacunque igitur hæc fuerint, minimè quidem per se huius peccata dicimus. Paccius.

545 *PRaterea verò non est eadem rectitudo politica & poëtica, neque aliarum artium & poëtica ipsius autem poetica duplex erratum. Nam vnum per se, alterum per accidens, etenim aut præligit imitationem rei quæ vltra facultatem est, quod erratum ipsius est; aut præligit non rectè, quod per accidens est; sed fecit equum mouentem vtranque dexteram partem. Aut erratum est secundùm vnamquamque artem. Quemadmodum secundùm medicinam aut aliam artem. Aut quæ fieri non possunt, ficta sunt. Hæc igitur qualiacunque fuerint non per se sunt.* Riccobonus.

ADhuc in iis enumerandis ac proponendis versatur quæ tanquam sumptiones aut postulata sunt præmittenda, vt ad Homeri poëtarúmque accusationes diluendas, ac solutionum omnium capita commonstranda, progredi liceat. Ait igitur non eandem esse Ciuilis facultatis & poëticæ ὀρθότητα seu rectitudinem vt ita dixerim. hoc est non vniùs eiusdémque formæ esse rectam ciuilis scientiæ & poëticæ rationem ac normam. sed qua de causa? ea, opinor, quia ciuilis facultas proprium habet campum in quo versetur, quique ei cum altera facultate non sit communis. ita vt intra suos fines industriam cohibeat suam nec vagetur longiùs: contra verò poësis facilè in alienos cāpos excurrrit, idque sine crimine, ita vt quod ciuili facultati vitio esset vertendum, id poësi sinè crimine concedatur. quamuis enim poësis quoque proprium quoquo modo habet campum in quo versetur ac longè latéque spatietur, nimirum actionem & fabulā, licet tamen ei fines egredi suos, atque huc illuc cum dignitate vagari. quæ omnia eò spectant, ni fallor, vt (quod mox faciet) errata quædam in poësi tueatur faciliùs. si enim constiterit ea errata non

COMM. cxxxviii. Alia profert quæ se mitimerim Postulatur V. In quo docet non eandē esse poetica atque aliarum artium rectitudinem.

ex ignoratione proficisci & offensione propriæ artis sed alienæ, faciliùs erunt condonanda, & hinc est vt quod de ciuili & poëtica facultate monuit nimirum non eandem esse vtriusque rectitudinem, de cæteris artibus perinde ac de ciuili intelligi iubeat. Quanquam *Dubitatur.* illud statim dubitet aliquis. nam Rhetorica & Dialetica suos egredi fines solent & alienos cāpos excurrere perinde ferè, ac nos de Poëtica docemus. temerè igitur Aristoteles quod inter Poëticam & Politicam notauit discrimen, idē inter Poëticam rursus, ac cæteras ar- *Respondetur.* tes notasset, nam Rhetorica & Dialectica eiusdem videri possunt rectitudinis cum Poëtica. An igitur dicendum est Dialecticā & Rhetoricā reuera non esse artem; ac propterea nihil esse cur obijciamus perperam rectitudine a cæteris artibus seiungi Poëticā? Vix crediderim. nā licet poëtica propiùs quàm Rhetorica & Dialectica ad artem accedat, ars tamen fortasse non est. vt omittam Aristotelem interim artis nomine non propriè omnino & stricto (vt aiunt) iure sed more maiorum & fuso vocabulo vti, ita vt forsitan Politicam quoque interim artis designet nomine, tantùm abest vt Rhetoricam & Dialecticam artis nomine non comprehendat. An igitur dicendum Rhetoricam & Dialecticam, etsi fuso vocabulo artes appellentur, haud tamen proprium habere campum vllum, perinde atque poësis, ita vt adhuc rectitudo Poësis differat ab Rhetoricæ & Dialecticæ rectitudine? ne id quidem nisi ægrè concesserim: nam vt omittam non ab omnibus propria planè materia spoliari saltem Rhetoricam si intra tria causarum genera, quod multi faciunt, cohibeatur 146 nec poëtica è contrariò tam propriam materiam habere dicenda est (hanc enim fermè ex rebus gestis deriuat: etsi reuera eam variat pro arbitratu) quàm propria instrumenta & præsidia quibus, quas mutuò res acceperit, imitetur. qua in re Rhetoricæ & Dialecticæ par magna ex parte videri possit, quæ aliunde materiam arripiunt quam proprijs veluti instrumentis pertractent: & ideo dicuntur certam ac propriam materiam habere nullā; cum tamen Rhetorica enthymema & exemplum, Dialectica syllogismum & inductionem, habeat pro instrumentis: idque non secus ac Poëtica ex historijs (etsi vt dicebam non sine mutatione, a qua tamen abest Orator & Dialecticus) ac rebus gestis ducit argumentum, aut saltem quod in Comœdia accidit, ad earum imaginem actionem fingit, metro tanquam instrumento ea imitans. Suspicor igitur Aristotelem in rectitudine poësim a cæteris artibus seiugasse, quòd adhuc aliquid interueniat vnde a Rhetorica & Dialectica poësis differat rectitudine. siquidem licet quæque ex ijs artibus propria ferè careat materia, arripiatque alienam, vel certè non magnopere hac in re differant, instrumentis tamen ac studijs dissident plurimùm, vnde rectitudo varietur. vel certè, quoniam non dicit aliarum artium omnium, id æqui bonique consulamus oportet: vt quoniam de quamplurimis artibus verè effertur, nihil nos perturbet quòd vna aut altera ex artibus in rectitudine cū poëtica nonnihil cōuenire videatur. vt propterea mihi quidem longè peccasse Paccius videatur qui vertit, non eadem est rectitudo alterius vllius artis, cum Aristoteles scribat, ἄλλης τέχνης contra verò Victorij probetur sententia, qui in Commentario, *Quod autem* (inquit) *contingere in Politica & poëtica, idem etiam vsu venire affirmat in arte ipsa poëtarum & alijs nonnullis artibus.* Sic igitur crediderim poëticam haud habendam eiusdem cum Politica & *Refelluntur aliquæ quædam propositi loci explicationes* cæteris artibus rectitudinis. Quanquā non me latet hunc locū, vt est Laconicus & spinosus ac proinde obscurus, multorū torsisse ingenia; ita vt variæ inde suspiciones & opiniones extiterint: quas iuuat cursim attingere & æstimare. Ac primùm eorū suspicio qui di- *I.* cunt Aristotelē fortasse per politicā rectitudinē designare Platonicæ Reipublicæ Ideam, quasi verò neget perfectā illam quæque solo animo cernatur Platonicæ Reipublicæ rectitudinē esse exigendā a poësi, optimè quidem caderet in hunc locū, cum statim in poëmate errata quædam agnoscantur, & continēter extenuentur, vel excusentur, vt a perfecta rectitudine poëtam tātisper deflexisse patiamur, si ex alienæ artis ignoratione profecta sint. Sed cum addat nec poëticæ item atque aliarum artiū eandem esse rectitudinem, id verò sententiam istam euertit, ostenditque Ciuilem rectitudinem pro Politica scientia & rectitudine vsurpari: alioquin cæteris quoque artibus Idea quædam Platonica esset attingēda ne tam variè huiusmodi rectitudo vsurparetur, ac rursus Ciuilis alieno, cæteræ artes trito more ac modo acciperentur, vt omittam fore vt obscuriùs esset loquutus Aristoteles quā ferri possit. quid enim per Politicam rectitudinē Platonicæ Reipublicæ Ideam designare, *II.* cum in promptu esset dicere non eandem esse Poëticæ ac Socraticæ Reipublicæ rectitudinem? itaque mirum est quàm sæpè apud Peripateticos Interpretes noster vapulet Plato; cum tamen id sit hæsitantis Interpretis subterfugium & imperiti. Longiùs verò

aber-

aberrant ij qui suspicantur Aristotelem eos carpere voluisse (quod Plato indicat in Ione) censent Ciuilem scientiam ex poësi perdisci posse; siquidem haud constaret cur interim aut obseruaret ex poëtica, (quoniam non eiusdem est cum Politica rectitudinis) disci non posse Ciuilem scientiam, aut adderet nec poëticæ item aliarúmque artium eandem esse rectitudinem; cum non quemadmodum Politica ita reliquas artes ex poësi perdisci iactarent illi; nec, quantumuis iactassent, (nam ne id quidem non suspiceris in Ione) intelligatur adhuc in progressu quem denique vsum habeat hæc sumptio III.
aut postulatum, cum tamen hoc inprimis ostendendum esset ac statuendum. Neque verò ij placent qui decerni sentiunt poëticam rectitudinem debere summam esse, ac propterea poëtæ tanquam Ideas rerum effingendas; ita vt si Rex verbi gratia fingatur aut Heros, hic omnibus numeris absolutus ac summæ rectitudinis fingendus sit: quod tamen (inquiunt isti) in Politica & cæteris artibus secus accidit, quarum non talis ac tanta est rectitudo. non placent inquam: licet enim laudandus sit Epicus qui Ideam spectet, ac propterea rectè ij qui actiones & personas præstantes & pro vt esse debuerunt exprimunt quemadmodum iubebat Sophocles, verumtamen hæc sumptio nec cum ijs præceptis cohæreret quibus conceditur posse etiam pro vt sunt vel fuerunt, vel pro vt dicuntur creduntúrue, exprimi ac fingi, nec (quod caput est) instituto seruiret. nam ad poëtas tuendos præstat licentiam illis tribuere, non id quod perfectum est illis imponere, denique in progressu talis sumptio, prout eam vsurpant isti & interpretantur, Poëtarum defensioni non adhibetur. Placerent magis qui contrariam planè sententiam hinc elicientes, ferendum statuunt vt poëta sectetur mediocritatem, nec in rebus imitandis seu tractandis politicæ IV.
aliarúmque artium æquet vim ac perfectionem; id enim deinde poëtarum extenuandis tuendísue erratis esset accommodatum. Sed tamen cum poëtica rectitudo in ijs quæ ad poëticam pertinent non minùs requiratur quàm artes cæteræ suam quæque exigant rectitudinem, non facilè assentior, certè Flaccus qui illud cecinit.

——Mediocribus esse Poëtis
Non homines non Di, non concessere columnæ,

illud disertè monuit in cæteris artibus mediocritatem spernendam non esse: in Poëtis nullo modo concedi. & idcircò subdit

Si paulum summo discessit, vergit ad imum.

vt proptereà dicendum potiùs non eandem esse Politicæ aliarúmque artium rectitudinē cum poëtica, quòd hæc summa requiratur, illa mediocris concedatur, vt omittam quæ sequuntur non tam huic quàm ei quæ ab initio allata est, sententiæ fauere. cum ideò videantur subiungi duo illa errati genera, quia poëticæ aliarum quoque artium campos peragranti, alienæ artis (quoniam in ijs variatur rectitudo, nec tanta requiritur quanta in ijs quæ poëticæ sunt propria) errata sint ignoscenda. In qua tamen illud addiderim; quantumuis concedamus poëtæ rectitudinem ab aliarum planè artium & facultatum omniū rectitudine dissidere, ita vt nec eadem sit Ciuilis facultatis & poëticæ nec poëticæ rursus aut vllius alterius artis facultatísue rectitudo, adhuc tamen fatendum Aristotelem id dixisse quia vellet poëtā in ijs excusari quæ ex ignoratione alienæ peccasset facultatis. Perinde enim est ac si dixisset. Ciuilis facultas ac cæteræ fermè artes non eæ sunt quæ aliarū passim artiū & facultatum cāpos ingredi cogantur, sed certos habent fines quos aut nunquā trāsiliant aut rarò. Poësis contra vsq; adeo varia imitatur passim ac tā multas in partes stylum impellit, vt nullius ferè non attingat atq; vsurpet artis & facultatis munus. Itaque & Duces inducit & Milites & Oratores & Gubernatores & alios multos, aut saltem ex eorū initijs & documentis nititur transigere aliquid carmine. quo fit vt cæteri, si labantur, rarò excusationem inueniant; Poëta contra facilè: cum in tali ac tanta peruagatione facilè cōtingat vt *κατὰ συμβεβηκὸς* & alienæ artis ignoratione labatur. Neq; propterea non alia quoque erit poëticæ rectitudo a rectitudine Rhetoricæ vel Dialecticæ: nam Rhetorica & Dialectica sic aliarum artium peragrant campos vt disputent probabiliter (probabile verò illarum est proprium) non proprijs aliarum artium vtantur initijs. Poëta contra, si Oratorē aut Gubernatorem inducat, hos Oratoriæ, aut Nauticæ artis præceptis instruit & loquētes facit: idémque fecerit ipse si quæ Oratoris aut gubernatoris sunt, persequatur. ita vt poëticæ rectitudo ab alienarum artium omnium differat rectitudine. Et hoc est quod sibi voluit Aristoteles dum concluderet posse poëtam in Medicina & qualibet alia facultate atque arte aberrare, etsi erratū sit per accidēs; hoc enim ait, quia dum huc illuc vagatur poëta & aliarum initijs artiū vtitur, ex aliarum ignoratione artiū labitur non ex propria;

Reditur ad Aristotelem, et altera, Vl. si licet, expenditur sumptio.

ita vt ignoscendum sit ei faciliùs. Hæc de spinosi huius loci sententia. Nunc ad alterum quod subijcit postulatum. Ait igitur duplex esse ipsius poëticæ peccatum, vnum quidem καθ' αὑτὴν per se, alterum verò κατὰ συμβεβηκὸς per accidens; nam si aliquid imitandum sibi proposuerit quod imitari nesciat, atque siue propter rei difficultatem quod illius vires superet ac ferè sit illi ἀδύνατον ad exprimendum, siue quia imitator ipse siue ingenij imbecillitate atque artis Poëticæ ignoratione in eo labatur (sic enim interpretor interim ἀδυναμίαν quam ad imitandum eligi ac proponi ait: de qua tamen opportuniore loco planiùs) peccatum erit per se ac propterea ipsius peccatum erit. contra verò si præelegerit non rectè, ita scilicet vt imitetur ille quidem quod eligit ac sibi proponit, sed in electione erret, vt cum fecerit equum vtrunque partem dexteram proijcientem, imitabitur quidem prout elegit, sed non rectè, cum equus dum progreditur vtrunque dexterum pedem ac latus non proijciat simul, erit peccatum per accidens. Hoc (inquam) est postulatum alterum; in quo si eius verba spectes, mira breuitas: sed maior obscuritas. quid enim si quis percunctetur num peccatum ipsius Poëticæ quod per se peccatum esse dicitur, ad artificem & Poëtam, an verò ad artem, an rursus ad opus & poëma ipsum, sit reuocandum? si enim ad Poëticam referatur quemadmodum verba ipsa postulare videntur, qui electionis erit peccatum? & eadem de causa nullo modo videtur operi acceptum esse referendum: ita quidem, cum Poëticæ ipsi error propriè aptari nequeat, multò verò minùs operi (his enim electio haud conuenit) ea viderentur Poëticæ censenda esse peccata (nam poëticæ appellantur interim) quæ præcepta poëtica violant & cum arte pugnant: quod totum poëtæ culpa accidat necesse est. & tamen hæc ἀδυναμίας electio difficilem habet explicatum de poëta quoque. Etenim si affirmasset Aristoteles aut significasset eum qui vel metro vel elocutione ac stylo, aut certè (si fortè hoc in loco de erratis loquatur quæ non tam in verbis quàm in rebus sunt posita) præpostera fabulæ cõstitutione partiúmve & episodiorũ collocatione peccet, in artis poëticæ peccatum incidere, cum poëtica violentur præcepta, rectè vitium expressisset quod iure καθ' αὑτὴν ἁμαρτίαν & poëticæ Artis proprium dicatur, cum oriatur ex præceptorum poëticorum ignoratione, ac poëticæ offensione. quo posito, iure etiam continenter subiecisset vitium κατὰ συμβεβηκὸς hoc est per accidens; quod appositè declarasset & exemplo illustrasset dum subiungeret eum qui aliquid imitetur quod alienæ præcepta violet artis (vt si quis equum descripserit dextrum crus vtrunque proijcientem) in alienæ vitium artis incidere: ex quibus sententia fortasse plana videri posset: sed cum dixerit eum peccare per se, & per se poëticum erratũ admittere quod imitari elegerit ἀδυναμίαν, vix ac ne vix quidem de vi nos doceat errati quod per se dicitur. nam affirmare in vitium ἀδυναμίας incidere qui res imitetur aut imitari moliatur quæ sub poëticam imitationem minimè cadant, ægrè assenserim, tum quia nihil ferè est quod poëtica dictione & imitatione aliquo modo non possit exprimi & declarari; ita vt poëta res humanas ac diuinas complectatur: tum quia deinde in solutionibus nihil affert vnde sigillatim tale vitium vel excusetur vel damnetur, quemadmodum de alijs contingit: tum quia talis imitatio in rerum ἀδυνάτων imitationem fermè recidit: tum denique quia nihil minùs interim prætermisisset quam quæ verè ac propriè sunt Artis poëticæ & καθ' αὑτὴν hoc est per se ad poëticam pertinent cuiusmodi est vitium quod artificis ipsius ignauiæ aut imbecillitati acceptum est referendum. & interim, si tamen per ἀδυναμίαν rẽ dixeris intelligendam quæ superet facultatem non artis sed ipsius artificis qui non par ingenium afferat rei quam sibi imitandam proposuit, id non tam artis vitium (id quod iandiu vrgere cœperam) dicendum esset quàm artificis: nec tam poëticæ quàm imitatoris ignauiæ acceptum esset referendum. Adde quod nihil est ad rem vtrum erratum ex præelectione an citra electionem contigerit: erratum enim & vitium ex se spectatur & quale sit æstimatur & quantum, non vtrum ab electione manet curiosiùs examinatur: præsertim verò cum sæpè ne coniectura quidem informare liceat, num per electionem an verò per incogitantiam quis in illud inciderit. Denique diuisio quoque minùs sufficiens imò longè diminuta & manca sit si ἀδυναμία non pertineat ad errata fabulæ & constitutionis & dispositionis, addε etiam styli & elocutionis, cum hæc Poëma contineant totum. Quã- 549
quam nihil fortasse prohibeat quominùs Poëmatis error & eligentis artificis sit. Poëtæ (inquam) aliquid de industria imitantis, & tamen sit artis vitium, quia scilicet aliquod artis præceptum violet, & electionis esse agnoscatur, cum rei sit, quæ electione in Poëma importetur, vt si quis multas actiones in eodem poëmate imitetur ac fabulas varias con-

Qua & quanta sit huius loci seu sumptionis difficultas.

Vide in. par. seq.

flett

fiet: vel vnam, sed quæ capite & initio careat, uel a uerisimili longissimè absit: nam id & eligentis esset & artis vitium: ità vt ἀδυναμία possit arti & imitatoris imbecillitati ascribi. Quam tamen rem magnopere optassem vt Aristoteles illustrasset exemplo aliquo: cum præsertim erratum per accidens exemplo equi illustrauerit satis: nisi tamen dicas mendosum esse locum, & Aristotelem vtriusque errati exemplum attulisse: nam ea verba *ἀλλὰ τὸν ἵππον ἄμφω τὰ δεξιὰ προβεβληκότα*, videntur indicare è contrario præcessisse exemplum errati per se: quamuis vt Aristoteles breuiloquentiam adamat, & concisè passim loquitur, ne id quidem magnopere affirmauerim. Vt minimè mirum, non deesse qui omnino suspicentur atque adeò affirment particulam hanc mendis non carere: quod equidem aliqua ex parte (nam id Interpretes varijs codicũ lectionibus suadent) facilè crediderim: sed fortasse maior huic loco explanando lux affulget cum paulò post huiusmodi errati solutio sese obijciet. Interim tamen illud significare non dubitabo Madij interpretationẽ qui docet ab Aristotele vitium per se appellari cum poëta sibi imitandum proponit quod fieri nequit, atque huiusmodi esse quæ nec fuerunt aut sunt, nec videntur aut dicuntur, nec talia sunt qualia esse oportet, cum ex dictis labefactari atque prosterni, tum inprimis videri cum Aristotele pugnare, qui mox rerum quæ fieri nequeũt imitationem, numerat inter peccata per accidens: & idcirco qui imitetur equum eius vtrunq; dextrum proijcientem (quod tamen ex ijs est quæ fieri nequeunt) peccare ait per accidens. Idem obiecerim Vtinensi qui eidem sententiæ viam strauerat antea. Victorius verò & Piccolomineus qui per *ἀδυναμίαν* intelligunt non res quæ fieri nequeunt; sed quæ superent imitatoris illius vires & facultates, videntur quidem vtcunque declinare propositum scopulum, cũ *ἀδυναμίαν* nonnihil distinguant *ἀπὸ τοῦ ἀδυνάτου*, sed tamen cum alia quædam explicare fortasse nequeunt quæ vrgebam paulò ante, tum sigillatim qua ratione id sit artis seu Poëticæ erratum, cum ars quãtum in ea est, possit aliquid imitari, cui artifex præ sui socordia & tarditate impar sit ad imitandum. quis enim vitium artis dixerit seu Poëticæ quod quis rugientem leonem aut mugientem taurum nequeat imitari? Iam vero ad extremum addit Aristoteles, *Vel peccatum secundùm singulas artes*, vt doceat peccatum hoc per accidens in singulis artibus Poëtæ contingere posse, vt uerbi gratia si quid in Medicorum uel aliorũ arte imitari studeat, ita ut præ ignoratione labatur, ac summatim quod fieri nequit sibi proposuerit ad imitandum. quæ sanè (inquit) qualiacunque fuerint, sunt peccata per accidens. quæ tamen omnia eandem habent cum superioribus difficultatem: cum ea quæ fieri nequeunt rursus ad peccata per accidens reuocentur. Ita vt optandum magnopere sit vt noua veluti lux hac quoque in re, quoniam est obscura, exoriatur aliquando. Ita demum sex siue postulata siue sumptiones præmittit Aristoteles quibus veluti in arenam descendat atque illos repellat quos bonis poëtis ac præsertim Homero iniurios esse prætexit. Nisi tamen ea dixeris septem potiùs esse postulata. nam ea verba, *ἢ ἀδύνατα πεποίηται*, hoc est *vel impossibilia in Poësi tractauit* seu commentus est, a nonnullis interpunctione sic a superioribus disiunguntur, vt nouum ac proinde septimum constituant postulatum, ac fortè non ab re. quandoquidem per *ἀδυναμίαν* vel non rem quæ planè fieri nequeat, seu *ἀδύνατον* significauit, uel alicui saltem *ἀδύνατον* ibi eligi quidem ad imitandum ac tentari uoluit cum tamen non succederet: ita ut in poëmate satis cõstaret eum lusisse operam ac tempus; hîc rem non tentatam modò, verùm etiam dicendo expressam: sed quæ tamen temerè introducatur, cum ex ijs sit quæ re ipsa esse aut fieri nequeunt, quo in loco, quoniam in vitium
550 quod per accidens appellauit, rem item quæ fieri nequeat uisus est reuocare, quemadmodum equi exemplum satis clamat, rursus dicendum esset fieri posse vt Poëta aliquando imitetur rem *ἀδύνατον* quidem, sed quæ tamen sit tantùm conditio quædam rei veræ, hoc est quæ rei veræ affingatur: vt cùm equum imitatur qui vtrunque crus dextrũ proijciat, vel ceruæ affingit cornua. quod erratum non tam rerum quæ fieri nequeunt, quàm per accidens & alienæ artis appellare placuit. aliquando verò rem imitetur absolutè, *ἀδύνατον*, vt Chimeram aut Sphingem, quæ non propter solam conditionem aliquam seu proprietatem, vt equus dextrum vtrunque proijciens pedem, sed quocunque modo est *ἀδύνατος*, & hoc nomine rerum impossibilium non dico electionem sed imitationem septima sumptione proferret. sic nos Laconicus tenebricosúsq; magister callidè fortasse quoniam non optimam fouet causam faticat, ne dicam ludificat egregiè. Atque hæc de sumptionibus. nam vtrum iure arripiantur omnes ab Aristotele ac sumantur, non disputabo hoc tempore: præsertim verò quia quæ minùs perspicuæ videri poterant quàm

Explicatur reliqua particulæ sententia & pars.

Num adhuc proposuerit sumptionem VII.

Quæ videri possint adhuc in propositis sumptionibus superesse quæ disceptatione egeant; & explicatu, & cur alio reijciantur.

vt in sumptionum loco habendæ essent. cum exagitauimus nonnihil antea, tùm in progressu opportuniùs agitabimus vbi illis vtetur Author, atque Homerum Poëtásque defendet. nam pleræque hactenus non tam ab Aristotele laudatæ sunt & exceptæ quàm nobis in memoriam reuocatæ quòd in Poëtis, quæ proferret, sæpè occurrant. Denique ea quæ commemorauit, vt Poëtas ea etiam imitari, quæ fieri nequeunt; Poëticæ errata alia per se alia per accidens reputanda, etsi quid huiusmodi, non minùs ad errata & obseruanda & ad capita redigenda, quàm sumptionibus inueniendis & certis generibus disponendis valent ac seruiunt. Et iisdem de causis nihil est quòd hoc in loco conquerar aut commemorem videri Aristotelem nimiæ licentiæ aditum aperire Poëtis: aut pro libidine Poëtis Homeróque inprimis patrocinari. nam hæc tum demum attingam, cum in solutionibus ac defensione non poterit Aristoteles non in hac deprehendi culpa: illud potiùs hoc in loco conquererer ac demirarer, debuisse Aristotelem accusationes commemorare vel saltem
I. accusationum genera perinde ac solutiones faciet, in apertum proferre, vt parem in accu-
II. satione diligentiam ostenderet: etsi enim non me latet (id quod iandiu significare cœpe-
III. ram) bonos Oratores aduersariorum argumenta extenuare liberiùs quàm exaggerare,
IV. imò vbi solida sint & grauia pro virili obscurare; hic tamen Doctoris partes agit Aristoteles non Oratoris sed ipsi fortasse in progressu hunc ignem malè sopitum excitabimus.

PARTICVLA CXXXIX.

Ὥστε δεῖ τὰ ἐπιτιμήματα ἐν τοῖς προβλήμασιν ἐκ τούτων ἐπισκοποῦντα λύειν. πρῶτον μὲν γὰρ ἂν τὰ πρὸς αὐτὴν τὴν τέχνην ἀδύνατα πεποίηται, ἡμάρτηται· ἀλλ' ὀρθῶς ἔχοι, εἰ τυγχάνοι τοῦ τέλους τοῦ αὐτῆς· τὸ γὰρ τέλος εἴρηται οἷον, εἰ οὕτως ἐκπληκτικώτερον, ἢ αὐτὸ, ἢ ἄλλο ποιεῖ μέρος. παράδειγμα, ἡ τοῦ Ἕκτορος δίωξις. ἢ μέντοι τὸ τέλος, ἢ μᾶλλον ἢ ἧττον, ἐνεδέχετο ὑπάρχειν, καὶ κατὰ τὴν περὶ τούτων τέχνην ἡμάρτηται οὐκ ὀρθῶς. δεῖ γὰρ εἰ ἐνδέχεται ὅλους μηδαμῇ ἡμαρτῆσθαι. ἔτι ποτέρων ἐστὶ τὸ ἁμάρτημα, τῶν κατὰ τὴν τέχνην ἢ κατ' ἄλλο συμβεβηκός. ἔλαττον γὰρ, εἰ μὴ ᾔδει, ὅτι ἔλαφος θήλεια κέρατα οὐκ ἔχει, ἢ κακομιμήτως ἔγραψε.

QVo fit vt obiectiones in quæstionibus si quis ad hæc respexerit soluturus sit. *Paccius.* Ac primùm qualem, tametsi peccemus semper in his quæ secundùm artem, si quæ fieri nequeunt, confingamus: rectè tum id factum se habebit, si propterea eiusdem finem assecuti fuerimus. dictus est enim eius finis: verbi causa: si hoc pacto vel id magis stupendum fuerit, vel aliqua ipsius pars huiusmodi reddatur. Exemplum sit illa in Hectorem persecutio, si ergo finem magis minúsve assequi contigerit, peccatum verò in his quæ circa artem sunt, fuerit: nequaquam satis rectè id fiet: quippe si fieri potest, nullo pacto peccandum est. Præterea vel est in his peccatum quæ secundùm artem sunt vel quæ secundùm aliquod accidens. le- 551
uius enim fuerit, si ceruam cornua non habere ignorauerit, quàm si non bona imitatione descripserit.

QVare reprehensiones in quæstionibus ex his considerando soluendæ sunt. Primum enim si qua aduersus ipsam artem sunt, ficta sint huiusmodi, vt fieri non possint, erratum sit, sed rectè se res habet, si consequitur finem ipsius. finis enim dictus est, quemadmodum si sic magis ad consternandum vel ipsa accommodetur, vel alteram partem accommodet. exemplum Hectoris insectatio. nam si finis vel magis vel minùs contingebat inesse, etiam secundùm eam artem quæ de his est, peccatum est non rectè. oportet enim, si fieri potest, omnino nusquam errare. Præterea vtrorum est peccatum maius, eorumne quæ sunt secundùm artem, an eorum quæ sunt secundùm aliud accidens. Minus enim est si nesciebat in ceruorum specie fœminam cornua non habere, quàm si mala imitatione describeret. *Riccobonus.*

Funda-

COM. XXXIX.

Suspicionibus tanquã fundamentis iactis, profertur primũ Accusationis genus, cui Defensio subijcitur è vestigio.

Vndamentis iactis in quibus solutionum sedes ac loci statuendi sunt, ad primum accusationis genus aggreditur, cui solutionis, rationem ac formam subiicit è vestigio. Illud autẽ accusationis genus profert primo loco quod & quamlatissimè patet apud Poëtas & omnium maximum videri potest. Sed quale est hoc tandem? quod ex imitatione oritur τῶν ἀδυνάτων hoc est eorum quæ fieri nullo modo possunt, quæ sanè breuitatis gratia nos cum Quintiliano & Vlpiano impossibilia non dubitabimus appellare. Ergo cum poëtæ res impossibiles sæpissimè imitentur & canant, id vitium, vt passim est obuium, commouere solet omnes. quis enim haud commoueatur cum Iouem apud Homerum videat comedentem, dormientem, timentem, mendacijs quoque mortales decipientem, ac libidini turpissimè seruientem? quis rursus tum eadem ferè tum alia impossibilia multa in cæteris Diis non stomachetur dum sese odiis etiam insectantur, belligerant, mutuò se vulnerant, cruorem fundunt, medicamentis sanantur, & huiusmodi alia quæ ne ebrius quidem aut demens admittat? nam equos apud Homerum & loqui & lugere, fluuios & loqui & decertare, quis non rideat? Sed imprudens sim ego si quæ apud Homerum impossibilia canuntur, referre velim, nam

I. Accusationis genus: & quàm latè pateat.

Ante diem clauso componet vesper Olympo.

Solutio Aristotelis.

Hoc igitur sit primum vitium & prima accusatio, quæ, vt dicebam, tum quam latissimè patet, tum maxima videri solet. Fatetur igitur Aristoteles id esse absurdum & vitium, & contra ipsam artem: sed tamen rectè habere si inde poëta finem consequatur quem sibi proposuit, hoc est id efficiat cuius causa rem impossibilem imitari non dubitauit. Id quod eodem illustrat exemplo quo vsus est paulò antè, videlicet Achillis Hectorem insectantis. nam est quidem impossibile vt ad Achillis nutum constiterit & a pugna abstinuerit exercitus totus. etenim, præterquam quod nullo modo fieri potuit vt exercitus vniuersus nutum Achillis cerneret, sanè in eo pugnæ æstu non erat integrum militibus consistere, cũ ex aduerso a Troianis vrgerentur. Sed tamen, quoniam fine potitus est Homerus, & admirationem atque adeò stuporem incussit ob tale tantúmque Achillis facinus, (id enim sibi proposuerat vt efficeret) diluitur vitium & accusatio vniuersa. sic fermè Aristoteles. Etsi enim alia quædam subiicit vt suadeat propositam culpam esse vitandam (de qua re tota paulò post copiosè) priùs tamen docet quî dilui possit vbi quispiam (id quod Homero iam accidisse constabat) in eam incidisset. Interim verò dubitare multa cogor, ac propterea huiusmodi Controuersiam statuo disputandam, NVM audiendus sit Aristoteles dũ

CONTROVERSIA lxxxviii. NVM rerum impossibiliũ imitatio condonanda sit Poetis.

512 Homero ac poëtis cõdonari iubet rerum impossibilium imitationem dummodo finem propositum consequantur, & quo modo contingat vt rebus impossibilibus finem attingere liceat. Primùm igitur sic disputo. Res posterior, non est causa prioris; quis enim dixerit lucem aut diem esse causam solis? igitur finis consecutio vt admirationis, vel stuporis excitatio, non potest anteriori facto vitium aut laudem seu probitatem aut improbitatem affingere. Deinde apud æquum æstimatorem non tam ex euentu quàm ex prudenti consilio aut imprudenti sunt res æstimandæ. & idcirco si vitiosum fuit rem impossibilẽ imitari, vitiositas non inde tollitur quòd fortè commodè ecciderit & inseruierit fini. nam quod benè verterit. casui seu fortunæ (vt ita dixerim) videri possit tribuendum; erratum imprudentiæ ac temeritati. Huc accedit quod vt finem assequatur Poëta, sanè ex aliena potiùs inscitia contingit quàm prudentia & iudicio. cordatus enim vir ac prudens ex illo verbi gratia Achillis nutu & facto non modò non percellatur admiratione, sed ad risum aut stomachum incitetur, cum tam absurdam & puerilem imitationem animaduertat. Et huc etiam pertinet quòd potest interim vnum idémque cordatus stomachari, rudis ac bardus admirari; ita vt finem tantùm apud ignauos assequatur Poëta. Sed quid si perperam sumat Aristoteles propositum illud Achillis factum verè admirationem potiùs ac stuporem quàm risum excitasse, & admirabile potiùs quàm frigidum & insulsum visum esse? Quid etiam si nihil minùs cogitauit Homerus quàm vt facto illo admirationem excitaret, percelleréque auditores? profectò mirum commentum Homero tuendo excogitasset ac protulisset Aristoteles. Quid rursus si ne vsui quidem esse possit in Epopœia siue conueniens vt res impossibiles admirationem excitent? neque enim vulgaris imperitæque multitudinis est Epopœia, sed cordati ac naui. Ad hæc quis obsecro est finis Poëtæ propositus dum quæ fieri nequeunt imitatur? nam si admirationem esse dixeris & stuporem, illud officiat quod finis Heroico Poëmati propositus iustiùs censeatur iucunditas

Dubitatur. I. II. III. IV. V. VI. VII. VIII.

quæ

quæ docente Aristotele ex admiratione excitanda est, vel certè æmulatio quæ in alijs, præsertim Ducibus ac viris illustribus, gignenda & concitanda est ad præclarum illud quod decantatur Herois factum imitandum. at nemo affirmet ex rerum impossibilium imitatione alios ad æmulationem excitari. quæ enim fieri nequeunt imitetur (nisi fortè desipiat vel per imprudentiā excitetur) & æmuletur nemo. Adde quod Aristoteles admirationem & stuporem illum in finis loco habet non Epicæ imitationis in vniuersum, sed sigillatim imitationis illius qua Achilles Hectorem dum insectatur, Græcos iubet consistere, & ideo vtitur ea particula ἤγουν ceu, vbi ostendit se admirationem non vniuersim poëmati aut rebus impossibilibus sed Achillis facto illi proponere. Neque verò non absurdus videri posset Aristoteles cum dicat peccare quidem contra ipsam artem qui res impossibiles imitetur, sed tamen rectè habere si finem consequatur. nam artis vitia, quæ inquam cum poëtica imitatione pugnant, excusatione haud sunt digna, quemadmodum & paulò ante indicauit, & confirmabit non multò post. Vt propterea faciliùs dici potuerit res impossibiles admirationem gignere, quàm re ipsa & experimēto demonstrari, ac propterea non facilè ignoscenda sit poëtæ rerum quæ fieri nequeunt imitatio. Nunc, vt ingenuè fatear, mihi quidem propositum Achillis exemplum non modò in dramate, verùm etiā in Epopœia, verisimili ac decoro expers videri solet: ita vt Aristotelis præceptum fortasse retineri possit (quanquam id iam iam disceptabitur) exemplum quo confirmatur, retineri ac probari minimè possit. tametsi, quoniam de hoc exemplo diximus copiosè in particula CXXXII. nihil est quòd vos in eo morer. tantùm dicam Aristotelem Homero patrocinari, ac propterea id vel maximè quod illi vertebatur vitio, sua dexteritate ad laudem cōuertisse. quod quàm fœliciter illi ciciderit, ea quæ in proposita particula disseruimus, non obscurè fortasse aperiant. Nunc de Aristoteleo præcepto dicamus, ad argumenta quatenus defendi possit aut liberiùs oppugnatum fuerit, respondentes. Non inficior itaque id quod est posterius, non posse effectricem causam esse rei prioris, nec illi probitatem vel improbitatem affingere: sed tamen nihil prohibet quominus peccatum alicui ignoscatur quod benè verterit. Denique in præsens non dicimus vitiositatem illam tolli quòd benè verterit; sed quòd benè verterit, ignoscendam. Fateor etiam res non tam ex euentu quàm ex probo improbóue consilio æstimandas; sed tamen vt præposteri consilij factum, si benè verterit, ignoscatur minus grauatè, id contendo. sic poëtæ qui rem impossibilem imitetur, erratum ignoscendum aut dissimulandum erit cum inde finem attigerit. id quod tunc faciliùs concedatur cum non casu benè verterit, sed data opera: quia scilicet ea cogitatione imitatus sit rem impossibilem, quòd forè speraret vt lateret: qua spe potitus sit finem attingens fœliciter. sic enim non imprudentiæ sit erratum sed versutiæ. Quòd si fortè rudi viro si non cordato, admirationi esset Achilleum factum illud, ita vt alienæ inscitiæ potiùs quàm ingenio finis adeptio admirationisve excitatio accepta sit referenda, ego sanè, quoniam Epicus cordatis ingeniosisque canit, Homerum non excusauerim: sed tamen affirmauerim excusandum Poëtam illum qui sic impossibile imitetur vt inde cordatos etiam viros percellat & in admirationem (si tamen admiratio germanus sit finis & in tempore excitetur) adducat & rapiat. Et idcircò dum in Aristotelem illud vrgetur, perperam sumere Achillis factum illud admirationem potiùs quàm risum excitasse, & admirabile potiùs quàm frigidum insulsùmque videri; quin neque Homerum illud spectasse, equidem non repugnarim. Eodémque nomine omnino probarim admirationem quæ factis possibilibus (arduis tamen ac difficillimis, quæque cum virtutis magnitudine coniuncta sint) concitetur: ex re impossibili concitatam vel potiùs tentatam non probarim: nisi tamen industrios quoque viros latere potuerit (non enim omnia nouimus omnes) impossibilis quæ arripitur res & exprimitur: nam vbi impossibilis cognita fuerit iustam admirationem habeat nullam, tantùm abest vt æmulationem excitet in cordato viro. Iam verò rerum impossibilium imitatione vix (id quod iandiu concessi) admirationem excitari posse in cordato viro, non modò fateor sed profiteor: ac propterea talium rerum imitationem quod attinet ad gignendam admirationem (de voluptate enim quæ inde, vt res nouæ & inauditæ interdum delectant, nihil attinet dicere hoc tempore) vix vsui esse vnquam in Epopœia non grauatè concesserim. Quod autem pertinet ad stuporem aut admirationem, equidem non magnopere pugnarim finem censeri posse in Epopœia, dum tamen iucunditas etiam quam parit, maximè vero æmulatio & imitatio, sit cum admiratione coniuncta atque ex hac profluat. sed huiusmodi admirationem ex rebus impossibi-libus

Margin notes (left): IX. — X. — Authoris sententia de re tota proponitur tum verò argumentis respondetur. — Ad I. — Ad II. — Ad III. & IV. — Ad V. — Ad VI. — Ad VII. — Ad VIII.

Margin notes (right): par. 128 — 553

libus excitari posse non dicam in imperito, sed prudenti homine, vix crediderim, quemadmodum iam antea docui. itaque res impossibiles admirationi ciendæ esse idoneas, pace Aristotelis non affirmauerim. At verò in Achillis facto admirationem sic proponit, vt velit summam admirationem in Epopœia esse finem in vniuersùm: idque quia iam antea iusserat vt fieret id quod est maximè admirabile. itaque non ægrè concedendum admirationem in finis loco haberi, dum tamen hanc iucunditatis & imitationis haud expertē statuamus. Denique siue interim, dum ait rei impossibilis imitationem peccatum esse artis, per artem ipsam intelligat Poëticam, siue alienam artem (id quod constabit fortasse paulò post) nihil est quod eiusmodi peccatum extenuari posse negemus Aristoteli: nam si inde finem attingat, quid ni minùs graue sit ac propterea tolerabilius quàm si frustretur fine? itaque recurrat quidem dubitatio qua efficiatur res impossibiles in Epopœia fini attingendo hoc est admirationi & æmulationi excitandæ non esse idoneas, nisi forte in imperitorum aures incidat; sed propositum peccatum extenuari non posse vbi concesseris finem attingi, dissentaneum est. Sed iam quæ in proposita particula restant, explanemus. Etenim si finis (pergit Aristoteles) plùs minùs attingi possit, artis vi nequaquam violata sed conseruata, ita vt res exprimi possit secundum artem, & finis mediocriter saltem attingi, Poëtæ error hac in parte excusandus non sit: vbi enim fieri possit, vitio & culpa vacare oportet. Itaque cum Aristoteles eò primam solutionem prouexerit vt Homerum liberauerit (si tamen liberauit) ab ea nota quæ illi propter impossibilia ac sigillatim propter Achillis factum & de qua egimus insectatione, inurerent multi, iam vt ne liberiorem ansā præbuisse videatur, moderationem adhibet ijs quæ dixerat. Et quamuis, meâ quidem sententia, multò copiosior atque vberior aquarum vis sit necessaria ad eam quam ob rerum impossibilium imitationem maculam contraxerunt poëtæ, quáque Homerus præ cæteris fœdatus est, diluendam, Aristoteles tamen hac in re quod siue potuit siue res pateretur præstitit, vel certè breui obscuráque defensione accusationem obuoluens, vt nos hærētes saltem haberet, molitus est. hoc enim in re propemodum desperata ac deplorata extremū remedium esse solet. Nunc tamen, ne fortè poëtæ occasionem arriperent vnde verisimile, quod tueri tantoperè debent, quódque ipse tantopere commendauit, impossibiliū imitatione violarent, ac dum Homero patrocinaretur, ingentem hanc labem in poësim induceret, quasi velum conuertens ac nauigationem, monet reuera longè præstare impossibilia non imitari si finis aliunde attingi possit. imò verò ne si quidem finis nisi mediocriter non attingatur. siquidem satius sit finem mediocriter attingere & mediocrem gignere admirationem quàm impossibile imitari. Denique dummodo finis quoquo modo attingatur, & admiratio aliqua excitetur, tota illa siue imitatio siue culpa vitanda est. Ac sciré profectò. Tametsi illud me angit adhuc quo nouam Controuersiam cogor proponere & agitare, Num scilicet sic rursus ad verisimilis patrocinium redeat Aristoteles vt Homerū in impossibilium imitatione defenderit satis. Etenim si nefas sit impossibile imitari vbi finis sine impossibilis ope aut vsu vel mediocriter attingi possit, docendum quoque fuerat Homerum nec perfectè nec mediocriter potuisse finem attingere nisi ad impossibile illud confugisset: alioquin crimen recurrat necesse est. Imò verò alia impossibilia si non omnia (id enim reuera infinitum videri poterat) at certè multa fuissent afferenda ex Homero, docendúmque ea quoque arrepta a poëta quod alioquin ne mediocriter quidem posset admirationem ciere nisi impossibili illo arrepto. Quid est enim Aristoteles quòd cum sexcenta in Homero se offerant impossibilia, atque adeò impossibilibus ferè conflauerit poëma, vno extenuato impossibili, ne dicam obscurato generalem illam accusationem eleuatam ac repressam existimes? Quin etiam cum impossibilia multa apud Homerum non tam admirationem afferant quàm de more fundātur delectandi ac summatim Poëmatis producendi causa, ita vt nihil minùs quā admirationem propositam habeant, alia quoque sibi ratio ineunda erat vt ea quoque impossibilia eleuaret, quæ non tā finem seu admirationem spectarent quàm elegantis & festiuæ alicuius narrationis causa essent apposita; vel certè quia non occurrerent meliora. Nam quod supra dixisti ferendam rei impossibilis imitationem si magis apta sit ad ciendam admirationem ἢ αὐτὸ ἢ ἄλλο μέρος, quasi verò omnia Homeri impossibilia admirationis causa constituta sint ac si non cominus, eminus saltem admirationi gignendæ seruiant, id verò fortasse alio fortasse quàm huc (spectare ea verba possint) faciliùs dici potuit quàm ostēdi. Ad extremùm quis Homerum eò impulerat vt argumentum caneret vel rem imitaretur quæ impossibili deinde indigeret

(Margin notes: 554; Ad IX.; Ad X.; Reditur ad Aristotelem.; CONTROVERSIA LXXXIX. NUM Homerum in impossibilium imitatione defenderit satis. Infirmatur Aristoteles. I. II. III. IV.)

ret vnde finis attingeretur? an non præstabat vel commodius argumentum arripere (id
quod fecisset si ad res arduas & difficillimas confugisset) vel ab impoßibili atque adeò ab 555
imitatione omni abstinere? Certè Aristoteles dum refelleret excusationem eorum qui di-
cerent sic tandem aliquid admisisse absurdi quòd aliter futurum erat vt poëma interiret,
Homeri (nec sentiens) impoßibilia iugulauit omnia, & excusatione planè indigna esse ostē
dit: nam dicere tunc solùm impoßibile atripiendum cum aliter ne mediocriter quidem
liceat finem attingere. quid est, obsecro, aliud quàm concedere vt, ne intereat Poëma, rē
impoßibilem arripiamus? Vt propterea satiùs sit postremum hoc Aristotelis præceptum

Controuersis clausula & explicatio.

tenere atque arctiùs tenere, nimirum satius esse mediocriter finem attingere quàm impoßibilia arripere; excusationem verò illam dimittere, atque eius fidem apud authorem relinquere. Imò verò statuendum quoque est in Epopœia quæ cordatis scribitur & ingeniosis, quæque dum a multis teritur, non potest non vitia, si adsint, præscferre, nullo vnquam tempore impoßibilia (nisi fortè cordatos quoque laterent ita vt non facilè agnosci

Reditur rursus ad Aristotelem, qui alteram offert obiecti criminis diluendi rationem.

possent) arripienda admirationis & æmulationis excitandæ gratia. Sed redeo ad literam: in qua (vt propositæ particulæ extrema pars explanetur) offert Aristoteles aliam rationem qua diluere liceat accusationem. Itaque adhuc (inquit) videndum est, num crimen ex eorum sit genere quæ sunt secundùm artem, hoc est Poëticæ artis præcepta violant, an verò ex ijs quæ sunt secundùm aliud accidens, hoc est ex ijs erratis in quæ incidit poëta præ aliarum artium ignoratione: siquidem leuius peccatum est si præ ignoratione rei quæ ad aliā pertineat artem, labatur poëta, quàm si propriæ violet artis præcepta: id quod Ceruæ illustrat exemplo, nam si quis Ceruæ (id quod Pindaro atque alijs accidit) affinxerit cornua, alienæ artis ignoratione labatur, nimirum Physiologiæ atque animalium naturæ, cum reuera fœmina inter Ceruos careat cornibus, quòd si non cornua affinxerit Ceruæ, sed cā negligenter descripserit, vix vt tale animal designari intelligatur, id erit poëticæ artis pec-

Num hæc noua criminis diluēdi ratio, superiori crimini quod erat rei impoßibilis, aut nouo crimini, aptāda sit.

catum. Quærat verò quispiam num hæc solutionis & accusationis refellendæ ratio proponatur ab Aristotele ad eam accusationem eluendam quæ rei impoßibilis imitationi interim intendebatur; quasi verò altera sit ratio istius criminis depellendi; an verò ad aliud crimen pertineat siue erratum, ita vt quemadmodum prima solutio rei impoßibilis, ita hæc alterius vitij, diluat accusationem. Et quidem exemplum videtur ad rei impoßibilis imitationem & culpam pertinere: qui enim Ceruam fecerit gestantem cornua, is rem impoßibilem quæque cum Natura pugnat imitetur. quare quemadmodum qui equum vtrunque crus dexterum fecerit proijcientem, ita qui Ceruæ affinxerit cornua, rem impoßibilem & cum natura pugnantem expresserit. Contra tamen videtur peccatum in vniuersùm diluere, dummodo ex alienæ artis ignoratione oriatur: quod tamen erratū sæpè ex ijs esse potest quæ non sint impoßibilia: vt si quis hominem vno brachio aut eius dexteram sex digitis descripserit, vel puellam ante annum duodecimum parientem aut aluum octo tantùm mensibus gestantem fecerit: quod verisimili caret & absurdum videri potest, licet non sit impoßibile. Et sanè nihil est quòd dubitemus hanc solutionem crimini respondere quod in superiori particula delitescit, vbi dicitur aliud peccatum esse per se ἀδυναμίας, alterum per accidens in quo præeligit non rectè: vt qui equum imitatur

Iam ἀδυναμίας peccatum quale sit declaratur plenius

quidem sed proijcientem vtrunque crus, ac proinde non rectè; licet per accidens, quia ex alterius ignoratione artis oriatur. Vbi obseruo peccatum per se & ἀδυναμίας esse peccatū secundùm propriam artem & ad malam imitationem pertinere: siquidem peccatū quod in superiore particula per se & electionis ἀδυναμίαν imitantis (si tamen sic legendum sit, vt quis ἀδυναμίαν imitari dicatur) appellauit, hîc artis dicitur & ad malam imitationem reuocatur, quia scilicet aliquid malè imitetur poëta. Ex quo colligo ἀδυναμίαν ac vitium per se non iam pertinere ad res impoßibiles (& ideò iurè hoc erratum altera sumptione proponitur) quàm ad vitium Poëticæ imitationis, quia scilicet præcepta violet artis nec calleat
poëticam imitationem: ita vt ἀδυναμία interim illius impotentiam valere videatur, qui vel 556
metri, vel fabulæ, vel elocutionis ac styli ignoratione, impar sit propositæ actioni imitandæ. Et hinc est vt hoc in loco significet in Ceruæ imitatione vitium tum per se tum per accidens admitti posse: per accidens, cum illi affinguntur cornua: per se, cum non recta imitatione exprimitur. quæ omnia maximam afferunt lucem superiori particulæ quæ alioquin obscurißima videri poterat. Tametsi reuera illud me hærentem habet adhuc quòd ea verba, *si enim elegerit imitari ἀδυναμίας* nescio quo pacto significare videantur rem quæ ad imitandum proponatur, non imitatorem fabulæ, metri, elocutionis, vno verbo

poëticæ artis rudem esse. Itaque interim non possum non requirere industriam Victorij, qui quod in re proposita perspicuum est, persequitur fusiùs: quod perobscurum planè reticet. Docet enim ἀδυναμίαν facultatis vacuitatem significare ac propterea imitatorem muneri imparem esse, quod nemo iurè inficietur: cur autem poëta dicatur imitari ἀδυναμίαν & facultatis vacuitatem, non exponit. Et sanè aliquem δι' ἀδυναμίαν & imbecillitatem (siue illa sit animi siue corporis: talem enim imbecillitatem propriè significat ἀδυναμία) errare & labi, rectè dicitur: at eligere seu imitari ἀδυναμίαν & imbecillitatem, id verò inauditum est & dictu absurdũ. Vt propterea Victorio qui ἀδυναμίας vim ex Græcis authoribus explicabat, omnino docendum fuisset quo pacto non illa abutatur Aristoteles atque adeò præposterè dicat quosdam ἀδυναμίαν & imbecillitatem eligere & imitari. facilè igitur intelligere licet locum esse mendosum ac legendum δι' ἀδυναμίαν, ita vt sit sententia, esse peccatum per se cum aliquis malè imitetur & peccet præ imbecillitate ingenij quia impar sit imitationi propositæ. Nunc ad præsentem particulam redeo totus. in qua nihil nos perturbet quòd diximus exemplum Ceruæ cui affingantur cornua, videri impossibilis erratum designare; nam vitium quod oritur ex ignoratione artis alienæ, patet quamlatissimè, ita vt possit etiam in rem impossibilem incidere: tametsi non quà impossibile sed quà per accidens fit atque alienæ artis ignoratione, spectetur hoc vitium. Nunc reputandum esset num tam facilè vitium alterius artis ignoratione ortum, sit poëtæ condonãdum, aut etiam leuius (sic enim Aristoteles) existimandum. Nam qui verbi gratia nauem describeret quæ secundis ventis secet mare, puppi tamen non prora antegrediatur, is alienæ laboret artis vitio, verùm quod ægrè feratur, cum in re notissima offendat ac peccet: sic alia sexcenta aliarum artium peccata occurrant in quibus labi turpissimum sit. quid est igitur quod tam facilè & vniuersim leuia peccata censeantur ab Aristotele? Imò verò fieri potest vt tam turpiter labatur Poëta in re aliena, vt vitium Artis poëticæ superet non mediocriter. Quid enim si ab Atlantis monte orientem & ad nos permeantem, aut etiam Auroram antegredientem, fecerit Solem? quid si Cœlum sereno die stellis vndique fulgentem, aut non maiore quàm Terræ globum ambitu constantem, aut etiam Terram non secus atque aërem permeabilem oculis, aut perpetuò fluentem, effecerit? is certè Astrologiæ ac physiologiæ peccet ignoratione: & tamen turpissimè peccet ac supraquàm ferri aut excusari possit. Nam si ob metricæ artis aut Grammaticæ ignorantiam labatur passim, id etiam in poëta ferri nequeat, cum tamen vitium hoc maximum non tam poëticæ quàm alterius artis ignorationi acceptum esset referendum? Vt propterea Aristotelis decretum cautè sit retinendum: nimirum in ijs quæ non obuia & facilia sint quæ cognoscantur, nec cum poësis inprimis coniuncta: sed tum a poësi paulò remota & aliena, tum verò abstrusa quæque accuratiorem postulent contemplationem. De qua tamen re aliquid adhuc in proximis Controuersijs.

Num vitium alterius artis sit facile condonandum quemadmodum significat Aristoteles.

PARTICVLA CXL.

557 Πρὸς δὲ τούτοις, ἐὰν ἐπιτιμᾶται, ὅτι οὐκ ἀληθῆ, ἀλλ' οἷα δεῖ, οἷον, καὶ Σοφοκλῆς ἔφη· αὐτὸς μὲν οἵους δεῖ, ποιεῖν, Εὐριπίδης δὲ οἷοί εἰσι. δὲ ὁ ταύτῃ λυτέον. εἰ δὲ μηδετέρως, ὅτι οὕτω φασὶν, οἷον τὰ περὶ θεῶν. ἴσως γὰρ οὔτε βέλτιον οὕτω λέγειν, οὔτ' ἀληθῆ, ἀλλ' ἔτυχεν ὥσπερ Ξενοφάνης. ἀλλ' οὖ φασι τάδε.

AD hæc, si quis ex parum veris arguatur, at certè qualia esse decet solutio sit, id quod Sophocles dixit, se quidem homines quales esse oportet effingere: Euripides autem quales essent. Quòd, si neutro soluendum sit modo, at certè ita esse dicuntur: respondendum erit velut in ijs quæ ad ipsos pertinent Deos. fortasse enim sic dicere neque meliorem in modum, neque secundùm veritatem fuerit, sed tamen ita contingit: vt Xenophanes ait, ferunt hæc. *Paccius.*

AD hæc si opponitur non esse vera, at qualia oportet, vt Sophocles inquit ipse quidem se facere quales oportet: Euripides verò quales sunt. Quamobrem hac ratione soluendum est. Sin autem neutro modo, quod sic aiunt, vt quæ de Deis dicuntur: fortasse enim, neque licet dicere meliùs sic, neque vera sunt sed casu accidit, quemadmodum Xenophanes, sed non aiunt hæc. Riccobonus.

COMM. CXL.

Iam crimen diluitur quo opponitur falsitas.

IN Poëticis erratis versatur adhuc quæ ex praua rerum Imitatione oritur, vel potiùs in accusationibus quæ prauæ rerum imitationis prætextu in poëtas afferri solent; tametsi (vt me planiùs explicem) non tam accusationes ipsas prosequitur, quàm earundem accusationum dissolutiones tentat & profert. Itaque secundam accusationem eleuandam aggreditur: quæ sanè non tam proposita fuit quàm in iis quæ defensionis causa iacta sunt, fundamentis ac sumptionibus delitescit: ita vt inde illam coniectura informare, pauló clariùs ex solutione ipsa dignoscere, liceat. Si igitur (inquit Aristoteles) opponatur non esse vera quæ imitatione sint expressa (atque ita de more siccis verbis ac breuissimis accusationem illam attingit non tam voluntate quàm necessitate: cum tamen exemplis fuisset illustranda & quàm latè pateat demonstrandum) respondendum est rem expressam fuisse talem qualem esse oportuit; ac propterea Sophoclem dicere consueuisse se exprimere ac fingere prout oportuit. Quo in loco dubitet statim aliquis cur in criminis habeatur loco si non vera expresserit, nam Poëtæ est falsa etiam arripere dummodo verisimili respersa sint, imò verò iubet Aristoteles vt falsa potiùs imitemur (dum tamen verisimilia videri possint) quàm vera, si careant verisimili, quid est igitur cur falsum seu non verum obijciatur Poëtæ? Respondet Victorius sumere interim Aristotelem id quod non est verum, esse ἄλογον & rationis expers: quo fit vt ne verisimile quidem esset. Sed vereor vt Victorio assentiam, quandoquidem si ἄλογον sit, habet aliud accusationis caput & ad alteram accusationis sedem pertinet. præterea cum apud Poëtas speciosiorem accusationis prætextum habeat, si tanquam ἄλογον oppugnetur quàm si oppugnetur vt falsum, (non enim falsum sed rationis ac verisimilis expers Poësim violat) nihil erat cur falsitaris potiùs nomine accusaretur quàm quòd careret verisimili, si tam verisimili carebat quàm veritate. Denique ne illud quidem verum est, id quod est falsum esse ἄλογον & rationis expers; vt enim multa sunt vera quæ tamen verisimili sæpè carent: sic è 558
contrario multa sunt falsa quæ verisimilis decipiunt specie; Igitur alia ratione soluenda est dubitatio: præsertim verò quia si ἄλογον quoque esse sumeretur, responsio & solutio non esset ad rem: nam vt id quod est ἄλογον sit, quale esse oportuit, pugnat cum ratione, contra verò vt non sic verum, & tamen respondeatur esse quale oportuit, cohærent, nam Cyrū talem fuisse qualis describitur, non est verum: & tamen liceret respondere qualis describitur talem esse debuisse. Ergo videtur Aristoteles, quoniam accusatio in falsitate nititur, accusationem & crimen in eo ponere quòd dum obiicitur rem non esse veram, accusatores Poëtarum non eam sibi proponerent Aristotelis regulam, videlicet falsum, dummodo verisimili respersum sit, planè admittendum atque sectandum: & ideo nil mirum si nō verum seu falsitatem præcisè obijcerent. hac igitur de causa Aristoteles qui sumpsit Poëtam & imitatorem imitari etiā res prout esse oporteret, licet fortè aliter contigissent, ex iis quæ sumpserat, diluit crimen, quia sat sit rem prout esse oportuit imitari quemadmodum Sophocles dictitabat. Quod sanè in verisimili etiam nititur. est enim verisimile vt id quod tali ratione fieri oportuit, tali etiam ratione factum sit. Quare quemadmodum Aristoteles hoc crimen rursus alia etiam eleuat ratione, nimirum confugiens ad opinionem quandam & rumorem, quem, etsi falsum, veritati in Poësi censet anteponendum; sic in præsēs ad id quod fieri oportuit sese recipit, quòd hoc etiam sit verisimile. Iam verò subdit Aristoteles Euripidem res imitari consueuisse & exprimere quales essent. quare quemadmodum inter Pictores Polygnotus meliores efficiebat homines, Dionysius similes, ita inter Tragicos meliores Sophocles (qui enim tales fingat quales esse debeant, nec tamen quales sunt, meliores illos efficiat necesse est) quales erant, Euripides. ac rursus quemadmodū Homerus (vt ad Poësim redeam) meliores exprimebat (si Aristoteli credimus) Cleophon similes, ita Sophocles & Euripides. An verò id iure iis tribuat Aristoteles non est quod hoc in loco disceptemus: quandoquidem id exempli ponitur loco vt intelligatur distin- Part.13

Diluitur multis modis.

I. Dubitatur

Victorij responsio.

Refellitur multis.

I. II. III. IV.

Authoris responsio.

Pergitur in Aristotelis litera.

ctio

ctio & solutio. vt omittam Aristotelem id vnum affirmare, sic de se illos dicere consueuisse: an verè, non statuit, illud potius obseruabo Euripidis qui diceret se res quales essent exprimere, obiter mentionem fieri, nam Sophoclis dictum solutioni seruit cum obijceretur non veram esse imitationem. at eidem accusationi refellendæ (id quod in progressu quoque constabit, haud seruit Euripidis dictum qui cum se res fingere affirmaret quales essent, propositæ accusationi haud erat obnoxius. nam vtrum Euripidis dictum alteri talium criminum seruire possit diluendo, dicemus si postulauerit locus. illud tamen monebo interim non idcirco fuisse Euripidem insimulandum quòd verum exprimeret, quasi verò non tam poëtam ageret quàm Historicum; nam præterquam quod aliud est imitando, aliud narrando referre & exprimere, nihil prohibet Poëtam verum imitari, dum tamen verisimili respersum sit. Oritur autem hic grauissima, sed pulcherrima tamen ac nobilis Controuersia. NVM scilicet res quales sunt quemadmodum Euripides, an quales esse debeant quemadmodum Sophocles, fingendæ & exprimendæ sint. Quamre illinc pugnat similitudo ac veritas quæ quoad eius fieri possit exprimenda est imitatori, & sine qua imitatio vana esset: hinc pugnat pulchritudo atque perfectio quam res expressa consequitur, vbi qualis esse debeat repræsentatur. Sed duo sunt quibus adducor vt Sophocli libenter assentiar. Prima est quia non facile sit argumenta inuenire quæ imitationi omnino seruiant nisi poëtæ industria excolantur & talia efficiantur qualia esse debent. certè quemadmodum Natura passim indiget Arte vt germina & fœtus ad suam illa maturitatem ac perfectionem facile proueheantur, ita humanæ actiones, vt idoneæ sint & accommodatæ ad imitationem & fabulam, Poëtæ industriam requirunt vnde nonnihil varientur & commutentur. Altera est quia in quolibet Poëmatis genere sed inprimis in Epico Idea quædam est exprimenda & exemplar proponendum in quod intueamur vt vitæ normam ac

559 rationem sectemur. quod ex rebus gestis (si tamen perfectam atque omnibus numeris absolutam Ideam optemus quemadmodum in Epopœia vel maximè optanda est) ægrè colligamus, cum vitijs implicatæ sint passim. ex quo fit, vt si Poëtæ accesserit industria, tanquam excolatur & perficiatur. Atque huc pertinent quæ nos scripsimus in digressione particulæ LII. vbi disputauimus an poëtæ sit Ideas quasdam vitæ mortalibus proponere: siquidem ibi docuimus præstare in poëmate meliores imitari ac sigillatim in Epopœia Heroëm prout esse debet exprimere. Quod argumentum persequuti quoque sumus in Comparatione. vbi sanè in Disputatione sexta demonstrauimus perfecti Ducis & Herois Ideam veluti facem Ducibus extollendam: ita vt militares ciuilésque virtutes in ea mirificè eluceant. Atque eodem planè nomine in Prima eiusdem Comparationis Disputatione Heroicum Torquati Poëma tum cum Iliade & Odyssea tum cum Aeneide contulimus copiosè. vt propterea non magnopere necesse sit in præsentia longiùs facere. Quanquam vnum atque alterum addere non grauabor, quod ibi fuit prætermissum, idque ad eos refellendos qui ægrè ferunt talem Ideam requiri in Epopœia ac tam perfectam, plurimum valere potest. Primum est non deesse ex Peripateticis qui nobis faueant: Itaque Franciscus Vtinensis qui primus Aristotelis Poëticen Commentarijs illustrauit, *Si quis (inquit) reprehendat Homerum, quòd Achilli tam multa attribuerit, vt credibile non sit adeò fortem & constantem eum fuisse: præterque fidem Historia dicat esse omnem de viro illo narrationem & imitationem factam, respondendum huic cauillatori fuerit; Homerum, non qui fuerit, sed qualis esse potuit summus Heros, Achillem expressisse: quod noster quoque Virgilius in Aenea, Ascanio, Achate, Anchise & reliquis omnibus efficere conatus est. Mos enim hic veterum fuit, vt quod specimen absolutissimum putarent virtutis, aut alterius cuiusuis rei, in aliqua certa persona aut re demonstrarent, quod a Poëtis quidem factum videtur vt perfectiorem quandam, & ornatiorem scribendi rationem cum amplificatione rerum & admiratione legentium sequerentur: tum a Philosophis vt res magis elucesceret circumstantijs certarum personarum inclusa: magis moueret animos hominum, injiceretque quandam spem se quoque tales esse aliquando posse, qualem describi illum viderent. Quis enim rex aut Princeps Cyri institutionem Xenophontis legens non maximè accenditur ad virtutem, & non sperat se eiusmodi fore si illum imitetur?* Sic Vtinensis. qui cum mirificè conuenit Victorius: nam cum Aristotelem interpretaretur ijs occurrentem qui non vera imitantes accusarent, *Poëta (inquit) maluit exponere res ea ratione qua optimè geri potuerunt; & id potiùs quod fieri debebat, quàm id quod factum est spectare. Non igitur inscitia ductus hoc fecit, neque quòd vanis falsisque narrationibus delectaretur, verùm vt magis prodesset: nam post hoc etiam sine culpa facere Poëtas, vel potiùs summam inde laudem adipisci authoritate Sophoclis confirmat. qui hoc de se prædicare solitus erat, ac magnæ sibi laudi*

CONTROVERSIA lxxxx

Num scilicet res quales sunt quemadmodum: Euripides, an quales esse debeãt quemadmodum Sophocles, fingenda & exprimenda sint.

Dubitandi ratio.

Authoris sententia.

Duo adduntur vt constet verè in Epopœia Heroem tã quam perfectam virtutis Ideã fingi.

I.

ducere quòd fingeret eos quos in fabulas suas inducebat, quales illos esse oportet, cum Euripides quales verè forent, in scenam ipsos induceret, nec meliores mores ipsi affingeret. Ita Victorius. Sed quid moror? nonne Aristoteles ipse eum quem passim celebrat ac nihil ex iis quæ ad bonum Poëtam pertinent ignorasse ait Homerum, meliores fecisse ac proinde ad eam quam proposuimus Ideam accessisse (num enim id verè ei tribuat non quærimus in præsentia) docuit? Neque verò (vt quæ opponi possent diluam: atque hinc alterum prosequar, quod

II. In quo proponuntur & diluuntur rationes aduersaria.

receperam) impedit quod imitatori similitudo quo ad eius fieri possit exprimēda sit. nam Epico eius formæ similitudo exprimenda est quæ cum fine optimè consentiat: ac propterea animo perpolienda est ac perficienda quæ a perfecto abesse videretur actio. atque huius tandem similitudo quo ad eius fieri potest repræsentanda. Itaque appositè Vinensis dum propositum Sophoclis responsum interpretatur, *Respicere* (inquit de Sophocle loquens) *se significabat vir præstantissimus in describendis hominum moribus & actionibus ad absolutum quoddam exemplar quod mente comprehensum de vnaquaque re habemus.* Neque rursus impedit quòd minùs & verisimilis & parabilis sit ratio ac virtus quæ tam excellenti exprimitur Ideâ, quàm quæ minùs perfecta ac proinde obuia est: nam Heroicum poëma non vulgarem imitatorem requirit & æmulatorem, sed qui domi militiæque dominetur, & ad res strenuè gerendas aspirare & possit & debeat. Vt propterea satiùs sit hac in re Sophoclē audire ac sequi quàm Euripidem, nam si fortè Epici poëmatis argumentum & exempli occurreret vsque adeò accommodatum atque perfectum vt quale esse debeat videretur (tametsi magis fortasse optandum esset quàm sperandum) iam vno eodēmque tempore

Reditur ad literam & alter propositi criminis diluendi modus affertur.

& Euripidem & Sophoclem sectari liceret; ac sequi. Superest iam postrema particulæ huius sententia, qua solutionem claudit Aristoteles. nam si fortè is qui rem non verā expresserit ad neutram ex propositis soluendi rationibus confugere queat; vel potiùs sic se res habeat vt non modò sit falsa, verùm etiam non sit vt oportet, de qua tamen re postea; eò tandem confugiendum erit vt dicat se id quod dicitur ac propterea communem quandam famam sequutum esse. quapropter si obijciatur de Dijs nō verum dicere, respondendum sic dici ac propterea famam quandam sequi placuisse. Quanquam enim fortasse talia de Dijs nec sint existimanda, nec pro veris habenda, forte tamen accidit vt credantur, quemadmodum Xenophanes solebat dicere dum illud hac in re efferret ac dictitaret ἀλλ' ἔφασι τάδε. *Non sic fertur.* Hæc tertia seu postrema Aristoteleæ solutionis ratio in proposita dubitatione. De qua paulò post copiosè. Nunc ad secundam quæ verbis illis εἰ δὲ μηδετέρως indicatur, redire cogor: dum enim monere videtur Aristoteles, si neutra ex dictis

Dubitatur.

solutionibus bellè cadat, nec aptè diluat crimen, tertiam arripiendam, quæ fuerit secunda non apparet. Nam quemadmodum supra demonstrauimus, Euripidis responsum non continet alteram criminis diluendi rationem. siquidem & obiter proponitur eius dictum (vt scilicet magis constaret de Sophocleo) & verò ad rem non est in proposita accusatione. nam dum obijcitur Poëtas non vera dicere, rectè quidem respondetur saltem dicere quæ fieri debent, vel quæ dicuntur aut putantur; at vera esse, ineptè dicitur. nisi tamen ea sit Aristotelis sententia. videndum quoque num fortè quæ tanquam non vera obijciūtur, vera essent: nam calumnia hinc etiam tolleretur, quæ tamen sententia cum verbis haud cohæret. nam præterquam quod priùs id fuisset monendum, non cum iam antea concessum fuisset non vera dici, ac propterea id concederetur rursus in tertia solutionis forma, profectò dum ait Aristoteles *si opponitur non esse vera, at saltem qualia oportet vt Sophocles inquit ipse quidem se facere quales oportet, Euripides verò quales sunt.* quis non videat hæc verba *Euripides verò quales sunt*, non afferri alterius solutionis designandæ gratia sed vt Sophoclis dictum Euripideo fieret clarius? Satius itaque videri possit illum μηδετέρως referri ad postrema quoque superioris particulæ verba in quibus peccatum Poëtarum defendebatur quia non violaret Poëticæ Artis præcepta, sed ex alienæ artis ignoratione oriretur. Iam igitur peccatum quod ibi in vniuersùm proponebatur & artis distinctione eleuabatur, eo nomine inuidiam potuisset Poëtis conflare, quòd peccasse dicerentur, propterea quod nō vera canerent: ita vt ea distinctio sæpe non quadraret aliquibus eiusmodi peccatis. Aristoteles igitur, *Ad hæc* (inquit) *si opponitur nō esse vera, at qualia oportet, vt Sophocles inquit ipse quidē se facere, quales oportet. Euripides verò quales sunt. Quamobrem hac ratione soluendū est. Sin autem neutro modo, quod sic aiūt vt quæ de Deis dicūtur.* quasi diceret si obiectum peccatum sit tale vt proposita distinctio non sit accommodata vt si peccatum non vera obijceret, confugiamus ad Sophocleum responsum. Quod si ne hoc quidem bellè cadat ac proinde neutra

tra solutionis ratio apta sit, hoc est neque distinctio illa neque Sophocleum perfugium,
tertiam rationem sectemur vt dicamus ea sic saltem in vulgus efferri aut credi, licet non
sint vera. Hæc (ni fallor) est germana Aristotelis sententia: nisi tamen velis Aristotelē per
561 inconsiderantiam in Euripideo dicto secundam solutionis formam constituisse, nec animaduertisse non cohærere eum accusatione. Tametsi, si quod ab initio indicare cœperā,
dicamus hanc esse sententiam, *sin neutro modo*; hoc est si res sic se habeat vt non modò sit
falsa, verùm etiam non sit vt oportuit: fortasse tutiùs expositus fuerit obscurus hic locus.

CONTROVERSIA LXXXXI. In qua Tria dubitantur aduersus Aristotelē dū Homerum defendit excusatque in his quæ impiè recinerat de Dijs.

Iā verò quas Poëtæ Homerúsq; præsertim suis Dijs affingunt turpitudines, defendere non
dubitat Aristoteles. Tria sunt quæ noua Controuersia in mediū proposita aduersus Aristotelem dubitare ac Tragico ferè more exclamare cogor. Primū est, qui adduci potuerit Aristoteles vt tantam Homeri ac Poëtarum illorum labem ac turpitudinem excusandam ac tuendam susceperit: cum de Dijs quos interim colebant tam flagitiosa facta & nefaria commentarentur & in vulgus spargerent. Alterum est cur saltem non ad allegorias
confugeret quibus doceret sub obscœnis illis commentis aut fabulis latere honesta quædam & ingeniosa Philosophiæ mysteria aut decreta, nam hoc pacto crimen aut penitus
eleuasset, aut saltem magnopere extenuasset: quod tamen alia ratione haud videtur fieri
posse. Postremum, cur tam ingentem querelam & labem quæ Poëtas omnes atque Homerum inprimis fœdasset & occupasset, tam facilè atq; vno ferè verbo expediat ac diluat. *I. II. III.*

Explicatur. I.

Quod pertinet ad primùm crediderim ego id tentasse Aristotelem ne Platoni assentiret
qui in libro II. & III. de Republicā copiosè acriterq; Poëtas atque Homerum inprimis
insimulauerat ob turpissima quæ Dijs affingerent flagitia. & idcircò in præsentia Aristoteles reuera pro Homero molitur Apologiam, ac tacitè eleuare studet Platonis accusationem. Et hac de causa nusquam ferè non fauet Homero. quanquam enim sic fauet vt
cautus æstimator ac diligens ex Aristotele ipso agnoscere possit multa in Homero peccat: (dum enim multa in optimam partem nititur detorquere, acutè cernenti errata non
potest nō quoquomodo aperire;) compertum est tamen Aristotelem Homero patrocinari, & quē Plato è Republica pellit suā, pro virili complecti. Id quod fidentiùs fecit, mea
quidem sententia, quòd Homerus quippe laudator ac præco Græcorum, earum gentium
occupasset animos: ac propterea totum non esset Poëtarum Choryphæum (ideo enim
Plato ipse non sine tergiuersatione quadam ac dissimulātia & inter laudes eū insimulat)
criminari sine inuidia: celebrare autem plausibile ac facile: præsertim verò quia hic carminis suauitate vnde mulcebat aures, cæteros superasset: ac veterum poëtarum gloriam
veluti denigrasset. His igitur de causis factum crediderim vt Aristoteles non dubitauerit
Homeri defensionem suscipere: ad quam adduci quoque potuit ingenij fidentia & magnitudine, qua fieret vt susceptæ defensionis commodum exitum non desperaret.

Explicatur. II.

Quod verò pertinet ad Allegorias ad quas tanquam ad sacram anchorā confugerunt alij vt Homerum defenderent, suspicor Aristotelem ideo hanc rationem neglexisse quòd eam iam
inuenissent cæteri. Etenim Plato sic insectatur Homerum vt non obscurè indicet allegorias obtendere consueuisse aliquos, qui, quasi raram aliquam ac pretiosam victimam
interim sub commentis illis Homerus sacrificaret, dictitarent sub obscœnis eius fabulis
latere mysteria quædam ac Philosophica decreta: quam tamen rem sic transigit Plato vt
ne id quidem (si fortè cōcederetur) Homero excusando sit satis. cum vulgus arcana sensa nequaquā persentiat, ac propterea corruptela illa perinde manet ac si nihil pretiosum
illis tegeretur fabulis. Qua in re crediderim Aristotelem etiam, quippe apprimè acutum
& cordatum, facilè animaduertisse nugari illos qui fabulis illis tanquam velis nescio quæ
mysteria celari dictitarent. si quis enim rem attentiùs æstimet, facilè intelligat per imprudentiam ac temeritatem mysteria ista Homericis affingi fabulis. itaque qui deinde hanc
inierunt rationem Homeri tuendi vt Porphyrius, Proclus, Eustathius, atque alij quidam,
562 mirum est quàm ineptè sapiant, & quàm frigidi, inconstantes, præposteri videantur passim. Quapropter quam vel non agnouit vel spreuit Aristoteles Homeri tuendi rationem
(nam alioqui nullum non mouet lapidem) hanc tutò despicere potuissent cæteri.

Explicatur. III.

verissimè enim dici potest Gorgonas & Chimeras (id quòd Plato etiam aliquando indicauit)
moliri ac fingere. De postremo autem nihil attinet dicere, cum satis constare possit Aristotelem satius habuisse rem paucissimis attingere & in primis obscurè quàm exaggerare: cum rem exaggeratam satis intelligeret, nec tale ac tātum poëtarum scelus posset nisi
vulgi existimationē vtcūque eleuari: tametsi cum a poëtis in vulgus percrebuissent, poë-

taéque ipsi non tam ex vulgo illa arripuissent quàm sparsissent, ne ista quidem rations eleuari potest; quicquam aut minui: ac propterea cum Platone explodendi sunt dum de Dijs tam nefaria commentantur. Itaque acutè M. Tullius, Mallem (inquit) vt Homerus diuina ad nos quàm humana ad Deos. Sed fortasse inde saltem tolerari possunt poëtæ isti atque Homerus inprimis quòd cum vel Dæmones vel ficta Numina essent Græcorum poëtarum Dij & commentitia, bellè cecidit vt monstra ista atque portenta fœdis eiusmodi cumularentur flagitiis. Nobis igitur vnis religio sit ad Deum ac cœlestes, quoniam sanctitate excellunt, talia traducere portenta: Ethnicis dum in Idololatriæ cœno versarentur, concessum tantisper fuerit.

P A R T I C V L A C X L I.

Ἴσως δ᾽ οὐ βέλτιον μὲν, ἀλλ᾽ οὕτως εἶχεν, οἷον, τὰ περὶ τῶν ὅπλων, ἔγχεα δέ σφιν ὀρθ᾽ ἐπὶ σαυρωτῆρος. οὕτω γὰρ τότ᾽ ἐνόμιζον ὥσπερ καὶ νῦν Ἰλλυριοί.

QVanquam non meliorem fortasse in modum, nihilominus ita se habuere, velut illud quod armis perhibere. Rectò quam solo præfixæ hastæ: sic enim eo tempore moris erat vt nunc etiam apud Illyrios. *Paccius.*

FOrtasse autem non meliùs quidem, sed sic se res habebat, quemadmodum quæ de armis dicuntur. Lanceæ verò ipsius rectæ in saurotere, id enim tunc institutum habebant, quemadmodum etiam nunc Illyrici. *Riccobonus.*

COMM. CXLI. Crimē diluitur quo obijcitur r. m non recte expressam, seu meliùs & cōmodiùs potuisse exprimi.

DOcer alia item ratione posse eleuari obiectum poëtæ crimen: vt si quis fateretur futurum quidem fuisse vt res fortasse aliter aut meliùs haberet aut geri potuisset commodiùs, sed tamen poëtam interim id quod erat expressisse. Itaque dum a quibusdam reprehenderetur Homerus quòd in x. Iliados Diomedem sic cum suis militibus humi induxerit cubantem ac pernoctantem vt lanceas erectas collocassent; ita scilicet vt cuspis rectus attolleretur, calx imáue pars in saurotere inclusus staret humi (id quod reuera minùs commodum nec è re militari erat) fatendum est id fortasse minùs commodè & ex re militari cadere potuisse, cum præstaret cuspidem in eam partem conuertisse vnde aduenire possent hostes, calcémq; non impeditum sed expeditum habuisse, vt faciliùs resisteretur hostibus; sed tamen Homerum eorum temporum morem fuisse secutum, ita vt maluerit id quod erat fateri, atque ætatis morem exprimere & sequi, quàm quod opportuniùs ac meliùs cecidisset. Nam quod in præsens factitare solent Illyrij, qui in statione lanceas cuspide erectas, calce in saurotere fixo, disponunt, id Troianæ obsidionis tempore fuerat vsitatum. Ita quidem in vniuersum; cum obijcitur rem aliter meliùs aque aptiùs geri potuisse, respondendum erit morem, qualis esset, fuisse expressum. 563

Hic verò quæri posset num mos ille a Græcis eo tempore coleretur vniuersis, an eorū tantùm esset quos Diomedes adduxerat, militum. Qua in re, quantumuis Robortellus & Alexander significent vnos Illyrios fuisse qui id cum Diomede factitassent, eosdémq; proprerea proferri qui adhuc eundem colerent morem, crediderim hoc de Græcorum exercitu intelligendum & vniuersè, quandoquidem sic loquitur Aristoteles vt omnino significare videatur obsidionis tempore fuisse in more positum apud Græcos vt sic collocarent lanceas: idque adhuc ab Illyrijs obseruari. Quod si Diomedeæ insulæ (id quod illos transuersos egit) è regione Illyriorum positæ sunt, Diomedes tamen, quemadmodum ex Nauium Catalogo satis constat, nec Illyrios duxit, nec Illyrio obiectas insulas nisi post Troianum bellum tenuit. Vt omittam Illyricum a Diomedeis insulis freto esse diuulsas, nec illud verissimum esse, planè è regione Illyriorum Diomedeas esse positas. Carmina verò quibus illud cecinit Homerus hæc sunt, *vide Il. a.*

Τῶν

Βὰν δ' ἐπὶ Τυδείδην Διομήδεα τὸν δ' ἐκίχανον
Ἐκτὸς ἀπὸ κλισίης σὺν τεύχεσιν. ἀμφὶ δ' ἑταῖροι
Εὗδον ὑπὸ κρασὶν δ' ἔχον ἀσπίδας. ἔγχεα δέ σφιν
Ὄρθ' ἐπὶ σαυρωτῆρος ἐλήλατο.
Iuerunt autem ad Tydidem Diomedem: hunc autem inuenerunt
Extra tentorium procul cum armis: circúmque socij
Dormiebant: sub capitibus autem habebant scuta: hastæ autem ipsis
Erectæ in cuspide, posteriore fixæ erant. ——

In Cod. inf. par. 180. m.

Sed & illud quæri posset, quî rectè excusetur interim poëta, cum non tam quid gestum sit exprimere debeat, quàm quod geri fuerit verisimile: verisimile enim spectare semper debet poëta. Quanquam respondere possumus verisimile poëticum patere quam latissimè, ita vt tum quod non difficillimè fieri potest, tum quod re ipsa cecidit, id verisimile haberi possit. dum enim id quod est ac verum exprimitur a poëta, non tam vt verum (si Aristotelem audias) quàm vt verisimile exprimitur. Vt omittam non ab verisimili abhorrere, Priscos olim militari scientia fuisse minùs perpolitos, ac propterea facilè contingere potuisse vt lanceas erectas potiùs quàm in hostes obiectas disponerent & collocarent. Tametsi reuera multò verisimiliùs est Homerũ, quippe qui rei bellicæ minùs peritus esset, non facilè animaduertisse minùs commodè lanceas in statione erectas disponi: itaut plurimum debeat Homerus Aristoteli, qui talẽ Illyriorum obseruauerit vsum, atq; Homerici illius peccati vestigium in Illyrijs agnoscens, callidè illi patrocinetur. Nam quod Turnebus visus est eadem Virgilium culpa inuoluere dum in VI. Aeneidos canit.

Dubitatur qui non verisimile violetur adhuc si proposita solutio excipiatur.

Li. 13. c. 16. in fi.

Arma procul, currúsque virûm miratur inanes:
Stant terræ defixæ hastæ,

censétque priscum morem ab Homero in Diomedis expressum lanceis planè secutum esse atque adeò iam obsoletum renouasse, cur probem non habeo. Cum enim Homerus belli, Virgilius pacis, spectet tempus, quid est quod obsoletum illum morem renouari concedamus? Denique Virgilius cum Aeneam ad Elysios perduxisset, eique Priscos solutæ vitæ ac pacis cultores produxisset canens,

De hastarum collocatione Virgilij locus a Turnebi calumnia obiter vindicatur.

Hic genus antiquum Teucri pulcherrima proles,
Magnanimi Heroës, nati melioribus annis,
Ilúsque, Assarcúsque & Troiæ Dardanus author,

continenter pergebat

Arma procul, currúsque virûm miratur inanes;
Stant terræ defixæ hastæ, passimque soluti
Per campos pascuntur equi;

Quæ omnia pacis describendæ causa profert, tantum abest vt stationarios describat milites. Quapropter illud etiam ægrè Turnebo assentiar, Virgilianas hasce aut etiam Diomedeas hastas fuisse præpilatas, vt humi calx defigeretur. Nam cum Homerus illas calce seu ima parte stauroteri includat, proptereáque Aristoteles impeditas ac minùs aptè dispositas fuisse indicet, quis obsecro præpilatas & veluti mucronatas dixerit? quid plura? ma-
564 gnopere suspicor Virgilium cum caneret

Stant terræ defixæ hastæ ——

hastarum cuspides humi defixas voluisse; vt scilicet eos omni planè belli cura solutos fuisse doceret. Nam eodem nomine equos qui frænati & equite subacti bello seruiunt, solutos facit ac passim liberiores per campos vagantes. currus etiã è quibus pugnare solerent, inanes appellat. vt nimirum ex tali tantáque rerum commutatione, ac præpostera armorum dispositione, pacem describeret.

PARTICVLA CXLII.

Πρός δ' ἐ τοῦ καλῶς, ἢ μὴ καλῶς ἢ εἴρηταί τινι, ἢ πέπρακται, οὐ μόνον σκεπτέον εἰς αὐτὸ τὸ πεπραγμένον, ἢ εἰρημένον, βλέποντα, ἢ σπουδαῖον, ἢ φαῦλον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν πράττοντα, ἢ λέγοντα, πρὸς ὃν, ἢ ὅτε, ἢ ὅτῳ, ἢ οὗ ἕνεκεν, οἷον, ἢ μείζονος ἀγαθοῦ, ἵνα γένηται, ἢ μείζονος κακοῦ, ἵνα ἀπογένηται.

AN verò rectè, vel non rectè a quoquam siue dicatur, siue fiat, siquis inquirere velit, non modo id ipsum factum, dictúmue considerare debet, vtrum laudabile, an prauum sit: verùm etiam ad agentem, dicentémue respicere, ad quem videlicet, vel quando, vel cui, vel gratia cuius verbi causa: boni maioris gratia vt fiat, mali maioris, ne fiat. Paccius.

DE illo autem, quod benè, aut non benè, aut dictum est ab aliquo, aut factum, non solùm considerandum est, in ipsum, quod factum est, aut dictum intuendo. vtrum ipsum laude, an reprehensione dignum sit, sed etiam in agentem, aut dicentem, erga quem, aut quando, aut quomodo, aut cuius causa quemadmodum aut maioris boni, vt fiat, aut maioris mali, vt ne fiat. Riccobonus.

COM. CXLII.

Alteram primum dil. ē di. ... si qu. ... tur vitio. se ac præpostere dicta aut factum

Lteram imitationem vnde poëtas tueatur atque illam ferè accommodatam, præsertim verò quia patet quam latissimè. Etenim sæpè contingit vt quæ vitiosa videri solent apud Poëtas, ac vel decorum perturbare, vel cum virtute pugnare, ac summatim præposterè dici aut agitari, ea aliunde excusari possint adhuc. Quod tum demum euenit, cum non tam rem ipsam aut fictum æstimamus, & illius probitatem vel improbitatē spectamus, quàm eum intuemur qui vel rem gerit vel loquitur. Quanquam illi etiam mentem adhibeamus oportet quicum aliquis aut agit aut loquitur; simúlque quo tempore, quibúsue instrumentis ac præsidijs quóue modo (modum enim & instrumenta ὅτῳ valet hoc tempore) aut cuius rei gratia aliquid peragit aut loquitur: vt scilicet quem sibi finem proponit ac statuit exploremus. Quid enim (vt de postremo, de fine inquam, dicamus) si is qui gerit aliquid, maioris boni causa id gerat, etsi alioquin minùs pulchrum aut decorum videatur? aut quid si malum aliquod aut agat aut dicat maioris mali declinandi gratia? Hæc A- 565
ristoteles, quibus satis constat iussisse spectari personas tum agentes tum dicentes; ea tamen lege vt simul personas intueamur apud quas agunt illæ aut dicunt, vel etiam ὅτε ἢ ὅτῳ, quando & quo (significat his tempus & instrumenta quibus res peragatur) & ad extremum ἢ ἕνεκα seu finem ipsum. cuius rei, quod pertinet ad finem, causam etiam attulit eámque perspicuam: quemadmodum exposuimus. Sed de his singulis agamus si placet ac singula exemplis illustremus. Esto igitur Vlysses vafrè aliquid gerat, quódque alioquin Rege ac Duce indignum videri possit. At Vlysses est, quem callidum & vafrum par est exprimere ac repræsentare. Esto etiam Thersitem Poëta loquentem faciat & Regibus obloquentem: ferendus tamen est dum intemperanter loquitur ac turpiter; Thersites est enim. Tametsi quoniam personas vel agentes vel dicentes sic spectari iubet vt simul apud quos agant dicántve reputetur, age dum totam hanc rem proprijs exemplis declaremus. Fac igitur ad Paridem verba fecerit Hector: quid ni ad conuicia interdum descendat, atque illum, etsi Regium iuuenem, increpet acriter & obiurget? Hic enim Hector, ille Paris. Quid verò si Achilles, fortissimus licet, apud matrem lugeat, lamentetur & effeminatè se gerat? nam certè apud matrem agit & conqueritur; idémque dixerim si Achilles in luctu secum ipse ac lamentationibus perseueret. Id enim facit eo tempore quo ademptæ Briseidis dolore exagitatur & amore cruciatur. sic Dido minùs verecunda videri potest dum sic effingitur.

Illustratur præceptum ac solutio exemplis varijs.

Nunc medias Æneam secum per mœnia ducit,
Sidoniásque ostentat opes, Vrbémque paratam.
Incipit effari, mediáque in voce resistit.
Nunc eadem labente die conuiuia quærit:
Iliacósque iterum demens audire labores
Exposcit, pendétque iterum narrantis ab ore.

sed quoniam id ei accidit cum amore æstuaret misera, excusatur Poëta. ac propterea etiam canit.

——— est mollis flamma medullas
Interea & tacitum viuit sub pectore vulnus.

Quid etiam si Dido non præsens sit Aeneæ supplex, sed per Annam

I feror atque hostem supplex affare superbum:
Non ego cum Danais Troianum excindere gentem
Aulide iuraui; classémve ad Pergama misi:
Nec patris Anchisæ cineres manésve reuelli,
Cur mea dicta negat duras dimittere in aures?

& rursus.

Non iam coniugium antiquum, quod prodidit, oro:
Nec pulchro vt Latio careat, regnúmque relinquat.

hîc enim videndum *ἴτῳ*, seu quibus id præsidijs agat cum non modò supplex sit Aeneæ, sed quod turpius est, iam nuptijs renuntiet, atque amantem etiam minùs honestis conditionibus retinere moliatur. Sed tamen excusandus poëta, quòd eo tempore Didonem hæc molientem inducat quo amoris vulnus altiùs in pectore insedisset; inprimis verò (id quod rei nostræ maximè interest) non præsens sed per Annam ad hæc descenderet. Hæc vt constet & de personis & de conditionibus quæ dictum circunstent aut factum. nam de fine rursus nihil dicam quòd Aristotelis sententia de fine iam antea explicata sit satis: nisi tamen exemplum requiras, quod nobis Vlysses offert dum insaniam simulauit aut pannosus erro haberi non recusauit: hoc enim maioris boni, victoriæ scilicet, causa, illud maioris mali vitandi gratia, sustinuit. Ita quidem vbi poëtæ reprehenderentur, personarum, temporis, loci, si placet (hic enim eo fortasse consilio prætermittitur ab Aristotele quòd ex reliquis conditionibus, vbi exemplum afferatur, apparere soleat) occasionis, finis, ratio habenda est diligenter, si Aristotelem audias, atque adeò rationem in consilium adhibeas. Sic enim res alioquin indecora, venusta; turpis, pulchra; sæua, moderata, videri potest aut saltem aliqua ex parte purgari & excusari. Hæc de Aristotelis sententia vt vberiùs dixerim. Vbi sanè nihil est, quod appositè atque adeo acutè hæc præcipi inficiemur, Sed tamen illud est caput ac vertex, num ea quæ passim apud poëtas sese offerunt, quæ vitiosa, turpia & indecora videantur, excusationem ex propositis documentis inueniant. Certè apud Homerum tot sunt ac tanta, quæ flagitiosa, frigida, indecora, præpostera videri solent, vt magis optandum sit quàm spectandum paratum isthinc excusationem habere. Sed rem exemplis illustremus ex quibus de cæteris liceat coniectare aut statuere. Cum Iro pannoso ac mendico certamen instituit Vlysses atque hunc domo tota pertrahit vilē ac miserandum in modum. at quorsum? sanè qui ex propositis veluti fontibus Vlyssis dignitati consulam non habeo: non enim hoc factum vel fortunis, vxori, filio, regno deniq; recuperando, neque hostibus enecandis, valet quidquam: ita vt Vlyssis dignitatem denigret quidem, frigidum etiam poëtæ inuentum declaret, ita vt de ingenio periclitetur. Versum verò, nisi quid comminisci iuuet contentionis gratia, habet nullum. quid de Achillis lachrymis ac fletu cum essent diuturniores quàm vt in viro forti ferendæ sint? quid de Vlyssis somno? quid item de lachrymis? quorsum enim virum alioquin prudentissimum & vigilantissimum (nam talem certè & prædicat & haberi iubet suum Vlyssem Homerus ita vt diuinum etiam illum appellet passim) lachrymulis quasi mulierculam perpetuò obruere aut quasi lethargo oppressum, somno nunquam ferè non consopitum inducere? Quid de Diomede & Glauco dum infensis studijs atque armis congredientes tam longos miscent sermones quasi disceptaturi conuenissent non certaturi? quid quod Iupiter mendacijs decipit mortales ac somnium illis decipiendis immittit? sanè allegorias com-
466 minisci potuerunt quidem interpretes, quas tamen reprehendit Plato; commodam illius tuendi rationem inuenerunt nunquam. dies me deficiat si ex Homero omnia vel dicta vel facta proferre velim quæ turpia, frigida, indecora, flagitiosa, præpostera videri possint, nec tamen ex propositis excusationum capitibus quæ ab Aristotele proponuntur, excusari queant.

Dubitatur nec tamen dubitat: omni sit satis, sed alterius iudicio committitur.

PARTICVLA CXLIII.

ΤΑ' δὲ πρὸς τὴν λέξιν ὁρῶντα δεῖ διαλύειν. οἷον, γλώττῃ, οὐρῆας μὲν πρῶτον. ἴσως γὰρ οὐ τοὺς ἡμιόνους λέγει, ἀλλὰ τοὺς φύλακας. καὶ τὸν Δόλωνα, εἶδος μὲν ἔην κακός, οὐ τὸ σῶμα ἀσύμμετρον, ἀλλὰ τὸ πρόσωπον αἰσχρόν. τὸ γὰρ εὐειδὲς οἱ Κρῆτες εὐπρόσωπον καλοῦσι. καὶ τὸ ζωρότερον δὲ κέραιρε, οὐ τὸ ἄκρατον ὡς οἰνόφλυξιν, ἀλλὰ τὸ θᾶττον.

Sunt

Svnt etiam aliqua, quæ si ad dictionem ipsam respexeris, licet soluere: vt ibi gratia, lingua, vt principio sanè οὐρῆας. nam ea vox οὐρῆας fortè non mulos, sed custodes significat. ac de Dolone: Turpis erat specie: non, quòd esset corpore malè compacto, verùm turpi facie. nam vocabulum εὐειδὲς pulchra facie aliquid Cretenses vocant. & illud ζωρότερον propinabant. haud enim ζωρότερον eo in loco pro mero, quo ebriosi gaudent sed pro frequenter accipitur. Taccius

Haec autem, intuendo ad elocutionem, soluenda sunt, quemadmodum per linguam οὐρῆας μὲν πρῶτον. Mulos quidem priùs, fortaßè enim non mulos sed custodes dicit. & in Dolonem, specie quidem erat malus, non corpore incomposito, sed facie turpi. Nam Cretenses pulchritudinem faciei vocant εὐειδὲς, Et illud ζωρότερον δὲ κέραιε. Meraciùs autem misce, non meraciùs, vt temulentis, sed citiùs. Riccobonus. 567

COM. CXLIII. LAM ex locutione occasionem, eamque ſegè variā, arripit, vt de crimina diluat poetis obiecta. Et primùm ex lingua.

Aliam item rationem init Aristoteles Poëtarum tuendorum: quam sanè ex vocum vi ac notione, atque adeò ex elocutione deriuat. Cum enim sæpè contingat vt vox aliqua non vnius sit notionis sed variæ, ac summatim aliquam dubitationis tollendæ suppeditet ansam, videndum esse censet num fortè hinc criminis diluendi sese offerret occasio. Ait igitur τὰ δὲ πρὸς τὴν λέξιν ὁρῶντα δεῖ διαλύειν, οἷον γλώττῃ, *aliqua verò ad elocutionem respicientem, oportet diluere, vt lingua*, vbi λέξιν siue elocutionem (quoniam enim amphibologiam quoque reuocabit ad λέξιν, non dubitabo elocutionem vertere: alioquin lingua, metaphora, omonomia ad vocem potiùs essent reuocanda quàm ad elocutionem) quasi genus statuit linguæ metaphoræ & aliorum ex quibus (vt continenter constabit) rationem ducit criminis diluendi. Quod sanè non eo facit consilio, quasi verò sæpè reprehenderentur Poëtæ aut carperentur quòd in oratione obsoletis vocibus & peregrinis vterentur, quemadmodum censuit Vtinensis: non enim aut hanc sibi curam ac prouinciam desumit hoc tempore, aut si assumeret, non perperam ad dialectos ac peregrinas voces confugeret, sed potiùs vt ex vocibus ipsis (quemadmodum rectè obseruat Victorius) captaretur occasio diluendi crimina dum aliquid vitiosè a poëtis admissum ac dicendo vel agendo peccatum obiiceretur. Tribus verò exemplis rem declarat Aristoteles. Ac primùm quidem ex Iliadis ferè initio desumitur vbi poëta, cum pestilentiam ab Apolline immissam describeret, sic canebat.

Rem tribus explanat exemplis. 1.

Οὐρῆας μὲν πρῶτον ἐπῴχετο καὶ κύνας ἀργούς.

hoc est,

Principio iumenta ferit lethalis arundo,
Impigrósque canes————

siue vt verbum verbo a nouo Interprete reddam (sic enim quid sibi velit Aristoteles constabit planiùs)

Mulos quidem primùm inuasit, & canes veloces.

Hic igitur carpebatur Homerus quòd pestilentia mulos primùm & canes affectos diceret: quasi verò id temerè diceretur, cum nulla esset caußa & ratio cur hæc animātia priùs quàm cætera eo tentarentur morbo. Ait igitur Aristoteles reputandum hic Homerū οὐρῆας fortaßè non valere mulos, sed vigiles atque custodes. cum enim ii in Castrorum finibus versarentur, par erat hos primos omnium pestilentiæ veluti sagittis quæ extrinsecùs ab irato Apolline in exercitum immitterentur, attingi. & hæc de caußa (si quibusdam credas) cum οὐρῆας, custodes inquam nominasset, canes etiam subiiciebat qui item primi pestilentia afficiarentur: canes enim, quippe qui externos obseruant aduertantes, interdum veluti custodes adhiberi, & in statione collocari solēt. ita quidem ad γλῶτταν & dialectum atque adeò ad variam vocis notionem confugiens Aristoteles, videri possit Homero egregiè patrocinari. Quanquam si requiras apud quos οὐρεὺς valeret custodem, rem non explicat Aristoteles: quod tamen comodè cecidisset vt intelligeretur quorum Dialecto hic vsus esset Homerus, ac summatim non defensionis gratia hanc uocis uarietatem fingi. Certè cum id in proxima uoce declaret Aristoteles, mirum est non parem in prima retulisse industriam. Itaque Eustathius deinde monet quidem οὐρῆας apud Iones ualere mulos, addit

Exagitatur in proposito exemplo Aristotelis sententia atque solutio.

etiam

etiam fuisse qui custodes interpretentur; apud quos tamē custodes significet, non aperit: Hesychius etiam, Ammonius & Plutarchus id reticent. Ex quibus omnibus ego quidem magnopere adducor vt suspicer οὐρῆας Homero interim omnino valere mulos. nam prætérquam quòd Ionicè in primis scripsit Homerus ac Ionijs dialectis delectatus est, sanè Aristoteles qui custodes *fortasse* significare ait, callidè illud *fortasse* interposuit, quòd non facilè haberet in promptu vnde doceret custodes significare. alioquin ægrè crediderim inde reprehensum Homerum. Profectò Virgilius & Ouidius sic pestilentiam describerunt vt non a custodibus & hominibus, sed a belluis, nimirum vt Homerum imitarētur, initium duxerint. Itaque Virgilius sic canebat,

Hic quondam morbo Cæli miseranda coorta est
Tempestas, totóque Autumni incanduit æstu
Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum;
568 *Corrupitque lacus, infecit pabula tabo.*

hæc & alia Virgilius antequam ad homines descenderet: & Ouidius priusquam ad homines item pestilentiam produceret, canens,

Peruenit ad miseros damno grauiore colonos
Pestis, & in magna dominatur mœnibus vrbis.

illud cecinerat

Strage canum primò, volucrúmque, auiúmque, boúmque,
Inque inferis subitò deprehensa potentia morbi est.
Concidere infœlix validos miratur arator
Inter opus tauros, medióque recumbere sulco.
Lanigeris gregibus balatus dantibus ægros,
Sponte sua lanæque cadunt, & corpore tabent.
Acer equus quondam, magnæque in puluere famæ
Degenerat, palmæ veterúmque oblitus honorum,
Ad præsepe gemit morbo moriturus inerti,

Quid plura? cum canat Homerus pestilentiam primùm quidem οὐρῆας & canes tum ipsos homines inuasisse, quis obsecro οὐρῆας pro custodibus seu stationarijs militibus nisi temerè accipere audeat? Neque verò est quòd quisquam interim confugiat ad alterum Homeri locum in quo οὐρήων fit mentio, quasi verò non primi Iliados intelligat locum, sed ad alterum ex X. prouocet in quo Nestor nocturno Agamemnonis aduentu cognito sic eum percontabatur;

Τίς δ' οὗτος κατὰ νῆας ἀνὰ στρατὸν ἔρχεαι οἶος.
Νύκτα δι' ὀρφναίην ὅτε θ' εὕδουσι βροτοὶ ἄλλοι.
Ἠέ τιν' οὐρήων διζήμενος, ἤ τιν' ἑταίρων.

hoc est.

Quis autem sic ad naues per castra venis solus,
Noctem per obscuram, quando dormiunt mortales cæteri?
An aliquem custodem quærens, an aliquem sociorum?

Non est inquam cur huc confugiat quisquam vt Aristotelem tueatur, nam non οὐρῆας scripsisset Aristoteles sed οὐρήων, cum hic οὐρήων sit non οὐρῆας. quare quemadmodum canente Homero in secundo loco εἶδος κακός, & in tertio ζωρότερον, sic planè scribit Aristoteles ita vt ne literulam quidem immutet, sic dum scribit οὐρῆας, primum locum intelligat necesse est in quo οὐρῆας canit Homerus, non alterum in quo οὐρήων. & huc spectat quod ait principio οὐρῆας reperiri, significans primi Iliados initium vbi οὐρῆας legitur. Adde quod qui in loco altero pro οὐρήων *custodibus* vertunt, ingeniosiùs fortasse, & ad Homerum in decorum rursus peccantem tuendum aptiùs, vertunt quàm veriùs. nam reuera hoc etiam in loco ab animantibus ad homines progreditur Homerus, ita vt Nestor quærat num iumentum aut hominem quæsitum eò peruenisset, quemadmodum in primo etiam pestem ad belluas priùs tum ad homines traducit. Itaque meliùs alter interpres etsi ordine
569 commutato canit.

————Ecquis ad isthæc
Nocturnus, inquit, tendis tentoria gressus,
Castra per ad naues, dum somno tota quiescunt
Agmina, qui solus nocti confidere possis

Obscuræ?

Obscura? sociúmne aliquem, profugúmne requiris
Iumentum? ———

Et huc pertinet quod Dictys Cretensis eiusmodi pestilentiam cum describeret, a pecoribus & iumentis initium duxisse aitstum verò paulatim ad homines deuenisse. Itaque Eustathius per mulos & canes iumenta & pecora designari ait omnia. Ac forsitan acutè Homerus mulos primùm & canes affecit pestilentia, quòd vt caliditate & siccitate excellũt, procliuiores sint ad corruptum aërem hauriendum: præsertim si fortè nimio & immoderato aut calore aut frigore orta esset pestilentia, (nam ex ijs etiam oriri scribunt aliqui) primi enim muli & canes contraxissent morbum. Alterum verò exemplum ex Homero itẽ desumptum esset dum in x. Iliados de Dolone canit Troianum exploratore.

nouum

II. Exemplũ.

Ἦν δ᾽ ἦ τις ἐν Τρώεσσι Δόλων Εὐμήδεος υἱός,
Κήρυκος θείοιο πολύχρυσος πολύχαλκος,
Ὃς δή τοι εἶδος μὲν ἔην κακὸς ἀλλὰ ποδώκης.

quod est.

Vir Troianus erat patres dixere Dolona,
Filius Eumedis clari praconis, & idem
Unicus, & solus nunc fratrum quinque superstes
Vir locuplex auri, atque aris, sed prorsus inepta
Deformis facie, verùm pernicibus aptus
Et volucer pedibus, cursúque inuictus anhelos

siue vt verbum verbo perspicuitatis gratia reddamus.

Erat autem quidam inter Troianos Dolon, Eumedis filius
Praconis diuini, diues auri, diues aris:
Qui vtique specie quidem erat deformis, sed pedibus velox.

vbi dum Dolon dicitur turpis specie reprehendebatur Homerus quòd sola facie turpis fuisset Dolon, non toto corpore. Igitur Homerus (inquit Aristoteles) forma seu specie malum vocat Dolonem non quòd corpore toto esset deformis, sed vultu. Cretenses enim εὐειδὲς vocaut id quod pulchram habet faciem, ac propterea dum Dolon κακὸς εἶδος dicitur, turpis facie, Cretensium lingua designatur. Ita quidem quorum sit hæc Dialectus nõ reticet hic Aristoteles. vt omittam rem per se plausibilem esse, cum enim turpitudo ex vultu pendeat maximè, nil mirum si is qui deformis est vultu, deformis vniuersim, seu turpis forma dicatur. Quanquam cum reprehendebatur Homerus quòd Dolonem forma turpem fecisset, vnde constabat vultu deformem, cæteris membris egregiè fictum fuisse? Inde sine dubio, quia cum velocem & ad cursum veluti fictum indicet Homerus præstat sanè existimare optima partium constitutione & proportione, in qua pulchritudo etiam posita est, fuisse a natura præditum ac fictum: ita vt turpis forma vniuersim minùs propriè dici potuisse videretur. Sic victorius & Mutinensis. Quanquam ipse crediderim quidem id vitio datum Homero quod consentaneum sit vt si non facie, reliquo saltem corpore egregiè fictus sit & constitutus Cursor egregius. Sed tamen illud mihi non facilè persuadeam, Homerum hic Cretensium Dialecto vsum, sed potiùs deformem planè (vbi enim Troianos carpit, non facilè modum seruat) statuere voluisse Dolonem. Ex 570

Exagitatur propositasẽtentia.

quo fieret vt cum haud reputasset cum velocitate corporis & agilitate vniuersam corporis deformitatem ac turpitudinem minùs coire posse, deformem vniuersim ac turpem illum pronunciauerit. Itaque satius fortasse erat fateri Homerum in rem vsque adeò subtilem & reconditam non intendisse animum, ac respondere, Poëtæ, qui in rebus describendis a populari vsu nõn magnopere abhorret, id non tam facilè vertendum vitio: quàm vaticinari ac pugnare, Cretensium more locutum esse. certè Plutarchus qui Homeri Dialectos longo percenset ordine, de hac ne verbum quidem. Denique qui tam subtiliter cũ Homero agat, huic fermè tertio quoque verbo eum carpat necesse est. Tertium siue postremum exemplum ex Homero item desumitur libro Iliados nono dum Achilles mandat Patroclo vt ζωρότερον funderet ac ministraret. verba hæc sunt.

III. Exemplũ.

Μείζονα δὴ κρητῆρα Μενοιτίου υἱὲ καθίστα,
Ζωρότερον καὶ κέραιρε, δέπας δ᾽ ἔντυνον ἑκάστῳ.

hoc est:

Care Menœtiade, cratera huc siste capacem:
Et statue in medium, vinóque meracius imple,

&ad

& ad verbum.

Maiorem iam craterem Menætij fili appone,
Meraciúsque misce, poculum autem para vnicuique.

Igitur reprehendebatur Homerus quòd meracissimum propinari iuberet legatis. Re- *Tertij item*
spondet itaq; Arist. ζωρότερον Homero valere citiùs hoc in loco, nō meracius aut meraciùs *exempli e-*
designare. Tametsi ego quidē vix crediderim Homerū citiùs potiùs, quam meraciùs si- *xagitatur*
gnificasse: nihil enim prohibet quo minus generosum vinum ac merum amicis appona- *sentētia &*
mus citra iniuriam aut improbitatem; præstat enim generosum ac nobile vinum profer- *solutio.*
re, atque hospitis temperantiæ præfidere, quàm dilutum vinum, quod fit infantibus, appo
nere, quasi de illorum moderatione dubitemus. quapropter Victorius atque alij qui affir
mant hic ea de causa Homerum carpi aut reprehendi quòd Achilles videretur interim a-
micis suis ebrietatis vitium exprobrare, (nā interim reuera eos appellat amicos & caros)
aut etiam tunc meracius apponere cum maximè officium mentis requirebatur, fortasse
coniectant id quod cauillarentur aliqui, (nam Plutarchus etiam indicat hoc fuisse Home
ro obiectum) sed tamen cur reprehensionem probarent non habebant. Itaque facilè cre-
diderim Aristotelem potiùs exempli causa quàm quòd non aliunde defendi posset Ho-
merus, ad Dialectum confugisse hoc tempore. Sed quoniam de hac re copiosè disserit *Qui hac de*
Plutarchus in libro quinto Conuiualium disputationum, & Athenæus libro x. Vtinensis *re scripse-*
etiam hoc in loco nullum non mouet lapidem vt rem illustret, satis mihi fuerit quid sen- *rint.*
Par.13. tiam protulisse. tu ex ijs discas qui & qua de causa ζωρότερον aut ἀκρατότερον summum, aut
feruidum aut annosum aut viuacius interpretentur. Ego interim illud potiùs significabo
optandum fuisse vt saltem indicasset Aristoteles quorum sit Dialectus ζωρότερον dum si-
gnificat citiùs. certè quia dialectos percēsent Plutarchus atque alij, hanc taciti prætermit *Qualis er-*
tunt. Atque ex ijs omnibus illud constare velim quod iandiu obseruare cœperam: nimi- *ga Home-*
571 rum Aristotelem Homero velis remísque, ne dicam audaciùs, fauere id quod in primo e- *rū fuerit*
xemplo est clarius quàm vt dissimulari possit. Ex quo illud etiam intelligitur, totam hanc *Aristoteles*
defensionem non tam poëtis vniuersim tuendis quàm Homero institui, ita vt Homeri
laudi pro virili parte sua faueat Aristoteles.

PARTICVLA CXLIV.

TO' δὲ κατὰ μεταφορὰν εἴρηται, οἷον, ἄλλοι μὲν ῥα θεοί τε, καὶ ἀνέρες εὗδον παννύχιοι. καὶ τὸ, ἤτοι ὅτ' ἐς πεδίον τὸ τρωϊκὸν ἀθρήσειεν. καὶ, αὐλῶν, συρίγγων τε ὁμαδόν. τὸ γὰρ πάντες, ἀντὶ τῦ πολλοὶ, κατὰ μεταφορὰν εἴρηται. τὸ γὰρ πᾶν πολύ τι. καὶ τὸ: οἴη δ' ἄμμορος, κατὰ μεταφοράν, τὸ γὰρ γνωριμώτατον, μόνον.

Paccius.

PEr translationem insuper; vt, Idémque Deos alios pernox, hominésque tenebat insignes galea somnus. tum illud quoque; Si quando Troiæ ad campos sua lumina vertant. vt etiam, tibiarum fistularúmque vocem. sanè pro multis, omnes per translationem dicimus. omne enim aliquod multum est. & οἴη δ' ἄμμορος: id est sola expers, similiter per translationem: illud enim quod notissimum est, unicum & solum dicimus.

Riccobonus.

ILlud autem per translationem dictum est,
Ἄλλοι μέν ῥα θεοί τε, καὶ ἀνέρες εὗδον παννύχιοι.
Alij quidem Dijque, & homines dormiebant totam noctem. Et illud ἤτοι ὅτ' ἐς πεδίον τὸ τρωϊκὸν ἀθρήσειεν, καὶ αὐλῶν, συρίγγων τε ὁμαδόν. *siue hic in campum Troianum respiceret, & tibiarum, fistularúmque vocem. Nam* πάντες *omnes pro hac voce* πολλοὶ *multi secundùm translationem dictum est; quia* πᾶν *omne est* πολύ τι, *multum quiddam. Et illud* οἴη δ' ἄμμορος, *sola expers, secundùm translationem, quod enim notissimum est, solum est.*

COMM. CXLIV. Metaphora vsu occurrit criminibus.

INter rationes ac vias quas in Poëmate offerunt verba ad Poëtarum crimina diluenda, sanè illam etiam commemorauerat, quam offert metaphora. Nunc igitur eandem vsurpat rationem, vt poëtas, maximè vero Homerum, tueatur, ac iurè quidem. Vt enim metaphoræ poëmati admirabilem conciliant venustatem ac dignitatem, ita vt illis mirificè gaudeat, sic frequentissimus est apud poëtas metaphoræ vsus. Et quamuis inopia illam genuit ab initio ac necessitas (maior est enim multitudo rerum quàm vt voces longo illis interuallo sint pares) tamen iucunditas deinde & pulchritudo eam aluit & ad celebritatem adduxit. Ergo cum frequentissimus sit metaphoræ vsus, iurè quidem Aristoteles ad eam confugit, vt quemadmodum poëmatis illustrandis, ita etiam, vbi offendant, tuendis, *Exemplū. 1.* si locus tulerit, seruiant. Ergo si quæ vox (inquit) offensionem habeat dum propriè & cōmuni more sumatur, videndum est num fortè metaphoricè sumi possit sine offensione; id quod Homeri exemplis illustrat de more. Ac primùm quidem dum Homerus in libro secundo Iliados ad initium si canit

Ἄλλοι μὲν ῥα θεοί τε, καὶ ἀνέρες ἱπποκορυσταί,
Εὗδον παννύχιοι.
Iamque adeo placidam Diuique hominésque quietem
Carpebant alij per noctem,

sanè si reprehendebatur Homerus quòd Dijs perperam tribuerit somnum, responderi iubet hoc metaphoricè dictum esse ac nón propriè sed translatè vsurpatum. Sed quî translate? aut in quo interim posita est metaphora? Non explicat hoc Aristoteles: sed rem agnoscendam nobis relinquit quòd facilis videri possit. Cum enim iam antea metaphoram in voce obseruari iusserit, facilè est conijcere in ea voce *εὗδον, dormiebant*, delitescere somnū. itaque Dijs translata voce attributum statuit: quòd scilicet ab hominibus vel animantibus quibus propriè conuenit somnus, ad Deos certa quadam ratione translatus sit ac deriuatus: hoc enim requirit metaphora. At quî ab animantibus ad Deos transfertur a poëta hoc tempore? An quia Dij cum remitterent opera, quiescere atque adeò hominum *Qui trāsferatur hic ab animantibus somnus ad Deos* more dormire dicerentur? Sic Madius. An verò vt significetur illa quies quam putare possumus esse Deorum cum cessant ab opere? Sic Victorius. Et sanè aptè vterque. vterque enim eò spectat vt quoniam homines & animantes post labores quietem ac somnum capiunt, ex somno intelligamus Deos opera intermisisse. Quanquam satiùs erat fateri, ac pleniùs ostendere id quod erat bonum videlicet Homerum cum induxisset Deos conuiuantes, & hilariter bibentes, tandem cubitum eos dimisisse, ac tota nocte eos dormientes fecisse: atque hanc planè fuisse operis intermissionem ab Homero per somnum designatam. si tamen credere fas est Homerum aliquid spectasse interim vnde huiusmodi som- *Hinc tamē insimulandum esse Homerum, & cur.* num metaphoricè exponi vellet. Et sanè si inpræsens vnum somnum vel quid simile, humano nimirum more, tribuisset Dijs, forsitan ad metaphoram non temerè confugeretur (id quod appositè nostrates faciunt Theologi cum Deo somnum tributum legunt in sacris literis: dormire enim est perinde se gerere vt iniurias quasi non aduertere, ac summatim non quidem affectione sed effectu dormientem referre, videatur) sed Homerus interim tot ac tanta humano more de Dijs profert vt qui nō dico ea omnia quæ de Dijs perperam canit (id enim esset propemodum infinitum) sed quæ hoc commemorat in loco metaphorice velit exponere, hic Aethyopem sibi dealbandum, aut lapidem elixandū, proponat, cum enim in hoc vno eodémque loco Thetidem, Iunonem, Iouem cæterósque Deos omnes (vt Vulcanum sileam qui scurram agit interim) sic inducat, vt rixas, contentiones, conuiuium, cantus & id genus alia exerceant quæ commemorare longum esset; atque ad extremùm canat,

—— Quæ postquam exacta fuerunt
Omnia, iámque diem Sol conderet aureus almum,
Tum redire suas Diuorum quisque sub ædes,
Grata soporiferi spectantes munera somni.
Cuique suas etenim fecit faber inclytus ædes,
Vulcanus faber ille Deûm, pede claudus vtroque
Dijs ita dilapsis, & sydere noctis oborto,
Omnibus optatam capturus & ipse quietem
Iupiter omnipotens, qui rauca tonitrua torquet,

Con-

Conscendit placidi cõsueta cubilia lecti:
Cùmque ipso cubitura, throni decus, aurea Iuno,

tum subiiciat

Iámque adeò placidam Diuique homineśque quietem
Carpebant totam per noctem

qui hæc ab translatione ad proprietatem reuocare moliatur, is mihi quidem Aethyopem vt dicebam, dealbare videatur. Vt propterea satiùs sit fortasse affirmare Homerum pro arbitratu humana traduxisse ad Deos non quod translatè exponi vellet atque adeò infinitũ propè opus legentibus aut Auditoribus imponere, sed vt nos delectaret fabulis. Certè M. Tullius qui de hac re tota conqueritur, atque aureum illud dictum hac de causa pronunciat, *Mallem vt Homerus diuina ad nos*; satis indicat nihil minùs quàm metaphoricè mysteria indicasse, & a culpa, quam tamen eleuare nititur Aristoteles, abfuisse. Sed qualis fuerit Homeri mens, illud vniuersim ex Aristotele teneamus, licere ad metaphorã cõfugere vt vocis alicuius offensionem declinemus: cauendum tamen ne frigide nimis & vi adhibita sed appositè consentientérque id faciamus. Hæc de primo exemplo. Tametsi non me latet Victorium non nihil dubitare num metaphora interim posita sit in ea voce εὗδον, an verò in altera παννύχιοι, quæ significat totam noctem. Cum enim Somnus hoc in loco mortalibus, quibus tamen propriè non translatè conuenit, peræquè ac Dijs tribuatur, ac propterea metaphora minùs commodè (id quod rursus argumento est, Homerum, vt delectaret spectasse de metaphora nil planè cogitasse) in hac voce εὗδον obseruetur, veritus est ne in eã

Redit ad propositum exemplum ac requiritur in quo posita sit metaphora et Victorio

573 vocem παννύχιοι, spectaret Aristoteles, quasi verò totam noctem dixerit, partem (nam id quoque ad metaphoram pertinere sumet paulò post Aristoteles) intelligens noctis: cum non sit verisimile Deos integram plenámque noctem dormire. Quare *Aut hoc exemplum* (inquit) *manet in hoc verbo* εὗδον, *vt significaui, aut, si hoc parùm probatur aliquibus, quia hoc pacto quicquid dicetur de Dijs, translatis verbis prolatum erit (cuncta enim sumpta sunt ab hominum muneribus & officijs) cogemur dicere spectatum esse ab Aristotele verbum iunctum* παννύχιοι: *quia verisimile nullo modo sit, Deos integram, plenámque noctem dormire. quod ipse in mortalibus illis quibus magna cura commissa forent, accusauit; cepisseque ipsum vniuersam noctem pro parte ipsius*. sic Victorius. Sed vt omittam homines etiam sæpè ab Homero παννυχίους induci dormiẽtes ac propriè, ac propterea præter visum traduci ad metaphoram, profectò cum Dijs istis dormientibus Iouem ex altera parte collocet qui vnus nullam somni partem cœpisset sed perpetuò vigilasset (canit enim è vestigiò,

Refellitur Victorius.

——Iupiter illum
Haud quaquam in dulcem dimisit lumina somnum.
Sed vigilans animo curas & pectore toto
Voluebat)——

quis non videat Homerum παννύχιον dixisse de industria vt longo reliquorum Deorum somno summam illam Iouis opponeret vigilantiam? Vt omittam hinc omnino fore vt exiguum nobis scrupulum exemerit Aristoteles, magnum reliquerit. Nam accusatio inde maxima in Homerum oriri poterat ac facilè orta erat & peruulgata, quòd somnum tribueret Diis. alioquin vbi somnum non perperam illis tribuat, parum refert si fortè nocte tota semel indulgeant somno. qui enim illos epulis & vino onerauerat, suo iure eosdem paulò dormientes longiùs facere potuit vt digererent vinũ. Itaque satiùs sit metaphoram (Aristoteleam tamen non Homericam) ad εὗδον referri. Nisi tamen Vtinensis te rursus perturbet qui suspicatur Aristotelem spectasse in ea extrema primi libri Iliados carmina

Eadẽ de re Vtinensis.

Ζεὺς δὲ πρὸς ὃν λέχος ἤϊ' Ὀλύμπιος ἀστεροπητής
Ἔνθα πάρος κοιμᾶθ', ὅτε μιν γλυκὺς ὕπνος ἱκάνοι:
Ἔνθα καθεῦδ' ἀναβάς. παρὰ δὲ χρυσόθρονος Ἥρη.

hoc est

Iuppiter autem ad suum lectum abijt Olympius fulgurum author,
Vbi antea cubabat, cùm eum dulcis somnus inuaderet,
Ibi dormiuit ascendens. iuxta autem aureo solio Iuno.

in quo tamen aberraret, cum non εὗδεν sed καθεῦδε legatur. Quanquam siue hunc spectes locum, siue alterum quem nos protulimus, siue tertium adhuc in medium afferas ex postremo Iliados vbi secundum totidem repetit verbis, res in idem recidit ac tota vlcus est; præsertim verò quia cum in fine primi Iouem perinde ac Deos reliquos fecisset dormiẽ-

Refellitur.

 tem

tem;imò verò de Ioue sigillatim quoque id commemorasset, mox pergens, Iouem vigilantissimum fecit: ita vt interpretes torqueant se in partes varias. Secundum verò exemplum sumitur ex X. Iliados, vbi sub initium canit

II. Exemplum

Ἤτοι ὅτ' ἐς πεδίον τὸ Τρωϊκὸν ἀθρήσειε.

hoc est 574

Cum quidem in Campum Troianum respexisset,

vbi de Ioue (vt exponit Madius & Vtinensis) loquens hunc, ait, ex alto speculari & intueri, quasi vero haberet oculos. Itaque id metaphoricè iubet exponi; ita scilicet vt ad mentẽ (quanquam id non explicat) & intelligentiam sit reuocandum. Et sanè vsque adeò vsitatum est vt Deum intelligentia ac mente intueri dicamus, atque oculos ipsos Numini affingamus, vt cernere & intueri non tam metaphoricè quàm propriè vsurpari videatur, imò verò, videre, cæteris etiam sensibus, non modò oculis, vulgo tribuitur. Et hinc est vt existimem Homerum dum Iouem Troianos intuentem inducit, trito more ac modo locutum esse: nec magnopere fuisse cur de metaphora cogitaret. Itaque vix crediderim fuisse qui reprehenderent Homerum quòd Iouem Troianos induceret: præsertim cum non oculos interim conceptis verbis tribueret Ioui. Denique qui carpere instituissent Homerum quod humana transferret ad Iouem, sanè sexcenta habebant quæ, quoniam Ioue indigna erant, atque adeò turpitudinem referebant, reprehenderent: tantum abest vt ad tritam hanc intuendi rationem qua prouidentia designabatur & dignitas Ioui conciliabatur, caipendam descendere cogerentur. Hæc de secundo. etsi non me latet Victorium, contra quàm Vtinensis & Madius, hunc locum ad Agamemnonem referre non ad Iouẽ. Ac profectò in X. sub initium de Agamemnone proferuntur. Vbi sanè Agamemnoni metaphoricè conuenirent hæc verba (si Victorio credas) quia per noctem ac mente illuc cõuerteret mentis obtutũ. Quamuis (vt verè fatear) sic loquitur Homerus vt non satis intelligas qua ratione Agamemnon ea quæ commemorantur intueretur; qui enim dum per noctem decumberet, mente ignes (hos enim interdiu non spectauerat) & id genus alia intueretur animo? Sed quoniam de Aristotelis constat sententia, nimirum animo & intelligentiæ spectationem metaphoricè tribui, exemplum dimittamus, quod sanè si ad Agamemnonem referatur, vlcerosum est; si ad Iouem, apologia indiget nulla. Tertium exemplum ex eodem libro etiam X. afferri videtur dum canit ad initium,

Interpretũ in proposito exẽplo dissensio.

III. Exemplũ.

Αὐλῶν συρίγγων τ' ἐνοπὴν, ὅμαδόν τ' ἀνθρώπων.

Tibiarũm fistularúmque sonum tumultusque hominum.

At enim qua in re aut voce posita est metaphora? In ea (inquit Madius) quoniam vocem ὅμαδον rectiùs syringis, ac tibijs attribuisse debebat, ἐνοπὴν autem hominibus. ~~[illegible]~~ ἐνοπὴ enim est clamor, qui ab hominibus fit. At facilè deprenditur quòd per translationem voces illas protulit. Verùm mirificè labitur hic interpres. nam sonus in proposito carmine tribuitur tibijs, clamor hominibus: ita vt in eo metaphora appareat nulla. Vtinensis verò ex libro XX. desumptum ait exemplum, vbi Poëta ἐνοπὴν appellat tibiarum & syringarum sonum: ita vt quem Vtinẽsis affert locum, ad rem non faciat; cum nulla in eo metaphora notari possit. Vel igitur Aristoteles dũ versum illũ citat et verbis illis καὶ αὐλῶν συρίγγων τ' ὅμαδον, memoria lapsus est, vel certè cum antea (id quod Victorius suspicari videtur) in Homero pro ἐνοπὴν legeretur ὅμαδον, contra verò pro ὅμαδον ἐνοπὴν, ad offensionem vitandam qua vox tibiis, sonus hominibus, tribuebatur, commutatæ sunt voces ab aliquo & carmen in eam formam, contra scilicet quàm Aristotelis tempore legeretur, redactum est. quod si ita esset, iam sine dubio metaphora Madiano more ac modo notanda & explicanda esset. Iam uerò (ut pergamus ad exemplum alterum) nihil est quod dubitemus uerba aliqua desiderari continenter post eas uoces καὶ αὐλῶν συρίγγων τ' ὅμαδον cum enim in excusis libris pergat Aristoteles τὸ γὰρ πάντοσε ἀντὶ τοῦ πολλοὶ κατὰ μεταφορὰν εἴρηται. τὸ γὰρ πᾶν πολύ τι hoc est *omnes enim pro multis ex metaphora dictum est. nam omne est multum aliquid*: probat omnes pro multis usurpatum esse in proposito exemplo, cum tamen tale exemplum appareat nullum. nisi tamen id referas ad πάντοσε, quæ vox iam antea in primo exemplo usurpata fuit. quod tamen uix ac ne uix quidem credi aut defendi possit: præsertim quia dum sequitur καὶ τὸ οἶδ' ἄμμορος, κατὰ μεταφορὰν τὸ γὰρ γνωριμώτατον μόνον. hoc est. *Et illud sola expers secundum translationem. quod enim notissimum est, solum est*, reclamant hæc uerba & desiderari aliqua confirmant satis. Illud tamen interim mirari cogor quod Aristoteles omnes pro multis ad metaphoram reuocat. cum 575

Fius obscuritas & dissensio inter pretum.

Pergitur ad exemplum alterũ, sententia eius ad ceterius explicatũ.

ad

ad Synedochen cæteri omnes pertinere fateantur. sed cum locus sit mendosus, nihil est quod aliquid certò statuamus. Postremum verò confirmat rem exemplo ex duodeuigesimo Iliados libro, seu mauis ex Odysseæ quinto (vtrobique enim rem tribus iisdem planè carminibus exponit) vbi de Vrsa sic canit.

IV. Seu postremum exemplum.

Ἄρκτον θ', ἣν καὶ Ἄμαξαν ἐπίκλησιν καλέουσιν,
Ἥ τ' αὐτοῦ στρέφεται, καί τ' Ὠρίωνα δοκεύει
Οἴη δ' ἄμμορός ἐστι λοετρῶν Ὠκεανοῖο.

hoc est.

Vrsámque, quam & plaustrum cognomine vocant,
Quæ ibidem vertitur & Oriona obseruat:
Sola autem expers est vndarum Oceani.

Igitur ex postremo carmine priorem tantùm partem, hoc est ea verba οἴη δ' ἄμμορος, *sola verò expers*, profert Aristoteles, eámque, si sententiam spectes, truncam ac diminutam; (credo quò satis tritus erat locus, cum grauiter hinc fuisset reprehensus quemadmodū Strabo testatur satis) aitque, illud, *sola verò expers*, translatè fuisse vsurpatum. cum enim interim caneret Homerus solam Vrsam inter stellas Oceano haud mergi propterεáque reprehenderetur quia aliæ quædam adhuc essent stellæ seu imagines quæ non occumberēt cuiusmodi sunt Draco verbi gratia, Cepheus, Cassiopea (Græcis enim ac nobis non occidunt) respondet Aristoteles translatè hoc exponendum: quod scilicet id quod est notissimum (notissimum verò erat Vrsam non mergi) vnicum ac singulare dici solet. sic Aristoteles de Vrsa vt Homerum tueatur suum. sed quàm commodè, haud scio. vel enim maiorem Vrsam intelligit interim Homerus, vel minorem, non minorem, falsò enim diceret Orionem obseruare: quandoquidem faciem illi aduersam planè gerit, denique sic iacet vt nihil minus quàm Oriona spectare & obseruare possit: maiorem igitur intelligit: at de hac affirmari nequit hanc vnam non tingi Oceano: quia hoc de illa sit notissimum: quandoquidem minor multò magis quàm maior attollitur, & ab Oceano semper recedit. Atque eodem reuoluitur res, si cum Strabone Homeri Arcton & Plaustrum pro Septentrionali circulo seu Artico Polo sumamus. Nam rectè quidem Homerus vnam Vrsam, hoc est Septentrionalis circuli imagines. eximeret Oceani lauacro. verè enim nobis signa occidunt reliqua. Sed tamen Aristoteles interim operam luderet, Nam dubitatio subtili cōmento illo non indigeret, quæ enim superessent signa quæ item non occiderent quidem, sed tamen minùs notum esset esse occasus expertia? Quanquam Strabonis quoque explicatio voluntaria est; quæque, cum ratione confirmetur nulla, eâdem facilitate refelli potest, quà profertur. Itaque eius fides sit apud Authorem. Et idcirco non eodem sensu locum hunc æstimare visus est Virgilius quem ποιητικώτατον meritò appellaueris. etsi enim adhuc Homeri allusérit locum dum caneret

Exagitatur Aristoteles ac Strabo dum tuentur Homerum.

Confirmatur res ex Virgilio qui Homerum castigare visus est.

Libr. 2. Geor. *Arctos Oceani metuentes Æquore tingi,*

sic quidem allusit, vt, si quis attentiùs æstimet, tres declinarit scopulos, seu tres Homerici carminis vitauerit notas. ita vt sine dubio eum emendarit. Prima est, quia non vnam Vrsam, sed vtranque (gemina enim est) Oceani exemit lauacro; cum vnam tantùm exemerit Homerus. Altera quia non dixit solam Vrsam non tingi Oceano quemadmodum Homerus, quandoquidem aliæ adhuc stellæ quædam sublimes sunt nobis: sed tantummodo cecinit, Arctos siue Vrsas non mergi. postrema, quia rem Homerus paulò rudiùs attingit & quasi Astrologum ageret, (id quod æstimanti compertum esse potest) narrat: cum tamen Virgilius rem poëticè attingat, ac metaphora ornet elegantissima. ait enim Arctos metúere Oceano tingi, ac scitè, quæ enim metuimus cauemus, ac proinde tutiùs declinamus. quod Vrsis euenire videtur quæ Oceano, etsi proximo, non tinguntur, sic Horatius Virgilium imitatus cecinit eleganter.

576

Idem ex aliis confirmatur Poetis.

Illum aget penna metuente solui
Fama superstes.

Igitur, vt ad Aristotelem redeam, non eodem sensu locum agnouit Virgilius, nec metaphoræ laudem spectauit qui Homerum castigandum ac rem aliter canendam putauit. Itaque deinde Poëtæ hac in re Virgilium quasi poëtarum stellam ne mergerentur secuti, non Homerico sed Virgiliano rem cecinerunt more ac modo. Quare Manilius, qui hac in re multorum instar esse potest,

At quæ fulgentes Cœlum consurgit ad Arctos,
Omnia quæ summo despectant sydera Cœlo,
Non norunt obitus vnóque in vertice tantùm
In diuersa sitæ Cœlúmque & sydera torquent.

Tergiuersā di locus pro ciditur. cecinit eleganter. Denique ijs quibus Articus Polus supra quadraginta circiter gradus attollitur, vt nobis ac Græcis fermè contingit, Vrsæ atque aliæ quæ Polum circumstant stellæ, occidūt nunquam: & ideo mirum est Homerum vnam Vrsam occasu eximisse. Nam si eò confugias vt dicas Vlyssem interim ab Homero non in Græciæ ponto, sed in Atlantico apud Ogygiam fuisse collocatum, atque inde soluisse cum Vrsam spectasse diceretur iam (vt omittam hoc perfugium in alterum, Iliadis scilicet, locum non patere, vbi in Clypeo describit Vrsam quæ sola inter stellas non tingatur Oceanó) multò magis errasset Homerus. siquidem Atlantinis Polus Arcticus est magis depressus quàm nobis, ac propterea ibi maior Vrsa minùs quàm nobis attollitur, quin aliqua ex parte demergitur. Denique licet ad rem hanc penitiùs ac subtiliùs explicandam, erat cur tum stellas ab ima- 577
ginibus distingueremus cum Artici Poli imagines aliquæ in extremitate, ac propterea circuli illius stellæ aliquæ quibus extremitates illæ sparsæ sunt, penitus occidant: tum de climate constituemus ac terræ situ in quo Vrsa tingi seu occidere negatur (ijs enim qui rectam habent sphæram nulla vel imago vel signum, signa appello quæ Zodiaco seu signifero continentur, vel stella non occidit: cæteris plus minùs prout eis magis minúsque attollitur Polus occumbunt) veruntamen quod pertinet ad Homerum res componi nullo modo potest, quandoquidem in sua Vrsa duo perperam confundit, Vnum est Vrsam solam non occidere: quod reuera omni ex parte soli concedendum est minori intra Boreæ circulum; si de imaginibus tamen non de stellis loquamur. alterum spectare Orionem, quod maiori conuenit quidem aliquo modo, minori nullo modo. vt minimè mirum sit Strabonem, cum Homero Astrologiæ laudem aliquam affingere niteretur, mirificè ne dicam inutiliter laborasse vt Astrologis atque alijs Homerum in re hac redarguentibus satisfaceret. *Vide Strab li. 1. ad im.*

PARTICVLA CXLV.

Κατὰ δὲ προσῳδίαν, ὥσπερ Ἱππίας ἔλυεν ὁ Θάσιος τό, δίδομεν δέ οἱ. καὶ τὸ μὲν οὗ καταπύθεται ὄμβρῳ.

SOluimus præterea ratione accentus: ut Hippias Thasius illud δίδομεν δέ οἱ, idest, *nos verò damus*, οἱ enim articulus est: cui si circumflexum addideris accentum, pronomen, sibi significat. quin & illud quoque: οὗ καταπύθεται ὄμβρῳ: idest *imbre minùs marcet* οὐ enim, quæ negatiua particula est, si circumflexum cum aspiratione sumpserit, aliud sonat. *Paccius*

ET secundùm accentum, quemadmodum Hippias Thausis soluebat illud, δίδομεν δέ οἱ. & τὸ μὲν οὗ καταπύθεται ὄμβρῳ. hoc quidem ubi corrumpitur imbre. *Riccobonus.*

COM. CXLV. Accentus ambiguitate ac varietate diluitur interdum crimē Poetis obiectū. Res illustratur exemplis.

IN hac particula quæ Græcè absoluitur paucissimis, paulò latiùs manat Ricconi interpretatio (quod scilicet Græcas quasdam voces immiscet interpretationi) latissimè Paccii explanatio, quòd rem, quippe obscuram, paraphrasi libuit declarare. Sed dummodo intelligas illa esse Aristotelis verba, quibus ambigui accentus duplex profert exemplum, vt nouam criminis diluendi rationem afferat, nihil est quòd commoueraris. Primum verò exemplum illud est. δίδομεν δέ οἱ, alterum οὗ καταπύθεται ὄμβρῳ. Docet igitur Aristotéles ad accentum quoque confugiendum aliquando vt diluamus obiectum poëtis crimen: quandoquidem (quemadmodum satis constat) voces plurimæ variato accentu notionem variant.

riant. Id quod propositis exemplis illustrat in quibus reprehendebatur Homerus. Et quamuis prioris exempli (vt de priore dicam prius) tanta est breuitas vt non facilè sit conijcere vndenam sumatur ex Homero, tamen ex libro primo Elenchorum capite tertio ferè extremo licet animaduertere vel coniectare desumptum esse ex libro secundo Iliados. siquidem Aristoteles in proposito Elenchorum loco cum monuisset propter accentum quoque fallacias contingere ac rem exemplo illustraret, scribebat. Et illud de Agamemnonis insomnio, quòd Iupiter ipse dixerit, δίδομεν δέ οἱ εὖχος ἀρέσθαι, sed quod in somnio præcipiebatur. δίδοται quo in loco sic Alexander. *Exemplum est de Agamemnonis insomnio. quod inquit Iouem dicere hoc δίδομεν δέ οἱ εὖχος ἀρέσθαι, in Iliade non reperiuntur, quæ enim de insomnio dicuntur, in secundi libri initio, sunt non omnino quis hoc ad carmen quod ibi positum est, adiunctum inuenit, & inde sententiam capere videtur, ipsum verò fingere carminis fragmentum hæcque transponere carmina, Aristotelem perspicuum est, Græcos crinitis capitibus armare iubet, nunc enim vniuersi impetu exercitus lati imperij vrbem capies, eiusmodi verò sunt carmina. ipse verò et deceptionis circa accentum exemplum formare domi appetens velut ex Homero istud adduxit. nonnulli igitur & cauillationem et Homeri errorem in hac dictione οἱ esse asserunt. illud quidem enim hoc pacto descripsi δίδομεν δέ οἱ εὖχος ἀρέσθαι hoc est Iupiter somnio inquit abi, atque nuncia Agamemnoni omnes Deos tibi concedere victoriam decreuisse. sunt igitur ad somnium Iouis verba. vade hæc Agamemnoni nuncia, omnes ipsi Deos victoriam in manibus dare. qui hæc dicunt Poëtam hîc errare asserunt inducentem, hæc Iouem dicere Somnio, & quodammodo mentientem, quod quidem dei non est. hunc igitur corrigentes somnio de Agamemnone, non Agamemnoni victoriam concedi Iouem dixisse asserunt hoc verò modo legant. dictione δίδομεν δέ οἱ hoc est tibi somnio damus. est verò & istud falsum. eadem enim sententia siue accentus traducatur, siue pronomen οἱ circumflectatur. vbi igitur error consistit? an non in hoc pronomine οἱ sed in hac δίδομεν. quoniam pro hac dictione δίδομεν, Doricæ locutionis proprium est dicere διδόμεναι, & pro hac ἀρέσθαι eiusdem peculiare est ἀρέσθαι. nec non ipsius est ab inclinatione infinita sæpè aliud abscindere hoc & hîc inuenitur. si igitur τὸ δίδομεν δέ οἱ εὖχος ἀρέσθαι, legat quispiam in hac dictione, δίδομεν accentum ponens mentientem Iouem facit victoriam dare pollicentem, & quod ab eo promissum fuerat non in opus educentem. si verò in hac syllaba δι accentum ponens quod deinceps sequitur legat, tum a falso Iupiter vindicabitur, & Homerus culpa vacabit. vt Iupiter Somnio dicat, atque imperet dare ipsum somnium non Iouem Agamemnoni victoriam. somnium igitur victoriam Agamemnoni promittit, & falsus Iupiter ipse non habetur.* Sic Alexander, seu quisquis sit huius author Commentarij. quamuis adhuc haud statuere satis liceat num accentus varietas notanda sit in particula οἱ an verò in δίδομεν. nam ne in Elenchis quidem satis apertum est. Et ideo teneamus criminis diluendi rationem quæ est optima: de exemplo quoniam desideratur in præsens in Homero, & verò alia sexcenta occurrunt passim apud bonos authores, ne cruciemur. Et quanquam liceret adhuc dubitare num Homerum crimine exemerit satis Thasius ille: ac rursus requirere, num fortè memoria lapsus sit Aristoteles cum Græcè non extet ille locus, an mutatus fuerit, veruntamen, quoniam longum esset ad omnia, & de Aristotelis sententia, quam vnam maximè requirimus, constat satis, ad alterum exemplum lubet progredi: si tamen vnum indicauero: nimirum Platonem qui optimè Homeri locum consulere potuit, non argutulum hoc Thasij commentum suspicione attigisse, sed Homerum palam reprehendisse & obiurgasse quemadmodum in secundo de Republica extremo satis constat. quid enim interest tandem siue Iupiter ipse mendacium proferat, siue nuncium data opera mittat a quo decipiatur Agamemnon? Denique progressus rerum gestarum, Agamemnonis querela, & id genus alia, satis indicant diuinitus acceptum mendacium. Vt propterea, qui Homeri locum mutarunt, haud satis maculam, qua liber respersus est totus, delere potuerint.

De priore exemplo.

Pag. 16. videtur tamē locus mendosus.

Alexāder Aphrodisiensis de eodē.

578

Quid rursus de proposito exēplo quæri posset.

Plato de eodem.

Iam verò alterum affert exemplum Aristoteles idque verbis illis ὃ μὲν οὗ καταπύθεται ὄμβρῳ quæ recitauimus etiam ad initium: de quibus sic Alexander. *Exemplum affert ex XXIII. Iliados vbi in Patrocli honorem equorum certamen initum est. atque Nestorem Antilocho quæ ad equorum certamen spectabant filio suggerentem atque memorantem, nec non de loco vbi cum reliquis erat aurigis certamen futurum, disserentem induxit. cum alijs verò inquit & metam ad quam addentes se in spatia equi peruenire debent hoc pactò se habere. Signum tibi dicam, neque te latebit, admodum enim manifestum est. lignum aridum, tantum occupans internalli quantum brachijs productis occupari potest quercus aut pinus, hoc quidem non marcescit imbre, vtrinque in via angustijs in qua cursus equorum leuis futurus, duo lapides albi commodè iacent: nonnulli igitur circumflexè οὗ legentes Homerum damnarunt, atque nonnihil hac de re ipsum commisisse absurdi contendunt. cum illius quidem pro- minen-*

De posteriore.

Alexāder

mineutis ligni quod quercum aut piceum nominat aliquid quidem putrescere, aliquid verò non putrescere dicat. Si enim non & hoc quod aliquid non putrescit non planè atque apertè declaratum sit; statim ex hoc quod dictum est, cuius hoc quidem putrescit imbre, declarari dicunt. ac si huius piceæ arboris quippiam pluuiali limpha putrescat & eiusdem pars quædam minimè marcescat. Homero igitur vt dixi detrahunt, hoc prauè concinenti. in quinto de arte Poëtica libro (vt ipse in rhetorica Aristoteles inquit) istos Hippias Thausis carpit enunciatiuè non circumflexe id legens, quam quidem ipse dictionem accentu signauit acuto. vt dictum sit piceam arborem imbre non marcescere Theophrastus picis plantam pluuialibus atque fontanis lymphis a putredine immunem; marinis verò aquis putredine maximè infestari dicit. tale quidem est vnum exemplum. Sic rursus Alexander. Et sanè de carmine dubitare haud licet, extat enim in XXIII. Iliados, & est huiusmodi,

Loturagno fiteur, eius demque de legitur ambiguitas.

Η' δρυος, ἢ πεύκης, τὸ μὲν οὐ καταπύθεται ὄμβρῳ,

hoc est.

Vel quercus vel piceæ, quod quidem non putresit imbre.

& tamen in quo planè sit posita ambiguitas quam gignit accentus, aut gignere potest si varietur incompertum est: nam ne id quidem aut hic aut in Elenchis indicatur satis ab Aristotele. Coniectant tamen interpretes pertinere ad *οὐ* quod si hac ratione afficiatur, significet *cuius*, vel, *vbi*, ac propterea difficultatem creet si illis credas. Quod si leni spiritu, acuto verò accentu efferatur, *non* valeret, ac locus omni dubitatione liberaretur. At enim qua in re carpebatur Homerus? aut cur priore modo difficultatem creabat, posteriore sibi consentiebat? ne id quidem satis licet agnoscere: nam quocunque modo legas & dubitare & tergiuersari licet, atque adeò pugnare in quo nodus sit positus. nam qui dicunt pugnare secum priore modo, quòd illine lignum stare aridum, hinc stare dicat vbi corrumperetur imbre; haud tutò, mea quidem sententia, in his repugnantiam notant: quid.n.omnino prohibet quominus lignū illud staret, quod & pro signo & meta esset constitutum & esset aridū (id enim pronunciauerat antea) & tamen interim ibi corrūperetur? nisi tamen esse aridum & imbre corrumpi pugnare dicas quòd dum imbre corrumperetur, madesceret ac proinde non esset aridum. Sed quidquid sit, ne de re leui longum faciam, teneamus Aristotelis præceptum quod est optimum atque perspicuum mde exemplo ne altercemur longiùs. tametsi germana sententia ea esse videtur, metam illam ex quercu vel picea fuisse constitutam vt intelligeretur esse aridam & solidam, & non corrumpi imbre. Itaque οὐ sine dubio cum leni spiritu erit legendum vt neget lignum illud corrumpi imbre. nisi tamen te rursus illud perturbet quod picea sit maximè fragilis & ad corruptelam procliuis: itaque repugnantia sit penes authorem, præceptum teneatur arctiùs. quod propterea fortasse a Boëtio in Elenchis fuit prætermissum & Latinis (vt scilicet de sententia magis ac magis constaret) expressum aut commutatum. & sanè geminum profert exemplum ex Flacco vnum dum canit,

579

Conclusio dubitationis.

Me tuo longas pereunte noctes
Lydia dormis.

alterum ex Virgilio,

Heu qui nam tanti cinxerunt æthera nimbi.

hic enim, quinam, ibi, metuo, accentu variato (nisi tamen impediat metrum: quod interim dissimulandum est) variari sententia potest.

PARTICVLA CXLVI.

TA' δὲ διαιρέσει, οἷον, Ε'μπεδοκλῆς. αἶψα δὲ θνητὰ ἐφύοντο τὰ, πρὶν μάθον ἀθάνατα ζῶά τε πρὶν κέκρητο.

PEr diuisionem quoque quemadmodum apud Empedoclem: Nata sed hæc subito mortali corpore vidi. Ante immortali quàm animantia seligerentur. — Paccius.

HAec autem diuisione, vt Empedocles, *αἶψα δὲ θνητ' ἐφύοντο τὰ πρὶν μάθον ἀθάνατα εἶναι, ζῶρά τε πρὶν ἄκρητα. Exemplo autem mortalia nata sunt, quæ priùs didicerant immortalia esse, mixtaque priùs pura.* — Riccobonus.

Quod

COMM. CXLVI.

QVOD in Elenchis ante accentus ambiguitatem differit de ambiguitate diuisionis, prosequitur hic postea; tametsi alijs ibi rem agit exemplis, alio impræsens, & ex Empedocle. Igitur cum cecinisset Empedocles, *De diuisione qua item occurrit in dubitationibus.*

Αἶψα δὲ θνητ' ἐφύοντο, τὰ πρὶν μάθον ἀθάνατ' εἶναι
Ζωρά τε τὰ πρὶν ἄκρητα,
In lucem erumpunt subitò mortalia: mortis,
Nescia, quæ fuerant: mistáque pura priùs

orta est controuersia de sententia, cum aliqui Empedoclem insimularent repugnantiæ: quæ tamen sublata est (quantum ex Aristotele intelligitur) diuisionis vsu: ita vt conciliata sint omnia. Sed quæ obsecto notabatur repugnantia, aut quibus in verbis notabatur? vel etiam, quî tandem distinctione adhibita sublata est Controuersia, & dubitatio? Non explicat hæc Aristoteles. Tametsi, vt coniectura saltem rem informemus (si tamen informare liceat: neque enim eodem planè modo à Simplicio, Athæneo, & alijs hæc recitantur carmina) obseruandum est Empedoclem pro rerum principijs (id quod passim testantur Aristoteles atque alij multi) Amicitiam, & Litem intulisse, simulque statuisse Amicitiam omnia in Chaos coniungere, & permiscere: Litem contra disiungere, vnde res quibus variatur Mundus, & ornatur, existant, & sua quæque obtineant loca. Quod cum ita sit, iam non satis fortasse ex his carminibus intelligebatur quàm cohærenter differeret dū diceret, Extemplo autem mortalia nata sunt quæ priùs didicerant immortalia esse, Quis enim non inficietur immortalia quà immortalia facta esse mortalia? Quanquam mittamus istud: quandoquidē præter quàm quòd fortè intelligit immortalia fuisse priùs quòd infinito tempore quieuissent in Chaos, & anteacto tempore semper fuissent, non apparet, quî interim diuisionis vsus huic succurrat malo. Igitur verba illa spectemus. *Ζωρά τε τὰ πρὶν ἄκρητα*, quibus distinctio videtur adhiberi, atque ita adhiberi vt leuiter variata, ambiguitatem, & creare possit, & soluere. Nam si legamus mistas *τὰ πρὶν ἄκρητα*, hoc est, mista sunt quæ priùs pura erant, seu immista: id verò pugnaret cum superiore sententia in qua cecinerat priùs fuisse mixta in Chaos quàm gignerentur. Quod si legamus *Ζωρά τε τὰ πρὶν*
580 *ἄκρητα*, hoc est mista erant priùs, quæ immista facta sunt, sententia plana erit atque omni repugnantia liberabitur sic sanè interpūctionis variatio confundit sanátque sententiā pro varietate. quo tamen in loco non me fugit alios aliter amphibologiam notare, & explicare. quibus nos illud addimus *ζωρὰ* reuera significare mera, & pura, ac propterea rectiùs legi *ζωρά τε τὰ πρὶν ἄκρητα*, ita vt *ζωρὰ*, & *ἄκρητα* quod est mista opponantur: quibus potius ad ambiguitatem tollendam interpungendum esset post *ζωρά τε*, & esset sententia puráque, seu immista facta sunt, quæ priùs erant mista. Sed quoniam Athenæus cum alijs quibusdam legit *ἄκρητα* quod immista significat, crediderim Theophrastum (id quod testatur Athenæus) *ζωρὰ* exposuisse mista, seu non pura, vt quemadmodum *θνητὰ ἀθανάτοις* ita *ζωρὰ ἀκράτοις* opponerentur. Sed quoniam præcepti ratio explanata est satis, de exemplo ne disputemus longiùs. Illud tamen moneo totam hanc rem alijs exemplis explicari ab Aristotele in primo Elenchorum capite tertio vbi ex Homero etiam quem hîc valere tantisper iusserat, videtur exemplum afferre.

Simp. 1. ph. Athē. lib. 10. de quo vide in Theorbo E. ρός.

Loci ambiguitas.

Loci explicatio.

PARTICVLA CXLVII.

Τὰ δὲ ἀμφιβολίᾳ. παρῴχηκε δὲ πλέων νύξ. τὸ πλέων ἀμφίβολόν ἐστι.

ITem per amphibologiam: plurimá præterijt nox: illud enim *πλέων* ambiguum est.

H*Aec verò per ambiguitatem, παρῴχηκε δὲ πλέων νύξ. præterijt autem plus, nox nam illud πλέων ambiguum est.*

Ad am-

COMM. CXLVII. De Amphibologia vt dubitationes item tollantur.

D Amphibologiam quoque confugit Aristoteles seu ad ambiguitatem vocis, ac sententiæ (in voce enim agnoscitur a qua etiam in sententiam deriuatur) vt Homero patrocinetur. Ea enim est anceps vox, & incerta sententia, vt quemadmodum oppugnandi, ita etiam propugnãdi, ansãm præbeat bono æstimatori, ac nauo. Quam rem illustrat exemplo ex x. Iliados. cum enim cecinisset Homerus. 581

Ἀλλ' ἴομεν· μάλα γὰρ νὺξ ἄνεται, ἐγγύθι δ' ἠώς·
Ἄστρα δὲ δὴ προβέβηκε· παροίχωκε δὲ πλέων νὺξ
Τῶν δύω μοίρων, τριτάτη δ' ἔτι μοῖρα λέλειπται.

hoc est.

Sed eamus: valde enim nox perficitur: propè autem est Aurora:
Stellæ verò iam processerunt præteritque plus nox
Duabus partibus: tertia autem adhuc pars reliqua est.

Loci ambiguitas.

reprehendebatur, quòd cum dixisset plùs quàm duas præterijsse noctis partes, subinde affirmabat restare tertiam. Respondet igitur Aristoteles πλέων quod plus significat, esse ambiguum. At enim sit ambiguum: verùm in quo est posita ambiguitas, vel potiùs ambiguitatis explicatio? Reticet hoc de more Aristoteles: sed tamen coniectant Interpretes πλέων posse significare tum plus quàm duas partes noctis, quo pacto dubitatio esset in promptu, tum plus noctis, nimirum duas partes, quo posito dubitatio caderet tota: nam tertia planè superesset pars. Quanquam illud adhuc ambigere licet, num illud τῶν δύω μοίρων commodè seiungi possit, & exponi, nimirum duabus partibus. nam illud πλέων videtur cadere in duas noctis partes, & gignere primum sensum commodè, alterum ægrè. Quamuis enim Eustathius scribit, incertum esse an Homerus intelligat τῶν δύω μοιρῶν τὴν πλέω (aliqui enim libri habent πλέω) μοῖραν παρώχηκεν ἡ νὺξ ex duabus partibus iam plus elapsam noctem: sic enim aliquid adhuc ex vtráque illa parte superesset, & tertia pars integra. vel an geminæ partes totæ transierint, & cum illis simul aliquid ex tertia, vt illa tota non supersit: vel an duæ iam partes integræ transierint, & tertia tota transeat; mihi tamen planior videtur sentẽtia noctem plusquam duabus partibus præterijsse: ita vt tertia superesse dicatur quia ferè esset integra, non verò quia integra penitus (id enim haud profert Homerus) superesset. Tametsi hoc pacto πλέων ambiguitati soluendæ vsum haberet nullum: præsertim si noctem tripartitò (id quod interim sumere videtur Homerus) ac peræquè distribuatur. nam idcircò Eustathius Homero noctem facit τριφύλακτον, trium inquã custodiarum. Sed teneamus hic quoque præceptum: de exemplo enim satis. Nam qui plura cupit in hoc genere, Aristotelem, & Peripateticos legat in I. elẽchorum capite III. siue apud Alexandrum capite XXII. & XXIII.

Quid probabilius videri possit.

PARTICVLA CXLVIII.

TA' δὲ κατὰ τὸ ἔθος τῆς λέξεως, οἷον τὸν κεκραμένον οἶνόν φασιν εἶναι, ὅθεν πεποίηται κνημὶς νεοτεύκτου κασσιτέροιο. καὶ χαλκέας τοὺς τὸν σίδηρον ἐργαζομένους. 582 ὅθεν εἴρηται ὁ Γανυμήδης Διὶ οἰνοχοεύειν, οὐ πινόντων οἶνον. εἴη δ' ἂν οὗτός γε κατὰ μεταφοράν.

PEr consuetudinem quoque dictionis, ut illud κεκραμένον, idest mixtum, quod ad uinum pertinere receptum est. Vnde & illud: Ocrea, quæ fuerat stamno confecta recenti. & χαλκέας quæ uox alioqui fabros ærarios significans, pro ferrarijs sumitur. Iuxta quod etiam Ganymedes appellatur a uino minister Iouis, cum tamen Dij ipsi uinum non bibant. id quod per translationẽ dici neutiquam potest. *Paccius*

ATque hæc secundùm consuetudinem locutionis, vt aqua temperatum vinum dicunt esse. vnde factum est, vt κνημὶς νεοτεύκτου κασσιτέροιο ocrea recens fabrefacti stamni. & vocant χαλκέας ærarios, qui ferrum exercent. vnde dictus est Ganymedes Ioui οἰνοχοεύειν vinum ministrare, non bibentibus uinum Dijs. atque hoc profectò non esset secundùm translationem. *Riccobonus.*

EX

COMM. CXLVIII

Ex sermonis consuetudine rationem nŭ ducit unde soluatur reprehensiones: rem exemplis illustrans.

EX consuetudine quadam sermonis nouam ducit rationem qua succurrat Poëtis. Quapropter si reprehendatur quòd aliquid præposterè & contra quàm res habeat, extulerint, ea quoque ratio suppetit diluendi criminis: ni mirum vt, si fieri possit doceamus poëtas si non verè atque ad rem apposité, at certè populariter & ex communi vsu locutos esse. Id quod illustrat exemplo ducto ex vino, dum enim κεκραμένον hoc est dilutum, significat vinum aqua mistum ac temperatum, vsus obtinuit passim vt vinum quoque seu merū planè significet. Id quod manare inde facilè potuit quòd κεραννύω seu κεράννυμι, quod propriè significat miscere (ἐκ κέρατος scilicet, hoc est cornu, quo vinum miscebant ac propinabant Prisci) interdum significat etiam infundere, præsertim merum aut nectar, vbi dilutio nulla: sic enim Eustrathius & alij. Ita fit vt quicquid in calicem infunditur ad bibendum, ac proinde vinum seu merum, etiam si dilutum non sit ac mixtum, dilutum appelletur. Itaque apud Aristotelem ipsum in Problematis non semel κεκραμένον hoc est dilurum, significat merum. quod tamen num apud Latinos inueniatur, haud scio. nam etsi illud Ouidij.

I. Exemplum

——Pocula miscet.

& alterum Iuuenalis

——Nescis tot millibus emptus
Pauperibus miscere puer——

miscere valet infundere, quod Græcis est vsitatissimum; dilutum tamen pro mero haud memini me legere. nam illud Martialis

Diluti bibis vnciam Falerni,

temperati significat ac mixti. tametsi vbi quis vteretur, fortasse Græco se tueri posset vsu. Sed quorsum (vt ad rem redeam) exemplum istud? Num fortè reprehendebatur Homerus quod κεκραμένον seu dilutum pro mero vsurpasset? minimè verò. Sed callidè viam hinc sibi aperit Aristoteles vnde consimilem vel certè non omnino dissimilem loquendi modum, etsi reuera abstrusiorem, tueretur aut leniret. & idcirco pergit statim. vnde illud factum est κνημὶς νεοτεύκτου κασσιτέροιο. *ocrea recens fabrefacti stamni*: vbi, quantum quidem cōiectare licet, optat poëta stamnum pro ferro vsurpari: quasi verò perinde liceat stamnum pro ferro, ac dilutum pro mero, terere & vsurpare. sic sensim Homero patrocinatur Ari-

II. Exemplum quod ex Homero sumitur, eidemque tuendo adhibetur.

583 stoteles. cum enim in XXI. Iliados cecinisset ille

Ἀμφὶ δέ μιν κνημὶς νεοτεύκτου κασσιτέροιο
Σμερδαλέον κονάβησε.

Circa finem hoc est p. 382.

hoc est

Circáque ipsam ocrea nuper facti stamni
Grauiter insonuit,

reprehendebatur, vt suspicari licet, quòd stanno ocreas confecisset, cum ferro aut ære cōficerentur, igitur Aristoteles excusat Homerum, quasi verò passim vulgus stamnum pro ferro vsurparet. & ideo alterum è vestigiò subijcit exemplum quod eidem rei seruit mirificè: aitque eodem modo appellatos χαλκέας τοὺς τὸν σίδηρον ἐργαζομένους. *ærarios fabros qui ferrum elaborat*: vbi ærarios fabros, etsi alioquin ferrum exercerent ac tractarent, ærarios dictos statuit more vulgi, quasi verò hic ferrarium fabrum ærarium appellet. At enim vbi nam ærarium pro ferrario vsurpauit Homerus? profectò inter pretes nullum obseruant ex Homero locum vnde constet χαλκέα pro ferrarijs quoque fabris vsurpari. & ideo suspicor Aristotelem huiusmodi exemplo docere voluisse stamneas Ocreas pro ferreis vsurpari, quemadmodum ferrarios fabros per ærarios intelligimus: ac propterea finitimæ rei rem confirmasset exemplo. alioquin non possim non mirari locum deesse in Homero in quo ærarium vsurparit pro ferrario: quandoquidem cum ex Homero doceat fieri potuisse vt ferreæ ocreæ dicerentur stamneæ, par esset existimare id etiam quod de æreis profert fabris, ex Homero fluxisse: præsertim quia tertium quoque hoc est Ganymedis exemplum (de hoc paulò post) ex Homero desumi compertum est. Verùm illud dubitet rursus quispiam, qui non aberret Aristoteles dum propositis tum stamni, tum (si placet) æris exemplis vtitur. etenim quam ab initio protulit regulam ad Homerum tuendum, nimirū tritam vulgo vocem. vt dilutum pro mero, efficeret vt excusandus sit Poëta qui minùs verā & aptam, sed tritam tamen, vsurpauerit vocem, sanè requirit vt stamnum quoque pro ferro sic fuisset vsurpatum vt vtrunque esset in promptu. Quare, quemadmodum quo tempore scriberet Aristoteles, ærarium fabrum pro ferrario quoque vsurpari consueuisse, id

Dubitatur. I. Respondetur.

Dubitatur. II.

se, id erat in promptu, sic quo tempore scripsit Homerus, debuisset stamnum pro ferro (quia scilicet vtrunque esset in promptu) posse vsurpari; & tamen armis conflandis vix vllus fortasse erat ferri vsus quo tempore Græci arma Troianis intulissent: nam hoc & Hesiodus testatur qui in libro de operibus & diebus de sui sæculi hominibus canit Chalcheis vios instrumentis atque armis, & Homerus confirmat qui Diomedem atque alios æreis armat, & Aristoteles indicat qui ærarium fabrum pro ferrario vsurpatũ significat, quòd cum antiquitus ærarij essent soli, decursu temporis, ferrarijs exortis, ærariorum nomine sunt comprehensi. vt omittam Virgilium etiam hac de causa libenter sæpè æreis instruxisse Troianos ac Rutulos. Sed respondendum est vel non fuisse necessarium ut utrunq; eodem extaret tempore, sed satis esse vt cum ferrum vsurpari cœpium est conflandis armis stamnũ esset vsitatum, vnde vulgus ferrea quoque appellaret stamnea, vel certè antiquitus erat quidem maior æris quam ferri & copia & vsus sed tamen ferrum quoque & inuentum & vsitatum erat. Iam verò ad Homerum quoque sine vlla dubitatione postremum spectat exemplum in quo Ganymedẽ οἰνοχοεύειν seu vinum ministrare ait, cũ tamen ministraret nectar (Dij enim nectar bibebant non vinum) & ideo reprehendebatur. Et quidem Homerus in xx. Iliados sic canit.

Respondetur

III. Exemplũ. quod ex Homero sumitur eidemque tuetur.

Li. 20 p. 362 post med.

Ἶλός τ', Ἀσσάρακός τε, καὶ ἀντίθεος Γανυμήδης,
Ὃς δὴ κάλλιστος γένετο θνητῶν ἀνθρώπων:
Τὸν καὶ ἀνηρείψαντο θεοὶ Διὶ οἰνοχοεύειν.

hoc est

Ilusque, Assaracusque, & diuinus Ganymedes,
Qui tum pulcherrimus fuit mortalium hominum:
Quem etiam rapuerunt Dij Ioui vt pocillator esset.

vbi tamen sine dubio pro vini ministro nectaris minister intelligendus est. quod sanè exẽplum aptissimum est: cum enim pocillator seu pincerna vinum miscere dicatur passim, nil mirum si dum ministraret Ganymedes, οἰνοχοεύειν diceretur. Sic apud eundem Homerum κυνέη pro galea vsurpatur passim, quantumuis leonis interdum vel lupi aut pardi cõstaret corio. cum enim ab initio ex canis pelle conflari cœpisset atque inde κυνέη dicta esset, factũ est vt quælibet galea κυνέη dicta sit ab Homero. sic fortasse δρύτομος, quercus cæsor, ad omnes qui siluam aut ligna cædant, relatus est: sic apud Latinos argentarius qui licet aurum deinde aut interdum æs tractet ac probet, argentarius tamen appellatur quòd ab initio ob solius argenti tractationem inuenisset nomen. Concludit autem Aristoteles Ganymedem οἰνοχοεύειν ex metaphora etiam dici posse: cũ enim supra synecdochem quoq; metaphora comprehenderit, quasi tropi etiam metaphora continerentur, facilè est meta phoræ item vsu locum interpretari: quin superiores quoque locos eodem modo defendi prohiberet nihil. 584

PARTICVLA CXLIX.

Δεῖ δὲ καὶ ὅταν ὄνομά τι ὑπεναντίωμά τι δοκῇ σημαίνειν, ἐπισκοπεῖν, ποσαχῶς ἂν σημαίνειεν τοῦτο ἐν τῷ εἰρημένῳ, οἷον, τῇ ῥ' ἔσχετο χάλκεον ἔγχος, τῷ ταύτῃ κωλυθῆναι.

QVando autem in nomine contrarietas inesse significationis videtur considerãdum sanè, quotuplex est eius, circa id de quo agitur, significatio: quemadmodum: Huic spicula ferrea cùm prohibebat. Etenim eo in loco ἔσχετο quod alioqui inhærebat, significat, pro prohibebat accipitur. *Paccius*

QVando autem nomen aliquod videtur subcontrarium aliquod significare, attendendum est, quotupliciter significet hoc in eo, quod dictum est: vt τῇ ῥ' ἔσχετο χάλκεον ἔγχος . . . eo quòd hoc prohibitum sit. *Riccobonus.*

Sex

COM. CXLIX SEX diluendi sophismatis modos proposuit in priore Elenchorum libro, dum in capite tertio scriberet ἔσι δ' ἔτα μὲν παρὰ τὴν λέξιν ἐμποιοῦντα τὴν φαντασίαν ἓξ τὸν ἀριθμόν. ταῦτα δ' ἐστὶν ὁμωνυμία, ἀμφιβολία, σύνθεσις, διαίρεσις, προσῳδία, καὶ σχῆμα λέξεως. vbi omonomiam (æquiuocationem vocant Peripatetici aliqui) amphibologiam, compositionem, decisionem, accentum, dictionis figuram, retulit ex dictionis campo: quæ sanè quemadmodum ibi soluendis sophismatis adhibuit, sic in hoc libro (si receptam fermè interpretum sententiam sequamur) poëtarum criminibus refert diluendis. Cum verò hactenus egerit de amphibologia (non enim eundem hic seruauit ordinem sed variauit penè totum) accentu, diuisione, metaphora, nunc de omonomia. Differt autem hæc ab amphibologia quia omonomia pertinet ad certam aliquam vocem quæ varias habeat subiectas notiones: amphibologia verò in ipsius sententiæ textura posita est, tametsi ex voce aliqua in eam manare potest, ita vt omonomia varias notiones alicuius vocis, amphibologia varios sensus alicuius clausulæ & sententiæ contineat ac gignat. *Ex omonomia quoque diluit accusationes vel certè rationem docet qua vtiliter propositæ rationes vsurpentur*

Igitur diligenter est reputandum (inquit Aristoteles) num voci, vnde oritur dubitatio
585 seu poëtæ criminatio, variæ sint notiones subiectæ: quas omnes discutere & examinare oporret; vt si quæ non incommodè locum liberet repugnantia, aptetur voci illi. Quam rem illustrat exemplo ducto ex xx. Iliados vbi de Aenæ hasta sic canit Homerus τῇ ῥ' ἔσχετο χάλκεον ἔγχος—vbi ἔσχετο significare potest & inhæsit & prohibuit. Itaque cũ reprehenderetur Homerus quod dixisset Aeneæ hastam inhæsisse Achillis Clypeo quod cum sequentibus pugnabat, docet Aristoteles non significare inhæsit aut infixa est quemadmodum primo aspectu opinetur aliquis, sed prohibita est, quod repugnantiam habet nullam. Hæc in præsens erit & Aristotelis sententia & huius loci œconomia si eos audiamus qui nouam hic rationem afferri existimant ex œconomia ductam. Tametsi ego quidem magnopere
vide in Comm. suspicor Aristotelem non nouam proferre rationem qua accusationes diluamus, sed docere qui tandem propositis responsionibus vtilius adhuc & opportuniùs vtamur atque adeò superiores rationes, quoniã eas protulit omnes, expolire ac declarare vberiùs. De qua re nos infra copiosè. Interim, quale quale sit Aristotelis consilium, quod a nobis explicabitur opportuniore loco, duo in proposita exemplo sunt quæ dubitentur. Vnum est in quo sit repugnantia: nam ne hæc quidem apparet, etiam si ἔσχετο significasset (id quod dictitabant reprehensores) inhæsit: altera vbi nam sit hoc exemplum: siquidem in xx. Iliados de Aenea cum hastam in Achillem torsisset sic canitur. *Dubitatur I. II.*

Ἦ ῥα καὶ ἐν δεινῷ σάκει ἤλασε χάλκεον ἔγχος.

hoc est.

Dixit vtique, & in grauem clypeum impegit aeream hastam.

vbi ἔσχετο in quo omonomia notatur ab Aristotele, non reperitur. Sed repugnantia inde apparet quòd cum post proposita carmina dixisset continenter non posse gloriosa Deorum dona a mortalibus perrumpi ac propterea Aeneæ hastam non rupisse clypeum, subiiciebat. *pa. 363.*

Ἀλλὰ δύω μὲν ἔλασσε διὰ πτύχας, αἱ δ' ἄρ' ἔτι τρεῖς
Ἦσαν ἐπεὶ πέντε πτύχας ἤλασε Κυλλοποδίων,
Τὰς δύο, χαλκείας, δύο δ' ἔνδοθι κασσιτέροιο,
Τὴν δὲ μίαν χρυσῆν, τῇ ῥ' ἔσχετο χάλκεον ἔγχος.

hoc est.

Sed duas quidem adegit per plicas; hæ autem adhuc tres.
Erant, quoniam quinque plicas superinduxerat Vulcanus
Duas æreas, duásque intus stanni:
Vnam verò auream: qua detenta est ærea hasta.

Ex quo fit vt cum antea dixerit clypeum non posse perrumpi hic vbi fatetur duas perruptas plicas atque ita perruptas vt in tertia hæserit spiculum, videatur secum ipse pugnare. tollitur verò eadem repugnantia quia dum ait aurea plica ἔσχετο æream hastam, significat huiusmodi plicam non quidem in se recepisse sed prohibuisse hastam. itaque non inhæsit sed reiecta est. Quamuis enim duas priores peruaserit plicas, non peruasit tamen clypeum quia tres adhuc plicæ perseuerauerunt integræ, hoc. n. satis est vt intelligatur hastã ahuc nõ peruasisse clypeũ. & hinc constat locum non tã priorem (quem tamen proferre volui vt inde constaret de serie vniuersa) quàm posteriorem spectari ab Aristotele, in quo

CONTROVERSIA. Lxxxxij. Nam vel Aristoteles hoc in loco Homerum commodè tueatur vel Homerus defendi possit.

reuera quæ profert Aristoteles verba habentur omnia. Quanquam Controuersiam inte-
rim interponere lubet atque aduersus Aristotelem Homerúmque dubitare, quòd, vt ve-
rè fatear, vulnus mihi quidem videtur sanari nec commodè nec satis: quin videri posset lo
cus hic in multis requirere Poëtæ iudicium & constantiam, Nam primò Achilles *ἄτρω-*
τος erat (id quod poëtæ canunt omnes) & inuulnerabilis: quid igitur erat cur tantopere
terreretur cum in eum Aeneas spiculum contorsisset? nam perterritus est (inquit Home-
rus) quòd putaret hastam penetraturam, sed fac nesciret Achilles se inuulnerabilem esse,
an non dedecet virum fortissimum, quique fortitudinis nomine non modò celebratur
sed omnibus anteponitur, perterreri? Id quod eò minùs commodè fingitur ab Homero,
quòd Aeneam forti animo non timido indicat Achillis excepisse hastã. Huc accedit quòd
II. cum clypeum diuinum accepisset, sciretque qualis & quãtus esset, turpiùs adhuc terrea-
tur, & strenui bellatoris (si tamen strenuus dici poterat qui antequam diuinum acciperet
clypeum pugna semper abstinuit) abiicit animum. Quanquam esto ne id quidem de cly-
III. peo compertum haberet (tametsi ideo stultus appellatur ab Homero Achilles dum ti-
IV. met, quia diuinus clypeus rumpi non posset; quod stultè obijceret Poëta nisi Achilli nota
esset vis clypei) tamen vel non erat prouocandus Aeneas, vel fortiter pugnandum ac dimi
V. candum. Quinetiam (id quod rem maximè continet) quid erat cur tam grauiter prædica-
ret Deorum dona ab hominibus non posse rumpi, & tamen statim caneret ad tertiam v-
VI. sque plicam peruenisse hastam! quàm aptiùs omnino Virgilius qui Mezentii hastam vix
diuini contactu clypei secuto resiliisse voluit. Itaque

——stridentémque eminus hastam
Iecit, at illa volans clypeo est excussa, procúlque
Egregium Antorem latus inter & ilia figit.

cecinit prudentissimus vates. Et ideo cùm Homerus adhuc secum ipse pugnare videtur,
VII. qui quem impenetrabilem designat clypeum, ad tertiam vsque plicam penetrasse mox
canit: tum Aristoteles minùs aptè Homerũ tuetur ab aduersariis. quid enim interest siue
VIII. tertia plica excusserit siue exceperit spiculum, vt ostendatur Homerum interim non se-
cum pugnare? nam dicent aduersatij duas tamen plicas fractas esse. Adde quod supra in
libro XIIX. æs, aurum, argentum, stamnum fudit in ignem vt conflaret clypeum: & ta-
men hic distinguit plicas æreas a cæteris, quasi verò seorsim fusa fuissent metalla quod æ-
IX. gtæ ex superiore loco suspiceris. Quanquam illud palmare quod argentum deinde plicis
X. adhibetur nullum. Vt omittam Homerum in hoc clypeo tot ac tanta expressisse, vt pro ta
bula non tam clypeum quàm amplissimum Theatrum (nisi tamen Theatrum quoque
sit longè impar & angustius) habuisse aut Vulcano effingendum proposuisse videatur,
Quæ omnia sic etiam expressa commemorat vt cum idem planè orationis tenor, varie-
tas nulla, appareat, rudis & impolita videri possit ea descriptio. Certè Virgilius Aeneæ cly 586
peum paulò moderatiùs compleuit, & paucioribus versibus absoluit. Torquatus verò
vt seruiret verisimili, militare tabernaculum consimili descriptione adhibere maluit,
XI. quàm clypeum. Nam voluisse Homerum auream plicam delitescere, cum ob deco- *Aeneid.*
rem prima vel potiùs vna fuisset oculis obiicienda; ac metalla rursus quæ priùs 18.
miscere visus esset, singula propriis plicis seorsim adhibuisse, id verò cum
per se absurdum ac repugnans videri potest, tum Virgilii iudicio, cui
septem clypei orbes seu plicas ex metallorum massa (sic enim
ille) conflare placuit vniuersas improbatum, Sed his o-
missis (neque enim exigenda omnia ab Homero)
præceptum de more teneamus vt omono-
miam ad Poëtarum crimina di-
luenda quoad eius fieri
possit referamus.
De qua
omonomia si quis plura cupiat, consulat Ari-
stotelem in libro primo Elenchorum
capite tertio, & Alexandrum
capite 17. & quatuor
insequentibus.

PAR-

PARTICVLA CL.

ΤΟ δὲ, ποσαχῶς, ἐνδέχεται, ὧδέ πως. μάλιστ' ἄντις ὑπολάβοι κατὰ τὴν κατ' ἀντικρὺ, ἢ ὡς Γλαύκων λέγει ὅτι ἔνια ἀλόγως προϋπολαμβάνουσι: καὶ αὐτοὶ καταψηφισάμενοι συλλογίζονται, καὶ ὡς εἰρηκότες, ὅτι δοκεῖ, ἐπιτιμῶσιν, ἂν ὑπεναντίον ᾖ τῇ αὐτῶν οἰήσει. Τοῦτο δὲ πέπονθε τὰ περὶ Ἰκάριον. οἴονται γὰρ αὐτὸν Λάκωνα εἶναι. ἄτοπον οὖν τὸ μὴ
587 ἐντυχεῖν τὸν Τηλέμαχον αὐτῷ εἰς Λακεδαίμονα ἐλθόντα, τὸ δ' ἴσως ἔχει, ὥσπερ οἱ Κεφαλῆνές φασι. παρ' αὐτῶν γὰρ γῆμαι λέγουσι τὸ Ὀδυσσέα, καὶ εἶναι Ἰκάδιον, ἀλλ' οὐκ Ἰκάριον. δι' ἁμάρτημα δὲ τὸ πρόβλημα εἰκός ἐστιν.

OVotuplex verò illud expeditur hoc fermè pacto: maximè verò si quis contraria, è regione disposita suscipiat: siue vt inquit Glauco. Quoniam sine ratione aliqua præsumunt, ipsi quidem veluti iam iam pronunciaturi ratiocinantur: quasique pro arbitrio locuti, tametsi eorum opinioni contrarium insit redarguunt. quo in genere sunt illa quæ de Icario perhibentur. Siquidem Laconem hunc extitisse existimant: ideóque sequi absurdum. euntem quidem Lacedæmona Telemachum in eum minimè incidisse: cum tamen id fortasse se habeat quemadmodum Cephalenses dicunt, qui quidem duxisse apud se vxorem Vlyssem dictitant, Icadiumque esse, non Icarium. hoc autem in genere, peccatum est, verisimilis dubitatio. Paccius.

ILlud autem quotupliciter, contingit, sic quodammodo, maximè verò si quis suspicetur per eam rationem quæ è regione est; vel vt Glauco dixit quòd nonnulla sine ratione præsumunt, & ipsi, cum iam alterum condemnauerint, Syllogismo concludunt, & tanquam eos, qui dixerint, quod videtur reprehendunt, si subcontrarium fuerit ipsorum existimationi. Atque hoc patiuntur, quæ de Icario dicuntur. Existimant enim ipsum Laconem esse. Absurdum igitur, aiunt, est, non congressum esse cum eo Telemachum, cum Lacedæmona init. Idque fortaße se habet, vt Cephalenes aiunt; a se enim uxorem duxisse dicunt Vlyssem, & eße Icadium non Icarium propter erratum. Quæstio autem res uerisimilis est. Riccobonus.

COM. CL.

DIxerat in superiori particula cum ageret de omonomia, vel potiùs qui vtiliter propositis vtamur responsionib, reputandum ποσαχῶς, quot inquā modis, vsurpari possit aliquid, seu quot sint eius notiones, nunc quoniā sciscitari potuisset aliquis qua id ratione assequi liceat vt commode percipiamus quot res dicatur modis seu quot habeat notiones, ποσαχῶς autē (inquit Aristoteles) tum ex proposito exēplo licet perdiscere (quam enim obseruauimus nos in proposito exemplo omonomiam, seu quas notiones notauimus, easdem tu in aliis vocibus obseruare possis si assuescas) tum maximè si quæ huic ipsi de qua hæreas voce, opponantur voces & notiones, eas diligenter expendas: & quæ sit ratio illa opposita & obiecta. Ac rectè quidem si enim sensero eam vocem de qua quæro, multas habere voces ac notiones oppositas, statim colligere potero esse omonimam: & quas habeat notiones siquidem necesse erit tot habeat notiones quot sunt oppositæ. Nam quamuis vni vnum propriè opponitur, tamē hoc iis est tribuendū quorum vna planè est ratio ac notio cuiusmodi vniuoca dicuntur a Peripateticis. contra verò iis quorū ratio & notio nō una est sed varia & multiplex, cuiusmodi est Peripateticis æquiuocum, iis opponuntur multa. Age ve-
588 rò exemplo rem illustremus. Albus color opponitur nigro: quod si nil aliud inuenias quod opponatur albo fatearis oportet non esse omonimum nec in eo posse notari notiones varias. Contra verò graui opponitur & leue & acutum, illud in mole & corpore, hoc in tono: igitur graue quod & leui opponitur & acuto omonimum est. Idem in verbis

Rationem ostēdit vnde omonomia dignoscātur: vel potius qui varia alicuius vocis notiones agnoscātur.

Tt 2 (siqui-

(siquidem in verbis etiam obseruari illud ἔσχετο declarauit)agnoscas licet:qua in re illud exemplo sit *Tollendus est hic adolescens*,quod dixit aliquando M. Tullius cum de Octauiano loqueretur:quæ vox,quoniam latinis & extollere significat, & de medio tollere seu enecare,sine dubio est omonimia. Quòd si quis id agnoscere cupiat,nec statim id statuere audeat,quemadmodum de ἔσχετο tactum est , quod & prohibere & detinere significat, reputet contrarias voci illi notiones:ac sentiet.si rem æstimet diligenter,vni huic, rum tolli & deprimi rum conseruari,e regione opponi : igitur omonimum esse & quas notiones habeat,intelligere possit.

Obtrectatoribus noua iam ratione occurrit.

Iam vero quantum quidem reliqua propositæ particulæ suadet littera,in eos Aristoteles conuertit stylum qui faciliùs quàm par erat carperent poëtas;vt si qui sint qui non tã rationibus propositis ac modis refellendi videantur quàm temeritatis insimulandi & increpandi,ratio etiam sit in promptu. Cum enim aliqui non temerè videntur aliquid dubitare aut obijcere,est sanè cur rationibus ac documentis eos ab errore ad meliorem sententiam reuocemus. Sed cum temere omnino aut leuissima occasione arrepta ad carpẽdum accedunt,Glauconis exemplum expedit sequi. Obseruabat enim Sophista hic nobilis reperiri multos qui cum varias,vt fit,imbibissent opiniones occupati animo ad poëtas accidebant legendos. Ex quo fit vt quemadmodum multa temerè habent persuasa , ita si quid in poëtis offendant quod cũ anticipata eorum opinione haud consentiat.eos reprehendant & carpant. Id quod exemplo declarat illustrátque ex Homero. Cum enim Homerus in secũdo Odysseæ Telemachum Vlyssis filium ac Penelopis Ithaca Lacedæmonem deduxisset vbi maternus degebat auus Icarius, & tamen hunc non adisset vnquam aut consalutasset,sed apud alios diuertisset,reprehendebatur Homerus, quòd hoc cum decoro pugnaret ac verisimili. qui tamen(si Glauconem audias & Aristotelem Glauconi inhærentem)importunissimi erant ac temerè poëtam reprehẽdebant.imbiberant enim animo reuera Penelopem fuisse Icarij Lacedemonii filiam; cum tamen Penelopis Pater fuisset Icadius ex Cephalenia,quemadmodum Cephaleni affirmabant. Itaque videndum est etiam(inquit Aristoteles)num ij qui interdum reprehendunt poëtas ac sigillatim Homerum carpunt,ijs sint persimiles qui ob cõceptam illam opinionem,sed falsam,Homerum insimulabant:ita enim commoda sese offert criminis depellendi occasio. Hæc(ni fallor)est germana posterioris huius loci sententia;quæ cum per se perspicua videri potest, tum verò cum superiore parte(id quod Interpretes hærentes habet)cohærens. Atq; hinc etiam fit vt huiusmodi exemplum non omonomiæ seruiat dignoscendæ aut crimini vlli diluendo omonomiæ causa poëtis obiecto;sed propositis nobis ab Aristotele rationibus illustrandis,vt poëtarum ac sigillatim Homeri obtrectationibus resistamus faciliùs. dum enim accusationes accentus vel amphibologiæ vsu,aut consimili ratione,depellimus,fieri potest vt consimilis aliqua subsit accusationi importunitas. quare quod Glauconem secuti diximus in proposito exemplo,idem ferè adhibere possumus aliorum temeritati frãgendæ,qui ob anticipatam,sed falsam,opinionem Homero ac poëtis molesti essent. Locus verò in quo carpebatur Homerus, ille est in quo Telemachus matrem Icarii esse filiam testatur his verbis.

Ἀντίνο᾽ οὔπως ἐστὶ δόμων ἀέκουσαν ἀπῶσαι
Ἥ μ᾽ ἔτεχ᾽, ἥ μ᾽ ἔθρεψε. πατὴρ δ᾽ ἐμὸς ἄλλοθι γαίης
Ζώει ὅγ᾽ ἢ τέθνηκε κακὸν δέ με πόλλ᾽ ἀποτίνειν
Ἰκαρίῳ,αἴκ᾽ αὐτὸς ἑκὼν ἀπὸ μητέρα πέμψω.

hoc est

Antinoẽ,nullo modo licet è domo inuitam expellere,
Quæ me peperit,quæ me enutriuit,pater autem meus alicubi terræ
Viuit,siue mortuus est,durum autem eßet me multa reddere
Icario siquidem ipse ego matrem dimisero.

Quanquam alter etiam huc pertinere potest in quo paulò ante cecinerat.

Οἳ πατρὸς μὲν ἐς οἶκον ἀπερρίγασι νέεσθαι
Ἰκαρίῳ, ὥς κ᾽ αὐτὸς ἐεδνώσαιτο θύγατρα,

hoc est.

Qui patris quidem in domum nolunt proficisci
Icarij,vt ipse quidem dotet filiam.

Quæ verò in extrema hac particula leguntur verba , sic , cum Victorio fermè, lego , &

necto, διὰ ἁμάρτημα δὲ τὸ πρόβλημα εἰκὸς ὄν, *propter erratum verò quæstio est verisimilis*. significaret autem vbi quis eorum non redargueret existimationem atque adeò erratum qui Penelopis fratrem Icarium faciebant, fore vt problema & dubitatio siue accusatio proposita in Homerum haberet probabilitatem siue esset conueniens. cur enim non meritò accusaretur Homerus, qui Spartam deduxisset Telemachum vbi Icarius auus degeret; & tamen ad Icarium noneum diuertentem fecisset, sed ne illum consalutantem quidem?

PARTICVLA CLI.

Ὅλως δὲ τὸ ἀδύνατον μὲν ἢ πρὸς τὸ βέλτιον, ἢ πρὸς τὴν δόξαν δεῖ ἀνάγειν. πρός τε γὰρ τὴν ποίησιν αἱρετώτερον πιθανὸν ἀδύνατον, ἢ ἀπίθανον καὶ δυνατόν. τοιούτους δ' εἶναι, οἵους Ζεῦξις ἔγραφεν. ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ βέλτιον. τὸ γὰρ παράδειγμα δεῖ ὑπερέχειν. πρὸς ἅ φασι τ' ἄλογα. οὕτω τε καὶ ὅτι ποτὲ οὐκ ἄλογόν ἐστιν. εἰκὸς γὰρ καὶ παρὰ τὸ εἰκὸς γίνεσθαι. τὰ δ' ὑπεναντία, ὡς εἰρημένα, οὕτω σκοπεῖν, ὥσπερ οἱ ἐν τοῖς λόγοις ἔλεγχοι, εἰ τὸ αὐτὸ, καὶ πρὸς τὸ αὐτὸ, καὶ ὡσαύτως, ὥστε καὶ αὐτὸν, ἢ πρὸς ἃ αὐτὸς λέγει ἢ ὃ ἂν φρόνιμος ὑποθῆται.

IN summa, quod fieri nequit, vel ad ipsam Poësim, vel ad meliorem eius modum, siue etiam ad famam referendum est. Quantum verò ad Poësim attinet, credibile potiùs, licet fieri non queat, eligendum est, quàm incredibile, licet queat. huiusmodi autem sint, cuiusmodi pinxit Zeuxis: potiúsque in melius declinent. exemplar enim ipsum superare oportet. Et ad illa, quæ præter rationem dicunt esse, sic respondendum, tum quòd aliquando sine ratione non sunt, verisimile enim fieri aliqua præter id, quod verisimile est. Cæterùm ita dicta contraria sic exploranda, quemadmodum in sermonibus elenchi, si idem, & ad idem, & eodem modo: sicuti dicentem ipsum. aut ad ea quæ ipse dicit, aut quæ prudens aliquis supponeret. *Paccius.*

Omnino verò, quod fieri non potest, vel ad Poësim, vel ad melius, vel ad opinionem oportet redigere. Nam quod attinet ad poësim, magis eligendum est appositum ad persuadendum, quod fieri non potest, quàm non appositum ad persuadendum quod fieri potest. ac fieri non potest vt tales sint, quales Zeuxis pingebat. verùm spectatur e- *Riccobonus.*
590 *tiam melius, nam exemplum debet exuperare. Ad ea, qua aiunt, reducuntur ea, qua sine ratione sunt, & sic etiam dicendum, quod aliquando non est præter rationem; uerisimile enim est, etiam præter uerisimile fieri. subcontraria verò, ut dicta sunt oportet considerare quemadmodum in sermonibus refutationes, si idem & ad idem, & simili modo. Quare & ipse respicit aut ad ea quæ ipse dicit, aut ad id quod prudens supponat.*

COM. CLI.

ABSOLVERAT magnus Poëtarum Magister eas quæ ad poëtarum reprehensores refellendos ἐκ τῆς λέξεως, ex dictione inquam, ducebantur rationes, continenter etiam (si me audias) cœperat easdem rationes expolire atque opportunum illarum vsum declarare latiùs, vt commodiùs tractarentur & cautiùs. Nunc vt ne illos non tueatur qui reprehenderentur vel περὶ τοῦ ἀδυνάτου ac rem cecinisse dicerentur quæ fieri nullo modo posset, vel quia res proferrēt alogas: seu rationis experies, aut etiam ὑπεναντίας & subcontrarias (hæc enim omnia in Homero notabantur passim) huc sese conuertit totus. vel certè, vt nostra sententia persistamus, institutam expolitionem prosequitur. Principiò igitur τὸ ἀδύνατον, impossibile inquam) vsurpandum est enim alacriter breuitatis ac perspicuitatis causa) distribuit tripartitò, docétque referri posse vel ad Poësim, vel ad id quod est melius, vel ad

Iam tria criminum genera diluit, quæ obijciuntur poetis: vel certè qui diluuntur, etiam atq; etiam ostē dit.

opinionem. Ad Poësim, opinor, vt intelligatur num id quod culpatur, cum poësis ratione ac fine consentiat nec ne. Etenim impossibile in poësi eatenus vitiosum est aut laudabile (si Aristoteli credas) quatenus est vel non est verisimile: si enim careat verisimili, sine dubio vitiosum est: si minus, omnino est laudabile: & quidem optabilius est (inquit Aristoteles: atque ita probationem subijcit vnde colligatur sententia tota) vt poëta canat rem impossibilem sed quæ verisimilis videatur: quàm quæ possibilis sit illa quidem, sed probabilitate careat & verisimili. Et ideo iandiu demonstratum est atque constitutum poëtæ esse canere quæ sunt verisimilia, quapropter quemadmodum Aristoteles in 1. Rhetoricorum, cum iussisset, vt orator τὸ πιθανὸν, τὸ hoc est id quod valet ad fidem faciendam, exploraret arriperétque, haud absurdum iudicauit ac vitiosum si probabile illud arriperet etiam quod falsum esset, dum tamen verisimili esset respersum: (id nos declarauimus fusè in eo loco) sic in præsens iubet vt poëta verisimile spectet, idque, seu verum seu falsum sit (adhuc enim longè differre inter se Poësim & Rhetoricam ibidem item demonstrauimus) vsurpet sine discrimine. Itaque (vt ad rem redeam) si impossibile referatur ad poësim, & cum poësis vsu ac fine deprehendatur consentiens, non erit ei exprobandum τὸ ἀδύνατον. Atque eodem modo & consilio impossibile ad id quod melius est, erit referendum. si enim ita sit melius vt inde exemplar virtutis extollatur, excusandus est poëta, vel, si mauis, laudandus, exemplum enim debet excedere ac præstare longiùs. Vt enim Zeuxis (inquit rursus: atque ita sententiæ probationem hic quoque subijciens, qualis sit sententia tota, indicat satis) pulchriores fingebat homines, si poëtæ interdum aliquos effingunt meliores. Denique vt Helenam sic pinxit Zeuxis ad miraculum ferè excelleret, tantum abest vt quisquam talem ac tãtam pulchritudinem in vna puella spectasset vnquam, sic in Epopœia verbi gratia Poëta Ducem vel Heroëm aut consiliarium amicúmve aut seruum maiore quàm quisquam spectarit vnquam, ornat fortitudine, (id quod in Pompeio fecit etiam Orator) prudentia, fidelitate, quòd multò magis in poëta non dico excusandum sed laudandum est qui tanquam perfectionis ideam in varijs vitæ generibus extollit mortalibus. de qua te illa consulas licet quæ nos disputauimus in Controuersia L 1. Nunc quoniam tum ad poësim, tum ad melius, tum ad opinionem impossibile referri iussit Aristoteles, continentérque docuit cur ad poësim, cur item ad melius, postularet ratio vt doceret cur ad opinionem: quod tamen videri potest prætermissum. Et sanè Victorius prætermissum clamat ac propterea corruptum locum & mancum existimat: Riccobonus in paraphrasi rem omittit: Vtinensis, Madius & Alexander enarrant statuentes tum rursus culpa eximendum poëtam cum impossibile quod obijcitur, a fama & opinione haud abhorret. quod vtinam ex Aristotelis verbis elicuissent: locum enim obscurissimum declarassent quique optatum sensum, etsi verba nihil minùs offerre videantur, suppeditaret. Dum enim subiicit Aristoteles πρὸς ἅ φασι τ' ἄλογα, *ad quæ aiunt ea quæ ratione carent*, quis suspicetur hinc declarari impossibile referendum esse ad vulgarem opinionem & famam? Itaque Paccius, Robortellus, & Alexander hæc verba iungunt cum sequentibus, & ad alterius calumniæ depulsionem referunt de qua paulò post: ita vt ex quibus verbis tertii impossibilis explicatum ducant, ne indicent quidem quin dubitationem, tametsi grauissimam & in promptu, dissimulant egregiè. An igitur verba illa πρὸς ἅ φασι τ' ἄλογα, tertio τῷ ἀδυνάτῳ seu impossibili aptari possunt & verò debent, quasi verò in illis, vt Aristoteles breuiloquentiam affectat, hæc delitescat sententia? nimirum quòd si impossibile ad opinionem referatur, & cum ea consentiat, poëta haud dubiè culpa carebit omni: (atque hoc sanè membrum reticuisset quod ex contrario statim posset agnosci, & verò de eodem iandiu constaret ex dictis) quòd si huiusmodi impossibile sit etiam ἄλογον seu rationis expers, proindéque ne cum vulgari opinione quidem consentiat (& hoc est quod declaratur cum in obscuro esset) iam poëtæ πρὸς ἅ φασι τ' ἄλογα ad ea duo, ad finem inquam & melius, referunt aloga seu rationis expertia: tale quoque impossibile, quod scilicet simul est alogon nec defendi potest vulgari opinione & fama, interdum finis aut melioris gratia vsurpari dicentes. Sic inquam pugnet aliquis: præsertim quia eodem loquendi modo vtitur quo vsus est in duabus prioribus impossibilis formis declarandis; vt enim cum dixisset ἢ πρὸς τὴν ποίησιν ἢ πρὸς τὸ βέλτιον, ἢ πρὸς τὴν δόξαν, ac propterea cum primum declararet, pergeret πρός τε γάρ, sic hoc in loco, cum concludat πρὸς ἅ, eundem orationis tenorem seruat. Quanquam vel quia secundo impossibili non adhibet eandem vocem πρὸς, vel

Margin notes (left): *Dubitatur.* (beside "L 1. Nunc quoniam…") — *Quid in hac dubitatione Interpretes.* (beside "tuentes tum rursus culpa…") — *Authoris sententia.* (beside "πρός τε γάρ sic hoc in loco…")

Margin notes (right): *in Orat. pro leg. Man.* (beside "mat: Riccobonus…") — 591 (beside "iunt ea quæ ratione carent…")

vel quia quæ ſequuntur verba ægrè & licentiùs quàm par eſt ad tertium impoſſibile reuocarentur, vel quia eadem verba & quæ conſequuntur clamant iam Ariſtotelem ad aliud reprehenſionis & criminis genus explanandum expoliendúmve deſcendere, nimirũ eorum quæ aloga ſunt, ita vt ab impoſſibili diuertat ad alogon, explodenda eſt propoſita tertij impoſſibilis explicatio. Facilè igitur tertium impoſſibile prætermiſſum eſt ab Ariſtotele quod cum per ſe perſpicuum videri poſſet, tum ex ijs quæ ad huius partis initium dicta ſunt, intelligitur quod tamen de duobus primis quæ ad Poëſim & melius reuocabantur, res ſine dubio ſit obſcurior, ita vt fuerit declaranda. & ideo nihil erat cur Alexander in litera tertij quoque interponeret explicationem, atque id exararet Italicè quod nec
592 Græcus nec Latinus haberet codex. ſi quæ enim ſuſpicabatur deeſſe, de ijs in Annotationibus nos admonere debuit, non ea pro Ariſtotelis obtrudere. Nam qui cum Madio emẽdare locum nitatur ac legat, πρὸς δὲ τὴν δόξαν ἀνάγειν. tum pergat, τ' ἄλογα οὕτω τε & quæ ſequuntur, is contentioſum funem trahat. Nam rectè quidem priora verba ſeruirent ſententiæ, ac ſignificarent ad opinionem denique reuocandam quæ ſupereſſet impoſſibiliũ formam: ac propterea Poëtas tueretur a crimine impoſſibilis illius quòd niteretur vulgari opinione & fama, ſed tamen præterquã quod liberiùs nouaret ac mutaret & interpunctionem & verba, ſanè perturbaret alterius ad quod aggreditur ſtatim Ariſtoteles, criminis aggreſſionem & explicatum, qui ſanè careret verbo: nam ſuperius, quoniam orationis tenor mutatur, (non enim dicitur πρὸς ἄλογα δὲ) huic nequaquam ſeruit loco. Hęc de priore eáque ſpinoſa huius loci parte. Venio ad ſecundum, in quo dum ſcribit Ariſtoteles, πρὸς ἅ φασι τ' ἄλογα (ſequor enim vulgatum ac receptum codicem) *ad quæ aiunt aloga*, & quæ ſequuntur, monet crimen quod poëtis obijcitur ob aloga ſeu rationis expertia, tum eodem modo eſſe diluendum quo crimen τῶν ἀδυνάτων, ſeu impoſſibilium, ac propterea ad poëſim, ad melius, ad opinionem confugendum, atque ex ijs remedium aliquod comparandum; tum verò proprio quodam modo (qui tamen in Controuerſijs explicabitur opportuniùs) depellendum, nimirum obijcientes ea non ſemper eſſe rationis expertia. id quod arguto illo & eleganti probat argumento; quia ſcilicet veriſimile quoque ſit aliquid interdum contingere præter veriſimile. Hæc de ſecundo. Vt autem tertium refutemus crimen vnde repugnantiæ notari ſolent poëtæ, iubet, vt diligenter expendamus quæ hac in re expendi ſolent vbi captioſis ſyllogiſmis ſit occurrendum: ac propterea obſeruandum εἰ τὸ αὐτὸ, καὶ πρὸς τὸ αὐτὸ, καὶ ὡσαύτως. ſi, inquam, idem, & ad idem, eodémque modo: quod eſt obſeruandum num vtrobique & eadem res agatur, & ad idem referatur ſeu eodem nomine & prætextu agatur: aut etiam eâdem planè ratione ac modo: fieri enim poteſt vt vna aut altera ratione variata, ſeu diſcrimine aliquo in ijs notato, liceat commodè crimen diluere ac tollere repugnantiam. & ad hanc rem confert etiam obſeruaſſe ipſum qui dicit, & quæ dicat, & quæ rurſus prudens homo diceret. plurimum enim intereſt ſiue Neſtor ſiue Therſites loquatur: plurimum rurſus qualia hic vel ille loquatur: ac num vnus idémque prudens ſemper aut interdum minùs ſobrius ac prudens verba faciat ſeu perturbatus. Iam verò multa ſunt quæ dubitari poſſent in hac particula præſertim vt planius efficeretur Anthoris conſilium, & quũ ſuperiora crimina eorúmque refutationes aut nõ iteret, aut cum nouis rationibus haud miſceat atque confundat. quin videndum quoque eſſet num ſuperiora documenta colligat, an noua pręcipiat; vſque adeò vtrinque res anceps & inuoluta. Sed tamen, quoniam in ſequenti particula totam hanc accuſationum & defenſionum perorat partem, ſatiùs erit ſequentem quoque particulam agnoſcere & explanare: mox ad hanc in qua verſamur adhuc, Controuerſia inſtituta, redire. ita enim fiet vt huius Diſputationis œconomiam vniuerſam repetentes curſim, & an ſibi conſtet Author, & de toto partis huius artificio, deliberare liceat.

II. Crimen diluitur.

Diluitur III. Seu poſtremum.

PARTICVLA CLII.

593 ὈΡθὴ δὲ ἐπιτίμησις, καὶ ἀλογία, καὶ μοχθηρία, ὅταν μὴ ἀνάγκης οὔσης μηθὲν χρήσηται τῷ ἀλόγῳ. ὥσπερ Εὐριπίδης τῷ Αἰγεῖ, ἢ τῇ πονηρίᾳ. ὥσπερ ἐν Ὀρέστῃ τοῦ Μενελάου. τὰ μὲν οὖν ἐπιτιμήματα ἐκ πέντε εἰδῶν φέρουσιν. ἢ γὰρ ὡς ἀδύνατα, ἢ ὡς ἄλογα, ἢ ὡς βλαβερὰ, ἢ ὡς ὑπεναντία, ἢ ὡς παρὰ τὴν ὀρθότητα τὴν κατὰ τέχνην. αἱ δὲ λύσεις ἐκ τῶν εἰρημένων ἀριθμῶν σκεπτέαι. εἰσὶ δὲ δώδεκα.

Rectè

Rectè enim id increpatur, quòd siue rationis est expers, siue probitatis; cum videlicet nulla necessitate cogente, præter rationem aliquo quis vtatur: sicut Euripides Aegeeti nequitia & in Oreste Menelai. Tales itaque obiectiones ex quinque generibus proueniunt. Etenim vel sicut illa, quæ fieri nequeunt, vel quæ rationis expertia, vel quæ lædentia, vel quæ contraria, vel quæ præter artis rectam normam existunt. solutionis autem ex dictis iam enumeratis considerandæ sunt omnino duodecim. *Paccius.*

Iam recta reprehensio est, & uacare ratione & prauum apparere, quando, dum necessitas non est, usus fuerit aliquo, quod uacet ratione, quemadmodum Euripides illo Aegeeti, & prauitate ut Menelai in Oreste. Atque has quidem reprehensiones ex quinque formis afferunt. Nam sunt aut tanquam ea quæ fieri non possunt: aut tanquam sine ratione: aut tanquam perniciosa: aut tanquam subcontraria: aut tanquam præter eam rectitudinem quæ secundùm artem est. Solutiones uerò ex dictis numeris consideranda, & duodecim sunt. *Riccobonus.*

COMM. CLII. Quæ errata & quando defendi aut excusari nequeãt.

VONIAM docuit hactenus qui Poëtarum crimina meritò diluantur & in hac re miras adinuenit rationes quibus Homerum defenderet, nunc e contrario, ne statuisse videatur Poëtas nihil peccare posse aut Homerum nunquam dormitare, commemorat quæ reprehensiones excusationem haud inueniant. Igitur ea (inquit Aristoteles) sit iusta reprehensio, si Poëta res experres rationis aut improbas commentus sit, cum nulla id necessitas postularet. vt enim, si quãdo vrget necessitas, excusatur a rebus alogis & improbis poëta, sic dum abest necessitas, iusta reprehensione non caret, quam rem exemplo illustrat ex Euripide dum Aegeeti siue Menelao in Oreste affingit πονηρίαν & improbitatem, sed ei qui non malus haberetur. quæ res ex ipsius Euripidis Oreste qui est in promptu agnosci potest. Contra de Aegeeti exemplo. cum enim hæc Tragœdia interierit (nam sine dubio per Aegeetim, huius nominis fabulam designat) exemplum in obscuro versatur. Ita vt cum deplorata sit spes improbitatis illius dignoscendæ, satius sit præceptũ, quoniam perspicuum est ac nobile, tenere: exemplum in obscuritate relinquere. Possent verò exempla multa proferri ex alijs poëtis atque ex Homero in primis: sed ne Aristoteli ad perorationem huiusce partis properanti molesti simus, atque adeò longiùs digrediamur (neque enim breui disputatione aut controuersia ea licet disceptare) de ijs alibi. Iam igitur perorans Aristoteles, concludit criminationes seu reprehensiones, quæ aduersus Poëtas afferri solerent, quinquepartito esse distributas, seu quinque formis distingui ac variari. Responsiones verò seu mauis depulsiones istorum criminum ex quinquepartitis istis reprehensionibus esse petendas atque XII. esse. Interim verò quas quinque partitas esse dixerat reprehensionum formas enumerat diligenter, atque afferri tanquam vel ἀδύνατα, vel ἄλογα, vel βλαβερὰ vel ὑπεναντία, vel παρὰ τὴν τέχνην. hoc est impossibilia, rationis expertia, detrimentosa, subcontraria & præter artem. At enim quî obsecro liceat agnoscere propositas accusationes seu reprehensiones ex quinque istis capitibus, aut multò (quod difficilius est cognitu) isto planè ordine, istisque nominibus fuisse allatas? Ego verò vix crediderim hoc planè ordine ijsdémque nominibus fuisse allatas in Disputatione ipsa: atque hæc interim nobis in memoriam reuocari. de qua tamen re quoniam obscuritatis plena est, non multò post copiosè. Atque vtinam idem affirmare liceret de solutionibus seu propositorum criminum depulsionibus: nam quæ planè sint, & quî XII. obscurum est. Ita vt magnopere optandum fuerit vt ne pateretur Aristoteles suam in ijs enumerãdis industriam requiri. Cum enim quinque illas formas enumerauerit quæ alioquin nõ dico perspicuæ, sed minùs obscuræ, videri poterant, quid est quod XII. illæ responsionum formæ quæ (id quod constabit non multò post) plurimum ambiguitatis habent, negligerentur? Nisi tamen dicas locum saltem ac veluti sedem indicasse in qua essent conquirendæ, quod tamẽ dum quinque illa capita reprehensionum non carent obscuritate, ægrè in tantis tenebris lucem afferat qua indigemus. Atque hæc de tota hac Reprehensionum & Defensionum parte satis esse poterunt, si in eâdem graues Controuersias quasdam explanauero quibus

Colligit Aristoteles quinque esse capita Accusationum, duodecim Defensionum.

594

Dubitatur.

Respondetur.

magis

magis ac magis dilucidetur. Etenim multa sunt quæ adhuc de huiusmodi Reprehensionibus ac Defensionibus requirenda sunt ac disputanda. Etsi.n. hactenus in ea declaranda pro virili parte nostra laborauimus, itaut fortasse videri possim non indiligenter obscurissimam hanc Disputationem explicasse, multa tamen dissimulaui, quæ, quempiam ad Controuersias multas interponendas nos impellebant, præstabat ad extremum conijcere. Sed ea nunc demum recenseamus, & qualia & quanta sint doceamus: tum de more prout opus fuerit ad Controuersias ea reuocabimus. Ac primùm quidem illud miretur facilè quispiam, quid causæ sit cur hoc planè in loco hanc interponat Disputationē. Cum enim contineat Poëtarum Accusationes & Defensiones, debuit, quemadmodum Tragœdiæ & Epopoeiæ, sic Comœdiæ ac Dythirambicæ & si quæ superesset altera poëtices forma, præcepta tradere; tum Accusationes, quoniam erant poëtis communes, diluere. Certè cur statim post Epica præcepta hoc Accusationum Defensionúmque prosequeretur argumentum, non habuit. Sed largiamur illi vt licuerit sine crimine hæc prosequi hoc in loco: verū tamen postulasset ratio vt Accusationes priùs ex ordine aperiret atque exēplis illustraret pro formis ac generibus, singulis, vt enim probus Medicus morborum genera & formas distribuit priùs, tum docet qua ratione cuique generi ac formæ succurratur ac medicamentum adhibeatur; sic bono faciendum erat Poëtæ ne tam facilè reprehensiones dissimulare ac reticere videretur quibus veluti Medicinam facere decreuisset. Nā quod tandē aliquando, dum scilicet claudit Disputationem, ait Reprehensiones ex quinque formis afferri ac deriuari, nimirum ex impossibilibus, ratione expertibus, perniciosis, subcōtrarijs, & ab artis rectitudine seu recto tenore alienis, id verò antea docendum & exemplis illustrandū fuerat quàm dissolutiones afferendæ. Quanquam ne si quidem has ab initio protulisset, suo adhuc muneri fecisset satis: nisi tamen quo Accusationum capita proposuit ordine, eo illas prosecutus esset ita vt tum in Accusationibus tum in defensionibus eidē hæreret ordini. quod sanè optandum est magis quàm sperandum. Quandoquidem si deinde requiras an quinque istis capitibus saltem in responsionibus hæserit (accusationes enim dissimulasse compertū est) ægrè id agnoscas: quin etiā ex quinque illis Capitib. requiri aliqua, noua etiam sese offerre sed ordinem inprimis perturbatū esse non est quod dubitemus. Sed fac etiā proposuisset ac longè latéque, idque debito planè ordine ac recto, istas explicasset formas, adhuc tamen præposterè disseruisset ac mancus & diminutus esset. Cum enim poësis Inuentione, Dispositione, Elocutione, contineatur vniuersim, atque his sine dubio errare contingat, omnino erat faciendum vt quæ in Inuentionem obrepere solent vitia, quæque ad Inuentionem pertinerent, Accusationes, referret priùs: tum verò ijsdem ex ordine satisfaceret. Eodémque modo quæ & in Dispositionem & in Elocutionem vitia notarētur & Accusationes afferrentur, exponeret, & quoad ratio pateretur dilueret. Quo tempore, quoniam Inuentio patet quam latissimè, & tum fabulam continet, tum Episodia; ac fabula rursus multóque magis actio vniuersa, multis partibus continetur, a primis ad vltimas vsque progrederetur. atque eodem sanè ordine Disputationis & Elocutionis vitia & Accusationes earumdémque depulsiones erant afferendæ. Certè qui Homerum lacessant ac reprehendant, ij ab Inuentione ordiri commodè possunt & verò debēt. Quapropter qui obscurum esse dicunt Num verbi gratia Troianum bellum an Achillis iram canendam proponat canátue, ij Inuentionem sine dubio reprehendunt, ac ne in argumento quidem, quod Inuentionis est, satis sibi constare Homerum affirmant. Ex quo fit vt nec fabulam seu proprias fabulæ partes ab Episodiis distinguere, nec Episodia vicissim a fabula & actione seiungere, liceat. contra verò, quoniam initia vitiosa sunt, sexcenta de partibus, siue qualitatis velis siue magnitudinis, déque huiusmodi alijs dubitare subinde, & accusare cogamur, quæ longum esset recensere. Tantum dicam actionem & fabulam, dum modò Achillis ira, modò Troianum bellum, canitur, non vnam videri sed geminam, quin etiam idem accidere si ira proprium statuatur argumentum: cum ea quam in Agamemnonem & Græcos ob ademptam Briseidem conceperat iram Achilles, sedata & ad finē perducta, non ad finem perducatur poëma: sed post multa quæ de Troiana obsidione subijciuntur, noua ira ac nouo dolore exarserit Achilles ob interfectum Patroclū: quæ dum coqueret rursus idem Achilles, nouam fabulam obiecerint poëtæ. Ita fit vt quāuis Achillis iram in obsidionis mentione facta, sibi canendam proponat; tam pauca tamen de vna aut altera Achillis ira canantur interim: de obsidione & bello tam multa, vt obsidio ac bellum, quod tanquam Episodium interponitur, actionem

Quot & quam grauet se offerant dubitationes aduersus Aristotelē in proposita de poetarum Accusationib. ac Defensionibus Disputatione.

I.

II.

III.

IV. *Vbi effectā tur Inuentionis, Dispositionis, Elocutionis fuisse dissimulata crimina.*

595

nem

nem ipsam per multis superet partibus,ex quo etiam factum est vt Ilias vsque adeò longa
V. euaserit, ac debitam poematis magnitudinem tantopere superauerit, vt inde prouerbium manauerit, Iliade longius. Sed ne quas de Inuentione accusationes, quoniam manarent quam latissimè, prætereundas statueram, hîc persequi atque hinc cæteris fabulæ actionisque partibus litem intendere videar, hæc indicasse sit satis. Atque ex his de Dispositione coniectare licet, ac Dispositionis œconomia. Itaut in suis hisce Accusationibus vix
VI. pauca quædam attingere visus sit Aristoteles; quæque ad verba fermè & elocutionem pertineant. Nam quæ vel pugnantia, vel rationis expertia notauit, ea ex verbis potiùs (id quod in progressu constabit planiùs) quàm ex actione & fabula visus est deriuare. Sed fac quinque illa Accusationis capita omnes contineant formas Accusationum quæ in poëtas intendi aut soleant aut possint (quod tamen optandum magis est quàm sperandum) at Defensionum capita quæ XII. esse affirmat, quæ sunt obsecro? aut qui tandem dignosci queunt? certè dum Disputationem perorans Aristoteles, dixit, solutiones verò ex dictis numeris requirendas, & XII. sunt, faciliùs forsitan id efferre potuit quàm demonstrare. & ideo apud Interpretes res in magna & contentione & obscuritate versatur. Neque verò
VII. dissimulandum est præter ea quæ paulò ante obseruauimus, tum Compositionem, tum Allegoriam prætermitti in Poëtarum defensione. Nam quod pertinet ad Compositionē res aperta est ex iis quæ scribit in priore Elenchorum capite tertio. Cum enim ea referret vnde reprehensiones depelli possent, sex esse affirmabat, atque inter hęc Compositionem enumerabat: quam in præsentia reticet vbi maximè vsui esse poterat. De Allegoria verò nihil attinet dicere, quandoquidem de hac apud Aristotelem mentio nulla: & tamen Heracleides atque alij subinde Authores grauissimi ad hanc tanquam ad sacram ancoram confugerunt, multa & varia quæ in Homero absurda & flagitiosa aut etiam obscura viderentur, commodè ad optimas fruges reuocantes Allegoriarum vsu. vt mirum sit ab Aristotele, hoc est Homeri propugnatore acerrimo, eam Defensionis formam fuisse prætermissam quæ ab Homeri Poëtarúmque sectatoribus tanto cum Poëticæ facultatis bono vsurpata fuerant. Verùm quid dicam obsecro de figuris sententiarum ac verborum, quæ 596
VIII. Vbi ordine oppugnātur quæ scribit Aristoteles pro defensione poetarum. poëtis vsque adeò sunt familiares? hæ enim sine dubio rebus quæ vel ratione carere vel fieri haud posse videntur, atque adeò absurdæ alioquin reputantur, veluti sanādis valent mirificè, & tamen Aristoteles ex tanta schematum ac figurarum varietate & multitudine vnam interim profert metaphoram qua poëtis opituletur. Sed iam pedetentim isper referre cogor, ac sigillatim oppugnare multa quæ ab Aristotele in hac defensione scribuntur. Ac principiò quidem minùs necessarium videri potest vt poëta vel imitator, quisquis ille sit, non possit nisi ex ijs aliqua imitari; nimirum aut quæ erant vel sunt: aut quæ dicuntur seu videntur; aut quæ seu qualia esse oportet. Nam si dixisset talem se præstare debere bonum Imitatorem, aut etiam isthæc fermè solere imitari, fortasse non malè. Sed cum dicat id esse necessarium, vix ac ne vix quidem inueniat fidem. vt enim Pictor & potest & solet quæ- par. 137 in explicat 2. suptionis.
IX. dam interdum effingere quæ nec sunt aut fuerunt, nec dicuntur aut videntur, multóque minùs esse oportet, sed cogitatione inuenta aut casu temeréne expressa sunt, vt qui belluā ex multis conflatam belluis pingeret, aut penicillum sine præmeditatione admoueret tabulæ; sic poëtæ contingere potest. Quid quod hæc dictione exponi ait a poëta vel linguis & translationibus: an fortè linguæ hoc est propriæ quædam aliquorum populorum voces vel metaphoræ quæ item in vocibus positæ sunt, dictioni opponuntur? certè linguæ & metaphoræ sub dictione continētur, ac germanæ sunt illius partes ac formæ. Itaque dum ad-
X. dit multas esse dictionis affectiones, atque has poëtis concedi profectò linguas & metaphoras inter dictionis affectiones numeret necesse est, non linguas & translationes dictioni opponat. Iam verò non possum non commoueri dum tam facilè ijs ignosci iubet erratis quæ ex alienæ artis ignoratione oriuntur. num, si fortè clauum affingat proræ, ibidémque Gubernatorem statuat: num, si Aquilonem a Meridie, Austrum a Septentrione spirantem faciat, num, si Oceanum intra Herculis columnas, Tyrrhenum vel Adriaticū extra, constituat: num si Autumnum hyemi, hyemem veri, Arietem Tauro, Virginē Libræ, successisse canat & id genus alia, leuiter insimulandus imò verò excusandus, quòd Nauticæ, aut Physiologiæ, Cosmographiæue aut Geographiæ Astrologiæq; ignoratione peccauerit? Itaque magnopere vereor ne id præceperit Aristoteles quod non facilè haberet vnde sexcenta tueretur Homeri errata in quæ ob alienæ artis ignorationem incidisset. Nam & Geographiæ & Astrologiæ; & Medicinæ & aliarum denique artium, vt rudis

dis fuit illa ætas, inſcientia, interdum lapſum eſſe (id quod pace multorum dixerim) nõ eſt
cur dubitemus, quod tamen, ne longum faciam hoc tempore, ſat ſit opportuno loco do-
cuiſſe. Nam cum alibi paſſim in hoc argumentum incidimus, tum in ſex prioribus Ae- XI.
neidos libris, in quos ſcripſimus Commentarios. Vt omittam in hac ipſa quam de poëta-
rum Accuſationibus Diſputationem habuit Ariſtoteles, huius generis errata aliqua fuiſ-
ſe a nobis in Homero detecta & obſeruata. Neque verò alio conſilio tam facilè ne dicam
leuiter ac turpiter, ijs conniuet, ſed quid dico conniuet? imò patrocinatur, quæ tam licen-
ter atque adeò flagitiosè de Dijs cecinit Homerus, cum.n. mendacia, diſcordias, conten-
597 tiones, iurgia, bella, fraudes, ſtupra, vno verbo flagitia multa, & magna, Dijs ab Homero
tribuerentur, turpe erat ac flagitioſum ad perſonas vulgi fabulas confugere atque impias CONTROVERSIA. XCIII. Cur & nũ rectè hic agatur de Accuſationibus & Defenſionibus Poëtarum.
quaſi verò quicquid etiã ſceleſtiſſimi homines & contumelioſi de Deo efferre auderent
id poëtis eſſet canendum. Si tamen Homerus & ſi quis alius ad profanas vulgi voces con-
fugiat veriùs quàm iſtorum author fuerit mendaciorum dum profanam multitudinem
niteretur oblectare. Sed quoniam de hac re diximus paulò ante, nihil eſt quod hanc pluri-
bus renouemus querelam. Sat enim erit poſtea in eâdem paulò vberiùs ac pleniùs verſari
vt rem explicemus ac ſententiam confirmemus noſtram. Hæ dubitationes quæ in propo-
ſita de poëtarum Accuſationibus ac Solutionibus quam inſcribunt Diſputatione, ſe no-
bis adhuc obiiciunt. Nunc vt primam explicemus, talis proponitur Controuerſia: Cur &
Num rectè in hunc locum, hoc eſt in Epicæ præceptionis finem, coniiciatur ab Ariſtote-
le hæc quam habet de poëtarum Accuſationibus & Defenſionibus Diſputationem. Ergo
(vt rem expediam paucis) crediderim ipſe ea de cauſa hic planè diſputaſſe de poëtarum, ſeu
Epicorum Homeríve, Accuſationibus & Defenſionibus, quòd cum Epopœiæ abſoluiſſet
præceptionem, ídque non ſine magna cum Homeri laude, animaduerteret ijs etiam occu
rẽdum & quoad eius fieri poſſet ſatisfaciendum, quæ Homeri Epopœis ac poëmatis atq;
adeò Homero ipſi obiicerentur. Itaque ſatius iudicauit hic planè, hoc eſt percommodo in
loco, rem peragere, quàm poſt Comœdiæ aut Dithyrambicæ quæ ſuccederet tractationi,
ac ſummatim rem ad extremam poëticæ partem reiicere. Et ſanè cum ab initio ſibi dicẽ-
dum propoſuiſſet de ſingulis formis poëſeos déque iis quæ ad ſingularum partiũ explica-
tum pertinent, poſtulabat ratio vt nihil ex ijs quæ ad Epopœiam attinebant prætermitte-
ret. huiuſmodi verò erant quæſtiones ſeu Problemata quæ hic proponit explicanda atq;
ſoluenda, quæ ad Homerum quem laudauerat & ad Epopœiam de qua præceperat, perti-
nebant. At, n. cur vniuerſim ponit dicendum de Accuſationib. & Excuſationib. poëtarũ?
aut cur generalẽ huiuſmodi titulum & nomẽclationem hæc refert Diſputatio? Ego verò
ſic ſtatuo. Titulus iſte ab ijs additus eſt ſine dubio qui librum in capita diſtribuerunt neq;
enim in Græcis extat Codicibus: quin ne in veteri quidem latino Codice. Nam in hoc etiã
perinde ac in pleríſque Græcis, liber nec Titulos iſtos ſed ne Sectiones quidem habet ul-
las. Placuit verò aliquibus quemadmodum ſecare librum in capita ſeu partes, ſic argumẽ
tum ſectionibus ſingulis apponere. quod quàm ad Ariſtotelis ſecerint aures diſceptarem
niſi viderem græcè primùm huic Diſputationi hoc planè argumeutum ídque ex primis
ipſis Ariſtotelis verbis, fuiſſe affixum. Περὶ προβλημάτων καὶ λύσεων ἐκ πόσων τε καὶ ποίων εἰδῶν ἄν
εἴη. *De Problematis & ſolutionibus ex quot quibúſue conſtent formis*. vbi *Poëtarum* non legitur. ita-
ut pro ſubiecta materia Epica Problemata aut Homerica (Homerica .n. problemata circũ
pa.258. ferri conſueuiſſe teſtantur multi) intelligi & poſſint & debeant. Quapropter crediderim
tandem quoſdam nouum illum ac generalem huic loco affinxiſſe titulum de Accuſatio-
nibus & excuſationibus poëtarum (in quo tamen minùs conſentiunt cum Ariſtotele qui
de problematis & defenſionibus poſuit dicendum) quòd reuera Ariſtoteles vt ſoluat Pro-
blemata, rem paulò orditur altiùs nimirum a poëtica imitatione. Tametſi cum ſtatim a
generali illa Poëticæ imitationis natura ad Problemata rem referat totam ſcribens ὥστε δῆ
τὰ ἐπιτιμήματα ἐν τοῖς προβλήμασιν ἐκ τούτων ἐπισκοποῦντα λύειν *Quare reprehenſiones quæ in proble
matis continentur, ex his oportet diluere*, ac problemata intelligat ea de quibus dicebam, ſen-
598 ſímque ſic rem peragat vt ſatis indicet ſe Epopœiæ inprimis verò Homero tuendo naua-
re operam, iam dubitatio explicata videri poteſt. præſertim verò quia vbi paulò adhuc la-
tiùs manare videretur Oratio, & aliis quoque Poëtis Poëmatiſve tuendis ſeruire, in ſimi-
li planè ſeruiret, quia Problemata illa ſic carperent aut tentarent Homerica poëmata Ho-
merúmque ipſum, vt in alios etiã poëtas aliquo pacto deriuari poſſent. Ita quidem cũ E-
popœiam aut Homericam ſigillatim fermè hic defendat Ariſtoteles (quanquã clam Ho-
mericam

mericam vnam ſpectat, vt Platoni atque alijs Homerum traducentibus reſiſtat) nihil pro-
hibet quominus hæc diſputatio debitam obtineat ſedem. Denique ſicut in extrema Tra-
gœdiæ tractatione quædam ſubiecit ad præcepta Tragica abſoluenda, quibus etiam Tra-
gœdiæ oppugnatoribus reſiſteret (id quod ex partic. xcvii I. cxix. cxxi I. intelligere ſatis
licet) & tamen ita rem peregit, vt eadem Heroico quoque ſeruiant Poëmati quemadmo
dum ex particula cxxi. & cxxiii. eſt animaduertere; ſic in præſens æquo animo ferendũ
eſt vt quæ inprimis ob Epopœiam diſſerit, Epicæ tractationi ita ſubiiciantur, vt cæteris
quoque poëticis formis nonnihil ſeruire poſſint. Et hinc eſt etiã vt deinde Epopœiam cõ-
ferat cum Tragœdia, ac ſingularẽ æſtimet dignitatem: quod argumento eſt ibi nondum
ſuiſſe abſoluta quæ Heroici poëmatis gratia inſtituerat diſputare. Hæc de prima hac dubi
tatione. Nam vtrum cum proœmio hæc conſentiant in quo dicendo propoſuit de poëſi
primùm tum de cæteris quæ ad hanc metodum attinent alibi a nobis diſſeritur. Illud tã-
tum dicam in præſentia, optimè & cum ratione & cum proœmio rurſus conſentire vt
propria problemata non in fine poëtices explicentur, ſed cuiuſque poëticæ formæ ſubii-
ciantur: ita vt Tragica Tragicæ Epica Epicæ ſubiiciantur præceptioni. Venio ad ſecundam
ac duas quæ proximè conſequuntur Dubitationes, quarum cauſa tripartitam hanc in me
dium Controuerſiam profero ac ſtatuo. Cur Ariſtoteles non modò accuſationum capita
non indicauerit ab initio: ſed ne ea quidem quæ in fine recenſet capita ſecutus ſit in Diſ-
putatione: imò verò vix pauca quædam aduerſus poëtas Homerúmque dubitauerit (ſi ta
men dubitaſſe dicendus eſt, qui dubitationes. & Accuſationes recuſauit non modò in a-
pertum proferre, ſed vel leuiter attingere) quæ fermè ad elocutionem aut voculas quaſdã
pertinent: contra verò quæ de poëtico artificio vniuerſo atque adeò de Inuentione & Di-
ſpoſitione, latiùs etiam de Elocutione, contra Homerum dubitari meritò poterant, diſſi-
mularit. De qua re ſic ſentio. Siquis erat qui notas detegere poſſet omnes quæ ſeſe offer-
rent in Homero, Ariſtoteles maximè erat qui accuratiſſimè indagauerat peruaſerátue a-
nimo poëſis decus atq; præcepta. Itaque ſi libuiſſet a poëſi vniuerſim incipere, atque inde
ad ipſius poëſis formas formarúmque partes & ab his ad affectiones vſque vltimas pro-
gredi, & quem in Philoſophos omnes acuerat in re philoſophica, aduerſus Homerum in
re poëtica, ſtylum conuertere, vix fortaſſe præceptum vllum fuiſſet quod non aliqua ex
parte violatum oſtendiſſet. Sed vel quia minùs glorioſum cenſuit aſſentiri cæteris Philoſo
phis ac præſertim Magiſtro qui Homerum in multis perſtrinxerat atque adeò ex ſua Re-
publica tandem eiecerat, vel quia minùs tutum iudicaret eius exiſtimationem proſcinde-
re qui iã apud vulgus Græcia tota celebraretur; vel quia Homerus quiſquis eſſet; reuera
in Heroico poëmate rudi illo ſæculo palmam referret (præſertim quia & Græcorum glo-
riæ faueret, & multitudini oblectandæ ſtuderet) vel quia ſibi hinc anſam oblatam putaret
vnde in eo tuendo oſtentaret ingenium; mirũ profectò eſt quanta ſemper dexteritate Ho
meri fabulas ad rectam normam traducere, aut etiam (ſi Deo placet) normam totiùs poë-
ticæ virtutis efficere, molitus ſit. Ita factum eſt vt quæ ab initio ad finem vſque præcepit
de Arte poëtica, ea fermè Homeri exemplis & artificio comprobarit pro virili. Etſi enim
nonnunquam eò adducitur, vt ſua ille præcepta, quæ ſine dubio iudicii pleniſſima ſunt, cũ
Homerico artificio ægrè coniungere valeat, ita vt attentiùs æſtimãti animaduertere liceat
Ariſtotelem quoque, velit nolit, tacitè agnouiſſe quæ ibi ſeſe obiicerent Homeri crimina,
ſic tamen Homerum aut commodè exponit aut excuſat, multò verò magis quæ in eo vr-
geri poſſent, diſſimulat, vt non tam Homerus Achilli celebrando (quanquam num veris
laudibus induſtriis & moderatis ſtatuendum relinquo) quàm Ariſtoteles Homero tuen-
do, fictus videatur. Hinc igitur factum eſt vt Ariſtoteles non modò non in medium attu-
lerit Homericas notas prout vel inuentio, vel Diſpoſitio, vel elocutio poſtulaſſet, verùm 599
etiam in ijs eum concelebrarit, (id quod ob rudiores ſuperiorum ætatum poëtas non in-
fœliciter ſemper contigit) & laudis, quam in poëtica præceptione quærebat, quaſi conſor
tem aſciuerit. Ita quidem cum Plato atque alii multi Homerum reprehenderent, ita vt
vulgatis libris a multis philoſophis argueretur, quin Homerica quoque Problemata ex-
tarent in quibus pro ſuo quiſque ſenſu eum tanquam in iudicium vocaret, ſanè Ariſtote-
les cuius peracre erat ingenium, accuſationes non tam commemorandas quã defenſioni-
bus obterendas putarit. Denique quantum quidẽ coniectura conſequi poſſum, priſci illi
Philoſophi qui redarguebant Homerũ, etſi aliqua reprehenderent quæ pertinerent ad ar
tificiũ, vt Iliadis longitudinem, diuturnũ Vlyſſis ſomnũ, eiuſdem in littus expoſitionem,

CONTROVERSIA. XCIV. Cur grauiſſimas quæ ſe obijciunt aduerſus Homericas Epopœias accuſationes prætermittat Ariſtoteles leues fermè attingens, ſi tamen attigit.

Hectoris insectationem, passim tamen priuata quædam peccata redarguebant quæ ferè in verbis posita essent. atque huius tenoris erant fermè Problemata Homerica, quemadmodum colligere satis licet ex propria Aristotelis disputatione, in qua res ad voces (quanquam de hac re paulò plenius non multo post) fermè redigitur. Itaque videmus Platonem etiam in secunda, tertia, & x. de Republica, vbi Homerum insectatur, non tam in præceptorum tenore hærere, atque inde Homerum accusare, quàm huc illuc excurrere, & quæ vel de Dijs, vel de Heroibus, vel de hominibus impiè aut minùs rectè protulisset ac peregisset notare. Et sanè ante Aristotelem in Homero reprehendendo iudiciū potiùs ac Naturam ducem quàm artificiosa præcepta sequebantur. Ita factum est vt qui ante Aristotelem carperent Homerum ac reprehenderent, ij, quoniam Poëticum artificiū atque præcepta nondum satis tenebant, artificium, præsertim quod attinet ad Inuentionem & Dispositionem; leuissimè perstrinxerint. sententias sparsim & voces notarint. Vt minimè mirum, Aristotelem, quippe Homeri fautorem, Homerica crimina reticuisse libenter; quin, quantum assequi potuit, suppressisse: tantúmque perpauca quædam eáque peruulgata, indicasse (si tamen indicauit) dum quinque illa capitibus quæ etiam in obscuro sunt, comprehenderet, iisdemque XII. Responsionibus confusis item ac perobscuris occurreret. Et profectò si quis quinque ista requirat in hac Disputatione Accusationum Capita crediderim vix ac ne vix quidem posse deprehendi, prætertim eo planè quo recēsentur ordine. Etenim videtur quidem Aristoteles initium ducere ab Impossibilium accusatione (tametsi suspiceris etiam hoc genus cum altero quod contra artem appellat, esse permistum) siue ab ijs quæ tanquam impossibilia obijcerentur: sed tamen nec secundo loco ἄλογα seu rationis expertia sed quæ reuera non sunt, nec tertio βλαβερὰ seu detrimentosa retulisse visus est. Imò verò βλαβερὰ, nisi in Epilogo, appellantur nusquam. Quapropter licet potuerit Aristoteles non tam verba pro capitibus singulis spectasse, easdemque planè voces quibus Accusationes quasdam designauerat repetijsse, sed res ipsas alijs nominibus expressisse, veruntamen ipse omnino crediderim Aristotelem id sibi in eo Epilogo voluisse, cum qui propositas æstimet Accusationes, intelligere posse ex quinque istis Capitibus & quasi fontibus esse deriuatas, quocunque tandem ordine fuerint deriuatæ, vel potiùs fermè ad quinque ista capita posse non incommodè reuocari, si quis optet tot ac tantas Accusationes cæteris capitibus comprehendere. fortasse etiam indicauit Accusationes quæ in Homerum circumferebantur, quinque his capitibus fuisse ab Accusatoribus ipsis distinctas & comprehensas, nam & verba, *Atque has quidem reprehensiones ex quinque formis afferunt*, id planiùs videtur significare. Denique hoc planè ordine, hisque nominibus tractatas & propositas fuisse accusationes istas, ita ut in Epilogo id omnino reuocet nobis in memoriam, haud assenserim. Sed his omissis, illud fateamur oportet, ea capi-
600 ta vocum fermè aut interdum aliquarum sententiarum criminibus diluendis afferri: tantum abest vt ex Poëticæ methodi præscripto concludantur, quod sanè inde maximè sententias quia vocibus plerunque inuoluūtur non in Poëticis præceptis insistunt. Certè caput τοῦ ἀδυνάτου seu rerum impossibilium, in quo minimè omnium videntur vocum vsu Accusationes depelli, quædam spectat quæ non Epici artificij filum & præceptorum seriē continent ac referunt, sed quæ hinc inde collecta fuerant dum Epici sigillatímque ipse Homerus impossibilia quædam cecinisse diceretur, vt cum Achilles exercitū nutu omnem cohibet, & cum Dij vulnerantur, vel impossibile aliquid patiuntur. Itaque Robortellus, cum tertij capitis Accusationum quod πρὸς τὰ βλαβερὰ reuocat errata, vim declararet ac
pag. 314. scriberet. *Ego verò ea voce puto ab Aristotele significari omnia errata, quæ & in rebus, & in dictionibus fiunt, nam βλαβερὰ sunt ea vocabula quæ rem minùs exprimunt, imminuuntque venustatem, ac dignitatem sermonis, ac deteriorem faciunt imitationem, aut quòd peregrina aut quòd durè translata, aut quòd ambigua sunt*, habuit ille quidem vnde rem explicaret confirmarétque in vocibus, in rebus vix ac ne vix quidem habuit. Riccobonus verò qui eiusdē capitis errata illa esse censuit quæ corrumpunt fabulæ cōstitutionem, atq; errores fabulæ, morū, sententiæ cōtinere, sanè facilè id affirmauit, probauit nullo modo. & ideo Mutinensis a quo Riccobonus multa interim in hoc problematum & solutionū capite mutuatur, sententiæ quoq; errata prætermitti affirmat. ita vt rectiùs de quinto capite, quo tamen Artis errores notātur, idem scripserit Riccobonus, in eo elocutionis errores designari. Deniq; Victorius suspicatur quidem quinq; hæc capita fuisse excogitata vt tota illa erratorum varietas certas quasi sedes haberet ac faciliùs inueniretur, methodo poëticæ inhærere haud est ausus af-

Vu firmare.

firmare. Vt propterea cum cæterorum capitum Accuſationes ad voces ſæpè confugiant, quin aliquæ vocibus vtantur paſſim. fatendum ſit non poëticam methodum vt cum ab Inuentione & materia ad partes ſensîmq; ad affectiones vſq; progredimur, ſeruatā eſſe in Accuſationibus, ſed prout ſparſa ac diſiecta tulerunt crimina. Atq; idē dixerim ſi quis poëticam methodū ad partes tum qualitatis (quanquam res tandem in idem fermè recidit) referat tum magnitudinis. Itaut poſſit quidem notari crimen aliquod quod in fabulā cadat tandem: aliquod rurſus quod Dictionem attingat: ſed crimina aut ſolutionum capita iis planè qualitatis magnitudiniſque partibus niti & ex poëtica methodo deriuari, ne ſuſpicione quidem prudens illorum æſtimator aſſequatur dum ignem bene ſopitum excitare detractat ſagaciſſimus Ariſtot. Nos tamen crimina pro opportunitate tum in his Cōmentariis paſſim, & in Virgilianis rurſus, tum maximè in ea Comparatione qua Torquatum cum Homero ac Virgilio in Heroico artificio contulimus, ex ordine proſecuti ſumus, ac fermè ad tria illa Inuentionis, Diſpoſitionis, Elocutionis capita reuocauimus. Iam verò, quoniam egimus de Capitib. Accuſationū, illud ſuccedit vt agamus de Capitib. Defenſionum. Cùmque Ariſtoteles ſcribat eſſe duodecim, nec doceat quæ ſint, ea conſtituatur Controuerſia, Num XII. tandem & quæ planè ſint, Capita Defenſionum. Porrò hæc res magnam habet dubitationem apud Peripateticos. nam Vtinenſis quaſi omnino aperta eſſet, *ſolutiones* (inquit) *reprehenſionum habent locos vnde promuntur duodecim*: quos omnes hactenus ſigillatim expoſuimus, Itaque illis ſuperſedei percenſendis quaſi certa ſint ac nota. Eas tamen ſolutiones enumerat Madius. Cum .n. dixiſſet eſſe duodecim ſic pergebat, *Tres nimirū quæ fiunt, cū Poëtis obyciunt, quod id quod fieri nequit pertractant: cōfugimus enim vel ad Poeſim, vel ad id, quod melius eſt, vel ad hominum opinionem. tribus iis etiam vtimur, cum poëtas tutamur aduerſus eos, qui abſurdū illos ac rationi diſſentiēs pertractare dicūt. In hac autē obiectione, quæ aduerſus abſurdum eſt, præter eos tres, peculiarem item ſoluendi modum habemus; ſi videlicet inficiamur id abſurdum eſſe quod ipſi aſſerunt; quoniam credibile ſit aliquid nonnunquā fieri, quod præter rationem ſit, præſertim in iis rebus quæ ſub lunæ globo ſunt ſolutiones hæ quatuor exiſtunt. tres enim illæ, quæ ei quod fieri nequit, diluendo dicata ſunt, cùm ſint repetitæ, etiam ſi ad ſoluendum abſurdum accommodentur, in numerum venire minimè debent. Præter has ſolutiones, ſex habentur, quæ contrarietatem tollunt videlicet, idem, ad idem, eodem modo, ad dicentē, ad ea quæ dicit, & quod prudens eſſe poneret. Alia item & vndecima ſolutio eſt, cum obyciunt, poëtam nonnihil contra bonos mores dixiſſe ſi coactum vi Poëtā id feciſſe dicamus. Poſtremò ſolutio eſt, cum ex artis vitio peccaſſe poëtam obyciunt ſi id genus peccatum in poeſi per accidens eſſe contendamus.* Sic Madius; etſi barbarè ille quidem multa. Nā vt leuiora omittam, abſurdum quod pro ſubſtantiuo (Grammaticorum more loquar) nomine toties vſurpat, obiectio item, contrarietas, a latinitate abhorrent. Sed vtinam ſaltem in enumerandis Capitibus illis eſſet fœlicior. Nam certè Victorius qui Madium præ manibus habuit ac tractauit diligenter, poſt multa, in eam venit ſententiam, huiuſmodi Defenſionū numerū ex dictis iniri nullo modo poſſe. Quare ſic ſcriptum reliquit. *Affirmat Ariſt. XII. eſſe diſſolutionum locos, qui numerus earum appareret, liquidòque perſpiceretur, niſi aliquid ſupra turbatum eſſet. nunc autē cum id factū eſſe prorſus intelligatur, diffiſus ſummè poſſe id præſtare, quod maximè optabā, atque huic muneri, quod ſuſcepiſſem, conuenire præclarè videbā, nec tamen non multum in hoc laboraui, vt ſingulas .n. partes conatus ſum explicare, nec fruſtra omnino vt arbitror in illis induſtriā meā collocaui præter quam vnde me peruerſio aliqua magna reiecit, ita etiam ſummā huius quaſi operis ſtudebam explanare: ac ſuam ipſi propriámque lucem afferre. nec tamen poteſt aliquis contra huiuſcemodi tanquā monſtra pugnare, victoriámque inde aliquam honeſtam reportare*, ſic Victorius. Quis igitur non commemoratur cum audiat duodecim huiuſmodi locos illinc ab Vtinenſi tanquam certos ac notos prætermitti, a Madio etiam tam faciliè enumerari: hinc contra a Victorio ſic ignotos reputari vt ne ratio quidem vlla ſuperſit, ſi ei credas, vnde colligi poſſint? Quāquam ſi docuiſſet Victorius reuera aliquam partem propoſitæ Diſputationis eſſe deprauatam in qua Diſſolutiones illæ proferantur, apertū eſſet deprehendi non poſſe numerum quem ſtatuit Ariſtot. Sed hoc non probat Victorius, itaut ſpes adhuc ſuperſit aliqua. Supereſt igitur vt quid cæteri ſentiant ac nū cum Madio conſentiant, imprimis verò quæ ratio ac via huius numeri ineundi Ariſtoteleæ ſolutionum doctrinæ ac tractationi reſpondeat, quoad eius fieri poſſit inueſtigemus. Ergo dum Alexander ſilet altiùs, Riccobonus, Mutinenſem, qui paulo poſt Victoriū ſcripſit, ſecutus, duodecim reuera eſſe his confirmat verbis. *Defenſionum verò & ſolutionum, tria ſunt genera, vnum a varietate imitandi, quod quinque habet locos, a tempore vel præterito, vel præſenti, a fama vel opinione, ab idea, a caſu, a more: alterum a varietate ſignificandi, quod quatuor habet locos, a linguis, a tranſlationibus, ab affectionibus verborum,*

ab am-

Margin notes (left): CONTROVERSIA. XCV. Num XII et quæ ſint capita defenſionum. Conſulitur. Interpretes Vtinenſis, Madius. — Victorius. — Res in anguſtio rem adducitur locum — Alexāder — Riccobonus.

Margin notes (right): p.312.m. — p.293.p. — 601 — p.294.f.

ab ambiguo, [illegible] varietate erra[illegible] qu[illegible] d b[illegible] tres [illegible] ab alia arte, ab eo, quod accidit, a [illegible] non malo. Itaq[illegible] Defensionum & Solutionum loci duodecim sunt. sic Riccobonus, secut[illegible] diceban vel potius interpretatus Mutinensis [illegible] enim responsiones contine[illegible] bus capitibus [illegible] um quide[illegible] quit) cont[illegible] utiones quæ ducūtur ex v[illegible] imitandi qu[illegible] undū capit continet solutiones quæ duc[illegible]tur a varietate sign[illegible] & [illegible] postremum [illegible] et solutiones quæ ducuntur a varietate errat[illegible] & [illegible] is. qui [illegible] non repetere duodecim istas re[illegible] siones q[illegible] a[illegible] disputationis cursu dilucide cōmon[illegible] rauerit. Itaque R[illegible] bonu[illegible] ex Mutinensi Atque hæc R[illegible] boni sen[illegible]tia, [illegible] alioquin [illegible] quæque d[illegible] cum Aristot[illegible] disputatione coniu[illegible] mihi a[illegible] eo v[illegible] quam M[illegible] commodior, [illegible] in Madiana præter[illegible]mi[illegible]tur solutiones quæ [illegible] tota [illegible] is varietate deriuantur. Id quod tādem animaduert[illegible] quidēm M[illegible] s [illegible] propt[illegible] ea in hui[illegible] s loci Annot[illegible] ion[illegible] extrem[illegible] sc[illegible] bebat. *Sciendum [illegible], Ari[illegible] esse in hac post[illegible] ema part[illegible] um Poëtarum increpationes in summam colligit, de [illegible] tantum meminiss[illegible], qua[illegible] ntur ex r[illegible] s [illegible] solutiones numero duodecim esse dixit. eas verò præter [illegible] in di[illegible] . hæ sequi[illegible] p[illegible] e, [illegible] ius erant explicata: item quoniā ad eas quæ ex r[illegible] rel[illegible] admod[illegible] mom[illegible] c[illegible] gu[illegible]* c[illegible] ille, vt culpam v[illegible] l culpæ susp[illegible] d[illegible] odecim r[illegible] obeat [illegible] um, qui tamen in disputatione maio[illegible] videatur ob[illegible] on[illegible] e[illegible] merat Capi[illegible] uam nihil [illegible] cur Arist. eam partem sol[illegible] n[illegible] ex vo[illegible] uxerat, præter[illegible] er, cum hac prætermissa germana Capi[illegible] rectè [illegible] no[illegible] at, aut salte[illegible] nihil erat quod ta[illegible] affirmatè conc[illegible] deret om[illegible] cim esse & ex dictis constare atque enumerari posse. Vt om[illegible] m e[illegible] quæ ex di[illegible] one aut vocibus ducuntur [illegible] tiones, esse magni pon[illegible] is, & ad [illegible] tiones tollendas refer[illegible] rimum, [illegible] ut Madi[illegible] s culp[illegible], [illegible] licet numerus solu[illegible] maior illi videretu[illegible] pterea quo se ver[illegible] habe[illegible], [illegible] pellen[illegible]tur excu[illegible], teme[illegible] è eam exco[illegible] tionē Sed red[illegible] bo[illegible] num, a quo, si li[illegible]ceret, liben[illegible] cur ad tria [illegible] uodecim illa[illegible] fiones: seu cur ex trib. illis C[illegible] eruari affirm[illegible] re etiā dubita[illegible] ctè obie[illegible] nu[illegible] si. Mihi itaque alia planè ratio, mi[illegible] nceps (id quod fortasse [illegible] Victoriū) & in[illegible]ta videtur obiici ab Aristotele qua cogamur responsion[illegible]s propositas obseruare. Est [illegible] si me audias) [illegible] modi. Principiò igitur cum [illegible] tur Poëtis impossibile aliquid quod cecin[illegible] t, pri[illegible] r responsionem: [illegible] mirū [illegible] ndum erratum, q[illegible] a quantumuis res sit im[illegible] ibil[illegible] rim tamen Poëta fine[illegible] tur suum: quā rem explicat Achill[illegible] em [illegible] xerci[illegible] m nutu coh[illegible] ber[illegible] od tamen argentiūm[illegible] flu[illegible] fie[illegible] ra[illegible] ut Poëta finem assequ[illegible]tur admiratione excita[illegible] a[illegible] è dummodo [illegible] ia opta[illegible] tur fin[illegible] c[illegible] abitur ab impossibili. Se[illegible] n profert co[illegible] impossi[illegible] non [illegible] dissimilis rei erratum, si con[illegible] um incidere [illegible] aliene art[illegible] ignor[illegible] nē, in quo propterea ait erra[illegible] ob propr[illegible] art[illegible] a scilicet id quod sibi imitandum p[illegible] posuerat hau[illegible] imitari, [illegible] sit. Is quidem appositè rem quam [illegible] posuit, se[illegible] en abs[illegible] & [illegible] bi[illegible] vt si ceruā quæ car[illegible] corn[illegible] expressi[illegible] & [illegible] nda [illegible], quā ab eo quod

par. 140. [illegible] acci[illegible] appellare poss[illegible] admo[illegible] . Quod si [illegible] rius obiicia[illegible] poëtæ, aliquid eū cecinisse qual[illegible] on sit [illegible] m affert responsio [illegible] Sophocle nimirū esse [illegible] qualē esse oporte[illegible]. Itaqu[illegible] tia [illegible] o ducetur & appellab[illegible] t ab eo quod opor[illegible]. Atq; hæc obicu[illegible] primū obrepit[illegible] cum dixi[illegible] Arist. Sophoc[illegible] sic depellere consueuisse tertiā [illegible] a[illegible] ione[illegible] diceret se saltem res efficere q[illegible]ales oporteret, e vest[illegible] t [illegible] es, *Eu[illegible] s [illegible] ales sunt.* Vt: dicas iam qu[illegible] m a[illegible] erra[illegible] quia accusat[illegible] chendebat rem non verā, quo[illegible] res[illegible] confugere, [illegible] m qualis esset, contra verò [illegible] arra[illegible] responsionem [illegible] o[illegible]telēs, *sin autem neutro modo* [illegible] tam [illegible] paran[illegible] onem, [illegible]

603 Sophoclea[illegible] Euripidea sit oppo[illegible] a. Quanquam reuera Euripidis dictum attulit [illegible] Aristoteles non in quart[illegible] responsi loco, sed vt obiter ibi cerere[illegible] elegans Euripi[illegible] [illegible] m & [illegible] Sophocleo qui cum belle certabat, compararet. Quare ea verba, *sin autem neutro modo*, significant, si tale sit erratum vt non modo res a poëta expressa non

Vu 2 sit

Riccobonus quoque ac propterea etiam Mutinēsis refellitur.

Qui [illegible] exd. [illegible] [illegible] declarantur [illegible] merus Responsionum atque ille duodenus.

I. Responsio.

II.

III

IV. ſit vera, ſed neque qualis oportuit, itaut fortè Sophoclea reſponſio non ſit accommodata
propoſitæ Accuſationi, iam aliò confugiendum, ac dicendum, *ſic aiunt* (& hic quidē quar-
ta nobis affertur Reſponſio) ac propterea famam & opinionem ſi non veritatem ſecutus
V. eſt poëta: quemadmodum in Diis euenit quos humanis affectibus non quidem verè ſed
ex vulgari ſermone ſubiecit. ſic ſanè habemus quartam reſponſionem. Iam igitur ſubiicit
quintam qua vtamur ſi fortè obiiciatur aliquid quod non vt oportet repreſentetur: atq; par. 141
illuc confugiendum vt dicamus (ſi tamen res ita tulerit) rem ſic ſe habuiſſe: ita vt ſi nō me
lius & prout oportuit, at certè verè, expreſſa ſit. id quod Diomedis confirmat armis, quas
non melius in Saurotere, ſed tamen pro more ſaltem Illyricorum, collocaſſet. Vbi quinta
hæc reſponſio, quoniam accuſationē refellit qua aliquid ſi non melius & prout oportet,
ſaltem prout euenit, canitur, Euripida reſponſio confirmari poſſet: nam reprehenſionem
depelleret ſtatuens & ſi non meliùs prout oportuit, at certè quale eſſet, expreſſum fuiſſe
ipſum factum. ex quo etiam liceret adhuc coniectare Euripideum illud ibi non reſponſi
VI. nomine fuiſſe additum, ſed vt obiter cum Sophocleo quod data opera fuerat allatum, ele-
ganter necteretur. Venio ad Reſponem ſextam. Nam ſi obiiciatur (inquit Ariſtoteles)
quidpiam non benè dictum aut factum, cò confugiendum eſt vt dicamus non modò ſpe- par. 142
ctādum quid factum aut dictum ſit, num ſit bonū vel malū, verùm etiam ad perſonā quæ

dicit aut facit: ſeu
de qua dicit aut agit: vel
quando dicit aut agit: vel
quomodo dicit aut agit: vel denique
cuius gratia id agit.

vt verbi gratia ſi id agit vt maius fiat bonum. vel vt minus fiat malum. Hæc inquam eſt
ſexta reſponſio qua occurritur Accuſationi vnde quidpiam non bene dictum aut factum
Poëtæ obiiciatur. Vbi iam maior ſeſe obiicit obſcuritas, ita vt de numero hærere cogar nō
mediocriter. ſi enim tota hæc ratio vnicam conſtet reſponſionem, itaut membra illa ſint
vnius eiuſdémque reſponſionis membra, fortaſſe idem dicendum erit de reſponſionibus
variis quæ iam iam ſub dictione ponentur. ex quo fiet vt ad duodenum numerum ægrè
peruenire, liceat. Contra verò ſi membra in Reſponſiones conuertantur, duodenus ſupe-
rabitur longiùs. Quanquā, mea quidem ſententia, minuta illa membra πρὸς ὃν, ἢ ὅτε, ἢ ὅτῳ ἢ
οὗ ἕνεκα. vnius eiuſdémque rationis ſunt membra: illudque omnino iubet Ariſtoteles vt par. 143
quæ factum circumſtant comitantúrue conditiones, eæ diligenter ſpectentur vt inde cri-
VII. minis depellendi captetur occaſio. Sequitur ſeptima Reſponſio quæ non certam retundit
accuſationem ſed varijs aptari poteſt. Monet igitur ad dictionem quoque recurrendum
quæ ſanè tum linguam (vt quæ diſtinctis omnino locis proponit perſequitur Dictionis af- par. 144
fectiones in vnum colligam) tum metaphoram, tum accentum, tum diuiſionem ſeu vo- par. 145
cum interpunctionem, tum amphibologiam, tum loquendi modum & conſuetudinem par. 146
offert vnde variæ dubitationes ſæpè diluantur. Vbi ſane vel quia ſex haſce elocutionis af-
VIII. fectiones non aceruatim commemorat quemadmodum [illegible] centis agentiſve conditiones il-
Cum IV. las de quibus modò diſſerebā ſed primò linguam proponit, de qua multis nos docet exē-
reliquis. plis vt depellendi criminis rationem aſſequamur, tum eodē nomine diſſerit de metapho- 604
ra ac ſubinde de cæteris, ego ſanè crediderim [illegible] in Dictionis velut ſinu ſex reſpon-
ſionum formas atque adeò ſex reſponſiones nobis ſubiici. id quod eo mihi probatur ma-
Dubitatur gis, quòd in elenchis etiam has ſere Dictionis affectiones ſingulas ſingulis reſponſioni-
bus conflandas refert. Ita quidem duodecim reſponſiones inuentæ eſſent & conſtitutæ:
quæ Ariſtoteleas planè complerent. Sed tenebræ iam obrepunt maximæ. quandoquidem
aliquæ adhuc ſubiici viderentur reſponſiones. vna enim ex omononia deriuari videtur
continenter in particula cxlix. tres rurſus in cl. Imò verò in hac eádem particula cl. alias
rurſus præter tres dictas ſubnecti dicas; itant [illegible] ſi aut Madius quæ ex dictione gi-
gnuntur, oportuit prætermitti, aut Victorius perturbatam [illegible] obtendit dum numerū
inire haud poſſet: vel Vtinēſis ac Mutinenſis [illegible] Alexander duodecim haſce Reſpō
ſiones hic ex nomine atque ordine recenſere [illegible]: vel denique Riccobonus dictio
nis reſponſiones ad quatuor contraxit, atque alia quædam mirificè nouauit inprimíſque
ordinem qui maximo ſubſidio eſſe poterat in tanta obſcuritate, omnino perturbauit. Sed
Reſpondetur. ne ſic cæteros reprehendere aut [illegible]gere videamur dum non diſſimilibus [illegible] anguſtiis pre-
mimur, ad me ipſum redeo. qui ſanè ſic ſentio; duodecim reſponſiones [illegible] ates ar A-
riſtote-

ristoteles, eas esse quas nos attulimus hactenus, itaut postrema sit quæ amphibologia continetur. At enim quid de cæteris quas ipsemet subiici responsiones indicabas modò? Ego verò si ostendero quæ proximè consequitur & ex omonomia seu æquiuocatione quam nostrates vocant Peripaterici, deriuari videtur responsio, non in responsionis habendam loco, vel certè non decimamtertiam constituere responsionem, sed seruire prioribus, grauissimam hanc Controuersiam omnino dilucidasse & explicasse existimauero. Nam quæ post omonomiam subiiciuntur responsiones, non nouæ sunt responsiones, sed superiorum expolitio & declaratio. quod sanè (ad omonomiæ siquidem dubitationem redibo paulò post) duobus argumentis ostendo. primum est, quia si quis attentiùs æstimet has XII. quas hactenus nobis Aristoteles obtulit responsiones, sex priores ex rebus, sex posteriores ex dictione & verbis deriuantur, ita vt Author non temerè sed certò illas distribuerit ac retulerit ordine. Cum igitur responsiones quæ subiiciuntur in particula clI. pertineant ad res seu ad prioris ordinis responsiones, quis non intelligat, aut saltem magnopere suspicetur, has quoniam ad res pertinent, non nouas esse? Certè ante dictionis responsiones fuissent commemorandæ si in responsionum loco habendæ erant, non post. Altera ratio est quia tres primæ responsiones quæ afferuntur in dicta particula clI. iam ab initio allatæ sunt in particula cxxxIx. & cxl. prima enim a poësi quod est, vt deinde declarat, a poësis natura & fine ducit[illegible]x impossibilis accusationi delendæ adhibetur, quod ab initio factum fuerat in particula cxxxIx. Altera quæ ducitur ex meliori, est eadem cum illa quam in particula cxl. ab eo duxerat quod oportet: quámque ibi etiam melioris nomine declarauit. Tertia ducitur ex fama & ex iis quæ ducũtur, quæ item iisdem verbis proposita fuerat antea in particula cxl. Dum verò sic pergit, vt doceat qua ratione tres hasce responsiones aliis Accusationib. vt quæ alogo continentur, depellendis, adhibeatur, hæ sanè Interpretib. ipsis fatentibus, ac sigillatim Madio docente, non nouæ sunt responsiones, sed eædem quæ & modò & a principio afferebantur: solúmque earum vsus declaratur latiùs. Quod si interim addit aloga posse etiam inde tolli, quia non est contra rationem ut interdum aliquid accidat præter rationem atque verisimile aliquid interdum fieri præter verisimile, iam ne hinc quidem licet decimam tertiam statuere responsionem. nam hæc responsio ad eam reuocatur quam aduersus impossibile attulerat ab initio hoc est in particula cxl. dum ad id quod diceretur & famam confugiebat. Quam sanè rem vnà cum iis quæ paulò ante docebam de aliis particulæ cxlI. responsionibus lubet paulò planiùs explicare (in hoc enim cardo vertitur grauissimæ huius Controuersiæ) atque altiùs confirmare. Ergo Aristoteles (si quis reputet diligenter) sic Impossibilis Accusationem diluerat, vt adhuc locus superesset huiusmodi responsioni paulò clariùs explicandæ & declarandæ: ídque magno cum huiusce quam instituerat Defensionis bono. Iam igitur expletis responsionibus, ex ordine ad primam redit, atque illam explicat clariùs: atque oportere Impossibile vel ad poësim vel etiam ad melius aut ad opinionem (ad hæc enim impossibile perinde ac non verum illud redigit interim Aristoteles) reuocare: simúlque declarat copiosè quomodo impossibile vel ad Poësim vel ad melius vel ad opinionem reuocentur. Mox
605 verò, quoniam animaduertebat quartæ responsioni in qua dixerat *saltem sic dici*; vt cum Dij vulnerari aut huiusmodi quædam pati dicuntur; illud obiici posse, hoc a verisimili abhorrere longiùs, respondet aliquando non esse præter rationem vt aliquid fiat vel contingat præter verisimile. quasi diceret inde saltem posse defendi inuerisimile illud, quod verisimile sit atque adeò rationi consentaneum vt aliquid etiam interdum præter rationem ac verisimile contingat. Et ob id etiam addit aloga quoque hoc prætextu posse defendi confugiendo ad ea quæ dicuntur, quod est ad famam: cum non alogon sit & contra rationem aliquid interdum contingere contra rationem. Et hinc iam explicare quoque licet cur addiderit continenter, *Subcontraria verò, vt dicta sunt, oportet considerare, quemadmodum in sermonibus refutationes, si idem, & ad idem, & simili modo. Quare & ipse respicit, aut ad ea quæ ipse dicit, aut ad id quod prudens supponat.* Non enim nouam item affert responsionem, aut docet qua occurrendum sit responsione subcontrariis, quasi verò hîc subcontraria nouum aut certum Accusationis constituant caput cui iam sit occurrendum: sed monet in vniuersum ἐναντία seu subcontraria (subcontraria intelligens quæ variis nominibus in propositis Accusationum Capitibus sigillatimque in sexto notari potuissent) sic esse consideranda & expendenda quemadmodum in Elenchis factum est; ita vt obseruetur si idem sint: & ad idem, & eodem modo, referantur. Itaque sine

Docetur responsiones particulæ CLI. non quasi nouas referri, sed quasi allatas expoliri.

Priùs verò docetur quæ post omonomiam afferuntur responsiones, non esse nouas, sed superiorũ expolitionem.

dubio his verbis expolitio quædam continetur, & vsus declaratur superiorum rationum, & ad responsionem textam pertinent maximè, in qua iusserat obseruari ad quem seu de quo, quando, cui seu quo, & cuius gratia. Hæc enim sic obseruanda sunt dum aliquid sub contrarium obijcitur vt cautio illa & regula in Elenchis protrita, obseruanda sit; & videndum num idem vtrobique, & ad idem, & eodem modo, referantur. Et eodem pertinet quod ibidem iubet expendi diligenter quis loquatur: quæ, & ad quem loquatur: & quid vir prudens loqueretur. hinc enim subcontrarijs quæ obijcerentur soluendis eodem modo cautionem & vsum nobis reuocat in memoriam. Itaut hic quoque expolitionem habeamus eorum quæ iam antea dicta fuerant. Et hinc est vt hanc partem in qua talem declarationem aggreditur vel certè altiùs confirmat & dilatat longiùs, illis verbis auspicetur, *ὅλως δὲ τὸ ἀδύνατον*, quod est, *in vniuersum autem impossibile*, & quæ sequuntur: vbi significat se iam in res dictas spectare, & allatas responsiones explanare. Id quod verissimè dici is quoque sentiet qui obseruauerit ad illa vsque verba *ὅλως δὲ* sic attulisse responsiones vt pro singulis vsurparet *τὰ δὲ* vel quid simile, mouens aliqua etiam dilui posse noua ratione: quem orationis tenorem vltra XII. quam nos statuimus, responsionem nusquam in reliqua disputatione vsurpauit. Iam igitur ad nostram sententiam penitus confirmãdam superest vt dubitatio tollatur qua Responsio XIII. proferri adhuc videbatur: quæque ex omonomia, de qua in particula CIL. deriuabatur. In qua illud o[illegible]uo, loquendi modum quo ibi vtitur Aristoteles, ansam nobis offerre vnde pugnemus, vel saltem suspicemur, ibi responsionem afferri nullam. Quid enim erat cur rem sic aggrederetur. *δεῖ δὲ καὶ ὅταν, oportet autem & quando*, si nouam afferebat responsionem? certè cæteras responsiones quas longo ordine huic loco præmiserat solemnibus illis particulis *τὰ δὲ* vel *τὰ δὲ* aut similibus aggressus fuerat: quibus commodè docere cœperat alia crimina rursus dilui posse noua hac ratione. Atque huc etiam pertinet quod pergens ait quidem, vbi fortè *ὄνομα*, nomen inquam, videretur aliquid repugnans seu contrarium significare, videndum esse quot notiones habere possit eo in loco, sed omonomiæ, quæ tamen vox in Elenchis est Aristoteli vsitatissima. mentio nulla. Et tamen si hic nouam responsionem attulisset, omnino dicere debuisset *τὰ δὲ ὁμωνυμίᾳ*, quemadmodum in particula CXLVI. nouam cum afferret rationem, dixerat *τὰ δὲ διαιρέσει*, & In CXLVII. *τὰ δὲ ἀμφιβολίᾳ* & in CIIL. *τὰ δὲ κατὰ τὸ ἔθος*. Itaque dum subdit, *oportet autem & quando nomen aliquod repugnantiam aliquam significare videatur, considerare quot modis significet*, vehementer suspicor non nouam responsionem afferre sed expolire allatas seu rationem ostendere qua vtiliter propositos responsionis locos tractemus: quandoquidem quæcunque ex verbis se se offerat repugnantia, sine dubio spectandum est num fortè varias habeat notiones. hinc enim fiet vt commodiùs deinde & opportuniùs confugere posis vel ad accentum, vel ad diuisionem, vel ad amphibologiam, quæ ex nomine in sententiam irrepsisset, vel ad consuetudinem. Hoc (si me audias) est germanum Aristotelis consilium. hæc germana sententia, in hoc loco. Expeditis enim varijs responsionum formis in particula CIIL. iam in CIL. rationem ostendit ac viam vnde cõmodiùs adhuc & tutiùs propositas responsiones vsurpes. Et hinc est vt cum in Particula CL. absoluisset huius cautionis explicatum in CLI. ad nouam cautionem & superiorum rationum explicationem aggrediens eo loquendi modo vtatur, *ὅλως δὲ*, quasi diceret *& in vniuersum* animaduertendum, & quæ sequuntur. Ex quo fieret vt in Particula CLI. pergeret in expolitione quam inchoarat in CIL. sic sanè omnis cecidisset dubitatio. Nisi tamen illud rursus quæreres cur responsionem quæ ex omonomia ducitur non sigillatim attulisset. Certè in Elenchis nominatim ex omonomia ducit rationem Sophismatis diluendi. De qua re infra in alia CONTROVERSIA. Iam igitur altera proferatur Controuersia vt id explicemus quod de Compositione & allegoria dubitatum est quinto loco, simúlque alteri satisfaciamus quam modò de omonomia excitabant. Talis igitur sit Controuersia. Cur neque ex Compositione, neque ex Allegoria, neque ex Omonomia rationes duxerit quibus occurreretur Accusationibus. cum enim id fecerit in Elẽchis, sanè præstabat Poëtarum Accusationes his etiam adiumentis retundere. Præsertim quia, Omonomia & Allegoria tam latè patet in Poëtis ac tam frequenter occurrit, vt non sine crimine prætermitti posse videatur. Dicamus autem de Omonomia primùm. An igitur dicendum est Aristotelem hic amphibologiæ nomine comprehendisse Omonomiam quoque? ægrè id affirmauerim. Tametsi enim magnam habent affinitatem, ita vt amphibologia, quæ propriè obseruatur in sententia, ex omonomia quæ in nomine seu voce aliqua est posita, ple-

Reditur ad dubitationem ex Omonomia ductã & explicatur particula CIL. et CL.

606

CONTROVERSIA XCVI. Cur Nec ex Omonomia, nec ex Compositione, nec ex Allegoria, duxerit responsiones. De Omonomia.

runque

runque oriatur, tamen in Elenchis diſtinctè diſſerit de ſingulis. Ergo crediderim ideo hic ſigillatim non egiſſe de Omonomia quòd cum antea egiſſet de ratione quaſi ſiue ex accētu, ſiue ex diſtinctione, ſiue ex amphibologia, ſiue ex metaphora, ſiue ex communi vſu loquendi, ſiue ex lingua, diſſoluerentur Accuſationes, iam in iis omonomiæ vſum inculcauerat. nam verbi gratia accentus varietas poteſtate continet omonomiam: vox enim illa antequam afficeretur accentu, omonima eſſe poterat, ita vt pro accentus varietate diſſoluatur omonomia, & hinc apud græcos grammaticos longa illa fluxit de omonimis quæ longo ordine enumerant, ambiguitas quam accentus diſſoluunt varietate. Atque eàdem poteſt omonomia in reliquis fermè quas Dictione comprehendit vocibus occurrere. ita quidem Ariſtoteles, quoniam Omonomia in reſponſionibus illis deliteſceret, iuſſerit vt
607 diligens habeatur ratio variæ ſignificationis nominis ſeu vocis quæ repugnantiam parere videretur. De Compoſitione verò ſic ſtatuo. Reuera Compoſitio de qua in Elenchis, propriè cadit in Sophiſma quod Syllogiſmo inter diſputandum gignitur, vt cum dicimus. homo ſedens poteſt ambulare, aut non ſcribens ſcribere, Socrates quieſcit & non ſcribit; ergo ambulat & ſcribit. vbi cum eſſet concludendum ex vi Propoſitionis, ergo poteſt ambulare & ſcribere, quod rectè fuiſſet concluſum, colligitur, ergo ambulat & ſcribit, quod concluditur perperā. Cū igitur in Poëmate vix occurrere poſſit Accuſatio quæ ex tali Sophiſmate oriatur, ſcitè Ariſtoteles hoc Accuſationis diſſimulauit genus ne inutiliter diligens videatur. Difficilius eſt quod de allegoria obijciebatur cuius vſus (ſi quoſdā audiamus) eſt frequētiſſimus in Poëmate. Itaque Victorius cum in hācincidiſſet dubitationem, mirum

De Compoſitione.

De Allegoria.

Pag. 29. eſt quàm vehementer cōmotus ſit. *In alijs* (inquit) *quæ mihi moleſta fuerunt ac multū ſanè diúq. me ſollicitarunt, fuit, quod in rationibus his criminum refellendorum, allegoriam non poſuit. quæ tamen plurimum ad hoc valere ſemper exiſtimata eſt & qua veteres ſcriptores in culpis præcipuè quibuſdam Homeri defendendis plurimū vtuntur. cū etiam extiterint qui ex illis plenum volumen effecerint, & hoc præcipuè pacto Diuiniſſimo illi Poëtæ ſuccurrere voluerint. Heraclides verò is fuit, nō tamen ille Ponticus vt habetur, Platonis auditor, ſed alius quidā, vt opinor. niſi fortè in nomine et error eſt: nihilque non falſum de illo memoriæ proditum eſt, ſed longiùs etiā tradit quædam apud Homerum κατ' ἀλληγορίας defendi poſſe, atque alij etiam cum huiuſcemodi aliquid cōtingit, quod indignum abſurdúmque illic videatur, plerunque eò recurrunt; atque ita ipſum purgant et vt aliud dixiſſe Poëtam, aliud intelligi a nobis voluiſſe, teſtentur.* Hæc Victorius. qui ſanè in eam ſententiam inclinare videtur vt exiſtimet allegoriæ nomen non fuiſſe vſitatum Ariſtotelis tempore. Itaque metaphora id contineri ſuſpicatur quod alij ad allegoriam reuocarent. Ex quo fieret, vt quam aliqui ad Homerū ac Poëtas tuendos afferunt rationem, ad allegoriam confugientes, metaphora concluſiſſet Ariſtoteles. & hac de cauſa Victorius de metaphora quoque diſputat fuſiſſimè. vt doceat longè variè fuiſſe acceptam, ita vt allegoriæ potio in eam cadere poſſit.

Ego verò nec de metaphora velim hoc tempore diſputare, ſed potiùs (etſi non alieno loco quin percommodo in Poëtica tractaretur cum ſit Poëtis familiariſſima) ad Commentarios Rhetoricæ id reijcere: neque rurſus perueſtigare num allegoriæ nomen ſit vetuſtū. Cum enim de re conſtet, nihil eſt quod de verbis curioſè diſſeramus. Etenim Plato ipſe teſtatur Homeri ſtudioſos, vt eum defenderent, eò confugere conſueuiſſe non raro vt dicerent aliud verbis, aliud ſententia ſignificaſſe, atque adeò ſub verbis tanquam ſub velo quodam arcanos ſenſus ac myſteria occultaſſe. Quam tamen ſententiam deridet Plato, aitque Homeriſtas dum ad haſce confugiunt interpretationes ac myſteria, Gorgonum & Chimerarum multitudinem excitare ac monſtra proferre. Quapropter magnopere ſuſpicor Ariſtotelem ideo hanc Homeri tuendi rationem prætermiſiſſe quòd animaduertiſſet eos qui huic rei operam nauaſſent, & huiuſmodi allegorias ſeu myſteria vel potiùs ſomnia literis commendaſſent, minùs probaſſe induſtriam ſuam cordatis viris: quin viſos eſſe otio abuti ac literis. Et ſanè Proclus in Platonis Timæum ſic allegorijs ac ſomnijs nobiliſſimā diſputationem illam complet, vt ſtomachū moueat. id quod alijs Platonicis multis quaſi otioſis obijcitur. nam & Damaſcius & Porphyrius, & Iamblichus & Proclus rurſus in ſua Theologia, & alij multi, hoc philoſophandi genere delectati fuere: Orphicas, & Heſiodicas ex Theogonia, proferentes fabulas, quibus item reſpergunt Homerum ac Platonē ipſum iiſdem neniis cumulare nituntur altiùs. A quo philoſophandi genere vtinam abſtinuiſſet Euſthatius. Nam de cæteris antiquis, quoniam Ethnici fuerunt, minùs mirādum. Atque hæc de allegoria, qua claudere lubet hanc diſputationem. quandoquidem de figuris verborum & ſententiarum & ſi quid ſupereſt huiuſmodi, erit dicēdum in Rhetoricæ

Commen-

CONTROVERSIA. XCVII. *Nũ defendi possit Aristoteles dum necessariam censet imitationem tripartitò tãtum variari.*

Commentarijs. Nunc redeo ad Aristotelem. Apud quem tripartita illa rerum imitandarum varietas contra quam dubitauimus septimo loco, sine dubio grauem adhuc habet 608
dubitationem. Nam reuera quæ proprio loco nimirum in particula CXXXVII. obiecimus, ea tantùm ratione extenuauimus, quòd qui cõsuetudinem spectet, aut id ferè quod oporteret, reuera imitetur, vel quæ fuerunt aut sunt, vel quæ dicuntur aut creduntur, vel quæ oporteret; at tripartitò tantùm variari posse, itaut hæc distributio necessaria sit, non docuimus quin negauimus. Nam si quis Chimæras & inauditas imagines animo fingat & imitetur, aut casu monstrosum aliquid exprimat, is non imitetur quæ oportet, ac summatim a tripartita illa discedat varietate. Itaque cum dixerit Aristoteles esse necessarium vt quis vnam rem ex his tribus imitetur, reuera dubitatio planè explicata nõ est. imò verò sumptio, quoniam quartum membrum est in promptu, videtur reiicienda. Quanquam ne siquidem tripartita illa sumptio exciperetur, Homero tuendo accommodata esset satis. Nam multa cecinit Homerus quæ non modò non fuerunt aut sunt, ac multò minùs esse oporteret, verùm etiam quæ nec dicerentur antea, nec opinione aut suspicione vllius animum occupassent, cuiusmodi est Xanthum Achillis equum locutum, eidémque mortem prædixisse: fluuios bellum gessisse, & id genus alia, quæ ipse primus excogitauit & cecinit. Et hinc est vt multi ad allegorias confugerint, vt saltem allegoricè rem ad bonas fruges traducerent. Quod tamen Aristoteli tuendo nullo modo esset idoneũ, qui allegorias non excepit. Sed clausula hæc sit, Aristotelem totam hanc rem sic dissimulasse (nimirum posse quartum membrum afferri, vt si quis inauditam belluam aut nouum monstrum ex multis fingeret belluis aut mõstris vnde quartum membrũ proferret) vt responsum subindicarit quo extenuaretur hæc quoque culpa, si fortè a quopiam obiiceretur. Responsio verò illa est, esse rationi consentaneum vt aliquid interdum eueniat contra verisimile, sic enim fit vt sit etiam verisimile aut consentaneum vt poëta aliquid canat quod nec sit nec fuerit, nec credatur aud dicatur, nec ex his sit quæ esse oporteat. sed è contrario ex ijs quæ esse non oportet. Hæc vt Aristotelem, si quomodo possim, tuear in hac re: in qua peruelim esse breuis quòd eandem attigerim in particula CXXXVII. Atque eâdem de causa ero breuissimus in altera quæ rursus succederet Controuersia;

CONTROVERSIA. XCVIII. *Num quæ errat poeta ob alienæ artis ignorationem, sint facilè excusanda.*

NVM scilicet quæ peccat poëta ob alienæ artis ignorationem, tã facilè sint excusanda quemadmodum significat Aristoteles. Cum enim totam hanc rem non paucis agitauerim in Particula CXXXIX. sanè cautionem qua ibi vtendum monuimus, retineri velim. fieri enim potest vt vsque adeò turpiter præ alienæ artis ignoratione labatur (huius rei exempla attulimus tum paulo ante in dubitatione nona, tum in dicta Particula CXXXIX.) Epicus ac poëta excusari nullo modo possit. Itaque omnino est vt poëta ne ad infirmum aut lubricum huiusmodi præsidium confugere passim cogatur, Horatianum illud æstimet diligenter, *In Poet. ad init.*

Sumite materiam vestris qui scribitis æquam
Viribus: & versate diu quid ferre recusent,
Quid valeant humeri——

Atque hinc est vt qui Heroicum Poëma aut graue aliquod carmen pangere aggrediatur is temerè faciat, nisi præter ea quæ sunt poësis propria & cum arte sunt coniunctissima, (talis est tum Grammatica & Prosodia metrorúmque ratio, tum aliqua fabularũ cognitio, tum ipsa facultas siue Ars poëtica vnde percipiatur actionis ac totius poëmatis eiusdémque partium vsus & constitutio) eam doctrinarum varietatem aliquo modo peragrarit quibus passim sparguntur poëmata & exornantur. Itaque nec Astrologiæ erit ignarus nec Geographiæ, nec Historiæ, nec eloquentiæ: aliquam etiam Physiologiæ ac Moralis scientiæ partem magna attinget cum bono quemadmodum ex Virgilio & Torquato satis animaduertere licet. Etsi enim his ornanda est Epopœia & illustranda, non conflãda, (humanæ siquidem actiones seu Heroicæ ei conflandæ destinantur) veruntamen ægrè vel 609
certè nullo modo nobile pangas Heroicum, nisi eiusmodi disciplinis mediocriter saltẽ imbutus fueris. Denique quemadmodum sal & condimentum epulis, sic liberales doctrinæ poëmatis adhibendæ sunt. Nam qui doctrinas in Poëmate non pro condimento habent, sed quasi epulas afferunt, ij sanè poëmatis finem ac naturam ignorare vidẽtur. Verẽdúmque est ne doctrinæ potiùs ostentandæ gratia id aggrediantur (quanquam alieno loco ostentant & infœliciter) quàm vt boni poëtæ officio seruiant. vt propterea liberales doctrinæ attingendæ quidem sint poëtæ, sed commodè & parcè seu moderatè vsurpandæ. Denique

nique non ostentationis gratia sed ad variandum illustrandúmque poëma. Superest postrema dubitatio: pro qua talis statuatur Controuersia. NVM, scilicet, defendi possit Aristoteles qui Homero impia & flagitiosa de Diis canenti patrocinatur. Et quidē quàm turpiter multa de Diis cecinerit Homerus, in promptu est. Itaque Plato, qui Græcorum instar omnium nobis esse potest, in sua Republica illum insectatur acriter & coarguit. Cicero etiam, qui nobis item Latinos referre potest, cum illud conquestus esset Homerū humana transtulisse ad Deos (nimirum odia, discordias, seditiones, bella, mendacia, libidines, stupra, fraudes, & id genus alia) illud egregiè pronunciauit, quo rem non minus sapienter conclusit quàm breuiter, MALLEM vt diuina ad nos. quibus significaret ei potiùs fuisse nitendum, vt iustitiam, pietatem, prudentiam, sapientiam ac virtutes reliquas a Diis ad homines, quoad eius fieri possèt, deriuasset, seu in hominibus, vt eas planiùs intuerētur & colerēt expressisset (hoc enim erat poëtæ munus) quàm Deos in sua poëmata tot tantísque vitiis introduxisset & cumulasset. De qua re tota nos cum non multo antea, tum verò in Comparatione, & in Aeneidis addo etiam in Timæi Commentariis diximus multa; ita vt non necesse sit in præsentia hac in re immorari.

CONTROVERSIA. XCIV. Nū defendi possit Aristoteles qui Homero impia et flagitiosa de Diis canenti patrocinatur.

Illud potius præsētis est loci, NVM Aristoteles defendi possit qui Homero impia & flagitiosa de Diis canenti patrocinari non dubitauit. Tametsi enim dum id faceret, non eorum more ac modo qui ad allegorias confugerant, defensionem instituit, sed vt ijs allegoriis noua monstra proferri animaduerterat ac pueriliter fingi plurima, totam hanc defensionis rationem ac viam, protritam licet, omnino contempsit, verūtamen alteram breuissimè commonstrauit quæ impia ac turpis videri potest. Ac primùm optasset ille vt liceret quoquo modo statuere quæ de Diis ab Homero dicuntur, aut vera, aut meliora, videri posse. sed tamen, quoniam satis intelligebat id esse absurdissimum, *fortaße*, inquit, *neque licet dicere meliùs sic, neque vera sunt;* vbi rem certam & exploratam, in dubitationem quodāmodo reuocauit. Quid est enim Aristoteles, vt turpitudines illas *fortaße* nec meliùs, nec verè pronnnciari statuas, cum apud cordatos viros talis ac tanta labes sed ne labis quidem suspicio aut vmbra, in diuinam naturam cadere nullo modo possit? Itaque *vulgi rumorem ac famam sequamur*, inquit quamuis enim hæc forsitan suspicari haud conuenit, veruntamē nescio quo pacto accidit vt isthæc & dicantur & credantur. Quare quod Xenophanes dicere solebat cum ea reprehēderētur quæ turpiter de Diis canerētur *Non ita homines passim ferunt:* ita Aristoteles isthæc in Homero tolerari voluit quod in vulgus sparsa essent ac dicerentur passim. Qua in re equidem non possum non dissentire. Etsi enim Horatianum illud, *Sequere famam*, in rebus gestis quas Tragici & poëtæ deriuant ex Historiis, libenter amplector, in fabulis etiam in quibus nec religio, nec honestas violatur, id largior poëtis vt sequantur famam; veruntamen in ijs quæ religionis ac iustitiæ sunt caput ac vertex, atque adeò humanæ societati plurimum vel obesse possunt vel prodesse, famam non turpem ac falsam aut a flagitiosis hominibus disseminatam excipi velim, sed honestam ac moderatam. Quanquam ne id quidem verum est, Homerum ac poëtas vulgarem famam hac in re excepisse, aut quæ a vulgo nescio quo pacto crederentur, cecinisse: sed vt ad omnem lasciuiam vulgus impelleret, vel certè vt vulgi petulantiæ ac lasciuiæ patronus adesset a quo plausu exciperetur, mortalium vitia ac varia flagitia ferè primus ad Deos retulit. Itaque quemadmodum Hesiodus non pauca in sua Theogonia minùs castè de Diis cecinerat, ita Homerus consimilia multa eáque turpissima decantauit. Quapropter cur Aristotelem, hoc est grauissimum philosophum, excusem, vel potiùs non grauiter accusem qni conniuendum censuit Homero in hac re, immo patrocinatus est eius flagitiis, non habeo. Certè Plato in Euthyphrone illos qui in parentes peccarent, séque Iouis exemplo tuerentur, qui apud poëtas Saturno fuisset iniurius, acriter reprehendit & damnat. Illud vnum vtcunque fortasse Aristotelis minuat culpam, quod cum Græcorum Dii illi essent Dæmones aut ficta numina, commode caderet vt tali ac tanta labe egregij illi Dii cumularentur.

Vide pa. 140.

610

C A-

CAPVT XXIV.

PARTICVLA CLIII.

Πρότερον δὲ βελτίων ἡ Ἐποποιητικὴ μίμησις, ἢ ἡ Τραγῳδική, διαπορήσειεν ἄν τις. εἰ γὰρ ἡ ἧττον φο[illegible]τική, [illegible]. τοιαύτη δὲ ἡ πρὸς βελτίους θεατάς ἐστι, δῆλον ὅτι ἡ ἅπαντα μιμουμένη, φ[illegible]ρτική. ὡς γὰρ οὐκ αἰσθανομένων [illegible] μὴ [illegible] προσθῇ [illegible] πολλὴν κίνησιν κινοῦνται. Οἷον οἱ φαῦλοι αὐληταὶ κυ[illegible]ούμενοι, ἂν δίσκον δέῃ μιμεῖσθαι, καὶ [illegible] τὸν κορυφαῖον, ἂν Σκύλλαν αὐλῶσιν. Ἡ μὲν [illegible] Τραγῳδία τοιαύτη [illegible] τοὺς ὑστέρους αὐτῶν ᾤοντο ὑποκ[illegible] Καλλιππίδην [illegible] ἐκάλει. τοιαύτη δὲ [illegible] ξα [illegible] τοὺς, ἡ ὅλη τέχνη πρὸς τὴν ἐποποιίαν ἔχει. [illegible] μὲν οὖν περὶ τῶν [illegible] ναι. διὸ οὐδὲν δέονται τῶν σχημάτων, τὴν δὲ Τραγικήν, πρὸς [illegible] ἡ [illegible] φορτική, χείρων δῆλον ὅτι ἂν εἴη.

Vtrum verò melior Epopœia imitatio sit, an Tragica, dubitare aliquis pot[illegible]. Etenim si illa melior, quæ minùs [illegible] inuidiosa: huiusmodi sane est [illegible] ad me[illegible]res fit spectatores: manifestum quidem, quod illa quæ cuncta im[illegible], magis [illegible]uidiosa est: vt quæ parum sentientes, nisi multo mot[illegible] moueantur, exc[illegible] debeat. Id quod inepti tibicines efficere [illegible], qui cum [illegible]cum imita[illegible] [illegible] sin gyrum agunt: Scyllamque dum modulantur, [illegible] principem [illegible] que Tragœdia talis est; vnde priores illi iun[illegible] se pro histrionibus h[illegible] Myniscus velut in co[illegible] Callip[illegible] simiam appella[illegible] [illegible] dum de Pindaro opin[illegible]. Vt autem hi ad illos se haber[illegible] ita quoque integra [illegible] ad Epopœiam. Hanc i[illegible] sicut præstantiorum [illegible] dicunt, histrionica arte minimè indigentium: it[illegible] ignarorum Trago[illegible] [illegible]am inuid[illegible], ideo deterior esse apparet. Paccius.

Iam verò, vtrum sit melior Epopœica imitatio, an Tragica, dubitare aliquis posset. Nam si quæ minùs onerosa est, melior est, & tales pertinet ad sp[illegible] atore[illegible] meliore[illegible] manifestum est, quæ omnia imitatur, onerosam esse. Qua[illegible] [illegible] ipse Poeta multam adiunxerit motionem, mouen[illegible] discum oporteat imitari, [illegible]rahentes coryphæu[illegible] quidem talis est, quemadmodum etiam qui prius [illegible] abant posteri[illegible] histriones. Nam Mynniscu[illegible] allipedem uocabat tanquam [illegible] peram tem simiam. Ac talis quoque opinio de Pindaro erat. [illegible] autem isti se ha[illegible] ent inuicem, sic tota ars ad Epopœiam se habet. Atque hanc quidem circa spectatores probos aiunt esse. Quan[illegible] nihil egent figuris. Tragicam verò ad improbos. igitur one[illegible] peter[illegible] erit. Vaccha. Gat

COMM. CLIII. De Epopœia & Tragœdia vtra sit præstantior. Cur id hoc in loco disputet. defendere

PVg[illegible] Aristoteles, ac tan[illegible] decertar[illegible], pro H[illegible] [illegible] patrocinium suscipere vult [illegible] ò [illegible] perinde ac reprehensiones [illegible] sigillatim tamen ad Homerum [illegible] mouit partem ac forsit [illegible] communibus satisfa[illegible] Homer[illegible] vulgatis quoque foris [illegible] essent.

Nunc quoniam [illegible]rem ad [illegible] Epopœias [illegible] spectatoribus pu[illegible]citer ne dicam mordicus [illegible] potuisset quispiam, [illegible] in Plato-

nis

nis sententiam descendere, qui Epopœiam anteposuerat Tragœdiæ. Siquidem Plato in libro II. de legibus non obscurè significauerat epopœiam viris prudentibus longiùs probatam iri, quàm Tragœdiam: quem Platonis locum afferemus & examinabimus quoque postea. Ergo Aristoteles tum vt Tragicorum qui innumeri propè essent, vel inuidiam & offensionem declinaret, vel gratiam promereretur, tum maximè ne cum Magistro cōsentire videretur à quo libenter discedebat, conuertit volum, docétque Tragœdiam potiùs Epopœiæ siue Tragicam imitationem Epicæ esse præferendam quàm è contrario.

Principio igitur proponit quæstionem, atque ait posse aliquē dubitare vtra imitatio sit melior atque præstantior, Epicáne an Tragica. Vbi verum res hæc fuisset dubitata, & in controuersiam vocata non aperit: sed tantùm affirmat posse quemquam de hac re dubitare. Tum quæstione proposita, pro Epopœia argumentatur aduersus Tragœdiam: deniq; (id quod aggredietur in sequenti particula) decernit pro Tragœdia aduersus Epopœiam. Sed argumentum agnoscamus quo pugnat pro Epopœia: quod si explicetur, videri posset huiusmodi. Quæ imitatio est minùs φορτικὴ, minùs inquā onerosa, ea est melior atq; præstantior. Epopœia minùs onerosa, quā Tragœdia; est igitur melior atq. præstantior. Hæc est ratiocinatio: in qua sanè propositionē primò affert: mox sumptionis, quā reticet, probationē tum ad extremùm infert conclusionē. tametsi de hac re (quoniam ratiocinatio inuoluta est) planiùs adhuc & distinctiùs ad extremùm. nunc propositionem sigillatim expendamus, quæ sine dubio obscura videri potest. Quid est enim imitationem esse φορτικὴν quod nos interim onerosam exposuimus? sanè inuidiosam exponunt aliqui; alij importunam: quidam sumptuosam: alij operosam ac minutam vel etiam laboriosam intelligunt, mihi tamen, ne de voce laboremus quæ apud Græcos Authores latè patet, ac pro loci opportunitate commode exponenda est, perplacet Robortelli explanatio. *Ea Poësis* (inquit) *præstantior est, quæ paucioribus eget adiumentis extrinsecus sumptis ad imitationem suam & vim exprimendam: rursus ea quæ pauciora requirit adiumenta, accommodata est ad peritiores auditores; quæ verò*
p.313 p. *huiusmodi, præstantior: peritiores voco auditores, qui etiam sine gestu histrionum, ac voce & apparatu, aptè percipiunt imitationem Poëmatis; nam vulgares rudésque homines non aptè intelligunt, nisi omnia ponantur ob oculos, quasi tunc agantur, sensu enim viuunt instar brutorum, ac mouentur: neque*
612 *mentis acie, aut cogitatione possunt vti, quam nunquam excoluerunt, segnes igitur illorum sensus, ac mentes imitatione scenica, ab histrionibus rem de qua agitur; referentibus voce, vultu, gestu, habitu, totius denique corporis motione sunt irritandæ atque incitandæ. Sed tali tantáque rerum euidentia, ac expressione non egent docti homines, qui meditationi sunt assueti: percipiúntque etiam ea, quæ longissimè absunt a corporis sensibus. Epopœia igitur, cum narratio sit ipsorum Poëtarum sola recitatione contenta est, aut etiam tacita mutáque lectione vnius.* Sic iste, qui licet argumentationem tumultuaria quasi ratione persequatur, eámque potiùs confundat quàm ad germanum reuocet syllogismum, partes ex ordine explanans & comprobans; tamen dum eo nomine onerosam appellari significat Tragœdiam quòd multis adiumentis indigeat extrinsecùs vt expleat opus, sine dubio cum Aristotele philosophatur, qui (quod planiùs apparebit non multò post) inde docet esse onerosam quòd imitatores motionem extrinsecus adhibent, eámq; multam ac vehementem. Et reuera Epopœia, quoniam poëtæ scriptione contenta est, atq; inde a cæteris cognoscitur, vix ac ne vix quidem extrinsecùs quicquam assumere cogitur vt opus expleat suum. Tragœdia contra, quippe Dramatica & actuosa, gestu & motu indiget; ac propterea operiosior est & onerosa magis ac laboriosa; præsertim quia non modò personas inducit vnde Orchestra & Scena indiget ac vestibus, & instrumentis multis ac supellectile, aut etiam motu, vt dicebam, & gestu, verùm etiam cantu & melodia, cum in choro hæc adhibeantur, immo in recitatione etiam altiùs attollere vocem necesse est & clamare; ita vt olim non tam recitare, quàm, dum intenderet tonum, canere ac personare viderentur. φορτικὴ igitur appellatur, Tragica imitatio quia ob tot ac tanta quæ assumit extrinsecus, est operosa & laboriosa, addo etiam tum poëtæ & actoribus, tum verò auditoribus, dum omnia tanto studio ac supra quàm rei cognitio & auditorum intelligentia postulet, imitari conatur, molesta & grauis & ideo Aristoteles non modò ait multam huic imitationi adiungi motionem (vbi id quod maximè omnium operosam reddit imitationem, attingit) verùm etiam quia omnia imitatur, onerosam esse. Ita sanè & propter sumptum onerosa dici potest, licet non huc primò spectet Aristoteles, & propter offensionē, cum talis tá[n]que elaborata imitatio apud viros nauos non sit necessaria, sed ociosa & molesta; & rursus inuidiosam licet eam appellare, cum tali imitatione indignationē quoque ex-

Pro epopœia differt prius.

Explicatur ratio.

Quid sit imitationē esse onerosam.

que excitet apud eruditas aures:& minuta rursus,& importuna,cum rebus omnibus nulla id necessitate aut opportunitate cogente tantopere demittant studium,ita vt mimi videri possint. verè enim per illud tempus receptum erat vt Tragœdi & actores mimi essent ac parùm viriles,actiones,vt seruirent vulgo turpi etiam corporis agitatione exprimentes ita vt malè audirent,ac mimi nomen inuidiosum,imò ignominiosum esset.

Explicatur ratiocinatio reliqua

Iam verò quoniam constat cur φορτικὴ dicatur,constare quoque potest nō temerè hinc propositionem illam afferri,eam imitationem esse meliorem quæ minùs onerosa est. Cōstat etiam assumptionem verā apparere cum Epopœia nec extrinsecis istis adiumentis nec vehementi imitatione ista indigeat.

Atque hinc licebit animaduertere quid sibi velit Aristoteles primò dum subdit, & talis imitatio(quæ scilicet est minùs onerosa)pertinet ad spectatores meliores,nam ingenui & eruditi spectatores offenduntur operosa & minuta illa imitatione, moderata delectantur.quibus verbis tanquam signo confirmat propositionem. cum enim eruditi spectatores minùs operosam requirant imitationem,planè intelligitur hanc meliorē esse. & ideò propositione confirmata,colligit cōclusionem,atque,manifestum est imitationem quæ omnia imitatur onerosam esse. vbi docet Tragicam imitationem esse magis onerosam, Assumptionem non tam proferens quàm probatione subiecta indicans. *Quasi enim non sentientibus,nisi ipse*(scilicet Poëta)*multam adiunxerit motionem,mouentur.* Quibus verbis significat spectatores ingeniosos nimirum molestè ferre cum vident histriones tātam motionis vim adhibere imitationi,& tantopere laborare vt illis res obiiciant ac representent. Videntur.n.parum confidere eorum intelligentiæ;atque adeò illos ingenio tardos & quasi bardos reputare;industria.n.illa rudioribus seruire quidē potest, pro ingeniosis certè odiosa est.Id quod confirmat vno & altero Auledorum seu tibicinum exemplo,vel potiùs (quoniam illi Comœdi non essent)simili.Primum est quemadmodū enim vbi certetur disco, mali tibicines(rudes scilicet vel qui sui fines excedūt muneris)si discus sic iactetur vt in gyrum quod facilè contingebat,quasi turbo voluatur, se se in gyrum torquent ac rolluntque; quódque non satis imitari tibiis valent,agitatione illa corporis(vilem scilicet ac ridiculum in morem) imitari nituntur; sic mali histriones nimia motione contendunt res imitari. Alterum est:quia ijdem dum tibiis imitari nituntur Scyllam non dico latrantem cum aliquibus tametsi latrare quoque dicitur,ita vt canat apud Poëtam Helenus Aeneam de nauigatione admonens,

Quam semel informem vasto vidiße sub antro
Scyllam & caruleis canibus resonantia saxis.)

Sed nauem impetu ad se trahentem & vorantem (id quod egregiè quoque expressit Virgilius dum caneret

Ora exertantem & nauem in saxa trahentem.

Coryphæum attrahunt seu præcentorem proindéque chorum reliquum qui coryphæum cōsectatur vt ductorem(sic enim nauē planè attrahi & absorberi indicatur)ita histriones illi nimia illa motione.his inquam similibus illustrat illā onerosam imitationē & importunā.Quibus positis pergit,*Tragœdia quidem igitur talis est, quemadmodum etiā qui priùs fuerunt eos qui sibi successissent reputabant histriones.* Quibus verbis authoritate histrionū ipsorum confirmat onerosam fuisse Tragœdorū illorum motionem.nā veteres histriones recentiores quique sibi successissent hoc nomine insimulabant quòd nimij essent:itaq. Myniscus Callipedem insimulabat & exuperantē simiā appellabat.Quod vitium erant qui in Pindaro(celebrem histrionē alterum intelligat oportet)insuper notandum opinarentur. Sic Arist.exemplis & authoritate confirmat id quod dixerat de Tragœdia : vel certè in his verbis,*Tragœdia quidem igitur talis est,* Assumptionem profert argumentationis:mox verò subdens *quemadmodum etiam priores histriones, posteriores reputabant*, approbat Assumptionem,quam approbationem confirmatione sua rursus confirmat probatione pergēs. *Nam vt nimium exuperantem, Myniscus simiam vocabant Callipedem : eadémque de Pindaro erat opinio.* 613

Ita quidem ratiocinatio paulò aliter formanda esset.Siquidem priùs eam afferret propositionem,Si quæ minùs onerosa est imitatio,ea est melior(talis autem est quæ pertinet ad meliores spectatores)perspicuum est eam quæ è contrario imitatur omnia, esse non minùs,sed magis onerosam & importunam;quandoquidē imitator interim perinde se gerit cum spectatoribus & perinde se mouet ac si ij nihil sentirent & perciperent, nisi ipse multā ac vehementē adhibuerit motionē:idque ea planè ratione qua mali tibicines mouent

se se

se se dum vel discu se se voluendo, vel Scyllam Coryphaum trahentes, imitantur. quibus omnibus propositionem prius (idque vniuersim de imitatione loquens) tum eiusdem approbationem attulisset. Mox verò pergens, *Tragedia quidem igitur talis est*, propositionē subijceret ab vniuerso genere imitationis ad Tragicam imitationem progrediens. tū verò approbationem approbationísque confirmationem subijceret quemadmodum docui. Ita quidem dum pergit. *Vt autem ij se habent inuicem, sic ars vniuersa se habet ad Epopœiam*, conclusionem induceret, docens eandem propositionem habere Artem & imitationem vniuersam (poëticam scilicet) ad Epopœiam quam habent Tragœdi illi inter se: ac propterea fieri vt Epopœia sit minùs onerosa quàm Tragœdia, quemadmodum Myniscus minùs exuberans erat quàm Callipedes ac Pindarus. Quod si pergit. *Hanc quidem igitur circa spectatores probos aiunt esse, quare ij nihil indigent figuris. Tragica contra est ad improbos*: expolitione quadam vtitur qua altiùs obseruat in Epopœia id quod in propositione dixerat vniuersim de imitatione: eam. s. quæ est minùs onerosa, pertinere ad meliores spectatores. Imò verò cum supra in propositione dixisset *qua est minùs onerosa imitatio, ea pertinet ad spectatores meliores*, his indicat Epicam imitationem nihil onerosi habere cū Tragicis figuris non indigeat. Itaq; nisi fortè contingat vt aliunde sit onerosa, ob talem imitationem certe non est. Atque his omnibus tum accurata argumentatione, tum opportuna cōditionis illius expolitione altiùs constitutis, vt in circulum recurrat oratio, explicat id quod dubitauerat ab initio; vtra scilicet imitatio sit melior: docétque Tragica imitatione Epicam, seu Tragœdia Epopœiam esse meliorem seu digniorem ac præstantiorem. Hæc mea quidem sententia, est germana inuoluti huius loci ratiocinatio. tametsi non me lateat aliter aliosque vt aliqui duas rationes in propositis verbis obseruent, ac distinctis syllogismis efferant.

Iam verò dubitari possit Num Controuersia ista de Tragœdiæ & Epopœiæ præstantia per idē tempus agitaretur nec ne. Nam Aristoteles dum ab initio ait posse aliquem hac de re dubitare, non videtur agnoscere talem priùs excitatam fuisse Controuersiam: & tamen paulò post dum ait, Atque hanc imitationem circa spectatores probos aiunt esse, videtur id quod in ratiocinatione proposita est fundamentū Epicæ dignitatis, alieno proferre nomine. Imò cum pergat in particula clv. *Ac primùm quidem accusatio non est artis Poetica*, videtur propositum argumentū finisse Tragicæ imitationi deprimendæ atque Epicæ extollendæ adhibitū. Sed & illud dubitari potest quî non inconstans sit Arist. aut anceps qui in principio significat Epopœiam esse minùs onerosam, & importunā, non verò nil planè onerosam. Siquidem ad extremum videtur eam omni importunitate liberare, cum statuat nil planè indigere mimiscis illis figuris. Et tanè si non sit Dramatica sed sola scriptione cōtenta sit, videbatur ab initio quoque, vt sibi constaret, ratiocinatio omni ex parte ab importunitatis crimine vindicanda, non minùs importuna & onerosa iudicanda. Deniq; satius erat nullo modo hac illam a principio aspersisse macula, quàm illam eluere in progressu. Quanquam illud palmare videri potest quod Aristoteles dum certat pro Epopœiæ præstantia, hanc unam viderit rationem qua illam anteponeret Tragœdiæ: cum tamē & ab argumento, & a personis, & a carminis grauitate, & a magnitudine, & ab aliis multis veluti fontibus Epopœiæ extollendæ deriuare potuerit argumenta. An fortè dubitat non de illarum præstantia vniuersim, sed de solius imitationis præstantia excitatur dubitatio? Sed de hac re tota in Controuersia: quam sanè excitabimus statim atque Aristotelea hac de re disputatio fuerit absoluta: Nunc pergamus in litera.

imitatione

Dubitatur I.

II.

III.

Reijciuntur argumenta proposita ad Controuersiā contesimam.

PARTICVLA CLIV.

Πρῶτον μὲν οὖν οὐ τῆς ποιητικῆς ἡ κατηγορία, ἀλλὰ τῆς ὑποκριτικῆς, ἐπεὶ ἔστι περιεργάζεσθαι τῆς σημείοις, καὶ ῥαψῳδοῦντα, ὅπερ ἐποίει Σωσίστρατος· καὶ διάδοντα, ὅπερ ἐποίει Μνασίθεος Ὀπούντιος. Εἶτα οὐδὲ κίνησις ἅπασα ἀποδοκιμαστέα, εἴπερ μηδ᾽ ὄρχησις· ἀλλ᾽ ἡ φαύλων. ὅπερ καὶ Καλλιππίδῃ ἐπετιμᾶτο καὶ νῦν ἄλλοις, ὡς οὐκ ἐλευθέρας γυναῖκας μιμουμένων. Ἔτι ἡ Τραγῳδία καὶ ἄνευ κινήσεως ποιεῖ τὸ αὐτῆς, ὥσπερ ἡ Ἐποποιία· διὰ γὰρ τοῦ ἀναγινώσκειν, φανερὰ ὁποία τίς ἐστιν· εἰ οὖν ἐστι τἆλλα κρείττων, τοῦτό γε οὐκ ἀναγκαῖον αὐτῇ ὑπάρχειν.

PRimum igitur huiusmodi accusatio non poëticæ, sed histrionicæ est: nam & indi- *Pacius*
ciorum opificium, qui hexametros recitat, quod Sosistratus faciebat, vtitur;
tum qui hos concinit, quod Mnasitheus Opuntius. Deinde non omnes motus sunt
improbandi, sicut nec saltationes, sed ineptorum tantùm: quibus & ipse tunc argue-
batur Callipides, & nunc etiam aliqui: perinde, ac minimè liberales fœminas imitē-
tur. Ad hæc Tragœdia sine motu, quemadmodum & Epopœia conficitur: vt quæ ex
lectione quoque qualis omnino sit, manifestò apparet. Itaque si in cæteris est præ-
stantior, illud sibi quasi minùs necessarium esse planè dicimus.

AC primum quidem accusatio non est artis poeticæ, sed histrionicæ quoniam potest *Riccobonus.*
vti signis etiam, qui recitat Epopœiam, id quod faciebat Sosistratus, & qui canit
id quod faciebat Mnasitheus Opuntius. Deinde non omnis motio improbanda, siquidem
nec saltatio, sed motio improborum. id quod etiam Callipidi vitio dabatur, & nunc alijs,
tanquam non ingenuas mulieres imitantibus. Præterea Tragœdia etiam sine motione fa-
cit illud, quod habet proprium, vt Epopœia. Nam per lectionem manifesta est, qualis sit. Si
igitur est in alijs melior, hoc certè ne ipsi insit, necessarium non est.

COMM. CLIV. *Diluit argumentum pro Epopœia allatum idque triplicater.*

VElùm conuerterit iam Aristoteles ac priùs rationi quā attulerat pro Epopœia
varijs occurrit modis. mox varijs etiam argumētis certat pro Tragœdia cui
etiam ad extremùm defert principatū. Primò igitur onerosam illam & im-
portunam imitationem quæ obijciebat Tragœdiæ, ait non Poëtæ ac Tra
gœdiæ sed histrionibus acceptam esse referendam: idque ea de causa quòd
motus illi & gesticulationes & quicquid summatim extrinsecùs assumere-
tur, ab histrionibus esset importatum in Tragœdiam, non ab arte ipsa & a poëta. Sic in li-
I. Responsio. bro I. Rhetoricorum monet vitia quædam in dicendi rationem & artificium fuisse inue-
cta, quæ non arti seu facultati quæ bona erat, sed prauo artifici & malis oratoribus essent
ascribenda. Et sanè si histrionum culpa non artis ac Poëtæ vitio importunitas ista obrepsit
se constet in Tragœdiam, non Tragœdiæ sed malo actori adscribendum est peccatum alio
quin epopœiæ quoque tribui poterit, inquit Aristoteles; cum nihil prohibeat quo minùs mo
tus ac gestus aliqui Epopœiæ recitationi adhibeantur. id quod Ra[illegible] legimus
dū publicè Epica Poëmata vel aliquam eius partem, siue recitarent vt Mnasitheus Opun-
tius. id enim gesticulationes & motus cum intenso illo vocis tono aut cantu cōiungebāt
Exagitatur tamen huiusmodi ratio. vt Epica actio magis ac magis exprimeretur. Hæc est prima ratio. Quæ tamen minùs firma
videri posset quòd Tragœdia est per se actuosa & dramaticum Poëma: epopœia contra in
sermone ac narratione posita est, ita vt nec actuosa sit, nec ad Dramaticum pertineat ge-
nus. ex quo fit vt cum non egeat actione & motu quemadmodū indiget Tragœdia, teme-
rè excusari videatur Tragœdia, quasi verò eadē importunitas cadat in epopœiam. Nam re
uera talis importunitas per se Tragœdiæ quippe actuosæ videtur inhærere: in Epopœiam
casu quodā importari, dum illam, vel certè aliquam eius partem, ad Dramaticā actionem
reuocant aliqui, eam peruertentes potiùs quàm perficientes. Denique quæque res in ger-
mano ac perfecto statu expendi debet: hæc propterea cū Epopœia narratione, seu scriptione
& lectione gaudeat, Tragœdia actione absoluatur (Dramatica enim est & ideo in definitio- 616
ne actio illius naturæ constituendæ adhibetur) satis constat motus ac gestus ad Tragœdiā
ex instituto, ad Epopœiam præter institutū, proindeque importunè referri. Hac igitur de
causa alterā (ni fallor) profert responsionē Aristoteles: nimirum Tragœdiam moderata a-
ctione esse contentā; hanc verò non esse onerosam & importunam. Si n. saltatio quoque
vbi moderata sit & conueniens, probatur, non reprehenditur (quid enim prohibeat virilē
esse, & cum rei militaris bono aut corporis [illegible] vno verbo honestè vsurpari ac proinde
laudari?) cur Tragœdorum & histrionū motus & gestus reprehendatur, vbi virilis sit &
moderatus? Et sanè lasciui motus ac gestus seu viles, & immoderati reprehendendi sunt:
II. Responsio. viriles & moderati laudandi & excipiendi; ita vt non inuidiam sed laudē consilient Trage-
diæ. Itaque Callipedes (inquit Aristoteles) reprehendebatur, non quòd motus & gestus
adhiberet recitationi (hi n. ornant actionem) sed quia molles adhibebat, effœminatos, ob-
scœnos, atque idē de alijs affirmare licet qui mulierculas imitarentur lasciuas & petulan-
tes vt captarent risum. Hæc est secunda ratio: quæ reuera solida est & Tragœdiæ tuendæ

accommo-

accommodata. licet enim hinc Comœdiæ dignitati non magnopere consulatur in qua viles personæ, cuiusmodi sunt parasiti, lenones, meretriculæ, inducuntur quorum gestus ac motus, viles scilicet & obscœnos, exprimere necesse est vt verisimilis sit imitatio; in Tragœdia tamen quæ seuera est & grauis, licet moderationem tueri ac viriles gestus cum recitatione coniungere. Quanquã enim serui & ancillæ, carnifices etiam interdum ac sæui administri & truces inducuntur in Tragœdia, nil tamen prohibet quominus decorum & moderatio seruari possit. Addit tertiam rationem: quia scilicet Tragœdia sine motione ac gesticulatione efficere possit quod habet proprium & suum illa consequatur finem quemadmodum Epopœia: idque si ab actione abstineat & scriptione aut lectione contenta sit. quemadmodum Epopœia. Quid. n. prohibet quominus rem aliquã exprimat & repræsentet cum id faciat Epopœia? Hæc postrema ratio. In qua tria obseruo. Primum est non potuisse non fateri Aristotelẽ reuera Epopœiam quippe quæ non est Dramatica, sine motione vlla suum explere munus ac suum assequi finem. Alterũ est non posse hac in re Tragœdiam nisi temerè parem effici Epopœiæ. cum enim Dramatica sit & actione perficiatur, non potest epopœiæ concludi finibus quin aliqua ex parte peruertatur. quod enim a suo genere diuellitur & alienis differentijs concluditur, peruertitur sanè. & ideo cum Tragœdia sub Dramatico genere seu forma concludatur, non potest ab illo ad διηγηματικὴν formam seu narratiuã nisi importunè reuocari. Postremum est eos qui ex hoc loco colligũt apparatum & melodiam non esse necessarias Tragœdiæ partes ex Aristotele, videri posse eum Aristotele cohærenter philosophari. Itaque videndum esset nobis quî tueamur apparatum & melodiam esse partes necessarias Tragœdiæ. Quamuis enim inuidiam inde minuimus, quòd diximus comparatè censeri non necessarias, hoc est si cum fabula & cæteris qualitatis partib. conferantur, tamen hîc videretur Aristoteles vniuersim ac simpliciter id statuere si concederet quin iuberet vt Tragœdia peræquè ac Epopœia posset sola lectione comprehendi. sed profectò qui ea diligenter æstimet quæ de hac re tota disseruimus in Cõtrouersia xli. intelliget apparatum & melodiã esse proprias partes Tragœdiæ, licet minùs
617 necessarias quàm fabulã. Siquidem sine fabula nullo modo existere potest: sine apparatu & melodia: inchoata & rudis potest existere. At quid ad Aristotelem qui ait sine motu facere quòd suum est non secus atq; Epopœia? hunc quoque nodum soluimus in ea Controuersia ad extremùm. neque. n. quod suum est ita facit scriptione aut lectione (si tamen id profert Aristoteles: nã aliqui multò aliter legunt) vt id perfectè omnino faciat quemadmodum vbi accesserit actio, sed tamen eò rem prouehit vt intelligatur ac percipiatur. & hac de causa paulò post fatebitur reuera apparatum & melodiã esse non exiguam Tragœdiæ partem: atque ijs voluptates gigni maximas: imò vero ideo præfert Tragœdiam Epopœiæ quòd apparatu & melodia instructa sit quibus caret epopœia. Quod si sine apparatu & melodia suum opus absolueret ac perfectè absolueret, ociosæ essent hæ partes: tantum abest vt vllam ei dignitatem adiungerent. Ita vt satis animaduertere liceat Aristotelẽ, quippe qui statuerit Tragœdiam epopœiæ anteponere, extenuasse (vt scilicet seruiat causæ) importunitatem illam, ac voluisse Tragœdiam sine actione quoque suum prouehere opus: quod tamen sola scriptione efficere non minùs perfectè quàm Epopœiam, reuera nõ statuit, sed tantùm ait scriptione quoque efficere suum opus, quod rudi modo verè efficit) vt scriptione quoque efficit Epopœia. de qua re tota consule Controuersiam xli.

III. Responsio.

Examinatur & aliqua ex parte labefactatur.

PARTICVLA CLV.

Ἔπειτα διότι πάντ᾽ ἔχει, ὅσαπερ ἡ Ἐποποιΐα: καὶ γὰρ τῷ μέτρῳ ἔξεστι χρῆσθαι, καὶ ἔτι οὐ μικρὸν μέρος τὴν μουσικὴν καὶ τὰς ὄψεις ἔχει, δι᾽ ἧς τὰς ἡδονὰς ἐναργέστατα. Ἔπειτα καὶ τὸ ἐναργὲς ἔχει καὶ ἐν τῇ ἀναγνωρίσει, καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων. Ἔτι τῷ ἐν ἐλάττονι μήκει τὸ τέλος τῆς μιμήσεως εἶναι. τὸ γὰρ ἀθροώτερον ἥδιον ἢ πολλῷ κεκραμένον τῷ χρόνῳ. λέγω δ᾽ οἷον εἴ τις τὸν Οἰδίπουν θείη, τὸν Σοφοκλέους, ἐν ἔπεσιν, ὅσοις ἡ Ἰλιάς.

Paccius. Omnibus insuper quæcumque Epopœia continet, abundè pollet. nam & numeris vtitur: & quæ non modica pars habenda est, Musica quoque, & apparatu, ex quibus sanè voluptates ipsæ manifestissimè percipiuntur. Nec non in agnitione

cæterisque actionibus euidentissima est. Et ambitu minori poeticæ imitationis finē assequitur. id enim vberiorem voluptatem præbet, quod quæ per longam temporis periodum sparsa habentur, breuiori collecta gyro perstringit, exempli gratia. Si quis Sophocleum Oedipodem tot in carmina quot alias continet, distribuerit.

DEinde quoniam habet omnia, quæ habet Epopœia, etenim metro licet uti. Et quod non paruam partem habet Musicam, & Apparatum per quam uoluptates constituuntur euidentissimè. Deinde & euidens habet & in lectione, & in actib. Accedit quod finis imitationis est in minore longitudine, nam strictus est iucundius, quàm id quod multi temporis mistionem habet. Dico autem quemadmodum si quis componeret Oedipodem Sophoclis in quot uersibus Ilias est. Riccobonus.

COMM. CLV. *Varijs argumentis pugnat pro Tragœdia I.*

CVm argumentum diluerit (si tamen satis diluit) quo effici videbatur Tragœdiam esse posthabendam Epopœiæ; nunc argumenta depromit quibus è contrario superiorem illam efficiat, atque adeo inter poëmatum formas Tragœdiæ deferat principatum. Principiò autē eo vtitur argumento quod quas habet qualitatis partes Epopœia (habet autem fabulam, mores, sententiam, dictionem) has Tragœdia habeat omnes, & insuper apparatu instructa sit & melodia, quibus mirificè delectet: cum tamen ijs careat Epopœia. Nam si quis obijciat Epopœiæ carmen (hexametrum nimirum) esse longe perfectius, ac propterea voluptati gignendæ valere plurimùm, quid prohibet (inquit Aristoteles) quominùs Tragœdia hexametro quoque vtatur? Hæc est prima ratio, quæ si quid valet, efficit etiam vt Comœdia sit anteponenda Epopœiæ, cum habeat sex illas qualitatis partes; & hexametro non secus ac Tragœdia vti possit. *Exagitatur.* Quanquam ne in hoc quidem sibi constare satis videtur Aristoteles, etenim docuit Hexametrum epopœiæ, Iambum Tragœdiæ & Comœdiæ, sic cōuenire vt inde singularum oriatur perfectio. 618 Quare is qui hexametrum adhibeat Tragœdiæ, peruertat vsum, præsertim cū Natura id veluti docere visa sit (si Aristoteli credimus) & experientia ipsa confirmare; iambum scilicet (id quod cecinit deinde Horatius) Dramati, hexametrum epopœiæ, conuenire. Vt propterea longè infirma videri possit hæc propo- Par. 22. sita ratio. Imò verò causæ effectrices, siue naturales velis, siue artificiosas, plerunque eò mi- & 130. nùs perfectæ sunt quò pluribus adiumentis suum absoluunt opus: tanta enim instrumentorū ac subsidiorum varietas sæpè effectricis causæ indicat imbecillitatem. Itaque Deus sola voluntate seu mente condidit Mundū, nec eguit præiacente materia. Natura, quæ est minùs valida, indiget materia, quæ (si ipsemet Aristoteli credimus) sit in potentia, calore etiā & alijs id genus adiumentis indiget pro rerū varietate: Ars, quoniam infirmior est, nisi actu adsit materia & instrumenta præterea sint in promptu, non operatur. Denique quò progredimur longiùs in his quæ agunt; eò maiorem & imbecillitatem & subsidiorum fermè numerum inuenias. Quin etiam beata vita quam homini tribuit Aristoteles, dum in actione versatur, mirum est quā multis indigeat tum animi, tum corporis, tum fortunæ (vt ille loquitur) adiumentis ac præsidijs: cum tamen beata vita quæ est in cōtemplatione posita, quæque (Authore eodem Aristotele) est præstātior, nullis huiusmodi præsidijs indigeat. Quod si ex topicis ea regula proferri posse videatur, id quod continet quicquid habet alterū & aliquid præterea, hoc est perfectius, cautè & non sine exceptione vsurpanda est: nā in gradibus & formis comperta est illa quidem; cùm homo verbi gratia quippequi continet gradus omnes rerū subiectarum & mentem præterea, sit perfectior animantibus & rebus cæteris quib. præstent animantes: contra tamen homo qui intelligentia prædiius est non secus ac beatæ mentes, & corpore præterea innumerisque naturæ atque artis præsidijs iuuatur, sit cœlestibus mentibus virtute ac dignitate inferior. eodem modo qui perspicilijs aut baculo vtitur homo, debilior est quā qui sine istis cernere aut incedere potest. Sed ad alteram rationem progrediamur quam docuit ab euidentia. Ait enim habere etiā

II. Argumentum. ἐναργὲς id inquam quod est euidens, idque & in agnitionibus & in operibus. Et sanè nemini dubium esse potest quin agnitio dum ita fit vt spectatorum non modò auribus verùm etiam oculis obijciatur, maiorem euidentiam ac perspicuitatem habeat quàm quæ auribus tantùm obijcitur Itaque iure Flaccus

Se-

Segnius irritant animos demissa per aures
Quàm quæ sunt oculis subiecta fidelibus.

cecinit, etsi non de agnitione loqueretur. Denique quod de agnitione dictum est; id de cæteris operibus & actionibus statuere licet quæ geruntur in Tragica fabula. Ita vt eiusmodi ratio plurimùm commendet Tragicam imitationem. Quamquam vt omittam agnitionem non omni Tragœdiæ inesse, ita vt non de toto genere disputet aut probet Aristoteles; Aquila etiam præstat homini videndi facultate, Ceruus longitudine vitæ, Equus pedũ celeritate, nec tamen Aquila, Ceruo, Equo non dignior homo. Sic Epopœia præstare adhuc fortasse potest Tragœdiæ licet vincatur euidentia. Adde quod Epopœia habet quæ illi conuenit, quæque lectori industrio & nauo (talis enim requiritur in Epopœia) sufficiat, energiam & euidentiam. Imò verò si quid in Tragœdia non geratur, sed (quod sæpè fit) narretur, euidentia nulla maior, fortassè etiam minor, fit in Tragœdia. Adde quod cum Tragica actio, quippe dramatica, tanquam præteruolet; contra verò Epica, quoniam lectione sensim ac per otium agnosci potest, animi obtutum sustineat diutiùs, hinc fieri vt Epica fabula maiore euidentia percipiatur. Hæc de secũda ratione. Venio ad tertiã quam ducit Aristoteles ex minore temporis spatio quo peragitur & ad finem perducitur Tragica imitatio, siue ex fine quem celeriùs Tragica assequitur imitatio. Neque enim vno eodémque modo tertium hoc argumentum explicant omnes. Siquidem Riccobonus existimat Aristotelem inde colligere Tragicam imitationem esse meliorem, quia habeat cõstitutionem fabulæ breuiorem. Vbi sanè de fine quem cõmemorat Aristoteles quémque statim in voluptate ponit, ne verbum quidem; quin per breuiorem constitutionem satis indicat sibi interim finem significare terminum non finem Tragœdiæ propositum. Robortellus verò de vtroque fine locum interpretari; vel certè nonnihil hærere visus est num de fine loquatur vnde faciliùs breuioréque via tenditur ad exitum an de fine imitationi proposito. Madius contra finem intelligit Tragœdiæ propositum quòd minùs prorogetur: tametsi quomodo, non satis explicat. paulo commodiùs fortasse Victorius, qui de voluptate tanquam de fine Tragœdiæ proposito locutum significat Aristotelem: ac voluisse Tragicam imitationem esse anteponendam Epicæ, quòd in minori tẽporis spatio oblectet quàm Epopœia: idque quia quæ oblectant iucundáque sunt, eò magis oblectent quo minore temporis spatio fuerint comprehensa. sic Victorius. Alexander tamen subtiliùs & fortasse pleniùs, ea enim de causa anteponi ait Tragicam imitationem epicæ, quia quæ vis est minùs dispersa seu magis collecta, faciliùs ac citiùs operatur quàm quæ minùs collecta est seu magis dispersa. ac propterea Tragica imitatio quoniam eius fabula longè minùs dispersa est ac fusa quàm Epica, voluptatem quam sibi gignendam propo suit faciliùs gignat ac tutiùs. Et hoc est quod sibi vult dum subiicit, *Dico autem vt si quis Oedipum Sophoclis tot texta carminibus quot continetur Ilias*; fore. n. significat vt Oedipi fabula si tanta carminum multitudine texeretur quanta constat Ilias, seriùs voluptatem propositã gigneret quàm gignat in præsentia dum longè minore carminum multitudine peragitur & absoluitur. Quapropter argumentum si explicetur & ad Syllogismum reuocetur, erit huiusmodi quod habet iucunditatem magis confertam & breui temporis spatio erumpentem, melius est quàm quod eam habet dispersam & longiore tempore indigentem. Tragœdia habet suam iucunditatem magis quàm in epopœia confertam, quæque lõgè breuiore temporis spatio erumpit quàm in epopœia. Tragœdia igitur seu Tragica imitatio melior est atque præstantior. Hæc est loci sententia: quam Oedipi, quemadmodum diximus, confirmat exemplo.

Habet hoc quoque aliquid dubitationis.

619

P.136.f.

III. Ratio.

p.319.p.

Multa tamen dubitare licet aduersus tertium hoc argumentum. Ac primò quia hinc sequeretur Comœdiam quoque esse meliorem ac præstantiorem quàm epopœia: siquidem Comœdia quoq; voluptatem gignit breuiore tempore: ex quo fit etiam vt in ea minùs dispersa sit quàm in epopœia. imò verò idem de Ecloga aut consimili Poëmate dicendum esset cuius imitatio & breuior est quàm Comœdia & voluptatem gignit citiùs. Nã si eò confugias vt dicas Comœdiam & huiusmodi Poëmata, quantumuis voluptatem citiùs gignat, & in hoc præstent epopœiæ, argumento & aliis multis esse inferiora epopœiæ, quid si & argumento & carmine & actionis probitate & magnitudine & huiusmodi aliis Tragœdia quoque inferior sit epopœiæ? Deinde quis non animaduertat videri Aristotelẽ ex eodem fonte & frigidam haurire & calidam? supra enim tanti fecit fabulæ magnitudinem seu longitudinẽ vt hinc vel maximè eius pulchritudinem oriri affirmauerit. Id quod exemplo etiam animantis confirmauit quod quãtumuis alioquin venustum, pulchrum

Dubitatur 1.

620

II.

esse negauit nisi habeat magnitudinem; idque vt voluptas quæ ex eius spectatione oritur, sit diuturnior. Et quanquam vbi totum simul spectari haud possit (vt si esset sexcentorũ stadiorum) negauit pulchrũ esse habendum, docuit tamen quò maius (dum tamen spectari possit totum) eò pulchrius. Ex quo effecit vt fabula quò maior ac longior (ita tamen vt percipi animo ac retineri possit) eò pulchrior atque præstantior. Quid plura? *Terminus* (inquit) *rei quò maior eò pulchrior secundùm naturam.* Non igitur Tragicæ fabulæ voluptas quòd citiùs erumpat, erit quàm epica melior, cum hæc sit diuturnior. Huc accedit quòd difficile est intellectu maiorẽ oriri voluptatem ex tragica fabula quàm ex epica, quæ rerum & varietate & admiratione tantopere excellit. Immo verò cum purgatio tãquam finis proposita sit Tragœdiæ, vix ac ne vix quidem intelli potest quî non multis partibus superetur
III. ab epica voluptate: cum in epopœia Heros proferatur rerũ gestarum gloria & omniũ virtutum splendore coruscans ac fulgens. Sed de his in Controuersia centesima paulò post.
IV. Illud tamen hoc in loco non prætermittam, longè iustius esse vt epopœia possit suã longitudinem contrahere, & ad Tragicã propiùs accedere, quàm vt Tragœdia epopœiæ carmine, hexametro inquam, conflet
V. ur: hoc enim minùs cum natura consentit, quæ Aristotele ipso fatente, dramati & colloquijs Iambum obtulit, tanquam magis accommodatũ quàm hexametrum: illud omnino consentit, vt ne tandiu voluptas (Aristotelis rationi insisto) differatur, quæ tanquam finis expetitur. Ita quidẽ quæ longitudinem contrahat epopœia, hoc etiam præstabit Tragœdiæ, quòd & carmen nobilissimum habeat, & voluptatẽ non minùs celeriter, atque illam sine dubio maiorem gignat. nam maiorem in epopœia quàm in Tragœdia requiri admirationem, quin etiam in epopœia esse maximam admirationem excitandam, ex admiratione verò iucunditatem inprimis oriri, ipsemet Aristoteles testatus est.

intelligi

PARTICVLA CLVI.

Ἔτι ἧττον μία ὁποιασοῦν μίμησις, ἡ τῶν ἐποποιῶν. σημεῖον δὲ ἐκ γὰρ ὁποιασοῦν μιμήσεως πλείους τραγῳδίαι γίνονται. ὥστε ἐὰν μὲν ἕνα μῦθον ποιῶσιν, ἀνάγκη ἢ βραχέα δεικνύμενον μύουρον φαίνεσθαι, ἢ ἀκολουθοῦντα τῷ τοῦ μέτρου μήκει, ὑδαρῆ, ἐὰν δὲ πλείους. λέγω δέ, οἷον ἐὰν ἐκ πλειόνων πράξεων ᾖ συγκειμένη, οὐ μία, ὥσπερ ἡ Ἰλιὰς ἔχει πολλὰ τοιαῦτα μέρη, καὶ ἡ Ὀδύσσεια, ἃ καὶ καθ᾽ ἑαυτὰ ἔχει μέγεθος. καίτοι ταῦτα τὰ ποιήματα συνέστηκεν ὡς ἐνδέχεται ἄριστα, καὶ ὅτι μάλιστα μιᾶς πράξεως μίμησίς ἐστιν. Εἰ οὖν τούτοις τε διαφέρει πᾶσι, καὶ ἔτι τῷ τῆς τέχνης ἔργῳ: δεῖ γὰρ οὐ τὴν τυχοῦσαν ἡδονὴν ποιεῖν αὐτάς, ἀλλὰ τὴν εἰρημένην, φανερὸν ὅτι κρείττων ἂν εἴη μᾶλλον τοῦ τέλους τυγχάνουσα τῆς Ἐποποιίας.

AD hæc Epopœicam imitationem, qualiscunque fuerit, non vnam omnino esse argumento sit, quòd ex hac qualiscunque fuerit Tragœdiæ semper plures exeunt. quare si vnam isti fabulam composuerint necesse est eam vel breuem nimis instarque muris caudæ apparere: vel, si ad iustæ mensuræ longitudinem produxerit 611
quasi vinum dilutissimum quòd si plures, verbi gratia, si ex pluribus actionibus cõmistam, profectò non vnam: qualem Iliadem, & Odysseam, plures quidem huiusmodi continentes partes, quæ alioqui per se ipsas etiam magnitudinem habent; tametsi huiusmodi poëmata, tum optimè quantum fieri potest constituta sint, tum etiam quam maximè vnius actionis imitatio. Si igitur Tragœdia non modò in his omnibus præcellit, sed artis quoque opificio: quippe non quamlibet voluptatem verùm quam diximus præstare debet: sanè liquet meliorem hanc esse, multò quidem perfectiùs Epopœiam finem assequentem.

PRaterea minus vna est qualiscunque imitatio Epicorum, signum autem est, quòd ex qualicunque imitatione plures Tragœdiæ conficiuntur. Quare si vnam fabulam faciant, necesse est vel ut breuiter ostensa appareat cauda muris, vel ut sequens metri longitudinem appareat aquea, sed si faciant plures quemadmodum si ex pluribus actionibus fuerit composita non erit vna; ut Ilias habet multas tales partes, & Odyssea, quæ

etiam

etiam per se habent magnitudinem, etiamsi hæc poëmate constituta sint, quantum fieri potest, optima, & quam maximè sint imitatio actionis unius. si igitur & propter hæc omni a præstat, & propter artis etiam opus (oportet enim ipsas non quamlibet efficere voluptatem, sed eam, quæ dicta est) apparet eam, quæ magis finem consequitur, meliorem sine dubio esse Epopœia,

COM. CLVI. Vartum seu postremum (si tamen postremum erit) affert argumentũ pro Tragœdia: quod sanè ducitur a fabulæ vnitate: quia scilicet maior in Tragica fabula, quàm in Epica, reperiatur vnitas. Nam vnitatem hoc est vnigenã actionem requiri in fabula tum epica tum Tragica declaratum est copiosè in particula L. & duabus sequentibus ac rursus in cxxIv. Ar. n. vnde constat Epicam fabulam ad vnitatem minùs accedere seu minùs esse vnã quàm Tragicam? Inde (respondet Aristoteles) quòd ex Epico poëmate plures deriuari possunt Tragœdiæ. Vbi sanè quæri posset, quî valeat ista ratio: plures inde Tragœdiæ ducuntur, est igitur minùs vna. siquidem nihil prohibet argumenta Tragœdiarum duci ex partibus epopœiæ: quæ partes non modò non tollunt vnitatem, sed poëmati ac fabulæ quantumuis vnigenæ insunt necessariò. Sed de hac re (ne disputationis series interpelletur) infra. Nunc pergentes, quid obsecro Aristoteles, si fortè id quod affirmas, ex Epopœia inquam duci plures Tragœdias non poëmatis sed vnius poëtæ vitio contingat, qui malè coagmentet Epopœiam, ac propterea multis Tragœdiis suppeditet argumentum, cum cauere debuisset ne id committeret? Minimè verò inquit Aristoteles: id enim ab Epopœiæ constitutione ac natura proficiscitur, non poëtæ culpa. & ideo quæcunque Epica fabula, quantumuis ac curatè conflata sit, id habet, vt multarum offerat Tragœdiarum argumentum. magna. n. illa vel episodiorũ vel partium ipsiusmet fabulæ varietas & multitudo offert Tragicis argumenta multa: ita vt epopœiæ seu epicæ fabulæ non poëtæ sit vitium. At quid rursum si epicus minorem & episodiorum & ipsius fabulæ partium molem ac multitudinẽ adhibeat epicæ constitutioni, atque adeò ingentem illam varietatẽ valere iubeat? An non propiùs accedet ad vnitatem? Nequaquam (inquit) nam id sine culpa præstare haud posset. siquidem epopœia quæ sine dubio gaudet amplitudine, in mitas adduceretur angustias: & quasi murina cauda quæ semper angustior ac tenuior apparet breuique deficit, breui explereṫur ac deficeret. Et sanè si epica fabula magnitudine gaudet et amplitudine, ita vt hac de causa nullis ferè temporis concludatur periodis, de epopœia quæ ad Tragicã longitudinem reuocaretur vt vnita conseruaretur, Horatianum illud fermè vsurpare liceret,

IV. Argumentum pro Tragœdia

Parturient montes: nascetur ridiculus mus.

621 sed quid si fortè vna eadémque actio produceretur atque ita produceretur vt vnica conseruata actione, Poëma longè dilataretur ac latè & debita constaret amplitudine? Ne id quidem (inquit Aristoteles) siquidem languidius erit poëma ac veluti succo & sanguine carebit: verbis enim & carminibus abundabit magis quã rebus & factis: immo verò rebus exile erit: verbis turgebit ac redundabit. denique vt generosum vinũ, si diluatur aqua plurima, generositatem amittit suam & aqueũ (vt vocãt) redditur; sic epica fabula quæ verbis potiùs quam rebus amplificetur. Ita fiet vt languida seu eneruata & tanquã exanguis appareat. Ergo ne hinc amplitudine careat, illinc languor illam occupet, multis cõfletur actionibus. Id verò (inquit rursus Aristoteles) vitiositatem afferet alteram: nam carebit vnitate. Certè Ilias multas habet huiusmodi partes quæ per se magnitudinem habent atque idem affirmare licet de Odyssea: quibus partibus, dum talia poëmata amplitudine pro vt oportet ac copia rerum instruuntur, vnitas minùs conseruatur: ita vt hinc pluribus quoq; Tragœdijs argumentum suppeditetur, quod argumento esse diximus epopœiam minùs esse vnam. At enim si ita est, tuus Homerus vitiosas, aut certè minùs perfectas, confecit epopœias dum recedunt ab vnitate. Ego verò (inquit Aristoteles) Iliadem & Odysseã non omnino accedere ad vnitatem quin ab ea recedere, non magnopere inficior aut repugno. sed tamen illud quoque pugno, hæc duo poëmata ad vnitatem accedere siue vnitatem conseruare prout huiusce poëmatis conditio patitur ac natura. Quantam enim vnitatem habere potest epica cõstitutio, tantam habet Ilias & Odyssea. Hæc Aristoteles pro Tragœdia. ex quibus, quasi triumphans, infert magnifica illa verba. *Si igitur Tragœdia iis præstat omnib. ac præterea artis opere excellit (neque enim oportet Poëmata quamlibet voluptatem gignere, sed eam quæ dicta est) perspicuum quoque erit eam esse Epopœia meliorem ac præstantiorẽ cum magis assequatur*

tur finem. his concludit Aristoteles epopoeiam superari a Tragœdia atque adeò Tragœdiæ deferendum esse principatum. Nisi tamen dum interim cogit summam disputationis, additque Tragœdiam præstare insuper τῷ τῆς τέχνης ἔργῳ *artis opere* seu artificio ipso, nouam rationem addit eámque momenti maximi, vt magis ac magis appareat non temerè tantopere extolli Tragœdiam. Etsi enim orãdus erat, vt quoniam ait his præstare omnibus quæ commemorauit, & præterea artis opere, ac propterea nouam sine dubio indicat rationem explicaret in quo tandem positum sit hoc artis opus, veruntamen in vniuersum intelligitur Tragœdiam (si ei credas) meliora habere præcepta ac certiora, ita vt ars inde commodior existat ac tutior.

Dubitatur contra propositum argumentum. I. Iam verò multa sunt de quibus dubitemus. Ac primum fortasse vnitas in epopœia cõseruari potest optimè. siquidem ex fabula non ex episodiis æstimãda est vnitas. Et ideo Aristoteles in particula lxxxix. fabula constituta, quam vnigenã esse iusserat, de episodiis cogitandum præcepit quibus dilataretur. quid autem prohibet quominus fabula ipsa ita cõmodè sua illa partium varietate vnigena cõstituatur, vt vnitas appareat egregiè? Certè homo longè maiore constat varietate partiũ quàm planta, quæ propterea quoquomodo homogenea videri solet, cum homo etherogeneus appareat vndique & tamen vnitas nõ minùs elucet in homine quàm in planta; immo verò magis. Id quod de epopœia ex Torquati Gotofrido potest cõfirmari, in quo sanè (id quod nos docuimus in nostra Cõparatione) vnitas apparet mirificè. Et sanè forma vnitatem gignit non materia, vel certè ex forma imprimis petenda est, ita vt partium varietas non impediat vnitatem. Deinde turpe est existimare id recedere ab vnitate quod ea gaudet vnitate quæ illi planè conuenit, & eam perficit. Et ideo vbi epopœia talem ac tantam habeat vnitatem quanta illi conuenit, nihil est exigendum præterea. An non tu Aristoteles Platonem reprehendebas quòd rerum communionem induceret vt Respublica esset maximè vna reprehendebas sanè, docebásq; ex rerũ omnium communione destrui potiùs Rempublicã quàm fieri vnã. Itaque affirmabas vnam esse Rempublicã & perfectè vnam communitate illa rerum depulsa, tantũ abest ut esset necessaria. Idẽ igitur statuerim ipse de epopœia, quæ opportuna sibi vnitate instructa sit satis. Ad hæc si plures ex qualibet epopœia Tragœdiæ deriuãtur: cur obsecro id de Iliade & Odyssea negasti in particula cxxvi? Nam affirmabas quidẽ ex Cypriis multas ex parua Iliade plusquam octo, Tragœdias deriuari: sed ex Iliade & Odyssea vnicam tantum Tragœdiam vel duas tantummodo, vt duo sunt poëmata, desumi. Itaque verendum est ne priùs negaueris ex Odyssea & Iliade plures Tragœdias desumi posse, vt Homero caneres ac patrocinareris, dum vnitatis quoque nomine illius Poëmata commendare nitereris: nunc uerò tãdem, ut contra magistrum Tragœdiam præferas Epopœiæ, affirmes Iliadem quoque & Odysseam, quoniam nulla ex te Epopœia non multis suppeditat Tragœdijs argumentum; multa offerre Tragœdiarum argumenta. Et eodem pertinet quod in particula LI. vnitatis nomine Odysseam commendasti, ac propterea obseruasti Homerum ea prætermisisse de Vlysse quæ vnigenã actionem labefactare possent. Iliadem etiam perfectè vnam dixisti: scilicet vt Homerum de more extolleres: & tamen in præsentia vt magistro confles inuidiam, fateri non dubitas a tali vnitate Iliadem abesse & Odysseam. eodem quoque pertinet quòd dum optas Tragœdiæ subijcere Epopœiam; de hac, quasi multas actiones retineat, loqueris; atque ais Epicos, si vnam fabulam fecerint, necesse est hanc breuiter ostensam, minui: si autem plures fabulas fecerint, non erit vna. Cõtra verò cum vereris ne Homero inuidiã confles, dum in has Epopœiam adducis angustias, actiones istas ac fabulas plures, partium honestas nomine, scribens: Ilias & Odyssea multas habet huiusmodi partes. Vbi fabulas & actiones in partes conuertis ne Homero confles inuidiam. Tametsi; mea quidem sententia, Ilias aut Odyssea id quod nos & in Cõparatione & in hoc Cõmentario docuimus sæpè) multis constat actionibus ac fabulis. Hæc contra huiusce particulæ sententiam. Quibus tamen illud addere lubet, quod vel ab initio dubitationẽ nobis creauit, et verò est rei caput ac vertex. Nã cum Episodia fabulæ quæ iã vnigena constituta sit, addãtur vt id ornetur ac dilatetur, profectò vnitas fabulæ ex partib. quib. rectè aut perperã conflatur, perficitur aut vitiatur, non ex Episodijs quæ nõ necessariò pertinent ad vnitatẽ. Quid igitur prohibeat quominus boni Tragici & industrij ex varijs Epopœiæ partib. quæ interim vnigenam conflent fabulã, sumant Tragœdiæ argumenta eáq; ad perfectas Tragœdias industria adducant sua singulas illas partes amplificantes & ad iustas Tragœdias adducentes. Certè Aristot. in particula LI. laudauit Homerum quòd ex bello Troiano particulã desumpserit quam deinde amplificauerit & Iliadem confecerit. Atque

Margin notes: II. (beside "Gotofrido"); *Disp. 2.* (right, beside "mare id recedere"); III. (beside "ex parua Iliade"); *Libr. 1. Pol.* (right, beside "de Iliade & Odyssea"); 615 (right, beside "eodem quoque pertinet"); IV. (beside "bet huiusmodi partes").

que eodem reuoluitur res, si hoc in loco (quod suspicantur aliqui, sed perperā, vt opinor) ex Epopœiæ Episodiis multas Tragoedias deriuari cēsuit. nihil.n.prohibet quominus epopœia sit adhuc vna: idque vel quia Episodia non sunt germanæ fabulæ partes, nec necessariò (vt dicebā) fabulæ quæ ex actione petitur, constandæ adhibentur; vel quia dū verisimili aut necessaria ratione cū actionis partib. copulātur siue ijs inseruntur, nō destruūt fabulæ vnitatē. Et iō fabula offert Episodia illa tanq̄ particulas & mēbra quedā vnigenæ actionis: ita vt si fortè ex varijs Episodijs varia Tragœdiarū argumenta deriuent Tragici, vnitas Epopœiæ non labefactetur quicq̄, tantū abest vt destruatur. Sed de tota hac re in Cōtrouersia cētesima pleniùs.

PARTICVLA CLVII.

Περὶ μὲν οὖν τραγῳδίας, καὶ ἐποποιίας, καὶ αὐτῶν, καὶ τῶν εἰδῶν, καὶ τῶν μερῶν αὐτῶν, καὶ πόσα, καὶ τί διαφέρει, καὶ τοῦ εὖ ἢ μὴ τίνες αἰτίαι, καὶ περὶ ἐπιτιμήσεων, καὶ λύσεων εἰρήσθω τοσαῦτα.

DE Tragœdia igitur, & Epopœia, déque earum generibus atque partibus quot etiam, quibúsque differunt, de causis insuper, cur hæ meritò probentur reprobentúrve, tum de obiectionibus, ac solutionibus, satis hactenus a nobis hæc dicta sint. Paccius.

624 *AC de Tragœdia quidem, & Epopœia, & ipsis, & formis, & partibus ipsarum, & quot sint, & quid differant; & quæ causæ sint eius, quod benè est, & quod benè non est, & de reprehensionibus, & solutionibus, tam multa dicta sint.* Riccobonus.

COM. CLVII. EPilogo vtitur quo summatim colligit atq. perstringit quæ hactenus disputauit. *Epilogo cōcludit ea fermè omnia quæ disputauit.* Neque.n.affirmauerim huiusmodi epilogū totius operis procemio responderе, quod, nescio quo pacto aut quo consilio, affirmauit Victorius. Siquidē alia multa continet procemiū illud, quæ nondū tractata sunt, ac propterea epilogo nondū queunt concludi. Multo minùs Madio assentior qui non modò hunc epilogū libri totius prologo respōdere ait, verū etiā communia saltē, quæ formis singulis conueniant, initia (sentiebat.n. Comœdiā nōdū explicatā, quæ tamen proponitur in procemio) & fundamēta iacta indicat in hoc libro. Alicui igitur procemij parti respondet hic epilogus, & continet quæ tractata sunt hactenus: quæ verò tractanda erant ac sine dubio continenter tractauit, non attingit. Ait igitur primùm de Tragœdia dictū esse & de epopœia: etsi.n.alia quædā dicta sunt antea, ita vt ordo non planè seruari quin multa quæ ante Tragicā tractationē dicta sunt omitti videantur; attamen vel quoniā ea omnia Tragœdiæ fermè aliarúmq; formarū gratia tractata sunt, vel quia Tragœdia & epopœia inter ea quæ explicata sūt obtinent principatū præstántque dignitate, hæc duo cōmemorasse voluit priùs: cætera quæ vniuersim dicta sunt, dissimulauit: præsertim verò quia illa iam antea fermè oīa priuato epilogo cōcluserat. Addit verò & de formis & de partib. ipsarū dictū esse, significās per formas tū implexā & simplicē tum moratā & pateticā, & Tragœdiā & epopœiam. nā his formis & Tragœdiā in part.xcr1.& epopœiā in cxxv1r. docuerat variari. Per partes verò intelligit quas & qualitatis & quātitatis appellauit sæpè; qualitatis inquā fabulā, mores, sententiā, dictionē, quæ oēs Tragœdiæ & epopœiæ cōueniunt; ac deniq; apparatū & melodiā quæ in Tragœdiā cadunt quidē, non in epopœiā. quantitatis verò nomine Prologū intelligit, episodiū, exodū, choricū, de quibus in Part.lxiv. Tametsi hæ partes non oēs conueniunt in epopœiam quēadmodū suo loco docuimus, in Tragœdiam oēs. Quod si rursus alias in disputatione partes cōmemorauit, vt peripetiā & agnitionē, minores illæ quidē sunt, fabulæ nanq; sunt partes: Tragœdiæ verò & epopœiæ, particulæ: quas facilè prætermittit ne minuto nimis vtatur epilogo: alioquin & de peripetia & de agnitione egit earundémq; varietate, déque alijs quibusdā quæ particulæ sunt fabulæ. & quāuis implexa aut simplex, patetica aut morata, dicitur fabula, ita vt hæ quoq; videri possint particulæ, veruntamen epopœiā & Tragœdiā ab ijs appellauit. nō modò fabulā: ita vt Iliadē pateticā Odysseā moratā fecerit. eodémque modo de Tragœdiis locutus sit. Neque verò dū hoc in loco ait, *De Tragœdia & Epopœia tum ipsis tum formis & partibus dictū est*, hæc verba procemij respōdēt verbis in quo itē dixerat *tum de formis ipsius, tum*, (quod paulò post subiecerat) *de partibus*. nā in procemio loquebatur de formis poëticæ, non de formis Tragœdiæ & epopœiç. Addit autē dictū esse & quot sint, & quid differāt huiusmodi tū formæ tū partes, in ea intuēs quæ commemorauimus antea de formis ac partibus, vbi quot sint docuimus, & quā differāt & varientur. Ad hæc, dū ait, quæ causæ existant eius quod benè est aut nō est, reuocat nobis in memoriā; præcepta illa quibus nos docuerat quæ vitia sint fugienda quæ virtutes sectandæ in hisce poëmatis pertexēdis. quod de Tragœdia docere cœpit in particula lxv1. & copiosè prosequutus est: de Epopœia verò eādem breuissimè exposuit

suit in particula cxxxiii.ad cxxxvii.vsq; Quod verò postremo addit de reprehēsionib.& solu
tionib.id verò statim lōga disputatione cōplexus est a part. cxxxviii.ad cliii. Vbi tādem dis-
putauit de Tragœdiæ dignitate.quam tñ disputationem ad epilogū nō reuocauit ea opinor
de causa quòd in promptu esset:tunc.n.illam absoluebat.Nunc ad centesimā Controuersiā 615
deuenio,quæ postrema quoque erit,sed omniū facilè nobilissima. Etenim disceptandū erit
NVM Tragœdia iurè ac meritò ab Arist.anteponatur Epopœiæ,ac propterea inter Poëma-
ta obtineat principatū:an verò Epopœia Tragœdiæ atq;. adeò poëmatis omnib.(id quod Pla pag. 515
to censuit) sit præferenda. Et sanè Platonē fuisse in hac sententia cōstare potest ex ijs quæ scri
psit in II.libro de legib.Cum.n.de certaminib. & spectaculis poëticis loqueretur, ac propte-
rea & Comœdiā,& Tragœdiā,& Lyricū poëma,& Rapsodiā seu Epopœiam quin circulato
res quoq.atque eos qui præstigiis quibusdā caperēt oculos,in medium protulisset,fore aiebat,
vt huiusmodi præstigiatores puerulis maximè omniū placerent:adolescētib.Comœdia pro-
baretur,ingenuæ mulieres & graues,ac viri iā adulti,vulgus etiā Tragœdiā laudarent;senio-
res verò grauésq; viri Rapsodū libentiùs audirent qui aliquid ex Homero caneret aut Hesio-
do.Quo in loco nō ab re fuerit monuisse hospitē Atheniensē,quo Plato ipse,atque is iā æta-
te grauis & sapientia,quiq.leges conderet,designabatur, hanc sententiā pronunciasse, atque
ita pronunciasse, vt dixerit ad extremùm, *Nos verò seniores Homericū aliquid ex Iliade vel Odys-
sea aut quid ex Hesiodo quod benè a Rapsodo decantetur, probabimus: atq. hunc victorem renunciabimus.*
Contra verò Tragœdiā multitudini ac vulgo probatā significasse,qui facilè apparatus splen
dore & artificio caperetur,nō solidis animi incitamētis. Atq; huc etiā pertinere potest quod
cū in libris de Republica ea cōmemoraret quæ a Poëtis vitiosè aut rectè de Dijs & Heroibus
dicta essent,ab Epicis initium duxit,& horū exemplis diu rē egit: tū ad Tragicos quoque di-
uertit. Visus est.n.nobilitatis rationē habere & a nobilissimo poëmate initiū ducere voluis-
se.Quin etiā magnopere suspicor per idē tempus cōstantē sapientū fuisse sententiā, Epopœ-
iā poëmatis omnib.esse anteponendā,cum seniorib.hanc ascribat Plato atque ijs qui prudē-
tia excellere solent. Etsi.n.satis intelligitur suā quemque extollere consueuisse facultatē, ac
Tragicos inprimis,quoniā multi essent,& apparatus splendore atque artificio præstringerēt
vulgi oculos,hanc laudē auidiùs expetisse,veruntamē Homerū & Epicos,principes Poëtarū
habitos esse,satis constat. Itaque Plato dū Homerum qui propter vehementem illā imitatio
nem in suā Rempublicā non cōmodè caderet, pellit,non inficiatur poëtarū principem habi
tū esse. Id quod cōmuni eorū cōsensu videtur cōfirmari,a quibus qui in sua facultate excel
leret,Homerus diceretur.quo nomine Plato ipse philosophorū Homerus appellatus est.qđ
sanè dum non tā Comicorū aut Tragicorū quàm poëtarū princeps vniuersim censetur,non
minùs ob Epicæ materiæ præstantiā quàm quod Homerus priscos illos sua musa delectaret,
accidisse credēdū est. Itaq. Plutarchus in eo libro in quo docet quī audiēdi sint poëtæ,ac præ-
cepta præscribit, ad Iliadē & Odysseā inprimis diuertit,quòd intelligeret Homerū principē
Poëtarū iudicari. Sed quoniam Aristotelis ac Peripateticorū authoritas magna est,agedum
ratione certemus. Quanquam.n.omnino crediderim Aristot.quippe qui a Magistro libēter
discedebat,atq.huius decreta euertere,sua introducere Græcisq; probare,cupiebat,Epopœiæ
Tragœdiā proposuisse,veruntamē rem totā rationi cōmittere lubet,ac grauissimæ huic Cō-
trouersiæ dirimendæ momenta rationū adhibere. Principiò igitur ex actione quæ in epopœ
ia decantatur,seu persona cuius actio in argumēti loco habetur ac celebratur,argumentū du
cere lubet.nā doctrinas & facultates ex materia quā tractant,æstimandas inprimis cū de no-
bilitate agitur,& res omnino clamat,& Arist.ipse scriptū reliquit. cum igitur epopœia heroū
facta cōplectatur;quæq; duces fortissimi strenuè gesserūt & magna cū laude, quis non fatea
tur epopœiā anteponendā esse tragœdiæ? Certè tragœdiæ,si tragędias ipsas euoluas,sæuitiam
crudelitatē,immanitatē spirant ferè passim,tantū abest vt fortitudinis ac virtutis exēpla præ- 616
ferant ac faces. Quod si etiam ad meliores fruges tragicam renoces actionem cum Aristote-
le,ita vt qui peccant,non tam per improbitatem quàm per ignorantiam peccent, & atrocia Lib. 1. de
facta cōmittant,adhuc tamen longè abest vt tragica actio cum epica conferri possit quæ vir an adi-
tutum fermè omnium facem ostentat. Denique quæ argumentum tragico suppeditat per- nit.
sona,ex Aristotele inter bonos & malos numeratur:ita vt licet illustris sit,addo vtcunq; pro-
ba interdum videri possit si cū comica conferatur,ab epica tamen longissimo superatur in-
teruallo. Quin etiam epica actio tantam habet cum diuinis affinitatem & coniunctionem,
vt Stoici maluerint hominum & Deorū facta epico poëmati in materiæ loco attribuere. De
qua re tota,quod pertinet ad Heroicæ tum actionis tum personæ præstantiam, haud lōgius
faciam,quòd totam hanc rem in Comparatione prosequuturus sim copiosè. Illud tamen nō
prætermittam Virgilium & Torquatū heroës suos ita virtutibus omnib.instruxisse,vt in eis
sum-

CONTROVERSIA. C.
Cui nam principatus sit deferendus inter Poemata; Tragœdiane, an Epopœia.

Epopœiæ non Tragœdiæ deferendum Principatum ostenditur multis.
I.

summarum virtutum omnium exempla eniteant quibus Heroës seu Duces ac principes ad virtutem honestámque gloriam incendantur. Tu si placet Comparationem, maximè verò primam eius disputationem percurrito. *Disp. 1. & 2.* Sed & epopœiæ nobilitas inde potest confirmari, quòd epopœia humanis diuinisque virtutibus complere nititur hominem, atque adeò a mortali conditione ad diuinam quoad eius fieri possit efferre. II. Tragœdia solam purgationē spectat quarundam perturbationum aut etiam vitiorum. Etsi.n. non facilè obseruare licet ac statuere quam tandem tragicæ actioni purgationem præfixerit Aristoteles, aut qua ratione efficiatur ea purgatio, ita vt adhuc sub iudice lis sit, purgationem tamen illi proponit Aristoteles. At Heroëm qui epopœia celebratur iam immoderatis perturbationibus ferè omnibus tanquam frenum iniecisse videas, atque animum multis ac magnis virtutibus imbuisse: denique tolerantia, fortitudine, iustitia, magnanimitate, prudentia, pietate iam excellere (si tamen a bono poëta proficiscatur imitatio) & heroicarum virtutum exempla offerre; ita vt altiùs attollere hominē gestiat & summæ virtutis atque heroicæ perfectionis [illegible] reddat. Quod si fortè epopœia quoque lectori præsto est, vt immoderatis perturbationibus medeatur, id nostra inprimis accidit culpa, [illegible] cum ad virtutis culmen ascendendum esset, purgatione adhuc egemus. Tragœdia tamē tota in eo est vt terrore & misericordia purget animos auditorum, præsertim eorum qui potentia præstant & authoritate: [illegible] vt altiorem finē spectet epopœia ac præstantiorem. De qua item re nos in Comparatione fusius. *Vide Disp. 9. per. 132.* Neque verò ad hoc confirmandum non magni momenti est admiratio, quæ eodem Aristotele fatente requiritur in epopœia. Etsi enim hæc quoque debet in tragœdia excitari, in epopœia tamen excitanda est maxima, ita vt Aristoteles admirationem quodammodo in finis loco proponere visus sit epopœiæ. III. At maxima admiratio præterquam quod maximam parit iucunditatem, ex rerum gestarum ac virtutum magnitudine gignitur, quæ communem supererēt vsum. De qua re vide quæ scripsimus in IX. Comparationis disputatione. atque inde magis ac magis intelliges quantopere hinc nobilitetur epopœia.

IV. Huc accedit quod epopœia ad Philosophicam dignitatem magis assurgit quàm tragœdia; mirum est enim quam appositè omnem philosophiæ varietatem redoleat Heroicum poëma: cum tamen in tragœdia nulla ferè præter moralem eniteat. Itaque Euripides qui pauca quædam interposuit quæ ex naturalis philosophiæ spatiis deriuata essent, reprehēsus est. Virgilius contra a viris doctis ea quoque de causa summopere celebratur, quod omniū doctrinarū præceptis tanquam floribus pulcherrimis resperserit Aeneidem: vel, si mauis, tāquam coloribus nitidissimis illustrauerit. Quapropter Maximus Tyrius qui affirmare non dubitauit Poësim esse blandam ac suauem quandam philosophiam, philosophiam contra seueriorem poësim, sine dubio in epicos spectauit vel maximè. Aristoteles etiam qui præfert Poësim Historiæ quòd illa magis recedat a rebus [illegible] & generalia sectetur & ad philosophicum studiū accedat, potuit hoc iustiùs proferre [illegible] epopœia quàm de tragœdia. 627 Neque verò id eo consilio pronunciatum [illegible] quòd existimem cò spectasse Homerum ac summos epicos, vt hinc eam quæ in actione, illinc quæ in contemplatione, versatur, Philosophiam exprimerent: atque Heroëm [illegible] actione, [illegible] contemplatione, excellentem ostenderēt. Dicuntur.n. isthæc a nonnullis facilè, præsertim ab otiosis interpretibus: sed reuera ab epopœiæ œconomia & ratione abhorrent quam longissime. Nam vt omittā rudi illo Troiani belli aut Homeri sæculo nondum perpolitam istam philosophiæ diuisionem in πρακτικὴν & θεωρητικὴν emanasse, multò minùs Homerum his duabus sapientiæ partibus animum excoluisse, cum interim carmine victum ferè emendicaret, qui obsecro ab Homero in Odyssea θεωρητικὴ exprimitur (quod isti volunt) cum Vlyssis labores, molestias, pericula, actiones denique terra marique exanthlatas ac gestas decantet? Quamobrem qui Virgilium quoque sex prioribus libris θεωρητικὴν, sex posterioribus πρακτικὴν expressisse volunt, quòd videant illos Odysseæ, hos Iliadi, respondere, videant quid natuant. præsertim verò cum Aeneas in sex priorib. & nauiger, & iactetur, & Didonis amore capiatur, & socijs solandis vndiquaque occupetur, ad ludos etiam statuendos iustáque parenti persoluenda descendat, a quibus abhorret quæ in contemplatione posita est vita. Iaque Aristoteles actionem semper subiecit Epopœiæ quíque humanæ vitæ pericula exhantlaret, & admiranda facta ederet, virum spectauit, sic Plato in Heroico fortitudinis maximè & prudentiæ proferri ait exempla. Cur igitur omnem philosophiæ varietatem refers ad epopœiam? Ea de causa, quia in tanta epici poëmatis amplitudine percommodè licet, & verò conuenit, illud variis humanæ vitæ documentis spargere ac variare: ita vt interdum res aliqua naturalis si non subtiliter, eleganter tamen ac perspicuè, describatur. Et hinc est vt multa habeat Virgilius quæ Astrologiæ ac naturalis Philosophiæ cognitionem redolent: plurima quæ humanæ vitæ officia describant & cōtineant, ita vt He-

roicum

roicum poema philosophiæ quasi luminibus ac pigme[illegible]is mirificè gaudeat. Tametsi illud fatendum quoque est, hæc humanæ quæ canitur actioni ad[h]ibenda perinde ac sal conuiuio: vt scilicet illis tanquam sale respergatur & condiatur actio, non pro epulis apponantur. Ex
VI. quo etiam fit vt epico amplissimus quoque se aperiat campus in quo Eloquentia, Cosmographia, pictura etiam, nautica, aliæque id genus artes & facultates nō sine dignitate aliqua tacitè saltem ostententur. vt enim qui pila ludunt, etsi in ip[illegible] ne proprio palæstræ artificio non vtuntur, ita mouentur, vt a non ignaris animaduertere liceat, didicerint ne palestrã; sic in Heroico bonus poëta dum facta canit, indicat q[ua]m egregiè optimas artes calleat libe ralesque disciplinas. Quanquam ne illud quidem silendum est, amplitudine quoque seu magnitudine summopere nobilitari epopœiam: quand[o] quidem hinc efficitur vt voluptatem habeat non modò summam, quod tamen rerum varietas inprimis efficit & admiratio qua excellit, verùm etiam diuturnam, qua tamen priuatur Tragœdia. Et sanè tragœdia, quoniam spectatores detinet in theatro, ac propterea mira temporis angustia premitur, ad finem properat celeriter, ac si attingit finem ita vt delectet iuuétue, receptui canit breui: ita vt vtilitatẽ aut voluptatem non tam attulisse quàm ostendisse videatur. epopœia contra quoniam doctis canit ac nauis, & ab his legi gaudet, quam rerum splendore ac m[a]g[ni]tudine pari honestã ac nobilem voluptatem, hanc, vt nullis concluditur an[gu]stiis temporis, tuetur conseruátq; diu. Quapropter non facilè Aristoteli assentior, qui quod T[ra]gicus breui finem assequatur suum, id ei vertit laudi: Epopœiæ contra quæ longiùs multo [pr]oducitur, id tribuit vitio. Siquidem Tragicus necessitate, quia scilicet angustijs prem[itur] te[m]poris, non voluntate, decurrit celeriter ad metam. Epicus contra voluntate adh[i]bet cunctationem vt voluptas sit diuturnior & vberiora sint incitamenta virtutum. Id quod non ignorauit Aristoteles, qui, vt veritas se prodit sæpè, non semel [a]ffirmauit epopœiam habere summam admirationem, indé-
VII. que voluptatem maximam gignere, & bono hoc diuturno tempore gaudere. Quam rẽ magni animantis ac pulcherrimi declarauit exemplo quod mirificè delectet & capiat. Et hoc quidem, dummodo conspiciatur totum, ingens optauit, quò spectatio & voluptas quæ ex
VIII. spectatione gignitur non breui tempore absolueretur aut dissueret. & hoc similitalem ac tã tam in poëmate requirebat magnitudinem, qualem & quantã homin[um] memoria ferre posset aut caperet; vsque adeò amplitudinem pulchri[t]ud[i]ni ac iucunditati accommodatam esse iudicauit. De qua re non necesse habeo plura dicere cum & iam antea non semel, & in Cõparatione copiosè egerim de hac re tota. Illud potiùs commemorabo hanc eandem laudem & dignitatem. Heroico poëmati afferre episod[i]a, si a non malo Poëta excogitentur: oblectant enim ac diu oblectant tum nouitate, tum varietate & artificio, ita vt cum actione ipsa certẽt vt admirationem, iucunditatem, vtilitatem afferant. quo sanè bono vix ac ne vix quidẽ interdũ gaudet quicquã tragœdia. Iam verò quid dicam de carmine? An non heroicus versus siue hexameter quo vtitur epicus, magnificentia, grauitate, sono, stabilitate, vno verbo perfectione superat Iambum & carmina reliqua? superat sanè: id quod & Aristoteles agnoscit ac prædicat, & Natura indicat satis, & Ars (Flacco ipso clamante) experitur ac probat. Nonne trãslata aut peregrina excipit verba magna cum d[i]gnitate? Excipit sanè, idque Aristotele ipso fa-
IX. tente; qui illud etiam aliquando affirmare non dubitauit, Naturam ipsam nobis hexametrũ ostendisse quo Heroum facta egregiè canerentur. Ita vt [illegible] iure ob excellentiam tum carminis tum actionum quas canit dictus sit hexameter. Et erit qui Tragœdiam iactare audeat quin epopœiæ præferre, cum alijs commodis multis ac bonis careat, tum iambo vtatur aut senario quæ pedestribus colloquiis verius & saltationi, id quod aliquando Aristoteles quoque docuit) quàm grauissimis actionibus accommodata sunt? Quod si tragœdia personas inducit quæ sine dubio splendorem habent suum, epopœia quoque id commodi habet vt cum modò personis tacitè indu[c]tis imitetur, modò narret, quod poëta ipse grauiter semper ornatéque facit, tali varietate delectet ac saturati quam v[i]ta grata habet imitatio, occurrit egregiè. Sed dies me deficiat si epopœiæ laudes persequi velim longiùs cogárque prætentem Controuersiam vltra quàm par est proferre. Itaque com[m]odè cecidit vt paulò ante dũ Aristotelis disputationem & quas pro Tragœdia afferret rationes expenderem, has labefactauerim atque epopœiæ perperam deprimendæ asserri docuerim.

Atque hæc sunt quæ dixisse ac literis etiam consignasse placuit in arduo hoc & perdifficili monumento, vt ingenuis ac nobilissimis Auditoribus prodessem, ac meo muneri satisfacerem, quod tamen ad vnius Dei gloriam, cui nostra, quantulacunque est, omnis desudat industria, referri velim.

FINIS.

Henricus Clericus Gallus Vallisoletensis Corrigebat.

CENTVM POETICARVM CONTROVERSIARVM INDEX.

In quo, vt commodior sit & vtilior, interdum capita quoque Controuersiæ notantur.

Respondet verò hic Index numeris intimo cuique paginarum lateri affixis: & in quacunque forma imprimatur opus, Index his numeris respondebit semper: statimque offeret quicquid requiras: Litteris verò p. principium, m. medium, f. finis denotantur.

LIII.

I N D E X
RERVM ET VERBORVM
MEMORABILIVM.

Respondet verò hic Index numeris intimo cuique paginarum lateri affixis ; & in quacunque forma inprimatur opus, Index his numeris respondebit semper: statimque offeret quicquid requiras: Litteris verò p. principium, m. medium, f. finis denotantur.

A

gitatur

Biblio-

semper

fingen-

F

G

H

I

M

N.

O

Proœ-

P. hæc rursus addas, quæ fuerunt prætermissa.

& an

Prologi definitio exagitatur 322.m. defenditur 322.f. episodij ratio oppugnatur explicatur, defenditur 323. 324.

Q

R

S

p. textu

Vent-

V

X

Y

Φ

INDICIS FINIS.

Errata

Si quis circa Græcum aut Latinum Aristotelis codicem tibi occurrat scrupulus, ad vulgatum confugias qui est in promptu. Interim mei Commentarij errata corrigito, ita tamen vt ad laterales paginarum numeros confugias, qui, quacunq; forma imprimatur opus, tibi inseruient.

	E.	C.
pag.6.	Immunitatem	Impunitatem
7	diffidentibus	diffidentibus
8	quisque	quasque
	suscitaret	sciscitaret
13	intentionem	mentionem
19	confugere	confingere
20	poesi	poesie
31	peruersi	peruerti
69	Philometriæ	Philametriæ
71	contingam	coniungam
72	necessitata	necessitatem
87	duo	dico
97	sermone	sermone, siue nudis metris fiunt, id accidere, vt scilicet hæ illis differentiæ inesse ac pro
	in IV.	In V.
112	illi equidem	ille quidem
115	imitentur	imitentur agentes
120	solent	soleat
133	Margitem es	Margitem ad risum facti compositum, & quanquam Plutarchus grauis Author negat Margitem esse
147	imitationes	mutationes
154	victorij	victorius
157	eat	cum
	ab initio	ab initia
	Tragoedia	Tragoediæ
176	multitudine	multitudines
185	constituens	constituentes
188	a primi	a primis
195	accepisse	accepisset
203	urgent	purgent
205	dolore	dolere
210	Ea	Et
216	Grauius	Grauis
224	nemoribus	sermonibus
225	replicandum	reputandum
228	quandam	quanquam
233	Patriarcha	Petrarcha
254	alis	alijs
255	ad rei quæ	ad rei corporeæ magnitudinem. hæc quo quo modo intelligentia & memoria ad rei quæ
261	τῷ	τῷ
	apto	apto

	E.	C.
265	tamne	tamen
	notare	mutata
266	Ego	Ergo
267	imitatricis	imitatrices
276	tandem id	tandem in id
279	Incredibile	credibile
285	posse	posset
290	parsonæ	personæ
	supersedendum sunt	supersedendum a
	disputauerit	disputauerat
	colligera	colligeret
296	præcipitatur	præcipitatus
	dicat	dicam
300	obseruari	obseruare
301	LXII	LVIII.
304	conuenirer	conuenirent
333	grauatum	gratum
341	aduersaria	aduersarios
360	limitatur	imitatur
365	abest	adest
368	fatentur	fateatur
372	Num	Nam
374	ostenduret	ostendere
376	affectus ea	affectus est
377	conserentur	conserentur
379	duodecim	docuerim
	qua interim	quam interim
380	mentionem faceret	mentionem facere
	Comœdiam	Comœdia
	ac Comœdiam	ad Comœdiam
381	obtulissent	obtulisse
382	es & imitationem	esse imitationem
384	cum	eum
390	vi ea	vt ea
394	differunt	differunt
398	nouo	nodo
399	duodecimus	declarauimus
414	dicatur	dicatur
417	ἐν	δ' ἐν
421	coheres	cohærens
422	fuerit	fore
431	traduci	traducit
	intelligebatur	intelligatur
435	ferè	verè
437	contigerat	contigerant
441	actis	actus
	supersedere	supersederet
450	τὸ πολύμυθον	τὸ πολύμυθον
451	Tragico non	Tragico qui non

	E.	C.
455	Astaris	Astoris
478	secundi	secundis
479	Atque ex	Atque hinc
481	consiarut	conficantus
	dixerit	dixeris
487	minnius	monitus
488	militia	malitie
491	in illis	alioquin ne in istis
	mediocrem	mediam
503	cecinisset	conoissent
506	peperat	pepererat
	nanim	manium
507	ad Aristotele	ab Aristotele
517	Epopoeiæ	Epopeia
	qua	quibus
529	plena	plebeis
530	simil	simul
533	continenti	continendi
536	iustius	iustus
564	imitationem	inimitationem
567	verbo eo	verbo ex
571	Deas	Deos
573	visum	visum
574	Troianos induceret	Troianos spectantes induceret enim est clamor qui ab hominibus: *Dele hæc verba*
	dependitur	deprehenditur
578	sit	scit
581	axx	ex xx
583	Aene	Aeneæ
590	si poetæ	sic poetæ
595	requirendæ	requirendas
	referre	referret
597	personas	profanas
601	commemoratus	commouentur
	vnam	vnum
	sciscitare	sciscitaret
605	Responem	Responsionem
	Horationum	Horatianum
	Epopoeiæ	Epopoeia
609	iniectatur	insectatur
611	descenderis	defenderit
613	de imine	de imitatione
618	peruerat	peruertat
619	fieri	fit
	tenta	terat
620	intelli	intelligi
626	suppeterent	superent
628	pati	patit

Series cartarum.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Hk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Sf Tt Vu Xx Yy Zz.

Omnes sunt Terniones.

PLATONIS POETICA

Ex varijs illius locis excepta.

QVam hactenus declarauimus, ac multis iisque grauissimis, CONTROVERSIIS interpositis, dilucidauimus Aristotelis Poëticam, hæc verò ad omnem Poësis partes aditum habet amplissimum, ac formis omnibus offert documenta: sed ad Tragædiam inprimis, & Epopæiam quæ flos sunt ac vertex Poëseos. quod si ea Comœdiæ pars quæ pertinet ad ridicula, interijt, hanc sanè instaurarunt permulti: nos etiam de ridiculis, vt ne diminuta tractatio videretur, aliquid præcepimus, præsertim verò de illis egimus in tertio Rhetoricorum, vbi Aristoteles ridiculorum vsum cômunem, etsi vario interuallo, facit Oratori cum Poëta. Denique de risu tum quà pertinet ad Physicum, tum quà pertinet ad Oratorem, tum quà sese effundit, & Comicis seruit, tractationes & documenta extant luculenta. Nam de quibusdam alijs Poëseos formis, de quibus mentionem facit Aristoteles, nihil dixerim, quòd fermè obsoleuerint. & eâdem de causa lyricum carmen prætereo quod cum imitatione carere soleat, visum est Aristoteli non tam perfecti Poëmatis locum obtinere, quàm prælusionem quandam esse ac præparationem, vnde ad integrum perfectúmque Poëma exerceamus, & attollamus ingeniũ. Etsi hoc etiam Poësis seu carminis genus, vt hoc tempore frequentatur, apud nos sua habet præcepta, & Græcorum Latinorúmque Musis germani Poëmatis teritur nomine. Quanquam verò hæc ita sint, vt Aristotelea Poëtica præclaris documentis in omnem partem instructa sit, non committam tamen vt ex Platonis sententia de Poësi breuiter saltem non præcipiam. Platonem enim in Poësi egregiè fuisse versatũ, ac Dythyrambos inter cætera Tragædiásque scripsisse, itque inde plurimum laudis collegisse, veterum monumenta testantur. Hinc videas Platonis Dialogos Poëticis luminibus esse plenissimos, interdum etiam a Poëticis numeris non longiùs abesse. Atque huc pertinet quòd cum olore suauiter canenre a Socrate comparatur: huc quòd obseruatum fuerit septima Thargilionis, hoc est eodẽ planè die quo Apollo, in lucem prodijsse, atque ex Solone insuper, qui Poëmate quoque claruit, ortum duxisse. huc quòd in eius labellis, cum adhuc esset infans, apes consedisse dicuntur. huc quòd Mithridates Persa Platonis statuam Musis dicauit. Hæc enim (quãtumuis extrinsecus arripiãtur omnia, satis indicant qualis fuerit Priscorum de Platone opinio ac sensus in Poëmatis studio. satis quoque constat inter Historicos se se cum Isocrate in Poëticis exercuisse aliquando & Epicarmum Comicum Sophronémque Mimographũ studiosissimè lectitasse. Quanquam clariora extant adhuc Poëticæ illius virtutis indicia, & argumenta. Etenim supersunt adhuc apud Laërtium decem Platonis Epigrammata (si tamen Epigrammata dicenda sunt omnia) quæ admirabili lepore, venustate referta sunt. Ex quibus vel vnum (est hoc illud quo stellam sodalem qui cum Astrologiæ operam dederat aliquando, & viuum celebrat & mortuum deplorat) dignum habitum est quod non Latini solùm, sed Italici etiam multi & de Græcis studiosè verterẽt, & certatim imitarentur: vsque adeo ingeniosum visum est ac peruenustum. Sed agedum illa describamus ne quid prætermittere videamur vnde Platonis Poëticã è tenebris eruere valeamus; simúlque latinas interpretationes, quales quales sunt, subijciamus.

Ποστ Αri-/ Post Aristotelicam Poësim Platonicam afferendam. — *Aristotelica Poëtica qualis.* — *Quatenus è tenebris eruenda sit Platonica POETICA.* — *Quam egregiè in Poësi versatus sit Plato.*

Ἀστέρας εἰσαθρεῖς ἀστὴρ ἐμὸς εἴθε γενοίμην
  Οὐρανὸς ὡς πολλοῖς ὄμμασιν εἰς σὲ βλέπω.

O utinam cælum fierem quum sidera cernis,
  Mi stella, ut multis in te oculis tuerer.

Καὶ ἄλλο,

Ἀστὴρ πρὶν μὲν ἔλαμπες ἐνὶ ζωοῖσιν ἑῷος,
  Νῦν δὲ θανὼν λάμπεις ἕσπερος ἐν φθιμένοις.

Aliud,

Iam dudum viuis lucebas lucifer, at nunc
  Extinctus luces Hesperus Elisijs.

Εἰς δὲ τὸν Δίωνα ὧδε,

Δάκρυα μὲν Ἑκάβῃ τε καὶ Ἰλιάδεσσι γυναιξὶ
Μοῖραι ἐπέκλωσαν δή ποτε γεινομέναις.
Σοὶ δὲ Δίων, ῥέξαντι καλὸν 'πινίκιον ἔργον,
Δαίμονες εὐρείας ἐλπίδας ἐξέχεαν.
Κεῖσαι δ' εὐρυχόρῳ ἐν πατρίδι, τίμιος ἀστοῖς,
Ὦ ἐμὸν ἐκμήνας θυμὸν ἔρωτι Δίων.

In Dionem verò in hunc modum.

Et lacrymas Hecubæ & Troianis fata puellis
Decreuere recens ex genitrice satis:
At tibi post partos præclaro Marte triumphos,
Spes reliqua est nullis clare Dion superis.
Te patria ampla fouet, cumulat te ciuis honore
Quo mihi nunc mentem perdis amore Dion?

Νῦν ὅτε μηδὲν Ἄλεξις ὅσον μόνον εἶφ' ὅτι καλὸς,
Ὦπται, καὶ πάντῃ πᾶς τις ἐπιστρέφεται.
Θυμὲ, τί μηνύεις κυσὶν ὀστέον, εἶτ' ἀνιήσεις
Ὕστερον. οὐχ οὕτω Φαῖδρον ἀπωλέσαμεν;

Nunc quoniam nihil est quoquo se verterit omnis,
Solum quòd pulcer visus Alexis ait,
Quid mi anime os canibus prodis: mox inde molestus
Detrectas, Phædrum siccine perdidimus?

Καὶ ἄλλο,

Ἀρχεάνασσαν ἔχω τὴν ἐκ Κολοφῶνος ἑταίραν,
Ἧς καὶ ἐπὶ ῥυτίδων ἕζετο δριμὺς ἔρως.
Ἆ δειλοὶ, νεότητος ἀπαντήσαντες ἐκείνης
Πρωτοπλόου δι' ὅσης ἤλθετε πυρκαϊῆς.

Aliud,

Archeanassa mihi est meretrix Colophonia, feris
Cuius & in rugis sedit acerbus amor.
Quas miseri flammas, per quanta incendia ab illis
Libata illa quibus prima iuuenta fuit.

Ἄλλο δὲ καὶ εἰς Ἀγάθωνα.

Τὴν ψυχὴν, Ἀγάθωνα φιλῶν, ἐπὶ χείλεσιν ἔσχον·
Ἦλθε γὰρ ἡ τλήμων ὡς διαβησομένη.

In Agathonem item

Suauia dans Agathoni, animam ipse in labra tenebam,
Aegra etenim properans tanquam habitura fuit.

Καὶ ἄλλο.

Τῷ μήλῳ βάλλω σε, σὺ δ' εἰ μὲν ἑκοῦσα φιλεῖς με,
Δεξαμένη τῆς σῆς παρθενίης μετάδος.
Εἰ δ' ἄρ' ὃ μὴ γίνοιτο νοεῖς, τοῦτ' αὐτὸ λαβοῦσα
Σκέψαι τὴν ὥρην ὡς ὀλιγοχρόνιος.
Μῆλον ἐγὼ, βάλλει με φιλῶν σέ τις. ἀλλ' ἐπίνευσον
Ξανθίππη. κἀγὼ καὶ σὺ μαραινόμεθα.

Item aliud

Malo ego te ferio, tu me si diligis, illud
Suscipe, me imparti & virginitate tua.
Hoc fieri si posse negas, hoc suscipe malum, &
Quàm pereat paruo tempore forma vide.
Malum ego, me iaculatur, amat qui te, annue quaso
Xanthippe, tibi mox nam, & mibi, forma perit.

Καὶ ἄλλο.

Εὐβοίης γένος ἐσμὲν Ἐρετρικὸν, ἄγχι δὲ Σούσων
Κείμεθα· φεῦ γαίης ὅσσον ἀφ' ἡμετέρης.

Aliud

Eubœa

Eubœæ ſ imus Eretrum genus: at propè ſuſas
Condimur, heu noſtra tam procul a patria?
Κ[illegible].
Ἁ Κύπρις Μούσα σι, Κοράσια τὰν Ἀφροδίταν
Τιμᾶτ', ἢ τὸν Ἔρωτ' ὔμμιν ἐφοπλίσομαι.
ΑΙ Μοῦσαι ποτὶ Κύπριν, Ἄρει τὰ στωμύλα ταῦτα.
Ἡμῖν οὐ πέταται τοῦτο τὸ παιδάριον.
Et illud.
Hæc Venus ad Muſas, Venerem exhorreſcite nymphæ,
In vos armatus aut Amor inſiliet.
Cui contra Muſæ, lepida hæc ioca tolle, precamur:
Aliger huc ad nos non volat ille puer.
Καὶ ἄλλο.
Χρυσὸν ἀνὴρ εὑρὼν, ἔλιπε βρόχον· αὐτὰρ ὁ χρυσὸν
Ὃν λίπεν οὐχ εὑρὼν, ἧψεν ὃν εὗρε βρόχον.
Item aliud
Aurum qui reperit, laqueum abijcit, alter, amiſſo
Auro, collo aptat quem reperit laqueum.

Hæc vt intelligatur Platonem Muſas quoque coluiſſe, atque egregiè (ſi tamen ex vngue leonem agnoſcere liceat) in Poëtarum curriculo verſatum eſſe.

Dubitatur.

At enim de Poëſi nihil præcepit ſingillatim: & cum Dialogos ad liberales diſciplinas omnes dilatarit: Poëtica documenta tacitus ferè prætermiſit. Quin Poëtas, inprimis verò Poëtarum Coriphæum Homerum, acriter inſectatus eſt, atque è ſua Repub. eiecit; tantùm abeſt vt huc documenta contulerit. Imò verò cum Poëmata quædam ſcripſiſſet Iuuenis, nihil antiquius habuit, quàm vt illa traderet flammis. Hinc enim illud

Ἥφαιστε πρόμολ' ὧδε, Πλάτων νύ τι σεῖο χατίζει.
Huc ades ò Vulcane, Plato nam te eget in hac re.

Reſpondetur.

Sic ille. Ac rectè quidem dum Philoſophiam ſibi toto pectore amplectendam ſtatueret, & ad eam vnam incumberet. Tametſi dum philoſophatur etiam & ad ciuilem ſcientiam nos informat, Poëtas qui moderato ſtylo vterentur, non ægrè complectitur & fouet: quantumuis reuera imitatores Poëtas, præſertim eorum temporum, non facilè ſuſtinet. Sed vt vt ſit, illud noſtra intereſt, noſſe quid ſenſerit de Poëſi, quæue præcepta dare viſus ſit. Quod ſanè ex ijs licet coniectare atque ſtatuere quæ tum paſſim de Poëſi Poëtiſque (etſi aliud agere videatur) peruulgat, tum Homero ac Poëtis illis obijcit. Dum enim Poëtas inſectatur aut in medium adducit, tam perſpicua ſuæ ſententiæ nobis offert initia, vt mihi videar inde Poëticam artem ex eius opinione ac ſenſu colligere poſſe, & exarare. Quod vt ritè faciam, rem totam ad quatuor capita reuocabo. Primò enim Poëticæ ſeu potiùs Poëmatis definitionem afferam quam ad eius aures eſſe & ſenſio & docebo. Tum ipſius Poëmatis finem, materiam, cauſas denique omnes, perueſtigabo. Inde varias Poëſeos formas ac partes colligam (ſi quo modo potero) & commoſtrabo. Deniqueque Problemata explanabo, quæ de tota hac re non immeritò quæri poſſint & explicari. Ea enim ſine dubio perfecta eſt doctrina, quæ tum rei de qua quæritur, naturam declarat ac proprietates & affectiones, tum Problemata ac dubitationes, quæcunque ſe ſe offerunt, explanat ac diluit. Quibus omnibus alia multa tum addam tum interponamque huius ſcriptionis & argumenti propria videri poterunt: præſertim verò dum aliquid ſe ſe obtulerit in quo illum carpere, aut deferere viſus ſit Ariſtoteles.

Quatuor capitibus concludenda Platonis Poëtica.

Explicatur primum caput: quod pertinet ad eius definitionem ac naturam ex Platonis ſententia.

Dicamus igitur primùm de primo. Vbi vt nullus in definitione ſuperſit dubitandi locus, aut certè ne interim nos Poëmatis notio hærentes habeat, diſtinguamus priùs Poëſim a Poëmate. Etſi enim Poëma nunquam pro Poëſi vſurpatur, Poëſis tamen, quantumuis propriè artem ipſam ſignificat, pro Poëmate a multis capitur. Et tamen reuerà Poëſis artem, Poëma opus, ſignificat. Poëſis igitur ex Platone definiri poteſt ratio ac via Poëmatis conſtituendi: breuius Ars Poëmatis condendi, breuiſſimè Ars pangendi. nam pangere Poëtis maximè conuenit. Vt enim Poëta ſeu effector, aut fictor nuncupatur per antonomaſiã, eodémque modo facere dicitur ſiue efficere, ita pangere. Sic fermè Cicero, pangere Sophocleſ dixit. Iam verò Poëma eſt rei per carmina repræſentatio inſtituendi hominis gratia. Dixi (repræſentatio) vt genus exprimerẽ, in quo ſanè Poëta cũ pictore

ac Statuario conuenit atque alijs insuper multis. Neque enim desunt qui præter istos aliquid exprimant & effingant: imò vero cum historico cúmque Physico ipso conuenit non vulgariter: cum hic naturæ opera describat, & repræsentet, ille artis atque humanas inprimis actiones nobis obijciat. Etsi enim ij ab Pictoris absunt imitatione, repræsentāt illi tamen aliquid narrantes aut differentes. ab his tamen omnibus dissociatur Poëma dum additur (per carmina.) Carmen enim Poëtæ proprium censuit Plato, vt docebimus. Diximus verò (rem) ne humanarum actionum finibus eius officium terminaremus, siquidem sexcēta præter humanas actiones exprimit. Id quod Lyrico inprimis accidit. Subieci ad extremum (hominis instituendi gratia) quia Plato, nisi ad virtutē nos informet Poëta, redarguit illum, ac suo muneri deesse statuit. Et quanquam delectationem quæ ex Poëmate oriri solet, non spernit, iubet tamen, vt honestam vtilitatem quæramus inprimis, & ad beatam vitam spectemus. Sed iam videor mihi audire qui varias huc afferat dubitationes. Ac primò aduersus propositam definitionem in vniuersum; cum, qualis qualis sit, haud constet ex Platonis fontibus deriuari. deinde aduersus propositum genus: dū enim in generis loco constituitur repræsentatio sanè aduersus eam illud facit, quòd obscurum adhuc sit num fortè & quo pacto & quatenus pro imitatione vsurpetur repræsentatio. Siquidem dum Plato affirmat Poëtarū esse imitari, atque illos appellat imitatores, haud dubiè repræsentatio ista in imitationem aliquo modo incidat necesse est. Ac reuera cum aliquibus, quibus cum Poëtam genere consociasti, videtur iste quidem interim repræsentationis nomine omninò conuenire, vt cum pictore & statuario: a quibusdam tamen genere ipso differentit longiùs, quēadmodum a Physico: picturæ enim & statuaria sic repræsentant, vt imitentur: cæteræ quæ commemorabantur facultates, narrant quidem, sed nō imitantur: ita vt repræsentationis istius notio nutet vndique; vt omittam a germana & celebri vsurpatione fortè ad minùs germanam impelli repræsentationem istam. Huc accedit quòd Plato videtur fabulam Poëtæ tractandam subijcere, cuius tamen nulla hic habetur ratio. Dum enim (rei per carmen repræsentatio) definitur Poëma, quid prohibet quominus carmini res commendetur quæ sit plenissima veritatis & abhorreat a fabula? Adde quod duriùs videri potest vt carminis potiùs quàm fabulæ fiat mentio in poësis definitione: præsertim verò quòd nihil obstet quin coniungantur. Quid enim si quis dixerit Poësim esse fabulam carmini illigatam, & humanæ institutionis gratia comparatam? Quid? An non ex tua ista definitione illud consequitur, vt Poëmatis nomine non modò Epigrammma verùm etiam Exastichon, Tetrastichon, Distichon ipsum contineatur? profectò qui disticho rem aliquam repræsentarit, vnde honesta vtilitas capi possit, seu ad aliquid honestè animus institui, germanum erit Poëma. Et tamen Aristoteles non modò negauit pulchrum Poëma exigua fabula confici posse, ac propterea amplitudinem quandam & magnitudinem in fabula & Poëmate exquirebat, verùm etiam Eclogarum, Odarum, similiúmque carminum nullam rationem habuit in sua Poëtica quòd prælusiones potiùs quædam sint Poëmatum quibus ad Poëma reddamur idonei, quàm germanum inde Poëma, constituatur. Dicerem ex tua ista definitione vel vnicum carmen Poëmatis nomen assequi, nisi vererer, ne carmen in proposita definitione pro carminibus vsurpasses. Iam igitur antequam vlteriùs procedat Oratio, iubet his satisfacere: atque vt a repræsentatione incipiam (quod enim obijciebatur primo loco, explicabitur commodiùs ad extremum) ideo hanc in generis loco habeo, quod Plato in X. de Rep. doceat Poësim tum narratione, tum imitatione contineri posse. Quò fit vt quemadmodum Aristotelea definitio vitanda mihi fuit, qui imitationem in generis habet loco, & Poësim quamlibet imitatione concludit, ita prouidendum, vt Lyrico Poëmati esset locus, quod vix vnquam ad imitationem delabitur, verè enim multorum laudes atque huiusmodi alia plurima commendat Poëmati, quæ carent imitatione: Ita vt repræsentatio Poëticos campum peragret vniuersum, ac non solùm cum imitatore, vnde cū pictura conuenit (& ideo loquēs pictura dicitur, quemadmodum pictura tacens Poësis) & statuaria, atque alijs huiusmodi artibus quibusdam; verùm etiam cū historia & huiusmodi alijs facultatibus quæ narrant ac narrando repræsentant, communicet. nam adhuc vsitata significatione vsurpari, éaque percommoda si non elegantissima, nihil est quod dubitemus. Atque ab his omnibus appositè omninò distinguitur (carmine.) Is enim est Plato qui & carmini obstringit Poëtam, & ex carmine illum dijudicat vniuersim. Quod si obijcias Aristotelem è Poëtarum choro Empedoclem exemisse, qui quantumuis carmine vteretur, imitationem ac fabulam

Margin notes: Dubitatur. I. (beside "nes. Ac primò"); II. (beside "in generis loco"); III. (beside "celebri vsurpatione"); IV. (beside "quominus carmini"); V. (beside "Quid? An non"); Respondetur. (beside "nomen assequi"); Ac prius Ad II. (beside "præsentatione incipiam")

fabulam præteribat, iam præterquam quod negamus Aristotelis authoritate Platonẽ vrgendum, cum præsertim illi infensus fuerit, ac data opera aduersetur Magistro; profectò hinc Lyricum Poëma (quod tamen in Rhetoricis & alibi sæpè Aristoteles agnoscit pro Poëmate) cõcideret: Epopœia insuper, vt sæpè progreditur narratione, passim a Poëmate discederet abessetque. Et tamen Aristoteles ipse aliquando narrationem quoque illi concessit. Sed de hac refusiùs alibi. Difficilius est quod de fabula obijcitur. verè enim visus est Plato fabula Poëtam obstringere; cum dicat sermonem alium verum, alium falsum, & hũc attribuat poëtæ. Denique fabulas passim Poëtarum proprias facere visus est. Sed tamen sæpè etiam in Poëmatis loco habuit multa quæ fabulæ essent expertia, dummodo carmine continerentur. Quin Aristoteles quoque visus est aliquando in eandem sententiam discedere, dum in III. Rhetoric. carmine descripsit Poëma: præsertim cum fore dixerit, vt si Oratio præter rythmum carmen excipiat, Poëma inde existat. ut omittam carmen sic solutæ orationi opposuisse vt illud Poëtarum esse dixerit. Vbi tamen more maiorum Poësim vsurpasse crediderim, & ex communi sententia locutum esse. Sic Plato in Phædro non modò Poëtis Idiotas opposuit quos sine carmine loqui affirmauit, verùm etiam perspicuis verbis Poëtæ carmen attribuit quo vteretur, solutam orationem scriptoribus cæteris. Quin in III. suæ Politicæ lib. Socrates, dum soluta oratione Homerica quædam referret, id se facere affirmabat atque hac differendi ratione vti, quòd non esset Poëta. Ita vt satis intelligatur carmine iurè obstringi Poëtam apud Platonem: fabulæ verò studiosos fecisse Poëtas, ac fabulam illis attribuisse; quòd plerumque hanc amplectantur aut fingant: quòdque Poëtarum sit, si non omnium, plurimorum saltem, fabulã texere: non autem quòd non eam interdum nõ possint prætermittere: præsertim vbi de rebus diuinis verba facerent. Ita profectò idem planè accidit de fabula quod diximus de imitatione. vt enim Plato Poëtas admittit aliquos qui abstineant imitatione, sic aliquos facit expertes fabulæ. Quo sanè fit vt res siue fabulæ illigentur, & imitatione concludantur, siue sine fabula ac citra imitationem exprimantur, subire possint germanæ materiæ locum, quæ deinde per carmen formam suscipiat. Quanquam si quis ita describendum censeat Poëma, vt dicat esse fabulam aut imitationem expressam carmine, nõ magnopere repugnarim, dummodo id non perpetuum esse dicat in Poëmate sed frequẽtius. Quin si addiderit tum demum Poëma omnibus veluti numeris absolutum fore, cum nõ modò carmine, sed fabula & imitatione constiterit, id ego non grauatè concesserim, dũmodo quandoque carmen & Poëma sine imitatione aut fabula consistere posse concedas & in secundis saltem numerari. Etsi enim fieri potest, vt quis carmen cõdat ac Poëma quod propter argumentum sit nobilissimũ, non tamen non simplex ac minùs operosum Poëma, & Poëticis luminibus minùs instructum, non euadere potest si fabula careat & imitatione. Neque verò inde perturbor quòd ex definitione proposita videatur vel vnicum Distichon Poëmatis locum subire posse, cum disticho etiam honesti aliquid sæpè repræsentari contingat. Etenim ars sine dubio naturam imitatur. Quod si natura non minùs formicæ, remoræ, ficedulæ, etsi exiguis animantis naturam tribuit, ita vt non minùs quàm leo, aut equus, & bos, animantis naturam referant, ac tueantur, cur non Distichon etiam Poëmatis locum obtineat, quantumuis mole a magno Poëmate longo interuallo superetur? Huc accedit quod Distichon interdum aut Tetrastichon tale tantùmque refert ingenium, vt Ars receptui canere videatur. Quis non Virgilij Distichon illud demiretur?

Ad III.

Ad I.

Ad V.

Nocte pluit tota, redeunt spectacula mane
Diuisum Imperium cum Ioue Cæsar habet.

quis non illud etiam laudet Platonis?

Aurum qui reperit, laqueum abijcit, alter, amisso
Auro, collo aptat quem reperit laqueum.

certè si non latinè at certè græcè leporis & ingenij est plenissimum. quis igitur inde huic Disticho Poëmatis deneget nomen quòd exiguum sit mole? non ne Cupido (id quod Plato nos admonet in conuiuio) exiguus est mole: & tamẽ inter Deos a priscis illis numeratur, & pulchritudine seu venustate ac virtute maximus existimatur? Debet enim quodque in suo genere & ordine quale sit æstimari; ac proinde Heroicum in Heroico genere, Tragicum & Dramaticum in Tragico ac Dramatico, Lyricum in Lyrico. Quod si tè adhuc exigua carminum moles qualis est in Disticho & tetrasticho hærentem habeat, dum in Lyrico quoque genere maiorem magnitudinem offerũt epigrammata, epigrammata

quoque cum Heroico, aut Dramatico conferri nequeunt mole, & tamen ad mellica siue Lyrica Poëmata referuntur. Quanquam reputandum quoque est Lyricum solere passim varijs ac multis lucubratiunculis librum explere, ac multitudine & varietate Heroici Poematis vel Tragici magnitudinem æquare & compensare; ita vt quemadmodum exiguæ animantes fœtus multitudine superant magnas, in quibus vnum fermè ex vna, ita Lyricus suis lucubratiunculis varijs ac multis Epopœiæ vincat aut æquet magnitudine. tametsi illud arctè tenendum est Terrastichon & Distichon in suo genere atque ordine, dummodo aliquid repræsentet ac mortalibus prodesse possit, & summatim ingeniũ referat, Poëmatis locum retinere. Quod si nolis illi Poematis nomen impertiri (quod tamen iniquè facias: quemadmodum formicæ atque api ineptè deneges animantis nomen) iam proprio illud appelles speciei nomine, quemadmodum apem & formicam appellas. Dummodo enim de re constet, nihil est quod de nomine disputemus. & eadem de causa per me licet vt in proposita Poematis definitione illud. (carmen) in carmina commutes, vel pro carminibus excipias, ne vnico carmini Poëmatis nomen tribuere cogaris. De qua tamen re, ne minuta consecter, hæc satis. Quæ cum ita sint faciliùs iam explicare licebit ac statuere, quod secundo loco quærebatur. neque enim cunctandum est affirmare finem Poemati propositum Platoni esse vtilitatem & honestatem. Quo circa in Phædro monebat Poësim instituendæ posteritati referendam. Vbi non delectandæ sed instituẽdæ illam destinauit, & erudiendæ, quòd honesta vtilitas spectanda sit in artibus ac disciplinis. Atque hinc fit, vt cum hunc finem spectaret, Homerum (ut dicere cœperam) ac Poëtas insectaretur, quòd turpiter multa cecinissent, nec iuuentutem suis carminibus ad virtutem prout debuissent interim informarent. Hinc etiam vehementem imitationem quã permiscere animos ait vehementiùs, iudiciúmque perturbare, sic improbat vt imitatores Poëtas, eorúmque Principem Homerũ è sua Rep. expellat. Quid plura? sic instituit suos ciues in sua Rep. vt omnia referat ad honestatem & virtutem, cum igitur in Musica subindéque in Poësi (moderata tamen quæque imitationis neruos remittat) eos instituat, quis non animaduertat virtutis bonum beatámque vitam huic arti quemadmodum politicæ institutioni vniuersæ præfixisse? quapropter qui delectatione metiuntur Poësim, ij mihi abuti videntur illa. omnes enim artes ac disciplinæ ad beatam vitam sunt referendæ, cui sæpè obest voluptas, tantùm abest, vt afferat adiumentum. Quare dum canit Flaccus

Explicatur secundum caput: quod pertinet ad causas Poësis. De Fine.

Et prodesse volunt & delectare Poetæ.

id verò tum probarim cũ vtilitas atque illa honestatis plena voluptati anteponatur. Iam verò de materia nihil est quod dubitemus hanc rebus quæ repræsentari possunt carmine, contineri. Quò fit vt nihil non materiam offerat Poëmati: quemadmodum Rhetor aut Dialeticus excurrere potest quemlibet campum, dum tamen probabili aut verisimili ratiocinatione vtatur. Ita igitur nihil non argumentum suppeditare potest Poëtæ quod commendet carmini. Et tamẽ humanas rationes Poëmati inprimis aut plerumque substerni, non ægrè concesserim. Da qua re tota in progressu pleniùs. De forma verò nihil attinet dicere, cum carmen tum Poëticam repræsentationem distinguat a cæteris, tum peragret campum Poëseos vniuersum. Quare est quidem cur in Aristotelis schola solutæ quoque orationi interdum concedatur nomen Poëseos ac locus, dummodo fabula, aut imitatione concludatur Oratio: sed in Platonis schola non est concedendum. Nunc succedit vt de effectrici causa verba faciam; quam tamen hactenus eò libentiùs prætermisi, quòd cum Plato cœlitus Poëtas afflari aut furore arripi & inflammari, ad canendúmque prouocari, non semel scriptum reliquerit, quasi verò non tam ingenio & arte quàm afflatu quodam contineatur Poësis, longiorem disputationem postularet dubitatio. ergo (vt huic quoque dubitationi & percunctationi cumulatè satisfaciam) varia Platonis loca, etsi quædam videri possint longiora, subijcere ac describere nõ dubitabo. Cum enim eius Epigrammata descripserim vt plenior esset hæc institutio, quidni insignia quædam loca recitem ac describam, ex quibus tum de Platonis sententia latiùs doceamur hac in re, tũ quæ nos ex eo decreuimus, vberiùs confirmemus, tum problemata (ut dicere cœperam) explicentur, ac dubitationes quæ proponebantur, aut rursus proponi possent, diluantur? Principiò autem Io Dialogus sese offert, qui item, vt intelligamus Poëtas ferè ex æquo cũ Rapsodis ibi æstimari, & Poëticum furorem in argumento loco examinandum proponi, de Poëtico furore inscribitur. Hic igitur cum Io se Homericum Rapsodum profiteretur quique Homeri carmina egregiè tum efferre & canere, tum interpretari posset, sic eum

De Materia.

De forma.

De effectrici causa.

Platonis loca proferuntur ex quibus iũ effectrix Poësis causa cõstituatur, tum de tota Platonis sẽtentia in re

Socrates

Poëticâ docemur ubi prius, & primò satis fiat argumēto: Quæ de Poësi præcipit in Ione.

Socrates exaggitabat, vt illemet ignarum se fateretur, eorúmque quæ diceret. Quo in loco dum eum eluderet, ac supra quàm dici posset ventosum describeret, sic traducebat Ionē, vt in eâdem veluti naui Poëtas ipsos, ac præsertim Homerum, collocaret. Quocirca etsi optimum ac diuinissimum (ironicè scilicet ac per iocum) appellabat illum, ignorantiæ tamen ac temeritatis eum insimulabat nomine. At enim sic interim artem ac scientiam Poëseos ijs denegat, ignarósque Poëtas facit, vt enthusiasmum admittere videatur, quasi verò cœlitùs afflentur, ac diuino quodam furore corripiantur. idcirco enim illud proferebat Socrates, *Ut bene de Homero loquaris, ars tibi non præstat, sed diuina vis est quæ te monet sicut in lapide quem magnetem Euripides nominauit, nonnulli Eraclium vocant. qui lapis non solùm ferreos annulos trahit, sed vim etiam annulis ipsis infundit qua hoc idem efficere possint, ac perinde vt lapis alios annulos trahere. Vnde longa plerumque concatenatio ferri & annulorum inuicem pendet, & omnibus his ex illo lapide vis attrahitur. ita ipsa musa Poëtas diuino instinctu concitat. Poëtæ conciti alios furore corripiunt. Quare ex his omnibus series ipsa contexitur, Omnes itaque Epici Poëtæ boni non arte, sed diuino afflatu capti, omnia ista præclara Poëmata dicunt, & Melici boni similiter. Nam vt Corybantes non sana mente saltant, ita Melici Poëtæ egregij non sana mente hos cantus affingunt, sed ubi in harmoniam & rythmum insurgunt, & rapti baccantur, quemadmodum Baccantes fœminæ mente non sana, mel & lac ex fluminibus hauriunt, sana autem mente haurire nequeunt, idque tum efficit mellicorum animus, quod ipsi narrant. Aiunt enim nobis Poëtæ quod è fontibus quibus mel scaturit, haurientes, & a Musarum viridarijs collibúsque decerpentes, carmina ad nos afferant, quemadmodum mel ex floribus apes, & instar apum uolare se dicunt. Quæ iure uera loquuntur. Res enim leuis, volatilis, atque sacra, Poëta est, neque canere prius potest, quàm Deo plenus, & extra se positus & a mente alienatus sit. Nam quamdiu mente quis valet, neque fingere carmina, neque dare oracula quisquam potest. non arte igitur aliqua hæc præclara canunt quæ tu de Homero refers, sed sorte diuina id quisque certè efficere potest, ad quod Musa quempiam incitauit.* Atque huc spectat illud ēt, quod subijcit paulò post. *Ob hanc uerò causam Deus illis mentem surripiens, ipsis tanquam ministris utitur, oraculorúmque nuncijs & diuinis vatibus, vt nos qui audimus, percipiamus non eos esse qui tam digna referunt, cum suæ mentis compotes minimè sint, sed hæc Deum loqui, & per hos nobis hæc inclamare. huic autem rei euidentissimo argumento esse potest Tynichus Chalcidensis, qui antea Poëma nullum memoria dignum composuerat, hymnum autem in Apollinem quem omnes cantant, omnium fermè cantilenarum pulcherrimum, Musarum inspiratione inuenisse se dicit. In hoc maximè Deus ostendisse videtur nobis dubitandum non esse, quin præclara hæc Poëmata, diuina Deorúmque potiùs quàm humana hominúmque sint opera. Poëtæ autem nihil aliud sint quàm Deorum interpretes, dum sunt furore correpti, a quocunque tandem numine quis corripiatur. quod quidem Deus ostendere volens, de industria per ineptissimum Poëtam pulcherrimam cecinit melodiam.* Hæc pro ijs qui afflatum quendam numinis ac furorem, vnde Poëtæ ad pangenda carmina impellantur, in effectricis causæ habent loco ex Platonis sententia. Qui tamen mihi quidem deerrare videntur, dum haud sentiunt hæc ironicè dici omnia, & ad Poëtarum ostentationem & vanitatem aperiendā. & idcirco isthæc Plato eorum refert nomine. vt omittam istis saltem videndum fuisse ne id Socrates interdum vel populariter affirmet, quasi verò populari huic existimationi sibi conniuendum existimet, dummodo illorum arguat ignorantiam: vel ad summum non ex propria, sed ex ea quam Poëtæ peruulgassent famam, Enthusiasmum, non dico admittat, sed vsurpet. Quod ex Dialogo toto vsque adeo intelligitur, si quis rectè æstimet, vt nisi contentiosum funem trahas, hoc inficiari nequeas. Id quod ex ijs etiam mihi videor confirmare posse quæ in Apologia disserebat Socrates de Oraculi responso. Cum enim Socratem omnium sapientissimū reputasset, Socrates verò sibi persuasum haberet se ignarum esse, post longam conquisitionem, ne Oraculum falsitatis arguere cogeretur, in eam cogitationem ac sententiam deuenit; se sapientissimum reputari quòd non sibi sapientiam arrogaret quemadmodum alij multi. Itaque narrabat se dum Oraculi responsum examinaret, varia hominum genera conuenisse, quos omnes persensisset sibi sapientiæ laudem arrogare. Cum igitur totam hanc referret conquisitionem, de Poëtis, quos item ignaros & arrogantes peruulgare statuerāt, atque ostendere sapientiæ nomen sibi falsò vendicare, sic disserebat, *Post homines qui in Rep. versantur ad Poëtas me contuli, Tragœdiarum & Dithyramborum aliorúmque carminum authores, quasi hic perspicuè admodum deprehensurus, esse me his rudiorem. Acceptis itaque eorum libris, in quibus elaborauisse maximè videbantur, sciscitatus sum eorum sensa, vt non nihil ab ipsis perdiscerem. Erubesco, o viri, verum hic vobis aperire: dicendum est tamen. Alij penè omnes præsentes, vt ita dixerim, melius de rebus his loquerentur, de quibus ipsi*

Dubitatur.

Respondetur.

De Poëtis item, ex Apologia.

In Fic. pa. 320. col. 2 p.

Poëmata conscripserunt. Deprehendi igitur breui id in Poësis, eos videlicet non sapientia facere quæ faciunt, sed natura quadam ex diuina animi concitatione, quemadmodum & hi qui diuino furore afflati, vaticinantur. Nam & hi multa quidem dicunt, atque præclara: sed eorum quæ dicunt, nihil intelligunt. Tali quodam pacto Poëtæ affecti fuisse mihi videntur, & simul animaduerti eos in alijs quoque propter Poësim omnium se sapientissimos iudicare, in quibus non sunt sapientes. Hæc in præsens noster Socrates: qui sine dubio ex propria sententia ignaros ac vitiosos facit Poëtas: sed maniam quam in illis admittit, ex vulgari opinione arripit, ac peruulgata ab illis fama. Satis enim erat Socrati eos insipientes ostendere dum Oraculum interpretaretur. Num verò diuinitus afflarentur, dum id peruulgarent, dissimulandum censuit. Imò verò hic ne maniа quidem percitos facit Poëtas, quasi cœlitus afflarentur, sed ijs qui mania percellerentur, similes esse ait. nec fortasse ironia caret oratio, qua illos, commoueri afflatu quodam per ludibrium significat. Neque verò (vt ad alterum locum deueniam; in quo maximè triumphant qui Poëtis afflatum istum attribuunt) aliter de ijs sentiendum quæ leguntur

Ex Phædro

in Phædro, dum sic scribitur. *Tertia verò a Musis occupatio & furor suscipiens teneram, intactamque animam, suscitat illam atque afflat. Vnde per cantus aliamque Poësim infinita antiquorum gesta exornans, posteros instruit. Qui autem absque furore Musarum Poëticas ad fores accedit, confidens arte quadam Poëtam se bonum euasurum, inanis ipse quidem atque eius Poësis præ illa quæ ex furore procedit, quæ quidem hæc quæ ex prudentia fit, euanescit.* 306. l. m. His inquam verbis, in quibus exultant aliqui, fateor videri Platonem geminum Poësis genus admittere: vnum quod scientia & industria contineatur: alterum, idque longè præstantius, quod a Musis proficiscatur, dum furore ac mania percellunt Poëtas. Sed tamen quemadmodum in hoc Dialogo fusè ludit Socrates, & Phædro blanditur, quin ex media vulgi opinione aut Poëtarum fama cætera maniæ arripit genera, sic quam a Musis deriuat in Poëtas magiæ formam. Popularibus enim opinionibus, quales quales sint, amatoriam illam trãsigit disputationem, vt ne ex Platonis quidem sententia necesse sit pro certis furores illos concedere; alioquin quæ continentur fabulæ subijciuntur, eodem iure pro veris essent excipiendæ. Denique Socrates eleganter ludit, ne dicam mentitur, sæpè. Vt non omnino immeritò, dum Sophistas ac Poëtas eleganter deludit, Atticus scurra sit appellatus. Vt omittam Platonem quæ scripsit adolescens, ex quibus Phædrus Dialogus fuit maximè, Poëticis luminibus, imò fabulis multis, compleuisse, ne dicam mendacijs. Itaque ferunt Socratem cum aliquando hosce Dialogos lectitasset, in quibus acutè Sophistis ac Poëtis illudit, eósque ironia traducit eleganter, exclamasse, Proh Iuppiter, quàm præclarè multa de me mentitus

Ex Memnone.

est hic adolescens. Nec maius nobis facessit negotium quod scribit in Memnone: vbi sic Poëtæ diuini & afflati dicuntur, vt ignorantiæ nomine insimulentur. Sic magna loqui dicuntur ac multum, vt arrogantes ac verbosi describantur. Quod etiam redolet vulgarem cui conniuet existimationem. in Memn. in fin. Et hinc est vt Politicos cum ijs coniungat: Sophistas enim intelligit qui se Politicos appellarent. Hos enim æquè ac Poëtas traducit & insectatur, &

Ex Timæo.

hinc est vt in Timæo in quo subtiliter disputat, illud affirmet, Poëtas non esse idoneos qui ciuilium hominum exprimerent officia, cum a rerum ciuilium tractatione atque vsu abstinerent: quod est rerum ciuilium experientiam ac scientiam non haberẽ. 474. l. f. Id quod nunquam profectò protulisset, vbi eos afflari ac non scientia & arte, sed diuino spiritu ad ca-

Ex libr. de leg.

nendum impelli censuisset. in fin. 3. de legib. Nec aliter sentiendum de diuinitate qua semel atque iterum ornat illos in lib. de legib. vbi reuera philosophatur seriò. Nam sic Poëtas celebrat, & a Musis commoueri affirmat grauis ille disputator, vt sibi interim fabulam permiscendam affirmet, ac fabulam appellet Encomium, quo Poëtas interim ornat. Sic enim blando quodam sermone temperat seriam disputationem, ut cautionem adhibeat, ne temerè ludicra interponere videatur. alioquin mirificè illos irridet ac Vatiniano prosequitur odio. Vt propterea non possim nõ eos demirari qui ad Apollinis ac Musarum afflatum & permotionem in Poëtis ex Platone tuendam, ad tertium, & quartum de legibus prouocant. Cum enim perspicuè fateatur in fabulæ loco isthæc habenda, quis audeat huc confugere

de varijs poesis & modulorum formis, in quibus omnib. Poetæ reprehenduntur.

Ex Protagora.

ac Platoni seriò sententiam istam ascribere? Id quod ex Protagora quoque licet animaduertere, vbi illos perspicuis verbis cum circulatoribus confert, & a viris prudentibus arceri longiùs iubet. 169. l. p. Nec fortasse aliter coniiciendum est ex his quæ obiter in Phædone

Ex Phædone.

profert de Poëtis, dum sic disputat. *Opportunè id mihi in memoriam reuocasti Socrates. Cum enim Poëmata composueris prius cantum in laudem Apollinis, deinde etiam fabulas Aesopi carmine modulatus, tum alij multi me interrogauerunt, tum Euenus paulò ante, quonam consilio post quam in* 334. l. f. 355. l. p.

carcerem

carcerem deuenisti, ea feceris quæ priùs feceras nunquam.. Si igitur tibi curæ est vt habeam quid respondeam Eueno, quando iterum ex me quæsierit quod certò scio facturum, dic quæso, quid ei sit respondendum. Vera inquit, ò Cebes, responde, me id effecisse non vt vel cum ipso, vel cum ipsius carminibus contenderem (sciebam enim facile id non esse) verùm vt insomnia quædam experirer, miniméque officio meo deessem, si fortè hæc esset ea musica quam sæpius iam exercere me iubent, erant autem einsmodi: sæpe mihi in anteacta vita idem insomnium, licet alia atque alia forma occurrens, se se obtulit, eadem semper ita præcipiens, fac, ò Socrates Musicam, atque exerce. Ego igitur quod in superiori tempore faciebam, hoc mihi præceptum arbitrabar; & quemadmodum currentes adhortari solemus, sic quod ipse antea faciebam, ad idem me insomnium cohortari putabam, quasi Philosophia maxima Musica foret, ego autem in eo elaborarem. Postquam verò sententia de me lata esset, & mori me dei festum inhiberet, censui oportere si fortè insomnium toties iubeat, popularem hanc Musicam exercere, neque ei repugnare, sed morem gerere. Tutius enim fore arbitratus sum antequam è vita migrarem, ab hoc me officio liberare, & parentem insomnio, Poëmata facere. Itaque primùm quidem in ipsius Dei laudem versus feci, cuius tunc Sacra celebrabantur: atque post Deum iudicans oportere eum qui Poëta futurus sit, non sermones sed fabulas facere; me verò non esse fabulatorem, nonnullas ex fabulis Aesopi quas sciebam, magisque in promptu habebam, vt in quamque prius incidi modulatus sum. Hæc de Socrate Cebes, vel potiùs Plato. Ex quo loco conijcere licet a Platone illud Poësis genus, quo extrinsecus a Musis commoueri dicerentur Poetæ, non seriò proferri & ex propria sententia, cum Socratem produxerit, qui, dum ab Apolline ad Musicam & Poëma sollicitaretur; id arte eáque rudi expleuerit. Certè si Poëtas ab Apolline & Musis concitari existimasset, Socratem introduxisset, qui ab illis corriperetur & ad Poësim prouocaretur. Si quando enim hoc Poësis genus opportunè induxisset, huc vel maximè induxisset. Quod argumento quoque est idcirco Enthusiasmon & afflatum illum sæpè commemorari, quòd cum Iuuenes vt in Phædro, aut Sophistas & Poëtas, vt alibi sæpè, sibi ironicè exagitandos proponeret, commodè caderet cum fabris fabrilia pertractare. Ita vt si quando inter seria Musas furorémque profert in medium, id faciat more maiorum, & ex populari sensu, vt disputationem lepore quodam respergat, alioquin Poëtas sobrios ingeniososq. requirit ac nauos. Sed iam totam hanc de Poëtis sententiam ac dissertationẽ politicis, vbi seriò planè agit ac Rempublicam instituit, concludamus: ac paucis saltem (manat.n. longiùs Poetica hęc tractatio) colligamus. Ergo cum in libris de Rep. ciuem a pueritia suscepisset erudiendum, Musicam primò propter animũ, Gymnasticam propter corpus, proposuit. Vbi quemadmodum Musicæ nomen non propria ac priuata significatione vsurpauit, sed fusiore, pro vniuersa scilicet animi disciplina, ita sub hac statim orationem veram & falsam collocauit, ac pueros in falsa priùs erudiendos decreuit. Cum enim Oratio tum nobis ad nostram sententiam explicandam tributa sit, tum auribus hauriatur quæ sunt sensus disciplinæ, nil mirum si Musicæ, cuius nomine animi disciplinam intelligebat, Orationem subiecit è vestigio. Cum igitur hanc in veram & falsam distribuisset, a falsa, quippe quæ pueris a nutricibus per fabellas quasdam instillaretur, aggressus est. Priùs tamen fabulam in maiorem distinxit ac minorem: per maiorem ea intelligens (id quod ipse satis declarat) quibus Epicum Dramaticúmque Poëma continebatur, per minores eas quę a nutricibus fermè, & Apologorum authoribus (tales sunt Aesopicæ) conficerentur. Vbi statim de maioribus verba faciens, longo ordine recensuit illas, in quibus Poëtæ, maximè vero Homerus, peccasse viderentur; idque tum ea percensens quæ Dijs cœlestibus turpiter aut perperam affinxissent, tum ea subijciens quæ de Heroibus, dæmonibus, ac Dijs inferis, déque homine ipso minùs rectè cecinissent. Quæ omnia longo ordine recensuit ac reprehendit. Cúmque his in II. ac III. libro expeditis, in sex insequentibus cætera complexus esset quæ ad aliud genus institutionis ac Remp. pertinerent, tandem in X. ad Poëtas rediens, sic differebat. *Equidem cogitanti mihi de hac quam nuper verbis condidimus ciuitate, cum alia per multa rectè admodum statuisse videmur, tum vel maximè quæ de Poësi sunt lata.* Ex quo initio occasione arrepta imitatores Poëtas eiecit è sua Rep. ac fusè illos insectatus est; ita tamen vt qui ab imitatione abstinerent Poëtas, libentissimè receperit. hac enim de causa cum alia multa in hoc libro pro hoc Poësis genere scripta reliquit, tum ea maximè pronunciauit, *Scito autem hymnos in Deos, & in optimos viros laudationes duntaxat ex Poësi in Ciuitate admittere oportere.* Quanquam vt huiusmodi laudationes, idcirco libenter excipit quia carent imitatione, ita quodcunque aliud Poëmatis genus recipit non grauatè, dummodo imitatione careat. Quod si fortè careat quidem imitatione, sed aliunde offensionem

Ex libris de Rep.

L. b. 2. p. 376. f.

nem habeat, illud saltem apud Platonem compertum est, imitatricem Poësim tanquam animorum perturbatricem reijci. Quæ cum ita sint, iam licebit nobis germanas Poësis causas ex Platone vel statuere vel altius confirmare: ac cætera commodiùs præstare quæ proposuimus. Primùm verò constituamus quid de effectrici quam interim agitabamus & requirebamus, sit sentiendum. Ergo sic statuo. Qui ad Poëticum furorem ex Platone reuocant Poësis initium, ij mihi haud satis Authoris mentem videntur perspexisse. Fateor enim Platonem in Dialogo de furore Poëtico, atque alibi sæpè videri Democriti sententiam amplecti: qui, nisi diuino furore, Poëtam bonum existere posse negauit. Sed tamen sic interea furorem istum profert, vt partim conniueat Poëtis quicum disseminarent ac de se iactarent, partim vulgari se se accommodet multitudini cui videretur persuasus furor iste, partim ironicè illum admittat, inde occasionem captans laudandi quidem verbis Poëtas, sed re ipsa exagitandi, ac tanquam ventosos vanósque insimulandi. Quocirca dum geminam concedere videtur Poësis causam, atque vnam ad Musas referre quæ corripiant Poëtas, alteram ad ingenium atque artem vnde Poëtæ labore ac scientia aliquam sibi comparent laudem, facile est animaduertere priorem causam per iocum, aut more maiorum, alteram seriò, in medium afferre. Ita quidem quemadmodum Aristoteles vtranque causam istam protulit, & Poësim vel μανικοῦ seu maniaci, vel εὐφυοῦς & ingeniosi, esse dixit, sic antea pronunciauerat Magister. ac rursus quemadmodum Aristoteles visus est alibi maniam illam exagitare, & ad melancholiam ac naturalem causam reuocare, ac melancholiam ingenio aptare (ob id enim Cicero, *Aristoteles* (inquit) *ait omnes ingeniosos melancholicos esse*) ex quo fieret vt tacitè palmam ingenio concederet, ita Magister tacitè ingenio atque arti hanc tribuerat laudem. Et idcirco sæpè prætermisso furore isto, artem commendauit, præsertim vbi subtiliùs disputaret. Quapropter dum M. Tullius, vt Archiam Poëtam defenderet commodiùs, visus est Poëticum furorem probare, dum Ennius hac ipsa de causa sanctos appellaret Poëtas, dum Ouidius caneret,

Est Deus in nobis; sunt & commercia cæli;
Spiritus æthereis sedibus ille venit.

ac rursus,

Est Deus in nobis; agitante calescimus illo;
Impetus hic sacræ semina mentis habet:

dum Flaccus addit

Quem tu Melpomene semel
Nascentem placido lumine videris;
Illum non labor Isthmius
Clarabit pugilem: non equus impiger
Curru ducet Achaico
Victorem: neque res bellica Delijs
Ornatum folijs ducem,
Quod regum tumidas contuderit minas,
Ostendet capitolio.
Sed quæ Tibur aquæ fertile perfluunt,
Et spissæ nemorum comæ,
Fingent Aeolio carmine nobilem.

subditque

Totum muneris hoc tui est,
Quod monstror digito prætereuntium
Romanæ fidicen Lyræ:
Quod spiro, & placeo: si placeo: tuum est;

eleganter quidem isti: sed sibi canunt ac Poëtis quibus fauent: qui tamen ludunt omnes. Vt propterea iure illud pronunciauit Plato, Multa mentiuntur Poëtæ. Quapropter dum rursus dubitat Flaccus num arte an Natura fiat laudabile carmen, posteriorem hanc percunctationem libentiùs probarim, multò verò magis eius explicatum quo studium commendat ac diuitem venam: maximè verò illum laudauerim, dum alibi fatetur malle se melancholiam purgare, quàm inde ad Poësim solertem reddi. Quid moror? Quis futurum fuisse censeat, vt Plato (iam enim ad illum redeo totus) Homerum ac Poëtas è

sua

Margin notes: *Reditur ad Poësis causas altius statuendas.* — *Ac primum constituitur effectrix.* — *In Poet. ferè ad extremum.*

sua Republica eijceret, ac probris etiam afficeret, vbi sanctos ac diuinos esse illos, & cœlitus afflari existimaret? Fateamur igitur, atque adeo profiteamur, effectricem Poësis causam ex Platone esse hominem, siue humanum ingenium arte & scientia instructum. Etsi enim naturalis quædam propensio eaque non mediocris, requiritur vt quis bonus euadat Poëta, & nobile condat carmen, nisi tamen accesserit ars & industria, vix ac ne vix quidem emerget è mediocritate. Itaque ingenium in causæ effectricis loco sic ponimus, vt hoc tum Naturæ, tum Artis, exercitationisque præsidijs instructum intelligamus: ingenium enim non nudum designamus & rude, sed excultum & perpolitum. Neque enim existimamus idcirco illud efferri, *Poëta nascuntur, Oratores fiunt*, quòd Poëta totus in Natura nitatur: sed quia, vt Poësis magnam vim ac magnum conatum requirit ingenij, sine excellenti natura frustra quispiam ad summam Poësis laudem aspiret: cum tamen Orator, quoniam eius ars est popularior & ad vulgarem sensum aptat sermonem, minùs in natura nitatur. alioquin ipse etiam Naturæ præsidijs, præsertim memoria, firmis lateribus, præclara voce & sagacitate in primis indiget. Atque ob id sanè Cicero de suo illo Oratore sic scribit. *Acuto homine nobis opus est, & natura versuque callido, qui sagacitate peruestiget, quid sui ciues ijque homines quibus aliquid dicendo persuadere velit, cogitent, sentiant, opinentur, expectent.* Et idcirco scitè Iuuenalis optat vati vt non sit publica vena. Quod est, vt eius ingenium & natura non communis sit & vsitata, sed excellens: ita vt præsidia naturæ in vtroque sint expetenda, etsi maiora in Poëta. Quæ omnia is sentiat qui hinc M. Tullium, illinc Ouidium spectet diligenter. Hic enim mira Naturæ fœlicitate canit ille quidem: sed tamen rerum multarum, præsertim Historiarum & fabularum, Poëtarúmque studium & cognitionem refert, quibus compleuerat pectus, præstantémque naturam illam excoluerat. Cicero contra studio, doctrina, exercitatione veriùs quàm præstanti corporis natura, cui etiam adiumenta coactus est adhibere, ad summam eloquentiæ laudem peruenit. Nam Virgilium & Horatium arte item & labore excoluisse ac perfecisse naturam, nihil est quod dubitemus. Quapropter dum noster Plato duas Poëseos causas profert in medium, Enthusiasmon vnde quis afflatur extrinsecus, & Artem vnde quis proprio pangat Marte, ac priùs genus causæ tantopere labefactat, nos alterum teneamus & agnoscamus ex illius sententia. Ex quo fit vt non necesse habeam, illud requirere, num qui percelli viderentur, a mania & naturali furore agitarentur, quem melancholia suppeditaret (id quod aliquando suspicari visus est Aristoteles) an verò a subterraneis quibusdam halitibus erumpentibus (quod Historici quidam referunt) dum ab his in Oraculi Tripode muliercula scommotas scribunt, an denique a numine quodam citra melancholiam & spiritum istum. Vt omittam magnopere quoque verendum ne quarta quædam ratio inde afferri possit, quòd ij a Dæmone non a numine corripereutur. Certum est enim olim cæcis illis mortalibus sic sæpè ac diu fuisse illusum. Quin verendum ne quinta quoque ratio quædam interuenerit aliquando: ita scilicet vt multi se afflatos iactarent, aut simularent. Certè vbi concessero in Tripode illo consueuisse percelli priscos illos Ethnicos, horum ferè similitudine se composuisse quosdam, imposuisséque vulgari multitudini, non repugnabo. Certè Tynicum de quo Plato & Maracus Syracusanus de quo Aristoteles atque alij quidam, num ab hac fraude abfuerint incompertum habeo. Quin suspicor Democritum tum Homeri, aliorúmque vetustissimorum Poëtarum, qui Musas inuocarent, tum furentium aliquorum (seu fictè, seu verè id illis accideret) persuasum pro Musis pronunciasse. alioquin non bonus Philosophus videri possit.

Lib. I. de Orat.

De fine verò perspicuum esse potest, quod statuimus ab initio. Nam præterquam quod sæpè virtutem ipsam illi proponit & honestatem, in Politicis omnia refert ad honestam institutionem. Et idcirco Homerum ac Poëtas insectatur, quòd turpiter multa cecinissent, nec iuuentutem suis carminibus ad virtutem, prout debuissent, informarint. Et hac de causa vehementem imitationem quam ait permiscere animas vehementiùs, iudiciúmque perturbare, improbat: imitatores Poëtas, eorúmque Principem Homerum de sua Republica expellens. Denique is est Plato qui siue philosophetur, siue disputet de eloquentia, quicquid denique præcipit; probitatem ac virtutem extollat, proponátque rebus omnibus. Quid multa? Sic instituit suos ciues, vt omnia ad

Finis.

Furentium rorum

ad iustitiam, ac probitatem, & ad bene beatéque viuendum referat: cum igitur in Musica subindéque in Poësi (modetata tamen) eos instituat, quis non sentiat Poësi virtutis bonum beatámque vitam quemadmodum politicæ, præfixisse? Neque verò delectationem ab eo contemni affirmauerim cum carmen quod (vt docebo) requirit ad Poësim, suauitatem habeat & voluptatem: sed tamen hanc honestatis ancillam facit ac virtutis ac summi boni quod spectat in sua Politica. Quapropter qui delectatione metiuntur Poësim, ij mihi abuti videntur illa. omnes enim artes ad beatam vitam sunt referendæ, cui sæpè obest voluptas, tantùm abest vt afferat ad iumentum. Quare dum canit Flaccus

Et prodesse volunt, & delectare Poetæ,

id verò tum probarim cum vtilitas, atque illa honestatis plena, voluptati anteponatur. Nisi fortè voluptatem quæ cum virtute ac summo bono coniuncta est, proferas, quam in finis quoque loco habeas. nam hæc indiuidua est summi boni comes & assecla.

Materia. De Materia verò satis constare potest res esse omnes quæ repræsentari possunt, ac proinde humana diuináque omnia Poëtæ subijci. Atque huc pertinet quod dum enumerat ea in quibus versantur Poëtæ, diuina humanáque omnia percenseat vniuersim: quin Heroës etiam, Dæmones, ac res infernas affirmat decantari. & idcirco omnigenas fabulas examinat, quæ inquam siue de Deo, siue de hominibus, aut etiam de Heroibus, quicquid tandem cœlo, terra, marique, vel etiam apud Inferos, occurrat. Paulò difficilius est quod pertinet ad formam, quam nos carmen esse statuimus. Dum enim Socrates, cum carmen in Apollinis laudem confecisset, adhuc sibi fabulam conflandam diceret, quod fabula sit Poëtarum propria, videtur fabulam, in formæ locum proferre. Quin eos qui carmen citra fabulam pangerent, videtur inter versificatores, quos appellant, reponere, & a Poëtis adhùc eximere. Quid est enim quod cum carmina in Apollinis laudem confecisset, adhuc sibi fabulam conflandam statueret, vt Poëtam ageret? & sanè hæc planè sententia quæ tribuitur Aristoteli, dum propterea Empedoclem, qui carmina non obstrinxisset fabula, a Poëtis eiecit, & inter versificatores coniecit, sentias Platonis germanam esse potuisse: nam præterquam quod suam probabilitatem habet, ac Platone digna videri potest, Aristotelis authoritate munitur. Quid plura? sæpè noster Plato fabulatores appellat Poëtas; sæpè ob fabulas eos reprehendit quæ a veritate & honestate deerrent: denique cum Orationem in veram & falsam destribuisset, falsam Poëtis attribuit. Et tamen ex altera parte (vt constet quàm scopulosus sit locus) apertè inter Poëtas refert eos, qui Deorum aut hominum laudes prosequerentur, quas tamen exemit fabula, & veritate obstrinxit. Itaque Hymnographos tum imitatione, tum fabula interdixit, solum carmen illis attribuens. id quod luculentè fecit etiam in Phædro, vbi non secus atque in libris de Republica carmine conclusit Poëma, cæteris solutam orationem attribuens. quid quod fabulas alias maiores, alias minores facit, ac maiores tantùm tribuit Poëtis, minores solutæ orationi, Aesopo & nutricibus tanquam Apologos relinquens? & tamen vbi fabula esset forma, deberent tum maiores tum minores fabulæ Poëmate concludi. Adde quod fatetur Poëtas quoque vera canere; ita vt carmine illos eximat nunquam, fabula interdum. Sed fateamur id quod est, nimirum idcirco videri Platonem aliquando fabulam censere propriam Poëtæ, quod ferè omnes vtantur fabula, quódque illud omnibus numeris absolutum sit Poëma & præcipua cura elaboratum, quod non modò carmine, verùm etiam imitatione ac fabula cõtineatur. etsi enim sine fabula & imitatione honestissimum esse potest, non tamen operosum vndique & perfectissimum. *lib. 2. Po lit. 386. 1. f.*

Forma.

Nunc quoniam de causis diximus, formas ac species Poësis requiramus ex Platone. quod, mea quidem sententia, non facilem habet explicationem; enitendum tamen rem, quoad eius fieri possit, explanare ac definire.

De Poesis speciebus seu formis. Ergo, vt in hac conquisitione, Platonis vestigia saltem atque initia quædam consectemur, obseruandum est humanam institutionem, præsertim puerorum, a Musica & Gymnastica incœpisse Platonem, ac Gymnasticam corpori, Musicam animo, destinasse. Vbi Musicæ nomine non designatur qui ex acuto sono, & graui concentus oritur, aut quæ sub Arythmetica collocatur Musica facultas, vno verbo, canendi ars, quæ proprio ac priuato Musicæ nomine gaudet; sed intelligit Plato in vniuersùm quamcumque ani-

oppenit

que animi institutionem: & ideo appositè apponit illam gymnasticæ, qua corpus, quà quà velis, informatur & exercetur. Quanquam enim Aristoteles in postremo Politicorum, vbi ad pueros erudiendos instituendósque Magistri exemploac more aggreditur, Musicam non hac significatione vsurpat, sed eam ad harmoniam ac voluptatem referens totam & ad fessum animum honesto solatio recreandum, literarum disciplinam substituit Platonis Musicæ, vt inde informetur ad doctrinas comparandas; Plato tamen Musicæ nomen terit more maiorum, qui pro Encyclopœdia illam vsurpabant (atque hinc musicè dicere, erat eruditè dicere & enucleatè) liberalique doctrina omni accipiebant. Cum igitur vniuersim animi institutionem Musicæ nomine comprehendisset Plato, sub hac orationem collocauit continenter: nec immeritò: quandoquidem quæ animo adhibetur institutio ac disciplina, per aures transmittitur ad animum; ita vt oratione indigeat animi disciplina. Atque idcirco disciplinæ sensus dicitur auditus quo doctrinas omnes ac præceptiones haurimus. Iam verò Plato orationem in veram & falsam distribuit primò. Ac rectè. Neque enim commodiorem rationem inuenias qua in principes partes veriùs & commodiùs eam distribuas, tum, ne de falsa ageret longiùs, inde fabulam elicuit: quam in maiorem partitùs est ac minorem. Et minoris quidem nomine (id quod subinde docebat) intellexit quas nutrices pueris narrarent fabulas, aut Aesopus confecisset (vt paulò ante dicebam) quæque Apologis continerentur. Vt enim perpaucis & breui narratione continentur, aptè quidem has in minorum fabularum habuit loco: contra verò quas Homerus ac Poëtæ Poëmatis conflandis adhibuissent, ad maiores reuocauit. Ex quo fit, vt minores soluta Oratione contineantur fermè, maiores carmine ac Poëmate. Et idcirco Socrates talis cuiusdam minoris fabellæ proposuit argumentum quod soluta Oratione complecti potuisset Aesophus: tum carmen in Apollinem dixit quod fabellæ veluti è regione collocauit. Cúmque ad Musicam ab Apolline sæpiùs sollicitatus, carmen seu Poëma sine fabula decantasset: mox etiam Aesopi fabula obstrictum, carmen seu Poëma, modulatus est. Quæ cum ita sint, videndum est iam in quas formas ac species partiri visus sit Plato maiores fabulas: nam minores secreuit a Poëmate, & inter Apologos reliquit. Visus est igitur primò maiorem fabulam ac Poëma in Epicum & mellicum (nos Lyricum appellamus) distribuere. Nam ideo aiebat in fine, Omnes bonos Poëtas siue Epicos siue mellicos, Corybantum instar furore corripi & agitari, & non sano animo canere. Ita quidem si Epici nomine eas Poëmatum formas intelligamus quæ constant Epico carmine, siue Hexametro quod sæpè teritur Epici nomine, erit quod per mellicum quodcunque aliud carminis genus excipiamus. Quò fiet, vt nulla Poëmatis forma distinctionem istam effugiat, sed sub illa contineantur omnes. Difficile tamen erit deinde duo ista genera in subiectas species commodè ac pro dignitate partiti. Etsi enim nulla forma Poëseos indicaretur vsquam a Platone (indicantur enim sparsim multæ ac variæ) quæ non huc referri posset, veruntamen adhuc incompertum esset num omnes fuissent deprehensæ: nam si dicas videri in Ione illud Poësis genus partiri, quòd a dramatico disiungitur, atque huic substernere Epicum, Mellicum, Dythirambicum, Encomiasten, Hiporchematicum, ac Iambographum, adhuc quærendum num alias adhuc formas opponat Dramaticæ: quæ planè sint istæ quas enumerabat: quæ item supersint ex Dramatico è regione collocandæ. Illud tamen constat has partitiones ex carminis genere & forma desumptas esse. Atque hanc sanè partitionis rationem visus est Horatius complecti ac prosequi dum in sua Poëtica ita caneret

In Phædone.

Res gestæ Regúmque Ducúmque, & tristia bella,
Quo scribi possent numero, monstrauit Homerus.
Versibus impariter iunctis querimonia primùm
Post etiam inclusa est voti sententia compos.

Hæc & alia multa Horatius (vt breuiter dicam) Heroicum primò, tum Elegum, mox Iambum, denique Lyricum afferens in medium. Etsi suam quoque formam Tragico (quæ tamen opinor ex granditate ac stylo potiùs quàm ex carmine petatur) suam Comico attribuit. Sic Horatius. Qui mihi quidem, vt fuit Græcorum Poëtarum studiosissimus: videtur omninò Græcorum Poëtarum varietatem intueri, atque hanc ex carminis forma perpendere: ita vt, si quas hîc distinctas formas præterijt Plato, ac vix obi-

ter & ſparſim commemorauit, nobis ſub aſpectum ponat Flaccus. Et tamen non tutiſſimum videatur Poëſis formas è carminis genere deriuare, cum Materia videatur ſpectanda. an igitur tripartita illa varietas huc referenda, qua idem Plato Poëma aliud imitatione totum, aliud ſimplici narratione conflauit, aliud ex narratione & imitatione permiſcuit? ſanè in primo Tragœdia & comœdia, ac dramatica fabula quæque contineretur: altero Lyricum quodcunque: poſtremo Epopœia comprehenderetur. Sed tamen adhuc Iambographi ac Lyrici ob eorum varietatem nobis facerent negotium. Atque idem dixerim ſi eaſdem formas ex Flacco repetamus, dum ex materia quoque illas diſterminat; & Heroico Regum bella & facta, Elego querimonias, alijs alia tribuit argumenta. Sed ne id quidem rem totam expediret, quo fieret vt non incommodè Ariſtotelis diuiſionem ſectaremur: qui Epopœiam, Tragœdiam, Dythirambicam, Auleticam, & Cythariſticam fecit (ſi tamē fecit) Poëſis ſpecies, ac diſtinctionis rationē, in mediū attulit. De qua re tota vide quæ ſcripſimus in Ariſtotelis Poëtica: præſertim quia eaſdem formas (etſi ſparſim) colliges ex Platone. Quanquam verendum ne multæ adhuc formæ eſſent requirendæ, tum ob ingentem mellicorum varietatem, tum quia carminum formæ ſæpè miſcebantur ab antiquis. Sed vt vt ſit, Plato paſſim Heroicos, Tragicos, Comicos, Dythirambicos, Iambographos, Hymnographos, & in vniuerſùm mellicos profert: quibus, vix minutis fortaſſe Lyricis Poëmatis quibuſdam exceptis, pleniſſimam diſtributionem habeas. Etſi non ego ijs repugnauerim qui ſaltem tres Poëſis formas præcipuas proferunt, Epicam, Scenicam, Mellicam, ſeu Lyricam: ex quibus deinde ſubiectas formas agnoſcere liceat, ac diſtinguere.

Proponuntur Problemata & cõtinenter ex ordine explanantur.

Nunc ſupereſt vt ad Problemata deueniamus: quæ lubet etiam ex ordine proponere: eodémque ſubinde prouirili parte mea explanare. Quærendum eſt igitur.

Primò quî affectus eſſet Plato erga Poëtas, & quid de illis ſentiret. par enim eſt vt illius mentem inſpiciamus vniuerſam.

Secundò cur paſſim Homerum appellet Tragicorum Principem & Coryphæum, cum Epicorum eſſet Princeps.

Tertiò num iure imitatores Poëtas expellat omnes, ac num eorum temporum imitatores Poëtæ huc eum adducerent veriùs quàm quòd imitatio ſine labe & corruptela eſſe non poſſet.

Quartò quoniam de modo etiam quo imitarentur, hoc eſt de Harmonia, rythmo & cantu, verba fecit, qualis hac quoque de re fuerit illius ſententia, dilucidandum.

Quintò num principatus in Poëmate debeatur Heroico ex illius ſententia, non verò Tragœdiæ, vt voluit Ariſtoteles.

Sextò quibus nam cum eo conſentiat Ariſtoteles, quibus diſſentiat. Dicamus autem primùm de primo ac breuiter.

Suſpicor igitur Platonem, cum videret Homerum tantopere celebrari, cæteros etiam tum dramaticos, tum Lyricos, multitudini eſſe gratiſſimos, humani aliquid paſſum eſſe, atque illorum gloriæ inuidiſſe. Video enim Homerum tam ſæpè apud eum vapulare, cæteros etiam tam facilè inſimulari, vt non poſſim non de illius liuore ſuſpicari. Quid eſt enim quòd tam accuratè illorum dicta commemoret & perſequatur quæ carpi poſſe viderentur, alia verò innumera quæ laudari potuiſſent, clauſis prætereat oculis? Quod ſi videatur interdum eorum & dicta aliqua commendare, & authoritate niti, Homeríque præſertim, profectò frigida quædam profert ac leuia quæ non bono ſtomacho videantur efferri; idémque dixerim dum videtur illos tantopere laudare. Nam ironicè id facit: quóſque optimos ac diuiniſſimos appellat, tandem non modò præpoſteros, ſed ignaros, atque impios indicat. Quid quod eos cum circulatoribus confert, errare paſſim ait & vagari, corruptelam eſſe illorum carmina? certè hinc cacoſtomachum referre dixeris. niſi tamen ob publicam vtilitatem hæc efferri cenſeas: quod ſcilicet ij abuterentur arte, quantumuis hæc ſub bono artifice plurimum conducere poſſet mortalibus. Quod vtinam tutò liceret ſuſpicari. Nam reuera eò progreditur, vt vela pandat in imitationem ipſam. Cum tamen a bono imitatore vſurpari poſſit vtiliter ac magna cum laude. Atque hinc factum eſt, vt cum animaduerteret Poëtā ſæpè fabulis cōdere præcepta Philoſophiæ & quibuſdam quaſi velis diuina humanáque documenta, ne ſcilicet profanis auribus paterent, obducere, ac propterea profiteri ſæpè

se mysteria canere quæque in arcanis habenda essent, huic vel excusationi vel aduersariæ rationi obuiam ierit strenuè. Statuebat enim sæpè quidem ænygmata continere: quæ tamen leuitatem quandam referrent. Quid plura? Gorgonas inde ac Sphynges scatere ait & chimæras ac monstra, quantumuis obtenderent mysteria. Quin etiam stratam victimam aliquam sacrificarent, haud permittendum vt hæc ad populum efferrent, eum saltem specie lasciuire viderentur, ac petulantium referrent qua corrumperent vulgus. Sic ille.

Ad secundum illa occurrit ratio, quia in Homeri Odyssea, & Ilyade ad Tragœdiam argumenta offerantur multa: quæ argumenta enumerat etiam Aristoteles in sua Poëtica. Quod si vrgeas non ideirco debuisse Tragicotatos appellari, ac tam sæpè Tragicorum Princeps effici, cum partes illæ Heroico Poëmati planè seruirent, iam illud est reputandum, Platonis tempore ex Homero desumptis argumentis Tragœdias extasse plurimas, ita vt ab Homero tanquam a fonte manasse viderentur. Hinc enim maiorem arripere ansam potuit vnde illum Tragicorum Principem facere, etsi magnopere vereor ne hoc eum appellarit titulo quòd nimis effusus esset in tragicis illis commentis, ac multus in illis disseminandis videri posset. Hæc occurrit ratio. Nisi fortè Homerum Tragœdias quoque confecisse dixeris quæ temporis iniuria interierint. De qua re ne pigeat illa consulere quæ in Aristotelis Poëtica tibi occurrant ex nostris commentarijs.

Ad tertium equidem crediderim imitationem vsurpari posse magna cum vtilitate ac laude. Cum enim verba non inutiliter alicui cohortando, & ad virtutem impellendo, adhibeantur, quid ni imitatio Poëtica huc quoque referatur, quæ expressa quædam & exaggerata est oratio? Quod si picturæ imitatione docemur & commouemur, cur Poëticam imitationem quæ maiorem quandam ingenuitatem habet, repellamus? Ego sanè perspexi multos hinc commoueri atque vtiliter commoueri, & ad gloriam, ad virtutem, incendi: ita vt quod de Alexandro Macedone legimus, qui Homerici Achillis laude excitaretur ad decus, verissimè affirmari possit. Nec obstat quòd Poëtica imitatio nimis permiscere dicatur animos. Nam dummodo ad virtutem ficta sit, nunquam sit nimia, sed semper vtiliter ad virtutem inflammet. Sed nimirum Plato qui existimabat se suæ Reipublicæ ciues quorum instituebat animos, cæteris præceptis ad virtutem imbuisse satis, ita vt veritatis ac virtutis pulchritudine allici commodè possent, spreuit imitationis incitamentum; quasi verò benè constitutus animus illo non indigeret. Et tamen ob humanam corruptelam qua retardatur a virtute, & ad vitium instigatur, imitationis quoque indiget incitamento. Itaque iurè vir quidam summus doctrina ac iudicio, affirmare solebat futurum fuisse, vt Platonis Respublica innocentiæ statui in multis conueniret magis quàm præsenti. Quanquam verendum ne genio indulserit interim Plato, & Homeri Poetarúmque gloria & fastu commotus hæc disputarit.

Iam verò de modo quo dicendum sit Poëtis copiosè in III. de Republica qua tamen in re non immorabor: quod etsi multa de Oratione, harmonia, & rythmo docet, veruntamen ad extremùm in X. imitationem omnem repellit è sua Republica, & imitationis instrumenta illa prosternit. Qui tamen imitationem vtiliter retineri posse censeat quam nos defendimus, hic ex Aristotele in primis hauriat: qui statim ad initium totam hanc varietatem obseruat. De qua re nos etiam ibidem copiosè.

Dum verò quæritur quinto loco, Tragicóne, vt Aristoteles, an Epico, vt Plato, deferendus sit principatus, id verò a nobis in Aristotelis Poëtica disputatum est copiosè & pro Platone conclusum. Nihil est igitur cur actum agamus, cum Controuersia in qua id prosequimur (est hæc centesima siue vltima) in promptu sit.

Denique (vt ad postremum Theotema deueniamus) quibus Aristoteles a Platone in Poëticis decretis discedat, quibus consentiat, id sanè tum ex his quæ in hac Tractatione habentur, tum maximè ex nostris Commentarijs & Controuersijs constare poterit. Illud tamen non prætermittam hoc tempore, tenera Aristotelem Homero supra quàm dici possit fauisse. Siue enim id fecerit, vt Magistro hac quoque in re crearet inuidiam, ac veluti talionem reponeret pro Homero, siue vt Græcis blandiretur qui Homerum maximi facerent, & veluti in templo Palladis extollerent, siue vt ingenium ille suum in illo tuendo ac celebrando ostenderet, siue his omnibus de causis adduceretur, nihil antiquius

Inceret

quius habuit in suis lucubrationibus, ac præsertim in Poëtica, quàm vt Homeri dicta in meliorem partem interpretaretur, atque ab eius ore pendere videretur. Atque hinc est etiam vt ad Poëticæ extremum omnem lapidem moueat, omnem viam ineat, vt nos rationem atque artem doceat, qua possimus Poëtas (sic enim ille: etsi Homerum spectat) tueri atque illorum errata quæ proferri solerent, ab omni crimine vindicare. Vbi etiam non tam detegit ac refert quæ obijcerentur Homero ac Poëtis, quàm criminibus prætermissis, rationem docet qua eludere illa valeamus. Et tamen si quis erat qui Homeri errata dignoscere ac detegere potuisset (quod facere recusauit) ipse erat qui in omnem partem illum versauerat. Ita vt quantum Plato visus est in Homerum exardescere (quod tamen iure fecisse videri posset si non clausis oculis virtutes prætérijsset) tantum Aristoteles eiusdem Patrocinio inuigilauerit.

Nunc veluti coronidis & honorarij loco, ac summatim vt plenior & vberior sit Platonis Poëtica, accipe quæ sequentur. Fore enim speramus, vt huiusce monumenti vtilitatem, augeant plurimum. Etenim præterquam quod ea confirmabunt altiùs quæ ex Platone docuimus, permulta quoque offerent quæ ad proposita capita non facilè reuocare licuit: etsi Poëtica sunt vel maximè.

Primò igitur ex Phædone illud obseruato, Platonem fabulæ argumentum designare quo eleganter vti potuisset Aesopus. Ex quo intelligitur Aesopi fabulas per idem tempus viguisse. An verò hæ planè essent quas terimus in præsentia, mihi incompertum est. Video enim Socratem Aesopi fabellam ex primis (quantum quidem ex hoc loco colligitur) carminibus illigasse, & in Apollinis laudem decantasse, cum tamen non satis intelligam quam ex nostratibus huiuscemodi fabulis Apollini celebrando adhibere potuisset. Illud etiam hinc agnoscendum Aesopicas fabulas soluta oratione fuisse conflatas, cum se illam modulis expleuisse indicet Socrates ac decantasse. Illud tamen fatendum est fuisse breues illas quidem sed acutas & ad mores ac prudentiam accommodatas: siquidem Socrates cum animaduerteret lepidè & scitè obseruari voluptatem & dolorem pugnare mutuò, & tamen se mutuò consequi, ita vt altera succederet alteri, illúdque concepisset animo vertice coniungi hoc vnum posse: Aesopo eleganti fabulæ argumentum suppeditare potuisse existimauit. Sed cur fabulæ? quia nimirum persona aut sermo interim ijs tribueretur quibus verè haud inesset, quod est fabulæ proprium. Sed quæsò locum, quoniam supra fuit prætermissus, subijciamus, eidémque partem alteram, etsi eam descripserim supra, adnectamus, vt quæ interim ex hoc loco colliguntur, intelligantur faciliùs. *Quam mira videtur, o viri, hæc res esse, quam nominant homines voluptatem, quámque miro naturaliter se habet modo ad dolorem ipsum, qui eius contrarius esse videtur, quippe cum simul homini adesse nolint? Attamen si quis prosequitur, capitque alterum, semper fermè alterum quoque accipere cogitur, quasi ex eodem vertice sint ambo connexa. Arbitror equidem Aesopum, si hæc animaduertisset, fabulam fuisse facturum: videlicet Deum ipsum, cum ipsa inter se pugnantia vellet conciliare, neque id facere posset, in vnum eorum apices coniunxisse, propterea cuicunque adest alterum, eidem mox alterum quoque adfuturum, quod quidem mihi accidit in præsentia. Si quidem modò crus propter vincula afficiebatur dolore, sed huic succedere voluptas iam videtur. Ad hæc Cebes. Per Iouem, inquit, o Socrates, opportunè id mihi in memoriam reuocasti. Cum enim Poëmata composueris, priùs tantùm in laudem Apollinis, deinde etiam fabulas Aesopi carmine modulatus, tum alij multi me interrogauerunt, tum Euenus paulò ante, quonam consilio postquam in carcerem deuenisti, ea feceris, quæ priùs feceras nunquam? Si igitur tibi cura est, vt habeam quid respondeam Eueno, quando iterum ex me quæsierit, quod certò scio facturum, dic quæso, quid ei sit respondendum. Vera, inquit, ò Cebes, responde, me id effecisse, non vt vel cum ipso, vel cum ipsius carminibus contenderem (sciebam enim facile id non esse) verùm vt insomnia quædam experirer, minimèque officio meo deessem, si fortè hæc esset ea Musica quam sæpiùs iam exercere me iubent. Erant autem eiusmodi: sæpè mihi in anteacta vita idem insomnium, licet alia atque alia forma, occurrens se se obtulit, eadem semper ita præcipiens. Fac, o Socrates, Musicam, atque exerce. Ego igitur quod in superiori tempore faciebam, hoc mihi præceptum arbitrabar; & quemadmodum currentes adhortari solemus, sic quod ipse antea faciebam ad idem me in somnium cohortari putabam, quasi philosophia maxima Musica foret, ego autem in eo elaborarem. Postquam verò sententia de me lata esset, & mori me Dei festum inhiberet, censui oportere, si fortè insomnium toties iubeat, popularem hunc musicam exercere, neque ei repugnare;*

gnare; sed morem gerere. Tutius enim fore arbitratus sum, antequam è vita migrarem, ab hoc me officio liberare, & parentem in somnio, Poëmata facere. Itaque primum quidem in ipsius Dei laudem versus feci, cuius tunc sacra celebrabantur: atque post Deum iudicans oportere eum qui Poëta futurus sit non sermones, sed fabulas facere, me vero non esse fabulatorem, nonnullas ex fabulis Aesopi quas sciebam, magisque in promptu habebam, vt in quanque priùs incidi, modulatus sum. Obseruandum igitur fabulam, vbi modulis obstringatur, Poëma effici; ita vt carmen verius quàm fabula efficiat Poëma: quandoquidem Aesopicum illud fabula erat antea, cum tamen accedente carmine in Poëma conuersum sit. Nam Poëma inde a se effectum profitetur Socrates: quod tamen meros versus fuisse statim affirmat. Quod si obijcias Socratem illud etiam continenter fateri, oportere illum qui Poëta futurus sit, non sermones, sed fabulas facere, ex quo fieret, vt fabula Poëmati esset necessaria; iam hunc nodum explicauimus antea. Cum enim illud pronunciet alibi, se non Poëtam esse, ac propterea soluta oratione quod instituerat, commemorare, satis iudicat carmine constitui Poëtam: quod hîc repetit dum se Aesopi fabulam carmine obstrinxisse & Poëma fecisse ait. Quare dum subdit oportere eum qui Poëta futurus sit, fabulam facere, hoc ait in perfectum Poëtam inruens (vt dicebam) & in Poësim quæ omnibus numeris & luminibus absoluta sit: alioqum Hymnographos in Poëtarum habet nume-
159.2. m. ro, quos fabula non obstringit. Sic in Protagora (vt non dissimilem scopulum vitare liceat) Homerum, Hesiodum, & Simonidem Poëtas nuncupat: Orpheum contra, Museum & sectatores sacris oraculisque describit: non quòd non hi quoque apud eum non sint Poëtæ, sed quia honestiorem adhuc & nobiliorem appellationem, atque hanc ex rebus sacris quas canerent, affectarent. Sed & illud ex recitato Phædonis loco est colligendum, Socratem qui ad Musicam insomnio instigaretur, Musicæ nomine, non Encyclopædiam intellexisse, quemadmodum in 2. de Republica, sed cantum & Poëma. Nam ideo priùs cecinit hymnum in Apollinis laudem, tum fabulam admiscuit carmini, vt Musicam sibi imperatam efficeret. Quanquam satis indicat popularem esse hanc Musicæ notionem: nobilem esse illam quæ doctrinis contineretur. Et ideo se Musicæ nomine antea philosophiæ disciplinam intellexisse, sicut in
159.2. m. Protagora Sophistas aliquos qui sapientiæ affectarent nomen, atque inuidiam declinare niterentur, Musicæ nomine suam sapientiam vendidisse narrat. Sed iam ad Apologiæ locum deuenio: in quo illud vnum obseruo, Socratem verbis illis, *Ad Poëtas me contuli, at tragœdiarum, & Dythiramborum, aliorúmque carminum authores sciscitatus sum*, Tragicos & Dythirambicos de nomine ac primo loco proposuisse, vt eos in primis carperet, quasi tumidos & sapientiam sibi perperam (ideo enim statim eos ignorantiæ notat nomine) vindicantes. Cum enim per idem tempus Tragici & Dythirambici in pretio essent, hos de nomine insimulandos ac notandos censuit. Etsi alioquin cæteros etiam vrget: quos tamen generali comprehendit nomine, fortasse ne longiùs faceret in varijs illorum generibus distinguendis. Quod etiam argumento est in magna varietate fuisse positos. Iam verò ex eo quem ex Phædro recitauimus loco, tria sunt animaduertenda. Primum est per cantus describi Poësim in vniuersum, idque ea de causa quod versus reuera cantum propter modulos contineant. Quo fit vt rursus Poëma, etsi minùs operosum, solo carmine ac citra fabulam & imitationem, constare possit. Alterum est Instructionem posterorum illi tribuere quòd nimirum vtilitatis, honestæ tamen, gratia sit comparata: & ideo ei tribuit vt instruat posteros, vbi expendenda sunt diligenter ea verba (ad posteritatem instituendam) significat enim tum excellentem esse debere, tum mortalibus erudiendis accommodatam. Quod enim Poëma excellens non fuerit, nec mediocritatem superauerit, ac rursus vitæ præceptis careat quibus humana societas incendatur ad virtutem, vix ac ne vix quidem ad posteritatem transmittatur, sed breui intereat. Præsertim verò quia posteritas non odio & amore ducitur ad Poëma iudicandum, quemadmodum præsentes, qui vel ob laudes, vel alia huiusmodi de causa viuentes fouent Poëtas. Quapropter quod eloquentiæ parens M. Tullius in memoriam reuocabat Cæsari, vt posteritatis rationem haberet, dum diceret. *Serui igitur ijs iudicibus, qui multis post sæculis de te iudicabunt: & quidem haud scio, an incorruptiùs quàm nos: nam & sine amore & sine cupiditate & rursus sine odio, & sine inuidia iudicabunt.* id Poëtis præcipit noster Plato dum Posteritatem

In Ora. promp. Marcel lo.

ritatem iubet inſtitui. Tametſi prouidendum quoque eſt vt eo conſilio poſteritati vtilia monumenta ac doctrinas inprimis tranſmittamus, vt non tam famam apud homines quàm præmium a Deo exigamus. Quid eſt enim quòd te diurnis nocturníſque vigilijs ac laboribus perpetuò frangas, nec ad cœleſte præmium aſpires? Poſtremum ſit antiquorum geſta illi exornanda proponere quòd inter cætera hoc maximè haberent, vt res ab antiquis geſtas exornarent. vt enim Hiſtorici illas narrant, ſic Poëtæ interdum exornant, ita vt ad Oratoris munus accedant. Et idcirco in Gorgia ſic deſcribuntur Poëtæ vt Oratoribus ex altera parte reſpondere cenſeantur. Nec profectò non multa ſe ſe offerunt quæ huc ex libris de legibus afferrem: ſed ne longum faciam, tantùm dicam venditare quidem Muſas, Apollinem & Bacchum carminis concelebratores nobis traditos eſſe, ſed tamen variis deinde in locis Poëſim ac Poëtas in inuidiam adducit & criminatur.

Iam verò etſi multa obſeruauimus ex Politia, vbi tum in ſecundo, & tertio, tum in decimo de Poëſi verba facit, haud tamen non prætermiſſa ſunt multa quæ in hunc locum conueniant optimè. Primò igitur obſeruandum eſt quale quantúmque pondus habeat huiuſmodi inſtitutio. Id quod ex illis verbis intelligere licet. *An neſcis in vnaquaque re maximum quid eſſe principium? præſertim iuueni & tenero cuique. Maximè enim tunc formatur induitúrque figura quando quis vnicuique imprimere velit.* Quo in loco ſentit pueros bonis fabulis imbuendos primò, ne malis eorum occupetur animus. & idcirco continenter refert longo ordine quæ Poëtis cauenda fuiſſent, ne adoleſcentes deprauarentur. Ex quibus etiam ſatis conſtat honeſtatem ac virtutem non delectationem in fi[illegible]s loco propoſuiſſe. Et ideo ſcitè monebat ſelectis fabulis imbuendos, vt ijs ipſorum animi multò meliùs informentur, quàm corpora manibus. Quanquam eò tandem progreſſus eſt in X. vt Poëſim quà imitatione continetur, corruptelam eſſe mentis affirmauerit. De qua re quid ſentiam expoſui, ſimúlque indicaui verendum ne Plato inſenſiore animo fuerit erga Homerum, ac Tragicos & celeberrimos Poëtas illos. Quapropter haud mirum ſi in eodem libro ſic diſputat cum aduerſus illos ſtylum conuertit, *dicendum quidem, etſi amicitia quadam & reuerentia a pueritia mihi erga Homerum contracta me detinet. Etenim inſignium iſtorum omnium Tragicorum Dux & Magiſter priùs extitiſſe videtur. At veritati virum non cenſeo proponendum. Quare quod inſtitui, dicendum eſt.* Sic Plato: quibus verbis vſus eſt deinde Ariſtoteles dum in Magiſtrum, quaſi Homericæ iniuriæ vindex, ſe ſe conuertit. Sed & illud deinde ponderandum conſueuiſſe Homerum, Heſiodum, atque huiuſmodi alios per vrbes vagari paſſim, & ſua Poëmata decantare. quod argumento eſt (atque huc ſpectat Plato, dum id recenſet) poſt mortem horum percrebuiſſe nomen; ita vt dum viuerent, exiguo eſſent in pretio, & errare cogerentur. Id quod de Homero ſunt qui omnino teſtentur: imò verò mendicum fuiſſe & vagum. atque hinc Odyſſeæ conflandæ occaſionem oblatam & Vlyſſis celebrandi. Cum enim Ithacæ ab Vlyſſis ſucceſſoribus exciperetur benignè, factum eſt vt ad Vlyſſem decantandum appulerit animum. Nec diſſimilem fuiſſe Iliadis ortum. Cum enim ſparſim de Achille ac cæteris illis Heroibus qui ſub Ilio pro Græcis dimicaſſent, decantaret facta quædam, factum eſt, vt a Piſiſtrato diſiecta illa Iliadis membra collecta, & conſarcinata fuerint. Poſtremò obſeruandum ſubtiliùs multa diſputare de imitatione aduerſus Homerum libro illo toto: quæ fortaſſe multis non probentur omnia: præſertim quia inde artes omnes quæ in Imitatione poſitæ ſunt, improbentur. Nam quod interim ſeſe refert ad ideas, quas in res quoque artificioſas obtrudit, atque hinc tertio, & quarto gradu phantaſticam, & Icaſticam profert quæ maximè diſtent a veritate, id ſubtiliùs ne dicam ſophiſticè (quanquam hæc etiam habent ſuã defenſionem) huc importatum ſuſpiceris. eodémque ferè modo Poëticem Philoſophiæ aduerſariam facit quam alij tum varijs doctrinarum præceptis reſperſam, tum placidam Philoſophiam eſſe prædicant.

Hæc coronidis loco. Nam cur Muſas tam frequenter introduxerit Philoſophorum coriphæus Plato quas nos fictas cenſemus & commentitias, nec ad vnam Poëſim eas retulerit ſed ad Eloquentiam etiam, id verò declarabitur in Platonis Rhetorica, vbi concionem, Muſis inuocatis, habet Socrates. Illud tantùm dicam in præſentia, Phædri ſtylum inter Poëſim & eloquentiam ne dicam inter carmen & ſolutam orationem

defluere.

defluere. Et hinc factum, vt in Syrenas quoque Musas conuerterit quas præfecit cœlestibus conuersionibus. & hac de causa cum per idem tempus octo tantùm censerentur cœlestes globi, nec posset singulas præficere singulis, nonam Musam ac Syrenam illi dicauit harmoniæ quam ex conuersionibus omnibus deriuari affirmaret. Vt minimè mirum in legibus, quoniam serius ageret, Musas & Apollinem vnà cum Baccho in fabulæ habeat loco.

F I N I S.

In Platonis Poetica corrige.

pag. 1.	venustate	at venustate
5	sion	non
6	magnitudine	magnitudinem
8	continentur	continenter
10	partum	partim
	dum	dùmque
	caneret	canit
	Quam	Quem
16	facere	faceret
17	vendicasse	venditasse

